Corespondență din S.U.A.

Impresii naive din America (II)

Întregul stil de viață american este o continuă și dură lecție de **self-help.** Ești obligat să te „descurci", să reziști cu orice preț. Niciodată nu este însă prea tîrziu să înveți marea, salvatoarea lecție a supraviețuirii. Pentru temperamentele abstracte, nepractice, contemplative (ca să nu mai spun „poetice") integrarea americană, chiar și pe etape, constituie un foarte greu examen. Există la toți noii veniți — exceptînd turiștii de mare **standing** — o evidentă criză de adaptare, de asimilare a unei noi realități. Totul trebuie reluat de la capăt : formalități, mod de a gîndi și a acționa, limbă și mai ales limbaj.

În cazul meu, debarcarea nocturnă pe aeroportul J.F. Kennedy din New York, fără nici o orientare și ghidare prealabilă, a constituit unul din momentele cele mai dificile ale existenței mele. Singur, absolut singur, fără nici un reper, aruncat într-un necunoscut de proporții monstruoase, gigantice. Dar **a trebuit** să găsesc o soluție și cu ajutorul unei portoricane (?) de la **Security** (a nu se face nici o confuzie: aici înseamnă doar corpul de pază al aeroportului) am reușit să dau telefonul salvator. Primul vinovat eram de altfel eu însumi : nu-mi luasem la plecare nici o precauțiune. Într-atît mitul perfecțiunii și eficacității americane era puternic în România (și bine înțeles în conștiința mea). Momentul de șoc a fost însă teribil, de neuitat. „Pe culmile disperării", iată un titlu ce mi se pare — în astfel de momente — livresc, literar, contrafăcut, afectat. „Disperarea", efectivă, panicată, fulgerătoare, a căderii năpraznice în gol este cu totul, dar cu totul altceva...

Risipa extraordinară ce se face în S.U.A. Evident, impresie brutală a unui individ venit dintr-o țară săracă, plină de lipsuri, restricții și cartele. Dar nu-i mai puțin adevărat că aici societatea de consum consumă de fapt doar pe jumătate și aruncă pe trei sferturi : energie, alimente, ambalaje, haine. Un popor reputat „economic" se comportă (din punctul de vedere „european" și al „lumii a treia") în modul cel mai „antieconomic" posibil.

*

Cea mai izbitoare formă de risipă : spațiul. Risipa de spațiu în America este greu de imaginat pentru proporțiile europene, nu mai vorbesc de cele românești. Aici totul este construit în mare, gigantic, pe dimensiuni efectiv continentale. Spiritul meschin de economie, de restrîngere, este de neimaginat. Peste tot spații deschise, vaste, aproape nelimitate. Urmările asupra psihologiei oamenilor sunt evidente : mai întîi un mare sentiment de libertate a mișcărilor în toate direcțiile. Practic, nu există nici un obstacol. De unde un sentiment secret și foarte generalizat de securitate, triumf și certitudine. Apoi, o mare satisfacție a imaginației realizate. Vezi, construiești planuri „în mare" și faptul devine sau poate fi posibil. Iar cine gîndește pe mari dimensiuni nu poate fi nici meschin, nici zgîrcit, nu mai vorbesc avar. America este de altfel țara unde tradiția și spiritul de „donație" este cel mai răspîndit din lume. Peste tot fundații, universități, colegii, muzee, colecții particulare, provenind din donații. În biblioteca pe care o frecventez o placă fixează un astfel de moment simbolic : o donație de un milion de dolari pentru dezvoltarea departamentului de **humanities.** Nici mai mult nici mai puțin. Este de imaginat așa ceva, să spunem, în Franța ?

*

Extrema profesionalizare americană pe care nu izbutesc (încă) s-o asimilez integral. Citesc în presă că autoarea celebrelor discursuri ale lui Ronald Reagan, o anume jurnalistă Peggy Noonan, nu mai are cu fostul președinte nici o legătură : nici scrisori, nici telefon. „N-am fost niciodată prieteni" (de fapt termenul american **pals** este mult mai popular). Ea vindea doar un text, un discurs. Și atît. Fără nici o participare sentimentală, personală, nu mai vorbesc ideologică. Dacă ar fi fost angajată de un președinte democrat ar fi scris — probabil cu același succes — în sens exact contrar.

*

Oricît aș fi vrut să evit o astfel de temă îmi este totuși imposibil : proastele mele impresii despre o anume categorie de emigranți (nu le mai dau naționalitatea), eu care — dintr-un motiv sau altul — a trebuit să viu în contact. Speriați de a nu fi solicitați financiar, timorați, suspicioși, trăind într-un gheto moral absolut, complexați de eșecuri și lipsuri, această categorie formează, fără îndoială, unul din deșeurile umane ale societății americane. Pentru cei mai mulți, gîndul de a veni în America și din alte motive, în spirit independent, fără dificultăți și ilegalități, cu existență asigurată, cu disponibilități și inițiative pe care viața lor adesea mizerabilă le refuză în permanență, este de-a dreptul insuportabil.

*

Clasa viitorului ? Probabil nici capitalistă, nici (o vai !) proletară și nici măcar mic-burgheză. Imaginea socială de perspectivă s-ar putea să fie cea americană : clasă conducătoare de tehnocrați, intelectuali, manageri, care concep, administrează și organizează puterea și societatea. Peste tot, aici, urmele acestei puteri nevăzute dar extraordinar de eficace : în organizare, **management,** planificare, previziune, concepție etc. De reluat și discutat cîndva, cu seriozitate : James Burnham, **The Managerial Revolution ; what is happening in the world** (New York, 1941). A fost amintit vreodată la noi ?

Încă o mare și naivă observație banală : cultura costă bani. Mulți bani. Fără bani nu există, nu poate exista cultură. Bibliotecile, fundațiile, muzeele, colecțiile americane — pe drept cuvînt celebre în lumea întreagă — au costat și costă enorm de mulți dolari. Sume inimaginabile pentru mentalitatea și posibilitățile românești. Trec peste fenomenul circuitului financiar : bani care provin de la societate, întorși societății, sub formă de impozite și donații, pentru a reține doar faptul decisiv : cultură înseamnă buget considerabil, investiții financiare pe termen lung. Fără un astfel de efort de mari proporții și de durată nu se va putea vorbi niciodată de o mare cultură română. Sigur : totul depinde, în primul rînd de dezvoltarea economică a țării. Dar fără modificarea spiritului public încă de pe acum, nu se poate aștepta nimic spectaculos și cu adevărat constructiv în sfera „Ministerului culturii". De fapt, cultura română are nevoie în primul rînd de o privatizare radicală.

*

Marea abundență de artă modernă europeană, îndeosebi franceză, în colecțiile americane. Ele au fost făcute, în genere, înainte de primul război mondial, cu bani relativ puțini, într-o perioadă cînd nici avangarda și nici măcar impresioniștii (descoperiți totuși de americani încă din secolul XIX) nu se vindeau mai deloc. Este o splendidă „pedeapsă" pe care istoria a dat-o — prin americanii bogați — gustului academic antimodern, în special francez, conservator și lipsit de perspectivă. Și nu numai americanii au dat astfel de „lecții" ci și rușii, prin doi colecționari celebri : Morozov și Șciukin. Doi mari negustori.

*

Numărul enorm de manuale, introduceri **vade-mecum** americane pe tot felul de subiecte, rețete variate și reguli de etichetă, „arte" de a citi și de a scrie, „cum să reușești în viață etc.", S.U.A. sunt țara manualelor. Totul se face după un „program", o „rețetă", propusă ca fiind cea mai eficace din lume.

*

Contaminarea evidentă a tuturor compatrioților noștri care au acces la revistele și ziarele americane, de mentalitatea publicitară, de **media,** dominantă în această țară. Se verifică, încă o dată, mai întîi marele adevăr ; comunicarea este însuși mesajul. Nu contează cum și ceea ce spui ci în primul rînd faptul că „spui" ceva, ești tipărit, numele tău circulă. Dacă poți fi citat, comentat, înregistrat, computerizat etc. În al doilea rînd, a fi publicat, recenzat, reprodus, menționat, constituie un act esențial de supraviețuire economică, socială, intelectuală, morală (nu știu încă în ce ordine trebuie să așez, în America, aceste noțiuni). Cuvîntul de ordine, aproape de neînțeles pentru un european, îndeosebi din răsărit, este : **publish or perish.** „Publică sau mori". Din care cauză bibliografiile personale americane încep cu ultimele publicații, nu cu primele. Ca nimeni să nu mai trăiască toată viața doar dintr-o teză, publicată, cîndva, în tinerețe, cum se întîmplă adesea în Europa. Am cunoscut un savant (numele n-are nici o importanță) care cultivă acest spirit publicitar în forme aproape morbide. Era pentru el o chestiune de supraviețuire, de viață și de moarte ? O înțelegeam, desigur, dar n-am putut-o asimila niciodată în formele egocentrice, obsesionale, adesea maniacale (ca să nu spun caricaturale) în care era practicată. Gest reflex ? Inocență ? Cinism ? Americanizare ? N-am nici un răspuns decisiv. Sunt plin de întrebări fără răspunsuri.

*

Spiritul sociabil al americanului. Vorbesc în primul rînd de americanul intelectual, în mediul căruia trăiesc. Dacă nu m-aș sustrage pentru a lucra, ar trebui să răspund la zeci de invitații. Ar fi pentru mine o întreagă catastrofă. Aici totul este sociabilitate, relație, cointeresare, publicitate reciprocă. De vreo două-trei ori am fost tras efectiv de mînecă. Individualismul american este, am tot mai mult impresia, o adevărată fabulă. Coeziunea socială este mult mai mare aici decît în Europa. Și în definitiv despre ce „individualism" mai poate fi vorba cînd toată lumea vede aceleași programe **T.V.,** ascultă **aceleași** buletine de știri, citește **aceleași** ziare, este condiționată de dimineață și pînă seara de aceleași **media** ultra perfecționate și mai ales omogenizate ?

Adrian MARINO

Intelectuali români în exil

Jurnalul Literar **invită scriitorii, artiștii și oamenii de știință români — care, din diverse motive, au luat calea exilului — să participe la o anchetă menită să reinnoade firul unui dialog întrerupt atît de brutal și cu consecințe atît de nefaste. Întrebările propuse sînt orientative, participanții avînd libertatea de a răspunde numai la unele dintre ele sau, eventual, să propună răspunsuri la altele care nu au fost formulate.**

1. Cu ce gînduri și sentimente ați întîmpinat revoluția din România din decembrie 1989 ?
2. Care au fost principalele dumneavoastră realizări culturale din perioada exilului ? Dar principalele eșecuri ?
3. Ce proiecte aveți pentru reintegrarea dumneavoastră în noile coordonate ale culturii române ?
4. Care sînt virtuțile culturii unei societăți democrate pe care ar trebui să le preia astăzi cultura română și care sînt viciile pe care ar trebui să le evite ?
5. Ce soluții concrete întrevedeți/propuneți pentru reluarea grabnicăa unui dialog eficient între cultura română și celelalte culturi ale lumii ?

Paul H. Stahl

După publicarea răspunsurilor la ancheta de mai sus, formulate de regizorul Lucian Giurchescu (în nr. 5/1990 al J.L.), de istoricul de artă Anca Bratu (nr. 9), de istoricul Victor Eskenasy (nr. 11—12) și de sculptorul Alexandru Gherban (nr. 16), în acest număr redau răspunsurile semnate de etnologul Paul H. Stahl : licențiat și doctor în filosofie (sociologie) al Universității din București ; 1953—1963 colaborator al Institutului de Istoria Artei ; 1963—1969 șef de secție la Institutul de Studii sud-est europene (București). Din 1970 : Directeur d'études la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (Paris) ; cursuri de sociologie și etnologie la Universitatea René Descartes (Sorbona) și, din 1984, profesor responsabil al grupului de etnologie-sociologie europeană ; membru al Laboratoire d'Anthropologie Sociale (Paris). Publică numeroase volume, studii și articole de sociologie și etnologie, vizînd cu predilecție cultura și civilizația tradițională românească, în context european. Editează colecțiile Études et Documents Balkaniques et Méditerranéens (14 volume, din 1979) și Sociétés Européennes (5 volume, din 1985).

În scrisoarea care însoțea textul de mai jos, Paul H. Stahl îmi scria următoarele : „Sper ca răspunsurile să nu pară provocatoare, dar cred că este necesar să scriu deschis ; oamenii trebuie să se obișnuiască cu prezența unor opinii diverse, chiar contrarii".

1) Televiziunea franceză a transmis pe unul din canale programele românești din 21, 22 și 23 decembrie ; am putut deci urmări toate cele ce se întîmplau în țară. Recunoșteam mai fiecare loc : acolo stătea un prieten, dincolo o rudă, clădirea în flăcări era fostul meu birou. Am trăit, ca mulți alții, chiar și dintre francezi, cu teama să nu fie oprit drumul spre libertate, cu disperarea de a vedea murind oamenii și cu sentimentul de neputință pe care îl ai cînd ai vrea să ajuți și nu poți face nimic. În țară, pe actele mele scria „francez", din cauza bunicilor din partea tatălui, deși mama era româncă, limba maternă româna, școala românească. Odată ajuns în Franța s-a scris pe actele mele „român", și cît de tare a jucat acest calificativ am simțit-o cu ocazia zilelor din decembrie ; atunci am primit sute de telefoane, scrisori, telegrame, din Franța sau din alte țări, care urau succes României sau care mă felicitau.

2) Venit în Franța, doream la început să continui studiul temelor pe care le începusem în țară, dar nu s-a putut, îmi lipseau notele de teren, cărțile, fotografiile. Vroiam să fac o prezentare a arhitecturii țărănești românești, în care aspectul comparativ să fie determinant ; există și în sociologie, istorie sau etnologie lucrări cu caracter comparativ, dar acest domeniu este departe de a fi avut aceeași dezvoltare ca în istoria literară sau în lingvistică spre pildă. Poate aceasta a fost situația care mi-a dat cel mai puternic sentimentul de nereușită, dar cum în vremea din urmă am regăsit o parte din notele de teren, voi termina de aci încolo lucrarea concepută acum douăzeci de ani.

Ideea comparatistă nu m-a părăsit și, în condițiile din Franța, am transpus-o pe plan general european. Subiectul este imens, dar materialele adunate timp de peste 20 de ani îmi permit acum să fac o serie de prezentări comparative ; am terminat de altfel o primă prezentare a societăților tradiționale din sud-estul Europei. În afară de dorința mea, și destinul m'a împins spre aceste probleme. Ales în 1970 director de studii la cea mai înaltă școală de științe sociale a Franței **(Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales)** am predat la început cursuri de „etnologie sud-est europeană", titlul „etnologie" fiindu-mi sugerat de către Fernand Braudel, deși tratam și probleme care puteau fi clasate sociologie, istorie sau religie spre pildă. Acum cîțiva ani am început un al doilea seminar, paralel cu primul, „etnologia juridică a societăților tradiționale europene", unde problemele au fost de la început prezentate comparativ pe plan european. La **Sorbona** s-a întîmplat la fel : am început cu „etnologia Europei de sud-est" ; apoi, ieșind la pensie Marcel Maget, mi s-a cerut să prezint continentul în întregime și, cum cursul a avut răsunet, numărul de studenți sporind, mi s-a creat o „option Europe" — specializare opțională în sociologie și etnologie și mi s-au alăturat cîțiva colaboratori, astfel încît grupul meu să aibă o pondere echivalentă cu celelalte „options" (Africa, Asia, America spre pildă). Am început cu prezentarea comunităților familiale și sătești și cu sistemele de proprietate primitivă, întrucît publicasem deja în Italia trei volume pe aceste probleme. Nu știu dacă acest parcurs îl pot numi „succes", dar știu că personal m-a mulțumit într-atîta încît a șters o parte din amărăciunea plecării. În ce măsură o cunoaștere comparată europeană în domeniul sociologiei și etnologiei interesează publicul românesc ? Cred că nimeni nu poate face corect știință cunoscînd doar ce se întîmplă în satul, orașul, județul sau țara lui, ci trebuie să se uite ce se petrece și la vecini. O știință închisă într-un spațiu delimitat politic duce la competiții absurde, fiecare crede că ceea ce vede la el este numai al lui, se merge spre o știință voit sau inconștient orientată. Or, din momentul în care la cuvîntul „știință" se adaugă un alt cuvînt (progresistă sau marxistă spre pildă), cu pretenția de a fi singura adevărată, aceea nu mai este știință.

3) Gîndul de a nu pierde contactul cu cei din țară m-a stăpînit de la început ; pierdusem contactul cu terenul pe care mă formasem, trebuia să păstrez măcar legăturile cu foștii colegi. Dar n-a fost ușor și cauzele sunt multiple. Astfel, odată plecat, lucrările mele nu au mai fost citate ; m-am consolat ușor amintindu-mi că ani de zile nici Iorga, nici Enescu, nici Brâncuși, nici profesorul meu Dimitrie Gusti n-au fost citați. Unii au profitat să ia capitole întregi din ce publicasem, spunîndu-mi că nu pot fi citat ; alții, față de opoziția cenzurii, mi-au citat lucrările fără numele autorului ; alții le-au citat pe cele semnate împreună cu alți autori, cu care ocazie mi-a fost schimbat numele. Spre pildă, cele semnate cu Paul Petrescu, erau semnate „Paul Petrescu și alții" ; mă chema **Și Alții,** la plural, nu **Și Altul,** plural de majestate, probabil, care m-a flatat. Dar după ce Paul Petrescu, prieten încă de pe băncile universității, a trebuit să plece și el, cu aceiași sfîșiere în inimă care m-a apăsat și pe mine, studiile noastre comune puteau fi semnate „Și Alții nr.1 în colaborare cu Și Alții nr. 2". S-a întîmplat însă și altfel ; spre pildă, Grigore Ionescu, la doi ani de zile după plecare și cu toate că eram încă sub povara unei condamnări de 5 ani de zile, m-a citat în prefața unei cărți a lui, cu mulțumiri. Vreau să-i răspund public — **„Vă mulțumesc și eu domnule Profesor, așa v-am știut dintotdeauna".** Redeschizîndu-mi procesul în două rînduri, am obținut amnistia și am putut veni în țară, cam la 10 ani de la plecare. Am făcut în ascuns și ceva teren ; mă conduceau cînd unul cînd altul cu mașina să văd ba o sărbătoare la o mînăstire, ba un cimitir cu pietre cioplite, ba morile de ciutură ale Banatului. Am scos și publicat articole scrise de oameni din țară ; cel mai tare mă bucur că am apucat s-o fac la vreme pentru Valer Butură ; îi apăruse Etnobotanica, dar eliminîndu-i-se partea cu magie, credințe, povești — **„nu se publică superstiții".** Am luat manuscrisul și l-am publicat aici.

4—5) Cele mai bogate țări culturale ale lumii nu pot face cercetări dacă sunt izolate și nu pot forma cercetători de elită fără contactul cu celelalte culturi. Cînd vedeam cum călătoreau studenții mei din Franța, sau cum studenții din alte țări veneau să învețe în Franța, mă gîndeam cu strîngere de inimă la copiii din țară, legați cu sîrmă ghimpată și obligați să repete stupidități. Prin anii cincizeci **mă plîngeam** la I.D. Ștefănescu de condițiile precare ale vieții mele materiale și el mi-a răspuns : **„cel mai mare păcat este irosirea talentelor".** O știință obligatorie este o știință moartă. Marxismul a fost fără îndoială un moment important din istoria științelor sociale, dar devenit obligatoriu și instrument de împiedicare a gîndirii, a ajuns să fie ignorat și detestat în țările Europei de răsărit. Nu mă mir, eu însumi am refuzat să-mi dau doctoratul atîta vreme cît marxismul și limba rusă erau obligatorii.

Dacă legăturile cu alte culturi sunt absolut necesare și dacă toată lumea poate fi de acord cu aceasta, pentru a o face sunt necesare mijloace economice. Or, România a fost ruinată, la început de absurditatea unui sistem economic utopic și de către **Sovromuri,** la sfîrșit de către o dictatură paralizantă. Obstacolul economic va mai dăinui încă ; dar văzînd iuțeala cu care în toată țara se înfiripează inițiativele oamenilor de cultură, cred că viitorul culturii românești este deschis. Și aceasta chiar dacă din trecutul întunecat mai apar sporadic, asemenea fantomelor care nu știu că au murit, grupe teleghidate, de huligani dorind **„moartea intelectualilor"** și tăcerea studenților. Să spunem doar — cineva a mai spus-o — **„sancta simplicitas".** Va fi lumină în cele din urmă.

Paris,
14 aprilie 1990

Anchetă realizată de Andrei OIȘTEANU

Întoarcerea autorului

urmare din pag. 3

existență, zbuciumată și incluzînd numeroase avataruri, pe un unic același fond interior, profund loial, i-am putea spune, dominat de necesitatea existenței, **justiției,** a viabilității **adevărului** și a eliberării de frica de a-l impune. „În paralel", spunem, deoarece existența autobiografică este, firesc, strîns împletită cu latura memorialistică („obsedantul deceniu"), iar reconstituirea trecutului se realizează, predominant, prin „mărturiile" (relatările, **narațiunile) rudelor** sale : o vastă istorie a unei destul de puternice și ramificate familii (prin alianța celor două, Orleanu — simbolizînd „programaticul" — și Arghir — simbolizînd „spiritul", nobletea) — este treptat reconstituită, cu migală și tenacitate, prin incitarea la vorbă și „audierea" diverșilor unchi și mătuși, la care se adaugă, confruntîndu-se și încorporîndu-se cu substanța epică obținută astfel, amintirile personale ale lui Iustin Arghir, ultimul descendent (împreună cu fratele său Alex) al celor două familii.

Sentimentul dominant al trilogiei autobiografice, **frica** își făcuse deja apariția în **Ultimii,** și acolo exprimînd o consecință a condiției sociale culpabilizată de istorie, efectul sentimentului de proporții maladive fiind, pînă la urmă, catastrofal : după o crimă considerată astfel exclusiv datorită stării psihice morbide menționată (în realitate un accident), protagonista, doamna Rujinski, comite o alta în viziunea ei, veritabilă aceasta, însă, în planul obiectiv, pentru a „șterge urmele" lăsate de prima ; otrăvindu-l pe tînărul student Cristu Antim (cu pronunțate nuanțe existențiale ce-l amintesc pe Iustin Arghir), ea sfîrșește declinul în care intrase de o bucată de timp, precipitîndu-l în propria-i moarte : sfîrșitul unui exponent al „clasei privilegiate", ajunsă mizeră după 1950, este tratată, aici, (ca și în cuprinsul întregii generații de prozatori ai deceniului '60—'70) la nivelul individului, nu al clasei, cu detaliile lui determinante, structurale, independente, în ultimă instanță, de statutul social, dar simțitor influențat, totodată, inevitabil, de acela. Este apanajul lui Bujor Nedelcovici de-a „colora" discursul existențial, analitic, cu elemente de senzațional, aproape în toate volumele sale : crima „subiectivă" — a doamnei Rujinski, urmată de aceea reală, apoi de sinuciderea ei : crima, de aceeași natură, (inconștientă", deși existentă **în intenție)** a lui Roventa din **Fără vise,** ce încearcă tentația de-a îi număra cu încetineală păcătuirile ce trebuiau administrate fostei sale soții, a cărei inimă cedase în urma șocului provocat de reapariția sa bruscă, noaptea ; sugestionarea exercitată asupra bolnavei psihice care ajunsese să fie Dana Munteanu, (prietena lui Iustin) de către același Rovența, făcînd ca dorința acesteia de-a se sinucide să nu mai cunoască nici o ezitare, **(Grădina Icoanei),** strania cazuri „dezgropate" de Iustin, numit în fine judecător, ce dezvăluie uneltirile tenebroase ale superiorului său, Runcanu, (fost ilegalist și fervent agent electoral comunist) cu scopul de-a îl condamna, pe nedrept, prin înscenarea unui accident, pe șoferul care, în timpul campaniei din 1946, îl bătjocorise, împreună cu a doua înscrenare a aceluiași om juridic, vizînd punerea sub acuzație a lui Iustin, bănuit de-a își fi ucis, sau instigat la sinucidere, prietena (Dana) **(Grădina Icoanei)** — toată această dimensiune a cărților sale, introdusă cu bună știință și abilitate, nu are alt scop decît potențarea, punerea în relief a unor situații și „personalități (mai mult sau mai puțin) accentuate", deopotrivă cu temele, enunțate deja, ale **puterii, libertății, adevărului, fricii** cam în același fel în care o face Nicolae Breban în, de exemplu, **Animale bolnave** și **În absența stăpînilor.** Caracteristica în chestiune culminează în **Zile de nisip** (1979), roman al dezbaterii minuțioase asupra **orgoliului** manifestat prin refuzul de a pierde (în persoana doctorului Teodor Hristea) care, pentru a se satisface, acuză și condamnă implacabil un nevinovat, respingînd orice umbră de îndoială în ce privește identitatea aceluia cu hoțul ce-l prădase pe plajă. Respingerea adevărului pentru conservarea cu grijă a iluziilor nu este însă oarbă, și doctorul trece prin veritabile coșmaruri.

JURNAL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.46

Administrația : ISIAP

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMANIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
S I B I U

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 20 — 21 mai 1990 — 4 pagini — 1 leu

La un veac și un deceniu de la nașterea lui Tudor Arghezi pe care o aniversăm astăzi cu speranța deplinei libertăți recucerite, reevaluarea procesului publicisticii sale capătă rezonanțe și semnificații majore. Poate că despre tableta argheziană ar trebui să se discute mai ales cu referire la activitatea gazetărească a marelui poet al Cuvintelor potrivite **din perioada 1945—1948, cînd protestul violent al acestor noi „bilete de papagal" împotriva dictaturii totalitare și a formelor agresive ale comunismului au căpătat accente cu totul deosebite și au înscris una dintre paginile excepționale ale rezistenței conștiinței românești în fața asaltului oportunist al „lichelismului" și al trădării de țară. Nicicînd scrisul arghezian din paginile ultimei serii adevărate a** Adevărului **nu a intrat mai profund în rezonanță cu realitatea momentului, decît reușește el să o facă astăzi. Retrăim în noi forme situația, deloc de invidiat, a anilor '46, cînd, pentru o scurtă vreme, pentru o clipă aproape, ideea de democrație s-a aflat în cumpănă cu aceea de** totalitarism **care avea să învingă, și a învins, în dauna noastră, a tuturor, adusă de tancurile rusești și impusă prin minciună și lașitate, prin pervertirea conștiințelor.**

Ceea ce se întîmplă astăzi în Piața Universității din București și în toate celelalte piețe ale țării, **unde spiritul a învins opresiunea și s-a cîștigat, prin eroismul tinereții, dreptul la adevăr, ne demonstrează însă că nimic — nici chiar posibila victorie a F.S.N.-ului în niște alegeri „frumos pregătite" nu va întoarce destinul actual al românilor spre întunecata jumătate de secol a teroarei comuniste, cînd am plătit, ca întotdeauna în istorie, un greu, un incomensurabil tribut de sînge. Conștiința românească s-a trezit! Și e cît se poate de limpede că, din acest** ceas, **între** adevăr **și** minciună **s-a creat o prăpastie peste care** nici o punte **și nici un** dialog **nu mai pot fi restabilite. Națiunea noastră știe astăzi pe cine poate conta, care este adevărata ei** conștiință intelectuală **și, în același timp, care-i sînt trădătorii, cei înrobiți în jugul luptei pentru putere. Chiar dacă acum rolul Rudencilor în cumpărarea de semnături și în manipularea de opinie (vezi scrisoarea din 1945 a lui N. D. Cocea în chiar numărul de față al** Jurnalului) **a fost preluat în mod firesc de nepoții săi** feseniști, **de obîrșie mai mult sau mai puțin moscovită, există astăzi și va exista probabil definitiv pentru intelectualul român posibilitatea** opțiunii **(pentru care pleda Arghezi într-o tabletă ca** Amintiri din timpul dictaturii, **publicată în** Adevărul **din 13 aprilie 1946) : aceea de a** fi cu țara **în raport cu trădarea intereselor naționale în beneficiul personal.**

J. L.

„Gîndaci cu fulgi"...

Un moment capital în biografia argheziană îl înscrie colaborarea la **Facla**, desfășurată pe un front larg și printr-o varietate de mijloace, în perioada agitată și nesigură de după întoarcerea în patrie, spre sfîrșitul lui 1910.

„Venirea lui Arghezi printre noi a fost principalul eveniment. Verbul de foc al poetului «Agatelor negre» a dat «Faclei» aspectul ei adevărat. Biciuia fără milă, ataca fără cruțare", specifica peste ani autorul **Vinului de viață lungă**, vrînd parcă să inverseze datele problemei, să mute centrul de greutate al publicației asupra semnăturii argheziene.

Poate că afirmația potrivit căreia **„numerele cele mai răsunătoare din «Facla», el le-a scris"** nu corespunde întru totul realității, ea fiind doar ecoul entuziasmului sincer și nedesmințit pe care Cocea l-a manifestat permanent în relațiile lui cu Arghezi ; poate că, în fond, poetul și-a format mîna pentru gazetărie și a deprins secretele meseriei, pe care avea s-o ridice în timp pînă la perfecțiunile artei, tocmai ucenicind în redacție, venind în contact firesc vitriolant, angajat social, al prietenului său, atunci mult mai cunoscut și apreciat în cîmpul publicistic al epocii decît **„exierodiaconul Iosif"**. Ceea ce rămîne însă îndubitabil este faptul că prin paginile **Faclei** magistrala gazetărie argheziană, trezind pentru prima oară rezonanță și semnificație prin continuitate, a pătruns în conștiința românească, profilul pamfletarului de excepție căpătînd aici consistență.

Înainte chiar ca **poetul** să-și fi cucerit locul preconizat în ierarhia valorilor literare ale perioadei respective, **gazetarul** a obținut astfel un prestigiu considerabil, aducînd în mijlocul tumultului cotidian patima și bucuria consumatorului de senzații tari, preocupat să-și procure prin evadarea, în realitate, din spațiul ideal al poeziei, elementele inedite.

Mișcarea în aerul poluat și în climatul trepidant al străzii, coborîrea în actualitatea fierbinte a **faptului divers** și insolit totodată, scormonirea asiduă în culisele spectacolului nu o dată veros al politicianismului, imortalizarea atmosferei insalubre ce colcăia sub patrafirul unei biserici a poftelor, la care se pot adăuga alte o serie de asemenea aspecte ale vieții sociale, urmărite atent și filtrate prin ochiul prismatic al unei sensibilități ulcerate de viciul enormității, conferă ziaristicii argheziene o dimensiune concretă, o împlîntă — cu alte cuvinte — cu un capăt al pîrghiei în miezul acid al contemporaneității imediate și oarecum efemere, în vreme ce o ridică prin celălalt spre firmamentul veșnic al esteticului.

Dacă pamfletul este, pentru Arghezi, **„un gen literar jumătate actual și jumătate etern"**, iar **„ziaristul adevărat se naște întocmai ca artistul sau veverița ; simte ca ziarist, vede ca ziarist și moare ca ziarist"**, apoi, în măsura în care poetul concepe încă din debut gazetăria ca pe **„o punte de trecere"** din cotidian spre zonele mai pure și permanente ale artei, **„ziarul"** însuși va impune în viziunea lui **„un gen literar, o literatură, separîndu-și domeniul de preocupările de politică propagandistă și mărginindu-se la viața unei zile, în lumina căreia nu se rușinează natura eternă să-și desfacă detaliile meticulos, cu splendoare, fiind momentană și actuală"**.

Nici o clipă, așadar, Arghezi nu încetează de a fi artist, de a considera scufundarea sa în apele repezi și tulburi ale realității, ca pe un izvor regenerator de lirism. Chiar și atunci cînd se află în ipostaza gazetarului el nu uită că **„scrisul, ca și dragostea, e poezie"**, deci proiecție subiectivă și artificioasă a vieții.

Există aici perspectiva esențială ce separă ziaristica argheziană de atributele ce i le conferea presei un N. D. Cocea, la care tocmai foamea de cotidian, consemnarea și comentarea directă a evenimentelor curente concurează și chiar elimină, în cele mai multe cazuri, preocuparea artisticului. Gazetăria lui Cocea e **procesul-verbal** al unei epoci ; cea a lui Arghezi **caricatura** ei, imaginea retușată și literară a faptelor înregistrate.

Nu oamenii și întîmplările în plină lumină excită curiozitatea publicistului arghezian, ci contururile stranii, fabuloase, pe care umbrele lor le lasă în clar obscur. El este interesat exclusiv în revelarea simbolurilor epice ale mediului uman investigat, reținînd esența. **„Faptele trebuiesc strînse pînă la schemă și prezentate fără sentimentalism de nici un fel și fără principii, oricît de avantajoase ar fi ele"**, conchidea poetul „cuvintelor potrivite", venind astfel în contradicție evidentă cu însăși ideea și statutul curent al gazetăriei, ce presupune îndeosebi evidențierea unei direcții ideologice și politice clare.

În viziunea lui Arghezi ziaristica devine, așadar, nici mai mult nici mai puțin decît **„o literatură aplicată"**, iar efortul de a coordona, într-o publicație independentă — cum au fost **Cronica, Națiunea, Bilete de papagal,** în ultimă instanță —, un front unitar de manifestare, **„trebuie considerat înainte de toate ca literatură"**, ceea ce, desigur, transformă în aberație aici orice delimitare a scriitorului de gazetar, atîta vreme cît **„ziarismul este și azi o punte de trecere și mai ales de încercare"**.

Aceeași dimensiune, strict estetică — pusă subtil în evidență de G. Călinescu — individualizează pînă și pamfletul arghezian ; **„slujindu-se de nume fictive, umflînd realitatea ,intrînd în plin fantastic"** poetul depășește categoric intenția inițială, realizînd în final — conform observației criticului — **„o construcție valabilă în sine, expresie cel mult a unei gratuite înverșunări de imagini"**. Călinescu remarcă de asemenea, cu multă acuitate : **„Curiozitatea de a identifica indivizii nu încearcă pe cititor, fiindcă pamfletarul încadrează după metada lui La Bruyère pe om unui tip a cărui monografie sintetică o face"**. De altfel, notabilă e, prin semnificațiile-i artistice, și tendința violentă a pamfletarului de a atinge un anume nivel al emoției, capabilă să păstreze neatinsă **„virginitatea sufletului"**.

Se mizează deci și în acest caz pe mijloacele specifice artei și nu pe satira directă, pe invectiva gazetărească, în stare **„a ridiculiza destinatarul în ochii altora"**. Împătimarea argheziană, **(„Fără patimă să trăiască nu merită nimic, spațiul măcar al unei clipe")**, urmărește în primul rînd, în pamflet, efectul pur, revelația interioară, jocul sclipitor al metaforei ,îndemnată **„cînd** tînd un tărîm propriu, în care o tipo-

Nicolae FLORESCU

continuare în pag. 3

Roza vînturilor

Nici o creație uriașă n-a străbătut vreodată în conștiința vremurilor fără o reacțiune din partea spiritelor obtuze. Oamenii se împart, din punct de vedere literar, în oameni de gust și oameni lipsiți de gust. Între unii și ceilalți nu există intermediar. Ai gust estetic sau nu-l ai : toată problema stă aici. Deosebirea dintre unii și ceilalți e însă că, pe cînd oamenii de gust înțeleg și acceptă geniul din chiar momentul apariției sale, oamenii lipsiți de gust îl acceptă abia după moartea geniului, pe calea manualelor școlare și atunci încă nu ajung să-l înțeleagă. Față de un geniu ca Arghezi omul lipsit de gust găsește mii de pretexte ca să-i scuze opacitatea și să acuze un poet de lipsă de talent. Față de un geniu de mult dispărut același om nu îndrăznește decît să admire, fără rezerve. Dacă însă Eminescu ar trăi azi și ar scrie azi, el ar fi contestat cu aceeași violență cu care e contestat Arghezi (lasă că, în paranteză fie spus, dacă Eminescu ar fi apărut azi el n-ar fi putut scrie decît ca Arghezi. Lucrul ni se pare evident în virtutea unei fatalități predeterminate a faptelor omenești.)

În ciuda oricărei adversități Arghezi rămîne cel mai mare poet român contemporan și urmașul incontestabil al lui Eminescu. Nu se poate defini poezia lui Arghezi în cîteva rînduri. Trebuie spus încă un fapt precis : poesia lui Arghezi a creat un nou mod de expresie. De la război încoace toate generațiile tinere au fost fecundate de verbul magistral al lui Arghezi, care și în poezie ca și în proză a deschis noi și nenumărate posibilități limbii românești, pe care a îmbogățit-o și a mlădiat-o, așa cum numai puțini scriitori au făcut în oricare altă literatură. Prin modificarea neîntreruptă a acestui instrument de expresie Arghezi a făcut posibilă îmbogățirea sensibilității românești. Ferment și plămadă în același timp, Arghezi a fost și creator **și** stimulator. **Alături de poesia lui am învățat să cunoaștem noi forme de frumusețe românească. El este un mare poet, pentru care omagiul nostru va fi totdeauna insuficient.**

Octav ȘULUȚIU

27 iulie 1936

Note în marginea traducerilor argheziene

Bibliografiile insuficiente fac dificilă o discuție asupra numărului și valorii traducerilor poeziei lui Tudor Arghezi în limbi de mare sau de mică circulație. Nu-mi propun să stabilesc acum un inventar și nici să schițez o comparație. Pentru această operație, indiscutabil utilă, ar fi nevoie, pe lîngă o bună informație, și de o stăpînire a limbilor respective, spre a te putea pronunța competent. Am citit și eu o mare parte din versurile traduse, fără să pot afirma, în toate cazurile, că poetul își relevă cititorului străin geniul lui incomparabil sau că, măcar, îi permite să-și formeze o idee apropiată.

Voi discuta, deci, oarecum în principiu această problemă.

Cred că traducerea lui Tudor Arghezi ridică o serie de întrebări generale (ale oricărei traduceri de poezie românească) și altele, legate de particularitățile scrisului arghezian.

Un mare poet fiind un univers, înțelegerea lui adevărată presupune cunoașterea (intuirea) acestui univers. Arghezi aparține generației extraordinare care s-a născut în jurul anului 1880 și a dominat literatura noastră în toată prima jumătate a veacului în care ne aflăm. Cititor al lui Baudelaire și al simboliștilor, la început, s-a format în spiritul poeziei lor, care era unul preponderent muzical. O întîie greutate a traducerii provine din neputința de a echivala sugestiile muzicale implicate de lirica lui. Traducînd doar sensurile, poeziile rămîn ca niște schelete de animale preistorice, din care singur paleontologul poate reface animalul real. Astfel de traduceri naționale, corecte, există și în franceză, și în germană, și în rusă, și în engleză, din poetul **Cuvintelor potrivite.** Dar păstrează ele pentru străini sugestia muzicii specifice ? Îndoielnic, principial, chiar dacă ici-colo găsim echivalări norocoase.

În al doilea rînd Arghezi e un poet de vocabular. Orice mare poet inovează de obicei într-un sector sau altul al limbii : în sintaxă (ca de exemplu eliptic-ul Ion Barbu), în morfologie (ca de exemplu Nichita Stănescu, schimbînd valorile respective ale cuvintelor), sau în lexic, ca de exemplu Arghezi. Sintaxa poeziei argheziene, părînd dificilă acum cincizeci de ani, dovadă efortul lui Șerban Cioculescu de a explica unele construcții, inversiuni etc., ni se pare azi apropiată de a limbii uzuale. În schimb, vocabularul lui continuă să ne uimească prin bogăție și originalitate. Arghezi a inventat un lexic, după care îi recunoaștem imediat pe epigonii lui, a scos din uitare unele cuvinte ori a creat pur și simplu altele. Cum să traduci pe **ușure** (în loc de **ușor**), așa încît să se înțeleagă arghezianismul expresiv din versurile **Testamentului :**

„Am luat ocara, și torcînd ușure
Am pus-o cînd să-mbie, cînd să-njure"

Unele volume, cum ar fi **Flori de mucigai,** al cărui titlu echivalează arghezian pe acela baudelairean, **Les Fleurs du mal,** sînt bazate pe o limbă argotică. Traducerea pierde esențialul. Vocabularul însă nu e, măcar, totul. Inventivitatea argheziană în materie de cuvinte presupune și o decupare specială, un ritm interior, un mod de rimare (uneori și rime interne) în care noi, românii, recunoaștem **sigiliul** poetului. Cum să echivalezi versurile din **Fătălăul :**

„Buzei tale apă dă
Fîntîna și leapădă"

Național putem echivala versurile. Dar ce facem cu tot restul, care e esențial ?

Lăsînd la o parte cazurile în care joacă șansa ori harul cîte unui traducător, trebuie să admitem că Arghezi este **în fond** intraductibil. Aceasta nu înseamnă că nu trebuie tradus. Poate că ar fi necesar, pentru ca el să fie odată și odată recunoscut de străini (nu doar de noi) ca unul din marii poeți ai veacului XX, să-i însoțim traducerile, de studii critice capabile să explice ce (și de ce) nu se poate reda din lirica lui. Limbajul analitic al criticii ar oferi suportul trebuitor pentru monumentul poetului.

7 aprilie 1983
— text radiodifuzat —

Nicolae MANOLESCU

Mircea Eliade — *Jurnal, XVII*

9 MARTIE [1983] Ninge. Îmi mai rămîne de completat *Etat de Question* la cîteva & &, și cartea e terminată. Caiptolul acesta, penultimul, nu e deloc faimos. L-am scris cu un imens efort, fără nici un interes, obosit și distrat înainte de a termina prima pagină.
Aseară, pe cînd transcriam ultima pagină, mi-am adus aminte de atacul de pericardită din 9 martie 1971, la Albion. Îmi spuneam că s-ar putea repeta în noaptea aceasta. Deci, să mai fac un efort, să termin cartea...

Recitesc *Jurnalul* ianuarie 1972, toamna 1973. Îmi aduc aminte de atîtea amănunte inițiatice.

17 MARTIE 1983 Ieri seară a avut loc ultima ședință a seminarului cu Paul Ricoeur, titlul : *Mythical.* Discuție generală. La urmă, membrii Seminarului aplaudă. De fapt, e ultima mea lecție la Uni[versitatea] din Chicago.
În sfîrșit *emeritus !* (Încă nu, căci în 1983—84 voi figura în catalog ca Profesor în «leave of absence»...)
Nici o urmă de melancolie. Nici măcar nu încerc să-mi aduc aminte de toamna 1956, cînd am venit ca «visiting Profesor» și ca să țin *Haskell lectures.* Poate mai tîrziu voi încerca să fac bilanțul acestor 27 de ani de profesorat.

Oricum, nu regret că am rămas la Chicago. De asta s-a convins de mult și Christinel. Nicăieri în Europa n-aș fi avut această libertate de a preda ce vreau și cum vreau eu. Și mă întreb dacă ideile mele ar fi devenit populare, așa cum sînt de mult în U.S.A., numai prin cărțile scrise la Paris și eventual traduse în engleză.

20 MARTIE 1983 Groaza cu care primesc și deschid, acum, pachete cu cărți, mai ales cele (foarte rare) din țară ! Cea ditnîi groază a mea este de a mă convinge dacă merită să le dăruiesc Bibliotecii Meadville ; sau să le depozitez (mai ales cărțile românești) în pod — în așteptarea «lichidării» (bibl. Regenstein ? prieteni sau cunoscuți români ?).

27 MARTIE În *Cartea Vîlvelor,* culegere de folclor din Munții Apuseni publicată de Maria Ionică (1982), o legendă despre «*Păstorul Lupilor*» (p. 193), culeasă la 4 dec. 1979, începe așa : «*Pe vremuri erau vînători...*» Informatorul (de 68 de ani) vorbea de trecutul imediat parcă ar fi evocat o epocă fabuloasă... («*Mai demult erau zmei...*», p. 204).

MARTIE 1983 «*Et cela, mon petit, pense que seul, en tant que Russe, j'étais alors en Europe l'unique Européen. Je ne parle pas de moi, je parle de toute la pensée russe...*» *(L'Adolescent, ed. Pléiade,* p. 507). Viziunea aceasta a lui Dostoievski (dezvoltată în discursul pentru Pușkin, din 1880) ar trebui adoptată (dar poate că este deja...) de toți scriitorii români din exil.

6 APRILIE 1983 La 12 : 45 de mult promisa «conferință» (45 de minute) la Swift Commons ; ca de obicei, imediat după desert și cafea «Faculty-Students wednesday Lunch». Ultima oară am vorbit acum vreo 4—5 ani, despre *Histoires des idées religieuses.* Azi «*Cariera mea de istoric al religiilor și de scriitor*». Repet ce-am mai spus cu alte ocazii, improvizînd și citind la întîmplare. Studenții păreau entuziaști, chiar și cei cîțiva profesori-colegi.

Tot timpul, m-a obsedat un *singur* gînd : că vorbesc pentru ultima oară în această sală, că, deci, ar trebui să fac efortul de a spune ceva nou și interesant. Nu cred că am reușit. Dimpotrivă, certitudinea aceasta că *trebuie,* mă împiedică să mă concentrez.

8 APRILIE 1983 Recunosc : citesc cu interes studiile criticilor literari care utilizează inteligent și convingător cercetările mele de Ist. Rel.
Acum cîteva luni mi-a căzut în mînă studiul lui Edward J. Cronin, *Eliade, Joyce & the Nightmare of History (Journal of the American Academy of Religion,* vol. 50, Sept., 1982, pp. 435—448). Excelent.
Ieri am primit de la Bob M. Pusa (New-Orleans) un mare și pasionat articol : *A Detective Story. The influence of M.E. on Alejo Carpentier's «Los pasos perdidos»* (nu știu unde va apare). De data aceasta autorul dovedește precis influența articolului meu *Simbolisme indien de l'abolition du temps* asupra genezei și construcției romanului marelui scriitor afro-cuban. Și încheie scrisoarea mulțumindu-mi «*for your work in the history of religions which has been invaluable to my research*».

9 APRILIE Librăria *(The Red Door)* din strada 57 s-a închis. Proprietarul nu i-a mai prelungit contractul. Bătrîna d-na Staver a fost nevoită să vîndă cărțile cu reducere — și dacă le-ar fi vîndut pe toate...
Melancolie. Încă un «martor» al vieții noastre la Chicago care se duce. I-am cunoscut acum vreo 20 de ani (Staver a murit, cred, de curînd). Nu treceam o dată prin fața vitrinelor fără să le privesc pe îndelete. Puținele cărți pe care le cumpăram, le cumpăram de la Staver. M-am întrebat adesea cum rezistă. În librărie, rareori vedeam cumpărători. Și librăria rămînea deschisă pînă la 10 noaptea.

CHICAGO, 9 MAI 1983 Ieri seară, după cină, cu atîția profesori-colegi de-ai mei, foștii mei studenți — am inaugurat «mini-congresul» despre metodologia în Istoria Religiilor, cu o conferință, intitulată *Homo faber and homo religiosus : An experiment in method.* Sala, plină cum încă n-am văzut-o pînă acum. Jonathan Smith a citit o admirabilă și amuzantă «Introducere» de 15 minute. Am citit conferința destul de bine (mă asigură Christinel) ; aplauze entuziaste.
Sînt mulțumit că s-a întîmplat așa. A fost *ultima conferință publică* pe care am ținut-o. Cîntecul Lebedei ! cum îi spuneam lui Christinel. Voi mai lua parte la discuții și seminare dar nu voi mai ține, nicăieri, o altă conferință publică.

10 MAI Ieri și azi am asistat — de la 9:00 dimineața pînă la 5:00 după amiază — la toate comunicările, conferințele și discuțiile. Ieri au vorbit Michel Meslin și Ugo Bianchi. Fiecare conferință urmată de observațiile «respondenților» și de discuții. Aseară, conferința lui Paul Ricoeur, dedicată — spune, cu oarecare emoție — lui Mircea Eliade, «master, colleague & friend». Azi după masă conferința — mult scurtată — a lui Chuck Long.
Erau cel puțin 20—22 din foștii mei studenți. Pe unii din ei nu-i mai văzusem de zece ani... Astă seară invitat la noi acasă un grup întreg. Au venit și Wendy, L. Sullivan, Kees Bolle (care și-a amintit de anii cînd, student, îl invitam seara la un pahar de whisky și stam de vorbă ceasuri întregi). Venise și Mac Ricketts (cu care voi «lucra» mîine), și Sorin (încîntat de «atmosfera» Universității, de faptul că eram atît de iubit...).
Ar fi multe altele de adăugat, dar sînt obosit. De trei zile mă deștept la 7:00 dimineața și mă culc la 1:30...

Text stabilit de Mircea HANDOCA

O „mică afacere" argheziană

Activitatea literară desfășurată de Tudor Arghezi cuprinde o mare varietate de forme publicistice, întinse de-a lungul a șapte decenii, confirmînd o situație unică în literatura noastră.
Iată că arhivele păstrează însă și documente inedite privitoare la autorul Cuvintelor potrivite, capabile să aducă noi date referitoare la unele dintre preocupările, nu puține, cu caracter extraliterar ale lui Arghezi.
Printre acestea se numără și cele șapte epistole aflate în arhiva Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu" din București, adresate scriitorului Vasile Pop, scrisori datînd din perioada anilor 1912—1913. Ele dezvăluie interesul asiduu al poetului pentru aspectele practice ale vieții, punînd în valoare preocupări ce evidențiază un nebănuit spirit de inițiativă și o deosebită ingeniozitate în abordarea chestiunilor comerciale. Sînt scrisori de afaceri, fără nici o legătură cu problemele literaturii și ale artei, dar care constituie probe palpabile nu numai asupra unui moment mai puțin cunoscut din biografia poetului, ci și efemere tatonări ale unui intelectual preocupat de chestiunile materiale ale zilei. Un Arghezi gospodar diurn se relevă din aceste succinte pagini de corespondență.

Georgeta STOIA-MĂNESCU

27 Iulie 1912
București

Iubite Domnule Pop,

Am lipsit din București și la întoarcerea mea n-am găsit răspunsul așteptat, cu toate că trimisesem două scrisori la Paris. Cred că a treia o să cuprindă cîteva înjurături. În schimb carta D-tale poștală mă aștepta cu o răbdare pe care te rog să i-o ierți. M-am mirat de ce nu-mi scrii și mai mirat am rămas cînd întrebînd pe C. de soarta rîndurilor în chestiune, mi-a răspuns că ele interesau prea puțină lume. Mi-a părut rău că nu mi le-ai înmînat mie. Revenind la „mica afacere" cum o numești nu mi-ai putea da lămuriri mai multe, căci aș vrea să mă ocup serios de dînsa, fie că rămîn în țară fie că plec, precum nădăjduiesc, în luna lui septembrie — ? Situație, întindere aproximativă, etc.

La revedere și fii sănătos.

T. Arghezi

Miercuri

Iubite Domnule Pop,

Iartă-mă te rog că n-am fost aseară la Boulevard. O mobilă care trebuia să-mi sosească neapărat la 2 după amiază n-a venit decît la 7, și am fost silit să aștept furios toată după prînza, fără să pot comunica nici acasă nici la cafenea cu D-ta.

Înainte de a ieși am primit și cartea D-tale. Răspunsul ultim al D-lui care ne interesează este că trebuie să amînăm pe cîtva timp îndeplinirea vînzării. Evenimentele din Balcani au influența lor asupra afacerilor și consiliile de administrație au dat ordin tuturor băncilor să suspende împrumuturile și cele mai avantagioase pentru ele. Dacă e război ne frigem, asta e sigur. Dacă nu, afacerea noastră se va face într-un timp care variază de la o lună la două. Nu te speria, rămîi numai plictisit ca și noi. Eu am toată încrederea cu putință. Te rog fixează o zi peste 3 sau 4, ca să ne întîlnim cu prietenul meu și să facem formalitatea ce ne interesează. Excepțional putem sfîrși și mai devreme. Noi nu pierdem contactul cu personagiul principal. Te rog răspunde-mi pentru rendez-vous. La revedere.

Arghezi

Am trimis paginile D-tale la redacție, lui C.

Miercuri seara

Iubite D-le Pop,

Am fost acum cîteva zile la D-ta la școală.
N-ai găsit desigur, îndărătul porții, o piatră înfășurată într-un bilet cu părerile mele de rău. Întîrziasem, n-am putut ajunge la D-ta decît la 11 ore trecute. Vreau însă neapărat să te văd pentru afacerea în chestie, mai ales că am pe cineva serios pentru ea, pe propriul meu părinte, care poate dispune oricînd de cîteva sute de mii de lei pentru o exploatare de... păduri. Dificultatea, mică, fără calembour, de răsturnat ar fi să asimileze mina cu pădurea — oh ! calambour fără voie. Zilele astea ne vom vedea în urma unui apel ce-ți voi face la telefon.
Pin'atunci sînt al D-tale

T. Arghezi

Din streinătate tot nu mi-a venit nici un răspuns. Tare mă miră lucrul acesta.

Sîmbătă seara

Iubite Domnule Pop,

Iartă-mă că din nou am întîrziat, vina nu-i a mea decît pe jumătate și încă numai dacă îți face plăcere.

În seara fixată de D-ta am fost la Terasă, însă cu un ceas peste ora fixată de D-ta. Vream să-ți cer scuze și-atuncea, fără ca să pot însă eu alege o zi...

Poți veni Marți seara, între 6 și 7 la Terasă ? Pe de o parte mi-ar părea bine să vii, pe de alta mi-ai putea procura satisfacția pedepsei pe care o merit. Fii totuși mai puțin bun și vino, afară de afaceri doresc să te și văd, o fantezie de om care ține la D-ta. Aduci probabil și actele, ce ne interesează mai ales, este descrierea zăcămîntului. Dacă nu se va face nimica pe loc, eu tot plec peste 15 zile în Europa și acolo mă duc numai pentru afaceri.

Îți strîng mîinile cu putere.

T. Arghezi

76, Bd. Carol

Dragă Domnule Pop,

Fiasco, fiasco. Toate desenurile mi-au ieșit pin'acum prost. Mai așteaptă-l pe cel definitiv, nu mă așteptam să meargă atît de greu.

Lui Mutzner încă nici nu i-am telefonat. Voi face-o luni.

Atît și o cordială salutare.

Arghezi

București
29 Martie 1913
76, Bd. Carol

Iubite Domnule Pop *

Avînd intenția să brevetez un procedeu de pirogravură industrială în diferite state de pe glob, te rog prin aceasta, să primești a fi tovarăș cu mine la brevetarea și punerea în vînzare sau exploatare a brevetului, în următoarele condiții :

1) Cheltuielile de brevetare le vom suporta amîndoi, pe din două.

2) Beneficiile ce vor rezulta din această afacere le vom împărți între noi, pe din două.

În privința vînzărei brevetului sau exploatării lui directe, vei face D-ta toate demersurile — bineînțeles, cheltuind amîndoi în părți egale — și pentru toate acestea vei avea de la mine o procură valabilă pentru toate statele.

În așteptarea răspunsului D-tale te rog primește Iubite Domnule Pop, salutările mele cordiale.

I. Theodorescu-Arghezi

* La această scrisoare a lui Tudor Arghezi, Vasile Pop răspunde cu promptitudine :

30 Martie 1913
„D-lui I. Theodorescu-Arghezi
Bd. Carol 76
Loco

Iubite Domnule Arghezi,

Răspund stimatei D-tale din 29 Martie 913 următoarele cu privire la propunerea cu care mă onorezi :
Primesc să fiu tovarăș la invenția de pirogravură industrială ce vrei să brevetezi în diferite state de pe glob și la punerea în vînzare sau exploatarea brevetului, în condițiile privitoare (?), propuse de D-ta :
1) Cheltuielile de brevetare le vom suporta amîndoi pe din două.
2) Beneficiile ce vor rezulta din această afacere le vom împărți pe din două între noi.
În privința vînzărei brevetului sau a exploatării lui directe, voi face toate demersurile, — bineînțeles cheltuind amîndoi în părți egale și pentru toate acestea voi avea de la D-ta o procură valabilă pentru toate statele. —
Primește și cu acest prilej iubite Domnule Arghezi asigurarea dragostei ce îți port.
Vasile Pop"

Iubite Domnule Pop,

Aci alăturat, chitanța mandatului.
Te salut și-ți strîng mîinile puternic.

Arghezi

Miercuri 21 Aug. 1913

O promoție pusă la index (III)

După ce am văzut cum **continuă** proza decadei a noua tradiția modernității noastre, mai e interesant să știm și **CUM SE ABATE** de la ea. Căci avem de-a face cu un moment de cotitură, de convertire a neo-modernismului postbelic în post-modernism. Se inițiază acum, nu atît o discreditare a postulatelor modernității cît o **reinterpretare** deschisă a lor. Dacă pe de o parte promoția '80 se situează pe făgașul narcisismului literar, pe de alta ea aduce **UN AMENDAMENT SERIOS LA INSTINCTUL AUTOREFLEXIVITĂȚII** în proză. Meta-tratamentul pe care și-l aplică acum ficțiunea nu mai este programatic anti-mimetic (cum fusese între războaie sau în proza tîrgoviștenilor).

Într-o prefață simptomatică la romanul **Tratament fabulatoriu,** Mircea Nedelciu — unul dintre teoreticienii promoției — redefinește mimeticul pregătindu-i sentința de reabilitare : **„...minesis-ul** nu mai este o simplă transpoziție sau copie a unui spațiu rigid și preexistent, ci o **CALE DE ACCES** spre un spațiu în plin proces de constituire. **Mimesis-ul** artistic nu reproduce o exterioritate preexistentă a lucrurilor, ci devine adevărat organ al construcției spațiului." Exprimarea, cam întortocheată, nelipsită de o doză de pedanterie jucată, recuperează ferm dimensiunea producătoare, poetică a mimeticului. De altfel pentru acomodarea principială a fostelor părți beligerante — autoreferirea și **mimesis-ul** — promoția '80 și-a oferit drept acoperire speculativă **„TEXTUALISMUL".** Opțiunea terminologică s-a dovedit neinspirată. Grevată de o mulțime de conotații — fie extensive fie restrictive —, acuzată de ereditate **tel quel**-istă, mînuită prea adeseori alandala și împovărată de presupoziții axiologice în focul polemicilor, noțiunea s-a întors, în cele din urmă împotriva programului de reconciliere pe care urma să-l slujească. În condițiile date, esențial nu este modul în care autorii formulează problema, ci **soluțiile practice** pe care le oferă proza lor.

Într-una din dimensiunile ei însemnate, proza decadei a noua poate fi numită **META-REALISTĂ.** Ea se ocupă stăruitor de real dar, țintește, în paralel și către discursurile care îl comentează în mod curent : în special

Monica SPIRIDON

continuare în pag. 4

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (IV)

PE ALĂTURI DE ȘCOALĂ...

La țară, copiii nu mergeau duși de mînă de către mamele lor, ca la oraș, cînd era vorba să intre în școală. Întîi, fiindcă mamele noastre nu prea erau bucuroase să ia parte la astfel de inițieri solemne. Și apoi, nu era nevoie. Copiii de la țară se descurcă singuri în împrejurări mult mai grele decît asta. La vîrsta abecedarului, ei au trecut prin multe încercări ale vieții, pe care cei de la oraș nici nu le bănuiesc. Făcusem exerciții la muncile cîmpului, știam să umblu cu caii și chiar să-i călăresc, tăiam gîtul puilor de găină fără să mă înspăimînte sîngele stropit, știam să aprind focul cu iasca amnarului în pădure, pe timp de ploaie, ceea ce e un lucru foarte greu. Știam să citesc și să reproduc literele. Ce m-ar fi putut învăța mai mult băiatul acela de pe catedră, pripășit la noi ca suplinitor, într-o haină de catifea cafenie și care se dovedea stîngaci în fața noastră. După cîteva zile dezamăgite, am luat-o razna, cu vitele la păscut, spre bucuria mamei. Cîmpul vorbea mai cu lipici decît domnu-nvățător. Vitele se plimbau în voie pe miriștile nesfîrșite ; cotoarele paielor de grîu păreau dinții unui dărac printre care troscotul și spuma calului întindeau smocuri de lînă verde ca pentru a fi dărăcită, iar noi, copiii, ne jucam de-a clincea sau de-a poarca, în care mingea de pîslă fabricată de noi se mînuia cu ciomagul. Aprindeam focuri mari și perpeleam cotolani de porumb cu boaba călîie sau coceam dovleci luați din lanurile apropiate, că nimeni nu ne ținea de rău pentru atîta lucru. În găvleaja tare și fierbinte de-ți frigea mîna, mulgeam vacile ca într-un castron. Laptele amestecat cu miez cald de dovleac e un prînz așa de gustos că snobii ospeților l-ar rîvni de l-ar cunoaște. Nu cred însă că i-ar ispiti celălalt fel de mîncare al paznicilor de vite, din vremea cînd tot mai cîntă cucul. Atunci, cu traista la umăr, ne suiam în pomii copți și, călări pe crengi, mîncam vișine cu mămăligă. Dacă ploua ca de obicei în iunie, mămăliga și vișinile erau leoarcă de apă ca și trupurile noastre înfrigurate .O plăcere înțepată de spaimă era să alungăm șerpii surprinși că se pripeau la soarele tomnatic, întinși ca niște retevee vinete prin rămurișul porumbarilor de pe răzoare, cu fruct mic, rotund și albastru ca mura răscoaptă.

Iarna, concurentul fără pereche al școlii aștepta la marginea satului, cînd Neajlovul îngheța tun. Pe podișul rece, derdelușurile lunecoase luceau ca niște fîșii de oțel. Acolo ne făceam vacul de dimineața pînă seara, tocindu-ne opincile și habar neavînd că sîntem o generație sportivă, împătimată de patinaj. Mi-aduc aminte de o ispravă făcută spre sfîrșitul sezonului, cînd începea dezghețul. Podișul Neajlovului crăpa în sloiuri mari, ce se urneau încet pe apă, la vale. Atunci ne schimbab în luntrași. Cu prăjini lungi în mîinile amorțite de frig, împlîntate pînă în fundul apei, călăuzeam cîte un sloi cum ai duce o luntre. Era un adevărat triumf, să plutești așa, în josul rîului, printre peticele de gheață, ce se izbeau cu putere unele într-altele ca berbecii. Jocul era frumos fiindcă era primejdios. Într-o zi, vărul meu Iorgu nu știu cum face și alunecă de pe sloiul nostru, căzînd în crăpătura unde apa se vînzolea furioasă. Capul îi ajunsese lîngă sloiul din față, gata să-l împingă curentul pe sub gheață pentru totdeauna. Atunci, fără pic de gînd, m-am aruncat pe brînci, jumătate pe sloiul nostru, jumătate în apă ca să pot ajunge pînă la el. L-am apucat de picioare și l-am tras cu toată puterea înapoi. Slavă Domnului, era scăpat ! Copiii de pe celelalte plute priveau înmărmuriți la noi și nu ne puteau da nici un ajutor. Abia după ce faptul s-a petrecut, mi-am dat seama prin ce primejdie trecusem amîndoi. Uzi pînă la piele și clănțănind din dinți, am rupt-o la fugă spre casă. Și n-am răcit nici unul. Nu ne-am amintit unul altuia niciodată de această ispravă. Pesemne și el ca și mine socotea că faptul trebuia săvîrșit așa și nu altfel.

Și alte lucruri mai puțin plăcute mi-au rămas de-atunci în memorie. Așa era acea zăcare lungă și grea, ce te apuca vara, în toiul arșiței, asudînd și tremurînd, scuturat de fiori de gheață în ciuda soarelui arzător, cînd nu te puteai mișca și alți copii trebuiau să-ți întoarcă vitele. Nu te durea nimic, dar o lîncezeală de plumb topit îți îngreuia trupul și-l istovea pînă rămînea numai piele umedă și os. În ceasurile acelea, mă lungeam în țărîna fierbinte și, în amețeala mea, cîmpul cu arbori, orizontul și cerul se învîrteau năuce în jurul meu, lăsîndu-mi în gură un gust amar și o pornire spre leșin. Această amărăciune tăia orice poftă de mîncare. Respingeai cu groază chiar o bucată de pîine oricît ai fi dorit-o în zilele sănătoase. Era boala frigurilor. Mama zicea că vine din castraveți verzi, din pepeni și din fructe crude. Nu era nimeni să ne lumineze că vine din țînțarii ce roiau în păpurișurile și trestiișurile bălților și zăvoiașelor cu apă clocită și putreziciuni de la începutul lumii. Și nimeni nu se pricepea să-ți dea un praf de chinină, care ucide frigurile. Abia tîrziu, cînd am ajuns la seminar, am fost supus unei cure de prafuri albe, care a durat un an și jumătate încît aproape îmi surziseră urechile. Cînd te apuca pe cîmp, chinul cel mai nesuferit era să rămîi cu ochii duși în mirajul amiezei, care pe la noi se numește strigile, iar în alte părți apa morților. Aerul clocotea și forfotea în zare cît ține spațiul dintre cîmpie și cer. Cînd erai sănătos, priveliștea acestei beteli aeriene de raze sclipitoare, care se încurcau și se descurcau fără sfîrșit, și vibrau ca o neștiută sensibilitate a naturii, era fermecătoare. Dar cînd, în fierbințeala frigurilor, îți holbai ochii în ea, părea că uriașa vînturare de raze răstoarnă toate lucrurile de-a-ndoaselea. Turmele și cirezile mergeau cu copitele pe cer, copacii atîrnau cu rădăcinile în văzduh și vîrful în jos. Tremurul din lăuntrul tău se amesteca cu tremurul din afară și totul devenea haotic. Amețeala dădea halucinații aproape de nebunie. Crizele acestea, în care gerul se întrepătrundea cu arșița fără să se războască unul pe alta, încetau abia cînd soarele da în deseară și răcoarea dinspre păduri năvălea înviorătoare. Asta era suferința mai tuturor copiilor din șesul dunărean.

În clasa întîia am rămas repetent din lipsă de frecvență. Nimeni nu m-a mustrat acasă. Pentru toți părinții din sat, o asemenea întîmplare trecea neobservată ca orice fleac. În toamna următoare, m-am dus ceva mai regulat la școală. Venise o învățătoare. Cînd vorbea, îi gîlgîiau găluștile în gură. Era trecută, sărmana, cu obraz veșted, din care înmugureau negri niște negi, ca și din bărbie, înțepați cu fire lungi de păr. Îți venea să te duci la catedră și să-i smulgi. În clasa doua, învățător era soțul verișoarei mele primare și tatăl lui Iorgu. Făcuse școala normală la Cîmpulung și, în satul nostru de pe Vlașca, se purta tot în costumul lui frumos din munții Argeșului. Bărbat chipeș și plăcut, nenorocirea lui venea odată cu el din partea țuicii. Aducea care cu butoaie tocmai de-acolo și deschisese cîrciumă, pe care o conducea vară-mea. Oamenii din satul nostru nu erau băutori decît la zile mari. Astfel cîrciuma îndeplinea mai mult o necesitate personală, la care, cu tact pedagogic, a cîștigat-o și pe soție. Mai tîrziu, scos din învățămînt, au amurgit amîndoi în negurile albastre ca pruna brumărie. Ce nevoie să ne batem capul cînd dascăl era el. Ne simțeam în familie și ne-am văzut de treburile noastre copilărești. La sfîrșitul anului, nici nu știam că am trecut clasa : Iorgu întîiul și eu al doilea, clasificați după gradul de rudenie.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

O vină specială comuniștilor

Dragă tov. Rudenco, am fost la Arghezi, așa cum m-ai îndemnat. Convorbirea a ținut vreo 2 ceasuri. Părintele Gala, deși m-a întovărășit, n-a luat parte la (discuție). Iat-o în rezumat :

La întrebarea mea, dacă n-ar fi dispus să scrie un articol care să apere pe cei înjurați de presa manistă, pe oameni ca prof. Parhon, sau Sadoveanu, Arghezi mi-a răspuns :

— Pe Parhon, da. E un om de inimă și de bună credință. A rămas așa cum îl știu de 30 de ani : savant, modest și dezinteresat. Comuniștii se servesc de el fără considerație și fără cruțare. L-am întîlnit acum vreo 2 săptămîni, în tramvai, înghesuit și bruscat de călători. Toți puțoii voștri (reproduc textual expresia) au automobile. Bătrînul Parhon n-are nici măcar o căruță cu un cal. În ce privește pe Sadoveanu, nu voi scrie nici un rînd. Recunosc meritele lui de scriitor. Dar ca om nu pot să-l respecți. A supt la toate țițele politice. Onoruri și bani a luat de la toți. Acum ciupește pe comuniști. Îi șade bine în Ferma lui Șeicaru. S-o stăpînească sănătos. Dar n-o să-l tămîiez pentru asta.

Întrebîndu-l dacă, lăsînd la o parte personalitățile, n-ar vrea să ia principial apărarea scriitorilor atacați și lăsîndu-l să înțeleagă că pentru un singur articol aș putea să-i ofer 200.000 lei, mi-a răspuns :

— Voi scrie articolul pentru că prea își bat politicienii joc de noi, dar bani nu primesc. Tu știi că sînt sărac și că abia pot să-mi hrănesc pe-ai mei cu ce brumă cîștig. Mă tocmesc ca un oltean cu cei care vor să-mi cumpere versurile, proza sau numele pe afișe. Dar de vîndut nu mă vînd. Regimurile capitaliste m-au silit să trăiesc ca un izolat. Proletariatul, pentru izbînda căruia am luptat amîndoi de cînd ne cunoaștem, mă condamnă la aceeași izolare. În Rusia, un reacționar ca Pavlov, a fost ridicat în slăvi de comuniști. În România, cele cîteva mari talente autentice, sînt ținute la periferia vieții sociale și politice. Acum vreo șase săptămîni am cerut să mi se (autorizeze) apariția „Biletelor de papagal". Nu mi s-a răspuns. Oameni ca Ivașcu sau Pas, pe care i-am cunoscut ca slugi de casă ai lui Donescu, la legionara „Vremea" au, vădit, mai multă trecere la comuniști decît un om care a putut să-ntindă mîna uneori, dar care n-a fost slugă niciodată. Nu fac din asta o vină specială comuniștilor. Sînt și ei ca toți ceilalți. Au aceeași slăbiciune ca și ciocoii, pentru transfugi și renegați. Oameni sînt. Le place să fie gîdilați la șezut. Își pleacă mai bucuros urechea la mormăielile lichelelor simpatice decît la glasul iritant al adevărului. Ai nevoie de nume ? Mi-ar trebui un pomelnic lung cît calindarul ortodox. Cum spuneai și tu, însă : să nu facem (proces) personalităților. Dar nici să nu-mi ceri să iau apărarea unui regim care, cel puțin în domeniul artelor și literaturii proslăvește mediocritatea și ignorează pe cei, măcar de-o muche de cuțit, mai răsăriți.

Ultimele cuvinte ale lui Arghezi, ca de altfel mai toată convorbirea avută cu el, au fost însoțite, ori de un rictus amar în colțul gurii, ori de usturătoare șfichiuri ironice. Din tot ce mi-a spus, convingerea mea sinceră și intimă, e că Arghezi se socotește și azi, mai ales azi, un mare nedreptățit. Nu din orgoliu, ci din conștiința valorii lui de scriitor se ridică împotriva celor care azi, ca și ieri, îl țin în izolare. Mi-a spus la un moment dat :

— Crezi tu că eu n-aș vrea să muncesc ca tine, la Direcția Generală a Teatrelor, sau ca oricare altul, în folosul literaturii ?

Sînt convins că dacă i s-ar oferi un post de răspundere și de mare suprafață, ca de pildă tocmai această D.G. a T. — pe care din toată inima aș ceda-o pentru el — am avea treptat într-însul, dacă nu un tovarăș, cel puțin un prieten mai sigur decît toți cei veniți la comunism după 23 August.

Îți restitui, tov. Rudenco cei 200.000 lei pe care Anghezi a refuzat să-i primească și fă cum crezi că e mai bine pentru poet și pentru cauza noastră.

Cu încredere

N. D. COCEA

Caragiale ca stimulent și model

După un ocol prin roman și narațiunea amplă, Bedros Horasangian se întoarce cu **Portocala de adio** (1989) la pasiunea sa mai veche, schița, altfel zis proza foarte scurtă, modalitate ilustrată de nu puține specimene din primele sale două cărți, **Curcubeul de la miezul nopții** și **Închiderea ediției.** Cu toate acestea nu l-am putut bănui pe autor împins de o dragoste ce nu cunoaște împotrivire, întoarcerea aceasta a lui s-ar putea să fie accidentală, unul din acele capricii care te fac să reiei pentru o vreme o legătură abandonată. Mă face să cred acest lucru caracterul egal al tensiunii scrisului, care-și iese aici și acum prea arar din ori pentru un rezultat de excepție, cu alte cuvinte, faptul că spre deosebire de trecut demonia autorului stă bine pitită, profesionistul dintr-însul mai mult decît artistul pasionat ieșind în față.

Putem vorbi și aici despre Caragiale ca stimulent și model, bă am impresia că autorul „Momentelor" a devenit chiar amfitrion, în sensul că strada, birtul de odinioară, ajuns pentru un timp „local familial" și prilejurile vilegiaturistice, extinse la teritoriul întregii țări, s-au transformat în scrisul urmașului în incinte aproape obligatorii unde-și dau întîlnire eroii săi. Li se adaugă, ce-i drept, telefonul, fiară devoratoare căreia începutul de veac nu-i cunoștea încă năravurile. E mai mult ca sigur că înaintașul nostru care a tras maximum de folos pentru intriga bucăților sale din invenția telegrafului și din instituția poștală în sens mai larg (multe din „momentele" sale recurg la trucul corespondenței) ar fi îndrăgit la nebunie receptorul pentru tot ce putea extrage ca observație din monoloagele orfecate prin intervenția celuilalt, de la capătul firului. În spiritul celui mai irepresibil Caragiale se înscrie, de pildă, schița **Către Asociația de locatari,** o cerere adresată responsabilului de bloc de către Popescu, fost Angelescu, Solomonia, prin care solicită scutirea de cotele de întreținere pe timp de o lună. Cererea s-a transformat însă într-o veritabilă autobiografie din pur act reflex, cum au fost atîtea și cum se mai întîlnesc și azi, adînc înrădăcinate ca urmare a dresajului social. Singura abatere de la perfecta funcționare a acestuia este mahalagismul (sugestie primită tot prin Caragiale) sub forma unor izbucniri nereținute care străpung învelișul conformității și al conformismului.

O altă schiță, **Perna,** urmează pe Caragiale și pe alte trasee decît cele strict formularistice. Mai exact spus, ne găsim în familia celor **Două loturi,** cu o bogată descendență ce se cheamă Bassarabescu, Brătescu-Voinești etc. Întîlnim aici eternul funcționar, pîndit de nelipsiții ochi ai celor din bloc (contribuția timpurilor mai noi) căruia nevasta i-a încredințat misiunea să zvîrle la gunoi o pernă mucedă. Bineînțeles, eroul se complică, nu poate scăpa nicicum de obiect, cu care se întoarce de la serviciu acasă, e decis să-l dezmembreze mărunt-mărunt spre a se descotorosi mai ușor, dar e surprins de nevastă, întoarsă inopinat. În final, eroul e fericit, își închipuie că a făcut să dispară, înghițind-o, cauza tuturor nenorocirilor sale.

Numeroase sînt însă și ocaziile desprinderii de maestru. Unele schițe ascund un subtext amenințător sub învelișul limbut — monologat **(O tavă de cataif).** Altele consemnează urîtul existenței sau banalul, pustiul, vidul, fără nici o conotație comică, dimpotrivă subliniindu-le cenușiul, chiar cu riscul ca narațiunea să se împotmolească în masa acestui cenușiu. Alte schițe, în fine, nu reușesc să se desprindă dintr-o altă masă, aceea a reportajului, a copiei de pe natură, a **cazului** pe care-l consemnează autorul. Acestea fiind cele mai numeroase, sînt tocmai cele care hotărăsc cărții destinul ei de experiență reluată cu insuficientă convingere.

Ceea ce nu-l împiedică pe vechiul Horasangian al situațiilor diabolice din **Închiderea ediției** să-și facă ici-colo simțită prezența. Parodicul intertextualist, fără a fi strict inventia sa, este partea lui tare, asociată unei capacități de a-și rîde reflectînd flegmatic, manieră prin care el a îmbogățit peisajul esopicului. Schițe ca **Batog de rechin** (cu un moto din Adrian Marino : „Polisemia intervine, deci, în mod inevitabil"), apoi **Umilința prozei scurte** sau **Cum poate fi găsit un poet într-o mare metropolă** și altele de acest gen care permit aluzivului de esență livrescă să se exprime nu sînt întrecute, din sectorul strict comediografic, de esență caragialiană, decît de **Cu Nașul de revelion,** aceasta însă cu adevărat „regina balului" acestui volum, ca să fim oarecum și în nota festiv-suburbană a bucății. Bucată care-și face de lucru cu gestionari învîrtiți, veritabili mafioți, cu Didine, Glafire și Esmeralde prin care începutul de secol se prelungește onomastic, dar și cu vischi, v. călugărească și urări ca „la mai sarmale" pentru a marca nivelul glorioasei epoci în care — cum se exprimă unul din participanții la chiolhan — „intelectualii și gestionarii dom'le, ăștia împing lumea'nainte". De ce și intelectualii ? ar putea întreba nedumerit cineva. Pentru că — vine răspunsul — „Pentru mine cine nu vorbește frumos, scris și citit, nu e om".

Cornel REGMAN

Cu Ovidiu Papadima prin „culisele" istoriei literare (IV)

Se știe că în numărul dublu, din august-septembrie 1941, D. Caracostea a publicat celebrul „ucaz". Ce ne puteți spune — ca unul din interiorul revistei — despre acea măsură prin care era suspendată colaborarea criticilor „estetizanți"... ?

R. — Cînd a fost conceput și a apărut așa zisul „ucaz" — cîteva fraze cu litere aldine — eu mă aflam concentrat în zona de vest a țării. Cînd am venit la revistă, D. Caracostea mi-a dat să-l citesc în numărul cu pricina și mi-a cerut să-mi spun părerea. Fusesem ani de zile atît de apropiat profesorului, încît îmi permitea să-i vorbesc ca aromân, adică fără ezitări. Așa am procedat și de data aceasta. Mai întîi, am observat că prin acel comunicat activitatea criticilor ale căror orientări nu corespundeau „cerințelor literare ale vremii", se suspenda timp de șase luni, iar criticii aceștia nu erau nominalizați, dar implicați prin faptul că ei făceau parte din criticii care colaborau la revistă. Ce se va întîmpla după șase luni nu se preciza. Li se cerea să se conformeze „indicațiilor" date de noua direcție, recunoscînd în acestea „cerințele vremii". Mioara Apolzan, în monografia **R.F.R.** apărută sub titlul **Aspecte de istorie literară,** a demonstrat pe larg că directivele indicate de D. Caracostea aparțineau unor vechi concepții ale sale despre menirea artei. Ele au fost repetate într-o serie de articole ale sale, publicate în **R.F.R.,** încă de la preluarea neoficială a direcției revistei. Referindu-se la comunicatul respectiv, i-am spus deschis profesorului că acuzația de a nu corespunde „cerințelor vremii" era adusă în timpul unui război crîncen. În aceste împrejurări, o asemenea acuzație nu constituia doar un act polemic, ci unul cu consecințe dintre cele mai grave, care putea pune în pericol însăși existența celor acuzați. Acum cînd stăm de vorbă îmi dau seama că, nu mult mai tîrziu, cele întîmplate lui Beniuc mi-au confirmat prevederile. I-am mai spus profesorului că am auzit că Perpessicius era solidarizat cu Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu, deși nu era vizat direct, el fiind titularul **Jurnalului de lector.** Dar pe criticul Perpessicius nu-l poate acuza de lipsă de patriotism decît cineva care și-a lăsat pe cîmpul de război pentru patrie mîna dreaptă. Profesorul a făcut ochii mari, lovit dureros, și mi-a dat să înțeleg că nu mai era nimic de discutat. A doua zi — cu ochii grei ca după o noapte de insomnie — D. Caracostea m-a chemat în biroul său și mi-a cerut să mă gîndesc la o soluție pentru revenirea la revistă a celor îndepărtați, astfel. Între timp, mă mai frămîntasem și eu. Aflasem că Șerban Cioculescu și Vl. Streinu îl cooptaseră și pe Tudor Vianu și semnaseră un contract cu Casa Școalelor pentru o istorie a literaturii române în trei volume. Așa că nu aveau nici un interes să-l supere pe Ion Petrovici, de al cărui minister ținea Casa Școalelor, revenind la **R.F.R.** pe al cărei director, Petrovici era de mult mînios foarte. Profesorul a fost de acord să ne limităm deocamdată să obținem revenirea lui Perpessicius, însărcinîndu-mă pe mine cu demersurile, avînd în vedere vechea prietenie pe care mi-o acordase demult acesta. Cu multe și dureroase peripeții, am izbutit. În numărul din ianuarie 1942 al **R.F.R.** a apărut partea a doua a **Jurnalului de lector, — Kogălniceanu literatul.** Documente ale acestor peripeții se află în volumul **Excurs sentimental Perpessicius,** editat de Muzeul literaturii române, textul **Ovidiu Papadima, colocviu cu Perpessicius.**

I. Rămînea însă descompletată echipa de la comentarii critice. Care este adevărul despre componența ei ?

R. — Sunt bucuros că mi-ai adresat această întrebare. Căci și aici sunt multe de discutat. Părerea mea este că ne aflăm în fața unei legende care a derutat mai tîrziu pe mulți istorici literari. Între aceștia se află și foarte conștiincioasa autoare a monografiei R.F.R., apărută în 1983, Mioara Apolzan. A existat într-adevăr „echipa de critici" ai **R.F.R.,** pe care ar fi desființat-o D. Caracostea ? Am precizat mai înainte că așa-zisul „ucaz" al lui D. Caracostea nu cuprindea nici un nume propriu. Se vorbea aici de suspendarea temporară de la colaborarea la R.F.R. a „criticilor de formațiune fie estetizantă fie liberalizantă"... De unde a ieșit legenda concedierii „echipei de critici", căreia i-a acordat credit și Mioara Apolzan și atîția alții ? Să recitim prefața Mioarei Apolzan, intitulată **Argument,** unde autoarea afirmă că, pe lîngă informarea din cît mai multe izvoare tipărite, a consultat „persoanele legate odinioară de existența publicației, Șerban Cioculescu și Ovidiu Papadima". Lucrurile încep să se lămurească. Ce putea afla Mioara Apolzan de la Șerban Cioculescu ? Desigur, ceea ce mult regretatul afirmase și pe calea tiparului, în articolul **O comunicare academică,** apărut în numărul din 4 octombrie al **Curentului literar** 1941, și anume că D. Caracostea, venind la conducerea **R.F.R.,** „a dat peste o echipă de critici care își vedea de treabă făcînd critică pură". Crede că D. Caracostea „Se aștepta la un act de servilism" din partea acestora, și anume „căderea în brînci a criticilor estetici înaintea recomandărilor sale didactice" făcută anterior, prin mai multe articole din **R.F.R.** Astfel s-ar fi ajuns la nota de suspendare din numărul apărut în septembrie 1941. În urma acestei note, citim în amintita monografie a **R.F.R.** „grupul de critici va refuza colaborarea la R.F.R. Cu excepția lui Perpessicius, care își reia **Jurnalul de lector** în ianuarie 1942, niciunul dintre cei în cauză (G. Călinescu, Ș. Cioculescu, Vl. Streinu, Pompiliu Constantinescu, P. Vianu) nu va mai colabora în perioada direcției lui D. Caracostea". Autoarea monografiei nu include în grupul de critici și pe E. Lovinescu, pe motiv că în acest timp colaborarea sa consta doar din beletristică.

Să răsfoim revista ca să vedem pe concret care era adevărul referitor la această numeroasă „echipă" de critici ai revistei. În numărul din 1 febr. 1941 — deci înainte de preluarea direcției de către D. Caracostea, redactor-șef fiind încă, singur, Camil Petrescu — la **Comentarii critice** apar : Perpessicius **(Jurnal de lector),** Al. Dima **(Concepția estetică a d-lui Liviu Rusu)** și Șerban Cioculescu, **(Un mare nedreptățit : I. Codru Drăgușanu)".** În afara **Comentariilor critice,** publică în același număr: N. I. Herescu, Basil Munteanu, Petru P. Ionescu și Al. Marcu, pe care cu cea mai mare bunăvoință nu-i putem numi „critici estetizanți". Aceeași situație o întîlnim și la **Cronici.** În numărul din aprilie 1941 — cîteva luni înainte de faimoasa notă — situația e aceeași. La **Comentarii critice,** Perpessicius, în continuare ; poetul Ion Pillat, despre „tragedia raciniană" ; criticul de artă V. Beneș, despre monumentele lui Mestrovici din București ; Șerban Cioculescu despre corespondența lui Caragiale, autorul său favorit. În textul aceluiași număr, studii semnate de Gheorghe I. Brătianu, D. Caracostea, C. Rădulescu-Motru, Nicolae Petrescu, Ion Sân-Giorgiu. Uitîndu-ne și la Cronici, nu se poate evita concluzia că nicăieri nu putem reconstitui faimoasa „echipă de critici" concediată de D. Caracostea, că aceasta „echipă" este din domeniul legendei și că această legendă își are sursa în afirmațiile făcute de Șerban Cioculescu, în articolul polemic amintit. Legenda „echipei de critici" a fost preluată respectuos ulterior de însăși autoarea monografiei. În numărul în care profesorul Caracostea anunța retrospectiv preluarea direcției revistei, la **Comentarii critice** scriau Octav Sulițiu, Vasile Netea și Ion Șiugariu. Începea să se contureze adevărul, spre deosebire de legendă : că nu exista nici o „mare" echipă de critici în întreaga **Revistă a Fundațiilor.** Exista numai o mare diferență de concepții între D. Caracostea și Șerban Cioculescu, flancat de Vladimir Streinu. Această diferență nu putea fi anulată prin nota publicată de D. Caracostea. Fiecare a rămas pe poziția lui, și-a văzut mai departe de treburi, fără nici o pagubă materială pentru cei doi critici și fără de consecințe politice, așa cum am arătat și precum se știe.

În urma refuzului de a mai colabora la **R-F-R.** al celor care s-au simțit vizați, firește că a trebuit, în primul rînd, să alcătuiesc, apelînd la alți titulari, o echipă stabilă pentru compartimentul forte ale revistei, **Comentarii critice,** prin care se urmărea la zi însăși viața noastră literară. În anul următor, 1943, am continuat încercările de a constitui această echipă. Astfel, în numărul pe ianuarie, Octav Sulițiu continua serialul **Pe margini de cărți,** iar Ion Șiugariu **Viața poeziei.** Un nume nou aici era Ovidiu Drîmba, care pleda pentru o viitoare ediție critică a operei lui Agârbiceanu. În numărul următor, pe septembrie, în locul lui Ovidiu Drîmba reapare Petru Comarnescu, vechi colaborator al revistei. Prelua discutarea cărților apărute în domeniul filosofiei, al teoriei literaturii și artei ; Octav Sulițiu scria despre aparițiile în domeniul prozei epice și Ion Șiugariu în cel al poeziei. Acest grup promitea să aibă o maximă stabilitate. Profesorul îmi sugerase că ar fi bine să fac și eu parte din el, pentru domeniul folcloristicii, dar nu am acceptat. Din păcate, acest grup stabil a fost în curînd amenințat. N-a trecut mult și a explodat bomba. Prin Decretul-Lege din 13 mai 1944, Uniunea fundațiilor culturale regale era desființată, iar activitatea se contopea cu aceea a Fundației pentru popor, din strada Latină, directorul acesteia, Octavian Neamțu — unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai profesorului Dimitrie Gusti — a devenit la rîndu-i director general. A fost o lovitură de maestru a lui Octavian Neamțu, al cărui simț de organizare practică era foarte prețuit de profesorul Gusti. Numai că Octavian Neamțu nu s-a putut menține decît abia cîteva luni la marea înălțime la care se urcase. Vom vedea... Avea el însuși această presimțire. A procedat ca aceia din nacela unui balcon care amenința să se coboare. A căutat să arunce peste bord ceea ce ar putea constitui un balast.

iunie 1989

(Convorbire realizată de Iordan DATCU)

„Gîndaci cu fulgi"...

urmare din pag. 1

logie aparte, deformată și absurdă, se impune imperioasă, prinde consistență dincolo de aspectele cotidiene ce o declanșează.

Configurată din nuanțe contrarii, prin tehnica ireproșabilă a învăluirii obiectului și a tatonării asperităților, prezența **„omului cu ochii vineți" —** pentru a ne reduce numai la cîteva exemple arhicunoscute — iese astfel din haina și eticheta rigidă a regalității hohenzollern-iene — nivel la care se oprește în situații similare denunțul critic al lui Cocea, bunăoară — și adoptă, în pamfletul lui Arghezi, masca halucinatorie și tragică a despotismului inutil, depășit de vremi, măcinat de angoase și chinuit de spectrul dezastrului imanent. La fel, în **Baroane,** nu trimiterea expresă la persoana lui Killinger — ceea ce, iarăși, ține de conjunctural — antrenează incisivitatea argheziană, ci ideea de infestare, de prihănire a neprihănitului, viziunea apocaliptică a degradării, mizeria fizică și morală a invadatorului, cutremurat de teama răspunderii pentru faptele lui silnice. De aceea, pamfletarul nici nu pune accentul aici pe violența limbajului ; el sesizează animalitatea, lăcomia **„porcină"** ca și sațietatea subumană a tipologiei imortalizate. Interesul constă în rafinamentul execuției, prelungită pînă la negare, pînă la vid.

Artist în cel mai complet sens al cuvîntului Arghezi va căuta permanent și în gazetărie **„să substituie vieții materialelor în libertate o viață esențială, concentrată, compatibilă cu constrîngerile și disciplina artei".** Într-un asemenea deziderat s-a născut în fond **tableta,** specie publicistică atît de proprie poetului „cuvintelor potrivite", reflectînd vibrațiile spiritului argheziан la contactul cu realitatea. Ea închide într-un spațiu redus, ca și cel al liricii, o **sinteză** meditativă asupra existenței, împrumutînd — așa cum recunoștea orgolios ziaristul — **„accente de la vers, clarități de la satiră, arome și culori de la poezie",** ceea ce-i conferă atributele unui adevărat **poem** sinteză al cotidianului.

Prin **tabletă** Arghezi împacă deci poezia cu actualitatea, improvizația cu definitivul, clipa cu eternitatea, demonstrîndu-ne magistral ce înseamnă participarea artistului adevărat la eveniment. Capacitatea de a trece mereu dincolo de conjunctură, de a înălța contemporaneitatea la dimensiunile permanenței, exclude **ditirambul,** aducînd în loc impresia spontană și sinceră, candoarea descoperirii fragede a naivității primare. **„Nu vă închipuiți cîte vrăbii albe trebuie să omor în fiece zi, scăpate din suflet, virginale, cu aripile întregi, ca să nu pară ochilor sătui de scepticism „niște gîndaci cu fulgi",** mărturisea Arghezi într-o **epistolă** din 22 iulie 1938 către N. M. Condiescu. Și, tot acolo, concluziona : **„e o suferință și asta",** evidențiind încă o dată efortul creativ ce-i însoțește orice apariție în arenă, indiferent de modalitățile prin care se manifestă, **scriitorul** fiind cel care domină totdeauna substanța în chip exclusiv și imperios.

Nu trebuie însă, în nici un caz, dedus de aici că o asemenea perspectivă, pururea estetică, ar diminua prin ceva atributele majore ale gazetăriei argheziene, privită acum numai din unghiul strict al resorturilor și responsabilităților ei ziaristice. Dimpotrivă, ea conferă demersului publicistic — cum spuneam — o anume perenitate, înnobilîndu-l, deși poetul știe să fie, în același timp, om al momentului, să speculeze asperitățile cotidianului, să încendieze curiozitatea contemporanilor săi glosînd patetic în marginea efemerului, să trăiască plenar ocazionalul.

Fervoarea inițiativelor și a proiectelor gazetărești, regularitatea de ceasornic a intervenției ziaristice, dovedesc nu numai interes constant și acerbă pasiune pentru formele și mijloacele de expresie ale presei, dar configurează un adevărat mod de existență.

Arghezi are geniul ziaristicii, resimte acut chemarea ei secretă, este străbătut continuu de neliniștea intrării în arenă.

Să nu uităm astfel că, în anii cînd o disciplină monahală constrîngea eforturile sale vitale, poetul făcea să apară, prin intermediul lui Vasile Demetrius, o publicație cu **Linia dreaptă („Porecla revistei noastre rezumă pentru noi truda noastră sufletească de a călca pe cît se poate mai puțin strîmb cu ideea și cu condeiul"),** neînțelegînd și nereușind să se rupă prin nimic de condiția gazetarului. Mai tîrziu, retras în intimitatea gospodărească a Mărțișorului, unde totul îndemna spre stabilitate și liniște, asigurînd o atmosferă propice meditației și poeziei, ziaristul va da la iveală o nouă serie din **Biletele de papagal** și va redeschide polemica vîlentă cu Iorga, demonstrînd că nimic nu temperează aspirația sa constantă spre lumea pestriță a presei. La vîrsta cînd spiritul împăcat cu sine așteaptă de obicei prelungita trecere spre o altă stare, Arghezi își scria vioi **tableta** săptămînală și se înverșuna să participe din plin la actualitate cu o vitalitate intelectuală ieșită din comun.

Sînt fapte ce nu pot fi neglijate în fixarea tipologiei creative argheziene, argumente menite să ilustreze convingător, încă o dată, că și în sfera gazetăriei ne găsim, atît prin bogăția și varietatea ideilor cît și prin masivitatea și rigoarea intervenției, în fața celei mai importante prezențe literare românești de după Eminescu.

Jurnal — München, 1987 (note finale)

Profitînd de prezența mea în străinătate recuperez o parte din manuscrisele păstrate în siguranță la un bun prieten din copilărie (Mircea C., München). Fac publice, deocamdată, doar o parte din notele finale ale unui „Jurnal münchenez", din iarna lui 1986—1987. In unele puncte evenimentele ulterioare m-au dezmințit. De cele mai multe ori însă m-au confirmat din plin. Astfel de texte autentice constituie și un mic experiment de verificare al unor previziuni politice și de confirmare a unor diagnoze morale și sociale făcute în condiții dificile. Oricum, un mic „document" de epocă, de luat ca atare. De integrat, mai ales, în mod riguros, contextului dur al perioadei ceaușiste. El nu va putea fi reconstituit, spiritual vorbind, doar prin astfel de texte și materiale (multe sînt încă inedite).

A.M.

(Rochester, N.Y., aprilie 1990)

Mă întorc în frig, foame, lipsă de lumină, profundă constrîngere pe toate planurile și mizerie generală. Mi-am asumat acest risc, această „condiție". Este, oricum, prea tîrziu să-mi mai schimb stilul și locul de viață și de activitate. Și poate, cîndva, se va reține și faptul (între multe altele de aceeași categorie) că s-a putut gîndi și scrie **liber** chiar și în aceste condiții disperate. Nu sînt singurul, firește. Dar în cazul meu, dintr-o serie de motive particulare agravate, situația este uneori parcă mai acută decît în cazul altora. De dezvoltat, cu argumente, această comparație (...).

„Rușinea de a fi român". Rezultatul unei tiranii grotești și sinistre. La berăria de la M-rea Andechs de lîngă München, ieri, cu un **Mass** enorm de Doppelbrünbole în față. Vorbeam — firește — românește cu d-na Stanca Scholz-Cionca, japonizantă, cea mai bună specialistă română. (P.S. Ulterior a devenit asistentă la Universitatea din München). Vecinul — jovial — de la masă vrea să știe neapărat din ce țară sîntem. Îi răspund. Se schimbă brusc la față. „Schlechtes Land". Înjurături bavareze... Gesturi cu degetul la tîmplă la numele „Ceaușescu" etc. În timpul afacerii Tănase—Goma, D-na B. îmi spunea că, la Paris, vînzătoarele cînd auzeau că este româncă refuzau pur și simplu să-i vîndă ceva etc. Rezultatul lamentabil al „anilor lumină"...

Poate intui cineva de afară teribila mortificare morală a următoarei situații ? În exterior treci, vrînd-nevrînd, drept un „reprezentant" al unui regim pe care-l detești din toată ființa ta. În interior, mereu respectat, complexat și constrîns, redus la o viață de mizerie...

Cineva îmi spune aici că eu reprezint „normalitatea", conduita normală a unui intelectual român. Probabil că așa și este. Așa vreau să mă comport în orice caz. Dar acest june exilat nu știe (și nu va ști niciodată) **cît** costă și cît **mă costă** această pseudo-„normalitate". O generație intelectuală întreagă profund traumatizată.

Teribila revoluție culturală din țară, distrugerea sistematică a culturii abstracte, umaniste, autonome, clasice, europene, deschise, libere. Aici este drama esențială. Împotriva acestei situații ar trebui să reacționeze în primul rînd și cu maximă eficacitate emisiunile culturale ale **E.L.** (...). Multe observații despre aceste emisiuni (...).

Plec din Occident cu perspectivele cele mai sumbre : revenirea (puternică) dogmatic-maoistă în China, speranțe reduse în „reformele" lui Gorbaciov (...). Și în acest timp, poporul român se cufundă și mai mult în mizerie, neant și barbarie. El trebuie să se salveze singur. Nimeni n-o poate face în locul său. Mitul din pușcărie „vin Americanii" îmi revine puternic în memorie.

Viitorul îmi pare sumbru și în ce privește orientarea unei părți semnificative a exilului : într-un mod sau altul, evoluția istorică îmi pare tot mai limpede : la orizont se profilează tot mai mult o mare cultură planetară, „economică", universală. Trăim într-o **one world** și fenomenul se reflectă direct și în domeniul spiritual și literar. Or, în loc ca elita exilului (cultural, intelectual, lucid, atîta cît este și ea totuși **este**) să cultive militant valorile universale și derivatele sale : „Statele Unite ale Europei", „Piața comună europeană", „Federalizarea", „De la Atlantic la Urali" etc. etc., ea se cufundă, nu de puține ori, în atitudini conservatoare. Se gîndește **încă** în spiritul secolului XIX și nu al sfîrșitului de veac XX : naționalist, autarhie, „elogiul satului românesc" (în plin proces de urbanizare mondială !).... Este desigur, o formă firească, la foarte mulți, de rezistență și supraviețuire. Dar în bună parte, anacronică, ieșită din istorie, care ne poate scoate — sau chiar ne va scoate — încă o dată, din circuitul modernității. O mică elită europenizată, în țară și străinătate, neinfluentă și decapitată ; un popor întreg blocat, incapabil — prin constrîngerea — de adaptare și, mai ales, de creativitate modernă. În două cuvinte: o dramă națională profundă.

Ce mă poate aștepta, pe mine, în țară ? Încă o carte-două, cel mult ; poate una sau două apariții și în străinătate. Și unele și altele cad — inevitabil — în gol. Indiferența este generală, ca și totala mea desincronizare de așa-zisul „context cultural" (...). „Viața literară bucureșteană", singura care contează practic, îmi este (diferențe de generație, temperament și altele etc.) inaccesibilă, neasimilabilă. Orientarea mea, de principiu și din rațiuni pur culturale (de explicat pe larg. N.B.) : antiimpresionistă, antifoiletonistă (de ce „impresiile personale ridicate la rangul de lege", am citat din Remy de Gurmont ?) (...). Într-o cultură dominată de poeți și scriitori, mai toți cu poziții politice exploatate civic, și de jurnaliști literari, critica de idei, teoretică, sistematică, hermeneutică este neînțeleasă. Pare stridentă, deși impresionismul local este ultima rezervație de pelicani ai Europei critice. Critica „mea" nu poate fi deci decît respinsă brutal sau tacit.

Mă reîntorc deci, și sub acest aspect, într-un peisaj ostil și sumbru. A-mi păstra echilibrul interior, calmul și luciditatea devine un act esențial, vital. Este condiția supraviețuirii morale și intelectuale. (Scriu aceste note în preziua plecării spre țară : 15 martie 1987.) S-au adunat zeci și zeci de xeroxuri, fișe, cărți și alte materiale „ilegale" sau „suspecte". Își închipuie cineva teroarea atîtor vămi și controale, atîtor spaime și emoții, perspectiva atîtor accidente și catastrofe : confiscări, percheziții, poate chiar și anchete ?

Cum voi putea lucra cu 12°—14° grade, cel mult, în cameră ? Condamnat prin natura ocupațiilor unele la o viață de birou, de lecturi, sedentară, mă văd paralizat în însăși ființa și esența mea vitală și spirituală ! Nici nu mă mai gîndesc...

Unicul sens al acțiunii mele : să salvez un număr de cărți de importanță relativă, firește, dar — oricum — înnoitoare, libere și promițătoare într-un context agresiv și închis. Să păstrez legături libere minime, într-un regim de blocadă și lagăr de concentrare. Să salvez expresia unei conștiințe libere și o anume acțiune culturală, cu motivație ideologică pluralistă și decis antitotalitară. Nu este foarte mult, desigur. Dar dacă toți intelectualii români ar proceda **astfel** nu se ajungea la decăderea actuală, practic fără ieșire.

În această lume occidentală ușor de manipulat (...), un tiran care știe ce vrea, poate să-și impună — mai peste tot — legea, teroarea sau măcar prezența. Acum este în Asia, India, etc., unde este luat — o vai ! — în serios, sau măcar așa arată aparențele (...). Concluzie muncheneză tristă.

Cum să treci la vamă cărți „dubioase" între altele una de Vlad Georgescu ? Senzație stranie, complexă : a risca, a încerca o șansă, a sparge cu orice preț o blocadă și, în același timp, a-ți afirma demnitatea și libertatea intelectuală, chiar și în condițiile date, existente. Ele sînt, n-am nici o îndoială, cele mai dure din întreg estul european. Fobia și în același timp atracția, chiar fascinația „lucrului interzis". Dar dacă totuși reușesc ? (P.S. N-am reușit ; la frontieră, la vama Curtici mi s-au confiscat și cărți și extrase).

Adrian MARINO

O promoție pusă la index

urmare din pag. 2

FICȚIUNEA REALISTĂ și rețetele ei consacrate. Una dintre obsesiile prozelor semnate de Rodica Palade, Mircea Nedelciu, Ioan Groșan, Alexandru Vlad, Ioan Lăcustă, Daniel Vighi, George Cușnarencu și alții este ecuația literatură/viață cu soluțiile ei diferite. În volumul de debut al lui Ioan Groșan **(Caravana cinematografică),** de la o bucată la alta, asistăm la o demonstrație de virtuozitate pe terenul variațiunilor ce se pot obține pe coarda dialogului dintre literatură și real. În prim planul prozelor scurte ale lui Mircea Nedelciu (reunite în volumele **Efectul de ecou controlat, Amendament la instinctul proprietății, Aventuri într-o curte interioară, Și ieri va fi o zi),** se află constant curiozitatea autorului pentru convențiile uzate ale verosimilului, paralel cu interesul nedezmințit al promoției pentru practica scrisului. (Scriitorul s-a impus, alături de Gheorghe Crăciun, și drept unul dintre teoreticienii grupului, glosînd pe marginea așa numitei „inginerii textuale"). În ultimul volum de proze al autorului, o bucată numită **Probleme cu identitatea (variațiuni în căutarea temei)** urmărește în mod deliberat să discrediteze așa zisul ascendent modelator al realității asupra libertății suverane a scrisului. În cele două romane, intră în vizor un spectru mai larg de probleme. **Zmeura de cîmpie** acuză o ereditare camilpetresciană — chiar dacă proiectată pozitiv și amendată polemic. Sînt puși pe tapet și antrenați în dezbatere **TOPOI** ai literaturii autenticiste — convenția rememorării, a documentului intimist netrucat, compatibilitatea dintre cuvînt și faptă etc. Ceea ce incriminează prozatorul — se înțelege din **Zmeura de cîmpie,** apoi mult mai limpede, din **Tratament falubatoriu** — este presupoziția curentă a **descriptivismului** inerent limbajului, pe care se întemeiază sistemul de așteptări realist : „Omul vorbește în intenția schimbării lumii, nu în intenția descrierii ei" — declară un personaj din roman.

Cu multă finețe măsoară distanțele dintre timpul trăirii și cel al mărturisirii Alexandru Vlad în **Vară transilvană** — una din reușitele volumului de proze scurte **Drumul spre polul sud,** sau Ioan Lăcustă în cele trei **Scrisori către mașina de scris** (cuprinse în volumul **Liniște).** În sfîrșit, George Cușnarencu e de părere că „un autor de romane nu se lasă înșelat de realitate", el „o formează, o alternează, o colorează, uneori o mimează, după bunul lui plac." Alegația figurează în romanul original numit **Tangoul memoriei** — carte nu numai meta-realistă ci și ...metatextualistă, în măsura în care parodiază tehnicile autoreflexive ale literaturii optzeciste și nu numai ale ei.

INTERESUL PENTRU INVENȚIE trebuie înregistrat de asemeni drept unul dintre punctele-cheie în care proza promoției '80 se desparte definitiv de modernism. Una dintre trăsăturile marcante ale literaturii postmoderne este redobîndirea plăcerii de a istorisi, **de a fabula,** de care se contaminează chiar unii fervenți închinători ai metatextualismului aulic, în Europa și peste ocean. În **Tratament fabulatoriu** de Mircea Nedelciu, autoreflexivitatea n-a fost de tot eliminată (întîlnim pretutindeni digresiuni cam didactice despre povestire ca o tactică de acțiune asupra lumii) dar este contrabalansată de plăcerea reală a prozatorului de a inventa nestingherit. Să mai adăugăm că o anume tentă polițistă există în **Tratament fabulatoriu** ca și în **Zmeura de cîmpie** sau că, după părerea unor voci critice, enigmistica din primul ar avea, pe alocuri o deschidere către fantastic. Nu subscriu la această părere, dar mă grăbesc să precizez că, în ceea ce privește tehnica epică — nu neapărat și apartenența la registrul miraculosului —, romanul în cauză numără printre modelele sale și basmul. **Basme de azi** compune și George Cușnarencu (în volumul **Tratat de apărare permanentă).** De himerele cotidianului se arată fascinat Groșan în **Trenul de noapte.** Ultimul volum al lui Mircea Nedelciu — **Și ieri va fi o zi** — cuprinde și proze S.F. **Visul** — volumul cu care debutează în proză Mircea Cărtărescu — este un adevărat spectacol fabulatoriu, strălucitor prin dezinvoltură și emoționant prin gravitatea meditației subtextual(ist)e.

Un rol esențial rezervă fabulației parte dintre **romanele** promoției, publicate în ultimul timp. Mă gîndesc, de pildă, la **Însemnare despre anii din urmă** în care Daniel Vighi jonglează abil cu logica realității și cu cea a iluziei, antrenîndu-le într-un joc avînd ca semn tutelar pe Quijote. Sau la întreaga serie de cărți ale „fabulanților" pur sînge din grup — Ștefan Agopian și Tudor Dumitru Savu, autori angajați pe calea unei reconcilieri promițătoare a **funcției fabulatorii** cu cea **critică** a literaturii.

Dacă privim lucrurile în perspectiva timpului istorico-literar, vom constata că cele două funcții — la început complementare — au tins să se separe, mai întîi în veacul al XVIII-lea — odată cu generația lui Marivaux, Sterne, Diderot sau Fielding — apoi, mult mai radical, în prima parte a veacului nostru, mai precis odată cu valurile succesive de modernitate, cînd legătura dintre ele se rupe complet. În literatura română, disocierea se produce între războaie iar divorțul se pronunță prin eforturile scriitorilor școlii tîrgoviștene. Pornită inițial din făgașul hipercriticismului, proza decadei a noua își descoperă și își cultivă treptat gustul fabulării fără nici o opreliște.

Autorii tineri afirmați în decada a noua deconstruiesc realul, dar și scriitura, funcția reprezentativă dar și pe cea autoreflexivă a literaturii — mai precis le afirmă, **COMENTÎNDU-LE DIN INTERIOR.** Și prin asta literatura lor se așează sub semnul postmodernității.

Evoluția agorelor spontane

1. AGORELE ȘI ARHITECTURA TOTALITARĂ

Regimurile totalitare au considerat întotdeauna locurile publice de întîlnire care permiteau cît de cît exprimarea liberă a oamenilor ca fiind adversare periculoase ale ideologiei și structurilor totalitarismului. De aceea aceste regimuri le-au supus unui control polițienesc și au încercat să le manipuleze, iar în caz de eșec le-au **desființat** pur și simplu. **Agorele sînt incompatibile cu natura sistemelor totalitare.** Ele sînt locuri de practicare și învățare între oameni a căror autoritate se construiește mai mult prin **ceea ce fac, ce spun** și **cum spun** oamenii **în agora** și mai puțin prin pozițiile pe care le ocupă aceștia în ierarhia puterii oficiale.

Zilele de 16—22 Decembrie au determinat multe transformări inclusiv **apariția agorelor spontane.** Aceste agore spontane și-au găsit locul într-un spațiu construit, care datorită normelor totalitare a limitat fizic, într-o manieră planificată și susținută prin proiectare, locurile de întîlnire și comunicare spontană nesupraveghiabilă strict de **gardienii exprimării libere.** Spațiile construite în timpul dictaturii sînt de cele mai multe ori, dacă nu direct ostile, cel puțin nefuncționale pentru comunicarea interumană spontană și liberă. Arhitectura de tip totalitar nu respectă scara umană în general și scara comunicării și interacțiunii umane directe, în special. Arhitectura totalitară impune două condiții nefavorabile comunicării care diferă doar prin modul în care o deteriorează : fie permite ca **exprimarea intimă** să fie **ascultată,** supravegheată de răuvoitori (cazul izolării fonice a apartamentelor) fie **blochează impulsurile de grupare spontană** a celor ce vor să comunice liber între ei în locuri publice. Arhitectura totalitară desființează siguranța comunicării intime pe care o face observabilă din exterior și anulează posibilitatea contactelor publice libere, spontane și directe.

2. AGORELE SPONTANE ȘI MENTALITĂȚI TOTALITARE

Apariția spontană a agorelor de acum este confruntată cu atitudini rudimentare ale unor indivizi care nu sînt nici țărani, nici muncitori, nici studenți, nici intelectuali, nici funcționari, nici milițieni, nici gospodine și nici pensionari și care au doar apetitul distrugerii orbești a oricărui afiș sau ziar mural. Asemenea indivizi răspund la păreri scrise, fie ele adevărate sau greșite, insultătoare sau plăcute, stupide sau inteligente, clare sau confuze, doar prin **acte de distrugere.** Acești **cenzori violenți ai agorelor spontane** nu vor sau nu știu să răspundă prin cuvinte la ceea ce li se comunică prin cuvinte. Ei vor să ne coboare pe toți din lumea comunicării prin cuvinte și imagini în lumea comunicării prin acte de distrugere. De ce nu-și scriu și ei propriile gînduri, păreri ? De ce nu încearcă să comunice și ei omenește ? De ce nu-l lasă pe participant și pe trecător să poată citi și compara singur cele scrise ? Machetarea aleatorie, editarea și distrugerea ziarelor murale, existența efemeră a epistolelor, biletelor, caricaturilor și colajelor murale vorbesc toate despre viața zbuciumată a agorelor spontane. De regulă, ziua agorele primesc noi ediții, între care și rugăminți ca cele editate să nu fie distruse. Noaptea mesajele scrise sînt distruse sistematic. Apetitul distrugerii se manifestă chiar și spre amurg. S-a întîmplat să asist la un dialog între o cititoare și un cenzor al publicațiilor spontane. O tînără modest îmbrăcată i s-a adresat unui tînăr cu aer prosper care tocmai încerca să rupă un text lipit pe zidul pasajului de la Universitate :

— De ce rupi articolul ?

— Păi, dacă ei au dreptul să le lipească eu am drept să le rup.

— Dacă nu-ți convine ce este scris pune-ți gîndurile tale alături pe o altă hîrtie. Nu rupe ce n-ai scris tu.

— Ba eu vreau să le rup. Am dreptul să le rup. Sînt liber. Ce, nu sînt ?

— A rupe ce au scris alții este ca și cum la argumentele pe care ți le spune cineva tu te apuci și îi pui călușul în gură în loc să-i răspunzi. Dacă gîndești altfel scrie-ți părerea și lipește-o aici. E loc destul.

— (tînărul face o grimasă) Părerea mea ? Scrie tu pe toți pereții (și după aceasta se îndepărtează).

3. AGORELE SPONTANE ȘI NEVOIA DE EXPRIMARE LIBERĂ

Nu discutăm acum și aici, nici nu ar fi momentul, despre estetica acestor locuri în care s-au născut agorele spontane. Apariția lor în peisajul urban ne face să ne gîndim analogic la potecile apărute spontan datorită traseelor alese de trecători în acele parcuri ale căror alei pietruite sau asfaltate urmează trasee monotone și nefuncționale care sînt neagreate și chiar evitate de trecători.

Agorele născute spontan exprimă o nevoie acută de întîlnire și comunicare pe care caracteristicile spațiului construit nu au putut s-o asimileze într-un mod funcțional tocmai pentru că astfel de spații au fost chiar prin modul lor de proiectare și execuție contrare sau cel puțin nefavorabile comunicării publice libere și spontane.

Istoria spațiilor destinate interacțiunii și comunicării publice directe între membrii diferitelor comunități este în rezumat o **istorie a structurilor și mentalităților democratice** sau anti-democratice care s-au manifestat în destinul unei societăți. Această istorie este conservată în caracteristicile obiective ale acestor spații și în memoria socială a folosirii acestora.

Pentru Europa punctul exemplar de plecare al acestei istorii este constituit de piețele amenajate special în orașele Greciei antice. Aceste spații au evoluat în decursul dezvoltării orașelor. Societățile contemporane au reluat, regîndit și adaptat propriilor lor nevoi și posibilități constructive ideea spațiilor destinate comunicării interumane libere și spontane. Experiența Suediei, de exemplu, este deosebit de semnificativă pentru modul de tratare a acestor spații. Marile companii occidentale, inclusiv cele din orașele gigant care calculează cu rigoare eficiența economică a terenului construit, au observat că este rațional să „sacrifice" din aceste terenuri foarte costisitoare un spațiu dedicat comunicării informale celor din interiorul și exteriorul companiei.

Transformările structurale și funcționale ale agorelor de-a lungul secolelor, transformări care includ și schimbările suferite de normele sociale și politice care s-au născut în interiorul lor sau din interacțiunea lor cu societatea, constituie mărturii ale evoluției dreptului și artei de a dialoga liber. Evoluția în interiorul fiecărei culturi a spațiilor construite pentru a permite contactele interumane spontane și comunicarea publică informală, reprezintă un domeniu în care istoria arhitecturii și urbanismului se intersectează cu istoria practicilor și mentalităților dialogale.

Studierea și integrarea unor astfel de spații în planul orașelor prin elaborarea unor proiecte de amenajare funcțională care să permită și să stimuleze comunicarea liberă informală constituie o problemă care nu poate fi neglijată dacă privim mediul urban și din punct de vedere al valorilor democratice pe care are obligația să le ocrotească și hrănească.

4. AGORA MARTIRILOR TEST AL DEMOCRATIZĂRII

Amenajarea, mai ales în spațiile care au fost inițial utilizate spontan ca locuri ale exprimării în public ale tinerilor care au luptat pentru libertate și democrație în Decembrie, a unor agore funcționale și estetice, poate constitui un **test al asimilării acestor valori în mediul construit.** În București, zona pieței Universității care a fost martora sacrificiului tinerilor din noaptea solstițiului de iarnă 1989 ar trebui amenajată în chiar locurile care au păstrat bălțile de sînge ca AGORA MARTIRILOR. Asemenea spații le are Timișoara în piața Catedralei și în piața Operei precum și alte orașe din țară. În București o asemenea agoră a martirilor poate rezulta din amenajarea mai multor spații cum este cel cuprins între Universitate — Facultatea de Arhitectură — blocul „Dunărea", parcul din fața Teatrului Național precum și cel aflat în imediata vecinătate a Spitalului Colțea. Aceste agore ale martirilor pot fi dotate cu obiecte sculpturale multifuncționale, care să permită inclusiv afișajul, să fie integrate peisagistic și iluminate noaptea. Aceste agore ale martirilor trebuie gîndite și proiectate astfel încît să **devină locuri de practicare spontană a dialogului și de veghe permanentă.** În acest mod agora generată spontan va putea ieși din provizorat și insecuritate și va deveni funcțională pentru **atitudinile deschise spre dialog.** Agora spontană nu trebuie ascunsă și nici sufocată prin comportamentul zecilor de bișnițari și huligani care profită de spațiile întunecoase. Ea este prin geneză, jertfă și aspirație un loc al luminii și trebuie să existe la lumină. Dacă în această perioadă agora spontană încearcă să producă un dialog desfășurat prin mijloace grafice și orale în condițiile în care se încearcă să compenseze și să **corecteze erorile, dezinformările** și **autocenzura** care stăpînesc încă multe spații ale mass-mediei. În plus aceste agore spontane au de luptat împotriva unei faune care s-a dezvoltat mai ales din ziua de 29 ianuarie și care poate fi caracterizată prin sintagmele de **„spărgător de dialog"** și **„falsificatori de dialog spontan".** Fenomene vizibile în pasajul Universității, loc în care agora spontană autentică își face totuși auzit glasul și caută să iasă la lumină.

Ioana MAMALI
Cătălin MAMALI

POST SCRIPTUM. Începînd cu ziua din 23 Aprilie AGORA MARTIRILOR din piața Universității a instituit starea de veghe a GOLANILOR pentru libertate, democrație și cîștigarea dreptului la conștiință a fiecărui om din România. Și azi această agora trăiește prin generozitatea și lupta GOLANILOR a căror voce devine din ce în ce mai puternică și mai clară pentru întreaga țară.

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : **ISIAP**

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Seria nouă — an I, nr. 21 — 28 mai 1990 — 4 pagini — 1 le

Poate niciodată mai mult ca azi, cultura română nu simte nevoia prezenței, în cîmpul ei de acțiune, a intelectualului model, a acelei conștiințe verticalizante capabilă să deschidă, prin onestitatea gîndului și iresponsabila ținută estetică, drumul spre adevăr. Generațiile mai noi trecute prin purgatoriul „erei ticăloșilor", ca să folosim definiția atît de exactă și plastică a lui Marin Preda, și-au căutat aiurea modelul exemplar **cînd nu l-au întîlnit și nu l-au găsit în imediata lor apropiere. Comunismul a desființat ideea de personalitate în primul rînd sub raport moral, impunînd în prim-planul vieții sociale pseudo-valori etice și estetice, cum bine se știe. Atunci cînd nu au putut nimici personalitățile — cei** „măcar de-o muche de cuțit mai răsăriți decît ceilalți", **după expresie arghezian㠗 au fost** dublați **de oficialitate cu falși contracandidați la admirația publicului : lui Marin Preda, i-a fost contrapus Eugen Barbu, bunăoară, lui Nichita Stănescu, Nicolae Dragoș și așa mai departe, trecînd peste exemplul enormității ridicolului stalinist care opunea în anii '50 lui Arghezi, Blaga sau Barbu pe ...A. Toma. Un întreg mecanism al diminuării valorii în ochii națiunii a fost organizat în ultima jumătate de veac. Căci dacă unora li se născoceau „tare" ideologice sau politice, altora li se impuneau prin calomnie așazise vicii morale și slăbiciuni de caracter.**

Nu vom uita niciodată spectacolul grotesc al infamiilor răspîndite de oficialitatea ceaușistă în zilele și săptămînile ce au urmat decesului lui Marin Preda ca și modul aproape „ilicit" în care scriitorul a fost condus pe ultimul său drum.

Față de toate încercările de suprimare a ideii de personalitate singura soluție a fost, în chip exclusiv, reintegrarea pe cale individuală spre recuperarea valorilor exemplare ale exilului românesc : Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran.

Acum cînd intelectualul român are posibilitatea să aprecieze și să admire la dimensiunile reale pe cei care, timp de jumătate de veac, s-au aflat în afara contactului spiritual imediat cu națiunea lor, ni se pare că este și o datorie, dar și o grea răspundere pentru personalitățile din exil să-și înțeleagă investitura primită dincolo de voința lor. Revenirea în sînul culturii de obîrșie trebuie să poarte, astfel, însemnele gravității și ale convingerii că este necesar să-ți onorezi statuia **și sensul major al operei.**

J. L.

Un deceniu fără Marin Preda!

S-au împlinit cu două săptămîni în urmă zece ani de la plecarea lui Marin Preda dintre noi.

Senzația pe care o încercăm, ținînd, în acest caz, strania contabilitate a durerii ce despărțirea de el ne-a produs-o, fixează tocmai irealitatea emotivă a **faptului.** Ne vine greu să înțelegem, căci raporturile noastre sufletești cu imaginea scriitorului nu au încetat încă să se filtreze prin prisma **relației** umane, realitatea brutală că Marin Preda nu mai este. Timpul care — așa cum s-a spus — s-a grăbit în cazul său, nu a mai avut răbdare să elucideze un **destin,** ce se vădise de excepție în contextul literaturii române a ultimei jumătăți de veac, nu ne-a lăsat, totodată, răgazul ca să împlîntăm în conștiințele noastre **ideea absenței** definitive a lui Marin Preda nici chiar după un deceniu de la moartea lui fizică.

Dacă un mare scriitor este **o lume, un univers** în expansiune creativă și în proiecție magnifică a datelor esențiale ale concretului existențial, ce încetează, se rupe ca o peliculă a unui fascinant film odată cu trecerea într-o altă stare a **meșterului** ce l-a zămislit, atunci, probabil că, autorul **Morometilor** beneficiază de situația cu totul excepțională de a rămîne pînă astăzi **fixat** în timpul nostru diurn, într-un **prezent** ce nu exclude nici măcar conjunctura și în care el, ca și noi, pare a fi prins, încarcerat pînă la obsesie. Nimic din mecanismul socio-ideologic și economic disecat de conștiința fierbinte a prozatorului **nu datează** și nu a fost depășit în perspectiva vieții noastre de fiecare zi. **„Era ticăloșilor",** configurată în viziunea existențială a lui Victor Petrini din **Cel mai iubit dintre pămînteni,** și-a mai adăugat astfel un deceniu la tragica și ridicola ei istorie, chiar după ce Marin Preda **s-a călătorit.** Intuiția remarcabilă a scriitorului, ca și curajul lui civic, depășind cu mult starea indecisă a adormitei noastre lucidități, și-au înscris, așadar, nu numai **mesajul** testamentar al unei lupte acerbe, **obligatorii** pentru salvarea **ființei** în fața neantului comunist, a mîrșăviei totalitare, ci ne-a radiografiat și refuzul nostru de a participa conștienți la propriul dezastru, definindu-ne condiția singulară, de **intruși,** într-o lume înstrăinată de ideea de umanitate și de aspirațiile firești ale împlinirii și desăvîrșirii spirituale.

În plan intelectual Marin Preda face parte dintre acei puțini care au întrezărit Revoluția de astăzi a conștiinței românești, pregătind-o metodic, pledînd pentru ea cu toată forța sufletului său, căci **renașterea** spirituală pe care el o preconiza în cea mai profundă dintre cărțile sale, cea pe care a realizat-o, într-un impresionant tumult creativ, pînă în pragul sfîrșitului său prematur și nedrept, purta ceva din întoarcerea spre sensurile etern biblice ale salvării prin **iubire.** Eram copiii tragici și nefericiți ai unei ispășiri istorice ce ne-a restituit dreptul la puritate, la inocență, capacitatea de a ne resincroniza la dimensiunile metaficicului.

Mai există apoi un aspect exemplar în destinul scriitoricesc și uman al lui Marin Preda : incapacitatea înstrăinării de **origini.** Prin oricîte încercări și capcane ar trece, oricît de **însingurat** s-ar considera într-un mediu pervertit de ideologia dictaturii comuniste, eroul lui Preda nu-și poate depăși **condiția inițială,** se întoarce veșnic, dominat pînă în structurile lui profunde, spre modelul uman al lui Ilie Moromete, mai puțin un **om** și mai mult o **clasă,** un **neam** ajuns la restriște, silit să-și descopere încă o dată tenacitatea rezistenței în fața **„spiritului primar agresiv"** ce tinde să-l nimicească, să-l suprime. Preda a înțeles că **„marele singuratic"** nu este, nu poate fi altul, într-un regim al teroarei comuniste decît **țăranul român,** agonizant, patriarhalizat, mereu aspirînd să redobîndească mirajul regenerator al pămîntului ce i-a fost smuls, desacralizat și depoetizat. Nu întîmplător, prima sa carte este tocmai **Întîlnirea din pămînturi,** adică recunoașterea tipologică a obîrșiei, încadrarea în structurile ancestrale ale tradiției spre care are loc permanent **imposibila întoarcere** a scriitorului silit să accepte compromisul cu ravagiile puterii ca formă ultimă și esențială a supraviețuirii.

Dar, spre deosebire de nu puținii intelectuali cocoțați în cîrca acestei **epoci** de rușine și tristețe, Marin Preda a avut decența să se întrebe, asemeni eroului său Victor Petrini : **„Ce se întîmplă cu mulți dintre noi, iubitori de spectacole ale naturii sau ale cuvîntului, pe care nimeni nu ne absolvă cînd copiii noștri și noi înșine trăim prost din vina noastră ? Acest gînd m-a obsedat totdeauna și niciodată n-am avut sentimentul că am timp (deși am avut berechet) să mă uit pe cer și să observ mersul constelațiilor. Ce-am făcut cu acel timp, cînd l-am avut, de n-am descoperit pînă acum unde se află cutare stea ?".**

Între atîți „disidenți" și „protestatari" de operetă, între atîți „pușcăriași" deveniți instrumente ale securității și atîți „patrioți" de formație moscovită, servind slugarnic opresiunea, între atîți lași și atîta revoltător lichelism, cît a cuprins și mai cuprinde încă intelectualitatea românească, **moartea** lui Marin Preda ea însăși „ciudată", pusă sub semnul întrebării asupra adevărului care a determinat-o, seamănă în conștiințele noastre, încă nu deplin eliberate de mitul imposturii comuniste, și cu actul final al unei **grețe** existențiale, în sens sartrian, desigur. Marin Preda reprezintă cel mai apropiat și cel mai desăvîrșit exemplu de ceea ce înseamnă refuzul organic al celei mai odioase societăți pe care a născocit-o **Era ticăloșilor.** Și cînd ne gîndim la moartea lui, trebuie să ne cutremurăm pînă în cele mai adînci resorturi ale ființei noastre, făcînd efortul de a înțelege unde ne poate duce iresponsabilitatea, și lipsa de elementară demnitate. Să nu mai trădăm niciodată **adevărul** și **puritatea !** — iată îndemnul marelui prozator al cîmpiei române.

Nicolae FLORESCU

Roza vînturilor

S-a nimicit oare unitatea sfîntă a neamului românesc ?

Eu cred că, dimpotrivă, niciodată sufletele Românilor de pretutindeni nu s-au contopit mai perfect ca acum, în aceeași încordare a puterii de suferință.

Imensitatea acestei suferințe, care ne sîngerează conștiința, apasă azi pe umerii noștri nu ca o povară a fatalității, ci ca un tragic coșmar al păcatului istoric **pe care fiecare dintre noi l-a săvîrșit. Înjunghiați de** istoria **care nu iartă marile greșeli ale popoarelor și conducătorilor, suferința noastră e cu atît mai grozavă, cu cît avem mai acut conștiința că fiecare din noi e vinovat...**

Săgețile vrăjmașe țintesc un singur trup, al Sfîntului Sebastian, care știe să-și umple ochii de lumină la fiecare nouă săgetare. Trupul întreg al neamului s-a umplut de sîngele loviturilor dușmane, care totuși nu au reușit să-l îngenunche. Puterii de ură, îi răspundem cu puterea **noastră de** suferință, **care numai ea va putea să izbîndească în marele ceas ce se apropie.**

Pentru „lecțiile" lor, noi avem ispășirea **și** reînvierea **morală, ce asemeni unor forțe suprafirești vor dărîma zidurile de fum cu care ura lor ne înconjoară.**

Puterea de suferință **nu se va sfîșia sub biciuiri nemernice, ci va fi creatoarea marelui destin care se va împlini, pentru că** puterea **noastră** de credință **și** puterea **noastră** de luptă, **vor sfărîma mișelia și vor ști să scrie** istoria !

Ion NEGOIȚESCU

Iunie, 1941.

Comparație Albert Camus — Marin Preda

După ce Marin Preda a publicat **Intrusul,** aproape de-îndată au fost formulate speculații de natură să stabilească analogii între roman și **Străinul** lui Albert Camus. Plutea în aer — și încă mai plutește — impresia, nu totdeauna exprimată direct și clar, a influenței **Străinului** lui Camus asupra elaborării **Intrusului** lui Marin Preda. Și nu s-a acceptat decît cu greu — doar parțial — ideea că apropierile dintre cele două creații sînt relative și impun prudență. În definitiv, chestiunea a rămas suspendată între incertitudini, elucidarea comparației nefiind dusă pînă la capăt.

Trebuie pornit, credem — în justificarea ori subminarea „analogiei" — de la structurile **spirituale** ale celor două personaje principale, proprii operelor în cauză. Meursault, personajul lui Camus, este un „înstrăinat" **pasiv,** în raport cu mediul social-uman în care trăiește, un debusolat — am spune, aproape **imanent** — în mare măsură din cauza unei **incapacități psihice individuale** de a reacționa, de **a se opune** destinului și nu doar pentru că societatea îi este potrivnică.

Surupăceanu, însă — personajul din **Intrusul** lui Marin Preda — chiar dacă părăsește, la un moment dat, mediul social-uman lipsit de nuanțare și înțelegere, nu se abandonează **pe sine.** El este un „intrus" **activ,** în sensul că structura spiritului său înclină spre funcționarea **eficientă** a unei viziuni luminoase, senine, echilibrată. O viziune capabilă să devină credință existențială fundamentală, traductibilă, ca atare, în acțiuni umane **constructive.**

Deosebiri esențiale între **Străinul** lui Albert Camus și creația lui Marin Preda, într-un sens mai cuprinzător decît limitarea la romanul **Intrusul,** se conturează — după opinia noastră — și dintr-o altă perspectivă. Anume, în ce privește **prezența** și la un scriitor și la celălalt, a unei imagini de **prim plan** : relația omului cu lumina solară. Într-o atare situație, nu cumva deosebirea devine, mai degrabă, similitudine? Se va vedea, însă, că „analogia" este radical subminată de faptul că amintita relație comportă — la scriitorul francez și la scriitorul român — **viziuni** opuse.

În contact nu numai cu lumina soarelui, ci cu orice lumină intensă, Meursault trăiește o suită de stări ale **respingerii** progresive : de la aținire, mai degrabă o stare inerțială, pînă la violența maximă. Iată — pe rînd — cîteva probe concrete. Ajuns în camera mortuară, unde, pe catafalc, se afla mama sa, Meursault e pîndit de clipa aținirii tocmai din pricina luminii solare : **„Camera era scăldată într-o frumoasă lumină de asfințit. Și simțeam că mi se face somn".** Apoi, lăsîndu-se noaptea, încăperea e inundată de obișnuita lumină artificială. Dar și în contact cu aceasta, personajul în cauză reacționează prin nuanța unei respingeri calme, pasive : **„L-am întrebat** (pe portar — n.n.) **dacă puteam să sting una din lămpi. Strălucirea luminii pe pereții albi mă obosea".** Și după cîteva fraze : **„Cred că am aținit puțin".** Comportarea lui Meursault pare nefirească. În raport cu dispariția mamei sale nu reușește — și nici nu încearcă vreun efort ca atare — să se smulgă din indiferență, din apatia spiritului. Chiar în clipa confruntării finale, irepetabile, cu trupul inert al celei ce i-a dat cîndva viață — moment în care ne-am aștepta din partea conștiinței celui viu la un alt gen de reacție — Meursault aținește repede, **în contact** cu strălucirea luminii. Ciudat mecanism al intimității psihice! Dacă moartea îl lasă indiferent, pasivitatea se „activează", **dar tot în sens negativ,** la contactul cu lumina intensă.

Pe măsură ce întîlnirile lui **Meursault** cu apogeul natural al strălucirii solare devin persistente, starea sa letargică deviază progresiv spre depresiune. Personajul începe să respingă, acum, aproape cu repulsie, reverberația orbitoare a soarelui. **„Astăzi, însă, soarele copleșitor, care făcea să tresară peisajul, îi dădea un aspect inuman și deprimant".** Nu mult mai departe, în aceeași suită : **„Împrejurul meu se întindea mereu cîmpia luminoasă, suprasaturată de soare. Strălucirea cerului era de nesuportat. La un moment dat, am trecut peste o porțiune a drumului care fusese recent refăcută. Soarele topise smoala. Picioarele se afundau în ea și lăsau deschisă pulpa ei lucioasă. Deasupra dricului, pălăria vizitiului, de**

Grigore SMEU

continuare în pag. 3

Inedit:

Ion Sân Giorgiu

ȘI ASTĂZI

Și astăzi ca și-n alte dăți
Culeg pe drum singurătăți
Și frunze moarte...

Și astăzi toamna îmi aduce
Pe-aripi de vînt, de la răscruce,
Zvon de departe.

Și calc și astăzi peste cetini,
Covorul care-ncet se cerne
Din ramuri ude...

Și calc și astăzi peste cetini,
Printre castani și tei prieteni
Ca niște rude...

Și astăzi cade înserarea
Și-n-cinge-n flăcări depărtarea
Un rug de sînge...

Și astăzi luna sparge norii
Și peste veștede podgorii
Lumina-și frînge...

Dar astăzi nu mai cîntă-n mine
Decît zumzet de surdine
Chemarea vieții,

Azi toamna nu e prevestire
De primăvară și iubire —
Sol tinereții...

Azi orice frunză care cade
Dusă de-a apelor cascade
E un sfîrșit.

Azi orice cîntec prohodește
O viață ce se risipește
În asfințit.

Azi greu e somnul pe pleoape
Și orice oră-i mai aproape
De mormînt.

Și gîndul tot parcă se-nchide
Ca-n haina unei crizolide
Într-un cuvînt...

Politica și/sau Literatura?

Astăzi, cînd problemele politice par a acapara deopotrivă interesul creatorului și al consumatorului de literatură — venind într-o flagrantă contradicție cu dezideratul fundamental exprimat în zilele Revoluției : de a despărți definitiv actul cultural de cel politic — am considerat necesar să supunem atenției cititorului cîteva răspunsuri la întrebarea : Ați trădat literatura pentru politică sau veți trăda politica pentru literatură ?

Ancheta a fost întreprinsă în rîndul acelor scriitori care au acceptat să-și treacă numele pe listele de candidați pentru Parlament sau Senat, fie în chip angajat partinic, fie în mod independent.

Am ținut ca aceste prime răspunsuri să fie transmise redacției înainte de a cunoaște rezultatul alegerilor, tocmai pentru a oferi posibilitatea confruntării afirmației cu realitatea. Le-am reprodus, de altfel, în pagină, în ordinea sosirii la redacție.

J.L.

Dumitru MICU

Nu trădez, și nu voi trăda : nici literatura, pentru politică, nici politica, pentru literatură. La literatură nu pot renunța, chiar dacă aș dori-o, întrucît este obiectul profesiei mele, iar în politică nu m-am angajat și n-am să mă angajez. În politica de partid, vreau să zic.

Am acceptat să figurez, ca independent, pe lista A.U.R. **cu sentimentul tocmai de a mă situa astfel în afara tuturor partidelor. A.U.R. înseamnă : Alianța pentru Unitatea Românilor, iar unitatea implică prin definiție refuzul dezbinării, al sectarismului, al favorizării unei părți în dauna întregului. Presupunînd că aș ajunge în parlament, aș sprijini prin vot și, eventual, prin participări la dezbateri orice inițiativă în concordanță cu interesele întregii națiuni, indiferent de unde ar veni, și m-aș opune oricărui exclusivism, chiar dacă acesta ar fi susținut de către unul dintre partidele ce formează Alianța : Partidul de uniune națională a românilor din Transilvania sau Partidul republican.**

Sper însă că... am să cad în alegeri. Dacă obțin, totuși „victoria", am să cedez locul meu candidatului sau candidaților neleși de pe lista A.U.R.-ului. Dacă „învîng" toți candidații, ceea ce e foarte puțin probabil, ca să nu spun : exclus, n-o să-mi rămînă decît să iau în serios rolul asumat...

Ștefan CAZIMIR

Nici una, nici alta.

După cum știți foarte bine, Caragiale a făcut și literatură și politică. De ce n-am încerca și noi cu modestele noastre mijloace să-i urmăm exemplul ?

Mircea DINESCU

Răspunsurile sînt simple : da și da !

Din răutate bine înțeleasă

Mă gîndesc ce reușit interviu ar da în zilele acestea la televiziune Z. Stancu, reactualizînd blestematul moment în care un grup de redactori huligani, prin tipicul tertip al recurgerii la opinia publică, l-a săltat din cele două pagini de la mijlocul publicației pe care părintește o ocrotea, stopîndu-l din redactarea unui ciclu capital.

Sau M. Beniuc, gingașul cîntăreț al străzii Regale, rememorînd ceasurile de groază cînd alți huligani, din ordin de sus, l-au izgonit de la conducerea Uniunii Scriitorilor. Acei derbedei merseseră pînă acolo încît îi puseseră pe foc scaunul prezidențial.

Sau D. R. Popescu evocînd clipa în care s-a trezit față în față cu îngerul răzbunării, George Macovescu.

Din bunătate rău înțeleasă să închidem gura celor care spun adevărul, din răutate bine înțeleasă ?

BARBU CIOCULESCU

Mircea Eliade — *Jurnal, XVII*

13 MAI Înțeleg că «mini-congresul» de metodologie a fost plănuit pentru a sărbători «ieșirea» mea la pensie *(emeritus)*. Dar, acum vreo două luni, l-am rugat pe Decan, Chris Gamwell, să nu mă sărbătorească. L-am asigurat că vom păstra apartamentul încă doi ani, că voi continua să lucrez în biroul meu dela Meadville (volumul II *Autobiografia*, etc.), că vom avea aici în Chicago, întîlnirile de lucru pentru *Enciclopedie*. Mă bucur că l-am convins. Nimic n-a fost spus. Dar prezența atîtor foști studenți ai mei, cuvintele pe care le-a spus Paul Ricoeur, aplauzele entuziaste și emoționante etc. — toate acestea arătau că, în fond, era vorba de un ceremonial în «onoarea mea». Și un «rămas bun» fără lacrimi...

MAI 1983 «*De ceux qui ne signent pas les manifestes on dit qu'ils ne s'intéressent pas à leur époque, ce qui de nos jours est tenu pour un délit ; il arrive qu'on les insulte*». (Montherlant, *Tous feux éteints*, p. 71).

PARIS 28 IUNIE De cîteva zile, fără chef de lucru. Citesc pe Simenon ; aproape două romane pe zi. (Îmi aduc aminte de o pagină a *Jurnalului* lui Gide, din Egipt),

12 IULIE Ne duc la gară : Dinu și Giza. Foarte cald. Bruxelles. Seara la Royal Windsor Hotel. Două camere. Cinăm în Galerie, la Taverna.

15 IULIE Foarte cald. Plimbare în Piață. Dejunăm în Gallerie de la Reine. Librărie de lux.

13 IULIE La 1:00 vin să ne ia André și Claire Lacocque cu mașina la Bruges ; Snack într-o grădină. Apoi cu taxiul 1/2 oră vizită Gent. Apoi spre Ostendes. Plimbare pe malul Oceanului. Cinăm la Club. Rest. f. elegant. La Bruxelles la 11:00.

IULIE 1983 Dacă mi se întîmplă, uneori, din ce în ce mai rar, să iau tocul în mînă, hotărît să însemn ceva (o notă, o amintire), îmi amintesc durerea pe care o voi simți la încheietură după primele cuvinte scrise și mă întreb dacă merită. De cele mai multe ori renunț.

8 NOIEMBRIE Scriu cu o imensă dificultate ! Termin *Bollingen*, monografia lui McGuire. Pasionantă ; și totuși pentru mine și Christinel melancolică. Prea multe amintiri.

14 NOIEMBRIE 1983. Din nou la Dr. Soerensen. Îi arăt mîinile îi și spun că aproape nu mai pot scrie. Nu are altă soluție decît încă 10 injecții săptămînale cu aur... Trebuie să mă împac cu acest gînd : va trebui să învăț să dictez și să dactilografiez cu cîteva degete de la mîna stîngă.

15 NOIEMBRIE. E hotărît. Christinel va fi operată de hernie la 28 nov. O săptămînă la Clinică. Sperăm amîndoi că vor dispare durerile care o torturează atîta (mai ales după ce mănîncă). Vor fi două operații, la un răstimp de cîteva luni — pentru că hernia a apărut și de cealaltă parte a stomacului.

19 NOIEMBRIE. Telefon de la Adriana Berger (se află la Los Angeles de astă vară). O invităm, pe spezele noastre, din ianuarie 1984 pînă la 1 aprilie. Mă va ajuta să fac ordine în bibliotecă. Imposibil să mă descurc altminteri. Nu pot ridica din rafturi cărți grele, nici nu pot scormoni printre dosare. Pachetele cu cărți și plicurile mi le desfac cei din jurul meu. La Swift Hall, Mrs. Rehova Arthur pune mîna pe foarfece îndată ce mă vede intrînd pe ușă.

Să fi fost pedepsit pentru — și prin — ce-am iubit toată viața : cărțile, scrisul ?

20 NOIEMBRIE. Am terminat de pus la punct textul conferinței din mai : *Homo faber & homo religiosus*.

De cînd am venit, nu fac decît fleacuri : corectez teze, texte pentru *Encicl.* etc.

THANKSGIVING, 24 NOIEMBRIE. Frig, vînt. Ne aducem aminte de prima cină de *Thanksgiving* — dată în 1956, la Harrie Platt. În mașină cu soții Charles Long și Kitagawa. Superbă casă într-un parc, la vreo 20—30 km de Chicago.

Ce frumoasă a fost țara aceasta pînă acum o sută de ani !

25 NOIEMBRIE. Premiul Goncourt lui Tristan, află Christinel de la Ileana, care îi telefonează de la Paris. Sunt cît se poate de încîntat. Am citit *Les Egarés* cu interes ; pe alocuri cu entuziasm.

26 NOIEMBRIE. Răsfoiesc colecțiile revistelor *Îndreptar* și *Cuvîntul*, ca să aleg cîteva articole pentru volumul pregătit de C. Poghirc, și eventual pentru Gallimard (pe care le va traduse A. Paruit).

Melancolie. Agravată de greutatea cu care izbutesc să însemn aceste rînduri.

27 NOIEMBRIE. ...o zi oribilă. Ploaie, rece, vînt...

Christinel se internează pentru operația de hernie, care va avea loc mîine dimineață.

LUNI 28 NOIEMBRIE. Ploaia rece, continuă, pe nesimțite începe să ningă.

Christinel a fost operată la 10. Cînd o văd la 3 : d.a., arată splendid. Din fericire are o cameră mare, spațioasă, cu un perete-fereastră care dă spre grădină.

Citește cînd e singură *Les égarés*.

11 IANUARIE 1984. Adriana Berger a sosit aseară de la New York. I-am găsit o cameră în apartamentul fostei soții a lui Richard Stern.

Astăzi la 2:00 după-amiază împreună cu decanul Chris Gamwell, la Regenstein. Întîlnirea cu Rosenthal, Director al Colecțiilor Speciale (unde am dăruit și eu un număr de cărți și extrase, acum vreo 12—13 ani). Apoi, Rosenthal vine să inspecteze colecțiile de scrisori și manuscrise de la Meadville și de la noi acasă, 5711 Woodlawn.

Planul : în cîteva zile va trimite cîțiva tineri să ridice, ca să le depună la Regenstein, toate aceste materiale. A doua etapă : vor ridica miile de extrase (din lucrările mele și ale altora), și primul lot de cărți.

Etapa a treia : manuscrisul *Autobiografiei*. Mai tîrziu, caietele *Jurnalului*, ca să le fotocopieze.

20 IANUARIE. Săptămîna trecută au încărcat corespondența de acasă și de la Meadville, plus lădițele cu extrase. Biroul meu e de nerecunoscut. Dar îmi dau seama, repede, că în dorința ei de a «curăța» camera, Adriana a rearanjat cărțile în rafturi, înghesuindu-le, schimbîndu-le locul — așa că nu mai găsesc nimic din tot ce-aș vrea să consult sau să citesc.

Un nou fel de desperare.

28 IANUARIE. Prea trist, și deprimat, și obosit, ca să mai notez în acest caiet episoadele și aventurile «dispersiunii» bibliotecii. Adriana s-a certat cu Müller, colaboratorul lui Rosenthal, așa că lucrează acum într-o sală de cursuri aici, la Meadville. Uneori rămîne pînă noaptea tîrziu.

În același timp trebuie să adune dosarele cu articolele mele și ale criticilor mei, și să «claseze»...

8 FEBRUARIE. Am scris Ambasadorului de la Washington, Malița, propunînd să dăruiesc Academiei Române o parte din biblioteca mea.

Ideea mi-a fost sugerată astă toamnă de C. Poghirc, asigurîndu-mă, că, chiar dacă multe publicații (istoria religiilor etc.) vor fi interzise publicului, el crede că nu vor fi distruse.

Am păstrat copia scrisorii.

12 FEBRUARIE. Mi se pare greu de înțeles (sau oarecum suspect) furia cu care îmi dispersez biblioteca. Aproape în fiecare săptămînă dăruiesc zeci de volume (uneori, 50—60), o parte bibliotecii Meadville, o parte bibliotecii Academiei Române (așa sper eu !), restul trimit la Regenstein, sau împart colegilor și foștilor mei studenți.

Și totuși, rafturile și biroul meu par aceleași : încărcate cu cărți. E drept, au dispărut lăzile de fier (pline cu reviste și extrase) și maldărele de volume care le acopereau.

21 FEBRUARIE. De cînd am început «selecția» materialelor, nu mai pot face nimic. De-abia reușesc să scriu cîteva scrisori, scurte, anoste și, probabil, ilizibile. Și nu există altă soluție ; trebuie, cu orice preț, să închei această primă fază a «dispersiunii» bibliotecii mele.

Din fericire, am de citit și controlat un mare număr de articole pentru Enciclopedie.

Text stabilit de Mircea HANDOCA

G. Călinescu și Mareșalul Antonescu

Întîmpinînd greutăți în tipărirea volumului *Istoria literaturii române, compendiu*, G. Călinescu a trimis la 15 iunie 1943 un memoriu mareșalului Ion Antonescu, relatînd atît avatarurile manuscrisului, cît și atitudinea contemporanilor față de opera sa. Textul pe care îl publicăm, reprezintă ciorna memoriului remis de Al. Rosetti, împreună cu un exemplar din marea *Istorie...*, generalului Radu R. Rosetti, spre a fi predat *„Mareșalului personal în mînă"*.

În aprilie 1974, cînd, cu un fotograf angajat de editură, am făcut, prin amabilitatea doamnei Călinescu, ilustrațiile pentru volumul *G. Călinescu, Biobibliografie*, am fotografiat mai multe scrisori, printre care și aceasta. Memoriul este scris cu cerneală, pe trei pagini liniate, de registru, de mărimea unui caiet studențesc. Partea superioară a primei pagini a fost ruptă, neuniform, pe o lățime de trei cm. de G. Călinescu însuși, în 1949, cînd, după destituirea din învățămînt, s-a temut că va fi arestat. Rîndurile lipsă nu pot fi reconstituite decît parțial.

Expeditorul solicită *„înaltul patronaj"* al mareșalului, scuzîndu-se, în prealabil, că îi răpește timpul cu lucruri *„prea mărunte față de marile probleme la ordinea zilei"*. Apoi, textul continuă fără întreruperi. Cuvintele și fragmentele de propoziție trecute de noi în paranteze drepte sînt șterse în ciornă cu o linie dreaptă, iar textul modificat este scris deasupra rîndului.

Cînd în 1940 m-am hotărît a tipări Istoria literaturii române, **o preocupare stăruitoare a mea și a direcției de atunci a Fundațiilor Regale, a fost să facem și un act de propagandă. Basarabia căzuse și ne-am zis că o istorie literară bine [informată] documentată, bogat ilustrată, tipărită frumos, poate oferi cercurilor intelectuale străine o imagine a scriitorimii noastre :**

„În aceste timpuri de suferință națională, o astfel de carte nepărtinitoare trebuie să dea oricui încrederea că avem o strălucită literatură, care pe de altă parte în ciuda tuturor efemerelor vicisitudini, se produce pe teritoriul României mari, una și indivizibilă, slujind drept cea mai clară hartă a poporului român. Eminescu în Bucovina, Hasdeu în Basarabia, Bolintineanu în Macedonia, Moiarescu și Goga pe lîngă Oltul ardelean sînt eternii noștri păzitori ai solului veșnic. Și după toate, după o prea lungă desconsiderare de noi înșine, e timpul de a striga cu mîndrie împreună cu Miron Costin : »Nasc și in Moldova oameni !«".

Capitolul de încheiere, Specificul național, **se străduia tocmai să dovedească vechimea noastră : „Noi nu sîntem primitivi, ci bătrîni". Asta a făcut pe d. Mihai Ralea** (Revista română, **1941, nr. 7—8), care socotea că** Istoria literaturii române **e „un monument al culturii românești", să [reproșeze într-o operă literară un anume ton] vadă în carte o anume direcție : „Peste tot caracterul rasist e indicat ca un criteriu ori ca o explicație. Concluzia finală a cărții e dedicată ca ultimă sinteză specificului național. Spiritul xenofob și rasist e mereu întrebuințat... Literatura lui O. Goga deține locul de frunte." La fel scria d. E. Lovinescu** (Curentul literar, **128, din 13 sept.) reprosul că „autorul a căutat să precizeze la fiecare scriitor în parte elementele iudice."**

În timpul culegerii cărții a venit la direcția Fundațiilor d. D. Caracostea, care ne este adversar literar, fapt ce ne inspiră totodată stimă, cită vreme lupta se dă pe terenul senin al literelor, ca și în cazul cînd ar fi un prețuitor. În 1936, d-sa scria împotriva noastră (Gîndirea, 9) **un lung articol,** Eminescu și fragmentarismul, **care ironiza „aplauzele aproape generale" cu care ar fi fost primite [studiile mele] scrieri de subsemnatul :** Viața și Opera lui M. Eminescu : **„Ea a fost întîmpinată de un concert de laude : foiletoane entuziaste, concursul larg al Fundațiilor Regale, un mare premiu academic, în sfîrșit, consacrarea d-lui N. Iorga «O carte vrednică de toată lauda»".**

Departe de a avea această importanță, seria s-a bucurat, ca un titlu de încurajare, de Marele premiu Hamangiu al Academeii Române, obținut în urma raportului d-lui Ion Petrovici, actualul Ministru, sub motiv că primul volum cel puțin, „este un adevărat giuvaer care va rămîne în literatura română" și care cinstește scrisul nostru contemporan" (Analele Academiei Române, **1935—36, p. 194).**

D. D. Caracostea ne-a retras într-adevăr „concursul larg al Fundațiilor Regale". Întîi a lăsat să se tipărească opera supraveghind-o și propunînd modificări a pus-o în comerț, apoi după ce s-a vîndut o jumătate de ediție, bizuit pe cîteva articole în genere anonime (iar unele scrise chiar de șeful său de cabinet, în care se scoate în evidență faptul că vorbim despre autori evrei) a scos-o din comerț. Citarea de autori evrei nu era un lucru interzis atunci și eu nu făceam altceva decît să studiez autorii admiși pînă și în manualele școlare. Nici recenta dispoziție de a interzice lectura unor autori evrei nu împiedică „studierea" lor de către specialiști. Obiecția era fără obiect și cine răsfoiește cartea rămîne tocmai izbit de gratuitatea acuzației formulate oficial în comunicate la radio și în gazete de către Fundație. Cu greu un critic își poate comprima convingerile artistice și nega valoarea unui artist fie și evreu, cum e Heine ori Ronetti Roman, mai ales cînd cenzura și-a dat asentimentul. Dacă Cenzura ar fi cerut înlăturarea unor autori evrei, i-aș fi înlăturat. Cum însă nu mi-a cerut aceasta am dat judecățile literare dictate de conștiința mea estetică, dar am adăugat lateral totdeauna dintr-o intenție subiectivă și observațiile naționale de rigoare.

Lipsită de competență mai ales în aceste vremuri, apare imposibilitatea mea

continuare în pag. 4

În exclusivitate: Nichifor Crainic – Memorii

Zile albe, zile negre (V)

Școala adevărată

Viața mea școlară abia acum avea să înceapă. În Bulbucata și-a făcut apariția un om nou, de fel din ținutul nostru, de la Crevenicul Mare. Școala noastră cu paratrăsnet, unică în județ, avea să învie ca prin minune și faima ei va cuceri în curînd mari depărtări, prefăcîndu-se într-un mare focar de cultură populară. Dascălul cel nou era tînăr de tot, nici urît, nici frumos. Purta părul tuns la ceafă, iar în creștet retezat ca de un deget și ceva, și ridicat în sus ca o perie castanie. Așa tunsoare nu mai văzuserăm noi ; ne impunea respect. Vorbea limpede, precis, cu o autoritate necăutată. Cînd deschidea gura parcă știa totul. Ne-a pus fel de fel de întrebări, cîteva zile la rînd, să vadă cu ce pramatii are a face. Eu ședeam de obicei în ultima bancă din fund, unde mă simțeam în afară de control. După dialogurile cu clasa, m-am văzut scos din bîrlog și pus în capul băncii din față, aproape de el. Nu mă cunoșteam de loc pînă atunci, nici dacă sînt deștept sau prost, nici dacă sînt cuminte sau zurbagiu. Nu-mi spusese nimeni cum sînt. Din clipa aceea, hotărîtoare pentru viața mea, am început să mă cunosc fiindcă mă cunoscuse domnu-nvățător Constantin Spînești-teanu. Am descoperit un lucru care nici prin cap nu-mi trecuse, că pot să judec oglindit în claritatea de cristal a minții lui. După tata, el avea să fie al doilea om cu degetul pus pe destinul meu. Cu acest dascăl excepțional în toate, școala a devenit o bucurie de toate zilele. Au simțit-o repede și părinții noștri. Adio cîmpii și păduri din lunca Neajlovului ! De-acum încolo intrăm în lumea cărții. Ea e cu totul altceva decît lumea satului nostru. Pînă și vîrstnicii analfabeți intrară de bună voie, seara, să învețe scrisul și cititul. Și dacă mai erau unii, care regretau că nu mai au pe cine trimete după coada vacilor, tata sălta de bucurie și rîdea după felul lui : „— Las' că e bine !"

Nu după mult timp am început și noi, școlarii, să știm între noi care ce putem. Dascălul cîntărea parcă înteligențele cu dramul și le alegea cu precizie uimitoare. Ocupîndu-se de toți copiii cu aceeași dragoste, el deosebea elita și-i purta o grijă pasionată. Peste un an au început să vină elevi din alte sate. Peste cîțiva ani școala noastră era un fel de rezumat al întregului județ. Spre sfîrșitul anului școlar, învățătorii din împrejurimi veneau la Bulbucata cu cetele lor de ucenici și aici se desfășurau marile întreceri la care, bineînțeles, discipolii lui Constantin Spînești-teanu cîștigau locurile de onoare. La matematică ajunseserăm un fel de acrobați ; nu se da problemă pe care să n-o dezlegăm. Mama îmi atîrna cununile de stejar la icoane. Dascălul nostru căpăta repede un prestigiu fără pereche în lumea învățătorească. Colegi ai săi de renume în județ, cum au fost Ștefan Morănescu sau Dumitru Mîndricel, își trimiteau elevii să se perfecționeze la noi. Vara, școala n-avea vacanță. Absolvenții năvăleau aici să se pregătească pentru concursurile din toamnă la licee, la seminarii, la școlile normale și militare. Spînești-teanu îi pregătea gratuit, din bucuria de a-i vedea ridicați. Sute de intelectuali de toate profesiunile își datoresc ridicarea din bezna satelor acestui om al cărui apostolat a căpătat rangul de merit național.

N-am auzit de un alt învățător care să fi deprins pe elevi cu geografia patriei, punîndu-i s-o modeleze în relief, pe fața pămîntului, din argilă moale, cu munți, cu rîuri și localități. Era o joacă la care participam împreună cu el, clădindu-ne țara în miniatură. Istoria am învățat-o grafic după „Firul istoric" desenat de dînsul în culori. Din linia Daciei, două linii se despicau paralel de-a lungul planșei, avînd însemnate domeniile Munteniei și corespunzător al Moldovei, fiecare domnie pe un spațiu exact proporțional anilor cît a durat. Aveam în față tabloul simultan al istoriei celor două provincii după care paralel se topeau într-o singură linie : Unirea Principatelor. Lecțiile lui de istorie au culminat în anul cînd s-a comemorat celebra luptă de la Călugăreni. Ne-am încărcat în căruțe și am pornit în jos pe valea Neajlovului, în pelerinaj pe urmele strămoșilor. Contribuisem toți copiii din județ la ridicarea unei cruci de marmură, ofrandă memoriei lui Mihai Vodă. Cînd serbarea s-a terminat în freamătul miilor de școlari, adunați acolo, dascălul nostru ne-a purtat prin toate locurile, de o parte și de alta a rîului, pe deal și pe vale, lămurindu-ne dispoziția armatelor și desfășurarea luptei, după descrierea cutremurată a lui Nicolae Bălcescu. Cînd am ajuns pe podul de bara căruia Sinan Pașa și-a sfărîmat dinții, rostogolindu-se în apă, halebarda lui Mihai Vodă vijiia pe deasupra noastră și ne părea rău că n-am fost și noi atunci să-l vedem pe turc doborît la pămînt. Mulți dintre copiii de la Călugăreni aveau să moară în marele război al Întregirii. Între ei, fostul meu coleg de bancă, locotenentul Constantin Șican, care a căzut cel dintîi la trecerea Dunării de la Flăminda.

Dascălul avea un armonium cu care ne însoțea la învățarea diferitelor părți ale cîntecelor. Cînd vocile noastre nu ajungeau, corul se împlinea cu flăcăi și fete din sat. Liturghia se cînta la biserica lui Popa Barbu pe șase voci. Corul acesta era fala satului. El s-a remarcat la Arenele Romane cu prilejul expoziției din 1906. Mulți dintre noi eram acum elevi la oraș. Am lăsat uniformele pentru portul de la Bulbucata ca să dăm omogenitatea înfățișării. Arenele erau tixite de lume, care l-a răsplătit entuziast pe Spînești-teanu ca dirijor. De undeva s-a ridicat un domn cu ochi de șarpe și chip distins, s-a suit la noi pe scenă și l-a felicitat pe dascăl. Era Alexandru Davila. Venea mîncînd niște caise. Cînd a trecut printre noi, a ochit o fată arătoasă, a despicat o caisă și i-a vîrît-o în gura roșie și cărnoasă. Fata era Petra, fosta noastră colegă din sat, fiica durduliei cîrciumărese din povestea cu coada popei. Am văzut atunci Povestea Neamului, **poemul dramatic al lui Davila. Un actor renumit spunea versurile cu alean de cronică și rînd pe rînd apăreau în arenă grupe de figuranți în costume de epocă, înfățișînd voievozii și suitele lor în aplauzele vijelioase ale publicului. Vedeam aievea „Firul istoric" al lui Constantin Spînești-teanu. Poemul lui Davila semăna întocmai cu marea frescă de la Ateneul Român, zugrăvită mult mai tîrziu de Costin Petrescu. Păcat că autorul acestui poem și al capodoperei teatrale** Vlaicu Vodă, **modelul tuturor pieselor istorice ulterioare, a trebuit să sfîrșească paralizat de stiletul unei pasiuni nelegiuite.**

De fata cu caisa ne leagă o oarecare amintire idilică. Am fost colegi la Bulbucata. Era cea mai trupeșă din clasă și frumoasă. Ca și ruda mea Iorgu, care da semne de precocitate, ea nu se prea prăpădea cu cartea. Își schimbau pe ascuns bilețele nevinovate. El îmi mărturisea în taină că e foarte îndrăgostit de ea și eu nu prea înțelegeam cum vine asta, de vreme ce eram colegi și atîta mi se părea de ajuns. Apoi, nici nu era o școlăriță de mîna întîi ca s-o prețuiești îndeosebi.

La noi în școală nu era nevoie de disciplină. Copiii ședeau smirnă în fața domnului profesor din dragoste. aDr pentru purtarea în afară de clasă și în societate cum s-ar zice, Constantin Spînești-teanu instituise tribunale de judecată, alcătuite din elevi buni, cu ținută cuviincioasă. Nu trebuia să furăm, nu trebuia să înjurăm, nici să ne batem ori să spunem vorbe urîte. Pentru orice abatere aștepta o pedeapsă anumită, pe care tribunalul copiilor o aplica fără cruțare. Numai cazurile mai grele se aduceau la cunoștința dascălului. Dacă domnul aplica o pedeapsă dată pentru treburi de învățămînt, ea se îndura mai ușor pentru că venea de la autoritatea supremă. Dar o pedeapsă dată de tribunalul clasei era cea mai mare rușine. Cel cu musca pe căciulă putea să fie înfierat de oricine : ăsta e ăla care fură, ăsta e ăla care înjură ! Din pricina acestor tribunale, noi, care mai înainte ne luam la întrecere cu părinții în deprinderi rele, nu mai îndrăzneam să zicem nici „zău", căci aceasta însemna că luăm în deșert numele lui Dumnezeu. A venit la judecată cazul Petrei. Nu mai știu ce crimă săvîrșise, dar tribunalul i-a aplicat o sentință zdrobitoare : să poarte în timpul lecției, atîrnat de gît, un carton pe care scria „măgăriță". Toată clasa știa că merită această pedeapsă. Dar la executare, fata a refuzat să i se atîrne cartonul de gît. Așa ceva nu se mai pomenise în școala noastră. Însăși intervenția domnului învățător n-a avut nici un succes. Atunci cei mai voinici dintre băieți s-au repezit ca unul și, cu o cruzime ce n-are nimic a face cu respectul sexului slab, au înșfăcat-o, au ținuit-o la zid și i-au atîrnat cartonul de gît. Acum, resemnată și spăimîntată, sta la colț și plîngea cu suspine adînci, iar pe pieptul ei, care îmbobocea, scria cu litere mari : „măgăriță". De la locul meu, mă întorceam din cînd în cînd s-o privesc. Eram președintele tribunalului. Dar ea era frumoasă, bat-o focul, și cînd plîngea. Inscripția rușinoasă de pe piept parcă-i mînjea înfățișarea. Furia ne trecuse și o altă mișcare sufletească îi lua locul. Se înfiripa un glas necunoscut care parcă zicea : vinovată, vinovată, dar e și ea fată, nu e băiat. Într-asta eram de aceeași părere cu Iorga. Ne-am hotărît să facem ceva, s-o mîngîiem, dar mai pe ascuns, să nu afle ceilalți.

Petra era din satul de peste rîu și drumul spre casă trecea prin luncă și prin pădure. Am petrecut-o amîndoi, ținîndu-ne de mînă, unul la dreapta, altul la stînga și ea la mijloc. Căutam cuvinte s-o îmbărbătăm, s-o facem să uite rușinoasa pățanie. Dar pesemne cuvintele noastre erau așa de neîndemînatice că loveau tocmai unde o durea și fata se pornea din nou pe plîns și pe suspine. Ziua era fierbinte și arșița se simțea char în pădure. Ajunsesem lîngă lacul, ce se deschidea între arborii mari ca un ochi treaz în ațipeala codrului. Atunci Iorga, neștiind cum s-o mai îmbune, hotărî cu tărie :

— Știți ce ? Hai să ne scăldăm !

Propunerea fu primită ca lucrul cel mai firesc din lume. Dar fata își alese pentru dezbrăcat un loc mai ferit și ne puse o condiție : „— Să nu vă uitați !" Ne scăldasem de mii de ori în Neajlov, băieți și fetițe la un loc, dar nimeni nu ne pusese o asemenea condiție. Ea însemna trezirea cine știe căror lucruri, ce dormeau încă necunoscute în firea noastră de băieți. O priveam din apă cum se dezbracă încet, cu mișcări care ar fi de sfială și cochetărie. Dar pe vremea aceea, mintea nu putea pricepe asemenea cuvinte. Din cămașa căzută în iarbă, s-a desfăcut lumina de trup, care nu mai era de copilă și încă nu de femeie, durduliu și la piept cu două rotunzimi de nuferi îmbobociți. Pe fondul de umbră verde, strălucea ca o minune. Lacul răsfrîngea în fund încă o fată cu codițe blonde. Părea o zînă ivită din basm printre copaci. Cînd a intrat în apă, a dat un chiot ca și cum ar fi scăpat dintr-o mare strîmtoare și, bătînd valul cu picioarele, ne-a mustrat rizînd : — Nerușinaților !

Ieșind din lac, fata noastră nu mai avea nimic din tristețea pe care venisem s-o alinăm. Rîdea și îngîna un cîntec voios. Din marginea pădurii, am petrecut-o cu privirea cum se pierdea pe cărare spre casă, și am înțeles că băieții sînt altceva decît fetele.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Sadoveanu și „La lumière de l'Orient

Se vorbește mult în ultima vreme despre rolul nefast al unor mari scriitori ca Sadoveanu, G. Călinescu etc., în adoptarea comunismului în economie și a proletcultismului în literatura română de după război. Romanul **Mitrea Cocor**, articole ca **Lumina vine de la Răsărit** de M. Sadoveanu ar fi avut deci un asemenea efect asupra societății noastre. Este bine totuși să remarcăm că „oportunismul" avea, în cazul lui Sadoveanu cel puțin, o semnificație aparte, era, adică, un oportunism cu nuanțe, unele imperceptibile pentru marele public. Într-un eseu publicat recent în **Revista de istorie și teorie literară**, Nicolae Florescu dovedea că evoluția personajului Mitrea Cocor nu face excepție de la un scenariu inițiatic, prezent în multe din cărțile lui Mihail Sadoveanu de la **Creanga de aur** (chiar **Baltagul**) la **Nicoară Potcoavă**. Cum au arătat-o exegeții din ultimele decenii, această viziune se datora în bună măsură riturilor practicate de lojile masonice, în care scriitorul fusese cooptat. Se știe că Francmasoneria modernă (cu tradiții în masoneriile medievale) a fost înființată la Londra în 1717. Deși inițial avea un caracter restrictiv (nu primea în rîndurile sale decît regi, nobili, prinți), s-a răspîndit foarte repede, deschizîndu-se unor categorii mai largi, unele loji chiar femeilor, desigur celor celebre. Cooptarea femeilor s-a datorat lui Cagliostro (șeful unei loji franceze, apreciată pînă în Rusia) care însă s-a dovedit un excroc, negustător de pomezi și elixire pentru tinerețe veșnică. Dezavuat de masonii serioși, el și-a terminat viața în temnițele inchiziției din Roma. Mulți oameni politici și intelectuali de marcă au fost membri ai francmasoneriei, inclusiv români, începînd cu pașoptiștii și chiar mai dinainte. Voltaire este primit în 1778, la recomandația lui Franklin. În Franța masoneriile propagau atunci idei liberale ; ele au avut un rol decisiv în victoria războiului de independență american și a revoluției franceze. **Declarația drepturilor omului...**, de altfel, exprimă principiile umaniste ale francmasoneriei. Încă de la înființare, Marea Lojă din Londra, propovăduia o atitudine de înfrățire a oamenilor de pretutindeni, pe deasupra naționalităților și a religiilor ; astfel, francmasoneria s-a întins din America prin Europa și Asia pînă în Oceania. Aspectul politic, social, ni se pare însă a fi mai puțin relevant pentru scriitorul Sadoveanu, deși nu-i putea fi indiferent : rugurile aprinse pe cărțile sale de organizațiile fasciste (antimasonice) pot avea și o asemenea interpretare.

Aspectul religios este, totuși, mai important. Cînd apare **Creanga de aur**, Biserica Ortodoxă interzice lectura acestei cărți pentru studenții de la Teologie. Într-un articol publicat în urmă cu vreo zece ani, scriitorul Valeriu Anania își amintea de acest incident. Kesarion Breb, personajul romanului, merge să se inițieze în Egipt, la izvorul unei vechi și secrete înțelepciuni, superioară înțelepciunii preoților bizantini pe care îi mustră aspru la întoarcerea sa în Dacia prin imperiul ortodox. Biserica avea motive să reacționeze.

Dar ce învățase Kesarion Breb în Egipt ? Acest personaj de o mare frumusețe morală, foarte drastic cu morala teologilor creștini din orașul lui Constantin cel Mare, trăia în orizontul unui ethos ce depășea particularismul eclesiilor moderne, născător, acesta, de conflicte dogmatice interne și de războaie religioase externe. Lucrurile nu sînt destul de clare totuși, pentru noi, cititorii de rînd. Să ne ajutăm de alte surse.

Lojile masonice nu erau prea unitare din unghiul riturilor religioase pe care le practicau. În 1782 „frații" din Londra își afirmă voința de a se atașa la inițiații din Orientul antic și din Grecia. O altă lojă, tot din Londra, prin 1787, pretindea asocierea la tradiția templierilor. Unele speculează cu teozofia, kabbala, magia. În fine, printre masoni erau mistici ca Saint Martin, discipol al lui Jacob Boehme. Cagliostro propagă în Franța ritul egiptean. Asupra lui Sadoveanu, „ritul egiptean" a avut, se pare, o mare înrîurire. Nu doar în **Creanga de aur**, în multe cărți ale sale, Egiptul este invocat cu respect și pietate, ca locul de unde se trage marea înțelepciune. În **Anii de ucenicie**, cînd își explică atracția lui, încă din copilărie, pentru fenomenele naturii, pentru stolurile de păsări, rațe, gîște, becațe etc., care soseau odată cu primăvara, ne spune că ele **„vin din sudul Africii și de la izvoarele Nilului"**. Menționăm că peisajul păsărilor călătoare îl punea în contact cu **„o mare taină"**. Se înțelege că autorul își conexa senzațiile din copilărie la viziunea omului matur, inițiat într-o filozofie aparte. Știm apoi că mulți din filozofii elini erau inițiați în științele egiptene, de la Pitagora la Platon și chiar la Aristotel. Acesta, Aristotel, preda două tipuri de știință : una esoterică, închisă, împărtășită doar la elevi de excepție (precum Alexandru cel Mare) și alta exoterică, pentru profani. Cea din urmă stă la originea filozofiei noastre europene, pe care o învățăm de 2 000 de ani cu toții. Cum s-ar zice, Stagiritul ne-a lăsat moștenire partea cea mai slabă a gîndirii sale. Cealaltă filozofie, inițiatică, s-a pierdut pentru noi. Ea nu se dobîndea prin speculație rațională, discursivă, ci prin revelație, prin iluminare. O revelație bruscă a întregului, a divinului, care nu se exprima prin concepte și judecăți, ci prin semne emblematice, magice sau prin imagini sensibile. Sadoveanu ironizează adesea metoda discursivă, „pedagogică", a dascălilor săi din școala primară. Limbajul logic, didactic, „progresiv", îl indispunea, în schimb limbajul spontan, metaforic, iluminant, îl cucerise de mic. **„N-aș putea spune cînd anume s-a produs lovitura magică a înțelegerii"**. Putem apoi observa că la Sadoveanu, înțelepciunea egipteană presupune o filozofie panteistă ; de altfel, riturile egiptene erau de tip naturist ; diversitatea, cosmosul, omul, sînt într-o aceeași unitate. Natura e însuflețită și spiritualizată ; ea emite mesaje, comunică prin semne, printr-un limbaj al ei care se poate (nu de oricine însă) aprehenda : **„Toate minunile nouă ale vieții care se înfățișau ochilor se înscriau în mine ca niște hieroglife durabile". „Am deprins mecanismul cetitului nu după metodele progresive ale pedagogiei, ci printr-o revelație dramatică".**

Ce legătură au acestea cu **Lumina vine de la Răsărit ?** Prin articolul respectiv și prin altele asemenea, ne spun adversarii de azi ai lui Sadoveanu, el a propagat sistemul economic bolșevic în țara românească. Dar, oare, propaga numai atît ? Dacă ne gîndim că dictonul masoneriilor franceze (și nu numai) erau : **La lumière vient de l'Orient**, începem a cădea pe gînduri. Nu cumva **Lumina vine de la Răsărit** transmitea un dublu mesaj ? Unul pentru profani (ca la Aristotel în urmă cu 2 000 de ani) și altul pentru inițiați ? Cert e că la profani efectul, adică bolșevismul, s-a produs. Celălalt mesaj, care presupune o privire pe deasupra vulgului, rămîne încă să fie descifrat.

Marian VASILE

Victor Felea

Moment 1975

Am scris aceste versuri în 1975. Ele au rămas, ca și altele, nepublicate. Erau prea directe pentru a putea să apară atunci și cu atît mai puțin în anii din urmă. Însă cu toate că nu le-am scos la lumină, le-am socotit mereu ca o expresie adevărată a dezamăgirii și-a indignării mele față de o stare de lucruri din ce în ce mai nedreaptă și mai insuportabilă. Am simțit nevoia să-mi explicitez poziția lăuntrică și am făcut-o apelind la versul „clasic", ritmat și rimat, care mi s-a părut a corespunde mai bine sentimentelor numai în parte, dar ceea ce contează e atitudinea înscrisă în ele. mele din acel moment. Poate că poeziile acestea mă reprezintă Ea e singura valoare pe care încerc s-o recuperez aici. Le public, deci, ca pe un document de epocă, o mărturie a unei contestări ce depășește, cred, perimetrul strict personal. (V. F.)

NU-S MULȚUMIT

Nu-s mulțumit — o spun și o repet
Nu-s mulțumit în primul rînd de mine
Dar nici de alții — merge prea încet
Mașina asta timpul care vine

Nu-s mulțumit de fanfaroni și lași
De trîntorii ce prin proptele urcă
De cei ce zic mereu că sînt ostași
Ai unei mari idei pe care-o spurcă

Prin apetituri grosolane și lumești
Și prin prostia lor înfatuată —
Nicicînd ei nu te-ntreabă ce dorești
Sînt zăvorîți în lumea lor furată

Nu-s mulțumit de ce aud și văd
Mulțimi aleargă zilnic după hrană —
Unde e bunul trai ? Zăresc prăpăd
Și toată munca noastră pare vană

Nu cred în demoni și-n destinul rău
Dar prea o ducem prost și prea ne-apasă
O mînă dură și ne-mpinge-n hău
Și patria nu ne mai este casă

Ci un coșmar și-o suburbie tristă
În care lent ne stingem sufocați —
Aceasta-i viața nouă comunistă ?
Nu pot să cred „tovarăși" — mă iertați

Aș vrea să mă conving și-aștept să-apară
Cei drepți și legea lor — democrația
Să simt că țara-mi este iarăși țară
Și libertatea se numește România

MĂ RESEMNEZ ȘI TAC

Sînt calm și liniștit — îmi spun mereu
E-un cer de toamnă — vis înalt și-albastru
Dar nu mă cercetează nici un zeu
Și nu-mi arată drumul nici un astru

Sînt calm și liniștit îmi spun într-una
Nu vreau să mai aud nu vreau să văd
Mi-ajunse pînă peste cap minciuna
Și vremea strigă-a jale și-a prăpăd

Mă resemnez și tac și mă supun
Așa cum faceți voi și cum se face
Nu pot nici eu — nu pot să fiu mai bun
Cu toții rîvnim aceeași strîmbă pace

ȘI CE MAI VREI SĂ FII ?

Și ce mai vrei să fii și ce mai speri și ce
Așteptă de la o viață plină de mizerii
Ah întrebări loviți ca niște bice
Lăsînd în suflet răni adînci puzderii

N-am cum să fac să-mi vindec nerăbdarea
De a vedea un timp mai drept și mai frumos
Sînt frate bun de mult cu disperarea
Și-un frig de moarte mi-a ajuns la os

M-au urîțit atîtea valuri negre
Cîte s-au scurs prin vreme peste mine —
Unde trăiți voi suflete integre
Ce-ați fost lumina care nu mai vine

Vă așteptăm făpturi vizionare
Sîntem ai unei țări ce nu ne are

CU MOARTEA-N SUFLET

Avem și oameni buni și oameni drepți
Avem și visători și minți lucide
Ne place faima că am fi deștepți
Dar ce folos cînd totul ne ucide

Ne macină mari vorbe găunoase
Văd casta parveniților de soi
Văd casta unei bunătăți mai joase
Și-abia pe urmă mai venim și noi

Noi cei mai mulți care muncim pe brînci
Și n-avem nici răgaz și nici răsplată —
Ce-nseamnă asta ? Noi prin gropi adînci
Iar alții stau la masa cea bogată ?
De ce să fim ca-n-tr-un vîrtej sălbatic ?

O, mari vătafi, ce țeluri urmăriți ?
Din spirit ați făcut un biet ostatic
Și doar la hoitul vostru vă gîndiți

În ce să credem — ce să mai iubim
Cînd nu zărim decît cruzimi și ură ?
Mai fericiți sînt duși-n țintirim
Ei n-au speranțe și nu mai îndură
Tot ce-i mai monstruos pe-acest pămînt
Să-ți fie traiul veșnică tortură —
Cu moartea-n suflet cu noroi în gură

Cazul Crainic

Rejudecarea critică a fenomenului culturii naționale în perspectiva integralității lui, din dorința sugerării în ultimă instanță a unei scări obiective *a valorilor, obligă de la sine la punerea în dezbaterea istoriografiei literare, între altele și a cazului Nichifor Crainic, una dintre personalitățile* tabu *ale ultimei jumătăți de veac.*

Sancționat juridic pentru orientările sale politice, condamnate de sensul evoluției istorice, autorul volumului Darurile pămîntului *a suferit prin reflex o mai puțin justificată și cu mult mai gravă condamnare în plan literar. Contribuția sa — remarcabilă — ca poet, filosof, teolog și mentor al uneia dintre cele mai importante reviste culturale românești,* Gîndirea, *a fost sistematic negată, subestimată sau cel mai adesea trecută cu vederea ; ceea ce a grevat profund asupra înțelegerii de ansamblu a mișcării de idei și a peisajului artistic interbelic. Fie și simpla citare a numelui său constituia o adevărată problemă ; poetul fiind practic pus la* index.

Puținele analize ce i-au fost consacrate după 1944 în mod special sau incidental (cu prilejul prezentării revistei Gîndirea *sau a direcției tradiționalist-ortodoxiste) au trebuit să* abdice *în diverse forme — spre a putea fi publicate — de la imparțialitatea atît de necesară actului critic, îngroșînd mai mult decît era cazul tonalitățile sumbre în jocul alb-negru al aprecierilor.*

Demonstrația a fost înlocuită nu o dată cu simpla etichetare iar judecata nuanțată cu privirea generalizantă.

Pe de altă parte, poezia a fost mult prea strîns raportată la crezul politic al autorului, neobservîndu-se că de fapt ea rămînea total în afara politicului și își va înceta chiar acordurile în momentul angajării plenare a scriitorului în viltoarea publicisticii, Nichifor Crainic repetînd în fond trista experiență artistică a lui Octavian Goga, al cărui filon poetic s-a subțiat sub dogarea suflului otrăvitor — acaparator al preocupărilor politice.

Căci, după cum bine s-a relevat, poemele volumului Țara de peste veac *(1931) — ultima culegere lirică tipărită de Nichifor Crainic în timpul vieții sale — fuseseră publicate cu mult înainte în paginile revistei* Gîndirea, *în perioada 1922—1925, după care încetase să se mai manifeste ca poet.*

Încît nu e lipsit de semnificație că scriitorul își recăpăta forța lirică abia după 1944, în anii de profundă suferință și interiorizare, cînd izvodea partea cea mai importantă a creației sale, deocamdată total necunoscută criticii și istoriei literare.

Din nefericire, însă, opera lui Nichifor Crainic nu a făcut obiectul unor analize nepărtinitoare sau a unor cercetări desprinse de conjunctural nici înainte de război.

Iritate de temperamentul intempestiv al autorului sau jignite de verbul său incendiar, personalitățile literare din perioada interbelică au evitat cel mai adesea să abordeze creația lui Nichifor Crainic, înconjurîndu-l de o nedorită tăcere, în care s-au complăcut chiar și prietenii săi cei mai apropiați. (A se vedea, de pildă, reproșurile pe care i le aducea autorul Punctelor cardinale în haos *lui Lucian Blaga în scrisoarea din 20 iunie 1937 :* „Se prea poate ca eu să fiu singurul tîmpit între voi. Altfel nu-mi pot explica tăcerea compactă din jurul meu. Această tăcere rezervată o observă foarte bine adversarii. Și dacă prestigiul meu este atît de lovit și de dușmanii și de secăturile din jurul nostru, e incontestabil că faptul se datorește și acestui lucru". *Iar cînd s-au pronunțat, totuși, asupra operei și a contribuției sale, ei nu au putut să se obiectiveze, chiar dacă se numeau G. Călinescu sau E. Lovinescu, lăsînd să se strecoare destule puncte de vedere acut „subiective" în aprecierile lor. Exemplificatoare sînt, în acest sens, capitolele dedicate poetului de cei doi critici în* Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent *și, respectiv, în* Istoria literaturii române contemporane, *ce au, mai degrabă, alura unor* foiletoane *decît a unor* sinteze *senine.*

Ajunși într-un punct favorabil, cînd animozitățile trezite de prezența vie a omului s-au stins și cînd libertatea, atît de greu cucerită, permite, în sfîrșit, abordarea oricărei opere, *supunem în dezbaterea criticii și istoriei literare creația lui Nichifor Crainic, invitînd la o obiectivă evaluarea a ei și la o plasare firească în contextul culturii române.*

Reconsiderarea creației artistice a scriitorului și a contribuției sale la imprimarea unei direcții originale în literatura interbelică — la care au aderat personalități de primă mărime ale culturii noastre — se impune cu atît mai mult, cu cît Nichifor Crainic a lăsat pe lîngă volumele tipărite (Șesuri natale, *1916,* Zîmbete în lacrimi, *1916,* Icoanele vremii, *1919,* Darurile pămîntului, *1920,* Priveliști fugare, *1921,* Țara de peste veac, *1931,* Puncte cardinale în haos, *1931,* Ortodoxie și etnocrație, *1937,* Nostalgia Paradisului, *1940) o impresionantă moștenire artistică, elaborată în ultimii ani ai vieții (culegerile de versuri :* Balade, Șoim peste prăpăstii, Poezii, *scrierile memorialistice de largi dimensiuni :* Zile albe, zile negre, *„amintiri din viața mea" (1889—1944),* Sub mască *„amintiri din pribegie", (1944—1947) și vol. de eseuri și portrete* Despre „Gîndirea" și gîndiriști). *Au rămas, de asemenea, nepublicate sau doar șapirografiate, prelegerile de mare interes filosofic ținute la Facultatea de Teologie din București în anii 1936—1944 :* Cursul de mistică, Dostoievski și creștinismul rus *și* Meister Eckhart.

Începînd publicarea memoriilor *sale în paginile* Jurnalului literar, *dorim nu numai să repunem în circuitul valorilor naționale creația lui Crainic, ci să oferim totodată specialistului o bază pentru viitoarele judecăți critice. Vom reveni, de altfel, noi înșine, cu noi considerații asupra acestei lucrări memorialistice, de mare valoare artistică, probabil cea mai importantă de după* Hronicul și cîntecul vîrstelor.

I. OPRIȘAN

Nevoia de cultură

Mi s-a întîmplat cu ani în urmă, undeva în Moldova, să particip la o sesiune de comunicări consacrată lui Mihail Sadoveanu. Acolo am cunoscut, nici nu se putea altfel, pe „tovarășul de la județ", în cazul de față, „tovarășa", secretara cu propaganda, care a rostit cuvîntul de deschidere, ce se voia parcă textul cel mai important al acelei manifestări, totuși de specialiști. După ce s-au încheiat lucrările, primarul localității, care nu știa să-i mai intre în voie „tovarășei", ne-a invitat la masă. Pe drumul dintre școala unde avusese loc sesiunea și Căminul cultural, unde urma să mîncăm, se afla o foarte frumoasă troiță de lemn sculptat, plasată în așa fel, încît atrăgea imediat atenția trecătorului. Ca și cînd s-ar fi împiedicat de ea, „tovarășa" o privi cu o adîncă nemulțumire și i se adresă autorității locale pe tonul cel mai imperativ : „Primarule, cînd vin a doua oară pe aici să nu mai văd asta in marginea șoselei !" Omul dădu din cap supus, dar totodată și îngrijorat. Nu știu dacă îi va fi respectat ordinul, ce echivala cu un act de premeditat vandalism. La masă, unde nu mai contenea cu pretențiile, ba să i se aducă un alt vin, ba o altă friptură, ne povesti că își petrecuse concediul în China, împreună cu un grup de „tovarăși activiști", ca și dînsa. Impresiile ei de călătorie erau nu numai extrem de primare, dar se comunicau și într-un limbaj agramat, parcă după chipul și asemănarea celui folosit de cuplul prezidențial. Ea fusese uimită în China de mulțimea „bebilourilor" și de „scripta" din mausoleul lui Mao. Atîta reținuse dintr-o artă multimilenară ! Și „tovarășa" veghea destinele culturii, și la nevoie, îi învăța pe scriitori cum să scrie și pe pictori cum să picteze, într-un întreg județ !

Agramatismul și incultura aceasta îngrijorătoare le-a observat și la o anchetă la Televiziune pe tema privatizării. Mulți dintre cei întrebați nu înțelegeau, pur și simplu, termenul, ca și cînd ar fi fost dintr-o altă limbă, alții îl traduceau de-a dreptul aberant, ca de pildă, „a fi privat de drepturi", sau „a vinde țara străinilor". Fenomenul, din păcate, nu este izolat, și cuprinde o sferă cu mult mai largă decît aceea a stratului lingvistic, deși acesta ne apare ca cel mai izbitor. Mai profund se constată carențe de cultură elementară, carențe de educație, începînd chiar cu cei „șapte ani de-acasă". De la o școală unde promovarea trebuia să fie în genere de sută la sută, unde programul de învățămînt era tot mai grevat de inutila practică de producție, orele de curs fiind mereu în scădere nici nu era de așteptat altceva. Mulți dintre tinerii noștri și mai puțin tineri nu știu să vorbească și să scrie corect românește ,nu cunosc istoria cea adevărată a patriei, sînt de-a dreptul dezorientați în primul rînd cei mai buni se resimt de

AL. SĂNDULESCU

continuare în pag. 4

A. Camus – M. Preda

urmare din pag. 1

piele fiartă, părea plămădită din acest noroi negru". Starea depresivă, negatoare în raport cu mediul înconjurător sporește concentric și, mereu, nucleul ei propulsiv rămîne contactul cu lumina orbitoare a soarelui, ce antrenează în torpoarea ei copleșitoare întregul peisaj. În paginile lui Camus, vîltoarea cerului nu animă peisajul natural ci îl negativează, așa cum se întîmplă și cu peisajul psihic al personajului. Ar putea fi, eventual, măcar parțial justificată această stare depresivă de ecoul pe care-l trezește procesiunea înmormîntării mamei. Numai că moartea în sine nu declanșează, dincolo de indiferență, o reacție mai deosebită a eroului. Că apogeul strălucirii solare rămîne un permanent declanșator al negativării psihice a personajlui creat de Camus, o demonstrează accentuarea depresiunii lui Meursault în alte împrejurări, după ce actul înmormîntării mamei se consumase.

Ne referim, în speță, la tragicul episod de pe plaja mării. Lumina inhibă, acum, totul, părînd că natura întreagă se reduce la un copleșitor răcnet solar. Meursault devine prizonierul absolut al totalizării incendiare a naturii, starea lui de respingere depresivă alunecînd spre violență, pe măsură ce contactul cu lumina soarelui e tot mai aberant, mai insuportabil. Consecința catastrofală nu întîrzie împovărat de indiferență, de incertitudine pasive, de trista-i torpoare depresivă — intră în rîndul criminalilor.

Cauza uciderii — s-a pus nu o dată — ar constitui-o însăși vîlvătaia neîndurătoare a soarelui. Dar, astfel pusă problema, nu cumva este simplicat întrucîtva incriminatul conflict ? Adevărat, Meursault — din pricina luminii orbitoare — își pierde treptat controlul. Este, însă, **cu prioritate,** pierderea unui control în raport **cu sine,** cu structura psihicului său, ce nu suporta **în general** incandescența naturii. Gesturile, mișcările insinuante ale eroului sînt provocate, **înainte de toate,** de necesitatea de **a se feri** de soare și nu atît **de tactica de a se apropia** de viitoarea-i victimă, pe care dorea, totuși, s-o evite. Interpretînd eronat aceste gesturi, ca o intenție declarată de a fi atacat, arabul este **primul** care declanșează **deliberat** atacul, scoțînd cuțitul ce sclipește provocator în soare. Cauza adevărată, **originară,** a crimei este generozitatea stupid înțeleasă, lipsită de luciditate, a lui Meursault, în a-și apăra prietenul de dușmani, într-un conflict frivol. Cauză întreținută de provocările repetate ale grupului de arabi și stimulată tranșant, într-o clipă anume, de cel ce incită **primul** și **deliberat,** cu o armă, fie ea și o armă albă. Fierește, contactul lui Meursault cu lumina orbitoare a soarelui, nu rămîne un gest neutru față de cauza crimei. Însă acest contact nu constituie **însăși** cauza uciderii, ci numai elementul **dezagregant,** de ultimă clipă, care favorizează **activarea** dezastruoasă a amintitei cauze. E bobîrnacul nefast al unei crime ce-și are cauza **primă** în altceva decît într-o raportare umană paroxistică la un element incendiar al naturii. Ne aflăm în prezența unei cauze cu **prelungiri** în motivații de altă natură decît în propria-i structură **inițială.** Oricum, însă, fără gesturile de respingere depresivă a „presiunii" solare, Meursault ar fi reușit, probabil, să evite uciderea. Nefericita sa relație cu incendiul solar se dovedește **culpabilă.**

După această analiză, ce observații se pot desprinde într-o comparție cu universul umanizării luminii solare, evocat de creațiile lui Marin Preda ? În romanul lui Albert Camus — s-a văzut — relația omului cu apogeul strălucirii soarelui e dezagregantă, depresivă. Contactele cu lumina emanată de astrul natural al zilei, atrag după sine — în planul mobilității psihice — **opusul** antinomic al acestuia, un soi de reverberații proprii întunericului. Chiar și în planul realității fizice, scriitorul asociază **ideatic** lumina cu pulpa neagră a smoalei. În general, în viziunea lui Meursault, existența pare a nu se mai suporta pe sine, revărsîndu-se peste bord în nuclee dezagregante, negre, tîrînd ființa umană spre o tragică pierzanie. La Camus, lumina soarelui reclamă imaginea morții, o exaltă și o alimentează. Aci, antinomiile se atrag reciproc dar nu sfîrșesc într-un proces de conciliere fraternă, ci numai spre a se produce o **devorare unilaterală :** omul contactează lumina spre a o preda întunericului, morții, să se hrănească cu ea. Exaltarea luminii echivalează cu o mortificare a ei. Or, în viziunea lui Marin Preda, strălucirea soarelui — cu puține excepții, privind proza scurtă a debutului literar — nu numai că nu constituie un element morbid, dezagregant, nu numai că nu declanșează gesturi de repulsie existențială, dar virtualizează **arhetipal** conștiința umană, înclinînd-o spre atitudini constructive, creatoare, fie ele și evanescente.

Să consemnăm și în această privință exemple indubitabile, mai întîi din **Intrusul.** În tinerețea sa, cînd era vopsitor, Călin Surupăceanu „plutea" uneori între pămînt și cer, practicîndu-și meseria pe înaltele acoperișuri. De acolo, privind în zare, se lăsa copleșit de mirajul luminos al purității solare. Conștiința eroului se deschide nelimitat către reverberațiile astrului zilei, percepțiile metamorfozîndu-se treptat către stările de spirit din vecinătatea absolutului **nemuririi.** În întreaga creație epică a lui Marin Preda astfel de stări de spirit, generate de contactele cu variate ipostaze ale luminii solare, au o tulburătoare prezență, permanentă și de **prim plan.** De altminteri, în romanul **Marele singuratic** trăirea nemuririi este exprimată **explicit.** Într-un total și profund cuplaj cu lumina roșietică a soarelui în amurg, reveria lui Niculae Moromete poartă semnul **nepieritorului,** pe care îl mărturisește ca atare : **„— Simțeam că soarele e al meu, șopti Niculae. Pentru totdeauna... Dar nu numai soarele, ci tot, norii, care năvăleau pașnici din urmă și soarele parcă le dădea foc, cîmpia care își închidea încet geana ei uriașă odată cu stingerea apusului... Atunci mi se părea că...".**

Și Simina — căreia se confesează — îl îndeamnă să-și reia mărturisirea : **„— De ce te-ai oprit ? se miră ea. Atunci ți se părea că ești nemuritor, de ce nu spui ?!**

— Da, dar de fapt nu mi se părea ! Chiar eram ! își reveni el din visare".

Mărturisire fără echivoc, ce diferențiază considerabil — în chestiunea discutată — viziunea scriitorului român de aceea a prozatorului și eseistului francez. Dacă în **Străinul** lui Albert Camus, lumina soarelui reclamă semnele morții, neantizarea existenței, literatura lui Marin Preda exaltă o strălucire solară **deschisă** spre eternizarea **prin** viață.

Comunismul dincolo de dictatură

Anul 1989 a marcat nu numai o criză a comunismului, ci şi previzibilul său faliment. Dacă în restul Europei de Est fracţiuni ale partidelor comuniste s-au alăturat opoziţiei, propovăduind reformismul, adică un fel de prelungire a agoniei sistemului, în România procesul revoluţionar a fost brusc, violent, rapid şi total, fără a înlătura însă comunismul cu adevărat. Neconstituindu-se într-o fracţiune care să ridice glasul împotriva dictaturii, opoziţia limitîndu-se practic la dizidenţă, comuniştii români nici nu pot să revendice vreun rol în procesul revoluţionar de la 21—22 dec. 1989. Dimpotrivă, tăcerea şi lipsa de atitudine îi face, în ochii poporului, părtaşi la politica ceauşistă, care merge de la naţionalism întorelant, subminare economică şi pînă la genocid. În faţa acestor orori, ceauşismul poate fi comparat, fără nici o exagerare, cu fascismul de tip nazist. Post eventum, după ce nu au avut nici un merit în revoluţie, în loc să se cufunde într-un riguros examen de conştiinţă, comuniştii vin acum să se desolidarizeze de ceauşism, revendicînd supravieţuirea politică. Înainte de a trage vreo concluzie asupra dreptului partidului comunist de a exista, să încercăm să ne reamintim ce a însemnat el pentru popoarele care l-au instaurat, sau cărora le-a fost impus, începînd cu 1917.

În Rusia lui Lenin, aşa-zisa dictatură a proletariatului a impus un climat de suspiciune, denunţ şi nesiguranţă. Forţarea economiei pe direcţii improprii a făcut ca milioane de oameni să fie rupţi de existenţa lor tradiţională şi să muncească într-un ritm străin firii lor. Dar toată această lipsă de securitate existenţială din societatea de tip comunist a fost amplificată pînă la psihoză prin alienarea individului datorită fricii. Teama, ca instrument nelipsit, este consecinţa terorii practicate în cea mai autentică tradiţie iacobină. Teroarea înseamnă denunţ, arestări arbitrare, închisori, lagăre, asasinate individuale, asasinate în masă. Toate acestea au avut drept consecinţă despersonalizarea, promovarea unor false valori, minciuna convenţională, limbajul gregar, lozincard, laolaltă cu supravieţuirea subterană a valorilor umaniste şi creştine. Rezultatul a fost duplicitatea, recunoaşterea tacită a unui adevăr, dar proclamarea declamativă a altui „adevăr", cel oficial.

Unii teoreticieni şi leaderi comunişti au justificat asasinatul în masă pentru salvarea idealurilor şi principiilor egalitariste. **Dialogul social** odată suprimat de monologul „atoateştiutor" al teoreticienilor marxist-leninişti, gîndirea a devenit un proces subversiv, exprimarea ei, un delict ce atrage calificativul de „duşman al poporului", sancţionat cu închisoarea şi, nu de puţine ori, cu execuţia. Dezvăluirile autorităţilor sovietice de astăzi privind anii 1935—1939 arată că o condamnare la 10 ani de lagăr însemna execuţia imediată prin împuşcare în cap. Deshumarea cadavrelor din gropile comune atestă că, în perioadele de ferocitate extremă a prigoanei staliniste, erau executaţi pînă la 40 de mii de oameni zilnic. Aceste execuţii, împreună cu foametea declanşată în Ucraina în scopul colectivizării, au însemnat lichidarea a milioane de persoane, numărul lor depăşind cu mult pe al celor exterminate în lagărele de concentrare naziste. Dar nu numai crimele împotriva umanităţii comise de comunişti depăşesc numeric pe cele naziste, ci şi crimele de război. Căci naziştii nu au asasinat niciodată un număr atît de mare de prizonieri de război cîţi a executat Armata Roşie la Katin.

Se va obiecta, desigur, că toate acestea ţin de domeniul trecutului, de lipsa de maturitate a unui sistem, în fond bun şi nobil, dar care nu-şi găsise încă adevăratul drum. Să nu uităm însă că epoca postbelică şi chiar timpul pe care îl trăim astăzi este semnificativ în exemple asupra rezultatelor comunismului. Cîmpiile Campuciei gem încă de amintirea celor peste trei milioane de exterminaţi în experimentul unui socialism ultraplanificat. Să nu uităm genocidul din China şi România, din cursul anului 1989. Dar exemplele nu trebuiesc limitate doar la aceste trei ţări. Din Extremul Orient şi pînă în America Centrală comunismul înseamnă : viaţă programată, fizionomii triste, zîmbete forţate. Căci toate ţările comunismului adevărat sînt totalitare, împînzite de lagăre şi închisori, de ideologia supunerii necondiţionate, de minciună şi de suprimarea dialogului social.

Se va spune că stalinismul nu trebuie confundat cu comunismul „adevărat" şi că înşişi conducătorii de astăzi ai comunismului demască şi dezaprobă practicile staliniste, polpotiste şi ceauşiste. Într-un fel, aceasta echivalează cu a spune că fascismul nu trebuie confundat cu nazismul, că politica lui Franco, de pildă, deşi violentă şi intolerantă, nu a atins culmile holocaustului promulgat de Hitler. Însă comunismul, oriunde s-a instalat, a dus la suprimarea dialogului social. Pericolul său extrem este acela de a-şi disimula metodele şi, mai ales, lipsa de legitimitate socială, în spatele unor utopii cu aparenţă de generozitate. Opunîndu-se prin esenţa sa unei dezvoltări naturale şi sociale firesti a fiinţei umane, comunismul uzează de idealuri umanitariste şi egalitariste care ajung să inducă în eroare pînă şi pe oamenii de bună credinţă. În felul acesta, perfidia doctrinei comuniste seamănă confuzie şi degringoladă chiar între imensa majoritate a membrilor acestor partide.

În ţările Europei de Est, în care **dialogul social** începe să se înfiripe, comunismul este definitiv condamnat, iar dizolvarea lui completă este doar o problemă de timp. Au demonstrat-o alegerile libere din Polonia şi opţiunile din Ungaria. În celelalte ţări din Est, **reformismul** sau fracţionarea partidului nu fac decît să prelungească agonia unei morţi inevitabile. Amînarea datei decesului comunismului înseamnă o prelungire a derutei şi haosului în structurile economice şi sociale. Toate încercările de vindecare a acestei boli incurabile înseamnă timp pierdut pentru oprirea unui proces inevitabil, timp ce ar putea fi folosit de la început pentru instituirea şi consolidarea structurilor sociale firesti, izvorîte în mod natural din practică. Toate acestea se datoresc faptului că Marx nu a fost un filosof care să intuiască problemele autentice ale omului, care să încerce măcar schiţarea unei antropologii filosofice. Doctrina marxistă postulează determinismul exclusiv economic al fiinţei umane. Dar Marx nu este nicidecum un filosof (căci unde este metafizica şi morala lui ?), ci un fin observator al proceselor economice, în mare parte deja cunoscute economiştilor englezi dinaintea lui, procese pe care le ordonează sistemic în monumentala sinteză intitulată **Capitalul.** Dar pe baza realităţilor pieţei libere, pe care le determină pornind de la jocul cererii şi ofertei, el îşi elaborează utopia egalizării acestor două laturi, cererea devenind egală cu oferta în virtutea unei programări artificiale a nevoilor, nevoi instituite arbitrar pe temeiul utopiei societăţii egalitariste. Rezultatul practic al acestei teorii se cunoaşte. El înseamnă stagnare şi chiar regres, lipsuri şi nemulţumiri ce determină represiunea în scopul conservării sistemului şi a „cuceririlor revoluţionare".

În ce priveşte România, se ştie că partidul comunist, care nu avea nici o mie de membri, a fost adus la conducere graţie trupelor sovietice şi prin mecanismul unor alegeri trucate. Sute de mii de oameni au fost arestaţi, torturaţi, aruncaţi în închisori şi lagăre de muncă. Teroarea şi frica au devenit instrumente de menţinere a puterii. Sute de mii de oameni au fost asasinaţi sau exterminaţi datorită condiţiilor de detenţie. Căci victimele comunismului românesc sînt mult mai numeroase decît cele şaizeci şi patru de mii de asasinate imputate ceauşismului. În urma „liberalizărilor" din U.R.S.S. şi Europa de Est, Moscova putea să-l oprească pe scelerat de la opera sa diabolică. Nu a făcut-o, sau nu destul de energic. Aşadar, poporul român trebuia el singur să se elibereze. Şi a făcut-o, fără ajutorul Moscovei, fără participarea nomenclaturii comuniste, **împotriva** acesteia chiar şi cu grele jertfe de sînge. A fost demonstrată nu numai **forţa,** dar şi **voinţa naţiunii.** Iar această voinţă spune un **nu** energic comunismului. Ne-am eliberat singuri, fără ajutorul nimănui, deci nu avem nici o obligaţie de opţiune. Nici măcar Moscova nu se mai poate amesteca în această opţiune a poporului român, care va exclude cu desăvîrşire comunismul, cu sau fără „faţă umană". În fond ridicolul expresiei este evident. Căci o simplă calitate adăugată la un lucru nu poate să-i schimbe acestuia esenţa. Dacă acel lucru este bun în esenţa sa, el nu mai are nevoie de nici un atribut, căci însăşi esenţa este cea care vorbeşte oamenilor nemijlocit, în practica de zi cu zi. Doar atunci cînd vrem să-i disimulăm această esenţă printr-o faţadă atrăgătoare, doar atunci facem apel la o astfel de sofistică. Expresia **„comunism cu faţă umană"** este de un ridicol tragic, căci ea indică o criză evidentă şi o încercare disperată de a mai salva ceva.

Comuniştilor înfocaţi le mai punem o întrebare înainte de a trage concluzia definitivă : unde pe acest pămînt, în ce ţară sau în ce loc a reuşit comunismul să aducă, nu fericire, dar măcar mulţumire şi bunăstare ? Aşadar, dacă în peste 70 de ani de existenţă şi uzînd de întreaga experienţă comunismul nu a reuşit nicăieri, ba chiar a produs victime mai numeroase decît fascismul, ce mai aşteaptă comuniştii, ce mai vor, ce mai speră ? În faţa copiilor ucişi şi a mamelor ce nu mai au lacrimi orice **victorie** a comunismului (oricum s-ar numi el astăzi) nu poate fi decît momentană şi rămîne doar o ridicolă iluzie. Nu trebuie să avem nici o îndoială. **Ceasul Istoriei a bătut !**

DORIN TILINCA
MIRCEA ARMAN

G. Călinescu şi Mareşalul Antonescu

urmare din pag. 2

şi a oricui de a răspunde acelor care producînd texte falsificate întreţin o atmosferă apăsătoare. Ca un simplu indiciu al acestei dificultăţi înfăţişez un duplicat al unui articol cenzurat. Dificultatea capătă un caracter acut cînd încerc a publica cărţi.

La începutul lunii mai a.c. a fost prezentată Cenzurii Istoria literaturii române, compendiu, **carte deosebită de celelalte, de proporţii reduse. S-a făcut observaţia întîi că opera nu s-ar putea publica cuprinzînd şi autori evrei. Lămurindu-se că autorul a prezentat cartea tocmai spre a lăsa Cenzura să înlăture ceea ce crede de cuviinţă, autorul neştiind care sînt autorii neîngăduiţi, Cenzura nu a mai făcut această obiecţie, dar a trimis ms. la Subsecretariatul Propagandei. Aici s-a cerut un aviz Cenzurii care a găsit ms. publicabil cu înlăturarea unor autori. Totuşi Ministerul Propagandei nu a dat curs ms., ci arătînd editorului un raport al Editurii Fundaţiilor Regale asupra** Istoriei literaturii române, **mari, a cerut să i se prezinte un exemplar din acea operă spre a o confrunta cu compendiul. Editorul a răspuns că nu posedă un astfel de exemplar şi că** Istoria pe care urmează **s-o tipărească este altă** carte. **Atunci Ministerul Propagandei a formulat altă obiecţie. El a cerut un aviz Editurii Fundaţiilor care printr-un funcţionar al ei a prezentat o copie de pe contract, cu interpretarea [aberantă] inadecvată a unei fraze stereotipe că opera despre care e vorba** [Istoria literaturii române, **textul mare, 1 000 pagini, 1 000 clişee] nu mai poate fi cedată altei edituri. În baza consultării Editurii Fundaţiilor, Ministerul Propagandei reţine ms.**

Admiţînd, ceea ce nu este, că aş călca convenţiile contractului, aş socoti că acest proces de natură strict comercială este de resortul justiţiei şi că Cenzura are a se pronunţa numai asupra faptului dacă acest ms. e publicabil sau nu, lăsîndu-se responsabilitatea actelor mele comerciale asupra mea însămi.

În realitate, cele două istorii sînt două cărţi deosebite, cu plan deosebit. Obiceiul e curent de a se [privi materia din două puncte de vedere] face şi cărţi de sinteză şi, de pildă, Istoria românilor **de C.C. Giurescu apărută la Fundaţii în acelaşi timp cu cartea mea are în alte edituri o sinteză de acelaşi scriitor cu acelaşi titlu, ca o ediţie prezentată cu alta,** Istoria limbii române **de Al. Rosetti, tot în Editura Fundaţiilor editor şi încă în limba germană în Editura Ministerului Propagandei, asupra căreia Editura nu putea să protesteze.**

Dar mai mult. În convenţia însăşi cu Fundaţia a existat recunoaşterea din Partea Editurii a unei alte ediţii mici, deosebit de cea prevăzută în contractul scris. Convenţia s-a făcut, cum e obiceiul, pînă la predarea ms. prin convorbiri şi schimbarea de sensuri, dar a fost consemnată chiar în prefaţa ediţiei mari (p. 8) : „Îndată după aceasta va apare o mică Istorie a literaturii române, **care nu va rezuma pe cea mare, ci va privi faptele sintetic şi mai mult, în latura pozitivă cu scopul de a informa pe români şi pe străini asupra contribuţiei noastre la cultura universală."**

Cum ar fi primit editorul să lase să apară o astfel de ştire în chiar prefaţa cărţii dacă acest lucru contravenea învoielilor ? Dimpotrivă, Editura [prin fostul ei director Al. Rosetti] urma să tipărească şi compendiul. [Prin] După retragerea de la direcţie a d-lui Al. Rosetti, subsemnatul a prezentat ms. compendiului, pentru îndeplinirea formei, noului director D. Caracostea, întrebînd dacă Editura doreşte să-l tipărească. D. Caracostea a primit ms. şi [declară că nu are fonduri pentru tipărire] cerînd cîteva zile de meditare, după care a [declarat] motivat că [nu o poate] nu are fonduri spre a-l tipări. Cerînd înapoi ms., d. Caracostea [un moment] a refuzat să mi-l înapoieze sub cuvînt că am o învoială cu Fundaţia [ca să-l dau spre editare] şi mi l-a înapoiat contra unui înscris. [Prin urmare subsemnatul este împiedicat de a publica o carte de Istorie literară **nu numai inofensivă, dar...]**

Atunci [greutatea] rezistenţei de a înapoia ms., deşi neobişnuită, avea aparenţa unei motivări pe care a şi formulat-o d. Caracostea : cartea mică — mai ieftină, ar fi împiedicat vînzarea cărţii mari. Această motivare, neprevăzută în contract care nu putea în nici un caz răpi libertatea autorului [care avea alte învoieli cu Editura], nu mai poate sta în picioare azi după doi ani de la apariţia cărţii, cînd [Editura] d. Caracostea a retras din circulaţie volumul cel mare. D-sa urmăreşte înlăturarea din publicitate a oricărui volum semnat de mine cu titlul Istoria literaturii române. [Nu este] D. Caracostea nu are nici o facultate, ca simplu director de Editură, să mă împiedice a tipări alte opere decît acelea publicate de ea şi nu mă îndoiesc că Ministerul Propagandei va elimina acest punct de vedere din cîmpul strict al relaţiilor comerciale.

Cum opunerea cu diferite motive este un fapt învederat, nu mă [înjuraţi] certaţi, domnule Mareşal, [de a întreba şi a crede] de a mă fi întrebat dacă poate să reprezinte un neajuns tipărirea sub numele meu a unei Istorii literare. **Cenzura va scoate autori pe care are instrucţiuni a-i scoate ; ţinînd seama de vremuri va înlătura, să zicem, din motive de tact, unele asperităţi (de-ar fi) despre autori în viaţă, avînd anume raţiuni oficiale ea poate tăia tot ce i se pare contrar bunei cuviinţe, dar nu mai poate rămîne un text care vorbeşte despre cronicari, despre Heliade-Rădulescu, Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Caragiale etc. Ce primejdii poate aduce o astfel de operă pentru a fi pur şi simplu reţinută în întregul ei, cu motive mereu schimbate, o operă în definitiv a unui autor cunoscut, premiat de Academia Română cu premiul Hamangiu, cercetat şi de străinii care se interesează de literatura română ? Ce neajuns e de a publica date biografice despre viaţa lui Eminescu, analize despre poezia lui şi a demonstra în general că sîntem o naţie cultă, cu o bogată literatură, acum cînd ungurii fac mari şi multe publicaţii de acest fel ?**

O acţiune ieşită din dorinţa de a contribui cu ceva la bunul nostru renume în vremuri grele trece ca aspectul unui delict, a unei primejdii asupra căreia trebuie exercitată vigilenţa ? Oare cîţiva nemulţumiţi, puţini şi obscuri, să aibă puterea de a scoate complet din publicitate un autor, a-l împiedica de a-şi exercita o profesie, care în definitiv e şi un mijloc de existenţă ? Numai fiindcă lucrurile au ajuns să ia unele proporţii şi să intre în preocupările unui Minister, am îndrăznit, domnule Mareşal, să fac apel la [patriotismul şi] judecata de sus a Excelenţei Voastre, rugîndu-Vă să aruncaţi o cît de scurtă privire asupra cărţii mele, din care sînt încredinţat că va rezulta, pentru mine, dacă nu meritul unei ardenţe naţionale, cel puţin un desăvîrşit caracter de inofensivitate, şi de a ordona ca ms. depus la Cenzură să fie examinat de persoane...

Ciorna se încheie cu această frază lăsată în suspensie. Nu ştim care a fost reacţia mareşalului. Însă în toamna anului 1942, marea **Istorie...** a fost repusă în vînzare. Tipărirea compendiului va întîrzia pînă la începutul anului 1945.

Ion BALU

Nevoia de cultură

urmare din pag. 3

absenţa din liceu a limbii latine, ca studiu de bază, a istoriei filosofiei, a logicii şi a psihologiei, a istoriei artelor. Sînt aspecte esenţiale care sperăm că în perspectivă vor fi remediate prin renunţarea la vechile structuri, aşa cum pare a se anunţa de pe acum. Dar şcoala face investiţii pe termen lung. Vor trece ani pînă să obţinem rezultatele scontate.

Ce putem face cu cei care au depăşit vîrsta şcolară şi au rămas într-o stare de semianalfabetism, care spun **scriptă** în loc de **criptă** şi nu ştiu ce înseamnă privatizare, şi cu cei pentru care dezacordul gramatical e o regulă şi care din lipsa instrucţiei, gîndesc şi se exprimă incoerent, pînă în pragul incomunicării ? Aici, rolul preponderent îl au tot mijloacele mass-media şi, în primul rînd, cele audio-vizuale. Alături de orele de limbi străine, cred că vor trebui adăugate şi înmulţite emisiunile de limba română, de ortografie şi ortoepie. Nu e admisibil ca tocmai un om şcolit să pronunţe la Televiziune, ca Jupîn Dumitrache şi Ipingescu **martiriul** în loc de martiriul de la Timişoara. E o ofensă involuntară la adresa eroilor noştri. Oamenii citesc astăzi presa mai mult ca oricînd. Poate că n-ar strica să se publice mai sistematic articole de istorie contemporană, de istoria partidelor politice, de istoria democraţiei, începînd cu însăşi definirea termenului, atît de vehiculat la ora actuală, dar puţin şi adesea confuz înţeles. Observ că mulţi i-au deviat sensul, considerînd că **democraţie** înseamnă a cere mereu, dar a nu da nimic societăţii, a avea numai drepturi şi libertăţi şi nici o obligaţie, a vorbi numai tu, în chip de posesor absolut al adevărului şi a nu-l asculta şi pe celălalt, adică a elimina dialogul. Firesc că astfel ajungem la opusul democraţiei.

Se va spune că toate acestea sînt chestiuni politice, şi într-adevăr aşa este, dar ele ţin şi de cultură sau de incultură. Unii greşesc nu din rea-credinţă, ci pur şi simplu din ignoranţă. Sînt conduşi de impulsuri, nu de atitudini conştientizate. Or, aceasta presupune o complexă instrucţie intelectuală, singura care poate asigura starea de veghe a raţiunii. Fără ea, se ajunge la anarhie sau la dictatură, la geamuri sparte cu ranga sau la troiţe (şi biserici)dărîmate în chip discreţionar. Asemenea acte aparţin cu siguranţă unor analfabeţi a căror întunecime a minţii nu poate fi decît agresivă.

Intelectuali români în exil

Jurnalul Literar (săptămînal), invită scriitorii, artiştii şi oamenii de ştiinţă români — care, din diverse motive, au luat calea exilului — să participe la o anchetă menită să reînnoade firele unui dialog întrerupt atît de brutal şi cu consecinţe atît de nefaste. Întrebările propuse sînt orientative, participanţii avînd libertatea de a răspunde numai la unele dintre ele sau, eventual, să propună răspunsuri la altele care nu au fost formulate.

1. Cu ce gînduri şi sentimente aţi întîmpinat revoluţia din România din decembrie 1989 ?
2. Care au fost principalele dumneavoastră realizări culturale din perioada exilului ? Dar principalele eşecuri ?
3. Ce proiecte aveţi pentru reintegrarea dumneavoastră în noile coordonate ale culturii române ?
4. Care sînt virtuţile culturii unei societăţi democrate pe care ar trebui să le preia astăzi cultura română şi care sînt viciile pe care ar trebui să le evite ?
5. Ce soluţii concrete întrevedeţi / propuneţi pentru reluarea grabnică a unui dialog eficient între cultura română şi celelalte culturi ale lumii ?

Valeriu Oişteanu

Născut la 3 septembrie 1943, poetul Valeriu Oişteanu a emigrat din România în 1972 ; locuieşte la New York. Lansat de Miron Radu Paraschivescu în „Povestea vorbei", V.O. îşi publică poemele în presa literară românească din anii '60 şi în volumul Proteze **(Bucureşti, 1970). În limba engleză publică poeme (însoţite de colaje proprii) în volumele** Underground Shadows **(N.Y., 1977),** Underwater Temples **(N.Y., 1979),** Do not Defuse **(N.Y., 1980),** Imaginary Wars **(N.Y., 1982),** Vis à vis Bali **(N.Y., 1985),** Passport to Eternal Life **(N.Y., 1990). În 1981 organizează, la galeria new-yorkeză** Franklin Furnace, **o amplă expoziţie de artă şi documentară, cu titlul „The Romanian Contribution to Dadaism and Surrealism". Este unul din editorii revistei** COVER. Arts New York, **unde semnează rubrica de artă de avangardă. În articolul publicat în decembrie 1989, V.O. nota următoarele : „O dată cu năruirea Zidului din Berlin, ultimul deceniu al mileniului ne va aduce un influx de artă şi de artişti din R.D.G., Polonia, Ungaria, Cehoslovacia şi Uniunea Sovietică. Fie bine-veniţi în comunitatea artiştilor liberi ! Caldele noastre urări se îndreaptă către artiştii oprimaţi din România...". Imediat după revoluţia din decembrie, V.O. publică în engleză un ciclu de poeme dedicate acestui eveniment (cel intitulat** Steagul cu gaură **a apărut şi în revista** Contrapunct **nr. 13/1990).**

1. Cu entuziasm şi cu speranţă. Am fost profund mişcat de jertfa de sînge a tinerilor pentru cauza drepturilor omului.

2. Am publicat cîteva cărţi de poezie în limba engleză şi sute de articole, unele referitoare la politica barbară de „sistematizare" a localităţilor din ţară şi de „buldozare" a monumentelor istorice. Am tradus în engleză din scrierile lui Hrmuz, Tristan Tzara Trost, Gherasim Luca, Gellu Naum. Am organizat la New York o expoziţie cu tema „Contribuţia românească la dadaism şi suprarealism". Particip la editarea unei reviste new-yorkeze de artă şi literatură, **Cover.** Am creat organizaţia PASS **(Poets & Artists Surreal Society).**

3. Aş vrea să particip la o „punte de informaţii" în ambele direcţii care să faciliteze învăţarea limbii engleze de către români şi accesul acestora la cultura occidentală şi, pe de altă parte, să informeze publicul occidental despre valorile autentice ale culturii române arhaice, moderne şi contemporane. Această „Punte culturală New York — Bucureşti" ar putea să se materializeze într-o editură care să editeze, pe lîngă cărţi, o revistă culturală bilingvă (în română şi engleză).

De asemenea, aş dori să public în România un volum de poezii **(Poeme în exil),** în caz că o editură românească se va arăta interesată.

4. Îmi este greu să laud virtuţile unei culturi pe care o critic în fiecare zi. Dar trebuie să recunosc că posibilităţile de valorificare a talentelor individuale sînt mult mai mari în societăţile bazate pe principii democratice. Cel mai grav viciu al culturii occidentale este **materialismul cras** (produs de principiile economiei de piaţă), care subminează serios literatura şi arta.

5. Învăţarea limbii engleze şi preluarea noilor tehnologii (computere. tele-fax, tipografii moderne ş.a.). Traducerea în română şi publicarea cărţilor lui H. Marcuse, M. McLuhan, Michel Foucault, Timothy Leary etc., precum şi a scrierilor lui M. Eliade (cele nepublicate încă), Cioran, Trost, Gherasim Luca, Ştefan Baciu, Grigore Cugler Apunake, Horia Stamatu, Eugen Ionescu etc. De asemenea, — ca poet originar din Cernăuţi — sper că scriitorii bucovineni şi basarabeni îşi vor uni forţele cu cei din România, pentru a readuce literatura română pe locul pe care îl merită în contextul literaturii europene, aşa cum a fost înaintea „realismului socialist".

New York,
20 martie 1990

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie şi atitudine intelectuală

Redactor şef
NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU

I. OPRIŞAN

Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacţie, prezentarea grafică)

Redacţia: Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administraţia : **ISIAP**

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviţei 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti
Piaţa Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 22 — 4 iunie 1990 — 4 pagini — 1 leu

În loc de editorial

DE CE NU POT SĂ FIU FERICITĂ. **Nu pot fi astfel cînd peste 70 de compatrioți fac greva foamei în centrul orașului meu.**

Mi-e frig pentru tinerii din toate Piețele Universității. N-am liniște la gîndul că un buldozer i-ar putea spulbera în timp ce noi ne abandonăm viselor trandafirii, de noapte sau de zi.

Nu-i poți cere unei frunze să nu sufere, în felul ei vegetal, cînd în apropiere un om se taie la deget ori altul ucide un miel.

Nu-mi pot programa propriul suflet să nu se înfioare cînd răniții și mutilații revoluției sînt huiduiți pe străzi, nici cînd se strigă undeva în această țară: „Moarte intelectualilor!" sau „Huo, Timișoara!".

Spre a fi eu însămi fericită, ar trebui ca fericirea să descindă în Piața Tienanmen, la Vilnius, la Chișinău.

Pentru că Lumea celor vii e atît de mică încît nu se poate ca reveria să nu-mi fie tulburată cînd cineva se taie la deget într-o Piață, din orice continent.

Carmen-Maria ROȘCA

Sensul „intervalului"

Ceea ce era de demonstrat s-a demonstrat! Nimeni nu mai are astăzi nici o îndoială că F.S.N.-ul **continuă**, atît ideologic cît și politic, conceptul ceaușist al comunismului. Declarațiile domnului Ion Iliescu de la **Conferința de presă** pe care a avut-o, după alegerile din 20 mai, cu ziariștii români și străini acreditați la București, seamănă ca două picături de apă cu cele ale răposatului dictator scornicerist. Chiar aroganța, cuprinsă în acea uluitoare **afirmație** și **avertizare** totodată că românii (în speță domnia sa și **clica** aferentă, venită prin vot „democratic" la putere, ca să o **înlocuiască**, sau, mai bine zis, s-o **prelungească** pe cea ceaușistă) nu primesc **lecții de democrație** de la occident (căci le preferă, desigur, dacă nu cumva chiar le-au și primit pe cele de la Kremlin, bazîndu-se evident — acum ca și întotdeauna — pe „tradițiile democratice" instaurate de comunismul criminal al celor patruzeci și cinci de ani ai rușinii românești), ne reamintește, stupefiant, la distanță de numai cinci luni, că plămada din care **alesul națiunii** a fost conceput nu diferă cu nimic de cea ceaușistă. Același cazan, aceeași cocă! Rîrîiala ceaușistă, doar ea, a fost înlocuită cu un zîmbet batracian; în rest, s-ar părea că vom juca în viitor după aceeași muzică, țambalul și taraful fiind aceleași, dirijorul numai purtînd o altă uniformă, cea gorbaciovistă, pe care ceaușismul a refuzat să o îmbrace. Și, apoi, **violența** cu care Ion Iliescu etichetează drept **fascistă** și **legionară**, de proveniență și izvor de **extremă dreaptă**, orice manifestare publică ce nu convine sacrosanctei sale personalități, sau pe cale de **sanctificare** probabil (de vreme ce la „sărbătoarea eroilor" Președintele ales **dădea mîna** cu Patriarhul Bisericii ortodoxe române ca de la egal la egal în accesul la eternitate și ca „trimis" dumnezeiesc pe pămînt), nu repetă cumva o **logică** foarte bine cunoscută poporului român, aceea care ne-a făcut, în opoziție, să ieșim în stradă, determinînd, independent de o preconizată „lovitură de stat", izbucnirea Revoluției din 21—22 decembrie 1989?

„Aranjate" sau nu, în culise, **alegerile** recent încheiate demonstrează, după opinia noastră, că neamul românesc are ambiția de-a încerca, pe propria piele, pînă la ultimele consecințe, toate formele **dezastrului** și ale **impasului** comunist. El nu a **vrut** să-și întrerupă cu totul calvarul și cu un spirit martiric, ce-i este atît de specific, a acceptat să experimenteze și varianta „democrației" gorbacioviste a lui Ion Iliescu, știind bine că nimic nu se obține fără **ispășire** și deplin **sacrificiu.** Tăvălugul istoriei nu poate fi evitat. Românii, mereu situați dincolo de realitatea clipei, cunosc însă miracolul persistenței lor și al boicotului **formelor fără fond.** Pentru purificarea morală a neamului nostru, sîntem aproape siguri, „intervalul" F.S.N.-ist al **democrației „originale"** propovăduite de Ion Iliescu se impunea, se cerea chiar validat ca un rău necesar.

Salvîndu-ne întotdeauna prin noi înșine, obișnuiți să fim lăsați pradă destinului nostru de jertfe și nevoi, vom găsi și de această dată capacitatea să recuperăm **adevărul** și să-l restituim. Timpul nu ne grăbește, iar evenimentele nu ne sperie. **Rezistența pasivă** a românului va redeclanșa sensul Revoluției. Căci dacă, sfîrtecați de comunism o jumătate de veac aproape, am reușit să renaștem din propriul nostru sînge, e îndoielnic că ne vom întoarce de unde am plecat (așa cum vor, s-ar părea, „salvatorul" Ion Iliescu și „ideologul" Silviu Brucan), sau că vom admite să redevenim robi ai **dictaturii**, sub orice formă și sub orice culoare s-ar înfățișa ea. Un popor devenit conștient că **„morții nu îl lasă"** să-și părăsească dezideratele sale politice, sociale și naționale (nu credea oare Sadoveanu asemeni lui Eminescu și lui Vasile Pârvan sau Blaga ca **porunca** celor morți, venind din metafizic, explică în eternitate sensul ascendent al evoluției neamului românesc !?!), este capabil nu numai să-și înțeleagă destinul, dar și să și-l croiască peste îndemnurile propăvăduitoare ale unora sau altora dintre cei care s-au simțit datori să se considere, la un moment dat, **lideri** ai conștiinței românești.

Revoluția din decembrie a înlăturat definitiv jugul comunist, nu doar pentru noi, dar în aceeași măsură pentru toate țările europene. Ceea ce se petrece astăzi la noi este însă o altă **eliberare,** mai profundă și de mai lungă durată, aceea, de propria noastră mentalitate și de propriile noastre inerții. Sîntem un neam cumpătat și echilibrat, obișnuit să nu ne aventurăm orbește în schimbări întîmplătoare, dar îndîrjit și încăpățînat în dobîndirea **țelului** nostru istoric. Ne este dat, așadar, să vedem cu proprii noștri ochi unde ne poate duce **soluția de compromis** a F.S.N.-ismului. Și cînd lucrurile vor deveni clare, cînd inerția comunistă reinstaurată (cu sau fără nomenclatură și securitatea ceaușistă) la cîrma țării și a vieții ei sociale va redeveni normă de existență, nimic nu va zăgăzui strigătul **revoltei** noastre. Nu trebuie să fim îngrijorați; viitorul este, într-adevăr (iată că sînt o dată de acord cu domnul Ion Iliescu), al poporului român, căci și l-a asumat cu sînge, ca întotdeauna, prin jertfe care nu ne lasă să dormim și ne cheamă în piețe, transformîndu-se ușor, ușor, într-un monolit al **voinței naționale.**

Înțelegîndu-i pe cei, nu puțini, care au încercat și au reușit acum, sub **emblema** F.S.N.-ismului, să-și salveze avantajele, punînd înfrigurați mîna pe putere prin manipulare de voturi, dar, mai ales, de conștiințe, prin minciună și chiar teroare, nu avem decît un sentiment de **compătimire** pentru uriașele lor eforturi, izvorîte din frică și din lăcomie. Satisfacția pe care aceștia o încearcă azi e de scurtă durată, ba, am spune chiar, ultimativă. Realitatea vieții impune **măsuri radicale** și nu vorbe. Să dea Domnul ca actuala **conducere „democratică"** a țării, votată aproape în unanimitate (prin voința națiunii sau nu, asta-i o altă problemă!), să găsească mijloacele adecvate de a răspunde năzuințelor publice, îndepărtîndu-se grabnic de **ideologia** și **sistemul** care au zămislit-o. Astfel, dați-mi voie să-i plîng pe domnii Iliescu, Roman, Brucan și compania!

Nicolae FLORESCU

Arghezi — mirajul transcendenței

Chinuitoare, starea de balans tradusă uneori prin repetatul **între (Între două nopți),** marcată în titluri de poeme **(Nehotărîre, Incertitudine),** e comună atît ierodiaconului Iosif cît și octogenarului din **Frunze**; masca de prometeid modern alternează cu anxietățile celui **„prins adînc între vecii de ceață".** Discordanțele nu sînt totuși, fără efecte pozitive: **„Starea neutră mă omoară; îmi trebuie cadru de flăcări și de sînge..."** O confesiune ca aceasta, adresată la douăzeci și trei de ani Areției Panaitescu, putea fi suspectată de teribilism. Laudă de sine! Inapetența pentru realitățile stagnante are ca revers angajarea în actul eliberator. În măsura în care aduc miresme și reliefuri, **psalmii** arghezieni sînt, asemenea **Scrisorilor** lui Eminescu, o axă de susținere a întregii opere! Creații înaltrevelatorii, meditații vibrante în fond, exprimînd nu ambivalența, ci disonanțele, dezacordul ireconciliabil a două euri: unul de natură problematică, al piscurilor și tensiunii mistuitoare, altul al retragerii în sine, într-o contemplație indecisă, minată de melancolii. Statura poetului, recompunîndu-se zilnic, crește vertiginos, ca la Hugo, sau se chircește pînă la pulverizare **(„Vreau să pier în beznă și în putregai, / Necercat de slavă, și scîrbit"),** în funcție de relațiile subiectivului cu obiectivul, de tensiunile în conștiință, generatoare de fulgere și cenușă. În menționata **Nehotărîre,** tranziția de la pulsul imensifiant, hyperionic, la criza și dubiile cotidiene anunță momentul 1922—1926, al **psalmilor.** Povara a **două vieți** oponente, fecund motiv de introspecție, duce — după ocoluri — la ideea salvării prin luptă. **„Pe coate cu luceferi, spoit pe piept cu aur / Și tatuat cu fulger"** —, insurgentul din **Nehotărîre** se autodefinea la modul titanic al **Luceafărului,** parțial cu tente din **Scrisori.** Urmează inevitabil cenzura logică, încît **„ziua care trece",** neconcludentă, îl lasă **„cu cheile pierdute, la porțile luminii".** Drama e rezumată în modalitatea ulterior tipică; — **psalmii** din **Cuvinte potrivite,** ca și reluările tîrzii din **Frunze,** din **Ritmuri** și din **Noaptea,** în total nouăsprezece, sînt variațiuni pe aceeași temă: **De ce nu pot să nu știu, de ce nu pot să n-aud / În ce stă rostul zilei și prețul de-a ți-o trece?**

Întrebări descurajante ca acestea, sugerînd că accesul spre miezul cunoașterii rămîne barat, departe de a frînge rezistența fac să reactiveze o prezumție amintitoare de semizeii și titanii Heladei. Umanitatea se recomandă prin personaje de excepție — aceasta e concluzia —, drept care într-un **Psalm** poetul se proiectează pe fundaluri cosmice: **„Ispitele ușoare și blajine / N-au fost și nu sînt pentru mine. / În blidul meu, ca și în cugetare, / Desprins-am gustul otrăvit și tare. / Mă scald în gheață și mă culc pe stei, / Unde dă beznă, eu frămînt scîntei, / Unde-i tăcere, scutur cătușa, / Dobor cu lanțurile ușa. / Cînd mă găsesc în pisc / Primejdia o caut și o risc, / Mi-aleg poteca strîmtă ca să trec, / Ducînd în circă muntele întreg...".** Că **piscul** la care se face aluzie e o treaptă spre eliberare, un mod de dezmărginire, deci speranță a lărgirii cunoașterii, se vede și din repetarea metaforei, întocmai. Manierismul nu e departe, încît în **Mai mult pămînt** (din grupajul **Șapte cîntece cu gura-nchisă)** apar metafore hiperbolizante analoage: **„Mi-am făcut opinci din șesuri, / Corăbii din talaze / Și aripi din vînturi. / Mai multe ape clocotesc în mine / Decît în matca mării, / Mai multe stele au sclipit, / Văzduh mai mult a fugit, / Umbră mai multă a trecut / Prin pasurile sufletului / Decît printre piscuri..."** Sufletul îndrăgostitului din **Inscripție pe un portret** vrea și el **„piscuri mari de piatră".** Fiindcă revelația întîrzie, solitarul prins **Între două nopți** apelează încordat la cunoașterea mitică, năzuind la joncțiunea **Pămîntului** cu **Cerul.** Săparea pămîntului — materiei adică, principiu pasiv — pentru ca din țărîna astfel acumulată să se ridice **Piscul,** emblemă a cunoașterii active, echivalează cu mirajul lansării în transcendent. Cum acesta însă nu dă curs înaintării sigure, intervine exilul interior: **„Am aruncat pămîntul din groapă, pe fereastră. / Pămîntul era negru: perdeaua lui albastră. // S-a ridicat la geamuri, pămîntul pînă sus. / Cît lumea-i era piscul, și-n pisc plîngea Isus. // Săpînd s-a rupt lopata. Cel ce-o știrbise, iată-l, / Cu moaștele-i de piatră, fusese însuși Tatăl. // Și m-am întors prin timpuri, pe unde-am scoborît, / Și în odaia goală din nou mi-a fost urît. // Și am voit atuncea să sui și-n pisc să fiu, / O stea era pe ceruri. În cer era tîrziu".**

Un Christ plîngînd în piscul lumii, **„așteptînd, sperînd",** fusese cel dintr-un celebru poem filozofic de Alfred de Vigny. În **Muntele Măslinilor** cerul

Constantin CIOPRAGA

continuare în pag. 2

Roza vînturilor

Familia cu care treci dincolo și de care nimeni nu te desparte decît păcatul tău și nevrednicia ta: Mîntuitorul, Maica Domnului și toți Sfinții la care te închini.

E greu în credință să nu-ți anulezi trupul **așa cum o cere Mîntuitorul, Sf. Apostol Pavel și mai ales biserica ortodoxă. E greu mai ales pentru că păstrîndu-ți trupul și gîndul despre el la justa măsură, nu poți să alungi frica de moarte. Frica asta o omori cu trupul. S-o omori și să-ți păstrezi trupul — iată încă una din marile greutăți ale creștinismului!**

Schimbarea la față: Matei, 17, IV: „Iar Petru începînd a grăi a zis către Iisus: „Doamne, bine e să fim aici! De voiești, să facem aici trei colibe: Ție una, lui Moisi una și una lui Ilie" **Tendința omului de a opri clipa cea bună pe loc, aci clipa cea mare, cea mai de sus a vieții sufletești: transfigurarea. Iarăși tendința omului de** a păstra cel puțin forme fixe **create, dacă nu chiar clipele. Și anularea acestei tendințe prin tot ce se întîmplă, apoi povestea evanghelică de schimbare la față. Deci, totul este desfăcut ori se desface, în viață, nimic nu este tipar împietrit. Învățătura opusă cardinal temperamentului lui Ion Sîntu.**

Să vezi dacă Dumnezeul tău realizat în liniștea și monotonia existenței tale claustrate corespunde și rezistă în fața marilor surprinderi și noutăți din viață, călătorii, întîlniri, dureri, bucurii. Sînt lucruri din afară atît de noi, surprinzătoare și tari, încît par făcute de un alt Dumnezeu. Personajul și omul schimbat, îți lasă impresia că Dumnezeu s-a schimbat! Ei! în ce măsură izbutești să păstrezi pe adevăratul Dumnezeu întrevăzut numai în aceste frămîntări și zguduiri!

Ion Marin SADOVEANU

Imperiul zeilor

Ne-am pomenit în imperiul unor zei,
Pentru care omul e un pește de prins.
Lumina lunii se face țăndări în ochii mei
Lumina vieții pilpîie plins.

La un pas în jur nu vezi vreun drum,
Orizontul în depărtări — nici atît,
Zeii trag sforile — abil nu știu cum,
Nici nu simți, și-ș pe gît.

Sfoara întinsă mie înecată-i cu flori
Doar aerul tremură în jurul ei încordat,
Zeii așteaptă mișcarea, cuprinși de fiori,
Oare unde mă-abat.

N-am nevoie de nici un rang pe pămînt,
Atît de bine simt asta, încît mă mir
De eroarea lor... Mireasma unui cuvînt
E și de trandafir.

Zeii se-ncrîncenează. Oare ce-ar născoci
După spectacolul lor luciferic,
Ceva mai cumplit, care ne-ar înăspri —
Un total întuneric.

Întru asta lasă păduri și cîmpii
Și țin zbor colosal spre orașele mari
Pe frunți teșite se așează și pe chelii,
De parlamentari.

Și prin creiere vechi, dar cu forme mai noi
Toarnă esența infernului în mulți netoți
Imperiul zeilor astfel face eroi
Din cei mai mari hoți.

Și se-ntinde mereu peste mări, peste țări
Și zdrobește viteji, și ridică șacali,
Imperiul zeilor astfel face cărări
Numai pentru vasali.

Ne aflăm în imperiul zeilor, nu uita
Sforile lor, te învăluie-așa, pic cu pic,
Pentru ei nimicul costă ceva,
Cineva e nimic.

Acum zeii caută vreun mijloc
De-a ajunge la sufletul meu nesupus,
Nu știu cum voi scăpa, știu că cel de temut
Pentru ei e Isus.

Leonida LARI

O profesiune de credință

Solicitat să candidez în adegeri, ca independent, pe lista unui partid, nu am refuzat categoric, cum ar fi fost normal din partea unuia ce încercase permanent să se țină în afara oricăror grupări, chiar și literare, ci, după ezitări, am răspuns pozitiv. Inconsecvență? Din interior judecînd, nu. De vreme ce Partidul de Uniune Națională a Românilor din Transilvania — mi-am zis — tinde să unească românii, și nu să-i dezbine, el nu e un partid stricto sensu. *E o formațiune cam de tipul partidului național democrat al lui Iorga, al cărui ideal era coeziunea națională. Cînd, prin convenția cu Partidul republican, s-a constituit Alianța pentru Unitatea Românilor (A.U.R.), impresia de a nu fi greșit acceptînd candidatura s-a întărit. Voi colabora cu o forță politică ce acționează pentru cimentarea unității tuturor românilor, nu doar a celor din Ardeal!*

De la început am specificat, în convorbirile cu acei ce voiau să mă antreneze în campania electorală că, în înțelegerea mea, consolidarea unității naționale nu trebuie, cu nici un chip, să ducă la izolare națională. Nici pe plan internațional, nici în interiorul țării. Principiul orientativ nu poate fi decît deschiderea, comunicarea interetnică, concentrarea manifestărilor specific românești și ale celor proprii compatrioților de alte naționalități. N-am fost dezaprobat de nimeni.

Stabilit fiind, așadar, din primul moment, că atît Partidul cît și Alianța resping orice sectarism, orice exclusivism, orice extremism, aderarea la poziția lor implică, logic, sprijinirea oricăror demersuri în interesul națiunii, indiferent de unde ar porni. Un reprezentant în parlament al A.U.R.-ului — și cu atît mai mult unul independent — poate vota o anume inițiativă legislativă considerată oportună, indiferent de la ce partid ar veni. Cum viitorul parlament urmează să exercite mai ales funcțiile unei adunări constituante, .au.r.-iștii vor căuta, natural, să dea o cît mai substanțială contribuție la elaborarea unei constituții care să exprime conștiința lumii civilizate a secolului al XX-lea, asigurînd șanse egale de conlucrare la propășirea societății, și implicit de autorealizare individuală, tuturor cetățenilor țării, fără nici o deosebire, tuturor comunităților naționale.

În ceea ce mă privește personal, sfera în care pot activa cu oarecare eficacitate, și încerc să o fac, e cultura, inclusiv învățămîntul. În concordanță cu programele celor două partide din Alianța pentru Unitatea Românilor, obiectivul prioritar al preocupărilor ar putea fi rezumat în lozinca: să ne cunoaștem pe noi înșine! Aceasta a fost, la începutul secolului, deviza acțiunilor lui N. Iorga. „Ce avem de făcut înainte de toate — *scria* „dascălul neamului", *în 1903* — e purificarea, întregirea, înaintarea și mai ales răspîndirea culturii noastre (...) Ni trebuie cultură tuturora, de sus pînă jos, dintr-un hotar al românimii pînă la altul". *Departe de a fi fost „datată", această credință își menține și astăzi deplina actualitate. În concepția de acum aproape un secol a lui Niolae Iorga, visata reintegrare statală a teritoriilor românești înstrăinate trebuia să materializeze politico-administrativ unitatea sufletească. De aici, lansarea chemării „cultură tuturora". Azi, unitatea de cuget și simțire — în problemele de ordin național vitale — există. A existat, de altfel, și cu mult înainte de unirea din 1918. A existat întotdeauna. Dar insuficient conștientizată. Iorga exagera, evident, afirmînd că* „nu ne cunoaștem nicidecum", *însă e un fapt că nici astăzi nu ne cunoaștem îndeajuns. Nu sînt foarte*

18 mai 1990

Dumitru MICU

Continuare în pag. 4

Mircea Eliade — *Jurnal, XVIII*

29 FEBRUARIE. Telefon de la Los Angeles. Fratele mai mic al lui Maitreyi (născut prin 1928—29) ; venit cu un grup de indieni (nu prea am înțeles bine pentru ce scop : Congres ? cercetări ?). Ieri seară i-a răspuns la telefon Christinel și a fost obraznic. Spunea că apariția romanului meu i-a compromis familia, că se va adresa Președintelui Universității. Vroia cu orice preț să-mi vorbească. M-a găsit astăzi. Nu știu ce să cred : șantaj ? isterie ? Mi-a spus că fetele lui nu se vor putea căsători, că sînt compromise. Maitreyi — citează — este nebună, pentru că s-a culcat cu Tagore, cu mine, cu mulți alții. Și este adevărat, precizează. E o stricată. Și, probabil, bolnavă de orgoliu. Spunea, acum un an, că vom obține Premiul Nobel, împreună, pentru romanele autobiografice pe care le-am scris. Ar trebui să dau o desmințire, să spun care este adevărul. Altminteri familia îi va rămîne pe drumuri. Nu înțelegeam ce fel de *desmințire* îi va îngădui să-și măritele fetele. I-am spus să-mi scrie, precis și cît mai amănunțit.

Între altele mă asigură că în România, unde a fost de curînd, sînt «un Zeu». Și acest amănunt enigmatic : o casă de film din România a început la Calcultta, pregătirile pentru a filma primele secvențe din roman, dar «actorii» au descoperit «intrigile urzite de Maitreyi» și au întrerupt lucrul.

1 MARTIE 1984 Azi dimineață a fost operată Christinel. D-rul Herbst mi-a telefonat ca să-mi spună că totul este perfect. Am fost s-o văd pe la 5,00 după amiază. Nici nu părea că fusese operată cu cîteva ceasuri înainte..

Seara, la Kitagawa, la «family dinner». Christinel le telefonează, foarte bine dispusă.

Scriu din ce în ce mai greu. *Trebuie* să găsesc o soluție ! ...Poate, injecția cu cortizon la încheieturi, de care mi-a vorbit Dr. Soerensen.

2 MARTIE. Cum era de așteptat, — «a doua zi după operație» — azi Christinel se simte mai prost. Are și puțină febră. Probabil, o infecție. Antibiotice direct în vînă. După zece ore, temperatura scade la 37,5.

3 MARTIE. Mai bine. Temperatura e în scădere. Nu pot lucra. (Aceeași poveste : trăiesc printre scrisorile și notele de acum 20—25 de ani).

5—8 MARTIE. Mac Ricketts a venit pentru trei zile (e invitatul nostru la Qurdrangle Club, ca să completeze informațiile bibliografice. A obținut o bursă din N.E.H., care îi va îngădui un an fără cursuri, și cîteva călătorii (va veni și la Paris, în oct.). Toate acestea pentru cartea pe care o pregătește: *Mircea Eliade : Life & Works.*

Îmi mai povestește întîmplări și convorbiri din țară (unde a petrecut trei luni în 1981).

Cercetează, întovărășit de Adriana, colecțiile adunate (dar încă neclasate) de la «special collection». Apoi vine la Meadville și răscolește mormanele de cărți destinate Bibliotecii Regenstein. Își alege o duzină de cărți românești, pe care nu izbutise să le găsească în țară.

Dar adevărata «cercetare», singur sau ajutat de Adriana, o efectuează, 6—8 ceasuri pe zi, în sala de la Meadville; prin toate pachetele cu articole, recenzii, studii etc. adunate în biroul meu și le răsfoiește atent, «unitate cu unitate». Fotocopiază tot ce-i lipsește (deși, așa cum o recunoaște singur, posedă cea mai completă colecție eliadescă din lume, pentru că a transcris sau a fotocopiat la Academia Română, peste 1 000 de articole și recenzii, apărute între 1921 și 1940.

Două seri am cinat împreună. Îmi punea mereu întrebări. Sunt încă sectoare numai parțial înțelese ; bunăoară, acuzațiile sau aluziile la «nazismul» (antisemitismul) meu din anii 1938—1939. Încerc să-l lămuresc; îi amintesc anumite articole, convorbiri, întîmplări din acei ani.

Toate acestea sfîrșesc prin a mă epuiza. De aproape două luni trăiesc «în trecut». Nu pot relua redactarea *Autobiografiei,* întreruptă la Palm Beach în preziua plecării, la 5 ianuarie.

Cu orice preț mîine, 9 martie, mă voi închide la mine cîteva ceasuri, și voi scrie !

8 MARTIE. La amiază se întoarce Christinel de la Clinică. A adus și o parte din florile care-i luminau odaia.

Mac Ricketts pleacă la 2,30.

17 MARTIE. Toată ziua pierdută cu controlul dosarelor de corespondență pe care le-a lucrat Adriana.

Apoi, seara, pregătesc cea de-a doua «donație» de cărți (majoritatea de istorie și filologie și istoria artelor, pentru d-na Perciali. Vor veni mîine să le încarce cu mașina. Apoi, vor trece pe la Meadville, unde le-am rezervat cîteva lăzi... Și cu toate aceastea, bibliotecile rămîn pline ; vrafuri de cărți pe podea.

Dar și sentimentul că anticipez «desfacerile» care vor avea loc după moartea noastră.

20 MARTIE. Am început să transport colecțiile revistelor destinate Academiei Române : *East & West, Journal Asiatique, Temenos, As Nuwers, Journal of Indo-European Studies, Indo-Iranian Journal.* Le-am depus la ultimul etaj, într-un colț întunecat. Sper să nu ispitească pe rarii vizitatori ai acestui pod îmbîcsit și prăfuit.

22 MARTIE. Primesc, în sfîrșit, răspunsul lui Mircea Malița. Se scuză că a întîrziat (de altfel scrisoarea a făcut 10 zile de la Washington la Chicago), dar a fost ocupat, etc. Evident a trebuit să aștepte dispozițiile de la București, recte de la Ceaușescu. E de acord, și mă întreabă dacă îl pot primi, între 1 și 3 mai, cînd va veni la Chicago.

Singurul lucru care mă interesează este să văd încărcate și transportate maldărele de reviste și cărți pe care le-am pus deoparte pentru Academia Română.

31 MARTIE. Nu mă mai pot îndoi, acum, că desfacerea bibliotecii și, mai ales, răscolirea manuscriselor și clasarea corespondenței a fost o imensă greșeală. Poate cea mai gravă eroare din ultimii 25 de ani. Nu numai că nu am putut face nimic, dar «programul» acesta de fiecare zi (verifică, răspunde la întrebările Adrianei etc.) m-a extenuat. Și eu și Christinel așteptăm plecarea ca o ultimă șansă de a mă regăsi, măcar în parte...

4 APRILIE. Azi noapte, dureri la glezna stîngă. (Curios, după 12—15 ceasuri de la injecția cu aur ?). De-abia mă pot tîrî pînă la baie, ca să pot lua două pilule de Tylanol. Dimineața durerile persistă ; dar rezemîndu-mă în umbrelă, reușesc să ajung la biroul meu de la Meadville. Ca de obicei Adriana lucrează. Zeci de dosare așezate pe covor, în odaia de alături ; în birou, mă așteaptă pe masă un pachet întreg de scrisori, aproape toate din 1983. Încep să le clasez, dar nu rezist mai mult de o jumătate de ceas. Mă întorc apoi acasă, șchiopătînd.

Nu pot face nimic. Nu pot nici măcar citi. Acum cîteva săptămîni durerile au trecut în 24 de ceasuri. Sper că și acum....

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Mirajul transcendenței

urmare din pag. 1

rămîne **„mut, orb și surd"** — indiferent la **„strigătorul creaturilor".** După Gérard de Nerval și Rainer Maria Rilke, un text de Arghezi are același titlu : **Muntele Măslinilor —: „Munte-ndreptat cu piscul în Tărie / Și neclintit în visul de azur..."** Pînă și unui heruvim **(Heruvim bolnav),** ostenit de **„viața veciei",** i se întîmplă să cadă din **„Tărie",** părăsit : **„Căci neștiută-ncepe să-ncolțească ; Pe trupu-i alb o bubă pămînteasca..."**.

La apologetul Augustin atrage atenția următoarea declarație din **Confesiuni : „Interrogavi solem, lunam, stellas et ponderunt : Non sumus Deus tuus ; qaere super nos !..."** (Am întrebat soarele, luna, stelele și au răspuns : Nu sîntem Dumnezeul tău ; caută deasupra noastră !). Novalis, la rîndul său, invocînd **„religia Frumosului",** a **„Artistului",** crede că **„orice senzație absolută e religioasă",** iar **„cineva care vrea să-l caute pe Dumnezeu îl găsește pretutindeni..."** Pe poziții similare se situează Charles Péguy, cu litaniile și misterele sale, și Rilke cu al său **Ceaslov (Das Studenbuch).** Cuvintele însă, va constata Rudolf Otto, au **„puterea stranie de a ascunde pe Dumnezeu",** care rămîne **„în afara domeniului de lucruri obișnuite, bine cunoscute și deci «familiare»"** : sacrul e **„cu totul altceva" (ganz andere),** ceva cu totul intangibil **(Le Sacré — Sa relation avec le rationnel,** 1929, p. 47, 234). Din perspectivă arghezian, ambiguitatea e suferință, suspensie, zbatere zigzagată între realitate și părere. Provizorat, adică ! Divinul e conceput, o clipă, la modul panteistic clasic ; des invocatele stele sau microparadisul grădinii sugerează o cunoaștere **catafatică,** legată simbolic de priveliștile cerului și ale pămîntului. Dacă la catolicul Claudel, contemporanul lui Arghezi, credința cu resorturi mistice asumate e totală **(„Oriunde întorc capul / Privesc direct imensa octavă a Creațiunii"),** la dubitativul poet al **psalmilor** caracteristice, dimpotrivă, sînt jumătățile de drum. La acesta, pornirea de a-și reprezenta pe Dumnezeu — un **deus absconditus** — se frînge mereu, cuvintele sîngerează. Întocmai ca Marele Anonim al lui Blaga, arghezianul **deus ignotus** se refuză captării : **„Pari cînd a fi, pari cînd că nu mai ești ; / Te-ntrezării în stele, printre pești, / Ca taurul sălbatic cînd se-adapă...".** Nesatisfăcut de probele lunecoase, numai **întrezărite,** de cunoașterea mediată, exierodiaconul, un Toma Necredinciosul, reclamă mai mult decît aparențe, neacceptînd ca fecundă tehnica revelației mistice. El vrea să vadă invizibilul, să audă, să pipăie, aplicînd sacrului dialectica profanului (De amintit aici e acel **Nu cere semne și minuni / Care n-au chip și nume** — argument preluat din **Vechiul Testament,** cu care Dumnezeu se adresează lui Hyperion în **Luceafărul).** Nici dogmatici așadar, ca psalmii lui David din **Vechiul Testament,** nici mesianici, psalmii arghezieni, de factură cu totul personală, nu se conformează modelelor biblice tradiționale — urmate de renascentiscul Clément Marot, de Kochanowski și Dosoftei, adaptatori în versuri, punînd sub semnul întrebării însăși noțiunea de imn sacru. În cuprinsul arhaicului **psalmos,** momentele de laudă ori de supliație alternează cu accente de întristare, de suspin și penitență. **„Și tu, mihnit suflet, grijea te cuprinde, / De ți-i tristă firea"** — sună la Dosoftei finalul **psalmului 41.**

La Arghezi-psalmistul, modelul **De profundis,** tratat liber, ca la Baudelaire și Wilde, dă prioritate dezbaterii personale ; distanțele, necunoscutul, disproporțiile îl fac „sfios și șovăielnic". Nimic despre rai și iad, nici o aluzie de ordin eschatologic, cuvîntul neurmărind decît palparea divinității — epifania : **„Trimite, Doamne, semnul depărtării, / Din cînd în cînd, cîte un pui de înger. // Să bată alb din aripă la lună, / Să-mi dea din nou povața ta mai bună...".** În altă meditație, **„deschis cu șapte cupe",** sufletul : **„Așteaptă o ivire din cristal, / Pe un ștergar cu brîie de lumină...".** Aspirație adresată orizontului : **„Spune tu, Noapte, martor de smarald, / În care-anume floare și tulpină / Dospește sucul fructului Său cald ?...** Intervin supoziții, ipoteze : **„Ivirea se face, pesemne, din cîmpie, / Prin albele cătune, pitite subt căciuli"... (Icoana).** Așteptare, tînjire, mîhniri, frondă-reacții curente — nu exclud însă radical spiritul conciliant. Scenariul din **Denie** —, patetic, se sprijină pe reprezentări voit naive, la nivelul poveștilor despre cerul care coboară, despre divinul cu înfățișări antropomorfe.

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (VI)

HARETISMUL

Scriu despre o vreme cînd învățătorii satelor erau supranumiți „apostolii neamului". Era un titlu meritat de o bună parte dintre ei. A fost o mișcare inițiată de ministrul învățămîntului Spiru Haret. Matematicianul acesta a fost un om rece, judecînd după cartea sa Mecanica socială, pe care aveam s-o citesc mai tîrziu. E în aparență o minune cum a izbutit un asemenea om să aprindă o mișcare de însuflețire printre învățători, ridicîndu-i pînă la nivelul sacrificiului fără beneficii în lupta pentru eliberarea poporului din ignoranță și sărăcie. Că rezultatul acestei lupte se clasează în sfera simplelor paleative, nu încape nici o îndoială. Dar considerat în cadrul istoric al epocii, haretismul a fost o mare noutate prin atenția față de țărănime. Mișcarea e anterioară și posterioară anului răscoalelor, 1907, cînd partidul liberal, din care făcea parte Spiru Haret, a împușcat 11.000 de țărani fiindcă voiau pămînt. Pentru a însufleți pe învățători, Haret, care nu era orator, a întrebuințat metoda epistolară. O corespondență de la om la om, extrem de numeroasă, dezvăluie secretul acestei mișcări. Pusese învățătorilor un țel în față : să facă școală, să culturalizeze poporul, să fundeze bănci populare și să constituie obști țărănești pentru a lua moșii în arendă, — aceasta prin legea agrară de după 1907. Dintr-un simplu învățător cu 6 clase normale, a vrut să facă factor cultural, contabil de bancă și economist agricol. O sarcină supraomenească la care el îi împingea prin scrisori personale. Băncile sătești veneau într-o vreme cînd țăranul clăcaș abia își purta sărăcia lucie. Din ce economii putea el să dea forță unei instituții financiare, chiar de proporții modeste ? Rezultatul mișcării cooperatiste s-a văzut abia peste treizeci de ani, cînd statul a pierdut o sumă de peste două miliarde lei vechi, cu care a creditat aceste bănci falimentare. În latura culturală însă haretismul a dat rezultate apreciabile. Generații de intelectuali, formați de învățători entuziaști, înlesniți de burse la școlile secundare, s-au putut ridica din sate să împrospăteze cu forțe noi cultura țării.

Constantin Spinețeanu a făcut de toate în chip strălucit pînă la marele eșec al obștei agricole. Banca lui populară, întemeiată pe la 1904, se numea „Început de primăvară", în speranța unei înfloriri economice a satului. Peste cîțiva ani un grup de țărani au luat cu arendă o moșioară din vecinătate. Pas gigantic : din clăcași pe latifundiul lui Pascale Zager, — arendași liberi pe munca lor. Numai că, în agricultură, lucrurile nu mergeau totdeauna după chibzuiala omului. Mai rămîneau pe dinafară niște stihii cu socotelile lor misterioase și acestea erau norii cerului. În primul an, norii cerului au fost fără îndurare față de obștea bulbucățenilor. O secetă grozavă a pustiit moșia arendată.

Venisem de la București în vacanța mare și m-am dus să-mi văd dascălul. Cînd m-am apropiat de școală, o larmă infernală de glasuri bărbătești răbufnea dinlăuntru. M-am strecurat în sală. Satul era acolo în păr. Oamenii, școși din fire, vociferau și gesticulau amenințător, fără pic de respect față de dascălul din mijlocul lor, pe care mai înainte îl socoteau ca pe un mîntuitor. Din vorbele ce se ciocneau ca bolovanii în zbor, am înțeles că la treieriș venise sorocul cîștigului, rata arenzii, iar grîu nu se făcuse deloc. De unde să plătească bieții oameni ? Trebuiau să-și vîndă vitele și să se întoarcă iarăși la Pascale Zager, pe care îl sfidaseră cu fumuri de libertate. Ce-are să mai rîdă burta de malac a ciocoiului cînd i-o vedea milogindu-se cu coada între picioare ! Furia dădea pe răscoale.

— Dumneata ne-ai nenorocit !

— Ai adus pacostea peste noi !

— Dacă nu erai dumneata, ne-am fi văzut de necazurile noastre !

Nu mai era chip de înțeles cu ei. Învățătorul sta cu capul plecat, ascultînd învinuirile și amenințările, mîhnit, îndurerat peste măsură ca sub o fatalitate zdrobitoare. Trudise ani și ani în satul acesta bătut de soartă să-l lumineze, să-l ridice din mizerie. Avusese biruință peste biruință. Mersese vestea în lume despre Bulbucata lui. A fost de ajuns o secetă să răstoarne totul. Pe urma unei trude supraomenești, se alegea cu vijelia mîniei, gata să-l sfarme în bucăți. Apostolul neamului ajunsese dușmanul poporului. Niciodată nu l-am iubit pe Constantin Spinețeanu ca în seara ceea de tunete și trăsnete, cînd am ieșit cu el și avea sufletul întristat de moarte.

În sat nu mai putea rămîne.

A trecut inspector la băncile populare.

AN DE CUMPĂNĂ GREA

Un an de cumpănă grea, 1903. Terminasem cele cinci clase primare. Din atmosfera creată în școala noastră, din întrecerile cu ceilalți băieți, din pildele celor care zburau în fiecare an spre lumina orașului, și mai ales din îndemnurile dascălului, se lămurise în mine dorul de a mă vedea și eu pe un pisc luminat de soarele minții. Dar învățătura la oraș cere bani și noi sîntem săraci lipiți pămîntului. Sînt băieți din vecinătăți, care au rupt pîrtie spre București, ei sînt însă feciori de preoți, de învățători, de circiumari și arare de gospodari mai înstăriți. Dacă ar fi să încerc marea cu degetul, n-aș putea s-o fac decît la o școală cu burse, unde cheltuiala ar fi mai mică. Nu mă gîndeam la nici una îndeosebi. Era bună oricare ar fi fost. Tata, care se sfătuia cu învățătorul, nu gîndea ca mine. Să învăț carte, pentru el însemna să scap de sărăcie și poate, dacă va da Dumnezeu, să-l scap și pe el.

Dar anul acela era un an blestemat. Încă o stavilă neînduplecată se punea de-a curmezișul drumului, era un an de secetă pustiitoare. Foametea își arăta spaimele în deșertul cîmpurilor. Grînele abia se ridicaseră ceva mai sus de gleznă, iarba se uscase, vînturi fierbinți spulberau țarinile, porumburile se răsuceau fierte de soare, vitele mugeau în coșare de ți se rupea inima. Satul mînca pîine afinată de orz sau mămăligă pămîntie de mei. Secetă era în țara toată. Umbla zvonul că la mănăstiri se fac slujbe zi și noapte, moaștele Sfîntului Dumitru Basarabov au fost scoase din Mitropolie cu sobor mare, purtate prin țară și pe unde treceau tot mai stropea cîte o milă de ploaie. Pe la noi nici pic. Nori albi, de lucire orbitoare, se tîrau prin dogoarea cerului și cum veneau așa se duceau, lăsînd în suflete jale și mai adîncă. „S-a înrăit lumea, ne pedepsește Dumnezeu", suspinau oamenii cu capul căzut în piept.

În această deznădejde obștească se făcu sfeștania în largul cîmpului. Nici o slujbă a bisericii nu e zguduitoare ca această rugăciune pentru ploaie. Crăciunul e bucurie, Paștele de asemenea. Prohodul e contemplarea morții lui Iisus, dar sfeștania pentru ploaie e groaza de moarte a celor vii, ridicată spre ceruri cu nădejdea disperării. Elegiile sfișietoare, scrise de patriarhul Calist al Bizanțului, care se citesc atunci, dau glas ierburilor, dobitoacelor și oamenilor în implorarea milei de sus. Popa Barbu, îngenunchiat în țărînă, cu fața în vipia ucigașă, se tînguia : „Miluiește-ne pre noi, Doamne, miluiește-ne pre noi. Adu-ți aminte că făptura mîinilor tale sîntem noi. Ia aminte la neputința firii noastre, că tu ne-ai făcut pre noi. Vezi suspinul păsărilor, mugirea dobitoacelor, plînsul pruncilor, strigarea tinerilor, chinuirea bătrînilor, lipsa orfanilor, părăsirea văduvelor, trebuința săracilor, și glasul cel de rugăciune al poporului tău ; cercetează pămîntul și-l adapă cu ploi îngrășătoare, că lipsit de umezeală amenință rodurile sale cu veștejire, iar pre oameni și dobitoace cu pierzare"...

Poporul trintit la pămînt bătea mătănii cu fruntea în iarba socorojită. Dacă vreun surtucar se uitase pe sine în picioare, i se striga cu temere : „— În genunchi, în genunchi !", de parcă din pricina lui rugăciunea nu s-ar prinde. Din crăpăturile adînci ale țarinii uscate, greieri prăfuiți se iveau și încremeneau pe loc de parcă ar fi luat și ei parte la jalea tuturor. Cînd glasul preotului rostea cuvintele „oameni și dobitoace" sau „să nu ne pierzi pre noi cu foamete și secetă", hohote de plîns zguduiau mulțimea nenorocită și lacrimile se rostogoleau pe fețele năclăite de sudoare. Vaietele femeilor, slobozite din băierile inimilor, înfiorau apocaliptic ca la sfîrșitul lumii această rugăciune a deznădejdii cosmice. Ce alta mai putea face gloata flămîndă, cînd norii cerului treceau nepăsători pe deasupra ei și cînd puterea cîrmuitoare, fără prevedere și tîrzie ca totdeauna, aducea porumb din America după ce oamenii ajungeau fantome și populau cimitirele cu duiumul ?

Tata a făcut față nevoii cu chirigeria. Cum umblase prin cîteva județe, cunoștea lume nenumărată, mai ales dintre cei care băteau drumurile ca și el. Din această pricină era foarte primitor la el acasă. Găzarii, care veneau cu butoaiele negre dinspre Prahova, la noi trăgeau. Fructarii coborîți din Argeș, mărchidanii, care străbăteau satele cu stămburi în spinare, tot așa. Oricît de strîmbe erau curtea și casa noastră, gazda cea mai primitoare noi eram. „Cum mă primesc ei pe mine, așa trebuie să-i primim și noi pe ei", îi spunea el mamei, care se mai supără uneori, cînd n-avea cu ce să cinstească oaspeții neprevăzuți.

Iar eu am rămas să mai repet o dată clasa cincea, așteptînd vremuri mai bune.

Învățătura nu-mi da bătaie de cap, aveam răspas pentru citit. Cunoșteam broșurile roșii din colecția Steaua, primite ca premii. Știam din ele cum se clădește o casă ca să fie sănătoasă, de ce românii se însoară mai tîrziu sau mai devreme decît străinii și ce este tuberculoza. Această ultimă broșură avea să aibă o lungă și păcătoasă înrîurire asupra mea. Căpătasem și cîteva volumașe din Viețile Sfinților. Dar pentru citit aveam biblioteca școlii. Acolo erau cărțile latiniștilor ardeleni, dăruite de fondator, printre care și Dicționarul lui Laurian și Massimu, apoi Istoria civilizației de Guizot, în românește, Cronicile tipărite de Kogălniceanu, volume editate de Casa Școalelor, dar mai ales operele lui Alecsandri, Coșbuc și Vlahuță, mai aproape de mintea și de preferințele mele de atunci. Basme n-am prea citit ; bunicile mele n-au avut cînd să mi le spună, iar mama n-avea comun cu ele decît supranumele de Zîna. Ea era un fel de „chirurg empiric" stia „să lase sînge" celor cu dureri de cap. Veneau la ea bolnavi de departe, le cresta pielea cu briciul tatei într-un anumit loc din ceafă însoțind, bineînțeles, această operație cu un descîntec și le dădea o buruiană de leac. Oamenii pretindeau că se fac bine.

În nopțile de iarnă, nopțile de balade ale tatei, plecam uneori cu el prin vecini să facem lectură. Trebuia să le citesc Alexandria, Epistolia, Minunile Sfîntului Sisoe, Visul Maicii Domnului, **cărțulii cumpărate de el de pe la colportorii populari din București.**

Cu prietenul meu Iorgu făceam versuri. El era poet erotic, eu comic. În serile frumoase de vară, el venea să doarmă cu mine afară, pe prispă, cu sania făcută pat. Caii s-auzeau rontăind în iesle, vaca se vedea tolănită în noapte ca un nămete de zăpadă și stelele picurau parcă din streașina noastră. Noi, întinși pe spate, ne jucam de-a poezia pînă spre revărsatul zorilor. Ne atrăgeau aspectele comice din sat. Așa bunăoară, după ruperile de nori, ulițele se prefăceau în fluvii mocirloase de nu mai puteam ieși din curte. Ca să putem ajunge la școală, ne suiam în picioroange foarte înalte. Păream niște berze pășind tacticos prin baltă. Cîte unul se înțepenea cu piciorongul în clisa drumului și bildîbic, cădea în mocirlă de unde ieșea apoi ca un malac. Hazul acestor accidente neprevăzute făcea să fie trecut la nemurire în versuri, care nu erau mai cadențate decît șonticăitul papainoagelor. Veneau însă și inspirații tare serioase. Cum mie îmi plăcea geografia, cășunam pe cîte un riu, îl apucam de la coadă și nu-l slăbeam din vers pînă nu-l vărsam în Dunărea măreață. Aceste jocuri le improvizam în cap, fără ifosul de a le așterne pe hîrtie. Noi eram poeți folclorici deși, pe cîte știu, folclorul nu ne-a recunoscut.

Într-acestea, gîndul de a zbura la oraș se înfiripase în mintea mea. Pentru tata ajunsese o convingere neclintită. Pe vremea Moșilor, m-a luat între mușterii la București. Drumul nostru trecea pe Calea Rahovei și Bulevardul Maria, numit mai tîrziu George Coșbuc, străjuit de castani abia răsădiți. În dreptul fabricii de bere Bragadiru, tata întinse codiriștea spre partea cealaltă, unde se vedea un palat imens în cărămidă roșie. Deasupra intrării scria : Seminariul Central.

— Uite, măi Ionică, aici e școala de popi. Aici mă bat gîndurile să te dau pe tine, dac-o vrea Dumnezeu.

Vorba lui era așa de neașteptată încît m-am înroșit ca focul. Mi-am îndreptat ochii din nou spre palatul roșu. De la intrare, o aripă se retrăgea spre dreapta, cealaltă se desfăcea nesfîrșită spre răsărit. Clădirea, așezată pe deal, părea o pasăre uriașă, gata să filfîie în zbor pe deasupra orașului. Doamne, adică eu... în palatul ăsta ? inima îmi bătea să pocnească. Mă gîndeam la căsuța noastră din Bulbucata, acoperită cu trestie, iar pe vîrf cu un cuib de barză. Să fie cu putință ? Cînd mă gîndeam să trec la oraș, nu-mi închipuiam o clădire anumită. Seminarul Central mă intimidă pînă la nădușeală. Nu gîndul preoției mă stăpînea, ci trecerea din sărăcia noastră de la țară într-o rînduială așa de înaltă, cu totul necunoscută mie. Dar pînă la sfîrșit aveam să mă obișnuiesc și cu acest gînd.

În serile senine, de pe dealurile satului se vedea spre răsărit lumina orașului, la depărtare de 35 de kilometri. Ne pregăteam de concurs. Cînd amurgul cădea, urcam coasta cu pîlcul de băieți, care trudeau ca și mine în speranța marelui asalt, și de pe culmi priveam în zare. În spatele nostru, cerul se întuneca, iar în față marginea răsăriteană se albea tot mai argintie ca o mijire de zori. Reverberația Capitalei înscria pe orizont o pleoapă imensă de lumină peste marele ochi al țării. Părea că ne face semn să îndrăznim.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Efigii

Oscar Lemnaru

Prin 1933—1934 l-am cunoscut pe Oscar Lemnaru, poate prin Ury Benador, poate prin Al. Robot. Înfăţişarea lui era lipsită de graţie. Scund, voinic fără să fie gras, cu nas cam mare şi buze prea groase, cu mîini albe şi mari, frumoase, te fascina dintru început cu privirea puternică, pătrunzătoare şi tăioasă a ochilor lui verzi, cuprinşi între pleoape umflate. Şi fascinat rămîneai multă vreme. Inteligenţa lui era agresivă, violentă parcă, în război cu tot ce-i părea gîndire leneşă şi neajutorată.

Vizitele lui erau lungi şi în timpul lor vorbea neîncetat, mai ales teorii filosofice, pomenea adesea despre literatură şi o analiza necruţător, aşa cum necruţător era faţă de ceea ce rosteai tu şi lui îi părea o prostie. Atunci nu te ierta deloc, şi-ţi repeta necurmat, ironic, cuvîntul acela pe care îl spusese şi la întîmplare şi poate că nu era destul de corect sau de raţional. Te durea, nu te supărai, îi dădeai dreptate pentru că îl socoteai infinit mai inteligent decît tine. Uneori i se întîmpla să tacă o oră, două, cufundat în gînduri, inconştient de prezenţa ta, şi tu îi respectai tăcerea, îi presupuneai gînduri neobişnuite, din care avea să rodească odată o teorie nouă în filosofie, o operă fără precedent.

Tata legase cu el o prietenie de la egal la egal, îl admira şi nu era, firește, intimidat ca mine în faţa lui şi nici demonstrativ cînd vorbea cu părintele meu. Socotea şi tata că Oscar Lemnaru va deveni un mare filosof cîndva, că îşi va înscrie numele între puţinii filosofi pe care îi aveam atunci. Poate mai personal decît ei, cu o gîndire proprie, neîmprumutată.

Mă miram, dar acceptam faptul că logica lui fermă se împletea cu o credinţă nestrămutată în ştiinţele oculte, în magie (pe care cred că n-o practica), în astrologie, în cabală. Mi le explica sau nu, sînt doar ştiinţe tainice, nu pot fi date pe faţă decît între cei care sînt adepţii lor, dar nici nu-şi ascundea părerile. Cum era să cred că nu are dreptate cînd eram atît de tînără, iar el atît de convingător? Dreptatea lui, care totuşi nu devenise o absolută convingere a mea, dar pe care i-o stimam. Părerea lui despre viaţa lungă de secole şi de diferitele întrupări fără moarte a contelui de Saint Germain, era o certitudine. Ca şi profeţiile lui Nostradamus de pildă.

Părea lipsit de orice sentimente, de orice slăbiciuni omeneşti. Mai tîrziu, cînd a început marea lui dragoste cu o domnişoară de familie prea înstărită ca să accepte căsătoria ei cu Oscar Lemnaru, om fără nici o meserie, ziarist din cînd în cînd, am văzut că poate şi iubi. Şi mi-am dat seama că poate şi suferi în 1942, la înmormîntarea tatii, cînd s-a apropiat de mine să mă consoleze şi a izbucnit într-un hohot de plîns care i-a tăiat glasul şi a înlocuit cuvintele. I-am fost recunoscătoare atunci pentru dragostea lui faţă de tata şi pentru acea emoţie pe care nu ştiusem că o poate încerca şi care îl umaniza.

Dar am sărit etapele. Îmi povestise că mama lui lucra noaptea fără să aprindă lampa, că vedea pe întuneric şi că moştenise acest dar de la ea. Odată, la Buşteni, la Casa de odihnă a scriitorilor existenţi pe atunci, a afirmat acelaşi lucru. Un grup de scriitori tineri am plecat împreună cu el peste podul de Prahova, în pădurea de la Zamora. Era o noapte neagră, fără lună. Unul dintre noi a scos un ziar din buzunar şi i l-a dat lui Lemnaru să ne citească tare ceva. Oscar Lemnaru ne-a citit. Întorşi acasă, la lumina lămpii, am controlat ce citise. Suna întocmai cu ceea ce deslușise el în beznă. Şi doar nu ştia ziarul pe dinafară, un ziar de cine ştie cînd.

Altă dată, tot la Buşteni stăteam de vorbă numai cu el, prelungind seara. Şi s-a auzit în liniştea nopţii ceva între şuier şi ţipăt prelung. O locomotivă am spus eu, gara era aproape. Nu, pasărea neagră rosteşte o nenorocire a răspuns Lemnaru. Am notat asta în agenda mea de atunci, după plecarea lui. Peste noapte ne-a scuturat un cutremur, nu catastrofal, dar zdravăn. A doua zi Lemnaru triumfa că avusese dreptate. Eu nu ştiam ce să înţeleg din coincidenţa asta. N-am putut nici atunci, nici mai tîrziu să cred în fenomene supranaturale, n-am avut presimţiri şi vedenii în viaţa mea, am trăit numai coincidenţe a căror bizarerie a fost altfel interpretată de alţii.

Am aflat de la Lemnaru şi de la prietenii lui că nu se lăsase supus la încorporare. Prins şi dus la secţie uneori, îşi hipnotiza paznicii, îl hipnotiza şi pe comisar şi fugea. În 1938 (cred că la această dată), fiind iar prins, a fost pus în lanţuri şi dus la închisoarea Malmezon, de unde n-a mai putut evada. Am fost odată cu tata într-o duminică, am izbutit să fie adus într-un birou ca să stăm puţin de vorbă cu el: Era în lanţuri şi cu buza de sus şi dinţii fărîmaţi. Un paznic îl lovise cu un lanţ peste gură. Demersurile, alergăturile tatii şi ale mele n-au rost să fie înşiruite aici. Totul s-a încheiat cu bine, comisia medicală militară l-a găsit inapt pentru serviciul militar, devreme ce avea boala lui Bazedow foarte înaintată. Dacă s-ar fi prezentat cu ani înainte, din capul locului în faţa unei comisii medicale, ar fi fost scutit de atîta suferinţă şi de atîta goană să se ascundă din loc în loc, să nu fie dibuit.

Boala explică darul lui de a vedea pe întuneric? Tot ca faptul că, înzestrat cu o inteligenţă unică, n-a devenit ceea ce speram noi să ajungă? Şi-a rezumat viaţa la ziaristică, la rostirea unor calambururi ţinute minte şi azi, la conversaţii de cafenea şi, în sfîrşit, la acea foarte bună carte de nuvele fantastice Omul şi umbra, *apărută în 1946. Un fantastic logic, dacă se poate spune aşa, nu absurd, în care fenomenele nefireşti au pricini pozitive, concrete, şi efectele par natural zămislite din acele pricini. O limbă românească pură, sigură, literară nu gazetărească. Boala l-a împiedicat să se continuie pe sine însuşi, l-a făcut să se piardă într-un fel. Ea nu i-a pecetluit înfăţişarea nici cu guşă, nici cu bulbucarea ochilor, nici cu o nervozitate evidentă ca de obicei în această boală. I-a dat numai tahicardia şi stările de sufocare din ultimii ani.*

După război prietenia lui faţă de noi scăzuse. Îl întîlneam la Casa de odihnă de la Mogoşoaia, se purta foarte politicos cu mama şi cu mine, îndepărtat de noi. Se sfia poate că se depărtase de acea domnişoară (cu care izbutise a se căsători), pe care o adusese la noi şi care ne devenise dragă. La iubirea lor dramatică fuseserăm martori şi la toate aventurile ei. Se despărţiseră din vina lui. Sau poate avea alt motiv, necunoscut nouă. Îl vedeam rămînînd îndelung în salonul în care se afla televizorul, dar, adormind uneori în faţa lui. Femeile de serviciu ne povesteau că preferă să doarmă în salon, nu în mica lui odaie. Presupun că poziţia în fotoliu şi aerul mult al acelei încăperi îi ajutau respiraţia, poate îi alungau şi claustrofobia.

A murit în 1968, sînt douăzeci de ani de atunci. La înmormîntarea lui la cimitirul Filantropia a vorbit din partea Uniunii Scriitorilor, o tînără scriitoare îmbrăcată în mini jupe, care nu ştiu dacă îl cunoscuse şi care dădea o evidentă dovadă că îi ignoră meritele şi personalitatea. O foarte sărmană şi oropsită înnormîntare.

Lucia DEMETRIUS

Cu Ovidiu Papadima prin „culisele" istoriei literare (V)

Î. — Ce s-a întîmplat în continuare, după venirea lui Octavian Neamţu ca director general?

Am în arhiva mea un exemplar din RFR unde Octavian Neamţu însemnase cu mîna lui un proiect de modificare a vechiului „comitet de direcţie". Balastul de care vroia să scape era I. Al. Brătescu Voineşti. Se afirmase în acei ani ca vehement om de dreapta, în **Universul.** O. Neamţu plănuia să-l înlocuiască cu Mihail Sadoveanu. Ce s-a ales din proiectatele schimbări în acest comitet nu mai ştiu. Fapt este că, deocamdată, una dintre întîile decizii semnate de noul director-general şi vechiul meu coleg de Facultate, prieten de idei şi de acţiuni publicistice, Octavian Neamţu, a fost concedierea mea cu începere de la 1 noiembrie 1944, motivată prin „economii bugetare". Abia o citisem, cînd a intrat în redacţie Petru Comarnescu. A găsit pe birou decizia, a citit-o, a luat-o şi, fără să-mi spună un cuvînt, s-a dus ca o furtună în biroul lui Octavian Neamţu. Ştiindu-i temperamentul exploziv şi prietenia veche ce ne lega, ştiam şi ce se va întîmpla. Octavian Neamţu a anulat decizia, cu o condiţie: să nu public nimic în **R.F.R.** cu semnătura mea. Scîrbit, m-am conformat totuşi, publicînd sub pseudonim doar cîteva articole. Nu era o situaţie strălucită. Puteam pleca. Aveam în continuare postul de asistent la Facultate. Dar eram prea legat de revistă. Am rămas mai departe secretarul ei de redacţie, bineînţeles ca tehnician, avînd grijă de toate, în afară de stabilirea liniei directoare şi a sumarelor revistei, ce rămîneau în căderea lui Octavian Neamţu. Avînd atîtea de făcut, nu mă sîcîia prea mult. A explodat curînd a doua bombă, iarăşi printr-un Decret-Lege, se desfiinţează Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale, fiecare dintre acestea reluîndu-şi vechiul statut, redevenind independente. **R.F.R.** se întorcea astfel la Fundaţia pentru literatură şi artă, Camil Petrescu redevenind redactor-şef. În **Nota redacţională** din iunie 1944, Camil Petrescu explica intenţiile sale de a reînnoda „firul spiritual". Pe mine mă menţinea secretar de redacţie, deplin, reluîndu-mi toate drepturile şi toate îndatoririle. Generos, Camil Petrescu mi-a lăsat toată libertatea. D. Caracostea îşi cîştigase însă prea mulţi inamici, prin politica sa dură în urma numirii lui ca director-general. prin etalarea în revistă a convingerii sale mai vechi, că era nevoie de o radicală schimbare în viaţa noastră culturală, de o nouă orientare şi că era datoria sa de a descifra spiritul epocii şi de a impune o nouă orientare în consecinţă. Pe de altă parte, situaţia i se agravase prin scandalul de presă care s-a iscat în urma apariţiei mult aşteptate a **Istoriei literaturii române de la origini pînă în prezent.** Unii îl acuzau pe D. Caracostea pentru că a tipărit-o. Alţii îl elogiau pe Al. Rosetti pentru că a contractat-o, a citit-o şi a dat-o la tipar, în deplină cunoştinţă a valorii ei, pe cînd era director al Fundaţiei pentru Literatură şi Artă. Prin retragerea cărţii din librării şi apoi punerea ei din nou în vînzare, D. Caracostea n-a făcut decît să înrăutăţească situaţia. N.I. Herescu, pe atunci secretar-general al Uniunii Fundaţiilor Regale, se desolidarizează public, prin presă, de D. Caracostea. Pentru amănunte, a se vedea monografia Mioarei Apolzan. Inamicii lui D. Caracostea trebuiau să cîştige însă timp şi să găsească forme legale, pentru a-l lovi. I. Petrovici ca ministru al Educaţiei Naţionale, le-a îndeplinit şi, pe ziua de 2 mai 1944, D. Caracostea a primit comunicarea demiterii lui din funcţia de director al Fundaţiei pentru Literatură şi Artă. În aceeaşi zi, s-a făcut pensionarea sa de la Universitate, pentru limită de vîrstă, deşi ca academician avea dreptul la o prelungire, nu mai ştiu cît, un an sau doi. Mai tîrziu, cu anii, cei care voiau să apere memoria profesorului au lansat versiunea că a fost pensionat în septembrie, în urma cererii sale. Nu ştiu dacă nu cumva a fost sfătuit să facă o asemenea cerere. Însă aceasta nu anulează pensionarea sa pe 2 mai, prin urmare înainte de 23 august, lipsită de grave implicaţii şi motive politice. Să lăsăm însă istoriei literare şi cercetărilor în arhive, să lămurească deplin lucrurile. După 2 mai, pe coperta **R.F.R.** figura doar Camil Petrescu în calitate de redactor-şef. În această situaţie, cu aparenţă de provizorat, Camil Petrescu a fost reţinut. N-a modificat structura revistei, căutînd doar să adapteze selectarea colaboratorilor şi înlocuirea celor acum neaveniţi.

Î. Aplicîndu-se noul Decret-Lege, la direcţia Fundaţiei pentru Literatură şi Artă trebuia să revină firesc profesorul Al. Rosetti?

R. — Cum spuneam, pe coperta interioară a revistei în acel moment figurau doar comitetul de direcţie şi redactorul-şef Camil Petrescu. Situaţia se clarifică cu un an mai tîrziu. Nu mai ştiu căror împrejurări se datoreşte această întîrziere. Cert este că pe coperta numărului din septembrie 1945 apare menţiunea „Serie nouă, nr. I" iar pe verso: Director Al. Rosetti, redactor-şef Camil Petrescu, secretar de redacţie Corin Eugeniu Grosu. Comitetul de redacţie dispare. Era firesc ca profesorul să aibă alături, în postul cheie al revistei, un om de încredere. Personal, nu şi-a manifestat ostilitate faţă de mine, nici mai înainte, nici mai tîrziu. Noul secretar de redacţie nu mai avusese o asemenea preocupare. Profesorul Rosetti crease pentru mine un post de secretar tehnic, pînă cînd Corin Grosu va deprinde meseria. Nu mai ştiu cum se numea postul meu în statul de plată. Dar ştiu că salariul era mai mic. Ca să compenseze, foarte amabil, profesorul Rosetti mi-a propus ca să mă număr printre colaboratorii care făceau corectura volumelor în curs de apariţie, ale editurii. Eram atît de legat de revistă şi impresionat de solicitudinea profesorului, încît am acceptat, deşi munca de corectură nu era deloc agreabilă, cînd era făcută conştiincios. Începuse să se simtă bine şi jena financiară produsă de inflaţie. La **R.F.R.**, modificările în „economia revistei", sunt aduse la cunoştinţa cititorilor prin nota **O lămurire,** semnată Al. Rosetti. Era înfiinţat un compartiment nou: **Puncte de vedere,** unde la primul număr îi aflăm pe Al. Rosetti, G. Călinescu şi Perpessicius. La **Comentarii critice** îi reîntîlnim pe Perpessicius, Şerban Cioculescu, Petru Comarnescu, Vladimir Streinu, — adăugîndu-li-se Felix Aderca şi Pompiliu Constantinescu. Nou era şi compartimentul **Lumea de azi.** Se mai adăuga şi **Presa mondială,** cu atenţie deosebită pentru U.R.S.S. Compartimentul **Presa mondială** cuprindea extrase masive şi numeroase din periodici româneşti si străine. **Notele,** foarte numeroase, îşi reiau vechiul aspect compozit. Foarte semnificativă este **Cronologia** fiecărei luni, menţionarea foarte pe scurt a principalelor evenimente. Despre modul cum a fost elaborată această structură a fiecărui număr, nu ştiu mai mult decît ceea ce a comunicat profesorul Al. Rosetti în modul său concis şi substanţial, în nota **O lămurire.** După cum afirmă Mioara Apolzan, Corin Grosu a trecut în 1948 secretar de redacţie la **Viaţa românească.** Eu mi-am văzut de treabă, în primul rînd de problemele tehnice ale tipăririi revistei, adăugîndu-se corectura manuscriselor care mi se încredinţau. Şi nu era puţin. De la o vreme, am început să obosesc. Pe la mijlocul anului 1947 m-am prezentat în biroul profesorului Rosetti, i-am mulţumit pentru bunăvoinţa cu care m-a onorat şi i-am cerut permisiunea să plec de la revistă, ceea ce a aprobat, cu tot regretul cuvenit. La sfîrşitul anului 1947, apărea ultimul număr al **R.F.R.**

iunie 1989

Convorbire realizată de Iordan DATCU

Portrete şi semnificaţii *

Volumul de „portrete" inedite ale lui Vasile Băncilă ne demonstrează, cu argumentele **împlinirii,** că autorul ocupă un loc de prim rang în eseistica filosofică românească. O asemenea ierarhizare a fost prevăzută de Lucian Blaga în 1934: ştii, **„iubite domnule Băncilă",** îi scria el de la Viena, **„că eu de mult te socot ca unul dintre cei doi-trei străluciţi eseişti ai noştri. S-ar putea întîmpla să ne bagi într-o zi pe toţi în buzunar".**

Cum şi cînd s-a întîmplat faptul, tot Lucian Blaga ne spune în 1938. **„Scumpe Băncilă",** îi scria acesta din Lisabona, **„găsesc că studiul D-tale întrece ca frumuseţe tot ce-am scris eu şi că opera mea a fost doar un pretext".**

Dacă Lucian Blaga a avut sau nu dreptate în judecăţile sale de valoare ne arată, parţial, şi cartea de faţă. Prin ea, cititorul contemporan se poate convinge, în afara punctului de vedere blagian, şi va aprecia singur ce loc ocupă Vasile Băncilă în eseistica noastră filosofică.

Oricîte puncte de vedere, convergente sau divergente se pot promova şi susţine pe marginea scrierilor lui Vasile Băncilă, un lucru rămîne de necontestat. Studiile sale sînt **documentate,** eseurile au **înnobilat** spiritualitatea românească, articolele au **reţinut** interesul intelectualităţii. Prin ele a exprimat, nu de puţine ori, idei de referinţă privind activitatea cultural-ştiinţifică, creaţia unor mari personalităţi din peisajul spiritualităţii naţionale, a promovat şi susţinut în Agora ideea confruntării constructive. Titu Maiorescu, C. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Simion Mehedinţi, Spiru Haret, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Lucian Blaga, Ion Chinezu, Panait Istrati, Gheorghe Anghel reprezintă doar cîteva dintre vîrfurile marii noastre intelectualităţi a căror operă a fost cercetată, studiată, comentată si înfăţişată publicului cititor de către Vasile Băncilă.

Adunate şi publicate în volumul **Portrete şi semnificaţii,** eseurile sale **ne dau** imaginea unui diamant cu extrem de multe carate, **ne dezvăluie** o gîndire cu mari disponibilităţi de cunoaştere şi interpretare, **sensibilă,** la valori, la creaţie **autentică,** la tot ceea ce reprezintă **unicitate, inedit** în cîmpul filosofiei şi al culturii. Preocuparea lui pentru o asemenea problematică, izvorăşte din interesul pentru **spiritul ştiinţific,** de **creaţie** al autorilor suscitaţi, din dorinţa de a urmări şi aduce în prim plan **construcţia** lor, **originalitatea** ideilor, **culturalitatea** lucrărilor lor, **înălţimea** pînă la care s-au ridicat.

Din acest punct de vedere apreciază că Motru, Mehedinţi, Petrovici, Goga, Iorga, Pârvan **„au dat eseuri de valoare".** Lor le adaugă pe Lucian Blaga, **„zeu mai tînăr în firida istoriei".**

Autorul lucrării **Portrete şi semnificaţii** urmăreşte, în spaţiile culturale ale personalităţilor de care se ocupă, cu interes declarat **ineditul.** La Spiru Haret, de exemplu, îi reţine atenţia **„finalitatea instrumentală a corespondenţei sale"** cu **„slujitorii modeşti ai şcolii de pe întreg cuprinsul ţării".** Mehedinţi îi apare, justificat, ca o **„culme"** în **„peisajul culturii noastre";** opera lui însemnînd **„nu numai geografie, ci şi filosofie şi artă literară".** Din acest punct de vedere, apreciază Vasile Băncilă, **Terra „voluntar sau involuntar, ea e, în primul rînd, o carte de filosofie! Ea e o filosofie a geografiei căci se ocupă cu o mare rigoare şi cu un puternic inedit, de obiectul, metoda, condiţiile de dezvoltare şi rolul geografiei".**

Pe Ion Petrovici ni-l înfăţişează nu numai ca un **„orator de tip maiorescian".** Acesta îl captează, şi ne captează şi pe noi cititorii de astăzi ai operei sale, prin **„regalul de gîndire"** şi **„de «simţiri rostite»",** prin substanţa pe care i-o asigura **„informaţia filosofică, artistică, istorică de care dispunea".**

Este ştiut că vorbirea lui Petrovici, **„un breviar de emoţie spiritualizată",** electriza ascultătorii, îi punea în contact cu obiectele sau faptele despre care conferenţia. Elev strălucit al lui Maiorescu, cum îl apreciază Băncilă, **„el a fost mai original în filosofie decît predecesorul"** şi prin aceasta a dus-o mai departe, prin studiile sale filosofice.

Marile probleme ale filosofiei româneşti, **„cunoaşterea realităţii generale ca obiect unic",** filosofia ca atare sînt întregite şi duse mai departe prin opera şi activităţile lui C. Rădulescu-Motru şi Lucian Blaga. Pe ei îi apreciază Băncilă ca **„cei mai mari filosofi români ai secolului 20".** Gînditori **„autentici",** stăpîniţi de **„preocuparea filosofică",** de cele mai **„adînci şi creatoare"** idei, ei sînt oameni **„de teorie"** care pun în valoare **„fiinţa umană",** disponibilităţile **„demiurgice"** ale acesteia, **personalitatea ei profesională.** Prin aceasta din urmă şi Motru şi Blaga înţeleg **„pe omul care s-a împlinit pe latura lui cea mai pozitivă, dar prin care şi societatea se serveşte pe ea însăşi cel mai mult".** Autorul **Portretelor şi semnificaţiilor** este fascinat de **polivalenţa** spirituală a celor doi titani ai gîndirii şi ştiinţei filosofice româneşti, de **disponibilităţile** lor sufleteşti pentru cercetare şi creaţie, de **competenţa** cu care luptă pentru progres şi civilizaţie pe care le concep ca împreună cu **„realităţile vechi pozitive"** formînd **„un tot organic".**

Pentru Motru **psihologia** şi **filosofia,** pentru Blaga **poezia** şi **filosofia** reprezintă valori de **„prime coordonate"** ale spiritului naţional. Fiecare dintre aceşti gînditori, în cîmpul său de activitate şi în felul său **prelungeşte** şi **prelucrează** realitatea, caută să **unifice** ontologicul cu fenomenologicul, **aduce** foloase filosofiei culturii, filosofiei istoriei, şi nu mai puţin filosofiei creaţiei.

Tot atît de strălucit îi prezintă Băncilă, în eseurile sale, şi pe Vasile Pârvan, şi pe Nicolae Iorga. Şi unul şi celălalt este înfăţişat cu **„geniul lui împletit prin multe genialităţi",** amîndoi ne-au lăsat **„ecouri nenumărate, pe care le auzim încă şi care se amplifică pe măsura trecerii timpului".** Prin ei filosofia istoriei, dar şi cultura şi spiritualitatea românească în general au cîştigat imens în **definirea** şi **individualizarea** personalităţii lor, au fost făcute cunoscute şi chiar impuse în steagul multicolor al culturii şi spiritualităţii universale. Fiecare dintre ei este solidar cu istoria şi spiritul naţional, iar istoria şi spiritul naţional **„îşi imprimă puterea şi semnul în fiecare".**

Pârvan ne-a înzestrat cu lucrări cu multe **„pavilioane de gîndire asupra filosofiei istoriei şi filosofiei în general".** Iar Iorga cu o operă ce **„nu pare a fi creată de un singur om, ci de o pluralitate de oameni, lucrînd sub nobila instigare a unui puternic daimonion".**

Dintre toţi oamenii de cultură, dintre toţi gînditorii de care se ocupă Vasile Băncilă, cel mai mult îl fascinează Lucian Blaga. **Unicitatea** şi **polivalenţa spirituală** a acestuia, **eflorescenţa** sa cultural-poetică, **dimensiunile** filosofice ale poeziei lui ca şi **poezia** filosofiei sale, **ineditul** şi **ingenuitatea** lui Blaga, **impresionanta continuitate interioară** a operei acestuia, **singularitatea** cu care el forţează tiparele noastre de gîndire, **adîncimea, stăruinţa, tăcerea, posesiunea** acestuia asupra **„unor permanenţe de dincolo de istorie"** sînt tot atîtea motive pentru ca Băncilă să se oprească atent şi să caute să stăpînească temeinic multipla creaţie a **„demiurgului"** din Lancrăm. Şi faptul că, pentru el, Blaga **„nu e poet şi filosof, CI E CEVA UNIC"** (subl. ns. M.M.) îl determină să pătrundă şi să descifreze această **„unicitate a fenomenului său originar",** să dea la iveală **„cosmosul şi puterea nedefinibilă a existenţei generale"** care **„trăiesc şi se instrumentează în credinţa lui Blaga".**

Acum, în final, putem spune că Blaga **i-a oferit prilejul** lui Băncilă şi **i-a slujit ca model** în a se afirma ca unul dintre cei mai mari eseişti. Autorul **trilogiilor** însă rămîne neîntrecut şi în creaţie, şi în filosofie, şi în poezie, şi în eseistica filosofică.

Eseurile lui Blaga, ne spune Băncilă **„au o solidaritate, intrinsecă aşa de mare, parcă ar fi un corp simplu în ale spiritului".** Ele **„sînt graţioase, libere, dar sînt celtuite cu semnele şi lacătele unei mari ordini", „o ordine de desfăşurare sau de revelare, de arătare".** Eseul lui Blaga, conchide acesta **„e ca un cristal căruia i se dă o magică miscare de rotaţie pentru a i se vedea toate irizările dinăuntru".** Poposind atent şi repetat asupra lui, îi apare ca **„o fiinţă plină de o organică sveltеţă, blîndă, limpede, ca un cîntec în circuit închis", „un produs cu planuri lăuntrice multe care generează o spontană simfonie fragilă, cu direcţii şi sensibilităţi drenate de linuri de înaltă purificare".**

În conul acesta de lumină al lui Lucian Blaga, defineşte şi creează Vasile Băncilă eseul ca **„o gîndire care se valorifică prin poezie sau o poezie care se valorifică prin gîndire".** El capătă valoare fie prin **„filosofia pe care o conchide",** fie prin **„poesia în care o cuprinde".** Legitimitatea eseului este nu numai **cultural-filosofică,** ci şi **istorică,** şi **socială,** şi **psihologică.** Cuprins şi realizat într-un asemenea set de determinări, **serveşte** bine ideologiile, **asigură** condiţii nimerite pentru **„serviciul de circulaţie"** al ideilor, reprezintă un mijloc pedagogic al infiltrării democratismului în mase, ajută filosofia să facă legătura între ştiinţe, este oglinda epocii sale, **cuprinde** şi **notează** esenţa realităţii, **face diagrama** cursului spiritual al omului epocii respective.

Numai în această contextualitate, conchide Vasile Băncilă, se **naşte,** se **împlineşte** şi **fructifică** eseul ca **act de creaţie.**

Mircea MĂCIU

* Vasile Băncilă, **Portrete şi semnificaţii,** ediţie de Ileana Băncilă, colecţia „Capricorn", Bucureşti, 1988, p. 368.

Textul și realitatea

Tot mai mult romanul modern și-a redescoperit ființa, destinul moral și istoric, memoria în Text. Ideea nu e nouă, dar sintagma **text — realitate** a ajuns să răspundă unui adevăr aparținînd lui Marcel Proust, dar și să-i revizuiască condiția în raport cu o retorică a ființei ce-și canonizează rostirea în funcție de vocația confesiunii, unui deghizat jurnal: **„realitatea nu există pentru noi atîta vreme cît ea n-a fost recreată de gîndirea noastră".** Față în față cu realitatea care provoacă, asediază conștiința să-i re-creeze Textul, retorica acestei relații și-a înnoit formele de comunicare. Recreată de conștiință, modelată de imaginație, expansiunea realității este însoțită de privirea moralistului gata să judece, să fie în opoziție, să dea replici, să ne convingă că romancierul totalizează înfățișările lumii. Textul nu mai este rodul exclusiv al unei experiențe, unui destin social, ci și memoria culturii și civilizației lumii. Construcția epică, ciclul narativ e memoria ei înfățișată nu de inima sentimentelor, ci de un spirit enciclopedic. Romanul trece mai întîi granițele Bibliotecii, ca să-și asume și un univers al culturii, o sinteză de livresc, de „recuperări" de „modernități", de „voci" ale imaginarului ce își anunță o poetică nouă, reflux de teme și idei, situații și evenimente care nu trebuie să fie repetate. Noua retorică restituie și o nouă identitate universului romanesc. Literatura lui Jorge Luis Borges este o magică rememorare a Bibliotecii, o re-transcriere a capodoperelor într-un text saturat de „ficțiuni" Naratorul este înzestrat cu o formidabilă memorie. El desface ghemul literaturii ca să-i cunoască, asculte povestea și să o rememoreze. Originalitatea discursului epic stă în poetica rostirii, retrăirii, regiei narative. Rostire debordînd de o mare vitalitate livrescă.

Modelul sintagmei **text — realitate** trăiește dintr-o strategie narativă unde realitatea, conștiința ei, vocea ideilor, evenimentelor, personajelor, faptelor sînt privite, puse în relație cu șansa textului de a fi o rostire de simultaneități satisfăcînd spațiile ficțiunii. Textul este deschis unui discurs epic ce asediază realitatea sub toate zodiile. Fundamentală este din această perspectivă memoria, fîntînă a imaginației și reflux nesfîrșit de epic, de viață trăită. Rememorînd viața lumii, romancierul de azi își asumă modelele unei experiențe ale istoriei. Trilogia lui Marin Preda, **Cel mai iubit dintre pămînteni** (1980), nu este decît Textul pe care Victor Petrini îl creează povestindu-se, rememorîndu-și viața, ascultînd de conștiința Scrisului convins că va supraviețui numai prin manuscrisul textului: **„Poate că mărturia aceasta va apărea odată, împreună cu eseul meu ERA TICĂLOȘILOR, și voi trăi astfel și prin cei care mă vor citi, nu numai, asemeni tuturor, prin fetița mea, deci mai mult, fiindcă familiile se sting și ele, uneori atît de repede încît se justifică pe deplin existența acelor artiști care se lasă devorați de demonul creației și nu mai au timp sau nu-i mai interesează să se lase ispitiți de perpetuarea ființei lor efemere, posedați de ideea durabilității ei în spirit. Căci cultura e o formă de viață, prin care o colectivitate umană își exprimă forța creatoare".** Structura discursului epic nu rămîne străină de o anumită autoreferențialitate îmbrățișată de „furiile" unei confesiuni sfidînd transcendența. Petrini vorbește de text cu ochii personajului ce „vede" Textul cum se naște. Rememorarea experiențelor trăite suportă o magnifică libertate a realității de a-și descoperi poetica. Orizontul confesiunii lui Victor Petrini este fascinantul text care îi restituie sub forma imaginarului existența, istoria trăită social, politic, moral, erotic. E „romanul rememorării" unui destin care a trecut de granița „povestirii", descoperind voluptatea melancolic sceptică a narațiunii, sens ultim, purificator al unei existențe tragice. O oglindă ce nu-și ascunde memoria: conștiința vorbind conștiințe, mitului fericirii prin iubire. Spovedania lui Petrini este și o experiență a Bibliotecii: ideile personajului trăiesc revelația adevărului de a avea un nume, de a-și fixa o galaxie morală și estetică în raport cu istoria, cu un destin. Fluxul și refluxul memoriei, narațiunea la persoana I, conștiința că lumea există și va dura prin iubire, prin text, provoacă rememorarea să-și definească valorile morale și sociale, istorice și metafizice. Rememorarea satisface orgoliile nemăsurate ale romanului de a deveni o sinteză a lumii. Totalitatea ei poate să respire în voie...

Romanul se naște dintr-un exces de experiență care se transformă, prin rostire, în memorie, în literatură. Memoria stă pe **„...același plan cu zeii și cu destinul"** (Octavian Paler). În **Viața ca o coridă** zeii rememorării dispretuiesc cronologia, timpul și spațiul, dar se răsfrîng în oglinzile destinului: **Corida**, mitologia ei, declanșează rememorarea, creează un extraordinar focar narativ, unde rugul imaginației și orizontul semnelor acestui ritual al vieții și al morții se logodesc cu voința ființei de a fi text. Corida este memoria realității visate încă din adolescență și tinerețe, o obsesie. Naratorul nu a văzut corida spaniolă, dar îi cunoaște codul, regulile. Există „textul" de inițiere, dar nu și realitatea vie a acestui cod fără memorie epică. Octavian Paler îi creează memoria adevărată a coridei, dovedindu-se că evenimentul imaginat poate fi „romanul rememorării", că imaginarul e mai real decît... realitatea! Poetica **text — realitate** e în **Viața ca o coridă** un superb mod de a ritualiza tinerețea memoriei, de a-i reînvia sufletul amintirilor. Fenomenul este extraordinar ca voință de a rememora corida din punctul de vedere al realității imaginate, Textul „așteptîndu-și" refluxul de viață și de idei de geometrie a semnificațiilor. E, nici vorbă, destinul purtînd cu sine Textul, ca să-i păstreze mitul.

Poetica **text — realitate** valorifică refluxurile memoriei care aspiră să poarte un nume, să-și justifice existența prin literatură, dar și să dovedească autenticitatea și funcționalitatea sintagmei cînd vocația este prezentă. Tineri romancieri de azi au creat aceste relații construcții epice admirabile: Eugen Uricaru, Gabriela Adameșteanu, Alexandru Vlad, Ileana Vulpescu, Vasile Sălăjan, Tudor Vlad, Bedros Horasangian, Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Vasile Andru, Constantin Zărnescu, Gabriel Gafița, Ștefan Agopian, Mihai Sin, Ioan Lăcustă, Rodica Palade, ș.a. și-au rescris orizonturile „rememorărilor" în romane de un realism al privirii ce vorbește de o gramatică narativă în acord cu realitatea.

Zaharia SÂNGEORZAN

Societatea culturală „Bucovina"

Societatea căreia i-am propus denumirea de mai sus este continuatoare directă a vechii Societăți pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina, înființată la Cernăuți, la 1 mai 1862. Am reținut din vechea titulatură numai cele trei cuvinte deoarece mi s-a părut că ele exprimă pregnant și corespunzător atît continuarea unei mari tradiții, cît și noile deschideri pe care le are în vedere societatea noastră, cu un trecut plin de merite și cu priză prezentă deosebită în susținerea tuturor. Denumirea propusă e numai aparent nouă, deoarece oral, aproape toată lumea o folosea pe cea de mai sus „Societatea pentru Cultură". De altfel, la început, ea s-a numit Reuniunea Română din Cernăuți, apoi Reuniunea Română pentru Legătură, pentru ca din ianuarie 1865 să aibă numele știut pînă astăzi, pe care, adaptîndu-l, nu ne îndepărtăm de spiritul ei generos. Inițiatorul Societății a fost Ion G. Sbiera, profesor atunci la gimnaziul din localitate și suplinitor al lui Aron Pumnul la clasele în care învăța și viitorul poet Mihai Eminescu, pe care îl va remarca și îi va patrona debutul în cunoscuta și rara broșură *Lăcrămioarele învățăceilor din Cernăuți...*, din 1866. Exemplul și imboldul putea veni de la diferite societăți culturale, profesionale, de binefacere, existente secular în Europa și în spațiul național, dar mai ales de la celebra ASTRA, înființată cu cîteva luni înainte, la Sibiu împreună cu care, ca și cu alte asociații mai mici, poate fi socotită printre precursoarele Academiei Române și ale Uniunii Scriitorilor din România de astăzi. Însă rădăcinile îi erau adînc înfipte în tradițiile bucovinene, răspunzînd unor nevoi stringente de propășire culturală și de organizare națională, în fața unei abile și statornice politici de anihilare a specificului local. Germanii din imperiu își constituiseră și ei, de timpuriu, felurite societăți, înființînd cîteva și în Bucovina, după răpirea ei. La fel cu românii vor proceda și armenii, evreii, (asociațiile Betar Massada etc.), ucrainenii (Ukrainska Skola, Ruska, Beseda și altele), ca și unele dintre celelalte neamuri din Bucovina.

Românii, însă, loviți în esența ființei lor naționale, chiar la ei acasă, prin sfîșierea părții de nord a Moldovei în 1755 și anexarea ei la imperiul austriac, sub numele de Bucovina, au fost întîi dezarticulați administrativ și social, oprimați, alungați din viața publică și jefuiți, apoi învîrstați tendențios cu alții și umiliți, dar încet, încet au început să opună rezistență și să se organizeze, cerîndu-și drepturi egale cu toți ceilalți. Mai ales după revoluția de la 1848, prezența lor devine tot mai semnificativă. Astfel, pe urmele lui Tudor Racoce, prieten al lui Ioan Budai Deleanu și editor al primului periodic în limba română, intitulat *Cretomaticul românesc*, apărut la 1820, frații Hurmuzachi vor da la iveală tot la Cernăuți, între 1848 și 1850, ziarul *Bucovina* subintitulat *„gazeta românească pentru politică, religie și literatură"* și menit a mobiliza conștiințele bucovinenilor și ale românilor de pretutindeni în vederea marii lor uniri. Era visul tuturor popoarelor asuprite și fiecare dintre reprezentanții lor luminați căutau căi de înfăptuire a lui, prin revenirea la matca patriei și convietuirea firească cu toți vecinii sau cu minoritarii ajunși de-a lungul istoriei între hotarele ei. Pe un astfel de teren general s-a ivit și *Societatea...* pe care dorim s-o continuăm, contemporaneizînd-o cu chibzuință, în direcția unei cît mai largi și flexibile conlucrări.

Pe parcursul ei, *Societatea...* a desfășurat o activitate culturală și artistică, cu deosebire istorică și literară, în învățămînt și în alte domenii, de o bogăție și eficiență ce au făcut din ea un factor de existență și afirmare națională de prim ordin. Ajunsese să aibă un palat, o editură, o colecție de artă, să subvenționeze școli și internate, să ofere brusc și să organizeze diferite manifestări culturale, dobîndind un prestigiu și o autoritate cunoscute în întreaga țară. Adunase în jurul ei mari personalități, intelectuali desinteresați și un număr de membri din toate categoriile sociale și profesionale, ce munceau benevol și devotat pentru binele public al provinciei, pentru ridicarea acesteia pe diverse planuri. Reprezenta în Bucovina vremii o forță remarcabilă și un mijloc de atracție și organizare a vieții sociale și culturale care le-a adus tuturor celor ce făceau parte din ea laude și recunoștință, bucuria unor împliniri deosebite. După al doilea război mondial, activitatea ei a fost întreruptă, sporadică, încît părea că destinul i se încheiase. Centenarul i-a fost sărbătorit la New York, sub președinția lui Grigore Nandriș, în țară s-a scris din cînd în cînd despre ea, i s-a aniversat discret centenarul, apoi 120 și 125 de ani de existență, încît lumina ei nu s-a stins cu totul, mai ales în sufletul foștilor membri și în al acelora ce-i știau importanța, unii dintre noi scriind despre ea. Dar vremurile erau vitrege, suspiciunile continui, astfel că prea mult nu se putea întreprinde. Totul era să se mențină și să se diversifice în așteptare un anume spirit și o atitudine de neuitare, gata să înoade firele și să facă la vreme pașii cuveniți. Atît era destul, dar n-a fost numai atît.

Anul trecut, cînd s-a întemeiat, peste capul unor satrapi locali, la Gălănești, în județul Suceava, *Ateneul popular „Mihai Eminescu"*, cîțiva s-au gîndit și la reînvierea *Societății*, ca factor important de convergență spirituală și de pregătire a oamenilor, în vederea transformărilor viitoare, ce începuseră a se întrevedea. Eram de multă vreme pe aceeași lungime de undă cu o seamă dintre ei în ce privește iminența sfîrșitului dictaturii, mă întorsesem recent de la comemorarea centenarului morții lui Mihai Eminescu la Moscova, Chișinău și Cernăuți (unde luase ființă de curînd *Societatea de Cultură Română „Mihail Eminescu"*, cu scopuri asemănătoare) și unde noul climat pe care li-l împărtășisem fugar, îmi întărise așteptările, centenarul morții lui Mihail Eminescu, organizat la Gălănești decursese într-o atmosferă de necrezută curățenie morală, încît m-am implicat imediat în căutarea modalităților adecvate pentru reîntemeiere. Pentru că piciorul opresorilor era extrem de sensibil la orice fir de nisip strecurat în cisma lor apăsătoare, Normalitatea repugnă și mai repugnă încă.

După revoluția din decembrie 1989 lucrurile au luat imediat amploare. S-au ținut diverse întruniri, s-au organizat cîteva manifestări specifice, au avut loc întîlniri și schimburi de idei la București, Rădăuți, Suceava, Gălănești, Arbore, Bilca, Sucevița și în alte locuri din țară, există deja promițătoare nuclee în multe localități din Bucovina, o filială la Gălănești, alta la București, se constituie altele în țară și în străinătate (cum e cazul cu recenta *Societate Culturală a bucovinenilor* de la Zielona Gora, din Polonia, care intenționează să ni se afilieze nouă), încît la congresul general al *Societății...* sperăm să ne prezentăm cu un bilanț convingător sub raport organizatoric și în privința unor acțiuni caracteristice, care au și început să se desfășoare altele fiind în curs de conturare.

George MUNTEAN

Punctul pe i

● RAVAGIILE INCOMPETENȚEI. Nu vreau să institui un monopol asupra editării operelor lui Mircea Eliade. Mi se pare însă absurd și lipsit de sens să retraducem în românește o *operă* scrisă inițial în această limbă.

Revista băcăuană *Ateneu* nr. 3 din martie 1990 ne oferă, în pagina a cincea *Fragmente dintr-un jurnal*, în prezentarea și traducerea lui N. Popa. Nu punem la îndoială competența traducătorului și bunele intenții ale publicației în cauză. Trebuie să menționăm însă că, în circa șase pagini dactilografiate se comit peste o sută de inadvertențe (de topică, folosirea timpurilor verbale, a propozițiilor, preferarea unor neologisme și forme analitice în locul unor cuvinte populare și forme Sintetice și... vice-versa).

Pentru a convinge pe oricine de ceea ce înseamnă *mutilarea* unui text, întreprinsă chiar din punctul de plecare al unei inițiative lăudabile, neglijînd din păcate *faptul* că originalul în limba română al jurnalului respectiv impunea o cu totul altă abordare a editării sale, prezentăm doar două *exemple*, după opinia noastră concludente, de inadmisibilă *trădare* a viziunii și *stilului* lui Mircea Eliade.

a) Originalul M. Eliade: *În biroul meu mă învîrtesc numai între dosare și lăditze cu note și însemnări.*

Traducerea Ateneu: *Biroul meu este acoperit de dosare și cutii pline de note și hîrtii: tot atîtea manuscrise în lucru.*

b) Originalul M. Eliade *[În temniță] descoperi că oamenii sînt mai buni, mai curajoși, mai „autentici" decît îi credeai. Marea revelație a fost calitatea morală a Românilor, pe care noi, aproape toți, îi judecăm „neserioși", superficiali, mediocri. (Îmi aduc aminte de ce-mi spunea Cioran: că, ascultîndu-i pe cei care suferiseră ani și ani în temnițe și lagărele de extreminare de la Canalul Dunărea — Marea Neagră, se simțea mîndru că e Român...).*

Traducerea Ateneu

În închisoare oamenii descoperă că sînt mai buni, mai curajoși, mai „autentici", cum nici nu ar fi crezut. Marea lui descoperire a fost extraordinarul moral *de care foarte mulți români au dat dovadă, altminteri ar fi fost judecați drept superficiali sau mediocri. A propos de această afirmație, îmi amintesc că Cioran mi-a spus într-o zi că ascultînd povestirile și mărturiile celor care au cunoscut închisorile sau lagărele de extreminare ale faimosului canal Dunăre — Marea Neagră, se simțea că este Român.*

E necesar să mai adaug cîteva aspecte.

Inadmisibilă e și *introducerea* în cuprinsul unei opere literare a *paragrafelor* extrase de aiurea. Nu-mi vine să cred! Revăd originalul, verific încă odată traducerile pe care le am la îndemînă. În textul din *Ateneu* se află nu mai puțin de *40 de rînduri* măgulitoare despre Ștefan Bănulescu și Marin Sorescu, scrise de Eliade în cu totul alt context. Ele nu au ce căuta în *Jurnal*. Editorul uită să precizeze anul cînd au fost făcute notațiile. *(1972)*

În scurta *prezentare* de pe prima pagină a revistei din Bacău se mai strecoară cîteva inexatități. „În anul 1981 prestigioasa editură pariziană Gallimard publică în două volume *Jurnalul* lui Mircea Eliade". În realitate primul volum a apărut în 1973, numai cel de-al doilea datînd din 1981.

Eliade a funcționat în cadrul Universității din București pînă în 1938 și nu pînă în 1940. El nu a fost niciodată profesor la Școala de Înalte Studii (?) și Comerț din Paris și observația d-lui N. Popa că din 1945 „începe să-și scrie opera direct în limba franceză", *poate da naștere la confuzii. Toată lumea știe că* belestristica *și* publicistica *(peste zece mii de pagini) au fost totdeauna scrise de marele istoric al religiilor direct în limba română.*

Mircea HANDOCA

● Din săptămînalul *Literatura și arta* al Uniunii Scriitorilor din Moldova, publicat la Chișinău reținem în numărul 20 din 17 mai a.c. articolul fulminant *Un nemernic vrea să învrăjbească frații* semnat de distinsul poet și remarcabil scriitor-conștiință care este Grigore Vieru. Ne găsim în fața unui răspuns polemic adresat anonimului Dorin Spineanu care abuzînd de bunăvoința *Convorbirilor literare*, nr. 10 a.c. (n-ar fi cazul oare ca Uniunea Scriitorilor, patronul acestei reviste de tradiție maioresciană să vegheze asupra păstrării acestei tradiții ?) își permite să dea gratuite judecăți de valoare, așa-zis estetice, culturii basarabene contemporane. Reținem din acest articol, conceput ca o scrisoare deschisă, îndreptățită indignare a lui Gr. Vieru: „Credeam că după Revoluție turnătorii și securiștii au dispărut, dar iată că m-am înșelat. Acțiunea(...) plină de ură și venin, jignitoare și plină de impertinență (...) nu este altceva decît un denunț mincinos, crăcit în chiar mijlocul îndureratei noastre suferințe, un scuipat în fața sacrificiului nostru de martiri și ostateci ,o mărșăluire cazonă cu ciubotele murdare pe rana sufletului nostru".

Concluzia este extrem de drastică și ar trebui să ne dea de gîndit în viitor, mai ales cînd ea vine din partea unora ca „Vieru, Lari, Hadârcă, Metcovischi, și nu numai dînșii (unii dintre ei au reușit să vadă moartea cu ochii) care n-au lipsit nici o clipă de *aici*, care s-au dat și se mai dau pentru limbă, grafie latină, tricolor, independență — lucruri pentru care Europa nu-și prea bate capul, la fel cum nu are dureri de inimă nici pentru dramatica Lituanie".

(N.F.)

● Mai multe scrisori sosite la redacție, numeroase telefoane și chiar adrese oficiale ale unor instituții ne semnalează faptul că, de la un timp, *Jurnalul literar* nu mai ajunge în mîna abonaților săi. Cum ultima reclamație în acest sens am primit-o din partea unui grup de ingineri și tehnicieni de la Institutul de Proiectări Căi Ferate București, ne simțim datori să-i înștiințăm pe cititorii publicației noastre că situația difuzării ei în afara Capitalei este de-a dreptul dramatică. Nu credem că C.F.R.-ul și nici inocenta și îndatoritoarea *Difuzare a presei* poartă vina acestei curioase „proiectări" a modului de desfacere a *Jurnalului literar*. Probabil, intră în joc aici imponderabilele metafizice ale celor care au desființat, cică, *cenzura*.

(J.L.)

O profesiune de credință

urmare din pag. 1

numeroși acei care cunosc bine toate ținuturile românești cuprinse între fruntariile statale, iar cunoscătorii tuturor ținuturilor locuite de români sînt puțini. Doar aproximativ este cunoscută istoria națională în întregul ei, și e foarte probabil că există destui intelectuali care nu știu mai nimic despre Bethen, Bathory, Rákoczi și alți principi ardeleni, pentru care istoria Transilvaniei se reduce la Doja, Horia și Iancu. Basarabia le este multora o „terra incognita". *Spre a nu mai vorbi de aromâni, meglenoromâni, istororomâni — și chiar despre vlașii din Iugoslavia! Perfect ignorat este de către majoritatea oamenilor cultivați de dincoace de Carpați trecutul bisericesc al românilor (și cu atît mai mult al minorităților naționale) din Ardeal.*

Ce se impune, în consecință, e depunerea de eforturi pentru sporirea posibilităților de cunoaștere a vieții naționale de pretutindeni și în toate componentele ei. Organizarea de conferințe, spectacole, excursii și orice alte acțiuni de natură a trezi interes pentru tot ce există, pentru tot ce s-a realizat, pentru tot ce se gîndește și se încearcă pe plan spiritual în întreaga lume românească. Scrierea și editarea — sau reeditarea — de cărți despre vetre de cultură populară, despre localități care au fost în trecut (cum și despre acele ce sînt astăzi) centre de spiritualitate, despre școli, biserici, asociații culturale, periodice și orice alte publicații, despre coruri și echipe artistice, despre animatori culturali, despre raporturile cu meleagurile natale sau de adopțiune ale unor personalități literare, artistice, științifice, politice marcante!

A ne cunoaște pe noi înșine implică neapărat cunoașterea și a vieții minorităților naționale. În Transilvania, Bucovina, Basarabia, istoria românilor, inclusiv cea culturală, religioasă, economică, nu poate fi scrisă, și nici înțeleasă, decît avînd clare în conștiință raporturile cu naționalitățile conlocuitoare. Cum ar putea cineva înțelege unirea unei părți a bisericii românești din Ardeal cu Roma fără a ști ce se petrecuse și se petrecea în ansamblu pe tărîm confesional, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în imperiul austro-ungar? Cum ar putea fi explicată revoluția lui Avram Iancu fără analizarea politicii lui Kosuth? Cum ar putea fi în măsură cineva să studieze — Școala ardeleană, *activitatea societății* Astra *sau orientarea unor periodice ca* Familia, Tribuna, Luceafărul *fără a se fi edificat mai întîi asupra realităților specific ardelene de epocă? Pentru deplina luminare a fenomenului spiritual românesc din ținuturile aflate sub stăpîniri străine e absolut necesară dezvăluirea interferențelor acestuia cu fenomene ale spiritualității exprimate pe aceleași teritorii în alte limbi, precum și relevarea modurilor de situare principială în raport cu fenomenele respective. Pentru perioada interbelică, e oportun a ști că, în Transilvania apăreau, în afară de periodice precum* Gînd românesc, Pagini literare *etc., excelente reviste maghiare și germane* (Erdélyi Helikon, Pásztortuz, Klingsor *ș.a.), la care colaborau și scriitorii români, în care erau recenzate publicații românești și care erau, la rîndul lor, recenzate în paginile acestora. E instructiv a menționa că Blaga a fost bun prieten cu Oscar Walter Cisek, că a scris cu entuziasm despre pictorii Hans Eder și Nagy István. Amintindu-ne asemenea fapte — și multe altele, de același gen — ne vom simți, poate, impulsionați să reluăm — nu neapărat în cadru oficial, sub egida unor instituții statale, ci prin asociere spontană, amicală — tradiții ale unor contacte intelectuale stimulative, ale unei conlucrări spirituale ce nu poate fi decît folositoare pentru toată lumea.*

Cu asemenea gînduri și simțăminte mi-am dat asentimentul la înscrierea numelui meu pe lista electorală a Alianței pentru Unitatea Românilor. Și cu convingerea că se poate acționa foarte bine în spiritul unității, al înțelegerii, al frației și în afara parlamentului.....

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : **ISIAP**

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă, P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 23 — 11 iunie 1990 — 4 pagini — 1 leu

Din ce în ce mai mult se face auzit în ultima vreme, în contextul culturii noastre contemporane, glasul celor care vorbesc despre o ruptură posibilă și inacceptabilă între intelectualitate și mase. Chiar dacă o asemenea „platformă ideologică" a fost gîndită și pregătită la un moment dat, în preajma alegerilor mai ales, de o anume categorie de politicieni dornici să profite, în punerea mîinii pe putere, de o astfel de ruptură, devine, pentru noi cel puțin, obligatorie refacerea articulațiilor prin care cultura română și-a demonstrat întotdeauna caracterul ei pur popular.

Imaginea cărturarului-dascăl care aparține istoriei noastre trebuie să devină, în sensul continuității, o realitate a actualității românești. Trebuie să ne întoarcem spre cei pentru care scriem, să-i înțelegem și în același timp să-i ridicăm din universul naivității lor native spre sensurile moderne ale vieții, spre sesizarea valențelor reale ale adevărului.

Celula morală a neamului nostru, să nu uităm asta niciodată, a fost alterată în cele aproximativ cinci decenii de dictatură comunistă. Se impune refacerea ei grabnică și intelectualul român are misiunea nobilă să redevină doctorul **spiritului în aceste clipe de cumpănă, cînd ideea de democrație este din nou amenințată de tendințe totalitariste, de renăscuta hidră a teroarea comuniste, botezată astăzi cu apă de trandafiri.**

J.L.

Deziluzie sau speranță ?

Am citit la mii de kilometri de țară, în biblioteca Universității din Rochester (N.Y., U.S.A.), **interviul** dat de Octavian Paler ziarului parizian **Le Monde :** „Deziluziile unui intelectual român" (12 avril 1990). Ideea centrală este neagră : **„Sunt disperat, mi-am pierdut toate iluziile".** În Revoluție, bine înțeles...

Cunosc pe Octavian Paler și mai ales literatura sa. Despre unele din cărțile sale am și scris. Am urmărit cu mare atenție și articolele sale politice, importante, de după Revoluție, din **România liberă** și alte publicații. Texte de scriitor, bine înțeles, deci puțin cam literare și nu totdeauna foarte strînse, dar admirabil orientate, polemice, combative. Adeziunea mea la ideile exprimate a fost și a rămas totală. De aceea am citit și recitit cu multă atenție **interviul** amintit. Să-l interpretez doar ca o reacție sentimentală de scriitor ? De idealist absolut, care vrea tot sau nimic dintr-o dată ? De alergător cu suflu scurt și de mică distanță ? Cu unele din ideile exprimate sunt integral de acord. Altele ar cere, totuși, unele precizări și cîteva nuanțe.

Fără îndoială : Octavian Paler are dreptate, de o mie de ori dreptate atunci cînd declară : **„Am comis eroarea de a crede că răul se reducea doar la Ceaușescu... dar dictatura a rămas în noi".** Cu toate reflexele, complexele și deprinderile sale mentale și sociale odioase. De unde necesitatea absolută a unei **„purificări morale".** Același punct de vedere aim exprimat și noi, în treacăt fie spus, în **Dreptatea** chiar în al doilea său număr al noii serii : **Revoluția și moravurile** (6 februarie 1990). Dar a pune un diagnostic este una și a găsi o soluție este alta. Iar un om politic, un spirit militant, un luptător adevărat — oricare ar fi el — nu se resemnează ușor. Nu are acest drept. El nu cade nici în disperare, nici nu-și frînge descurajat mîinile, nici nu-și pierde toate speranțele, după un prim moment de entuziasm și exaltare sau după un eșec. Să luăm deci, pe scurt, aspectele esențiale ale problemei.

Este mai mult decît evident un prim fapt : cele peste patru decenii de dictatură, nu numai ceaușistă, au lăsat în noi toți, fără excepție, urme adînci. La foarte mulți frica le-a intrat, cum se spune, „în oase". Am devenit prudenți, blazați, neîncrezători, ipocriți, duplicitari, oportuniști, dintr-un elementar instinct de conservare. Această stare de spirit nu se poate schimba, oricît am dori — Octavian Paler și noi toți — peste noapte. În definitiv, Revoluția este încă foarte, foarte tînără. Și dacă ea nu corespunde încă tuturor așteptărilor explicația este și ea foarte simplă : **sistemul a rămas același, adevărata revoluție încă nu a avut loc.** Vreau să spun că sistemul politic și economic și cadrele sale, personalul politic și economic și instrumentele sale, personalul politic și aparatul represiv, au rămas aceleași, neschimbate. Dar ceva s-a cîștigat totuși și anume, cum recunoaște și Octavian Paler : **„libertatea de expresie și chiar de calomnie".** Să respingem **„calomnia"** și să rămînem doar la **„libertatea de expresie".** Este un bun enorm, inegalabil, de neînlocuit. Și nu mai el singur de-ar fi și încă nu ne dă dreptul doar la **„deziluzii"** ci și la speranțe. Și chiar la mari speranțe. Concluziile prea pesimiste urmează deci a fi, în parte, corectate.

Reținem totuși marele adevăr : **„Dictatura a rămas** — într-o formă sau alta aș adăuga, **în noi".** Dar o soluție există. Și cea mai imediată, mai accesibilă, mai eficientă, este de a folosi libertatea de expresie cîștigată împotriva oricăror forme de dictatură, care continuă să ne apese, să ne învăluie din toate părțile, să ne otrăvească sufletele. Libertatea este și o problemă psihologică. Poate mai mult decît oricare altă realitate politico-socială, ea este — în primul rînd — o stare de spirit. Și pentru ca dictatura și sistemul totalitar să nu ne învingă nu există decît o singură soluție în planul ideilor și al reacțiunilor morale : să respingem în mod constant și consecvent în conștiință și în totalitatea actelor noastre sociale, orice dominare a unei autorități care vrea să-și impună uniformizarea și disciplina sa dependentă de un singur lider.

Putem întrezări această speranță. Avem dreptul la această speranță. Libertatea trebuie deci cucerită și apărată, mai întîi, în noi înșine. Dreptul de a o exprima valorează foarte puțin dacă ea nu pleacă, în primul rînd, dintr-o realitate interioară. Mecanismele acestea sunt foarte bine descrise și analizate de Erich Fromm, în **Escape from freedom.** Cartea a apărut în 1941, în plin război mondial antihitlerist și pînă în 1984 a făcut 24 de ediții. Ea merită să fie citită și tradusă și în românește. Actualitatea sa rămîne și azi întreagă, în orice context totalitar, fie el de stînga sau de dreapta.

Aș propune deci ca în locul deziluziilor negre — stare de spirit prin care am trecut cu toții în momente grele de disperare — combativitate și speranță, în spiritul însuși al ideii centrale de libertate. Apărînd-o, vom dobîndi nu numai încredere în noi înșine, dar și în viitorul Revoluției, care nu corespunde încă, nici pe departe, așteptărilor noastre. Văd deci afirmată și apărată ideea de libertate în trei direcții esențiale :

1. Respingerea oricărei ideologii și ordini totalitare simbolizată printr-un singur șef, lider, „conducător". Să înlăturăm în mod radical, în orice împrejurare, ideea de conducere unică, de ordine unică, de ierarhie unică, oricare ar fi aceasta.

2. Respingerea oricărei ideologii și ordin politico-sociale, care are ca obiectiv sau rezultat, nivelarea, conformismul, uniformizarea ,care atacă în esență ideea de personalitate și de inițiativă personală în orice domeniu.

3. Respingrea oricărei ideologii și ordini politico-sociale, care are ca obiectiv sau rezultat sărăcia, terorizarea populației și izolarea de restul lumii. Libertatea comunicațiilor este și rămîne esențială.

Apărînd cu vigoare și constanță aceste principii, ne vom întări sufletește, vom depăși descurajarea. În felul acesta vom apăra nu numai speranța în victoria adevăratei Revoluții, dar vom învinge și crizele noastre morale. Cred, deci, în ciuda tuturor obstacolelor, în viitorul adevăratei noastre Revoluții. Depinde și de noi ca ea să învingă. Mult, foarte mult **și** de noi. În primul rînd de noi înșine. Un exemplu a fost dat de Piața Universității.

Adrian MARINO

Fanarioții

Dorința de obiectivitate și un ușor sentiment de jenă a blocat de obicei, în cazul nostru, interesul pentru ce „se întîmplă" — și, slavă Domnului, **se întîmplă !** — cu Radioteleviziunea română, nu numai în ultimele ei două decenii, dar și azi. Mărturisesc chiar că am **evitat** acest **subiect** ori de cîte ori o firească, obligatorie atitudine intelectuală impunea adoptarea sau exprimarea unei opinii, privind **activitatea** unei instituții atît de controversate și dogmatice, cum este R.T.V.-ul **port-drapel** al propagandei comuniste în patria noastră. Faptul că, în 1971, am fost destituit din postura de redactor radiofonist, o dată cu „directivele" ceaușiste ale noii **revoluții culturale,** copiată după cea chineză, pentru „slabă și necorespunzătoare pregătire ideologică" — după ce, în 1966, fusesem încadrat, prin „repartiție guvernamentală", spre a ‚activa" în clădirea cu multe etaje din Strada Nuferilor, în redacția emisiunilor literare — a constituit doar un accident biografic, care m-a îndepărtat, „cu silă, cu milă", atît de deplorabila **condiție** a redactorului radiotelevizist, cît și de surogatul pseudointelectual al **emisiunilor,** difuzate într-un intoxicant galop, ce i-a făcut pe mulți dintre noi să schimbăm adesea poziția antenelor TV și lungimea de undă în recepționarea **„cumplitului meșteșug de timpenie"** și îndobitocire ceaușistă, optînd pentru programele bulgărești sau chiar... rusești.

Am revenit desigur, la **urmărirea** programelor Radioteleviziunii române, autointitulată **„liberă"** (deși nu o îndreptățea și n-a îndreptățit-o niciînd nimic să-și atribuie această dimensiune „spirituală" și „administrativă", pe care a fost incapabilă să o onoreze prin prestația ei exclusiv pătimaș și subiectiv partizană), odată cu Revoluția din decembrie 1989 așa cum a **revenit,** practic plin de speranțe, întregul popor român. Dacă manipularea de opinie și modul rușinos în care „propagandiștii" dinamoviști de ieri și-au demonstrat fidelitatea față de **ideologia comunistă** ar fi fost, cum a și fost, **modul singular** de expresie al Institutuției, resituată astăzi cu jumătatea ei primă de titlu în strada General Berthelot, nimic nu ne-ar fi determinat să părăsim rezerva inițială.

O facem acum însă exasperați nu de sosul ideologico-F.S.N.-ist sau de culorile sub care s-au vopsit, travestindu-se, atîția și atîția securisto-comuniști dintre redactorii **R.T.V.**-ului, pus cu totul la dispoziția domnului Ion Iliescu, ci sufocați de agresivitatea prostiei, inculturii și incompetenței, ce „demonstrează", în cantități incomensurabile pe centimetru pătrat, cît de bine a știut Frontul Salvării Naționale să **reintroducă** în drepturile ei **valoarea** atît de mult invocată după cum promisese, într-un general **„consens",** în primele zile ale Revoluției. Nu este, de altfel, singura **„promisiune"** pe care „organizația" ce a gîndit și realizat, cu indicații de la Kremlin, se spune, lovitura de stat din România, nu și-a respectat-o. Dar prezența în fruntea Radioteleviziunii române, (evident, **nelibere)** a unui om de cultură precum Răzvan Theodorescu, după ce mai întîi avusesem „bucuria" să ne luminăm la făclia inteligenței domnului Aurel Dragoș Munteanu(scos din capul **R.T.V.**-ului și „numit" — ne întrebăm de cine, căci **se știe** — reprezentantul nostru premanent la O.N.U.) ne obligă să ne solicităm cel puțin **dreptul** de a nu fi asasinați zilnic cu monumentalele gafe de cultură făcute de către aceiași indivizi care deșertaseră nu o dată pe postul național cazanul cu rufe murdare al ceaușismului.

Domnul Răzvan Theodorescu s-a găsit, pînă a nu deveni **prezident** al **R.T.V.**-ului, în postura, de invidiat pentru mulți, a unui om recunoscut de valoare intelectuală certă și de impecabilă ținută morală. Cum de **s-a întîmplat** ca domnia-sa să ajungă la ceea ce **este** astăzi — rămîne o întrebare la care cu greu se poate răspunde, antrenînd deopotrivă în discuție **oportunismul** cu **carierismul** și **lașitatea** cu **incapacitatea.** Rămîne oricum „surprinzător" faptul că, în numai cinci luni de zile, a reușit să-și **demoleze,** cu atîta pasiune și dorință de compromitere, propria **efigie** intelectuală și morală. Dar, întrucît domnia-sa nu reprezintă singurul **caz** de acest gen, „scîrbiți peste măsură" — vorba Poetului — nu vom stărui în analiza dezideratelor psihologice ale mecanismului politic ce l-au generat.

Mai interesant ni se pare a semnala **modul** în care „protestatarul" istoric de artă, din vremea nu prea îndepărtată a ceaușismului, ce-și poartă astăzi cu atîta intensitate fizionomia tip **Kojac** pe micile noastre ecrane (fie întîmpinîndu-l pe același domn Iliescu, fie răspunzînd cu zîmbet la zîmbetul domnului Iliescu, fie ocrotindu-l... ați ghicit pe cine), a reușit **performanța,** inimaginabilă pentru noi, de a **„colabora"** cu binecunsocutul dinamovist Emanuel Valeriu, mîna sa dreaptă, directorul general al actualei Televiziuni române. Să mai adăugăm un lucru : tot domnul Răzvan Theodorescu a găsit soluția, iarăși excepțională, de a „rezolva" **problemele** Radiodifuziunii române prin numirea temporară a domnului Eugen Preda, supercomentator politic al **„epocii de aur",** propagandist de seamă al politicii externe a ceaușismului, revenit, peste noapte, la sentimente mai bune față de poporul român, ceea ce a și determinat, probabil, imediat după alegeri, rapida sa destituire. S-ar putea să se spună că acești domni și alții asemenea lor i-au fost impuși **onestului** și **intransigentului** Răzvan Theodorescu. Problema noastră este însă puțin mai alături. Căci nu mai încetăm să ne mirăm cum de a **acceptat** omul de cultură, istoricul de artă reputat să se **asocieze** cu asemenea „specimene" în conducerea Radioteleviziunii, ca să mintă, să dezinformeze, să schilodească moral și intelectual poporul român. Că Emanuel Valeriu nu a citit romanul **Delirul** de Marin Preda (după cum ne demonstra cu o crasă „obrăznicie" în interviul său cu Constantin Pîrvulescu, cel de tristă amintire, desigur morală) nu ne surprinde din partea corespondentului „Vocii Americii" la București, ce și-a făcut probabil „specializarea" prin sălile de sport al „clubului" din Șoseaua Ștefan cel Mare. Dar că domnul Răzvan Theodorescu se lasă **convins** că directorul său general de astăzi a fost un „protestatar" anticeaușist, dat afară cîndva din Televiziune pentru curajul său civic și nu pentru **trafic de devize** (frizînd hoția) este un lucru pe care personal nu-l înțelegem.

Nu înțelegem, de asemenea, cum un om de carte și bun cunoscător al trecutului culturii române poate să-și pună **viza** de „reprezentare" a Televiziunii române la un concurs internațional al emisiunilor de divertisment pe o grosolană manifestare a lipsei de bun-simț, precum aceea intitulată **Castelele lui Dracula,** înjosind orice idee despre conștiința morală și omenia românească. Să neglijeze domnul Răzvan Theodorescu că există un respect al morții, chiar în **cazurile** unor criminali (cum au fost cei doi ceaușești), ce a oprit întotdeauna neamul nostru de la orice ieșire vulgară, sau de satisfacție indecentă (specifică, desigur, doar unor domni ca Gelu Voican Voiculescu, care nu a știut unde să-și mai împrăștie **impresiile** legate de simulacrul de „proces" și „execuție" de la Tîrgoviște) în fața neantului ? Specialist și în secolul 18 românesc, istoricul Răzvan Theodorescu **știe** prea bine că pînă și **Cronicile rimate** ale domniilor fanariote înscriu o **meditație asupra destinului istoric al puterii** și asupra **relativismului existen-**

Nicolae FLORESCU

continuare în pag. 4

Roza vînturilor

Închiere

Astăzi cînd Thalassa **este înălțat pe piedestalul lui pot spune că mă simt prin el etern. Etern pentru că** Thalassa **este și bestia și Dumnezeirea din om. Etern pentru că el este opera cea mai vie și cea mai proporțională ce s-a scris vreodată.** Thalassa **întreg este viață, patimă și armonie.**

Scriind Marea Mea Epopee și în românește, am voit să-mi arăt și, toată dragostea ce am avut-o totdeauna pentru scumpa și mult cercata noastră țară, căci scriind în românește pot să zic că am creat limba română. I-am dat o limbă literară, căci Marea Epopee este vocabularul ei cel mai complet. Întrucît privește această limbă, n-au fost — înaintea lui Thalassa **decît niște dibuiri, mai mult sau mai puțin fericite. Eu însumi am fost dintre acești dibuitori.**

Astăzi am ridicat țării — deși fără voia grămăticilor — monumentul cel mai temeinic. Și cu toate aceste, de la țară n-am primit în schimb, nimic.

Dar nici nu i-am cerut ceva ! Nici chiar iubirea ei. M-am mulțumit s-o iubesc eu. Ea n-a avut lauri și aur decît pentru netrebnici. Să urmeze și în viitor tot astfel. Orice își are rostul. Coroana cea glorioasă mi-a pus-o pe frunte Dumnezeu. Coroanele pe care le dau oamenii se veștejesc. Cît despre aur, să-l iubească cei care își trag puterea dintr-însul. Eu și copiii mei n-avem nevoie decît de pîinea zilnică. Și Dumnezeu nu ne-a lipsit pînă acum de ea.

Dar oricum ar fi, tot numele lui să fie lăudat.

Anul pedepsei 1916 în 14 dec. București.

Alexandru MACEDONSKI

Cu Ion Miloș, pe viu

Frunzăresc o revistă literară suedeză, cu colaborări din toată lumea, citind ceea ce-mi stă la îndemînă : sumarul. Walter Bentjamin, Georges Bataille, E. M. Cioran, Tzvetan Todorov și bătrînul... Vergilius ! Mai e cineva, pe o pagină întreagă, Eminescu a cărui fotografie din tinerețe e și cea mai mare din întreaga publicație. De puțină vreme, opera sa a fost tradusă în limba suedeză de contemporanul nostru, poetul Ion Miloș.

Cu douăzeci de ani în urmă, intimidat, poetul, filosoful, luptătorul pentru numele nostru în lume pășea pragul casei din Dr. Turnescu întîmpinat de Șerban Cioculescu căruia-i lăsase un manuscris de versuri, pentru o eventuală prefață. Fusese îmbrățișat de la intrare și uimit, nu știa ce să mai facă. Cred că a rîs stingherit și din clipa aceea a devenit familiarul nostru. Prefața, oricum, îl aștepta gata scrisă. Acum, după Revoluția pe care Șerban Cioculescu n-a mai avut șansa să o apuce, stăm, Ion Miloș și interlocutorul său, față în față. Între noi, pe o măsuță, un maldăr de publicații suedeze recente. Silabisesc școlărește : Pä fyra språk. În patru limbi, îmi traduce Ion, adică limbile în care scriu : română, sîrbă, franceză și suedeză. Este titlul uneia dintre cărțile sale, în care i se dă și o scurtă autobiografie : născut în 1930, în Iugoslavia, din părinți români. Din anul 1964 locuiește la Malmö, în sudul Suediei.

Î : Cum a fost primită această antologie Ioane ?

R : Să-ți tălmăcesc din cotidianul de dimineață **Arbetet,** din 7 martie 1990, articolul intitulat cu **căldură și experiență** și semnat de Christer Hermansson : **„Un lucru este fără îndoială sigur : țara noastră ar fi fost mult mai săracă fără scriitori precum Kallifatiades, Thinz și Ion Miloș."**

Î : Cine este Kallifatiades ?

R : Un foarte mare scriitor, grec de origine...

Î : Întrebarea mea conținea o provocare.

R : Am înțeles-o, dar... ce te așteptai să răspund ?

Î : În ziarul cestălalt văd și versuri reproduse...

R : E tot un cotidian de dimineață, se numește **Nya Värmlands tidnnig ;** ziarul e din 17 martie 1990, articolul se intitulează **Om den lilla männikan —** pe românește, **Despre omul mic** și e scris de Ulf Malmquist. Versurile sînt din poemul **Pegas,** cu specificarea **„volumul abundă în astfel de nestemate lirice".**

Î : Și acesta ?

R : Te referi la **Svenska Dagbladet ?**

Convorbire consemnată de Barbu CIOCULESCU

continuare din pag. 4

Mircea Eliade — *Jurnal (XIX)*

5 APRILIE. Toată ziua în pat, somnoros (a trebuit să iau Tylanol cu codeină). Dr. Soerensen m-a sfătuit (ultima oară): odihnă, odihnă ! ...de altfel umblu cu greutate, sprijinindu-mă în umbrelă.

Nu pot face nimic. Ca să n-o exasperez pe Christinel (care se luptă şi acum, după 5 săptămîni de la operaţie) cu dureri de tot felul, mă prefac că mă concentrez asupra colecţiei de timbre, pe care n-am mai deschis-o de cîţiva ani.

5 APRILIE. În sfîrşit, m-au lăsat durerile. Dar sînt prudent. Mă duc la Swift sprijinindu-mă în bastonul pe care mi l-a cumpărat Etiennette azi dimineaţă.

Cînd mă întorc, trec întîi pe la Meadville. Adriana o asigurase pe Christinel, la telefon, că nu voi mai recunoaşte biroul ! Într-adevăr, nu-l mai recunosc ! A deschis a doua ladă de fier, a aşezat pe podea toate extrasele şi cărţile pe care le conţinea, a «aranjat» în rafturi cărţile de pe scaune etc. etc. Ca să nu izbucnesc, mă întorc acasă. Zadarnic am încercat să dorm, trîntindu-mă pe canapea. Mă doboară seria de ghinioane (nenorocul pe care mi l-a adus Adriana). Pentru a nu ştiu cîta oară, îmi răscoleşte şi «reorganizează» biblioteca, dosarele, notele. Îmi va trebui cel puţin o săptămînă ca să mă orientez în noua «organizare» a bibliotecii. Dar fără putere, nu pot ridica nici măcar o carte groasă. Va trebui să cer ajutorul cîtorva studenţi.

10 APRILIE. Mike Maliszewski («Alioşa») îmi arată o cupură de ziar: G. Tucci a murit joi 5 aprilie.

Teribilă tristeţe. Ultima întîlnire, în septembrie 1976, şi îmbrăţişarea la despărţire. Amintiri : întîlnirea, în casa lui Dasgupta, din Bhowanipore, în iarna 1929, şi tot ce a urmat.

Cît regret pierderea *Jurnalului* din acei ani ! (Poate va fi descoperit mai tîrziu, dar ce folos ?...) Tucci împlinise 89 de ani.

13 APRILIE. Primesc, retransmisă de la New York (*Encycl. of. Rel.*) o scrisoare din 23 martie a lui Gherardo Gnoli. Mă anunţă, *«de façon tout à fait confidentielle, que les condition du Prof. Tucci, ces derniers temps, se sont malheureusement aggravées, au point qu'il n'y a plus l'espoir qu'il puisse se remettre...»*

Mă gîndesc, cu tristeţe, la «aceste ultime luni» Să fi fost doborît de senilitate ? Sau (aşa cum sper) a fost vorba numai de o degradare fizică ?

Seara, cu vreo 25 de colegi, «dutch treat» la restaurantul Thai. Frank şi Mani Reynolds au organizat această cină — prilej de a mai rămîne de vorbă. Dar la o masă lungă de 10 metri, nu poţi vorbi decît cu vecinii tăi... Bruscă emoţie la sfîrşit, cînd cîntăm în cinstea lui Frank, *«For he's a jolly good fellow»*. Mă simt deodată la Calcutta, în 82 Ripon Street, sau în restaurantul din China Town. Aveam 22 de ani... Îmi spun, pe drum, la întoarcere: ar trebui să mă gîndesc «la plecare». Ar trebui să fac schimb, dacă nu de galaxie (căci aşa m-am învăţat să spun), cel puţin de oraş, şi de «mediu». Din nou la Paris, bunăoară, sau în Provence, în Italia...

19 APRILIE. Vine Rosenthal ca să discutăm cîteva «probleme» în legătură cu *special collection.*

Ultima oară îmi propusese să fotocopiez *Jurnalul* şi să-mi dea mie fotocopia, păstrînd originalul la Regenstein. Dar asta înseamnă o lădiţă de cel puţin 20 de kg. Înţelege imediat ; singurul lucru important, îmi spune, este să asigurăm *Jurnalul,* contra riscurilor (mai ales că voi călători, ca şi vara trecută, cu vreo 5—6 caiete în Franţa şi Italia). Deci săptămîna viitoare va veni să ridice cele 56 de caiete şi, mă asigură că va fotografia în cîteva zile (4 100 de pagini). Voi păstra originalul la mine, rămînînd să precizez în actul de donaţie că, după moarte, va fi depus la Regenstein. Fotocopia, într-o zi, poate va fi trimisă Bibliotecii Academiei Române sau la o altă Instituţie din ţară...

Toate aceste discuţii, proiecte, mă extenuează. Mă simt mai obosit ca niciodată, melancolic, deprimat...

20 APRILIE. L-am rugat pe Handoca să mă aboneze la *România literară.* (Este, de altfel, singura revistă din ţară pe care o primesc, — de la sfîrşitul lui martie — şi o citesc). Mă surprinde, dar mai ales mă amuză, un detaliu : numele meu a dispărut aproape complet. Nici vorbă de recenziile sau articolele care apăreau în anii trecuţi.

25 APRILIE. Termin, în sfîrşit, un mic şi neinspirat necrolog al lui Giuseppe Tucci, pentru *History of Religion.* Mi-au trebuit trei-patru după-amiezi (e drept, două-trei ceasuri de lucru pe zi) ca să redactez şi, mai ales, să transcriu lizibil, opt pagini, dintre care aproape trei cu note bibliografice...

Scrisul a ajuns pentru mine o tortură. La fiecare cuvînt scris îmi trozneşte încheietura, şi de multe ori sînt nevoit să mă opresc cîteva clipe, ca să mă odihnesc !

Bruce a venit să mă vadă la birou, la începutul după-amiezei. Îi arăt primul lot de cărţi pe care i l-am pregătit ; aproape toată literatura germanistică pe care am strîns-o începînd încă de la Lisabona. (A venit azi, duminică 29 aprilie) pe la prînz, şi le-a încărcat). Al doilea lot — vreo 50—60 volume (Dumézil, savanţii italieni, etc.) — îl voi trimite la sfîrşitul lui mai. O rară satisfacţie, să ştiu că toate cărţile acestea, care mi-au fost scumpe, vor rămîne de acum înainte la Biblioteca lui Bruce Lincoln, unul dintre cei mai străluciţi, şi cel mai creator dintre foştii mei studenţi...

VINERI 27 APRILIE. Recepţie şi dineu oferit de Facultate ; *guest of honor,* Preşedintele Hanna Gray. (Pentru prima oară Christinel nu ia parte la o asemenea ceremonie ; după cele două ore, cît a durat Concertul din downtown, nu mai îndrăzneşte să mai stea încă un ceas pe scaun. Şi, tot pentru prima oară, nu mai invităm — sîmbătă seara — grupul de amici şi colegi la noi acasă, la cognac, scotch şi conversaţii).

Pe seară, «tornado warning». În timpul cinei, furtună, dar neaşteptat de blîndă. Nu îndrăznim să ne întoarcem la Swift Hall, pentru *Panel session :* «ASSR in retrospect & Prospect». Doi vechi membri — Joe Kitagawa şi Kenneth Morgan — evocă începutul Asociaţiei. Alţi trei, mai tineri, discută «viitorul». Impresia curioasă şi totuşi stenică ; simţeam că «rolul şi funcţia» mea începe să fie dacă nu uitate, cel puţin împinse în trecut ; admirabilul titlu al articolului lui Ninian Smart, de acum cîţiva ani, în *Numen : Beyond Eliade...* Evident. Ar fi fost deprimant să facem mereu acelaşi şi acelaşi lucru.

SÎMBĂTĂ 28 APRILIE. Ca de obicei nu asist la şedinţa de dimineaţă. La 2,30 vine la mine Seymour Cain şi stăm de vorbă pînă la 3,15. Apoi la Swift ; Kurt Budolph vorbeşte despre *Religious Studies & the Religious Situation in Eastern Europe.* (Unii se întreabă dacă se va mai întoarce la catedra lui din Leipzig).

APRILIE 1984. Nu mai ştiu dacă am însemnat undeva în acest caiet că Hans Peter Duerr mi-a trimis al treilea şi ultimul volum din *Festschriftul* la care lucrează de cîţiva ani : *Die Mitte der Welt : Aufsätze zu Mircea Eliade* (Suhrkamp Verlang). Al doilea volum, *Sehnsucht nach dem Ursprung* (Syndikat, 1983, aproape 600 de pagini) a impresionat pe unii din «admiratorii» mei pentru articolele critice, „negative", pe care le alesese. Primul volum, mult mai modest ca proporţii, a apărut vara trecută, la *Qumran,* o editură de care încă nu auzisem.

Am ţinut să însemnez acest amănunt bibliografic pentru că, în afară de cîţiva librari şi jurnalişti din Germania, nimeni nu ştie de *Festschrift* în trei volume. Poate doar aici, în U.S.A., pentru că printre colaboratori se numără Edward Shils şi alţii. Informaţia nu poate fi publicată în revistele din ţară şi postul *„Europa Liberă"* se aude din ce în ce mai greu.

5 MAI. Mă îngrozesc dîndu-mi seama de ce mi se întîmplă de mai multe luni : de-abia reuşesc să scriu o pagină, două pe zi. Dar tot ce scriu trebuie corectat şi rescris, oricît de modest ar fi „conţinutul".

E adevărat, sunt mereu hărţuit (întîlniri, rapoarte în legătură cu articolele pentru *Enciclopedie* etc.)

Nu mai vorbesc de sănătate : durerile de la încheieturile mîinilor s-au agravat, mă simt obosit, încep să uit de la o zi la alta... Cred că n-aş scrie cu bucurie, şi destul de repede, decît *Autobiografia.*

15 MAI. Astă seară la 7,00 a venit reprezentantul comercial al Ambasadei, Gh. Folescu, să încarce primele lădiţe de carton (trei cutii pline cu extrase — în afară de sutele de extrase pe care le-am trimis la Regenstein...) Va reveni mîine, la aceeaşi oră, cu un ajutor, ca să ridice cele vreo 1 000 fascicole din *Asiatique, Anthropos, East & West, Numen, Temenos* etc. Mi-a spus că le expedia prin New York şi de acolo, cu vaporul, la ţară.

18 MAI. Alaltăieri au venit, tot la 7 seara, Folescu împreună cu soţia. Au urcat şi coborît, în ascensorul Bibliotecii, de vreo trei, patru ori, încărcînd şi descărcîndu-le în maşina lor, toate revistele şi extrasele depozitate la gura podului. (Le urcase acolo Peter acum cîteva luni).

Astăzi, la 2,00, Folescu a revenit cu un ajutor, Adrian. Au încărcat peste o sută de volume (printre care Ibn Khaldum, cele patru volume din *Istoria filozofiei greceşti* a lui Guthrie, *Platon* a lui Friendländen în trei volume, etc.). Apoi au urcat în biblioteca mea din Woodlawn, şi au umplut cîteva lăzi (colecţia revistei *Antaios,* o parte din *Complete Works* ale lui Jung, o parte din *Eranos — Jahrbücher* etc.).

Răsuflu uşurat. Aştept doar un semn de la Biblioteca unde vor ajunge aceste colecţii, ca să expediez alte 800—1 000 de volume.

24—26 MAI. Corectez articolele pentru *Enciclopedie ;* am primit, zilele trecute, vreo trei kg. Sunt, totuşi, mulţumit de această muncă ; nu cred că aş fi putut face altceva, mai „personal". De cîteva zile mă zbat să termin contribuţia mea la articolul despre androginism, pe care îl voi semna împreună cu Wendy O'Flaherty.

27 MAI. Încerc să-mi adun dosarele de lucru pentru vară.

NEW YORK, 30 MAI. Am sosit alaltăieri la opt seara. Plecasem din O'Hare la 2,00, dar din cauza ploaiei, am aşteptat un ceas în avion : nu se putea ateriza la New York.

Ploaia a continuat toată ziua de ieri şi n-a încetat nici acum. Am citit şi corectat pachetul cu texte pentru *Enciclopedie* pe care l-am găsit aici.

Astă-seară am cinat la Arthur Cohen, cu încă trei prieteni de-ai lui. Am regăsit, astfel, pentru cîteva ceasuri, „atmosfera" în care am trăit atîţia ani (pe vremuri) : discuţii despre tot şi despre toate, aluzii erudite sau răutăcioase, amintiri din trei continente...

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Cîteva ştiri noi despre I. L. Caragiale

Am cunoscut aici, în Capitală, cu prilejul unor cercetări de istorie literară, pe Sonia Zarifopol (1904—1981), fiica eseistului şi criticului literar Paul Zarifopol. Era o intelectuală distinsă, receptivă şi îndatoritoare cu toţi acei ce se interesau de biografia şi opera lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, I.L. Caragiale, Mateiu I. Caragiale, Luca I. Caragiale, Paul Zarifopol, Cristian Racovski, Grigore M. Sturza, Emanoil Ciomac şi Cella Delavrancea. Aceştia frecventau, cu destulă regularitate, casa familiei lui Paul Zarifopol. De nenumărate ori mi-a dăruit cărţi, reviste, manuscrise, iconografie, scrisori şi autografe ale scriitorilor menţionaţi mai sus. De tot interesul e o mică fotografie ce înfăţişează chipul lui I.L. Caragiale şi al prietenului său Petru Th. Missir (1856—1929). E o imagine din tinereţea lor, expediată din Berlin în anul 1906, cînd Petru Th. Missir împlinea cincizeci de ani. Cele cîteva rînduri scrise de autorul memorabilelor momente emoţionează atît prin ideea ce o cuprind, cît şi prin forma de alint a cuvintelor :

Ca să vezi cît de uşuratec s-a procedat de la-nceput şi pînă acum în toată daravera bietului Ristache, îţi alătur următorul comunicat, pe care mi l-a adus adineaori, după ce ţi-am expediat cartea ilustrată oficiosul „Universul" : Un comunicat al ministerului de interne.

În faţa timpului care nu iartă pe nimeni, destinatarul menţionează : **Primit marţi 17 febr[uarie] 1906. P[etru] M[issir].**

O altă misivă, adresată de data aceasta lui Paul Zarifopol, exprimă cu luciditate, în laconismul ei, atitudinea lui I.L. Caragiale faţă de arestarea la Cîineni în octombrie 1909 şi expulzarea, pentru a doua oară, a lui Cristian Racovski (1873—1941). Opinia lui I.L. Caragiale în privinţa militantului socialist Cristian Racovski, pe care-l cunoscuse în 1907, cînd fusese expulzat întîia oară şi de care era ataşat deoarece manifestase interes pentru broşura sa închinată revoltelor din 1907, e tranşantă şi neechivocă :

Cuprins de adîncă melancolie, îţi trimit această neştearsă, dulce amintire... Off ! lasă-mă, Petrache ! lasă-mă să plîng. Al tău Car. [Herrn Professor Petru Th. Missir, avocat, Bukarest, 101, str. G. Cantacuzino 101, (fostă Polonă), Rumänien. Wilmersdorf bei Berlin, 12 februarie 1906].

De la ministerul de interne ni s-a dat următorul comunicat : Doctorul Cristea George Stanceff, zis şi Racovski, a fost expulzat din ţară printr-un jurnal al Consiliului de miniştri din 2 iulie 1907. Născut la Cotel, în Bulgaria, la 29 august 1873, din părinţi bulgari, George Stanceff şi Maria Racowski, botezat de preotul Costa Petrof a urmat clasele primare la Varna, gimnaziul la Gabrowy, iar mai tîrziu se află în Franţa ca bursier al ministerului instrucţiunei publice din Bulgaria. A fost înscris în listele de recrutare ale comunei Cotel, ca aparţinînd contingentului 1893 şi a figurat pe aceste liste ca nesupus pînă în 1902. Părinţii lui au emigrat în Dobrogea pe la 1880, cînd Cristea George Stanceff avea şapte ani, aşa că nici părinţii, nici el nu pot fi consideraţi ca cetăţeni români dogrobeni, deoarece nu se aflau în Dobrogea în ziua de 11 aprilie 1877, cum cere articolul 3 al legii pentru organizarea Dobrogei. De altminteri, doctorul Cristea George Stanceff a trecut frontiera română cu paşapoartele bulgare nr. 154 şi 406 din anii 1897 şi 1899 ; la 1894 a fost expulzat din Berlin ca supus bulgar ; cu propria sa mînă s-a înscris tot ca supus bulgar, în registrul de matriculare al facultăţii de medicină din Berlin ; a luat parte la congresul socialist din 1899, în calitate de delegat al Bulgariei.

Chiar Înalta Curte de Casaţie, la 5 aprilie 1908, respingînd recursul făcut de doctorul Stanceff-Racowski, privitor la ştergerea lui din listele electorale, a constatat că acesta „s-a supus unei protecţiuni străine şi şi-a manifestat în mod constant şi neîndoios această intenţiune".

Deci, ca stare de drept, nu mai poate invoca cetăţenia ; ca stare de fapt, nu mai poate intra, necum stărui, în ţară, decît „tolerat" de autorităţi. Ţi-aduci aminte că i-am spus, faţă de d[umnea]ta şi de d[omnu]l Costică, să nu tenteze calea justiţiei [pripit]. Ce să le faci „tovarăşilor" dacă sînt capsomani şi vor să spargă zidul cu glava ! Sănătate ! Car. Despre acestea mai pe larg cînd ne vom vedea. [Berlin, vineri 23 octombrie 1909].

Cristian Racovski stîrnise ura conducătorilor partidului liberal deoarece agita masele, ţinea răsunătoare conferinţe în Capitală şi în întreaga ţară, condamnase cu asprime reprimarea sîngeroasă a răsculaţilor din 1907. Acestea sînt motivele expulzării sale. I.L. Caragiale nu putea fi indiferent la mizeriile suportate cu atîta stoicism de către unul dintre cei mai culţi reprezentanţi ai mişcării socialiste din ţara noastră. De aici izvorăşte gestul de a decupa din **Universul** comunicatul transcris mai sus. În acest sens a se vedea **Afacerea Racovski. Deciziunile d[omnul] N.D. Cocea. O anchetă medicală. La judecătorul de instrucţie. [Universul,** 27, nr. 291, vineri, 23 octombrie 1909, p. 4, col. 2—3, jos]. Cele două misive vin să întregească dialogurile epistolare ale lui I.L. Caragiale şi să nuanţeze şi mai concludent modul de a vibra al marelui ironist.

NICOLAE SCURTU

Simpozion cultural

La 28 martie a.c. a avut loc la Universitatea Rochester al VI-lea Simpozion de cultură şi istorie românească. Organizat de prof. Charles Carlton, un bun cunoscător al relaţiilor româneşti şi profesor de franceză la Universitatea din Rochester, simpozionul a fost patronat de Secţia de limbi străine, literatură şi lingvistică, în colaborare cu Secţia de engleză şi istorie, bucurîndu-se de o asistenţă numeroasă, formată, în special, din membrii mediului universitar, profesori şi studenţi.

Dr. Rodica Boţoman, profesoară la Universitatea de stat din Ohio, unde conduce cursul de limba română (urmat de circa 200 de studenţi) specializată în literatura comparată franco-română şi în metodologia studierii limbilor străine, a prezentat comunicarea „Depăşirea frontierelor : strategii pentru comunicaţia interculturală".

Poeta Nina Cassian, originară din România, stabilită în prezent la New York, a recitat din poemele sale publicate în „The New Yorker", „American Poetry review" şi din volumul în curs de apariţie „Life Sentence. Selected Poems".

Dr. Radu Florescu, profesor la Boston College, autor al mai multor lucrări privind persoana şi epoca „Prinţului Dracula (Vlad Ţepeş)", a conferenţiat pe această temă, ilustrîndu-o cu imagini video.

Dr. Ştefan Stoenescu, de la Universitatea Cornell, fost profesor la Universitatea Bucureşti, coautor al unei bibliografii privind traducerile poeziilor româneşti în limba engleză (în curs de apariţie la Universitatea Rochester), a prezentat „Poezia în secolul XX (englezească şi română) şi Psalmii".

În continuarea simpozionului, s-au prezentat imagini ale Columnei lui Traian de la Roma şi războaiele dacice, iar librăria Barnes & Noble, din localitate, a organizat o expoziţie de cărţi.

Simpozionul a relevat prezenţa dr. doc. Adrian Marino, care, în baza unei burse Fullbright-Hays, urmează să lucreze ca cercetător în cadrul Universităţii Rochester.

În cuvîntul său de mulţumire pentru onoarea ce i s-a făcut prin acest simpozion, dl. Adrian Marino a prezentat şi unele aspecte ale vieţii culturale din România şi şi-a exprimat încrederea în revitalizarea acesteia, odată cu dispariţia totală a oricărei forme de comunism, chiar aşa-zis reformist, din România.

Lumea Liberă Românească
80/14 aprilie 1990

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (VII)

ÎN DRUM SPRE NOROC

Visam că umblu înot prin văzduh. N-aş putea zice că zburam, fiindcă nu aveam aripi, dar nici înot propriu-zis nu era, fiindcă pluteam îmbrăcat. Dar ce uşor e să te ridici de la pămînt ! N-aveam decît să fac cîteva zvîcniri puternice la început, din picioare şi din mîini şi porneam în urcuş vertical, aşa de lin şi de domol cum numai puful de păpădie se ridică. Odată pornit, băteam uşor aerul cu tălpile şi palmele, ţinînd braţele întinse de-a lungul trupului. Fiecare bătaie îmi sporea suirea egal de lină. Cînd văzduh mult rămînea sub mine, îmi aplecam ochii spre pămînt, foarte mirat că ceilalţi nu făceau mişcările acestea atît de simple şi de uşoare, să se înalţe în zbor ca mine. Uneori ridicîndu-mă dintre ei, le arătam cum se îndeplinesc primele mişcări, că doar acestea erau ceva mai grele, dar ei rămîneau pe pămînt, fără să încerce. Simţeam pe sus un suflu care mă înfăşura fluid cu o blîndeţe abia răcoroasă. Sub mine văzduhul, împrejur văzduh, deasupra văzduh, albastru, străveziu, de o puritate ideală. O beţie dulce, nemărginit de voioasă, fără spaima pe care o simţi cînd zbori întîia oară cu avionul. Această plutire în nemărginirea aeriană s-a repetat nu o dată, ci de zeci şi sute de ori în fuga anilor. Mai tîrziu, o nouă figură intervenea să sporească bucuria zborului în abis. De la o anumită înălţime schimbam poziţia verticală şi mă înclinam înainte, plutind orizontal. Se făceau sub mine străzi semuite cu cele din centrul capitalei şi trăiam aceeaşi euforie ca la început, privind mulţimea pestriţă de pe trotuare. Visul acesta a fost atît de des în viaţa mea că uneori, în stare de veghe, nu-l mai puteam deosebi de realitate. Mi se părea că într-adevăr poţi să zbori.

Nu cred în vise şi nu m-am ocupat de studierea şi tîlcuirea lor. Deşi sînt convins că spiritul nostru visează necontenit în somn, dar nu ne aducem aminte decît de cele surprinse, în stare de semiveghe, n-am reţinut din ele decît patru, foarte curioase, dintre care încă unul cu repetiţie, dar cu sens întors. Acesta a început în 1929, după ce petrecusem o vacanţă la Braşov. Se făcea un gang subteran extrem de întortocheat care începea de la Warte şi se isprăvea la Stîncile lui Solomon. Nu ştiu de ce trebuia să trec prin gangul acesta cînd de la un capăt, cînd de la celălalt. În unele părţi era scobit în stîncă uscată, în altele în pămînt acoperit de muşchi viscos cu scînteieri fioroase. Era întunecos şi nu aveam luminare. Pe anumite porţiuni mergeam în picioare cu spatele înconvoiat, dar un chin fără nume mă apuca prin strîmtorile lui gîtuite. Trebuia să mă tîrăsc un veac pe pîntece într-un spaţiu că abia îmi încăpea trupul noroit. Aceste treceri erau aşa de sufocante încît, dacă visul nu s-ar fi sfîrşit, aş fi murit înăbuşit. Cu tot chinul îngrozitor, ieşeam totdeauna la lumina zilei, lac de sudoare.

Nu m-am ocupat cu tîlcuirea viselor şi nici cu ocultismul, fiindcă ştiu persoane care, practicîndu-le, au început să judece anapoda. Biblia, scrisă în epoci cînd speculaţia fantezistă suplinea ştiinţa, e plină de vise revelatorii. Ale mele sînt contradictorii punîndu-mi faţă în faţă un zbor aerian şi un tîrîş subteran, două imagini onirice, care anticipează înfăţişările soartei mele. Zborul din văzduh l-am visat întîia oară într-un han murdar din Calea Rahovei, în ajunul examenului de admitere la Seminarul Central.

Drumul spre noroc a fost anevoios. Şoseaua Bucureşti—Alexandria era un du-te-vino neîntrerupt de care şi de oameni. Atunci mi-am dat seama cîtă lume cunoştea tata. Abia porneam „la ţăcăneală", cum zicea el, şi ne opream. Cei care veneau dinspre oraş opreau şi ei. Erau teleormăneni cu care nu se văzuse de mult. După taifas, da drumul cailor, dar iar strîngea din hăţuri.

— Cum aţi vîndul grîul fraţilor ?

Erau vlăsceni de-ai noştri. O luam din loc ca să oprim iar.

— Măi, ce mîndreţe de varză o să aveţi estimp !

Erau ilfoveni din lunca Argeşului.

— Tată, dă drumul cailor !

— Cum se poate măi băiete ? Dacă nu opresc eu, opresc ei. Şi apoi mai răsuflă şi caii.

Într-adevăr, caii mai mult răsuflau decît mergeau. Mai greu era cînd aduceau vorba de mine.

— Şi azi, ăsta e băiatul tău ?

Mă arătau cu codia biciului.

— Îl duci la Bucureşti să-l faci boier, hai ?

— Păi unul e Nidelea, ştie el ce face.

— Noroc să-i dea Dumnezeu, vere !

Mă simţeam la mare strîmtoare. Cine ştie dacă reuşesc sau nu. Era mai bine să nu ştie nimeni de povestea asta. În timp ce ei vorbeau, şedeam popîndău în căruţă şi mă uitam la rîndunici pe sîrmele telegrafului. Abia spre seară am ajuns la bariera oraşului. Încă un popas. Obrazul tatei s-a făcut serios.

— Eu zic, Ionică, să încalţi ghetele.

M-am încălţat cu înfrigurare. Te pomeneşti că vreunul din comisie stă pe aici. Să nu mă prindă cu picioarele goale. De la cizmele cu pricina îmi puneam întîia oară ghete şi încă noi. Tata s-a închinat şi a murmurat cuvintele lui tainice. Mi-am făcut şi eu cruce.

August 1904.

Curtea şi grădina Seminarului Central forfoteau de lume. Un popor de părinţi cu băieţaşii de mînă. Cămăşile noastre lungi din şesul Dunării se învălmăşau cu ţiţarii de la munte, cu miniaturile de marinari după care cunoşteai pe copiii mai înstăriţi. Siluete negre de preoţi, învăţători cu faţa arsă ca ţăranii, cîrciumari neraşi de o săptămînă, fiecare cu feciorul alături. Fremăta o îngrijorare prin toată această mulţime cu 350 de concurenţi la 17 burse şi 26 solve, cîte erau prevăzute pentru clasa întîia. Năvala era aşa de mare încît oltenii, încă pe atîţia la număr, au fost repartizaţi la Craiova cu altă comisie şcoli faimoase în lumea satelor, dar niciodată ca în acest an. În grupuri se vorbea de protecţii înalte. Cîte un băiat naiv se grozăvea că taică-său are bilet de la ministru. Persoane importante coborau din trăsuri luxoase şi intrau de-a dreptul în cancelarie. Noi n-aveam pe nimeni. Nu ne cunoştea nimeni. Un preot cu micul marinar de mînă se adresează tatei, luîndu-l de sus :

— Crezi tu, mă, că tocmai feciorul tău o să intre ?

— Cum o vrea Dumnezeu, părinte.

Tata era aşa de sigur de reuşită că nici o ironie nu-l descumpănea. Cînd am plecat de-acasă, Constantin Spineşteanu mi-a spus : „Tu mergi la sigur. Să răspunzi natural cum ai vorbi cu mine". Cuvîntul lui era singurul meu bilet de recomandaţie. Simţeam că, dacă va fi pe dreptate, n-am nevoie de protecţie, cum n-aveam să am niciodată în viaţă. Am intrat în examene. S-a afişat rezultatul probelor scrise. Sfios cum eram, am citit-o de jos în sus. Inima îmi ticăia de moarte, nu-mi găseam numele. În sfîrşit, sîngele mi-a năvălit în faţă m-am găsit în fruntea listei ! Spineşteanu a venit să asiste la oral. Elevii lui erau mîndria lui. Un băiat înalt îşi ţipa răspunsurile de spărgea tavanul şi m-a întrecut cu un punct. Dar ce-mi păsa mie cînd am cucerit bursa contra unei armate de aspiranţi ? Cînd s-au afişat listele definitive, 43 de băieţaşi se bucurau, gloata cea mare plîngea. Se îndreptau spre ieşire cu lacrimile pe obraz. Printre ei era şi odrasla popii care îl apostrofase pe tata. Mă uitam în urma lor şi m-a cuprins mila. Sărăcuţii ! Au sperat ca şi mine şi eu ştiu bine în ce mizerie îşi duc înfrîngerile mulţi dintre ei.

Text stabilit de I. OPRIŞAN

Efigii

Constant Tonegaru

Constant Tonegaru, de care m-a legat o profundă prietenie, s-a bucurat de o atenție deosebită din partea criticii în ultimii ani. Au apărut nu numai studii cu totul meritorii în legătură cu opera sa, dar și prezentări ale vieții sale, cercetătorii adunînd cu migală date inedite și relevante.

A existat însă și un larg interval de viață al poetului, mai puțin cunoscut și oricum bine tăinuit de cenzură, cel din epoca stalinistă, această perioadă care a paralizat anii cei mai creatori ai unei generații, a reușit să suprime, să înlăture sau să devizeze de la țelurile lor personalități de frunte ale vieții culturale românești, impunînd o serie de culturnici care au căpătat în timp consacrarea oficială pe care o dau statele de serviciu.

Constant Tonegaru, ca și mine, am făcut parte dintr-o generație, numită recent, „generația războiului", cea care a început să se manifeste plenar în primii ani după război — între '45 și '48 — fiind apoi redusă la tăcere de tăvălugul stalinist. Evocarea de față o fac, în primul rînd, din datorie și afecțiune față de un prieten care nu și-a putut mărturisi revolta pentru anii furați, pentru opiniile politice condamnate.

Mi-a mai rămas o mică fotografie a lui Constant Tonegaru, pe care încerc să o anim cu pelicula amintirilor. Neverosimil de slab și de înalt, acoperit de un basc strîmt și decolorat deasupra unei groase perechi de ochelari, străbătea străzile ca un catarg cu un țel anume, neabătut de adversitățile și furtunile vieții. Fantezia sa nesfîrșită, veselia, inconformismul față de falsele valori impuse, puritatea sa sufletească, acel romantism împerecheat cu o subtilă dar tăioasă ironie, ascundeau o intransigență dusă pînă la sacrificiu. Articolele lui Constant Tonegaru din „Dreptatea" sînt necruțătoare și cei care se adăposteau îndărătul respectabilelor convenințe constituite ale regimului stalinist, corupt în primul rînd prin falsitatea imorală a ideologiei lui, îl detestau și îl temeau.

L-am cunoscut pe Constant Tonegaru în '41 cînd, proaspăt student, ocupam cu un amic constănțean, pictor suprarealist, o cămăruță pe str. Dr. Varnali, în apropierea casei din Bul. Cuza 13, unde locuia poetul și la cîțiva pași de „cotețul de porumbei" al lui Dimitrie Stelaru. Tonegaru, care dăduse examen la Belle Arte și își manifesta fervoarea pentru desen pînă și în manuscrisele sale, înflorate de tot felul de imagini, folosea uneltele pictorului, petrecînd la noi ore întregi. După lucru, migram sub lumina lunii, pilotați de Tonegaru, la Șosea sau în vechile cartiere bucureștene, necunoscute nouă, celor veniți din Constanța. Prin Tonegaru i-am cunoscut pe profesorul Vladimir Streinu, pe medicul și poetul Alexandru Lungu, care se află acum în Germania, pe pictorul Ioan Mirea, în prezent la Paris, pe regretatul scenograf Tony Gheorghiu, pe Eugen Barbu, care, pe vremea aceea, președinte al unei asociații cicliste de juniori din cartierul Sf. Vineri, trăia într-o sărăcie lucie, își făcea focul cu ziare și cizela fără grabă romanul său **Groapa.**

Tonegaru nu avea domiciliu fix, pendula între casa mamei sale, numită după divorț Florica Zorilă, cea a viitorului actor Tudorel Popa, pe atunci student la medicină, dar mai ales, cu precădere, locuia săptămîni întregi în casa familiei Fratostițeanu, de pe strada Sofia 2, admirabil cuib și refugiu al intelectualității independente în anii aceia de cruntă prigoană. La familia Fratostițeanu, se întîlneau profesorul Ion Petrovici, Petru Comarnescu, Monseniorul Ghika, sculptorul Anghel, părintele Bartal, istoricul Petre Năsturel și mulți alții, ale căror nume nu îndrăznesc să le pronunț din motive care sînt cunoscute, pînă ce Gheorghe și Lucia Fratostițeanu s-au văzut arestați, casa lor a fost devalizată, și în încăperile în care cîntase Enescu și citise Stelaru, s-a mutat actrița de foarte dubios talent și patimi răzbunătoare Lica Gheorghiu-Dej.

Vremurile erau din ce în ce mai grele, oamenii își vindeau ce brumă mai aveau și la marginea societății sau în afara ei, foștii scriitori sau artiști care nu se înjugaseră la carul triumfal al culturii staliniste, duceau o existență precară, trăind de azi pe mîine. Găseam de lucru prin șantierele de refacere ale clădirilor avariate de război, la drumuri, în figurația pieselor de teatru sau filmelor cu mase de oameni în mișcare, pe care le dorea noua orînduire, sau alte îndeletniciri pentru cetățeni îndemni.

În această perioadă din jurul anului '49, eu și cu Tonegaru reușisem să ne găsim cîteva preparații la Constanța, grație recomandărilor unui fost pedagog al liceului Mircea cel Bătrîn, care, cu nobilă discreție, ne-a ajutat în acele vremi de grea cumpănă. A fost un noroc, de care a beneficiat un timp și Stelaru, venit să ne întîlnească, și care ne-a permis să supraviețuim cîteva luni.

Cînd în toamnă preparațiile au încetat, a trebuit să ne găsim îndeletniciri mai puțin comode. Stelaru s-a angajat în port, la cărat saci de ciment și mi-a propus și mie aceasta, în speranța secretă că vom putea evada, ascunși în cala vreunui vapor. Tonegaru, cumplit de slab și cu o sănătate precară, a fost plasat pentru scurtă vreme în familia unui bun amic, apoi s-a reîntors la București.

În primăvara următoare s-a constituit în București, din îndemnul Monseniorului Barral, în scopuri strict caritabile, un cerc de într-ajutorare a intelectualilor, căruia Monseniorul i-a inspirat numele celui pe care îl tradusese admirabil în franțuzește, „Mihail Eminescu". Acest cerc își propunea numai să colaboreze cu Crucea Roșie Internațională pentru a alina foamea și suferințele unor intelectuali părăsiți în propria lor țară. Nu după mult au sosit și ajutoarele, pe care le-au înlesnit și părinții catolici François și Francisc de la biserica Sf. Vincent de Paul. Îmi amintesc că a trebuit să le transportăm ca gangsterii dintr-o legație occidentală în mașini particulare, apoi în taxiuri. Era anul unei foamete îngrozitoare și mulți intelectuali fără serviciu sau în vîrstă, din cei care își vindeau la Talcioc ultimele mărunțișuri, năpăstuiți de stalinism, se vedeau amenințați cu pieirea. Îmi amintesc și acum de praful de ouă, de vitaminele, de cutiile cu lapte condensat, de flanelele și ghetele cu talpă de asbest care veneau ca de pe altă planetă, dintr-o lume care trăia dincolo de zvîrcolirile și însîngerările noastre.

Ceva mai tîrziu, Monseniorul Barral, părinții François și Francisc au dat socoteală pentru gestul lor generos de a ajuta pe scriitorii și artiștii năpăstuiți, pe care regimul urmărea să-i lichideze, și au căpătat ani grei de închisoare. Nimeni nu avea voie să întindă o ofrandă cît de mică unor muribunzi. Un prieten comun, poet de mare valoare lirică, care a fost prins ducînd un pachet cu alimente și medicamente unei familii de opozanți ai regimului a primit opt ani de închisoare, pe care i-a ispășit pînă la ultimul, întîlnindu-și, la ieșire, copiii mari și soția lăsată pe drumuri. Tonegaru, care îi transmisese pachetul, a fost condamnat la doi ani, cu toate eforturile părinților lui de a-l salva. Pentru sănătatea șubredă a lui Constant Tonegaru această pedeapsă nedreaptă a echivalat cu o condamnare la moarte. Într-adevăr, el a murit de embolie pulmonară — urmare a regimului de închisoare — la numai trei luni de la părăsirea Bicazului, după ce dăduse noi speranțe mamei sale și bucurase inimile prietenilor săi apropiați. Îmi amintesc cum într-o dimineață de iarnă — era la 10 februarie 1952, după cum menționează biografii săi — mama sa mi-a bătut în ușă și a șoptit cu greutate privindu-mă disperată „Costel al meu a murit". Apoi cum am alergat cu tatăl lui după ajutoare, nu aveau nici de unele, cum așteptînd formalitățile ne-am adăpostit într-o circiumă, lîngă vitrina prin fața căreia treceau într-una oameni zgribuliți — desigur era o zi obișnuită, fără o semnificație deosebită — cum tatăl lui Constant, fost căpitan de cursă lungă, repeta ceva mașinal, rotindu-și ochii fără să mă privească, încercînd să-și încredințeze un gînd care l-ar fi îndepărtat fie și pentru o clipă de groaznicul adevăr, în acel Februarie din anul '52, cînd pe tronul moscovit domnea netulburat Stalin peste o lume de sclavi și de supuși ai acestora. Fulgii grei de nea se lipeau de vitrină și făceau tot mai fantomatice contururile trecătorilor, bătrînul Tonegaru avea în ochi dorința penibilă de a-mi face o mărturisire, pe care nu îndrăznea să și-o deslușească sieși, stăruind în adîncul unui trecut întrețăiat de păcate și elanuri sau al unui viitor de neîndurat, încerca să îmi vorbească, apoi pe neașteptate se răzgîndea și îmi arăta cu un gest mașinal zăpada, da, era greu, aproape cu neputință să se sape o groapă în pămîntul înghețat, pe vapoare era mai simplu, marinarii erau cusuți în saci și toate celelalte. Îl cunoscusem în trecere pe fostul căpitan de cursă lungă și grandilocvența lui, intenția lui de a epata și de a convinge cu orice preț, îmi impuseseră rezervă. Nici lui Constant nu îi fusese apropiat, dar atunci, în cîrciuma întunecată, aveam în față doar un tată care își pierduse unicul fiu. Și el și doamna Zorilă se zbăteau în sărăcie. Cît timp Constant fusese închis, doamna Zorilă lucrase ca femeie de serviciu la un hotel sordid de pe Calea Griviței — da, va trebui spus cîndva, într-un cumplit ceas al adevărului, că mama poetului a fost silită să mănînce și să deretice camerele unui mizerabil hotel de tranzit de pe Calea Griviței, a fost pedepsită de același regim care, prin Uniunea Scriitorilor, i-a dat o pensie în ultimii ani de viață (pentru a o face să uite că i-a asasinat fiul), în numele aceleiași ipocrite dialectici și căințe nesincere — era o femeie bătrînă și bolnavă, fără nici un venit, hărțuită de procesul lui Constant, apoi de grija pachetelor pe care i le ducea la închisoare. Ni s-a dat un coșciug de la Sfatul Popular, după zile de alergare, un modest coșciug de brad, care a trebuit înădit deoarece era prea scurt. Au trecut zile multe cu formalitățile și îmi amintesc că Constant Tonegaru, prietenul meu pe care îl privegheam în cămărița asimetrică de pe bulevardul Cuza 13, cu pomiere și draperii Belle Epoque, păstrate de mama sa dintr-o existență fericită de mult încheiată, poetul **Plantațiilor** care așteptase patru sau cinci zile să îi sosească un coșciug de la Sfatul Popular, începuse să exale mirosul fetid al morții, deși lîngă el se afla masca pe care i-o scosese sculptorul Demu și nelipsiții săi ochelari de miop. „Iată" îmi spuneam, da, așa gîndeam atunci, „ți-a fost cel mai bun prieten. Făcea versuri, curte femeilor și lupta pentru libertate. Iar acum se descompune încet și imobilitatea lui aparentă nu este decît oglinda unei cumplite risipiri".

Din zilele acelea de priveghiu o anumită prezență m-a impresionat în mod deosebit. Un străin, destul de vîrstnic dar neobișnuit de înalt și de puternic, cu un chip ca de piatră și o căutătură severă. A rămas cîteva clipe în cadrul ușii, cu brațele încrucișate, contemplînd trupul nemișcat al poetului, apoi și-a rotit privirile în camera sărăcăcioasă și a plecat fără un cuvînt. Am aflat că vizitatorul fusese Ilie Cătărău — mi-am amintit cu cîtă admirație vorbea de el Constant — cel care aruncase în aer, înainte de primul război mondial, statuia lui Arpad de pe Tâmpa, evadase din închisoare și fusese harponier pe balenierele din mările Sudului.

Toată viața Constant Tonegaru și-a dorit călătorii în țări îndepărtate, în marile orașe, în marile porturi cu trepte către valurile neliniștite — pe care le văzuse cîndva în călătoriile din copilărie făcute alături de tatăl său, căpitanul de vas — era o nostalgie către marile înfăptuiri ale marilor culturi, spre care, în mod firesc, toată generația noastră a năzuit fără succes.

Poetul corăbiilor cu nume exotice și matrozilor îndrăzneți, stătea mut în fața rețelelor de sîrmă ghimpată care, ca și astăzi, protejau portul Constanța de cei care doreau să se desprindă de lumea estică, unde legi bizare, neomenești, îi constrîngeau să trăiască și să moară. Îmi amintesc de nostalgia cu care Constant Tonegaru privea orizontul, îmbrățișînd fantomele acelor trireme și acelor corăbii cu pînze care nu cunoscuseră cortinele văzute și nevăzute ale epocii noastre. Îmi evoc necontenit, îmi repet mereu versurile sale :

La mal, un cîntec ne-a oprit, străveziu și stins : / ieșeau, intrau, sirene
prin castele scufundate / și din adînc
în sus creștea lumina ; / poate și apele
ce începuseră să scadă / din Lună un
sîmbure roșiatic s-a desprins, / poate
un doge și-a lăsat inelul greu să cadă.

Îmi șoptesc aceste versuri, evocîndu-mi silueta lui Constant la imaginea mării, dincolo de care, pe pînza întinsă a apelor, îmi apare sicriul de brad înădit dăruit de puterea lui Stalin pentru unica și marea sa călătorie.

Pavel CHIHAIA

Cercetări noi despre texte românești vechi

1. Au trecut mai bine de zece ani de cînd profesorul universitar, slavistul Gh. Mihăilă a publicat valoroasa lucrare Cultură și literatură română veche în context european **(430 p.). Este o culegere prețioasă de studii și texte privind literatura noastră medievală în raporturile ei cu literatura și cultura țărilor vecine. Încă de atunci (1979) autorul anunța cercetări mai amănunțite asupra celei mai vechi opere istoriografice scrisă în limba română (1620), de Moxa, la mănăstirea Bistrița (Oltenia).**

Despre cronicarul Moxa, sau Moxalie Mihail și cronograful său au scris, la noi, B.P. Hasdeu (a editat textul în 1877), Ion Bogdan (a editat cronica lui Manasses sec. XII, ca izvor principal al lui Moxa) și Margareta Ștefănescu, a continuat studiul comparitiv Manasses—Moxa (1927). În 1989, profesorul slavist Gh. Mihăilă publică o temeinică monografie pe care istoria literaturii române vechi o semnalează cu vie satisfacție : Mihail Moxa, Cronica universală **(589 p., Ed. Minerva). Cronica se deschide cu** „de-nceputul lumii cei dintîiu", **urmînd tradiția** Bibliei, **trece pe scurt la istoria Orientului antic (Egiptul, Siria, Iudeea, Macedonia), continuă cu istoria Romanilor, apoi cu istoria Bizanțului, dînd amănunte despre fiecare împărat și sfîrșește cu evenimente din anul 1489, aducînd detalii mai multe despre cucerirea Țarigradului (1453).**

Informațiile adunate și studiate de profesorul Mihăilă timp de mai mulți ani în bibliotecile din U.R.S.S. (în special la Moscova) sînt așa de numeroase și necunoscute chiar specialiștilor, încît ele trebuiau a fi comunicate într-un plan clar sistematizat.

Conpoziția lucrării : **Cultura bizantină pătrunde în țările române prin intermediul traducerilor slavone, pe care autorul le semnalează și le numește „slavo-române". Aceste manuscrise se găsesc, în bună parte, în Biblioteca Academiei Române (p. 5—26). Alt capitol tratează despre „Începuturile istoriografiei universale în limba română" mai multe în Moldova (p. 26—32). Matei al Mirelor, stabilit la Tîrgoviște și Teofil egumenul mănăstirii Bistrița (Oltenia) au fost promotorii unui curent progresist, care au încurajat tema** istoriografiei universale **în limba română. Primele texte** istoriografice **în limba română sînt studiate de profesorul Mihăilă din tabelele cronologice din anul 1588, în vremea lui Petru Șchiopu, voevodul Moldovei (p. 27—36). Teofil a îndemnat pe Moxa, cunoscător al limbii iberice și al celei grecești, să compună cronograful amintit, terminat în 1620.**

Compunerea cronografului a necesitat consultarea mai multor lucrări istorice, desigur existente atunci în biblioteca mănăstirii Bistrița. Ocupîndu-se de Moxa, zis și Moxalie, profesorul Mihăilă explică ultimul sunet ca un epitet avînd sensul de păcătosul. Epitetul românesc este obișnuit în textele vechi cu sensul de umilință creștină. Activitatea culturală a lui Moxa capătă dimensiuni și profunzimi mai mari, ca traducător din slavonește (versurile lui Udriște Năsturel), ca tipograf (Pravila **de la Govora, 1640), și ca autor de scrieri liturgice. Moxa a fost un cărturar și scriitor cu preocupări diversificate (p. 36—42).**

Partea de muncă și metodă științifică o constituie studiul izvoarelor în întocmirea cronografului său și modul liber, personal, de folosire a lor. Studiul izvoarelor autorul îl elaborează în două părți, la p. 42—53 și p. 56—91 ; „Notă asupra ediției", aceste din urmă pagini cuprind și studiul manuscriselor, filiația dintre el și stema lor. În ordinea folosirii lor în structura cronografului ele sînt următoarele (dau și siglele lor) :

M = **Constantin Manasses, cronograf tradus în slavo-medeobulgară, copiat în Moldova, sec. XVI—XVIII.**
N = **Cronografie pe scurt a patriarhului Nichifor, traducere slavonă, cu evenimente pînă în anul 1425.**
S = **Cronica lui Simeon magistrul și logofătul, ms. slavon, provenind din biblioteca lui Atanasie Crimca, din mănăstirea Dragomirna.**
Z = **Cronica lui Ioan Zonares.**
E = **Panegiricul împăraților Constantin și Elena, slavon, tradus de Gh. Mihăilă.**
Br = **Letopisețul lui Gheorghe Brancovici.**
Cr — **Cronica anilor 1296—1413 atribuită lui Ioan Chritasmenos, microfilm Academia Română.**
Let = **Letopisețul sîrbesc nou, slavon.**
PII = **Letopisețul Putna II, slavon, sec. XVI—XVII.**

Aceste Izvoare **sînt tipărite și comentate pentru prima dată. Textul românesc al Cronografului este publicat la p. 95—223, după ms. din anul 1620 (azi în Biblioteca Lenin, Moscova). Pentru specialiștii în paleografie, pentru studioșii în lingvistică textul este reprodus și în facsimile (p. 429—585).**

Ediția ce prezentăm cititorilor este prima ediție, integrală, comentată istoric și lingvistic. **Comentariile** istorice **corectează greșelile cronologice, identifică numele împăraților cuprinși în cronograf, precizează anii domniei ; notele interferente sînt bogate, interesante și precise. Vezi și** indicele de nume proprii. **Comentariul lingvistic este cuprins în indicele de cuvinte (p. 371—426).**

Lucrarea slavistului român, profesorul Gh. Mihăilă de la Universitatea din București este de o valoare incontestabilă, aș putea spune fără egal, în domeniul filologiei, adică al științei textologice. Orice lucrare filologică de restituire a textelor și studiul lor pe ansamblu va rămîne în umbră dacă nu va întruni competența „modelului Mihăilă".

Toate aceste manuscrise sînt slavone, unele dintre ele sînt traduceri din cronici bizantine. Ele arată ce puternic a fost în Țările Române curentul de cultură bizantino-slav.

Dintre manuscrisele românești din țara noastră care au transcris cronograful lui Moxa semnalăm : Ms. mănăstirii Bistrița (1620) acum în Biblioteca Lenin din Moscova, Ms. nr. 52 din complexul muzeal Craiova, Ms. B.C. Universitare „M. Eminescu" din Iași, achiziționat de M. Eminescu, cînd era directorul Bibliotecii ieșene. Diferențele textuale dintre manuscrisele românești sînt notate la p. 75—86, la nivelul „scărilor", adică al tablelor de materie.

2. Literatura pravilelor. Pravilă **în limba românească veche însemna** lege. **Au circulat întîi în manuscrise (sec. XVI) iar tipărirea lor a început în 1560—1562, cea dintîi fiind atribuită lui Coresi. În secolul al XVIII-lea tipărirea acestora s-a îmbogățit, pe măsura dezvoltării relațiilor dintre oameni, cînd viața socială și economică a avut implicații mai frecvente ale respectivelor relații. Pe lîngă titlul de pravilă (cea de la Govora, 1640—1641) s-a adăugat cel de** Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești, **adică cele date de împărați bizantini (Iași, 1649), sau** Îndreptarea legii **(Tîrgoviște, 1652). În 1780, Ianche Văcărescu îi dă ca titlu** manual de legi, **întocmit la îndemnul voevodului Alexandru Ipsilanti. Cu imprimarea acestui** manual **legislația începe să se redacteze în limba grecească și românească.**

Cercetările mai noi au scos în evidență manualul de legi antolog de Mihai Fotino, **grec din Insula Hios (de unde numele de Histul, Chiotul) care a trăit în Țara Românească între anii 1764—1781, încurajat și prețuit de domnitorii români pentru cultura lui filosofică și juridică. Textele juridice antologate de Fotino (Fotinopoulos) s-au întocmit, mereu amplificate, în 1765—1766, pentru a primi forma definitivă în 1777. Opera lui Fotino a fost recent (1982, la Atena, 1989 la București), valorificată de cercetători români : Valentin Georgescu (cunoscut mai ales ca romanist), Emanuel Popescu-Miharț și Nestor Camariano (1909—1982), precum și de juriști greci Pan Zepos și de Anastasia Sifonion-Karpas. Academia din Atena a publicat, în 1982, un volum de 678 p. Titlul monumentalei opere scrisă în grecește și franțuzește este** Manual de legi **(Nomicon proheiros)** întocmit de Mihai Fotinopoulos, la București (1705—1777). **Contribuția lui Zepos și Karpas este cuprinsă între p. I—LVIII și 1—415. Profesorul dr. Valentin Georgescu semnează studiul despre Mihai Fotino (p. LIX—CVI), N. Camariano publică traducerea românească** a Manualelor-**Fotino, editate în 1869, precedate de un studiu introductiv (p. CVII—CXII și p. 417—592).**

A doua lucrare este publicată în 1989, cu titlul Organizarea de stat a Țării Românești (1765—1782) **de Valentin Georgescu și Emanuela Popescu-Miharț (283 p.) de Institutul de studii sud-est europene.**

Textele reprezintă opera lui Mihai Fotino care le-a redactat în grecește, dar sînt traduse de editori în românește (p. 91—252), comentate în note erudite. Conținutul lor se referă la îndatoririle domnilor, boierilor, cetățenilor de rînd, țiganilor, la organizarea breslelor de meșteșugari, a comerțului și negustorilor. Institutul conduce colecția „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris" sub îngrijirea căruia s-au publicat pînă acum 11 volume de studii și texte, începînd cu anul 1955, în Editura Academiei Române. Activitatea științifică a Institutului se situează pe poziții serioase de cercetări istorice obiective, bazate pe izvoare autentice.

Subliniez aici nu numai importanța istorică, socială și etnografică a colecției, dar și ca izvoare de inspirație și documentare a scriitorilor de romane istorice, evocatoare ale trecutului poporului român.

Dan SIMONESCU

Arcadie Suceveanu

Poet din generația de scriitori ajunsă astăzi la deplina ei maturitate în contextul literar al Moldovei de dincolo de Prut, Arcadie Suceveanu aduce în mesajul său liric atît frămîntările profunde pentru înfăptuirea idealurilor naționale cît și aspirațiile către o sincronizare de viziune și tonalitate cu poezia română actuală.

J.L.

Imperiul nisipului, Sahara

Sahara ne-a-nghițit definitiv,
Noi mirosim parcă-a Pompei și-a lavă.
Nisip, nisip e-n timpla mea bolnavă,
Nisip, nisip secret, conspirativ.

Nisip de-apocalips, nisip, nisip
Se-ntinde ca o plantă carnivoră
Ce ne sugrumă lent și ne devoră,
Viscoasă, uriașă, fără chip.

Nisip curgînd mecanic, monoton,
Și peste tot miraje-nșelătoare
Mințind viziunea tragicei Sahare,

Pe zarea căreia, ca un blazon,
Se vede încă Turnul Babilon '
Un cap de monstru mort, dospind la soare.

Neamul lui Iona

...Și-atuncea a venit un pește mare
Și ne-a-nghițit pe noi, peștii cei mici.
Și iată-ne de veacuri stînd aici,
În burta lui, și nu avem scăpare.

E mare, Doamne, peștele cel mare !
O fi din stirpea biblicului chit
Ce pe Iona, bietul, l-a-nghițit
În pîntecele lui de pește mare ?

Ce generos e peștele cel mare !
Nu ne mai lasă-n grija nimănui,
Ne-oferă tot confortul burții lui,
Cum se cuvine unui pește mare.

Viziunea lui și ea-i de pește mare :
Viziune-gură și viziune-hău ;
El n-are crize sau păreri de rău
Că-n burta lui se descompun popoare.
Cumplită-i pofta peștelui cel mare,
Dar nu ne poate mistui pe toți,
Căci, iată, ni se nasc copii, nepoți,
Și are crampe peștele cel mare.

Doamne al peștilor, tu cel mai mare,
Ce dormi în jilțul propriului mit,
Te întrebăm : cu ce să-ți fi greșit
Noi, care-am plîns — spre tine — munți de sare ?

Doamne, îți cerem milă și-ndurare :
Dacă mai ții la ale noastre sorți
Și nu vrei să murim prin sufocare,
Nici să trăim pe jumătate morți —
Fă peștele ca să ne verse-n mare
Și naște-ne din nou, dacă mai poți !

Cimitire vii

Acești irozi azi nu mai taie prunci,
Ei taie tot ce poate ține minte,
Acești irozi au și primit porunci
Să taie toți strămoșii din morminte.

Ci-acești irozi nu au de unde știi
(Acești irozi au intuiția proastă)
Cum noi îi îngropărăm, zi de zi,
În osul nostru și în carnea noastră.

Acești irozi se fac a nu vedea,
Acești irozi nu vor să ia aminte
Că Burebista doarme-n tîmpla mea,
Că Eminescu-mi curge prin cuvinte.

Ei rîmă sat cu sat și deal cu deal,
Hăcuie cruci și răscolesc altare,
Dar nu e de găsit nici Decebal,
Nici Dragoș Vodă, nici Ștefan cel Mare.

Noi sîntem, iată, cimitire vii,
Noi sîntem piramide umblătoare,
Tot neamul de Ioni și de Marii
Zidit e-n noi, în toți și-n fiecare.

Ei în zadar cotrobăiesc prin gropi
Și taie tidve, înecați în fiere —
Nouă ne ard făclii de paști în ochi,
Noi mirosim a stea și-a înviere.

Noi învățăm din nou, aici, să fim,
De viața noastră ține cont vecia.
Sus în Carpați ning flori de vicleim,
În ieslea lor se naște-acum Mesia.

Meditaţii ortodoxe

Duminica Rusaliilor

Praznicul împărătesc sărbătorit la 50 de zile după Înviere şi la 10 zile după Înălţare poartă numele de **Duminica Rusaliilor** sau Duminica **Pogorîrii Duhului Sfînt,** care în popor mai este numită şi **Duminica Mare.** Denumirea de **„Rusalii"** este de origine romană, de la substantivul plural latin : **rosalia** -ium (singular **rosa**), şi erau sărbătorile în timpul cărora se depuneau coroane de trandafiri la morminte şi se aduceau libaţiuni. În Biserica noastră, credincioşii pomenesc pe cei morţi ai lor cu o zi înainte de Rusalii, în **Sîmbăta Rusaliilor,** numită şi **Sîmbăta moşilor** (cuvîntul „moşi" fiind de origine autohtonă). Peste puntea a două milenii, marea sărbătoare creştină a **Rusaliilor** cinstită ca întotdeauna, aşa cum se cuvine de neamul nostru, cu numai o săptămînă în urmă este o punte de legătură între noi şi strămoşi.

Denumirea **„Cincizecimea"** este de origine biblică şi ea făcea parte din cele trei mari sărbători iudaice : **Paştele, Cincizecimea** şi **Corturile.** Paştele şi Cincizecimea le-au sărbătorit de timpuriu şi creştinii, însă cu înţelesul lor nou : **Învierea Domnului** şi **Pogorîrea Sfîntului Duh** (I Cor. XVI, 8 ; Fapte XX, 16). La iudei **Cincizecimea** se sărbătorea în luna Sivan, ziua a 7-a, a cincizecea zi după 16 Nisan (Levitic XXIII, 15—16), adică la cincizeci de zile după a doua zi a Paştilor evreilor, care se sărbătorea între 15—27 Nisan. În Pentateuh, **Cincizecimea** poartă numele de sărbătoarea **Săptămînilor,** fiindcă se serba la şapte săptămîni după Paşti, adică la o săptămînă de săptămîni (la 50 de zile, Deuteronom XVI, 16). Se mai numea şi **sărbătoarea Secerişului** (Exod XXIII, 16), fiind instituită şi cu scopul de a se aduce mulţumiri lui Dumnezeu pentru prima recoltă de orz şi grîu. În Vechiul Testament, **Cincizecimea** aminteşte şi ziua cînd Dumnezeu a dat lui Moise **Tablele Legii** pe Muntele Sinai şi el le-a citit în faţa poporului evreu, care a fost salvat din robia egipteană şi chemat la misiunea ce i-a încredinţat-o. **„Iar Muntele Sinai fumega tot, că** Se **pogorise Dumnezeu pe el în foc... şi tot muntele se cutremura puternic"** (Ieşirea XIX, 18). Simbolul prezenţei şi al puterii lui Dumnezeu şi al Duhului Sfînt este focul, care curăţă şi sfinţeşte (Exod II, 2 ; Isaia IV, 4). Sfîntul Ioan Botezătorul prooroceşte despre Domnul Hristos că va boteza **„cu Duh Sfînt şi cu foc"** (Matei II, 11 ; Luca III, 16). La cincizeci de zile după Înviere, Apostolii Mîntuitorului vor primi botezul **„cu Duh Sfînt şi cu foc".** Înainte de Înălţarea Sa la ceruri, Mîntuitorul le-a poruncit Apostolilor să rămînă la Ierusalim pînă cînd se vor îmbrăca cu **putere** de sus (Luca XXIV, 49 ; Fapte 1, 4—5). Acum, la **Cincizecime,** se împlineşte făgăduinţa Mîntuitorului : **„Şi cînd a fost ziua Cincizecimii, erau toţi Apostolii împreună la un loc. Şi din cer fără de veste, s-a făcut un vuiet ca de suflare de vînt ce vine repede, şi a umplut toată casa unde şedeau ei. Şi li s-au arătat, împărţite, limbi ca de foc şi au şezut pe fiecare dintre ei. Şi s-au umplut toţi de Duhul Sfînt şi au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi. Şi erau în Ierusalim locuitori iudei, bărbaţi cucernici, din toate neamurile care sînt sub cer. Şi, făcîndu-se glasul acela, s-a adunat mulţimea şi s-a turburat, căci fiecare îi auzea pe ei vorbind în limba sa. Şi erau uimiţi toţi şi se minunau zicînd : Iată, nu sînt aceştia care vorbesc toţi galileeni ? Şi cum auzim noi fiecare limba noastră, în care ne-am născut ? Parţi şi mezi şi elamiţi şi cei ce locuiesc în Mesopotamia, în Iudeea şi în Capadocia, în Pont şi în Asia, în Frigia şi în Pamfilia, în Egipt şi în părţile Libiei cea de lîngă Cirene, şi romanii în treacăt, iudei şi prozeliţi, cretani şi arabi, îi auzim pe ei vorbind în limbile noastre despre faptele minunate ale lui Dumnezeu".**

Este vorba numai de cei 12 Apostoli care se găseau **„împreună la un loc"** într-o casă particulară (vers. 2) în care Duhul Sfînt s-a pogorît în chip de limbi de foc **„şi a şezut pe fiecare dintre ei",** adică asupra fiecăruia fără nici un fel de deosebire. După cum pregătirea primirii Legii pe Muntele Sinai s-a făcut prin **„tunete, fulgere şi nor des",** tot aşa şi pregătirea minunii Pogorîrii Duhului Sfînt s-a făcut prin mijloace excepţionale pentru a atrage atenţia Apostolilor şi a evreilor adunaţi în Ierusalim. Limbile de foc coborîte asupra Apostolilor avea să-i curăţe şi să-i sfinţească, pentru ca şi ei să cureţe şi să sfinţească lumea de păcat. Minunea vorbirii în diferite limbi la Cincizecime este harisma cunoscută sub numele **„glosolalie",** harismă întîlnită la începutul Bisericii creştine şi menţionată în Noul Testament, fiind rodul credinţei în Domnul Hristos. **„Iar celor ce vor crede, le vor urma aceste semne : În numele Meu, demonii vor izgoni, în limbi noi vor grăi"** (Marcu XVI, 17).

Prin pogorîrea Sfîntului Duh asupra Apostolilor ia naştere în mod văzut Biserica creştină şi lucrarea neîntreruptă a Duhului Sfînt asupra ei prin slujitorii Bisericii şi în sfintele Taine săvîrşite cu harul Sfîntului Duh, care este **„dătător de viaţă"** (Ioan, VI, 63).

Duhul Sfînt este izvorul harului în Biserică, El este puterea Tainelor şi El sfinţeşte pe slujitorii bisericeşti (Fapte XX, 28) ca „iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu" (I Cor. IV, 1). Lor, slujitorilor sfinţiţi ai Bisericii, le-a încredinţat Mîntuitorul puterea de a învăţa, a sfinţi şi a conduce sufletele la mîntuire. **„Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă, şi cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine ; iar cel ce se leapădă de Mine se leapădă de Cel ce M-a trimis pe Mine"** (Luca X, 16).

Adunarea **„tuturor neamurilor de sub cer"** (vers. 5) la Ierusalim, la ziua Cincizecimii, ascultînd şi înţelegînd **„faptele minunate ale lui Dumnezeu"** (vers. 11), este şi pentru noi un îndemn la unitate între toţi creştinii, ca să vorbim una şi aceeaşi limbă a credinţei şi a dragostei care a stat la baza întemeierii Bisericii creştine în ziua Cincizecimii.

Pr. Prof. I. IONESCU

Cu Ion Miloş, pe viu

Urmare din pag. 1

E cel mai însemnat cotidian suedez. Apare la Stockholm. Articolul se numeşte **Tre äldre bildade kerar,** s-ar tălmăci : **trei oameni înţelepţi, maturi,** în felul acesta... Autor e renumitul critic literar Tommy Olofsson. Cei trei sînt Ion Miloş, Bernt Erikson şi Lennart Bruce.

Î : **Despre tine ce spune ?**

R : Toate vrei să le ştii ! Uite ce zice : multă poezie de înaltă perfecţie şi frumuseţe estetică.

Î : **Iar „Göteborgs-Posten" ?**

R : E al doilea cotidian al Suediei. Aici, despre mine a scris Lars Nygren : **Ion Miloş under 30 är,** deci eu în decurs de 30 de ani... Vezi, articolul e din 16 februarie.

Î : **Şi cum te caracterizează ?**

R : Mi-e mai uşor să-ţi spun în suedeză : **ett poetiskt fullblod.** — Poet pur sînge ? — Cam aşa. —

Î : **Ai adus cu tine, deci, ziarele ?**

R : Numai pe cele de anul ăsta, (rîde). Le-am adus ca să i le pun la dispoziţie ambasadorului Suediei la Bucureşti care tocmai se pregăteşte să ne primească, pe cei trei veniţi din Suedia, la Bucureşti. (Priveşte peste alt ziar, brusc înduioşat. Mă lămureşte :) **Sydsvenskan** apare în sudul ţării, exemplarul e din 16 februarie. Autoarea studiului, Catarina Gisbry, **En Kämpe lika ädel som Don Quijote** e, poate, sentimentală. Afirmă că sunt un luptător tot atît de nobil ca şi Don Quijote, numai că : **Pe cînd Don Quijote îl avea de partea sa pe Sancho Panza, Ion Miloş se luptă singur.**

Î : **Te-ai luptat, într-adevăr, singur, ca să impui valorile artistice româneşti, pe Eminescu în primul rînd, de care suedezii au luat cunoştinţă cu o vie capacitate de adeziune !**

R : Tot reputatul Tommy Olofsson şi tot în **Svenska Dagbladet,** în eseul **Rumänsk nattionalskald,** îl compară pe Eminescu cu cel mai de seamă romantic suedez, Stagnelius, insistînd asupra actului de curaj, de a purcede la tălmăcirea unui poet la fel de greu de tradus ca şi clasicul suedez. Criticul îşi manifestă opinia că prin publicarea, în Suedia, a liricii eminesciene, o mare lacună este acoperită, în cunoaşterea romantismului european, în genere. Este şi părerea criticului Magnus Ericsson, în **Eminescu äntligen pô svenska. — Eminescu însuşit în suedeză,** articol apărut în cotidianul de seară **Kvällsposten.** Acesta e chiar mai direct, încheindu-şi astfel rîndurile : **„Cititorul se închină".** E un fapt, suedezii îl apreciază, acum, pe Eminescu, despre care, pînă mai ieri nu ştiau nimic sau aproape nimic. De pildă, titlul ăsta : **Rumänsk skald med vitale dikter.**

Î : **Nu-mi tălmăci, încep s-o rup în suedeză : un poet român cu poezii vitale !**

R : Thomas Kjelgen semnează cronica la volumul **Over häjderna (Peste vîrfuri),** tipărit în editura Symposion. Îl înfăţişează pe marele nostru Eminescu drept un poet contemporan de o mare vitalitate (în **Kristianstadsbladet).** Ceva care are să te intereseze mai mult, poate, tot în **Sydsvenska Dagbladet.** Articolul poartă titlul **Dorul po rumänska** şi aparţine eseistului Sven Christer Swalm. Spune că acum au intrat în limba suedeză două cuvinte noi : **dor şi doină ! Despre Memento mori** în suedeză afirmă că e într-o **„limbă de catedrală".**

Î : **Dar antologia de proză românească de mai an, „Rumänsk Kyis" (Poarta sărutului) ?**

R : Nu ştii ce greu am izbutit să conving editorii. Pe vremea aceea nimeni nu voia să audă de România.

Î : **Iar după revoluţie ?**

R : Am sosit la Bucureşti cu patru noi volume de traduceri, din versurile lui Geo Bogza, Ana Blandiana, Mircea Dinescu şi Marin Sorescu. Din franceză l-am tradus în limba suedeză pe Cioran.

Î : **Şi, totuşi, aici...**

R : Aici, s-au găsit unii care să mă facă să înţeleg că le-aş face, cum să zic, concurenţă, că particip la simpozioane, că mă duc, în cîte o vară la Neptun. Parcă aş respira aerul lor. Am adus în Suedia pictori, actori, trupe întregi, confraţi întru poezie, dar se pare că nu e deajuns. Ajunge să-l uiţi pe unul...

Î : **Voi pune pe hîrtie, dragă Ioane, lucrurile astea, ca unul care te cunosc, parcă, de cînd mă ştiu, care ţi-am citit poeziile pline de patos, şi nu puţine de indignare, împotriva poluării morale, a materialismului sălbatic al lumii noastre de pretutindeni, versuri de mînie şi de puritate. M-am gîndit o clipă, la Adunarea generală a scriitorilor, să te propun membru de onoare. Mi-am adus însă aminte că, acolo, personal, nu trecusem de primul baraj, pe care l-au sărit cu uşurinţă alţii, vechi şi iubiţi săritori la înălţime.**

R : La urma urmei, poezia contează. A face, în loc de a avea.

Î : **Don Quijote, dacă îmi dai voie să consemnez, mi-e tare drag. Şi nu în ultimul rînd, fiindcă nu dezarmează !**

Intelectuali români în exil

Jurnalul Literar **invită scriitorii, artiştii şi oamenii de ştiinţă români — care, din diverse motive, au luat calea exilului — să participe la o anchetă menită să reinnoade firul unui dialog întrerupt atît de brutal şi cu consecinţe atît de nefaste. Întrebările propuse sînt orientative, participanţii avînd libertatea de a răspunde numai la unele dintre ele sau, eventual, să propună răspunsuri la altele care nu au fost formulate.**

1. Cu ce gînduri şi sentimente aţi întîmpinat revoluţia din România din decembrie 1989 ?
2. Care au fost principalele dumneavoastră realizări culturale din perioada exilului ? Dar principalele eşecuri ?
3. Ce proiecte aveţi pentru reintegrarea dumneavoastră în noile coordonate ale culturii române ?
4. Care sînt virtuţile culturii unei societăţi democrate pe care ar trebui să le preia astăzi cultura română şi care sînt viciile pe care ar trebui să le evite ?
5. Ce soluţii concrete întrevedeţi/propuneţi pentru reluarea grabnică a unui dialog eficient între cultura română şi celelalte culturi ale lumii ?

Vladimir Arsene

Născut în 1951, la Bucureşti, absolvent al Institutului de arhitectură „Ion Mincu" **(1976), VLADIMIR ARSENE s-a stabilit în S.U.A. în anul 1978. Este profesor de arhitectură la** New Jersey Institute of Technology **şi asociat la firma new-yorkeză de arhitectură** Grad. **Ţine prelegeri la diverse universităţi americane şi europene. Participă la expoziţii internaţionale de arhitectură, precum cea de la Muzeul de arhitectură din Frankfurt pe Main (mai, 1989), intitulată „New York, 1970—1990". În perioada 1983—1986, cîştigă trei premii la concursuri internaţionale de arhitectură din S.U.A.**

L-am reîntîlnit pe Vladimir Arsene la Simpozionul internaţional de arhitectură, **cu tema „A construi oraşul — Civilizaţie şi echipare urbană" (Bucureşti, 30 aprilie — 3 mai 1990), în cadrul căruia a prezentat zeci de diapozitive şi comunicarea „Prezenţă şi absenţă în arhitectură" (rezumatul textului a fost publicat în revista „22", nr. 18 din 17 mai 1990). Redăm, în continuare, răspunsurile sale la ancheta noastră :**

1. În lupta continuă de a-mi afirma şi interoga identitatea, depărtarea de casă şi realitatea dezrădăcinării au tins să devină coordonate solide ale structurii mele interioare. O Românie liberă a zdruncinat nişte baze precar constituite şi a pus sub semnul întrebării forma şi textura multor orizonturi. Mi-a produs o binecuvîntată stare de nelinişte şi de incertitudine.

2. Cuvîntul acesta **realizare** mi s-a părut întotdeauna greu de definit şi, pentru a-i uşura „citirea", l-am asociat întotdeauna şi cu acela de **eşec.** Timpul mi-a întărit convingerea în identitatea celor două noţiuni şi poate aceasta mi-a fost cea mai mare realizare şi cel mai profund eşec.

3. Proiectele mele sînt legate de oraşul în al cărui destin mă simt, în continuare, profund implicat. Am trăit mutilarea Bucureştiului în episoadele disparate ale vizitelor mele. Oraşul are nevoie de o nouă „citire", de o nouă pătrundere a existenţelor suprapuse şi conflictuale, înainte de a contempla o nouă alcătuire a fiinţei sale. Poate acesta va fi proiectul cel mai dificil din lunga suită a celor ce vor urma. Inconştient, am cărat cu mine — tăind prin densitatea multor oraşe — imaginea unui Bucureşti ce nu mai există şi căruia acest pelerinaj i-a conferit o altă realitate. Poate aş putea adăuga în ţesutul confuz ce încearcă imaginea unei noi identificări şi această imagine familiară şi străină pe care o pot prinde, de fapt, numai în Bucureşti.

4—5. Noţiunile de **democraţie, ideologie** şi **cultură** nu se separă uşor, iar scara valorilor culturale nu se citeşte cu limpezime pe fundalul realităţilor politice. **Democraţia** nu este o condiţie a **culturii,** ci o reflectare a ei ; iar **cultura** nu este o creaţie o democraţiei, ci una din aspiraţiile ei. **Constructivismul** rus şi **raţionalismul** italian au fost asociate cu naşterea dictaturii în ţările respective, iar intoleranţa **modernismului** în arhitectură şi urbanism s-a împlinit în cadrul democraţiei franceze. Evident că, în ultimă instanţă, atît fascismul, cît şi comunismul au tins spre distrugerea culturii, căci antiteza dintre **cultura contemporană** şi **ideologie** are o profundă relevanţă istorică.

Fragmentarea culturală a civilizaţiei occidentale — ce marchează sfîrşitul mileniului şi al ideologiei — are reflectări sociale şi politice. În acest sens, revoluţia română apare într-un context mai larg, ce va integra cultura română în cea continentală. În acelaşi timp, noua realitate — disociată şi instabilă — a civilizaţiei contemporane va angaja cultura română, care — prin însăşi ancorarea ei fundamentală între est şi vest, prin valenţele sale tranzitorii — poate juca un rol important atît în conştientizarea momentului, cît şi în poziţionarea acestuia faţă de elementele orientale, stabile ale culturii umane.

Cultura română va **prelua** şi **evita** elemente ale culturii societăţii democrate europene, fără un program prestabilit. Prin însăşi natura sa critică, cultura română va digera atît **virtuţile,** cît şi **viciile** altor culturi, printr-un proces esenţial de întrepătrundere şi diferenţiere. Nimic nu este **de evitat,** nimic nu este **de preluat** cu predilecţie.

20 mai 1990

Anchetă realizată de Andrei OIŞTEANU

Fanarioţii

urmare din pag. 1

ţei şi nu o mîrşăvie, o dezlănţuire de patimi şi instincte în faţa morţii şi a pedepsirii de către destin a agresorului.

Închei aceste cîteva notaţii cu un sentiment de ruşine faţă de felul cum **R.T.V.-ul** compromite astfel sistematic neamul românesc în faţa Europei civilizate, în care domnul Răzvan Theodorescu (şi nu numai el) vrea să ne reeducă. Îmi este ruşine pentru **ştiinţa de carte** a domnului Răzvan Theodorescu şi mai ales pentru copiii săi, care vor judeca mîine faptele de astăzi ale tatălui lor. Îi doresc însă mult succes în **activitatea** sa viitoare, carei mi se pare, şi se zvoneeşte, va fi una efectiv, **„diplomatică".** Fiindcă era **normal** acum — cel puţin pentru noi — ca în loc să se situeze alături de un Alexandru Paleologu (ca în alte timpuri), domnia-sa să aspire cu înfrigurare să-l... înlocuiască. La mai mare / mister Kojac !

Carnet săptămînal

Clarviziunea politică a lui Marivaux

Aveam despre Marivaux imaginea uşor fanată a piruetelor spirituale înscrise în ambianţa roz-aurie a unui ancien régime pe care revoluţia nu l-a numit nici odios, nici sinistru. Înaintam spre Teatrul Naţional, ocolind manifestaţia din Piaţa Universităţii, cu sentimentul culpabilităţii celui care caută, pentru cîteva ore, un refugiu într-o lume factice, însufleţită de eleganţa francezei actorilor din Montpellier.

Ştiam vag că Le Triomphe de l'Amour este qui-pro-quo picant, în care o fată lipsită de prejudecăţi farmecă un cărturar pedant şi, în travesti, seduce o femeie resemnată, pentru a ajunge la tînărul rîvnit, ferit de tentaţiile lumii prin grija celor doi protectori ai săi.

Ironie la adresa unui tip de cultură care încearcă zadarnic să neutralizeze implacabilul instinct al vieţii, scenariu al precarităţii închiderii meditative în refuzul sau amînarea experienţei directe, iată linia de receptare impusă de o tradiţie care, de la Renaştere, prin Shakespeare şi Molière, ajunge, la Marivaux, excesiv stilizată, aproape epurată de orice carnalitate. Nu mă gîndesc întîmplător la Shakespeare : A douăsprezecea noapte are un subiect similar. Acolo însă paznicul închiderii este un burghez vanitos şi arivist, Malvolio, care acţionează în numele unei pruderii lipsite de altitudine intelectuală. La Marivaux nu apar cheflii, bufonii, acel Falstaff care este Sir Toby Belch, nu există decît doi cărturari austeri şi servitorii lor bine antrenaţi dar, vai, coruptibili. Lipseşte, de asemenea atracţia oarecum morbidă a Violei care, interpretată, conform regulilor elizabetane, de un băiat, redevine băiat prin travesti, sporind astfel ambiguitatea relaţiilor intersexuale.

Marea surpriză a spectacolului companiei Treize Vents este relevarea dramei politice subiacente marivodajului. Nu este nici o interpretare forţată a regizorului Jacques Nichet, nici o condiţionare a receptorului marcat de preocupări politice : am verificat, recitind textul.

Tînăra Léonide, cu farmec de efeb, este o prinţesă ajunsă pe tron în urma unei lovituri de stat a cărei victimă dezmoştenită este Agis, obiectul stăruinţelor prinţesei. Filosoful Hermocrate şi sora lui, Léontine, îl păstrează pe Agis ferit de tentaţii secundare, pregătindu-l pentru o viitoare revanşă. Este îndoielnic că acţiunea Léonidei să fi fost declanşată de un „coup de foudre". Mai probabil, dobîndirea consortului princiar este motivată de dorinţa legitimării, prin reconciliere, a puterii dobîndite prin forţă. Opoziţia este însă în gardă şi are un instrument de pază bine pregătit : servitorii Arlequin şi Damis, primul specializat în strîngerea informaţiilor, al doilea în acţiuni violente. Prinţesa acţionează cu mult discernămînt. Văzînd că tentativa pregătită cu portrete în miniatură şi travesti elaborat este gata să eşueze în faşă datorită vigilenţei aparatului de pază bine instruit, dar neutru ideologic, ea trece direct la coruperea acestuia, însuşindu-şi astfel un corp profesionist, gata să servească pe cel ce plăteşte mai bine.

O dată infrastructura puterii captată, începe opera de seducţie a celor doi opozanţi : intelectualul şi sentimentala (bună reprezentare sintetică a opoziţiei). Cu cea din urmă, operaţia reuşeşte repede. Mimînd, în travesti, o fugoasă virilitate, prinţesa actualizează fantasmele femeii refulate, dîndu-i gustul experienţei directe şi fluturîndu-i şansa unei posibile împliniri.

Filosoful este, la început, intratabil. Spre deosebire de eroul lui Shakespeare, aflat într-o situaţie similară, el nu este vanitos iar, în faţa tentaţiilor, ştie să se stăpînească. Lui i se va oferi însă iluzia că este demn de a fi iubit, ceea ce, pentru un ginditor, constituie premisa împăcării cu sine însuşi.

Prinţesa ştie să dea pentru a obţine. Aparatul represiv va primi bani, omul de rînd speranţa păcii sufleteşti. Ea mai ştie însă iluzia împlinirii dorinţelor, iar intelectualul să evite confuzia de a promite unuia ceea ce se potriveşte altuia, dovedind adîncă şi cinică înţelegere a diversităţii psihosociale şi pricepere în dobîndirea consensului.

Agis, mobilul acţiunii şi cel educat pentru a acţiona (agir), va fi răpit de tentaţia slavei într-o admirabilă metaforă regizorală, o draperie roşie imensă care pare a înălţa cuplul princiar dincolo de spaţiul scenic. Acest final triumfal, realizat ca în-văluire, decorează mecanismul acelor numeroşi Trionfi reprezentaţi în pictura secolului clasic european.

Marivaux se arată, dincolo de marivodaj, un subtil analist al strategiilor puterii, dovedind că frivolitatea poate fi o formă de protest, un grăunte de nisip care să gripeze angrenajul politic. Numind „Le Triomphe de l'Amour" victoria calculului politic rece, el ne trimite cu gîndul la alt frumos spectacol la care am asistat, numit „Le Triomphe de la Rose".

Adrian MIHALACHE

Menţiuni

● **CRITERION. La început au fost cîteva asociaţii ale tinerilor eseişti bucureşteni : Poesis, Forum şi Criterion, în cadrul activităţii cărora se putea discuta liber, chiar în contradictoriu, observîndu-se stima reciprocă. Publicaţia** Criterion, **revistă de artă, litere şi filosofie, al cărei prim număr a apărut la 15 oct. 1934 şi-a încheiat apariţia în ianuarie-februarie 1935. Revista îşi propusese un ritm bilunar, ce nu a putut fi respectat din pricina dificultăţilor materiale ale vremii ; în total colecţia ei cuprinde şapte numere.**

Astăzi această revistă este reînviată, ca organ al Asociaţiei Noul Criterion, **avînd acelaşi subtitlu ca în 1934 şi menţionînd ca fondatori pe mai vechii ei redactori, fără a respecta ordinea alfabetică, iniţială : Ion I. Cantacuzino, Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Constantin Enescu (numai de la al doilea număr), Constantin Noica, H.H. Stahl Al. Christescu-Tell şi Mircea Vulcănescu. Grupul redacţional de astăzi se compune din : Liviu Atonesei, Sever Avram, Virgil Mihaiu, Mircea Handoca, Gabriel Stănescu (redactor şef), Dan Stanca, Radu R. Şerban şi Doina Uricaru. Noua publicaţie îşi propune un ritm de apariţie lunar, nu indică sediul redacţional, nici tipografia, decît două numere de telefon. Deocamdată revista are opt pagini, mai multe decît în seria veche, şi o paginaţie puţin diferită, deşi respectă cele patru coloane, în afara primei pagini, care la** Criterionul **de acum mai bine de o jumătate de veac era scrisă de un singur autor. Dintre membrii fondatori mai e în viaţă doar H.H. Stahl, care nu colaborează însă la acest număr prim. Revista de astăzi vede lumina tiparului într-o stare de nebulozitate ideologică în plan naţional şi, ca şi vechea serie îşi propune o clarificare a poziţiilor, prin „eseuri şi dezbateri" acceptînd contribuţiile valoroase şi obiective ale tuturor celor care se interesează de aceste probleme, de la politologi la teologi, artişti, filosofi şi scriitori. Printre colaboratorii primului număr amintim pe D. Stăniloaie şi Arşavir Acterian, pe Sorin Antohi şi Mircea Handoca (publicări inedite din Mircea Eliade şi Constantin Noica), pe Vasile Dem Zamfirescu şi M. Zamfir. Multe texte acordă privilegiul graţiei atmosferei grupului păltinişan. Doina Uricaru semnează o paralelă incitantă între Emil Cioran şi Constantin Noica, Pe culmile speranţei şi disperării, iar despre Mircea Vulcănescu scrie Gheorghiţă Geană. O revistă de înaltă ţinută intelectuală, o apariţie elevată, căreia i-am dori o viaţă cît mai îndelungată. Este o publicaţie de prestigiu al momentului ideatic actual.**

● **Transilvania. Este una dintre revistele cu apariţie lunară care are acum o nouă conducere redacţională : Ion Mircea, redactor şef şi Mircea Ivănescu, secretar general de redacţie. Aşadar, doi poeţi la cîrma revistei sibiene. Formatul publicaţiei a rămas acelaşi, paginile sînt mai puţine. O parte din rubricile revistei au rămas aceleaşi : poezii, proză, cronici literare, în loc de cronica ediţiilor, literatură şi actualitate, cultură, filatelie. Lipseşte** cronica lunară **din toate cele trei numere imprimate pînă acum. Considerăm lipsa acestei rubrici ca un aspect negativ, pentru că prin mijlocirea ei s-a oglindit mişcarea literară, mai cu seamă cea din periodice. De asemenea, lipseşte** Mişcarea literară **(aceasta s-ar putea să revină datorită reluării activităţii editoriale curente). Articolul program al acestei noi serii,** Primăvara românească, **fixează spiritul de continuitate al publicaţiei : „Căci revista poartă pe frontispiciu, alături de anul prodigios al fondării ei, numele unui mare cărturar şi apărător al fiinţei spirituale şi fizice româneşti pe aceste meleaguri şi pretutindeni în provincia aceasta, care este sufletul României, şi, în timp, şi-au înscris numele şi cuvintele suflet, în paginile şi în jurul ei, scriitori şi personalităţi din cele mai de seamă şi cu adevărat definitorii pentru cultura noastră, de la Slavici şi Coşbuc, la Goga şi, mai aproape de noi, Radu Stanca şi Ion Negoiţescu". Este elogiată de asemenea mişcarea de la** Cercul literar **din Sibiu, exemplu de „nobilă dăruire culturală" şi deschiderea spre variate domenii de cunoaştere.**

● **Euphorion. A apărut în aprilie 1990, la Sibiu, o nouă revistă cu o periodicitate lunară. Ea dă astăzi expresia publicistică unui proiect iniţiat în primăvara anului 1946, după ce** Revista Cercului Literar **îşi încetase apariţia, în august 1945, de Radu Stanca şi Ion Negoiţescu.**

Şi iată că Euphorion **apare acum la Sibiu, în condiţii tehnice ireproşabile, aşa cum poate numai acest oraş ştie şi are posibilitatea să tipărească, sub egida Uniunii Scriitorilor, cu o redacţie tînără, în curs de perfecţionare, dar cu mari posibilităţi în viitor. Primul număr oglindeşte preocuparea de a asigura un sumar echilibrat, armonizînd colaborările mai multor generaţii de scriitori : Ştefan Augustin Doinaş, cu un text pragmatic, Iniţială, o rememorare a unui trecut încă viu în conştiinţa presei literare şi o ancorare în actualitatea fierbinte, Ion Negoiţescu îşi tipăreşte un mic studiu** Poetul Horia Stamatu, **fragmente din viitoarea lui** Istorie a literaturii române, **iar** Ioanichie Olteanu, **o traducere din lirica sovietică. Structura sumarului din perspectivă istorică se prelungeşte treptat spre generaţia lirică a anului 1960, reprezentată de Ana Blandiana. Urmează apoi Mircea Ivănescu (traducere şi o proză originală) şi doi reprezentanţi ai grupului** echinoxist **: Ion Pop şi Dinu Flămînd şi, mai aproape de zilele noastre, Mircea Cărtărescu. Alţi invitaţi în paginile revistei : poeta Grete Tartler şi Cristian Moraru, acesta de pe urmă cu un subtil eseu despre poetica reflectării.**

Revista Euphorion **apare în 16 pagini, format modern, plăcut la vedere şi uşor de minuit. Grafica şi ilustraţiile lui Mircea Stănescu precum şi o paginaţie pe măsură, asigură publicaţiei sibiene un profil distinct.**

Nae ANTONESCU

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie şi atitudine intelectuală

Redactor şef
NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU

I. OPRIŞAN

Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacţie, prezentarea grafică)

Redacţia : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administraţia : **ISIAP**

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviţei 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti
Piaţa Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 24 — 18 iunie 1990 — 4 pagini — 1 leu

Se manifestă în ultimele săptămini în publicistica românească o regretabilă tendință de etichetare care, iscată în focul polemicilor, cel mai adesea suburbane și de un nivel intelectual deplorabil, reflectă o mentalitate ce ține de dogmatismul abia înlăturat oficial al deceniilor comuniste. Dovadă că, în realitate, cel puțin în concepția unora, vechile mecanisme staliniste continuă să funcționeze ireproșabil, dincolo de aparenta libertate dobîndită.

Tot ceea ce nu convine, dintr-un unghi de vedere partizan, sau denunță stări de lucruri care dovedesc persistența structurilor ceaușiste în societatea noastră, ne-„restructurată" încă, este acoperit de blamul unei catalogări ce tinde să stabilească baremuri între limitele cărora, doar, poți să-ți exprimi libertatea de opinie. Cînd asemenea procedee acționează în domeniul mai subtil al culturii, lucrurile capătă o gravitate și mai mare, urmărind să suprime în fașă orice demers recuperator în procesul pe care comunismul l-a numit „valorificarea moștenirii literare". Frica de „adevăr" îi face pe mulți dintre foștii culturologi ceaușiști să încerce a stopa intrarea în actualitate a celor care au fost pînă mai ieri interziși. Fostele erori politice ale unor mari personalități literare sînt din nou reinvocate în dorința de a-i alunga iarăși din cîmpul culturii așa cum s-a făcut cu patru decenii și jumătate în urmă. Eticheta ține loc astfel de analiză științifică și perspectivă critică, de judecată estetică și apreciere exactă asupra istoriei și devenirii sociale.

Nu sîntem și nu vom fi niciodată de acord cu o preluare globală, fără discernămînt și spirit științific a valorilor trecutului. Contemporaneitatea impune o regîndire permanentă a cadrului istoric în care se reintroduc valențele tezaurului nostru cultural, dar nu acceptăm și nu vom accepta sub nici un motiv să ni se indice, din afară, dincolo de datoria pe care o avem față de propria noastră conștiință și față de adevărul științific, ce anume și cum trebuie să valorificăm.

Înclinarea spre o anume direcție politică sau alta ne este cu totul străină.

Vorbe goale, trîmbițe de tinichea...

Chiar în primele zile de după Revoluția din 21—22 decembrie 1989 s-au făcut auzite, pronunțate de la diverse niveluri ale societății noastre, cuvinte precum **competență, profesionalism, valoare,** orientînd oarecum spre aspectele fundamentale necesara restructurare a vieții românești, în calea ei spre reeuropenizare, spre redescoperirea sensului adevărat al evoluției. După cinci decenii de întuneric și teroare, de minciună și dictatură a prostiei și bunului plac, ideea însăși de intelectualizare grabnică a societății românești devenea o evidență, constituia un criteriu unanim acceptat.

Iată însă că lunile, nu puține, care s-au scurs de la evenimentele sîngeroase, ce au marcat definitiv conștiința poporului nostru în lupta lui împotriva hidrei comuniste, au atenuat pînă la anulare sau, după un bine știut procedeu ceaușist, au golit de conținut noțiunile pe care însuși domnul Ion Iliescu, **„alesul"** de astăzi al națiunii române, le validase, cu multă generozitate, în **apelul** său televizat către țară și în **discursurile** ce au urmat venirii sale la putere. Astăzi, practic, cu excepția gazetarilor, nimeni nu mai vorbește în public de **profesionalism, competență** și **valoare,** căci **sistemul de promovări** F.S.N.-isto—C.P.U.N.-ist ne-a demonstrat din plin nu numai cît de adînc este înrădăcinat **conceptul de pilă** în degenerescența morală și în subconștientul fiecăruia dintre noi (vinovații fără vină ai degringoladei comuniste !), ci și cît de incomode pot fi, repuse în drepturi, asemenea **cerințe** la nivelul vieții sociale românești, pe care noii diriguitori ai patriei, amanetînd-o din nou la Kremlin, vor s-o mențină într-o **„bună vecinătate"** — vorba președintelui Ion Iliescu — cu standardurile ceaușiste ale haosului și tiraniei comuniste.

Ne aducem aminte „explicația" pe care **Conducătorul** de astăzi al țării o formula chiar în fața camerelor de luat vederi ale Televiziunii române (poate, atunci, „libere", într-adevăr !) în acele clipe cînd trupul națiunii noastre își plătea un greu tribut în jertfe, năzuind spre Libertate, dincolo de jocurile meschine ale **indivizilor** ce au acaparat în mod odios puterea : la întrebarea simplă și nevinovată de ce atît de puțini muncitori au intrat în **Consiliul F.S.N.** alcătuit de domnul Iliescu și **grupul** aferent, s-a răspuns cu seninătate că trebuie în primul rînd **răsplătiți** cei care îndepliniseră **funcția de disidenți.** Să nu cumva să credeți că au **intrat,** în schimb, acolo, adevărații intelectuali. Doamne ferește ! Lăsăm la o parte faptul că domnul Ion Caramitru, unul dintre exemplele posibile a fi aduse în discuție, nu știm să fi avut asemenea **merite** „ilegaliste" pentru rapida domniei sale promovare de pe turela unui tanc — pe care entuziasmul dramatic îl aruncase alături de „poetul" său „național", Mircea Dinescu — tocmai pe banca parlamentară spre a deveni, nici mai mult, nici mai puțin decît vicepreședinte al țării, fie și numai pentru cîteva luni (oh ! actorii !), și sesizăm contradicția esențială, din plecare, între noțiunea de **valoare** și cea de **recompensă** pentru **facultăți** ce nu o presupun cu necesitate. Nu trebuie însă uitat un aspect al problemei : noii conducători instaurați peste noapte în conformitate cu avidele lor aspirații, sau orientați, s-ar părea, după acul magnetic al busolei instaurată de Mihail Serghievici, bunul, dragul și iubitul tartor al „perestroikăi" comuniste, au avut grijă să lanseze cu abilitate ideea **vidului de putere,** ceea ce justifică oricînd și în ochii oricui situațiile incerte, plecînd de la premisa că folosim totdeauna ceea ce avem la îndemînă, sau ceea ce steaua de la Kremlin ne-a hărăzit (citește „aprobat"). Pe baza unui asemenea **mod de gîndire** și de vajnică apreciere ideologică și politică, a fost păstrată, cultivată și repusă chiar, după puțină vreme, în funcții aproape întreaga **nomenclatură ceaușistă,** doar posturile maxime de conducere fiind preluate de membrii **grupului** în cauză. Exemplele sînt la îndemîna fiecăruia dintre noi, transformînd în realitate tragică o glumă lansată în termenii balansului politic caragialesc imediat după Revoluție de intuiția remarcabilă a inteligentului nostru popor : **„Pleacă-ai noștri, vin ai noștri, noi rămînem tot ca proștii !"**

Rezultatele se vădesc astăzi în plină lumină, și asupra lor se cuvine să medităm. Operațiunea de **translație** a puterii din mîna **clicii ceaușiste** în folosul lui Ion Iliescu, Petre Roman, Silviu Brucan și compania s-a făcut din nou fără adeziunea **manipulatului** neam românesc, care, în conformitate cu înțele-

Nicolae FLORESCU

(continuare în pag. 4)

Roza vînturilor

Cugetări testamentare

Deși am fost și sînt deist pur ; deși recunosc că toate religiunile și toate riturile sînt egale de-naintea Divinității, care se manifestă în fiecare din ele, și s-ar putea zice chiar că cu cît o religiune e mai rea,cu atît mai mare este meritul aceluia ce o urmează și totuși este bun ; deși nu înțeleg pentru ce numai creștinului i-ar fi gătite fericirile cerești ; că doctrina lui Crist, așa cum se află în Evanghelii, e mai sublimă decît oricare altă doctrină religioasă, iar pe de altă parte fiind ortodox prin tradițiile neamului românesc, doresc să fiu înmormîntat după toate formalitățile bisericii ortodoxe după cum înmormîntasem și pe fiica mea.

La înmormîntare să fiu scutit de etalagiul decorațiunilor mele, la cari n-am ținut niciodată.

După moartea mea să nu mi se facă nici o autopsie, ci a patra zi să fiu dus și îngropat într-un sicriu cu capac de sticlă, întocmai după cum fusese înmormîntată fiica mea.

Într-un testament modestia nu încape.

Dacă am primit, din punctul de vedere național, ca să fiu înmormîntat după obiceiul bisericei grecc-orientale, de aci nu urmează ca să se perpetue asupra mormîntului meu nește secături fără nici un înțeles. Așa dară opresc cu desăvîrșire de a mi se face obicinuitele parastasuri cu popi, arhierei, diaconi, etc., o adunătură de trintori, incapabili de a concepe ideea lui Dumnezeu. Cîțiva bunici, cîteva suflete alese cercetînd din cînd în cînd mormîntul meu, îmi vor face o adevărată plăcere, pentru care spiritul meu va ști să le mulțumească, dar așa numitul cler să mă lase în pace.

Păcatele mele cele mari, de cari niciodată n-am putut scăpa pe deplin, au fost vanitatea și lipsa de caritate. Trebuie să adaug însă că m-am luptat contra lor. Dacă am făcut vreodată cuiva bine, il rog ca, după moartea mea, să se roage din cînd în cînd lui Dumnezeu pentru sufletul meu.

Un suspin din suflet, fără popă, ușurează deopotrivă pe acela care suspină și pe acela pentru care suspină, apropiindu-i pe amîndoi de Dumnezeu.

Bogdan Petriceicu HASDEU

Inedit:

N. Steinhardt

N. Steinhardt a iubit poezia. Nu a scos niciodată poeții din cetate. Cu toate aceste n-am bănuit niciodată că între manuscrisele rămase există și un... text poetic. Cînd l-am descoperit m-am gîndit la „poemele" lui Constantin Noica și am avut sentimentul că sînt în fața unei radiografii vizionare — gen Mozart-Bethoven.

Nu cred că este întîmplătoare scrierea acestui text. De aceea consider că publicarea lui nu ține de o „restituire", ci de un dialog firesc, normal, plin de semnificații cu realitatea istorică în devenire.

Ioan PINTEA

Nachtmusik

Again the dogs barked
the whole night long
the valley reverberating their
Shrill stubborn universal monotonous animosity
No use pretending I don't hear
the bark splints my head and ears
Away with sleep,
man !
I tried to apply Rabbi Nachman of Vrotzlaw's advice :
"If tou cant sleep
bring the thought of Judgment Day
into thy mind
that didn't help in the last
Som in order to frighten myself quiet
I called in for assistance
The Thibetan Book of the Dead
and imagined my Self
loitering in the Bardo
assailed, pestered, by numberless matrices
That really scared me out of my wits
and chased sleep to
unfathomable distances
Being born anew ! Having
to outlive once more
rapes, kidnappings, taking of hostages, terror,
aids, drug addicts,
ayatollahs, dogmatists,
bloody or petty dictators
always fretting, insomniacs they that
tirelessly imagining infallible schemes
of Pureand Perfect Felicity
The Decay of the West
(— Spengler and Toynbee smiling knowingly and nodding their clever brows —)
its becoming the vassal of
the red East then ear East
the far East the black South
the No man's Lands of Disorder
Torture, psychiatric grins
(you didnt hear them laugh !)
Stupidity,
only the desage differs
Give it to them !
They offer you a teaspoonful of shit
you push it aside and claim for a ladle
your zeal in implementing imbecile
and brutish orders in inexhaustible
you seem to like it, consider it
dutiful if not saintly.
The terrorized becoming worse than the terrorists
(oh ! much worse).
No, enough of it.
Welcome, Mr. Brink.
But if it's true, oh ?
If it's true we'll have to get back again
and again in this muddle
this formidable bordel ?
(taking more and more the shape
of some exaggerated Dark Ages)
I then suddenly remembered
the dictum of Jules Renard
that French wise guy".
"The Sleep of the Just ? Just Men
shouldn't sleep at all !"
That settled me into calm
instantly
and I fell into slumber
deep
like a new born babe
of another milder and less officious century

Și iarăși cîinii au lătrat
întreaga noapte
valea reverberîndu-le ura
ascuțită, încăpățînată, cosmică, monotonă.
N-are nici un rost să pretind că sunt surd
lătratul îmi despică capul și urechile
Gata cu somnul,
omule !
Am încercat să împlinesc sfatul
înțeleptului Nachman din Vrațlav :
„De nu poți dormi
adu-ți aminte Ziua Judecății"
dar nu m-a ajutat cu nimic.
Eram înspăimîntat pînă la tăcere
și am chemat în ajutor
Cartea Tibetană a Morților
și M-am imaginat
hoinărind prin Bardo —
asaltat, obosit de mulțimea păcatelor
ele m-au înspăimîntat cu adevărat pînă la nebunie
și mi-au alungat somnul
la infinit.
Am renăscut ! Trebuind
să supraviețuiesc din nou
loviturilor, răpirilor, luării de ostateci, terorii,
impozitelor, consumatorilor de droguri,
alatolahilor, dogmaticilor,
dictatorilor sîngeroși și meschini
cu tot trupul tremurînd, insomniacilor care
fără oboseală își imaginează infailibilul
Fericirii Pure și Perfecte
Decăderea Vestului
(— Spengler și Toynbee surîzînd cu înțeles
și binecuvîntînd din sprîncene —)
vasală metanoia
a Estului Roșu a Estului apropiat
a Estului îndepărtat a Sudului negru
Pămînt al Dezordinii și-al Nimănui
Tortura și rînjetul ca o ieșire din minți
(nu i-ai auzit rizînd !)
Stupiditate,
Doar doza e alta
Poftim ! Luați...
Ei îți oferă o linguriță de rahat
Tu o respingi și ceri un polonic
Zelul tău în executarea ordinelor britanice imbecile
este inepuizabil
se pare că-ți place, că le respecți
cu pioșenie.
Cei terorizați devin mai rău decît teroriștii
(oh ! mult mai rău).
Nu, ajunge cu toate acestea
Fii binevenit, domnule Brink.
Dar dacă e adevărat, oh ?
Dacă e adevărat va trebui să ne întoarcem
din nou
și din nou în acest babilon
în acest **formidabil bordel ?**
(luînd din ce în ce mai mult înfățișarea
unor nesfîrșite Epoci întunecate)
Atunci subit mi-am amintit
dictonul înțeleptului francez
Jules Renard :
„Somnul celor Drepți ? Oamenii Drepți
n-ar trebui să doarmă deloc !"
Asta mi-a redat liniștea
brusc
și am căzut în somn
adînc
ca nou născutul
unui alt secol mai blînd și mai puțin oficios.

(Traducere din limba engleză de Marinela PASCARU)

Danuta Bienkowska: *„România este cea de-a doua patrie a mea"*

Danuta Bienkowska, binecunoscută scriitoare și traducătoare de literatură română este legată de România printr-o veche prietenie. Anii de tinerețe (studiază medicina în România unde venise cu valul de refugiați polonezi) își pun o puternică pecete pe evoluția sa ulterioară. Revenind în Polonia, Danuta Bienkowska se consacră unei prodigioase activități de transpunere a valorilor literaturii române în peisajul polonez, care prin ea îi cunoaște pe Geo Bogza **(Țara de piatră)**, Ion Creangă **(Amintiri din copilărie)**, Liviu Rebreanu **(Ion)**, George Călinescu **(Bietul Ioanide** și **Scrinul negru)**, Mateiu Caragiale **(Craii de Curte Veche)**, Zaharia Stancu **(Ce mult te-am iubit)**, A. Ivasiuc **(Vestibul)**, C. Țoiu **(Galeria cu viță sălbatică)**, Gabriela Adameșteanu **(Dimineața pierdută)**. Un loc principal îl deține participarea sa la editarea volumelor consacrate lui Eminescu și Arghezi, precum și la **Antologia poeziei românești.**

Nu trebuie uitate, de asemenea, contribuțiile Danutei Bienkowska în domeniul criticii literare (studiul eseistic consacrat literaturii române inclus în **Istoria literaturii europene** apărută la Editura PIW în 1977), monografia consacrată lui Mihai Viteazul (1975) precum și numeroasele prefețe și studii critice ce însoțesc traducerile.

În semn de recunoaștere a contribuției neobosite în promovarea valorilor literare românești în spațiul cultural polonez, Uniunea Scriitorilor din România i-a decernat în anii '80 Premiul special al Uniunii Scriitorilor.

Î. — Anul acesta împliniți frumoasa vîrstă de 70 de ani. Din partea noastră un sincer LA MULȚI ANI !

Prin întreaga activitate sînteți mesageră a culturii românești în Polonia prietenă. Cum apreciați realizările Dv. în domeniul traducerilor din limba română ?

R. — De-a lungul a 35 de ani am tradus cîteva zeci de romane, piese de teatru, lucrări științifice. Doream să îmbogățesc cunoștințele compatrioților mei despre România, cultura și istoria ei. De aceea am început prin a traduce cele mai importante și valoroase opere clasice, la care s-au adăugat scrieri proprii despre istoria și literatura română. Ulterior am tradus mai ales literatură contemporană.

Î. — Și asupra căror opere contemporane v-ați oprit în mod deosebit ?

R. — **Galeria cu viță sălbatică** a lui Constantin Țoiu și **Dimineața pierdută** a Gabrielei Adameșteanu. Din păcate n-am izbutit să-i conving pe editorii noștri să publice alte multe opere contemporane, a căror traducere le-am propus-o. În definitiv, realizările unui traducător sînt la cheremul editorilor. Sînt recunoscătoare Editurii PIW de a fi publicat **Antologia poeziei românești.** Lucrînd la selecție și parțial la traduceri, am avut marea satisfacție să dobîndesc o viziune de ansamblu asupra poeziei românești. O altă bucurie mi-au oferit-o volumele Eminescu și Arghezi pe care le-am alcătuit pentru populara colecție „Biblioteca Poeților", editată de LSW. Din păcate, apariția acesteia a fost curmată, posibilitățile editurii fiind acum precare.

Î. — Ce credeți că ar putea aduce un suflu nou în aprofundarea cunoașterii României în Polonia ?

R. — Iată o activitate care nu aparține unui singur om și, poate, nu e făcută nici măcar pentru o generație. Deocamdată lectoratele de limbă română de la universitățile noastre se închid. Este greu să publici traduceri din literatura română. Lipsesc critici apți să se ocupe de această literatură în mod consecvent. Poate că înființarea unei Ligi de prietenie polono-române și a unui Institut de cultură română la Varșovia, similar cu cele existente (maghiar, bulgar, ceh și slovac, german, italian, francez) ar da cu vremea rezultate. Nu există o bibliotecă cu cărți românești. Avem puțini traducători de literatură română, ceea ce este de înțeles în aceste condiții. Piese românești se reprezintă rar și la fel de rar izbutesc să le fac cunoscute la radio sau televiziune.

Î. — Cui se datorează aceste dificultăți ?

R. — Perioada dictaturii lui Ceaușescu nu a fost favorabilă unor contacte sincere și reale, de altminteri, de ambele părți. O luăm acum parcă de la început, dar într-o vreme de mari dificultăți economice, cînd problemele culturii (cel puțin la noi) sînt împinse spre un plan îndepărtat. De la apariția unei cărți în România și pînă la traducerea ei la noi trebuie să treacă mai mulți ani. Sîntem reduși la forme mici, la publicistică, radio și televiziune. Fac ce pot, dar posibilitățile mele sînt limitate.

Î. — Ce aveți nou pe masa Dv. de lucru ?

R. — Pregătesc un volum de poezii din opera lui Șt. Aug. Doinaș. De n-ar fi dificultățile economice, demult s-ar fi cuvenit ca această carte să fie la tipar. Totuși, nu mă îndoiesc că voi reuși să-i determin în cele din urmă publicarea. Am tradus și cîteva poezii ale lui Mircea Dinescu pentru radio și televiziune. Aș dori să traduc mai mult din acest poet. Închei un roman propriu — **Salt spre infinit.** Nu este o carte de scince-fiction ci una despre dragoste și moarte.

Î. — În încheiere un gînd pentru tinerii din România...

R. — România este cea de-a doua patrie a mea, țara tinereții mele, deci destinul ei, destinul tinerei generații mă privesc îndeaproape. Aș ura tinerilor să afle calea comportamentului

Interviu realizat de Mihaela DOROBANȚU

Continuare în pag. 3

Limba altarelor

Biserica a avut întotdeauna un rol important în viața limbii. La popoarele europene, nici nu se poate închipui istoria limbii literare fără un Luther, fără un Calvin..., fără un mitropolit ca Simion Ștefan al nostru. Cuvintele trebuie să fie ca banii buni ce umblă peste tot și de vină sînt cei care au „răsfirat" pe români prin alte țări, a spus el, cu un extraordinar „instinct" și de lingvist și de român. El merită să i se ridice un mare monument. Un reputat istoric al literaturii române a afirmat că Simion Ștefan a anticipat, într-o privință, pe Hașdeu. Chiar dacă faptul se poate discuta, dar el arată clarviziunea și devotamentul Mitropolitului.

Nu mai vorbim de Coresi, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanu, de fruntașii Școlii Ardelene, de Cipariu, toți clerici, adevărați piloni ai formării limbii „culte" românești, și de toți cei care, sub protecția sau în preajma Bisericii, au lucrat și pentru limbă și au drept la fericita noastră recunoștință.

Înainte de a avea cărți — ori și după aceea — unificarea limbii noastre s-a făcut pe baza folclorului, a transhumanței, a rugăciunilor și serviciilor religioase. „Tatăl nostru" e vechi la noi și a fost la toți românii din acest bazin etnic.

Aceasta înseamnă că și astăzi Biserica are datoria să se ocupe de limbă, optînd pentru una curată și expresivă ! Problema limbii nu-i o indiferență și Biserica trebuie, practic vorbind, să ia atitudine față de unele modificări în vorba și scrisul nostru.

Limba română a înregistrat achiziții de mare valoare în ultimele decenii : unificarea și mai mare a ei ; termeni mai proprii (gestică, dicție...) ori mai rotunjiți (omogenitate, coregrafie...) sau foarte incisivi (legitate, operativitate..) ; de asemenea, o mai bună ortografie și, în orice caz, aceeași la toți românii, etc.

Pe lîngă aceste avantaje, au apărut, totuși, și unele dezavantaje sau cel puțin curiozități. De exemplu, abuzul aproape straniu al prepoziției **pe** : „s-a născut **pe** 15 septembrie", **„pe** ansamblu", **„ pe** viitor", „casa **pe colț**", „stă (locuiește) **pe** casa lui", „citește **pe** carte", „insistă **pe** ideea", „accentuează **pe** ideea", „varice **pe** un picior", **„pe** arena internațională", „nava cosmică a plecat **pe** lună", „aruncă **pe** foc", „Ulise a rămas **pe** corabie" etc., pînă la aproape recentul **„pe** moment" și ilegitimul **„pe** mai departe" !... Dar potrivit cu spiritul limbii române este : s-a născut **la** 15 septembrie, **în ansamblu, în** viitor, casa **de** la colț, stă **în** casa lui, citește **în** carte, insistă **asupra** ideii, accentuează ideea, **în** arenă, a plecat **spre** lună, aruncă **în** foc etc. Ce avem cu acest nu prea isteț **pe ?** El uniformizează limba, îndrăznesc să spun : o poluează.

Apoi, confuzia unor prepoziții. Aproape nimeni nu mai spune : **în** mod exemplar, **în** mod riguros, ci **„la** modul exemplar", **„la** modul riguros". Mai surprinzător e cînd **din** înghite pe **de** și **dintre** pe **din :** „oțet **din** vin" (scrie pe sticlele cu oțet), „statui **din** marmură", „cruci **din** lemn" etc.... La rîndu-i, ca o pedeapsă parcă, **dintre** înghite pe **din :** „unul **dintre** elementele apei este oxigenul", „unul **dintre** voievozii Moldovei este Ștefan cel Mare" etc. Uneori, în aceeași, frază apare cînd **din,** cînd **dintre.** Așadar, confuzie ! Dar ce avem noi cu acest **dinism** și **dintrism ?** Ceea ce trebuie să știm, e că **prepozițiile sînt unul din specificurile limbii la orice popor !**

La rîndu-i, adverbul e și el puțin accidentat : **„încă** atunci", **„încă** la vară", **încă** la început", **„încă** în anul", **„încă** Hegel spune", etc., în loc de **încă de atunci, chiar la vară, încă de la început, chiar din anul, însuși Hegel spune,** etc. Iar **doar** înlocuiește, cam gomos, pe **numai :** „Nu **doar** botanice" a fost titlul unui articol ! Însă **doar** e un fel de **numai** indulgent sau mai devitalizat, sau ușor ironic — **numai** e necesar pentru precizie, și mai ales în texte abstracte !

Vine și rîndul numeralului, cu mica lui aventură și, prin asimilare, al ideii de număr în general : **„Unu** Mai", „carte de poezie", „expoziție de carte", „raft de carte", sau „brînză de vacă" (scrie și pe pachete !), cînd, potrivit cu spiritul limbii noastre, trebuie **întîi** Mai,**carte de poezii,** etc., adică pluralul. E, apoi, cazul cu punerea la singular a numelor de localități : „Bucureștiul", „Ploieștiul", „Romanațiul" etc., etc. Ce se întîmplă cu voi, numeral și număr, de v-ați „singularizat" atît de mult ?...

Cîteva cuvinte despre declinare și conjugare. Dativul și genitivul, mai ales, au coborît de pe soclu. În loc de specificele și frumoasele forme românești : **al profesorului, al doamnei,** mai toată lumea spune acum : „lui profesoru", „lui doamna" și chiar „lu" în loc de lui. E inadmisibil. Ori conjugarea cu „am să am", „ai să ai", adică prevalarea viitorului cu auxiliarul **a avea** și aproape părăsirea lui **voi** sau **o să...** Abuzul participiului trecut : „trebuie **mers** pe aici", „e bine de **știut", „călătorit**ul a decurs în bune condiții" etc. Apariția inoportună a subjonctivului : „înainte să mergi", „înainte să știi" etc.

Sînt și unele tendințe de sinonimofagie ! **A zice, a țipa, a stîrni** aproape elimină pe **a spune, a striga, a produce** sau **a se ivi.. A spune** are ceva de basm și de legănare : „Un tăciune și-un cărbune, spune, băiete, spune" : nu putem renunța la acest fel de a vorbi ! **Țipă** o pasăre, un neurastenic, un copil etc., dar **strigă** are ceva bărbătesc și profund : **Strigătele Domnului Iisus pe cruce ;** nu s-ar putea spune „țipetele"..., ceva oarecum nervos și brusc : **se stîrnește o furtună, o minie,** dar nu o stare de beatitudine, de contemplație, adică nu e tot una cu **a produce** în general ! Mai mult, unii preferă să spună : „îndărăt", „spinare", „asupra"... parcă ar fi uitat de **înapoi, spate, despre.** Sau merg pînă la a scrie : „avertizează asupra" ! Dar **superioritatea unei limbi se vede și din bogăția și nuanțele de expresivitate ale sinonimelor.**

Alții forțează sintaxa alungînd substantivul la urmă ori chinuind fraza. Nu dăm exemple, fiindcă ne-ar cere prea mult spațiu. Mulți schimbă accentuarea ; avărie, tráfic, etc. ! ! Sau încep să pună accentul pe prima silabă, mai ales crainicii sportivi : „extraordinar", „fántastic, „súrprinzător", „fáultat", „ácroșat", „úniversal", „Cáraman", „lúcrător" etc. Pînă și orașului Mediáș îi spun Médias, deși mulți intelectuali ardeleni au atras atenția că nu e românește. Tot așa, a început să se spună Săliște, Orăștie, cu accentul, respectiv, pe prima și a doua silabă, în loc de mîngîioasele Sălíște, Orăștíe, cu accentul pe penultima. Ori Lúgoj, care înlocuiește pe tradiționalul Lugój. **Dar felul accentuării e și el un specific al limbii, după care poți recunoaște, la nevoie, cărei națiuni aparține vorbitorul.**

Și cu aceasta, am ajuns la un alt aspect al problemei pe care o discutăm și care este, exprimat metaforic, **suferința lui Hașdeu.** Adică frecvența mărită a unor termeni de origine nelatină. În secolul trecut, Cihaci și alții, au arătat cît de multe elemente slavone are limba noastră, ceea ce a făcut mare impresie. Dar a venit replica genială a lui Hașdeu prin **teoria circulației cuvintelor.** Și acești Cihaci au tăcut. Dar de la un timp încoace, unii termeni slavi încep să circule foarte des și chiar dacă nu sînt noi sau sînt cam aceiași, însă apar mereu. Mă refer, în primul rînd, la : a sluji, a stîrni, baștină, obîrșie, „slobod îndeobște, trebuitor, a zăbovi, grăitor, vreme, nădejde, norod, nevastă... Sau la termeni slavizați ca a statornici, localnic, spornic. Foarte bine, dar de ce nu și **origine, în general, necesar, timp, speranță, soție,** etc. ? De ce nu și **permanență, autohton ?** Nu e mult mai propriu să vorbești de **originea neamului românesc și de permanența lui** și nu de „obîrșia și statornicia lui" ? Și rog să vă întrebați : de cînd n-ați mai auzit de **elocvent ?** Iar ce se întîmplă cu „vreme", e aproape un fel de manieră. Parcă am uitat că mai există și **timp !** Greșeala nu e numai din punct de vedere național, ci și strict logic. Căci cînd e vorba de măsurarea trecerii, e propriu termenul **timp,** adică : **timp de cinci minute, timp de două sute de ani, interval de timp,** nu e logic să se spună „vreme de cinci minute", „vreme de două sute de ani", „interval de vreme"... Aceasta din urmă se referă mai ales la conținutul timpului : «vremea vremuiește», **nu măsoară !** Și se spune, legitim, în filozofie, **forma timpului la Kant, intuiția timpului la Bergson,** iar nu : „vremea" la Kant sau la Bergson! Mai mult, la nevoie, se poate spune **timp** și pentru **vreme.** Dar nu și invers ! Cu toate acestea, acum nu știu pe unde o fi dispărut „timpul", căci s-a umplut lumea de vremiști... Unul a fost atît de posedat de „vreme", încît a pus acest termen de trei ori într-o singură frază nu prea lungă ! Dar să dăm cîteva exemple care interesează cel mai mult **Îndrumătorul bisericesc.** Cînd Galaction și preotul Radu au tradus din nou Biblia, au pus, într-un loc, „după un răstimp" (la proorocul Ilie), însă revizuitorii, de acum cîțiva ani, au șters și au pus „după o vreme" ! În prefața ultimei ediții a marii Cărți, se spune : «Biserica drept slăvitoare» ; nu e impropriu, dar parcă era preferabil „Biserica drept măritoare", cum s-a spus de atîtea ori și chiar în **Îndrumătorul bisericesc.** Iar într-un frumos și recent articol teologic se spune despre cultură că trebuie să fie legată de.. norod. De ce „norod" și nu popor ?

Și e recomandabil să se traducă Platon (întreprindere de imensă valoare) cu „obîrșie" și „sluji" ? Tot așa Pascal, care pierde mult îmbrăcat în aceste vocabule.

Au fost trei aluviuni slavone în istoria noastră. Acum mult peste o mie de ani, cînd s-a definitivat etnogeneza română și am depășit slavismul (este greșită expresia «simbioza româno-slavă», cum a recunoscut și reputatul arheolog american Paul MacKendrick, în cartea **Pietrele dacilor vorbesc** — 1975) ; sute de ani mai tîrziu, cînd cancelariile domnești și cărțile bisericești aveau limba slavonă ; și scurta dar intensa epocă a Regulamentului Organic. Să adăugăm o a patra aluviune ?

Iar Biserica are aici un mare rol, o mare datorie dacă nu o răspundere pentru trecut : să revadă textele din acest punct de vedere, dar fără exagerare, cu mult spirit critic și cu talent. Galaction și Radu au făcut un binevenit serviciu limbii române prin traducerea pe care ne-au dat-o : ei au scuturat limba de multe slavonisme. Să păstrăm opera lor, extinzînd-o și la alte cărți religioase. Dacă nu, înseamnă că Hașdeu și toate „mărețele umbre" nu vor mai avea niciodată liniște în lumea lor ! Și că nu respectăm sensul (nu excesele) „revoluției lingvistice a Școlii Ardelene și a lui Cipariu !

Fac o declarație cît se poate de categorică : nu sînt din principiu contra slavonismelor ! Îmi sînt aproape de inimă termenii : muncă, ispită, voievod ; taină, denie, rai, chiar și utrenie, vecernie cînd e vorba de viața mînăstirească, etc. Dar ceea ce mă neliniștește e abuzul unor elemente slave și mai ales cînd tind spre exclusivitate ! De ce să se spună „spovadă" sau „spovedanie" și să nu se mai audă **a mărturisi — mărturisire,** splendid termen al limbii eline, de care e legată nașterea creștinismului însuși ? Și de ce să uităm semnificația faptului că principalii termeni religioși din limba noastră sînt latini de la început, cum s-a observat de mult timp și a confirmat Pârvan însuși ? De exemplu : lege, Dumnezeu, Doamne, cruce, biserică, tîmplă, altar, înger, a se închina, a ruga, a boteza, sânta scriptură, creștin, păgîn, cuminecătură, colind, Crăciun, Paști, Duminică. Chiar popularele Păresimi și Rusalii sînt latinești ! Și marele cuvînt Sărbătoare e tot de origine latină.

Poporul a păstrat în potirul lui sufletesc acești termeni fundamentali și în epocile celor trei aluviuni slave, așa cum a păstrat expresii ca „Bădica Traian", „Valul lui Traian" etc. Să-l respectăm mai mult — și pe noi înșine, căci esența limbii române e latină și cu unele prețioase elemente grecești, prezente mai ales în limba Bisericii. Pe fondul traco-dac s-a produs latinizarea noastră, și poate că grecii vechi au fost, în adînca preistorie, tot o ramură a marelui popor trac.

Trebuie să ne spălăm limba de unele abuzuri, devenite aproape un fel de ticuri, din ultima „aluviune" posibilă, acea limbă care ne reprezintă autentic în lume, una din limbile **Gintei latine!** Mai ales că se adaugă și alte elemente nelatine : făgăduială, a găzdui, etc., de care iarăși se abuzează astăzi. Marele învățat, profesorul I.I. Russu, a afirmat că „cel mai pregnant și mai semnificativ semn distinctiv al unui popor este limba vorbită". În adevăr, dar s-a gîndit la limba esențială și nu la „mușchii" ce au intrat în „fagurele de miere". Acestea n-au ce căuta mai cu seamă în limba Bisericii, care trebuie să fie fagurele cel mai curat.

Altar e un termen care obligă : De la înălțimea lui senină, el trebuie să vegheze atît la puritatea dogmei, cît și la puritatea limbii, căci, în trecutul românesc, Biserica și-a integrat întotdeauna și forma cea mai înaltă a iubirii de neam.

august 1978

Vasile BĂNCILĂ

Mircea Eliade — *Jurnal (XX)*

NEW YORK, 1 IUNIE. Ploaia a continuat toată ziua de ieri. Am încheiat, spre seară, corectarea articolelor. Azi la 2,00 au venit Conyers și Beverly Moon și am lucrat împreună aproape trei ceasuri.

Nu mă așteptam la o asemenea salahorie, atunci cînd am acceptat postul de „Editor in Chief". Totuși, nu regret : *Encyclopaedia of Religion* va fi aproape, aproape așa cum am visat-o eu (cel puțin în secțiunile pe care le-am controlat).

PARIS, 3 IUNIE. Avionul a decolat ieri, la 8,30 seara și am ajuns aici azi dimineață (9,00, ora Parisului). La aeroport ne așteptau Giza, Dinu, Ileana Cușa și François Cochet.

PARIS, 5 IUNIE. În plicul retransmis de la Chicago, cîteva scrisori interesante : de la Suhrkamp Verlag (tăieturi de presă despre piesa lui Pavel Kohut, *Auf der Mântuleasa Strauss,* care s-a jucat la Stadttheater din Bâle), de la Mircea Handoca și Mac Ricketts întrebîndu-mă ce cred despre „actele civile" publicate și comentate de Constantin Popescu-Cadem în *Revista de Istorie și teorie literară,* Ianuarie — martie 1983) și de la Matthias Dalvi, astrolog elvețian, cerîndu-mi data exactă — ora, minutul — a nașterii mele, ca să-mi facă horoscopul (o găsisem în articolul lui Popescu-Cadem : 28 februarie, ora cinci dimineața).

[Notă din Sept. 1985 : N-am avut nici un răspuns, nici măcar confirmarea primirii scrisoarei mele].

PARIS, 9 IUNIE. În sfîrșit, prima zi de vară. De cînd am venit, frig și ploaie. Și totuși, în pofida oboselii (cele șapte ceasuri diferență !...) am văzut prieteni și cunoscuți aproape în fiecare zi. Aseară au fost la noi la masă, Eugen, Rodica și Marie-France (ca deobicei, ne-am adus aminte de tinerețe !...). Prea multe lucruri de notat. Îmi dau seama că *Jurnalul* se transformă într-o *Agendă.* Scriu doar noaptea tîrziu, în mare grabă și fără chef. Va trebui, totuși, să păstrez Agendele propriu-zise ; indispensabile pentru redactarea volumului II (sau III ?) din *Autobiografie.*

Într-adevăr, alaltăieri seara, cu soții Goma și Poghirc, aproape că n-am vorbit altceva decît despre „Români și România" (unde am auzit expresia asta ?).

PARIS, 15 IUNIE. Trecem pe la Virgil Tănase ca să-i vedem soția și băieții. Impresionat de tot ce văd și ce mi se spune.

Seara, cinăm la Giza și Dinu cu soții Dehollain.

În ulimele 6—7 zile am scris nenumărate observații pe foi mari de hîrtie albă. De dat aceasta, m-am silit să scriu lizibil (ceea ce datorită artritei mele, nu e prea ușor).

BORGO, 17 IUNIE. Am plecat aseară, cu wagon-lit ; am ajuns azi-dimineață la Pisa, unde ne așteptau Vittorio Vettori și soția. Ne-au condus în mașina lor pînă la Borga di[ ]. Găzduiți într-un hotel retust, dar fermecător, cu grădină — la cîteva sute de metri de Castel.

Către apusul soarelui ne îndreptăm spre Castel ; alături se afla sediul Academiei *Cassentinese,* al cărui președinte este Vettori. Mi-au acordat premiul *Dante Alighieri.* Mă prezintă Vittorio. Apoi un actor inteligent citește fragmente din traducerea italiană a *Jurnalului.* Improvizez un răspuns oarecare, regretînd mai ales că nu-l pot improviza în italienește.

Text stabilit de

Mircea HANDOCA

PARIS, 11 IUNIE. La Chicago, adunasem într-un plic o seamă de însemnări și observații, tot speram că voi găsi la timp să le transcriu și să le integrez *Jurnalului.* Azi-dimineață descopăr printre dosarele de pe birou caietul început anul trecut, și pe care îl intitulasem : *Noe pentru Jurnal.* Îl răsfoiesc cu melancolie. Mai mult de jumătate din paginile scrise sunt ilizibile.

PARIS, 14 IUNIE. Astă seară, la Ionel și Marga Jianu. Ionel a avut plictiseli de sănătate și se resimte. Am evocat, în legătură cu vizita recentă a unui român din țară, întîlnirile noastre din 1928 — și ne-am trezit că rîdem amîndoi cu poftă.

Ieri seară am invitat la noi pe Monica și Virgil ; am stat de vorbă pînă la două dimineața. Încet, încet aflu cam tot ce s-a întîmplat în România și în colonia românească din Paris.

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (VIII)

FUNIA TRECE PRIN AC

Frunza castanilor s-a grăbit să întomneze și se lăsa odată cu amurgul una cîte una, în cădere uscată pe trotuarul bulevardului. De cînd ședeam așa amîndoi cu spatele lipit de zidul seminarului ? Aerul s-a răcit, dar zidul e cald încă de soarele zilei și mîngîie șalele. Tăcem de multă vreme cu bărbia în palmă și cotul pe genunchi, cum fac de veacuri țărani abătuți. În răstimpuri, se opresc trăsuri cu bagaje și seminariști în uniforme elegante intră pe poartă. Nicolae servitorul dă fuga la cufere și la legăturile umflate. Se întorc domnii elevi din vacanță. Din cînd în cînd, el aruncă spre noi un zîmbet bun și prietenos. Ce săritor e servitorul acesta, înalt și uscățiv, care vorbește pe nas ca un cîntăreț de stradă. Parcă ar zice : ca mîine te văd și pe dumneata în uniformă. Dar tocmai ăsta e focul ce ne arde aici, lîngă zid, în seara rece : costum, manta, rufe, șoșoni, cărți, taxă de intrare. Toate costă o avere și tata se frămîntă lîngă mine s-o scoată la capăt. Cînd pleci cu Joiana la pășune și traista de gît, flueri și nici nu bagi de seamă că n-ai bani, dar aici ni s-a înfundat. Uniforma e dată naibii de mîndră, — postav negru, guler de catifea, embleme în coroane de aur, șapcă cu două trese de aur, cu altă emblemă de aur deasupra cozorocului, — dar face peste puterile noastre. Te încîntă și te înspăimîntă. Sărăcia ar trebui să fie starea firească a omului, dar sînt cazuri cînd nu mai poți s-o înduri. Dacă ea e o libertate pentru cel înțelept, devine sufocantă cînd viața te constrînge să nu fii sărac. Sărăcia e o durere nobilă cînd vrei să fii darnic cu aproapele în suferință și n-ai ce să-i dăruiești. Să recunoaștem că durerea aceasta nu prea chinuie pe muritori. Dar e o tortură umilitoare cînd ai ajuns la conștiința tristă că n-ai de nici unele. Aceasta era mîhnirea noastră lipită de zidul cald al seminarului. Cîștigasem o biruință și abia acum vedeam că nu e de nasul nostru. Învățătura înaltă nu e pentru de-alde noi. Mai bine ne vedeam de treaba noastră — am oftat eu. Pe tata l-a înjuncheat acest oftat. „— Bun e Dumnezeu !" răspunse el ca și cum ar fi găsit dezlegarea. Și ne-am ridicat să ne întoarcem acasă.

Aveam un porc de Crăciun ca tot creștinul. Tata l-a vîndut. Aveam doi cai, care aduceau hrana casei. Tata a vîndut pe murgul și a rămas numai cu roibul. Avusese întotdeauna doi sau trei. În satul nostru nu se pomenea căruță trasă de un singur cal între hulube. Așa ceva se vedea numai la milogii veniți de departe, care jeleau pe uliță cerînd de pomană. Cum au să mai tocmească mușterii chirigiu cu un singur cal ? Jertfa tatei pentru mine lua bucățica de la gura celorlalți copii.

Banii ajungeau pentru echipament. Dar mai rămîneau taxa școlară și cărțile, fără care nu erai primit în internat. Taxa școlară era o cauțiune de 25 lei aur.

Ce ne facem ? Țăranul care nu-și scotea căciula în fața ciocoiului avu o idee năstrușnică. Ce-ar fi să mergem la domnul proprietar al moșiei, care stă aici în București ? Nu se poate să nu ne împrumute el vreo 30 de lei, mai ales că tata e frate cu îngrijitorul caselor boierești din sat. Vom munci și în scurt timp îi vom restitui. Proprietar al moșiei, era prin căsătorie, Toma Stelian, mare jurisconsult cum îi mergea vestea și ministru de justiție liberal. Nu l-a văzut nimeni niciodată prin Bulbucata, nici pe el, nici pe soția lui, nici pe fratele ei, cei doi copii ai vechiului proprietar. Am auzit mai tîrziu că acești fericiți moștenitori erau faimoși în saloanele bucureștene, ea prin frumusețe și prin anume fel de a fi, fratele ei prin faptul că disprețuia orice meserie, mai ales dacă era intelectuală. Ei nu știau nici de pe hartă unde vine moșia Bulbucata, din arenda căreia trăiau. Iar Toma Stelian avea să fie, cîțiva ani mai tîrziu autorul legii învoielilor agricole de după răscoalele de la 1907. Prin această lege de ipocrite paleative, care reglementa raporturile dintre moșieri sau arendași și muncitorii moșiilor, se prevedea cedarea unei mici porțiuni din fiecare latifundiu pentru nutrețul vitelor țărănești. Toma Stelian a fost cel din urmă proprietar din România care a cedat acest teren și a făcut-o numai forțat de o campanie acerbă, dezlănțuită împotriva sa, în parlament și în presa vremii.

„Boierul e om de carte, gîndea tata, el are să înțeleagă ușor pășul nostru că doar e vorba de un copil de pe moșia lui, care vrea și el să se lumineze". Nemaiavînd încotro, credeam amîndoi că Toma Stelian n-ar putea gîndi altfel decît noi. Dar țăranul cînd zice boier înțelege plocon. Era o tradiție milenară, a celor constrînși numai să dea celor obișnuiți numai să primească, să nu te înfățișezi unui om puternic cu mîna goală, oricît de sărac ai fi fost. Tata mai avea 5 lei. A mers în piața mare și am cumpărat cinci găini, un leu bucata. Toma Stelian, înainte de a-și clădi vila de la Șosea, transformată după moartea lui în muzeu de artă și devenită apoi sediul Uniunii Scriitorilor, locuia în vechea casă din Calea Victoriei cu vitralii joase spre stradă aproape de Intrarea Amzei. Cînd trec și acum, după 60 de ani, pe lîngă această casă, îmi aduc aminte de ziua nefericită, cînd am intrat în curtea ei și mă încearcă o undă din umilința de atunci. De la Dîmbovița, am apucat-o în sus, pe Calea Victoriei, tata cu ploconul în mînă. Găinile strînse de picioare atîrnau cu capul în jos cîrîind și zbătîndu-se de durere. Unii trecători întorceau capul și se uitau curioși. Eu începusem să cresc în demnitatea de seminarist ; noroc că nu eram încă în uniformă ca ochii lor ironici să mă recunoască. Am intrat, firește, pe dindos, la bucătărie.

— Sîntem de la moșia boierului și am vrea să vorbim cu dumnealui.

— Așteptați la ușa din față, — zise un rîndaș cu șorț albastru.

— Am așteptat mult și bine, ca să nu zic rău. Găinile cîrîiau și se zbăteau în mîna care le ținea. Tîrziu se auzi pași pe scară și boierul se ivi în prag, un domn cu obrazul fără culoare, ciupit de vărsat, cu mustață galbenă și groasă, bîrligată în sus. Îmi bătea inima.

— Ce vreți ? se răsti o voce, a cărei acreală mă zgudui de parcă ar fi sfărîmat în dinți un măr pădureț.

Tata cu căciula în mînă, spuse limpede povestea noastră și o aduse fără ocoluri la nevoia, care ne împingea la pragul domniei sale. Era vorba de un împrumut, de 30 de lei, pe care omul umilit se obliga să-i restituie în cîteva luni, ca să-și poată instala băiatul la seminar.

Toma Stelian părea foarte plictisit. Își ridica mustața cu arătătorul și privea, peste noi, în zare, adică la calcanul din față.

— Cît fac găinile astea ? întreabă tăios.

— Păi, boierule...

Pînă să lămurească tata că e un plocon boierul scoase din jiletcă o monedă grea de argint și aruncînd-o, sună viu, izbită de pavajul curții.

— Du găinile la bucătărie !

Și marele om dispăru, trîntindu-ne ușa în nas.

Era o monedă de cinci lei, o rublă cum i se spunea, prețul găinilor.

Tata a plecat la țară să facă rost de bani .

În seara aceea, ședeam singur, cu noul meu bagaj, la poarta seminarului. Nu știam ce să mai fac. Toți colegii mei se instalaseră. Un domn tînăr, înalt, în jachetă și melon, cu bastonul în mînă, cum se purta pe atunci, îmi apăru în față, venind din oraș. M-a întrebat de ce stau acolo cu bagajul. I-am spus că n-am cu ce plăti taxa de cauțiune.

— Cum te cheamă ?

— Ioan N. Dobre !

— A, tu ești ? Vino cu mine.

M-a introdus în cancelarie și m-a pus să scriu o cerere de scutire către părintele director.

— Are s-o aprobe, fi sigur. Dă-ți bagajul în primire.

Acest om bun era pedagogul Teodor Păcescu, doctor în filosofie din Germania. Cărți nu mi-am cumpărat anul acela. Aveam să le împrumut de la colegi, cum am făcut în tot cursul seminarului.

(Text stabilit de I. OPRIȘAN)

Efigii

Schiță de portret J.X.V.

Din cele cîteva rînduri evocatoare închinate de Geo Bogza lui Jonathan X. Uranus (în România literară *din 13 septembrie 1984) am aflat de moartea celui care, din beletrist, totodată efervescent căutător de înțelepciune, devenise preotul Mihail Avramescu și după decenii de păstorit în Banat, a fost înmormîntat în cimitirul din Jimbolia.*

L-am cunoscut și l-am simpatizat în primii ani de școală la Liceul Spiru Haret. Priveam atunci cu o curiozitate nesătulă la domenii ce stăteau sub semnul unui anumit ezoterism. Nu aveam decît idei confuze în această privință. Junele Marcel era destul de orientat în dedalul teosofico-magico-spiritualist, ca unul ce citise cîte ceva în această direcție și — în plus — nemulțumindu-se doar cu cititul, a încercat să și practice unele exerciții cu relativ succes. Era vremea cînd ochii magnetici ai lui Rudolf Steiner exercitau asupră-i o atracție hipnotică, promițătoare de revelații. Profesorul nostru de latină, Nicodim Locusteanu, care a fost și traducător al Metafizicii *lui Dimitrie Cantemir, n-a fost, cred, străin de îndrumarea cîtorva din tinerii săi elevi spre o primă inițiere în științele oculte. Eu însumi am citit cîteva din cărțile lui Steiner, creatorul antroposofiei, marele mag de la Dornach, unde există și astăzi un templu în care steinerienii oficiază un adevărat cult, dînd spectacole de teatru, dans, muzică, poezie etc. Mărturisesc că mult n-am folosit de pe urma lecturilor cărților intitulate :* Inițierea, Antroposofia, *chiar și* Mister creștin și păgîn. *Ceea ce m-a interesat îndeosebi a fost un opuscul despre exercițiul atenției, pe care am regretat că nu l-am aprofundat, cum ar fi meritat s-o fac. Poate că aș fi fost mai atent în viață decît am fost și sînt. Aceste lecturi au fost un prilej de apropiere între Marcel și mine, înlesnind o comunicare pe probleme ce suscitau interesul nostru comun. E locul să spun că ce am citit din Steiner mi s-a părut destul de încîlcit și confuz, cu o parte destul de mare ce făcea jocul unei fecunde imaginații. Nu aveam însă destule elemente să-l judec în mod absolut. Poate că ceea ce consideram eu că e o simplă fantezie era o realitate pentru care îmi lipseau antenele necesare.*

Marcel făcea în acea vreme tot felul de demonstrații care pentru simțul comun păreau de categoria minunii. Hipnotiza, ghicea gîndurile cu o putere impresionantă de concentrare, își introducea și scotea obiecte tăioase prin obraji fără a lăsa urme. Auzisem doar de toate acestea, ceea ce mă făcea să-l înconjor cu admirativă atenție pe colegul meu de școală. Ne-am legat mai mult unul de altul în anii de studenție. Veleitățile noastre publicistice nu erau străine de această apropiere. El publica prin unele reviste, mai mult sau mai puțin efemere, tot felul de schițe sau eseuri nostime și bizare, nu lipsite de sensuri criptice. Semna cînd Mark Abrams, *cînd* Jonathan X. Uranus, *cînd sub alte pseudonime. Deși tatăl său era unul din croitorii bine apreciați din Capitală, cu magazin pe strada Academiei, tînărul nostru yoghin o ducea greu bănește. Mircea Eliade — spiritist și el —, îl cunoscuse în liceu și-l aprecia în chip deosebit. Aflînd de strîmtorarea lui materială, era totuși impresionat de demnitatea cu care-și suporta relativa sărăcie, întotdeauna corect îmbrăcat, nelipsindu-i țigările de bună calitate, avînd acasă odaia lui unde primea bucuros vizite, cu toată solemnitatea unui enigmatic amfitrion. Ba chiar uneori, erai invitat să-l aștepți puțin, iar dintr-o odaie alăturată se auzeau tot felul de zgomote ciudate, inexplicabile pentru noi. Își făcea omul exercițiile spirituale, yoghine sau cum vrei să le zici și pînă nu le termina nu-și făcea apariția. La întrebările noastre indiscrete nu catadicsea să răspundă, dar asta fără vreo ostentație, închizîndu-ne gura cu cîte o glumă, o ironie, o vorbă însulițată, debitată bonom. În odaie era totdeauna ordine perfectă. Pe unul din pereți se afla înrămată diploma de licențiat în filosofie, ceea ce ni se părea de o caraghioasă făloșenie. Ironiile noastre în această privință nu-l descumpăneau și nici nu-l determinau să scoată diploma de pe perete. În cadrul acestor vizite nu ne servea cu altceva decît cu bucățele de zahăr cristalizat și apă rece. Obiectele din odaie erau așezate pe mese, parcă — ziceam noi răutăcioși — după norme inițiatice, iar cărțile*

într-o ordine ce nu trebuia răsturnată. Noi — fie din neglijență, fie de-ai dracului — mișcam sau schimbam obiectele de la locul lor. Cu o grijă meticuloasă, fără nici o enervare, cel puțin aparentă, Marcel reașeza lucrurile în ordinea lor prealabilă, fără să ne reproșeze ceva.

Era înalt, subțire, cu un chip ascetic, cu ochi magnetici adînc pătrunzători, cu gesturi totdeauna măsurate (parcă oficia), ponderat, nepripindu-se vreodată, orice s-ar fi întîmplat, cu o gravitate simpatică în atitudine și cu un aer puțin deșucheat, amuzat și superior. Avramescu avea ceva captatoriu în felul său de a se purta, un alt fel de a se purta decît muritorii de rînd. Nu poza, nu-și dădea aere și nici nu-i trecea prin gînd să facă pe misteriosul. Era sobru, politicos, îndatoritor, afabil, gata oricînd de a lăsa o punte de comuniune în ordinea marilor sale preocupări. Deși aparent plin de rigoare, de stăpînire și cu mare siguranță în mișcări și idei, sufletul lui nu era lipsit de frămîntări, pe care nu le sesizai decît dacă îl cunoșteai de aproape. Preocupările lui spiritualiste au fost dominante de-a lungul întregii lui vieți. Impresiona prin forța lui dialectică neobișnuită. În judecățile lui dovedea un instinct, aș zice înnăscut, al cazuisticii spirituale. Odată cu maturitatea, omul a renunțat la demonstrațiile care sînt considerate inconcludente de la un nivel mai ridicat de împlinire spirituală. E — dacă vreți — o necesară experiență de smerenie care exclude exhibițiile sau unele eforturi mai presus de sărmanele forțe omenești.

Avramescu, care în anii de primă tinerețe dădea impresia unui om perfect echilibrat și care te divertiza bucuros cu ghicitul, cu subtile giumbușlucuri ce reclamau desigur o adresă specială, era de fapt, în adîncu-i, pradă unei învolburate experiențe spirituale. În această privință, schimbările lui la față nu-i pot fi imputate. Asaltat de apăsătoare nevoi, ca și de ispite, a trebuit la un moment dat să recurgă la diferite soluții de expedient. Deschisese — fără deosebit succes — la Parcul Carol, cu ocazia lunii Bucureștiului, un mic birou de consultații grafologice, făcînd chiar și horoscopuri în schimbul unor prea modice venituri.

Unii prieteni binevoitori îi sugerau să-și ia o catedră sau vreo altă îndeletnicire sigură, bănoasă. La un moment dat, a creat o secție de anticariat în cadrul librăriei Pavel Suru de pe Calea Victoriei, dar n-a perseverat nici în asta. Alții au încercat să-i vină în ajutor, dîndu-i posibilitatea să lucreze la una din editurile bucureștene contra unui stipendiu, dar corecturile și traducerile pe care le avea de făcut l-au exasperat și a dat bir cu fugiții. Au fost destui care să-l acuze de lene, de neseriozitate. Înclin să cred că erau nedrepți cu un om care nu era făcut pentru un travaliu acaparant. Avramescu nu s-a simțit apt pentru o treabă programată de alții. Pentru el, problemele de ordin material erau pe al doilea plan. Prefera să fie pradă unei febrile trăiri interioare, chiar și cu riscul sărăciei.

Într-un moment de cumpănă lăuntrică, el a descoperit pe René Guénon, după ce frecventase asiduu și înflăcărat tot felul de spiritualiști din toate timpurile și de pe toate tărîmurile, fără să se lumineze deplin. De la Brahma, Buda, la Rama Krishna și Vivecananda, de la teosofi la antroposofi, de la Eliphas Lévy la Saint Yves d'Alveydre, de la Boyin-Ra la Stanislav de Guaïta, de la Cabala *la* Bagavadgita, *— și cîte și mai cîte — toate i se destăinuiseră lui nesatisfăcător. Opera lui René Guénon a fost însă o lectură electrizantă, reușind să nimicească o sumă de văluri rămase neviolate. Scrisul acestuia încercuia cu fervoare, dezghiocînd pînă aproape de sîmbure marele mister al vieții și morții, deși sîmburele rămînea mai departe tăinuit. Citindu-l, aveai totuși sentimentul, poate înșelător, că faci un pas înainte în cunoașterea misterului acestui univers, că ești pe drumul absolutului și că dacă admiți și te ostenești să devii inițiat, revelația cea mare, extazul (poate) te va ilumina.*

Ei bine, Avramescu s-a lăsat intens fascinat de iradianta personalitate a lui Guénon și a devenit un timp discipolul acestuia , propovăduitorul adevărurilor lui, creînd la noi un cerc de învățăcei guénoniști entuziaști. Dintre aceștia, Vasile Lovinescu și Mihail Vîslan au rămas, pînă la moartea lor, credincioși învățăturii francezului catolic, care se convertise la islamism spre a căpăta o deplină inițiere. O bună bucată de timp, Avramescu a cultivat cu fervoare guénonismul, purtînd și o amplă corespondență cu René Guénon însuși, corespondență ce, pare-se, s-ar afla la Biblioteca Academiei Române.

Dar, într-un alt moment de zbatere sufletească și spirituală, Mihail Avramescu a părăsit calea unei convertiri inițiatice ce poate l-ar fi dus la Cairo, unde își stabilise reședința René Guénon, și s-a preoțit întru ortodoxie. Din acel moment, timp de 25 de ani, sufletul lui curățit de orgoliu, de vanitate, de ușurătățile terorizante ale unei viețuiri în zgomotul asurzitor al marilor orașe — cu excepția cîtorva ani de ultimă bătrînețe trăiți lîngă Mariana, una din fiicele sale, — s-a dăruit în Jimbolia dragostei de semeni, trăind în iubire și dăruire.

Aceasta e povestea pe scurt a acestui neostoit atlet al spiritului, fervent căutător al absolutului, din păcate necruțat de moarte și care a încercat să se apropie, în diferite ipostaze, sub diferite forme, de necunoscutul în care s-a cufundat și din care nu știm precis cît i-a fost dat să cunoască în mistuitoarea sa aventură pămîntească.

Arșavir ACTERIAN

Reeditările

Apărut în nr. 1 al revistei **Paradox** într-o versiune arbitrar prescurtată (fără consultarea autorului), articolul **Editoriale** conținea pasaje la care cel ce le-a scris nu poate renunța, pur și simplu, de dragul unor confrați care și-au asumat cu de la sine putere calitatea de „colaboratori", spre a nu spune cenzori. Pentru a recupera pasajele suprimate, reiau discursul asupra activității editoriale, abordînd un singur aspect, cel mai afectat de pe urma masacrării textului : reeditările.

Sub defunctul regim dictatorial, visul editorilor onești angajați în „revalorificarea moștenirii literare" era o „restitutio in integrum" a valorilor literare autentice. Acest vis le-a dominat preocupările, le-a stimulat inventivitatea, le-a întreținut elanul de a munci, chiar și în condiții abrutizante, de a rezista agresiunii și feluritelor șicane ale imposturii arogante. Speranța, confirmată intermitent, de a-l putea aplica în anumite momente mai puțin tensionate a generat în ei tăria de a nu se abandona inerției unui sistem de tot mai rigidă planificare chiar și a „producției" de valori spirituale, sistem ale cărui efecte în sfera umanului nu puteau fi decît degradarea intelectuală, dezagregarea personalității, robotizarea. Pe toată durata succesivelor dictaturi, între puterea de stat, exercitată prin forurile culturale, și acei ce creau cultură și o materializau în cărți, între, vorbind mai precis, reprezentanții sistemelor de cenzură și autori (sprijiniți uneori prin „închiderea ochilor" chiar de către cei puși să-i cenzureze) s-a dus, zi de zi, cînd cu încruntări și exasperări, cînd sub măști de surîsuri, o luptă acerbă, exterminantă, petru fiecare pagină, pentru fiecare frază, pentru fiecare cuvînt. Aceasta — în intervalurile dintre datele aprobării, cu de la sine înțelese masacrări, a planurilor de apariții ale editurilor și revistelor. Drumul din redacție la tipografie era pentru orice scriere un calvar. Fericita viitoare carte rămasă în planul definitiv după toate filtrările versiunilor nedefinitive ale acestuia prin felurite retorte (sub ceaușești nu doar ideologice) era puricată de lector, verificată de coordonator, controlată de redactorul șef, acceptată de director. Spre a putea merge la tipar mai era necesară viza Direcției presei, iar după desființarea acesteia, a unor servicii din Consiliul culturii și (în cazuri speciale) din C.C. Toate aceste vize nu garantau însă nici unei lucrări imunitatea. Chiar și după tipărire și obținerea „bunului de difuzare" (ultima formă a cenzurării), chiar după intrarea în circuitul comercial, cartea putea să provoace autorului și editorilor bucluc, dacă rănea vreo susceptibilitate suspusă ori influentă, și nu rareori s-a întîmplat ca volume apărute absolut legal, cu toate aprobările, să fie retrase din librării și biblioteci, cu aplicări de sancțiuni celor implicați în producerea lor. Factorii de promovare a culturii erau preocupați nu de a-i asigura condiții de prosperitate, ci — tot mai obsesiv, tot mai exclusiv — de împiedicarea unor apariții nedorite. Consecutiv, cu cît o carte aflată sub tipar era mai interesantă, mai bună, cu atît editarea ei devenea pentru acel ce o semna, ca și pentru editori și cenzori, o sursă de coșmare.

Și, totuși, chiar în asemenea condiții au fost editate și reeditate opere literare admirabile, lucrări științifice fundamentale. Profitînd de fiecare conjunctură prielnică, riscîndu-și liniștea și posturile, editori inteligenți, patrioți, au dat cititorilor români, tineretului dornic de instruire cărți remarcabile. Intermitent și cu tergiversări, au apărut în tot cursul deceniilor postbelice, dar mai ales începînd de prin 1960, opere originale menite să rămînă, precum și mult așteptate reeditări, inclusiv de sinteze științifice care, lărgind orizontul cunoașterii, trezind în tineret apetitul propriei creativități, alimentau implicit revolta împotriva dominației opresante, schiloditoare, trezeau dorul de libertate. Nu e de loc puțin lucru apariția, în ultimele două decenii, a unor volume precum (exemplificînd cu totul sumar și la întîmplare) **Istoria credințelor și ideilor religioase** de Mircea Eliade, **O enigmă și un miracol istoric : poporul român, Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești** și **Marea Neagră** de Gheorghe Brătianu, **Basmele române** de Lazăr Săineanu, **Eseuri** de Emil Cioran, primele volume din **Istoria românilor** a lui Iorga și **Istoria românilor din Dacia traiană** a lui Xenopol.

În noul cadru istoricè editurilor nu le rămîne decît a profita la maximum, în măsura în care este și va deveni materialmente posibil, de libertate pentru a restitui națiunii, fără teamă, fără măsuri de precauție, toate cărțile din trecut pe care și le dorește. Inclusiv ale unor scriitori deveniți, fie și pe bună dreptate „nomina odiosa". Oricare ar fi fost, acum peste cincizeci de ani — și, în opinia mea, și după instaurarea comunismului, inclusiv sub tirania ceaușistă — conduita politică a unui scriitor, ea nu poate fi invocată în favoarea sau defavoarea editării și reeditării. Pe acest criteriu, relansările pot fi doar (și, în unele cazuri, chiar trebuie să fie) temporizate. Acele ale unor autori precum Crainic, Gyr, Nae Ionescu au și fost, îndeajuns. Orice prelungire ar fi un act anticultural. Opera există independent de autor : bună sau rea. Încă Mihail Kogălniceanu anunța, în celebra **Introducție** la **Dacia literară,** că publicația sa avea să judece opera, nu autorul. Acesta e, cu certitudine, principiul just, valabil în permanență. A „pedepsi" un scriitor prin interzicerea operei sale, care **oricum** există, este a condamna în realitate națiunea la ignoranță. La necunoașterea unui capitol al propriei creații spirituale.

Reeditarea operelor unor scriitori care au desfășurat pe tărîm publicistic și pe alte căi activități politice nocive poate, desigur, încuraja eventuale tentative de folosire a creației lor tocmai pentru a reactualiza (în scopuri inavuabile) și ideile lor categoric inacceptabile. Pentru — în cazul celor doi poeți gîndiriști, și a lui Nae Ionescu — atragerea tineretului spre ideologia fascistă. Riscul acesta trebuie, natural, preîntîmpinat. Dar nu prin refuzul reeditării ! Printr-un asemenea refuz tocmai îl provocăm. Tentația fructului oprit ! Singura modalitate de autentică educare, inclusiv politică, a tineretului, a publicului este oferirea posibilității neîngrădite de cunoaștere a oricărei probleme. Fiecare ins normal să poată avea la dispoziție mijloacele de a se edifica în orice chestiune prin cercetare proprie, de a distinge el însuși, în cunoștință de cauză, binele de rău! Anormalii, cazuri izolate, urmează a fi tratați ca atare.

De capitală însemnătate pentru orientarea corectă a politicii de reeditare e, firește, restituirea **tuturor** autenticelor valori, indiferent de situările ideologice ale producătorilor, evitarea dezechilibrelor. În trecutul apropiat au continuat a fi interzise îndeosebi producțiuni — și chiar întreaga operă — a unor scriitori și gînditori de dreapta, însă, pe de altă parte, ceaușismul aplică în multe privințe tocmai politica Dreptei românești din perioada interbelică, și de totdeauna. Ceaușismul a fost în esență fascism, de abia camuflat. Sub sforăitoare lozinci ortodox-comuniste, ultrastîngiste, el a promovat un șovinism tot atît de scelerat ca al legionarilor, și, tot ca legionarii, și ca fasciștii de toate nuanțele, a cultivat un obscurantism nutrit și prin exaltarea în spirit antirațional a „fondului nostru nelatin", a autohtonismului mărginit și intolerant, prin blamarea universalismului, a europenismului, prin dirijarea unilaterală, forțată, a interesului noilor generații către protoistorie. Astfel se explică reeditarea **Geticei, Daciei** și a altor studii de Vasile Pârvan. Nu alta este explicația și a posibilității de apariție a cîte unora dintre scrierile autorilor mai sus citați. Tot ce s-a editat și reeditat fără scoaterea ulterioară din circulație servea indirect — sau credeau dispunătorii că servește — interese politice ale fostelor regimuri dictatoriale, și de aceste interese erau conduși acei ce acordau vize de apariție cărților, nicidecum de grija pentru cultură. Socotelile troglodiților intelectuali s-au dovedit, evident, greșite. Aș spune : tot atît de greșite, păstrînd proporțiile, ca organizarea demonstrației oficiale din 21 decembrie, care s-a întors împotriva organizatorilor. Orice operă valoroasă, orice act de cultură subminau inevitabil ordinea social-politică existentă. Căci acea ordine era irațională, absurdă. Cunoașterea temeinică a trecutului, inclusiv a celui mai îndepărtat, tracogetic, învedera falsitatea interpretărilor date de propaganda totalitară, fie fascistă, fie comunistă. În condiții de înrobire materială și spirituală, de încătușare a gîndirii, de controlare a sensibilității și cenzurare a imaginației, cultura și creația autentică, de orice orientare, capătă, **volens-nolens,** caracter subversiv.

Dezrobiți acum, eliberați în orice caz de înrobirea fățișă, rămîne să ne emancipăm și din robia ignorantei.

Dumitru MICU

Glose bacoviene

Sorin Dumitrescu publică, în februarie 1990, în **Lumea creștină,** un text de Constantin Noica **Laudă umbrelor.** „Ceea ce e extraordinar în creștinism e că pune laolaltă viețile celor de aci cu viețile celor care nu mai sînt aci", „cei care sînt în viață se roagă pentru cei morți, sau îi fericesc", „este în oameni o sete de a fi care-i înalță pînă la limite" „găsesc lui a fi plinătatea în neființă". Cultul nu e al morții, e al morților ; care au fost vii. Morților „le datorăm plinătatea de viață, de vreme ce ni s-au dăruit, cu viața lor cu tot".

...Bacovia poet creștin ?

Aflăm în poezia lui, cum am mai arătat, dovedit, enunțat, în **Plumb** și **Amurg de toamnă,** cuplul un om viu prins cu un mort. Lirica bacoviană atrage un mort pe traseele vieții. Se produce o acomodare. „Cu cei din morminte un gînd mă desprinde." Creștinește Noica dă rost, dă lumină, cultului morților „cei care sînt în viață se roagă pentru cei morți, sau îi fericesc." Nu așa e în Bacovia. „E miros de cadavre, iubito", „sînt cîțiva morți în oraș", „cadavrele se descompun". Bacovia nu e poet creștin. Dar excelența în poezia lui o dă, ca în creștinism, sentimentul mortului ; nu al morții. Mortul bacovian e mortul amor — **un corp** căzînd, **a sosit** un mort — care, un lung timp, speră resurecție. Cînd nu mai speră, — survine recursul de la Iisus. **„Crengi subțiri cu flori albe... / Spre mai sus / Mă ridică din erori / Idealuri ce au apus... / Cu flori roze crengi subțiri... / Isus ! / Flori pe zări, în iarbă flori..." (Imn)**

Florile. Întîmpinarea. Intrarea lui Iisus, triumfală, în Ierusalim. **Imn** a apărut în martie 1930 în **Viața literară,** revista lui I. Valerian. După cîteva săptămîni reapare în **Orizonturi** noi, același text continuat cu a doua parte a poeziei, cu versul dominant : Poetul a plecat. **„Să dorm, din ce în ce murind / Deci oriunde e o reînviere... / Iată, sunt goale / Dumbrăvile sacre — / Poetul a plecat",** poetul a luat distanță, ca speriat, temător, de festivismul duminical, Floriile, cariat oricum de zădărnicia vieții ca de o lehamite („Am trăit de mii de ori...") poetul se eclipsează : **„Și dacă tu mă cauți, / Pășind prin tăinuitul izvor, / Pe mine nu mă vezi —" Imn** afirmă o conștiință de mucenic : Bacovia așa cum l-a văzut, sper că memoria nu mă înșeală, Tache Soroceanu. (Camil Ressu l-a văzut aidoma țăranilor săi.)

S-a întîmplat ca un nechemat, un de sine foarte chemat, care totuși în ultimii ani ai vieții s-a cam dezis de anii lui de mai înainte, Caion, să fie întîiul care a scris despre poezia lui Bacovia, cu cîteva luni înaintea lui I. M. Rașcu. Caion l-ar fi vrut creștin pe Bacovia și Bacovia deloc nu consimțea, frondeur, poate și revoltat de orbirea lui Caion ; meritul acestuia e că, impulsionat, desigur de Macedonski (dar el n-o spune), a crezut de timpuriu în poezia lui Bacovia ; dar iată ce n-a văzut Caion : **„Amurg de toamnă violet — / Doi plopi în fund apar în siluete / — Apostoli în odăjdii violete — / Orașul tot e violet (...) / Din turn, pe cîmp, văd voievozi cu piete ; / Străbunii trec în pilcuri violete, / Orașul tot e violet."**

Bacovia cheamă trecutul voevodal și sacerdotal, poezia a apărut în 1904, la Iași, în revista **Arta.** Odăjdiile aparțin cultului, Bacovia atras de culori a văzut în odăjdii semnul durării, al continuității. Și al purității ; avem, pentru aceasta încă o mărturie a poetului, una explicită și, să-i zic așa, interconfesională. Nu are de ce să surprindă la poetul care s-a născut și a copilărit la Bacău, într-un cartier cu o populație compozită ; aparența de cartier evreesc o corectau, în profunzime, străzile derivînd din șoseaua principală, cu populație predominant creștină românească. Casa părintească a lui Bacovia era totuși pe șoseaua principală.

Mă aflam, în ianuarie 1971, în vizită în Israel, la Askelon. Soare primăvăratec, migdalii înfloriți. În dimineața de sîmbătă, devreme, am văzut pe stradă oameni ducîndu-se la sinagogă cu șalul de rugăciune pe umeri, peste talar, un fel de halat cenușiu sau nisipiu ; și cu papuci albi de gumă în picioare Evrei iemeniți. Eram cu ai mei, cu mama. Născută în anul 1886, la Bacău, copilărise la doi pași de casa părintească a lui Bacovia. Evrei cu talit (șal de rugăciune) pe stradă ? Văd pentru prima dată, am spus. Și am auzit replica mamei mele, Simelia : — Așa umbla la Bacău Moișă Hneoc. Cînd ?... Înainte de 1900. De la „podul Paloșanu" unde locuia Moișă Hneoc, peste drum de casa Simeliei, pînă la sinagoga din cartier, dincolo de podul peste pîrîul Negel, puteau să fie o sută pînă la două sute de pași. Pe acest parcurs, oricine, și Bacovia, putea vedea o dată pe săptămînă pe Moișă Hneoc cu șalul de rugăciuni pe umeri. Acest Moișă Hneoc, trebuie spus, era tatăl Ebreii din poezia lui Bacovia. Încărcat cu aceste date, am retrospectat : În toamna 1957, la cîteva luni după moartea lui Bacovia stînd de vorbă la Bacău cu oameni care l-au cunoscut, avocații N. Țintă, Dumitrescu-Buhoci, Emil B. Mititelul și alții, acum redau pe scurt ceea ce am dezvoltat într-un articol **Imprevizibilul Bacovia** am aflat, îndeosebi de la Mititelul, care, ca un domn Homais-reprobat. Nu știi că și Kogălniceanu a cerut evreilor să se lepede de portul lor care îi deosebea ? Mititelu imputa, adică Bacovia a **greșit** (iar Mititelu se departaja cu zel, de tatăl lui, un adept al gaonului reputat, care a păstorit la Bacău, Betalel Safran), Mititelu cap luminat, Bacovia, zicea, a greșit celebrînd un anumit obicei afișat la Bacău... Mititelu ca și N. Țintă mi-a vorbit de o poezie a lui Bacovia **Harpa,** sau **Din harpă ;** îmi era necunoscută. Abia în 1978, apărînd edi-

Marcel MARCIAN

(continuare în pag. 4)

Danuta Bienkowska

(urmare din pag. 1)

potrivit, să-și aprofundeze cunoașterea și participarea la cultură. Într-un cuvînt, le doresc viața de care au parte țări fericite care, fără zguduiri și suferințe politice se dezvoltă în bună stare. Aș dori totuși ca societatea românească să-și păstreze trăsăturile ei veșnice : interesul pentru lume, sprinteneala minții, bunăvoința față de semeni, disponibilitățile creatoare în toate domeniile, capacitatea de a trata dificultățile cotidiene cu un dram de ironie și o mare doză de răbdare.

Impresii naive despre America (III)

O enormă prejudecată care circulă și la noi, ca și în întreaga Europă dealtfel, este aceea a unei Americi „zgîrie-nori", plină de blocuri informe, monstruoase, gigantice. Fenomenul este vizibil doar în cîteva centre, în Manhattan, în San Franscisco și alte cîteva. În realitate, Statele Unite sunt o țară construită în extensiune, nu în înălțime. Risipa de spațiu este extraordinară. Orașele sunt de fapt vagi aglomerații de clădiri, cu enorme spații libere între ele, risipite și descentralizate pînă la neverosimil. Legătura dintre „cartiere" îți ia adesea zece minute cu mașina. Senzația de gol și vid este predominantă. Impresia finală de țară subpopulată nu aglomerată. Dovadă de altfel și fenomenul imigrației, vital pentru viitorul Americii.

★

În ciuda tuturor stridențelor sale — care sunt și rămîn marginale, produse sau subproduse ale libertății personale totale — America este țara probabil cea mai uniformizată și mai „medie" din lume. Tocqueville a văzut și la realități incomparabile : expresia imediată a unor realități autentice, organice. În presă, mai mult chiar decît în literatură sau la **TV**, intri direct în contact cu realitatea cea mai vie și mai brutală. Iar dezgustul total de acest capitol foarte bine. Are dreptate **for ever.**

★

Să notez și o „prostie", să nu spun „americană" dar lansată în orice caz și cu mare succes în America. SUZAN SONTAG, în AGAINST INTERPRETATION, crede că „în locul unei hermeneutici avem nevoie de o erotică a Artei". Pe autoare n-o interesează valoarea, interpretarea, sensul, înțelesul unei opere, ci doar „plăcerea" sa imediată. Deci, la limită, reacția inferioară pur sexuală. Nu este un fenomen propriu-zis de erotomanie, ci doar de simplism și antiintelectualitate foarte generalizat în „noua lume". Mulți partizani ai criticii pure de la noi, ai emoției estetice imediate a textului comentat în „cronică", nu sunt departe de acest punct de vedere subdezvoltat.

Oricît ar surprinde și nemulțumi pe un european presa americană — cotidiene de zeci și chiar de sute de pagini, pe fascicole, adevărate cărți, pline de reclame și publicitate — simți pagină cu pagină prezența unei literatura contrafăcută, artificială, simulată, cenzurată, castrată etc., numai în America poate fi într-adevăr realizat și dus pînă la capăt. Am refuzat din instinct pseudoliteratura ultimelor decenii (așa cum Thomas Mann respinge în bloc literatura epocii hitleriste) și continui să cred mai mult decît oricînd în realitatea și necesitatea „antiliteraturii". De unde plăcerea enormă de a citi jurnale, confesiuni, memorii, pe care experiența americană nu face decît să mi-o consolideze. Trăiesc și citesc în America, deci într-o cultură și civilizație fără tradiție literară. Vreau să spun fără clișee literare. Este o mare binefacere.

★

De vorbă cu profesorul Ștefan S. despre stereotipiile americane, care există și ele. Experiența sa, mai veche, îi spune și a mea, mai nouă, o confirmă, că toate reacțiile intelectuale americane sunt în mod necesar și obligator încadrate în trei mari categorii: **race** (problema rasială, „neagră" în primul rînd), **class** (problema socială), de inspirație mai mult sau mai puțin marxistă și **gender** (sexualitate masculină sau feminină). Ești situat și încadrat imediat — pozitiv sau negativ — în funcție de reacțiile personale față de aceste probleme. Ele formează preocuparea centrală a mentalității americane, modelată în și prin aceste cadre. Iar cei mai mulți americani se definesc în funcție doar de aceste coordonate. Nu te preocupă, nu te simți implicat, ești pierdut. Nu interesezi, pari primitiv, ți se întoarce pur și simplu spatele. (Un sfat practic pentru tinerii intelectuali români care călătoresc pentru prima dată în America.)

Ce este o universitate americană ? O mănăstire laică și cosmopolită, total izolată de restul societății. O oază de liniște și concentrare, de studiu și reculegere. Găsesc admirabil acest **campus,** care-ți permite să beneficiezi, simultan sau alternativ, de toate avantajele și facilitățile ambelor sisteme. Pentru cine are un plan precis de acțiune, știe ce vrea și este deja orientat în materia sa de studiu, universitatea și mai ales biblioteca americană îți oferă posibilități incomparabile, practic nelimitate. Izolare, confort și libertate totală. „Luxe, calme et volupté" în variantă studioasă americană.

★

Mi s-a întîmplat de mai multe ori în Statele Unite să nu pot identifica imediat sexul unor persoane tinere. Cercei, modă curioasă unisex etc. Un afiș la Universitatea din Rockester (pe care nu găsesc necesar să-l traduc) : **The Gay, Lesbian, Bisexual and Friends Association of the University of Rochester is pround to present : Barbara Grier, One of the founding owners of the Naiad Press — The World's Largest and Oldest Lesbian Publishing House.** Nefiind implicat în mod direct în „problemă" n-am dat curs acestei amabile invitații...

★

Mitul american este și continuă să fie pentru foarte mulți (inclusiv români) o mare și invincibilă realitate. Mi-aduc aminte de confesiunea inginerului Vasilescu-Colorado, condamnat la moarte într-un proces înscenat de sabotaj, la „canal", făcută mie la Jilava : „Nu-mi pare rău că mor, dar îmi pare rău că nu mai apuc pe americani venind". Ecourile acestui mit se regăsesc și în unele cărți ale lui Paul Goma. Cauzele lui sunt multiple. Vasilescu-Colorado își amintea de perioada studiilor sale în S.U.A. ca de o „rapsodie".

★

Rolul considerabil al bibliografiei anglosaxone, îndeosebi americane, pe care o parcurg zilnic : ceva între profesionalism și curiozitate personală, aviditate de cercetător și voluptate a ineditului. Ea echilibrează predominarea excesivă (și adesea chiar exclusivă) a referințelor franceze, introduce puncte de vedere noi, regenerează efectiv orizontul — foarte franco-impresionist — al criticii române. Nu cred că operația poate avea un mare efect cît timp nimeni nu reia și nu extinde această operație. Dar în conștiința mea partida este cîștigată : doar prin această confruntare și convergență sau divergență de referințe se va putea, cîndva, forma o conștiință critico-teoretică românească originală. Și nu dau cuvîntului „românesc" nici cel mai mic sens „naționalist". Însă critica română — ca și orice critică dealtfel — nu poate fi doar „colonia" sau la remorca unei mari puteri critice. Oricare ar fi ea. Mai limpede nici că se poate.

Adrian MARINO

Glose bacoviene

Urmare din pag. 3

ția de opere (M. Petroveanu și Cornelia Botez) am identificat și am luat în atenție poezia apărută inițial în 1936, în placheta **Comedii în fond,** nu **Harpa,** nu **Din Harpă,** ci **Legendă ;** am citit-o beneficiind acum de cunoașterea adevărului că a existat pe **șușea** în urmă cu ani un Moișă Hneoc, pieton cu șalul de rugăciune pe umeri ; fapt confirmat și de unicul supraviețuitor ca posibil martor, în 1978, identificat de mine, Avram Simon ; da, acesta era **portul** denunțat de avocatul Mititelu și desigur nu asemenea port visase Kogălniceanu. Posibil totuși ca apariția pe stradă a evreului cu talit să fi jenat, chiar pe unii evrei. Ce rămîne e poezia lui Bacovia : **„Cînd orice se vinde, / Cînd orice e marfă — / Trezește un sunet bătrîn / Din antica harfă. // Din cupe vin de uitare, / Fie-a virtuții eșarfă — / Trezește un cîntec bătrîn / Din antica harfă."**

A scris Bacovia acest apolog discret celebrînd șalul de rugăciune, cum celebrase, mai bacovian, și odăjdiile preotești ; cunoașterea amănuntelor din viață nu sporește poezia, dar o aureolează istoric în epocă. Odăjdiile violete, turnul, știm, referă asupra bisericii voevodale Precista, din Bacău, unde Bacovia își afla refugiu.

Bacovia : cu cîțiva ani înainte de venirea pe lume a poetului (nume de acasă Vasiliu) aflăm într-o Geografie a județului Bacău, a lui C. V. Ficșinescu, orașului i se spunea și, evident, de către catolici, Bacovia. **Mi-am pus această întrebare :** nu cumva mama lui Bacovia, Zoe, născută Langa, provenind din Ardeal, era de religie greco-catolică ? Cu acest gînd m-am întîlnit citind prin 1980 la Biblioteca Academiei, „cronica literară a lui Petre Pandrea, la G. Bacovia — **Poezii,** publicată în **Adevărul literar și artistic** din 29 aprilie 1934, din care citez : **„Numele propriu Bacovia însemnează Bacău, în dialectul latin medieval și teologal, latina medievală catolică grăită cîndva pe malurile Milcovului și ale Siretului de către sutane, tonsură și delicată grăsime albă apuseană." „Literații esoterici viitori vor găsi poate o stranie filiațiune sau o migrațiune de suflete între poetul Bacovia și vreun episcop catolic din Episcopatul Bacovia înființat cu multe secole înainte. Viața lor se asemăna în privațiuni și beatitudine : Madona și Poezia, cele două dogme trăite integral."** Poezia ! Dar Madona ? Poate nu sînt îndeajuns de cunoscător. Mai mult decît am spus pînă aici nu am cum spune. Poezia — și ce am găsit. Starea de mucenic. Și ce mai găsim în continuare, investigînd :

Vom spune mai întîi că șalul de rugăciune, talit, în interpretarea unor doctrinari, cum relevă catolicul Daniel Rops, un reputat propagator, un popularizator, „plusieurs traités talmudiques assurent que Dieu lui-même se conforme à ce règlement", adică însuși Dumnezeu e cu talit pe umeri, în practica religioasă sinagogală totuși nu totdeauna evreul e cu talit, așa-i prescripția, încît ne întrebăm — părere personală — cînd e fără talit... e fără Dumnezeu ? sau vorbesc cu păcat. Neîndoios e că Iisus, în vremea lui, era cu talit pe umeri, acesta e șalul de rugăciune celebrat de Bacovia, „a virtuții eșarfă", „une vaste écharpe" spune și Daniel Rops ; eșarfa e, după Scriptură, cu cîte opt ciucuri la cele patru capete, 32 cu totul, în ebraică (tot așa în latină) cifrele se scriu uzitînd litere, iar cifrei 32, cu literele ei, scrie Rops îi răspunde sensul, în ebraică, — **inimă :** A vedea, prin **inimă,** o relație, o translație, de la talit la legenda **sfîntului giulgiu,** pe care s-ar fi imprimat, fără intervenție umană, imaginea lui Crist, iarăși impresie personală, — e tentantă. Dar cît realiza „doctrinar" Bacovia din toate acestea, privitor la șalul de rugăciune ?... Nu știm. Știm că realiza **șalul,** într-o ambianță asiduu negustorească. Și iată ce mai știm, că Bacovia n-avea cum știi — **dar Pandrea ?** Pandrea fantaza liber, la Paris, la Bibliothèque Nationale, chemînd viitori „literați esoterici", iar noi, fără a-i chema, investind doar observație, realism adecvat (și adeziune, pesemne, predispoziție ? ...chiar poți ști ?), iată ce găsim la Bacovia altfel cinstind Paștile laic, profan, foarte poporan, ca omul cel mai de rînd, în schița **De Paști :** „Un fel de veselie prin mahalaua înfundată... un marinar în concediu cîntă din harmonie... coji de ouă roșii și fărămituri de cozonac" (și „căsuța parcă s-a mai aplecat, acoperișul de șindrilă a putrezit de tot").

Și acum în noua urbanistică băcăuană catedrala ortodoxă Sfîntul Niculae și biserica catolică, prin lărgirea arterei de circulație, stau acum față în față, la distanță, tot așa statuia lui Bacovia din fața vechei primării, acum biblioteca municipală, stă față către față, la distanță, aerian, peste hățișul de străzi și case, cu statuia Sfîntului Francisc din Assisi din curtea bisericii catolice. Nu că s-ar uita unul la altul, n-au cum, Bacovia e, cum dă mărturie evanghelia că așa se roagă adevăratul credincios, **„cu fruntea-n pămînt".**

Notă. Pentru exactitate, pentru adevărul adevărat — și pentru „literații esoterici" ? să spună ei ! precizez că fața către față Bacovia — Francisc din Assisi am aflat-o mai înainte de a se fi lărgit artera de circulație și a ivi fața către față a bisericilor ortodoxă și catolică (sau se lărgise și nu realizam ?) și mai înainte de a fi citit — în 1980 — articolul lui Pandrea din 1934.

A gîndi în procente

Cei mai generoși dintre noi au ieșit pe străzile Timișoarei și ale Bucureștiului între 16 și 22 decembrie (dimineața) 1989. Nu i-a numărat nimeni, dar nu cred să fi însumat mai mult de un milion, sau poate nici atîta. Puțin mai mult de 4% din populația țării, 6% din totalul celor cu drept de vot (să nu uităm : au luptat în acele zile, substituindu-ni-se în fața morții, și adolescenți, copii, handicapați). Numărul românilor curajoși a crescut în zilele următoare, dar procentul lor a rămas departe de a întruni majoritatea simplă.

La 20 mai 1990, circa 15% din electorat a votat candidații propuși de opoziție pentru președinție. 2 550 000 de oameni vii și-au exprimat opoziția lipsită de orice echivoc față de actualul partid de guvernămînt. În principiu — destui pentru o mișcare revoluționară ; în conștiința națională — nereprezentativi în raport cu „marea majoritate" doritoare de liniște.

„Acești 15% nu exprimă interesul general al poporului român", mi-a explicat cineva din generația mea. „Cei 3 500 000 de semnatari ai Proclamației de la Timișoara nu reprezintă voința poporului român", m-a lămurit altcineva.

„Cine sînt eu ?", m-am întrebat în această perspectivă. Eu, individ unic și irepetabil, oglindă și receptacol pentru Absolut ! Răspunsul n-a fost deloc încurajator : sînt 1 din poporul

$$\frac{}{23 \times 10^6}$$

român ; statistic vorbind — o nimica toată.

Am descoperit însă un argument capabil să-mi diminueze tristețea metafizică : Eminescu semnifică doar cu cîteva procente mai mult (nu se năștea atîția români pe vremea lui !), iar Einstein chiar ceva mai puțin decît mine.

Un lucru e sigur : cugetînd astfel, nu vom putea fi acuzați niciodată de alunecare în elitism.

Carmen-Maria ROȘCA

Punctul pe i

Întreprindere diletantă

Mărturisim că destulă vreme n-am înțeles prea bine, și probabil nu sîntem singurii, cam ce intenționa editura nou creată, Humanitas. Eram convinși însă, ținînd seama mai ales de cazul enorm pe care noile oficialități culturale (F.S.-N.-iste, C.P.U.N.-iste ? Oricum independente !) l-au făcut în jurul noțiunii de profesionism, că lucrările publicate la această „prestigioasă" instituție de cultură — așa cum a fost prezentată într-o emisiune TV, chiar înainte de a-și fi făcut cunoscut rodul muncii, vor reprezenta momente semnificative în viața intelectuală românească actuală.

După ce am aflat din repetate anunțuri publicitare că Revista de istorie și teorie literară a fost deposedată de foiletonul său : Lucian Blaga — Luntrea lui Caron, carte în curs de apariție la aceeași editură Humanitas, constatăm acum că ni se oferă reeditat exact ca în 1934 eseul Pe culmile disperării de Emil Cioran. Departe de noi gîndul să confundăm actul editorial de astăzi al editurii Humanitas cu unul excesiv diletantic, deși ce se poate înțelege din faptul că la distanță de aproape șase decenii un text este trimis la tipar fără a fi prin nimic prezentat publicului, ca și cum el ar aparține spiritualmente și ideologic momentului actual. Cînd acest text este unul precum cel intitulat Pe culmile disperării, pentru orice om de cultură român devine vizibilă necesitatea ca el să fie înfățișat editorial însoțit de întreg dosarul „cazului" pe care l-a creat în contextul spiritual interbelic. Cioran nu este nici astăzi un eseist comod. Cu atît mai mult a fost controversat, discutat, anulat sau elogiat în momentul debutului său românesc. Există o întreagă „literatură" în jurul acestei cărți de excepție care a reușit performanța rară să situeze generația tînără a deceniului patru de o parte și de alta a baricadei. În același timp receptarea eseisticii lui Cioran nu s-a făcut după cum se știe, la nivel românesc, pînă astăzi în cele mai firești condiții. Și pentru autorul său Pe culmile disperării datează, aparține unui climat, reflectă o epocă, un mod de gîndire, o viziune a timpului respectiv.

Nu vrem să-i supărăm pe cei de la Humanitas, dar o asemenea întreprindere editorială nu se realizează cu „filosofi", ci cu pălmași istorici literari, editori de meserie. Așadar, profesionalism se cere înainte de orice. Bunele intenții rămîn fără de acoperire cînd sînt făcute în grabă și amatoristic.

Ideea de corectitudine

De cînd a devenit „prezidentul" r.t.v.-ist, Răzvan Theodorescu ni s-a părut a mai fi o singură dată în concordanță cu ideea de corectitudine intelectuală : atunci cînd a solicitat în parlamentul c.p.u.n.-ist ca instituția-i din subordonare să renunțe la atributul „liberă" din titlu. Ceea ce s-a văzut mai abitir din modul cum a fost cenzurată, imediat după „epocalele" alegeri, singura emisiune cu adevărat profesionistă de pe micul ecran românesc : Gaudeamus. **De asemenea, din felul în care sînt selectate știrile externe, referitoare la România, în faimosul Telejurnal sau sînt evitate sistematic relatările despre drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei și Bucovinei (precum în emisiunea de rușine consacrată nu cu mult timp în urmă Tratatului de pace de la Trianon).**

ARISTARC

Embleme ale spiritualității românești

În perioada 25—27 mai a.c., la Iași, Suceava și Putna s-a desfășurat o suită de manifestări culturale pusă sub semnul lui Mihai Eminescu și patronată de spiritul tutelar al lui Ștefan cel Mare, marele părinte al Moldovei, de la Carpați, la Nistru și la Marea cea Mare.

Organizate de Uniunea sindicatelor libere din învățămîntul preuniversitar Iași în colaborare cu Uniunea Sindicatelor din R.S.S. Moldova (Chișinău), Societatea „Cultura fără frontiere", cu sediul la Mitropolia Moldovei și Sucevei (Iași), Societatea pentru răspîndirea Științei și Culturii în Bucovina, filiala Gălănești, Societatea de Științe Culturale „Moldova -Bucovina", cu sediul la Suceava, simpozioanele științifice și spectacolele artistice ce au avut loc în acest context, s-au bucurat de o largă și semnificativă participare românească și internațională.

Reținem în primul rînd, invitații din Chișinău, poeții basarabeni Leo Bodnar, Teo Chiriac, Emil Galaciu Păun, Ion Gheorghiță, Nicolae Popa, Arcadie Suceveanu. Dintre intelectualii ieșeni, amintim pe Al. Zub și Mihai Drăgan. De asemenea, a participat domnul Neagu Djuvara, președintele Societății „Ginta latină".

Ruxandra MIHĂILĂ

Rugăciune

Doamne
de ce ne ai ales tocmai pe noi
ca dintre noi
și printre noi
să se nască

tăietorul de aripi

Doamne
să nu ne înțelegi greșit
nu ne-ar bucura
dacă ai alege pe alții
pentru această onoare
ori pacoste
oricum am lua-o e tot pacoste
pentru oricine
și oriunde

Doamne
ridică alegerea

a doua oară
să nu se mai nască
nicăieri
niciodată
să nu se spînzure de groază
și de rușine
omenirea toată
și să rămînă nemîntuită
ca Iuda

Doamne
nu mai alerge pe nime
pentru această rușine

nenumită numire

mai sunt și alte căi
prin care putem ispăși
și poate
ne putem mîntui

de vînzare de sine
Doamne
ridică alegerea
începem să-i semănăm
Doamne

martie 1989

Octavian BARBOSA

Vorbe goale, ...

(urmare din pag. 1)

sul sloganului mai sus citat, a readoptat spontan atitudinea atît de proprie concepției sale existențiale a **boicotului** politic, „Proștii" — invocați de Brucan — numărînd cam două milioane și ceva de conștiințe, au refuzat să se prezinte la alegeri, bunăoară, adăugîndu-se, astfel, celor cîteva milioane de alegători ce au votat cu alte formațiuni politice decît aceea care a „organizat" din plin frumosul **spectacol electoral** de la 20 mai. Tot ele, milioanele indicate de Comisia centrală de statistică a alegerilor F.S.N.-iste ale domnului Iliescu, sînt cele care **nu cred** și nu au de gînd să realizeze, sub mîna foștilor **activiști ceaușiști** și a securiștilor deghizați sub haina lui Chițac **„reconstrucția"** românească pusă la cale de factori gorbacioviști.

Valoare, competență, profesionalism sînt astăzi, ca și ieri, cuvinte goale în viața societății noastre. Adevărata **restructurare** nu s-a petrecut și e puțin probabil să se petreacă sub mîna oblăduitoare a F.S.N.-ului, dominat de un spirit eminamente diletant, asediat de **carierism** și **lichelism** politic. Consecințele nu vor întîrzia să se facă vizibile. Și Revoluția din decembrie, confiscată în ianuarie de **gruparea** „ideologului" Brucan, își va relua atunci mersul ei incontestabil spre **adevăr.**

Timpul mai îngăduie acum ca Suzana Gâdea să fie încă, împreună cu Eugen Barbu și destui alți alături, membră a Academiei române, într-o Instituție, rămasă în patru bețe, în fruntea căreia Alexandru Bârlădeanu șontîc-șontîc a fost „ales" (cules) vicepreședinte, uluindu-ne (nu este de altfel singurul „academician") prin „vastitatea" și „importanța" academică a „operei" sale cu vechi state în economia comunistă ce a ruinat România. De asemenea, ca Nicolae Dragoș, Adrian Păunescu, Nicolae Dan Fruntelată să mai persiste lîngă Ion Popescu Puțuri, în rîndurile scriitorilor români, sau ca V.C. Tudor și „victima" cabinetului 2 ceaușist, Eugen Florescu, să își desfășoare nestingheriți campaniile de denigrare a **valorii,** îngroșînd rîndurile celei inițiate în paginile F.S.N.-istului **„Azi",** ale **Dimineții** și ale **Adevărului** nu mai puțin **fesenist.** De prin **tunelele** subumanului, săpate de ceaușism, șobolanii reapar la lumină, și „trîmbițele" lor de tinichea aurită au sunat din nou, ca în urmă cu șase luni, cu un sfert de veac sau cu patru decenii și jumătate : **„Iliescu cînd apare, soarele pe cer răsare!"**

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : **ISIAP**

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 25 | 25 iunie 1990 | 4 pagini — 1 leu

Devine din ce în ce mai clar în întreaga conștiință românească actuală că șansa istorică **a națiunii noastre în tentativa de dezrobire din jugul teroarei comuniste a fost și este înscrisă în mesajul tinerilor. El tineretul, ei copiii, astăzi huliți în Piața Universității, acuzați oficial de procuratură de a fi consumatori de droguri, purtători de arme sofisticate și traficanți ai imoralității au fost și sînt cei care poartă sensul lucidității, al demnității, al curajului și al jertfei românești în clipe de restriște.**

Ar fi fost firesc ca întreg poporul nostru să înalțe un monument de slavă conștiinței tinere, acestei purități a gîndului și a faptei care s-a ridicat începînd din decembrie 1989 deasupra întregii mizerii în care am trăit și ne-am complăcut noi, toate celelalte generații ale trădării în anii dictaturii comuniste. Ar fi fost firesc, dar nu s-a întîmplat așa. Tot ce a rămas vetust, tot ce este în ființa noastră mai inert s-a ridicat împotriva celulei vitale a neamului, s-a revoltat împotriva propriei ei capacități de regenerare ca să-și apere dimensiunile de slugă, condiția de sclav al neputinței și de încarcerat al lagărului comunist.

Fenomenul nu trebuie să ne surprindă. Înțelegerea vine tîrziu și pe baza acumulării faptelor. Ea presupune un proces dialectic al cunoașterii, al cărui înțeles generațiile mature nu îl pot dobîndi într-un timp atît de scurt. S-ar putea însă ca atunci cînd ne vom trezi să fie prea tîrziu. Nu vă grăbiți să aruncați cu pietre în cei care v-au dăruit aurore ! Ei nu au decît vina de a fi crezut în idealul lor și de a nu fi înțeles că părinții și bunicii au coborît atît de mult pe scara biologică.

J. L.

Teiul în opera lui Eminescu

Cine străbate Moldova și Bucovina în primele săptămîni ale verii nu se poate să nu fie amețit, cotropit de mirosul florilor de tei ce dau spațiului un parfum inconfundabil și vieții un ritm îmblînzit de calmul florilor scuturate. Ca element al peisajului real, din locurile nașterii și copilăriei lui Eminescu, teiul și-a păstrat perenitatea și atributele pe care multe alte componente ale naturii modificate de civilizație și le-au pierdut de-a lungul anilor.

Ceea ce se întîmplă cu arborele tutelar al copilăriei poetului se petrece cu toate elementele naturii transferate din lumea percepțiilor în lumea fanteziei poetice : ele devin, din elemente ale unui **spațiu real —** componente ale unui **spațiu simbolic,** încărcate de semnificații care depășesc descriptivul și purtînd conotații care le transformă în părți ale unui decor în care nu se mai desfășoară **întîmplări,** ci **mituri.**

Teiul a devenit, prin frecvența aparițiilor în poeme, ca și prin perpetuarea unor tradiții biografice, arborele tutelar al eroticii eminesciene. Îl putem descrie astfel ca pe o chintesență a iubirii de tip eminescian și ca pe o componentă de bază a mitului erotic personal. Dacă străbatem în ordine cronologică opera poetului vom fi poate surprinși de faptul că aparițiile cu adevărat semnificative ale teiului nu se află în lucrările primei tinereți, ci în cele ale maturității artistice, atunci cînd încep să se precizeze trăsăturile specifice ale universului psiho-imaginar eminescian. Cea dintîi atestate notabilă este de natură mitic-simbolică, de antropomorfizare a duhului copacului. **Făt Frumos din tei,** indiferent dacă este o prelucrare a unei vechi balade iberice sau o operă originală, poartă pecetea specificului eminescian. Este unul dintre primele poeme în care se petrece o întrupare a unui duh al naturii într-un om, anticipînd întrupările eonului luciferic. Tînăra Blanca refuză călugăria căreia o menise părintele său și părăsește castelul, rătăcind pe cărări pierdute : **„În mijloc de codru-ajunse / Lîngă teiul nalt și vechi, / Unde-izvorul cel în vrajă / Sună dulce în urechi. // De murmur duios de ape / Ea trezită-atunci tresare, / Vede-un tînăr, ce alături / Pe-un cal negru stă călare. // Cu ochi mari la ea se uită, / Plini de vis, duioși plutind, / Flori de tei în părul-i negru / Și la șold un corn de-argint".** Tînărul este fără îndoială duhul întrupat al teiului, mesagerul unei alte lumi, de vis ferice, în care Blanca spre deosebire de Cătălina, îl va și urma ,pierdută pentru totdeauna pentru lumea reală. Teiul apare, în acest prim context semnificativ, într-o constelație de atribute pe care le va păstra în toată opera poetului : semnul caracterului său simbolic sînt florile, purtate în păr de ființa ce-i reprezintă spiritul, parfumul lor amețitor, molcomitor de patimi, este însoțit — caracteristică perenă și esențială — de mișcarea ritmică a unei ape, care induce în auz aceeași domolire a zgomotelor iregulare, aceeași liniște pe care mireasma o induce simțului olfactiv, în sfîrșit, epitetul **„dulce",** care sintetizează plăcerea consimțirii la aromirea patimii, se află, obligatoriu, în apropierea teiului și izvorului (ca în **Dorința).** Dacă pătrunde dincolo de nivelul explicit al textului, spre conotațiile psihice profunde ale simbolului, vom afla însoțirea acestui arbore masculin și erotic cu sugestii **thanatice,** dezvăluitoare ale mitului personal al poetului. O cercetare atentă a întregii poezii eminesciene ne conduce spre concluzia că iubirea poetului, atunci cînd se împlinește, este întotdeauna însoțită de caracteristici nu ale exaltării, ci ale liniștirii simțurilor, de o somnolență care e preludiul visului și antecamera stingerii. De aici, contaminarea morții nu cu atributele chinului și ale spaimei, ci dimpotrivă, cu caracteristicile profundei și calmei integrări prin iubire, în ritmurile sempiterne ale cosmosului.

Mirosul teiului și ritmul apei sînt elementele decorului exterior care însoțesc **împlinirea erotică,** preludiu al morții acceptate și supremă regăsire de sine a individului prin integrarea într-o transcendență care își trimite perpetuu semnele. Conotațiile adînci ale florilor de tei se află în împăcarea morții ca supremă integrare a ființei, ce și-a găsit împlinirea prin eros. În aproape toate poemele erotice eminesciene, florile de tei se află în mișcare descendentă, curg spre pămîntul matern, ajutînd însul să se încorporeze blînd și fără spasme stingerii universale. Orice împlinire erotică se va desfășura într-un cadru transferat din spațiul percepției în spațiul imaginar, corelat cu un **timp** oprit din curgere, etern. Copacul cu crengile pînă în pămînt asigură un **spațiu** al ocrotirii, în care **trecerea** din lumea senzorialității brutale în lumea esențelor să se facă lin, cu o deplină înțelegere a sufletului universal. Ploaia de flori de tei peste părul iubitei este semnul învestirii acesteia cu caracteristicile jumătății pierdute avînd rolul de ghid în lumea de dincolo. Copac erotic și funerar, teiul este semnul împăcării cu ritmurile lumii, al realizării unității pierdute și recîștigate. De aici, esențiala dorință din **O, Mamă... : „Cînd voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plîngi ; / Din teiul sfînt și dulce o ramură să fringi, / La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi, / Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi ; / Simți-o-voi odată umbrind mormîntul meu... / Mereu va crește umbra-i, eu voi dormi mereu".**

Ca arbore cosmic, ca **axis mundi,** coloană a cerului, teiul eminescian are nu atributele ascensiunii verticale, ci ale îndoirii spre pămîntul matern, ale contopirii, prin florile trimise în jos, cu glia ce ne incorporează. De aceea în peisajul simbolic, configurație a spațiului paradisiac, din **Mai am un singur dor,** în care se reunesc elemente imposibil de regăsit alături în lumea reală, izvoarele și marea, brazii și lianele ,teiul purtînd epitetul aproape nedespărțit de **„sfînt",** trebuie să existe ca semn esențial al împăcării cu marea trecere.

Roxana SORESCU

Roza vînturilor

Ce-aș fi putut oare să fac ? Să ies din bulboanele astea în care m-a tîrît vremea, să țip, să lovesc, să mă plîng ? Desigur, ar fi fost un lucru odihnitor acesta — dar ieftin. Să vă spun cît îmi plîng anii aceștia, care se zice că s-ar cuveni să fie „cei mai frumoși", să vă spun cîtă funingine și cît scrum am adunat în inimă ? Suntem deajuns, noi înșine, pentru vifornițele ce urlă în noi, pentru cascadele care cad și sunt gata să ne înnece, să ne turtească.

De ce să te plîngi, cînd nu poți plînge ? De ce să-ți mai ceri oameni lîngă tine, cînd vezi pe zi ce trece că tocmai **cei mai apropiați (credeai) sunt cei mai îndepărtați. La ce să-ți mai plîmbi cei douăzeci de ani, cînd vezi cum ți se destramă idealurile ?... Asta e vîrsta la care începi să zidești. Și vezi că tot ceea ce încerci să ridici, cade, tot ce încerci să întărești se prăbușește, tot ce crezi că e bun și frumos, nu este nimic, nimic...**

Aici se năruiește ceva, se destramă în pulbere o vîrstă, se varsă un entuziasm, se iroșește o inimă pe care, poate, o știți cît e de curată și de sinceră, cît e de bună și de rea.

Nimic din tot ce a fost înainte nu s-a schimbat, în afară. De altfel mi se pare că trecem prin timpi, în care nu se mai poate face nimica bun ; singurul lucru esențial este că mai ești, așa cum încă poți fi. Restul, numai hîrtie și culori.

Am intrat în hăuri și nu știm cum putem ieși din ele ; vedem însă cum ne pierdem și cum nu putem face nici un gest, nici o mișcare. Stăm și așteptăm. Poate că mîine o să reușim singurul lucru frumos pe care mai poți să-l faci în întregime, — să aștepți după ce ai încercat o mulțime de altele, pe care de abia le-ai dus la sfert, devotat.

Ștefan BACIU

București, 5 martie 1938

„Cu antene de extaz"

Căutare permanentă, scormonitoare, în miracolul lucrurilor, conferă nota dramatică și, de asemenea, soluția elementară a **regăsirii** în literatura lui V. Voiculescu.

Ceva se cere mereu cucerit, iar nevoia de **verticalizare,** ca și atracția bolnavă a **căderii** în abisurile firii se succed într-un perfect mecanism dialectic. **„Durere de humă și zîmbet ceresc / Se string laolaltă, se-mbină",** realizînd — încă dintru începuturi — **unitatea** indestructibilă dintre organic și spiritual spre desemnarea valențelor specifice ale ființei, trăind în pămîntesc și relativ, dar năzuind să atingă eternitatea prin realizarea destinului său creator : **„Urci din lut coloană gînditoare / Mii de rădăcini și-un singur trunchi / Pentru-a lumii sevă călătoare. / [...] Exilatul fruct biruitor / Vîrful slavei neatins îl ține / Dar sămînța încă grea de sine / Cade-n trist pămînt interior".**

Astfel conturate datele problemei, poetul devine conștient că **ascensiunea** de orice natură este un dat psihic al umanității și ea marchează transformarea structurală, renașterea potențelor demiurgice ale omului. **„Mă urc pîn-la aur, la spiritul pur",** dar asta nu înseamnă nimic altceva decît că **„Lin licărind din văgăuni / Amforele gîndului le înalț spre izvoare".**

Traseul voiculescian al revelației sufletești, al împlinirii sale existențiale, indică, așadar, o **cale** întoarsă spre sine, în care sensul verticalizant se confundă cu cel descendent, iar **înaltul** se poate configura și în **abis.** Nu **întîmplător,** ca o întruchipare de **centaur,** poetul se simte dator să exclame : **„Cobor spre argila din alba-mi structură",** scufundarea în propria-i materialitate conferindu-i senzația unor trepte, dar nu mai puțin esențiale, **„Cuceriri, cuceriri. Dospiri în străbuni".** Se sugerează, prin urmare, un drum inițiatic, o întoarcere la origini, echivalentă și cu un **descendentus ad inferos,** de vreme ce **eul** liric consideră **„Că m-am cioplit în trepte să urc spre paradisul / În care doarme urma aprinsului meu pas",** moartea rituală fiind, totodată, convertită într-o altă naștere, în spirit : **„Și scuturînd străvechea vină / — Năucul, turburul tumult — / Eu sorb lăuntrica lumină / Ce mă pătrunde tot mai mult... // Aștept luceafărul ce vine / Să mă dezlege de blestem / Ș-adînca peșteră din mine / Va fi atunci un Betleem !".**

Imaginea acestei redobîndiri a purității, în fond o întoarcere la starea primordială, paradisiacă, reprezintă mobilul ce declanșează în scrisul lui V. Voiculescu **vocația pedagogică,** atît de mult invocată, a artistului. Ea modelează, conform simbolisticii biblice și perfect sincronizată eposului popular, un univers fabulos, capabil să figureze la dimensiunile lumii reale, prin analogii, conștiința metafizică a umanității. Artistul coboară astfel cerul cu îngeri într-un pămîntesc cotidian, ridicînd, de asemenea, prin reverberații mitice, zbaterile vieții diurne la semnificații cosmice. Fenomenul alegorizării atît de masive l-a surprins pînă și pe G. Călinescu, care, într-un celebru pamflet critic, **De disparitione angelorum („Capricorn",** nr. 1, noiembrie 1930, pp. 1—2) era pus în situația să observe că **„plasatorul de căpetenie al îngerilor în literatura română este d. V. Voiculescu. Domnia-Sa a avut ideea genială ca printr-o simplă schimbare de nume să prefacă pămîntul în paradis".** Dincolo însă de ironia îndreptățită cu care criticul remarca invazia heruvimică în poezia noastră interbelică, mai ales în aceea publicată în paginile **Gîndirii,** să reținem acuitatea intuiției călinesciene ce denunță aici un procedeu literar, o iconografie : **„Voiculescu crede că îngerii au hambare cu grîu [...], colectează pentru prima oară sînge de înger [...] și calcă-n fulgi de heruvimi, cum ar călca în fulgi de gîscă".**

Ideea **cumpenei, a pîrghiei** existenței, care cu un capăt apasă ca să înalțe cu celălalt, revine pînă la obsesie în peisajul interior voiculescian. **„Umbra este un ecou al luminii izbită de un corp opac",** constată poetul, pentru care suprema **alchimie** nu e alta decît **„să prefacem lumea-n cînt",** iar înțelegerea adîncă a **poeziei** înseamnă **„să nu mă îndepărtez de realism, însă un realism al idealului".**

Așchiile de meditație ale părintelui lui **Zahei orbul** afirmă o perspectivă activă asupra vieții, un militantism programatic pentru apărarea și conservarea valorilor umane, la fel cum creația lui propriu-zis literară, fie că este vorba de **poezie, proză saudramaturgie —** fețele posibile ale aceleiași oglinzi prismatice în care artistul se înfățișează nestînjenit, și adesea netransfigurat — impune o meditație existențială, rod al

Nicolae FLORESCU

(continuare în pag. 4)

Inedit:
V. Voiculescu

NOU APOCALIPS

Stăm goliți, seci urcioare de lut din care
S-a vărsat tot vinul vieții, sfînt
Sufletele, inimile unde ne sînt ?
În zadar le caut... și-am strigat tare
Doamne ce s-a întîmplat pe pămînt ?
Răspunsul mi s-a făcut ca o arătare:

Ia ! Nu mai arau vite blînde pe ogoare
Duhul nostru încovoiat trăgea la plug,
Razele, undele înaltului crug
Abătute de mințile noastre cu viclean meșteșug
Băteau din aripi de lemn supus ca un gug.
Sufletul împingea căruțe, tractoare
Să nu se mai afle oameni în lume.
Ci toți
Scrîșneau prefăcuți în ciocane, strunguri și roți

Marți, 9 oct. 1956

CĂLĂTORIE SPRE LOCUL INIMII

Locul inimii noastre ? Cine-l știe ? Cîți îl cer ?
Vîrtejul cugetelor nu-i chip să ne poarte...
Locul inimii noastre sălășluiește-n Cer
Și-n el Lumina lină a Celui fără de moarte
Aspre prăpăstii se sparg în orice ins
Pe munții sufletului ninși de blesteme

Aspre prăpăstii se sparg în orice ins
Pe munții sufletului ninși de blesteme
Arde floarea minunilor — Rugul Aprins —
Ce-n scrum preface spații și vreme.

Doamne, spre locul inimii noastre ? Inimii Tale îndreptează
Pașii rugăciunii obosită de cale.
Acolo unde deodată mintea se deștepată trează,
În amiaza Eternității Tale.

24 Dec. 1956

RUGĂCIUNE CORDIALĂ

Ascultă :
Necontenit inima bate toaca în tine
Și cheamă la rugă în strîmptu — ungher :
Sîngele din toate mădularele vine
Să se-mprospăteze cu marele aer din cer
În ea zi noapte circulă-ntreg văzduhul
Coboară și tu și-ngenunchează în ea cu duhul
N-o întreba nici locul nici pricina
Inima nesimțit se roagă fără cuvinte
Arde numai ca o candelă cuminte
A cărei singură rostire-i lumina.

Duminică 27 oct. 1957

Discursul practic și post-disidența

Exprimarea liberă și publică este incompatibilă cu sistemele totalitare, cu natura și tehnologiile represive ale acestora. Această propoziție este o axiomă recunoscută de fiecare conștiință. Nimeni nu se îndoiește că în timpul celor 42 de ani de regim totalitar în România interzicerea exprimării libere nu a generat totuși o literatură ascunsă. Unele dintre aceste **texte,** care exprimau protestul unor conștiințe de excepție față de sistemul totalitar au devenit publice chiar în acel timp. Nu discut cu ce prețuri a fost posibil acest lucru. Altele pot fi publicate abia acum. În acest ultim caz ar trebui să ne întrebăm cum se face selectarea lor, căci înghesuiala este mare. Care sînt criteriile validității lor ? Las această întrebare deschisă. Unele dintre **textele** scrise atunci și publicate acum sînt considerate chiar de către autorul lor a nu fi dovada unei disidențe. Și în fapt nici nu sînt și nici nu pot fi așa ceva atîta timp cît **textele** și tot comportamentul unei rezistențe reale nu au fost publice atunci. Este un lucru evident pentru logica bunului-simț.

În cu totul altă clasă atitudinală intră acele texte critice, unele cu caracter net opozant care au fost transformate atunci în acte publice **(memorii, scrisori deschise, studii** oferite spre publicare unor reviste și edituri), dar care au rămas tăcute pînă azi, chiar dacă autorii lor nu au fost pedepsiți în mod public. Faptul că autorii unor astfel de **texte** nu au fost pedepsiți pe față nu spune prea mult. A nu-i transforma pe cei cu opinii critice, cu atitudini opuse și chiar disidente în cazuri publice este o tactică specifică regimurilor totalitare, pentru a nu produce erori și a nu trezi conștiințe chiar prin acțiunile represive împotriva acestora. Dar așa cum a existat o literatură ascunsă, o rezistență exprimată în forul intim (pagini ascunse de jurnal, să zicem) regimul totalitar a produs și **o represiune tăcută,** fără urme direct vizibile, o pedepsire pe înfundate care este producătoare de multe suferințe la nivelul victimelor și de confuzie în mintea altora.

A rămîne la **texte,** la cele ascunse atunci sau la cele publicate atunci înseamnă a face o mare nedreptate unei categorii însemnate a celor care au **rezistat tăcut, dar practic și la lumina zilei** sub ochii celorlalți. Oprirea doar la textele scrise ale rezistenței, oricît de importante ar fi ele — și ele sînt cu adevărat **urme** esențiale — nu cred că poate justifica neglijarea **discursurilor practice** de atunci care spuneau lucruri similare. Nu este drept ca mai ales acum să se neglijeze valoarea morală a **discursurilor practice.**

Problema mi se pare esențială. Nu numai pentru că au existat persoane care au produs atunci **texte disidente** dar au realizat tot atunci unele **fapte** cel puțin **conformiste,** greu de explicat. **Discursul practic** este esențial prin mariajul dintre politic și moral. În plus el beneficiază de forța sa de exemplu.

Discurs practic ? De ce nu pur și simplu **fapte ?** Pentru că discursul practic ne obligă să ne gîndim și să ne angajăm la un șir de **fapte** care prin repetare, ordonare și gradare în timp capătă valoarea unui **text** inteligibil de către orice om de bună credință. Unele dintre aceste discursuri practice cer fie imaginație și spontaneitate, fie o elaborare îndelung reflexivă — teoretică chiar. Sînt cazuri în care discursurile practice au folosit toate aceste resurse și multe altele pe care nu le-am numit aici, precum **altruismul.** Discursul practic este și a fost la îndemîna oricui posedă o voce interioară : elevului, țăranului, muncitorului, studentului, intelectualului, micului funcționar, soldatului, femeilor casnice sau pensionarilor.

A refuza politicos și tăcut să faci și să cari lozinci totalitare, pavoazări grotești, a nu accepta să mergi la adunări la care oamenii erau duși și transformați în mașini de aplaudat și strigat osanale ce hrăneau un cult al personalității, a nu accepta să faci sau să devii **om-plăcută,** ca acele mii de plăcuțe colorate care umpleau de frică stadioanele pentru a fi doar o literă dintr-o lozincă absurdă, necesară în acele spectacole mincinoase, a refuza tăcut și coerent astfel de lucruri înseamnă a produce

Cătălin MAMALI

(continuare în pag. 4)

Mircea Eliade — *Jurnal (XXI)*

LA VERNA, 18 IUNIE. Dimineață superbă ; cer senin, și e destul de cald (noaptea am dormit într-o cameră înghețată, acoperindu-ne cu trei pături...). În timp ce așteptam cafeaua, — în grădină, pe bancă, în plin soare — o *Cetonia aurata* se învîrtea în zbor, pe deasupra noastră. Mă trezesc deodată în vacanțele adolescenței, cînd stam la pîndă în zmeurișuri... *Cetonia aurata*, coleopterele de aur verde, pe care nu mă săturam să le privesc...

Urcăm spre Verna. Turnantele se țin lanț. Coline acoperite cu tufe mari de *ginestre* și maci.

Pătrundem în pădure. Lăsăm mașina și, pe jos, intrăm în „spațiul sacru" : Verna, cu peștera în care San Francesco a fost îmbrățișat de un serafim, și a dobîndit stigmatele. Ne oprim în fața patului unde dormea sfîntul. Vizităm — ca să ne facem datoria — Basilica și alte cîteva capele. Apoi coborîm între cei doi pereți ai muntelui. Impresie ciudată ; parcă respirăm cu greutate, și totuși nu mă îndur să plec... Inutil să mai însemn alte amănunte...

Ne reîntoarcem pe la două după amiază. Casa lui Vittorio ; (cred că aici și-a petrecut tinerețea), spațioasă, superb mobilată, plină cu biblioteci supraîncărcate. Mama lui Vittorio (a trecut de 80 de ani) ne pregătise dejunul.

BORGO, 19 IUNIE. După-amiază, ne îndreptăm spre *Camaldoli* (care ar însemna, ni se spune, «Campo amabile» sau «Casa di Maldolo»). Urcăm mult, prin pădure, pînă la Mănăstire (*Cenobio*). O superbă bibliotecă. Dar și o librărie, și săli pentru Congrese. (Și, evident, un hotel, cîteva restaurante, cafenele...).

Apoi, mașina lui Vettori urcă lin pînă la 1 100 de metri, la Eremo San Romualdo. Vedem celula sfîntului, dar nu putem intra. Alături, *beata solitudine* a benedictinilor.

ROMA, 20 IUNIE. Azi-dimineață Vittorio Vettori ne-a arătat încă o dată Florența, străbătînd-o cu îndemînare în mașina lui. Ne oprim, pentru scurt timp, în fața bisericilor și palatelor pe care voiam să le mai admirăm. Și o „aventură" : băiatul de vreo 12—13 ani care cerșește la ușa catedralei, scoțînd portofelul, bancnotele se risipesc pe jos și începem amîndoi să le culegem. Am văzut cum băiatul pune talpa pe o bancnotă de 100 000 lire, dar mi-a fost milă — și rușine — și m-am prefăcut că n-am observat. I-am dat apoi o hîrtie de 5 000 lire, și m-am îndreptat spre Vettori, întorcînd brusc spatele, îngăduind, astfel, micului cerșetor să scoată bancnota de sub talpă...

Am luat expresul de la ora 5 : 00 și la 6 : 00 eram la Roma.

ROMA, 20 IUNIE. Locuim tot la *Plazza*, via del Corso. În amurg, vizită scurtă lui Ruggiero Ruggieri, Piazza di Spagna, nr. 3. Nu se putea închipui o casă mai „senzațională" (expresia, am aflat de curînd, e utilizată în ghidurile turistice). Dar la ultimul etaj, priveliștea este halucinantă. Dar Ruggieri îmi arată cadrilaterul de beton chiar în fața clădirei ; camuflează, destul de imperfect, numeroasele toalete subterane, (*„toalete pentru cele trei sexe"*, spunea cineva).

ROMA, 23 IUNIE. Ieri dimineață m-am trezit din somn cîntînd *„Christos a înviat din morți..."* ...M-am plimbat, singur, pe străzile atît de bine cunoscute, dar n-am încercat să-mi reamintesc anii tinereții mele, cînd le-am descoperit.

Azi după-amiază, întîlniri : la 2 : 30 cu Mario Bussagli ; la 3 : 00 cu Ferrari (am discutat din nou proiectul seriei de filme pentru televiziune : *Viața lui Budha)* ; la 6 : 30, Sante Bagnoli, directorul editurei Jaca Book, neașteptat de tînăr și foarte simpatic.

PARIS, 24 IUNIE. Avionul de la ora 5 : 00 și-a luat zborul cu un ceas întîrziere. Am ajuns la Paris la 8 : 00 seara. Am visat tot timpul, am *„văzut"* subiectele cîtorva studii și a unei lungi nuvele. Prea obosit ca să le însemn aici.

Și de data aceasta hotelul a fost plătit de Televiziunea italiană ; evident, la cererea lui Ferrari. Va trebui să „colaborez" la scenariul pe care-l pregătește Ferrari, sfătuit și ajutat de Bussagli. Dar — cum ?...

25 IUNIE. Lucrez, cum pot, la *Autobiografie*. Corectez și transcriu cîteva pagini din capitolul XX, scrise în mare grabă astă iarnă, la Palm Beach.

26 IUNIE. Îmi dau seama de marea greșeală pe care am făcut-o : în loc de „clasarea" corespondenței pentru *special collection* de la Regenstein, ar fi trebuit să lucrez paginile deja scrise, și să continui capitolul XX din *Autobiografie*. Dar, recunosc, eram fascinat, și paralizat, de această dezgropare a trecutului : cei 25 de ani petrecuți la Chicago.

28 IUNIE. Ieri seară, cu Ionești și Cioran, am cinat la Colette și Claude Gallimard. Eram plicisit, fără chef, în cele din urmă, deprimat. Discuția generală : s-a vorbit mai ales despre boli...

Azi am primit, prin avion, expres, trei volume ale lui Piero Scanziani. Toate cu aceiași dedicație : *„A frate Mircea, frate Piero"*. Deschid, la întîmplare, *Libro Bianco ;* textul mă cucerește de la început, și citesc, cu încîntare, cîteva ceasuri. Bucuria de a descoperi, la vîrsta mea, un nou scriitor.

29 IUNIE. Telefonînd ca să-i invit la masă într-una din serile săptămînii viitoare, Christinel află de la Gaby că Jean Gouillard a murit acum două zile.

O imensă tristețe. Vara trecută nu l-am revăzut. Îmi amintesc de începuturile prieteniei noastre, prin 1948—1949. Atenția și talentul cu care îmi corecta manuscrisele ; multe mii de pagini. Mi se părea că nu îmbătrînește ; îl credeam cu cel puțin zece ani mai tînăr ca mine. Și, totuși, aflăm de la Gaby că împlinise 74 de ani...

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Tache Papahagi prefera să fie tipărit... postum

Cînd l-am cunoscut, la cîțiva ani de la angajarea mea ca redactor la fosta Editură pentru Literatură, Tache Papahagi se-ndrepta spre vîrsta de șaptezeci de ani. Mic de statură, cu fața și cu corpul marcate de suferință, impresiona printr-o extraordinară mobilitate spirituală și prin modul foarte decis cu care se exprima despre unii oameni și despre evenimente. Nu punea nici un preț pe înfățișarea sa vestimentară. Lodenul vechi cu care venea la editură, toamna și iarna, într-atît de vechi încît culoarea îi devenise aproape incertă, și căciula, și ea îndelung purtată, nu lăsau să se întrevadă că purtătorul lor era un fost profesor universitar la București, un savant lingvist, folclorist și etnograf. Abia îți întindea mîna, cu infinite precauții, de teama de a nu-i fi strînsă : un vechi reumatism îi prinsese încheieturile degetelor. Știam de la Ovidiu Bîrlea și de la Adrian Fochi că T. Papahagi a trăit, după anul 1948, cînd a fost pus în disponibilitate și apoi pensionat de la Universitate, mulți ani în mizerie, cele cîteva sute de lei cît primea pe lună abia îngăduindu-i să cumpere — pentru el și pentru mama sa — pîine, lapte, cartofi. L-am vizitat acasă, în singura sa încăpere (dormitor și bibliotecă totodată) de pe Splaiul Independenței 56 B, cînd i-am dus exemplarele din cartea sa proaspăt apărută, **Poezia lirică populară.** Data vizitei mele este înscrisă pe dedicația de pe exemplarul ce mi l-a dăruit : **„D-lui I. Datcu, Spre bună amintire și cu bune mulțumiri. T. Papahagi, 1967, 1 Sept.".** Camera sa nu vădea nici cea mai vagă preocupare pentru confort. Pe pereții camerei rămăseseră amprentele scursorilor tuturor țevilor sparte. Un pat de fier, cu plasă metalică pe care erau așezate două scînduri groase și nici un așternut. De la fereastra camerei se vedea statuia lui M. Kogălniceanu din piața cu același nume. Ne-am văzut, la editură, după aceea, de mai multe ori și mi-amintesc că atunci cînd pregăteam ediția critică a literaturii populare culese de Ion Bîrlea m-am adresat profesorului Papahagi cerîndu-i sfaturi cu privire la modalitățile de întocmire a ediției. În 1970 i-a apărut, la Editura Minerva, o nouă carte : **Paralele folclorice.** Încă din anul cînd i s-a tipărit **Poezia lirică populară,** l-am rugat să ne ofere spre editare lucrarea sa inedită **Mic dicționar folcloric,** din care dăduse la lumină, în 1947, o serie de „spicuiri". Ne-a dăruit, pentru redacție, la 1 aprilie 1968, un exemplar. La puțin timp de la înființarea Editurii Minerva, Aurel Martin, directorul editurii, m-a trimis să-i cer profesorului T. Papahagi manuscrisul dicționarului său. Am răsfoit atunci, împreună cu autorul, manuscrisul, așternut în trei culori, al acestei prețioase lucrări. un manuscris extrem de ordonat. L-am asigurat pe profesorul Papahagi că editura îi va tipări integral lucrarea. Avea foarte temeinice motive, spunea dînsul, să nu creadă că lucrurile se vor petrece așa. Ne aflam după noul atac împotriva culturii, exprimat prin tezele mini-revoluției culturale și profesorul a devenit foarte circumspect. Nu era cîtuși de puțin sigur că secțiuni ale lucrării, cum sînt **Boboteaza, Crăciunul, Colindul** vor putea apărea. Știa că adesea asemenea tradiționale sărbători ale poporului nostru au fost taxate ca mistice. Nu admitea tăierea vreunui rînd din lucrarea sa. Evenimentele l-au determinat să fie extrem de prudent. Mi-a dăruit atunci volumele I și II din eminenta sa lucrare **Images d'etnographie roumaine,** însă nu manuscrisul pentru care venisem. O scrisoare a mea n-a reușit nici ea să-l înduplece. Mi-a răspuns : **„Domnule Iordan Datcu, Răspund la c.p. a d-voastre din 26 IV.1972, prin care îmi re-cereți pentru Minerva lucrarea mea** Mic dicționar folcloric. **Ca și ieri, și azi eu rămîn strein și de mangîri, ca și de reclame, de arivisme, de metamorfozări. Nu m-am decorat nici cu zigzagări și nici cu vreun soiu de caudine. Creația mea nu e demnă nici de machieri, nici de cîrpoceli, nici de orientări ce, cîte odată, pot țîșni și din susul josului, ca și din josul susului. Ilustrare ? Cf. Universitate ?, apărută în 1940. Decît neliniște turburătoare de proveniență editorială, prefer ca să rămînă postum și sus-menționatul meu manuscris *, pe care îl cam semi-cunoașteți din** Introducerea **lui publicată în 1947. Uite, văd cum, de patru ani — 1968—1972 — în dulap de editură se răscoace manuscrisul** P. Dict.[2] **augmentat și re-aprobat de D.P. Cu bună salutare, T. Papahagi, 1972, 2 Mai.**

*** Ca și întreaga mea creație inedită, acest manuscris va aparține Academiei române. T.P.".**

P. Dic. este **Dicționarul dialectului aromân general și etimologic,** cu prima ediție în 1963 și a doua în 1974. În legătură cu acest dicționar, știu că autorul lui, pentru a-și vedea tipărită ediția a doua, era foarte dispus să cedeze editurii toate drepturile bănești ce-i reveniseră pentru ediția întîi.

Cît privește **Micul dicționar folcloric,** el a apărut într-adevăr postum, în anul 1979. A apărut în integritatea lui.

Îi păstrez profesorului T. Papahagi într-adevăr o bună amintire, o neștearsă amintire. A fost o conștiință, un caracter integru, un autor care numai la bănuiala că i-ar putea fi amputat un rînd dintr-o lucrare prefera ca aceasta să-i fie tipărită postum, însă integral. T. Papahagi era adînc pătruns de adevărul maximei rabelaisiene : **„Știință fără conștiință este ruina sufletului".**

Iordan DATCU

Harry Brauner – ultimul interviu

Înainte de a lăsa să ne vorbească textul transcris de pe bandă de magnetofon al acestui interviu document, ultimul acordat de distinsul etno-muzicolog în 1983 să amintim cîteva împrejurări biografice la care nu s-a făcut nici o referire în discuția de atunci.

Împreună cu soția sa, pictorița Lena Constante, Harry Brauner a fost una dintre victimele teroarei comuniste, amîndoi fiind implicați în procesul Lucrețiu Pătrășcanu. Demersurile pentru înființarea unui Institut de folclor, idee a savantului Constantin Brăiloiu pe care Harry Brauner a căutat să o materializeze imediat după 23 august 1944, l-au pus în legătură pe cunoscutul folclorist cu omul politic care a aprobat sediul institutului — fosta casă a pictorului Ștefan Popescu, cît și o subvenție pe baza căreia s-a trecut la organizarea muncii de cercetare. La arestarea lui Pătrășcanu, prietenii săi au fost, de asemenea, arestați și obligați prin torturi și presiuni de tot felul (ancheta a durat aproximativ 5 ani) să devină ceea ce au refuzat cu orice risc : martori ai acuzării. Au urmat 12 ani de temniță grea, care în 1962 au fost completați cu alți 2 ani de domiciliu forțat în satul Vișoara din Bărăgan. Eliberat în 1964, cu procesul rejudecat de Tribunalul Suprem și achitat în 1968, Harry Brauner a încetat din viață la 11 februarie 1988.

Paul DUDEA

P.D. : **Stimate domnule profesor, faceți parte dintr-o familie cu harul creației. Întorcîndu-ne spre începutul începuturilor, ce amintiri vă readuc vie atmosfera familială care și-a pus pecetea pe viitoarea dv. personalitate ?**

H.B. : Harul creației. Da. Într-adevăr, fratele meu mai mare avea un deosebit simț muzical. Cînta frumos la vioară. Al doilea frate a fost — pot spune, pe drept cuvînt, celebrul pictor Victor Brauner. Surorile mele Rovena și Veronica erau mari consumatoare de muzică, dar vara, preferau muzicii create de om armoniile valurilor și simfonia brazilor pe înălțimi. Deși mai mic, le întovărășeam deseori. Fratele meu mezin era pluri-talentat. A făcut artă decorativă, a scris poezii, a fost un emerit reporter fotograf. Poate nu s-a realizat nici azi pe deplin din cauza prea marei lui ușurințe în toate aceste îndeletniciri.

Dar trebuia să încep prin a o descrie pe mama ; mică, fină, grațioasă, cîntînd cu glas dulce și cristalin romanțele timpului. Pe lîngă romanțe, ea mi-a legănat copilăria și cu primele melodii populare auzite de mine. Desigur, erau toate cîntece culese și armonizate după moda timpului. Primele mele amintiri ? Mă simt tupilat la picioarele mamei, ascuns în falduriile fustei lungi, ascultînd cu nesaț vocea ei curgînd lină și mătăsoasă precum lungile ei plete, ce de lungi ce erau îi dădeau mult de furcă. Le pieptăna îndelung, cîntînd pentru mine cîntec după cîntec „Mîndruliță de la munte". „Prin rariștea de lîngă vii", „Două fete la fîntînă" și atîtea altele. Dar mama cînta și arii din marile opere italiene și mai ales cu multă duioșie, „Pe lîngă plopii fără soț", „Codrule, codrușule", și întreg repertoriul eminescian. Părinții mei aveau un cult pentru Eminescu, de unde și numele sorei mele Veronica.

Tatăl meu avea și cu totul alte preocupări. Tot conform modei timpului, cînd se întorcea acasă din obositoarele-i peregrinări călare prin pădurile

(continuare în pag. 3)

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (IX)

SALT ÎN CONFUZIE

Am socotit totdeauna fii denaturați pe băieții care își vorbeau de rău școala prin care au trecut ca gîsca prin apă. Pentru mine Seminarul Central a fost al doilea cămin părintesc. Așezat pe Dealul Filaret într-o clădire vastă ce fusese destinată Școlii Normale Superioare, care a funcționat numai cîțiva ani sub direcția lui Alexandru Odobescu, înconjurat de un spațiu larg ca nici o altă școală din capitală, cu partere de flori, cu teren sportiv și agricol, cu parc pentru odihnă, în spate cu o vie de cîteva hectare, Seminarul Central domina orașul, desfășurat la picioare și umplînd orizontul cît vedeai cu ochii. Pentru tot ce mi-a dat acest așezămînt de cultură, l-am dotat, cînd am trecut pe la Ministerul de Culte și Arte, cu o frumoasă instalație de baie, ce-i lipsea, scutind astfel pe elevi să meargă cu cîrdul la sordidele băi din oraș. A fost o școală de elită împreună cu liceele „Lazăr" și „Sf. Sava" și „Școala Centrală de Fete". Profesorii se alegeau pe sprînceană. Mulți dintre ei ajungeau apoi titulari de catedre universitare. Mîndria noastră de elevi era că aici au căpătat primele noțiuni de cultură generală un George Marinescu marele neurolog, un Simion Mehedinți, talentatul geograf. Grija pentru prestigiul școlii mergea pînă la selectarea minuțioasă a pedagogilor, dintre care, de asemenea, s-au ales înalți profesori universitari.

Populația ei școlară nu avea nimic a face cu orașul. Tîrgoveții nu veneau la seminar. El era o atracție numai pentru fiii satelor. Oferind burse și internat, el era o binefacere pentru părinții care își dădeau copiii la carte. Examenele riguroase, ce puneau stavilă la intrare, făceau ca populația școlii să fie o lamură a inteligenței rurale. Seminariștii nu se distingeau numai la studii. La toate manifestațiile interșcolare, ei cucereau linia întîia, la concursurile de coruri și de gimnastică, la întrecerile de la „Tinerimea Română". Impuneau în afară puterea unei discipline, a unei educații deosebite și a unui spirit de corp unitar. În toate, respira vigoarea modelată a sufletului ridicat de la țară. Liceenii numeau în glumă seminarul „fabrica de popi", fiindcă școala era vecină cu fabrica de bere Bragadiru, dar prietenia seminariștilor era căutată și forța lor temută la întrecerile școlare. Se adăugeau la acestea uniformă frumoasă, poate prea luxoasă pentru niște aspiranți la preoție, și ținuta corectă cînd ieșeau în lume.

Din toată uniforma, ceea ce n-am putut suferi erau șoșonii. N-a fost chip să scap de ei. Cînd ieșeai în oraș, trebuia să-i încalți. Mie, care umblasem în opinci mi se părea că mi s-au prins picioarele în butuci cum vedeam în miniaturile cărților vechi pe mucenicii chinuiți în acest fel. Nu m-am putut despărți de ei decît atunci cînd am absolvit școala. Cu disciplina interioară m-am deprins ușor. Nu m-a înverșunat nici o restricție. Erau băieți care susțineau că acasă la părinți au trăit mai bine. Eu nu puteam spune așa ceva. Erau alții care, în mîndria adolescenței, socoteau tunderea mărunță a părului drept o crimă împotriva personalității. Eu mi-am lăsat capul tuns chilug fără să mă simt ofensat. Un lucru găseam eu că-mi lipsește din sistemul educativ : deprinderea de la început a unor maniere elementare. Eram mulți stîngaci fiindcă săltam dintr-un mediu primitiv și nu cunoșteam deprinderi mai subțiri. Treceam de la strachina olarului getic la farfuria de faianță, de la lingura de lemn la cea de alpaca, de la ghearele strămoșești la furculiță. Prima cină a fost pentru mine o tortură. Nu puteam să mînui furculița și cuțitul. În farfuria din fața mea aburea o mîncare necunoscută, musaca de vinete. Mi s-a părut cea mai gustoasă mîncare din lume, dar nu mă pricepeam cum s-o duc la gură. Furculița refuza să se încarce că nu-i convenea cum o strîngeam în pumn. Feliile de vinete, prăjite uscat, nu știam cum să le tai că nu puteam să mișc cuțitul cu stînga. Pînă să ridic tocătura de carne sub nas, jumătate recădea în farfurie iar cealaltă o tulea strengărește sub masă. Fruntea se îmbrobonase de nădușeală. Nu îndrăzneam să ridic ochii. Cînd, în sfîrșit mi-am luat inima în dinți, căci musacaua n-o luasem, am văzut că și distinșii mei colegi duceau aceeași bătălie neizbutită cu fărîmiturile de carne prăjită. M-am simțit mai ușurat. Un domn pedagog se plimba cu mîinile la spate în lungul imensei sufragerii, trăgea cîte o ocheadă spre noi, apoi se oprea rîzînd cu băieții din cursul superior, cărora noi trebuia să le spunem „domnule".

Din această pricină eram foarte timid. În vacanță, cînd soția învățătorului meu m-a cinstit cu o cafea, prima cafea, cu care buzele luau contact, m-am simțit contemporan cu marele logofăt Tăutu care, pe sofaua marelui vizir din Constantinopol, n-a știut să mînuie ceașca aromată.

În recreații ne așteptau turcul cu tablaua de alviță tare ca gheața albă ca omătul. Cînd mîncai prea multă, te durea măseaua, dar nimeni nu te îndruma ce să faci. La infirmerie nu exista cabinet dentar. Te chinuiai o noapte în dormitor și a doua zi, cu falca umflată, te cereai în oraș și alergai într-un suflet la domnul Stern, pe strada Doamnei, rugîndu-l să-ți smulgă imediat. Domnul Stern era în specialitate un cîrpaci ; nimănui nu i-a plombat un dinte ; el se pricepea numai să-i scoată. Mii de măsele a smuls el seminariștilor, care se duceau unul după altul ca oile. Ai fi putut zice că era învoit cu turcul alvițar, care ne momea cu marfa lui delicioasă, dar umflătoare de fălci, pentru a spori clientela domnului Stern. Am lăsat și eu, la iuțeală cîteva măsele în strada Doamnei.

În lucruri de felul acestora, nimeni din autoritățile școlare nu ne da vreo îndrumare. Fiecare novice o lua de la început și se orienta cu timpul. Cînd am biruit năuceala începutului, am aflat și noi cei mici unde era izvorul îndrumărilor. În datina vieții de internat era ca băieții din cursul inferior să lege prietenie cu „domnii" din cursul superior. De obicei „domnii" erau foarte binevoitori cu cei mici, uneori adevărați ocrotitori. Ei cunoșteau societatea, adică lumea de dincolo de ziduri sau cel puțin așa ne închipuiam noi și știau oricum să ne vorbească frumos despre maniere. Știau furnizorii buni din oraș. Erau băieți citiți, îți vorbeau de autori, îți recomandau o carte. Te sfătuiau cum să dezvolți o temă și cum să te porți după firea profesorilor. Era într-adevăr o binefacere să ai un prieten în cursul superior. Te plimbai cu el la braț pe coridorul nesfîrșit, ce lega clasele din stînga și din dreapta, sau prin parc și aveai totdeauna de învățat din aceste conservații pure și foarte cuviincioase. Erau „domni" dintr-a șaptea sau a opta pe care noi cei mici îi admiram pentru știința lor, pentru manierele, pentru eleganța și bunătatea lor. Eu, care aveam mare nevoie, mi-am cîștigat repede asemenea prieteni printr-o întîmplare norocoasă. Dintre profesori, spaima cursului inferior era cel de geografie, Gheorghe Gorciu, bărbat înalt și cam costeliv, cu mustața răsucită în sus glacial și distant, înfricoșat de pretențios la studii. Avea însă o limpezime și o logică fără greș în lecții. Geografia lui pretindea rațiune, o rațiune similară cu conformația pămîntului și cu prevenirea profesorului. Puteai să știi tot manualul pe dinafară, dacă te scotea în fața globului și-ți preciza o intersecție de paralele și meridiane și nu te pricepeai să spui ce zonă și ce climă sînt în acel punct ce rasă de oameni, ce floră și ce faună, erai pierdut. Georgrafia făcea cele mai multe victime de corigenți și repetenți. Pe mine unul mă pasiona încă din clasele primare. Pe prima mea teză scrisă, d. Gorciu a pus nota 9, adică maxima pe care exigența lui putea s-o dea. A fost un adevărat eveniment. Au venit băieții din celelalte clase să vadă această teză fenomenală care, de fapt, era un lucru obișnuit. Și au venit și cîțiva „domni" din cursul superior. Astfel am intrat în legătură cu ei, un lucru necesar stîngăciei și timidității mele.

În clasă, între egal, atmosfera de colegialitate s-a statornicit repede. Era solidaritatea reușiților dintre sutele de respinși. Deocamdată, n-avem ce să ne spunem decît despre satele rămase în urma noastră. Și aveam atîtea de spus că nu mai isprăveam. Dezrădăcinați din mediul unde am crescut, aruncați în această rînduială nouă, căutăm unul într-altul reazim ca trestiile cînd le biciuia furtuna. Odată țesută această pînză a colegialității, pe întinderea ei începeau să se aleagă florile prieteniei. O, aceste prietenii de internat cu spovedaniile lor intime ca de la duhovnic la duhovnic, cu acel văzduh comun al inimilor în care dai drumul ca unor vulturi idealurilor și aspirațiilor întîiei tinereți ! Ce fîntîni răcoritoare ,ce ierburi de leac uneori și ce piscuri ridicate la orizont au fost ele ! Seara, în ceasurile de meditație, cînd trebuia să ne pregătim lecțiile, la strălucitoarea lumină electrică, ce nu mai semăna cu lampa de gaz lăsată la sat, cîte un băiețaș izbucnea brusc în suspine, auzite ca un mare zgomot în liniștea desăvîrșită a clasei. Băiețașul se gîndea la mama, la surori, la copilăria lui rămasă departe. Nimeni nu rîdea, fiindcă toți îl înțelegeau. Aici, unde nimic nu mai seamănă cu ceea ce am lăsat în urmă, unde noi înșine în uniformele noi nu mai eram ce-am fost, simțeam cu toții că ne-am pierdut copilăria. Și cu cît vorbeam de ea, cu atît înțelegeam că s-a dus. Adolescența e o tranziție de la paradisul pierdut la o stare de confuzie, adeseori haotică. O schimbare totală de mediu îi adaugă un accent dramatic. Mama, cînd am plecat, mi-a spus un cuvînt frumos : „De ți-o fi dor de-acasă, să te gîndești la valurile de grîu cînd le bate vîntul". Acesta e tabloul cel mai seducător al șesului dunărean, cînd lanurile de grîu înspicat legănate de vînt „fac ape", adică jocuri de lumini infinit de nuanțate cu luciri mătăsoase. Amintirea lor însă îți dă dorul să le vezi mereu. Poate că mama s-a gîndit la altceva, poate la mișcarea nenumărată și ritmică a talazurilor însumpate de spice, care par niște leagăne de borangic alb și auriu, în care, dacă îți culci dorul, el se domolește și adoarme ca un prunc în albia clătinată de piciorul matern...

Un sunet brusc de clopoțel a sfărîmat liniștea.

Portarul, un omuleț pitic, spînzurat de o mustață enormă, trece în uniforma lui specială cu guler galben, de-a lungul coridorului anunțînd rugăciunea de seară.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Aniversări

„Totdeauna moderația"

Epocile aurorale sînt însoțite de un entuziasm particular. Există o exultanță a începuturilor, după cum există și un risc al acesteia, care se traduce — datorită lipsei sau precarității tradiției, fatală în orice mutație copernicianā — printr-o relativă anomie. Eclectismul ideologiei și strategiei culturale și literare în primele decenii ale renașterii noastre naționale este una din fețele anomiei. Generația criticistă a anilor 1840, dacă nu integral moldoveană, cum partizan credea Ibrăileanu, în orice caz majoritar moldoveană, vine cu o temperare a entuziasmului, care pune în locul utopiei programul și acțiunea realistă, dar totodată cu o ajustare semnificativă a ecletismului axiologic. Omul exemplar al acestei refrigerențe și aduceri la ordine este Mihail Kogălniceanu ; *și nu atît prin noutatea ideilor (fiindcă acestea pluteau în aer, iar* Foaia pentru minte... *a lui Bariț le vehicula deja, prin redactorul ei și prin Ioan Maiorescu), cît prin economia, rigoarea și stringența expresiei lor sintetice și printr-un simț al echilibrului pe care nu-l vom regăsi, în aceeași dozare a opuselor, la nici unul dintre capetele ideologice ale momentului. Echilibru între tradiție și inovație, autohtonism și europenism, ca și între imponderabilele negatoare și cele constructive ale criticii. Revista* Dacia literară, *de la* Introducție *pînă la ultima filă a numărului din mai-iunie, cînd își încetează apariția, este prima și cea mai importantă mărturie în acest sens. Mai mult, prin factura și autoritatea ei revista devine cap de serie și model al celor mai reprezentative publicații pașoptiste.*

Criticismul Daciei literare, *exercitat în primul rînd prin persoana redactorului, vădește, ca mai tîrziu campania lui T. Maiorescu, un examen foarte lucid al situației de fapt, o capacitate excepțională de a pune diagnosticul și de a proceda la terapia organismului cultural. Înțelegînd, în logica dialecticii particularului/universalului proprie secolului romantismului și al „naționalităților", că spiritualitatea românească pornită pe calea integrării europene se află într-o criză de identitate, Kogălniceanu și comilitonii văd rezolvarea în primul rînd în delimitarea și promovarea* identității lingvistice ; *limba e pentru ei toți chintesența acestei spiritualități particulare, iar literatura originală — mijlocul cel mai eficace și genuin de a o încorpora. De aici reacția față de „mania" traducerilor, care „nu fac o literatură" fiindcă nu fac o identitate națională. Bătălia — care traversează întreaga perioadă — pentru limba și literatura originală are această rațiune profundă. Dar, așa cum s-a observat și cum s-a grăbit să explice Kogălniceanu însuși, presimțind parcă o interpretare reducționistă, stimularea creativității autohtone nu a vrut să spună izolaționism cultural. Ideea era împărtășită, independent, de Bariț, și nu e întîmplător (ci pornește dintr-o afinitate de idei) că* Dacia literară *preia articolul acestuia din* Foaie... *intitulat* Pămîntul moldo-românesc — *una dintre primele încercări ale definirii noastre etnice —, unde se putea citi : „...o nație a se izola pe sine de alte nații, a se crește singuratică, aceasta amiroasă a egoism înghesuit ; dar iar a se opinti să îngrijească de toată lumea, ca și de cei din o viță și de o limbă cu sine, aceasta e de prisos. Adevărata virtute națională o cunosc eu : întru a dezvălui din sine însuți toate însușirile trupești și sufletești, atît cele universale sădite în omenirea întreagă, cît și cele particulare, ce se află numai la o nație deosebit luată, ca prin acele să ne ajungem atît scopul ceresc, moralitatea și fericirea, cît și fericirea aceasta pămînteasca".*

Dar dincolo de acest criticism general cultural, se forjează aici un concept de critică literară care, deși indefinit și deficitar sub raportul metodei și al tehnicii, aduce pentru prima oară la noi și impune condiția etică *a criticii, înțeleasă ca profesare a adevărului, cu alte cuvinte o moralitate implicată acestei discipline înseși : „... adevărul — spune Kogălniceanu în „critica" la asachiana* Traian și Dochia — *să-mi fie singurul idol [...]. Înainte de toate,* Dacia literară *este neatîrnată și supusă numai legilor adevărului". Acest deziderat fusese exprimat, de altfel, în* Introducție *și avea să fie reiterat pe parcurs : „...o critică nepărtinitoare, aspră să le cerceteze pe toate [cărțile] și ca într-un ciur să le vînture, lăudînd cele bune și aruncînd în noianul uitării pre cele rele, și una, și alta după principiile sale și fără a lua seama la persoana și la starea autorului* (Ibidem). *Dar există afirmat și un alt scrupul etic, comandat de nevoia unirii, și nu de „dizbinare", cum zisese tot în* Introducție. *Critica, așadar, „va înlesni propășirea literaturei, nu o va împiedica". Și, imediat, Kogălniceanu proclamă a sa „qualité maîtrese" : „Totdeauna moderația va prezida la judecățile ei"* (Ibidem).

Impresionantă este, la acest spirit armonios și mereu egal cu sine care a fost Mihail Kogălniceanu, consecvența și rigoarea cu care și-a aplicat principiile. Puține reviste din cultura românească au avut un program atît de exact delimitat încă de la început și, pe de altă parte, l-au concretizat în aceeași măsură cu Dacia literară. *La începutul presei noastre literare (căci revista a intrat în istorie ca primă publicație exclusiv literară) prezidează acest model, cu programul și consecvența sa rareori egalate. O cercetare amănunțită, de felul celei întreprinse de Maria Platon în introducerea la splendida sa ediție din 1972, arată pozitiv cum nici o promisiune din articolul-program nu rămîne fără acoperire în paginile revistei.*

O asemenea egalitate cu sine a publicației nu a putut fi întreruptă decît prin sistarea revistei (dar calitatea aceasta s-a transmis celorlalte, editate de Kogălniceanu și de prietenii lui de idei : Arhiva românească, Propășirea, Steaua Dunării, România literară ș. a.). Dacia literară *e probabil prima noastră publicație literară interzisă de cenzură. Să recitim — căci sînt instructive — fragmente din porunca domnitorului Mihail Sturza, datată 23 august 1980 :* „văzînd (...) că această foaie, din începutul ei, culegînd materiile sale din filele cele mai mîrșave ale istoriei, s-au nemernicit și s-au făcut vrednică de rîs, încît desființarea ei ar fi fost un rezultat neapărat al displăcerii cetitorilor [...], găsim de cuviință și poruncim postelniciei de a opri cu desăvîrșire înaintirea publicației «Daciei literare» și a fi cu supraveghere ca de acum înainte oricare redactor ar îndrăzni ca să deie în tipar vreun fel de scrieri fără avizul ținzurei îndată să se închidă tipografia, după care să nu mai fie iertat a tipări nici un fel de foaie periodică. Se poruncește ținzurii a fi cu acé mai aproape luare-aminte, căci la tipărirea a orice fel de necuviință va pica cu grea răspundere" (apud *Maria Platon, secțiunea de note a ediției citate, p. 530). Ce constatăm ? Prima noastră publicație literară cu valoare de model este exemplară și prin felul în care este stopată de Putere, care se simțise vizată de proverbul cules de Demidoff, „Peștele de la cap se-mpute". Cîteva congenere ale ei vor avea o soartă asemănătoare. Iar după o sută și mai bine de ani, strategiile mistificării adevărului și ale înscenărilor (ce premonitoriu sună acea invocare a „displăcerii cetitorilor", provocată, zisu-s-a, de „nemernicirea" revistei prin „materiile sale din filele cele mai mîrșave ale istoriei" !) se vor diversifica și rafina. Căci* tempora mutantur, *iar „ținzura" și capul peștelui* mutantur cum illis...

Nicolae MECU

Figuri contemporane

Mircea Cărtărescu — imagism și viziune

Prima impresie care frapează, cred, pe orice cititor la lectura cărților lui MIRCEA CĂRTĂRESCU este imaginația verbală vertiginoasă. Volumul de debut **Faruri, vitrine, fotografii** (1980) impune un poet devorat de o imensă foame de cuvinte, rostogolite în imagini debordante, insolite sau cunoscute, într-o vizibilă dorință de a înnoi lexicul, de a aduce în poezie elemente noi. Ciclurile (sau părțile) volumului **(Căderea, Calea regală, Fotografii, Georgicele, Jocuri mecanice),** variate ca orizont tematic, se aseamănă prin tehnica poetică folosită. Cărtărescu este un citadin și reușita poeziei sale dintr-un asemenea spațiu pornește. Cu toată sforțarea sa de a balansa între ironie și umor în cele douăsprezece georgice, senzația de neaderență la substanță se simte. În schimb, celelalte poeme din **Faruri, vitrine, fotografii** dovedesc o evidentă maturitate, o capacitate surprinzătoare de a schimba registrul lexical, încît nu există diferențe valorice de la volumul de debut și celelalte care au urmat — **Poeme de amor** (1983) și **Totul** (1985). În **Aer cu diamante** (1982), — volum în care publică alături de Traian T. Coșovei, Florin Iaru, Ion Stratan —, Mircea Cărtărescu semnează cinci texte — **Poeme de amor, Poema chiuvetei, Să ne iubim, chera mu, Dămuța, Femeie, femeie, femeie.** Amestecul de imagini se desfășoară pe măsura universului alambicat : „Mă mișc printre flori cu corola întoarsă spre sine / abia lopătînd din priviri indigo, leonine / calc printre arbori de forme curgînd din rotire / purificat prin văpăi de Cassiopee și Lyre, / mă mișc la hotar, în nocturn, acuplări fabuloase / îngeri de bronz consumînd, fără carne și oase, / hrăniți cu privirea labilă, de lujer, a astrilor, / o, dați din nervuri, hierofanți ai penumbrei, albastrilor !" //.

Imaginativ și vizionar, Mircea Cărtărescu își construiește o lume a sa, neobișnuită, ciudată, totuși interesantă, chiar dacă nu reconfortantă. Dintr-o spulberare a iluziei stabilității și din dorința de a-și trasa un drum (dacă se poate în linii cît mai sigure și tușe apăsate), poetul inovează mereu, rupe sau ironizează elemente de tradiție, pune preț pe vertijul lexical, duce și readuce cuvinte din domenii îndepărtate, chiar aparent incompatibile în a se alătura. „ce mai avem de îmbrățișat cînd tu nu mai ești decît un abur de staniol latescent / iar eu un lubrefiant pe care alunecă pistoanele cu patine / urechile tale sînt zgîriate într-un plastic albastru / și părul tău e un pom de crăciun magnetizat, plin de sîrmulițe și pilitură / hai să ieșim din sala de jocuri mecanice, împînzită de cranii / din votcă mascal și tequila / fortuna dűsseldorf scoate bășici de săpun din cornul asemenea unui xipehuz pieptănat / și sutele de becuri zac transpirate ca practicantele de / streap-tease după o noapte de dezvelire / și fardurile se organizează pe mozaic în ginte și triburi / și carne tapițată în flori stacojii și în scoici ruginite / se reinventează într-un experiment continuu și cristalin" // **Jocuri mecanice** //.

În **Poeme de amor** așa cum aprecia Zoe Dumitrescu-Bușulenga, într-o **postfață întîrziată,** „în ciuda unor teribilisme erotizante, încă adolescentine, Mircea Cărtărescu se arată un explorator nesătios al realului în căutarea răspunsurilor posibile la înfriguratele întrebări ale iubirii". Poetul uzitează echivocul, vorbirea în doi peri, ironia, parodia, într-un continuu tangaj al atitudinii. **Poemele de amor** degajă o amosferă domestică învăluită într-un stil colocvial, cu aceeași insațiabilă plăcere a dezvăluirii imaginilor poetice, frapante și inedite, stufoase și baroce. „dragoste, / lasă-mă să îți îmbrățișez metabolismul tău neiertător, visător, / să îți multiplic cu indigoul spaima de entropie și visele în care / te plimbai la brat cu restaurantul berlin aruncînd ochiade / bleu pal spre visele mele în care mă plimbam la brat cu / A.S.E.-ul aruncîndu-ți ochiade vernil pe sub duzii pudrați / cu trandafiriu, / lasă-mă să îmi intri în conștiință cu acuitatea vitrinei unui / magazin de reparat brichete / și cu toate acestea să spun : tu ești o femeie... / femeie care privind la televizor a văzut că existența există, / femeie pentru care, iată, am catadicsit și eu să exist / sub aerul înstelat, / concurat / de instalator, de șofer, de milițian, de dentist..." //**Te rog frumos**//. Urmînd aproximativ aceeași structură se pot desprinde fragmente din oricare poem — **Adio ! La București, Să ne iubim, chera mu, Era timpul florilor, Clementina, ți-am dat toată dragostea mea, obosit, rupt..., Poveste adevărată, Jucărie mecanică, Posedai tot felul de obiecte electrice, Tristețea mea, Istoria unui ocean, Amanții și moartea, Prieteno, Locul din parcul circului, La telefon, Nimic despre tehnica de supraviețuire, S-a dus amorul, Amintirea unei seri de octombrie 1984.** Ea, iubita, femeia apare în ipostaze diverse, subminate continuu de textura parodică, încît pare imposibil să fie străfulgerată de o dorință zvîcnită spre înalt. Totul pare tern, supus „răului vieții" : „tu parcă ești făcută din celofan, tu parcă ești cîștigată la zaruri / și pierdută prin condiția ta de femeie și iar cîștigată / și iar pierdută și iar cîștigată și pînă la urmă înfiptă ca malachit în cine știe ce ac de cravată / tu parcă fabulezi cînd pui un picior înaintea altuia / deși cea mai slabă, tu parcă distribui petrol și celule solare cu fiecare rictus de blazare și grabă / deși cea mai rece, deși cea mai colocvială, tu bei cel mai mult / preferi cinzano cu lămîie să zicem, tu dansezi chiar lîngă stație / leșinată de narcisism și grație" //**Sonet**//. Într-un amplu poem, **— Femeie, femeie, femeie...,** — după o serie de interogații, de afirmații și de constatări, concluzia este scurtă, pe ton sec și rece : „acum, tu ești o superstiție, o hiperrealitate cu zeci de miliarde de fețe".

Orașul reprezintă, pentru Mircea Cărtărescu, totul. Aici se întîmplă dramele și speranțele, iluziile și deziluziile, bucuriile și tristețile, împlinirile și aspirațiile. Poetul are toate simțurile deschise spre receptare și de aici enorma suită de întîmplări transpuse în poezie. Perimetrul existenței sale poetice este marcat de Grădina Icoanei și Cișmigiu, de Ateneu și „parcajele de lîngă Țăndărică", de Băneasa, Floreasca sau Colentina, de „gara de nord" de „piața C.A. Rosetti", „de mașina 109", de Sala Polivalentă și Circul de Stat. Extrem de multe întîmplări se petrec în acest spațiu, recompuse în poezie cu aerul dezinvolt al notației reportericești. Fantezia lui Cărtărescu este fecundă, urechea deosebit de atentă la cuvinte, încît bogația lexicală a poeziei sale nu poate fi ușor egalată. Nu știu dacă poetul găsește cel mai potrivit cuvînt, în ordinea necesității și valorii poetice, dar este, neîndoios, că găsește multe cuvinte. Mai rar un asemenea aflux verbal, o asemenea **niagară lexicală** (nu găsesc o expresie mai potrivită) ca la Mircea Cărtărescu. După cum sugerează și titlul unui volum, poetul vrea să spună **totul.** În toate ciclurile volumului — **Geneză, Viziuni, Idile, Totul, Momente —** se întîlnesc poeme crescute din aceeași apatență, nu atît pentru viziunile inedite, cît pentru vocabularul baroc. „ce șuncă pe curcubeu, ce rubensiene sînt stelele, / ce șoldie e luna, ce guși suprapuse are petunia, / ce sîni au blocurile, ce carne trandafirie sclipește / între ferestrele mării ! ce unsuros e orice solz al scrumbiei / căci oare / nu grăsimea luptă cu moartea ? și nu pămîntul lutos, / titirezul pe care mănînc, înfundat pînă la gît / în feldspat, argilă, cărbune, pietrișuri și loess și cernoziom / și brun de pădure, se rotește-ntre stele / ca o sferă de discotecă, scînteind din lacuri și iazuri și bălți / și izvoare și rîuri și fluvii și mări și oceane și din geamurile / birourilor și din ochii viețuitoarelor... //**Totul** VI//. Poemele sînt lungi și tot asemenea citate se pot extrage din **Ninge peste Gara de Nord, Rătăcind prin patiserii, Măreția kitschului, Noapte de decemvrie, Iluminare, Regele Soare, Fata de la instrumentele muzicale, Ne pregătim să facem daruri, Doar încă o zi.** O plăcere a jocului cu cuvintele, din cele mai varii domenii, se întîlnește în toată poezia lui Mircea Cărtărescu.

Alexandru RUJA

„Cu antene de extaz"

(urmare din pag. 1)

unor trăiri adînci, asumate integral, pînă la ultimele lor consecințe, ceea ce deschide și posibilitatea **înțelegerii** și **descifrării** ei ca drum al inițierii în amplul și eternul proces al naturii.

Spațiul literar al lui Voiculescu e, în acest fel, unul al **tainelor** relevate și al îndemnului spre cunoașterea de sine. **„Stă sufletul cum sta în basme fîntîna, mărul și cuptorul / Stă-n drumul către Sfînta-Vineri un suflet pururi pătimaș...".** Cunoașterea lui se concentrează, așadar, într-una sufletească mai ales, într-una interioară, socratică.

Față de omul modern, **„noul vînător",** cel care **„pe piscuri reci de cifre-și trece anii / și munți de slove-ncălecînd mereu / [...] Cu gîndul de-a vîna pe Dumnezeu",** adică a obține sensul **absolutului** și a-și desăvîrși stăpînirea totală asupra universului, creatorul voiculescian aduce cumpătarea înțeleaptă a celor vechi, ce nu și-au epuizat prezentul cu gîndul la viitor, recunoscîndu-și destinul etern prin relativ. **(„Curg incremenit. De ce m-aș teme ? / Către tine trece-un singur vad / Doar un pas afară din tărîm și vreme / Și-n prăpăstiile liniștilor cad").**

Atitudinea contemplativă și extatică în raport cu macro sau microcosmosul înconjurător nu exclude însă, în concepția poetului **întrezăririlor,** revelația, doar că ea se realizează fără ca să se tulbure miracolul lumii, fără ca să se **„jupoaie tainele de sumbra blană"** și să se pună **„în pînda nopții stelelor capcană".** Acela care **„cu săgeata trage în minune",** nu reușește — după Voiculescu — să se integreze naturii și nu trăiește îndeosebi sentimentul **„marei treceri".** El numai **„rănește duhul"** și depoetizează existența, cu alte cuvinte pierde valorile spirituale, dezumanizîndu-se. (Eroarea și sacrilegiul **„Demiurgului").**

Calea spre esențe are cu totul alt sens, pare să cugete autorul **Urcușului,** de vreme ce **„pornesc prin vasta mea neștire / să te caut cu antene de extaz".**

Este **drumul** ce nu demitizează universul și nici nu-l sărăcește de semnificații și simboluri, făgașul permanent al contopirii și al integrării în firea lucrurilor. **„Logica unui peisagiu trebuie căutată în văile rîurilor, în drumurile și cărările care-l străbat, îl duc mai departe și-l leagă".**

Și, totuși, poetul se oprește mereu **„la pragul minunii",** prin urmare acolo unde începe marea și desăvîrșita revelație. Să fie cuprins într-o asemenea ipostază refuzul deplin al cunoașterii ? Mai curînd acest **prag** marchează o ancorare pătimașă, disperată, în viață. Artistul știe că, în plan filosofic, o lume în care încetează să mai existe **taine,** în care **trăirea** nu mai ridică probleme omului și nimic nu mai rămîne de cucerit, de aflat, de dominat prin rațiune și de stăpînit cu simțurile, e una a morții și a nemișcării. De aceea, pentru Voiculescu, lucrul cel mai important sub raportul propășirii umanității e faptul că **„mierea minunii n-a-ncetat să curgă",** căci **„la temelia lumii minunea doarme încă...".**

Harry Brauner

(urmare din pag. 2)

din jurul orașului meu natal, Piatra-Neamț, meseria lui fiind, cum se zicea atunci, „cherestegiu" — adică specialist în lemn — se ocupa cu hipnotismul și cu spiritismul. Ani întregi, preocupat de cunoașterea celeilalte fețe a lumii, s-a străduit să cheme într-ajutor marile spirite dispărute. S-a străduit el ce s-a străduit, pînă s-a lăsat păgubaș. Nu fără a fi influențat adînc formația spirituală a doi dintre frații mei, Victor — pictorul și cel mic — Teodor. În toată creația lui picturală este fundamentală dorința lui Victor de a căuta ceea ce este dincolo de realitatea vizibilă.

În ceea ce mă privește, în afara unei mîndrii naive și copilărești la auzul poftirilor la noi acasă a celor mai vestite figuri ale antichității, ca de pildă Hanibal și Nabucodonosor sau mai apropiații Napoleon și Garibaldi, nu simt nici o urmă de influențare a dezvoltării mele interioare. Am impresia că orice întrebare chinuitoare despre rosturile vieții își găsea răspuns și alinare în notele clipocite sau foșnite ale unui cîntec oftat de un cioban sau tăietor de lemne sus în pădure, pentru că tata mă lua cu el adeseori. Cît de țanțoș mă simțeam eu, atît de firav și de pricăjit, cocoțat pe un căluț de munte, ca și mine însă de iute și nervos.

Deci, drumuri mi-au dăruit cea de-a doua mea întîlnire cu muzica populară românească, poate cea mai hotărîtoare din cîte **întîlniri** să tot fi avut de-a lungul lungei mele poteci de viață. Zic potecă, cărăruie de munte, pentru că și viața mea a cunoscut urcușuri printre pietre ascuțite și lunecoase, coborîri ametitoare spre negre abisuri și prea scurte popasuri pe plaiuri însorite și fermecate de sunetele fluierelor, buciumelor, trîmbițelor, de tînguirile viorilor, de îngînarea zglobie a cobzelor.

P.D. : Ați avut fericirea ca, încă din adolescență, să cunoașteți satul românesc. Evocați, deci, pe scurt, împrejurări, oameni care au declanșat resorturile intime ale pasiunii dv. pentru folclor, care ulterior va deveni însăși rațiunea existenței dv.

H. B. : Să revin, deci, la prima mea copilărie. Ajungeam cu tata la vreo exploatare forestieră. O poiană, cîteva cabane primitive și focul, seara, peste care fierbea ceaunul cu mămăligă. După cină, cînd tolăniți în preajma focului, muncitorii cu fețele tăbăcite de vînt și de soare, cu șumanele lor ciobănești în care se înfofoleau noaptea, trăgeau vîrtos din mahorcă ; un fluier se pornea să doinească ori un glas să cînte un cîntec de dor pe care mă căzneam să-l îngîn și eu, cu fericire.

Dar patima mea pentru muzica populară are încă și mai adînci temelii. Mi-a povestit mama că după nașterea noastră, pentru că eu am avut și un frate geamăn care s-a prăpădit la cîteva luni, ea a fost prea slăbită pentru a ne putea alăpta. A preluat sarcina o „mancă", cum li se zicea doicilor pe la Piatra. Și nu știu cum s-a făcut că doica mea era de neam foarte muzical, adică țigancă după unul din părinți. Și s-a nimerit ca femeia să aibă și darurile neamului ei, deci am fost legănat cu cele mai vechi și frumoase cîntece de leagăn și de lume ; desigur, laptele ei prefăcut în sînge clocotind de ritmuri dulci sau sălbăticite mi-o fi dat brînci în viață.

Mai trebuie să adaug că vechiul București, ca și celelalte orașe și tîrguri ale țării, erau împînzite cu hanuri, cîrciumi, birturi, toate avînd după posibilități cîte un mai mare sau mai mic, dar nelipsit, taraf. Toate aceste tarafuri ofereau ascultătorilor numai cea mai pură muzică populară de obîrșie țărănească. Pe vremea aceea nici nu se putea pune problema autenticității sau a poluării folclorului. Tot ce se auzea, de la cîntecul sătencei la muncă, la necaz sau la dor și pînă la cîntecele de lume ale soliștilor tarafurilor de petrecere și de joc, toată această binecuvîntată muzică mai era încă o țîșnire nemijlocită a sufletului poporului și depănarea ei de veacuri nu suferise nici o alterare. Copil fiind, în drumurile mele către școală sau cînd eram trimis de mama după pîine sau sifon nu se putea drum fără ca la vreun colț de stradă, o grădiniță cu salcîmi și leandrii să nu te îmbie de departe cu aburii grătarului ei special de parcă-și jucau spiralele parfumate cu iz de mititei și de usturoi în ritmul arpegiilor țambalului și bubuiturilor percutante ale gordunei, adică a contrabasului. Ca vrăjit îmi furișam privirile printre zăbrelele gardului împletit cu zorele și nu putea defel pricepe biata mama de ce întîrzia peste măsură dorita tîrguială.

P.D. : Care au fost mentorii dv. spirituali ?

H.B. : Pe profesorul Dimitrie Gusti l-am cunoscut încă adolescent fiind, pe la vîrsta de 17 ani, în familia Sanielevici, înrudită cu regretatul meu prieten din copilărie și coleg de liceu și conservator Matei Socor. Îmi este imposibil să precizez care anume amintire îmi este mai dragă ținînd seama de faptul că ori de cîte ori ne aflam împreună, viața îmi oferea trăiri de neuitat. Fac aluzie la campaniile monografice înființate și conduse de acest mare om și profesor și la bucuriile resimțite de cîte ori descopeream o altă și altă nestemată a folclorului românesc.

Cam în același timp l-am cunoscut și pe dascălul meu, Constantin Brăiloiu, pe băncile conservatorului. Între amintirile cele mai scumpe, păstrez hoinărelile noastre prin Tîrgul Moșilor, cînd nu ne mai săturam ascultînd mereu alți și alți cîntăreți, virtuozi și instrumentiști care ne umpleau sufletul de bucuria descoperirii. Mulți dintre ei, prin intermediul nostru, și-au dobîndit celebritatea.

Tot cu atîta drag evoc fermecătoarele întîlniri care aveau loc în casa profesorului, între el și admirabila pianistă și profesoara Florica Muzicescu care l-a format pe Dinu Lipatti. Se așezau la pian unul lîngă altul și cîntau la patru mîini celebrele valsuri vieneze reduse pentru pian, ca și Mozart, Beethoven și romanțe de Reynaldo Hahn și Delmet.

P.D. : Din activitatea dv. interbelică pe tărîmul etnomuzicologiei aș vrea să ne oprim la un moment deosebit : descoperirea Mariei Tănase.

H.B. : Despre Maria Tănase am vorbit și scris adeseori. Am povestit într-un lung capitol al volumului meu **Să auzi iarba cum crește,** prima mea întîlnire cu ea. La rugămințile repetate ale lui Sandu Eliad, regizor și secretar al Asociației „Amicii U.R.S.S." am acceptat să urc pînă la ultimul etaj al unui bloc din strada Inginer Saligny, într-o garsonieră unde Eliad locuia cu prietena lui. Mi-a deschis ușa o tînără brunetă, slăbuță, nefardată, cu ochii văpaie și foarte simplu și modest îmbrăcată, într-o rochiță de stambă. Sandu Eliad mi-a prezentat-o. Atunci am auzit pentru prima oară numele ei, nume ce de atîția ani strălucește din ce în ce mai puternic în inimile noastre. Am ascultat-o cîntînd și am fost răscolit. Da, mi-am zis, o voi ajuta și am ajutat-o cu toată rîvna și plăcerea de a o vedea pe zi ce trece înflorind, învățînd, formîndu-și un repertoriu din cele mai frumoase cîntece culese de mine de-a lungul și de-a latul țării. Avea ușurința uluitoare de a prinde pe loc, din zbor, cîntecele. Îi cîntam în graiul local un cîntec din Bucovina, din Maramureș, din oricare regiune și ea, învîrtindu-se prin casă, dereticînd, ștergînd praful, — căci era tare vrednică — fără a da impresia că e atentă, fără nici un efort, la a doua reluare a strofei muzicale, începea să mă îngîne. Dar toate acestea și altele le-am mai scris și nu vreau să mă repet. Acum, la împlinirea a 20 de ani de la dispariția ei, a celei pe care am îndrumat-o cu toată admirația și cu tot respectul pentru talentul ei, și pe care am iubit-o, doresc din tot sufletul să-i aduc caldul meu omagiu. Glasul ei, timbrul acestui glas, felul ei duios sau dramatic de interpretare, de intonare, inteligența frazării, abordarea cu aceeași înțelegere a tuturor dialectelor regionale, într-un cuvînt **geniul** ei, au pătruns adînc în sufletele noastre, ale tuturor.

(continuare în nr. viitor)

● **Bucureşti : Spiritul naţional şi religia străbună ajută la configurarea unei noi societăţi ● Românii îmbină sensul conştiinţei şi consumul material în relevarea comuniunii naţionale.**

Puncte de vedere Petru Popescu

România intră în lume

Schimbările din Europa de est au instituit un etalon al puterii în lume, suficient de puternic ca să ne propulseze pe noi toţi din acest secol în următorul. În acest proces, România se situează într-o poziţie privilegiată, un deznodămînt care să arate **direcţia** de viitor pentru toate bastioanele vechii ordini : libertate rapidă sau sperietorile prinse în laţ. Avertismentul românesc este decodificat cu neliniştе în locuri, precum Beijing, Vietnam, Indonezia, cîteva ţări arabe, Africa, Cuba, — orişiunde tirania, indigenă sau impusă, dăinuiesc încă.

Pe măsură ce analizăm **erupţiile,** trebuie să ne concentrăm atenţia asupra celor mai numeroşi revoluţionari din Europa de est, tinerii. În ultima instanţă ei, nu intelectualii sau reformatorii din partide, au învins. Copiii români, cei mai mulţi dintre ei, născuţi după ce Nicolae Ceauşescu a preluat puterea, au înfrînt regimul. Iar sursele lor de informare s-au limitat la postul de radio „vocea Americii" sau publicaţiile de contrabandă din emigraţie, cum ar fi **Universul,** ce apare la Los Angeles. În felul acesta au făcut copiii revoluţia, dar ce se ascunde în sufletele lor ?

Moştenirea de la care pornesc include spiritul naţional şi religia. Cum să apreciezi astfel de valori, cînd tinerii ne apar într-un nimb de glorie printr-o mişcare populară ? Noi cunoaştem excesele religiei şi naţionalismului. Ce facem cu ele cînd se impun ca parte componentă a unei reconstrucţii sănătoase. Să aplaudăm ? Să fim circumspecţi ? Cea mai bună atitudine e să privim toate tendinţele mai presus de ambiţiile ce se manifestă în spatele lor.

De la începutul închegării Europei de est în state, spiritul naţional a fost deopotrivă puternic şi aliat cu religia. Vaticanul a condus din punct de vedere spiritual şi politic în ţările unde revendica o majoritate a credincioşilor. În alte părţi Biserica Ortodoxă din est s-a dezvoltat ca o rezistenţă lăuntrică, cu rădăcini adînci, remarcată ca un adevărat suflet al neamului. Atitudinea Rusiei faţă de biserică şi spiritul naţional în Europa de est a fost plină de asperităţi dar întotdeauna a recunoscut în ambele forţe majore.

Cînd turcii şi austriecii au ocupat cea mai mare parte din Europa de est, Rusia a dezlănţuit o campanie pentru **pan-slavism,** printre vecinii ocupaţi de Austria — Ungaria, pe de o parte şi pancreştinism în rîndul celor asupriţi de turci. După 1917, Moscova a încercat să seducă toţi vecinii într-un model Marxist-internaţional — care va fi în folosul Sovietelor.

În timpul decadelor de izolare prin „cortina de fier" sateliţii sovietici au fost deznaţionalizaţi continuu, cu obstinaţie. Deşi considerate minorităţi înlăuntrul Rusiei, popoarele îşi ridică acum glasul pentru redobîndirea independenţei şi drepturilor etnice privind vechile graniţe — românii aspiră să se unească cu „moldovenii", azerbaigienii, cu fraţii lor de peste graniţa iraniană. În ciuda „inconsecvenţei sovietice, spiritul naţional el însuşi a supravieţuit. La fel şi religia.

Acum, pentru raţiuni politice şi raporturi sociale, Vaticanul este activ în Estul Europei. De cînd „mesianismul" social-sovietic şi-a pierdut credibilitatea, Moscova priveşte la aceeaşi regiune pentru propria ei supravieţuire şi pentru o oarecare experimentare fără riscări. Mozaicul local al naţionalităţilor este atît de confuz încît ştergerea graniţelor ar fi cea mai uşoară cale de a aplana convulsiile.

O Europă unită, sau într-o Europă de est cu graniţe transformate în simple puncte de control ar constitui un experiment ce ar putea fi în cele din urmă încercat.

Cei mai tineri cetăţeni din aceste ţări sînt preocupaţi de alte lucruri. În ciuda cultului pentru istoria naţională şi pentru bisericile care au asigurat refugiu şi au creat tribuni, ei doresc să trăiască în prezent.

Bineînţeles, ei sînt profund emoţionaţi să sărbătorească în sfîrşit, legal Crăciunul ; sub Ceauşescu, a te declara creştin practicant — sau a te defini ca român pe linie neortodoxă, constituia o crimă ce trebuia pedepsită.

Acum tinerii români îşi pot îmbogăţi noile lor identităţi cu experienţa a ce a fost şi poate să fie.

Cred că pericolul naţionalismului sau al fanatismului religios este nesemnificativ. Tinerii ştiu că cultul lui Ceauşescu cerea supunere pînă la sinucidere, **naţionalism împotriva intereselor naţiunii,** şi că România devenise ca un ordin monarhic medieval, închizîndu-şi porţile împotriva pericolului dinspre afară.

Pentru românii de astăzi, acel „afară" — însemnînd omenirea ca o conştiinţă comună — nu mai este privit ca un pericol, ci reprezintă singurul mijloc de eliberare. Viaţa de biserică, fondată din punct de vedere istoric pe călugărie, munca de misionar şi renunţarea la bucuriile vieţii, **nu** constituie ceea ce au în intenţie românii. Dacă nostalgia re-formată a partidelor propune ca model politic, ceva asemănător el va fi respins. La fel se va întîmpla şi cu naţionalismul afişat în numele unei constrîngeri economice pentru o politică de forţă aşa-zisă sfîntă. Revoluţia română izbucnind ca o explozie a făcut ca lumea să vadă ce înseamnă nebunia constrîngerii economice. Un tînăr intervievat pe străzile Bucureştiului a punctat succint : „Vreau să ascult muzică americană şi să văd filme americane".

Muzică americană. Filme americane. În Bucureşti, acele forme nu par stupide, făcute pentru cîştig sau din ţigăneală. Ele par sănătoase şi pure, din punct de vedere moral.

Fără teama de a demistifica pe tinerii eroi, să spunem un lucru : Consumul material, este ceea ce aceşti tineri urmăresc. Pentru ei aceasta înseamnă mai mult decît un regim de hrană mai bogat sau muzică rock. Aceasta înseamnă să călătorească, să cunoască alte popoare şi să abordeze probleme comune, împărtăşind progresul tehnicii superioare şi informaţia în toate domeniile. Cît de înflăcărat naţionalişti sau habotnici pot fi, cînd imperativele lor sînt problemele planetei, precum mediul înconjurător, poluarea sau ingineria genetică ? Numai asemenea subiecte le dau un mai acut simţ al puterii şi al sensului finalizării. Toate acestea trebuie să însufleţească acţiunile noii echipe ale lui Ion Iliescu, la Bucureşti. Iliescu a fost ministru cu problemele tineretului în anii .60 marginalizat după ce a criticat linia politică a lui Ceauşescu.

România serveşte ca pivot, ieşind la lumină din prăbuşirea comunistă cu neaşteptate, deşi greu plătite avantaje.

Recompensa pentru anii de subnutriţie şi beznă culturală constă în faptul că au fost plătite datoriile externe. Nefiind catolică, România datorează puţin Vaticanului şi nu are pentru ce mulţumi sovieticilor, dincolo de intenţia de a fi un vecin mai bun pe viitor.

Mult mai critică pentru a reclădi demnitatea României, pentru a-i conferi sensul importanţei — prin urmare nu este exclus ca să creadă în vechile obiceiuri proaste — este atenţia lumii, atenţie pe care o ţară odinioară obscură o **proclamă** acum în termenii curajului moral şi a lecţiei politice.

Şefi de state, academicieni, scriitori ca Eugen Ionescu (puţini îşi aminteau, înainte de Crăciun că este român), oameni de renume şi simpli cetăţeni privesc ţintă la România cu simpatie şi interes.

Numai Franţa a început să se simtă responsabilă în faţa lumii cînd revoluţia ei (incluzînd şi pe cei decapitaţi) a fost luată atît de mult în serios. În Europa de astăzi şi după asemenea start, România are obligaţia să nu ne dezamăgească.

Los Angeles Times
Duminică, 14 ianuarie 1990

Versiune românească de
Ruxandra MIHĂILĂ

Spaţiul simbolic în Bucureştiul contemporan

1. Structura spaţiului simbolic

Spaţiul simbolic poate fi definit ca o constelaţie de „centre de sacralitate" care sînt structurate de arhetipuri. Ce înţeleg prin arhetipuri ? O sumă de principii formatoare care nu sînt specifice spaţiului, o reţea matricială definită în spaţiu printr-un sistem de polarităţi : centru-periferie, sus-jos, plin-gol, aproape-departe, afară-înăuntru şi aşa mai departe. Acest sistem de relaţii nu este specific limbajului şi nu este unic la om. Teoria „nucleului fix înnăscut" a lui Noam Chomsky, cu toate completările ei recente (mă gîndesc mai ales la experienţele pe cimpanzei ale americanului D. Premack) sugerează existenţa unor, „metode de transformare" care ar permite sesizarea unui mecanism comun diferitelor niveluri de structurare ale existenţei. S-ar putea să descoperim că, în definitiv, arhetipurile — cu o istorie deja venerabilă şi controversată, nu sînt decît ceva foarte asemănător acelor „cărămizi ale materiei" pe care încearcă să le descopere fizicienii, însă pe cînd aceia au avantajul de a căuta structuri materiale, arhetipurile, cu o natură mai subtilă, s-ar putea să aibă o existenţă cu totul precară, în acest spaţiu aparent riguros despre care ne vorbeşte fizica, fie ea şi cuantică.

Oricum, acel spaţiu — care nu este spaţiul experienţei cotidiene — pe care îl structurează arhetipurile — nu este nimic altceva decît un limbaj : „om nivel intermediar" între fiinţă şi o realitate pe care o putem desemna ca „altceva".

Acest lucru poate deveni mai evident dacă vom observa că sistemele de structurare biologice reprezintă un foarte potrivit exemplu de polaritate de tipul „centru-periferie" (ea însăşi, la rîndul ei, fiind o reducţie necesară a unui cîmp de polarităţi difuze şi, mai ales, virtuale, legate cum sînt în unicitatea unei **coincidentia oppositorum** care este departe de a fi numai o metaforă filosofică). De pe urma acestor polarităţi au profitat, de fapt, cel mai mult sistemele de reprezentare şi printre ele, desigur, şi spaţiul.

Există o analogie — pe cît de evidentă, în aceeaşi măsură ironizată, între structura spaţiului biologic (configuraţia unei celule de exemplu) şi spaţiul simbolic al utopiilor urbanistice — dintre care vreo cîteva au apucat să fie şi transpuse în realitate, ca Palmanova, dar mai ales au hrănit, în orice caz, imaginaţia urbaniştilor. Această analogie, atît de evidentă încît a putut părea trivială, duce cel puţin la o concluzie interesantă. Structura spaţiului simbolic este reductibilă la o sumă de relaţii simple şi, mai ales, **este indiferentă axiologic.**

Ubicuitatea centrului lumii din gîndirea mitologică, pe care o sublinia Eliade (**centrul lumii** e peste tot dacă acolo s-a produs o „consacrare") are astfel o justificare „naturală", nespecifică spaţiului. O astfel de ilustrare este pînza de păianjen, pe care el şi-o construieşte pornind de la un **centru** determinat de o reţea primară în formă de triunghi ; legile statice şi, mai ales, biologice (dar le cunoaştem oare îndeajuns ?) ne-ar putea determina să cădem într-un apriorism biologic sau, şi mai rău, fizico-chimic : greşeală pozitivistă a secolului 19, cu o veche tradiţie medievală de fapt, şi de care n-a scăpat încă nici gîndirea vremurilor mai noi. Cred însă că arhetipul este într-un **dincoace** care nu poate fi prins în plasa reductivistă a limbajului.

2. Ambivalenţa simbolică şi scindarea schizoidă.

Am spus că arhetipul este indiferent axiologic, pentru că e ambivalent, el conţine toate virtualităţile. O ilustrare interesantă a acestei ambivalenţe este structura spaţială de tipul „muntele cu peşteră". Aproape toate miturile de origine surprind urmele acestui „spaţiu total", loc în care s-au născut zeii şi eroii mitici. Mithra, zeu solar, e născut într-o peşteră cu izvoare : mithraeumul, locul de iniţiere, reproduce o peşteră înstelată, tradiţie încă puternică pe vremea lui Porphirios ; într-o tradiţie gnostică (legenda Muntelui Victoriilor) este prezent de asemeni, în mitul naşterii lui Christos, simbolul peşterii din munte. Ideea în sine nu este specifică indoeuropenilor, atîta timp cît putem surprinde, în arhitectura sacră din Mezo-America, simboluri asemănătoare. Atîta timp cît este ambivalent, spaţiul simbolic rămîne, aşa-zicînd, **suspendat ;** lipsa de tensiune a propriului perfect echilibru îi conservă natura mitologică — sau, dacă vrem — pentru că termenul e încetăţenit în istoria urbanismului — „utopică". Uneori se produce însă o scindare (o „dramă exemplară" ar spune Mircea Eliade), spaţiul îşi pierde echilibrul şi capătă o structură schizoidă.

Piramidele aveau după Herodot, o „insulă subterană" unde se afla mormîntul faraonului — indiciu clar că piramida, structură solară, era încă ambivalentă simbolic (este cunoscută congruenţa motivelor „insulă peşteră" cu simbolism uterin), în timp ce Borobudur-ul reproducea cu fidelitate o schemă orientală care reprezenta „lumea" sub forma unui munte, structură centrală tipică de tip ascensional, dar reprezenta în acelaşi timp, după canon, lotusul plutind pe apele primordiale.

Simbolistica naşterii imaculate trimite la simbolul creştin al Fecioarei dar, în acelaşi timp, face evidentă natura ambivalentă a „Spaţiului total" în acelaşi timp masculin, ascensional, şi feminoid.

Cum apar structurile schizoide ? Se produce o alienare a arhetipurilor : ele îşi prind ubicuitatea şi ambivalenţa ; contrariile care au coexistat se despart cu violenţă. Ruperea acestui echilibru face imposibilă funcţionarea acelui sistem de polarităţi şi unul din poli devine predominant şi agresiv. Una din consecinţe, în spaţiul simbolic, este că noţiunea de „centru" îşi pierde la rîndul ei ubicuitatea. O structură schizoidă va proclama întotdeauna că „aici" este **centrul ;** e semnificativ, pe de altă parte, ce sursă de structuri mitologice alienate e „limba de lemn" — şir de sintagme în care iese la iveală, foarte dezarmată, o structură mitologică solară, agresivă şi belicoasă. Structurile spaţiale totalitare nu sînt produsul unei **anume** ideologii, suficient să ne gîndim la oraşele despoţiilor orientale.

Nu ideologia explică formarea şi degradarea structurilor urbane, nici istoria şi evoluţia societăţilor omeneşti.

Acel echilibru al contrariilor are mereu o anume precaritate ; Marija Gimbutas încerca să explice civilizaţia europeană prin victoria ideologiei indoeuropene solară şi războinică, asupra culturii autohtone a Zeiţei-Mame. Greu de spus dacă o atare simplificare este credibilă la scara mare a istoriei ; dar e sigur că, în orice caz, mai întotdeauna predomină într-o anume măsură, unul din cei doi poli : dar mereu sistemul îşi regăseşte fragila stare de echilibru. Cînd acest echilibru este rupt, cum s-a întîmplat odată cu apariţia ideologiei totalitare şi, bineînţeles, în oraşul Bucureşti, cauza este poate mai adîncă decît sistemul comunist falimentar : este semnul unei maladii a arhetipurilor, al unei lumi originare care s-a degradat.

Că ruperea acestui echilibru interior al structurilor arhetipale pare să fie responsabilă de apariţia maladiilor psihice par s-o dovedească experienţele lui C.G. Jung, care descrie recuperarea unităţii conştiinţei subiecţilor individuali ca un lung proces de individuaţie care a putut fi urmărit şi descris, şi care corespunde reunificării conştiinţei.

Este un proces care ar putea fi urmărit la nivelul societăţii întregi. Să sperăm că şi structurile spaţiale distruse ale oraşului îşi vor putea regăsi echilibrul.

3. Oraşul şi structura spaţiului simbolic.

Structura originară a Bucureştilor, cu totul diferită de cea a oraşelor occidentale, era formată dintr-o reţea de centre — insule într-o mare de vegetaţie — curţi, grădini şi acareturi.

Mănăstirile, incinte fortificate, erau plasate pe înălţime : Patriarhia, Mihai-vodă, Radu-vodă, Văcăreşti, Cotroceni. Acum datorită dezvoltării oraşului această reţea colinară nu mai este aşa de evidentă, dar ea a fost fără îndoială semnificativă pînă la jumătatea secolului 19.

Un alt fapt important este instabilitatea „centrului" (ceea ce azi numim cu un termen anglo-saxon „city center") — care a migrat de la stînga la dreapta Dîmboviţei, pentru ca în perioada interbelică să se stabilizeze pe o reţea stradală destul de difuză (dar foarte precis reperabilă de bucureşteni) între Calea Victoriei, bulevardul Magheru şi bulevardul Elisabeta.

Distrugerea acestei structuri spaţiale, foarte evidentă prin încercarea de basculare a centrului spre Dealul Arsenalului (o propunere totuşi mai veche, din perioada interbelică) începuse de fapt mult mai devreme, cînd în perioada stalinistă au apărut primele blocuri de locuinţe.

Mitologia solară agresivă a ultimei perioade de totalitarism este foarte evidentă în această încercare de a construi un centru de putere colosal ; axialitatea şi convergenţa spre acest centru a unor mari artere suprapuse brutal şi primitiv peste structura urbană existentă dau, de asemenea, măsura felului în care alienarea structurilor arhetipale poate duce la degradarea spaţiului.

Mi se pare foarte semnificativ faptul că structura centrelor de sacralitate ale oraşului tinde să-şi recupereze, după Revoluţie, acea componentă specifică ortodoxismului sud-est european, o religiozitate colorată, lipsită de fastul apusean, o umilinţă a pioşeniei care contrastează violent cu oraşul modern dar e foarte la locul ei acolo unde acel echilibru al lumii originare nu a fost rupt — în satele pierdute în munţi.

Este previzibil că vom asista pentru un timp, la o resurecţie a mitologiei tributare simbolului Marii Mame ; (să nu uităm că Biserica e unul din cele mai puternice componente !) şi la o redistribuire a centrelor de sacralitate care nu sînt, totuşi, repet, exact superpozabile peste „centrele" spaţiului real.

Una din sursele acestei sacralităţi, (poate cea mai importantă) este **sacrificiul primordial ;** după 22 Decembrie, spaţiul simbolic a părut a-şi căuta mult timp fixarea unui „centru" : el s-a fixat, abia relativ tîrziu, în acel loc numit acum, superb ! — **Golania,** locul care nu este nici al instalării, nici al funcţionării puterii, ci locul sacrificiului.

Încă odată, spaţiul simbolic apare validat de o **moarte exemplară** care s-a petrecut **la origine.**

Radu DRĂGAN

Discursul practic

(urmare din pag. 1)

un **discurs practic.** Au fost mulţi oameni care au ţinut astfel de **discursuri** prin refuzul lor repetat de a participa la şedinţele de învăţămînt politic, prin predarea carnetului de partid după ce au observat nu numai că vocea lor nu este ascultată, că linia partidului ia contururi pe care membrii lui nu le pot controla, dar că situaţia devine dezastruoasă. Alţii au realizat **discursuri practice** cu propriul corp, făcînd greva foamei. Au existat cîţiva care au avut luciditatea de a refuza tăcut şi cu demnitate însăşi intrarea lor „voluntară" în O.D.U.S. (organizaţia democraţiei şi unităţii socialiste care a fost creată ca o **formă de înregimentare** deghizată a conştiinţelor şi de a credita astfel, necondiţionat) şi în masă, o conducere dictatorială.

Cei mai mulţi care compun această mulţime formată din individualităţi tăcute care au produs **discursuri practice** sînt necunoscuţi. Dar există, cred, multe dovezi ale conştiinţei lor active. Această conştiinţă activă o poate avea orice om care nu doreşte să fie redus la **starea de pion,** de instrument mutat, folosit, degradat şi aruncat de altul care se pretinde a fi o autoritate, dar nu este capabil decît să fie un autoritarist.

Exprimarea acestor gînduri despre **discursul practic** este necesară deoarece chiar unii intelectuali nu i-au înţeles valoarea şi nu-i simt rostul. După un astfel de discurs practic am fost interpelat de S.V. : „Felicitări ! Am auzit de la A, de isprava ta. Dar cum interpretezi faptele, refuzul tău prelungit şi public ?" Răspunsul meu a fost : „Tu îmi ceri un discurs teoretic despre unul practic. Un discurs practic se exprimă prin el însuşi chiar dacă el poate avea şi o bază teoretică. El face ca răul să devină evident".

Discursul practic ne ajută să indicăm un rău despre care nu putem vorbi, căci el, răul, este apărat de nedrepte legi. **Discursul practic** face ca un rău să devină evident şi în acelaşi timp exprimă atitudinea noastră faţă de el. Vă imaginaţi sala Congresului al XIV-lea al P.C.R. în care nu ar fi fost prezent nici un delegat, inclusiv din străinătate, nici chiar membrii prezidiului, si raportul ar fi fost prezentat doar de către secretarul general ? Ar fi fost o confruntare între un discurs citit, cu multe cuvinte, şi un **discurs practic** fără nici un cuvînt. O fi fost mai întîi cuvîntul sau nu o fi fost, o fi fost el precedat de imaginea semnificativă sau

nu. Nu ştiu. Dar ştiu că **discursul practic** şi tăcut poate fi un bun început ori de cîte ori sînt generate condiţiile care-l fac necesar. Acest text nu vrea şi mai ales nu aspiră să devină un **text** disident.

29 ianuarie 1990
Datat : 22 iunie 1994 sau 22 septembrie 2004

Cui i-e frică de tineri?

Separ nou-născuţii din micul acvariu cu vivipari şi mă închipui o zeitate benefică. Peştii bătrîni îi devoră pe cei tineri din instinct, fără să ştie că distrug Memoria speciei, Viaţa...

Copiilor li se cumpără astfel de vieţuitoare ca să înţeleagă procesul naşterii : „Priveşte, la oameni e la fel". Am revelaţia că nu doar naşterea se petrece la fel : pe măsură ce îmbătrînim, ne impregnăm în acelaşi chip de un factor distructiv. Forţele întunericului ne „manipulează" în acelaşi scop : distrugerea germenilor viului. Contractăm o maladie al cărei principal simptom este frica de cei tineri. Frică ce zămisleşte dispreţ, intoleranţă, cruzime. Pentru că mintea lor sprintenă nu vrea să primească ideile răsmestecate de alţii, pentru că sînt în stare să glumească pînă şi sub ameninţarea morţii, pentru că preferă să rabde de foame decît să se umilească stînd la cozile unde cineva „rău" sau cineva „bun" „ne dă", ceva, pentru că le place cerul liber mai mult decît cutiile de chibrituri numite case, pentru că n-au chef să ne imite muncind „imens, intens şi fără sens", pentru că ignoră graniţele şi nu le place să trăiască în rezervaţii, pentru că n-au somn şi nu le trebuie douăzeci de ani să înţeleagă alt mod de viaţă, pentru că, după absolvirea studiilor, n-au nevoie de zece ani fix spre a-şi însuşi, o meserie... Fiindcă au gustul riscului în vreme ce noi avem artroze..., fiindcă unii iubim liniştea, iar ceilalţi adevărul.

Separ peştişorii de taţii lor şi ştiu că undeva, deasupra, Dumnezeu stă cu o lingură pregătită în mînă, gata să apere viitorul de furia noastră digestivă, decis să ne salveze Istoria şi Viaţa.

Carmen-Maria ROŞCA

*) **tînăr** = orice om care **vrea** să se dezvolte spiritual.

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent de opinie şi atitudine intelectuală
Redactor şef
NICOLAE FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIŞAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacţie, prezentarea grafică)
Redacţia : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administraţia : **ISIAP**
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviţei 64—68
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti
Piaţa Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTE... „ASTRA„
S...IU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 26 | 2 iulie 1990 | 4 pagini — 1 leu

Într-unul din numerele primei serii a Jurnalului literar, **Directorul său fondator înscria una dintre cele mai patetice și mai lucide** pagini **de elogiu din cîte au fost adresate tipografilor în cultura română. Intenționăm, de altfel, să o reproducem cîndva, spre a cinsti munca și fapta excepțională de cultură a acestor părtași la impunerea și consolidarea ei, ce au veșnic dreptul la recunoștința societății.**

Nu este nici un secret și nici o afirmație gratuită să recunoști în tipografie intelectualitatea clasei muncitoare, categoria ei cea aristocratică. **Nu există scriitor și ziarist român adevărat care să nu simtă o mare afinitate sufletească și o mare aplecare spre** destinul **tipografului. Există deja în istoria acestor legături de suflet, destule exemple și nume de meseriași ai cărții și ai artei tiparului pe care scrisul românesc le-a imortalizat. Despre Carol Tomek s-au scris, de către Camil Petrescu și Al. Rosetti, de G. Călinescu și N. Iorga, rînduri antologice, bunăoară. Despre Sindicatul „Guttenberg", cel mai puternic din trecutul luptei sindicaliste în România s-a vorbit și se va vorbi totdeauna cînd se vor analiza mișcările sociale ale clasei muncitoare românești.**

Și astăzi ca întotdeauna tipograful **adevărat, care-și respectă meseria și condiția de** colaborator fundamental **la cultură, nu poate fi decît alături de fratele său ziaristul, de fratele său scriitorul în lupta pentru democrație, pentru libertate și pentru afirmarea ideii de om.**

Orice ruptură intervenită între aceste două categorii, legate prin sîngele cernelii, nu este, prin urmare, decît una fratricidă. Cine își poate imagina un tipograf, în sensul nobil al cuvîntului, devastînd o redacție, molestînd un gazetar, ultragiind sau înjurînd un scriitor ? Tipografii, ei și numai ei, au apărat redacțiile democratice din Sărindar atunci cînd ele au fost atacate de bandele legionare. Cum ni i-am putea imagina acum alături de atacatori ? Ei au astăzi datoria să înțeleagă primii, pentru că primii descifrează mesajul **cuvîntului tipărit, sensul exact al lucrurilor, dimensiunea luptei pentru adevăr.**

Ne închinăm tipografului adevărat **și îl chemăm să-și recunoască acum profilul istoric, menirea sa socială și culturală. Între noi, slujitorii condeiului, și el, slujitorul literei tipărite, nu poate fi decît** iubire. **Singurul cuvînt productiv într-o lume a urii.**

J. L.

Sentimentul religios la G. Călinescu

Una din laturile personalității lui G. Călinescu se subordonează unui profund sentiment religios, cu adînci rezonanțe și durabile repercusiuni asupra structurii sale psihice, atitudine ce caracterizează nu numai certitudinea subiectivă a scriitorului în prezența unei centralități spirituale indeterminate, dar și convingerile lui afective și relațiile interumane. „Religia — accentua G. Călinescu în **Jurnalul literar**, 1939 —, se bizuie pe un instinct fundamental." Iată o propoziție pe care, ulterior, Mircea Eliade o va duce pînă la capăt : religia este un element component al conștiinței umane.

G. Călinescu a trăit revelația cristalizării sentimentului religios în prima clasă de gimnaziu. Atunci, a trecut printr-o „zguduire mistică în alb și negru", ce a avut drept consecință imediată intrarea în spațiul unei experiențe sufletești de excepție. Disjuncția relevată de G. Călinescu nu era întîmplătoare. Latura „neagră" a fascinantului univers, în care intra cu sfiala noului venit, a constituit-o atracția de către ocultism în genere, mai exact pentru ceea ce teoreticienii numesc astăzi parapsihologie. Consulta drumurile întortocheate ale destinului, cu ajutorul spiritismului, hipnozei, sugestiei ; cunoștea puterea benefică a pietrelor prețioase, era vrăjit de catoptromancie, încercînd să-și întrezărească viitorul cu ajutorul oglinzii în noaptea Anului nou. Sechelele acestei curiozități juvenile l-au întovărășit întreaga viață și, adesea, o împrejurare sau alta le aviva, lăsînd în sufletul omului matur o dispoziție constantă spre superstiție.

Latura „albă", „aureolată" a aceleiași zguduiri psihice, cu intense implicații sufletești, a cunoscut-o în vacanța de Paști, a clasei I gimnaziale, cînd și-a început activitatea „de corist de biserică", și a retrăit-o, cu identică emoție, în tot timpul studiilor gimnaziale. Profesorul de muzică, Constantin Ghimpețeanu, dirija corul de notorietate publică, de la biserica Sf. Nicolae, de pe Calea Victoriei. Dirijorul își reînnoia permanent cîntărețiii cu noii elevi, după ce, la începutul școlii, le testa calitățile vocale. G. Călinescu era sopran și, la nevoie, solist „specializat" în **Heruvic**, piesa lui de rezistență. De atunci, se va confesa într-un tîrziu, „glasul meu interior este de sopran". Munca îi era răsplătită pecuniar, dar nu pentru remunerație cînta G. Călinescu.

Îl captiva activitatea spirituală în sine, detașarea completă de elementele impure ale lumii comune și intrarea în spațiul eterat al ritualului religios : „Sus, sub îngerii de pe catapeteasmă, umpleam bolta cu strigăte sacre". Privirile cucernice ale bătrînelor evlavioase îi transfigurau întreaga ființă, umplîndu-i inima de sublimă exaltare : „Cîți ani sînt de atunci ? Liliacul era înflorit. Cu un buchet în mînă, strîns în uniforma de gimnaziu, urcam scările tocite ale balconului bisericii, călcînd delicat peste mîinile și lumînările babelor. Mă așezam în fața pupitrului și deschideam condica de note pentru sopran. Clopotul bisericii cînta necontenit și frînghia se vedea urcîndu-se și coborîndu-se prin găurile tavanului și dușumelei. Alte clopote se auzeau clinchetind de departe și deasupra tuturor vuietul gros al clopotului mitropolitan. Era noaptea Învierii și în curînd, la bagheta dirijorului, proclamam subțire : Christos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcînd..."

După aproape patru decenii, cînd scria rîndurile de mai sus, simțea încă în brațe senzația de apăsare a grelelor partituri, și de Paști, cînd mergea la biserică, ani de-a rîndul tresărea la intrările corului, simțind un „impuls lăuntric de a răspunde : Doamne mi-

Ion BĂLU

(continuare în pag. 3)

Roza vînturilor

Rugăciune

Doamne, de ce scrii fericirea pe clăbuci de săpun și durere pe pietre ?

Cine să nu întindă mîinile spre străveziile sfere, cu luciri de curcubee ?

Aerienele roade, uneori mai păstrează în diafanul țesut urma chipului de înger, care s-a oglindit în ele cînd le-a slobozit din cer pe pămînt.

Cine să se ferească, cine să nu primească, neasemuitul dar închegat din abur sfînt ?

Iar piatra, piatra, înmănușată în rodul ceresc, simburele amar și greu, unde era, unde era, Mărite Dumnezeu ? Cînd a crescut, cînd s-a preschimbat din plasmă de lumină în neînțeles chin ? E un păcat atît de mare să fi fost cîndva fericit, de se cere atît de curînd pedepsit ?

Care-i legea, Doamne ? Ce dreptate se ascunde în nedreptate ?

Auzi-mă, Doamne, și iartă-mă că întreb. Sînt mîhnită de moarte și nimic nu înțeleg. Îndură-te și ne lasă măcar icoanele și amintirile nesparte. Ori, poate, cînd, cu mare cutremur și-a dat duhul, Iisus Domnul, și s-a despicat catapeteasma în două, ni s-a sfărîmat și nouă — urmașii urmașilor — în lăuntrul ființei, bolțile altarelor, și trebuie să așteptăm cu smerenie, zidiți în durere, pînă la a doua venire ? Sau e o înlănțuire și mai veche și de la izgonire, din rai purcede, iar îmbietoarele năluciri sînt străfulgerări de amintiri, ce dăinuiesc încă în fire, din primordiala fericire, pe veci legată de ispășire ?

Doamne, zvîrle-mi o fărîmă din pîinea milei Tale.

Alină-mi cugetul neîmpăcat. Viiază-mi sufletul sfîșiat. Ia-mi piatra de pe piept, să nu mai pierd în deșert zbucium.

Înalt Stăpîn, ajută-mă să spun, izbăvită de amărăciune, cea mai grea rugăciune, pentru noi cei din pulbere :

Tu ai dat. Tu ai luat. Fie numele tău binecuvîntat !

Ștefana Velisar TEODOREANU

Ura împotriva culturii

Am văzut nenumărate imagini ale evenimentelor dramatice din 13—15 iunie a.c. Nici una, însă, nu ni s-a părut mai impresionantă și mai revelatorie asupra celor întîmplate decît fotografia pe care ziarul Dreptatea **din 19 iunie a.c. o reproduce în colțul din dreapta, sus, al celei de a patra pagini, a sa : un grup de oameni în uniforme, cu căști în cap și cu bîte sau rîngi în mîini, urcînd scările și pătrunzînd în clădirea Rectoratului Universității din București. Sînt fotografiați din spate și fețele aproape nu li se văd, dar marea izbîndă a acestei** imagini **plină de sugestii constă tocmai în faptul că cei ce au fost surprinși astfel de obiectivul aparatului, nu au** chip. **Și nici nu trebuiau să aibă** chip. **Violența, bestialitatea, ura împotriva culturii, tentativa de crimă în proporții de masă, așa cum au fost ele executate în zilele respective, nu pot înfățișa logicii noastre, chiar sentimentelor noastre de stupefacție și revoltă, decît „fața" obișnuită a gloatei, a iresponsabilității, a sustragerii de sub rigorile legii. „Curajoșii" care produc asemenea** acte **sînt de obicei niște bieți, lamentabili** fricoși. **Deplorabila lor atitudine se justifică și prin aceea că își topesc și își ascund propria individualitate în contextul informelor** mase de manevră **pe care, întotdeauna, dictatura, forța oarbă și scelerată a puterii dezlănțuite, le-a întrebuințat cu odios discernămînt împotriva ideii de democrație, de libertate a cuvîntului și a opiniei. Dovadă că nici unul dintre ei nu a resimțit necesitatea morală, în** săptămînile **ce s-au scurs de la comiterea** reprobabilelor fapte, **să își asume în chip bărbătesc participarea la represaliile antistudențești ce au avut loc atunci pe străzile și în instituțiile de cultură ale capitalei.** Lașitatea **poartă astăzi un singur nume, ca și** violența, **ca și** brutalitatea, **ca și** incapacitatea **de a înțelege valorile și drepturile democratice :** minerii.

Ni se pare nedrept că această categorie de oameni ai muncii, care își petrece trei sferturi din viață sub pămînt, aducînd la lumină bogățiile minerale ale patriei, într-o încleștare, nu de puține ori, dramatică și chiar tragică, tocmai ea, cu aspirația cea mai adîncă spre ideea de umanitate, **să fie identificată, într-un mod atît de categoric cu imaginea** produselor subumane, **ale cavernelor. Iar cei care, într-o** istorie **nu prea îndepărtată, și-au apărat cu sînge dreptul la o viață omenească și liberă, să fie astăzi** văzuți **în ipostaza de instrumente ale aparatului de represiune. Poate nimeni nu știe mai bine decît** minerii **ce înseamnă demnitatea protestului social în această țară în care cele mai** elementare drepturi **au fost înjosite și grosolan călcate în picioare de comunism. Și totuși, ceea ce s-a petrecut la București, în zilele de 14 și 15 iunie, nu lasă nici o îndoială că este „opera" unei animalități greu de descris și, mai ales, de explicat : devastări, spargeri, maltratări și schingiuiri, ură față de** carte, **și de bibliotecă, urinări și defecalizări peste aparatură științifică, menită să slujească formării generațiilor viitoare ale intelectualității române. Violență nemăsurată față de propiii lor copii, ajunși studenți.**

Ne-am amintit fără să vrem că pe acele trepte, pe care, cu decenii în urmă, urcaseră Nicolae Iorga și G. Călinescu, în acea clădire unde C. Rădulescu-Motru și Al. Rosetti, P.P. Negulescu și Mircea Eliade pătrundeau cu familiaritate alături de Istrate Micescu, Dan Barbilian sau Tudor Vianu, pașii celor care aduceau lumina și instaurau tradiția unei culturi, se încrucișaseră acum, fuseseră striviți, într-o clipă de uluitoarea izbucnire a întunericului, de bocancii cu ținte și cizmele „minerilor". Și ne-am gîndit ce imagine de coșmar ar fi avut, dacă s-ar fi trezit în zorii zilei de 14 iunie, într-un apartament al blocului de vizavi, acolo unde a trăit mai bine de un deceniu

Nicolae FLORESCU

Continuare în pag. 4

Inedit:

N. Iorga

În Veneția

Străpunge turnul negru marea rosă,
Păzindu-și turma-ncredințată lui.
El duce în albastrul cerului
Tot ce întrece-a vieții sură prosă.

Și clopotul răsună-n dimineața
De calmă și senină serbătoare,
Spunînd că multe-s cele trecătoare
Dar că de fapt aceeași este viața.

Azi un botez și mîni îngropăciunea,
La mijloc zvonul cel voios de nuntă,
Frunți astăzi rîd și mîne se încruntă
Dar fără moarte este rugăciunea.

/Peste-nstrăinările latine/

Căsuță care dormi supt cuib de stuf,
Te știu : tu ești de-acasă de la mine
Și peste-nstrăinările latine
Zburași pe țări cum zboar-un fulg de puf.

În marginea de sălcii rătezate
Și lîngă zidul ce se lasă într-o rînă,
Același gît de pasăre-fîntînă
La care e același omul ce se-abate.

Și tot văzînd priveliștea mereu,
Pe buze parc-o întrebare-mi vine :
Acasă sînt, ori am venit la tine,
Ești tu, o frate, ori sînt însumi eu ?

/Un sprijin vițelor/

Sînt sălciile prinse subțioară,
O sor-alături de o altă soră,
De parcă sînt vrăjite într-o horă
În margenea de lan ce se coboară.

O Bacchus, zeu al viilor, de ce,
Ca să găsești un sprijin vițelor,
Încremenișî dansul fetițelor ?
Nu vezi cum pling în seară frunzele ?

Autograf, în arhiva familiei. Pe aceeași pagină de carnet este ciorna unei scrisori către prințul Carol (Paris, ianuarie 1927), ceea ce sugerează o dată aproplată. Cele două poezii fără titlu au fost deci scrise în tren, înainte de sosirea la Paris (7 ianuarie) sau în drum spre Spania (18—19 februarie).

Andrei PIPPIDI

De vorbă cu Mihai Șora

I : Se pare că atît în știință **cît și în** artă **are loc un proces de creștere a gradului de reflexivitate. Mai exact cei care fac** știință **sînt din ce în ce mai frecvent preocupați de caracteristicile interne ale procesului de cunoaștere** științifică **și de relațiile dintre** știință **și celelalte activități umane. Deși aceste preocupări de teoria, sociologia și filosofia** științei **au întotdeauna un caracter explicit și public ele par a fi în creștere. Un fenomen similar se produce și în** artă **unde întîlnim creatori care sînt interesați de caracteristicile propriului demers și domeniu pe care le teoretizează. Ce credeți că determină această tendință de accentuare a reflexivității în** știință **și** artă **? Care credeți că sînt rădăcinile acestui proces și cum credeți că va evolua ?**

R : Mi-ați pus o întrebare foarte grea. Un prim răspuns ar trebui, cred, să țină seama de faptul că drumul a fost deja străbătut, măcar o dată, aproape pînă la capătul lui. La modul nereflexiv, bineînțeles. Cît despre reflexivitate, ea exprimă un moment de oboseală și de neîncredere, moment care te obligă să te întorci asupra instrumentelor, metodelor, rezultatelor și să reflectezi asupra lor, să le faci critica.

I : Presupunînd că omul de știință **are încredere în** știință, **pe ce credeți că se bazează încrederea acestuia în** știință **? Ce rol credeți că au „logica argumentelor** științifice", **„capacitatea** științei **de a explica", „posibilitatea** științei **de a dovedi experimental afirmațiile sale", „puterea de predicție a** științei", **„capacitatea** științei **de a rezolva problemele practice" în structurarea acestei încrederi ? Este o întrebare cuprinsă în instrumentul standard la care ați avut amabilitatea să răspundeți. Interesul întrebării centrîndu-se acum pe explicitatea răspunsului oferit.**

R. : Încrederea omului de știință în știință cred că se bazează, într-o primă instanță, pe eficacitatea științei. Căci, să nu uităm, în măsura în care produce cunoașterea proceselor, a comportamentelor de tot felul (fizice și chimice în primul rînd, dar și bio-psiho-sociale cît de cît), știința permite și o stăpînire a lor, cu toate consecințele ce pot decurge de aici. Dar mobilurile care determină încrederea în știință a omului de știință (aș fi tentat să spun : a adevăratului om de știință) sînt, desigur, mult mai profunde decît această brutală — și fățișă — sete de putere. Și mult mai insidioase, în același timp. La drept vorbind, nici nu sînt mobiluri. Sînt impulsuri. Un astfel de impuls e setea de a cunoaște. În măsura în care, practicîndu-l îndelung, își dă seama de limitele demersului său, omul de știință e pus în situația de a reflecta asupra fundamentelor însești ale cunoașterii științifice.

I : Dar nespecialistul, cel care pentru un domeniu al științei **nu se poate folosi de bunul simț, pe ce credeți că-și bazează încrederea în** știință **? Are el încredere în** știință **? Mai mult ce credeți că determină ca el să oscileze uneori între încredere și neîncredere, între teamă și speranță față de** știință **?**

R. : Încrederea omului obișnuit în știință derivă în primul rînd din aplicațiile ei, lui fiindu-i total străin demersul propriu-zis științific. Imaginîndu-și știința ca pe un set de rezultate și nicidecum ca pe o căutare, el este impresionat de efecte : le vede la fiecare pas, se întîlnește cu ele de-a lungul întregii vieți. Dar, pentru că unele din acestea îl înspăimîntă, neîncrederea nu se lasă nici ea prea mult așteptată. Nu este o neîncredere în capacitatea științei, ci un fel de mefiență față de consecințele și chiar față de misteriosul ei edificiu.

Dar cred că, pentru a putea răspunde mai exact la aceste întrebări, ar trebui să vedem însăși noțiunea de **„om de** știință" mai diferențiat. Desigur, toți oamenii de știință au preocupări deosebite și și-au însușit metode specifice. În timp, însă, ce unii își valorifică doar aptitudinile (de observare, de calcul, de imaginare) și fac din acestea o profesiune — adică un mijloc de a-și cîș-

(continuare în pag. 4)

Mircea Eliade – *Jurnal (XXI*

30 IUNIE. Scriu 4 pagini pentru *Albumul Siegfried*, pe care-l pregăteşte Ionel Jianu (va reproduce o parte din ultimele lui acuarele, mai ales cele din Veneţia). Patru pagini oarecare ; pe care le-am scris cu mare dificultate, abia reuşind să ţin creionul în mînă. Îmi repet (zadarnic !) că va trebui să învăţ stenografia — sau, măcar să dactilografiez cu un deget de la mîna stîngă.

1 IULIE. Mă gîndesc mereu la Jean Gouillard. Îl revăd mai ales în camera mea de la Hotel de Suède, cînd purta încă sutana. Încă un „contemporan" al vieţii noastre — a mea, a lui Christinel, a exilaţilor români din anii 1946—1956 — care se duce...

Au sosit de la Groningen Carmen şi Ioan Culianu.

2 IULIE. Aseară, la Paul Barbă Neagră. Ne-au dus Culianu, în maşina lor ; stînd tot timpul de vorbă, ne-am rătăcit de mai multe ori în acel fermecător cartier, *Le Marais*, am ocolit Place des Vosges pe care n-o mai văzusem de cîţiva ani.

Paul ne-a arătat ultimul lui film pentru Televiziune, despre Athena. Unele secvenţe, admirabile. Dar textul mă pune uneori pe gînduri. „Decadenţa" Greciei *clasice* mă nelinişteşte... Va trebui să stăm odată, îndelung, de vorbă. Dar cînd ? şi în ce fel, ca să ne putem înţelege ? Paul e un vizionar şi un mare artist. Nu a avut timp să cerceteze simbolismul religios al oraşelor, aşa cum l-a analizat, bunăoară, Paul Wheatly în grandioasa lui monografie *The Pilot*. Din păcate, nu ştie englezeşte. Şi nici nu-l interesează realităţile istorice (vezi, bunăoară, cartea lui Weatly), al căror simbolism vrea să-l pătrundă.

3 IULIE. La 11 :30 într-unul din saloanele Sorbonei, invitat de Alphonse Dupront (împreună cu E. Cioran şi Eugen Ionescu, dar Eugen se află la Spoletto). Ceremonia înmînării Cordonului Legiunei de Onoare. În lungul lui răspuns, Dupront vorbeşte de Cioran (în fond el l-a salvat, aducîndu-l la Paris, în 1938) ; la urmă, rosteşte şi numele meu. După ceremonie, îmi strînge amîndouă mîinile, îmi vorbeşte emoţionat (ar vrea să ne mai întîlnim, mă invită la el la masă etc.).

Obosit, ameţit (căci am avut o noapte de insomnie), dar la 2:30 Culianu vine din nou, ca să ne conducă în maşina lui la Boulogne.

Ajungem după un ceas în faţa bisericii ; (numele ?)... Cinci-şase minute în urmă e adus, de la spital, trupul lui Jean Gouillard (între timp, apăruse C. Tacou cu soţia şi, după aproape doi ani, ne reîntîlnim. Îi şoptesc lui Christinel : (trebuie să-l iertăm...). În biserică, Gaby ; mi se părea drogată (exces de calmante), dar poate nu era. O scurtă altercaţie cu preotul cînd, în faţa sicriului, acesta îşi începe „slujba" (de altfel, simplificată la maximum). Nu înţelegem decît la sfîrşit, cînd N. Belciceanu ne lămureşte : Gaby e furioasă că preotul a refuzat să însoţească sicriul la cimitir. Jean fusese *„le père Gouillard"*, apoi dezbrăcase sutana şi se căsătorise. Datorită lui Père Laurent, nu fusese, totuşi, excomunicat. Dar „ierarhia", pînă la urmă, a ieşit învingătoare.

4. IULIE. Scrisoare de la Vettori : mi s-a acordat premiul *Isola d'Elba* pentru *„cea mai bună naraţiune apărută în italieneşte în 1983" (Nozze in Cielo*, roman scris în 1938...). Premiul (4 000 000 lire) mi se va decerna în octombrie, chiar în insula Elba).

„Cariera" mea literară în străinătate e plină de surprize. Datorită succesului primei traduceri *(Pe strada Mîntuleasa...)*, Siegfried Unseld a hotărît să traducă integral opera mea literară. (Au apărut, pînă acum, vreo opt, nouă volume). În Italia, apariţia „scriitorului" M.E. a surprins — dar a şi interesat, deşi *Jaca Book* nu e prea cunoscută ca editură literară. În U.S.A., s-a tradus puţin şi, cu excepţia *Autobiografiei*, fără prea mare succes (deşi *Forbidden Forest*, îşi găseşte, încet, încet, cititorii şi admiratorii. Dar nu-mi dau seama ce se întîmplă în Franţa, unde au fost traduse destule cărţi literare. E drept au apărut la Gallimard — şi *„Hommage de l'auteur, absent de Paris"*...

6 IULIE. Am tot amînat să însemn ce-mi spunea Ioana Miereanu, acum cîteva săptămîni, despre concepţia vieţii de după moarte pe care a descoperit-o de curînd în satul părinţilor ei, în judeţul Gorj. De cîţiva ani Ioana petrece parte din vară în acea regiune, înregistrînd cîntece, versuri şi credinţe, mai ales cele în legătură cu vrăjitoria şi moartea. Îmi închipuiam că, după 40 de ani de „socialism", credinţa în puterea vrăjilor, ca şi toate celelalte „superstiţii", au dispărut. Mă înşelam ; cel puţin în regiunea pe care a cercetat-o Ioana, ritualele şi concepţiile magiei sunt mai actuale decît oricînd. M-a interesat în primul rînd creativitatea folclorului magico-religios. Nu se repetă pur şi simplu riturile, credinţele în vigoare acum 50—60 de ani, aşa cum le-am cunoscut în copilăria şi tinereţea mea. Se articulează, bunăoară, o nouă mitologie a morţii şi un nou sistem al riturilor funerare, greu de închipuit cu o jumătate de secol în urmă.

Nu mai e vorba de slujbele şi pomenile făcute pentru liniştea sufletelor celor „pe care i-a chemat Dumnezeu" (cum se spunea pe vremuri). Oamenii cer preotului (contra plată, în bani sau în bunuri) să celebreze anumite slujbe şi să rostească rugăciuni pentru propria lor „situaţie" post-mortem. Anume : nu numai liniştirea sufletului, ci confortul lui în lumea de dincolo. Fiecare se sileşte să-şi facă, acolo, o casă a lui. O „clădeşte" pe etape : primele slujbe şi pomeni pentru ziduri, apoi altele pentru ferestre, pentru podul casei, pentru pat şi mobile (specificînd numărul scaunelor etc.). Oamenii îşi proiectează, în chip magic, locuinţa adevărată (adică proprietatea lor) în existenţa de care se vor bucura după moarte...

Am îndemnat-o pe Ioana să redacteze şi să publice cît mai repede această nouă mitologie a morţii. Este, oricum am fi dispuşi s-o judecăm, o nouă creaţie spirituală a poporului.

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Restituiri

G. Călinescu – De apparitione angelorum

Repunem astăzi în circulaţie un text călinescian care, publicat în 1928 în Gîndirea, nu a mai putut fi reeditat din motive lesne de înţeles. Pentru cunoaşterea deplină a multiplelor aspecte ale personalităţii lui G. Călinescu, eseul de faţă nu poate fi evitat.

Toamna intrase în pădure ca un fum. În ceaţă spaţiul este sfărîmat iar ulmii tremură în aerul gros ca propria lor umbră răsturnată în apă. Mergeam pe fund de lacuri, călcînd cu piciorul în rugina putregaiurilor, cu ochii spre unda de sus a cerului, pe care pluteau cîteva păsări cu aripi încete şi albe de vis. Şi frunzele se învîrteau în cercuri largi, prin zone de apă şi se trăgeau spre inima desişurilor în lente şi îndelungi maree.

Tulburarea liniilor strecoară în suflet un sentiment de nelinişte şi aşteptare. Pădurea dinainte-mi nu era repetarea la nesfîrşit a aceluiaş copac. Nu era o mortăciune străină de sufletul meu, care e nimic fără mine şi vine totdeauna, neschimbată, după legea umbrelor. O astfel de pădure e un joc al gîndului. Iei o salcie şi o repeţi circular în jurul unui lac, un plop şi-l risipeşti pe-o paraginâ, un jep şi-l laşi să se tîrască în sus, pe stîncă, pînă se pierde dincolo de creste. În acest univers în serie te cuprinde uritul. Nu există decît negură inertă şi un ochiu uniform ca o pecete. Alergi într-un parc urmărit de risul unui faun şi în toate statuile rîde acelaş faun. Treci în goană prin sălile unui palat şi cea de a doua sală e mereu cea dintîi. Baţi la o sută de uşi şi-ţi deschide acelaş om şi acel om eşti mereu tu. Crezi că ai în faţa ta un popor care te priveşte cu zîmbet şi eşti tu între patru oglinzi.

Voiam aşadar să sparg oglinda şi să văd ce este dincolo, în negură, să fug de acelaş copac ce alerga neobosit înainte-mi, universalizîndu-se, cînd deodată toamna intră în pădure ca un fum şi ulmii începură să tremure ca pe un fund de lac.

Laşitatea pădurilor cuminţi m-a scîrbit întotdeauna. Asemenea păduri aşteaptă securile şi topoarele, rînduindu-se în serii clare după tăria flăcării pe care o ascund virtual sub scoarţă. Sălciile nu fug peste noapte, lăsînd bălţile austere ca ochiurile de apă sulfurică din străvechile cratere stinse. Stejarii nu se strîng tăcuţi în jurul oraşelor pentru a înăbuşi viaţa şi a oboli focul. Nici nu s-au văzut vreodată ierburile tîrîndu-se spre cisterne pentru a scăpa de ochiul de aur al secetei.

Buruienile sunt încă în sfera lui Lucifer, stăpînul umbrei moarte, ostile mişcării. Umbra aleargă după tine, tîrîndu-se, dar nu ţi-e tovarăş. Ar trebui să poată să se ridice şi să se smulgă de tine, să te aştepte de departe pe o margine de cale şi să ţi se alăture plină de pulberea altui drum, ca un nou prieten.

În lumea lui Lucifer tot ce te atinge este mort. Scoarţa copacului e rece şi pămîntie, apele sunt greoaie şi stinse ca vinurile veştede iar ploaia nu vine din cer, ci dintr-o zonă de cenuşă terestră. Cum să nu ţipi de povara nimicului, osîndit să priveşti somnul fără nădejde al negurei ? Cum să nu te cuprindă somnul în grădina împietrită în care statuile se lasă orbite de muşchiu şi nu-şi smulg mîinile din iederă ? Sunt şi oameni care intră înainte de moarte în lumea inerţiei, căpătînd în ochi opacitatea granitului şi în gesturi uniformităţi de bust.

Cînd am intrat în pădure, şuerul lăuntric, ceaţa luminoasă şi surda frămîntare a crengilor m-au umplut de nădejde. Era să se întîmple poate ceea ce doream. Două aripi fulgerătoare de înger nevăzut aveau să incendieze marginea din fund a pădurii. Însufleţiţi de aterizarea neaşteptată a luminii, copacii şi-ar fi recăpătat liberul lor arbitru. Îi şi vedem, în ceaţă, cutremurîndu-se. Aci un pîlc de mesteceni albi se răsfirau în pripă, lăsînd imensitatea cîmpurilor să se desfacă. Şesurile alergau înainte, netede şi luminoase, pierzîndu-se în cer, dincolo de orice măsură. Stejarul bătrîn scotea picioarele putrede din mal şi răsucindu-se în chipul unei omizi uriaşe cu coama verde se lăsa spre luminişuri, în vreme ce tufele mărunte asfixiate de aciditatea putregaiurilor se ridicau, umflate, în sus.

Peisagiul, eliberat circula în jurul meu, lungind sau apropiind orizonturile. Şesuri fără sfîrşit roteau în perspective nelimitate o vegetaţie uniformă de copaci rotunzi, pierzîndu-se dincolo de zări cu o claritate de miniatură. Uneori lucid ca o pictură pe lemn, cîmpul se rupea în smîrcuri mişcătoare de buruieni sau se lumina asemeni pajiştelor cu fire de iarbă aurie, din icoane. Păşunile apropiate erau arse de soare, cele din fund se pierdeau în albăstrimi oceanice, unindu-se cu cerul. Copacii veneau în goană, aci şuierători şi sălbatici, fugărindu-se şi culcîndu-şi coamele la pămînt, aci diafani şi idilici, lunecînd singurateci într-o rouă luminoasă. Uneori întinderile rămîneau multă vreme într-o singurătate ascetică de ierburi scurte, roşcate. Apoi tufele ţîşneau fumurii din toate părţile, în stoluri răzleţe sau în turme, continui, pentruca să se risipească în sbor planat spre zare sau invadate de unanimitatea furtunatecă a pădurilor. Încetul cu încetul şesurile se surpau ca pilniile spre mijloc, tumefiindu-se pe margini, colinele şi ripile rupeau tot mai mult talerul drept al solului, iar tărîmurile scufundate mă lăsau pe margini ameţitoare de mări secate ori mă coborau între ziduri înalte de stîncă, răpindu-mi cerul. Poenile se aprinseră pe margini. Uriaşe aripi albe se zbătură în sus şi în jos şi o panglică argintie de apă aleargă gonită de sălcii pe fundul crăpat de arşiţă al unei albii largi, nămoloase.

Nu era decît vis, dar un vis plin de înţeles.

Pentru ca lumea să nu se strîngă în juru-ne ca un zid de stînci sure înalte pînă la cer, trebuie să-i deducem esenţa din însăşi spiritul nostru, care este liber arbitru. Nevoia de miracol este o acţiune împotriva monotoniei şi goliciunii Naturii. Raţiunea şi Experienţa, două mantii ale aceluiaş Lucifer, ne înfăşură şi ne sting. Cum cu fiecare bolovan aruncat, apa unui lac se risipeşte şi se tulbură, astfel spiritul nostru se vede micşorat cu fiecare umbră din afară. Experienţa este limitarea spiritului prin elementul mort al Naturii, descoperirea inerţiei, spargerea luciului apei cu nămol. Ar trebui să vedem în natură nu un prilej pentru spirit ci un efect al acestui spirit pentru ca zidurile singurătăţii să se macine şi să cadă.

Adevărata realitate consolatoare pentru conştiinţă este, adaşar, Divinitatea universală. Universul nu e decît înfăţişarea sa sensibilă. Experienţa nu mai înseamnă restrîngerea ci descoperirea spiritului dincolo de propria flacără. Fenomenul fiind individual, raţiunea extrage din el numai universalul. Dimpotrivă, Divinul este universal, dar ni se înfăţişează întrupat. A crede că eşti mai aproape de Dumnezeu cu cît materializarea este mai nedesăvîrşită este a cădea din nou în neguri. Erezia nu este de a primi materia ca aparenţă a Divinităţii, ci de a crede că este o realitate în sine, străină de spirit. Lucifer vede în fenomene nămoluri moarte reductibile la aceeaşi uniformitate, iar credinciosul caută un înger în fiecare fapt. Îngerii sunt împărţiri pe cete după apropierea lor de Dumnezeu şi tot astfel fenomenele urmează o scară de ierarhie în virtutea puterii de reprezentare a gîndului divin. Un bloc de marmură mă lasă singur şi egal cu mine, ca şi mai înainte. Spiritul meu este îngrădit printr-o nouă negură albă căci fiecare cunoaştere e nu victorie asupra lumii ci înfrîngere prin mai multă materie. Un chip săpat în aceeaşi marmură îmi dă cu atît mai mare sentimentul libertăţii mele, cu cît e mai plină de viaţă. Căci între spirit şi materie, lupta (numită cunoaştere) este ireductibilitate, înstrăinare prin continua verificare a uniformităţii.

Între spirit şi spirit lupta se dă însă de elemente înrudite şi efectul este o scară de perfectibilitate. Dacă chipul din marmură e tulbure şi trist de prea multă piatră, eu simt superioritatea mea spirituală, în căutarea de a desluşi aripa îngerului care bate înăuntru. Dar se poate ca piatra să strălucească deodată de mai mult gînd decît mine şi atunci înfrîngerea mea se cheamă adoraţie şi este de fapt o izbîndă, căci subordonarea spiritelor nu înseamnă mărginire ci solidaritate.

E o rătăcire să crezi că năvala îngerilor cere o amestecare a fenomenelor şi o tulburare a puterii de a măsura întinderea materiei. Credinţa nu alungă cunoaşterea oarbă, dar o socoteşte numai ca o treaptă utilă spre angelizarea a tot ce apare.

Lucifer e înegurat căci prevede totul şi-i este inteligibil tot, ceea ce înseamnă că Universul lui merge fără de el şi dincolo de aparenţă nu mai e nimic. Tristeţea nu e a credinciosului care aşteaptă mereu, ca duhul ascuns să se manifeste. Eul lui nu este inutil şi nu se neagă în experienţă. Prevederea e aci profeţie iar ştiinţa vieţii eroică. Şi în vreme ce cunoaşterea aparenţei pure duce la pierderea personalităţii în uniformitatea tipică a omului-fenomen, mistica dărîmă turnul lui Babel şi în chilia singuratecă urzeşte pe profet.

Lucifer porneşte de la nimicul-concret la relativ. Misticul se coboară de la absolutul divin la concretul şi, bolizator de spirit. Universul este pentru Lucifer uniformitatea elementului inert. Pentru mistic este aspectul secular al Spiritului.

(Continuare în nr. viitor)

În exclusivitate: Nichifor Crainic – Memorii

Zile albe, zile negre (X)

RECULEGERE ŞI STUDIU

Rugăciunea de seară, momentul cel mai emoţionat din viaţa zilnică a seminarului, aduna toate clasele pe coridorul înstelat de becuri electrice. Asista corpul pedagogilor şi spiritualul şcolii, Fotice Balamace, macedonean blînd şi trupeş, care slujea la capelă, ne iniţia în ritualul liturgic şi ne spovedea. Cîte o dată apărea şi părintele director Constantin Nazarie. Era teolog de la Academia din Kiev, cea mai veche Universitate a Rusiei, întemeiată de Petru Movilă, şi profesor la Facultatea de Teologie. Părintele Nazarie avea, în aspectul fizic, unele particularităţi care pe noi, proaspăt veniţi, ne băgau în sperieţi. Privirea-i încrucişată arăta o fire cruntă, necruţătoare, iar tremurul continuu al capului, deşi era bărbat tînăr, părea o ameninţare înfiorătoare. Parcă zicea : „Te văd, ticălosule, te văd şi am să te dau afară !". Faptul că între elevi i se spunea şi „Cazacul", ne acidula spaima. Cînd unul striga : „Vine Cazacul", o luam la sănătoasa ca potîrnichile de frica vînătorului. În realitate, firea părintelui director era tot ce poate fi mai contrar aspectului său fizic. Rareori aveam să cunosc în viaţă un om mai înţelegător, mai îngăduitor, mai bun şi mai generos ca dînsul. Într-o seară, Niculae servitorul m-a chemat la vorbitor că venise tata. Cînd am intrat în sală, mai să nu-mi cred ochilor. Părintele Nazarie discuta cu el, îl bătea pe umăr şi rîdeau împreună de parcă ar fi fost prieteni de cînd lumea. Şi ca elev şi ca student şi după aceea, omul acesta mi-a arătat o bunătate cu adevărat evanghelică. Deci venea şi dînsul uneori la rugăciunea noastră de seară. Un băiat psalmodia textele consacrate, după care venea podobia cîntată. Patru sute de glasuri întonau rugăciunea. Vocile bărbăteşti ale cursului superior şi vocile copilăreşti ale cursului inferior se contopeau laolaltă, suiau, coborau şi iar suiau în aceeaşi monodie bizantină cu inflexiuni măiestrite după mişcările sufletului în faţa absolutului. Cea mai frumoasă dintre podobii era imnul închinat Fecioarei Maria : „Apărătoare Doamnă, pentru biruinţă mulţumiri aducem ţie"... Această rugăciune e, de fapt, refrenul Acatistului Maicii Domnului, celebrul poem, clădit în cea mai savantă şi mai complicată formă a prozodiei bizantine de Ioan Damaschin, poetul şi dogmatistul genial, a cărui doctrină avea s-o amplifice, cinci secole mai tîrziu, Toma de Aquino, filosoful occidental. Fecioara Maria, în care spiritul şi imaginaţia creştină au sublimat suprema puritate şi frumuseţe feminină, e cîntată în acest imn ca apărătoare a cetăţii Bizanţului, care a trăit, timp de o mie de ani, istoria cea mai zbuciumată şi mai dramatică din cîte cunoaşte omenirea, precum Ioana d'Arc e socotită protectoarea Franţei şi cîntată în celebrul oratoriu al lui Arthur Honneger pe cuvintele lui Paul Claudel. Nu e nevoie să fii creştin şi nici credincios ca să te impresioneze acest magnific oratoriu, precum nu e nevoie să fii creştin sau credincios ca să te impresioneze imnul Apărătoare Doamnă, **cîntat de patru sute de voci deodată. Ecourile imnului se multiplicau sub bolţile înalte, pe gangurile lungi, în sinuozităţile vaste ale coridorului, zidurile vibrau şi toată clădirea vastă şi sonoră cînta ca o orgă uriaşă împreună cu noi. Era o încîntare, o mîngîiere fără nume, un zbor în alte sfere şi o pacificare a adîncurilor sufleteşti pentru somnul care venea. Această vrajă se repeta seară de seară, îţi pătrundea în atomii fiinţei şi ajungea una cu tine. Pentru cine a trăit viaţa de seminar, farmecul acesta imponderabil şi fără nume revine după ani şi ani, cîntînd din adîncuri subconştiente îndată ce revin în minte cuvintele** Apărătoare Doamnă... **Cunosc oameni care au pierdut ceea ce au crezut că au sau n-au avut niciodată, dar cîntecul acesta îi farmecă şi azi cum te farmecă marmura Afroditei, fără să crezi în ea ca un elin din veacul al patrulea înaintea erei noastre. Ernest Renan, pe care teologia l-a făcut ateu, simţea încă nevoia acestui farmec imponderabil şi l-a imortalizat în aşa-zisa** Rugăciune de pe Acropole.

N-aş putea zice că formele celelalte de rugăciune atingeau asemenea culmi. Slujba duminicală era excesiv de lungă pentru tinereţea noastră nerăbdătoare. În capela uriaşă, cu loji la etaj, care, în planul arhitectonic, fusese destinată unui amfiteatru, înţepeneam stînd trei ceasuri în picioare. Încăperea cu pereţii văruiţi era un haos alb, ce nu dispunea la reculegere. Abia aşteptam sfîrşitul slujbei, cînd marele cor al şcolii, condus de clevi ca George Breazul, viitorul muzicolog, sau Ioan Chirescu, ulterior profesori la Conservatorul de Muzică, executa cele mai grele şi mai ample concerte religioase. Dificile peste măsură erau slujbele din postul mare, cînd trebuia să rămînem în capelă de dimineaţa pînă seara. Postul riguros şi genuflexiunile neîntrerupte sînt potrivite pentru monahii care le caută şi le vor, dar nu pentru copii şi pentru tineri, chiar dacă sînt destinaţi unei educaţii speciale. La sfîrşitul săptămînii, ieşeam istoviţi. Cei mai slabi leşinau şi erau scoşi pe braţe. Afară de aceasta, nu ne pregătea nimeni cu nimic din cea ce, abia tîrziu de tot, am descoperit că se numeşte exerciţiu pentru viaţa spirituală superioară. Viaţa în seminar consta din instruire intelectuală de la catedră şi ritual liturgic. Între el nici o lucrare de adîncire individuală.

Programul studiilor era, din fericire, foarte complex. Clasicism, modernism şi, în ultimul rînd, teologie elementară.

Româna am început-o cu I. F. Buricescu, care conta mai mult în mişcarea filosofică decît în cea literară, am continuat-o cu eruditul N. Cartojan, trecut apoi la Universitate, şi-am terminat-o cu Ştefan Pop, o figură a lumii didactice, care ne familiariza cu poezia semănătoristă. Primul profesor de germană, George Coman, voluminos, cu ochi de gheaţă verde, răspîndea în clasă o climă boreală chiar cînd caloriferul era fierbinte. În loc de ö pronunţam io, în loc de ü pronunţam iu. Nici unul n-avusesem guvernantă la ţară. Lăsa de obicei cîţiva corigenţi. Părinţii ştiau că-i plac curcanii şi astfel nimeni nu rămînea repetent. Germana a răzbunat-o în cursul superior Ghiţă Pop, autorul cunoscutului Dicţionar în ambele serii, **un foc patriotic, care să făcea pălălaie cînd ne interpreta pe Wilhelm Tell al lui Schiller. Clasa vibra cu el. Era un transilvănean îndesat şi mustăcios, iar ţara lui suspina după libertate. Latina am început-o într-a doua cu temperamentosul macedonean Iuliu Valaori. Trecînd la Universitate, l-a continuat Ioan Dianu, conferenţiar universitar şi el, editor critic de texte clasice pentru şcolari. Elegant, distant şi pretenţios, profesorul acesta n-a fost în stare de un fior artistic nici cînd interpreta** Georgicele **sau** Eneida, **nici să ne deschidă un orizont asupra lui Seneca sau Cicero, epigoni ai stoicismului grec. Marele popor roman n-a avut filosofi ; a avut lirici şi epici mari. Ioan Dianu era o personalitate strict gramaticală. Într-a treia începea greaca cu profesorul Alexandru Vîntul, despre care vom vorbi mai tîrziu.**

Ştiinţele naturii le-am făcut cu Vasile Moga, transilvănean care se tundea numărul zero. Părul, nelăsat să crească pe cap, izbucnea în barba cît-o Dunăre căruntă. Era un om de-o vervă îndrăcită şi umorul lui făcea ca lecţiile să fie foarte vii, chiar cînd era vorba de chimie. La tezele scrise punea notele după numărul paginilor, fiindcă niciodată nu le citea. La o teză despre creşterea cartofului, bunăoară, dacă umpleai cinci feţe de caiet cu rugăciunile ştiute pe dinafară, erai sigur de nota maximă. Titularul disciplinelor filosofice era Virgil Arion, boier de o mare distincţie, ale cărui lecţii erau o voluptate intelectuală. A trecut mai tîrziu la Universitatea din Iaşi. Matematicile ni le-au predat Victor Vîlcovici şi Gheorghe Nichifor, trecuţi apoi, primul la Politehnică, iar al doilea — la Universitate. E păcat că pentru istorie, fie laică, fie bisericească, am avut profesori, care n-au putut să-mi rămînă în memorie. Între cele mai frumoase lecţii din cîte am ascultat au fost cele de medicină. Doctorul George Oprescu, un om mic şi slab, se plimba prin clasă cu degetul încîrligat pe nas şi ne încînta purtîndu-ne pînă la medicii celebri ai Eladei şi la arta secretă a egiptenilor. Transilvăneanul George Moianu, doctor în filosofie din Germania, ne preda lucrul manual. Era un pedagog care ştia să scoată o idee dintr-o împletire de rafie sau de nuiele şi s-o dezvolte într-o filosofie a muncii. Vara ne făceam singuri pălării de paie după învăţătura lui. Gimnastica o făceam cu Nae Ţăranu, faimosul editor, împreună cu George Ranetti, al celei mai bune reviste umoristice din ţară, Furnica. **Era un bărbat ras, rotofei şi vesel. I-am fost cel mai slab elev. Îmi zicea Mama Pădurii sau Pachet, fiindcă, trebuind să sar „capra" el mă lua în braţe şi mă dădea peste cap. Muzică se făcea multă : individuală cu Ion Popescu-Pasărea, marele animator al psaltichiei bizantine, corală cu D. Teodorescu, care a fost primul bas al Operei Române, amîndoi excelenţi maeştri, cărora le-am devenit colaborator în cursul superior.**

Mi-ar plăcea să găsesc cuvinte bune despre disciplinele religioase şi nu pot. Manualele erau de o mediocritate dureroasă, profesorii sub manuale. Totul se reducea la înghiţire de cenuşă sau la memorizare de pasaje evanghelice. O singură excepţie a fost cursul raţional de morală al lui Iuliu Scriban, dar numai cel de morală. Seminarul Central n-a avut nici o personalitate religioasă.

Text stabilit de I. OPRIŞAN

Harry Brauner – ultimul interviu (II)

P.D. : Stimate domnule profesor, în deceniul premergător aniversării celor trei pătrare de veac de viață, ați promovat, susținut și călăuzit destule talente interpretative, după cum tot prin dv., Gheorghe Zamfir a cunoscut prima consacrare internațională.

H.B. : Am prețuit și prețuiesc inegalabilul sunet al naiului sub buzele lui Gheorghe Zamfir. Muzicalitatea lui desăvîrșită. Am avut marea bucurie de a asculta aplauzele ce-l răsplăteau atît pe el, cît și ansamblul pe care-l dirija atunci cînd îl prezentam seară de seară publicului parizian pentru a ușura legătura de la suflet la suflet între interpreții muzicii populare românești și acest auditoriu atît de străin de sinceritatea și adîncurile acestei creații.

Este foarte nimerit prilejul pe care mi-l oferiți pentru a-mi exprima încă o dată admirația ce o port **interpretului, compozitorului** ale cărei opere servesc atît de des drept muzică de fond la radio și mai ales la televiziune, **dirijorului** ce și-a dobîndit prin muncă și talent faima în lume, din Japonia în Australia și în mai toate marile capitale europene, celui care trece de la muzica noastră populară la muzica preclasică cu același nai și aceeași perfecțiune.

Păcat că la noi i se zice pur și simplu „naistul Gheorghe Zamfir", pe cînd în străinătate cronicarii nu găsesc destule superlative cînd scriu despre acel ce a dat lumii, citez, **„cel mai pur sunet al secolului".**

P.D. : Evocarea Franței artistice, a Parisului, cetate a „luminilor", ne-ar putea purta cu gîndul la citeva dintre ilustrele personalități de obîrșie românească cu care ați întreținut relații mai mult sau mai puțin cordiale (de ce nu ? — chiar fratele dvs., celebrul pictor Victor Brauner).

H. B. : Am locuit la Paris doar sporadic. Timp mai îndelungat am stat în 1933—1934. Acel an l-am petrecut mai tot timpul în preajma a două mari personalități române, deși francezii îi socot acum „francezi". Este vorba de Constantin Brâncuși și de Victor Brauner. Victor locuia foarte aproape de celebrul atelier al lui Brâncuși, un colț de viață țărănească românească în marea metropolă. Brâncuși m-a îndrăgit pentru că eram foarte tînăr, foarte vesel și mai ales pentru că aveam un nesfîrșit repertoriu de folclor românesc. Fusesem în Gorj, culesesem multe melodii dragi lui și foarte des, seara mă poftea la o cină cu mămăliguță, fierește făcută de mîna lui, și cu brînză și ceapă spartă cu pumnul. Dar nu cîntam numai eu ; Brâncuși lua fluierul și cînta și din gură. Avea obiceiul de a da porecle. Nu știu de unde i se trăsese lui Victor numele de Tudorel și porecla ce mi-o scornise prefer să o tac. Uneori îmi trece prin cap că mucalitul gorjan exagera cu bună știință felul lui de viață patriarhală pentru a-și rîde în gușă de snobismul vizitatorilor ce pe atunci începuseră să curgă gîrlă prin atelierul lui. Amatori mai mult de reclamă și senzațional decît de arta pură a maestrului. Snobi de toate națiile, dar mai ales americanii își dădeau întîlnire prefăcîndu-se a înțelege ceea ce pe atunci puțini, chiar dintre critici, înțelegeau într-adevăr. În tot cazul, trebuie să spun că tot americanii au fost cei care au început să-i achiziționeze operele și să le așeze în muzee. Farmecul lui Brâncuși mă cucerise cu totul și diferența de vîrstă se ștersese cu totul. Îl iubeam foarte mult și pe profesorul meu Brăiloiu ; am vrut să-l cunoască și el cu ocazia unei vizite făcute chiar atunci la Paris ; l-am și dus la Brâncuși, cu care a rămas prieten.

La Brâncuși l-am întîlnit și pe compozitorul Marcel Mihalovici, prieten cu Enescu și cu Brăiloiu, care deși stabilit la Paris, tot pe teme românești compunea. L-am întîlnit anul trecut la un concert la ambasada română din Paris.

Împreună cu Victor, venea deseori și un alt pictor suprealist, concetățean cu noi, căci și el era din Piatra-Neamț, Jacques Herold. Cred că este ultimul pictor suprealist în viață din acel grup, căci Salvador Dali și-a schimbat crezul.

Îmi amintesc cît eram toți de săraci, căci eu nu mă puteam lăuda decît cu o bursă infimă și, colac peste pupăză, se mai lăsa și prea mult așteptată. Cînd nu cinam la Brâncuși, mergeam la Victor, unde eram sigur că voi găsi o imensă salată de ceapă cu ulei și oțet pe care Victor, soția lui și cu mine o devoram cu mari cantități de pîine. Am învățat atunci că dacă ceapa este foarte iute și te face să plîngi prea tare, trebuie să o tai pe fundul unui lighean plin de apă. Cum nu aveau decît rareori ceva bani de vopsele, că nici vorbă de vînzări de tablouri, diferiți negustori din cartier le făceau credit în speranța reușitei viitoare, și mai căpătau și cîte un tablou care azi valorează o avere. Mulți ani mai tîrziu, după război, cînd tablourile lui Victor au ajuns la cote respectabile, Victor i-a vizitat pe toți creditorii lui și și-a achitat datoriile.

De-a lungul timpului, am mai avut mulți cunoscuți și prieteni francezi la Paris. Dar acum vorbim de români. Printre ei poetul Voronca, care mai tîrziu, prin 1936, a tradus culegerea de bocete a lui Brăiloiu, împreună cu abia dispărutul drag prieten al nostru Jacques Lassaigne. Apoi, poetul Claude Sernet care a publicat și la București sub numele de Mihai Cosma, poetul Fondane, compozitorul și criticul de artă Leon Algazi, prieten intim și el cu Brăiloiu și mare iubitor al țării. Era să-l uit pe Stan Golestan, care a avut o oarecare celebritate cu compozițiile lui tot pe teme românești și mai ales cu criticile publicate într-un mare ziar parizian.

Mesajul lor artistic ? În ceea ce îi privește pe Brâncuși și pe Victor Brauner, care amîndoi și-au revendicat obîrșia românească, nu mai este nevoie de răspuns. Strălucirea lor creștea pe zi ce trece. Ceilalți ? Au întreținut între cele două războaie făclia artei românești căutînd s-o facă cunoscută și cred că munca lor a dat roade.

Desigur, în ultimii ani, am întîlnit în cele cîteva drumuri la Paris pe doi foarte buni prieteni, Eugen Ionescu și Mircea Eliade. Pe Eugen, mai des, locuind permanent la Paris. Iar, este de prisos, să ne întrebăm cum este recepționat mesajul lor în lume.

P.D. : Sînteți, prin ceea ce ați creat vreme de o jumătate de secol, un continuator al operei de pionierat a marelui Constantin Brăiloiu și, în același timp, slujitor ferm și intransigent al propriului crez în materie de folclor.

H. B. : Am scris, ani de-a rîndul, articole în presă, am ținut conferințe, am acceptat toate invitațiile atunci cînd mi-au fost adresate în jurii și comisii, am publicat volumul **Să auzi iarba cum crește.** Analizînd situația folclorului actual, am socotit de datoria mea să duc o activitate pe teren, vie, la zi, o prezență critică activă care este cu mult mai stringent necesară decît niște opusuri groase cu analize subtile și savante. Departe de mine gîndul că lucrările științifice sînt de prisos. Temperamentul meu m-a împins însă mereu la luptă, pe baricade, fără teama răului ce poate mi l-am adus, dar cu conștiința împăcată că mi-am făcut datoria și, în același timp, că nimănui nu i-am pricinuit un rău în mod voluntar. Am încercat să aduc critici în mod obiectiv și civilizat și, dacă uneori am fost ironic sau vehement , faptele întreceau buna cuviință. Acum, vîrsta și o oarecare stare de boală mă împiedică să urmăresc diferitele manifestări artistice și nici pe teren la țară nu mă mai pot deplasa. Mă mulțumesc să privesc micul ecran și cînd o emisiune îmi place, nu preget să iau tocul pentru a felicita pe realizatori și artiști. Dacă mi se întîmplă rar, vina nu este a mea. Aș scrie și cînd nu-mi place dacă aș fi sigur că nu propovăduiesc în zadar.

De fapt, ce aș dori eu ? Respectul trecutului, transmiterea tezaurului folcloric cu cît mai mare respect și gingășie ; evoluția muzicii populare, inerentă oricărui organism viu, să se facă de la sine, fără intervenții siluitoare. Aș mai dori ca meseria de folclorist să fie o patimă ; cîntăreții de muzică populară să-și respecte statutul de artiști, conștienți că muzica pe care o cîntă, cu care își dobîndesc și faimă și o mai bună stare materială, nu le aparține lor, ci este unul din cele mai de preț bunuri ale țării. Nici aur negru, nici aur verde, ci un prețios aur cîntător. Aș mai dori ca folcloriști cu diplome să aibă ei în grijă paza acestui tezaur și că acest titlu de „folclorist", care pentru generația mea a fost sfînt, să nu fie luat în deșert de orice cîntăreț care a cules treipatru cîntece de la vreun moș sau babă. E bine că o fac, dar folcloriști tot nu sînt. Și mai ales să nu se strecoare sub numele de muzică populară cine știe ce născocire a lor sau a altora, jelind cel mai ades dorul de satul natal, de casa părintească, de părinți, în special de mamă, că dorul de mamă, vezi doamne, e mai duios. Vorba poștăriței noastre : „Dacă le este chiar atît de dor de ce nu se duc să-și vadă satul, casa și mama și astfel să-și astîmpere dorul și nouă să nu ne mai împuie capul cu jelaniile lor".

P.D. : Proiecte ? Deși banală, întrebarea aceasta de încheiere a interviurilor are aici o dublă rațiune. Mă gîndesc, îndeosebi — relevînd pentru cei care n-o știau încă, o altă latură a personalității dv., aceea de compozitor.

H. B. : Cred că la capitolul proiecte e greu de răspuns. În ce privește activitatea mea de compozitor, este adevărat că zac în biroul meu zeci de lieduri necunoscute și că mi-ar face mare plăcere ca un cîntăreț de lieduri cum avem atît de buni să-mi ceară să cînte și din compozițiile mele. Sînt, cred eu, o esență a tot ceea ce am iubit și studiat în folclorul românesc. Ceea ce cred eu că trebuie să fie liedul românesc. Nu citate folcloristice, ci un grai cu rădăcini în acest pămînt românesc.

Interviu realizat de Paul DUDEA

„O pîine care-i satură pe toți"

Civilizația românilor între medieval și modern este titlul ultimei cărți pe care Răzvan Theodorescu a publicat-o, sub auspiciile Institutului de istoria artei, la Editura Meridiane, în cursul anului 1988. Ne propunem să ne oprim acum, chiar dacă cu oarecare întîrziere, asupra acestui volum.

Autorul își subintitulează cartea „Orizontul imaginii" și-i fixează coordonatele temporale între 1550 și 1800. Dar la fel de bine putea atrage atenția — prin subtitlu — asupra „profunzimii" și „semnificației imaginii". Pentru că cercetarea lui Răzvan Theodorescu reușește să ne arate nu numai **Drumurile de artă ale unui mileniu** și **Racordările stilistice la arta europeană** (capitole de început ale primului volum), dar în același timp o lectură nouă, mai adîncă, mai comprehensivă a fenomenelor de artă în viața spirituală din Țările Române. Descifrarea, în creațiile secolului al XVI-lea, a ecourilor de Renaștere favorizate de introducerea Reformei în Transilvania îngăduie autorului să trateze despre **„orizonturile permanent lărgite"** și rapide sincronizate a Principatului de la granița dintre Lumea postbizantină și islam, cu **„tot ce era prefacere spirituală la celălalt capăt al continentului, acolo unde se născuse Europa modernă".** Analizînd formele de manierism și „prim baroc" postbizantin din arta Moldovei de la începutul secolului al XVII-lea, în fastul Movileștilor și succesorilor lor, al veșmintelor, portretelor și podoabelor, apoi gusturile și atitudinile baroce de la mijlocul veacului ostentative în stilul de viață al lui Vasile Lupu, familiei și curtenilor săi, Răzvan Theodorescu descrie fascinanta și puțin observata întîlnire la noi a unor forme de artă din Occident și Orient, dintre Polonia și Stambul care justifică o nouă perspectivă asupra întregii desfășurări a culturii românești pînă către sfîrșitul secolului următor, al XVIII-lea. Se poate vorbi, arată istoricul culturii noastre, dincolo de acel **„Bizanț după Bizanț",** pe care în epoca imediat următoare căderii Constantinopolului, îl definise Nicolae Iorga, de un **„baroc de după Bizanț",** prezent în artă și arhitectură, în cugetare și creația literară.

Pentru întreaga perioadă de un veac și jumătate în care se deschid orizonturi moderne în cultura românească, Răzvan Theodorescu reexaminează portretele marilor mecenați, distinge între înnoitori și conservatori de la Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul, Mihnea și descendenții lui pînă la Mihai Viteazul, Radu Șerban, Gabriel Bethlen, Aron-vodă al Moldovei, Radu Mihnea, Vasile Lupu și posteritatea lui. Un nou efort de înțelegere a unor „oameni noi", prin ctitoriile și programele lor culturale, prin educația și opțiunile lor permite autorului să constate, citez, că **„în diversitatea, derutantă aproape, a artei moldovenești dintre 1 600 și 1 700 se poate desluși nu — așa cum s-a afirmat deseori și cum se mai crede pe alocuri — un semn de declin medieval ci, dimpotrivă, un semn al febrilei încercări de captare a semnalelor venite din acele arii cu care Moldova vremii a stat în atitea legături ale politicii și ale culturii. Un semn al celui dintîi, de fapt, început de mentalitate modernă".** Iar dacă în Muntenia aceleiași perioade și pînă în deceniile brâncovenești persistă afirmarea unui atașament față de tradiție definitoriu în opera culturală a lui Matei Basarab, nu este mai puțin adevărat, cum constată Răzvan Theodorescu, că deja în anii bătrînului domnitor apar premisele înnoirilor de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, **„la o răscruce unde, spiritual vorbind, se întretăiau deja un ev mediu devenit treptat, atunci încă, o tradiție, și un ev mediu ce se presimțea tot mai mult și pe acest meridian".** Se definește astfel o nouă viziune și un nou program, cantacuzinobrâncovenesc, care netezește intrarea în Secolul luminilor și îndrumă spre liniile mari de desfășurare artistică a epocii fanariote.

Cu o fină distincție între arta populară și cea țărănească din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, distincție menită să **izoleze** în **„profilul unei epoci ce și-a avut, complementare și divergente, orizontul iluminist și fanariot de largă deschidere culturală și orizontul folcloric, țărănesc și urban deopotrivă"** partea de zestre a fiecărei componente creatoare, se încheie această carte, care, plecînd de la frumos îmbie pe cititor spre înțelepciune.

Răzvan Theodorescu face parte dintr-o categorie mai rară de cercetători care nu se mulțumesc să corecteze și să amplifice informațiile anterioare, ci năzuiesc, în căutarea sensului revelator al faptelor și datelor, prin reflecție, comparatism și îndrăznețe asocieri să îndrume spre o nouă înțelegere viziunea despre trecutul românesc în variatele lui aspecte. Cartea lui adaugă noi și convingătoare argumente despre netemeinicia unei cronologii confortabilă poate, pentru pozitiviști întîrziați, necorespunzătoare însă cu realitatea, care hotărăște încă trecerea dintre epocile medievală și modernă ale istoriei românești în noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, la moartea principelui Alexandru Șuțu și plecarea din București a lui Tudor Vladimirescu.

Civilizația românilor între medieval și modern, în cei 250 de ani evocați în carte, arată limpede că zorile înnoirilor în cugetarea, literele, artele și atitudinile înaintașilor noștri mijesc cu mult înainte de perioada cu care ne-au obișnuit mai vechile clișee. Pentru aceasta însă, este nevoie de un efort intelectual de asociere, evaluare și analiză a întregii informații despre civilizația și cultura românească din sfertul de mileniu amintit, un efort interdisciplinar pe care Răzvan Theodorescu îl face de la prima pînă la ultima pagină a cărții, în numele convingerii că **„dacă într-o zi, prin cercetările, pe cît posibil, conjugate ale istoricilor artei și literaturii, ale istoricilor și etnologilor, s-ar putea alcătui o temeinică și atît de necesară sinteză asupra geografiei spirituale românești, sigur este că argumentul textului și cel al imaginii dintr-al XVIII-lea veac ar duce la încheieri pline de interes pentru ceea ce va trebui să fie cîndva o istorie unitară a civilizației românești".**

O carte adevărată trebuie să fie, cum spunea Dante, ca **„o pîine care-i satură pe toți". Civilizația românilor între medieval și modern** împlinește această dificilă virtute. Ea propune lecturi noi ale operelor literare și de artă, noi portrete ale mecenaților de altădată, interpretări diferite ale fenomenelor. În **text** și **imagini** întîlnim aparent, aceeași imagine globală a 250 de ani de cultură românească, aceleași monumente și fresce, aceleași opere literare și aceiași cititori. Dar viziunea finală este alta : ca la capătul concentrării asupra unui mozaic în care ne obișnuisem să vedem pietre negre pe fondul alb, iată că acum ne apar, parcă neremarcate mai înainte pietre albe, modelînd alte forme, luminînd altfel un fond obscur căruia îi dădusem valori greșite.

Virgil CÂNDEA

Sentimentul religios la G. Călinescu

Urmare din pag. 1

luiește, Doamne miluiește..." Activitatea de corist, avea încredințarea, i-a îmbogățit sufletul cu inedite nuanțe existențiale : „Noi, care am cîntat sub clopotnița și am privit de la balustradă sclipirea altarelor sub fumul crîngului de lumînări din candelabre, am păstrat o altă imagine despre cosmos, pe care cunoștințele noastre științifice ori filosofice de mai tîrziu nu au alterat-o."

Nu întîmplător, în aprilie 1946, în **Națiunea,** cotidian al cărui director era, G. Călinescu nota aceste gînduri de elevată spiritualitate, ce dezvăluie o nepieritoare încredere în efectul cathartic al credinței : „Îmi place să iau din cînd în cînd Scriptura, fiindcă cuprinde o învățătură liniștitoare ca un balsam suav și am o predilecție deosebită (cu toate că prețuiesc miresmele Bibliei române) pentru textul latin, pentru că-mi pare intonat de heruvieni într-un grai paradisiac pe care-l vom vorbi toți cînd ne vom afla laolaltă în Cetatea lui Dumnezeu, dacă Domnul se va milostivi de noi, cînd după stingerea teribilelor trîmbițe vom înfrunta Județul cel Mare.

Îmi place cînd clopotul Patriarhiei cutremură catapeteasma orașului de la Dîmbovița (rîu care deși nu e Tibru, trecînd pe sub podul sacru cu 12 îngeri, vine totuși smerit și sărac ca toată națiа noastră), cînd clopotele mici sună mai rar ori mai repezite prin mahalalele cu cireși în floare..."

Dar dincolo de aceste trăiri afective, G. Călinescu a meditat cu fervoare la statutul existențial al religiei, a deosebirii dintre religie și mistică, și a atitudinii ființei umane față de credință.

În ultimele decenii, mistica și misticismul au fost caracterizate, fiecare în parte, drept „credință eronată, idealist-religioasă, în existența unor forțe supranaturale." În realitate, mistica este o doctrină fondată pe convingerea intuiției. Încrederea singură poate să ne ridice la ideea infinitului, în timp ce rațiunea ne închide în orizontul cunoașterii științifice a unei perioade istorice distincte, inevitabil limitată la anumite mijloace și modalități de cunoaștere, însă dincolo de ceea ce descifrăm cu ajutorul rațiunii există numeroase procese și fenomene la care încă nu avem acces, în actualul stadiu de dezvoltare a științei.

Mistica și misticismul nu trebuie confundate nici cu „viziunea", „revelația", „extazul" sau „iluminarea". Filosofia religiei distinge astăzi o mistică negativă, ce duce la neantizarea ființei umane, la contopirea ei cu divinitatea și o mistică pozitivă, care, dimpotrivă, cheamă pe om la o deschidere plenară spre cunoaștere. Mistica, accentua F. H. Jacobi, rămîne singura modalitate pentru om de a-și apropia infinitul.

În articolul **Lucifer,** 1928, G. Călinescu aborda problematica misticii dintr-o perspectivă ce prezintă analogii cu gîndirea filosofilor europeni de azi. „Mistica renunță la a ști, sau tocmai e un efect al nevoii de a ști mai mult ?" se întreba G. Călinescu. Și adăuga : „...mistica e căutare, adică nemulțumire a spiritului, în vreme ce credința poate fi numai renunțare și supunere la dogmă. În acest context, intuiționismul lui Bergson e un intelectualism, adică o teorie a cunoașterii prin supratensiune a spiritului, fără nici o intervenție a vreunui factor de dincolo de conștiință (revelație, grație divină). Teoria bergsoniană a cunoașterii ridică tocmai inefabilul, indefinitul la o valoare conoștitivă mai mare decît luciditatea noțională. În sfîrșit, orice metafizică își propune tocmai cunoașterea indefinitului și insondabilului și ideea de cunoaștere nu este obligatoriu legată de luciditate, limitare, definire etc." Raționamentul lui G. Călinescu prezintă o similaritate neașteptată cu ideile teoretizate de Simone Weil în **La connaisance surnaturelle,** 1949, și **Lettre á un religieux,** 1951 : sentimentul de transcendență este pătruns de lumină și raționalitate, mistica determinînd umanul să ia cunoștință de el-însuși, în realitatea concretă a existenței.

„Capacitatea religiei se confundă cu capacitatea idealului", adăuga G. Călinescu în 1939. De aceea, „religia dezvoltă în cetățean puterea de credință în idealuri, în instituții, în națiе, și-i dă acel spiritualism fără de care o țară ar fi o tabără de aventurieri". Raportul dintre ateism și credință este abordat într-un chip nou și demontarea mecanismului său interior are peste ani neașteptate rezonanțe contemporane : „Cine-mi va spune că nu crede în nimic, fiind totuși un intelectual, se înșeală. Filosoful care înlătură dogmele unei religii înlocuiește aceste dogme cu un sistem filosofic, care construit numai pe cale raționalistă nu încetează de a fi un soi de religie de vreme ce nu poate să răspundă la întrebarea asupra finalității lumii, deci a spiritualității ei. Nu există în lumea care gîndește raționaliști-atei și misticiantiraționaliști, ci gînditori cu sistem propriu și credincioși, adică indivizi care acceptă să intre într-o biserică fără discuție. Cu cît într-o cultură sînt mai mulți gînditori, cu atît acolo spiritul religios este mai puternic."

Iată și o frază care, după o jumătate de veac, își păstrează nealterată valabilitatea general-umană : „Renașterea încrederii în sensul spiritual al lumii pentru intelectuali, a credinței ordodoxe pentru mulțime este cu totul trebuitoare nației noastre care trece printr-o criză de crasă materialitate." Însă dincolo de atitudinea · pragmatică, de asumare afectivă și rațională a credinței, sentimentul religios își trimite reflexele în gîndirea estetică a lui G. Călinescu.

Muzeul de literatură astăzi

Publicul nu este dator să știe, dar e bine să afle, cîteodată, că **muzeul** pe care-l vizitează nu reprezintă decît o fracțiune dintr-un întreg, dar singura care-i legitimează, în ochii săi, existența. Partea de dincolo, nu confidențială, dar prin forța lucrurilor inaccesibilă, ține de strategia valorificării, spre a da cuvenita credibilitate a ceea ce arată. Or, tocmai, impactul dintre structura succesivă a obiectului și sfera vizualului la care trebuie să se adapteze a ridicat în fața **Muzeului de literatură** obstacole greu de trecut. Faptul avea să pună în cauză, nu atît soarta instituției, cît delimitarea zonelor pe care noua disciplină le poate aborda cu succes, știindu-se că reputate biblioteci îndeplinesc și oficiul organizării de expoziții, pe cît de savante pe atît de spectaculoase, uneori. Este cazul **Bibliotecii Naționale Franceze,** care omagiază prin astfel de manifestări, pe marii scriitori ai tuturor timpurilor.

Muzeele de literatură care s-au ivit, într-un interval relativ restrîns în aria culturii europene, fără să fi știut mai nimic unele de altele și nici de inițiativele care le-au precedat, au parcurs o experiență similară în faza, decisivă, a începuturilor. Abia în anul 1977 se constituie **I.C.M.L. pentru Muzeele de Literatură de pe lîngă I.C.O.M.,** tocmai pentru că noile instituții specializate nu sînt ca toate celelalte, spre a se implica sferei comune de preocupări.

Nimeni nu se mai îndoiește că, acolo unde a apărut acest tip de muzeu, a fost un semn de maturitate a culturii, dar că și slujește un domeniu ce se supune cu dificultate condiției de a fi arătat. După cum, tot așa de bine se știe că EL își asumă cu tenacitate funcțiile vitale de tezaurizare a **patrimoniului** pe care scrisul literar l-a lăsat în urma sa, și funcția de comunicare. Dar, între a avea și a demonstra se înscrie știința punerii în valoare, de care depinde acceptarea de către public a noului **for.**

Pluralitatea de stiluri sub care se înfățișează muzeele de literatură, după mai bine de cinci decenii de existență (chiar mai mult dacă nu uităm celebre muzee memoriale), ne atrage atenția că nu este destul să știi ce **este,** dar și ce **trebuie să facă** Muzeul. Unii specialiști, dintr-un firesc atașament față de colecțiile acumulate, au procedat la așternerea cuminte și exhaustivă a manuscriselor și edițiilor de opere, firește într-o compunere de tablouri care să dea sens și coerență expunerii. Împărtășind ideea că în Pantheon, culmile trebuie așezate în primplanul expunerii, nu ne îndoim, în ce ne privește, că **Luceafărul** poate capta atenția asupra părții de necunoscut care a determinat desăvîrșirea ultimei versiuni. Dar chiar și în cazurile în

Constandina BREZU

Continuare în pag. 4

Ceva despre Sînziene

Cînd vara a îmbrăcat în hlamida și purpura ei împărătească întreaga natură, și cînd ziua ajunsă la solstițiu începe să se micșoreze, creștinătatea sărbătorește nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul, **„cel mai mare și cel din urmă dintre proorocii Vechiului Testament".**

Poporul român cunoaște și păstrează această sărbătoare de la strămoșii săi daco-romani, dovadă a vechimii creștinismului nostru ortodox, din sintagma latină : **Sanctus dies Iohannis,** care, în limba română (după sec. VI) a ajuns cuvîntul **Sînziene,** cuvînt încărcat în frumoasa rezonanță fonetică și de o broderie de tradiții folclorice. În unele părți ale țării, sărbătoarea mai este cunoscută și cu numele slavon **Drăgaică.**

În Evanghelia din noaptea Sfintei Învieri se rostesc cuvintele : **„Fost-a om trimes de la Dumnezeu, numele lui era Ioan"** (Ioan I, 6), iar în Evanghelia zilei (24 iunie) se spune despre Sfîntul Ioan Botezătorul că **„de la Dumnezeu a fost trimes"** și, cum i-a proorocit Sfîntului Zaharia, tatăl său, Arhanghelul Gabriel, **„va fi mare înaintea Domnului ; nu va bea vin, nici altă băutură amețitoare și încă din pîntecele mamei sale se va umple de Duhul Sfînt"** (Luca I, 15).

Trimiterea Sfîntului Ioan Botezătorul a fost mai mare decît a oricărui proorocdin Vechiul Testament și Biserica îl sărbătorește de mai multe ori în timpul anului bisericesc : la 7 ianuarie, cînd i se arată pe larg viața sa, la 24 iunie, cînd i se sărbătorește nașterea, la 29 august, Tăierea cinstitutului său cap din porunca lui Irod Antipa la cererea nelegiuitei Irodiada, la 23 septembrie, cînd i se sărbătorește minunata zămislire, apoi aflarea cinstitului său cap, care fusese îngropat într-un loc ascuns, după ce fusese adus pe tipsia de aur de Salomeea în sala ospățului lui Irod Antipa.

Venirea Sfîntului Ioan Botezătorul în lume a fost vestită cu mult înainte de către proorocul Isaia : **„Glasul celui ce strigă în pustie : Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui"** (Isaia XL, 10), iar nașterea lui a fost anunțată într-un mod minunat, **„biruindu-se rînduielile firii"**, căci părinții săi, preotul-arhiereu Zaharia și Elisabeta erau înaintați în zile, atunci cînd, „în zilele lui Irod, regele Iudeii", îngerul Domnului, Arhanghelul Gabriel, i-a adus vestea lui Zaharia, în timp ce **„slujea și tămîia în templul Domnului"**, că soția sa **„va naște un fiu și-l va numi Ioan"** (Luca I, 8—13), care înseamnă **„fiul mîngîierii".** Și de bucurie necrezînd Zaharia, că era bătrîn, iar femeia sa **„înaintată în zilele ei"** (Luca I, 18), Arhanghelul Gabriel i-a spus că, pentru necredința sa, va rămîne mut și nu va mai putea să vorbească **„pînă în ziua cînd se vor împlini toate acestea"** (Luca I, 19—20).

După ce s-a împlinit vremea, **„Elisabeta a născut un fiu, iar în ziua a opta, cînd să-l taie împrejur, toți vecinii și rudele voiau să-i pună numele Zaharia, ca și tatălui său".** Mama lui a răspuns că el se va numi Ioan, cu toate că nimeni din rudeniile lor nu purta acest nume. **„Și au făcut semn tatălui său, cum ar vrea el să fie numit. Și cerînd o tăbliță, el a scris, zicînd : Ioan este numele lui. Și toți s-au mirat și îndată i s-a deschis gura și limba și vorbea, binecuvîntînd pe Dumnezeu"** (Luca I, 56—57).

Sfînta Tradiție îl socotește pe Zaharia, tatăl Sfîntului Ioan Botezătorul, mare preot, adică arhiereu, iar ziua, în care a avut loc vedenia îngerului la templu, a fost ziua marelui praznic la iudei, ziua Împăcării (23 septembrie), care se săvîrșea numai odată pe an, cînd marele preot intra să tămîieze în Sfînta Sfintelor.

Ca mare preot, Sfîntul Zaharia a primit la templu pe Sfînta Fecioară Maria la vîrsta de trei ani. Era din Ierusalim, fiul preotului Iuda, care se numea Varahie. În timpul uciderii pruncilor din porunca lui Irod, căutătorii negăsindu-l pe fiul său, Ioan, fiindcă Sfînta Elisabeta fugise cu el dincolo de Iordan, Sfîntul Zaharia a fost ucis în templu, în mijlocul altarului. Pentru această crimă, Mîntuitorul îi va mustra aspru pe cărturari și farisei. **„Ca să cadă asupra voastră tot sîngele drepților, răspîndit pe pămînt, de la sîngele dreptului Abel pînă la sîngele lui Zaharia, fiul lui Varahia, pe care voi l-ați ucis între templu și altar"** (Matei XXIII, 35).

Sfînta Elisabeta, care cobora „din fiicele lui Aaron" și era verișoară cu Sfînta Maria, după ce a fugit cu pruncul în pustie a murit la puțină vreme, iar pruncul i-a rămas aici și s-a hrănit cu lăcuste și cu miere sălbatecă pînă la majorat, cînd a ieșit să predice în valea Iordanului, **„pregătind calea Domnului"**, unde veneau la el noroadele din Ierusalim, din Iudeea și din toate împrejurările Iordanului, își mărturiseau păcatele și toți erau botezați cu botezul pocăinței în rîul Iordan (Matei III, 5—6).

Cuvintele predicii lui de foc au ajuns pînă și la curtea lui Irod, pe care îl mustra că **„Nu ți se cade să ai pe soția fratelui tău"**, cuvinte care nu îi vor fi iertate de nelegiuita Irodiada.

Îmbrăcat într-o haină aspră din păr de cămilă, încins cu o curea și trăind în asceză, noroadele veneau să-i asculte cuvîntul, unii socotindu-l Mesia, dar el le spunea, cînd îl întrebau cine este **„Eu sînt glasul celui ce strigă în pustie, neteziți căile Domnului, cum a zis Isaia Proorocul"** (Ioan I, 23). Mustrînd necruțător fărădelegile, pe toți îi chema la pocăință. **„Eu unul vă botez cu apă spre pocăință, dar Cel ce vine după mine este mai puternic decît mine ; Lui nu sînt vrednic să-i duc încălțămintea ; Acesta vă va boteza cu Duh Sfînt și cu foc"** (Matei III, 11).

Gătind „calea Domnului", Sfîntul Ioan s-a învrednicit să boteze pe Mîntuitorul în Iordan și să fie martorul arătării Sfintei Treimi, al Epifaniei. **„Iar botezîndu-se Iisus, cînd ieșea din apă, îndată cerurile s-au deschis și Duhul lui Dumnezeu s-a văzut pogorîndu-se ca un porumbel și venind peste El. Și iată glas din ceruri zicînd : „Acesta este Fiul Meu cel iubit întru Care am binevoit"** (Matei III, 16—17).

Glasul Sfîntului Ioan Botezătorul n-a încetat nici azi să nu se audă, el ne cheamă la pocăință, la înlăturarea răului din noi, a patimilor de tot felul, ca să ne reînnoim sufletele, făcînd „fapte **vrednice de mîntuire".**

În icoana în care Mîntuitorul este înfățișat șezînd la o doua venire pe scaunul de judecată, îi vedem rugîndu-se, de o parte, pe Sfîntul Ioan Botezătorul și, de cealaltă parte, pe Maica Domnului. Numele lui, al **„celui mai mare din cîți s-au născut din femei"** (Matei XI, 11 ; Luca VII, 28), cum însuși Mîntuitorul l-a caracterizat, este legat pentru totdeauna de istoria mîntuirii neamului omenesc. Pentru aceasta și voievozii noștri l-au luat ca patronimic în titulatura lor.

Pr. Prof. I. IONESCU

Meditații ortodoxe

De vorbă cu M. Șora

Urmare din pag. 1

tiga existența —, veritabilul om de știință este un neliniștit al căutării, care își regîndește mereu, dintr-o irepresibilă vocație, atît procedeele, cît și întregul cîmp al cercetării.

I : Imaginile asupra omului de știință s-au modificat în timp — chiar dacă aceste imagini nu urmează cu exactitate modificările istorice ale activității științifice și ale celor care o practică. Dumneavoastră ați spus că omul de știință se distinge prin nevoia de căutare. Ce alte trăsături credeți că sînt definitorii pentru un om de știință ?

R. : Cred că trebuie să ne referim la știință de anvergură. Ceea ce mi se pare a fi caracteristic pentru omul de știință de anvergură este distanța interioară — durerea cîștigată — între el și disciplina pe care o practică, și care-i oferă astfel posibilitatea de a-și vedea propria activitate investigatoare și din afara ei, nu numai din interiorul propriei practici ; de a-și stăpîni, altfel spus, în profunzime domeniul,fără a-și anihila puterea de a-i sesiza limitele.

I : Prin ce credeți că se caracterizează omul de artă ? Prin ce credeți că se aseamănă și respectiv se deosebește artistul de omul de știință ?

R. : Artistul se deosebește de omul de știință poate mai ales prin modul în care-și utilizează instrumentul, printr-o atitudine specifică față de acesta pentru a ne ușura comparația, să luăm cazul unui instrumentar care le este comun. Să ne gîndim, de pildă, la ansamblul cuvintelor, utilizate atît de omul de știință, cît și de scriitor. Cel dintîi procedează prin definiții foarte stricte ale termenilor cu care operează și își linearizează cu strictețe procesele de investigare. Chiar dacă are o viziune globală asupra unui ansamblu, încearcă să-l divizeze în sectoare mai mici, iar în interiorul subansamblelor astfel obținute caută să linearizeze pe cît posibil toate procedeele cu pași asigurați. Artistul, în schimb, nu poate scăpa de globalitate decît cu prețul autoanulării. Chiar un analist, în artă, are întotdeauna prezentă, fie și la modul indistinctiei, viziunea globală care-l ghidează mereu în procesul de amănunțire pe care-l presupune analiza, în timp ce omul de știință, vrînd-nevrînd, trebuie să separe în mod tranșant obiectul cercetării sale, care de fapt este (după cum se știe) implicat profund în lumea reală, la toate nivelurile. Or, această operație separatoare pe care trebuie s-o execute fără încetare îl marchează profund pe cercetătorul științific, făcîndu-l adesea să vadă în mod spontan lucrurile ca și cum cu adevărat s-ar înșira ele însele, linear, la modul în care le cercetează el. Omul de știință își simplifică astfel, întotdeauna condițiile, el smulge obiectul cercetării din totalitatea științei în care acesta este imers în existența lui primă.

I : Dar preocuparea sistematică pentru, chiar obsesia globalității există și la omul de știință. Există o literatură consacrată eforturilor conjugate realizate prin cooperarea diferitelor discipline și inter-discipline pentru a elabora o imagine unitară, integrală asupra evoluției fenomenelor fizice, biologice și social-umane. Mă gîndesc la J.G. Miller, la I. Prigogine...

R. : Fără îndoială, această tendință există la oamenii de știință de vîrf. Un astfel de om are o viziune interogatoare, dar în procesul cercetării efective, și mai ales în procesul cercetării de laborator, el utilizează o metodologie de segregare, iar efortul lui de integrare este un efort ulterior, un efort de tip **„doi".** Nu-mi închipui, într-adevăr, cum un om de știință, ar putea să desfășoare efortul de integrare chiar la nivelul **„unu"** al cercetării obiectului lui, cu metode specifice disciplinei pe care o practică. Chiar Prigogine, pentru că veni vorba de el, nu în calitate de chimist procedează integrator, deci acolo unde conduce lucrările de laborator, ci în acele lucrări care merg mai mult spre epistemologie, ridicîndu-se deasupra propriei sale discipline. Viziunea integratoare apare în lucrările de filosofie a științei, viziune care într-un fel planează pe deasupra cercetărilor pozitive sectoriale, nu fără să le includă totuși. În felul acesta și Heisenberg este integrator ca viziune, ca și oricare din marii fizicieni. Să nu mai amintesc de Schrödinger, care cu un punct de vedere comun atacă și problemele vieții și problemele materiei neanimate. Aproape toți marii fizicieni contemporani sînt integratori.

I : Dar ce dificultăți epistemologice credeți că întîmpină acest efort integrator, această tendință de a elabora o imagine unitară asupra unor procese calitativ distincte — fizice, biologice, sociale ? Cu ce dificultăți credeți că se confruntă această tendință de elaborare a unei concepții, să nu spun chiar a unei teorii, unitare ? Ce rol credeți că ar avea anumite limbaje cu resurse integratoare, cum este limbajul matematic, în depășirea acestor dificultăți ?

R. : O primă dificultate, care trebuie neapărat depășită, este tocmai viziunea reductivă, care nu permite decît integrări de tip aditiv. Viziunea reductivă funcționează pe un principiu al identității tautologicie. Primul efort necesar ar fi să se introducă un anumit interval în interiorul fiecăruia din conceptele cu care se operează. Conceptul va fi lărgit întrucîtva pe această cale, iar în interiorul lui s-ar introduce, ca un motor, contradicția. Aceasta este prima condiție necesară oricărui demers integrator. Cît timp se va rămîne în viziunea reductivă, nu se va putea ajunge la o integrare reală, ci doar la juxtapuneri, la însumări.

Interviu consemnat de Cătălin MAMALI

(Continuare în nr. viitor)

Ura împotriva culturii

(urmare din pag. 1)

E. Lovinescu, și ar fi trecut cu privirea peste această masă de invadatori ai terorii, ieșiți din galeriile umbrei, ca să mînjească cu funingine cea mai înaltă demnitate a spiritului. Același lucru s-a petrecut și la Institutul de arhitectură și în localul Universității din Edgar Quinet : profesori și studenți schingiuiți de brute, cărți tăiate cu topoarele, microscoape distruse cu rîngile, bîta instaurată drept „rege" al demenței. Sînt fapte pe care o lege, oricît de aspră, nu le poate pedepsi. Pentru că nici o constituție din lume nu își poate pune problema că reprezentanții unei categorii umane dintr-o națiie pot să își spargă propia lor oglindă spirituală, pot să își schildoească propriul lor suflet, pot să desfigureze tot ceea ce-i mai robil în națiunea lor.

Ce s-ar întîmpla, ne-a întrebat un prieten, dacă învățătorii și profesorii, preoții și bibliotecarii, tineretul studios și tot ceea ce reprezintă intelectualitate, de la actor pînă la medic, avocat și procuror, ar pleca din Valea Jiului, mîine, ar refuza să-și mai facă datoria de profesiune și conștiință față de cei care, „minierii", au negat și au distrus cu instinct animalic valențe superioare ale învățămîntului, științei și culturii. Și dacă arhitecții viitorului, astăzi înjosiți și disprețuiți de cei din „subteran", n-ar mai proiecta nici o clădire în insulele de viață ale meritului ? Și dacă... Întrebare, evident, retorică, ieșită din indignare și din durere. Fiindcă, ceea ce au comis „minierii" la București nu are nici o legătură cu „concepțiile" și „crezurile" politice și cu dezideratele cu care ei au fost investiți de istorie **și chiar de aceia care îi manipulează în clipa de față.** Crima **lor este, în primul rînd, una față de** cultură.

Și iarăși ne-am amintit de Dementul care, cînd auzea cuvîntul cultură, **era apucat de furia de a trage cu pistolul. Asta nu pentru că am socoti, doamne ferește, că fascismul, legionarismul și hitlerismul la un loc, așa cum vor președintele țării și primul său ministru, ar avea ceva de a face cu** acțiunea **„minierilor" (căci, dacă admitem că în 13 iunie ar fi fost o „încercare de lovitură de stat de tip fascist", atunci vor fi de acord, sperăm, și domnii Iliescu și Roman — cum de n-a intrat pînă acum în jocul** „dezbaterilor" **și „ideologul" Brucan ? — că în zilele de 14 și 15 ale aceleiași luni, represaliile „minierilor" nu au fost mai puțin fasciste, legionare și hitleriste). Dar, am fost siliți să gîndim astfel, pentru că, încă o dată, s-a demonstrat că metodele abominabile ale mișcărilor politice de extremă dreaptă se identifică cu cele ale extremei stingi. Cei ce au sfîrtecat cu topoarele și au ars cîndva în piețe publice cărțile lui Mihail Sadoveanu, au reapărut din întunericul istoriei, desigur altfel vopsiți la față. „Minierii" care au devastat la București sînt rezultatul comunismului, a ceea ce acest regim politic a scos la suprafață, în toată instinctualitatea și animalitatea sa, din străfundurile ființei umane.**

Probabil că „minierii" nu vor da socoteală de faptele **lor. Parlamentul ales al țării (da, am scris exact !) nu a găsit nimic mai bun de făcut decît să pună în relație „actele" condamnabile juridic din 13 iunie (să fie clar, le condamnăm cu toată puterea convingerii!) cu cele, care au depășit orice idee de legitate și de omenie, din 14 și 15 iunie. Primul ministru al țării a dat un interviu presei străine în care afirma, nici mai mult, nici mai puțin, că „minierii" au fost aduși la București (de cine ?) ca să facă** ordine **acolo unde** armata **și** poliția **(cred că îl citez aidoma) au dat dovadă de inadmisibile slăbiciuni. Și uite așa,** crima **față de** cultură, **învățămînt și** știință, **atentatul** la spiritualitatea românească, **capătă o justificare... legală ! Se știe că, după orice** cod **al moralei,** contrareacția **la reacție e mai odioasă și mai condamnabilă decît reacția însăși. A răspunde la crimă prin crimă înseamnă a te întoarce pe scara biologicului.**

În 13 iunie Televiziunea a filmat trei volume sfîrecate din operele **lui Eminescu, odată cu devastarea standului de cărți din holul instituției respective. Dar, domnule Răzvan Theodorescu — la rîndul dumneavoastră** istoric, profesor **și om** de cultură **— în 14 și 15 iunie Biblioteca Facultății de filologie a Universității din București și cea a Institutului de arhitectură au fost devastate și maltratate fără ca Televiziunea română pe care o conduceți să filmeze vreo imagine. Și, de data aceasta,** domnule profesor, **cra sfîrtecat nu altceva decît tezaurul spiritual al întregii omeniri. Patrimoniul universal însuși a fost atacat. La fel cum bandele ceaușiste (oare numai ele ?) au dat foc Bibliotecii Universitare și Muzeului de artă național.**

Și, uite așa, lucrurile se repetă, doar la cîteva luni distanță. Dovadă că nimic nu se pierde, totul se transformă. De comunism și de ravagiile lui încă mai avem, din plin, parte.

Muzeul de literatură

(urmare din pag. 3)

care expunerea își propune o retrospectivă, selecția ce supune arhivele unei exegeze vizuale, potrivit scării de valori, urmărește ca juxtapunerea și alianța dintre piese să nu părăsească procesul creației convertit în OPERE. Altminteri, simpla privire a modestelor hîrtii nu face posibil dialogul, cu atît mai puțin sesizarea acordului dintre conținutul succesiv și materia care i-a slujit de suport, cum îndeobște se petrec lucrurile în sfera științelor sau artelor vizuale.

Alcătuirea unui astfel de muzeu deși pleacă de la aceleași reguli general valabile — patrimoniu și spațiu, indiferent de natura temei abordate, presupune o mare vocație a sintezei. Sensul restrîngerii are, prin urmare, în vedere două coordonate : latura concretă, dacă putem spune astfel, a materiei literare și care privește preponderent munca artistului despre care se știe prea puțin sau cîte ceva ; tot aici regăsindu-se izvorul inepuizabil al vieții literare, și de bună seamă, că numai scrierile perene, **„propileele de graniță"**, (după expresia lui Perpessicius) legitimează interesul față de cum s-au zămislit, la care Muzeul vine să răspundă. Căci, oricît am parcurge un **Luvru** al cărților nu vom afla mai mult, dacă lectura prealabilă nu va însoți demersul nostru în spațiu.

Dincolo, însă, de cuprinsul expunerii, tehnica muzeografică face, astăzi, obiectul unor cercetări aplicate, nu doar pentru a spori atractivitatea, dar și pentru a facilita înțelegerea. Studiul nu privește numai înscrierea într-un parcurs, libertatea sau limitele mișcării în spațiu și chiar edificiul. E firesc să ne întrebăm, așadar, ce s-ar potrivi **literaturii,** modestelor și platelor, la înfățișare, obiecte de la arhitectura muzeului templu, la stilul modern de tipul Centrului Beaubourg, care suprimă galeria în favoarea spațiului deschis ? Implicarea artelor specializate, arhitectură, design, scenografie în realizarea lui, devine, prin urmare, imperioasă. Gumilla Palmstierna-Wiesse, regizor-colaborator al celebrului Ingmar Bergman în teatru, concepe, spre exemplu, o prestigioasă expoziție **Forme și tradiții în Suedia — artizanatul și artele aplicate.** Dar nici fixarea într-o formulă nu este o soluție, fără consecințe redutabile asupra audienței în contextul cultural, în condițiile în care instituția este supusă concurenței cu diversele media și aflată, permanent, sub presiunea schimbării noastre de optică. De aceea, tocmai în muzeografie unde credem că totul s-a spus, experiențele novatoare, vizează neapărat și căi de urmat în viitor.

Muzeul de literatură de la București a traversat etapa spinoasă a începuturilor, dar s-a impus în lumea specialiștilor prin proiectul ambițios de a fi abordat în expoziția permanentă **Literatura română de la origini pînă astăzi.** Cuprinderea ca și modalitatea prezentării au fost impuse de potențialul mărturiilor adunate în depozite pînă la data organizării lui, cu mai bine de două decenii în urmă. Timpul a dovedit, însă, că **Muzeul Literaturii Române** n-a fost accesibil publicului larg, fie pentru că acesta n-a aderat la profilul acestuia, fie pentru că realizatorii n-au insistat și asupra laturii de atractivitate. Condiția de a fi fost o **anexă a școlii,** și deci riscul asimilării muzeelor didactice, de care **Muzeul Literaturii Române** a fost pîndit, a putut fi evitată numai printr-o strategie a **programelor** și manifestărilor artistice organizate aici, ce l-a situat, un număr de ani, printre muzeele dinamice.

Acțiunile concertate sub cupola muzeului, au fost permanent dublate de bogatul și diversul calendar expozițional (cifra de 8—10 pe an, constituind o performanță pentru oricare — mare — muzeu). Că eforturile n-au fost răsplătite pe măsura așteptărilor, este o cu totul altă problemă, ce nu trebuie să ne mire, întrucît România nu are, încă, un public de muzeu.

Expozițiile de care depinde, după cum am văzut, succesul așezămîntului cultural deținător, în opinia vizitatorilor săi, au reorchestrat, de-a lungul anilor, ansambluri de piese, din variate unghiuri tematice. Dacă organizatorii nu vor pierde ocazia să aducă în incinta acestora obiecte memoriale, capabile să reînvie ambianța de atelier, să reconstituie întregi biblioteci moștenite de la scriitori, să se folosească de atîtea alte obiecte — uneori inclasabile —, cu caracter relicvier, pentru a marca particularitatea unor spirite, vor suplini absența celei de a treia dimensiuni a arhivelor. În fapt, între toate aceste categorii de colecții, neexistînd nici un fel de divergențe, putem fi siguri că în universul stabil al muzeului purificat de idoli și fetișuri, **literatura** va trăi dimensiunea eternității sale.

Prezențe românești la Paris

Seminariile psihanalitice din Paris au organizat joi, 31 mai, 1990, orele 21,15 la hotelul Meditel, o conefrință-dezbatere cu tema : Psihanaliza în România. **Domnul Alexandru Paleologu, ambasadorul României la Paris, deși rechemat definitiv la București, a onorat cu prezența sa această manifestare culturală, desfășurată sub înaltul patronaj al Ambasadei României în Capitala Franței. Atît domnul Alexandru Paleologu cît și domnul Andrei Magheru, atașatul cultural la Paris, și-au manifestat interesul pentru psihanaliștii români și dezvoltarea psihanalizei în România. Domnul Jean Pierre Lanfrey, responsabil pentru țările din Est în cadrul Ministerului Culturii din Franța, a condamnat uitarea de către francezi a României, țara de care erau legați prin vechi tradiții. Domnia sa a insistat asupra necesității de a reinnoda relații umane, științifice și culturale eficiente cu poporul român.**

Domnul Juan David Nasio, psihanalist, directorul Seminariilor psihanalitice din Paris, domnul Paul Papahagi, psihanalist în formare, precum și domnul André Laurent Le Breton, psihanalist, și-au exprimat convingerea că este indispensabil să se dea cuvîntul celor care, prin prezența, angajamentul și viața lor, în pofida regimului de teroare impus de Ceaușescu, și-au asumat condiția dificilă de psihanalist.

Domnul Vasile Dem. Zamfirescu, filosof și psihanalist român, membru al Comitetului director al Societății Psihanalitice Române a expus apoi, în fața unui public interesat, istoricul psihanalizei în România. Expunerea s-a oprit atît asupra dimensiunii clinice, cît și asupra dimensiunii culturale a psihanalizei, fiind evocate figuri marcante cum ar fi Constantin Vlad, Ion Popescu Sibiu sau filosoful Lucian Blaga, care, în „Trilogia culturii" a încorporat idei freudiene și jungiene. Conferențiarul a insistat, de asemenea, asupra perioadei de practică clandestină a psihanaliștilor bucureșteni, perioadă care a coincis cu anii cei mai grei ai dictaturii comuniste. O atenție specială a fost acordată activității clinice și formative a lui Eugen Papadima, cel care a asigurat perenitatea clinică a psihanalizei în România postbelică. Au fost prezentate și cele cîteva cărți de psihanaliză care au reușit să se strecoare spre lumina tiparului, înșelînd vigilența cenzurii : Introducere critică în psihanaliză de Victor Săhleanu și Ion Popescu Sibiu (1972), cartea lui Ion Vianu despre psihoterapie (1973), Etică și psihanaliză de Vasile Dem. Zamfirescu (1973), precum și cele două traduceri din opera lui Freud (1980).

Vorbitorul și-a încheiat expunerea anunțînd constituirea Societății Psihanalitice Române în 20 februarie 1990, societate care-și propune promovarea psihanalizei în plan clinic și cultural.

Conferința a fost urmată de discuții la care au participat reprezentanții diferitelor orientări psihanalitice franceze, precum și profesorul N. Tertulian, care a încercat să explice preferința lui Blaga pentru ideile lui Jung.

J.L.

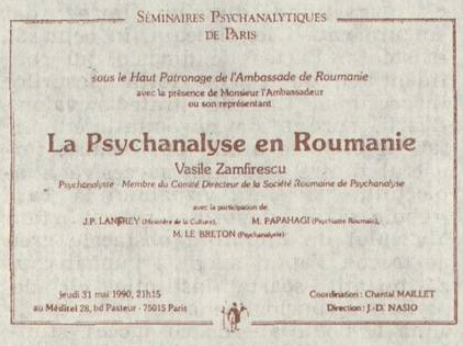
SÉMINAIRES PSYCHANALYTIQUES DE PARIS

sous le Haut Patronage de l'Ambassade de Roumanie
avec la présence de Monsieur l'Ambassadeur ou son représentant

La Psychanalyse en Roumanie

Vasile Zamfirescu

Psychanalyste · Membre du Comité Directeur de la Société Roumaine de Psychanalyse

avec la participation de
J.P. LANFREY (Ministère de la Culture), M. PAPAHAGI (Psychiatre Roumain),
M. LE BRETON (Psychanalyste)

Jeudi 31 mai 1990, 21h15
au Méditel 28, bd Pasteur - 75015 Paris

Coordination : Chantal MAILLET
Direction : J.-D. NASIO

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : **ISIAP**

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie şi atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 27 | 9 iulie 1990 | 4 pagini — 1 le

Datoria fundamentală a gazetarului este aceea de a informa exact şi competent despre faptele pe care le relatează sau le interpretează. Nu este de conceput un ziarist, în sensul complet al cuvîntului, care să dezinformeze, să mistifice, să denigreze sau să manipuleze opinia publică în interese cu totul străine adevărului. Existenţa unui asemenea individ este condamnată de lege şi de dezideratele morale ale societăţii. O societate imorală va cultiva imoralitatea gazetarilor care o slujesc, după cum o dictatură îşi va plăti presa capabilă să o prezinte în culori edulcorate şi să-i ascundă viciile esenţiale.

Am socotit întotdeauna că astfel de consideraţii sînt de subînţeles într-un stat democrat şi că nu-şi găsesc raţiunea punerii în pagină astăzi, după atîtea secole de cînd maşina lui Guttemberg şi necesitatea răspîndirii informaţiilor au creat profesiunea în cauză.

Iată însă că realităţile din România de azi ne determină să luăm cunoştinţă de faptul că procesul dezinformării şi al calomniei este din păcate în floare în presa de o anumită categorie şi de o anumită ţinută ideologică, ce-şi trage sevele din declarat-răposata mentalitate comunistă. Cei care decenii de-a rîndul au ajutat la instaurarea minciunii stalinisto-dejiste şi la executarea terorii ceauşiste fie sub semnătură, fie diriguind dezinformarea ca politică de stat nu pot astăzi să-şi schimbe atitudinea, să se dezbare de năravul bine îndoctrinat. Mizeria lor sufletească şi intelectuală îi transferă din slugi ale fostei tiranii în servitori ai puterii „democratice" în numele căreia comit delictul fundamental **al presei.**

Nici un om de bună credinţă nu poate da la nesfîrşit în judecată o întreagă categorie de „gazetari" mînjiţi pînă în străfundurile firii de viciul comunist al minciunii. Pentru ca să scrii adevărul **nu trebuia să fi deprins niciodată alfabetul** Scînteii **şi nici să nu fi trecut săptămînal prin catacombele ruşinii, ca să poţi privi de pe culmi, cu seninătate, România Mare.**

O nouă lege a presei se impune, dar ea trebuie elaborată şi mai ales votată de cei care nu şi-au mînjit conştiinţele cu cerneala simpatică a comunismului. Mai mult încă, ea trebuie să sancţioneze deosebit de aspru nu numai pe cei care îi vor încălca în viitor amendamentele ei, prin eliminarea din contextul profesiunii, şi pe cei care au comis asemenea delicte în trecutul lor „istoric".

J. L.

Ultimul Blaga

Monumentalitatea lui Blaga rezultă din globalizarea formelor lui de manifestare, dar la stabilirea gradului de mărime **decisiv e aportul poeziei, căci aici se luminează portretul interior** de „fiinţă eminamente metafizică" **(cum se autodefineşte memorialistul în** Hronicul şi cîntecul vîrstelor), **aici vibrează inconfundabil Eul profund, sensibil la minunile „simplisimei flori", privitor împresurat de mister, torturat de conştiinţa efemerităţii. Nuanţe edificatoare în acest sens aduce o** Autobiografie, **în fapt o micro-confesiune într-o singură frază, rezultînd relaţia** om-operă : „O viaţă întreagă am căutat să ridic şesurile la nivelul podişurilor getice, să limpezesc elementul mîlos al rîurilor pînă la puritatea izvoarelor, să ridic faptul divers pînă la înălţimea mitului, să încoronez empiria cu nimbul unei metafizici, să dezbrac pînă la Idee orice fiinţă, să transform oxigenul viciat al oraşelor în ozon de păduri şi plaiuri" (Din duhul eresului). **Exaltările poetului, elanurile şi temeritătile lui eşuînd în tristeţe, sînt ale unui paroxistic halucinatoriu cu priviri repezi dar asediat de luciditate, într-un du-te vino perpetuu, cu excese care-şi răspund unul altuia. Clipele lui de seninătate, mai evidente în final, stau pe intermitenţe şi pauze. Revărsarea titanică în univers şi introspecţia, o uluitoare vocaţie metaforic-imagistică, perspectiva** mitosofică **asupra luminii şi tentaţia stilului voluptos particularizează un profil faustic în tensiune, un chip de personaj revărsînd flăcări dar adorînd** ec-staza. **Dualitatea unor astfel de reacţii, tranziţiile de la meteoric şi cosmic la temporalitatea închisă, la meditaţie şi suavităţi se reflectă, la nivelul expresiei, în chipul de a puncta imnicul, exterioritătile, visul, melodiile nebănuite, modulaţiile mitice. Elegiaca** fortuna labilis **invocată de medievali e pusă între paranteze, dacă nu considerată ca nefastă economiei vieţii. Conştiinţa precarităţii ontologice se confruntă cu „Eul" clocotitor, necontenit refractar condiţiei tragice. Explorator tenace în genunile sinelui, poetul e şi nu e un narcisist ; practicant prestigios al alpinismului intelectual, el e deopotrivă un solitar şi un căutător de oameni. O perspectivă univocă nu-i este îndeajuns. Lui** daţi-mi un trup, voi munţilor **îi urmează ispita dezbrăcării de trup** „ca de-o haină pe care-o lăşi în drum..." **Alte opţiuni, şi ele schimbătoare, se văd la nivelul construcţiei : practicantul prin excelenţă al versului liber dă utilizare, în final ,cadenţelor clasice ; poemul în metru safic, sonetele, ritmurile împrutate folclorului o demonstrează divers.**

De Eminescu îl apropie mai puţin oniricul (visul eminescian tinde spre cosmoid şi feeric), cît tînjirea, **nevoia de absolut şi, mai reliefat, apetenţa pentru mitic. În integralitatea ei, opera poetului luminii este un mit imens, cu deschideri spre toate tărîmurile, o vastă alegorie opunînd depresivului** nu este **un fascinant** ar putea fi. **Contemporanul Ion Barbu, partizan al „curăţiei de corp cristalografic", tentat de „sorii de ger" ai Ideii dar sfîrşind în singurătăţile fiinţei, îi stă în preajmă cu o egală nostalgie a expresiei dense. Croit pe un model dialectic intens-dramatic, macerat de îndoieli gnoseologice, autorul** Mirabilei sămînţe **e un fabricitant unduitor, trăsătură explicînd imagistica la căldura focului, interogaţiile în tensiune, incandescenţele previzibile, exclamaţiile familiare.. Teoretician al** Spaţiului mioritic **(paternitatea conceptului şi-o revendica Dan Botta), Blaga, unul dintre marii europeni ai secolului şi sfîrşitului de mileniu, nu se putea plasa ca gînditor şi poet în sfera unui tragic absolut. Dezolarea heideggeriană, sintetizată în mult citata formulă** existenţă spre moarte, **spre „nimic", găseşte un corectiv la Blaga, în reiniţierea în profunzimile naturii, cu perspective de redobîndire a coerenţei pierdute. Aripile celui pornit în căutarea sublimităţilor** „siderale", **bat, în final, peste o Dacie eternă, care** „leagăn fost-a seminţiei noastre" (Grădişte) ; **iubirea o găseşte** „aci, / în patria mea, la seminţia mea" (M-am oprit lîngă tine). **Solul veşnic, seminţia, sufletul colectiv — toate îi vorbesc de o matrice stilistică autohtonă :** „Mă plimb pe pămînt, / enigmă-n cuvînt, / făptură în haină, / o taină în taină, / cînd miez, cînd veşmînt. / Mă plimb pe pămînt / subt ceruri de gînd. / Prin dumnezeul Vînt / bate aripa / seminţiei, ce sînt" (Cutreier). **Ca antidot la apăsătoarea senzaţie de** trecere, **în postume frapează comuniunea cu înconjurimea,** „mîndră grădină", **paralel cu tentaţia transorizontică :** Prinşi de duhul înverzirii, / prin grădini ne-nsufleţim. / Pe măsura nalt-a firii / gîndul ni-l dezmărginim...

Ghinda era, la Aristotel, sămînţa-simbol, **principiul regenerării ciclice. Vocea lui Blaga, rostind acea superbă** laudă semînţelor, celor de faţă şi-n veci tuturor, **unifică în imn ecouri milenare, tendinţe cu rădăcini în subconştientul unei comunităţi legate de pămînt. Transpar în această** laudatio **ce-şi îmbină razele cu altele, de o solemnitate horaţiană, semnale din fondul autohton de profunzime. Sintagma** mirabila sămînţă **e, practic, un motivem fundamental, echivalent celui de** „tinereţe fără bătrîneţe".

Tîrziu, rezervele faţă de orizontul citadin par a se dizolva, căci „îşi are şi oraşul rodnicia lui" (Cetate în noapte) ; **spectaculoase, impresionante — înalte furnale,** „uriaşe ţevi de orgă" **îndreaptă spre cer** „fumuri albe, drepte" (Toamna de cristal). **Intervin însă nuanţări :** „Semne-ar fi că locuiesc undeva / la oraş, într-o stradă / cu nume de haiduc de baladă. / Dar nu sălăşluiesc la oraş, / m-ar blestema pîrîul şi pomul, / Felul meu dezminte zvonul. // S-ar spune că lăcaşul îmi este / într-un sat cu

Constantin CIOPRAGA

Continuare în pag. 3

Roza vînturilor

DITIRAMB PENTRU MEŞTERUL BLAGA

Tu ţi-ai sîngerat **în noapte degetul drept.**

Te-ai căţărat **pe o stîncă şi nu te-ai** sumeţit **ca vulturul pletos, nici nu ţi-ai** şters **ciocul** mulţumit **în pene, sătul. Lihnit necontenit de carnea veşniciei şi însetat de laptele caprelor negre ale întunericului, te-ai luptat într-un con de umbră cu Satan şi l-ai biruit.**

Mergi pe un drum de aşchii şi cînţi mărire Domnului Tău şi Domnului meu. Scaeţii drumului ţi-au înflorit tîmplele cu măceş însorit şi ţi-ai pus pe buze sfîşieri. Reclădirile nu ţi-au speriat fantoma speranţei, nici nu au propus zid înalt umbletului tău. Ai trecut peste apă ca şi peste lut şi plecîndu-te umil ai zvîrlit, cînd şi cînd, o pară de dor auriu, sau un disc plămădit cu limbi de foc.

Ai făurit într-un atelier ascuns, şi-ţi bănuiesc prin pletele umbrii faţa de buhă înţeleaptă, cu dragoste şi dor, ai făurit sub cer atelierul în care a lucrat şi Tatăl Tău, care s-a minunat văzîndu-ţi cerbicia ; ai făurit în grădină şi cu apă, acolo unde duhul lui Isus plutea peste.

Octav ŞULUŢIU

Ştefan Baciu

BILET DE IDENTITATE

Licenţiat în stele căzătoare
doctorand în scos castanele din foc
polul sud îmi cîntă la picioare
ecuadorul mă înconge la mijloc

specialist în ploi polineziene
căutător de vechi comori în Filipine
fabricant de curcubee fijiene
crupier de stanţe şi terţine

ucenic la incendiat corăbii
cetitor de cărţi la telefon
mîncător de flăcări şi de săbii
piaţa publică îmi e amvon

braşovean, cosmopolit şi ortodox
ghicitor în ghiocuri şi în palme
cronicar al luptelor de box
amiral de mări adînci şi calme

potcovar de Pegaşi în Parnas
paznic mut al turmelor de reni
secolul îmi dă avînt şi glas :
călăreţ al cailor Troieni

SEMNE PARTICULARE

Licenţiat în drept, doctor în stele
pribeag între Braşov şi Ilikai
o punte duce de la „Start" la „Mele"
şi-un cuc întreabă : visule, unde erai ?

turist în Bod, acasă în Brazilia
nu baci la oi, ci-ngrijitor de far
cunosc agrişele şi am muşcat vanilia
din dor fac vers în cotidian amar

din Ţara Bîrsei pînă-n Patagonia
am mers sau am zburat cu traista-n băţ
am cunoscut anturiul, ghiocei, begonia
şi-am navigat pe al Oceanelor dezmăţ

o viaţă scrisă scurt în paşapoarte
(au fost vreo trei, cu zece vize)
n-am descifrat secretul Mării Moarte
ci mi-am purtat destinul în valize

am fost la Berna consilier de presă
un consulat mi-au dat prieteni din La Paz
pe umăr noaptea ţese-albastra tresă
şi roua-mi spală anii pe obraz.

AUTOPORTRET ÎN HAWAII

Meditator de crabi în Molokai
şi specialist în arborii de pîine
vorbesc cu colibrii pe-un colţ de rai
cu fijieni aştept acelaşi mîine

latifundiar solemn de curcubee
în ziarul meu de bord furtuni înscriu
sunt doctorand în şcoli şi alizee
expert al predicilor în pustiu

traducător în ritm de ukulele
al doinelor ce cîntă-n mine
îmi caut calea înspre stele
visînd între Carpaţi şi Filipine.

PROFESIUNE DE CREDINŢĂ

Nu, cuadratura cercului n-am inventat-o cu
nici n-am fotografiat găurile în planeta Marte
şi ceea ce se întîmplă (sau nu) în planeta Marte
nu mă interesează atîta vreme cît pe pămînt este atîta strîmbătate
nu, eu n-am înţeles nici o iotă din teoria relativităţii
dar am admirat fotografia lui Einstein scoţînd limba
nu, eu n-am priceput niciodată de ce H_2O = apă
cu toate că am trecut atîtea mări, atîtea oceane
nu, eu nu-mi dau seama de ce după războiul rece
a venit pacea fierbinte sau armistiţiul călduţ
nu, eu n-am priceput niciodată legea lui Gay Lussac
dar am protestat cînd oamenii au fost oprimaţi în Estonia
nu, eu n-am ştiut niciodată să citesc notele de pe o partitură
şi cu toate acestea mi-am cîntat cîntecul
liber — pe toate căile lumii, din Panama în Molokai
din Tîrgu-Mureş în Cetatea Albă, din Portugalia în Elveţia
cîntecul meu n-are nici un stăpîn, nu cred în nici o lozincă
stăpînul meu este Don Quijote, lozinca mea este libertatea.

Întrebări stupide

Să ne întoarcem acum în 13. Evident iunie. Nu pentru că avem obsesia zilelor cu ghinion, doamne fereşte, ci întrucît această dată este, fără îndoială, una nefastă în destinul neamului nostru fără de noroc. Am crezut şi continuăm să credem că bunul simţ elementar impunea cu necesitate disocierea celor ce s-au petrecut în 13 iunie a.c. de faptele abominabile ale aşa-zişilor „mineri", înregistrate în cele două zile imediat următoare. Dezbaterile parlamentare ale unui Parlament ales al ţării (!) au căutat să ne convingă însă de legătura indestructibilă legic dintre evenimentele cu „mineri" şi cele iniţiale, cu „studenţi". Ne-am zis atunci că se petrece o nedreptate, că **acuzaţiile** ce vizau în 13 o anumită categorie socială nu puteau fi puse pe acelaşi plan cu cele ce-i priveau pe băieţii îmbrăcaţi în uniforme de... mineri. Deoarece „acţiunile" comise în 13 căzeau sub incidenţa legii, iar cele din 14 şi 15 deveneau expresia unor acte de tip **genocid** (se pare că ne vom familiariza cu... expresia), care — atîta vreme cît actele din 13—15 iunie a.c. ar fi fost comise de elemente ale fostei (oare?) Securităţi, înlăturate (măi, să fie!) de actuala administraţie. Dacă adăugăm la această informaţie comunicatul oficial al „prezentului" ministru de interne, din care reiese că, după cercetări, din cei o sută şi ceva de arestaţi ce vor fi deferiţi justiţiei, unul singur, Marian Munteanu este student, ajungem să ne întrebăm şi noi, ca şi reprezentantul U.D.M.R.-ului, **cine** şi **ce** interes avea să arunce răspunderea celor înscenate în 13 iunie în spatele tineretului studios, care demonstra în Piaţa Universităţii împotirva neocomunismului ? (Da, aţi auzit bine, domnilor Marţian şi Bârlădeanu !) Şi, continuînd pe această linie, am vrea să ştim, nu numai din simplă curiozitate, cine au fost cei care au vrut să pună aripioare la umerii domnilor Răzvan Theodorescu şi Emanuel Valeriu în tentativa lor de a-i lansa de la etajul XI, fără paraşută. Cine l-a molestat pe sportivul Cornel Pumnea şi cine i-a spart capul eroicului Alexandru Stark ? Cine a devastat etajele superioare ale Poliţiei Capitalei, cine a furat arme din seifurile Ministerului de Interne si cine a eliberat (ca la Timişoara) hoţi şi delicvenţi periculoşi din arestul provizoriu al organelor de Poliţie ? Ca telespectatori, ne mai întrebăm însă şi de ce a fost necesar să se oprească emisia postului naţional de televiziune în 13 iunie seara, cînd el reuşise să reziste atît de bine în 22 decembrie 1989 ? Şi dacă a fost într-adevăr, aşa cum a afirmat Preşedintele ales al naţiunii, o încercare de lovitură de stat, de ce nu se comunică acum (doar sîntem de şase luni şi două săptămîni o ţară... democratică ?) numele exact al făptaşilor, al celor care au încercat să ia puterea. Avem îndoieli că doar bişniţarii şi ţiganii, consumatorii de droguri şi prostituatele împreună cu fraţii legionari (azi ramoliţii şi gerontofilii din Canada şi de pe alte meridiane) au pus la cale un asemnea năstruşnic spectacol. De ce apoi, dacă presa e liberă, trebuie să aflăm de la Europa liberă şi din... Spania care sînt opiniile aleşilor noştri conducători. Nu credem că cineva disprefuieşte puterea de înţelegere a electoratului românesc şi că, precum în vremea răposatului Ceauşescu, una spunem în ţară şi alta fumăm în occident. Am mai vrea să ştim, de asemenea, cine i-a îndemnat pe mineri în zorii zilei de 14 să ocupe Piaţa Universităţii şi cum de se aflau la acea oră... matinală reprezentanţii aleşi ai naţiunii în clădirea din Piaţa Victoriei ? Dar, deja, acestea sînt întrebări ce depăşesc evenimentele din 13 iunie a.c.

P.S. Reţinem că la întîlnirea cu corpul diplomatic Preşedintele Ion Iliescu a afirmat că este stupid să fie implicată şi făcută vinovată conducerea ţării de cele ce s-au întîmplat în 13—15 iunie a.c., după cum — se subînţelege — au procedat unele organe şi agenţii de presă din străinătate. Nu e de mirare. Capitaliştii — ne-a demonstrat din plin răposatul — ne-au vrut întotdeauna răul !

Nicolae FLORESCU

niile lor, comunişti notorii, cu vechi state în serviciul lui Dej şi Ceauşescu? (Nu cumva domnul Dan Marţian, „profesor" de marxism a fost ministrul tineretului înainte sau după ştiţi dumneavoastră Cine ?!?). N-am auzit astfel să se fi răspuns decît prin invective şi acuzaţii de tip ceauşist la întrebarea legitimă şi firească a reprezentantului U.D.M.R.-ului din Senat cu privire la necesitatea ca tocmai în data de 13 organele de ordine ale Ministerului de interne să **curete** Piaţa Universităţii de demonstranţii ce întîrziau acolo de mai bine de o lună. Preşedintele ales nu fusese investit de Parlament şi nici nu-şi depusese jurămîntul faţă de ţară, iar guvernul continua să fie cel provizoriu, deci incapabil din punct de vedere legal, să ia hotărîri cu bătaie lungă în chiar **dialogul** improvizat cu reprezentanţii demonstranţilor. Lăsăm la o parte stenograma audiată la „Europa liberă" a discuţiilor „fostului" Mihai Chiţac cu „prezentul" încă Diamandescu, din care reiese, evident, că ne găsim în faţa unei înscenări a băieţilor de la... Ministerul de interne (chestia cu : „daţi foc la maşini" ne-a plăcut mult a fost, într-adevăr, o „lovitură de teatru" !) şi luăm de bună declaraţia făcută de Primul ministru desemnat al României publicaţiei de mare tiraj din Spania potrivit căreia

Restituiri

G. Călinescu — De apparitione angelorum (II)

Știam acum ce înseamnă lumina aripilor îngerului din pădure. Ochiul păgîn vede numai relativul, tipicul. Peisagiul ce se răsfrînge în pupila acestuia e o problemă generală de linii și culori. Țara mea își avea însă îngerii săi, trimiși de divinitate s-o întrupeze pe diferite trepte, îngerii nevăzuți pînă atunci de mine.

Dar și neamul meu trebuia să fie în sfera umană, un concret divin. Omul dincolo de rase este o relație. Pentru a fi o încarnare a absolutului, trebuia să mă cobor la forma cea mai plină de înțeles, deci și cea mai concretă. De unde am tras încheierea că dacă rațiunea duce la internaționalism, credința implică ideea de națiune ca reprezentanță parțială a divinității.

Drumul popoarelor nu putea fi dedus dintr-o generalitate ci tot din organicitatea lui de esență divină. Gîndului unei culturi universale, sincronice îi făcu loc convingerea în legitimitatea tradiției.

Această tradiție trebuia aplicată în chiar domeniul credinței. O religie universală este o ispită a lui Lucifer, ieșită din aplicarea relativului la spiritual. Absolutul operează prin revelație și simbol dar în chip individual. Dumnezeu egal pentru toți, devine idee generală, distrugătoare de absolut, cu putința la o umanitate abstractă, mecanică. În țara mea singura credință legitimă era ortodoxismul.

Domnița stă fără gînduri într-o floră de mătăsuri. În somptuozitatea stofelor trupul izbește încordat ca un simulacru de marmură. Ar trebui să întinzi pe cer un lung brocat bătut cu fluturi și crini de aur, în chipul icoanelor învechite și în vasta perspectivă a cîmpurilor să risipești o vegetație subțire de argint și email. Atunci zîmbetul suav ar părea mai mîndru și ochii ar sclipi de șiretenie ca luminările unui candelabru de cristal.

Privindu-o cu ochii lui Lucifer aurul se stingea și trupul rămînea gol. Domnița nu era nimeni ci o umbră abstractă la fel cu toate umbrele ce umflă faldurii velurului. Simțeam o răscolire a simțurilor dar era cea de totdeauna, fără așteptare, și ființa dinainte-mi putea fi oricine, după cum și era. Ședea zîmbind străin și uniform și nu puteam trece cu / sufletul dincolo de ochii reci și nestatornici fiindcă nu era decît o copie de simulacru fără duh propriu.

De ce oare domnița n-ar fi o întrupare unică a Spiritului universal? Atunci nu m-ar cuprinde urîtul în fața uniformității fără miez, care dezolează ca și copiile de Veneră reci de aceeași marmură opacă pe dinăuntru. Ar fi asemeni mie cînd închizînd ochii refuz să primesc umbrele din afară, adică un miracol neîntrerupt. Aș simți esența mea însăși întrupată mai desăvîrșit și această ierarhie m-ar umple de tulburare și spaimă. Sentimentul proprieî inferiorități este dulce și neconstrîngător, cînd puterea biruitoare nu este întunericul orb și străin ci spiritul universal căruia aparțin, într-o ipostază mai liberă de materie decît propria conștiință. Domnița este de la sine mai sus pe scara valorilor spirituale, înfățișînd un simbol mai pur și în fața ei orgoliul și îndrăzneala fac loc rugăciunii și adorației.

Lucifer dă îndrăzneala fără bucurie, fiindcă mecanica umbrelor se poate cunoaște și inevitabilul se poate prevedea.

Domnița stă iarăși într-o floră de mătăsuri pe fundul unui brocat lung bătut cu aur, dar ochii lucesc umed ca luminile unui candelabru răsfrînt în apă și în juru-i încep să se strîngă fulgerătoare vîrfurile de aripi ale îngerilor erotici nevăzuți.

Ca și pădurea, mulțimea este pentru Lucifer umbra unui individ repetată la infinit. O astfel de multitudine nu e o realitate nici cît o adunare de nori. O poți purta de la munte la vale, de pe un continent pe altul și dintr-un secol într-alt secol, fără ca să-și piardă natura sa pur abstractă, numerică. Realitățile sunt concrete nu relative. Pentru a deveni forțe ale universului trebuie să descoperim în ele proporția divinității scoborîte în secol. Popoarele sînt de asemeni concrete divine și ca atare în mijlocul lor stă adormit un înger. Sînt îngeri cari dorm încă și alții care s-au deșteptat și sboară spre cer. Între popoare este așadar o ierarhie după proporția de realizare a intenției divine.

Popoarele lui Lucifer se conduc nu prin presimțămîntul absolutului care se revelă în moduri deosebite, ci după legile de relație dintre aparențe, adică dintre inerții. Instituțiile lor sînt raționale, valabile într-un cuvînt dincolo de timp și spațiu și punctuale în mecanismul lor ca aripa unei mori de vînt. Lucifer este internațional și democrat, fiindcă aceste două cuvinte reprezintă cea mai largă cunoaștere a relațiilor dintre aparențele oarbe, numite popoare. Mulțimea strînge pietricele multicolore și ridică un monument hibrid căruia i se închină. Dar acest produs al contribuției de pietre a tuturor nu este o realitate în sine, fiindcă nu participă la spiritul divin ci la legile materiei. Instituțiile popoarelor cu substrat spiritual sînt organice, deci autohtone și urmînd, însuși chipul revelației spiritului în secol, sînt ierarhice. Domnia lor este dictatura spirituală a predestinatului, nu ales după legile profane ale cunoașterii relative, ci impus de sus prin puterea lui de a se desvălui ca o realizare mai înaltă a divinității.

Poporul luciferian caută să se conducă după o relație cît mai largă și observă în acest scop contingențele cu servilitate. El este progresist și liberal adică îndrumat de la concret la abstract, de la etnic la internațional, de la inițiativă personală la imitație. Poporul mistic crede în misiunea lui, în asistența divină și în minune. Forma acțiunii lui nu este supunerea la legea oarbă a materiei, ci eroismul, forțarea de a se smulge din tipic și de a deveni emblemă sensibilă a spiritului universal.

Între arta profană și cea religioasă este aceeași deosebire ca între groapă și un monument. Una bate pe drumurile cunoașterii și are un substrat documentar, cealaltă e o formă de adorație a misterului și o încercare de a găsi monumentul cel mai semnificativ care să-l revele.

Poesia vulgară trăiește din senzație sau intelect. Senzația este sguduirea sterilă a conștiinței năpădite de negurile Nimicului. Mistica este definiția poeziei : adică suprimarea necesității și așteptarea miracolului.

Fiind o formă a cunoașterii proza profană e un arsenal de raporturi între forțele oarbe. Ea nu înfățișează pe oameni ca aspecte ireductibile ale spiritualității universului ci pe omul abstract, fiindcă a cunoaște un om înseamnă a-l desbrăca de elementele personale. Drama devine o luptă între conștiința și non-eu sau între instincte inconciliabile, deoarece sînt materie în vreme ce ar trebui să fie ciocnirea dintre două credințe și două misiuni, rezolvabilă prin supunerea conștiinței mai puțin clare de originea sa spirituală. Arta mistică este elogiul personalității, de neînțeles prin legile materiei. De aceea istoria oamenilor mari în profan dă naștere romanului-biografie, în spiritual mitologiei.

Mitologia sacră este cronica viitorului iar arta pînă acum diversiune va deveni cult.

Noul univers sclipește în fața mea ca o imensă icoană bizantină învăluită în fum. Trupurile subțiate și absurde, se înșiruie grele de veșminte prețioase, într-o așteptare pioasă. Ochiul în migală are în marginea pleoapei o bură de aur, iar deasupra capetelor se strîng în cercuri, aureolele îngerilor care năvălesc din fund. E o lume materială și practică dar de o materialitate limită, formă sensibilă a duhului intern.

Străvechea Veneră duce gîndul spre pămîntul orb și germinație.. Icoana o reînsuflețește subțiindu-i coapsele și înghețîndu-i sînii în fructe inocente. Blînda libelulă erotică nu mai poate sta pe pămînt fără două aripi mari de lumină, îndărătul umerilor subțiri. Toată violența cărnii s-a strîns în chipul unei sclipiri nestatornice în ochi.

Flora și fauna nu sînt elemente ostile spiritului ci fulgurații ale aceluiaș duh pe o treaptă mai joasă. Icoana le restabilește conturul spiritual, purificîndu-le de materia goală și reducîndu-le la simplicități de simbol. Negrul chiparos se clatină alături de îngerul care plînge între aripi, pe capacul unui sarcofag. Stejarul stă între fulgere și stăpînește cerul ca un domn bătrîn. Salcia plînge scurgerea apelor și este pentru sufletul trecător cel mai bun cenobit. Mesteacănul lucește alb ca un dominican, iar plopul stă sărac printre pasările cerului ca un Sfînt Francisc.

Din crîngurile de ceață ale icoanei vin vietățile fără bestialitate, reduse la un gînd precum în apocalips : leul grav ca o dogmă, căprioara svelță a luminișurilor, stolul claustral al porumbeilor, păunul cu coada imperială, sprintenul ogar alb ca și credința vigilentă.

Asceza nu suprimă materia ci încearcă spiritualizarea ei. Lucifer pîndește sufletele slabe cu ispita flagelantismului. Creștinismul este însă religia divinității întrupate, a naturei cu sens, a idilei pastorale între două întunecimi. Flagelatismul falșilor ortodoxi, spiritualitatea cu bici în mînă, erezia carnală a ființelor învinse de explozia materiei, trebuie repudiată ca o primejdie a sufletului. Lucifer e neliniște și revoltă. Isus e așteptare și turburare blîndă, Lucifer își vîră unghiile în carne de voluptatea urii. Isus vindecă rănile. Trepidațiunea și chiotul sînt semne de posedare și indivizii chinuiți de asemenea contorsiuni trebuiesc exorcizați.

Sub vremi...

În volumul I al corespondenței primite de G. Călinescu, am publicat unica scrisoare de la Gala Galaction, datată 17.XI.1953, în care, chemat ca mator la procesul lui Ovidiu Papadima, scriitorul îi solicita directorului de institut informații privitoare la inculpat. Pentru exactitatea adnotărilor mele, am cerut profesorului Papadima lămuriri asupra motivelor și desfășurării procesului. Pe lîngă informațiile orale, domnia-sa mi-a trimis o scrisoare detaliată, adăugîndu-mi verbal că, la momentul potrivit, am libertatea să o fac publică. Acel moment a venit.

Scrisoarea d-lui Ovidiu Papadima, octogenarul de astăzi, personalitate marcantă a istoriei literare și folcloristicii românești, este un document dramatic, mărturie revelatoare despre un regim al anulării libertăților individuale și care nu s-a putut impune și menține decît prin forța brută, prin răstălmăcirea grotescă a adevărurilor evidente și prin inventarea fără nici un scrupul a unor acuzații fantasmagorice. Reproducem aici acest document :

10 dec. 1983

Dragă prietene Mecu,

Fiind sigur că voi avea încuviințarea Dumitale, am copiat scrisoarea lui Gala Galaction către G. Călinescu, menționînd de unde o am. Așa cum am convenit, îți ofer aici mai multe amănunte în legătură cu procesul meu, de care e vorba în scrisoarea lui Galaction. Cînd vei redacta nota, ai din partea mea toată libertatea să alegi din aceste însemnări ale mele numai ceea ce vei crede că e necesar.

Am fost arestat în noaptea de 2 spre 3 august 1952, în urma unei note informative, pe baza căreia s-a desfășurat anchetarea mea, care a durat pînă în noiembrie 1953, cînd Gala Galaction i-a scris lui Călinescu. N-am putut afla conținutul acestei note,, pe care o țineau în mînă anchetatorii. N-am putut afla nici pînă acum de unde provenea această notă, de mărimea unei fișe. Bănuiesc însă că ea ar fi venit de la Institutul de istorie „N. Iorga", unde funcționam cu o normă întreagă, lucrînd la **Bibliografia analitică a periodicelor românești,** paralel cu norma mea la Institutul de istorie literară și folclor, director fiind G. Călinescu. La această dublă folosire a mea, se referă G. Călinescu într-o scrisoare către P. Constantinescu-Iași, directorul Institutului de istorie, publicată de N. Scurtu. Bănuiala mea se întemeiază pe discuția dramatică din Sesiunea de analiză a muncii Institutelor de sub egida Academiei R.P.R., în semestrul II al anului 1952. Pe atunci Mihai Roller, făcînd parte din conducerea Institutului de istorie, — era în dispută cu P. Constantinescu-Iași. Am aflat după ieșirea mea din închisoare, că P. Constantinescu-Iași — fiind într-o situație familială dificilă, care s-a lămurit cu bine, dar mai tîrziu — a fost acuzat de unii în această ședință că ar adăposti la institut oameni care sunt arestați, cu soții arestate sau bănuiți grav politic. Le știu numele, ca și al unuia dintre cei care au luat cuvîntul, dar nu e cazul să le menționez aici. Destul că dintre cei amintiți am fost și eu. După ancheta care a durat pînă în noiembrie 1953, mi s-a intentat proces pentru „crimă de război", așa cum spune corect Galaction în scrisoarea către Călinescu, datată 17.XI.1953. Spun **corect,** pentru că — în **Jurnalul** său (vol. III, p. 166) într-o însemnare datată 12 martie 1954, reluîndu-și jurnalul după patru luni de boală închis în casă, Galaction scria : „n-am putut să mă duc, ca martor, la procesul profesorului și cărturarului Ovidiu Papadima. Bietul băiat, acuzat de legionarism, ar fi avut în mine un cald martor întru desvinovățirea lui. Am scris și am trimis Tribunalului o palidă declarație apologetică". N-am știut pînă acum de scrisoarea lui Galaction, pentru că a intervenit ulterior nefericirea paralizării lui totale. Cînd m-am dus să-l văd, cred că m-a recunoscut, i s-au luminat ochii pentru cîteva clipe și altceva n-a mai fost nimic. Răspunsul lui Călinescu — dacă îi va fi răspuns și cred că da — trebuie să se afle în arhiva Gala Glaction (la familie ?). În volumul lui N. Scurtu nu se află, pentrucă în subtitlu se precizează : **Documente literare,** iar scrisoarea lui G. Călinescu nu făcea parte din această categorie. Acuzația de „legionarism" — care nu mi-a fost adusă deloc la proces, cred că e o inexactitate în amintirile lui Galaction, după lunile de boală. Acum, despre procesul meu și despre martorii care au fost chemați de Tribunal. Martori ai acuzării nu au fost, aceasta bazîndu-se pe scrierile mele din anii 1936—1938 (articole) și pe cartea mea **Neam, sat și oraș în poezia lui Octavian Goga,** apărută în trei ediții, ultima dintre ele cu titlul **Octavian Goga,** în 1944. În ce privește articolele incriminate la proces, — spun „incriminate", fiindcă nu toate au fost menționate în rechizitoriu. Avocații mei, celebrul Nachtigal și Mihail Traian, prietenul poetului Vasile Voiculescu, au întrebat la proces de ce nu au fost luate în considerare și articolele ireproșabile. Președintele completului de judecată a răspuns că Tribunalul trebuie să se re-

(Continuare în pag. 4)

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XI)

CA SĂ MĂ ÎNTREȚIN

După întrarea mea în școală, tata nu mai avea decît un cal. Nu mai putea transporta mușterii pe drumurile bătute de ploi și viscole. Dar viața trebuia trăită, copiii creșteau și se înmulțeau. Mintea lui născocitoare, în limitele ce stau la îndemîna unui om sărac, găsi alt mijloc de cîștig : deveni căruțaș în București. Cunoștea bine orașul, legături cu negustorii avea destule din anii cărăușiilor, ei știau istoria lui cu băiatul la seminar, așa că de lucru tot putea găsi. Avea să facă noua meserie de toamna pînă primăvara, cît timp țarina se odihnește. Pe loitra căruții atîrnau un crîmpei de tablă cu număr din seria căruțașilor bucureșteni. Cînd ești hotărît să biruiești, nevoia e o putere născocitoare. Meseria nu era ușoară și avea să-l macine încet, încet pînă la moarte. Să încarci și să descarci baloturi, să dormi pe apucate tu și calul, să te hrănești cu socoteală ca să rămînă și pentru cei de-acasă... Locul de muncă și-l alesese pe Calea Rahovei, la pompa de apă, unde se întîlnește strada Antim cu Arionoaia. Rahova era o arteră comercială, prelungită de șoseaua națională, care ducea spre satul nostru. Acolo, la pompa de apă, ne întîlneam. Îl găseam adesea între alți căruțași, așteptînd să pice vreun mușteriu, mîncînd de obicei un colț de pîine cu castravete murat. Viața lui devenise o adevărată mucenicie. După cîțiva ani, ne vedeam săptămînal, căci îmi găsisem și eu o meserie în seminar, care îmi îngăduia să ies joia în oraș.

Eu scriam caligrafic, dar și cu litere ca de tipar și-mi făcusem, între alții, un prieten din aceeași clasă, care desena frumos și chiar picta. Constantin Vuiescu avea, de altfel, însușiri multiple și numai boala de care suferea și care îi dăduse o resemnare filosofică, l-a împiedicat să n-ajungă mai mult decît consilier mitropolitan la Iași. Era mehedințean din Valea Izvernii, de unde a ieșit una dintre cele mai frumoase doine oltenești. Cap de medalie și inteligență solidă, intrase în seminar după ce se distinsese doi ani la Liceul Traian. Știa mai multă carte decît noi și avea între colegi un prestigiu indiscutabil. Din clasa a doua am fost colegi de bancă pînă la sfîrșit. Eu sufeream de malarie, el de scrofuloză. Eu înghițeam chinină pînă asurzisem, el untură de pește cu măsline. Ne interesau artele, literatura și cărțile de idei,. Studiile obligatorii le făceam ca să ne menținem bursieri. Cinstea de a fi primii la note o lăsasem altora, care memorau lecțiile de dimineața pînă seara, ignorînd orizontul larg din afara școlii. Sportivi nu eram nici eu, nici el. În orele libere intram în sala de desen, unde am învățat de la el acuarela și pictura în ulei.

Împreună cu Vuiescu am devenit „litografii" Seminarului Central și ai Seminarului Nifon. Notele tipărite costau scump și nu se găseau. Profesorul de muzică vocală, D. Teodorescu, și cel de psaltichie, Ion Popescu-Pasărea, ne-au însărcinat pe noi să litografiem cele două repertorii. Cînd băieții jucau cîna pe platou, noi liniam portativele cu cerneală chimică specială, de culoare galbenă, care îți lua ochii. Vuiescu desena notele, eu scriam textele dedesubt, ca de tipar. Ani de zile am făcut această muncă migăloasă și curse la un atelier litografic pe splaiul Dîmboviței. Din truda noastră de copiști au ieșit două colecții muzicale voluminoase, apreciabile ca execuție tehnică. Costa cinci parale coala, din care nouă ne rămînea o para. Nu ne ajungea decît pentru nevoile mărunte, școlărești. Dar aveam bucuria că facem un lucru cumsecade, prețuit și de profesori, și de colegii noștri. Ca un „litograf" ce eram, aveam adeseori prilejul să-l văd pe tata căruțaș și să plec totdeauna cu amar în suflet la soarta lui. El însă nu lua viața în tragic. Avea nu știu ce taină în miezul sufletului că era totdeauna senin, uneori vesel, și știa să facă față mizeriei cu glume și nădejdi nevești-tejite.

Ca să-l scutesc de cheltuielile de toamnă, în prima vacanță mare am lucrat la monografia satului nostru, scrisă de Constantin Spinești-eanu și tipărită apoi în colecția „Casei Școalelor". Eu am executat desenele ce ilustrează textul, școala și mobilierul ei în parte. Făceam desen „în perspectivă" după cuvîntul și indicațiile dascălului. Așezam în fața obiectului un geam fixat în pervaz de lemn, cu cearneală urmăream pe geam conturul și umbra obiectului și astfel imaginea lui exactă se tipărea ca în fotografie. După aceea, aplicam hîrtia pe geam, copiam forma și o spilcuiam. Am făcut cu mare dragoste această muncă. Era vorba de satul meu și de dascălul pe care îl iubeam. A fost întîia mea colaborare la o carte, pe cînd nu știam că eu însumi aveam să scriu cărți. În toamna aceea l-am scutit pe tata de grija mea. Seria monografiilor sătești a fost inaugurată de Spiru Haret. Cînd mai tîrziu, după vreo treizeci de ani, am scris lucrul acesta într-un foileton de ziar, profesorul Dimitrie Gusti, care nu știa să deosebească sapa de tîrnăcop, s-a simțit jignit în orgoliul său de inițiator al sociologiei rurale.

Cînd am trecut clasa a patra, am făcut în vacanța mare pe agentul fiscal în comuna Cartojani. Perceptor era un văr al meu mai depărtat, nenea Ion Șaramet. M-a luat ca supranumerar ca să mă ajute. Vara, mai ales după treieriș, la percepție era lucru nu glumă. Tăiam chitanțe și făceam socoteli nesfîrșite în registre, în timp ce dînsul, cu geanta cu bani la șold, executa încasările prin sate. Cînd ziua de muncă se sfîrșea, nenea Ion devenea băiat de viață. N-aveam unde mînca decît la cîrciumă. Acolo, fiindcă numai acolo își făcea veacul, am cunoscut pe preotul din Cartojani, om dedicat cu desăvîrșire beției. Obrazul lui buhăit, încreștit și vînăt, arăta întocmai ca figurile expuse în „tablourile murale antialcoolice" de pe zidurile școlilor de atunci. Nu bea decît țuică. Cu gestul ritual de mînă tremurîndă, cu care ridica la altar potirul, suia țoiul plin în zare, îl contempla într-un extaz degenerat și spunea cu satisfacție și dispreț : „C'est une boisson bohémienne !" apoi îl gîlgîia pe gît. Naiba știa de unde prinsese el această expresie, fiindcă altfel mintea lui era o eclipsă totală de soare. Patima îl împinsese pe smîrcurile de dincolo de bine și de rău, unde nu mai e rușine, nici mustrare, nici suspin. Era un om fericit, scufundat cu totul în bezna biologică.

Odată m-am dus la fel, la vecernie, o slujbă plină de poezia cosmică a psalmilor lui David. În biserică eram numai eu și o babă. Cînd să iasă la cădit, popa s-a împiedicat de treapta altarului și s-a rostogolit în mijlocul bisericii, iar cădelnița sărise zornăind pe ușă afară. Punînd la contribuție și forțele babei, abia l-am ridicat copăcel pe două picioare. A continuat mecanic slujba ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, deși își zdrunci-nase capul de piatră. Nu simțea nimic. Era în extaz spirtos. M-a apucat un icnet nebun, gîndindu-mă la perspectiva de a-i fi coleg și frate întru Hristos cu el. Unde era popa Barbu, îngerul satului meu !

Adesea mergeam să cinăm în satul vecin, Gratia, la coana Anișoara, cîrciumăreasă văduvă și tînără. Avea o statură de regină coana Anișoara, obraz fraged, ferit ca-n umbra unui castel și ochii pîlcuri de viorele. Nenea Ion era bărbat chipeș, bucălat, cu mustață castanie, înconvoiată în sus. După un pahar de vin, chema lăutarii lîngă noi să-i cînte la ureche un cîntec, totdeauna același :

Geaba ai sprîncene multe
Că le ții posomorîte.

Coana Anișoara ne servea în picioare și cînd nenea Ion îngîna pe lăutar :

Mai bine mai puțintele
Să mă uit cu drag la ele,

o privea duios, iar ea surîdea cu gingășie feciorelnică și-i turna vin în pahar. Era frumoasă coana Anișoara, dar eu mă topeam de rușine că lăutarii cîntau la urechea noastră. Eram în uniformă de școală, că alte haine n-aveam, și mi se părea că m-am compromis pentru întotdeauna. Dar ce puteam face ? El n-avea unde să mă lase să mănînc și, afară de asta, îmi spunea cu bunătate : — Hai, să cunoști și tu viața ! Cunoșteam cîrciumăresele din baladele cu haiduci, din poezia și proza sămănătoristă, iar coana Anișoara de la Gratia părea că s-a întrupat de-a dreptul din ele.

Vacanțele din cursul superior le-am risipit pe malurile Argeșului, al doilea riu al tinereții mele, la Cornet, faimosul sat de grădinari, unde pregăteam corigențele prietenului Mitică. Tatăl său era geambaș de meserie. Umbla cu faitonul prin satele de pe Vlașca, lua vite și, legate în curmei de spatele faitonului, le vindea la București. Bineînțeles, nu se putea să nu fie prieten cu tata. Cornetul îmi plăcea și nu-mi plăcea, dar mai mult îmi plăcea. Era un sat de oameni harnici care, dintr-un petic de pămînt argeșan, scoteau pînă la trei recolte pe an. Lunca netedă a riului era tot timpul vegetal un covor imens de legume și zarzavaturi, pe cînd în satul meu, vara, cîmpul se schimba în miriște uscată. Frumusețea grădinăriilor nu e cîntată în poezia noastră, dar cehoslovacii, bunăoară, cîntă foarte serios tarlalele de cartofi în floare și gulia cu foaie brumată, cum preamărim noi grîul și crinul. Poeții spanioli se înflăcărează în fața ardeiului roșu. Mă stingherea spiritul din Cornet, care era pe-atunci limita pînă unde iradia civilizația mahalalei bucureștene. Cornățenii sau poenărenii nu mai erau țărani, dar nici nu izbuteau să asimileze în întregime mahalaua care, pentru un țăran adevărat, era un lucru dezgustător. Ambiguitatea aceasta a unui proces de tranziție nu-mi plăcea, cum nu-mi place vulgaritatea mediului caragialesc.

Geambașul nostru, de-o jovialitate ce da pe răscoale, era simpatic și ne iubea pe amîndoi băieții. Cînd era liber, mai ales după amiaza, chipul său roz ca trandafirul contempla trecătorii de sub umbrarul hanului din răspîntia satului, fierește, cu sticla și paharul în față. Gembășie fără adălmaș nu s-a pomenit de cînd lumea și, prin obișnuință, dacă n-ai părtaș cu care să tratezi, te tratezi singur. Drumul nostru, cînd mergeam să ne scăldăm în Argeș, trecea tot prin fața hanului unde, la ceasurile de arșiță, el era singurul client. Cum ne vedea trecînd, pe fecioru-său și pe mine, jovialitatea lui se dezlănțuia într-un entuziasm fără margini :

— Uite șanteclerii mei ! Minca-v-ar tata ! Mama voastră de șantecleri !

Ultima exclamație era cea mai des repetată și ea reprezenta admirația maximă a bătrînului pentru noi. Cuvîntul șantecler era pe buzele tuturor. Era nebunia vremii. Însemna tot ce e mai frumos, mai șmecher sau de mai bună calitate. Un băiat ferchеș, era un șantecler, o cravată era șantecler, un pantof tot așa. Trupa Comediei Franceze jucase la București faimoasa piesă a lui Edmond Rostand, Chantecler, în care personajele apar în chip de găini și de cocoși. Trăsnită idee ! Mai mult senzație decît artă, cum avea să se repete cazul cu Rinocerii lui Eugen Ionescu. Numele piesei se popularizase fulgerător și Edmond Rostand, care trăia la Paris, habar n-avea că din doi băieți de pe lunca Argeșului făcuse șantecleri !

Text stabilit de
I. OPRIȘAN

Poezia lui Ştefan Baciu

Un important poet român, obligat să trăiască departe de țară, în exil, este Ștefan Baciu. S-a născut în anul 1918 la Brașov, oraș în care urmează cursurile vestitului Liceu „Andrei Șaguna", avîndu-i ca profesori, între alții, pe Emil Cioran și Octav Șuluțiu. Frecventează, apoi, Facultatea de drept și Facultatea de litere și filozofie din București. În toamna anului 1946 a plecat ca atașat de presă pe lîngă Ambasada României la Berna, de unde nu s-a mai întors în țară, odată cu instaurarea dictaturii. În 1949 a plecat în Brazilia, iar de aproximativ un sfert de secol se află în Honolulu. Ștefan Baciu este profesor de limba și literatura spaniolă și portugheză la University of Hawaii.

Opera poetică a lui Ștefan Baciu este impresionantă ca dimensiune. Aș cita, selectiv, (deoarece întreaga creație este mult mai vastă), doar volumele de poezie: **Poemele poetului tînăr** (1935), **Poeme de dragoste** (1936), **Micul dor** (1937), **Drumeț în anotimpuri** (1939), **Căutătorul de comori** (1939), **Muzica sferelor** (1943), **Analiza cuvîntului dor** (1951), **Poemele poetului pribeag** (1963), **Neîmpliniri** (1976), **Îngerul malagambist din Insula Oahu** (1979), **Palmierii de la Dealul Melcilor** (1980), **Singur în Singapur** (1988). Poezia lui Ștefan Baciu a fost tradusă în mai multe limbi de largă circulație.

Poetul a înțeles să-și creeze întreaga poezie într-un spirit de deplină libertate, iar creația sa este străbătută de această idee esențială. Ștefan Baciu a și explicat, în mai multe rînduri, concepția sa despre **„poezia în libertate"**. Într-un interviu (realizat de Constantin Eretescu și publicat în **Lupta**, 1 februarie 1989) preciza: **«Poezia în libertate» nu este o teorie. Este un fapt, o realitate. Eu nu pot să concep și n-am conceput niciodată poezia scrisă cu degetul cenzorului pe foaia de hîrtie din fața mea, sau cu normativ, sau cu control, oricum ai zice. «Poezia în libertate» este poezie fără control, fără frontiere și cuvîntul meu de ordine, trebuie să folosesc un cuvînt compromis, „lozinca" mea poetică este aceea a poetului chilian Teofilo Cid, «respectați linia dreaptă poeți». În ceea ce mă privește, am făcut tot ce pot, de la primul poem apărut în 1933 pînă azi să respect linia dreaptă, și asta înseamnă poezie în libertate. Nu este vorba de ideologie. Eu am scris poezie în libertate în Copacabana, în Rio de Janeiro în anii '50, cînd în România, poeți puși de partid, poeți ținuți sub control, fără libertate, scriau „Hei rup, hei rup, hei rup". A fost o vreme cînd poezia în libertate a fost, într-adevăr, singurul răspuns care se putea da dictaturii poetice din România anilor acelora pe care nu i-am trăit, dar despre care am auzit și am citit atît de mult".**

Ștefan Baciu a debutat cu poezia **Eu** în revista bucureșteană **Răboj** (în 1933); dar, la o lună de acestă apariție, revista germană de la Brașov, **Klingsor**, i-a publicat (în traducere) un ciclu de poezii, din care prima era tot poezia **Eu.** A fost, deci, un fel de debut bilingv. Poezia, scrisă în preadolescență, denotă o ritmică a notațiilor senzoriale, chiar în sensul unei descrieri evenimențiale.

Volumul **Poemele poetului tînăr** (1935), a fost distins cu „Premiul Scriitorilor Tineri" al Fundațiilor Regale (de o comisie prezidată de Mircea Vulcănescu și avînd în componență pe Mircea Eliade, Tudor Vianu, Perpessicius, Mihail Sebastian, Alexandru Rosetti). Au scris despre el, între alții, Pompiliu Constantinescu, G. Călinescu, Octav Șuluțiu, Șerban Cioculescu. Pe cînd G. Călinescu e mai laconic în exegeză (**„D. Ștefan Baciu e un nume nou, de o rară fizionomie hotărîtă, aduce însă pe alocuri o undă mai proaspătă de nevinovăție lirică"**), Octav Șuluțiu face o apreciere mai extinsă: **„În precocitatea talentului său, Baciu promite să ajungă un poet mare (o spun fără nici o teamă de exagerare). Pentru că nu numai tehnic e poet. Are și substanță pe care o exprimă. Sunt mai multe aspecte în poezia sa care trebuie reținute. Cel mai elementar e aspectul descriptiv. Poetul e un pastelist fin și original.(...) Al doilea aspect e conștiința, narcisică, aș spune, a poetului, despre starea sa și destinul său. Poetul se cunoaște pe sine, se cultivă și se iubește. (...) Al treilea aspect este vitalismul poetului. Poetul se bucură de viață. El trăiește din plin și un optimism robust îl animă. Se implîntă în viață și o privește cu sufletul său prin ferestrele tuturor simțurilor. E o înfățișare plenară a vieții, care trebuie reținută.(...) Un alt aspect e versul stelar al patetismului poetului. De la beția de lumină și de simțuri poetul trece la pastelul cosmic și se ridică spre astral.(...) Și aici răbufnește vitalismul instinctual al poetului. E reconfortantă această agățare sănătoasă și primară de viață... Mai e încă, în poezia lui Baciu, un dinamism în imagini, care secundează caracterul agitat și viu al setei de viață".**

De la acest adolescentin volum — **Poemele poetului tînăr** —, pînă la cel mai recent — **Singur în Singapur**, Ștefan Baciu și-a dus viața sub zodia poeziei și a unui destin poetic. O adevărată istorie a literaturii române va trebui să așeze creația poetică a lui Ștefan Baciu (și a altor scriitori români aflați în exil) la locul meritat, pentru că, indiferent pe ce meridian trăiesc, opera lor face parte din literatura română. Dacă nu și-ar fi dus existența mereu sub puterea întrmătoare a poeziei, este greu de presupus că, acolo, „la capătul lumii", în Honolulu, ar fi putut scrie, atîția ani, poezie în românește. Și tot dintr-o statornică pasiune pentru poezie s-a născut și a durat în timp revista **Mele**, care apare în Honolulu și despre care Ștefan Baciu spune: **„«Mele» nu e o revistă. E o scrisoare internațională de poezie, tipărită la xerox, în condiții tehnice modeste. Însă, în 25 de ani pe care-i împlinește în 1989, «Mele» a scos zeci de mii de pagini de poezie, la un tiraj de 2—3000 în fiecare număr, în toate limbile pămîntului, sub un titlu local, hawaiian, pentru că «Mele» înseamnă în limba hawaiiană poezie, cîntec, melodie".** Asemeni dragostei față de poezie a rămas permanent și dorul de țară, o altă sursă ce a alimentat mereu creația poetică a lui Ștefan Baciu. O poezie intitulată **A ruginit frunza** sintetizează un drum poetic, care este un drum al vieții: **„A ruginit frunza din vii / Și rîndunelele-au murit. / În rafturi ruginit-au poezii / Și părul meu a ruginit. / Pe insule, în noapte, plouă, / Miroase roada pe lămîi / Pe trunchiuri vechi cresc frunze nouă / Și-mi crește-aripa la călcîi. / A ruginit de mult și clanța / De la revista «Frizeria Brașov vechi» / A ruginit și ordonanța / S-au spart cerceii la urechi, / Dar eu în sudic port mereu / Printre pirați închipuiți / Vopsesc în curte-un curcubeu / Pentru prieteni risipiți. / A ruginit stiloul, peniță, / Briceag și lamelé de ras. / A ruginit pe casă vechea viță, / A ruginit și prăștia și săgeata / A ruginit și sfoara de la zmeu / A ruginit paharul și găleata / Eu șed și cînt același zeu, / A ruginit și coarda mandolinii; / Cad frunze mari de doliu peasfințit. / Un papagal măsoară-ntinderea grădinii, / Dar dorul meu e viu n-a ruginit" //.**

Mi se pare că nici unul dintre poeții români aflați în exil n-a scris poezie avînd în jur un așa mic număr de vorbitori de limbă română ca Ștefan Baciu. Pentru el poezia a devenit rațiune a existenței. Și a continuat să scrie poezie, deși numărul celor care cunosc limba română în Honolulu este infim. Dar iată că a venit vremea ca poezia lui Ștefan Baciu să fie cunoscută și citită în țară. Editarea poeziei sale în țară, ca și a altor scriitori români din exil, se impune ca o necesitate culturală.

Alexandru RUJA

Acuitatea observațiilor critice*

Noul volum al criticului Mihai Zamfir se deschide cu un amplu eseu consacrat secolului al XIV-lea, eseu conceput să jaloneze cu mijloacele stilisticii diacronice ideile esențiale care traversează cartea. Mihai Zamfir schițează aici un punct de vedere personanal, bine susținut sub raport teoretic, asupra dinamicii secolelor, punct de vedere conform căruia trecerea de la un veac la altul se face prin crearea unei noi valori pe deplin explicabilă în nuanțele ei după epuizarea unui anume interval. De aceea secolul al XIX-lea nu poate fi înțeles decît din perspectiva de astăzi, cînd ne găsim către finele celui de-al XX-lea, veac pe care la rîndul său ne stă în putință să-l definim mult mai bine prin comparația contrastică cu cel premergător. Se știe că secolul al XIX-lea a schimbat adesea spectaculos modul de existență al oamenilor, consecință a unor descoperiri care au redus timpul muncii și au facilitat penetrarea în structura materiei. Acestea, în planul mentalităților, nu puteau rămîne fără urmări și explică anumite fenomene ca expansiunea fără precedent a individualității, fărîmițarea cadrelor universitare ca și cultivarea în paralel a diverselor tipuri de raționalism și a iraționalismului identificabil în idealismul transcendental sau Naturphilosophie. Totalitatea acestor mutații în spațiul cultural poartă numele de **romantism.** Deși încheiat în jurul anului 1850, achizițiile lui au continuat să acționeze însă asupra gîndirii speculative. Înzestrat pentru reflecția în sfera filosofiei culturii, Mihai Zamfir propune o redefinire a romantismului ca expresie a gîndirii cultural-artistice.

După conturarea cadrului, în capitolul **Din stilistica romantismului,** criticul se ocupă de modul specific în care spiritualitatea românească a intrat în contact cu normele romantice. Receptivă îndeosebi la perioada crepusculară, a curentului, cultura noastră din veacul trecut s-a situat în tiparele simbiozei clasicism-romantism. Așa se explică de ce proza, cu toate că a cunoscut atracția către imagism, fantasc sau picaresc și-a dat adevărata ei măsură în narațiunea de factură memorialistică prin Creangă, Ghica, G. Sion. Fuziunea între literatură și realitatea autobiografică marchează pînă în contemporaneitate romanul după ce a cunoscut mari izbînzi în autenticismul interbelic. Observații de o finețe deosebită sînt cele privitoare la Eliade Rădulescu, care, în anii exilului postrevoluționar, ca și alți reprezentanți de seamă ai unor literaturi europene, și-a remodelat scrisul și structura interioară, avînd ca urmare benefică edificarea unei noi realități culturale.

În secțiunea a treia a cărții, Mihai Zamfir se ocupă de Eminescu, romanticul de geniu, care deși ar fi trebuit istorice să se înscrie între jaloanele unui curent cu energiile epuizate, alunecînd în forme nostalgic-minore, aparține însă exemplar romantismului fundamental, dovadă tragismul, miticul și epopeicul, vizionarismul său integrator. Numai o asemenea sinteză paradoxală și miraculoasă poate explica posteritatea dinamică a poetului. Nici una din culturile care își găsesc exponența într-un singur reprezentant (Pușkin pentru Rusia, V. Hugo pentru Franța, Goethe pentru Germania) nu cunoaște această comuniune activă dintre prezentul și trecutul său. Pentru celelalte literaturi figurile tutelare sînt de multă vreme clasificate, s-au „muzeizat". Eminescu singur a continuat să infuzeze generații succesive ale poeziei noastre, de la Blaga, Barbu, Arghezi pînă la Nichita Stănescu, rămînînd un reper existențial pentru romanitatea din toate timpurile. Aici, Mihai Zamfir valorifică o ipoteză inedită la care subscriem întru totul: oricare dintre noi se recunoaște în Eminescu de îndată ce continuăm să ne simțim atașați, prin însăși structura noastră spirituală de marea și fecunda tradiție a secolului al XIX-lea.

Volumul **Din secolul romantic** prin consecvența aplicării unor mijloace metodologice moderne și acuitatea observațiilor critice ne apare ca un liant care conferă unitate de fond cercetărilor de peste două decenii ale autorului.

Liviu CĂLIN

* **M. Zamfir**, Din secolul romantic, **București, Cartea Românească, 1989.**

Ultimul Blaga

Urmare din pag. 1

streșini de paie, / cu nume de veche poveste. / Dar nu locuiesc / la sat și nici în odaie. / locuiesc într-un cîntec de pasăre" (Lăcaș). **În totalitatea lor, postumele reconfirmă consecvența poetului cu sine, existența fiind în continuare obiect de regîndire la nivelul ultimei vîrste — nostalgie a unității ființei și a unității lumii. Nici o ruptură șocantă între cele de mai înainte, trăind pe două planuri — unul vitalist, frenetic-erotic, altul sub incidența morții — ca probă o reflecție postumă despre poezie, aceasta** „un veșmînt în care ne îmbrăcăm iubirea și moartea..." (Elanul insulei). **Acționează, cu nuanțe știute, modul de a fi lucid și pasionat, febrele și negraba, concretitudinea senzației și salturile în inefabil. Imagistul de excepție, ostenit de contrasensuri, mai puțin efervescent ca altădată se instalează în cîntec, tărîm sugerînd de astă dată planarea lină, raporturi în care vechile coliziuni, conflictele recurente, cu alte finalități, sînt văzute cu relativă detașare... Pierderea harurilor copilăriei, distanțarea de începuturi, de cîntecul-farmec, ulterior regăsirea acestuia —** „lumea e o cîntare" — **iar la urmă magistralul** locuiesc într-un cîntec de pasăre, **iată etape urmînd limbajul sintetizator-generalizant al lirismului pan-uman. Unui cînt îi răspunde altul, de unde** Cîntecul obîrșiei, Cîntecul focului **și** Cîntec sub stele; **o** Cîntare vîntului, Cîntecul spicelor **și** Cîntecul brumelor, urmelor; **apoi** Cîntecul vîrstelor, **un** Cîntec în doi **și** Cîntecul călătorului în toamnă; **ori, lăsînd cortina,** Un cîntec înainte de-a adormi, Cîntecul somnului **și un** Cîntec în noapte. **Paradox: chiar cînd vorbesc,** Poeții „sunt muți", **însă cîntînd, străbătînd patetic vremea,** „ei mai slujesc un grai pierdut de mult...".

La hermeneutica poeziei lui Blaga, o foarte importantă contribuție îi revine lui însuși, știut fiind că în eseurile filozofice, în numeroase aforisme și reflecții, îl vedem deschizînd „ferestre" spre „Eurile" nebănuite, pronunțîndu-se în problemele limbajului, explicîndu-se progresiv. „Creația — **sună unul din cele mai tulburătoare aforisme** — este singurul surîs al tragediei noastre...". **În același sens, un adaos — în** Geneza metaforei și sensul culturii: „Creația e chiar destinul normal al omului, datorită căruia omul este ceea ce este. Omul nu mi se pare cu orice preț menit echilibrului, dar el e menit creației cu orice risc...". **Poezia lui, invocînd** o „boală fără nume" **ori** „satul fără nume", **sondînd** „existența întru mister și revelare", **cumulînd sugestii din mituri arhaice și din folclor, de la Hölderlin și Novalis pînă la expresioniști, coincide cu unul din momentele faste ale geniului românesc în acțiune. Chiar dacă nu acceptăm în totul departajarea între** metafore plasticizante **și** metafore revelatorii **— propusă în volumul anterior menționat —, căci plasticizarea nu exclude revelarea, poetul era în drept să creadă că metafora revelatorie** „suspendă" **unele** „înțelesuri și proclamă altele". **Aceasta e, de altfel, funcția oricărei metafore: de a discredita rutina, tiparele, formele amorțite. Vorbeam de lumini emanînd din confesiunile scriitorului. Una dintre ele, figurînd în grupajul** Din duhul eresului, **ni se pare de importanță capitală pentru fixarea unui profil Blaga:** „Mă simt foarte ardelean prin toate ale mele; dar un ardelean la nivel general românesc și oarecum european...". **În acest sistem de cercuri concentrice,** „craiul Decebal" **a fost** „întîiul ardelean...". **Un** „crai" **de alt mod a fost poetul** Nebănuitelor trepte, **care, debutînd în 1910 în** Tribuna arădeană, **avea să devină din** „Lulu Popii" **(cum i se spunea în Lancrăm) un nume de valoare universală. Ne apropiem astfel de ceea ce Basil Munteanu, prieten al poetului, înțelegea prin** autohtonie-universalistă, **cu motivația că universalitatea** „primește principalul impuls din termenul contrar" (L'Autochtonie-universaliste d'Eminescu, **1967). Analiștii secolului romantic au crezut a depista ca specifice unele stări depresive numite diferit —** mal du siècle, male storico, Weltschmerz — **dar prefigurînd ceea ce Miguel de Unamuno numea, în 1915,** Sentimentul tragic **al existenței, iar Heidegger, cel din** Ființa **și** Timpul, **ideea** de „absurditate" **a existenței. În plan poetico-existențial, dilemele lui Blaga, cu resorturi larg umane, provin din stări de spirit flotante, comune unor T.S. Eliot, Rainer Maria Rilke, Saint-John Perse, Salvatore Quasimodo, Odysseus Elytis, contemporanii săi, al căror partener egal este.**

Excelenta ediție critică de George Gană (I, 1983; II, 1984) include 497 de poezii, din acestea — 246 sînt postume, faptul găsindu-și explicația în lunga marginalizare a scriitorului. Vocabule derivate din nume proprii — „arghezianism", „barbism", „bacovianism" **— exprimau, la sfîrșitul etapei interbelice, linii de forță, efecte modelatoare multiple, în vreme ce influența poetului luminii părea restrînsă. Într-o monografie din epocă,** Poezia lui Lucian Blaga **și** gîndirea mitică **(1940), Constantin Fîntîneru considera drept** „blagieni" **pe Mircea Streinul, George Drumur, Iulian Vesper și Dumitru Olariu. Redescoperit o dată cu posteritatea, în special după apariția volumului din 1962,** Poezii, **autorul** Mirabilei sămînțe **a exercitat o mare atracție la poeți din generațiile lui Nichita Stănescu și Ioan Alexandru.**

Atracție sistematic reactivată prin cei ce vin...

De vorbă cu Mihai Șora (II)

I. : O întrebare de rutină: care au fost motivele și contextul care au determinat alegerea domeniului dumneavoastră de preocupări?

R. : Contextul a fost propria mea copilărie. O să vă relatez o amintire. Copil fiind, undeva la țară, în timpul verii, am petrecut singur pe cîmp o întreagă după-amiază. Era un cer frumos cu cîțiva nori care treceau agale pe deasupra mea. Îmi amintesc că am fost literalmente copleșit de un sentiment, absolut indicibil, de identitate cu totul, a cărui amintire mă urmărește încă și azi. N-aveam nici un instrument la îndemînă ca să-l pot exprima atunci. Am căutat să fac acest lucru în existența mea ulterioară. Nu știu dacă am reușit, dar cert este că acest sentiment, avut atunci, m-a marcat pentru totdeauna. Cît despre lecturile mele filosofice, ele au început cam pe la 13 ani. Am avut un mare noroc cu un coleg mai mare, care m-a pus pe urmele anumitor cărți. Pe la 14—15 ani, eram absolut sigur că voi face filosofie.

I. : Puteți să-mi spuneți cînd ați trăit acel sentiment de identificare? La ce vîrstă?

R. : Pe la 8—9 ani. Cam la acea vîrstă, deoarece eu am plecat definitiv de la țară pe la 9 ani și jumătate.

Printre motivele care au precizat pas cu pas opțiunea mea profesională aș include o anumită ordine a lecturii. Primul filosof cu care am luat contact a fost Rădulescu-Motru, prima carte de filosofie citită fiind **Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiane.** Apoi, **Personalismul energetic.** Eram foarte motrist la 14—15 ani: pentru mine, filosofia era Motru. Apoi am început să citesc Petrovici și alți autori români. Ceva mai tîrziu, pe la 16 ani, a venit lovitura de măciucă care se numea **Eonul dogmatic** al lui Blaga. Firește că ulterior, intrînd la Facultatea de filosofie, am început lecturile sistematice de filosofie românească și universală, lecturi pe care nu le puteam practica acasă. Biblioteca tatălui meu, deși era o bibliotecă bogată, era una de literatură și de teologie, nu de filosofie. Tatăl meu a fost preot.

I. : În situația utopică în care ar fi posibil să reluați de la început activitatea, să refaceți opțiunea profesională credeți că ați face din nou aceeași alegere? Ați parcurge același drum?

R. : Într-o asemenea situație utopică opțiunea mea ar fi aceeași, drumul însă ar fi fără îndoială diferit. Nu am nici un fel de dubiu asupra opțiunii. Aceasta este opțiunea mea, acesta sînt eu. Numai dacă aș fi fost altcineva poate că alta mi-ar fi fost opțiunea.

I. : O întrebare care-și propune să se apropie, dacă este posibil în acest fel, de intimitatea procesului de creație: vă rog să descrieți cît mai în detaliu posibil situația și factorii care au premers procesului elaborării de către dumneavoastră a unei idei sau unor idei pe care le considerați a fi importante în evoluția dumneavoastră. Deci care au fost condițiile și factorii care au premers și însoțit geneza unei idei importante? De asemenea, menționați, dacă este cazul, ce rol au avut surpriza și întîmplarea în acest proces? Vă rog să nu evitați amănuntele.

R. : Nu știu în ce măsură am înțeles această întrebare și nici nu știu în ce măsură s-ar putea răspunde la ea. Pot, însă, spune sigur că a fost o suită de întîlniri. Aș nota aici în primul rînd un profesor, căruia eu i-aș spune Profesorul cu P mare, și care a fost Nae Ionescu. Nu un învățător; un desvățător. Amintesc că pe mine mă interesa atunci (ca și acum, de altfel) o singură întreită întrebare: ce, cine, de ce? Aceasă întrebare era înrădăcinată în experiența copilăriei mele: de care v-am vorbit. Asta și nu alta era întrebarea mea, în orizontul pozitivist de sfîrșit de secol XIX și început de secol XX care domina Universitatea pe cînd eram student. De acest orizont pozitivist, puțin apăsător, m-a eliberat Nae. Mi-a făcut cîmpul liber. El nu era un învățător care să te oblige să-ți însușești un anumit punct de vedere; el te obliga să te pui pe tine în fața ta și să-ți gîndești tu însuți cu rigoare propriile tale probleme. Iată de ce întîlnirea cu Nae Ionescu a fost pentru mine atît de importantă. De asemenea, întîlnirea cu

Continuare în pag. 4

Meditații ortodoxe

Cele sfinte, sfinților

Mîntuirea noastră se realizează prin sălășluirea în noi a lui Hristos cu trupul Său înviat și înălțat la Cer și înduhovnicit, umplut de Duhul Sfînt, pe care îl primim prin Sfînta Cuminecare sau Sfînta Împărtășenie, cu sfînt trupul și sfînt sîngele Său, după cum El ne-a spus: **„Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi"** (Ion VI, 54), sau: **„Cel ce Mă mănîncă pe Mine, viu va fi prin Mine"** (Ioan, VI, 57).

Taina Sfintei Împărtășanii sau Sfintei Cuminecări se săvîrșește în Biserică în cadrul Sfintei Liturghii prin invocarea (epicleza) Sfîntului Duh de către slujitorul sfințit, preot sau episcop. Biserica, aflată virtual în trupul lui Hristos ea fiind trupul tainic al lui Hristos și Hristos fiind capul ei cum spune Sfîntul Apostol Pavel: **„Hristos este capul trupului Bisericii"** (I Col. 1, 24 și 18), se actualizează prin iradierea Duhului Sfînt din trupul Său și în celelalte ființe umane, lucru început la Rusalii, cînd Duhul Sfînt s-a coborît peste Apostoli, făcîndu-i primele mădulare ale Bisericii, și cînd 3 000 de credincioși au primit botezul și Biserica a luat existență reală ca Împărăție a lui Dumnezeu pe pămînt, creștinii fiind încorporați trupului tainic al lui Hristos ca fii adoptivi ai lui Dumnezeu și frați cu Hristos și întru Hristos prin asistența și cu puterea Sfîntului Duh **„vistierul bunătăților și dătătorul de viață".** Ne este de înțeles că fără Biserică opera de mîntuire a lui Hristos nu s-ar putea realiza în lume, pentru care să nu ne înșelăm pe noi înșine și nici altcineva să nu ne înșele, că în afară de Biserică, nu ne putem mîntui, așa cum s-a spus din vechime: **Extra Ecclesia nulla salus.** Nimic nu poate fi mai de preț pentru un credincios decît mîntuirea sufletului său. **„Ce va folosi omului de ar dobîndi lumea toată și-și va pierde sufletul său? Sau ce va da omul, în schimb, pentru sufletul său?"** (Marcu VIII, 36—37). Ca să fim fii ai Împărăției lui Dumnezeu, Mîntuitorul ne cere să fim desăvîrșiți în comportamentul nostru moral: **„Fiți, dar, voi desăvîrșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvîrșit este"** (Matei V, 48). A ajunge la sfințenie sau la desăvîrșire morală asemenea Tatălui ceresc este înveștmîntarea noastră în **cea mai negrăită slavă** la care se poate ridica omul și, la această slavă l-a ridicat și-l ridică pînă la sfîrșitul veacurilor Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos care, ca Fiu al Omului, **„neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat"** (Matei VIII, 17) și ne-a trecut **„de la moarte la viață"**, prin învierea Sa din morți, pe toți cei ce cred în El și-l cheamă.

El, Iisus Hristos, este împreună cu noi **„în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului"** (Matei XXVIII, 20) și El mărturisește despre noi mîntuirea noastră înaintea lui Dumnezeu: **„Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care de mine înaintea oamenilor și Eu ma este în ceruri. Iar cel ce se va lepăda voi depăda de el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri".** (Matei X, 32—33).

Păcatul mîndriei, adică puterea păcatului satanei, a fost învins prin virtutea **smereniei Fiului lui Dumnezeu,** Mielul nevinovat care se jertfește pe cruce și ne-a deschis porțile raiului pierdut. Mielul lui Dumnezeu, în ipostaza Sfîntului agnet pe discul slujitorului în Sfîntul altar mereu se jertfește, și mereu elementele euharistice, pîinea și vinul, prin invocarea Sfîntului Duh de către slujitorul sfințit se prefac în Sfînt Trupul și în Sfînt Sîngele Său care se dau spre viață veșnică tuturor creștinilor, care se pregătesc cu smerenie, după rînduiala canonică cerută, apropiindu-se de Sfîntul potir, mărturisindu-l cu credință și cu dragoste pe Iisus Hristos: **„Cred, Doamne, și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu, Care ai venit în lume să mîntuiești pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu. Încă cred, că acesta este însuși preacurat Trupul Tău și aceasta este însuși scump Sîngele Tău. Deci, mă rog, Ție: miluiește-mă și-mi iartă greșelile mele cele de voie și cele fără de voie, cele cu cuvîntul sau cu lucrul cele cu știința și cu neștiința și mă învrednicește fără de osîndă să mă împărtășesc cu preacuratele Tale Taine, spre iertarea păcatelor mele și spre viața de veci.**

Pr. prof. I. IONESCU

Chipul „omului nou"

Decenii de-a rîndul, ideologia comunistă ne-a împuiat capul cu o formulă, devenită pe cît de banală, pe atît de nocivă, a formării „omului nou", ce urma să întruchipeze idealurile morale și ideile politice ale noii societăți înaintînd în galop înspre „viitorul de aur al omenirii". În afara unor scheme abstracte, elaborate artificial de către unii scriitori din vremea „realismului socialist", nicăieri nu e de regăsit această (tristă) figură, ce a rămas, ca atîtea altele, o simplă vorbă goală, repetată automat și în continuu la „învățămîntul politic", după buchea rapoartelor ținute la nenumăratele congrese ale p.c.r.-ului. Și totuși, comunismul a creat, din nefericire, un tip de om nou, prea bine recognoscibil în realitate, pe care însă el n-a voit niciodată să-l recunoască. Și e de înțeles, pentru că îi contrazicea din plin clișeul mincinos și idilic.

„Omul nou" este în fapt expresia unei degradări umane, care a ajuns pînă în zilele noastre a dezvălui două fețe. Mai întîi aceea a mizeriei sociale și economice, care l-a făcut să rabde frigul și foamea, să stea umilit la cozi, ca un cîine bătut, așteptînd să „se bage" sau să „se dea" ceva, fie ce-o fi, „adidași" sau „take-muri", 200 de grame de salam cu soia, sau pîinea tare ca fierul; să-i fie frică și de umbra lui, știind că oriunde în bloc sau la serviciu, se află „turnători", să se teamă că dacă și-ar spune gîndul cu voce tare, s-ar găsi o mașină să-l calce sau ar putea fi internat într-un spital psihiatric. Acesta e chipul omului terorizat, produs prin excelență, al comunismului. Dacă a învățat carte, a alunecat în blazare și inerție, dacă nu, trecut în cel mai bun caz, prin școlile serale și fără frecvență, a rămas un semidoct și adesea un agramat, în fond un inocent, străin de bunurile autentice ale culturii, cu atît mai apt de manipulare.

Cealaltă față, a „omului nou" scoate la iveală tarele cele mai adînci ale moralei „proletare", așa cum nu le-a cunoscut poate nici o altă morală: demagogia și minciuna de la obraz, lenea și bișnița, corupția și parventismul, spiritul agresiv și dictatorial, delațiunea și amenințarea, teroarea și asasinatul. Copiii sînt învățați să-și „toarne" părinții, grupurile sociale sînt asmuțite unele împotriva altora, „lupta de clasă" tot ascuțindu-se pe zi ce trece, dușmanii aflîndu-se nu atît în afara hotarelor țării, cît înlăuntrul ei, în sînul propriului popor. Și așa, „omul nou" a organizat lagărele de concentrare comuniste, a umplut pușcăriile, a inventat „canalul", spre a-și proba democrația „populară" și spre a nu se mai auzi nici o altă voce decît a lui, ca emanație a unei singure puteri, cum se spunea, de monolit.

Unele dintre aceste trăsături pe care le credem de tristă amintire, ne-au fost rememorate — și cu ce cruzime! — de către sîngeroasele evenimente din 13, 14 și 15 iunie 1990. Cine să fi atacat cu bestialitate pe studenți și intelectuali, să fi distrus barbar lăcașuri de cultură și învățămînt, sediile partidelor și ziarelor de opoziție sau independente, să fi incendiat clădiri publice, să fi molestat cetățeni pașnici, să fi instaurat pe străzile Bucureștiului morala bîtei și a toporului? Autorii îmi sugerează — și încă izbitor — chipul „omului nou", al revoluționarului „de profesie". El, „omul nou", produs al societății socialiste „multilateral dezvoltate" ne-a demonstrat încă o dată că nu cunoaște limba dialogului, ci doar furia oarbă, expresie a unor instincte gregare. Tot ce a putut fi mai respingător, mai antiuman din așazisa morală proletară, s-a revărsat pe bulevardele Bucureștiului în acest fierbinte miez de iunie. Acolo trebuie căutate izvoarele mocirloase, mirosind a sînge, ale recentelor evenimente, care au înmărmurit lumea și care ne-au coborît iarăși atît de jos în ochii ei. Comunismul cu tarele și sechelele lui mi se pare a fi cauza cauzelor. El a adus cele mai mari nenorociri asupra țării noastre pe care le credeam stinse o dată cu Revoluția din decembrie. Dar, vai, trebuie să constatăm că nu e de loc așa. Aproape o jumătate de veac de guvernare prin forță de instigare la un mascat război fratricid și de schilodire a conștiințelor își spune cuvîntul. Cei care au distrus laboratoare și au aruncat cărțile din biblioteci, călcîndu-le în picioare, care au cerut moartea unor oameni de cultură, n-au firește nici un fel de cultură, și de aceea nu știu și nici nu sînt capabili s-o prețuiască. Totalitarismul i-a ținut în beznă, le-a interzis accesul la marile valori ale umanității și ale umanismului, le-a amputat omenia, oferindu-le, în schimb, ca pe bunul cel mai de preț, broșurile de partid. Și o asemenea politică, dusă ceas de ceas și „în proporții de masă", a însemnat ascunderea vinovată și mistificarea adevărului, însămînțarea vrajbei și a ignoranței cumplite. Printre cauzele știute și încă neștiute, care au dezlănțuit evenimentele abominabile din iunie, se situează la un loc de frunte incultura și dezinformarea. Aceasta explică de ce nu se cunoaște de către mulți ce înseamnă cu adevărat cuvîntul **democrație**, tradus în modul cel mai ciudat și periculos. Ignoranța a contribuit în mare măsură la deturnarea gravă a sensului pînă la polul opus. În loc de concordie, ura unora contra altora, în loc de conciliere, intoleranță, în loc de dialog civilizat, violență. „Omul nou" s-a dovedit încă o dată că e o figură întunecată, care neavînd putința argumentării, preferă bîta. Și împotriva cui? A propriilor frați, a culturii naționale și a celor mai elementare norme de conviețuire. Forțele vii ale poporului român, care există și în care credem nestrămutat, au datoria, deloc ușoară, să-i trezească din somnul rațiunii pe acești să le zicem neștiutori, să-i aducă la lumina adevărului și a culturii, fără de care o națiune e sortită pieirii. Nu vom putea reintra în Europa, înarmați cu ciomege și vînîndu-i pe studenți și pe intelectuali și rupîndu-le oasele. Europa ne va respinge și ne va trimite, cum o și face, spre un ev extrem de îndepărtat al istoriei.

AL. SĂNDULESCU

Eminescu, „minerii" și... cuțitul

I. — Domnule Flaviu Sabău, las la o parte faptul că ne cunoaștem de cîteva bune decenii și recurg la această formulă oficială de adresare pentru a ne menține în cadrul atmosferei pe care articolul Săpătorii de prăpăstii, publicat în Adevărul de simbătă 23 iunie 1990, cu referință directă la persoana d-voastră o crea în mod — sper —nedorit. Am să vă întreb, deci, ce căutați în ziua de 14 iunie a.c., dimineața, în Piața Rosetti ?

R. — Înainte de a vă spune de ce mă aflam în Piața Rosetti în dimineața de 14 iunie, să precizez un lucru : cu o zi înainte, deci în 13 iunie, am organizat la Muzeul Literaturii Române, unde după cum știți — și după cum domnul Laurențiu Duță, care semnează calomniosul articol din **Adevărul** nu vrea să știe — activez ca șeful secției **Activități culturale și artistice, îndrumare de muzeu și relații cu publicul** de aproape 20 de ani, o manifestare devenită deja tradițională în viața culturală a Capitalei noastre : „Rotonda 13", consacrată în luna iunie — evident — lui Mihai Eminescu. Simpozionul din 13 iunie seara trebuia să fie urmat în zilele de 14 și 15 iunie de o suită de alte manifestări consacrate de asemenea Poetului Național. Ceea ce, de altfel, am precizat și în microinterviul solicitat de Ion Butnaru pentru ziarul **Libertatea** din 14 iunie crt. S-ar putea deci spune că, prin mine și prin ceea ce mi s-a întîmplat în 14 iunie, „minerii" au sabotat însăși sărbătorirea lui M. Eminescu la Muzeul Literaturii Române. Mai precizez că în această „ultimă misiune" a mea, cum o numește autorul articolului din **Adevărul**, colaboram cu Uniunea Scriitorilor, cu președintele ei chiar, care bineînțeles nu știa faptul că are de-a face cu un „ultim cuțitaș". Așadar, în 14 dimineața, plecat de acasă din str. Dianei spre Muzeul Literaturii Române unde continui să lucrez, în ciuda domnului Laurențiu Duță și a „minerilor" domniei sale, am fost oprit, molestat și purtat cu forța într-o dubă spre secția de poliție nr. 6.

I. — Ce făceați domnule Sabău cu cuțitul pe care pretinde domnul Laurențiu Duță, fost corespondent de presă al Scînteii la Moscova, dacă bine ne-aducem aminte, c-ar fi fost găsit în geanta d-voastră ?

R. — Povestea cu cuțitul e ca în „1001 de nopți". El a apărut de cum am intrat în clădirea Poliției, din senin, înainte de a fi percheziționat sau întrebat măcar cum mă cheamă ; purtat în spatele meu de un individ care după formula de adresare („uite șefu' ce-am găsit") făcea parte, se pare, dintre lucrătorii civili ai respectivei instituții. Mi s-a cerut de mai multe ori să recunosc că instrumentul respectiv îmi aparține, așa cum îmi aparținea casetofonul găsit în geantă. De ce era nevoie ca să-mi fie dat în proprietate cuțitul în cauză nu e greu de înțeles. Domnul Laurențiu Duță înștiințează pe cititorii **Adevărului** că mă așteaptă încă la secția de poliție acest obiect. Eu prefer coupe-papier-ul și lupa de care m-am folosit întreaga viață și îl asigur că nu iau nici cu forța în proprietate obiecte străine. Înscenarea cu tendință de calomniere este evidentă.

— I. — Dar casetofonul ?...

R. — Nu numai casetofonul ci și un magnetofon aveam la mine alături de cărți și reviste, întrucît la orele 11 eram așteptat la Radiodifuziune cu bon la poartă de domnul Valeriu Dăescu. Urma să extrag cîteva fragmente din înregistrările „Fonotecii de aur" (vocile lui Perpessicius, G. Călinescu, Sadoveanu ș.a.) spre a fi audiate în cadrul pelerinajului eminescian din 15 iunie la mormîntul Poetului, pelerinaj care din cauza „minerilor", bineînțeles, nu a mai avut loc.

I. — Cum vă simțiți acum domnule Sabău după ce ați trecut prin ce ați trecut ?

R. — În primul rînd sunt blocat și crispat. În același timp și speriat și tare amărît căci îmi pun problema că spectacolul ce mi-a fost regizat mie se putea petrece cu orice intelectual român și, totodată, el se poate repeta, atîta vreme cît nici o măsură legală nu a fost luată împotriva adevăraților agresori, huligani și bătăuși. N-am să le dau satisfacție de a povesti aici toată seria de mizerii și umilințe prin care am fost silit să trec — în văzul lumii — sub asaltul acestor indivizi ce nu sunt demni de numele de om. I-am tratat cu blîndețe în timp ce ei mă maltratau. Rămîn însă plin de amărăciune că sub haina democrației se mai pot petrece în România asemenea fapte incalificabile ; de asemenea de faptul că pot fi calomniat într-un ziar de mare tiraj care se mai și numește **Adevărul**. Cine va suporta daunele morale sub care am fost strivit în ochii celor care mă cunosc, după ce le-am suportat și le ispășesc și pe cele fizice ?

Interviu de
Nicolae FLORESCU

Protocronism goethean

Înaintea domnului ex-consilier aulic Silviu Brucan, un alt consilier aulic, într-o biată provincie germană, Weimar se pare, cosmopolit convins și consecvent, a împărțit lumea, fără discriminări de rasă, clasă, naționalitate, în proști și deștepți, atrăgînd atenția, cu toată seriozitatea germamană, care-i era caracteristică, asupra unei a treia categorii, e drept, intermediare, mixte, cum s-ar mai putea spune, (in)capabilă de a fi nici una nici alta sau pe cît una tot atît alta, și, din această cauză fiind din cale afară de periculoasă. Aceia despre care se spune și în Sfînta Scriptură că nu sînt nici calzi nici reci, cu alte cuvinte, nehotărîți în a fi fierbinți sau ca gheața, călduții, nu numai neiubiți dar urîți de Dumnezeu.

Iată spre amintire și prudentă tinere sau întipărire în minte geniala anticipație a numitului consilier aulic Johann Wolfgang von Goethe : **„Proștii și deștepții sînt la fel de inofensivi. Numai cei pe jumătate neghiobi și cei pe jumătate inteligenți sînt într-adevăr periculoși".**

Consilierul Goethe, întocmai colegului său, lasă să se înțeleagă că această împărțire nu-l privește, domnia sa situîndu-se deasupra, într-una privilegiată.

Din orice parte am lua-o, departajarea, națională sau cosmopolită, este teoretică, referindu-se la toți sau la niciunul. Încadrarea este personală, liberă, potrivit cu legile banale ale democrației. Ceea ce nu exclude „dreptul puterii" de a decide în cazul celei de a treia categorii, ținînd seama de avertismentul premonitor goethean în ce privește gradul ei de periculozitate.

Și, pentru că întîmplările, ca și personajele, ne-au dus cu gîndul la Goethe, iată și alte exemple de gîndire aluzivă, postumînsinuantă. Adevărat portret-situație indirect, căruia nici un lup moralist nu are nimic a-i mai adăuga : **„Toți adversarii unei cauze care nu-i lipsită de spirit nu fac decît să dea cu bîta în niște cărbuni aprinși, aceștia sar care încotro și aprind focuri acolo unde altfel n-ar fi avut nici un efect".**

Sau, în altă parte, un elogiu adus mentalității feudale, ca să nu spunem de-a dreptul o apologie a servului, la propriu și la figurat : „Există în om și un impuls de a sluji ; de aceea cavalerismul francezilor era un **servage**".

Fiecare popor și individ cu protocronismele și originalitățile lui !

Octavian BARBOSA

Sub vremi...

(urmare din pag. 2)

fere numai la acele articole care constituie capete de acuzație. Principala acuzație a fost aceea că — prin articolele publicate în anii 1936—1938 — am contribuit la atmosfera care a determinat intrarea României în război, în 1941, deci „crimă de război". Avocatul Mihail Traian, — care s-a sfătuit cu soția mea, acesteia fiindu-i interzis orice contact cu mine, atît în timpul pregătirii procesului cît și la proces — a propus ca martori, persoane care m-au cunoscut în acele etape ale vieții mele care constituiau obiectul procesului : G. Călinescu, Gala Galaction, Tudor Vianu, Mihai Beniuc, conf. univ. Vasile Maciu, șef de secție la Institutul de istorie „N. Iorga" — în care calitate au condus un timp și colectivul în care lucram și eu — ultimul fiind regretatul Mihai Gafița, care mi-a fost student. Gala Galaction mă cunoștea bine din tinerețe, apoi ca unul dintre colaboratorii Revistei Fundațiilor Regale, unde fusesem secretar de redacție, iar despre scrierile lui vorbisem în cronicile mele literare din **Gândirea.** Așa cum se întîmpla de obicei, procesul n-a avut loc decît în 1954, la data de 13 martie. În rechizitoriu se afirma că „în timpul războiului, după ce s-a întors din Germania" unde obținusem o bursă de studii, „acuzatul Ovidiu Papadima a continuat să publice articole în ziarul **Universul** și în **Revista Fundațiilor Regale** prin care a preamărit fascismul și pe Octavian Goga". Cîte vorbe, tot atîtea falsuri. N-am colaborat deloc la **Universul,** iar „articolele" despre Goga sunt în realitate cartea mea despre poet. Iar mai departe, în rechizitoriu se spunea că articolele din anii 1936—1938 „au fost scrise într-o perioadă în care forțele fascismului erau în plină ascensiune", contribuind astfel „...la desfășurarea evenimentelor ulterioare, adică la izbucnirea războiului". Adevărul este că, în articolele din anii 1936—1939 am criticat tot ceea ce mi se părea nefast în acei ani, mai ales din politica partidelor, fie cel liberal, fie cel național țărănesc, fie cel legionar. Am criticat și scriitori și oameni de cultură, cînd mi se părea că ei se abat de la datoria lor față de națiunea română, în acele zile. L-am criticat bunăoară pe Mihail Sadoveanu, pentru unele gesturi politice, dar i-am lăudat în **Gândirea** operele literare apărute atunci, ca și pe el ca povestitor, în **Convorbiri literare.** I-am elogiat pe Mihail Dragomirescu, Teodor Capidan,... De aceste articole nu s-a ținut seamă decît pentru a mi se acorda „circumstanțe atenuante". Și ceea ce am publicat în anii 1942—1944 a fost considerat la proces ca „apologie a fascismului", deși acolo era vorba despre dramaturgia lui Lucian Blaga, de poeziile lui Octavian Goga. E drept că în anii 1936—1939 temperamentul, tinerețea și mai ales celebrele pamflete de odinioară ale lui Arghezi mi-au impus unele violențe de stil și de limbaj, la care am renunțat în anii de după 1938.

Rezultatul a fost condamnarea mea la patru ani temniță grea, din care mai bine de jumătate i-am făcut la Jilava, apoi la Craiova, Poarta Albă și Gherla. Am ieșit din închisoare la 7 noiembrie 1955, grațiindu-mi-se cîteva luni din condamnare. Prin decretul 421/1955 au fost eliberați sute de condamnați politici, în urma înțelegerii de la Geneva. În biletul de eliberare se menționa : „Susnumitul poate munci în Întreprinderile de stat sau particulare". Ceea ce e mai dureros a fost interzicerea de a semna și de a publica, care a durat mai bine de 15 ani de la ieșirea din închisoare. Cînd s-a publicat în ziare decretul 421/1955, Institutul se afla pe drum în prima excursie de studii prin țară, întreprinsă cu autobuzul. În timpul opririi într-un oraș, G. Călinescu a coborît și a revenit fluturînd ziarul și strigînd : „Vine Papadima, vine Papadima !" Cînd am revenit la Institut, cîteva zile după 7 noiembrie 1955, mă aștepta salariul pe luna octombrie. G. Călinescu mă numise, cu anticipație, colaborator extern, plătit din fondul nescriptic. Au mai fost la Institut și alte evenimente pentru mine, și bune, și rele, uneori chiar penibile...

Ovidiu Papadima

Grațierea nu a însemnat, cum sugerează și profesorul Papadima, absolvirea totală și definitivă de imaginara vină. Aceasta a continuat să planeze asupra activității, sale publice asemenea unei ubicue umbre malefice. Urmărirea penală a cedat locul persecuției administrative. Carnetul său de muncă indică niște oscilații absurde. Între 1956—1959, funcționează ca șef de sector, dar între 1960—1964 îl găsim ca documentarist. Am mai adăuga că fosta legislație nu i-a conferit eminentului specialist, pedagog într-o riguroasă disciplină și conducător de doctorat gradul de cercetător principal clasa a II-a, cînd ar fi meritat-o cu prisosință pe prima. Iar în 1975, primea, pentru limită de vîrstă o pensie de 1 981 lei, la care s-au adăugat 358, din faimoșii 2%...

Nicolae MECU

De vorbă cu M. Șora

(urmare din pag. 3)

Mircea Eliade, veritabil deschizător de orizonturi. Cu Mircea Eliade i-am studiat pe Aristotel, pe Cusanuc pe Toma din Aquino. Cu Bagdasar, pe Husserl. Și uite așa ; în timpul facultății am intrat serios în opera a patru-cinci mari gînditori care mi-au asigurat un punct de pornire.

I. : Revin cu întrebarea. Dumneavoastră v-ați referit la o serie de întîlniri semnificative pentru dezvoltarea și chiar geneza unor idei proprii. Vă rog să priviți procesul și invers : pornind de la anumite idei proprii pe care le considerați importante în evoluția dumneavoastră să descrieți condițiile în care ele au apărut, sentimentele care le-au premers și însoțit. Mă gîndesc la lucrarea „Du dialogue Intérieur" pe care am căutat-o în mai multe biblioteci — Academiei, Universitară etc. — dar fără succes...

R. : In timpul facultății aveam un caiet cu foi detașabile pe care mi-am tot notat o mulțime de lucruri. Aceste notații le-am folosit mai tîrziu, după ce am sosit în Franța. Nu imediat, căci primii doi ani i-am folosit ca să-mi asigur o bună luare de contact cu realitatea franceză, începînd bineînțeles cu strada pariziană.

I. : Cînd ați ajuns în Franța ?

R. : La sfîrșitul anului 1938 și am stat la Paris pînă la ocuparea acestuia de către nemți, mai precis cu o săptămînă înainte m-am refugiat în sud, unde am ajuns după o mulțime de peripeții. Ne-am așezat la Grenoble. (Eram căsătorit). Acolo am început să scriu, folosindu-mă din plin de notațiile adunate în timpul facultății. Așa mi-am scris prima carte, despre care nu mai știu nimic. Era, după cîte-mi aduc aminte, destul de bine articulată și — oricum — reprezenta punerea pe hîrtie a întregului meu **„sistem".** Am scris-o în românește, deși eram francofon în viața de toate zilele, soția mea și cu mine considerînd că avem mai mult de cîștigat vorbind în Franța franțuzește decît românește. Nu știu ce s-a întîmplat cu acest manuscris. Fapt e că a dispărut. Era destul de voluminos, avea aproximativ 400 de pagini. În acel manuscris pierdut, la problema căutării și găsirii de sine, figura și un capitol, nu mai mare de 3—4 pagini, care se numea „Dialogul interior". Mult mai tîrziu, prin 1944, m-am hotărît să-l dezvolt. Menționez că, încă din 1940, eu pregăteam la Grenoble o teză de doctorat despre Pascal cu profesorul Jacques Chevalier. Prin vara lui '44 mi-a răsărit, cum spuneam, ideea de a dezvolta capitolul amintit și am scris, în franțuzește ,de data asta **Du Dialogue Intérieur.** Această carte a rezultat așadar din reluarea acelui mic capitol al lucrării astăzi pierdute. Ce s-ar fi întîmplat dacă aș mai fi dezvoltat și alte capitole ale acelui manuscris pierdut ? Nu știu.

I. : Avea un titlu lucrarea pierdută ?

R. : Da : Limite. În ceea ce privește cartea **Du Dialogue Intérieur,** ea a fost scrisă foarte repede. De fapt, o scriam nu numai cînd mă așezam la masă ca s-o așternpe hîrtie ,ci o scriam (în cap) mai tot timpul. Mă obseda această carte, chiar și atunci cînd plecam de acasă cu un rucsac gol în spinare, pentru aprovizionare, să văd „ce pică", cum se poate observa și azi prin București (numai că atunci eram în plin război). Știam exact tot ce apucasem să scriu și-mi corectam textul și-l continuam în gînd. Cînd soseam acasă, lucrul la carte înaintase notabil și nu-mi rămînea decît să trec pe hîrtie cele gîndite între timp. Apoi, după război, în toamna lui '45, ne-am întors cu toții la Paris (între timp familia se îmbogățise cu doi copii) și am prezentat-o editurii Gallimard. A fost repede acceptată și programată să apară la sfîrșitul lui 1946. A apărut în ianuarie 1947. Cam asta ar fi, în mare, povestea acestei cărți.

I. : Este posibil să relatați și alte elemente semnificative pentru geneza acestei cărți. Mă gîndesc la elemente subiective, de ordin cognitiv și afectiv, elemente care au marcat procesul apariției și elaborării ideii.

R. : Nu-mi amintesc procesul însuși al elaborării în etapele lui. (De fapt scriam cartea toată dintr-odată, venind spre ea din toate părțile). Dar de orizontul lecturii din acea vreme, de autorii pe care îi frecventam și îi simțeam foarte aproape îmi amintesc. Desigur, în primul rînd mă preocupa Pascal, dar mă apropiasem mult de Augustin. Mai era un autor în care eram absorbit total (sau pe care-l absorbisem total) și anume Péguy, un autor foarte puțin cunoscut în România. Un poet cu totul și cu totul extraordinar. Este ceva copleșitor în el : el este Deschiderea însăși, prospețimea desăvîrșită. Cam aceștia ar fi principalii autori de care m-am simțit aproape, autorii pe care-i simțeam frați — dincolo de lecturile zilnice care făceau parte din documentarea firească și care erau numeroase și diverse.

Întrebarea de care v-am vorbit era o întrebare pe care o duceam cu mine de mult : „ce sînt eu ?". Lucru curios, această întrebare se răstoarnă în timpul redactării lucrării **Du Dialogue Intérieur.**

De unde, la punctul de plecare, întrebarea mea suna cam așa : „ce trebuie să fac pentru a umple locul **meu** în lume ?", pe nesimțite ea s-a transformat în felul următor : „ce trebuie să fac pentru ca acea configurație (unică și ireductibilă) a cărui răspundere cade în întregime pe umerii mei să fie cu adevărat umplută : pentru ca, altfel spus, lumea asta mare din jurul meu să nu rămînă — din vina mea — știrbă în acel loc anume pe care nimeni altcineva în afară de mine, nu l-ar putea umple.

Interviu realizat de
Cătălin MAMALI

(Continuare în nr. viitor)

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie și atitudine intelectuală
Redactor șef
NICOLAE FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacție, prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administrația : **ISIAP**
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76,
Calea Griviței 64—68
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă – an I, nr. 28 | 16 iulie 1990 | 4 pagini – 1 leu

Prima și cea mai de seamă cucerire a ideii de libertate într-un stat democratic este, continuă să fie desființarea cenzurii. O presă concepută și realizată în deplină concordanță cu idealurile politice, socio-istorice, culturale și estetice ale națiunii, fără imixtiunea arbitrară a factorilor administrativi sau a puterii de stat în dirijarea și „amenajarea" peisajului ideologic este dovada supremă, singura de altfel, capabilă să certifice instaurarea cu adevărat a dimensiunilor democratice în viața de zi cu zi a unui popor în structura existențială a unei națiuni. Cuvinte precum libertate, democrație, independență, dreptate socială, echitate **și alte asemenea, golite de sens de dictatura comunistă își pot recăpăta valențele naționale, încărcătura de idei în cotidian ca și în aprecierea istorică doar prin libera circulație a ideilor, prin confruntarea de opinii nestrangulate de nici o intervenție din afară și coordonate doar de conștiința socială a momentului. Pentru a ajunge la un asemenea climat și la recunoașterea de fapt a unei asemenea situații se impune ca autoritățile de stat, reprezentanții parlamentari ai opiniei publice să apere prin legi dreptul la exprimarea liberă a opiniei. O lege a presei nu poate veni împotriva presei. Ea trebuie să constituie cadrul legal în care aceasta se desfășoară, se dezvoltă și se împlinește.**

Ceea ce se întîmplă astăzi în presa românească, mai bine zis în procesul difuzării acestei prese în masele de cititori este, după opinia noastră, o formă perfidă de cenzură, una dintre acele măsuri prin care puterea caută să-și execute controlul asupra liberei circulații a ideilor. Locul așa zisei răposate Direcții Generale a Presei și Tipăriturilor a fost luat acum, în mod scandalos și revoltător, sub raportul atentatului la democrație, de umila, dar atît de covîrșitor importantă, Direcție a Expedierii Presei. Așa cum minerii au luat locul peste noapte securiștilor, la fel poștașii, omul cu tolba de gazete și corespondență a devenit organ de control, cenzor de meserie. El se interpune astăzi, în cel mai odios mod, între dreptul de opinie și dreptul la receptarea liberă a confruntării de idei.

J.L.

Din critica literară a ilegalității

Public, în noile condiții de libertate, un text din ilegalitate, recent recuperat la München. El a fost transmis în două emisiuni ale postului de radio Europa Liberă în anul 1982, în perioada directoratului M. Cismărescu, sub numele și cu vocea bunului și vechiului prieten Mircea Carp, redactor bine cunoscut și mult audiat al acestui post. Domnia sa își face o plăcere din a restabili paternitatea acestui text, pe care l-a dactilografiat după manuscrisul meu (distrus pe loc) pe pagini purtînd antetul Voice of America, aduse în țară în copii xerox. Textul se resimte într-o oarecare măsură de toate contextele și chiar incertitudinile momentului istoric respectiv.

A. M.

Situația culturii române actuale [I]

Observatorii vieții intelectuale românești, din țară și străinătate sînt confruntați în ultimul timp cu o serie de realități care se impun tot mai mult atenției. Este vorba, în esență, de delimitarea tot mai netă a conținutului real al culturii române actuale, care prezintă — în mare — trei compartimente bine distincte : cultura exilului și a diasporei, cea oficială propagandistică, și o a „treia forță", tot din țară, în genere mai puțin cunoscută, dar care prezintă o serie de note particulare ce o individualizează. Asupra acestui fenomen, tot mai bine conturat în ultimul timp, dorim să atragem atenția, fără a pretinde și epuiza descrierea și analiza.

Caracterele acestei „a treia culturi românești", — fără a ignora spiritul și realizările valoroase din exil și diaspora consider că o cultură românească liberă și de înalt nivel poate și trebuie să se facă în primul rînd în țară, — sînt după opinia noastră următoarele :

1. Refuzul tacit, uneori și declarat, al cultului personalității familiei Ceaușescu. Mulți oameni de cultură din țară, ca de altfel și din străinătate, nu se asociază acestui cult grotesc. Ei fac tot ceea ce le este omenește posibil să i se sustragă, nu se alătură nici unei manifestări festiviste, consideră umilitor și ridicol un cult al personalității care este străin și de tradițiile poporului român și chiar de esența marxism-leninismului. El nu are echivalent în nici una din țările socialiste, cu excepția Coreii de Nord. Brejnev, Kadar sau Jivkov au acest minim bun simț de a nu inspira ode și tămîieri tot mai stridente și respingătoare.

2. Oamenii de cultură români din țară cu care am stat de vorbă fac o netă deosebire, după ei esențială, între permanențele poporului, istoriei și culturii române și episodul nefericit al „erei Ceaușescu". Propaganda de partid urmărește prin toate mijloacele să identifice interesele grupului conducător cu istoria, tradițiile și aspirațiile întregului popor român. Or, reprezentanții de toate categoriile ale culturii românești neoficiale refuză această confuzie. Ei nu confundă o istorie și o cultură milenară și care va continua cu certitudine și după încheierea acestei „ere" (căci experiența dovedește prăbușirea inevitabilă a tuturor regimurilor dictatoriale) cu politica unui regim așezat pe baze represive, dar șubrede și efemere. Mulți intelectuali continuă să creadă cu toată convingerea atît în continuitatea cît și în viitorul liber al culturii române și consideră faza stalinistă și a cultului personalității doar ca episoade trecătoare, chiar dacă profund nefaste. Cine-și mai aduce aminte, în definitiv, de cultul lui Gheorghiu Dej ? Dictatorii vin și pleacă, poporul și cultura română își continuă existența. Acestui popor și acestei culturi române, neaservite și netotalitare, intelectualii care aparțin categoriei de care vorbim înțeleg să se devoteze în forme dintre cele mai diferite, dar pe cît le este posibil în afara cadrelor și directivelor culturii oficiale. Ei gîndesc și în perspectiva viitorului, știu să continue tradițiile românești pozitive, reale (nu inventate), nu subscriu la doctrina oficială a „protocronismului" și trec, ori de cîte ori au ocazia, **dincolo** de **normativele** ideologiei și ale propagandei de partid.

3. Cultura română neînregimentată — pe care o putem defini de tip umanist, liberal și pluralist — nu pune neapărat în discuție ordinea socială existentă, dar aspiră din toată ființa sa la umanizarea și liberalizarea actualului regim inutil și nefast represiv. Ea crede în libertățile și drepturile omului, care în ordinea culturală se traduc prin libertatea circulației ideilor și persoanelor, prin ridicarea restricțiilor de călătorie, documentare, corespondență și a tuturor contactelor intelectuale, prin asigurarea libertății de

Adrian MARINO

Continuare în pag. 3

Roza vînturilor

După cinci decenii de la sfîrtecarea țării

Ieri m-am întors de la Iași, unde m-am dus să văd cum bîntuie molima panicei. E o adevărată ciumă morală : Iașul s-a înjumătățit. Poate acum se vor îndemna unii să se întoarcă la ale lor. Peste o zi ori două am să mă duc iar acolo, ca să fac bucurie celor ce mă văd trecînd liniștit pe ulițele goale : nici nu-i cunosc, însă observ că faptul îi reconfortează. Am acolo toată biblioteca și manuscrisele și o liniște pe care aici nu pot s-o aflu.

Am căzut la pămînt acum două luni, cînd cu cedarea Basarabiei și Bucovinei ; mă simt înjunghiat acum de ruperea unei jumătăți a neamului nostru din Ardeal. Refuz să cred că e ceva definitiv ; totuși mai fericiți decît unii din noi sînt cei care au murit.

Iată cum se adevărește blăstămul din capitolul 3 al lui Isaia. Mă tem că încercările noastre prea crude nu s-au isprăvit. Supărările și aversiunea de care vorbești revizuiește-le bine. Vinovații sînt între noi : nepregătiții, neoneștii, inconștienții și inapții.

Îți doresc o toamnă liniștită
cu prietenie Mihail Sadoveanu

1 septembrie 1940

N. Caranica

POLEN

Polenul tău m-a găsit,
Polenul meu te-a găsit,
Vînturile lumii
Leagănă păunii.

Pasăre, nufăr, păun,
Nu știu prea bine ce spun.
Dau ghes din pistil
Șotii de copil.

Sîngele zumzăie și el,
Mișcă aerul Ariel,
O-le, o-le-le, o-len,
Nu vă temeți de polen.

Iartă-mă, vînt înalt,
De grăiesc din asfalt.
Iertați-mă, sucuri,
Nu-i ușor să te bucuri.

Polenul meu te-a găsit,
Polenul tău m-a găsit
Umblu cu scripca și pilda
Îndrăgostit ca Matilda.

Umblu pe galbene poduri
Caraghioz de roduri,
Umblu pe mizici, ca tata,
— Beati quorum tecta sunt pecta !

La Cluj pașii mei,
La Paris pașii tăi.
Sună de beau sau bei
Ciorchinii, zurgălăi.

O-le, o-le-le, o-len,
Ne găsi floarea polen.
O-le, o-le-le, o-li,
Ape multe ocoli.

Polen de slavă-purim,
Ester la săraci velință.
Ca să nu murim
Bem din umilință.

FĂRĂ SĂ ȘTIU

Iubire, sunet argintiu
Lumină-n apă, lunecare,
De unde chemi cîntînd, din care
Aur adînc arzînd în mare
Mă tot îndemni să vreau, să fiu ?

Vie te joci cu multul viu,
Iară și iar la tine lunec,
Mă fac aurora, mă-ntunec
Acu-s văpaie, acu fumeg,
Fără-ncetare mor și-nviu.

Cu tine infinit mă-mbiu,
Pe toate limbile te laud,
Aud ecou și parcă n-aud,
Ci de-mi șoptesc că-n van te caut
Te strîng la piept fără să știu.

Cioara vopsită

Se umblă din nou cu **cioara vopsită!** Cineva vrea să ne facă să vedem iarăși în orice frunză scuturată sau în orice fulg din pană de vrabie o aripă de privighetoare. Procedeul nu e nou; el aparține mistificării, ca și, „ochelarii de cal", ca și atîtea și atîtea alte elemente ale manipulării opiniei publice, pe care, cu duhul lui neîmblînzit, neamul nostru de oameni ageri și plini de bun simț, le-a veștejit în inspirate expresii lingvistice, toate, absolut toate, expresii ale stigmatizării **nerușinării** unei mentalități.

Domnul prim ministru Petre Roman declară la București, ca și în Elveția, în Spania, ca și la Paris, în Italia, ca și în Anglia, că **drumul spre democratizare** al României **este ireversibil.** Constatăm însă că A.I. Iakovlev, ideologul gorbaciovismului la Moskova, folosește exact aceeași formulare la ultimul congres al P.C.U.S.-lui. Dovadă că și comunismul este **ireversibil,** iar sloganurile sale, pe un meridian sau altul, sînt la fel de golite de conținut, pe cît sînt lipsite de bun simț. Democrație comunistă am trăit din plin, afișată drept politică națională și chiar internaționalist proletară de cea mai neagră și mai odioasă tiranie din cîte a cunoscut istoria omenirii pînă astăzi. Dacă unii vor să îmblînzească tragismul unei vieți de rob, cum este cea pe care au dus-o în ultima jumătate de veac populațiile din **țările așa-zis socialiste,** ce nu și-au dorit, ci au fost în mod bestial silite să adopte modelul stalinisto-leninist al Kremlinului, atunci ar fi normal, dacă sinceritatea și buna credință îi animă, să încerce să privească adevărul în față, să nu se ascundă după formulele gratuite ale unor promisiuni, incapabile să răspundă năzuințelor de libertate ale maselor populare. Ministrul de externe al U.R.S.S. și-a revendicat cu candoare în același cadru ideologic „schimbările revoluționare" din țările socialiste, lăsînd să se înțeleagă, fără dubiu, că precum în bine știutul obicei al imperialismului țarist, nimic nu s-a clintit, între hotarele comunismului, fără știrea Moscovei și fără aprobarea Tătucului. Cum rămîne deci cu **ireversibilitatea** drumului ales de domnul Roman ?

Întrebarea nu are nevoie de răspuns. Sîntem menținuți între aceleași cadre, trăim după aceleași norme, dar **spunem** că sîntem alții și amenințăm Europa occidentală cu zgomotoasele noastre **„transformări"** sau, mai bine-zis, **„restructurări".** Nimeni nu a văzut pînă acum ce înseamnă acestea, care este rezultatul lor, spre ce tărîmuri navigăm ! Ne menținem în apele incerte ale unui comunism pe cale de **transfigurare** (în ce anume, nici măcar inițiatorii lui nu prea știu bine) și strigăm din plămîni cît mai tare, ca să-i asurzim pe alții, că noi, foștii și prezenții comuniști, ne-am săturat de comunism.

Și-a fixat Mihail Sergheivici un salariu de prezident al U.R.S.S., a venit și pentru domnul Ion Iliescu o „propunere" asemănătoare, și Parlamentul țării, într-o deplină „originalitate" a intenției și o perfectă „unanimitate" în realizare, a aprobat această sublimă măsură democratică. Faptul că se creează o întreagă **instituție a președenției** de stat a României, cu patru departamente și destule servicii, în stare să înglobeze un aparat administrativ complet, nu ne miră. Doar, „cabinetul 1" trebuia „transformat" și el, cum au fost atîtea **transformate** de cînd P.C.R.-ul, s-a autodizolvat. Ne întrebăm însă cu ce bani va fi subvenționată această nouă **cancelarie prezidențială.** Căci dacă e democrație, să știm măcar **cînd, cum** și **ce** plătim. Nu ne miră, evident, nici hotărîrea domnului Ion Iliescu sau a Parlamentului țării de a stabili la Cotroceni, în clădirile renovate de constructorii ceaușiști, reședința prezidenției sale. Dacă tot e vorba să creăm o **Casă albă** în România, așa cum își doreau fostul dictator și „odioasa lui soție" și cum ne înștiințează ziarul **Adevărul** că preconizează să realizeze domnul Ion Iliescu, de ce n-am recurge tot la bietele domenii regale. Democrația, ca democrație, dar cu sceptrul prezidențial, și, dacă nu așa, cel puțin cu... **reședință !** Ceaușescu a fost împușcat, dar avidele lui aspirații de putere și lăcomia imposturii ce-i caracterizau atît de bine regimul, **continuă** să trăiască, **renasc** cu furie, în sufletele celor care

Nicolae FLORESCU

(Continuare în pag. 4)

Un triptic al prieteniei

Am recitit de curînd comentariul lui Constantin Noica la dialogul platonician **Lysis** — Despre prietenie. Noica arăta că vechii Greci foloseau pentru „prietenie" cuvîntul **philia** care însemna în același timp atracție, simpatie, interes pentru cineva sau ceva. De aici s-au tras cuvintele **filantropie** (philia — anthropos), **filosofie** (philia — sofia), **filologie** (philia — logos), **filarmonica,** etc. Pentru a exista însă o adevărată prietenie între oameni se cuvine ca **atracția, simpatia** și **interesul** să fie reciproce.

O asemenea prietenie în înțeles socratic a existat acum vreo 60 de ani între patru fruntași ai tinerei generații de la 1930 anume Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Ionel Jianu și Constantin Noica și ea a durat pînă la sfîrșitul vieții. Deși cel mai vîrstnic dintre cei patru, am rămas singurul supraviețuitor și de aceea mă simt dator să reconstitui din amintiri și corespondențe, povestea acestei prietenii exemplare, care a rezistat și zbuciumului istoriei și măcinării vremii, și obstacolelor depărtării.

Au existat între noi multe asemănări și tot atîtea deosebiri. Toți eram tineri cam de aceeași vîrstă cu diferențe de doi sau patru ani între noi și ne aflam toți la începutul carierei noastre în activitatea publică. Toți am avut o formație universitară, dar fiecare în altă parte a lumii : Comarnescu în Statele Unite ale Americii, Mircea Eliade în India, Constantin Noica în universitățile germane, iar eu la Sorbona, în Paris. Toți am crezut în valorile calitative ale culturii și am luptat pentru afirmarea lor. Mircea Eliade și cu mine am avut catedre universitare de unde am putut exercita o influență directă asupra studenților noștri, pe cînd Petru Comarnescu și Constantin Noica n-au ajuns să obțină asemenea posturi, deși aveau titlurile necesare pentru acordarea lor. Mircea Eliade și cu mine ne-am desfășurat o bună parte din activitatea noastră în Occident, cu posibilitatea de a asigura operei noastre o răspîndire mondială, pe cînd Petru Comarnescu și Constantin Noica și-au văzut limitată acțiunea numai la animarea și promovarea culturii în țară.

Nici ca fire nu ne potriveam. Petru Comarnescu era entuziast, agitat, furtunos, spontan, exaltat, inimos, gata de acțiune, avînd idei noi și îndrăznețe, pe cînd Mircea Eliade era ponderat, stăpîn pe sine, cu o putere de muncă extraordinară, bine organizat, avînd țeluri precise, bine cumpănite, pe care le urmărea cu o perseverență neclintită pînă la realizare. Comarnescu era un animator, Eliade un înfăptuitor. Primul era risipit în zeci de acțiuni în domenii diferite ,al doilea era concentrat, metodic, perfect planificat. Eliade era o voință, Comarnescu un vulcan.

Constantin Noica avea o fire contemplativă, o înclinare către filosofie, un spirit subtil, prețios, care mînuia paradoxul cu o uimitoare abilitate. Nu era nimic ostentativ, dar, sub aparenta sa umilință, se manifesta o pătrunzătoare înțelepciune în descifrarea rosturilor adînci ale lumii și ale vieții ; era un dascăl și un înțelept, care știa să îndrume tineretul spre cultură prin dialogul socratic. Într-o **scrisoare,** din 8 octombrie 1969, Noica îmi mărturisea : **„Nu mai puțin m-ai mișcat, ca bunic, evocînd lumea în care vor trăi nepoții și nepoțelele noastre. Va fi una mai bună ? Și mai putem noi înșine face ceva pentru ea? Eu o să încerc, în ce mă privește, nu atît cu cărți, cît cu înverșunarea de a modela cîțiva tineri pe plan de cultură. Oricum va fi lumea de mîine, cu siguranță va fi una a culturii. Dacă**

I. JIANU

(Continuare în pag. 4)

Sub reflector: Generația optzecistă

1. Numele.

1. IOAN GROȘAN.

2. Locul și data nașterii.

2. 3 octombrie 1954, comuna Satulung, județul Maramureș.

3. Studii (în cazul studiilor filologice, se va preciza titlul lucrării de licență).

3. Facultatea de filologie, secția română-spaniolă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, 1978 ; lucrarea de licență — **Filmul și literatura română.**

4. Profesia de bază ; ocupațiile ulterioare studiilor ; ocupația actuală.

4. Profesor de limbă și literatură română ; din anul 1978 pînă în 1988 profesor la Școlile generale 157 și 309, București ; din 1988 referent în cadrul Uniunii Artiștilor Plastici.

5. Care este profesia ideală pe care ați alege-o, dacă ați fi în situația s-o faceți ?

5. Profesia de scriitor.

6. Circumstanțele debutului (în presă și în volum).

6. Debut în presă în **Echinox** (1974) cu articolele de critică, iar în volum cu **Caravana cinematografică** (povestiri), 1985, Ed. „Cartea Românească".

7. Lista volumelor publicate.

7. **Caravana cinematografică,** Ed. „Cartea Românească", 1985, și (probabil) **Trenul de noapte,** Ed. „Cartea Românească", 1989.

8. Întocmiți o „radiografie" a receptării lor.

8. Recenzii de întîmpinare (favorabile) : Nicolae Manolescu, Eugen Simion **(România literară),** Mihai Ungheanu **(Luceafărul),** Radu Călin Cristea **(Familia),** Marian Papahagi **(Tribuna),** Liviu Petrescu **(Steaua),** Ioan Buduca **(Amfiteatru),** Radu G. Țeposu **(Flacăra),** Florin Faifer **(Dialog),** Ștefan Berbely **(Vatra),** Cornel Regman **(Viața românească),** Ion Pecie **(Ramuri),** Tia Șerbănescu **(România liberă),** Val Condurache **(Convorbiri literare),** Radu Săplăcan **(Astra),** Adrian Costache **(Învățămîntul liceal și tehnic profesional),** Mircea Mihăieș **(Orizont),** Ioan Moldovan **(Tribuna),** Ioan Holban **(Cronica)** etc. Recenzii nefavorabile : Narcis Zărnescu și Narcis Zărnescu **(Săptămîna)** ; Comentarii de sinteză : G. Dimisianu **(România literară),** Monica Spiridon **(România literară),** Alexandru Condeescu **(Luceafărul),** Corina Ciocîrlie **(România literară),** Cristian Moraru **(Ateneu),** Dan Grădinaru **(România literară),** Liviu Antonesei **(Opinia studențească).**

Toți autorii pomeniți mai sus (exceptîndu-l pe Narcis Zărnescu, care m-a amuzat), m-au impresionat prin căldura, bunacredință, inteligența critică și eleganța cu care s-au aplecat asupra cărții mele de debut. Mi-e greu să aleg din noianul de fraze de mare acuitate vis-à-vis de proza mea ; o fac totuși pentru că în două dintre ele am văzut o perfectă intuire nu numai a ceea ce-am făcut, ci și a ceea ce voi face, dacă voi reuși, mai departe : **„Ioan Groșan a vrut să arate că tema nu contează în literatură, compunînd o întreagă literatură a temei : tema contează exclusiv ca temă a literaturii"** (Nicolae Manolescu) : **„Este de urmărit în cartea lui Ioan Groșan, care unora le-ar putea părea stilistic ruptă în două, punerea în ecuație a mereu acelorași termeni : scriere-trăire, literatură-existență, a scrie — a exista. Aici este după mine elementul principal prin care textele comunică, un fel de supra-temă a celor patru povestiri, limpede formulată în primele două, mai ascunsă în a treia, din nou explicită în ultima"** (G. Dimisianu).

9. Ați frecventat cenacluri sau cercuri literare ?

9. Am frecventat cenaclul „Echinox", Cenaclul de Luni, Cenaclul „Amfiteatru" și Cenaclul din Tei.

10. Vă considerați afiliat unui grup literar ?

10. Îmi place să mă consider echinoxist.

11. Se poate spune că ați avut un mentor ?

11. Un mentor în înțelesul obișnuit, „clasic" al cuvîntului, n-am avut, dar nu pot uita atmosfera extrem de stimulatoare, de mare — chiar dacă uneori și ludică — intelectualitate a „Echinox"-ului clujean din anii '74—'78, condus atunci de superbul triumvirat Ion Pop — Marian Papahagi — Ion Vartic.

Interogatoriu literar

12. Care au fost factorii cu influență decisivă asupra carierei dumneavoastră literare ?

12. Trebuie să repet : **Echinox**-ul în primul rînd, apoi, în perioada bucureșteană, Cenaclul de Luni, revistele **Viața studențească, Amfiteatru** și **Știință și tehnică** (nu e o glumă, în ultima există și acum un serial care permite supraviețuirea ideii de Ars Amatoria) și nu în ultimul rînd, bineînțeles, înțelegerea și sprijinul moral al părinților.

13. Ce limbi străine cunoașteți ?

13. Franceza, spaniola, parțial rusa.

14. Care sînt literaturile la care aveți acces în original ?

14. Literatura franceză și cea spaniolă. Prin obligațiile de student, am citit literatura spaniolă (Cervantes, Lope de Vega, A. Machado, Unamuno, Garcia Lorca, Ostega y Gasset) și sud-americană. Prin intermediul francezei am ajuns la autori pe care altfel nu i-aș fi putut citi în original și nici în română (Musil, Soljenițîn, Kundera, Nabokov, ș.a.).

15. Ați tradus, prefațat sau comentat autori străini ?

15. N-am tradus decît sporadic, n-am prefațat și, în scris, am comentat destul de rar **(Despărțirea de Matiora** a lui Valentin Rasputin, **Toamna patriarhului** a lui Márquez).

16. Alcătuiți un raft imaginar din volumele scriitorilor preferați.

16. **Teatru** și **Momente și schițe** de Caragiale, **Poezii** de Eminescu, **Bunavestire** de Breban, **Maestrul și Margareta** de Bulgakov, **Jocul cu mărgelele de sticlă** de Hess, **Moartea la Veneția** de Thomas Mann, **Lolita** de Nabokov, **Guillaume, Poetul și Administratorul** de Virgil Mazilescu, **Moartea lui Ivan Ilici** de L.N. Tolstoi, **Cărarea pierdută** de Alain Fournier, **Hotarul** de Vaclav Rezać, **Demonii** de Dostoievski, **Don Quijote** de Cervantes, **Istoria...** lui Călinescu, **Cartea de iarnă** de Ion Mureșan, **Doamna Bovary** de Flaubert, **Condiția umană** de Malraux, **Ulise** de Joyce, **Cătunul, Orașul** și **Casa cu coloane** de Faulkner, **Războiul sfîrșitului lumii** de Vargas Llosa.

17. Se poate spune că aveți „modele printre prozatorii români ?

17. Se poate spune, dar nu e păcat?...

18. Dar printre scriitorii altor literaturi ?

18. Am fost multă vreme, în primii ani de facultate, obsedat de Faulkner, în excepționalele traduceri ale lui Mircea Ivănescu și Andrei Ion Deleanu. Mi-a fost foarte greu la un moment dat să scap de modul lui de dezvoltare a frazei, mod care mi se părea infailibil pentru că putea ataca orice situație, fie „înaltă", fie derizorie, cu același succes sigur. Și-acum îmi mai surprind sechele faulkneriene în felul plasării anumitor grupuri conjuncționale.

19. Ce regizori de film vă plac ?

19. Lucian Pintilie, Nikita Mihalkov, Fellini, Martin Scorsese, Coppola, Mircea Daneliuc, Buñuel, Walt Disney, Charlie Chaplin, Copel Moscu.

20. Sînteți meloman ?

20. Nu sînt un meloman îndrăcit și preferințele mele sînt cam amestecate.

21. Aveți preferințe bine definite în domeniul plasticii ?

21. N-am.

22. Scrieți și altceva decît proză ?

22. Am scris teatru **(Brambovalpurginio sau Amurgul Evului Mediu, Groaznica sinucidere din strada Fidelității, Școala ludică)** pe vremea studenției, pentru grupul Ars Amatoria. Ultima piesă, **Școala ludică** era să intre, prin 1978, în repertoriul la „Bulandra", dar proiectul, din motive misterioase, a căzut. Ea se mai joacă din cînd în cînd de trupe de amatori prin importante noduri feroviare : Brașov, Sighișoara, Beclean, Dej, Jibou...

23. Ați cochetat și cu critica ?

23. Școala **Echinoxului** m-a obligat să scriu și critică, mergînd de la recenzii, cronici, pînă la eseuri și profesiuni de credință **(Ucenicul prozator,** de pildă, un articol la care țin, publicat în 1978 sau '79 în **Echinox).** La **Amfiteatru** am avut o vreme, la ora exploziei generației mele, rubrica de debut în proză. Am mai publicat critică în **România literară, Contemporanul, Ramuri,** dar nu simt nevoia să dau lista titlurilor ; ar fi prea lungă.

24. Ce exigențe minimale trebuie să satisfacă un scriitor ca să poată fi calificat ca atare ?

24. Un scriitor, pentru a merita acest nume, trebuie să aibă înzestrare (vocație) de scriitor, conștiința nobleței și valorii profesiunii sale și credința că literatura, chiar dacă nu va salva lumea, o poate face mai bună.

25. Ce atracții are, în ochii dumneavoastră, proza față de alte genuri literare ?

25. Ea se situează „cu o idee" mai aproape de realitate decît poezia (pe care o admir pînă la uimire, pînă la lacrimi) și ca atare, în principiu, posibilitățile ei de cuprindere imediată sînt mai mari și, iarăși în principiu, mai ușoare. Proza, cred eu, se poate **și** învăța, chiar fără un talent de excepție ; poezia, nu. Poet te naști, prozator — unul de valoare medie — te poți **și** face.

26. Ce șanse acordați romanului în mileniul al treilea ?

26. Șanse mari. Romanul are și cred că va avea mereu capacitatea de a metamorfoza, de a îngurgita în „stomacul său de rechin" (cum spunea într-un interviu Nicolae Breban) toate tehnicile de scriitură epică posibile, chiar și pe acelea ce vor tinde să-i desființeze statutul, digerîndu-le și înnoindu-și mereu fizionomia, fără a-și pierde însă specificul de **romanesc.** Vor exista, probabil, și perioade de criză a romanului, dar ele nu vor fi decît simple pauze de respiro înaintea unor noi etape de înflorire.

27. În ce împrejurări v-ați descoperit vocația de scriitor ?

27. În liceul „Gh. Șincai" din Baia Mare, cu cîțiva ani înainte de pensie și de moarte, profesorul Doniga, un bătrînel zîmbitor și blînd care se ocupa cu folclorul Maramureșului, m-a scos să citesc o compunere despre eroii din **Iliada.** Nu mai știu bine ce scrisesem eu acolo, dar țin minte că bătrînul dascăl de limba și literatura română a făcut ochii mari, m-a întrebat de unde vin (veneam de la țară), dacă am chiar citit **toată Iliada** (o citisem) și dacă m-a ajutat cineva la compunere (cine să mă ajute ?...). Apoi mi-a pus nota 8 și la sfîrșitul orei m-a luat de după umeri și m-a dus cu el pe scara profesorală (ceea ce era o mare cinste pentru mine, scara era de marmură, nu cobora un elev pe-acolo), întrebîndu-mă : „Ei, Groșane, facem noi doi literatură ? Ce zici ?" „Facem, domnule profesor", am răspuns eu copleșit. Și am făcut. A fost momentul cînd cineva mi-a deschis ochii și mi-a arătat că s-ar putea **să zacă,** să fie ceva în mine, și, pe nesimțite, l-am crezut.

28. Cînd sînteți optimist, ce idee vă faceți despre cititorul căruia vă adresați ? Dar cînd sînteți pesimist ?

28. Cînd sînt optimist, cititorul căruia mă adresez este **„mon semblable, mon frère",** iar cînd nu sînt optimist, nu sînt nici pesimist, pentru că la mine anotimpul lui „optimist" nu e „pesimist", ci „revoltat". Iar cînd sînt așa, prefer să nu mă gîndesc la cititor.

29. Există un public ideal pe care mizați?

29. Sigur că există. Este publicul care a receptat atît de bine **Caravana cinematografică** și exigențelor căruia îi sînt dator cu cărți bune.

30. Ce rost mai are, în vremea noastră, să scrii literatură ?

30. A scrie literatură astăzi înseamnă a-ți edifica în acest fel propria personalitate și a-ți cultiva credința în iluzia că scriind, edifici cît de cît, în bine, frumos și adevăr, și personalitatea altora.

Anchetă realizată de
Monica SPIRIDON

Mircea Eliade — Jurnal [XXIII]

10 iulie 1984. Astă seară am invitat la masă pe Directorul editurii *Jaca Book* Sante Bagnoli, și pe colaboratoarea sa Maretta. Urcăm apoi la noi, și stăm de vorbă aproape două ceasuri. Aflu multe lucruri despre situația culturală a Italiei. Ceea ce mă impresionează mai ales : traducerea scrierilor lui Henry de Lubac, în 40 de volume, și ale lui Hans von Balthasar„ în 65 de volume. Ca și cum am trăi cu o jumătate de veac în urmă... Jaca Book își organizează programul editorial pe 10—15 ani...

În ceea ce privește publicarea colecțiilor de artă, arheologie, sociologie — curajul lor mă uluiește. E drept, difuziunea acestor cărți scumpe nu se face prin librării, ci de la Editură la cititor, prin oficiile poștale. Și o bună parte din volumele de istoria artelor, cu o iconografie considerabilă, se tipărește în Iugoslavia...

Paris, 1 august. Termin (în sfîrșit !...) de scris și transcris prefața (scurtă și mediocră) la excelentul volum al lui Culianu, *Expériences de l'extase.* Ce-am ajuns !... Jean-Luc Pidoux-Payot îmi ceruse această *Prefață* (condiție sine qua non ca să publice cartea) ; era vorba de prima lucrare a lui Ioan în Franța ; trebuia «recomandat de o autoritate». Cum tot amînam, a trimis cartea la tipografie și mi-a rezervat două pagini. Apoi ,de curînd, mi-a precizat *dead-line :* 20 august.

Admirația mea pentru Ioan este sinceră și fără margini. Dar, de curînd (de cînd ? probabil, din iarna aceasta) mi-am dat seama că orice *dead-line,* și orice text care mă depărtează de *Autobiografie* — mă reduce la o stare de larvă : sînt incapabil să gîndesc, chiar cînd nu am de scris decît cîteva pagini.

Sper că voi putea scrie odată tot ce gîndesc despre Ioan Culianu.

August. Regăsesc sursa acelei admirabile metafore a morții : *departe.* G.T. Kirileanu a auzit-o de la o bătrînă din Broșteni. I-a spus că, în ceea ce o privește pe ea, *„nu-i mult pînă departe" adică :* nu mai are mult de trăit *(Corespondență,* p. 51). Mă întreb dacă a cercetat cineva originea și difuziunea acestei expresii.

August. Îmi pare rău că, acum vreo zece ani, n-am încurajat pe vreunul din studenții mei să ducă mai departe observațiile mele în legătură cu importanța „filozofică" a cultului, morților ; în fond, acest cult a impus ideia **autonomiei spiritului.**

O paralelă cu situația de azi : teologiile își pierd importanța și actualitatea, dar parapsihologia și spiritismul „demonstrează" în ochii multora. autonomia și supraviețuirea sufletului.

15 august. Sfîrșesc cu oarecare melancolie ultimul volum din *Jurnalul* lui Ernst Jünger ; *Soixante — dix s'efface: 1965—1970.* Mi se pare oarecum didactic și prolix.

Atîtea călătorii : în Asia, în Islanda, în Portugalia, etc. etc. — și toate prezentate în amănunte. Întristat mai ales de uniformitatea orașelor din lumea întreagă. Nu erau așa acum vreo 30 de ani. Ca să nu mai amintesc de Egiptul, Ceylonul și India din vremea tinereții mele, 1928—1931, cînd le-am cunoscut.

17 august. Pentru ecologia de astăzi, scrie undeva C. Noica, „mediul sau balta sunt mai adevărate decît broasca"...

Paris 19 august. Misterele memoriei și farsele pe care ți le poate juca. Din atîtea versuri din *Os Lusiados* pe care le știam, îmi dau seama, astăzi, că nu-mi mai amintesc decît de acest fragment :

...E o piscosa Cizimbra.

Cred că înțeleg de ce : piscosa înseamnă „cu mult peste". Cuvîntul m-a impresionat de la prima lectură. Și nu l-am mai putut uita... Dar — pentru care motiv ?...

Groningen, 23—26 august. Invitați de Ioan și Carmen Culianu, în locuința lor, din Korreweg 60A (De data aceasta, ca să ne evite scările etajelor, au cumpărat un mare și comod pat, pe care l-am camuflat în salon...). Zile superbe, pe care le petrecem „odihnindu-ne" ; adică, fără excursii și fără conversații înregistrate. (Acel volum -interviu, pentru noua colecție pe care o conduce Paul G. la Albin

(Continuare în pag. 4)

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XII)

ÎN OM ZAC PORNIRI OBSCURE

Dintre figurile șterse ale profesorilor de religie, se distinge statura falnică, împodobită de barbă neagră a lui Iuliu Scriban și după ea, alta săltăreață a părintelui Constantin Popescu cu barbă căruntă și tunsă.

Nepot al faimoșilor ierarhi moldoveni Neofit și Filaret Scriban, proaspăt sosit din Germania, poliglot cu prestigiu de învățat, Iuliu era în vremea aceea speranța întrupată a bisericii din vechiul Regat. Avea un nume care domina viața eclesiastică. Academia Română îl premiase pentru o carte de predici. Se alăturase marei mișcări de înnoire culturală a lui Nicolae Iorga, vulcanicul apostol al românismului integral. În ochii publicului, figura jupiterică a lui Nicolae Iorga arunca reflexe și asupra lui Iuliu Scriban, asemănător oarecum prin înălțime și prin barba neagră. Această apropiere aparentă și necontrolată făcea să i se atribuie lui Scriban supranumele de Iorga al bisericii. Biblioteca lui poliglotă era o manie decorativă, învățătura lui o paradă, călugăria lui o poză ostentativă. Fotografia lui impresionantă apărea necontenit în ziarele timpului cu reportaje care îl designau ca viitor mitropolit primat al României. Referindu-mă, mult mai tîrziu, la această sete de reclamă, l-am numit, într-o polemică nedreaptă față de mine, „Prea Fotografia Sa". Compunea fără încetare articole, pe care le bătea singur la mașină, lăsînd degetele să cugete în voia lor. Curînd avea să se descopere că, în numeroasele polemici, cu care umplea presa bisericească, semnate cu diferite pseudonime, se combătea pe sine însuși cu pasiune de flagelant, neuitînd, firește ,să apeleze la numele său adevărat ca la o autoritate de mare prestigiu. Ca urmaș al bunului părinte Nazarie la direcția seminarului, a fost un polițist sadic, care își recruta spioni dintre băieții mai frumușei ai claselor, indiferent de notele lor din catalog. Cu concursul acestor „scribănești" teroriza școala. Gusta cruzimea plăcerii de a elimina pe elevi pentru nimica toată. Un coleg, surprins că citea în orele de meditație volumul La noi în Viișoara, **de Mihail Sadoveanu, a fost dat afară din școală pentru o lună de zile. Personal n-am avut să mă plîng de Iuliu Scriban, nici n-am citit cărțile străine, pline de apă chioară, pe care le recomanda ucenicilor săi, dar trebuie să recunosc că perversitatea unui om de conducere se reflectă asupra tinerelor caractere ca bruma lui octombrie asupra corolelor întîrziate. De altfel Iuliu Scriban avea să supraviețuiască amar de ani, fantomă a reclamei false pe care și-o făcuse.**

Cu părintele profesor Constantin Popescu am avut cele mai curioase relații din viața mea. Era doctor în teologie de la Cernăuți. Facultatea ortodoxă din acest oraș, austriac pe-atunci, se bucura de un renume unic în lumea orizontului creștin. Acei profesori învățați, care aduceau din știința protestantă un iz de raționalism în inerția seculară a orodoxei : de-acolo au ieșit unica traducere în românește a Coranului **mahomedan, cel mai temeinic studiu în limba noastră despre budism și o cuprinzătoare istorie a creștinismului universal. Părintele Constantin Popescu purta un orgoliu umflat de sfera largă a renumelui acestuia. El nu mergea ca toată lumea, pășea săltăreț în vîrful picioarelor, abia atingînd pămîntul, care altfel n-ar fi putut îndura greutatea învățăturii sale. N-a fost lecție să nu ne atragă atenția că e doctor în teologie de la Cernăuți, — în treacăt fie zis, singura operă a sfinției sale. Părea că și ochelarii în ramă de aur fac parte integrantă din acest doctorat. Nu l-am văzut niciodată așezat pe catedră cu fața spre noi. Eram prea netrebnici ca să privim strălucirea doctoratului cernăuțean. Întorcea soldiu spateaza scaunului, trintea cotul pe catedră, răzima tîmpla doctorală într-un deget și înțepenea ochii în fereastră atît de fix, un ceas întreg, încît ne temeam să nu se spargă geamul. Găsea de prisos să articuleze măcar o frază, fiindcă lecțiile existau numerotate în manual și fiecare știam care vine la memorizat. Nu se uita la noi nici cînd ne asculta. Chema elevii în serii, mecanic și neschimbat, după ordinea catalogului. Cînd i se părea că a suportat destul pe unul, dezlipea degetul de tîmplă, găurind mereu geamul cu ochii, indica în gol și mormăia cu basul său îmbufnat : „— Allalt !" Expresia preferată, ce preciza distanța nemăsurată dintre măreția sa și nimicnicia noastră era : „— Bă !" Cînd elevul se dovedea substanță cu totul inferioară, lîngă „bă" înflorea un alt termen doctoral : „— Bă dobitocule !" Dacă i se năzărea din nimica toată, se răstea ca Joe în Olimp : „— Bă, eu nu sînt d-ăia care umblă cu* Biblia la brăcinar. **La mine totul e aici !" Și arăta tîmpla. Aluzia era la Iuliu Scriban, care umbla veșnic cu evanghelia în buzunar.**

Între părintele Constantin Popescu, doctor în teologie de la Cernăuți, și elevul Ioan N. Dobre venea din timpuri imemorabile un curent de antipatie, ce n-avea nevoie de nici o analiză pentru a fi absolută. Elevul era model de purtare, conștiincios la studii și nici prin gînd nu-i trecea să se măsoare cu profesorii în asemenea afecțiuni nebuloase și aventuroase. Cînd mă asculta, dumnezeește să fi știut, rezultatul era același ; nota 3 ! Noroc că la sfîrșitul anului, notele de la celelalte materii pledau pentru promovare. Atunci, prin nu știu ce alchimie misterioasă toate treiurile mele din cursul anului se transsubstanțializau în notă de trecere. Totuși, antipatia cu pricini misterioase creștea cu fiecare an. În ultimii ani făceam omiletion, adică retorica bisericească, ilustrată de arhiepiscopul Bizanțului Ioan Chrisostos, unul dintre cei mai mari oratori ai omenirii, — disciplină care ne învăța să alcătuim predici pentru viitoarea noastră misiune. Soarta ironică făcea ca profesorul nostru de omiletică să fie un om, care nu articula decît două invective înjurioase. Mă obișnuisem de mult cu tratamentul părintelui Constantin Popescu, doctor în teologie de la Cernăuți. La nedreptatea ce mi se făcea, clasa a reacționat în chip firesc, trecînd de partea mea, cînd nici o taină magnetică n-o atrăgea către dascăl. Cum știam că la sfîrșitul anului conflictul acesta unilateral, hrănit de duhuri subterane, n-avea să se dezlege negativ, cazul meu deveni un prilej de petrecere pentru spiritul colectiv. Compuneam predici nu tocmai rele. Și culmea culmilor, profesorul le aprecia la maximum fără să știe că sînt făcute de mine. Cum el asculta fără să schimbe ordinea alfabetică a catalogului (cum nu se schimbă o dogmă, colegii mai neîndemnatici dinspre sfîrșitul alfabetului copiau predici de la primii, iar aceștia de la cei din urmă. Cu vreo zece predici manevra o clasă de patruzeci de elevi. Predicile mele, copiate și rostite de altul, obțineau nota cea mai mare. Rostite de mine, erau ștampilate invariabil cu pecetea lui 3. În ochii clasei, proba antipatiei fără noimă a profesorului față de mine era categorică. Încurajat de compaisunea glumeață a băieților, am început și eu să-i fac figuri părintelui profesor. Cînd mă scotea la ascultat, luam poziție după reguli, între catedră și bănci, cu fața către clasă, care făcea pe auditoriul predicatorului, și spatele către profesor, care și fără asta nu se injosea să-mi vadă chipul. Era de rigoare ca predica să conțină pasaje patetice pentru a zgudui pe creștini și a-i mișca pînă la lacrimi. Ei bine, cînd ajungeam la peroratiile patetice sau la excutațiile culminante, făceam cîte o strimbătură comică spre colegi, atît de contradictorie cu momentul oratoric încît clasa izbucnea în rîs de nu se mai putea ține. Solemniatea rigidă a părintelui profesor ieșea puțin din sărite. Cum nu bănuia de ce rid băieții și cum era sigur că rid de compoziițiile mele, părintele doctor în teologie de la Cernăuți se simțea dator să mă ocrotească oarecum și spunea : „— Lăsați-l în pace ! După ce e prost, îl mai încurcați și voi !" Această intervenție protectoare, rostită de la înălțimea dispretului, îl situa față de clasă într-o lumină extrem de ridiculă. Eram satisfăcut. Succesul meu hilariant de predicător cu nota 3 îi răzbuna pe toți colegii.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Restituiri

„Iconarul" Mircea Streinul

● **Un preambul explicativ.** Am pornit investigația de istorie literară despre biografia și opera lui Mircea Streinul prin 1980, deodată cu cercetările despre alți scriitori interbelici de al doilea plan, insuficient cunoscuți (H. Bonciu, Aureliu Cornea, Ludovic Dauș, Stejar Ionescu, Oscar Lemnaru, Dinu Nicodin, Dan Petrașincu, Teodor Scorțescu, T. C. Stan, Dem Theodorescu), pentru a colabora la **Dicționarul scriitorilor români,** coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu. M-am lovit și în cazul său, ca și în cazul celorlalți, de dificultăți destul de mari în documentare, dificultăți pe care le cunoaște fiecare istoric literar, specifice fiecărei epoci în parte (deteriorarea periodicelor, colecții descompletate de ziare sau reviste, absența ghidurilor bibliografice de toate felurile, blocarea la fondul secret de cărți și alte publicații considerate „suspecte" etc.). Pentru a alcătui două-trei pagini de prezentare cît mai exactă a unor scriitori minori, în vederea **dicționarului,** îți trebuiau luni întregi de bibliotecă (într-o muncă sporadică), de căutări adesea sortite eșecului pentru corectitudinea datelor. Acolo unde am putut, am apelat și la informațiile pe care mi le-ar fi oferit vechii prieteni, scriitori despre care am știut sau am bănuit numai că au avut o oarecare relație cu viața autorului cercetat. Iată de ce am adăugat aici **articolului** propriu-zis de dicționar, rescris într-o variantă mai dezvoltată și mai puțin „canonică", două documente epistolare, cu mărturisiri solicitate despre Mircea Streinul : parțial, răspunsul lui Lucian Valea (prima parte a scrisorii face referință la Teodor Scorțescu) și, integral, răspunsul lui Iulian Vesper, care îl cunoștea bine pe scriitor din perioada bucovineană a grupării literare **Iconar.**

Recent, bibliografiei critice despre Mircea Streinul i s-a adăugat un articol foarte documentat, un profil al scriitorului, semnat de Nae Antonescu în **Solstițiu,** an I, nr. 2, din 18 ianuarie 1990, săptămînal de cultură ce apare la Satu Mare, înființat la începutul anului 1990. Nae Antonescu și-a cucerit de-a lungul anilor un frumos titlu de noblețe din reamintirea **scriitorilor uitați,** în studii bine cumpănite. Remarc o diferență de apreciere între pozițiile noastre critice : Nae Antonescu consideră cea mai importantă izbîndă epică a autorului romanul **Drama casei Timoteu,** în timp ce mie mi se pare ca fiind cea mai bună scriere a sa romanul de mai mici dimensiuni **Ion Aluion.** Oricum, împreună, cele două romane configurează, pentru posteritatea scriitorului, o efigie durabilă, cu o tentă personală, în registrul viziunii tragice asupra satului bucovinean. Afilierea politică a lui Mircea Streinul în ultimii săi ani de viață la mișcarea legionară, gravă eroare a omului, nu trebuie să ne împiedice astăzi, după atîtea decenii de la moartea scriitorului, să analizăm cu spirit critic și rigoare estetică, în lumina deplină a adevărului, opera scriitorului bucovinean și să restituim actualității acea parte a ei care s-a dovedit mai realizată artistic și mai rezistentă. Opera lui Mircea Streinul ar merita o reeditare selectivă și o cercetare critică mai amplă.

Pentru că nu e inutil să mai spun că acest articol, fără scrisorile pe care le-am adăugat acum în final ca o completare documentară, a fost scos de cenzură în 1984 din paginile **Familiei.** De abia de acum încolo vom putea realiza cu adevărat obiectivul major al unei istorii a literaturii române : să-i întregim imaginea cu aspectele nu lipsite de importanță, ocultate de diverse prejudecăți ofensive care prejudiciau o viziune critică integrală asupra trecutului literar, îndeosebi interbelic. Și literatura Basarabiei și a Bucovinei fac parte, în mod firesc, din ansamblul literaturii române. Un spirit nou în „valorificarea moștenirii literare" își așteaptă continuarea, materializarea și realizările.

● Soarta nu i-a hărăzit bucovineanului Mircea Streinul răgazul de a desăvîrși o operă, căreia nu i-a putut înfățișa decît premisele. Sfîrșitul prematur la numai 35 de ani, în 1945, lăsa în urmă un număr impresionant de volume de poezii și proze, comparativ cu scurta viață a autorului lor. Presentimentul probabil al sfîrșitului, urgența abstractă a scadenței resimțită de spirit ca o alarmă i-au dat graba și productivitatea tinereții creatoare, vinovată de multe scăderi. Născut la 2 ianuarie 1910 în Cuciurul-Mare (satul din fostul județ Cernăuți va trece în proza scriitorului), fiul de preot Mircea Streinul urmează cursurile liceului „Aron Pumnul" din Cernăuți, unde scoate revista **Caietul celor 4.** Continuă cu studii de litere, filosofie, drept și teologie. Împreună cu Ion Roșca, Gh. Antonovici, George Drumur și Neculai Pavel înființează în 1931 gruparea **Iconar,** care își propunea să afirme în literatura bucovineană noi forme de artă. Cu colaborarea lui Iulian Vesper gruparea își înființează și o editură proprie, pentru ca ulterior să se îmbogățească cu o revistă. Mircea Streinul, sufletul acestei grupări, debutează în bucovineana **Junime literară,** iar în volum cu **Carte de iconar** (1933), culegere de versuri. A fost redactor la ziarul **Buna Vestire,** a editat revistele **Argonaut** și **Fișier,** cu o viață scurtă, și a colaborat la numeroase reviste locale și din alte zone. Pentru **Itinerar cu anexe în vis** ia în 1934 premiul de poezie al Societății Scriitorilor Români. Cu romanul **Ion Aluion** obține premiul „I. Al. Brătescu-Voinești" pe anul 1939.

„Iconarii" bucovineni inițiază o mișcare culturală, înnoind sevele unei provincii românești, pentru a face să se deschidă o „înflorescență poetică" : „o colonie de poeți (...), invită ca un atol de miracole" — se pronunța Perpessicius cu entuziasm. Specificul era dat de modul particular de amalgamare a autohtonismului cu exotismul, de „solemnitatea sfințită", hieratică, „de care se învăluie tot cel ce a trăit în preajma sanctuarelor", de tema obsedantă a morții : „senzitivi și realiști — sintetiza criticul —, ei sînt în aceeași măsură cerebrali și mistici". În prefața antologiei **Poeți tineri bucovineni** (1938) Mircea Streinul remarca formula personală a cinci poeți : lirismul rece al lui Iulian Vesper care prelucrează „puternica tematică a pămîntului și a morții" ; muzicalitatea versului de inspirație populară la George Drumur ; traducerile fluente din Li-Tai-Pe ale lui N. Tcaciuc-Albu ; pesimismul organic al poeziei lui Neculai Roșca, traducător din Baudelaire, și factura folclorică a lirismului lui Teofil Lianu. Ritualitatea estetică și puritatea sonorităților poeziei lui Grigore Vieru, de astăzi, își au rădăcinile în poezia unora din acești predecesori. Poezia bucovineană a iconarilor, nu numai cea a lui Mircea Streinul, a suferit o clară și categorică depreciere estetică, în care se găsesc puține, infime oaze de rezistență ; cele mai multe pot fi întîlnite în poezia de început a lui Iulian Vesper și Traian Chelariu. „Goticul bucovinean" al poeziei lui Mircea Streinul se desprinde dintr-o atmosferă de legendă medievală, impregnată fie în trăsăturile portretelor ca acela a lui Petru Cercel cu „ochi trufași de levantin", fie în baladescul din **Fragmentariu** (volumul **Tarot sau călătoria omului,** 1935). În **Moartea prințului get** lumină și linii se organizează într-o icoană a asprei suferințe : „Cununa de văpăi iradiază / prin lacrimi curcubee-n jocuri felurite ; / sclipesc zadarnic stemele iubite — / săgeată-i-n carne fiecare rază" (volumul **Itinerar cu anexe în vis,** 1934). Logodna mistică sau exuberantul contact naturist în cadru silvestru se mențin aproape de poezia blagiană din primele două volume, ca în **Pan vorbește :** „Cînd nourii se scutură pe munte / și iezii cred că jocul e așa, / cum mugurii corniței îmi cresc pe frunte / cu bucurie simt — și-mi vine a juca". Influența lui Blaga rămîne și în **Zece cuvinte ale fericitului Francisc din Assisi** (1936) și e definitorie, de pildă, și pentru poezia altui bucovinean, Traian Chelariu.

Inclus de G. Călinescu în **Istorie...** la subcapitolul **Suprarealiștii bucovineni,** pe considerente puțin justificate privitoare la poezia lui blagiană, fără aproape nimic comun cu suprarealismul decît voința înnoitoare rămasă la stadiul intenției, prozatorul Mircea Streinul e acuzat că nu are o viziune a lumii și nu stăpînește organizarea compozițională : **„Viața în pădure** e un fel de robinsonadă infantilă în care vedem cum, în vremea războiului, un băiat Luca se instalează într-o scorbură în codru, înfrățindu-se cu o lupoaică. Psihologia e bizară, semnul unei crude impulsivități și de un aspect mai mult rutean decît domol moldovenesc". Exemplului furnizat i-ar mai putea fi adăugat **Lupul din Țara Huțulilor,** care trădează cultul, vizibil și în poezie, pentru spațiul arborosean. Dintre toate producțiile epice se detașează romanul **Ion Aluion** (1938), care aduce în prim-plan Bucovina de pe timpul primului război mondial. Cînd frontul rusesc se apropia de Cernăuți, un jandarm austriac grandoman supune unor chinuri cumplite un copil nevinovat, acuzat de înaltă trădare. O curte marțială improvizată îl condamnă la moarte prin spînzurătoare pentru o vinovăție inventată. Mutilat de wechtmeisterul cuprins parcă de o stranie demență, condamnatul refuză să profite de situațiile în care ar fi putut scăpa, lăsîndu-se victimă represiunii brutale, dar păstrîndu-și demnitatea inocenței. Autorul ne asigură în finalul romanului că faptele provocate în satul natal de autoritățile austriece, între 1914 și 1918, sînt absolut autentice. Sub aceleași vremi ale războiului stau și personajele din alte romane, multe din ele reluate : Rozalia, iubită cast de Ion Aluion, se căsătorește cu Damian (**Viața în pădure,** 1939), dar, părăsită de soțul ei, va duce o viață dezorganizată la Cernăuți **(Gruzli sau Tsu-Tsui, romanul unui băiat de stradă,** 1940). În **Viața în pădure,** preotul Avacum, prezent și în **Ion Aluion,** se păzește să nu pară autorităților un naționalist. Dorința prozatorului e de a crea o puternică proză epică obiectivă axată pe situații tragice, ca în **Drama casei Timoteu** (1941) sau în **Prăvălia diavolului** (1942). Atmosfera politică și socială a Bucovinei urma să fie transpusă și în ciclul **Don Juan de Hutten,** din care a apărut prima parte, **Băieți de fată** (1944). Cel mai izbutit roman rămîne **Ion Aluion,** unde „consimțirea la moarte a lui Ion Aluion este un act de eroism individual, pe care — scrie Perpessicius — arta domnului Mircea Streinul l-a ridicat la rangul de legendă tragică". Romanul poate fi citit și ca o parabolă a puterii, îndeosebi a terorii ce anulează, odată cu libertatea insului și cu agresarea inocenței, însuși sensul omenesc al vieții, atinge dureros rațiunea lui de a fi.

Dacă nu și-ar fi umbrit prestigiul cu simpatizarea legionară, destinul tragic al lui Mircea Streinul, frînt prea repede, autorul unei opere impresionante pînă la numai 35 de ani, o mare speranță a literaturii interbelice, ar fi putut fi ridicat el însuși de posteritate la rangul unei legende tragice. Foarte adesea, coalizările politice fac scriitorilor cele mai penibile feste.

Ion SIMUȚ

DOUĂ SCRISORI DESPRE MIRCEA STREINU

[Botoșani], 1 nov. 1983

Stimate domnule Ion Simuț, [...]

2. Pe Mircea Streinul l-am cunoscut personal în vara lui 1944, la Cîmpulung-Muscel, unde se rufugiase Ministerul Propagandei. El era aici slujbaș, cu elev la șc. of. rezervă infanterie ! În revista Duminica, **18 oct. 1942, la cronica literară alături de Ion Agârbiceanu, V. Eftimiu, Vintilă Horia a dăruit un spațiu impresionant de generos și cărții lui Lucian Valea** — Întoarcerea lîngă pămînt.

Din păcate, M. Streinul a fost legionar. A scris proze legionare în Universul literar (Legionarii urcau spre cer, **nr. 41, 5 oct. 1940). Din sept. 1940 pînă-n ianuarie 1941, Streinul deține rubrica de** cultură germană, **cu vizibile tente de angajare spre dreapta. (Rubrică preluată apoi de alt bucovinean, Traian Chelariu, și scoasă exemplar de sub zodia antecesorului său !!)**

Ca om era încîntător și entuziast. Nu-mi pot aminti exact, dar în toamna lui 1946 (sau ianuarie-febr. ?!!) am fost cu un grup de tineri bucureșteni la o biserică — unde ? — la parastasul de 40 de zile. Acolo am cunoscut-o pe mama scriitorului.

Scrie-i lui Iulian Vesper — și transmite-i salutările mele : T. Grosu, str. Apolodor nr. 13—15, ap. 12, parter, cod 70.661, sectorul 6, Oficiul 53, București.

Despre epoca anilor 40—50, am scris o carte, predată la C. Rom. — peste 650 p. dactilo : Generația amînată, **care face lumină în legătură cu toți cei care în 1940 debutau în literatură, așa-zisa generație a războiului, maltratată pe Piru și E. Manu. Regret că nu-ți pot oferi date mai multe. Oricum, ceea ce știe Vesper eu tot n-am de unde să știu.**

Îți doresc multe și mari succese !

Cu afecțiune,
Lucian Valea

P.S. Găsesc la repezeală o revistă de 4 p. format 1/2 din Rom. lit. **— cu titlul** 1944 — Literatură — Poezie — Artă, **redactată de Ernest Bernea și Pericle Martinescu — ce apărea tocmai la Cîmpulung-Muscel și la care colaborau toți „propagandiștii. Știu că s-au tipărit două numere : 1 — iulie 44 și 2 — august 44. Mircea Streinul semnează în nr. 1 poezia** Trenul albastru. **Am participat și eu la discutarea nr. 2, dar abia cu nr. 3 — sept. 44 urma să devin colaborator, ceea ce n-am mai apucat să realizez.**

1944 era o foiță a celor cîțiva intelectuali care se refugiaseră de război la o direcție a propagandei condusă de Ernst Bernea (Vlaicu Bârna, Matei Alexandrescu, Victor Stroe, Tudor Ciortea, C. N. Negoiță) și Mircea Streinul..

Cu bine,
Lucian Valea

București, 27 XI 1983

Stimate coleg,

Am primit scrisoarea dumneavoastră și mă grăbesc să vă răspund. Aș vrea, de la început, să vă asigur de stima ce v-o port pentru Diferența specifică, **despre care am auzit mult bine, carte de mult inexistentă în librăriile de aici ; sper totuși s-o pot afla la Biblioteca Academiei.**

Voi trece acum la relatarea cîtorva date despre Mircea Streinul. A murit în 17 aprilie 1945, orele 16, la Spitalul de tuberculoși (avansați) de la Filaret — Șoseaua Viilor — unde s-a stins din viață și alți scriitori ca : Barbu Nemțeanu, Panait Istrati etc. A fost înmormîntat în cimitirul Bellu (parcela scriitorilor decedați), în 20 aprilie.

În legătură cu funcțiunile îndeplinite în mișcarea legionară, nebătînd aceleași drumuri, nu vă pot spune nimic.

Relativ la modul în care și-a scris opera, într-adevăr impunătoare, într-un răstimp atît de scurt, părerea mea e că patru factori au contribuit la aceasta : — 1. Capacitatea sa de invenție, talentul nativ. Scria proză, poezie, însemnări cu o rapiditate uimitoare. — 2. Boala (t.b.c. — la sfîrșit și ciroză), care îl ținea aproape tot timpul într-o stare de efervescență continuă, foarte adeseori temperatura ridicîndu-se pînă la 38—39 grade, fapt ce-i dădea nopți de nesomn. În tot acest timp scria. — 3. Cunoașterea excelentă a literaturii germane. — 4. Condiții prielnice de lucru asigurate de maică-sa, văduvă pensionară, de resursele provenite din vînzarea cărților, precum și de salariile obținute în funcțiile în care activa, în mod obișnuit, ca ziarist.

În ceea ce privește Băieți de fată, **Editura ABC, Craiova, 1943, roman istoric din viața micii burghezii cernăuțene în anul 1848, v-ar putea, cred, furniza unele informații prozatorul Vlad Mușatescu (comuna Tîncăbești, jud. Ilfov), care a avut un oarecare rol, ca referent, la apariția acestei lucrări, cea din urmă, a lui Mircea Streinul. Cîteva fragmente au rămas dintr-un roman,** Fuga din Egipt, **întrerupt din cauza bombardamentelor (1944).**

Amănunte prețioase v-ar putea da unii prieteni care i-au stat în preajmă nu un an și ceva cum a fost cazul meu, ci cîte 8—9 ani. V-ați putea adresa astfel cu folos profesorul universitar Liviu Rusu, muzicolog, strada dr. Thoma Ionescu, București, nr. 18, tel. 71 56 88, și poetului George Drumur, Aleea Sportivilor, nr. 22, apart. 16, Timișoara, 12.

Cu acestea, sper să fi răspuns cel puțin cu aproximație la nedumeririle de care aminteați în scrisoare.

Închei, dorindu-vă multă sănătate și multe succese.

Cu cele mai bune sentimente,
Iulian Vesper

Fișe de dicționar

Mircea Streinul

STREINUL MIRCEA (N. 2.01.1910, s. Cuciurul Mare, jud. Cernăuți — m. 1944, București), scriitor, ziarist de orientare profascistă. Bacalaureatul la liceul „A. Pumnul", studii, teologice neterminate la universitatea din Cernăuți. A colaborat cu versuri, proză și articole la peste 40 de ziare și reviste din Bucovina și alte ținuturi românești. A publicat la editurile „Iconar", „Dacia Română" (sucursala din Cernăuți), „Mitropolit Silvestru", „Gruparea de Nord" și în colecția „Sertentrion" plachetele de versuri : Carte de Iconar ; Divertisment, cîteva poezii pentru prieteni ; Zece cuvinte ale fericitului Francisc din Assisi ; Corbul de aur ; Opera lirică, 1929—1939, **precum și romanele :** Aventurile domnișoarei Zenobia Magheru ; Ion Aluion ; Viața de pădure ; Lupul din Țara Huțulilor ; Sanatoriul viselor ; Drama casei Timotei ; Prăvălia diavolului **ș.a.**

Versuri de factură lirică, „argintate cu ortodoxism", **pline de imagini surprinzătoare, în care** „nu se oprește la aparențele sensibile, la descrieri obiective, ci tinde să ne sugereze afinitățile istorice cu ideile primordiale". **În poezie** „ajunge la mari culmi de inspirație, la desăvîrșite realizări". **De pe pozițiile ideologice legionare, a proclamat în romanele sale vocația jertfei. Eroii săi sînt firi blinde, incapabile să reacționeze la rău, copleșite de o exuberantă trăire internă, de pe urma cărora cad jertfă duhurile necurate, căci tragismul paginilor streinene este întotdeauna promovat de oameni haini, cu sufletul negru, care nu se lasă pînă ce nu-și văd adversarii demoralizați, distruși metodic. Drama casei Timotei, de exemplu, este drama formării, apoi a distrugerii unei familii. Acțiunea în acest roman începe cu spînzurarea tatălui eroului principal. Iar în Ion Aluion ea se termină cu spînzurarea eroului principal. Pentru romanele lui Mircea Streinul este caracteristic faptul că și prin fond, și prin formă, ele crează un original colorit imagistic bucovinean. În articolele sale de directivă, dominate de misticism, a pledat pentru educarea tineretului** „în spiritul fondului mitologic al neamului românesc", **afirmînd că** „legenda legionară a însemnat întoarcerea către izvoarele românismului și primatul legii morale asupra legii politice".

Se consideră că prin romancierul Mircea Streinul proza legionară din a doua jumătate a anilor 30 și-a dobîndit dimensiuni reale.

Bibliografie : Aurel Tudor. Mircea Streinul. În : ziarul Bucovina, **3.08.1941 ; Tr. Cantemir. Mircea Streinul : Clubul bufnițelor. În :** Bucovina, **3.12.1941 ; I. Vesper.** Bucovina literară, **nr. În :** Junimea literară, **nr. 10.12., 1-6, 1933—1934, p. 33 ; O cronică lit. nesemnată din rev.** Țara Șipeniților, **Cernăuți, anul I, nr. I, iulie 1936 ; Ș. Cioculescu.** Legionarismul și literatura. **În :** Împotriva fascismului, **București, EP, 1971,** p. 122.

D. COVALCIUC

Din critica literară...

Urmare din pag. 1

creație și cercetare, prin desființarea reală a cenzurii și normativelor care paralizează tot mai mult viața spirituală a țării.

Această cultură respinge categoric concepția primitivă și profund reacționară conform căreia rolul literaturii și artei este doar de a face educație și propagandă, redusă numai la un simplu instrument ideologic. Adevăratul om de cultură român, devotat culturii patriei sale, mulți dintre ei și ordinii sociale existente în calitate de membri de partid, privesc ca o gravă frustrare și umilire a demnității personale transformarea lor metodică în simpli și servili executanți. Adică în activiști docili și obscuri, buni numai să aplice, să prelucreze și să parafrazeze, fără nuanțe, limbaj și interpretare personală, doar discursurile interminabile ale șefului statului. Opinia sa reală, de total dispreț față de intelectuali, s-a manifestat odată mai mult la recenta consfătuire cu activul de partid al Uniunii Scriitorilor. Scriitorii au fost insultați, disprețuiți și desconsiderați în bloc. Li s-a spus că ei nu valorează și că nu merită nimic, că toate creațiile sînt numai opera poporului, că rolul lor este doar să facă educație și propagandă. Ideea de creație individuală — liberă, autonomă, de program estetic personal, a fost și este odată mai mult total exclusă. Ea a fost amenințată cu cele mai grave represalii, de la luarea hîrtiei la reducerea drastică a dreptului de autor și chiar la desființarea fondului literar a cărui soartă după recenta consfătuire continuă să rămînă incertă. Discursul amintit, mai violent și mai represiv chiar decît faimoasele „teze din aprilie", n-a fost publicat decît sub forma unui rezumat mult îndulcit. Dar participanții care l-au ascultat au fost consternați și revoltați. Iar cei ce au putut urmări reacțiile scriitorilor participanți la această ședință de pomină (despre care s-a transmis doar un scurt reportaj T.V.), au fost surprinși de „aerul fiert" și deprimat al fizionomiilor mai toate congestionate și răvășite. De pildă D.R. Popescu a fost văzut cu gulerul cămășii desfăcut și cu cravata trasă nervos într-o parte. Scriitorii români asistau neputincioși la propria lor execuție mai umiliți, divizați și speriați ca oricînd.

4. Nimic nu dovedește poate mai bine și mai concret polaritatea celor două culturi din țară — cea oficială și cea care gîndește și creează, pe cît posibil, încă liber și se consideră adevărata expresie a culturii române — decît conflictul tacit, adesea și manifest, dintre mediocritatea cadrelor de conducere culturală și adevărații creatori și oameni de știință români care activează în țară. Acest antagonism dintre mediocritate și competență, dintre incultură și cultură, dintre impostură, superficialitate și cea mai ieftină publicistică, dintre lozincă și substanță, dintre omul de cultură, de studiu și de bibliotecă și activist, a luat în ultimul timp, forme acute, dramatice și ele explică în bună parte hemoragia inteligenței și culturii românești care exasperată pleacă, din nefericire, peste hotare.

De o parte activistul cultural suficient, superior, arogant și abuziv, deținător al puterii și al avantajelor ei. De cealaltă, omul de cultură, dominat, timorat, desconsiderat, umilit, fără putere de decizie victimă a birocrației și ierarhiilor oficiale. Conflictul de valori este profund și de rezolvarea sa depinde în bună parte viitorul culturii române actuale. Există o întreagă categorie de intelectuali și creatori români, care — scrîșnind adesea din dinți — se încăpățînează încă să înfrunte, de voie de nevoie planurile, ierarhiile, mediocritatea și aroganța suficientă a culturnicilor actuali, după fericita expresie a istoricului Vlad Georgescu, ce face tot mai dificilă existența scriitorilor și creatorilor români actuali.

Cînd numirile, avantajele, premiile, promovările, ocuparea posturilor au loc nu în funcție de competență, de merite personale de lucrări, ci exclusiv pe bază de dosar de cadre, este evident că întreaga ierarhie obiectivă de valori s-a prăbușit. Cînd nimeni nu poate ocupa un post din învățămînt, cultură, presă, cînd nimeni nu are dreptul de a se înscrie la doctorat dacă nu este membru de partid, este limpede că principiul competenței, pregătirii și meritelor personale sînt călcate în picioare și că discriminarea este în floare. Or tocmai împotriva acestei stări de lucruri reacționează oamenii de cultură români cu conștiință umanistă, pluralistă și liberală, prin memorii, scrisori, intervenții, sesizări din public, înserate uneori și în presă, chiar și prin recenzii negative în măsura în care nu se simte periclitată, vizată sau are de plătit o poliță. Nimic nu definește mai bine această situație decît replica unui șef de cadre dată unui cercetător ce solicită un post minor într-un institut : „Dar am trei lucrări tipărite". „Poți să ai și șapte" a sunat răspunsul.

Se creează tot mai mult convingerea că pregătirea, cultura, competența, nu mai interesează, că intelectualul român a devenit un personaj inutil, incomod și supărător, fiindcă el se încăpățînează să mai creadă încă în cultură și spirit critic, în ierarhia și selecția valorilor și refuză „revoluția culturală" din țară, acum pe banca acuzării în China. Aceasta este starea de spirit a omului de cultură român total înstrăinat interior de cadrele și formele culturii oficiale dar care crede că este încă de datoria lui să folosească chiar și cea mai mică posibiltate de realizare onestă. El se delimitează în mod radical de aparatul de culturnici, tocmai prin această mentalitate care devine adevărata notă distinctivă a acestei clase intelectuale oprimate.

Despre unele aspecte mai importante ale acestei culturi românești, pe cît de periclitată în esența sa, pe atît de puțin cunoscută și înțeleasă, vom reveni cu amănunte și date concrete într-una din apropiatele noastre emisiuni viitoare.

De vorbă cu Mihai Şora (III)

I : În cărţile dumneavoastră, mă gîndesc la Sarea pămîntului şi la A fi, a face, a avea utilizaţi frecvent o serie de scheme, desene.

Vă rog să-mi spuneţi ce rol au reprezentările grafice în procesul genezei şi clarificării ideilor dumneavoastră ? De asemenea, vă rog să-mi spuneţi ce rol acordaţi acestor imagini comunicării ideilor, conţinutului conceptual ? Consideraţi că există o funcţionalitate specifică, a imaginii grafice, pentru procesul elaborării unei idei şi o funcţionalitate specifică procesului comunicării acesteia ?

R : Imaginea grafică se dezvoltă, cel puţin în cazul meu, în procesul generării ideii. Gîndesc de multe ori în imagini. Mă preocupă, de exemplu, în cel mai înalt grad, problemele timpului ; dar nu le pot aduce la lumină decît în termenii spaţiului. Căci vizualizarea, în fond, asta reprezintă : o pseudo-spaţializare. Asupra pericolelor pe care le comportă o considerare **à la lettre** a imaginilor grafice, nu îl avertizez de multe ori pe cititor. Imaginile folosite sînt, de altfel, de cele mai multe ori, împinse în zona paradoxului. Este cazul, de exemplu, al sferei de rază nulă. În felul acesta ajunge să prezenta problemele, moduri reprezentate prin cele trei personaje.

I : Spuneţi-mi vă rog de ce, în cărţile dumneavoastră, aţi ales ca forţă de exprimare dialogul ?

R : Păi, de fapt nu eu l-am ales. El m-a ales pe mine. Căci, trebuie să recunosc, mi s-a impus în mod imperios. Iar dacă e să vă spun cum am scris **Sarea pămîntului,** vă voi spune că am scris-o la mare strîmtoare. Biblioteca pe care o vedeţi în camera asta era amplasată în nişa holului, într-o vreme cînd apartamentul era saturat de lume : soţia, copiii, care îşi aveau şi ei prietenii lor. Cît despre mine, lucram numai noaptea în acea nişă, cînd toţi ai casei dormeau. Asta se întîmpla în 1968, an de mare deschidere pe multe planuri. Tocmai se împliniseră două decenii de la întoarcerea mea în ţară. Libertatea scriitorului se păstrează uneori nescriind. În tot răstimpul ăsta nu scrisesem de loc : De ce ? Dar mai era şi altceva : treburile publice la care mă înhămasem erau nu numai foarte sărate în ochi paradoxul centrului proiectat pe toată întinderea suprafeţei, cu care, la drept vorbind, se identifică **stricto sensu.** Şi exemplele ar putea continua. Imaginea se insinuează aşadar în însuşi procesul generării ideilor, dar ea mă ajută, sper, cu amendamentele de rigoare, şi la comunicarea (sau măcar la sugerarea) acestora.

I : Dumneavoastră folosiţi expresia de „mirare-precuvîntătoare". Include, această stare, în forma ei neverbală, şi o imagine, un „desen" mental propriu ?

R : Este mai de grabă vorba de un sentiment global. Structurile imaginale închegate sînt, oricum, ulterioare acestei mirări iniţiale.

I :Vizualitatea ideilor este folosită în domenii variate. Există chiar un întreg cîmp de cercetare a aşa-ziselor concepte figurale. De asemenea sînt autori care nu numai că îşi însoţesc de foarte multe ori comunicările lor cu reprezentări grafice, dar ei pretind chiar partenerilor de discuţie să recurgă la astfel de reprezentări. Am observat direct acest lucru la Johan Galtung, de exemplu. Din lectura cărţilor dumneavoastră am constatat că vizualizarea are un caracter asimetric în cadrul dialogului. Ea este practicată doar de un singur personaj, cel cu care vă identificaţi explicit. Partenerii de dialog nu recurg, dacă nu greşesc, decît o dată la acest procedeu. De ce această asimetrie grafică a dialogului ?

R : Niciodată nu am făcut o deosebire valorică între personajul M.S. şi interlocutorii săi, T.P. şi D.A., deşi este adevărat că o singură dată unul dintre parteneri răspunde el însuşi printr-o imagine, spunînd : **„Haideţi să vă fac o schemă cum ştiu că vă place".** Partenerul T.P. este conceput în aşa fel încît să-mi pună piedică, să-mi ridice dificultăţi. Gîndirea lui este de tip linearizant : cînd ghemul se încurcă prea tare, el este acela care-mi cere să-l desfac. Dacă, însă, el este reductiv, celălalt, în schimb, D.A. adică, este simpatetic. Ba mai este şi prevenitor, iar prin unele locuri îmi devansează chiar discursul, prelungindu-mă, ca să zic aşa. Aceste personaje, cel care mi se opune şi cel care este alături de mine, au apărut într-un mod cît se poate de firesc. Faptul că numai al treilea personaj foloseşte grafismul ţine de existenţa unor moduri diferite de a gîndi şi acaparante, ci şi foarte interesante. Cîtă vreme am fost editor, am făcut multe lucruri. Am croit planuri mari : ediţii critice, marile colecţii, pe care le-am gîndit acum aproape 30 de ani şi care apar în continuare şi azi. Nu mai aveam energie să scriu. Este adevărat că mi-am menţinut obiceiul de a nota ce-mi trecea prin cap pe bileţele pe care le vîram apoi în plicuri. La un moment dat, Andriţoiu, care tocmai fusese în Franţa, (asta se întîmpla pe la începutul lui '68) a aflat, acolo, foarte multe lucruri despre mine. El ştia, pînă atunci, doar un singur lucru în ce mă priveşte : că sînt din aceeaşi regiune cu el. În Franţa a aflat că publicasem o carte şi anume la Gallimard, şi lumea nu contenea să-l întrebe : **„Ce mai scrie Şora ? Ce mai face ?"** Întrebări la care mi-a spus că **„A trebuit să dau din umeri. Ştiam că eşti bihorean ca mine, dar nu ştiam că ai publicat filosofie la Paris".** Apoi a adăugat, fără întîrziere : **„Uite ce este, trebuie neapărat să-mi dai ceva pentru FAMILIA".** Văzînd că tac, a continuat : **„Eu îţi rezerv cele două pagini din mijlocul revistei, iar tu, pentru o lună, îmi dai în schimb un articol care să-mi umple spaţiul rezervat".** Zis şi făcut. După o lună, primesc un telefon de la Oradea şi îl aud spunînd : **„Ce faci ? Nu am primit nimic de la tine !" — „păi, ce să primeşti ?" — „cum, ce să primesc ? Sînt în tipografie. Revista este aproape tipărită şi am rămas în aer cu mijlocul". — „Foloseşte şi tu portofoliul revistei şi umple-ţi paginile cu pricina !" — „Nu se poate aşa, pentru că mijlocul înseamnă pentru mine ceva amplu. Dacă nu-mi trimiţi eseul promis mă nenorocesti. Fără el, nu pot să scot numărul".** Am rămas descumpănit. Avea perfectă dreptate. Nu puteam să-l las aşa.

Am stat deci o primă noapte în nişă, cu gîndul să scriu. N-am scris nimic. Mă uitam ca prostul la cotoarele cărţilor citite, doar-doar mi-o veni o idee de care să mă pot agăţa. Dacă mai găseam şi vreo carte necitită, care să-mi trezească interesul, atunci să vezi dandana : începeam s-o răsfoiesc, cocoţat pe scară cîte o oră şi jumătate, două, şi nu mă lăsam în ruptul capului pînă n-o dădeam gata. Degeaba am încercat, apoi, să scriu. N-am reuşit. Mi-am zis : nu-i nimic, mai am două nopţi la dispoziţie. (Realitatea e că nu pot să scriu decît cu ştreangul de gît). A doua noapte am petrecut-o la fel ca prima. Scrisul nu mergea. A treia noapte m-am aşternut brusc pe treabă, cu o întrebare **ex abrupto,** şi am scris dintr-o răsuflare **„Ziua întîia"** şi, apoi, **„Ziua a doua".** Am lucrat apoi, în acelaşi stil, în fiecare lună, cîte două-trei nopţi de fiecare dată, pentru cele opt **„Zile"** următoare. Am scris aşa, de-a lungul anului 1968, primele zece **„zile"** ale dialogului despre „rostul poetic", care avea să se intituleze, la apariţia sub formă de carte, **Sarea pămîntului.**

Expunerea se mula foarte îndeaproape pe procesul spontan de gîndire, prin bucle largi, cîteodată cu anticipări globale menite să pună într-o lumină exactă cutare sau cutare amănunt, de foarte multe ori însă cu ample reveniri asupra unor lucruri deja spuse, pentru a le amănunţi şi preciza din altă perspectivă decît cea iniţială. N-am putut niciodată (şi tare bine-mi pare !) să-mi reiau textul şi să-mi linearizez expunerea, sistematizînd-o, căci eram presat de timp şi obligat să trimit materialul la tipar, pe măsură ce terminam prima formă (Dacă nu chiar primul jet). Cam aşa s-au întîmplat lucrurile, pînă cînd... Într-adevăr pe linia activităţii mele publice, fusesem acarul responsabil al apariţiei **Antologiei** poeziei române dintre cele două războaie, în care avusesem ideea nesăbuită să fie incluşi şi poeţi din emigraţie, precum şi proscrişi din interior. Era deci firesc, nu-i aşa ?, să se hotărască de cei în drept darea mea afară din sistemul editorial, cu atît mai mult cu cît mi se reproşa pe bună dreptate şi preluarea necritică a întregii literaturi române din trecut. Aşa se face că am încetat şi colaborarea la **Familia,** deşi darea mea afară efectivă s-a produs doar un an mai tîrziu, în 1969. În 1970 m-a chemat Mircea Maliţa, pe atunci ministru al învăţămîntului, incluzîr-du-mă în grupul său de consilieri. **„Ziua a 11-a"** am publicat-o în **Forum,** revista ministerului, iar **„Ziua a 12-a"** mi-a cerut-o Tomozei pentru suplimentul său la revista **Argeş,** pe care o conducea. Deci cartea a fost scrisă în proporţie de 5/6 în 1968 şi a apărut în 1978. De ce aşa tîrziu ? Pentru că nu am admis nici un fel de imixtiune, a nimănuia, în textul meu. Preferam să-mi retrag cartea decît să schimb o iotă din text. În sfîrşit, am căzut peste minunatul Mircea Ciobanu, — şi cartea a putut apărea aşa cum fusese scrisă. fără nici o modificare.

I : Spuneţi-mi, numărul de personaje (două sau trei) între care se desfăşoară dialogul constituie un element pe care l-aţi utilizat intenţionat, programatic ? Numărul personajelor utilizate în dialog este justificat de raţiuni expresive, metodologice...

R : La numărul personajelor nu m-am gîndit la început, dar utilizarea lor mi s-a părut, din capul locului, un mijloc eficace de radicalizare a obiecţiilor — şi deci de continuă rectificare şi nuanţare a enunţurilor iniţiale. Mai mult : faptul însuşi de a încorpora obiecţia într-un personaj acţionează ca o alteritate, ceea ce mă ajută să-mi formulez mai tranşant opţiunile. Utilizarea unor personaje care se pot opune, uneori cu înverşunare, mă ajută să-mi lămuresc gîndurile, iar — literar vorbind — într-o astfel de situaţie scînteile apar mai puternic.

Interviu consemnat de Cătălin MAMALI

(continuare în nr. viitor)

Un triptic al prieteniei

(urmare din pag. 1)

mă îngrijorează puţin pentru noi faptul că oamenii de cultură viitori vor avea înzestrări sporite faţă de noi, privindu-ne ca un fel de vietăţi doar natural echipate în timp ce ei vor avea din plin un preţios echipament artificial — mă gîndesc în schimb că bucuria noastră în faţa celor ale spiritului şi poate o anumită conştiinţă a întregurilor nu le vor mai fi date. Pe linia aceasta încerc să-mi însufleţesc prietenii tineri, după cum încerc să dau un sens creator anilor mai tîrzii. Dacă nu te bucuri în continuare şi tu, te cert în gînd ; dacă odihna ta nu e în vederea unui nou pousseu creator, te cert iarăşi. Îţi aştept deci realizările noi cu încredere şi dragoste".

Rezultă din acest fragment de **scrisoare** blîndeţea lui Noica, încrederea lui în faptele de cultură, voinţa de a socoti tot răul spre bine şi căldura, afectivitatea unei statornice prietenii.

Şi iată acum mi-a venit rîndul să-mi conturez autoportretul. Ceea ce îmi defineşte personalitatea este în primul rînd darul prieteniei. L-am avut încă din anii copilăriei şi am crezut întotdeauna că trebuie să acorzi un credit moral oamenilor. Am cules de-a lungul vieţii numeroase prietenii şi odată cu ele multe satisfacţii şi nenumărate deceptii. Dar continui să cred în prietenie ca un drum spre propria ta împlinire. Să nu rămîi indiferent, să ştii să te dăruieşti, să participi cu un sfat, un îndemn, un ajutor la problemele celorlalţi, să fii mereu prezent e mai mult decît o datorie, e un fel de manifestare a omeniei.

A doua trăsătură caracteristică a personalităţii mele este facultatea dăruirii de sine, iar a treia gustul riscului şi al aventurii. În toate scrierile mele, în cursurile universitare, în numeroasele conferinţe pe care le-am ţinut de-a lungul lumii m-am dăruit neprecupeţit, am pus mult suflet şi tot ce am avut mai bun în mine. Poate de aceea, foştii mei studenţi de acum peste 3 decenii nu m-au uitat şi îmi scriu şi astăzi, exprimîndu-mi dragostea lor. E, în această dăruire de sine, şi o parte de orgoliu, o voinţă de a cuceri şi mintile şi inimile. Şi, în sfîrşit, în toate acţiunile mele, în fiecare carte pe care am editat-o am ales riscul şi aventura. Şi pot spune că viaţa mea, care a traversat aproape veacul, a fost o mare şi pasionantă aventură.

Iată un autoportret făcut numai din lumini, fără umbre. Desigur, trebuie să existe şi ele. Adversarii mei mi-au reproşat că scriu cronici plastice sentimentale. Să zicem că avem un autoportret sentimental, şi să ne mulţumim cu el. De fapt, n-a existat între noi o singură prietenie, ci şase : Comarnescu-Eliade, Comarnescu-Jianu, Comarnescu-Noica, Eliade-Jianu, Eliade-Noica, Jianu-Noica. Şi fiecare a avut un profil diferit.

Astfel, prietenia mea cu Comarnescu s-a întemeiat pe o solidaritate de viaţă, un sprijin reciproc în momentele grele prin care amîndoi am trecut, o deplină încredere în sinceritatea şi probitatea noastră intelectuală. Ea n-a fost întreruptă decît vreo doi ani, din 1961 pînă în 1963, cînd a fost reluată prin **corespondenţă** şi prin întîlniri cu prilejul călătoriilor lui Comarnescu în Occident.

Prietenia mea cu Mircea Eliade s-a desfăşurat în alte împrejurări şi a avut mai mult un caracter afectiv. Mircea a aflat în mine la început un interlocutor şi, după plecarea sa în India, un colaborator pentru publicarea şi lansarea romanelor sale. După 1935 relaţiile noastre s-au rărit, iar din 1937 pînă în 1961 a urmat o lungă tăcere. Abia după sosirea mea la Paris, în iulie 1961, ne-am regăsit şi am reluat relaţiile prieteneşti, mărginite numai la scurte întrevederi în timpul vacanţelor sale anuale petrecute în Europa şi la o **corespondenţă** destul de redusă : vreo 30 de scrisori în 25 de ani.

Prietenia mea cu Noica a avut un caracter spiritual, de schimb de idei şi de cărţi, de **dialog** nutrit de o preţuire şi înţelegere reciprocă, de un viu interes pentru planurile de lucru şi realizările fiecăruia. Dar şi această prietenie a cunoscut lungi intervale de tăcere, unul din 1941 pînă în 1949, iar celălalt din 1957 pînă în 1968. Şi aici, prietenia s-a exprimat mai ales printr-o bogată **corespondenţă.** S-a pierdut, în vremurile de azi, obiceiul de a redacta lungi scrisori. Lumea e prea grăbită, ritmul vieţii e prea precipitat, iar telefonul oferă, peste ţări şi mări, posibilitatea unor comunicări directe şi imediate. Pe vremea noastră, ne povesteam şi ne destăinuiam în lungi scrisori, uneori de peste zece pagini, care deveneau adevărate monologuri, un fel **„de vorbă cu sine însuşi".** De aceea, sutele de **scrisori** din epoca 1961—1987 pe care le-am păstrat, primite de la Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Constantin Noica constituie nu numai un preţios document cultural ci şi o emoţionantă retrăire a momentelor privilegiate ale prieteniei noastre.

Extrase din aceste **corespondenţe** peste timp, probabil, vor evoca personalitatea şi activitatea prodigioasă a unor fruntaşi ai tinerei generaţii de la 1930, care şi-au însemnat numele în istoria culturii româneşti.

M. Eliade — Jurnal

Urmare din pag. 2

Michel. Un volum care ar trebui să completeze pe cel al lui Rocquet, discuţia concentrîndu-se asupra scriitorului). Ne plimbăm prin oraş doar atunci cînd aveam chef. Şi cum suntem în vacanţă, aproape toţi profesorii sunt absenţi. Cunosc numai pe africanistul Wihe , pe care mă gîndesc să-l invit pentru capitolul respectiv din *Histoire IV*. Impresie excelentă.

Voluptatea de a nu avea program, de a nu face nimic, de a sta de vorbă despre tot şi despre toate... Aş fi vrut un singur lucru : să cunosc casa lui G. van der Leuw, să aflu parcul şi străzile unde îi plăcea să se plimbe.

8 septembrie. Vizită la Alice Godel, în apartamentul ei din 2, rue Mermoz. Îmi arată biroul la care lucram în Val d'Or. Cărţi, albumuri, fotografii. Prezenţa neîntreruptă a lui Roger Godel. Prea melancolic ca să adaog alte amănunte...

13 septembrie. Seara cu soţii Poghirc, Allain Paruit şi Mălina. Aflu multe despre viaţa universitară din R.S.R. dar şi din Germania (Poghirc e profesor la Universitatea din Bochum). Graţie entuziasmului şi energiei lui Poghirc, „Centre Roumain de Recherches" şi-a reluat activitatea.

14 septembrie. Termin capitolul XXII din Autobiografie. Am ajuns cu povestea în primii ani petrecuţi la Chicago. Va trebui, de aici, să rezum, să condensez...

17 septembrie. De la 4,00 la 7,00 interviu cu Petru Cîrdu, poet din Iugoslavia. Nu ştiu ce revistă importantă ar vrea să-mi închine un număr întreg. Îmi aduce un exemplar din **Yoga** în serbo-croată. Este al şaselea volum.

21 septembrie. Reproduc scrisoarea către Edgar Reichmann, mai ales ca să subliniez importanţa ultimului lui roman (şi nu numai pentru mine !...).

19 sept. 1984

Dragă Edgar Reichmann,

Îţi mulţumesc din tot sufletul ! Ai scris o carte extraordinară ! (Vorbesc, deocamdată, numai în numele meu ; Christinel o va începe zilele acestea) — M-a cucerit de la primele capitole. Şi nu numai pentru că am cunoscut Kronstad-ul şi cîţiva braşoveni (poeţi, negustori, pierdevară). Ai reuşit să evoci (cel puţin pentru mine) acea „atmosferă" a unui trecut apropiat, în care co-existau omenia şi (uneori) neomenia a cel puţin patru tradiţii ; tradiţii milenare, revendicîndu-se tacit (şi cîteodată explosiv) din trei direcţii cardinale (oh ! de ce a patra — Occidentul — era atît de superficial reprezentată ?), din trei direcţii, zic, şi de la „Centru" („oamenii locului", cei din **Infelix Dacia...**). Îmi amintesc de această „atmosferă" din anii 1920—1935, care pregătea o cultură pluri-naţională. **Et in Arcadia ego !** Nu chiar în Arcadia — Kronstadt — dar în cîteva cartiere din Bucureşti, la Sibiu, la Constanţa, la Balcic...

Îţi mulţumesc, mai precis : îţi sunt recunoscător că ai evocat acest fragment de Istorie care, într-un alt mileniu, ar putea deveni exemplar. Deocamdată, ştim că nu-l vom mai întîlni decît pe puntea vaporului atît de paradisiac iluminat — care din fericire, ne aşteaptă pe fiecare din noi, la acelaşi tărîm, ascuns de aceleaşi dune...

Te îmbrăţişez, cu prietenie şi recunoştinţă,
al Dtale

Mircea Eliade

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Milan Kundera:

Moştenirea defăimată a lui Cervantes

În 1935, cu trei ani înainte de moarte, Edmund Husserl a ţinut, la Viena şi la Praga, cîteva celebre conferinţe asupra crizei umanităţii europene. Adjectivul „european" semnifica pentru el identitatea spirituală care se întinde dincolo de Europa geografică (în America, de exemplu) şi care s-a născut odată cu vechea filozofie greacă. După opinia lui, pentru prima oară în istorie, filozofia greacă a înţeles lumea (lumea în totalitatea ei) ca pe o problemă care trebuie rezolvată. Interogaţia ei nu se datora satisfacerii vreunei necesităţi practice, ci faptului că „omul fusese cuprins de pasiunea de a cunoaşte".

Criza de care vorbea i se părea lui Husserl atît de adîncă încît el se întreba dacă Europa mai era capabilă **să-i supravieţuiască. El credea că vede** rădăcinile crizei la începutul Timpurilor moderne, la Galileu şi la Descartes, în caracterul unilateral al ştiinţelor europene, care reduseseră lumea la un simplu obiect de explorare tehnică şi matematică, şi excluseseră din orizontul lor lumea concretă a vieţii, **die Lebenswelt,** cum o numea el.

Înflorirea ştiinţelor a propulsat omul în tunelele disciplinelor specializate. Cu cît înainta mai mult în cunoaşterea sa cu atît mai mult pierdea din ochi atît totalitatea lumii cît şi pe sine însuşi, scufundîndu-se astfel în ceea ce Heidegger, discipolul lui Husserl, numea cu o formulă frumoasă şi aproape magică „uitarea fiinţei".

Înălţat cîndva de către Descartes la demnitatea de „stăpîn şi proprietar al naturii", omul devine un simplu lucru pentru forţele (tehnicii, politicii sau Istoriei) care îl depăşesc, îl lasă în urmă, îl posedă. Pesntru forţele acestea, fiinţa lui concretă, „lumea vieţii lui" **(die Lebenswelt)** nu mai are nici o valoare şi nici un interes : este eclipsată, uitată dinainte.

Cred totuşi că ar fi naiv să considerăm severitatea acestei priviri aşezate asupra Timpurilor moderne ca pe o simplă condamnare. Aş spune mai de grabă că cei doi mari filosofi au dezvăluit ambiguitatea acestei epoci care e degradare şi progres în acelaşi timp, şi care, ca tot ce e omenesc îşi conţine germenele sfîrşitului în propria naştere. Această ambiguitate nu înjoseşte, în ochii mei, ultimele patru secole europene de care mă simt cu atît mai legat cu cît eu nu sînt filosof, ci romancier. Într-adevăr pentru mine, fondatorul Timpurilor moderne nu e numai Descartes ci şi Cervantes.

Poate că el este acela pe care cei doi fenomenologi au neglijat să-l ia în consideraţie în verdictul pe care l-au dat asupra Timpurilor moderne. Vreau să spun prin aceasta că : Dacă e adevărat că filosofia şi ştiinţele au uitat fiinţa omului, apare cu atît mai clar faptul că prin Cervantes s-a format o mare artă europeană care nu e nimic altceva decît explorarea acestei fiinţe uitate.

Într-adevăr, toate marile teme existenţiale pe care Heidegger le analizează în **Fiinţă şi Timp** considerîndu-le neglijate de toată filosofia europeană anterioară, au fost dezvăluite, prezentate, luminate de patru secole de roman (patru secole de reîncarnare, europeană a romanului).

Romanul a descoperit pe rînd în modul său specific, cu logica care-i este caracteristică, diferitele aspecte ale existenţei împreună cu contemporanii lui Cervantes se întreabă ce e aventura ; împreună cu Samuel Richardson începe să examineze „ce se întîmplă în interior", să dezvăluie viaţa secretă a sentimentelor ; cu Balzac descoperă înrădăcinarea omului în Istorie ; cu Flaubert explorează **terra** pînă atunci **incognito** a cotidianului ; cu Tolstoi se apleacă asupra intervenţiei iraţionalului în deciziile şi în comportamentul omenesc. Sondează timpul : insesizabilul moment trecut cu Marcel Proust ; insesizabilul moment prezent cu James Joyce. Chestionează, împreună cu Thomas Mann, rolul miturilor, care, venite din adîncul timpurilor, ne teleghidează paşii. Et caetera, et caetera.

Romanul îl însoţeşte pe om permanent şi credincios de la începutul Timpurilor moderne. „Pasiunea de a cunoaşte" (cea pe care Husserl o consideră ca fiind esenţială pentru spiritualitatea europeană) a pus stăpînire pe el permiţîndu-i să scruteze viaţa concretă a omului şi să-l protejeze contra „uitării fiinţei" ; permiţîndu-i să ţină „lumea vieţii" într-o luminaţie permanentă. În acest sens înţeleg eu şi împărtăşesc încăpăţînarea cu care Hermann Broch repetă : Să descopere ceea ce numai un roman poate să descopere, aceasta e singura raţiune de a fi a unui roman. Romanul care nu descoperă o porţiune pînă atunci necunoscută a existenţei este imoral. Cunoaşterea este singura morală a romanului.

Mai adaug la acestea următoarele : romanul este opera Europei ; descoperirile lui, deşi făcute în limbi diferite, aparţin Europei întregi. **Succesiunea descoperirilor** (şi nu însumarea a ceea ce s-a scris) alcătuieşte istoria romanului european. Doar în acest context supranaţional valoarea unei opere (adică anvergura descoperirii sale) poate fi văzută şi înţeleasă deplin.

Traducere de SIMONA CIOCULESCU

Cioara vopsită

(urmare din pag. 1)

pînă mai ieri l-au slugărit. Acelaşi ziar „independent", la fel de **independent** ca şi răposata **Scînteie,** împreună cu Televiziunea română, asupra libertăţii căreia ne abţinem să ne pronunţăm (doar domnul Răzvan Theodorescu este un om liber !), ne asigură însă că **reşedinţa** de la Cotroceni va fi numai a funcţiei prezidenţiale şi a instituţiei ca atare, şi nu va beneficia de ea, ca locuinţă particulară, preşedintele ales (numai un apartament, aşa pentru orice eventualitate — precizează „scînteia" **Adevărul).** Acesta, Preşedintele, îşi va menţine domiciliul stabil, în bulevardul Aviatorilor. Înţelegem prin urmare că domnul Ion Iliescu nu va părăsi **proprietăţile** sale de la sus menţionata adresă, aşadar **casa** construită cu sudoare, din banii proprii, pe o muncă cinstită şi cu sacrificii nenumărate, aşa cum fiecare dintre noi a reuşit mai mult sau mai puţin să realizeze într-o viaţă, sub oblăduirea mult dezvoltată a comunismului românesc. Democraţie, desigur, şi numai democraţie !

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie şi atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 29 | 23 iulie 1990 | 4 pagini — 1 leu

Dreptul la oboseală

Undeva lîngă mine, o conversaţie obişnuită pentru acest timp „postrevoluţionar" :

„ — Sîntem obosiţi de atîtea evenimente, vrem să ne liniştim", afirmă sentenţios o tînără femeie la care totul — de la pieptănătură pînă la încălţări — este „comme il faut".

„ — Da", oftează replica sa mai virstnică — pe chipul căreia citesc semnele sindromului şederii prelungite la televizor.

Mă gîndesc la acel strat necesar al lumii unde se frig cărnuri tradiţionale şi se prepară savante dulceţuri, loc geometric în care spălatul săptămînal al rufelor în familie eclipsează programele NASA. Îmi vin în minte şi „minoritarii" ori „majoritarii" care au făcut revoluţia în stradă, pe caldarîmul de la Inter sau sub gloanţele autentice de la Televiziune — erau ei oare „comme il faut" ? Timişorenii — martiri şi veleitari — sînt „comme il faut" ?

Mai reflectez dacă un popor nevoit să construiască din temelii statul de drept ce i se cuvine poate să se declare — de la începutul drumului chiar — extenuat.

În decembrie 1989, nişte tineri ex-centrici au răsădit un pom cu mere de aur. S-ar fi cuvenit ca actul lor să declanşeze iniţierea naţională in libertate şi democraţie. Să crească exponenţial numărul celor ce se simt din ce în ce mai puţin vlăguiţi de evenimente, de viaţă.

Căci dreptul la oboseală îl au doar „blajinii", în lumea lor subpămînteană. Noi, cei de deasupra, prin simplul fapt că existăm, provocăm şi ne trezim provocaţi la nelinişte, sîntem — vrem nu vrem — „evenimente".

Rămîne să ne dorim a deveni şi minuitori de semnificaţii.

Carmen-Maria ROŞCA

Din critica literară a ilegalităţii

Situaţia culturii române actuale (II)

Ne-am ocupat în emisiunea precedentă, de caracterele culturii române actuale, şi de activitatea culturnicilor din ţară. Promiteam să revenim cu unele detalii, pe care încercăm din nou să le prezentăm într-o formă rezumativă, fără a pretinde că epuizăm întreaga documentare posibilă. Ne mărginim, ca şi mai înainte, doar la un număr restrîns de exemple semnificative.

Situaţia literaturii române actuale atrage atenţia în primul rînd. Nu se poate spune, în nici un caz, că toţi scriitorii români, fără excepţie, s-au transformat în scriitori oficiali, pur propagandistici, avînd ca personaj central, precum în aşa-zisul roman al lui Petru Vintilă, **Tinereţea unui erou,** biografia apocrifă şi hagiografică a şefului statului.

Întreaga literatură a lui A. E. Baconsky, de pildă, ca şi o bună parte din literatura lui Marin Preda, pentru a începe cu doi iluştri dispăruţi, dezminte o astfel de presupunere. **Cel mai iubit dintre pămînteni,** ultimul roman al celui din urmă, s-a bucurat de un enorm răsunet, tocmai fiindcă evocă şi analizează în adîncime, şi cu mare curaj, drama intelectualului român care-şi vede distrusă independenţa intelectuală, realizarea personală şi puterea de creaţie de către sistemul comunist. Acest roman este, deocamdată, expresia cea mai convingătoare a scriitorului şi intelectualului român din ţară, stăpînit de o lucidă conştiinţă a situaţiei sale culturale, radical deosebită de aceea a culturnicilor. Nu întîmplător n-a mai fost posibilă nici reeditarea acestui roman, nici suplimentarea de tiraj cerută. Iar şeful statului a ţinut să-şi spună opinia negativă şi în această privinţă : **„Am în faţa mea un roman în trei volume ; nu putea să apară şi într-un singur ?"**

Se ştie destul de puţin că Marin Preda a refuzat mult timp să devină membru de partid şi că în ultima perioadă trăia o adevărată dramă. Dispariţia sa, în plin succes al celui mai contestatar roman publicat în ţară, a produs un gol imens şi a căpătat dimensiuni simbolice. Un stîlp al culturii române independente se prăbuşea.

Evident, se pot da şi alte exemple de independenţă literară. Multe din piesele lui D. R. Popescu nu pot fi jucate, altele au finalul transformat. **Cezar, măscăriciul piraţilor,** constituie o netă demistificare a dictatorului. Ultimul roman al lui Augustin Buzura, **Feţele tăcerii,** publicat cu mare greutate, constituie o puternică şi critică evocare a epocii staliniste. Aceasta, spre marea iritare a culturnicilor oficiali, care prin tovarăşul Florescu — adjunct de şef de secţie la C.C. — l-a şi atacat în **Flacăra,** luînd ca pretext un articol publicat de acelaşi Augustin Buzura în **Secolul XX,** unde romancierul pleda, între altele, tocmai în favoarea unei culturi române nepoluate propagandistic. Romanele şi prozele lui N. Breban şi Ştefan Bănulescu se înscriu în aceeaşi orientare. Literatura lui Marin Sorescu şi Ion Caraion, poezia lui Ştefan Augustin Doinaş şi Mircea Dinescu — pentru a da doar cîteva exemple — dovedesc că noţiunea de artă literară nu s-a pierdut încă în România şi că ea continuă să fie cultivată cu consecvenţă.

Bineînţeles, superoficialul Vasile Nicolescu, directorul publicaţiilor şi editurilor din Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste a îndreptat un violent atac împotriva lui Doinaş cu prilejul colocviului de poezie de acum doi ani, organizat la Iaşi de Uniunea Scriitorilor.

Evident, acest antagonism dintre oficialitate şi purtătorii săi de cuvînt literar conformişti şi restul scriitorilor care — respectînd întreaga structură a statului şi a societăţii româneşti actuale — înţeleg să apere în acelaşi timp şi drepturile literaturii ca artă şi activitate specifică, precum şi drepturile scriitorilor ca grupare profesională bine distinctă, se reflectă şi în actuala situaţie, din ce în ce mai precară, a Uniunii Scriitorilor. Dincolo de toate polemicile şi conflictele generate de „afacerea" plagiatului lui E. Barbu, miezul confruntării este altul : de o parte oficialitatea, care vrea să modifice cu orice preţ statutele actuale ale Uniunii Scriitorilor, ce-i asigură încă o minimă autonomie, un fond literar în gestiune proprie şi dreptul de a-şi alege organele de conducere prin vot secret ; de cealaltă actuala conducere a Uniunii Scriitorilor, urmată de o bună parte a membrilor săi, minus fracţiunea opoziţionistă, manevrată din umbră, care înţeleg să apere aceste poziţii dobîndite sub preşedinţia lui Zaharia Stancu, supuse unui permanent proces de eroziune după faimoasele „teze" din iunie. Din păcate, actualul preşedinte, pseudo-diplomatul de carieră moartă G. Macovescu nu este la înălţimea situaţiei : lipsit de orice prestigiu în faţa scriitorilor deoarece el însuşi nu este un scriitor şi nu are nici o operă literară, G. Macovescu este lipsit de consideraţie şi de audienţă reală şi în faţa organelor de partid. Faţă de acestea din urmă el a adoptat totdeauna o atitudine servilă, de „soldat credincios", fără personalitate, o poziţie de **activist** modest, nu de C.C. şi nici măcar de Capitală, ci de raion de provincie. Suntem departe, foarte departe, de atitudinea demnă a lui Zaharia Stancu care, la o faimoasă şedinţă din octombrie 1970 (cînd A. E. Baconsky a ţinut un discurs memorabil), a avut curajul să ceară explicaţii şefului statului, declarînd public că : **„Scriitorii nu înţeleg aceste teze".** La care răspunsul a venit tăios ca o ghilotină : **„Nu este de dat nici o explicaţie, ci de executat".** La plecare, şeful statului nici nu a mai dat mîna cu preşedintele Uniunii. Contrast izbitor : la recenta Consfătuire, G. Macovescu — în loc să apere Uniunea şi să se apere şi de atacuri personale, unele întemeiate, altele neîntemeiate — el nu a avut o altă reacţiune decît aceea de a-şi da, cu tremolo în glas, demisia. Pentru a ne da seama de actuala degradare a unor membri ai Uniunii Scriitorilor, putem cita cazul lui Dan Zamfirescu, care l-a acuzat public pe G. Macovescu că informează... „Europa liberă" şi că este agent al C.I.A.-ului. Acuzaţie ridicolă, care merita un răspuns drastic, poate chiar o expresie neaoş românească. Dar G. Macovescu nu a găsit de cuviinţă decît să se ducă la şeful statului cu mîinile întinse şi să-i spună, ridicol şi melodramatic : **„Legaţi-mă !"** Apoi şi-a dat, pentru a cincea oară, demisia în public. **„Nu pleci cînd vrei d-ta, ci cînd vrem noi"** — a sunat răspunsul şefului. Episodul ilustrează încă o dată, dacă mai era nevoie, concepţia conducerii de partid şi de stat despre rolul, demnitatea şi independenţa scriitorilor.

Adrian MARINO

Acest text a fost transmis, ca şi cel precedent, la postul de radio „Europa liberă", în 1982, cu vocea şi sub semnătura lui Mircea Carp. (A.M.).

(continuare în nr. viitor)

Roza vînturilor

Braşov, Sîmbătă

Am aici o grădină magnifică în plin munte. Ajungi pe un drum paradiziac dintre brazi. Cinci minute de oraşul din vale. Nuci, meri, pruni, flori. Cincizeci de nuci bătrîni. Toată vara am fugit aci între sîmbătă şi marţi. O chirie ridiculă...

A fost Dina ieri la mine. Ce extraordinar de fină şi graţioasă s-a făcut. Mi-a spus că mi-a trimis [Cocea] trei articole : nu am primit nici unul. Am reclamat la poştă, am să protestez şi în gazetă, fiindcă e vorba de un sistem care mi se aplică.

Cu banii am dus-o prost. Toate gazetele merg foarte prost. Publicul se dezinteresează de tot. De toate : politică, presă, nimic nu-i mai inspiră încredere...

N-am mai putut scrie un rînd de literatură. Regret vremea hebdomadarului. Ce agitaţie zadarnică, ce sterilitate !

I. VINEA

20 august, 1932.

Miron Chiropol

Strabism

Un vînt printre plăvii mă duse,
Departe, în tine, departe.
Beau apă din ulcioare fără toarte
În taina materiei descompuse.

Ascultă... Creşte un scîncet
Din bezna mustind în cetate.
Mă simt atîta de singur, de lînced
Spre margini surpate.

Întunec, tresalt
Cu fibre viscoase cunună.
Un ochi întors din celălalt
Se pierde în lună.

Ofelia

În ochiul apelor verzi
Te cufunzi
Nebună
Şi cînţi.
Către funduri
Printre alge te pierzi.

Peste lacuri
Cade cerul încet şi greoi,
Mi s-a părut
Că te-ai uitat înapoi.

Cîntec, primăvara

E o întoarcere din pămînt
De păsări şi plante, aeriană
Cînd trec prin ochii tăi verzui, sub vînt,
Într-o bătaie prelungă de geană.

E lauda fericiţilor copaci
Dăruiţi în ei înşişi, amîndurora.
O, întregind acest contur, aş vrea să taci,
Auzul să cuprindă din întregime ora.

Să înţeleg de ce se smulg în sus
Aripile din pragul pădurii vuitor.
De ce mi-e chipul tău în cerbi, aşa adus
Pe maluri, ca o toartă de ulcior.

Seara

pentru Viorica, cel mai mare critic al meu

Mă uit la arborii care urcă în cer,
mă uit la arborii care coboară —
undeva e sufletul său, între ei.
Şi tot ce sună afară,
dincolo de pămînt, spre o stea,
se stinge sub frunte ca o vioară,
şi totul se desprinde către ceva.

Şi tu ai faţa căzută
în praful metalic al ploii albastre.
Iar de pe mătasea gurilor noastre
lumina se mută.
2 octombrie 1966

Prin anii '60, Miron Chiropol era — de nu mă înşel — corector la **România literară** şi autor al unui volum de versuri, intitulat **Jocul lui Adam.** Blînd, visător şi generos, de o extraordinară candoare şi noblеţe sufletească, el întruchipa pentru noi, prietenii săi, imaginea „poetului" prin excelenţă, iubitor de spirit şi nepăsător la cele pămînteşti. Versurile şi le citea cu gravitate, ca pe o incantaţie, în curgere albă, uniformă, înlesnind punerea în libertate a armoniei lor interioare. A plecat din ţară, cred, prin anii '70. L-am auzit vorbind într-un rînd la „Europa Liberă" : devenise pictor de icoane pe sticlă şi expusese la Paris. A lăsat la noi o mapă conţinînd cîteva zeci de poezii inedite, din care am selectat acest grupaj. Trag nădejde că dacă îi va cădea cumva sub ochi nu se va întrista prea tare şi poate îşi va reaminti acel amurg de toamnă, cînd însoţit de o fată gracilă, cu înfăţişare florală, ne-a adus un prea-suav poem în dar.

Viorica NIŞCOV

Absurdul

Uneori avem impresia că imaginea lui Ochilă din **Harap-Alb** al lui Ion Creangă ne răsare la orice margine de drum : toate sînt cu capul în jos şi cu picioarele în văzduh. O lume întoarsă pe dos, cu valorile fireşti răsturnate şi golite de conţinut ne stăpîneşte şi ne încătuşează fiinţa, ne transformă în mecanisme sociale **ale absurdului.** Nu ne sperie necinstea, impostura, viciile de un grad sau altul ale unei societăţi viciate în însuşi conceptul organizării ei, cum este cea comunistă, unde o întreagă categorie socială, aşa-zisa „clasă muncitoare", este instituită prin lege drept satrap social, în numele ei „reprezentanţii poporului" anulînd sistematic chiar ideea marxistă a „dictaturii proletariatului" sub oblăduirea căreia s-a executat şi se execută cea mai odioasă tiranie personală. Dar ne-a îngrozit şi ne îngrozesc totdeauna copacii cu coroanele în pămînt şi cu rădăcinile în cer, trăgîndu-şi seva din azur, vitele cu spinările tîrîte pe prund şi cu copitele situate în loc de cap, astrele deviate de pe orbite şi prăbuşite în funduri de ape, cu lipsa oricărui orizont şi a oricărei posibilităţi de scăpare.

Ceea ce Ochilă **vede** şi n-ar mai vrea să vadă, noi oamenii din ţările est-europene **trăim** de cinci decenii, fără întrerupere, „bucurîndu-ne" şi „aplaudînd", „votînd" şi „aprobînd" în deplină „libertate". Curiosul personaj din povestea lui Ion Creangă are măcar dreptul să-şi denunţe cosmarul, să-şi prezinte anomalia adică darul extraordinar al fiinţei de a străfulgera cu privirea în carnea lucrurilor şi a descoperi structuri aberante, cataclisme şi haosuri incomensurabile. Noi am fost şi sîntem prizonierii **minciunii,** cei care — siliţi de apăsarea terorii sau de propria noastră individualitate, în care laşitatea s-a impus covîrşitoare normă de existenţă — nu avem şi n-am avut curajul sau dreptul, să înfăţişăm ceea ce n-am mai vrea să trăim. Comunismul este mai rău decît „regimul" de viaţă al Spînului căci tartorul de la Kremlin nu s-a servit şi nu se serveşte decît de proşti, trădători şi vite de povară. Inteligenţa a fost subjugată şi mazilită, iar prostia şi imbecilitatea au devenit expresii şi chiar „calităţi" ale „progresului" şi „emancipării" sociale. O asemenea constatare, banală în esenţa ei pentru orice om născut şi crescut în comunism, închide între laturi tot absurdul şi toată inutilitatea unei societăţi care s-a ridicat împotriva vieţii a cărei profundă tendinţă a fost şi este permanent anularea progresului, strivirea oricărei ascensiuni. Teluricul a tins aici permanent să se substituie divinului, şi obsesiile gloatei înfometate, filtrînd orice valoare prin imperativele burţii, a făcut din pigmei, zmei, şi din vînători de vrăjitoare, tătuci. Mai terorist sau mai puţin terorist, comunismul este o aberaţie, un sistem absurd, un corp fără cap, ca în priveliştea pe care bietul Ochilă are impropria calitate şi, totodată, blestemul, să o întrezărească. Nu există formă de comunism care să nu proclame minciuna, falsificarea, manipularea drept politică de stat. Fuga de adevăr, de responsabilitate, în fond, este singura soluţie a incompetenţei şi a imbecilităţii conducătoare de a se menţine la putere. Şi atunci cînd ajungem chiar în fundul prăpastiei, cerşetoria cea mai jalnică, umilirea cea mai penibilă amestecată cu aroganţa, cu ameninţarea dezlănţuirii forţelor oarbe ale prostiei se manifestă cu dezinvoltură şi cu totală lipsă de bun simţ. Vreţi să trec la democraţie, să las milioane de sclavi să respire măcar o vreme într-o iluzie de libertate ? Daţi-mi ajutoare economice, ca să-i mai mint o dată, ca să le fac mai dulce puşcăria, iată ce înseamnă faţa „umană" a comunismului ! Ea se vădeşte astăzi la fel de hidoasă ca şi ieri.

Nu ne surprinde, prin urmare, în acest context neocomunist — în care F.S.N.-ul pînă mai ieri al domnului Iliescu, ne-a introdus cu brio, după programul gorbaciovist de la Kremlin, ce ne-a costat printr-o revoluţie confiscată de o grosolană lovitură de stat, viaţa a sute şi sute de oameni tineri (aşa cum în deceniile de dinainte ne-am plătit „accesul" la comunism cu sute de mii, cu milioane de morţi, de victime ale terorii dintr-o planetă a maimuţelor staliniste, — un articol precum **O clarificare dorită,** publicat în **Adevărul** din 10 iulie a.c.

Este vorba de un **memoriu** înaintat Preşedintelui de astăzi al ţării şi, de asemenea, forurilor parlamentare de **„un grup de generali şi ofiţeri în rezervă"** ce — zicea redacţia scînteistă a **Adevărului — „au făcut parte din fosta securitate"** românească desigur. Scopul acesui „document", încredinţat tiparului în pagina a treia a sus menţionatei publicaţii, cu atît de adînci tradiţii în manipularea **minciunii naţionale,** este — sub un **vehement** protest împotriva afirmaţiilor primului ministru, Petre Roman — încercarea de a absolvi **total** organele de securitate de vina genocidului şi a ticăloşiei româneşti de-a lungul celor patru decenii de ruşine şi teroare comunistă. Dacă pînă acum, în mod timid, s-a încercat, sub diverse forme, să fie mai mult sau mai puţin, apărată securitatea şi reprezentanţii ei, iată că prin prezentul **memoriu** agresivitatea „patrioţilor" care se autodeclară **„specialişti în activităţi de informaţii şi contraspionaj"** vine să proclame nu numai adeziunea acestei instituţii faţă de politica de azi a puterii, dar şi categorica „nevinovăţie" şi sacrificiul în „binele" ţării a celor a căror **nevinovăţie** nu a putut fi dovedită (ca să vedeţi !) nici măcar de organele de procuratură şi judiciare naţionale căci **„fosta securitate, ca organ al administraţiei de stat, a fost de la început de partea revoluţiei şi nu a tras în demonstranţi".** Mai mult încă, **„evenimentele grave de la Tîrgu-Mureş,**

Nicolae FLORESCU

(Continuare în pag. 4)

Mircea Eliade — Jurnal (XXIV)

24 septembrie 1984. De ieri am început lectura celor cîteva sute de pagini dactilografiate : articolele **Enciclopediei,** expediate de la New York. Nu sunt întotdeauna în acord cu autorii lor, dar dacă documentarea e corectă şi (pe cît se poate) completă, le dau O.K.-ul. Nu voi citi decît o mică parte din paginile celor 16 volume de **Enciclopedie ;** evident, nu am competenţa şi nici curiozitatea de a judeca, bunăoară, istoria sectelor creştine sau sociologia mişcărilor religioase din China. Îmi închipui că Free Press va păstra întreaga arhivă ; se va putea cunoaşte, mai tîrziu, ce texte mi-au trecut prin mînă şi cum le-am evaluat.

[27 sept. — 5 oct. 1984 — transcrise din carnetul de buzunar].

Pisa, 27 septembrie. La aeroport ne aşteaptă Vittorio Vettori. Se scuză că nu ni s-a găsit cameră decît la Hotel **Pace.** Imposibil să-mi amintesc cum arăta această parte a oraşului cu 40—50 [de] ani în urmă. Dar tot ce vedem din maşina lui Vittorio mă încîntă. Şi totuşi : regretul că am lăsat să treacă atîţia ani fără să ne oprim, măcar două, trei zile, în Pisa.

Seara, cinăm în pitorescul şi excelentul, restaurant „Da Bruno", cu soţii Vettori şi prietenii lui. Încerc să evoc emoţiile unui tînăr student român — în primăvara 1927 — trezindu-se deodată în faţa turnului. Apoi vorbim despre alte lucruri şi îmi dau seama că memoria mă trădase : „emoţiile" pe care le evocasem le cunoscusem cu un an mai tîrziu, tot în faţa turnului, dar în alte împrejurări...

Pisa, 28 septembrie. De dimineaţă, două interviuri (imposibil să refuz pe Vettori !...). La 12,00 sosesc în maşină, de la Milano, Roberto Mussapi cu soţia. Roberto „reprezintă" (o spune cu o uşoară ironie) editura **Jaca Books.** Dejunăm împreună, apoi alte două interviewuri. Din fericire, gazetarii îmi pun întrebări interesante. (Aflu că unul din ei îşi pregăteşte doctoratul în istoria artelor).

După-amiază, ceremonia la Academie (organizată, bineînţeles de Vettori). Sunt, nu înţeleg nici eu prea bine de ce, „sărbătorit". Vorbeşte Vettori, apoi un tînăr savant care cunoaşte multe din cărţile mele ; preşedintele îmi dăruieşte o medalie, şi mulţumesc cum pot, într-o italienească îndrăznet simplificată.

Vettori se întoarce la Florenţa ; mîine dimineaţă va trebui să plece în Sicilia.. Ne făgăduim să ne revedem cît mai curînd...

Între timp soseşte de la Roma Nina Battali, curioasă să vizitez insula Elba Cinăm numai noi trei, românii.

Insula Elba, 29 septembrie. Azi dimineaţă, de la 10,00 la 12,00, interviewuri. Nu mă mai recunosc! Ca să nu mîhnesc pe Vittorio, şi nici pe cei de la Academie, de la **Jaca Books** etc., am acceptat toate cererile de interviu. Dar nu-mi închipuiam că vor fi atîtea...

În sfîrşit, la începutul după-amiezii, plecăm în maşina lui Mussapi la Piombino, ca să luăm vaporul pentru Elba. Este şi Nina Battali cu noi. Vorbim trei limbi deodată, pentru că Roberto preferă engleza, iar soţia lui, limba franceză. Din fericire, discutăm mai ales literatură (de-abia acum descopăr că Roberto Mussapi este un admirabil poet...).

Traversare banală, pentru că cerul e acoperit şi ameninţă a ploaie. Ajungem la Elba pe întuneric. Portul şi împrejurimile — impresie detestabilă. Roberto ne asigură că nu va mai veni a doua oară: insula e prea tristă, portul pare părăsit, felinarele sunt prea rare şi prea palide...

Din nefericire, hotelul **Airone,** nou şi superb, ne împacă: nu ne venea să ne credem ochilor cînd am pătruns în hotel. Ne aşteptau cîţiva din membrii Comisiei care mi-au decernat premiul, şi proprietarul hotelului. (Am aflat mai tîrziu că şi-a început viaţa ca lucrător...).

După cină, ne adunăm toţi într-un salon, ca să hotărîm „programul" de a doua zi, adică, în fond, interviewurile...

Elba, 30 sept. De dimineaţă, interviul cu tînărul trimis de RAI. Parcă vorbesc italieneşte mai prost ca niciodată. (Inutil să le explic — şi tînărului de la RAI şi celorlalţi — că îndată ce sunt silit să vorbesc în faţa unui „aparat", nu mă mai pot concentra şi nu-mi mai găsesc cuvintele...).

După amiaza, alte două interviewuri. Începuse să plouă, mărunt; îmi plăcuse atît de mult grădina din faţa hotelului, încît sperasem că o să putem sta de vorbă plimbîndu-ne. Dar a trebuit să ne închidem într-una din camerele neocupate.

Spre seară, plecăm, spre Martino în maşina lui Alfredo Cattabiani, scriitor şi gazetar venit de la Roma ca să asiste la ceremonie. Trebuia să aibă loc în celebra piaţă din Martino, unde se ridicase o tribună şi se aliniaseră vreo 200 de scaune. Dar între timp se dezlănţuise furtuna. În acea jumătate de ceas, urcînd prin pădure, abia deslu-şind conturul turnantelor — n-am zărit decît la răstimpuri, umbrele palide ale cîtorva vile.

Cinăm într-un restaurant pitoresc, vreo sută de oaspeţi. Dar furtuna se înteţeşte, şi plouă cu găleata; unul din gazetarii sosiţi de la Roma n-a îndrăznit să coboare din maşină şi să traverseze cei cîţiva metri care-l despărţeau de restaurant. A aşteptat aproape un ceas, pînă l-a zărit unul din chelneri şi i-a adus o umbrelă. Dar cînd a intrat în sala de mese, era ud pînă la piele. Avea totuşi humor, deşi părea posomorît: a început să-şi întrebe vecinii cu ce personaj literar seamănă, aşa cum îşi storcea ca o rufă spălată, mînecile hainei...

Adăpostiţi sub o umbrelă uriaşă, am ieşit din restaurant şi ne-am refugiat în biserica vecină. Acolo, lîngă altar, se improvizase „recepţia": o masă lungă, acoperită cu o stofă sobră, dar admirabil decorată. Nu erau decît şapte din cei 12 membri ai Comisiei. Preşedintele a vorbit, amintind pe scurt istoria „Premiului Insula Elba", apoi mi-a înmînat cecul. Am mulţumit, rostind acele cîteva fraze la care mă gîndisem în timpul cinei.

Dar adevărata surpriză a constituit-o concertul de flaut. Noaptea, pe furtună, într-o veche şi frumoasă biserică abia luminată — melodiile păreau desprinse dintr-un vis uitat, visat în copilărie.

Maşina a trecut încet prin piaţă, şi am avut timp să privim tribuna şi cele 200 de scaune, aşteptînd corect, sub ploaie. Furtuna a încetat, brusc, cînd ne-am apropiat de hotel.

Roma, 1 octombrie. Am plecat la începutul după amiezii. Portul Piombino ticsit de turişti. Cattabiani ne aduce în maşina lui pînă la Roma. Pasionantă discuţie ; şi nu numai despre literatură. Am ieşit din ploaie, dar cerul rămîne acoperit, plumburiu.

(Text stabilit de Mircea HANDOCA)

Ioan Slavici: Rostul rezistenţei pasive

În rîndul naţiunii române din Transilvania se conturaseră imediat după ce la 10/22 februarie 1867 s-a încheiat acordul austro-ungar privind crearea statului dualist, două curente cu privire la linia politică ce urma să fie aplicată. Dar, autorităţile austro-ungare, prin legea din 10/22 martie 1869 au dizolvat Partidul Naţional Român din Transilvania, motivînd că, în Ungaria nu există altă naţiune decît cea maghiară. Din această cauză, partidul a avut mai tot timpul o existenţă semilegală, iar întrunirile sale erau mascate sub denumirea de „conferinţe electorale", impunîndu-se tot mai mult unificarea acţiunilor pe plan politic pentru intensificarea luptei de eliberare naţională a românilor transilvăneni. Astfel, între 30 aprilie/ 12 mai şi 2/14 mai 1881, are loc conferinţa de la Sibiiu, la care se hotărăşte unificarea Partidului Naţional Român din Banat şi Ungaria cu Partidul Naţional Român din Transilvania, într-un singur partid, iar programul său prevedea ca tactică de luptă politică : activismul.

Cu toate acestea, la 23 februarie/7 martie 1887, la conferinţa de la Sibiu a Partidului Naţional Român din Transilvaniia se hotărăşte să se adopte, în vitor, tactica pasivismului **(adică neparticiparea la alegeri).**

Atunci au fost aleşi, George Barîţiu, ca preşedinte şi Ioan Slavici, ca secretar — ai partidului.

În legătură cu această orientare, Ioan Slavici dă unele explicaţii într-un articol inedit al său Rostul rezistenţei pasive **(cercetat de noi la Arhivele Statului din Arad, Fondul Roman Ciorogariu, dosar nr. 21, filele 80—84), pe care-l încredinţăm acum luminii tiparului.**

El dezvăluie faţa reală a lucrurilor din interiorul guvernelor maghiare, pe care le caracterizează la modul cel mai obiectiv. Ideea activismului **a cîştigat însă teren tot mai mult, mai ales după moartea lui Ioan Raţiu (fostul preşedinte al partidului, în 1902 şi după încetarea Tribunei (Sibiu), în 1903. Astfel, chiar în 1903 este ales ca deputat, la Dobra, dr. Aurel Vlad, iar la conferinţa de la 10/23 iainuarie 1905, de la Sibiu, a Partidului Naţional Român din Transilvania s-a hotărît trecerea la activism. La alegerile diin acelaşi an au obţinut victorie opt deputaţi ce reprezentau Partidul Naţional Român din Transilvania, lupta naţională românească luînd astfel un curs ascendent, iar rezultatele acesteia au culminat cu înfăptuirea, la 1 Decembrie 1918, a statului naţional unitar român.**

Iulian NEGRILĂ

«...La 1895, — se zice în numărul de la 30 ianuarie a.c. al „Tribunei poporului", — „Tribuna", în schimbul unei **legi electorale europeneşti,** punea în vedere că am putea să ne hotărîm pentru activitate».

Deşi destul de lămurite, aceste vorbe, azi după şapte ani, ar putea să fie luate şi în înţelesul, că la 1895, cineva a stăruit în coloanele „Tribunei", ca românii din regatul ungar să-şi trimită reprezentanţii autorizaţi în dieta Ungariei, după ce dieta aceasta va fi creat o **lege europeneacă.**

Deoarece, articolele, în care la 1895 s-a vorbit despre o **lege europeneacă,** au fost scrise şi semnate de mine, e o chestiune de bună-credinţă să fac declaraţiunea, că eu nu am stăruit niciodată ca fraţii mei din regatul ungar să ieie parte la viaţa constituţională a patriei lor şi că, ideea unei **legi electorale europeneşti** nu e plăsmuită de mine.

Au stăruit alţii, dar nu îi cunosc nici pe maghiari, nici pe români atît de bine ca mine ; iar eu mi-am dat silinţa să-i conving, că e peste putinţă, ca românii să ieie parte la viaţa comună a Ungariei, fiindcă în Ungaria tot se mai menţin stările de barbarie asiatică şi întregul ei sistem electoral e croit anume aşa, ca românii să nu-şi poată trimite oamenii de încredere în dietă.

„— Şi, dacă se va crea în Ungaria o **lege electorală europeneacă ?"** — mi s-a zis !"...

„— Eu nici atunci nu i-aş sfătui să intre în dieta Ungariei", — am răspuns ; — dar nimeni în lumea aceasta nu ar mai putea să-i oprească, fiindcă ei vor cu tot dinadinsul să intre.

„— Dacă e adevărat lucrul acesta, reforma electorală se va face, căci e interesul statului ungar, ca românii să nu persiste în rezistenţa lor pasivă".

„— Nu se va face — am răspuns eu, — fiindcă maghiarii sunt şi azi tot ceea ce au fost, oameni deprinşi a trăi pe nemuncite, şi nu are nici unul dintre oamenii de stat ai Ungariei destulă autoritate, ca să pună capăt apucăturilor barbare".

Am scris şi publicat acele articole, pentru ca din efectul pe care-l vor fi produs ele, să se poată convinge orişicine, că văd bine lucrurile şi sunt de bună-credinţă. De aceea, nici nu le-am publicat unul după altul, ci cu intervale, pentru ca efectul să se dea mai lămurit pe faţă.

Ştim cu toţii, că efectul a fost pe cît se poate de viu şi de concludent, şi azi după şapte ani de zile, nu am nici un cuvînt de a mă plînge de cei ce m-au ocărît, nici chiar de dl. Ioan Raţiu, care au prezidat la săvîrşirea celei mai mari din mişeliile timpului, în care mi-a fost dat să-mi petrec viaţa.

Da, e adevărat că vor românii din regatul ungar să-şi trimită reprezentanţii autorizaţi în dieta Ungariei şi sunt ispitiţi a crede, că pînă chiar nici Iuliu Coroianu n-ar refuza candidatura, dacă **legea electorală europeneacă** ar fi creată.

Nu mai puţin adevărat e însă şi că legea aceasta nu a fost creată nici după şapte ani de zile, şi sunt ispitit a mă teme, că statul ungar, aşa cum e alcătuit azi, nici nu are în el destulă vîlvă europeanscă pentru ca s-o poată crea.

Multă pricepere politică, multă bărbăţie, multă stăpînire de sine, luminat patriotism ar trebui să aibă oamenii de stat ai maghiarilor, ca să dobîndească, că e europenizabil statul ungar şi capabil de o desfăşurare normală.

Orişicît de bine intenţionate ar fi silinţele de a-i determina pe românii din regatul ungar să ieie parte la viaţa constituţională a patriei lor, ele rămîn zadarnice cîtă vreme nu se va fi dat dovada aceasta, căci românii sunt europeni în puterea cuvîntului şi se depărtează cu oroare de o viaţă comună, în care corupţiunea şi apucăturile barbare hotărăsc succesul.

Creşte, ce-i drept, din zi în zi contingentul celor ce vor să urmeze lupta în parlament ; aceasta dovedeşte însă numai, că românii trăind împreună cu maghiarii se maghiarizează şi ei dezbrăcîndu-se de firea lor europeneacă. Mulţimea cea mare sunt şi au să şi rămîie românii nelateraţi, care vor să intre în parlament, nu pentru ca să facă gălăgie, ci pentru ca să lucreze şi să sprijinească pe guvern în silinţele lui de a consolida patria comună.

Nu suntem noi, românii în stare să susţinem lupta cu maghiarii, fiindcă nu ne iartă firea să ne folosim de armele, cu care se luptă ei. Un reprezentant al românilor, care s-ar încumeta să fie insolent faţă cu Coroana ori faţă cu guvernul, cum sunt reprezentanţii maghiarilor insultă pe români ori pe saşi, ar fi omorît cu pietre de alegătorii săi şi alungat ca un nemernic din mijlocul poporului român.

„Oameni cu obrazul mai suţire", — cum zicea răposatul Diamandi Manole, — românii nu pot să intre în o societate, în care, chiar împărat să fii, nu poţi să spui adevărul fără să fii insultat.

Să ne închipuim pe părintele dr. Vasile Lucaciu deputat în dieta Ungariei, şezînd într-o bancă din sala splendidă şi avînd la dreapta un sas blajin, la stînga un slovac încă mai blajin, iar în faţă pe un Komjathy, adevăratul maghiar, şi pe un Tichler, europeanul maghiarizat.

Ar fi destul să-l vadă acolo, pentru ca cei din faţa lui să se zbuciume „Terremtettuind" pe-nfundate.

Dar cînd se ridică ! ?

Dar cînd îşi ia răsuflarea, ca să vorbească ! ?

Dar cînd îşi rosteşte prima vorbă ? !

Dar cînd oratorul oţerit începe să spună adevărul ! ?

Ar fi un scandal european, o ruşine pentru patria comună şi de nici un folos pentru români îndeosebi.

Dacă românii din regatul ungar ar fi oameni cu bun simţ practic în materie de politică, ei s-ar fi înţeles între dînşii, ca să aleagă cu ocaziunea alegerilor de curînd trecute pe cîţiva dintre oamenii lor de încredere şi să-i trimită în dieta din Pesta ca reprezentanţi autorizaţi ai lor. Făcînd lucrul acesta, ei ar fi propus pretutindenea convingerea, că rezistenţa pasivă e singura atitudine corectă, pe care un element de ordine şi de civilizaţiune poate s-o aibă în faţa deprinderilor barbare ale elementelor ajunse la predomnire în viaţa comună a Ungariei.

Sunt între maghiari oameni culţi şi cu deprinderi europeneşti, cetăţeni luminaţi şi leali, care sunt mîhniţi şi ei cînd văd cele ce se petrec împrejurul lor. Rostul românilor în viaţa publică a regatului ungar e, ca dimpreună cu concetăţenii lor germani şi slavi să ajute pe aceşti maghiari luminaţi a pune capăt apucăturilor barbare şi a crea stări europeneşti în patria comună.

Lucrul acesta e peste putinţă cîtă vreme românii nu iau parte la lucrările parlamentului ungar.

Românii şi maghiarii au neliniştit destul pe binevoitorii lor prin luptele urmate pînă acum. Azi dorinţa generală e, ca ei să se apropie unii de alţii şi să caute o formulă pentru asigurarea convieţuirii paşnice. Intrînd însă în împrejurările de astăzi în dieta Ungariei, românii nu s-ar apropia de maghiari, ci ar înăspri lupta.

Întreaga discuţie pentru şi contra activităţii mi se pare deci lipsită de raţiune practică, fiindcă nu de la români atîrnă, dacă ei vor mai persista ori nu în rezistenţa lor pasivă. Raţiune practică are deocamdată numai întrebarea : Se va crea ori nu **legea electorală europeneacă ?**

Ioan SLAVICI

În exclusivitate: Nichifor Crainic – Memorii

Zile albe, zile negre (XIII)

Au trecut ani de-atunci. Publicasem întîia carte de versuri, eram licenţiat, scriam la reviste şi ziare. Izbucnise primul război mondial, căzuse Muntenia în toamna tragică a lui 1916 şi mă aflam la Iaşi, soldat sanitar ca toţi teologii, şi redactor la Neamul Românesc **a lui Nicolae Iorga. În forfota promiscuă de refugiaţi şi de militari, pe care sărmanul Iaşi n-o mai putea prididi, la orice m-aş fi gîndit afară de părintele Constantin Popescu, doctor în teologie de la Cernăuţi, cînd iată-l în faţa mea pe strada Lăpuşneanu, unde era radacţia ziarului. L-am salutat respectuos ca totdeauna, dar el m-a oprit în drum cu surîs într-adevăr părintesc.**

— Ascultă, dragul meu, la spitalul unde-ţi faci serviciul, nu e vreun loc unde să ne retragem şi să stăm de vorbă ?

Mi-am închipuit că, bătrîn cum era, zdruncinat de tragedia naţională şi de mizeria refugiului, părintele profesor are nevoie de îngrijire medicală. Deşi simplu soldat, eram prieten cu şeful spitalului şi bucuros să-i stau în ajutor.

— E un chioşc cu zorele în faţa spitalului.

— Aşteaptă-mă la 2 după masă.

La ora aceea tot spitalul era în odihnă. Din grădină nu se mai auzeau vaietele neîntrerupte ale răniţilor. Părintele Constantin Popescu nu era bolnav. Ne-am aşezat pe banca vărgată de umbra zorelelor cu sentimentul pe care îl ai de fost elev pentru un fost profesor. E un sentiment oarecum familiar şi reţinut, care nu se schimbă după ani şi ani de zile. Vîrstele se schimbă, relaţiile şcolare nu. Chipul părintelui, altădată solemn şi rigid, se scălda într-o undă de omenie şi un zîmbet bun îi înflorea pe barba albă. Mărturisesc că nu-i şedea rău de loc.

— Eu am făcut o mare greşeală faţă de tine, — rupse el tăcerea. Te-am persecutat în seminar. M-am gîndit mult la asta. Te rog să mă ierţi !

Văzînd perplexitatea mea la această ieşire neaşteptată, mi-a luat mîinile într-ale lui şi, mîngîindu-le, a repetat „— Te rog să mă ierţi". Apoi mi le-a lăsat că trebuia să-şi şteargă ochelarii. Era foarte mişcat. Lumea părea întoarsă pe dos. Nu cred să se fi găsit vreodată un fost elev în această situaţie grea, cu totul grea, ca un bătrîn venerabil, care i-a fost profesor, să-i ceară el iertare plîngînd. Nu ştim ce să fac. Nimicuri vesele şcolăreşti, de mult uitate de mine, bătrînul cu barbă albă, picată de lacrimi, le scotea la iveală din trecut, dîndu-le o gravitate neobişnuită. Zadarnic încercam să-l conving că nu mi-a făcut nici un rău, că am uitat, că nu-i port pică ci, dimpotrivă, respect ca unui fost profesor. El îmi strîngea mîinile părinteşte şi repeta:

— Nu, nu, am greşit ! Te rog să mă ierţi.

Cum într-adevăr n-aveam ce să-i iert, ca să ieşim din această situaţie gingaşă, i-am povestit şcolăreşte cum mă răzbunam eu pe notele inofensive ce mi le da, avînd complicitatea veselă a clasei de partea mea. L-am înveselit şi am rîs amîndoi ca de lucruri străine, care nu ne mai privesc. Totuşi, cînd a plecat, sărutîndu-mă pe frunte, ultimul cuvînt i-a fost :

— Te rog să mă ierţi.

În chioşcul cu zorele de la spitalul militar, părintele Constantin Popescu mi-a făcut singura lecţie de religie din inimă de om. Uitase să-mi spună că e doctor în teologie de la Cernăuţi.

LUMINA FARULUI

În oaptea lui 13 martie, — eram pe clasa doua, — m-a trezit din somn un zgomot cu totul neobişnuit. Dormitorul era un freamăt. Paturile goale. Băieţii în cămăşi albe şi lungi erau îngrămădiţi la mijlocul solanului în jurul domnului pedagog. Mi-am frecat ochii. Domnul pedagog, în costum de oraş la această oră tîrzie, se vedea sus pe un pat, agitînd peste capetele lor un joben mătăsos, turtit şi pătat de noroi. Era un trofeu capturat chiar de domnia sa de la inamic. Domnul pedagog Popescu-Dolj, — îl ţin minte şi azi, — era student şi venea de la o manifestaţie cu bătaie la Teatrul Naţional.

— Băieţi, a fost ceva grandios — povestea el — noi am răsturnat tramvaiele, am rostogolit trăsurile, am scos pietroaiele din pavaj, am spart geamurile cupeurilor şi ale teatrului precum şi multe capete de ciocoi. Să fi văzut voi cum fugeau rupînd pămîntul, cu fracurile ferfeniţite, cucoanele cu rochiile sfîşiate. Ia uitaţi-vă, copii, ăsta e joben de ministru ! Noi, studenţii, cu piepturile noastre am ocupat teatrul şi n-am permis să se ţină reprezentaţia lor. Am biruit, băieţi. Trăiască limba românească ! Trăiască Nicolae Iorga !

Pumnii mici se strîngeau convulsiv, somnul pierise şi zeci de ochi străluceau de admiraţie pentru domnul pedagog. Trofeul a trecut din mînă în mînă, pipăit cu mirare şi ciudă. Contactul cu el ne lăsa impresia că participăm şi noi, fie chiar postum, la grandioasa manifestaţie. Cine mai putea dormi în noaptea aceea ? Păcat că nu sîntem şi noi studenţi. Cu domnul pedagog în frunte, am fi dat un iureş de-am fi dărîmat şi teatrul. Să nu mai aibă ciocoii unde să ne batjocorească limba. Entuziastul povestitor ne-a explicat că protipendada bucureşteană pregătise un fel de revistă în limba franceză, ce urma să fie jucată la Teatrul Naţional de amatori aleşi dintre boieri şi boieroaice. Dar Teatrul Naţional e templul limbii strămoşeşti. Această boierime şi această ciocoime înstrăinată, franţuzită, care nu vorbeşte româneşte decît cu surugiii şi argaţii, a vrut să-şi arunce dispreţul profanator şi asupra acestui templu, unde cîntă cea mai frumoasă limbă românească, făurită de Alecsandri, de Haşdeu, de Alexandru Davila. Deşi reprezentaţia era patronată de principii moştenitori Ferdinand şi Maria, profesorul Nicolae Iorga nu s-a intimidat şi-a somat prin articole de foc pe boieri şi pe ciocoi să renunţe la ea. La protestul său s-au raliat toţi marii scriitori ai ţării, în frunte cu Alexandru Vlahuţă şi George Coşbuc, care au lansat o chemare publică pentru apărarea limbii româneşti. În preziua spectacolului, Nicolae Iorga a ţinut două discursuri fulgerătoare, unul la sala „Eintracht", altul la Universitate, care au însufleţit în aşa măsură publicul, încît, în seara reprezentaţiei s-a produs erupţia violentă de la Teatrul Naţional.

***Astfel,* am luat noi cunoştinţă de manifestaţia de la 13 martie 1906. Evocînd, cu cinci ani mai tîrziu, acel moment oratoric al lui Nicolae Iorga, rafinatul şi contemplativul poet D. Anghel scrie că energia deslănţuită de verbul său era atît de irezistibilă, încît, dacă profesorul i-ar fi comandat să pună mîna pe armă, el ar fi tras imediat. Manifestaţia de-atunci, ironizată de unii piţigăiaţi efeminaţi, nu era decît un efect violent al spiritului nou, creat de Nicolae Iorga în ţara veche şi care avea să culmineze în entuziasmul pentru războiul naţional. Cel care a creat acest spirit nu era un demagog. Era un om care vorbea în numele unei ştiinţe imense despre patrie şi despre lume şi al unei conştiinţe vizionare, ce voia să ne ridice în orizontul ei. El vedea încotro mergea istoria. El simţea că ceea ce sufletul românesc numea „idealul naţional" nu e departe de-a prinde trup. În ochii săi literatura, arta şi cultura în genere constituiau întîia forţă care să dea substanţă vie acestui ideal. Activitatea proteică a lui Iorga, desfăşurată pînă la războiul naţional şi în timpul lui, nu poate fi înţeleasă decît în această perspectivă, fiindcă multiplicitatea ei e convergentă într-un singur punct. Chestiunea socială era, firesc, prezentă în preocupările lui, care în tinereţe plecase de la marxism, dar pentru el momentul istoric pretindea cu întîietate solidaritatea naţională. Şi dacă a urît clasa suprapusă şi a înfierat-o pentru pofta ei căpcăună, motivul principal al acestei uri era înstrăinarea ei de limba, de cultura şi de aspiraţiile acestui popor, refuzul ei de a rima cu spiritul colectiv. Ceea ce numea el „lupta pentru limba românească" nu se reducea la incidentul de la Teatrul Naţional, era o mişcare de mare amploare pentru afirmarea conştiinţei naţionale integrale, hrănită de scrisul său în reviste, de scriitori pe care i-a format şi i-a impus, de şezătorile literare prin care îi recomanda publicului, de oratoria lui profetică răspîndită în toate oraşele ţării, de cursurile de la Universitate care erau adevărate evenimente, de numeroasele impresii de călătorie în provinciile româneşti ce trebuiau eliberate.**

Text stabilit de
Ion OPRIŞAN

Efigii

Vladimir STREINU

Pe criticul și istoricul literar Vladimir Streinu îl descoperisem încă din liceu, mai ales prin Istoria literaturii române, scrisă împreună cu Tudor Vianu și Șerban Cioculescu. Poetul mi s-a relevat mai tirziu, răsfoind o colecție a revistei Sburătorul, iar omul, prin 1963—1964, cînd am avut norocul să-l cunosc îndeaproape la Insitutul „G. Călinescu". Am zis omul, și simt nevoia să spun fermecătorul om, care nu putea să nu te cucerească, mai întîi văzîndu-l și apoi ascultîndu-l.

Era un bărbat frumos în care natura lucrase în perfectă concordanță cu legile armoniei. O figură semeață, cu privire dominatoare, distantă pentru necunoscuți, concentrată sau afabilă pentru prieteni, senin detașată în fața universului. Avea o ținută ce inspira distincție și noblețe, un mers cu pași rari, egal măsurați, ca într-o continuă plimbare meditativă. La o vîrstă cînd pentru oamenii noștri de carte, Biblioteca Academiei devine din ce în ce mai mult amintirei Vladimir Streinu venea la Bibliotecă tinerește, așezîndu-se la o masă, ca oricare dintre studenții sau tinerii cercetători din sală. Nu cerea colecții de reviste sau tomuri grele și nenumărate, ci vreun rar opuscul, pe care-l consulta avînd aerul că-și reîntîlnește o mai veche cunoștință. Își lua cîteva sumare și vagi însemnări, detestînd fișele — despre care spunea, folosind un calambur „je m'en fiche". Nu era neapărat o desconsiderare a metodei curente de lucru, ci, cum aveam să constat foarte curînd, expresia unei memorii prodigioase. Un estet în întreaga lui ființă, făcîndu-și din frumos o lege a vieții, evita în orice domeniu convenția, locul comun, uzat, vulgarizat. De la modul sobru și nu fără eleganță de a se îmbrăca, pînă la felul comportării și vorbirii sale, se vedea personalitatea care se supraveghează și se construiește cu licliditate pe sine. Ca formulă spirituală, Vladimir Srteinu se găsea în descendența lui Alexandru Odobescu, Titu Maiorescu, Duiliu Zamfirescu, scriitori pe care-i prețuia pentru valoarea lor estetică, dar mai ales, în ceea ce-i privește pe ultimii doi, pentru efortul de a se controla, de a-și dirija singuri, cu bună știință procesul formației. El își crease un stil de viață, care-l individualiza imediat într-o colectivitate. Cele mai neînsemnate gesturi purtau marca personalității, a unei distincții, poate glaciale și afectate pentru însul din afară, în fapt, a unei distincții autentice. La Institut, Vladimir Streinu se deosebea de toți ceilalți prin felul de a scoate o țigară și a-l servi pe colegul de peste masă, Mihai Novicov, pronunțîdu-i numele cu nu știu ce reminiscență tolstoiană, în felul de a-și duce mîna la frunte, mînă pe al cărei deget mic purta în ultima vreme un inel de argint, scos parcă din vechi sipete împărătești. Dar se deosebea cu adevărat de toți ceilalți, cînd avea să spună ceva. Își făcea mai înainte cîteva note, mai degrabă își puncta cîteva cuvinte, gîndindu-se, ținea creionul suspendat și privea într-un punct nedefinit în spațiu. Începea să vorbească rar, cadențat, cu o voce bine timbrată și ritmul, același pînă la sfîrșit, nu se întrerupea decît spre a lăsa loc unei magistrale interogații retorice sau unei pauze expresive. Argumentația se desfășura coerentă, asociațiile cele mai diverse îi stăteau la îndemînă în formulări sugestive, ce aparțineau poetului care era în esență Vladimir Streinu. Sala, de obicei, îl asculta înmărmurită în admirație, discursul său constituind un veritabil spectacol intelectual. Și vorbitorul era conștient de lucrul acesta. Mimica și gestica lui însoțeau epitetele de apreciere îndelung cumpănită, de satisfacție sau de extaz, așa cum apăsau cu înțelesuri subtextuale cuvintele de respingere, de blamare, sau dispreț. L-am audiat pe Vladimir Streinu în săli de curs și de conferințe publice, în sesiuni de comunicări științifice, unde avea totdeauna succes. Marele lui farmec de vorbitor l-am gustat însă în cadrul unui cerc restrîns de auditori. El nu era un solist de concerte, unde vin adesea și neofiți și profani, ci un mare instrumentist al muzicii de cameră, adresîndu-se aproape exclusiv melomanilor.

Ceea ce impresiona la Vladimir Streinu era, desigur, talentul său de vorbitor, avantajat și de o impecabilă prestanță fizică, dar și consecvența opiniilor lui critice, precum și cultura lui armonioasă. Puțini intelectuali și-au apărat cu asemenea demnitate și chiar sacrificiu convingerile, renunțînd la o posibilă carieră universitară, la onoruri publice, preferînd postul de profesor secundar, mulți ani în provincie, transportînd în geamantan tirajul revistei Kalende, pe care o tipărea la Găești și Pitești. Demnitate și pasiune a ideilor, pasiune pentru literatură, cu ale cărei destine s-a identificat. Vladimir Streinu se dăruise în exclusivitate artei, parcă nevoind să cunoască un alt spațiu decît acela poetic. Aici a găsit cerul pur și cel mai propriu ființei lui intelectuale. Toată viața a fost preocupat de misterul poeziei, spre șimburele de foc al căreia s-a străduit necontenit să ajungă în paginile sale de critică literară. Cap de o mare claritate logică, el era indispus de lucrurile amestecate și de cei care nu erau capabili să le delimiteze, să despartă apele de uscat, literatura de sfera mai generală a culturii. De aici necesitatea unui permanent și filosofic „distiguo", de a defini cît mai strîns, cît mai propriu și diferențiat noțiunile. Această inteligență pătrunzătoare, căutînd raza uneori imperceptibilă a nuanțelor, era servită generos de o cultură sistematică și multilaterală. De la umanismul antic la mișcările avangardiste și la poezia tînără, Vladimir Streinu era mai totdeauna perfect informat. Cunoștea la sursă cîteva mari literaturi ale lumii, ca și dezvoltarea artelor și evoluția ideilor filozofice și estetice, încît o simplă observație pe marginea unui articol de dicționar critic, pe care-l îndruma la Institut, devenea prilejul unei lecții ce se dezvolta spontan și uimitor sub ochii noștri, ai colaboratorilor. Nu cruța pe nimeni, oricît i-ar fi fost de apropiat, știind să rostească adevărul fără să jignească sau să deformeze, din contra, deschizînd perspective, stimulînd energii latente ignorate. Cuvintele sale de laudă, extrem de parcimonioase, echivalau cu o consacrare. Prin formație, ca și prin puterea de focar a spiritului său, Vladimir Streinu aparținea pleiadei celei mai fericite a oamenilor noștri de cultură din perioada antebelică.

Mai mult ca oricare critic din generația sa, Vladimir Streinu a avut o integritate morală, care a mers pînă la puterea sacrificiului, amintit mai înainte. Deputat țărănist (cel mai tînăr) din ultimul parlament al României dinaintea războiului, colaborator al oficiosului Dreptatea în 1945—1946, atrăgînd atenția asupra pericolului totalitarist, ce pîndea societatea și cultura românească, Streinu a împărtășit și el soarta intelectualilor care au refuzat să colaboreze cu puterea comunistă abia instaurată. A făcut lungi ani de pușcărie, din care tocmai se eliberase, cînd l-am cunoscut eu. Spre deosebire de colegul său de suferință mai tînăr, Dinu Pillat, care nu-și lua parcă nici o măsură de precauție, Vladimir Streinu era mai rezervat și mai reticent. Probabil că numai datorită faptului că împărțise cu tata o celulă într-una din închisorile prin care trecuse, mă bucuram de privilegiul gîndului său celui mai adevărat. Țin minte că prin anii 1968—1969, ai maximei „liberalizări", ce a putut să ne inducă pe foarte mulți în eroare, cînd pe ici, pe colo, în posturile de răspundere ale vieții culturale ajungea cîte o minte mai luminată și antidogmatică, îi comunicam lui Vladimir Streinu, cu satisfacție și naivitate lucrul acesta, el îmi răspundea cu obișnuita lui rezervă, de astă dată, subliniată sceptic: „Dragă S., nu oamenii trebuiesc schimbați, ci sistemul!". Firește, că așa era, dar puteam noi îndrăzni pe atunci să visăm la altceva decît la fantomaticul „socialism cu față umană", și acela repede înnăbușit în Cehoslovacia?

Sînt simple frînturi din discuțiile mele cu Vladimir Streinu, care nici acum nu abandona metafora și expresia percutantă. Libertatea, credea el, ca să existe, trebuie limitată (citește legiferată), altfel amenință să se transforme în anarhie. Dacă cineva, cu o prea mare labilitate a ideilor, contrazicînd azi ceea ce susținuse ieri, spunea că e ca o oală fără toarte; nu știi de unde să-l apuci, adică nu știi exact ceea ce și în ce crede.

Lui Vladimir Streinu, estetul, în genere, mai bine cunoscut va trebui să-l adăugăm pe moralist, pe gînditorul politic (ce abia urmează a fi descoperit), pe omul de fiecare zi, ce ajungea să fie cuceritor, abia cînd reușeai să te apropii de el într-o asemenea măsură, care făcea să dispară „distanța", „răceala", comportarea poate prea supravegheată. Toate acestea compuneau o mască față de spiritele antiliterare și antiumane, alcătuiau o pavăză, de care se dispensa, firește, atunci cînd nu mai era nevoie de ea. „Afectatul" Streinu, cum l-au văzut unii, devenea afectuos, cînd se simțea între ai săi, familiar, și parcă nestiutor de vîrstă. L-am simțit foarte apropiat pînă în clipa din urmă, cînd își încheia ora de curs de la Facultate, care avea să fie și ultima. Pe seară, aveam să aflu că inima i se înnecase într-un infarct masiv. Profesorul și prietenul nostru nu împlinise 70 de ani.

AL. SĂNDULESCU

Cei patru „nu"

Faptul că Vladimir Streinu a intrat în Institutul de istorie literară al Academiei abia în primăvara anului 1964 a însemnat pentru mine, la vremea aceea, surpriza și întrebarea de ce atît de tîrziu. Dar mai mult decît atît, a însemnat sărbătoarea de a avea în colectivul nostru de cercetare pe cititorul ideal, așa cum ni-l descopereau revistele literare, cu începere din cel de al treilea deceniu. Atunci cînd îi citeam eseurile despre creația artistică, nu bănuiam că va veni o zi cînd se va afla printre noi, firesc colegial, cei care mă deprinsese de la distanță cu calmul detectării valorilor și cu exigența pe care ți-o dă cultura. Și dacă, dintr-un început, omul ne impusese prin politețe și solemnitate, abia presimțindu-i-se sub gentilețe, prudența, discreția, gravitatea și încordarea, n-a durat mult pînă să-i cunoaștem generozitatea inteligenței.

Scînteietorul interlocutor a reușit, aproape pe nebăgate de seamă, să-și asocieze colegii — majoritatea tineri — la consultarea asupra temelor de ales, cît și la elaborarea lor. Îi plăcea să explice, precizînd. Credea la implicarea personală. Răspundea aviditătii tinerilor de a surprinde semnificația nuanțelor unui cuvînt, ale unui vers. ale unei istorisiri, cu febra constantă a reflecției. Nicicînd nu a barat libertatea spiritului.

Cine, mai mult decît Vladimir Streinu, a detestat constrîngerile sub ori ce formă s-ar fi manifestat ele, în afara celor pe care și le impunea pentru a-și face viabile visele. Vorbea cu o voce deosebit de blîndă despre curaj și luciditate. Bunătatea și generozitatea egalau frumusețea chipului. Profilul de medalie, constant reprodus în aceleași publicații, deja menționate, cu prilejul unei conferințe ori a apariției unei cărți noi, a rămas neschimbat. O pereche de profiluri atice, așa l-am asemuit pe Vladimir Streinu, văzîndu-l alături de romanciera Elena Iordache-Streinu, soția lui, cu prilejul manifestărilor de înaltă ținută din Aula Academiei Române.

Și totuși, privirea lui Vladimir Streinu aducea o notă distinctă acestui portret, imprimînd constanta unei suferințe profunde, greu de definit, și care se exterioriza, în ciuda efotului său de a o ascunde. Era privirea cu care ne învăluia, cînd nu se detașa cu totul, încărcată pînă la limita suportabilului. Ea părea să vină de departe, să filtreze prin înțelepciune luminile și umbrele unei lumi atît de diverse, ca exteriorizare. Privire înțelegătoare și proteguitoare.

Așa era în Institut Vladimir Streinu. Față de el am avut deosebită admirație și gratitudine pentru felul cum știa să ne țină mereu trează gîndirea, ca o problemă de filosofie, făcîndu-ne onoarea să ne asculte vorbind. Așa a rămas ca director al Editurii Univers, unde, dacă viața nu i-ar fi fost curmată brusc, ar fi înfăptuit o punte din colocvii intelectuale în conlucrarea cu Institutul, de care a acceptat cu greu să se despartă. În realitate, nu a fost decît o separare administrativă. Așa s-a păstrat pînă la ultimul său mesaj de la catedră, unde fusese invitat să se exprime asupra versificației, ca artă. Nu bănuiam, ascultîndu-l din bănci, că era ultima lui zi, deși ar fi trebuit să ne pună pe gînduri pauza de o clipă, ca un salt peste prăpastie, urmat de aproape imperceptibila ezitare a vocii. Multă vreme după, ne surprindeam întrebîndu-ne cum a putut cineva să-și controleze starea fizică, să-și stăpînească absurda precipitare a inimii, așa cum o făcuse Vladimir Streinu, în timpul prelegerii sale, el, gînditorul, fiind mai curînd deprins a-și stăpîni vorbirea, în dialogul său cu logica.

Numai că existența lui Vladimir Streinu nu s-a bucurat prea mult de logică în derularea faptelor, începînd cu anul 1947, cînd este „licențiat din învățămînt", pînă în 1965, anul angajării în Institutul de istorie literară. Este timpul în care, subtilul intelectutl, fie că **nu are nici un fel de venituri,** așa cum citim certificatul eliberat „pentru a-i servi la spital", la 1 august 1950, fie că este, pe rînd, în 1948 **anticar,** în 1955 **salariat sezonier la serviciul cultural al Parcului de odihnă și cultură „I.V. Stalin"** („ceea ce era un fel de portar", observă cu durere D-na Streinu). Scurt răgaz în șirul umilințelor este prezența sa în Institutul de lingvistică, în calitate de **cercetător științific principal.** Alte umilințe inoculează amărăciune în sufletul lui Vladimir Streinu, după 1962, în ciuda „eliberării" din închisoare. În 1962, în decembrie, Ministerul Învățămîntului răspunde că **„din lipsă de posturi vacante în specialitate, în acest an universitar nu vă putem soluționa favorabil cererea",** iar Institutul de Lingvistică **„la cererea Dvs. din decembrie 1962 vă răspundem că, deocamdată, nu avem posturi libere la Institutul nostru".** În februarie 1963, Editura Științifică îi face cunoscut că **„în conformitate cu dispoziția forurilor superioare, am reziliat contractul de editare nr. 5233/1957, încheiat cu dvs. și alți trei coautori, pentru lucrarea «Dicționar de sinonime și analogii»".** În 9 decembrie 1963, Ministerul Învățămîntului, prin serviciul său de selecționare și promovare a cadrelor îi dă o speranță. Că se poate prezenta la concursul pentru ocuparea unui post în specialitate. Speranță condiționată de scoaterea la concurs a respectivului post, recomandîndu-i solicitantului să urmărească în presă eventualitatea acestei posibilități.

Situații față de care Vladimir Streinu reacționează, comentînd: **„Viu și nevătămat în continuare. Mort în perspectivă istorică, de dorit, cît mai îndepărtată".**

Din discreție, nu am căutat să aflu mai mult decît ceea ce era de domeniul public, pragul de încercare pentru intelectualii români al anului 1959: privațiunea de libertate. Acum însă, cînd prin bunăvoința familiei am avut acces la o serie de hîrtii, mărturii grele despre viața lui Vladimir Streinu, mi se conturează pregnant personalitatea distinsului om de lîngă noi care nu s-a dezvăluit niciodată fără ocolul sublimării pe plan artistic sau metaforic.

Conținutul hîrtiilor amintite, din care nu lipsește enumerarea anterioară, nu are nevoie de speculații. Realismul datelor este dur. Alt echivalent nu găsesc să exprime măcar ceva din acceptarea lipsită de sentimentalism a ființei puse la încercare de contradicțiile lumii contemporane. Concentrare de date, aceste hîrtii, laconice în formulare, spun mai mult despre timpul nostru decît sutele de pagini ale unui roman. Ele sînt — unele imprimate, majoritatea dactilografiate, scrise și de mînă cu creionul chimic și multiplicate, după caz, cu indigo. Aș da un exemplu: Procesul-verbal de **„primire-predare a obiectelor solicitate de Iordache Nicolae",** încheiat la 22 februarie 1960, între un reprezentant al Ministerului Afacerilor Interne și dna. Streinu. Sînt enumerate efectele de îmbrăcăminte groasă, acceptate în penitenciar.

Dacă e să clasificăm aceste hîrtii-document, enumerăm cereri, chitanțe, certificate, adeverințe, adrese, decizii. În mod deliberat separ de masa celorlalte, în acest fel insistînd asupra semnificației lor, **înscrisurile** emanate de Tribunalul Suprem al R.P.R., Colegiul Militar, de Ministerul Afacerilor Interne, Penitenciarul Jilava și de Sfatul Popular al Raionului 23 August, Reglementarea spațiului. Adică, o sentință din 24 martie 1962, rămasă fără ecou la recursul din 7 aprilie 1960. Ambele urmate de o răsturnare spectaculoasă. Întîi eliberarea prin grațiere, din 4 octombrie 1962, dar mai ales sentința din 25 iulie 1969. Toate, deși se referă la Vladimir Streinu, au în vedere o colectivitate privată de libertate sub povara sentinței ce însumează ani de închisoare corecțională, de interdicție, tot corecțională, însoțiți de confiscarea averii personale pentru **„uneltire contra ordinei sociale".**

Am enumerat documente oficiale, identificabile prin numere de înregistrare, datate și ștampilate, însoțite de semnături, mai mult sau mai puțin descifrabile.

O singură hîrtie depășește cadrul formal de pînă acum. Concepută în cerneală albastră, acoperită pe trei sferturi cu literă măruntă, aceasta recapitulează concis esența întregului documentar. Este **„fișa biografică",** semnată **„pentru conformitate"** Vladimir Streinu, concepută **„ad usum amicorum",** completată cu o **„fișă bibliografică"** ale cărei titluri acoperă cu aceeași caligrafie ca din vîrf de ac, încă o filă. Spațiul acordat bibliografiei este împărțit în cinci compartimente: **„lucrări originale", „traduceri", „colaborări în periodice", „colaborări jurnalistice"** și, în sfîrșit, **„omisiuni",** în dreptul cărora citim observația: **„foarte numeroase".** Fișa bibliografică este reluată și amplificată pentru lucrările ultimelor două decenii.

Ad usum amicorum

VLADIMIR STREINU (pseudonim, numele stării civile N. Iordache), născut 23 Mai 1902 în Com. Teiu, Reg. Argeș, Raion Costești. Voluntar în 1917, cu gradul de sergent. Absolvent al liceului din Pitești, 1919—1920. Licențiat al Facultății de Litere și Filozofie din București, 1924. Absolvent al Seminarului Pedagogic din București, 1924. Examen de capacitate pentru învățămîntul secundar, 1925. Studii complimentare la Paris, în 1926—1928, iar la Nancy în 1929. Deputat al Adunării Naționale, 1932—1933. Activitate literară de la 1921 și pînă azi, în continuare. Doctor în Litere și Filozofie din 1947. Concediat din învățămînt, Sept. 1947. Tuberculos, 1948—1953. Paznic de zi și ghid al muzeelor din Parcul de Odihnă și Cultură al Capitalei, în 1954. Condamnat politic, 7 ani, în 1959. Grațiat 1962. Viu și nevătămat, în continuare. Mort în perspectivă istorică, de dorit, cît mai îndepărtată. (Cred că nu mai e nevoie de fotografie!)

Datat 22 octombrie 1965, **textul** se remarcă prin ironie dureroasă, chiar dacă ușor deghizată, la adresa condiției umane, dedusă din însăși experiența de viață a autorului său. Nici protest, nici izbucniri de mînie nu transpar dincolo de acceptarea calmă a ordinii lucrurilor, filtrată prin luciditate. Știindu-se vulnerabil la cea mai mică slăbiciune, Vladimir Streinu, și mulți ca el, se păstrează parcă neatins, într-o extraordinară imagine a demnității, prin încrîncenatul refuz de a capitula.

Așa încerc să-mi explic, nu gesturile și comportarea sa ulterioare, cît mai ales momentul eliberării. Dar să recapitulăm. Tribunalul Militar, după arestarea din septembrie 1959, îl condamnă, prin sentința din 24 aprilie 1960, la șapte ani de temniță. **„Împotriva acestei sentințe inculpatul a declarat recurs — „respins"** — prin decizia din 7 aprilie 1960. Filmul ședinței de recurs nu este derulat în actele oficiale. Mi-l reconstituie, vădit emoționată chiar și după atîția ani, fiica scriitorului, actrița Ileana Iordache. Cînd președintele completului de judecată ajunge la Nicolae Iordache zis Vladimir Streinu, zguduită, ascultă și memorează actul acuzator: **pedeapsa rămîne aceeași.** Nu fără a tresări la enumerarea fals încurajatoare: 1. **nu a avut legături cu străinii;** 2. **nu a deținut arme;** 3. **nu a difuzat manifeste;** 4. **nu a luat parte la vreo acțiune împotriva securității statului.** Dar Vladimir Streinu continuă să rămînă **inculpat,** făcîndu-se vinovat că este profesor și scriitor, deputat național-țărănist și fiu de moșier.

Cei patru **„nu"** pot să sune oricui în urechi întocmai ca niște ciocane haotice.

Peste trei ani de la arestare, este grațiat și **„pus în libertate".** Peste alți șapte, citim: **„Tribunalul Militar București, rejudecînd cauza a pronunțat achitarea lui Iordache Nicolae zis Vladimir Streinu, prin sentința nr. 592 din 25 iulie 1969". [...] „constatîndu-se cu certitudine din probele dosarului și dezbaterile din instanță, că acesta nu a comis faptele pentru care inițial a fost trimis în judecată".**

Din nou, cei patru **„nu"** bubuie cu ecou.

Dar nu la acest prag final făceam trimiterea de mai sus, ci la ieșirea, pur și simplu, la lumină, dincolo de poarta Jilavei. Cu bani pentru un bilet de tramvai și două convorbiri telefonice, (atît era prevăzut să satisfacă nevoile primilor pași în libertate), Vladimir Streinu a telefonat acasă și la sora lui, din B-dul. Mărășești, de la care a împrumutat atît cît să ajungă acasă cu un taxi. Două particularități au atras atenția, de la început, familiei care l-a întîmpinat. Privirea, imperceptibil contrariată de o posibilă conjunctură agresivă, pusă la adăpostul inconfundabilei linearități a siluetei, pe de o parte; iar pe de alta, religiozitatea cu care mînca pîinea, pînă la ultima fărîmă, cerînd ca bucata să-i fie tăiată mare, groasă. Ca și cum ar fi căutat sprijin în pîine, poate simbol al trăiniciei pămîntului. Și peste toate, zîmbetul senin, aparent detașat, onest.

Desigur, momentul 1959 este de maximă încercare. Pentru cel în cauză, avînd să înfrunte opacitatea și îngrădirile, indiferent dacă veneau de dincolo sau de dincoace de zidurile închisorii. Pentru familie, cu presupuse pînă la nebănuite consecințe morale și materiale. Pentru cei apropiați, sau mai puțin apropiați, deloc întîmplător cuprinși de solidaritate umană. Vianu, Călinescu, Șoimaru, Sadoveanu, Stancu și un profesor din Transilvania, Ierugan, au avut curajul să vină în întîmpinarea nevoilor familiei, cu substanțial ajutor material. Fusese confraternizare prin suferință.

Observam, după ce am pus cap la cap hîrtiile care se constituie în autentic **dosar existențial,** printr-un singur om, al unei generații sau mai bine zis, al unei categorii, devenită generație prin destinul său comun, că ele sînt mai elocvent convingătoare decît orice roman. Nu cred să mă înșel. Reții doar două exemple pe care, prin comparație cu atîtea lecturi, le socotesc pline de tensiune, deopotrivă marcate de conflictul interior al omului de bună credință căutîndu-și arme să țină piept agresiunii din afară, pe care o simte fără să o înțeleagă în toată monstruozitatea ei.

În 1947, eliberat din învățămînt, Vladimir Streinu întîmpină abuzul Ministerului Învățămîntului, menționînd în trei puncte primului președinte al Curții de Apel, trăsăturile sale morale și intelectuale. El cerea funcționarilor din 1947 să-și facă datoria, epuizînd căile legale la care credea că mai poate apela un profesor definitiv, titular la catedră, drepturi consfințite „prin Înalt Decret Regal". Cu aceeași bună credință, din care nu știu cît să aleg între naivitate autentică sau joc subtil, abilitate feminină, aș zice, Elena Iordache Streinu **„solicită îngăduința"** de a trimite un pachet cu alimente și vitamine, invocînd boala de plămîni a soțului: **„Deși sînt ferm convinsă de buna întreținere pe care o are aici, totuși și acasă fiind nu și-a putut menține un echilibru al sănătății, decît dindu-i-se pe lîngă alimentația obișnuită a noastră a oamenilor sănătoși, o «supraalimentație» bogată în materii grase și dulciuri, plus vitamine, masiv".**

În ceea ce mă privește, nu mă sfiesc să repet că asemenea apeluri prin conținutul lor conferă cuvîntului relief și transformă afirmația în eveniment. Dar observația mea are valoare abia atunci cînd vine să contribuie la accentuarea zguduitoarelor documente și să le mențină ca vehement act acuzator.

Cornelia ȘTEFĂNESCU

Corespondență din Praga

Literaturile slave și comparatismul

Profesorul Corneliu Barborică predă istoria literaturii slovace la Facultatea de limbi străine a Universității din București. În decursul anilor a publicat cîteva excelente cursuri universitare (**Antológia slovenskej literatúry**, 1972 ; **Prednášky o slovenskej literatúre**, 1975, ș.a.). În afară de aceasta a elaborat și încredințat tiparului manuale universitare, dicționare, ghiduri de conversație. Într-o amplă monografie consacrată lui Karel Čapek (1971) a demonstrat capacitatea sa originală de interpretare a creației marelui scriitor ceh, cunoscut în lumea întreagă. De mult timp C. Barborică activează și ca un bun popularizator al literaturii slovace și cehe traducînd din Ivan Krasko, František Hečko, Vladimir Minác, Vincent Šikula, Jarmila Glazarová, Bohumil Hrabal. Este primul care a facilitat publicului român cunoașterea personalității lui Jan Mukařovsky, teoretician și critic literar de seamă. Sfera interesului de specialitate al profesorului Barborică este însă mult mai largă, acoperind practic întregul domeniu al literaturilor slave. În deceniul precedent a pregătit, în calitate de coordonator, un volum intitulat **Raporturi literare româno-slave** (1976). Cartea asupra căreia intenționăm să ne oprim în rîndurile de față — **Studii de literatură comparată *)** — ne permite însă o bună cunoaștere a lucrărilor sale comparatiste din contextul slavisticii.

Din **cuvîntul introductiv** reiese că autorul și-a orientat cercetările atît asupra conexiunilor acestora cu celelalte literaturi europene, în scopul de a contribui la o prezentare mai complexă a peisajului literar din Europa centrală și răsăriteană în România, unde prevalează — așa cum este și firesc tradiția studiului filologiei romanice. Autorul mărturisește că a avut și o intenție mai generală, și anume aceea de a dovedi viabilitatea conceptului de **„literatură europeană“**, care își păstrează un anumit caracter unitar, chiar în ciuda manifestării numeroaselor tendințe de dezintegrare.

Volumul se alcătuiește din opt studii dezvoltînd diverse teme. Astfel **Probleme ale cercetării comparate a literaturilor slave**, orientat metodologic, trece în revistă evoluția unor **noțiuni-cheie** ale comparatisticii slave, de la **„unitatea slavă“** a lui Ján Kollár, la **„sistemul organic al literaturii slave“** al lui Frank Vollman și pînă la **„comunitatea literară slavă“** a lui Emil Gheorghiev. Autorul consideră că literaturile slave nu se disting pe harta Europei ca un teritoriu specific, bine delimitat : **„Ca parte a literaturilor europene, literaturile slave au suit treptele bizantismului cultural, ale Renașterii, barocului și manierismului, clasicismului, luminismului, romantismului, realismului, simbolismului, expresionismului etc. Modelele, genurile, speciile, inovațiile sînt general europene, cu anumite elemente particularizante, diferite însă de la o literatură slavă la alta. Elemente de coeziune internă ar fi putut deveni ideile și formele literare care, o dată create, s-ar fi răspîndit concentric în toate literaturile slave. Cîteva focare au apărut, dar nu au avut energia necesară să unifice aceste literaturi“.** (Pag. 34.) Proclamînd ideea că în epoca modernă literaturile din Europa întreagă tind să se apropie, C. Barborică — preia și aplică ideea uneia dintre marile autorități ale criticii românești. E. Lovinescu, creator al doctrinei „sincronizării“ și a **„legii imitației“**. Totuși, după cum subliniază astăzi cercetătorul român, totdeauna trebuie avută în vedere complexitatea factorilor externi și interni precum și situațiile istorice concrete. Sarcinile principale ale comparatisticii slave se definesc, conform concepției lui C. Barborică, în trei domenii : 1) cercetarea legăturilor, influențelor și contactelor între literaturile slave ; 2) trăsăturile comune ale unor literaturi slave din anumite perioade istorice și legăturile strînse între literaturile înrudite (de ex. între literatura cehă și cea slovacă, rusă și cea ucraineană) ; 3) domeniul extrem de vast al contactelor literaturilor slave cu cele din restul Europei.

În celelalte studii ale volumului, autorul tratează cîteva probleme interesante ale comparatisticii slave. **Circulația unei idei romantice,** urmărește astfel modul diferențiat în care au fost preluate și dezvoltate în diverse literaturi **preceptele romantismului.** Pentru națiunile slave, romantismul a însemnat, pe de o parte, trezirea conștiinței naționale, pe de altă parte, cunoașterea înrudirii etnice a tuturor slavilor și a marcat un interes deosebit pentru colaborarea reciprocă. Concepțiile concrete ale **uniunii slave** se prezintă însă în moduri diferite în diverse țări și la diverși scriitori, uneori sînt chiar contradictorii (ceea ce autorul ilustrează prin compararea opiniilor lui Kollár, Mickiewicz și Dostoievski).

Studiul cel mai amplu al volumului (110 pagini) este consacrat **metamorfozelor formelor epice mari în versuri** care au fost frecvente în literaturi slave începînd din secolul al XVI-lea pînă la începutul secolului al XX-lea. Prin aceste forme se înțelege, evident, epopeea, poemul romantic de tip byronian, poemul patriotic cu protagonismul întrupînd spiritul național, poemul dramatic dialogat, poemul mitologic și filosofic și, în sfîrșit, romanul în versuri.

trăsăturile proprii ale acestor genuri (motive, personaje, compoziție, prozodie), schițează evoluția lor istorică și arată particularitățile operelor aparținînd diferitelor literaturi slave (A. S. Pușkin, M. I. Lermontov, T. Șevcenko, I. Franko, W. Potocki, A. Malczewski, J. Slowacki, A. Mickiewicz, K. H. Mácha, A. Sládkovič, J. Král, O. Hviezdoslav, M. Marulić-Marulus, P. P. Njegoš ș.a.). Viziunea autorului înglobează și modelele genului așa cum el s-a manifestat în Europa occidentală. Cu atît mai mult ni se pare demnă de menționat constatarea cercetătorului român că **„poemul MAI al lui Karel Hynek Mácha este una dintre cele mai frumoase opere ale romantismului european“** (p. 111). Capitolul **Renașterea literară bulgară și România,** reprezintă un alt tip de cercetare, consacrat relațiilor bilaterale de C. Barborică. Se găsesc aici informații bogate cu privire la activitatea desfășurată în România de personalități politice și culturale bulgare, din anii cincizeci pînă în anii șaptezeci ai secolului trecut. Scriitorul asupra căruia se concentrează atenția autorului este, bineînțeles, Hristo Botev.

Într-un alt studiu, **Corespondențe în universul poeziei slave simboliste,** C. Barborică se oprește asupra unor fenomene de paralelism din poezia modernă de la sfîrșitul secolului XIX, punînd în evidență aspecte comune extrem de interesante, în ceea ce privește elementele de formă și de conținut, între un poem al simbolistului slovac Ivan Krasko și unul al lui Mihai Eminescu.

Ultimele trei capitole ale volumului se ocupă de proza secolului nostru, mai bine spus de unele dintre numeroasele ei tendințe : **literatura spațiilor imaginare** (L. Andreev, M. Bulgakov, K. Čapek, M. Krleža, S. Mrożek), **valențele umoristice și absurde** (J. Hašek, B. Hrabal, J. Radičkov) și **epica poetică** (A. Grin, V. Vančura, M. Urban, V. Šikula).

Volumul pe care-l comentăm în rîndurile de față ni se pare important din mai multe puncte de vedere. În primul rînd semnalăm faptul că autorul confruntă nu numai literaturile slave între ele, dar le și situează într-un spațiu european mai larg, cercetînd conexiunile dintre acestea și tendințele evoluției literare din Europa occidentală. Nu se oprește la constatarea influențelor sau paralelismelor, ci analizează și contextul ideatic. Cartea este utilă, apoi, pentru slaviști, dar și romaniștii pot găsi în ea sugestii interesante datorită deselor confruntări între literaturile slave și literatura română. Un alt merit, după părerea noastră, este acela de a prezenta într-o privire originală valorile literaturilor slovacă și cehă care, fără îndoială, îi sînt autorului cele mai apropiate.

Libuše VALENTOVÁ (Praga)

*) Volum publicat la Editura Univers, 1987, 309 p.

Milan Kundera :

Moștenirea defăimată a lui Cervantes (II)

3. În timp ce Dumnezeu părăsea încet locul de unde condusese universul și ierarhia lui de valori, de unde separase binele de rău și dăduse un sens fiecărui lucru, don Quichote ieșind din casa lui n-a mai fost în măsură să recunoască lumea. Aceasta, în absența Judecătorului suprem, apăru brusc într-o ambiguitate amenințătoare; Adevărul divin unic se descompuse în sute de adevăruri relative pe care oamenii și le împărțiră. Astfel, se născu lumea Timpurilor moderne și odată cu ea romanul, imaginea și modelul ei.

A înțelege împreună cu Descartes **eul gînditor** ca temelie a tot ce există, și a fi astfel singur în fața universului este o atitudine pe care cu drept cuvînt Hegel a considerat-o eroică.

A înțelege împreună cu Cervantes lumea ca ambiguitate, a avea de înfruntat, în locul unui singur adevăr absolut, o grămadă de adevăruri relative care se contrazic (adevăruri încorporate în **euri imaginare** numite personaje), a avea deci ca singură certitudine **înțelepciunea incertitudinii,** faptul acesta pretinde o forță la fel de mare.

Ce vrea să spună marele roman al lui Cervantes? Există o literatură abundentă pe această temă. Unii pretind a vedea în el critica raționalistă a idealismului tulbure al lui don Quichote. Alții văd în el exaltarea aceluiași idealism. Ambele interpretări sînt eronate pentru că vor să găsească la temelia romanului nu o interogație ci o atitudine morală.

Omul dorește o lume unde binele și răul să fie clar discernabile căci există în el o dorință, înnăscută și de neînfrînt, de a judeca înainte de a înțelege. Pe această dorință se bazează religiile și ideologiile. Ele nu se pot împăca cu romanul decît dacă traduc limbajul lui de relativitate și ambiguitate în discursul lor apodictic și dogmatic. Ele pretind ca cineva să aibă dreptate; sau Ana Karenina e victima unui tiran mărginit, sau Karenin e victima unei femei imorale; sau K., inocent, e zdrobit de un tribunal nedrept, sau în spatele tribunalului se ascunde justiția divină și K. e vinovat.

În acest „sau-sau“ e conținută neputința de a suporta relativitatea esențială a lucrurilor omenești, neputința de a privi în față absența Judecătorului suprem. Din cauza acestei neputințe, înțelepciunea romanului (înțelepciunea incertitudinii) e greu de acceptat și de înțeles.

4. Don Quichote plecase într-o lume care se deschidea larg în fața lui. În această lume el putea să intre liber și să revină acasă cînd voia. Primele romane europene sînt călătorii de-a lungul și de-a latul lumii care pare nelimitată.

Începutul lui Jacques Fatalistul îi surprinde pe cei doi eroi în mijlocul drumului; nu se știe nici de unde vin, nici unde se duc. Ei se află într-un timp care n-are nici început nici sfîrșit, într-un spațiu care nu cunoaște frontiere, în mijlocul Europei pentru care viitorul nu se poate termina niciodată.

Jumătate de secol după Diderot, la Balzac, orizontul îndepărtat a dispărut ca un peisaj în spatele clădirilor moderne care sînt instituțiile sociale : poliția, justiția, lumea finanțelor și a crimei, armata, statul. Timpul lui Balzac nu mai cunoaște dulcea lenevie fericită a lui Cervantes sau Diderot. El e suit în trenul numit Istorie, în care e ușor să te urci, greu să cobori. Cu toate acestea, trenul n-are încă nimic înspăimîntător, ba are chiar farmec ; promite tuturor pasagerilor săi aventuri, și împreună cu ele un baston de mareșal.

Încă și mai tîrziu, pentru Emma Bovary, orizontul se restrînge în așa măsură încît seamănă cu o îngrăditură. Aventurile se află de cealaltă parte și nostalgia e insuportabilă. În plictisul cotidianului, visurile și reveriile cîștigă în importanță. Infinitul pierdut al lumii exterioare e înlocuit cu infinitul sufletului. Marea iluzie a unicității de neînlocuit a individului, una din cele mai frumoase iluzii europene, e în plină înflorire.

Dar visul despre nemărginirea sufletului își pierde vraja în momentul cînd Istoria sau ceea ce rămăsese din ea, forță supraumană a unei societăți atotputernice, pune stăpînire pe om. Ea nu-i mai promite bastonul de mareșal, ci abia un post de topograf. Înaintea tribunalului, în fața castelului ce poate să facă K. ? Nu mare lucru. Mai poate el cel puțin visa ca odinioară Emma Bovary? Nu, capcana situației e prea îngrozitoare și îi absoarbe ca un aspirator toate gîndurile și sentimentele; nu se poate gîndi decît la procesul lui, decît la postul lui de arpantor. Nemărginirea sufletului, dacă există așa ceva, a devenit o anexă ca și inutilă pentru om.

Versiune românească de
Simona CIOCULESCU

(Continuare în nr. viitor)

Absurdul

(urmare din pag. 1)

Miercurea-Ciuc, Timișoara și București, inclusiv cele din 13 iunie a.c.“ nu aparțin, doamne ferește, securității, ci — mai mult decît mintea noastră este capabilă să priceapă — **„serviciilor de spionaj străine“**, care **„imediat după revoluție“** nu au avut alte „preocupări prioritare“ decît acelea **„de a distruge instituțiile informative și de contraspionaj ale României pentru a priva noua societate de o capacitate vitală de apărare“.**

Cine are de auzit, să audă, iar cine poate să vadă lucrurile cu **adevărat,** și nu în spiritul **Adevărului, să** le vadă căci realitatea este din nou răsturnată cu capul în jos și cu picioarele în sus, fără rușine și fără mustrare de cuget. Părinți și rude ale celor căzuți în zilele Revoluției, moartea lor, a victimelor așa-zisei noastre „libertăți“ de astăzi, a fost, se pare, gratuită ! În fața eternității, morților noștri nu li s-a făcut dreptate, ci li s-a ridicat doar un... cimitir, încă unul, la margine de cimitir. Domnii care au avut arma în mînă, gloanțe și teroare la dispoziție, au fost alături de Revoluție, cică ! Ca atare, ei au tras în „teroriști“, și nu teroriștii (inexistenți, s-ar zice) în manifestanții pașnici cărora li s-a plătit cu moarte solicitarea dreptului la viață. „Nevinovații“ din securitate (**fosta** sau **prezenta,** nu mai are nici o importanță, căci ea își vădește astăzi, în continuare puterea !) nu știu nimic de trecutele lagăre ale morții de la Canal și de închisorile suprimării, nu cunosc ce a însemnat acea teroare pe care noi, milioane și milioane de oameni cu durere în suflet stăruim a o „inventa“, spre a ne justifica pierderile morale, viața sfărîmată și lașitățile. Citim și nu ne vine să credem. La mai puțin de șapte luni de la Revoluția din decembrie 1989 cineva ne face atît de vizibil absurdul, încît nu mai avem nici o îndoială asupra climatului în care viețuim. Iar acest **cineva** nu este altul decît același **instrument al terorii** prin care comunismul ne-a schingiuit fizic și sufletește timp de aproape o jumătate de veac.

De vorbă cu Mihai Șora (IV)

Î : Există un gen de literatură formată nu din dialoguri între personaje (cel puțin unul) imaginare, ci dialoguri între personaje reale, cu puncte de vedere depărtate sau apropiate. Dialogul este folosit ca o cale de explicitare a controverselor și respectiv a punctelor de acord între personalități științifice și culturale foarte variate. Mă gîndesc la dezbaterea epistemologică Piaget-Chomsky, la dialogul Toynbee-Ikeda în istoria culturii sau cele dintre E. Tange și diferiți colegi, cum este cel cu Arata Isozaki pe probleme de arhitectură. Dumneavoastră nu vă simțiți atras de practicarea dialogului „pe viu“, cu parteneri reali ? Ce temă v-ar interesa ?

R : **Poate mai mult decît tema m-ar interesa partenerul. Unii parteneri te incită la discuție. Alții, nu. Cît privește tema, nu cred că poți să te fixezi în mod rigid la una anume. În fond, tema vie se naște din discuție, exact în interstițiul dintre cele două puncte de vedere. Exact în acest interstițiu, în care îl dibui pe celălalt, exact acolo se naște și tema, împreună cu întreg lanțul ei (imprevizibil) de subteme.**

Î : În psihologia conversațională, de exemplu, se consideră că dialogul, are două „noduri“ de control distincte, cum spun Thomas și Augustein într-o recentă lucrare. Această simetrie potențială a „nodurilor“ de control face ca rezultatul dialogului să nu poată fi prevăzut cu exactitate de nici o parte. Totuși dincolo de imprevizibilitatea rezultatului se poate alege o temă, un univers de discurs...

R : **Desigur se poate discuta și pe temă dată, dar dialogul astfel desfășurat are, cel puțin la început, un caracter artificial. Numai după ce se încălzește și se eliberează de artificialitate, devine dialogul sursă de neprevăzut. Chiar discuția noastră a pornit de la un fel de temă, dar este posibil ca în anumite momente tema inițială să fi fost uitată și atunci dialogul s-a încălzit, s-a eliberat de tutelă. Apoi o temă poate fi, dacă nu lămurită, cel puțin privită și din puncte de vedere exterioare ei.**

Î : Să presupunem că ar exista posibilitatea să primiți răspunsuri la orice problemă din domeniul care vă preocupă în mod deosebit. Să ne imaginăm că în această situație utopică răspunsurile ar putea fi date de un calculator cu posibilități care astăzi nu sînt nici măcar bănuite, de un grup ideal de cercetători, de o ființă cu o putere de înțelegere și cu sensibilitate cu totul excepționale. Într-o astfel de situație imaginară ce întrebări ați formula ? La ce întrebări ați dori să primiți răspuns ?

R : **Situația este interesantă. Să presupunem că tipul nou de probleme ar fi în genul unei probleme matematice corect formulate, care adică — deși plină de necunoscute și de meandre — m-ar duce în mod sigur la un anumit rezultat (pentru că există, de regulă, mai multe căi de a ajunge la rezultat), întrebarea mea (în ipoteza că aș fi un leneș incorigibil) ar fi : Care este rezultatul ? În ipoteza că aș fi mai puțin leneș și m-aș simți capabil s-o rezolv singur, aș întreba : Care e calea cea mai simplă ? (privindu-mă astfel, bineînțeles, de plăcerea de a o fi aflat singur). Dar pentru problemele în care interesează drumul însuși, ce întrebări aș putea să pun ? Or, pe mine** drumul **mă interesează și deci n-aș avea ce întrebări să-i pun acestei ființe ipotetice. A, desigur, aș putea să-i pun o serie de întrebări din pură curiozitate. De** exemplu, **(presupunînd, firește, că ființa respectivă dispune de posibilități de investigație așa zicînd endoscopice — nepurtate de nici cea mai mică urmă de flux energetic —, care posibilitate, adică, să-i permită să se dispenseze de orice formă de concțiune — prin măsurare — cu fenomenul de elucidat ; altfel spus : care să-i permită să-l știe „pe dinăuntru“, fără a-l atinge cîtuși de puțin „pe dinafară“), ei bine, aș întreba : cum stau lucrurile an sich în relațiile de incertitudine ? căci, oricît de dificile ar fi întrebările punctuale, ele cer totuși un răspuns punctual. Dar întrebările globale, care pe deasupra mai sînt și circulare și care (numai ele) sînt cu adevărat vitale, ce răspuns pot ele comporta ? Oricum, ele cer un interminabil răspuns desfășurat, care să indice un itinerariu.** Homa viator. **De fapt întrebările globale, ca întrebări vitale sînt singurele care ne interesează. La aceste întrebări nu-ți poate da nimeni răspuns. Tu însuți il trăiești (acest răspuns), de-a lungul întregii vieți,** sub forma unei întrebări **care îți structurează întreaga viață și care, de fapt,** ea **este răspunsul. Acum să luăm o întrebare care este și vitală și (aparent, cel puțin) punctuală : există viață după moarte ? Să nu uităm că orizontul cultural în care trăim ne permite sau ne interzice să punem și chiar să ne punem anumite întrebări. Din pudoare ? Din discreție ? Oricum, orizontul cultural în care trăiești te „trage de mînecă“ cînd pui nitam-nisam întrebarea : „Ia ascultă, domnule, cum este cu... Spune dumneata aici dacă...?“. Așa ceva nu se poate.**

Î : Reluînd acest joc al întrebărilor în situația utopică imaginată anterior vă rog să-mi spuneți ce întrebări, de data aceasta referitoare la destinul social-uman al științei, ați formula ?

R : **Știința, în prezent, are o dublă legătură : pe de o parte a strîns legată de societate. (Nu de societate ca organism difuz, ci de expresia puternic instituționalizată a societății, care este extrem de constrîngătoare și care este Statul). Pe de altă parte, ea este strîns legată de tehnologie. În fond, azi, știința este strîns legată de Putere ; de puterea politică centrală, dar și de puterea diferitelor grupuri de interese. În acest context, întrebarea ar fi : ce se va întîmpla ? Întrebarea este complexă, pentru că nu numai cei ce fac cercetarea științifică, nu numai cei care dezvoltă prin activitatea lor tehnica, tehnologia, producția, ci și cei care reglează distribuirea acestei producții, în speță Statul și marile grupuri de interese la care se adaugă și organismul difuz al consumatorilor respectivelor produse — toți aceștia, intră într-un fel de circuit care influențează, clipă de clipă, din toate părțile dintr-o dată, motivarea mersului acestui complex al științei și aplicațiilor ei. Care** mers, din **păcate, are un sens previzibil catastrofic. Firesc este să ne întrebăm : ce e de făcut ? cum și la ce nivel poate fi abordată problema ? Problema cu care ne confruntăm este un ghem total încurcat. Unde apucăm capătul firului ? Aici sînt probleme economice, ecologice, ș.a.m.d., dar în primul rînd sînt probleme ale echilibrului uman, ale spiritului uman, ale sensului vieții omului.** Sarea pămîntului, **aș fi tentat să spun. Deci este o întrebare globală prin excelență. Poți să-i pui cuiva această întrebare pentru a obține un răspuns global ? Un răspuns punctual, pe de altă parte, ar fi imposibil la o asemena întrebare. Este clar că trebuie să te adresezi celor care au încercat deja, fiecare după puterile lui, să rezolve această cvasi-insolubilă problemă. Și sînt destul de numeroși oamenii de știință, ecologii, economiștii, filosofii care, de ani în șir, trag cu nădejde clopotele de alarmă. Trasul clopotelor nu poate însă modifica fundamental situația în care ne aflăm, cîtă vreme omenirea e surdă (sau pur și simplu nu vrea să le audă). De exemplu, se constată că stratul de ozon se împuținează. Acest fenomen, care implică nenumărați parametri, nu este doar o catastrofă ecologică ; este, pur și simplu, o catastrofă totală. Dar procesul de dispariție treptată a ozonului continuă ca și cum gravitatea fenomenului ar fi fost semnalată pereților. Sau temperatura Oceanului Pacific care crește an de an cu o zecime (sau cu o sutine ?) de grad. Unde ajungem așa ? Sînt cîțiva specialiști care sesizează gravitatea reală a fenomenelor. Dar aici atingem noduri inextricabile de mari interese ale puterii, la care nimeni nu vrea să renunțe el, pentru că fiecare din cei interesați refuză pur și simplu să vadă dincolo de lungul nasului. Ei, și acum, pentru că am reușit să identificăm atît de exact paiul din ochiul vecinului ignorînd cu seninătate bîrna din ochiul nostru, de ce nu ne-am pune și o întrebare radicală : există oane oameni care să vadă cu adevărat planetar și milenar ?**

Interviu realizat de
Cătălin MAMALI

(Continuare în nr. viitor)

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : ISIAP

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 30 | 30 iulie 1990 | 4 pagini — 1 leu

Ori de cîte ori ne grăbim să aruncăm invective sau judecăți impulsionate de ieșiri temperamentale asupra unei afirmații sau a unei atitudini intelectuale ajunsă la cunoștința noastră publică, e cazul mai întîi să medităm, măcar o clipă, asupra a ceea ce s-a definit întotdeauna drept condiția scriitorului român.

Societatea noastră în evoluția ei nu a cunoscut niciodată acea temperanță și acel calm al stabilității capabil să asigre o perfectă receptare a valorilor ei estetice și intelectuale. Niciodată scriitorul, chiar în timpurile democrației, nu a fost un glas al cetății respectuos ascultat. El și-a cucerit de obicei popularitatea printr-o ieșire violentă în arenă, prin adoptarea atitudinii de luptător și nu prin impunerea efigiei gînditorului, a spiritului reflexiv, a înțeleptului pe care în alte societăți civilizate artistul și intelectualul de marcă au reușit s-o instituie. Individualitatea creatoare, cea care sintetizează cel mai adesea efervescența unui moment istoric, valențele unui timp se bucură pe alte meridiane de stima și considerația compatrioților. Pe întinsul carpato-dunărean străbătut de paralela 45, mentalitatea populară nu a învățat încă să-și admire și să-și respecte conștiințele. Nu avem încă răbdarea de a înțelege ce vor și pentru ce militează cei care reprezintă capacitatea creativă a neamului nostru. Adesea ne lăsăm furați de gălăgie, de programe și de ideologii ce servesc cauzele minore ale conjuncturii. Exemplul lui Iorga, „învățătorul neamului" **de la începutul secolului, după cel al lui Miron Costin, sfîrtecat de gloate reprezentînd atuurile puterii samavolnice, nu trebuie să se mai repete în istoria poporului nostru. Cei ce încearcă astăzi să ne deschidă ochii pentru că ochii lor văd mai departe decît dimensiunea pasului ar trebui, poate, întîmpinați cu flori și nu bătuți cu pietre, și nu lăsați să fie întinați de oprobriul rușinos al gloatei adulatorilor puterii.**

Să nu facem poeți naționali din pseudovalori estetice, din maiacovskieni de cafenea. Să deprindem marea lecție a istoriei : adevărata conștiință a timpului **nu este întotdeauna sincronă cu conjunctura și cu mentalitatea conservatoare a vulgului.**

Să nu regretăm mîine că n-am înțeles astăzi adevărata chemare a timpului.

J. L.

Din critica literară a ilegalității

Situația culturii române actuale (III)

Măsurile luate : desființarea organizației de partid a Uniunii Scriitorilor, a dreptului de a semna acorduri cu asociații și organisme străine și altele, arată foarte limpede că Uniunea, în forma sa existentă, a încetat să mai corespundă concepției despre cultură tot mai uniformizate și totalitare a șefului statului. În ciuda tuturor carențelor și a originii sale staliniste, Uniunea reprezintă și apără încă tendințe perfect legitime de exprimare a unor drepturi literare specifice culturii și literaturii profesioniste din țara noastră. Asupra unora din aceste măsuri drastice, sîntem informați, s-ar fi revenit sau s-ar fi amînat luarea de decizii definitive pînă în luna aprilie a acestui an, cînd ar urma să aibă loc următorul Congres al Uniunii Scriitorilor. Unii observatori, poate prea optimiști, pun această amînare a decapitării definitive a Uniunii și în legătură cu evoluția situației din Polonia, precum și cu viitoarea politică a administrației Reagan.

Episodul N. Dragoș, fostul director al **Luceafărului,** revista Uniunii care refuza să execute indicațiile conducerii sale, înlocuit în cele din urmă nu cu un scriitor, ci cu un activist de partid, un anume Nicolae Dan Fruntelată, sau episodul Dan Hăulică, destituit abuziv, peste capul Uniunii, de la conducerea **Secolului 20** și reintegrat în condiții la fel de obscure, dovedește că întregul aparat literar-redacțional este considerat ca fiind exclusiv subordonat partidului. Acesta tinde să elimine pînă și ultimele resturi de autonomie din cultură. Ni se mai spune că aceeași manevră de subminare și de desființare a organizației de partid a fost încercată recent, în luna noiembrie, și în cadrul Uniunii Artiștilor Plastici. Aceștia, mai demni, nu s-au prezentat însă la ședință, care, deocamdată, n-a mai putut avea loc.

Același antogonism dintre vechile cadre staliniste, dintre activiștii culturali și restul creatorilor pe deplin conștienți că ei reprezintă adevărata cultură română se manifestă și în domeniul științelor sociale. La 5 septembrie 1980, cu prilejul unei consfătuiri la București a cadrelor filosofice din învățămîntul superior, „filosoful" stalinist Pavel Apostol a declanșat un violent atac împotriva lui Mircea Eliade și a recentei lucrări **Hermeneutica lui Mircea Eliade** de Adrian Marino, acuzată de toate păcatele (antimarxism, idealism, hermeneutică, mistică etc.), ca și împotriva lui C. Noica și Emil Cioran, Lucian Blaga și Marin Preda. Acesta, în ultimul său roman, **Cel mai iubit dintre pămînteni,** a evocat și destituirea de la Universitate a lui Blaga, semnată de același Pavel Apostol, pe atunci Decan al Facultății de Filosofie din Cluj. Oratorul a fost deseori întrerupt de asistență, în prima parte a discursului, iar la capitolul Blaga vociferările și întreruperile au fost și mai numeroase. Din sală izbucnireau mereu întrebări și apostrofe: „Cine l-a dat afară pe Blaga?". Ședința s-a încheiat într-o confuzie totală. Acestui fapt s-a datorat, credem, republicarea acestei „demascări", concepută în cel mai pur stil jdanovist, în **Era socialistă,** conform ritualului binecunoscut. Episodul — care nu poate fi exagerat, dar nici minimalizat — dovedește că o conștiință intelectuală independentă există totuși în România. La ședința amintită au luat parte peste 750 de cadre universitare.

Iată și alte fapte. Mulți se întreabă de ce faimoasele tratate ale Academiei, începînd cu **Istoria românilor,** n-au fost încă publicate. Aceasta nu din lipsă de specialiști și competență, ci numai din lipsă de libertate a cercetării științifice. Pus în alternativa de a redacta primul volum din **Istoria românilor,** consacrat perioadei antice, în stilul tezelor de popularizare patriotardă ale **Magazinului istoric,** și nu ale exigențelor științifice, academicianul D.M. Pippidi a preferat să-și dea demisia. Fapt și mai remarcabil : întregul colectiv al acestui volum s-a solidarizat cu șeful său. Acad. Pippidi — o autoritate internațional recunoscută în domeniul epigrafiei greco-latine — n-a acceptat, și spre onoarea sa, rolul de activist istoric pur propagandistic.

Soarta tot mai precară a o serie de valoroase publicații literare și științifice, subminate, dezorganizate, nepopularizate, abia tolerate, dovedește același clivaj existent între cele două culturi : oficială și reală. **Secolul 20,** de sub conducerea lui Dan Hăulică, este supus periodic atacurilor și presiunilor. Cenzura și alte forme de control îi întîrzie la fiecare număr mult apariția, hîrtia adesea îi lipsește. **Synthesis,** buletinul anual al Comitetului Național de Literatură Comparată, cel puțin nici nu se difuzează în țară. Este imposibil să-ți procuri un număr dintr-un chioșc sau dintr-o librărie. Revista, de bun nivel științific, care vegetează de ani de zile într-o ignorare aproape totală, sub conducerea efectivă și competentă a lui Al. Duțu, nu este destinată decît „exportului". O soartă abia ceva mai bună au **Cahiers roumains d'études littéraires** de la Editura Univers, al cărei director, Romul Munteanu, dă dovadă de un anume curaj intelectual, și care apar sau apăreau, cel puțin din 1973, sub redacția lui Adrian Marino. Revista, care circulă efectiv în străinătate și ajunge și la München, inclusiv la Bayerische Staadtsbibliothek, nu este deloc popularizată în țară, unde face figură tot mai izolată, antipatizată pentru nivelul său internațional. Cine știe, de asemenea, în țară, și de ce recunoaștere oficială se bucură și Revista **Ethnologica,** o altă publicație confidențială în sensul bun al cuvîntului, de sub conducerea lui Romulus Vulcănescu și care a publicat chiar și un număr omagial Mircea Eliade ? Dar de **Revue des Études Sud-Est Européennes ?** Este evident că alungate din publicistica literară curentă, tot mai aservită actualității ideologico-politice, festivismului oficial și cultului personalității, cultura, competența și seriozitatea se refugiază inevitabil în publicațiile de specialitate, de profil academic, de mică circulație. Se repetă, de fapt, fenomenul perioadei staliniste, cînd aproape singurele reviste onorabile, consultabile și azi, erau cele așazis religioase : **Mitropolia Moldovei, Ardealului, Munteniei** etc. Aici au apărut zeci de studii serioase, de texte și documente inedite privitoare la cultura românească veche și care fac azi din aceste publicații, de circulație și mai „internă", un izvor fundamental de documentare pentru această perioadă a culturii noastre.

Dar cea mai bună dovadă că cele două culturi românești de care vorbim există, că cea serioasă se bucură de un mare prestigiu, iar cealaltă oficială, este total compromisă, este dată de comportamentul — să-i spunem „editorial" — al unor poeți și scriitori din cei mai ortodocși și oficiali. Să începem cu inevitabilul Adrian Păunescu. Nu-i contestăm, în bună parte, nici talentul nici vitali-

Adrian MARINO

(Continuare în pag. 2)

Roza vînturilor

Zilele acestea, pe lîngă alte prilejuri de a mă preocupa profesional, mi-a fost prezentă în gînd și o împrejurare tristă care m-a răscolit. Desigur, ai citit măcar unul din cele vreo cinci articole asupra lui Bogdan Amaru ce s-au scris de curînd. Încercarea lui de sinucidere este profund emoționantă ; ea s-a petrecut exact în condițiile pe care mi le descrisese într-una din scrisorile lui — ultima. Nu știu dacă ți-am citit-o, pentru că te-ai arătat de-o mare incomprehensiune față de formula lui literară și, poate, și față de sinceritatea suferinței lui. Au mai fost cîțiva în categoria D-tale ; acum îi văd citind prin ziare fragmente din scrisorile, pe care, cînd le citeam eu, le socoteau simple simulații...

Am mai citit și alte nerozii, asupra uneia am aruncat un strop de vitriol în noua mea Istorie a literaturii **care își implinește destinul. În septembrie va fi isprăvită, mai ales că pe aici avem o relativă răcoare...**

E. LOVINESCU

Inedit :

Gheorghe Ursu

POEM

„cum stau cartofii într-un sac"

În toate direcțiile sîntem divergenți
Și orice tentativă e reprimată
Directori de geometrie
înarmați cu o dreaptă directrice
Pîndesc direcțiile suspecte
din spatele directivelor universal labile
Cînd insistăm, ei intervin direct
Primul director — Euclid, apoi alții
Chiar înaintea lui — Pitagora
a interzis focului amestecul cu apa
pietrei — dragostea cu aerul
Dumnezeu i-a interzis lui Adam
amestecul cu Eva
fereastra interzice camerei
iubirea cu lumea
cronos interzice
comuniunea cu trecutul,
nici măcar un sfert de oră academic

ceva viscos separă oglinda de buze
ceva greu duhnitor
sapă o dîră grea între plămîni și memorie
în toate direcțiile
sînt învelișuri impenetrabile
pojghițe elastice în care
nici lama diamantului nu poate face breșe
hainele au altă transpirație
pantofii — amintirea altor pietre
ochi — alte terori
și explozii și mutre
pielea, chiar pielea, da ,chiar pielea,
are și ea reticențe personale
de parcă ar fi gravată în limbi criptice
sau tatuată din interior
cu haine, pantofi, ochi,
dumnezei, euclizi, directori, divergenți.

AȘTEPTAM SECUNDA

Așteptam secunda
de concentrare a amintirilor
depășind punctul critic al densității,
devin uitare

Așteptam mereu adunînd amintiri
adunăm pepeni, struguri și frunze roșii
Adunăm pașii stîngaci, îmbrățișări
impecabile
sărutări mortale
pînă cînd într-o secundă crucială
amintirile vor depăși punctul critic
al concentrării, devenind uitare

Și apoi ne vom aminti uitarea
O amintire fără scheletul cuvintelor
după gratii
la zid
sub furcile caudine
Cer pustiu calcinat
Cer alb amenințat de moarte
(în barca cu coroane de garoafe
vîslea Ofelia și sora ei mai mică
dar nu mai puțin sinucigașă)
prieteni căutători de patrii
își risipesc scrumul
pe cerul pustiu
în care, cînd și cînd un O.Z.N. latră
semnele fonice indescifrabile

ERA UN PROCES

Era un proces de dragoste
păsări colibri zburătăceau prin sală
cu false mărturii
procurorul de oțel și zgură
indica soluții și pedepse
era un foarte trist
proces de dragoste penibil
DE CE zicea mereu judecătorul
CUM întreba din biblie un episcop
ramuri de molift
ne ofereau precare scuturi
dar telegramele că afară-i
întuneric beznă
au dărîmat ultimul argument al apărării
și-un fanfaron pocit
cînta sentințe la fanfară
vindicativ și unanim.

POEZIA

Oamenii de stînga
și-au tăiat mîna stîngă
Nu mai au ghitariști,
n-au cîntece
muncesc toată ziua
8 ore dorm, 8 ore muncesc și alte 8
iar muncesc
Eu mai bine mi-aș tăia urechile
mai bine — aș mirosi toată ziua gunoaie
mai bine aș avea slănină în loc de
mușchi,
decît să n-am mîna stîngă
mîna lui Dumnezeu, fără care
muncitorii nu vor înceta să plîngă.

Post-scriptum la un interviu

AM o deosebită admirație și stimă pentru Nicolae Manolescu, una dintre puținele adevărate mari personalități ale culturii românești de azi. Nu-mi exprim, de altfel, pentru prima oară această apreciere și, probabil, evoluția însăși a vieții literare spre o mai exactă validare a valorilor și a recunoașterii lor autentice ne va oferi posibilitatea să constatăm, într-un viitor apropiat, ce mult înseamnă, ca prezență intelectuală, Nicolae Manolescu în contemporaneitate.

Trebuie să mărturisesc însă că în interviul pe care directorul **României literare** l-a obținut „în exclusivitate" (vezi nr. 27, 5 iulie 1990) de la Președintele țării, domnul Ion Iliescu, mi-a trezit un ușor regret și continuă să mă preocupe tocmai prin senzația că excelentul critic literar care este Nicolae Manolescu a ratat aici, în ipostază de reporter, șansa de a obține o relevantă pagină de psihologie politică. Dacă interviul a fost realizat „la liber", așa cum ne lasă să înțelegem cele cîteva fotografii, cu casetofonul pe masă atunci nu avem nici o îndoială că, din punct de vedere gazetăresc, convorbirea se cera mai nuanțat interogativă și mai explicit contradictorie decît a rtalizat-o, cu timiditate greu de înțeles din partea unui publicist experimentat, Nicolae Manolescu. Vreau să spun, cu alte cuvinte, că, bine conceput inițial prin întrebări percutante, interviul în cauză a pierdut pe parcurs posibilitatea intervențiilor, a interpelărilor pe care răspunsurile le presupuneau și le presupun în continuare din partea fiecărui cititor al **României literare.** Cel puțin în ceea ce ne privește, am fi avut curiozitatea să stăruim cu mai multă tenacitate în marginea acelor răspunsuri ce vădesc fie o superficialitate complezentă în abordarea problemelor (repet, capitale) propuse discuției de întrebări, fie o mentalitate deformată de comunism.

Ne oprim acum numai la cîteva chestiuni de detaliu, asupra cărora tindem să atragem atenția cititorilor noștri și ai **României literare.**

Domnul Ion Iliescu consideră că după alegerile din mai, ce **„au arătat însă o structură foarte diversificată a sprijinului politic",** continuă să aibă **„relații foarte bune cu mulți intelectuali, inclusiv scriitori de valoare, care au constituit și constituie un important sprijin moral".** Domnia sa răspunde astfel la constatarea interogativă a reporterului privitoare la simpatia scriitorilor și a intelectualității care a reprezentat, cum pe bună dreptate remarcă Nicolae Manolescu, **„poate cel mai prețios capital politic al dumneavoastră",** în preziua și în zilele revoluției. Răspunsul pare echitabil, venit din partea unui om politic independent sau a reprezentantu-

Nicolae FLORESCU

(Continuare în pag. 4)

Note și lecturi

Cu cine defilăm ? Cu inefabilii pe care-i avem, desigur. În această împrejurare, n-ar fi oare mai indicat să respectăm și traseele de odinioară ?

Copiez după un vechi L'Espresso *— din 3 iulie 1977, care-mi cade, prin hazard, sub ochi : Leszek Kolakovski : Ce anume nu este socialismul :*

● *O societate în care cine nu a comis delicte stă în casă, așteptînd poliția.*

● *O societate în care cutare e nefericit fiindcă spune ce gîndește, iar altul e ferice fiindcă nu spune ce gîndește. O societate în care fiecare o duce mai bine dacă nu gîndește deloc.*

● *Un stat ai cărui soldați pătrund primii pe teritoriul altui stat.*

● *Un stat în care oricine îi ridică în slăvi pe conducători își îmbunătățește situația.*

● *Un stat în care poți fi condamnat fără proces, și în care conducătorii se numesc singuri pe posturile lor.*

● *Un stat care are mai mulți spioni decît magistrați.*

● *Un stat ai cărui vecini blestemă geografia.*

● *Un stat care produce excelente avioane cu reacție și pantofi mizerabili.*

● *Un stat în care avocații sunt aproape totdeauna de acord cu procurorii.*

● *Un stat care vrea ca toți cetățenii săi să aibă aceeași opinie în filosofie, politică externă economie, literatură și morală.*

● *Un stat în care ești responsabil de proprii bunici.*

● *Un stat în care o parte din populație primește salarii de 34 de ori mai mare decît cealaltă.*

● *Un stat care vine la putere printr-un delict și își întemeiază apoi ideologia pe acest act.*

● *Un stat care distinge cu greutate o revoluție socială de o agresiune armată.*

● *Un stat care nu crede că oamenii trebuie să fie mai fericiți în socialism, dar care știe totdeauna ce vor oamenii, înainte să-i întrebe.*

● *Un stat în care planul orașului e un secret.*

● *Un stat în care rezultatele alegerilor parlamentare pot fi totdeauna prevăzute.*

● *Un stat care reține că are totdeauna dreptate.*

● *Un stat a cărui istorie e sluga politicii.*

● *Un stat ai cărui cetățeni nu pot citi cele mai mari opere ale literaturii contemporane, nici admira cele mai mari opere ale picturii contemporane, nici asculta marile opere ale muzicii moderne.*

● *Un stat care decide cine poate critica și cum.*

● *Un stat în care se poate renega în orice zi ceea ce se afirma cu o zi mai înainte, și crede că nu s-a schimbat nimic.*

● *Un stat în care numeroși ignoranți au rangul de oameni de știință.*

Asta e prima parte. Și acum, atenție-une ! Vă voi spune ce e socialismul : socialismul e o cauză bună !"

„Personajele" din acest articol fiind imaginare, orice neasemănare cu persoane din realitate este strict întîmplătoare.

Barbu CIOCULESCU

Mircea Eliade — Jurnal (XXV)

Roma, 2 octombrie. Au apărut deja vreo patru, cinci articole și interviewuri, dar Ferrari care vine să mă vadă la hotel **Plazza** îmi spune că vor mai apare și altele (Mă întreb, de unde știe ?...).

Roma, 3 octombrie. Vine Mario Bussagli cu fiul său, pasionat de simbolismul religios medieval. Discutăm proiectul „Gautama Buddha" care-l preocupa atît pe Ferrari: cel puțin zece secvențe, de cîte o oră, la Televiziunea italiană.

Roma, 4 octombrie. Răcit, luptînd cu un guturai, rămîn ziua în cameră, citind. Seara invităm prietenii (Nina, Nicola, Pufuleț) la restaurantul «Toto». Ca de obicei, lungă discuție cu Nicola; de curînd, primele cărți (poezie, roman, teatru) ale lui D'Annunzio și a descoperit o seamă de lucruri interesante.

Paris, 5 octombrie. Am sosit, spre seară. Sper că am scăpat de răceală. Dar glezna piciorului drept e mai inflamată ca niciodată, deși am umblat destul de puțin. (Notez aceste amănunte în speranța că vor fi de folos doctorilor pe care îi voi consulta, aici și la Chicago. Încă n-au decis dacă inflamarea e provocată de artrita reumatoidă, sau e vorba de altceva, bunăoară, de tendonită).

Paris, 7 octombrie. Azi am cinat cu soții Mac Ricketts și Adriana Berger. Christinel a rămas acasă, luptîndu-se cu răceala.

Mac a venit pentru o săptămînă la Paris ca să vadă hotelurile și apartamentele în care am locuit, să se plimbe prin cartierele care erau ale noastre cu 30 de ani în urmă. Speră, de asemenea, să mai găsească „documente" — scrisori, manuscrise, fotografii — pentru cartea pe care o scrie.

Paris, 9 octombrie 1984. De la 2:00 la 4:00 cu Gyora Novak. Aranjasem această întîlnire prin telefon — el, la Londra, eu la Paris — acum cîteva săptămîni. Un bărbat frumos, de vreo 45—50 de ani, cu un farmec neobișnuit. Va construi la intrarea în Ierusalim. nuit. Îmi arată planul, și mai ales îmi Emoționant. A „visat" proiectul (o givorbește despre **Podul Păcii** pe care gantică spirală înaltă de 100 de metri) într-o secundă, acum nu știu cîți ani. De fapt, nu e o... spirală; nu știu cum s-o descriu. Va fi în întregime din metal și aurită. Va **întrupa** sacralitatea Ierusalimului (Cetate a Păcii) — nu numai pentru credincioșii (sau necredincioșii) celor trei religii biblice, dar pentru **oricine:** politeist, „primitiv", etc. Cînd l-a văzut, acum doi ani, Dalai Lama, la Londra, i-a prins amîndouă mîinile în mîinile lui și i-a repetat, **de 20 de ori:** „Trebuie s-o faci!...".

Novak îmi cere să compun cîteva pagini despre simbolismul și funcția acestui „Pod al Păcii". Accept, dar îi atrag atenția că am fost suspectat, și calomniat, de mulți în Israel. Numele meu ar putea servi ca pretext celor care se vor împotrivi proiectului. Îmi spune că a aflat de toate acestea, dar că oamenii de știință care îl susțin l-au sfătuit să nu țină seama de ele.

Mi-e teamă că se înșală. Mi-ar părea rău; nu atît de reluarea campaniei împotriva mea, cît de compromiterea proiectului.

De la 4:00 la 6:00, cu Mac Ricketts. Nu-mi dau încă seama de „descoperirile" pe care le-a făcut în legătură cu viața mea în Parisul anilor 1945—1956.

10 octombrie Deprimat, după lectura cărții lui Marin Preda : **Cel mai iubit dintre pămînteni.** N-am mai putut adormi, chiar cu cele două pilule „Ansiolin". Mă gîndeam mereu, la ce-aș fi suferit rămînînd în țară profesor și scriitor.

12 octombrie La Sorbona, în amfiteatrul Turgot. Ședință inaugurală a **Centrului Român,** sub președinția lui Cicerone Poghirc. Sala arhiplină. Mă simt prost ; bolnav, cu mîinile prinse în „mănuși antiartritice ; abia mișcîndu-mă, sprijinindu-mă în baston. Ar fi trebuit să iau loc lîngă Președinte, pe estradă — dar n-am îndrăznit ; aș fi fost nevoit să spun cîteva cuvinte (ca fost Președinte al Centrului), dar mi-era teamă ; îmi aduceam aminte de anii 1948—1955. Comunicarea lui Ierunca despre Mircea Vulcănescu, pur și simplu admirabilă. Aș fi vrut să adaug doar acele cîteva cuvinte — ultimele lui cuvinte — pe care Mircea V. ni le-a transmis nouă, celor din Occident : „Să nu ne răzbunați ! ! !..."

13 octombrie Azi după amiază Barbăneagră și echipa lui de la Televiziune au venit să continue filmul început acum vreo 3—4 ani. De la 5:00 la 7:00, cu reflectoarele în față și pe lături. A trebuit să mă supun. Cunoșteam întrebările — dar nu răspundeam întotdeauna așa cum aș fi vrut. În orice caz, am spus lucruri pe care le repetasem în multe din scrierile mele ; dar uneori le-am spus fără nuanțe, poate chiar brutal.

Scriu această pagină ca să precizez următoarele : 1) acest interviu televizat nu exprimă decît aproximativ concepțiile mele ; 2) textul nu va putea fi citat ca o referință la „sistemul" meu general (noul umanism „planetar", pe temeiul hermeneuticii recente a istoriei religiilor). Aș ruga pe executorii mei testamentari să țină seama de această „depoziție".

14 octombrie Între 2:00—3:00 mă duc la hotel ca să le spun „drum bun" soților Mac Ricketts, care se înapoiază mîine în North Carolina. Au sosit la Paris la 7 oct. Nu se putea găsi un moment mai nepotrivit : Christinel bolnavă, eu în convalescență după răceala de la Roma ; două ședințe de acupunctură ; inaugurarea Centrului de Cercetări la Sorbona, invitații la masă, trei ceasuri de Televiziune (aseară), etc. Am avut doar prilejul să cinăm într-o seară la „Relais Normand". Din fericire s-a ocupat Adriana de ei. I-a plimbat peste tot ; i-a arătat lui Mac casele sau măcar străzile unde am locuit. Mac a mai venit într-o după-amiază, și am stat de vorbă două ore. Dar n-am reușit să răspund la toate întrebările, iar din manuscrisele promise, nu i-am dat decît fotocopiile primelor „compoziții literare", din 1920.

Eram prea obosit (acumpunctura ? răceala ?) ca să încerc a găsi lădițele sau dosarele al căror conținut l-ar fi interesat.

17 octombrie Cinăm la Alice Godel, cu Andrée Chédide și soțul ei, și cu Dr. Dolto-Marette, pe care o revăd după vreo 25 de ani. Cunosc numai în parte „cariera" pe care a făcut-o de atunci (cărți, cicluri de conferințe la Radio și Televiziune, etc.). Îmi amintesc cu emoție primele noastre întîlniri. Mă interesa, pe atunci, soluția pe care o găsise ; căci era, pe de o parte, o catolică practicantă, iar pe de altă parte nu accepta nici o rezervă față de construcțiile teoretice ale lui Freud. Izbutea totuși (sau așa mi se părea mie) să împace aceste două poziții spirituale ; găsise „soluția". Dar mi-a fost imposibil s-o înțeleg.

Text stabilit de Mircea HANDOCA

De ce Gheorghe Ursu?

Întrebarea din titlu presupune două răspunsuri.

Unul este aproape imposibil de formulat în spiritul logicii și al adevărului. De ce a trebuit să sfîrșească Gheorghe Ursu în închisoare ? Pentru vina de a fi gîndit ?! Dar a gîndit nu cu voce tare, ca să instige ci, conform felului său de a fi, ținîndu-și jurnalul de însemnări zilnice. Jurnal în care se deprinsese a-și nota de la 12 ani, orice. Despre cărți, teatru și film ; despre concerte și sport ; despre ce se întîmplă în lume, printre prieteni, în familie și, mai cu seamă, în sine.

Sînt miile de pagini ridicate la percheziție, numai în parte returnate familiei.

În numărul 5 al „Jurnalului literar" am încercat a-l desluși pe Gheorghe Ursu prin reacțiile sale imediate față de cea ce am putea numi biografia ultimilor noștri patruzeci de ani. Ea singură suficientă pentru a face plauzibilă reacția prin forță și repercusiune față de omul care gîndește.

Semnalam cu același prilej, inedităul exprimări lui Gheorghe Ursu, lăsînd să-i fie publicate două texte, o scrisoare adresată lui Geo Bogza, în 1964, și un omagiu, în versuri, lui G. Călinescu, după moartea acestuia.

Revenind în numărul de față cu versuri, ajung la celălalt răspuns întrebării din titlu. Cu o intervenție în formularea întrebării : De ce inginerul Gheorghe Ursu în paginile unei reviste axate pe literatură ?

Pentru atitudinea lui, ceea ce nu ar fi de ajuns sau pentru culoarea de document sufletesc a paginilor sale ; pentru forța reacției subiective, cu accente care să o încorporeze artistic literaturii ?

Gheorghe Ursu și-a văzut publicată în 1971, placheta de versuri **Mereu doi.** A ajuns să mai înainteze editurii și chiar să încheie un contract pentru **Europa mea,** sinteză de artă într-o carte de călătorie. Dar contractul a eșuat, odată ce autorul în cauză devenise problemă în vălmășagul istoric al timpului său.

După cîte am citit sub semnătura lui Gheorghe Ursu, nu am găsit pagină care să evadeze din spațiul culturii. A scris critică literară și sinteze consacrate mișcărilor de idei, de la noi. A experimentat portretul dar și perspectiva epocii, cu conștiința îndreptățită, cred, a vocației. Un fel de a vorbi de experiment, cuprinzînd totul între rigoare și diaog neistovit cu originaitatea. Și-a răsturnat sufletul în poezie. Liric în sonete ; acid sau amar, cînd e presat de evenimente, deși chiar și asemenea versuri se recunosc ecou amplificat al bătăilor inimii sale.

Concret și fulgurant totodată, vehement dar și fragil, Gheorghe Ursu își asumă realitatea în scris, trecînd-o în planul ficțiunilor semnificative. Scris care abia de acum se propune ca o perspectivă.

Cornelia ȘTEFĂNESCU

Milan Kundera

Moștenirea defăimată a lui Cervantes (III)

5. Drumul romanului se conturează ca o istorie paralelă a Timpurilor moderne. Dacă mă întorc înapoi ca să-l cuprind cu privirea îmi apare ciudat de scurt și de mărginit. Tu e oare chiar Don Quichote cel care, după trei secole de călătorie, revine în sat deghizat în arpantor ? Plecase cîndva ca să-și aleagă aventurile și acum în satul acesta de la poalele castelului nu mai are posibilitatea alegerii, aventura îi este **comandată :** un mizerabil litigiu cu administrația în legătură cu o eroare din dosarul lui. După trei secole, ce s-a întîmplat cu aventura, această primă mare temă a romanului ? A devenit oare propria ei parodie ? Ce vrea să spună asta ? Că drumul romanului se închide printr-un paradox ?

Da, s-ar putea crede. Și nu e vorba doar de unul singur, aceste paradoxuri sînt numeroase. **Bravul Soldat Șveik** e poate ultimul mare roman popular. Nu e de mirare că acest roman comic e în același timp un roman de război a cărui acțiune se desfășoară în armată și pe fron ? Ce s-a întîmplat oare cu războiul și cu ororile lui dacă au devenit subiect de rîs ?

La Homer, la Tolstoi, războiul avea un sens cu totul inteligibil : lupta se ducea pentru frumoasa Elena sau pentru Rusia. Șveik și tovarășii lui se îndreaptă spre front fără să fie de ce și, ceea ce e și mai surprinzător, fără să-i intereseze.

Dar care este motorul unui război dacă nu e nici Elena, nici patria ? Simpla forță care vrea să se afirme ca forță ? Această „voință" de care va vorbi mai tîrziu Heidegger ? Dar Oare nu s-a aflat ea în spatele tuturor războaielor din totdeauna ? Bine înțeles că da. Dar de această dată, la Hasek, ea e dezbrăcată de orice argumentație rezonabilă. Nimeni nu crede în trîncăneala propagandei, nici cei care o fabrică. Forța e nudă, la fel de nudă ca în romanele lui Kafka. Într-adevăr, tribunalul nu va trage nici un profil din executarea lui K., la fel după cum castelul nu va obține nici un cîștig tracasîndu-l pe arpantor. Pentru ce ieri Germania, iar astăzi Rusia, vor să domine lumea. Ca să fie mai bogate ? Mai fericite ? Nu. Agresivitatea forței e perfect dezinteresată ; nemotivată ; ea nu urmărește decît propria-i voință ; ea e iraționalitate pură.

Kafka și Hasek ne confruntă deci cu acest imens paradox : în epoca Timpurilor moderne rațiunea carteziană coroda una după alta toate valorile motșenite din Evul Mediu. Dar, în momentul Victoriei totale a rațiunii, iraționalul pur (forța care nu vrea decît propria-i voință) este cel care va acapara scena lumii fiindcă nu va mai exista nici un sistem de valori de comun acord admise care să-i poată ține piept.

Acest paradox, pus magistral în evidență în **Somnambulii** lui Hermann Broch, este unul din cele pe care mi-ar plăcea să le numesc **terminale.** Există și altele. De exemplu : Timpurile moderne cutlivau visul unei omeniri, care împărțită în civilizații diferite ar găsi într-o bună zi unitatea și odată cu ea pacea eternă. Astăzi, istoria planetei alcătuiește, în fine, un tot indivizibil, dar, de fapt, cel care, rătăcitor și permanent, realizează și asigură această mult visată unitate a umanității este războiul. Unitatea umanității înseamnă : nimeni nu poate scăpa nicăieri.

(Traducere le **Simona Cioculescu**)

(Continuare în nr. viitor)

Din critica literară...

(urmare din pag. 1)

tatea, ci numai caracterul și onestitatea, aviditatea și venalitatea de care dă dovadă. Duplicitatea sa este totală și caracteristică. Animator al „Cîntării României" (ridiculizat de altfel ca atare, recent, la o ședință a studenților de la Arhitectură), el elimină din volumele pe care le publică toate poeziile omagiale, festiviste și patriotarde. El are, deci, încă vie noțiunea artei, a poeziei neangajate, a libertății inspirației. Ba mai mult, recent, în numărul din octombrie al revistei **Familia,** Adrian Păunescu publică poezia **Gramatică** și diatriba împotriva **„Analfabeților"**, altfel spus a activiștilor culturali, texte de inspirație net deosebită de „Cîntarea României". Numărul cu pricina din **Familia** a fost retras, de altfel, de pe piață, iar **Analfabeților** circulă în copii manuscrise și dactilografiate în toată țara (...). Cît privește bizantinismul și duplicitatea lui Vasile Nicolescu, ele sunt notorii. În particular însă, acest personaj (...) cultivă (...) poezia estetă, aulică, total dezangajată și traduce ostentativ în special poeți anglo-saxoni. Mai mult, cînd șeful statului — cu prilejul recentei ședințe inchizitoriale — a somat pe față pe poeți să se inspire numai din poezia populară românească, Vasile Nicolescu publică, în numărul următor din **Luceafărul,** aproape o pagină întreagă de traduceri poetice zis „cosmopolite", arătînd existența și a unei alte surse necesare și fecunde de inspirație poetică. Acesta este climatul intelectual oficial de la București. Cu dublă față : una pentru șefi, alta, pentru salvarea obrazului în țară și mai ales în străinătate.

Mult mai onestă a fost și este atitudinea, să spunem, a unui Geo Bogza, care a avut curajul să elogieze deschis, cu tîlc, în vară, în **România literară,** personalitatea marelui chimist român Nenițescu acela care a refuzat, în trecut, doctoratul unei ...foarte cunoscute chimiste (...).

P.S. Prescurtările acestui text îmi aparțin în întregime. Pasajele suprimate „datau".

Acest text a fost transmis, ca și celelalte anterioare, la postul de radio „Europa liberă" în 1982, cu vocea și sub semnătura lui Mircea Carp (A.M).

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XIV)

Apăruse la Iași revista Viața Românească, doctă, dar pentru noi greoaie, de un poporanism livresc, în care C. Stere aducea izul unui narodnicism de import, cu o literatură adesea de magazin, incapabilă, socoteam, să determine un spirit : tineretul o citea pentru cronicile ritmate ale lui G. Topîrceanu. Apăruse Viața Nouă a marelui filolog Ovid Densusianu, revistă costelivă care, imitînd numai o latură din poezia belgianului Emile Verhaeren, producea versuri leșinate de inspirație urbanistică. În inima mea, singur Sămănătorul lui Nicolae Iorga, care le anticipează, a fost în stare să creeze un mare curent de opinie națională, înginat de Luceafărul de la Sibiu care, pe lîngă o contribuție specific transilvăneană era, prin colaboratorii sămănătoriști, o anexă a acestei mari mișcări.

Am început să citesc Sămănătorul cînd am trecut în clasa a doua. Văzîndu-mă cu el, un pedagog, Mihail Lungianu, care colabora cu prelucrări folclorice, mi-a spus că e cea mai bună revistă. Am cotrobăit pe la anticari și mi-am procurat toate colecțiile din urmă, începînd cu primul an, 1901, cînd a fost întemeiat de Alexandru Vlahuță și George Coșbuc. Tîrziu, cînd m-am ridicat și eu în lumea scrisului, maestrul Vlahuță mi-a spus cum a luat ființă această revistă. Amîndoi poeții erau referendari literari la „Casa Școalelor", colaboratori ai lui Spiru Haret. Haret l-a însărcinat pe Vlahuță să scrie o carte despre frumusețile țării și astfel a ieșit România pitorească. Haret l-a însărcinat pe Coșbuc să scrie o carte despre războiul de la 1877, din care au ieșit Războiul nostru pentru independență. Povestea unei coroane de oțel și poeziile din volumul Cîntece de vitejie. Dar Haret voia și o carte de popularizare a trecutului nostru istoric. La propunerea lui Alexandru Vlahuță a fost însărcinat s-o scrie I. L. Caragia. Caragiale a luat primul acont și l-a consumat fără să scrie nimic. Cînd a cerut prin Vlahuță al doilea acont, acesta l-a sfătuit să scrie măcar începutul ca justificare. Caragiale a expediat de la Piatra Neamț, unde, pasă-mite, se retrăsese să se concentreze, o pagină jumătate de manuscris, pe temiul căreia a încasat al doilea acont. Cu asta s-a isprăvit sarcina lui Caragiale. Stînjenit de încurcătura în care l-a pus prietenul recomandat, Vlahuță a scris în locul său cartea Din trecutul nostru. Același Spiru Haret a dat posibilitatea celor doi poeți să scoată revista literară Sămănătorul, al cărui titlu l-a găsit Vlahuță rugînd pe marele său prieten Nicolae Grigorescu să-l ilustreze pe coperta primului număr. Deși iubeam pe cei doi mari poeți, atît de diferiți unul de altul, anul întîi redactat de ei mi-a plăcut mult mai puțin decît colecțiile următoare, duduind de energia spirituală a lui Nicolae Iorga. Sub direcția lui s-a constituit pleiada mare a Sămănătorului și s-a sintetizat din diversitatea colaborărilor spiritului unitar al curentului sămănătorist de înnoire și însănătoșire a literaturii naționale. Am citit colecțiile cu atîta pasiune încît făceam prinsoare cu colegii să mă verifice cînd spuneam exact în ce an, în ce număr și pe care pagină se găsea cutare poezie sau cutare nuvelă. În primii mei ani de formație, Sămănătorul a avut o înrîurire precumpănitoare asupra mea. Mai propriu-zis, nu Sămănătorul ci personalitatea uriașă a lui Nicolae Iorga, care se reflecta în toți scriitorii pleiadei, poeți și prozatori. Ea constituie unitatea sămănătorismului. Literatura acestei mișcări aduce în formele artei vitalitatea sănătoasăa țărănimii și eroismul istoric, văzute în peisajul țării românești. Dar acestea erau ideile lui Nicolae Iorga, care vedea în identitatea istorică și în omogenitatea spațială a poporului nostru cele două elemente constitutive ale conștiinței naționale. Punctul convergent al multiplei și prodigioasei activități a animatorului era dinamizarea acestei conștiințe naționale. Evocările istorice ale lui M. Sadoveanu, robustețea rurală a lui C. Sandu-Aldea, gigantismul baladelor folclorice ale lui Șt. O. Iosif, evocarea simbolică a lui Mihai Vodă din poema Către pace a lui P. Cerna și toată literatura sămănătoristă constituia forța artistică de dinamizare a conștiinței naționale. Cei care nu se pricep să judece un fenomen literar în cadrul epocii sale și nici n-au răsfoit măcar colecțiile acestei reviste, numesc sămănătorismul în derîdere „idilism". E ca și cum copiii nevîrstnici ar aplica etichete de limonadă pe sticle de șampanie. Sadoveanu e un scriitor unanim acceptat, dar sămănătorismul rămîne literatura lui chiar după ce marele artist al limbii noastre s-a îbrăilenizat cu iluzia că s-a schimbat. După plecarea lui Nicolae Iorga, Sămănătorul a continuat să apară încă vreo cîțiva ani, ca o stafie a celui care fusese. I-a lipsit geniul animator. În schimb a ieșit Neamul Românesc, revistă săptămînală, care venea de la Vălenii de Munte. Nicolae Iorga, în ascensiune continuă, era idolul tineretului. Cuvîntul său electriza mulțimile. Tot ce zăcea în sufletul unanim ca aspirație națională apărea în viziunea lui conturat cu lumini de fulger.

Vestitul cor al Seminarului Central era chemat adesea la manifestațiile culturale de la Ateneu să creeze atmosferă prielnică pentru cîntecele executate. Se comemora marea figură din viața românilor transilvăneni Andrei Șaguna și vorbea Nicolae Iorga. Șaguna a fost un mare legislator democrat al bisericii ortodoxe din Transilvania oprimată și, peste marginile confesionale, omul providențial, care a dat formula solidarizării în cultură a celor două biserici, ortodoxă și unită, sfîșiate de politica habsburgică. Societatea ASTRA, întemeiată de el, a făcut ca Sibiul și Blajul să colaboreze în spiritul frației naționale. În fond Astra era un fel de parlament reprezentativ al tuturor românilor din Transilvania. Ceea ce dezbinase istoria vitregă refăcea spiritul acestui mitropolit, care folosea titlul de baron habsburgic cu o subtilă abilitate de diplomat în favoarea poporului său.

Atunci l-am văzut și l-am auzit întîi oară pe Nicolae Iorga. Cînd a apărut la tribună, mi s-a oprit inima. Simțeam sudori la rădăcina părului. O sală înghesuită pînă la refuz l-a primit în delir. Stenograful său permanent, Henri Stahl, care se ocupa și cu grafologia, scrie că Iorga era timid în clipa cînd ieșea în public, ceea ce contrasta cu statura uriașă, culminată de un chip ca nimeni altul, un chip cioplit energic, încadat de barbă neagră apostolică, boltit de frunte colosală prelungită în chelie timpurie, sub care ochii mari negri, adunau din toată ființa lui focul vizionar al temperamentului vulcanic. Simpla lui apariție a electrizat sala. Am ascultat mai tîrziu pe oratorii din tinerețea mea. Take Ionescu, care a dat formula celebră la vremea sa că țara trebuie să facă „politica instinctului național", vorbea în fraze reci care, izbite unele de altele, sunau ca niște cristale sfărîmate. Cuvintele greoaie ale lui C. Stere, care nu era un orator, se rupeau anevoie dintr-o stîncă lăuntrică și loveau în public ca niște bolovani. Barbu Delavrancea împletea ghirlănzi de laur pe altarul patriei sau alcătuia simfonii din cele mai neoașe cuvinte și nu era nevoie de idei ca această incantație magică să te răpească în misterul limbii românești. Față de ei și de oricine, Nicolae Iorga era o erupție de vulcan, izbucnită spontan și elementar din adîncul acestui popor și al acestui pămînt. Fiecare cuvînt o bucată de lavă, fiecare idee fulger osînditor sau curcubeu arcuit pe zarea viitorului. Nu vorbea un orator, vorbea un profet în extaz, improvizînd pe loc un mesaj al destinului. Iorga crea în fața publicului cu elemente smulse din inima tuturor. O fuziune inexplicabilă se stabilea între el și auditor, din care nu mai puteai să te sustragi. Mulțimea învăpăiată se exprima prin el. Torente de aprobări se recunoșteau în fiecare frază. Evocînd în seara aceea pe Andrei Șaguna, toată durerea milenară a Transilvaniei s-a vărsat în sala Ateneului Român. Nu mai puteam îndura. Eram la vîrsta fragedă cînd sensibilitatea vibrează ca pînza de păianjen în bătaia vîntului. Dar nu era vînt. Era o vijelie cu tunete și trăsnete sub care pînza de păianjen se face praf. Mi-am înfipt degetele în balustrada de plus a lojii lîngă care stam în picioare, de spaimă să nu cad jos și să mă fac de rîs.

Test stabilit de I. OPRIȘAN

Efigii

Remember Henri Jacquier

Memoria zecilor de generații care s-au perindat prin Filologia clujeană păstrează, nealterată de vreme, o imagine într-un fel emblematică pentru instituția napocană : elegant și bonom, încărcat mereu cu cărți rare și grăseind fermecător într-o fluentă limbă românească, profesorul Henri Jacquier (1900—1980) impresiona — ex cathedra sau în raporturile colocviale — **prin capacitate asociativă și spirit digresiv. Era, cum își amintesc foștii studenți și colegii de catedră, un veritabil exemplu de asumare a Cărții, la care se adăuga osmoza dintre verva galică și interiorizarea treptată, discreția imprimată probabil de spațiul transilvan. Francez de origine și român prin adopțiune Jacquier exprimă** dialogul **dintre două culturi de-a lungul unei existențe omenești, vertebrată de harul dascălului de înaltă clasă, obișnuit să utilizeze claviatura amplă, de la cunoștințele de limbi orientale pînă la conceptul matematic sau la categoriile elastice de filosofia culturii. Stabilit la Cluj din 1926, a profesat mai întîi la Liceul George Barițiu, apoi, integrat în învățămîntul universitar, a condus multă** vreme Catedra de limbi romanice de **la Facultate de Filologie a Universității clujene. Contribuțiile sale în domeniul teoriei literare, a orientalisticii, lingvisticii sau literaturii comparate s-au materializat în pagini de strălucită eseistică, unele rămase în manuscris, altele publicate în** Revista Cercului literar, Steaua, Secolul XX, Tribuna etc. **Formația sa enciclopedică fascina interlocutorul, umorul și maliția lui benignă se acordau cu imaginea sa de** „statuie dolofană de zeu indic" **(St. Aug. Doinaș). Lipsa de ostentație, recunoașterea deschisă a valorilor tinere cu care se comporta în condiții de egalitate spirituală și, nu în ultimul rînd, mărinimia de astădată a cuplului Jacquier — colindînd pe la bănci sau pe la medici (ajutați fiind de Iuliu Hațieganu), pentru obținerea fondurilor necesare** Revistei Cercului Literar **— sînt evocate în cîteva** Amintiri, **vizavi de acest moment important din viața noastră literară, în care Jacquier a fost, se pare, un adevărat** „catalizator axiologic" **(I. D. Sîrbu).**

Postulatul unității în diversitate a culturii luată ca fapt antropologic și metoda „trecerii prin sită" (tentamen criticum) **îl definesc pe Henri Jacquier, care se regăsea adeseori în biografia spirituală a lui Paul Valéry. Invocarea matematicii, în care se exersa de pe băncile liceului, apoi descoperirea mecanismelor limbajului ori seducția exercitată de textul riguros ordonat de legile metricii clasice conduc, toate laolaltă și fiecare în parte, la circumscrierea unui orizont al convergențelor și analogiilor. Dacă, așa cum nota undeva Valéry, studiul prea aprofundat duce finalmente la renunțare, la fel, extensiunea pe orizontală în acest veac de specializări semnifică, și ea, o renunțare în virtutea axiomaticului** nimic nu este nou sub soare. **Profesorul a cunoscut ambele tentații dar, printr-o particulară asumare a bibliotecii, dobîndește știința convertirii ei în experiență de viață și, mai mult decît atît, libertatea necesară pentru altă odisee, aceea în arhipelagul fără de sfîrșit al cărților. Iată de ce, mărturisește într-un loc,** „nu vreau nici să pornesc măcar de la o teorie personală, fie ea simplă ipoteză de lucru, ci fac ca și cum n-aș crea nici una : e cel mai sigur mijloc de a evita dogmatismul și de a rămîne deschis ideilor altora și mai ales învățămintelor experienței". **E vorba, se precizează,** „de un fel prudent de a înainta care s-ar putea numi în fond experimental : probă, încercare, trecere prin sită «tentamen cumferința nicăieri" (Între pictură și poezie : atmosfera). **Enciclopedismul profesorului se nuanțează tocmai prin apelul la mobilitate și justificare policentrică, normale în Europa veacului nostru pragmatic și totodată alexandrin. El este, pe de altă parte, și produsul unui crez umanist evident nu numai în recursul, repetat, la modelul cultural greco-latin, dar și în convingerea — hrănită, cum spuneam, de bibliotecă — a supraviețuirii prin cultură a omului european traumatizat de războaie. E, fără-ndoială, o stare de revoltă însă una sublimizată în cuvîntul ce recuperează (și-l salvează astfel) destinul individual ca și pe cel colectiv. Resimțind, după două conflagrații,** „fragilitatea de cristal a culturii noastre", **Jacquier reacționează stenic : activismul tradus în** paideia **modernă și încrederea în valorile spiritului iau turnura unei** poiesis universalis, **ale cărei articulații le bănuim doar în pagina tipărită sau în bruioanele greu lizibile. Identificîndu-se, cum s-a observat, cu biografia spirituală a lui Valéry și înfrăcărîndu-se, ca Gide, de viața ideilor (Leon Baconsky), amintind de rigoarea lui Descartes acompaniată cu** „fervoarea lui Pascal" **(St. Aug. Doinaș) Henri Jacquier s-a cheltuit — și preiau aici finalul caracterizării făcută lui Vasile Bogrea —** „în articole și note, cele mai multe relative la marea lui dragoste : limba română". **Paginile sale, atît de variate ca tematică și lipsite de articulare sistemică sînt traversate, în schimb, de pasiunea pentru limba noastră, înflorită într-o antologică** Laudă, **la fel de tulburătoare acum, la zece ani de la moartea profesorului.** „Limbă scumpă a fraților mei, dacă mi-ai împărtășit și mie unele din tainele tale, primește aici prinosul recunoștinței mele. Secolele de umilință, de resemnare, dar și de reculegere, cînd îți adunai forțele pentru destinul pe care ți-l presimțeai, îți dau acum dreptul și putința să exprimi tot atît de desăvîrșit ca și cele mai încercate limbi de cultură, toate aspirațiile, sentimentele, gîndurile care se frămîntă în inima și în înțelepciunea omenească. Cuprinzătoare, clare drept sunătoare, mlădioasă, ființa ta e făcută ca să pătrundă cît mai sigur în suflete, ca să rostească cît mai perfect cuvîntare și cîntec, visare și poruncă, mărturisire de iubire și blestem împotriva dușmanului, precum și toate adevărurile științelor. Nici un drum nu ți-e închis".

Mircea MUTHU

Asceza cuvintelor în poezia lui Ion Caraion

În vara anului 1981, la aproape 60 de ani, Ion Caraion (n. în 10 mai 1923) și-a părăsit țara unde chiar viața, nu numai opera, îi era în mare pericol. La data cînd poetul a luat această hotărîre capitală era autorul a 18 cărți de versuri și a 5 volume de eseuri, valori care-i puteau asigura un loc de frunte în istoria literaturii românești. Tălmăcise pe Ana Achmaova, Pierre Emmanuel, Edgar Les Masers, Ezra Pound, Raymond Queneau ; întocmise cîteva antologii de poezie modernă (poezia franceză, romandă, neerlandeză, canadiană și americană), publicase în revistele române și străine articole care l-au impus drept un foare original sacerdot al cuvîntului scris ; petrecuse în închisorile și lagărele concentraționale din România 11 ani de claustrare... fusese condamnat la moarte...

Ajuns să se salveze în exil nu-l îngrijora aventura într-o lume sau într-o societate necunoscută ; îl tortura numai întrebarea devenită obsesie : „În ce limbă va scrie ?". „Ca să-ți continui existența literară, afirma poetul într-un articol publicat chiar în primul an de exil, trebuie să scrii într-o limbă universală, oricît ar putea fi de savuroasă a ta și de seducătoare. De preferință și de obicei o faci în limba gazdelor. Ele vor fi flatate (mai mult sau mai puțin, se înțelege...) iar tu nu vei mai fi tu". (Dialog, **nr. 21/22,** Cuvintele în exil, **„Caietele de Ion Caraion", nr. 2, septembrie 1986).**

Limba nu poate fi părăsită, fiind un element primordial al existenței umane, ca sîngele și ca aerul. Scriind într-o altă limbă „comunicabilitatea cu tine și cu lumea se împuținează. Pătrunzi într-o degenerescență a vocabulelor. Vorbele se agită ca handicapații. Ele-s terorizate, bîntuite și pline de însingurare. Spitalul cuvintelor". Bineînțeles, Caraion vorbește de un exilat în postura de poet. Cu prozatorii lucrurile stau altfel ; în proză e mai ușor să te adaptezi la o altă limbă. În poezie transferul de taine ancestrale, care se efectuează numai prin limbă, e imposibil.

În același articol, Caraion își definea în raport cu limbajul postura de exilat : „Dacă nașterea e o moarte, exilul e a doua. Întîia forțează intrarea în limbaj, a doua, plecarea din limbaj sau rătăcirea prin el ca printr-un labirint. De cînt sunt în exil mă dor toate cuvintele".

Analizat cu atenție, scrisul lui Caraion, nu numai opera poetică, dar chiar eșecurile literare și articolele pe teme mai generale, oferă la prima vedere o oarecare dificultate stilistică. Fenomenul poate fi întîlnit și la Tudor Arghezi. Poetul nostru, ca și Arghezi, exclude rostirea directă și retorică, făcătoare de admiratori imediați, ocolește comoditatea frazei lenește. Citită cu atenție, chiar o carte de pamflete social-politice, precum Insectele tovarășului Hitler, **apărută la München în 1982, nu se citește ușor, cum ai parcurge un articol de ziar ; și aici, stilul deși apare rechizitorial este elevat, iar verva stilistică te învăluiește într-o captivitate pe care ți-o oferă numai cărțile adevărate.**

La toate acestea se adaugă o dragoste nemărginită, devoratoare, pentru poezie. Se poate spune că autorul Cîntecelor negre **și-a sacrificat viața pentru salvarea, prin poezie, a libertății umane. Volumele sale publicate în țară conțineau, în raport cu ale altor poeți din generații mai vechi sau chiar ulterioare, pe plan temporal, adevăruri fundamentale ale existenței. Chiar cu certitudinea unui sfîrșit tragic, poezia nu trebuie, gîndea Caraion, să înceteze a fi o posibilitate (poate singura) de a salva ce se mai putea salva din spiritualitatea umană. A spus-o deschis în cîteva poeme sau a subliniat-o în eseuri la fel de direct. Și cu toate că prin poemele sale contribuia la asanarea lumii de coșmare și de traumatisme politice i se părea totuși că omenirea contemporană își așteaptă apocalipsul. Într-un poem egal cu o mărturisire, cu profunditatea unui vizionar și cu tristețea unui om care a fost toată viața în fruntea unei instanțe morale ce judeca destinul istoriei moderne, exprimă acea trăire limită de factură tragică : „Și, iată, că într-o zi nu i-am mai putut aduce sufletului meu / nici o bucurie. L-au năpădit întrebările ; / toate cerurile cu toate clădirile / i-au luat zîmbetul și l-au trimis la Dumnezeu. / Pe urmă viața a făcut din mine o sperietoare. / N-am mai glumit, n-am mai plecat, tinerețea s-a dus, timpu-a trecut —/ pe fiecare ușă un necunoscut / intra și ieșea ca un riu dintr-o mare. // Brățările vîntului sună pe cîmp / și iată e seară...".** (Aqua fore).

Tragic, în sensul antic al cuvîntului, este epitaful **publicat în originalul olograf intitulat** Deasupra deasuprelor : **„Din tot ce-am spus, din tot ce vrem / rămîne-o lacrimă năucă / pe fundul vreunui vechi poem / care și el o să se ducă // așa cum altele s-au dus / și-n urma noastră, -n urma lui / răstoarnă paltini alt apus / prin ochii cine știe cui / ca-ntr-un pahar de apă-n care / fîntîna-ntreagă s-a tîrît / să-și moară ultima răcoare / sau nici atît... sau nici atît".**

Pentru Caraion, poezia devenise o condiție a existenței ; numai prin poezie se putea exprima starea omului contemporan a cărui individualitate a fost confiscată de doctrinele colectiviste în care este promulgată „teoria peșterii" și-n care, așa cum o spune într-un poem (Ancoră) **„Platon se spînzură de cîteva ori pe zi". Lumea își trăiește apocalipsul pe care și l-a creat, stare în care nici o speranță nu mai înmugurește și-n care Dumnezeu nu mai are cuvînt, deși la geneza lumii a stat cuvîntul : „Ce fragede ți-s lucrurile, Doamne, ce slăbănoage și plăpînde. / Noduri de șerpi leagă depărtarea dintre cuvinte, / aerul și limbajul nu mai ajung...".**

Poemele din exil publicate sub titlul Apa de apoi **în revista** Dialog **din Dietzenbach, nr. 20/1986 și 63—64/1989 (redactor dr. Ion Solacolu) nu diferă prea mult de cele apărute în țară în cele 18 cărți bine cunoscute. Aceeași neliniște, aceeași ilogică deslănțuire de dezastre morale, aceeași neîncredere în viață („Viața nu s-a uitat niciodată în ochii noștri !"), aceeași incertitudine existențială, aceeași dorință de a ajunge la un țărm al speranței („munții defilînd prin naufragii / fericiți cei care pot fi îmblînziți cu cărți" într-un „timp al nimănui").**

În natură mai există, totuși, oaze ale unei șubrede speranțe, pentru că „într-un călcîi de copil izvorăște marea", iar din mare „a izvorît mitologia". Această mare, concepută într-un cadru oniric, e plină de „orizontale și verticale corăbii" care umplu „spațiul dintre vocale și valuri". După cum ușor se poate observa, există în toată opera lui Ion Caraion, cu precădere în cea din perioada exilului, o obsesie a cuvîntului în care singura rațiune o oferă magia poetică : „sălașul meu e sec / e plin cu de toate, ca un vers / care nu se mai termină, ca o cină de taină pierdută...".

Caraion se simte singur în univers, izolat de oameni, într-o natură pe care el însuși a transformat-o într-un spațiu claustral : „din munții voștri am făcut o singurătate / mai deasă ca pănura, mai deasă / ca singurătatea". Singurele momente benefice sunt create numai de izolarea în spațiul magic al poemelor sale în care „ploaia face loc din cînd în cînd culorilor...".

Apocalipsul pe care poetul l-a părăsit e un ținut în care vîntul distruge și spulberă orice urmă de certitudine : „drumuri, munți, metereze / ca o duminecă aminată, ca o simbătă / în care vin să te-aresteze / împrăștiate ici colo dar teze, / ultimele zdrențe de curcubeu / ultimul bufon care-a avut cuvîntul. / Aș vrea să pot să nu mai fiu eu....".

Rarefori poetul face trimitere la peisajul helvet pentru că starea de singurătate și claustrare se extinde și asupra acestor teritorii neutre pe care turiștii le consumă cu o stenie devenită loc aproape comun. Iată în acest sens un poem în ritm clasic : „Tiriș ca dezertorii, julindu-se la frunte / de două zile luna se cațără pe munte / Spre umerii de gheață ai Alpilor, cu pliscul / de trăznet vulturi hulpavi sparg oasele și discul / și platoșa acestui zurliu de cascador. / Sau carnea lui nu-i carne, sau rănile nu-l dor, / că urcă mai departe... Cînd o s-ajungă-n vîrf, / va să-și decearnă Pluto argintul unui strîv. / Din fundul mării temple excentric taciturne / înfășură abisul ca brîul unei urne...".

Otrăvit de minciuni sau de adevăruri ascunse, Caraion nu mai poate distinge valorile morale de antipodul lor („Atîta puritate / mă descurajează"). Existența devine palpabilă numai în contact cu interogația magică a poeziei („totul a durat cît ne-am spus minciuni..."); intervenția logicii destramă totul („cînd ne-am spus adevărul / se spulbera prietenia și dragostea / rămase / un pămînt ars..."). Lucrurile ce formează universul nu mai pot fi receptate într-o ordine clasică : „dar tu spuneai adevărul chiar și cînd mințeai / iar eu simțeam chiar cînd spuneam adevărul / dintr-o experiență a zădărniciei / dinr-o zădărnicie a experienței..." (Vîntul și zăpada).

În literatura exilului românesc, Ion Caraion a însemnat un reper principal, integrat în ansamblul literaturii române din țară. După numele lui Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, numele lui Ion Caraion va trebui citat fără rezerve. Presa occidentală (cea elvețiană, franceză engleză), i-a comentat opera, scoțînd în evidență originalitatea cu care a venit în poezia românească Ion Caraion. Un singur exemplu e edificator. Ion Negoițescu (profesor la Universitatea din Münster), preluînd o sintagmă metaforică din opera lui Ion Caraion (Fermier de imagini) **o consideră o imagine „provocatoare", afirmînd „drepturile de proprietate ale autorului asupra întregului univers, știind prea bine că ferma imaginilor se întinde pînă la capătul lumii și chiar dincolo, pînă la capătul nelumii, fiindcă, desigur, există și așa ceva, pentru poeți în orice caz". (Ion Negoițescu,** Poetul, **în** Cuvîntul românesc, **octombrie, 1986, p. 12). E lesne de înțeles, în comentariul criticului, viziunea în universalitate a poezici lui Ion Caraion.**

Emil MANU

De vorbă cu Mihai Șora (V)

I : Ce credeți că pot face arta și știința în fața unei mari și grave probleme : problema agresivității, a agresivității individuale și colective ? Considerați că există șanse de elucidare a cauzelor comportamentului agresiv și de determinare a căilor de reducere, chiar de eliminare a consecințelor negative ale acestui comportament ? Întrebarea se referă la variatele forme de agresivitate care nu este numai fizică, ea poate fi culturală, psihologică, morală.

R : Știința trebuie s-o studieze, s-o înțeleagă, să-i dezvăluie întregul evantai de manifestări, de la agresivitatea crasă la cripto-agresivitate. Există chiar agresivități insidioase. Orice manipulare a celuilalt, prin flatarea propriilor lui impulsuri, este un act de agresivitate, chit că actul acesta poate fi resimțit ca o „plăcere" de subiectul respectiv, care se transformă astfel în simplu obiect la cheremul unui manipulator. Așadar, știința trebuie să circumscrie agresivitatea în toată amploarea ei și să-i studieze cauzele. Dar s-o studieze global, nicidecum punctual. N-avem într-adevăr, decît să ne aruncăm privirea în jurul nostru pentru a sesiza, nu numai agresivitatea nativă despre care ne poate întreține etologul, ci și pe cea reactivă la mediu. Eu văd, de pildă, în autobuze și troleibuze, agresivitatea pe care ar putea-o studia (și n-o studiază !) sociologul, omului de pe stradă, a bucureșteanului, care e departe de a fi numai a agresivilor „nativi". Ea este a excedaților de tot felul de probleme insolubile. Acolo unde grupul de probleme care te privesc îndeaproape nu comportă soluție ești excedat. Atunci există un singur fel de (cu totul iluzorie de altfel) scăpare : agresivitatea. Mijloacele de transport în comun constituie în felul acesta locuri privilegiate unde poți intra în contact cu agresivitatea bucureșteană — mai ales la orele de vîrf, cînd îți sare în ochi subțirimea absolut străvezie a acelui strat de cultură, care-l face pe om, om. Cît despre artă ce ar fi de spus ? Să luăm numai a șaptea artă (inclusiv televiziunea) ca fiind mai legată de marele public, deci mai capabilă de a-l modela. Să se selecționeze oare răufăcătorii și dintre spectatorii filmelor în care apare violența, sau din cititorii romanelor polițiste ? Parcă nu-mi vine să cred. Alte elemente trebuie să intre în joc. În orișice caz, dacă arta abordează domeniul agresivității, să nu o facă nici cu complezență și nici, mai ales, cu complicitate. Să nu pledeze **pentru.**

I : Dar filosofia ?

R : Să meargă în același sens cu știința, să judece rațiunile profunde ale agresivității și să-i evalueze semnificația. Desigur, rămînînd în limitele simplului bun-simț, e posibil să adoptăm un atac utilitarist al problemei : agresivitatea generalizată nu rentează. Adică, la capătul socotelilor, este mai folositor, pentru fiecare în parte și pentru toți împreună să nu fi fost agresivi, decît să fi fost. La fel, cum să zicem, o hoție generalizată la o populație de milioane de oameni ar renta mai puțin, pentru fiecare hoț luat în parte, decît o cinste generalizată. A fura fiecare căciula altuia pentru a nu sta cu propria sa căciulă pe cap nu ajută la nimic : pînă la urmă, tot cu o singură căciulă s-ar alege fiecare. Și totuși... Această judecată de bun simț, a cărei justețe nimeni n-o contestă, foarte puțini sînt aceia care o și pun în practică. De ce ? Vorba nu mai știu cui : **video meliora proboqve, deteriora sequor.** Poate oare filosofia să ne spună ce se întîmplă aici ? Cred că trebuie să plecăm de la o dicotomie a „interiorului" și „exteriorului", a lui **„a fi"** și **„a avea"**, a „putinței" — **dynamis** (care dă **din sine**) și a „puterii" — **kratos** (care trage **spre sine**). Cred că doar așa am putea pune în lumină rădăcinile agresivității **umane** (care e departe de a fi totuna cu agresivitatea genuină a animalului, despre care ne întreține etologii). Agresivitatea ar izbucni așadar din **auto**centrare și s-ar desfășura sub stihia acaparatoare a lui „avea". Leacul ei (singurul — și cel mai greu de obținut) (mai greu decît luna de pe cer) ar fi înmugurirea generalizată a vieții interioare (cu toate roadele ei) sub zodia benifică a lui **„a fi"**. Cum anume ? Asta-i o poveste prea lungă ca să poată fi povestită aici. Poate, cel mult, într-o carte viitoare.

I : Credeți că evoluția științei și artei fac parte din procesul evolutiv general ? Credeți că mecanisme și procese ale evoluției artei și științei sînt similare cu mecanisme și procese ale evoluției naturale, cum sînt selecția, competiția, variabilitatea ? Vă pun această întrebare pentru că frecvent se fac comparații între procesul evoluției naturale și dinamica științei și chiar a artei

R : Analogiile sînt, după părerea mea, justificate. Să ne gîndim doar la intervenția, nu numai în știință, ci și artă, a unor grupuri de interese care acționează pe bază de beneficii deja asigurate. Și asta chiar într-un regim de tip liberal, lipsit deci de orientări ideologice centrale, explicite, care să opereze, pe de o parte prin cenzurarea produselor finite, pe de altă parte prin impulsuri sistematice menite să orienteze creația spre o tematică anume. După cum se vede, chiar în regimurile, să le spunem **liberale**, grupurile deja constituite, care au apucat să se înstăpînească pe beneficii, barează calea celor ce vor să pătrundă cu propria lor producție, să zicem pe piața literară. Sigur, mecanismele fiind mult mai suple în atari regimuri, există și corective la atare baraj. De exemplu sistemul relațiilor. Pentru fiecare ins care vrea cu tot dinadinsul să-și „plaseze" libera sa producție devine „necesară" o perioadă mai mult sau mai puțin lungă, pe care trebuie s-o străbată cu destulă greutate și care ea însăși este selectivă pentru a putea ajunge să răzbată pînă la adevărata competiție — adică cea care se desfășoară în fața publicului. Dar acolo unde intervine din capul locului barajele de principiu, acolo de-abia se vede cît de dezastruoasă poate fi situația. Căci, dacă nu se deschide calea competenței, a liberului joc al forței de creație ș.a.m.d., situația este fără ieșire.

I : Prin ce crrdeți că se caracterizează un climat care poate stimula formarea și afirmarea marilor idei și personalități științifice ?

R : O primă caracteristică, care în fond nici nu depinde cine știe ce de standardul economic al colectivității în sînul căruia lucrează cutare om de știință, este circulația totală și fără nici un fel de opreliște a informației. Aceasta este o primă condiție, absolut indispensabilă. Dacă această condiție **sine qua non** nu e îndeplinită, nici nu avem la ce să mai stăm de vorbă. Dar dincolo de aceasta, există numeroase domenii ale științei care sînt puternic dependente nu numai de resursele economice, ci și de orientarea intereselor colectivității în materie de investiții, iar în aceste domenii e nevoie nu numai de informații, ci și de bani, de foarte mulți bani. Domeniile care sînt mai puțin dependente de condițiile economice (cum ar fi cercetarea matematică) trebuie oricum să beneficieze de prima condiție : circulația liberă a informației.

Interviu consemnat de Cătălin MAMALI

(Continuare în nr. viitor)

Novalis — Fragmente politice

Elaborate între 1797 şi 1798, textele de faţă au fost interzise de cenzură şi nu au văzut lumina tiparului decît aproape o jumătate de veac mai tîrziu (1846). Fusesră destinate să continue culegerea de fragmente Credinţă şi iubire, **inspirată de încoronarea în 1797 a lui Friederich al III-lea al Prusiei şi a reginei Luise şi apărută în numărul din mai 1798 al periodicului berlinez** Jahrbücher der Preussischen Monarchie. **Or, această scriere, situată între meditaţie politică (colorată intens afectiv), şi poezie imnică, vorbind în numele unei ideologii ambigue, pe muche de cuţit, şi uzînd de o simbolistică polivalentă, neobişnuită în contexte politice, socase cercurile oficiale, socotită fiind obiect de scandal şi de subversiune. Un prieten al lui Novalis declara că dacă francezii ar fi pus mîna pe autor, l-ar fi trimis la eşafod, iar dacă în schimb. regele ar vedea în el un monarhist autentic s-ar înşela amarnic.**

Implicîndu-se cu gravitate în evenimentele politice ale vremii, poetul este, de fapt, un moralist, urmărit de ideea binelui general. El polemizează calm atît cu instituţiile monarhiei cît şi cu cele ale republicii, atît cu statul prusac şi Curtea de la Berlin cît şi cu Reviluţia franceză. Croieşte planuri de schimbare şi crede stăruitor în putinţa suspendării antimoniilor prin contopirea lor într-o armonie universală. Invită la toleranţă şi la comprehensiune afectuoasă. Seninătatea viziunii sale vine din convingerea că şi în domeniul politicului, suprema instanţă mediatoare şi ordonatoare nu poate fi decît spiritul, **sub forma valorilor umane fundamentale : iubire, lealitate, devotament, demnitate a fiinţei umane.**

1. Pricina tuturor absurdităţilor pe care le descoperim în opiniile şi convingerile oamenilor stă în confuzia dintre scopuri şi mijloace.

2. În mod sigur, cei mai mulţi revoluţionari nu au ştiut ce voiau, formă sau non-formă.

3. Revoluţiile depun mărturie mai degrabă împotriva adevăratei energii a unei naţiuni. Există o energie ce vine din morbiditate şi slăbiciune, ea are un efect mai violent decît cea adevărată şi sfîrşeşte, din păcate, într-o slăbiciune şi mai adîncă.

4. Atunci cînd se judecă o naţiune, se judecă de cele mai multe ori doar partea prin excelenţă vizibilă, frapantă a ei.

5. Niciun argument nu este mai defavorabil vechiului regim decît acela care se poate deduce din dezvoltarea disproporţionată a membrelor unui stat, disproporţie care iese la iveală cu prilejul unei revoluţii. Administraţia se va fi fost deosebit de defectuoasă de vreme ce numeroase părţi s-au viciat şi pretutindeni s-a înrădăcinat o atît de stăruitoare slăbiciune.

6. Cu cît o parte este mai slabă cu atît e mai pornită spre dezordini şi congestii.

7. Ce sînt sclavii ? Oamenii cu desăvîrşire slăbiţi, comprimaţi. Ce sînt sultanii ? Sclavi incitaţi prin excitaţii puternice. Cum sfîrşesc sultanii şi cum sclavii? Violent. Primii, lesne ca sclavi, ultimii, lesne ca sultani, adică frenetic. Cum pot fi sclavii tămăduiţi ? Prin eliberare foarte precaută şi prin instruire. Trebuiesc trataţi ca oamenii degeraţi. Sultanii? La fel ca Dionysius şi Krősus. La început prin şocuri, post şi constrîngeri ascetice, intensificate mai apoi treptat prin mijloace fortifiante. Sultanii şi sclavii sînt extreme. Există încă şi alte numeroase clase intermediare pînă la rege şi la cinicul autentic — clasă a deplinei sănătăţi. Teroriştii şi curtenii slugarnici aparţin cam aceleiaşi clase, cea imediat următoare sultanilor şi sclavilor — ei se întrepătrund ca şi aceştia. Şi unii şi ceilalţi reprezintă cele două forme patologice proprii unei complexiuni foarte slabe.

8. Complexitatea cea mai sănătoasă în condiţiile unui maximum de stimuli este reprezentată de rege ; aceeaşi în condiţiile unui minimum de stimuli, de către cinicul autentic. Cu cît regele şi cinicul sînt mai asemănători, cu cît iizbutesc să îşi schimbe mai uşor şi mai statornic rolurile, cu atît complexiunea lor se apropie de idealul complexiunii de săvîrşite. Cu cît, prin urmare, regele trăieşte mai independent de tronul său, cu atît mai mult este rege.

9. Toţi stimulii sînt relativi — sînt mărimi — cu excepţia Unuia singur care este absolut, şi mai mult decît simplă mărime.

10. Complexitatea desăvîrşită apare prin incitaţie şi în legătură cu acest stimul. Prin el, ea se poate lipsi de toţi ceilalţi stimuli — căci el începe prin a acţiona cu atît mai energic cu cît scad stimulii relativi, şi invers. Odată pătrunsă pe de-a-ntregul însă, ea devine cu totul indiferentă la stimuli relativi. Acest stimul este **iubirea absolută.**

11. Un cinic şi un rege fără ea nu sînt decît pure titulaturi.

12. Orice ameliorări aduse complexiunilor imperfecte înseamnă a le face pe acestea apte de iubire.

13. Cel mai bun stat este alcătuit din indiferenţi de acest fel.

14. În statele imperfecte, ei sînt cetăţeni exemplari. Participă la tot ce e bun, rîd în tăcere de bufoneriile contemporanilor lor şi se abţin de la orice rău. Ei nu schimbă nimic pentru că ştiu că orice schimbare de acest fel şi în atari împrejurări nu este decît o nouă eroare şi că tot ce e mai bun nu poate veni din afară. Ei nu se ating de demnătatea nimănui şi după cum nu stînjenesc pe nimeni, nu sînt nici ei de nimeni stînjeniţi şi sînt bineveniţi în orice loc.

15. Controversele din zilele noastre pe seama formelor de guvernare se leagă de întîietatea ce se cuvine acordată vîrstei mature sau tinereţii înfloritoare.

16. Republica este un **fluidum deferens** al tinereţii. Acolo unde sînt oameni tineri este şi republică.

17. Odată cu căsnicia se schimbă şi sistemul. Cel căsătorit pretinde ordine, siguranţă şi linişte ; ca familie, el doreşte să trăiască într-o familie, într-o gospodărie rînduită. El caută o monarhie autentică.

18. Un principe fără spirit de familie nu este monarh.

19. Dar de ce un singur părinte cu puteri nelimitate ? Cît de mare ar fi arbitrariul căruia m-aş expune astfel !

20. În toate împrejurările relative, individul este definitiv expuse arbitrariului — într-o pustie dacă m-aş duce, n-aş fi oare lăsat în voia arbitrariului? Fie şi numai aceluia al propriei mele individualităţi ? Potrivit naturii sale, individul este, ca atare, supus **hazardului.** În democraţia perfectă mă supun unui foarte mare număr de destine arbitrare, în democraţia reprezentativă unui număr mai mic, iar în monarhie mă supun Unui singur destin arbitrar. Omul trebuie să asculte doar de legile fiecare să îşi fie propriul său legiutor ?

21. Dar oare nu pretinde raţiunea ca sale.

22. Atunci cînd le-au dat, de unde au luat Solon şi Lycurg legile adevărate, universale, legile omenirii ? De sperat, că din simţămîntul apartenenţei lor la umanitate şi din observarea acestui simţămînt. Dacă sînt om, asemenea lor, de unde îmi iau legile ? Firește, din acelaş izvor. Şi dacă trăiesc după legile lui Solon şi ale lui Lycurg, sînt oare necredincios raţiunii ? Orice lege adevărată este legea mea — iată, o afirmaţie pe care nu are decît să o facă şi să o susţină cine va voi. Dar această afirmaţie şi revendicare sau, cu alte cuvinte, observarea şi reprezentarea simţămîntului dintru început nu pot fi atît de simple — căci am mai avea atunci nevoie de legi scrise ? Prin urmare, nu s-ar zice că şi aici e vorba de o artă ? După cum şi aplicarea legii pare într-adevăr să presupună o îndelungă exersare şi ascuţire a puterii de judecată. Cum au apărut stările şi breslele? Din lipsa de timp şi de forţă a individului. Nici un om pînă azi nu a fost în stare să deprindă şi să practice toate artele şi toate ştiinţele, să-şi fie sieşi totul în toate. Muncile ca şi artele au fost împărţite. Potrivit cerinţei universale a raţiunii, toţi oamenii ar trebui să fie medici, poeţi şi aşa mai departe. În cazul artelor — mai puţin filosofia şi arta de a guverna — s-a împămîntenit dealtminteri obiceiul ca oamenii să-şi spună părerea ; crezînd că pentru aşa ceva se cere doar cutezanţă, oricine se socoate îndreptăţit să vorbească în calitate de cunoscător şi să ridice pretenţii de practician şi de maestru.

23. Dar excelenţa democraţiei reprezentative este doar de **netăgăduit.** Căci un om plin de naturaleţe, exemplar, rămîne, un vis de poet. Şi atunci ce e de făcut ? Să se compună un ins artificial. Oamenii cei mai buni ai naţiunii se completează reciproc. Într-o astfel de reuniune se aprinde spiritul pur al societăţii. Decretele ei sînt emanaţiile acestuia — iar principele ideal este pe această cale înfăptuit.

24. Mai întîi, mă îndoiesc de oamenii cei mai buni ai naţiunii şi de aprinderea spiritului pur. Nu vreau nici măcar să invoc experienţa curentă atît de contradictorie. E limpede ca lumina zilei că din substanţe fără viaţă nu poate rezulta un corp viu, din oameni nedrepţi, egoişti şi unilaterali — un om drept, generos şi liberal. Tocmai într-aceasta stă firește eroarea săvîrşită de o majoritate cu vederi unilaterale, şi va trece vreme multă pînă cînd lumea se va încredinţa de acest simplu adevăr. O astfel de majoritate nu îi va alege niciodată pe cei mai buni ci, în medie, doar pe cei mai mărginiţi şi mai abili. Prin „mărginiţi“ înţeleg pe aceia la care mediocritatea a devenit o a doua natură, modelul clasic al marii gloate. Prin „abili“, pe curtezanii cei mai iscusiţi ai marii gloate. Aici nu se va aprinde nici un spirit, cu atît mai puţin unul pur. Va lua în schimb naştere un mecanism uriaş, o rutină pe care doar intriga o va străpunge cînd şi cînd. Frînele cîrmuirii vor aluneca încoace şi încolo între litera legii şi feluriţii făcători de partide. Faţă cu acest din urmă despotism, acela al unui singur ins are totuşi avantajul că nu îţi răpădeşte timpul şi pingelele — atunci cînd eşti constrîns să ai de a face cu stăpînirea — şi că joacă deschis, cu cărţile pe masă, în vreme ce în cazul celuilalt nu ştii niciodată bine în mîinile cui se află la un moment anume, cîrmuirea şi nici care sînt cele mai potrivite căi de ales spre a ajunge la ea.

Dacă cel care este investit cu putere reprezentativă urmează, prin însuşi rangul la care este înălţat, să devină mai matur şi mai pur, oare lucrurile nu se petrec cu atît mai mult la fel în cazul principelui unic ? Dacă oamenii ar fi ceea ce ar trebui şi ar putea să fie, forma de guvernare ar fi indiferentă, omenirea ar fi pretutindeni cîrmuită în acelaşi fel, pretutindeni după legile ei dintîi. Atunci, însă am putea alege în primul rînd forma cea mai **frumoasă,** cea mai **poetică,** cea mai naturală: forma familiei, monarhia. Mai mulţi stăpînitori, mai multe familii ; un singur stăpînitor, o singură familie.

25. Democraţia desăvîrşită şi monarhia par să alcătuiască în zilele noastre o antinomie irezolvabilă — avantajul uneia fiind măsurat prin avantajul răsturnat al celeilalte. Oamenii tineri sînt de partea celei dintîi, părinţii, mai aşezaţi, de partea celei din urmă. Deosebirea absolută în ceea ce priveşte simpatiile unora şi ale altora pare să fie la origina acestei segregaţii. Unii iubesc scihmbările — ceilalţi nu. Poate că la o anumită vîrstă cu toţii iubim revoluţiile, concurenţa liberă, competiţiile şi alte fenomene democratice de acelaş fel. Dar această vîrstă trece la cei mai mulţi dintre noi, iar cu timpul ne simţim atraşi de o lumină mai blîndă în care un soare aflat în miezul ei conduce singur jocul si în care preferăm să fim planete decît să luăm parte la lupta nimicitoare pentru locurile din fruntea lui. Prin urmare, să fim cel puţin politic şi religios toleranţi — să consimţim că este cu putinţă ca o fiinţă raţională să aibă alte simpatii decît avem noi. Această toleranţă va duce, cred, treptat la credinţa sublimă că orice formă pozitivă nu poate fi decît relativă şi că un spirit matur manifestă o reală neatîrnare faţă de orice configuraţie individuală ce îi slujeşte doar ca simplă unealtă necesară. Va trebui să vină o vreme în care enteismul şi panteismul politic, ca verigi alternative şi necesare, să fie legate în cel mai intim chip cu putinţă.

(Traducere şi prezentare de Viorica NIŞCOV)

Post-scriptum...

(urmare din pag. 1)

lui unui oarecare partid politic. Dar el devine de-a dreptul discutabil cînd este formulat, cum este formulat astăzi, de Preşedintele unei ţări care are nevoie de **„sprijinul moral“** al întregii naţiuni şi nu numai al unei anumite **„categorii de intelectuali“.** În plus, după opinia noastră, o sciziune atît de tranşantă cum este cea pe care o validează dl. Ion Iliescu, în funcţie de partizanat, în sînul intelectualităţii, este mai mult decît îngrijorătoare sub raport politic pentru destinul naţiunii. Noi continuăm să socotim că un Preşedinte de ţară nu trebuie să aibă **„relaţii“** doar cu anumiţi scriitori şi intelectuali, fie ei chiar **„mari“,** ce-i cîntă în strună, ci este **obligat** de însăşi demnitatea investiturii sale, să mobilizeze **întreaga** intelectualitate a naţiunii spre binele şi progresul ţării, fără a disocia, a părtini sau a favoriza. Totodată, intelectualitatea românească, dispreţuită şi marginalizată în anii dictaturii comuniste, nu mai poate fi tratată cu uşurinţă sau trecută pe un al doilea plan al vieţii sociale, pentru că ea înmagazinează potenţialul creator al naţiunii, inteligenţa ei competentă şi nu poate fi eludată din procesul de restructurare democratică a ţării, ceea ce presupune din partea conducătorilor, o grijă sporită spre a nu dispersa, neglija sau boicota asemenea forţe. Un preşedinte al statului are misiunea dificilă de a fi un **„părinte al naţiunii“** şi nu un factor, un reprezentant al unei anume grupări politice ce l-a propulsat în fruntea ţării. El trebuie să **promoveze** şi să stimuleze pentru binele naţiunii intelectualitatea din toate grupările politice şi nu numai pe proprii săi partizani. De aceea poziţia adoptată de domnul Ion Iliescu, chiar în deschiderea **interviului** amintit, mi se pare lipsită de responsabilitate şi grav afectată de tendinţe subiective, căci nici un moment domnia sa nu-şi pune întrebarea de ce a fost posibil să nu mai „păstreze simpatia“ unei bune părţi din scriitorime şi intelectualitate odată cu venirea la putere. Întrebare de conştiinţă, desigur, dar şi interogaţie obligatorie în cursul interviului din partea reporterului, care scapă astfel prilejul să observe că seninătatea cu care preşedintele Ion Iliescu tratează problema reflectă cel puţin o mentalitate înrudită cu aceea a vechiului regim de recunoscută dictatură comunistă, în funcţie de care preceptul comunist al lui **„cine nu e cu noi, e împotriva noastră“** acţionează încă. Că lucrurile stau aşa şi că nu exagerăm cu nimic făcînd o asemenea constatare ne-o spune nu altul decît intervievatul : **„opoziţia oarbă faţă de putere, acum, riscă ea să joace un rol conservator, antirevoluţionar“.** Etichetarea şi sensul subînţeles al ameninţării implicate în ea nu pot fi eludate din discuţie, mai ales cînd preşedintele statului socoteşte „normal“ nu să convingă întreaga intelectualitate de valorile umaniste, sociale şi naţionale, din apărarea cărora puterea îşi face un scop, ci să considere, după binecunoscutele „indicaţii“ ale ideologiei comuniste, că este necesar ca scriitorii **„să colaboreze cu puterea născută din revoluţie, să contribuie la consolidarea ei“.** Dezideratul se vădeşte cu atît mai cinic cu cît, dacă în momentul de faţă **„factorul de putere se află în plin proces de structurare“,** domnul Ion Iiescu recunoaşte că într-o fază ulterioară, cînd puterea manifestă, de regulă tendinţe conservatoare, intelectualul şi scriitorul, în general şi în particular, au dreptul să se despartă de aceasta, **„disocierea devine firească şi necesară“.** Mai simplu spus şi mai pe înţelesul tuturor, chestiunea sună cam aşa : odată consolidată structura de conducere, intelectualitatea de care ne-am servit în atingerea scopului capătă posibilitatea de a se dezice de puterea acţionantă, ce — la rîndul ei — îşi creează pătura intelectuală de care are nevoie în continuare. Problema nu se pune altfel decît s-a pus în 1946—1947 şi ea se tranşează astăzi exact în aceeaşi termeni.

Iată, deci, că în ciuda declaraţiilor sale riguros anticomuniste din **interviul** pe care-l comentăm, atitudinea faţă de intelectualitate a domnului Ion Iliescu ca şi limbajul folosit nu diferă cu nimic de acelea ale predecesorilor săi comunişti.

Dar asupra acestor lucruri vom mai avea ocazia să discutăm.

Foileton „J. L.“ (1)

AVERTISMENT : Deschidem acum această rubrică nu tentaţi de „enigmă“ **şi de „legile“ ei literare. Preocuparea noastră este de cu totul altă natură şi ea decurge din mai vechile iniţiative ale primului** Jurnal literar. **Reluăm astfel, prin intermediul acestui** text pretext **al lui Mircea Vulcănescu, un „joc“ călinescian, cel propus prin publicarea** Misterelor castelului Tristenburg, **în încercarea de a reverifica, în condiţiile literaturii româneşti actuale, viabilitatea unei** experienţe **pe care însuşi G. Călinescu a mai iniţiat-o o dată, fără rezultat cu** Fata răpită **în paginile** R.F.R.

Mircea Vulcănescu — Cine? Şi ce?

— roman poliţist —

● Cel mai bun roman poliţist ar fi acela în care criminalul ar fi însuşi cetitorul. Philip Macdonald)
● Şi cel mai rău, acela în care cetitorul ar fi victima (Eu)

Capitolul I

O CRIMĂ CIUDATĂ

Mă deşteptai din somn tresărind. În întunericul gros care mă înconjura, auzii desluşit un zgomot de paşi grăbiţi, un trosnet izbucni scurt şi o lumină fulgeră în acelaşi timp prin faţa ferestrii. Un ţipăt scurt răsună jos sub ea, urmat de un zgomot de luptă. Ceva greu răbufni la pămînt... Şi mai înainte ca să mă fi sculat din pat şi să alerg la fereastră să văd ce-i, o umbră apăru în pervaz, o lampă oarbă de buzunar mă lumină de sus pînă jos şi un glas gros îmi şopti poruncitor din întuneric : *„Oricine ai fi, ridică mînile şi rămîi nemişcat, dacă ţii la viaţă !“.* Auzii zgomotul unui arc, dovadă că necunoscutul îşi potrivea din nou trăgaciul armei, apoi lumina se deplasă din nou spre uşă continuînd să mă fixeze prin întuneric. Auzii uşa deschizîndu-se, spre antreu, cîţiva paşi înapoi, un zgomot de carte căzută pe jos de pe o masă, urmată de o tremurare a lămpii care, o clipă, mă pierdu din cercul de lumină. Apoi uşa antreului se deschise, trei paşi sunară pe trepte, clanţa de la intrare jucă şi, în sfîrşit, uşa se deschise în afară şi se închise cu putere.

Abia atunci mă desmeticii şi alergai la fereastră. Mă aplecai peste pervaz şi privii în jos. Nu văzui dedesubt, la un un stat de om, decît o pată mare, albă, nedesluşită, care semăna cu un trup.

Alergai la întrerupător şi făcui lumină, apoi mă întorsei la geam. Spre mirarea mea, orice urmă de pată dispăruse. Nu se mai vedea nimic, decît trotuarul de piatră, lat, în tot lungul casei.

Mă îmbrăcai cît de repede putui, luai lampa de buzunar şi ieşii prin faţă. La doi paşi, sprijinit de felinar, zării sergentul din post, în picioare. Părea aţipit.

Îl strigai, dar nu-mi răspunse, Alergai la el şi îi pusei mîna pe umăr. Mă trecu un fior cînd văzui că, la apăsarea mîinii mele, sergentul din post se clătină şi căzu ca un sac, întinzîndu-se lat pe caldarîm. Îi luminai chipul cu lampa, avea ochii închişi şi părea că doarme. Nu-i auzeam răsuflarea. Îi întorsei şi-i examinai cu atenţie tunica. N-avea pe el nici o urmă de glonţ, nici o urmă de violenţă.

Alergai atunci, cu lampa, sub fereastra, unde văzusem pata albă ce-mi păruse a fi trupul victimei, a cărui prăbuşire îmi închipuisem c-o aud.

Picături de sînge proaspete se vedeau pe caldarîm, întinse ca şi cum ceva s-ar fi tras peste ele.

Alergai atunci în casă, ca un nebun şi luminînd aparatul [de telefon] cu lampa de buzunar, cerui circumscripţia poliţienească. Am cerut comisarului să vie îndată... Altceva nu am de spus...

— „Curios, foarte curios“, răspunse şeful circumscripţiei, un bătrîior grăsun şi simpatic, al cărui chip era luminat de doi ochi mari, albaştri, ca două felinare. „Comisarul care a cercetat locurile cu deamănuntul, n-a găsit nici o urmă de sînge pe trotuar şi nici un sergent sub felinar“.

— „Ciudat, nu-i aşa ?“ O crimă în care lipseşte şi criminalul şi victima.

— „Vom vedea ! Pînă una alta, fă bine şi aşterne-n scris cele ce-i spuseşi adineauri !“

Apoi mă duse alături, într-o odaie luminată slab de o lampă cu gaz, îmi dete hîrtie, toc şi cerneală şi ieşi, întorcînd în urma lui cheia în broască.

Auzii pendula din perete bătînd două după miezul nopţii.

Capitolul II

INTEROGATORUL

Nu isprăvisem bine de scris declaraţia, cînd auzii cheia scîrţiind în uşa odăii în care mă aflam. Uşa se deschise şi comisarul apăru în prag. Avea ochii mai aprinşi decît adineauri şi o privire care părea că priveşte peste ochi cum obişnuiesc uneori grefierii bănuitori să privească peste ochelari dosarul, cînd vor să se convingă dacă ceea ce văd prin ochelari e cu adevărat aşa cum pare !

— „Ai terminat ?“ mă întrebă. Îi dădui foaia. Privi semnătura atent, apoi mă pofti în odaia de alături, să şed pe scaunul din faţa mesei lui, şi-n timp ce se-nfunda în scaun, fără să-şi schimbe privirea de-asupra mea, imi spuse iar :

— „Ciudat ! Pe cînd dumneata scriai, comisarul a făcut verificarea spuselor dumitale. Nu lipseşte nici unul din sergenţii care au fost în strada dumitale. Sînt în total doi. Cel de azi doarme liniştit în cazarma gardienilor, de aseară. I-a controlat fişa de intrare. Al doilea era de rond pe stradă. A trecut, la timpul potrivit, pe la ceasul de control al fiecărui post şi acum e pe terminate. Va veni, de altfel, aici. Toate acestea îmi dau de gîndit. Sergentul din post nu e sergentul din post. Un ins, pe care dumneata-l iei drept sergentul din post, îţi apare, fără urme de violenţă, sprijinit de felinar, în faţa casei, cade cînd îl atingi şi cînd te duci să vezi victima, n-o găseşti ; iar agentul meu nu găseşte nici sergentul. Nu faci cumva vre-o apropiere ?“

— „M-aş prinde, îi spusei, că faci o legătură între pretinsul sergent şi omorîtorul victimei, sau cel puţin între acesta şi individul care a tras pe trotuar obiectul alb pe care l-au luat drept victimă“.

— „Cum ai ghicit ?“ îmi răspunse atunci comisarul. „Ia spune-mi, nu ţi-ai putea aminti vreun amănunt care să-mi fie de folos despre omul care a trecut prin camera dumitale ? Trebuie să fi fost deprins cu săriturile, de vreme ce s-a putut căţăra peste un stat de om ca să urce din stradă în casă, pe fereastră“.

— „Gîndindu-mă, parcă-mi amintesc : Pe haina lui mi s-a părut că strălucea ceva. Să fi fost ca nişte bumbi de metal de la tunică“.

— „Ciudat, şi mai ciudat !“ continuă comisarul şef. „Eşti sigur de ce spui ? Cum poate să fi strălucit un nasture văzut dincolo de lampă ?“

— „Poate cînd a căzut cartea de pe masă şi cînd lampa i-a fluturat, să-i fi căzut o clipă raza pe tunică“.

— „Se poate, dar lucru şi mai ciudat este — şi aici mă privi fix — că nici o carte nu a căzut şi nici nu a putut cădea pe jos în antret-ul dumitale. Comisarul a cercetat tot şi n-a dat de urma niciunei cărţi în odaie. Şi nici alt obiect căzut nu a găsit. Mărturisirea dumitale este totuşi categorică. Vei recunoaşte că lucrul îmi dă de gîndit“.

(Continuare în nr. viitor)

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie şi atitudine intelectuală
Redactor şef
NICOLAE FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIŞAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacţie, prezentarea grafică)
Redacţia : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administraţia : **ISIAP**
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviţei 64—68
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti
Piaţa Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 31 | 6 august 1990 | 4 pagini — 3 lei

În ultima vreme, din ce în ce mai mult se fac auzite unele glasuri, oficiale sau nu, care pretind sau care doresc luarea de măsuri împotriva unei „prea mari" libertăți a presei. O personalitate senatorială a și dojenit acel tip de gazetar incomod care „perturbă" hotărîrile înaltului for legislativ, de parcă acesta ar trebui să fie lăsat neatins, într-un eventual turn de fildeș. Se dovedește astfel că opinia publică românească de azi nu s-a obișnuit încă cu ideea libertății presei, ce continuă să stînjenească, să enerveze și chiar să intrige anumite cercuri oficiale.

Pe de altă parte însă ieșirea suburbană, violența calomnioasă, cultivarea ostentativă a senzaționalului mercantil și fără acoperire, a indecenței și chiar a pornografiei nu au nimic comun cu adevărata libertate a presei, deși profită de pe urma ei. Sîntem convinși că bunul simț al publicului românesc va selecta de la sine, printr-o exactă discernere, valoarea de non-valoare, depășind momentul actual de criză. Nu trebuie ca, din cauza unor excese de asemenea natură, să se atenteze prin măsuri administrative la libertatea presei în ansamblul ei. Dimpotrivă, într-o societate cu adevărat democratică, aceasta se cere apărată prin lege.

Efect fără cauză

Nici nu s-a înfiripat bine privatizarea, nici nu s-au hotărît încă exact factorii de răspundere legislativi cam cum se va realiza „fenomenul" în viața publică românească, și vajnica noastră poliție, tînăr înființată, „acționează" energic împotriva **speculei** și a amatorilor de escrocherie. Bravo ei, vom spune cu toții, dar — ca de obicei, există un **dar** — problema, în aparență atît de simplă, a luptei cu elementele certate cu legea, ce caută îmbogățirea pe căi nu întotdeauna în conformitate cu „aspirațiile" domnilor Ion Iliescu și Petre Roman, are și un alt aspect decît cel pe care tind să-l pună în lumină redactorii economici și socio-morali ai Televiziunii române, ca și cei ai ziarelor **Adevărul, Azi, Dimineața**, adică ai întregului grup F.S.N.-ist.

Se știe, bunăoară, că **procesul de specula** este un rezultat al unei situații economice de **criză**, al inflației produse în resorturile unei societăți care deține cantități imense de monedă falsă, fără acoperire, fără putere de cumpărare. Dacă economiceste **criza socială** românească se justifică oarecum prin moștenirea dezastruoasă a vechiului regim economic, „fenomenul" de inflație este un **cadou**, pe care noua conducere, „revoluționară" a țării, ni l-a făcut, fie din cauza incompetenței **profesionale**, fie din cauza iresponsabilității politice. (Vezi ridicarea exorbitantă a **salariilor** celor din „subteranul" românesc, în contradicție cu întreaga muncitorime, la care se adaugă „legislația de retribuire" a parlamentarilor națiunii și a guvernului, triplînd cu personal cîștig **salariul mediu** de bază). Nimeni, dintre factorii de răspundere și reprezentanții opiniei publice, nu este dispus să analizeze exact **realitatea** cauzelor care au produs **specula** pe scară atît de largă încît, urmărind emisiunile televiziste, ai impresia că întreg poporul român s-a transformat într-o cohortă de bișnițari. Poliția, căci doar asta este menirea ei, încearcă să stopeze **efectul**, dar cei **vinovați, marii vinovați** ai dramei economice pe care începem s-o trăim și, în același timp, ai decăderii morale în care se zbate societatea românească, sînt lăsați să acționeze liberi, ca să ne scufunde cu totul în prăpastie.

Nu este de ajuns, să ne lamentăm, precum taximetristul ce m-a abordat acum cîteva zile, că ne-am lăsat păcăliți de un „program" economic, ce s-a dovedit fantezist și irelevant față de destinul și situația crudă a economiei naționale. Cu mîna noastră l-am votat în mai acest „program" și uluirea care ne cuprinde astăzi, trecînd de la **cauză** la **efect**, trebuie să ne facă conștienți, cît mai repede, de faptul că am fost mințiți și înșelați, că am acceptat prin votul nostru să aducem acum țara, unde se găsește. Pînă cînd domnul Petre Roman și guvernul său se vor hotărî să întrerupă „acțiunea" mamuților industriali care devorează sistematic toate energiile potențiale ale națiunii, vom continua să **plătim** din buzunarul nostru, pe spinarea noastră, prin munca noastră, a tuturor, dezastrele care, în decembrie 1989, ne-au împins, disperați, pe baricadele revoluției.

Aceeași poliție română arestează de zor infractorii care bîntuie țara, unii dintre ei chiar „criminali periculoși". Pozele acestora ne sînt proiectate pe micile noastre ecrane sau apar în lumina paginii de ziar, ca dovadă că, pe zi ce trece, viața noastră capătă mai multă siguranță. E bine că se întîmplă așa și că avem o poliție eficientă în lupta cu „fenomenul" infracțional. Constatăm însă, din declarațiile televizate și comunicatele de presă ale poliției, că hoții de buzunare, cuțitarii și ceilalți reprezentanți ai **obștei**, atît de bine cunoscută lui Eugen Barbu, din **Groapa**, dar și domnului director T.V. Emanuel Valeriu (mare specialist în traficul de valută), astăzi încarcerați din nou, au fost eliberați nu demult, printr-un **decret** dat în ianuarie, de președintele C.P.U.N.-ului (dacă nu ne înșelăm și am reținut bine: **decretul 3/1990**). De această dată, evident, nu cunoșteam **cauza** „mărinimiei" domnului Ion Iliescu; cel mult o bănuim. Pe de o parte, satisfacția de a se vedea, în fine, numit **președinte** a determinat „bunăvoința regală" ce acționează din cele mai vechi timpuri, în clipa încoronării, față de... oropsiții soartei. Președintele e un om bun, s-a gîndit și la noi, trăiască președintele! Pe de altă parte însă, nu trebuie uitat faptul că toți acești locatari permanenți ai **arestului** românesc au putut fi în clipa alegerilor și „reprezentanți" cu drept de vot ai „opiniei publice", care, pe cine puteau să voteze, dacă nu pe „binefăcătorul" lor? Și-ar mai fi o **cauză** pe care o bănuim: acțiunile infracționale în masă determină, în orice condiții, o destabilizare a societății. În plus, așa cum știa și Ceaușescu, (căci nu o dată procedase cu o blîndețe de-a dreptul părintească față de țigani și hoți) — „țapii ispășitori" sînt la îndemînă și cei cu vechi cazieri pot fi ușor recuperați de o poliție ageră, atunci cînd devin incomozi și strică ambianța legalității. Un președinte de stat este, totuși, stîlpul dreptății și corectitudinii naționale. Orice „bunăvoință" are și ea o limită.

În fine, un alt **efect** constatat — fără a se indica prin ceva cauza — ni l-a oferit „purtătorul de cuvînt" al Procuraturii generale a țării. Domnia sa „ne-a explicat" cît de vinovați sînt, în frunte cu Marian Munteanu, cei arestați pentru faptele din 13 iunie a.c. Organul respectiv al ordinii și respectării legislației în stat nu și-a împuternicit însă „purtătorul de cuvînt", ca să ne spună și cîte mandate de arestare au fost emise, dacă au fost „emise", împotriva acelora ce au călcat legalitatea, în mod bestial, în zilele de 14—15 iunie a.c. Cîți „mineri" dintre cei ce au „acționat" în acele zile la București se găsesc astăzi în cercetările Procuraturii? Și, apoi, să nu uităm, ei, minerii, constituie numai **efectul. Cauza** pentru care au fost „chemați" este din nou eludată. Nu cumva, **infractorul** din umbră nu dă socoteala? Ce-ar fi ca Procurorul general al țării, de abia numit, să facă dovada remarcabilei sale prestanțe morale și să-și pună o asemenea întrebare?

Nicolae FLORESCU

Roza vînturilor

Vom urmări revistele și vom avea ocazia să vedem că este în aceste reviste un freamăt, o neliniște, o pasiune, care, după părerea mea — îmi permit să fac anticipații încrezătoare — prevestesc noi orizonturi, drumuri ascendente.

Poate aceste reviste nu sînt așa de bine scrise, sub anumite raporturi, ca acelea de dinainte de război. O tradiție de calmă eleganță, de liniștită și meticuloasă căutare a cuvîntului a dispărut și în locul ei a năvălit impetuozitatea, verbul nervos, adjectivul lipsit de măsură, conjuncturarea îndrăzneață, aproximația nu întotdeauna suficient controlată... Cititorul atent va observa însă numaidecît tensiunea interioară, gîndul răzvrătit împotriva rutinei, setea de inedit.

E o lume nouă care se naște, o lume de gînduri, un nou stil de viață. Că din tot ce se încearcă azi sub egida acestei noutăți rîvnite puțin va rezista vremii, că excesele de pitoresc vor părea mîine ridicole, că unele atitudini de frondă vor fi foarte curînd învechite, lamentabil de învechite, toate acestea sînt posibile. Va rămînea însă — sîntem siguri — linia generală a unui efort, va rămînea accentul patetic al unei epoci de criză, și asta ne interesează.

Am pomenit cuvîntul criză. **El e pe buzele tuturor și se aplică la cele mai variate fenomene ale vieții. În realitate, toate aceste** crize, **semne ale unei dezordini interioare, sînt reductibile la una singură,** criza conștiinței.

Cluj, mai 1936

ION CHINEZU

Prezențe politice actuale

Radu Câmpeanu

Născut la București, în 1922. Descendent al unei vechi familii românești care, de-a lungul multor generații, a slujit Țara. Studii juridice și economice. Iar mai tîrziu, după experiența „trimiterii la munca de jos", deprinde meseria de constructor, pe șantierele din Bărăgan. Activitatea politică intensă și susținută, pentru apărarea libertății omului și independenței țării, i-a adus ani grei de închisoare. Și, în continuare, exilul. Astăzi, după atîtea avataruri, frapează seninul și cuceritoarea prospețime a chipului, de altfel cu trăsături îngrijit desenate. Fără îndoială, semn al echilibrului interior și al forței morale. Privirea trădează o inteligență care arde. Iar surîsul — atunci cînd se ivește — apropie oamenii. Spulberînd posibile baricade ridicate de aristocratica distincție a atitudinii și gestului. Se adaugă un glas frumos timbrat și darul vorbirii — cu virtuți dintre cele mai certe. Totul împlinind imaginea unui diplomat și om politic de rasă. (S.D.)

Așa a fost...

1942. Sunt student la Drept. Dascăli cu har — George Strat, I.V. Gruia, Istrate Micescu, V. Pella, George Leon, Victor Bădulescu — izbutesc să transforme orele de curs în experiențe dintre cele mai fascinante.

Seminariile pasionante de drept constituțional ale profesorului I.V. Gruia au permis exprimarea opțiunilor mele politice. Și, cucerit de puternicul curent de simpatii pentru doctrina liberală, iată-mă, în 1943, cel mai tînăr semnatar al angajamentului de onoare din cadrul Tineretului Liberal.

În 1944, luna septembrie, se pun bazele Tineretului Universitar Național Liberal. Iar la scurt timp, un grup de aproximativ 30 de colegi eram primiți — solemn — la sediul P.N.L. de pe Calea Victoriei, peste drum de actuala Casă a Armatei. Sediu care ulterior s-a prăbușit, sub „rafalele" unui bombardament. Dar care, în ziua evenimentului de care îmi aduc aminte, cu atîta respect, m-a marcat profund. În sala Comitetului Executiv, pe peretele din fața ferestrelor, se aflau portretele tuturor fruntașilor liberali, de la nașterea Partidului și pînă în acea zi, de neuitat pentru mine. Chipurile lui Ion C. Brătianu, Ion I. C. Brătianu, I. Gh. Duca și toți ceilalți **mari**, care făcuseră, de fapt, istoria modernă a României.

Erau de față, la această ceremonie, profesorii noștri Mircea Djuvara, George Strat, Victor Papacostea... Dar și fostul deputat Grigore Zamfirescu-Găteasa, raportor al bugetului, în Camera Deputaților. Fiecare dintre aceștia ne-a vorbit. Și nici azi n-am uitat înaripata cuvîntare a profesorului Strat. „...Veți lucra, în viața voastră politică, sub privirea acestor umbre tutelare" — ne-a spus, între altele, indicîndu-ne portretele. Eram copleșiți. Și momentul a însemnat, pentru noi un legămînt de conștiință. Sentimentul iubirii de țară atingînd în noi dimensiuni nebănuite statornice de-a lungul întregii noastre existențe.

Așadar, am devenit liberal. Nici nu se putea altfel. În facultatea de Drept, de la decan la portar, toți sunt liberali.

Dar mai nebun decît alții, cu iluzia că pot călări pe cai mari, pun și bazele unui comitet studențesc.

Bineînțeles, asemenea satisfacții se împletesc și cu bucurii, pe care tinerețea mea le revendică. O plimbare, în doi, sub clar de lună... Un western palpitant... Sau victoria obținerii unui bilet — fie și de „cucurigu", pentru a vedea **Din jale se întrupează Electra**, cu Aura Buzescu în rolul Lavinia și George Vraca, în trei ipostaze — generalul Mannon, căpitanul Brand și Orion...

Numai că războiul a devenit, într-un fel sau altul, și pentru noi toți, factorul care ne-a captat toată atenția. Și toate energiile. Războiul, pe care, de fapt, inițial, Românii l-au dorit. Fiindcă au dorit să poată alipi de trupul țării cele două provincii pierdute — Basarabia și Bucovina. Dar care, ulterior, a devenit o chinuitoare și nefericită aventură, fiind purtat, dincolo de granițele noastre, departe, ca urmare a unei nefaste conjuncturi politice.

Adevărat că, de la o vreme, zvonuri despre tratative de pace avînd loc în mare taină, la Cairo, încep să înfierbînte mințile. Și să nască nădejdi.

Bombardamentele continuă însă zilnic, și cu aceeași precizie de cronometru. Dimineața, pe la orele 9. Noaptea, pe la 23. Exasperare, panică, incendii, clădiri năruite, vieți prea multe vieți sfîrtecate. Iar veștile din răsărit ne taie răsuflarea. Frontul se apropie de hotarele țării.

Studenții liberali își intensifică acțiunile. Redactăm și itipărim manifeste. Porneam cu ele, în puterea nopții. Le împrăștiem prin curți, pe străzi. Le lipeam pe ziduri, pe capotele automobilelor staționate. Acopeream cu ele vitrinele. Ne manifestam împotriva ocupanților naziști. Ceream ieșirea noastră din război. Iar tot ce făceam nu pornea din gustul de aventură, specific vîrstelor tinere. Cu Gestapoul nu era de glumit. Știam că totul ne putea costa viața. Dar era în noi atîta voință, atîta hotărîre, încît nimic nu ne-ar fi putut opri.

1944. Nu știu cînd, nu știu cum, devenisem mult mai bătrîn. Nu-mi mai

(Continuare în pag. 4)

Anotimpuri

Un port la răsărit

— rînduri pregătitoare pentru o „prefață" —

O carte care îmi aparține și mă reprezintă se retipărește după o tăcere îndelungată, la cinci decenii de la prima apariție.

Privită ca unitate de măsură a timpului istoric, o jumătate de secol, față de secole și de milenii, nu impresionează pe nimeni, cu ce ușurință spunem „războiul de o sută de ani"! Dar ce vor fi însemnat anii aceia pentru lumea care s-a tot populat cu invalizi, orfani și văduve?!

O jumătate de secol ai mei și ai cărții mele reprezintă o viață trăită, zi de zi, lună de lună, an de an, și nu într-o vreme idilică, ci în cea mai zbuciumată epocă a istoriei contemporane, cînd s-ar fi putut să mor nu o singură dată, cum a murit cea mai mare parte a generației mele. Nu sînt uimit, nici nu zburd, că am apucat ziua prezentă; sentimentul meu dominant acum este reținerea și sobrietatea. Mult mai mult mă emoționează că a trăit cartea, deși în cinci decenii am scris altele, prin care am supraviețuit, salvîndu-mi și spiritul, pe lîngă ființa mea fizică.

Este o carte de tinerețe. Ea s-a datorat unei experiențe directe surprinzătoare și inedite. Nu înseamnă că eroul cărții, mă reprezintă; doar i-am împrumutat cunoștințele, sentimentele și convingerile mele, fără a-i fi dorit să-i semăn, după teoria lui Freud, care dacă o fi valabilă în unele cazuri, poate în multe sau chiar în cele mai multe, mie nu mi se potrivește; nimic nu mi-a lipsit, bun sau rău, din ce i-am dat eroului.

Pe lîngă acumulările copleșitoare din vremea cînd am trăit trei anotimpuri în orașul de pe Limanul Nistrului, aveam o destul de lungă experiență, a scrisului, deși nu publicasem nimic și nici nu năzuisem pînă atunci să public. Am început să scriu de timpuriu, fără să mă fi îndemnat cineva, fără să știu ce urmăresc, decît poate subconștient — și spun așa ca să nu par cu totul incredibil. Am scris fiindcă nu se putea altfel. (E o afirmație pe care știu că am mai făcut-o odată; deși nu-mi amintesc unde și cînd; oricum cu decenii în urmă, nu uitasem de ea, e o credință vie în mine, poate singura constantă a credințelor mele; ce am simțit atunci, simt și astăzi: Nu se putea altfel!

Scriam cu plăcere, uneori chiar euforic, așteptam nerăbdător ora cînd să mă așez în fața caietului cu foi albe. După ce am publicat primele cărți, scrisul a devenit treptat o spaimă; hîrtia albă îmi face frică, totul îmi face frică, gîndurile, frazele nescrise și cele scrise din care arunc cu lopata; singura bucurie o simt seara, dacă sînt mulțumit măcar de o pagină scrisă peste ziuă; dar și acea bucurie e umbrită de grija chinuitoare a lucrului de a doua zi. E adevărat însă că la sfîrșitul unei cărți simt o bucurie adevărată, o satisfacție prelungă și caldă, cu un zîmbet pe față, chiar dacă știu că voi relua manuscrisul de la capăt, că voi arunca fraze sau pagini, renunțînd la ele, sau înlocuindu-le. Gîndul că am sfîrșitul în mînă, că știu unde am ajuns și că nu mai există primejdia să mă rătăcesc prin hățișuri îmi dă încredere în mine — și atunci binecuvîntez clipa cînd am început lucrul, și clipele cînd mi-am învins descurajarea, ca să merg înainte.

Radu TUDORAN

Continuare în pag. 3

Mircea Eliade — Jurnal (XXVI)

18 octombrie Termin de corectat și de transcris textul despre Liviu Rebreanu pe care mi l-a cerut mai de mult Mircea Zaciu. De fapt, este o lungă scrisoare către Zaciu, în care am încercat să-i povestesc cîteva amintiri. Copiez aici esențialul.

„Nu-i întîlneam prea des pe Liviu Rebreanu, dar am avut norocul să stăm, de cîteva ori, îndelung de vorbă. Aș fi vrut să evoc mai ales convorbirile despre „arta și metodele romanului" (cum îi plăcea să spună lui Mihail Sebastian). Uneori, observațiile marelui scriitor păreau banale, datorită în primul rînd frazelor simple și vocabularului limitat ; dar, nu erau. Dimpotrivă, revelau judecăți, nuanțe și intenții care scăpau adesea ascultătorilor. Îmi amintesc, bunăoară, de **funcția creatoare** a transcrierilor repetate pe care am înțeles-o în urma unei discuții, prin 1934—1935. Toți știam că Maestrul „scrie cu mare greutate", că „șlefuiește stilul", în timp ce recopia, pentru a doua sau a treia oară, manuscrisul romanului. Dar pentru Rebreanu, recopierea manuscriselor făcea parte din același proces de creație care începuse cu „viziunea originară" a operei și se continuase cu alcătuirea primului „plan general" și cu primele fraze scrise. Nu era vorba de «șlefuirea stilului», ci de redactarea în continuare a romanului. În prima sau chiar a doua versiune, romanul era „imperfect" în sensul etimologic al termenului ; era, adică, „neterminat".

Maestrului îi plăcuse **Întoarcerea din rai,** dar regreta că nu-l terminasem. Este doar primul volum dintr-o trilogie, am încercat să mă scuz. Nu-ți vorbeam de asta, mă întrerupse Liviu Rebreanu cu zîmbetul lui blînd și grav totodată. **Acest prim volum** este neterminat ! Dacă l-ai fi transcris măcar o singură dată, ai fi descoperit multe lucruri pe care încă nu le cunoști ; lucruri importante pentru semnificația romanului (evident avea dreptate).

...Aș fi vrut să pot spune mai mult despre valoarea culturală și funcția socială a literaturii în concepția lui Liviu Rebreanu. Cum îi mărturisea odată lui Mihail Sebastian, un roman sau o piesă de teatru, este asemenea unei case : muncești mult ca s-o ridici, dar după aceea o locuiești sau o închiriezi. La noi, însă, un roman este ca un lan de grîu ; l-ai secerat, ai vîndut grîul — și gata ! În toamna sau primăvara următoare, ca să ai o nouă recoltă trebuie să semeni din nou...

Cunoaștem toți această situație a scriitorului român, dar Rebreanu căuta necontenit „soluțiile". Printre ele, îmi amintesc de importanța pe care o acorda bibliotecilor publice (care ar putea cumpăra, direct de la editor, jumătate din tirajul inițial) și traducelor în limbile de mare circulație. Într-una din ultimele noastre întîlniri (cred în iarna 1939—1940), am îndrăznit să-mi mărturisesc îndoiala în privința traducerilor. Nu orice editură poate lansa un autor necunoscut, dintr-o cultură minoră sau marginală ; cu rari excepții, traducerea unei singure cărți riscă să treacă neobservată ; încă și mai grav, o literatură necunoscută se impune prin traducerea a cît mai multor autori de calitate. D-voastră, Maestre, am îndrăznit să-i spun, ați fi mult mai bine cunoscut în străinătate, dacă, în loc de Perrin sau Lanciano din Carraba ați fi fost editat de Gallemard sau Mondadori și dacă, alături de operele Dvoastră, ar fi fost traduse și unele cărți de Sadoveanu, Camil Petrescu, Matei Caragiale, Blecher și alții.

Mi-a dat dreptate. Dar cum am putea reușit să interesăm acei cîțiva editori streini de mare prestigiu ? Poate avem noroc, am adăugat ; norocul Danemarcei, bunăoară. Cultura daneză e cunoscută azi în toată lumea datorită aproape exclusiv a doi autori : Hans Christian Andersen și Soeren Kierkegaard..."

20 octombrie. Tradiționala „seară Eliade" la Barbăneagră. Cred că „tradiția" a fost inaugurată acum vreo 12—13 ani ; am 30—40 de invitați (prieteni români, colegi francezi și cîțiva cineaști) pe care aș vrea să-i revăd înainte de plecarea noastră spre USA.

Mă bucur că pot astfel reîntîlni anumiți savanți și scriitori, abia întrezăriți în timpul vacanței.

Dar, de data aceasta, oboseala mă stînjenește ; trebuie să stau cît mai mult pe scaun, sau pe o canapea — și cei care se apropie și-mi vorbesc nu sunt întotdeauna cei pe care i-aș fi dorit eu. La răstimpuri, mă ridic, mă sprijin în baston și mă îndrept către un anumit grup. Uneori apuc de brat pe cineva (Antoine Faivre, Paul Goma etc.) și-l trag după mine.

Ne întoarcem acasă nu prea tîrziu și totuși extenuat.

Nu mă așteptam la această ultimă încercare inițiatică — decrepitudinea bătrîneții — dar trebuie să o înfrunt. Trebuie să-mi continui „opera" (adică, ceea ce mi-a fost ursit să fac), cu toate invaliditățile care se aglomerează necontenit : pierderea memoriei, agravarea miopiei, oboseala fizică, durerile artritice, și mai ales, imensa greutate de a scrie lizibil...

21 octombrie. Vine să ne vadă doamna Louis Renou (Ne-a invitat de mai multe ori la cină, sau la ceai dar am fost mereu obligați să refuzăm). O revăd după 38 de ani. Vorbim despre indianistica franceză, după moartea lui Renou și a lui Filliozat. Teribilă melancolie, a cărei cauză mă prefac că n-o înțeleg...

25 octombrie. Aseară am cinat la soții Mihnea Berindei, turcolog și excepțional „activist" în rîndurile rezistenței românești la Paris. De la Monica, de la Marie-France, de la atîția alții auzisem mereu, în ultimii ani, despre curajul, imaginația și dîrzenia lui Mihnea Berindei. Dar aseară am avut prilejul să-l ascult vorbindu-mi despre cercetările lui.

Cît de nouă și interesantă mi s-a părut interpretarea politicei Imperiului Otoman, în epoca lui de glorie...

Memorialistica lui Nichifor Crainic

G. Călinescu observase cîndva că fiecare om ar putea să scrie măcar un singur roman — acela al propriei existențe. Cu atît mai abitir s-ar putea afirma acest lucru despre **memorialistică,** ce stă mai mult decît oricare altă categorie literară la îndemîna oricui și care a și fost, de altfel, abordată în ultima vreme cu o asiduitate ce ar trebui ea însăși studiată ca unul dintre fenomenele de sociologie literară cele mai caracteristice epocii noastre.

Desigur, pasiunea pentru **memorialistică** nu e străină de interesul tot mai acut al omului modern față de **literatura-document** și de aspirația lui de a cunoaște în mod nemijlocit istoria (netransfigurată în nici un fel de vălul ficțiunii) sau de a o trăi pe deplin conștient.

Îngrijorate de denaturarea sfidătoare a adevărului istoric de către presă și mijloacele mass media oficiale personalități din cele mai diverse domenii sau oameni simpli s-au străduit să lase viitorimii — nu o dată cu prețul propriei libertăți — mărturii neretușate despre realitatea pe care le-a fost dat s-o trăiască.

Și totuși, în pofida unei atare profuziuni, se cuvine să arătăm că **memorialistica** se află întrucîtva într-un evident impas. Interesantă și binevenită din punctul de vedere al istoricului și sociologului culturii (prin varietatea și diversitatea materialului de viață pe care îl aduce spre cercetare), ea îi oferă cititorului prea puține satisfacții estetice. Căci, de cele mai multe ori, factologicul și prolixitatea omoară suflul genuin al vocii ce se mărturisește, iar prozaismul amenință la fiecare pas cu cenușiul inexpresivității chiar și pe unii scriitori de mare talent.

Încît e nevoie de un har cu totul deosebit pentru **a salva** — în sensul cel mai pur al cuvîntului — narațiunea și a ridica elementele biografice particulare în zaristea poeziei.

Un exemplu strălucit în acest sens îl reprezintă **Hronicul și cîntecul vîrstelor,** de Lucian Blaga. Lui i se adaugă, după opinia noastră, într-o imediată vecinătate, **memorille,** încă inedite, **Zile albe, zile negre** (2 vol.) și **Sub mască** (1 vol.), de Nichifor Crainic.

Scrise după toate probabilitățile la aproximativ două decenii după elaborarea **Hronicului** blagian — deși diferența de tonalitate dintre primul și al doilea volum par a indica o anume distanță în timp între elaborarea celor două părți —, ele se constituie într-o proză de o factură sensibil înrudită. Realitatea cea mai obișnuită se transfigurează, iar întîmplările narate se pătrund de un dramatism incitant. Îndeosebi paginile de început, de evocare a copilăriei pe fundalul lumii arhaice, cu încercarea de surprindere a atmosferei specifice satului românesc urcă pînă în pragul poeziei, derulîndu-se în acorduri larg poematice.

Ca și la Blaga, trăirile proprii memorialistului sînt înfățișate ca experimente fundamentale ale copilului născut sub zodia miraculoasă a satului mitic, iar incursiunile în pulsația vieții rurale tind să se constituie la tot pasul în considerații asupra specificității noastre etnice.

Dar chiar și dincolo de hotarul copilăriei și adolescenței, **Memorille** lui Nichifor Crainic rămîn la o ridicată altitudine artistică.

Meditînd, probabil, la dificultatea păstrării unei egale tensiuni pe o largă întindere narativă Lucian Blaga se oprise cu derularea „vîrstelor" imediat după debutul literar cu volumele **Poemele luminii** și **Pietre pentru templul meu** și-și reluase evocarea firului vieții după un spectaculos salt (de peste două decenii) în timp, în **Luntrea lui Caron,** într-o cu totul altă formulă epică — cea romanescă.

Frămîntat și el de aceleași probleme — dovadă, între altele, împărțirea cărții în două volume, luînd ca punct separator momentul desăvîrșirii intelectuale — Nichifor Crainic are, totuși, curajul să continue neîntreruptă narațiunea, cu un patos care o menține — cu unele întîmplătoare căderi, vizibile pe alocuri în vol. al II-lea — în sferele artei autentice.

E o adevărată surpriză să constatăm că poetul — ce imprimă memoriilor o accentuată notă lirică — e dublat de un la fel de înzestrat prozator. Evocările sale, realizate sub semnul unei dramatice încercări de obiectivare relevă o forță extraordinară de stăpînire și dozare a materiei și o putere deosebită de reînviere a epocii și figurilor care au animat-o.

Fin analist și profund cunoscător al psihologiei umane — așa cum demonstrează aceste pagini — Nichifor Crainic schițează o galerie întreagă de portrete ușor memorabile. Personalități de prim rang ale culturii române și universale (ca de pildă : Al. Macedonski, N. Iorga, V. Pârvan, C. Rădulescu-Motru, Ov. Densușianu, N. Titulescu, L. Blaga, Al. Busuioceanu, V. Voiculescu, Marioara Ventura, C. Stere, Rabindranath Tagore, Henri Massis, Jacques Benville, Hermann Keyserling etc.) sau simpli figuranți, pe care vremea i-a uitat, renasc la fel de vii din paginile narațiunii.

Spre a le da viață, autorul recurge — mai ales în partea a doua a cărții — în special la tehnicile pamfletului. Umorul îngăduitor, persiflarea ușoară, ironia împinsă pînă la malițiozitate și sarcasm, etichetarea plastic-metaforică sau invectiva brutală sînt solicitate din plin adesea cu evidente note subiectiv-partizane — cînd autorul s-ar fi vrutt obiectiv — într-o originală întrepătrundere cu modalitățile evocării și cu accentele melancolic-depresive provocate de scurgerea timpului.

Însăși narațiunea ca atare se întrupează dintr-o insolită dozare a filonului liric cu cel satiric. Scenele pline de dramatism alternează cu episoadele de umor suculent, iar evocările nostalgice cu pasajele de vie incisivitate, nu o dată nedrepte, la adresa unor confrați sau a unor contemporani marcanți ai vieții publice. Dar toate secvențele cărții indiferent de formulă sau tonalitate, sînt străbătute și legate între ele, totodată de o gravă și profundă reflexivitate asupra propriei vieți a autorului, a condiției umane în genere și mai cu seamă a destinului nostru ca popor ; ceea ce imprimă memoriilor o distinctă dimensiune filosofică alături de cea literară.

Se înțelege că structura și potențialul artistic al cărții sînt influențate vizibil de obiectivele schimbate de la o etapă la alta a elaborării ei. În mod firesc, evocarea lumii satului, cu schițarea în prim plan a universului mitico-magic rural, îl predispune spre poezie, în timp ce descrierea hățișurilor politice din preajma intrării României în cel de al doilea război mondial și din timpul desfășurării acestuia îl fac să recurgă prioritar la mijloacele prozei satirice.

Chiar vocea autorului are o pondere gradual diferită de-a lungul narațiunii. Dintr-un element neînsemnat — în prima parte — al lumii pe care o reflectă, autorul se vrea — în partea a II-a — martorul esențial al evenimentelor dintre 1920—1944, fapt pentru care curgerea lină și egală a narațiunii e înlocuită de prezentarea mozaical-sacadată a întîmplărilor și personalităților istorice. Unghiul de cuprindere se îngustează și el în mod firesc de la îmbrățișarea largă a vieții social-politice-culturale românești la înfățișarea predilectă a luptelor politice cu descifrarea dedesubturilor lor. Răgazul pentru înflorirea artistică a narațiunii scade în consecință direct proporțional cu fascinația arătată politicului.

I. OPRIȘAN

ÎN CURÎND

C. NOICA — ISTORICITATE ȘI ETERNITATE

Un nou volum de eseuri în colecția

„CAPRICORN"

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XV)

Între național și social

Răscoalele țărănești de la 1907 au pîrjolit conacele moșierești cînd nici nu se împlinise un an de la jubileul domniei lui Carol I. Faza cea mai însemnată a jubileului, a fost expoziția națională organizată în parcul, numit azi al Libertății, creat atunci numai în cîteva luni pe mlaștinile de sub Dealul Filaretului. Am văzut cu ceilalți copii de școală cît de iute s-a construit acest parc sub conducerea doctorului C. Istrati, însărcinat special în acest scop. Poporul român, prin afluența vizitatorilor expoziției, sosiți din toate provinciile subjugate, a dat acestui eveniment o semnificație mult mai largă și mai înaltă decît aceea de omagiu regal. Cele mai cercetate pavilioane erau cele rînduite în frumuseți folclorice, reprezentînd simbolic aceste provincii. Regățenii se întîlneau cu frații lor, ca într-un fel de congres prelungit al întregului pămînt românesc. În ce privește omagiul regal, ironia istoriei făcuse ca strălucirea lui să fie așezată pe mlaștină. De sub lauda domniei glorioase de 40 de ani s-a produs erupția răscoalelor cuprinzînd țara de flăcări de la moșiile lui Mochi Fischer din fundul Moldovei pînă în Oltenia.

Eram la școală, n-am văzut teribilele incendii și masacre de pe Vlașca. Am văzut numai urmările lor. Părinții veniți să ne vadă ne povesteau despre ele. Ziarele introduse pe sub mînă în internat ne arătau imaginea lor integrală. Cînd au fost împușcați cei 11 000 de martiri ai unei dreptăți zdrobite, Nicolae Iorga a scris în Neamul Românesc zguduitorul articol Dumnezeu să-i ierte !, osîndă fără cruțare a celor de sus, compătimire a sacrificaților. Pedagogii ne spuneau că studenții făceau zi și noapte de gardă la locuința sa, pentru a nu fi arestat. Era acuzat de instigator al răscoalelor. Lectura revistei Neamul Românesc a fost interzisă în școli. Imaginația mitologică a țăranilor de pe Vlașca și Teleorman năzărea prin flăcările răscoalei „știuleți" pe cai albi, care le vesteau ceasul ridicării gloatelor. Atît de puțin tineret din sate frecventa cartea înaltă, încît cuvîntul „student", necunoscut de țărani, era asimilat cu acela de „știulete" de porumb. În comuna mea nu s-a vărsat sînge. Gloata a fost oprită în poarta curții de liota înarmată a argaților arendașului Pascale Jagăr. Dar comuna Mîrșa, văzută în vacanță, arăta fioros. Din vreo douăsprezece case boierești, așezate de o parte și de alta a șoselei principale, nu rămăseseră decît ziduri știrbite, negre de fum, căscate sinistru spre cer ca niște guri de iad.

Nu știam ce este socialismul, fiindcă nimeni nu ne învățase și nici în afară de școală mie nu-mi făcuse cineva caz de el. Dar în timpul răscoalelor și după aceea, școlărimea și studențimea ardeau sufletește de partea țăranilor. Un profesor de la Seminarul Nifon, Constantin Banu, el însuși moșier pe Ialomița, — care avea să întemeieze mai tîrziu revista Flacăra, — a avut ideea să dea elevilor un extemporal cu tema ce cred ei despre răscoale. Elevii în unanimitate s-au declarat în scris solidari cu răsculații. Noi, centraliștii, care nu fusesem chestionați, ne-am solidarizat cu nifoniștii. Alarmat de rezultatul extemporalului și de ecourile lui, Constantin Banu a divulgat chestiunea în presă. Au urmat discuții publice a căror concluzie a fost condamnarea spiritului anarhic ce s-a cuibărît în școli. Într-un stat condus de moșieri, a fi de partea țăranilor prin afinitățile spontane ale unor copii cu rădăcinile în sat însemna anarhie condamnabilă. Psihologia tineretului din anul acela s-ar fi putut cristaliza într-o conștiință socială puternică. Greoaie ca Stere însuși, Viața Românească a comentat decît răscoalele, viziunea lui Nicolae Iorga proiecta însă speteze de raze dincolo de granițele strîmte. Momentul național domina pe cel social.

Societatea de lectură a elevilor de la Central își sporea mereu biblioteca cu ultimile tipărituri, în special ale editurii „Minerva", unde apăreau volumele scriitorilor de la Sămănătorul. Aveam la dispoziție toate revistele din țară și toate publicațiile din Transilvania și Bucovina, ziare și reviste. Ore întregi mă pierdeam în sala de bibliotecă pe paginile lor. Ajunsesem să cunosc pe ultimul scriitor și pe ultimul gazetar de peste hotare. Posedam perfect, ca să zic așa, geografia grafică a provinciilor. Nicolae Iorga înfiera stările din Regat, dar exalta spiritul transilvănean, robust și rezistent. Nu numai eu, dar în mare parte generația mea era convinsă că esența românismului se refugiase în Transilvania și numai de acolo poate veni regenerarea României. Cînd publiciștii de peste munte erau condamnați pe capete pentru delicte de presă națională, în romantismul tinereții suspinam că n-aveam și noi norocul să luptăm ca ei, să suferim ca ei. Isprăvisem de citit tot ce mă interesa în bibliotecă. Mi-am făcut prieteni dintre băieții care primeau bani de-acasă. Răscoleam cu ei librăriile și cumpăram ultimile noutăți, pe cale le devoram.

Vizitam expozițiile, îndeosebi pe cele de ansamblu ale Tinerimii Artistice. Dar am avut norocul să vedem, eu și colegul meu de bancă, ultima ieșire în public a lui Nicolae Grigorescu. Sălile dinspre strada Franklin ale Ateneului Român erau împodobite cu pînze de dimensiuni reduse, mai mult ciobănași și care eu boi, preferințele amatorilor de-atunci. La ora două după amiază, nu eram în expoziție decît noi, doi elevi, și un bătrînel mărunt de stat, cu părul scurt și cărunt, cu pașii tot așa de scurți, dar sprinteni. Trecea vioi de la tablou la tablou, rinduia etichetele cu titluri sau cu prețuri, cu gesturi de gospodar grijuliu. N-avea lavalieră, nici plete cum purtau cei de la Tinerimea Artistică. L-am recunoscut îndată după autoportretele reproduse în almanahurile „Minervei". Bătrînelul cu ochii mici și vii era titanul artei românești, Nicolae Grigorescu. Ne-am făcut și mai pitici decît eram și-am început să pășim în vîrful degetelor. El a continuat să-și îndrepte etichetele ca și cum nimeni n-ar fi intrat în sală. Ne-am uitat multă vreme mai mult la dînsul decît la tablouri, pe furiș ca să nu-l supărăm. Dacă Eminescu ar fi apărut în locul lui, l-am fi privit cu aceeași emoție religioasă. Era omul prin paleta căruia s-a exprimat țara românească cu fetele ei fragede ca floarea mărului, cu ciobanii tineri care, din vîrful plaiului, își aruncă nostalgiile în nemărginirea albastră, cu carele ce se întorc domol de la muncă, învăluite în praf, cu turmele ei de oi, cu plăvanii monumentali, cu viteluții ale căror boturi umede și ochi catifelați nu se mai întîlnesc în nici o galerie de artă din Europa, cu mestecenii sensibili ca un suflet care ascultă doina, cu caii călărașilor din posturile de veghe, cu soldații în iureș la Smîrdan, care au făurit gloria patriei. În opera lui s-a esențializat România, popor, faună, floră și strădanie de afirmare. Nicolae Grigorescu e un Rubens românesc fără brutalitate carnală, dar cu viziune de mare poet. În anul acela 1907, vara, a închis ochii la Cîmpina, purtat la groapă în car cu boi, așa cum a dorit. Tot atunci și tot acolo a murit „magul" Bogdan Petriceicu Hașdeu, marele învățat, răpit în enigma spiritismului de pierderea copilei sale Iulia.

În poezia vremii, răscoalele țărănești au avut un ecou nu doar redus la versurile lui Șt. O. Iosif, Al. Vlahuță, P. Cerna, Octavian Goga și Elena Farago. Tragismul lor și-a reflectat imaginea în tablourile, mari cît panourile, ale pictorului Octav Băncilă, expuse în rotonda Ateneului. Erau mai mult pledoarii decît artă și-l defineau ca atitudine, mai puțin ca realizare. Dar ne-au pătruns un fior de moarte acele apariții scheletice de țărani, fantome în alb zdrențuit, fie în convulsiuni de revoltă, fie în inerție de victime. Aveau ceva macabru acele tablouri ale lui Băncilă, dar reproduceau grozăvia sîngeroasă, ce se petrecuse în țară. Apăreau pe pînză martirii unei clase plugărești, din care și noi făceam parte, oprimată sub capacul sufocant al tiraniei. Băncilă se afirma ca un apostol singular al sărăcimii și al muncii nerăsplătite, pe care noi le cunoaștem de acasă. Ne impresiona din aceste pînze nu atît arta, cît realitatea, pe care n-o văzusem dar a cărei imagine patetică ne sta în față. Băncilă era un pictor aparte, un pictor social, care se realiza programatic, credincios ideologiei socialiste.

Aveam să-l cunosc în casa lui de la Iași, în plină tragedie a războiului, cînd Moldova rămăsese singurul petec de pămînt independent pe care se înghesuise o țară în refugiu. Avea o statură de ciclop cu barbă brumată, purtînd o pălărie pe măsură, care adăuga ceva în plus la măreția lui fizică. Un om foarte tăcut, din făptura căruia respira numai bunătate. Cuvintele lui se exprimau în culori, gesturile clocotului lăuntric în conturale pictate. Opera lui implinită îl arăta ca pe un pictor al muncii cu implicațiile sociale ale timpului său. Afară de țărani, pensula lui a mingiiat pe muncitorii de la tîrg fiindcă uriașul cu blindețe de copil iubea deopotrivă cele două clase sociale și, în arta lui, s-a identificat cu ele. Cu țăranii martiri și cu muncitorii luptători. Nu i-a înfățișat totdeauna scheletic pe cei dintîi, dar pe cei din urmă îi creează în carnații puternice, de un relief anatomic viguros, contorsionat și încordat, gata să se destindă în gesturi revoluționare. Psihologia socialistă a lui Octav Băncilă iese evidentă ca lumina solară din compătimirea față de țărănime și din încrederea pictată în robustețea clasei muncitoare, conștientă de forța și de misiunea ei. E ideologia socialistă încarnată în opera lui de fază prerevoluționară. Arta lui pledează o cauză mare. E oratorie în culori, care implică anume exagerări necesare propagandei. De aceea gesturile personajelor sale par uneori teatrale, iar coloarea declamatorie. Comparat cu N. Tonitza, coloarea sa de artist luptător iese mai clar în evidență. Tonitza cînd nu e grafician satiric, pictează mizeria socială în nuanțe atît de lirice și de pitorești, încît, nu că vrea pictorul, dar o accepți. Desenul și coloarea lui Octav Băncilă au un foc energic, adecvat temei sociale abordate, încît, fără să vrei, te determină să te revolți cu artistul. Dinamismul său viguros planează impetuos peste tablourile lui Camil Ressu bunăoară, cînd acesta atacă teme similare. Țăranii lui Ressu sînt desene tari în repaus, umplute cu culori timide și calme, care n-au altă semnificație dincolo de momentul pictat. În tablourile lui O. Băncilă, desen și coloare se contopesc într-un relief puternic și antrenant din care dogoresc flăcări de o semnificație revoluționară eclatantă. În Muzeul de Artă Națională din București, acești doi pictori sînt așezați față în față. Superioritatea lui Octav Băncilă e indiscutabilă.

Text stabilit de I. Oprișan

Restituiri

Poezia lui Teodor Dan

„Este un excelent portretist, știind să redea adîncimile și tristețile ochilor, pătrunderea privirilor (...). Lucrînd uneori cu linii foarte fine și nervoase, alteori cu linii mari ce îmbrățișează un volum simplificat, Teodor Dan are toate puțințele de a deveni unul din cei mai buni portretiști ai noștri". (Petru COMARNESCU)

„Pictor cu o cultură umanistă bine asimilată, receptiv la experiențele creatoare ale artei moderne, înțelese în intimitatea lor problematică, Teodor Dan evoluează de la o imagine realistă sintetică și riguros construită spre un abstractism în care elementele geometrice se înscriu ca factori de ordine și echilibru". (Octavian BARBOSA)

„...Tapiseriile românului Teodor Dan știu să dea viață roșului, în toată complexitatea lui. El folosește, pentru asta, toate culorile roșii, pe care le face să vibreze după jocurile de contrast și transparență cu violetul, oranjul, negrul, albul. Sensibilitatea darului său artistic constă în a ști cu precizie cum trebuie să se reveleze o tapiserie. Știința și intuiția lucrează aici în bună înțelegere". (Gunnar JESPERSEN)

Cea mai mare parte a creației poetice, în autograful lui Teodor Dan sau în dactilograme revăzute de el, se păstrează de către familia autorului. Un singur manuscris autograf, acela conținînd poeziile din 1946 (din primăvară pînă în octombrie), se află în posesiunea mea.

Cele mai vechi încercări ale lui Teodor Dan în domeniul poeziei datează din 1946. Din primăvara lui 1948, el are tot mai puțin timp pentru poezie : pictura și tapiseria sînt artele cărora li se dedică aproape integral. Totuși din această parte a vieții sale, pe lîngă cîteva creații originale, el ne-a lăsat o seamă de traduceri din literatura germană și franceză și, prin intermediul limbii germane, din literatura africană.

Nu puține sînt textele lui Teodor Dan pentru care s-au păstrat ciorne și variante. Manuscrisele (inclusiv dactilogramele revăzute de autor) oglindesc interesante aspecte ale procesului de creație.

Textele pe care le publicăm au fost selectate și reproduse după manuscrise.

În cazurile în care, pentru una și aceeași poezie, s-au păstrat două sau mai multe variante, am procedat în conformitate cu principiile curente în tehnica edițiilor de literatură artistică : după ce am stabilit cronologia relativă a manuscriselor, am ales ultima variantă.

După cunoștințele noastre, Teodor Dan nu a publicat nimic din creația sa poetică originală.

Decembrie 1987

Liviu ONU

Inedit:

AUGUST

Verde tare. Negru. Luciu de ude
sunete surde ale ploii-n pădure,
Mate, profunde întunecimi
și pretutindeni pulverizatele-oglinzi.

Uimite poieni ale culorilor crude
peste care ierburi roșcate își unduie
neastîmpărul viu
al plaselor fine de spice.

Pe aici își aruncă strălucitoarea
vișină putredă a furnzișului greu
de ramuri rupte-n furtună
moartea seducătoare.

AMURG ÎN OGLINZI

Amurg în oglinzi. Prin moarte ape sordide
burniță luminoasă de fosforuri s-ațîne
în umbrele stranii — inconsistențe lichide —
pînă în translucide afunduri de verzi patine.

Descompusă în apele turburi, figura
sîngele verde își topește în ceața caldă ;
adîncindu-i paloarea, părul își arde zgura,
gize albastre ochiul în sumbra lumină
scaldă.

Deodată o adîncă adiere, beată, adîncă,
roșie trece — un val — dar i-avară lumina,
ochii oțelesc griuri aprinse de stîncă,
fîlfîie surd netrăita viață, străina.

TOLBĂ

Ochii urmăreau sub o retină absentă,
pe lucruri destrămarea luminii — confuză.
Culorile-și pierdeau, ca pe o tentă udă,
conturele-n lungi insinuări de meduză.

Aerul vibra grav de amurg și de toamnă
în încăperea înaltă. Chilimuri sure
fîlfîiau în unghere uitate neliniști
flintei vechi, amintindu-i de ziua-n pădure.

Spre dealul de foc al vulpilor roșii
iată mergem, ușori, în amiaza deplină.
Rîsetele ne sunt ca o ploaie de aur.
Tragem.
Ochiul, degetul treaz toată setea ne-alină.

Dar glonțul pornit îl oprește lumina,
tremurînd — vîlvătăi — în roșcate panouri.
Întors, peste noi, întunecatul plutește
ca o umbră năbușitoare de nouri.

TOAMNĂ

Ciulini țepoși cu ciuf zburlit sub scufe
de fier, rugina-și tînguie-n litanii
și vîntul țiuie ca-n goale cranii
ecoul lung prin sîngerate tufe.

Înalt și-ntind balansul grav cucute
și joacă-n umbre stranii semne sure
peste uitatele-albăstrițe pure
ce-ascund în ierburi ochi speriați de ciute.

Luminile de-aramă și de aur
pădurea-n rug de moarte-aprind sub cerul
cumplit și vînat — volburat balaur.

Acolo unde stele cad în ceață
brădetul verde-așterne lăicerul
eternului perind din moarte-n viață

De vorbă cu Mihai Șora (VI)

Î : Care credeți că este relația specifică între adevăr-bine-frumos în știință ? Dar în artă ?

R. : Adevărul-binele-frumosul **sînt valori intim solidare. Ele reprezintă un nod inextricabil (care-ți permite să spui** că frumosul, **de pildă, este** splendoarea adevărului). **Diferența între** adevăr, bine și frumos **constă în modul de atac al acestui ghem, în portița de intrare. La omul de știință poarta de intrare se numește :** adevărul. **Portița prin care intră omul de artă este** frumosul. Frumosul **este de fapt modul în care** adevărul și binele **iradiază.**

Î : O întrebare cam abruptă : care este scopul științei ?

R. : Să încercăm să răspundem în două feluri : o dată la nivelul motivelor care-l determină pe cel ce se angajează pe drumul științei, a doua oară la nivelul pragmaticii sociale. În ultimul caz, scopul științei, evident, nu poate fi rupt de utilitatea ei. Dar la nivelul motivării adînci a omului de știință, nu utilitatea este scopul ei, ci... irepresibilul gîdilici, dorința încăpățînată de a desluși, foamea fără saț de a înțelege lucrurile, ghimpele care-l împinge să caute. La nivel social — cînd se discută, de pildă, bugetul cercetărilor — motivarea este pragmatică. Dar această motivare mai de suprafață poate interfera, și adesea interferează efectiv, cu motivația profundă.

Î : Dar scopul artei ?

R : Întîi și-ntîi, nu poți să i te sustragi. Dar de ce n-ar avea și arta un scop ? În fond, lucrurile pot fi văzute și din afară, ca un obiect de studiu, și atunci încerci bineînțeles să analizezi rolul (sau rolurile) artei. Poți, de pildă, studia rolul artei din punctul de vedere al consumatorului — și atunci vei găsi : destindere, distracție, passe-temps **agreabil etc. la un capăt ; dar, la celălalt capăt, îți va fi dat să cazi peste motivarea profundă a celui ce se caută și se regăsește pe sine, cu o statură sporită (totuși cu propria sa structură), în opera de artă cu care se identifică și care îl și formează. Tot așa de bine, poți studia** rolul **artei din punctul de vedere al celui ce o produce (arta producîndu-l pe el, la rîndul ei) — iar rolul ei se dovedește a fi, în cazul acesta, un rol profund vital. Cam asta în ce privește rolul (sau rolurile) artei. Dar în privința scopului... Pentru cine anume poate avea arta un** scop ? **Pentru negustorul de tablouri, desigur, sau pentru editor ; sau pentru rețeaua de difuzare ș.a.m.d. Rolul pare a-i fi, artei, intrinsec : odată ce este, opera de artă îndeplinește — prin chiar ființa ei — un rol (care, în fond, este acela de a-l împlini, de a-l desăvîrși pe a fi, încununîndu-l ca să spun așa, cu lumina bucuriei). Scopul, însă, îi este artei — foarte extrinsec. De ce ? Pentru că scopurile (în genere identificate cu utilitățile) sînt constituenții de bază — incatenați — ai vectorului orizontal ex-static de-a lungul căruia curge timpul proiectelor umane, acest mediu al activităților cotidiene de tip operațional. Pe cînd ivirea (de cîte ori pe furiș !) a operei de artă în ceea ce are ea mai propriu și mai intim (să spunem : ideea ei generatoare) se produce într-un fel de timp en-static, vertical, într-un fel de timp totalmente devectorializat, care este un fel de palid echivalent finit al eternului** nunc stans, **captat și, ca să spunem așa, supt de atenția poroasă și avidă de ființă, pe care am numit-o cîndva atenție existențială. Asta nu înseamnă, desigur, că aș ignora intima întrepătrundere dintre existențial și operațional, dintre timpul vectorial și cel en-static în elaborarea operei. Dacă n-ar fi așa, romancierul n-ar mai putea să-și propună să scrie un roman, — nu ?**

Î : Se observă în unele domenii ale cercetării o creștere a numărului de autori per articol publicat. G. Holton analizează cazuri relativ frecvente, în fizica energiilor înalte, cînd numărul de autori per articol depășește cifra de 40, fiind în unele cazuri chiar mai mare de 120. Ce efecte credeți că are aceste fenomene asupra statutului de autor, asupra moralei pe care o implică acesta ?

R : **Întotdeauna, chiar și atunci cînd peste o sută de autori trag la același ham, cred că important cu adevărat este cel căruia, primul, i-a căzut pe neașteptate fisa, care a avut** ideea **inițială, idee activ preluată apoi, — deci cu modificări, îmbogățiri și noi ipoteze de alți cîțiva, să zicem nouă, importanți și ei în ordinea creației, și apoi executată de întreaga echipă de 100 de cercetători, dintre care cîtorva, nu prea numeroși, le-a mai căzut cîte o fisulică pe parcurs și care nu sînt nici ei lipsiți de importanță. Evident că o analiză a mai multor articole ar permite să se observe că doar unul sau două-trei nume apar mai mereu, în timp ce alții apar cu totul sporadic sau doar o singură dată. O astfel de curbă ne-ar dezvălui numărul de lucrători activi și importanți. Ceilalți puteau fi, oricînd, alții (bineînțeles, cu respectiva formație profesională). Scientica, așa cum o practică de exemplu De Sola Prince, ne ajută să analizăm științific aceste produse și tendințe ale științei.**

Î : Dacă v-ați afla în fața unor tineri care sînt la debutul activității lor de creație, ce întrebări le-ați pune ? Ce v-ar interesa să știți despre ei ?

R : **M-ar interesa în primul rînd să știu ce sînt ei în ei înșiși. Mai mult chiar decît ce pot ei să dea. Nu am cultul performanței cu orice preț. Ca să arunci o punte spre inima unui om, nu există rețete. Nu cred că există un set de probleme, un set de întrebări și un set de răspunsuri valabile, ci există căi. Nenumărate. Și neprevăzute. Există tot atîtea căi cîți oameni care le străbat, care adică (vorba lui Noica)** „duc drumul cu ei". **Vreau să spun că aș fi în primul rînd un ascultător foarte atent al părerilor acestor tineri.**

Î : Care credeți că sînt principalele virtuți ale interviului ca modalitate de dialog în cadrul unei culturi ? Dar principalele capcane ?

R : **Din păcate interviul este de multe ori trucat. Există interviuri cu întrebări și răspunsuri de la oameni care nici nu s-au văzut. (Interviul care pleacă de la un set de întrebări, în general, riscă să pornească de la întrebări care nu sînt reale. Dacă se desfășoară efectiv, el poate fi viu).**

Interviurile care au marcat momente în cultura noastră au fost, în primul rînd, cele realizate de Felix Aderca. (Ele au constituit un model, și la rîndul lor avuseseră un model în interviurile lui Frédéric Lefèvre, Une heure avec...). **Mai precis, intervieveurul cunoștea bine opera celui intervievat și punea întrebări din interiorul operei. I. Biberi, tot în acest sens și-a realizat interviurile. Întrevederile lui Păunescu, în schimb, sînt nepregătite, dar sînt și foarte vii. Metoda lui este :** nuca-n perete, **o metodă bună dacă știi să o folosești cu iscusință, pentru că șochează și-l obligă pe celălalt să-și descarce sacul.**

Există o zonă a creației care devine mai transparentă prin interviuri, iar această zonă trebuie explorată pe această cale.

Interviu consemnat de
Cătălin MAMALI

Un port la răsărit

(urmare din pag. 1)

Un port la răsărit, *l-am scris repede, cu sufletul la gură, contopit cu personajele, simțindu-le în jurul meu, visîndu-le în somn și în stare de veghe, ducînd conversații cu ele. Însă la acestea s-au adăugat retrăiri lungi și deseori repetate ; căci în orele de repaos sau în nopțile de insomnie reluam în gînd un episod, apoi altul, cufundîndu-mă în ele pînă la halucinație, ceea ce de fapt dubla, tripla, înzecea timpul elaborării, prin ridicarea lui la puterea a doua, a treia sau a zecea.*

Într-o zi cînd scriam și aveam o clipă bună, a venit un camion în fața casei, să descarce mobilă ; se cunoștea după zgomotele caracteristice, după glasurile hamalilor. Fiind înfierbîntat de scris mi-am continuat lucrul fără să dau atenție ; zgomotele și intrusiunile mă enervează, paralizîndu-mi spiritul, numai atunci cînd mă aflu în fața unui obstacol, un cuvînt nu-mi vine în minte, fraza nu se încheagă, o idee nu se clarifică.

Femeia care îmi îngrijea casa tocmai intra pe ușă ; nici venirea ei nu mi-a tulburat lucrul, am întrebat-o absent cine se mută ; nu așteptam răspunsul, cînd am auzit numele : jos se muta un domn numit Maximov. Abia atunci am ridicat ochii din hîrtie, cu o tresărire. Aveam în față o pagină unde stăteam de vorbă cu comandorul Maximov, personaj obsedant în carte. A fost o clipă cînd m-am gîndit că tocmai el era cel care se muta la parterul casei mele ; mi-a zvîcnit inima, mi s-a aprins obrazul de emoție. Clipa s-a prelungit, am apucat s-o întreb pe femeie cum arată noul meu vecin, am înregistrat și răspunsul : omul nu semăna cu comandorul Maximov al meu, care de altfel nici nu existase vreodată, fiind un personaj inspirat de mai multe modele, de la care luasem cîte o trăsătură infimă, restul fiind pus de la mine. Dar, iată o mărturisire hazardată, fiindcă nu oricine poate să o înțeleagă : în aceea lungă clipă de halucinație am crezut cu convingere că este el, supraveghind descărcatul mobilei, în mantaua lui neagră, lungă pînă în pămînt, deși era miezul verii.

Dacă am scris cartea repede, din primăvară pînă vara, trebuie să spun că scrisesem alte două versiuni mai înainte, abandonate pe rînd din descurajare. Acum au fost ca o trambulină care m-a aruncat pînă la ultima pagină, dintr-o răsuflare. De altfel am și folosit pasaje lungi din ele.

La apariție cartea a fost o surpriză, pentru cititori, pentru critică și cel mai mult pentru mine.

Mai publicasem cu un an înainte o culegere de nuvele, Orașul cu fete sărace, *dintre care unele prefigurau în mod vădit atmosfera din* Un port la răsărit *și din alte cărți scrise după aceea, era un enunț făcut în mod conștient, fără să știu însă cît avea să mă ducă de departe. Cartea a apărut în timpul cînd monumentala* Istoria a literaturii *de G. Călinescu se afla în tipografie ; dintr-o extremă conștiinciozitate, autorul, sau unul dintre secunzii săi, a mai găsit timp să consemneze debutul meu : „Radu Tudoran scrie deocamdată nuvele (...) cu inspirație din toate patru vînturile", sau „toate punctele cardinale" — nu mai țin minte. Nu se înșela, iar acel „deocamdată" spunea multe. Am sărit peste aprecierea altminteri plăcută „nuvele de magazin, agreabile" sau „foarte agreabile". Nu erau nici de magazin, nici „agreabile" (în conținut), decît poate una singură,* Foen, *o scriere de pe la douăzeci de ani, pe care o publicam după un deceniu. O alesesem ca să fac un sondaj în trecutul meu de ucenic în literatură. Altminteri nu se potrivea de fel într-un „oraș cu fete sărace", unde era multă tristețe.*

Șase ani mai tîrziu, cînd l-am cunoscut, Călinescu mi-a cerut să-i trimit cărțile, ca să le citească. (Între timp apăruse „compediul", unde făcuse o scurtă prezentare a activității mele ulterioară nuvelelor.) I-am replicat : „Dar ați scris despre ele !". „Eu ? ! Nu, nu, n-am scris !". Totuși, documentul există.

Ea a devenit repede un best seller, *cuvînt fără răspîndire la vremea aceea. Au apărut ediții după ediții, șase în trei ani, ultimul fiind 1944, cînd cartea a fost înmormîntată.*

M-am învoit să fie retipărită, după ezitări, îndoieli, și multă gîndire. Mi se părea că nu se mai potrivește cu epoca noastră, avea naivitățile vîrstei, pe care nu le-aș mai fi admis astăzi. Am reparcus-o la început fără convingere, pe urmă am acceptat-o, iar la sfîrșit m-a cîștigat pe de-a-ntregul. Am revizuit stilul ; lăsînd neschimbat fondul. Cineva care a citit noul manuscris, la numai cîteva luni după ce analizase amănunțit versiunea inițială, nu a descoperit nici o modificare vizibilă. Nu am renunțat la naivitatea și candoarea din prima versiune, decît în puține locuri ; le-am dat însă o expresie purificată, mai simplă și mai discretă și în acest fel mai convingătoare. Am vrut să rămînă cartea de acum cincizeci de ani, așa trebuie privită. Nu înseamnă că îi cer cititorului tot atîta indulgență cîtă ar trebui pentru a înțelege și admite o scriere ca Suferințele tînărului Werther, *cei drept mult mai veche.*

Cînd am terminat lucrul, o lungă migală, pe lîngă bucurie, m-au cuprins nedumerirea și tristețea. Nu cred că Un port la răsărit *ar fi cartea mea cea mai bună, după cum se tot spune ; poate fiindcă a fost surpriză. Dar convin că mă reprezintă atît de deplin, încît m-am întrebat, atunci cînd am pus punct după ultima frază, de ce a trebuit să mai scriu și cărțile următoare.*

Bineînțeles, fiindcă nu se putea altfel !

Teodora, editurile și burghezul gentilom

Frenezia liberei inițiative a cuprins, cu o grabă pentru care nu eram poate pregătiți, și domeniul editorial. În bazarul nou apărut al „micilor întreprinzători" și-au făcut loc, poate stinghere în comparație cu barurile sau prăvăliile de articole textile sută la sută europene, și editurile particulare. În harababura informațională pe care o trăim, cantitatea știrilor ne depășește puterile de înregistrare și înmagazinare, astfel că nu avem o situație „la zi" a acestor edituri nici în privința programelor pe termen lung ori mai scurt, nici în privința întreprinzătorilor care le-au pus la cale — s-o recunoaștem — cu promptitudine. Pe de altă parte, descentralizarea, atît de dorită în alte domenii, ne joacă de astă dată o festă : nemaisubordonîndu-se unei centrale editoriale sau vreunui Consiliu al Culturii, nu putem afla de nicăieri nici măcar numărul editurilor private, plasat de unele zvonuri în jurul cifrei de 25—30. La urma urmei, pentru rîndurile de față e chiar mai bine că nu deținem asemenea date, întrucît problema pe care vrem s-o punem în discuție este una de principiu și se cuvine s-o analizăm într-un cadru general. E adevărat, ne vom folosi de cîteva exemple concrete, la îndemîna oricui, pe care le-am cules în drumurile cotidiene prin Capitala noastră care, de ce n-am spune-o, cel puțin în privința spectacolului străzii s-a schimbat substanțial, în sensul că acesta a devenit mai viu și mai... colorat.

Așadar, în timp ce bătrînele și încercatele noastre edituri „de stat" se plîng de interesul scăzut pentru producția de carte, în timp ce tipografiile, copleșite de impetuoasa și libera noastră presă, găsesc tot felul de subterfugii pentru a amîna tipărirea cărților, foamea de lectură a citiorului român liber este compensată (cînd ziarele și televizorul nu-l mai satisfac) de binecuvîntata inițiativă privată. El poate cumpăra de la aproape orice intrare în stațiile de metrou Apărarea are cuvîntul **de Petre Bellu, apărută sub egida editurii „Flaviu's & Marina", diverse broșuri cu povestiri polițiste, horoscoape și interpretări ale viselor. Dacă are noroc, poate găsi (la un preț liberalizat, desigur — aproape 200 de lei) și celebra lucrare** Cămașa lui Hristos, **a cărei apariție e salutată cu entuziasm în revista** România Mare, **care o consideră o carte importantă pentru spiritul creștin. În colecția** Femei celebre, **Editura „Hermes" ne propune titluri de referință precum** Salomeea **sau** Teodora, împărăteasa Bizanțului. **De pe copertile acestor cărți ne zîmbesc insidios tinere deloc celebre și cîtuși de puțin bizantine, ci dezechipate în cel mai pur spirit contemporan al revistelor tip „play-boy". Iată deci că editorii noștri privați sînt atenți și la prezentarea grafică a cărților, care — nu-i așa ? — trebuie să se afle în consens cu conținutul. Acestea sînt doar cîteva exemple culese întîmplător. Corelate însă cu altele, de care am luat cunoștință pe tradiționala cale orală (care încă funcționează la parametri deloc neglijabili), dau senzația unui fenomen care în nici un caz nu trebuie marginalizat. Dimpotrivă, trebuie tratat cu toată seriozitatea.**

În principiu, acest fenomen nu trebuie nici să ne îngrijoreze, nici să ne trezească cine știe ce energii pamfletare. N-aș vrea să se înțeleagă de altfel, că acesta simple însemnări sînt îndreptate împotriva editurilor particulare, indiferent care ar fi producția lor. În definitiv, nu toată lumea e familiarizată cu Dante, Marcel Proust sau Lucian Blaga, cartea este și ea o marfă și, deci, se supune legilor pieței. Pe de altă parte, în țările civilizate, pe care le tot invocăm în ultima vreme (de parcă existența noastră istorică ar fi fost semibarbară) asemenea produse editoriale nu numai că există, dar își au și un public constant, bine determinat din punct de vedere sociologic. Așadar, chiar și atunci cînd frizează kitsch-ul asemenea producții editoriale trebuie lăsate, în numele libertății de exprimare, să circule, dreptul de a alege revenindu-i exclusiv publicului. Prin opțiunea acestuia, valorile se pot selecta aproape de la sine. Aici intervine însă problema. Pentru a putea face să funcționeze într-adevăr acest principiu al „selecției naturale", e necesar să oferim publicului și altceva, perspectivă care deocamdată nu prea pare realizabilă : editurile „de stat", cum spuneam, par a agoniza din diverse motive (lipsa de hîrtie, hățișurile birocratice moștenite de la odiosul și sinistra, dezinteresul tipografiilor pentru tipărirea cărților etc.), iar cele particulare, oricîte bune intenții ar avea, trebuie mai întîi să acumuleze capital. Or, cum se știe, marea cultură nu e întotdeauna și profitabilă din punct de vedere material : nu realizezi cine știe ce beneficii cu Getica **lui Pârvan ori cu o ediție critică din clasici (lucrări care, de altfel, nici nu stau la îndemîna oricărui editor). Problema, așadar, se complică și pare că doar timpul și stratificarea valorilor o vor putea rezolva.**

Apare însă, oricît ar părea de ciudat atunci cînd vorbim de cultură, și o rațiune superioară, care împune, totuși, o soluție grabnică : o nouă societate, cu adevărat liberă și democratică, nu se poate implanta în România fără o reformare radicală a atitudinii față de cultură. E vorba, să ne-nțelegem, de atitudinea față de cultură a omului obișnuit, a cetățeanului român cu drept de vot, fie el posesor al unei diplome de studii superioare, miner sau „fără ocupație". Cunoașterea valorilor culturale reale, pătrunderea culturalului în însuși modul de existență al individului sînt deziderate care cer, desigur, timp. Dar acțiunea tuturor în această direcție este o necesitate imediată. Locul nostru în Europa trebuie să fie acela care se cuvine poporului care a creat Miorița. **După atîtea adeziuni mai mult sau mai puțin conjuncturale, cred că poporul român ar trebui să adere cu toată convingerea, și odată pentru totdeauna, la valorile perene ale culturii. O mai profundă conștientizare a acestora n-ar fi permis, în lunile din urmă, atîtea violențe, atîta intoleranță, ci ar fi îndemnat la echilibru și rațiune. Iar pentru ca accesul la cultură să fe posibil și să se manifeste într-adevăr printr-un nivel** real **de civilizație, este cazul ca editurile și toți factorii interesați să ofere și altceva decît volumașe dătătoare de plăceri momentane. Altfel se cheamă că ne exersăm în ale culturii și ale libertății de expresie așa cum burghezul gentilom presupunea că, atunci cînd îi cere servitoarei papucii și scufia, face proză.**

Mircea VASILESCU

Milan Kundera:

Moştenirea defăimată a lui Cervantes (IV)

6. Conferinţele în care Husserl a vorbit despre criza Europei şi despre posibilitatea dispariţiei umanităţii europene au fost testamentul său filozofic. Le-a ţinut în două din capitalele Europei centrale. Această coincidenţă are o semnificaţie profundă : într-adevăr, chiar în această Europă centrală, pentru prima dată în istoria sa modernă, Occidentul a putut să vadă moartea Occidentului, sau mai precis, amputarea unei bucăţi a lui însuşi atunci cînd aVrşovia, Budapesta şi Praga au fost înghiţite de imperiul rus. Această nenorocire a fost provocată de Primul Război mondial, care declanşat de imperiul Habsburgilor, a dus la sfîrşitul chiar al acestui imperiu dezechilibrînd pentru totdeauna Europa slăbită.

Ultima perioadă paşnică, cînd omul avusese de combătut doar monştrii propriului suflet, perioada lui Joyce şi Proust, trecuse. În romanele lui Kafka, Hasek, Musil, Broch, monstrul vine din afară şi el se numeşte Istorie ; ea nu mai seamănă cu trenul aventurierilor ; e impersonală, inguvernabilă, de neînţeles — şi nimeni nu îi scapă. Este momentul (imediat după războiul din 14) cînd pleiada marilor romancieri din centrul Europei realiză, pipăi, percepu **parfadoxurile terminale** ale Timpurilor moderne.

Dar romanele lor nu trebuiesc citite ca o profeţie socială şi politică, ca pe un Orwell anticipat ! Ceea ce ne spune Orwell ar fi putut fi spus la fel de bine (sau de fapt mult mai bine) într-un eseu sau într-un pamflet. În schimb, aceşti romancieri descoperă „ceea ce doar un roman poate să descopere" : ele arată cum, în condiţiile „paradoxurilor terminale", toate categoriile existenţiale îşi schimbă brusc sensul : Ce e aventura, dară libertatea de acţiune al ui K. e cu totul iluzorie ? Ce este viitorul dacă intelectualii din **Omul fără calităţi** n-au nici cea mai mică bănuială în legătură cu războiul, care atît de curînd le va risipi vieţile ? Ce este crima dacă Huguenau a lui Broch nu numai că nu regretă, dar chiar uită crima pe care a comis-o ? Iar dacă singurul mare roman comic al acestei epoci, cel al lui Hasek, are ca scenă războiul, atunci ce s-a petrecut oare cu **comicul ?** Unde se află diferenţa între **privat** şi **public**, dară K., chiar în patul său de iubire, nu rămîne niciodată fără doi trimişi ai castelului ? Şi ce este, în acest caz, **singurătatea ?** O povară, o angoasă, un blesmtem, cum s-a încercat să fim făcuţi să credem, sau dimpotrivă, valoarea cea mai preţioasă, pe punctul de a fi strivită de colectivitatea omniprezentă ?

Perioadele istoriei romanului sînt foarte lungi (ele n-au nimic de-a face cu schimbările de lungă durată ale modelor) şi sînt caracterizate printr-un aspect sau altul al fiinţei pe care romanul îl examinează cu prioritate. Astfel, posibilităţile conţinute în descoperirea flaubertiană a cotidianului n-au fost pe deplin dezvoltate decît şaptezeci de ani mai tîrziu, în opera gigantescă al ui James Joyce. Perioada inaugurată, acum cincizeci de ani, prin pleiada romanicerilor central europeni (perioada **paradoxurilor terminale)** îmi pare departe de a fi încheiată.

7. Se vorbeşte mult şi de multă vreme de sfîrşitul romanului : au făcut-o în special furtuniştii, suprarealiştii, aproape toate avant-gardele. Ei vedeau romanul dispărînd pe drumul progresului, în favoarea unui viitor total nou, în favoarea unei arte care nu ar semăna cu nimic din ceea ce exista înainte. Romanul ar fi îngropat în numele justiţiei istorice, asemenea sărăciei, claselor dominante, vechilor modele de trăsuri sau a jobenelor.

Or, dacă Cervantes este fondatorul Timpurilor moderne, sfîrşitul moştenirii sale ar trebui să semnifice mai mult decît un simplu popas în istoria formelor literare ; ea ar anunţa sfîrşitul Timpurilor moderne. Din această cauză surîsul prostesc cu care se pronunţă necrologurile romanului îmi pare uşuratic. Uşuratic pentru că eu am văzut şi am trăit deja moartea romanului, moartea lui violentă (prin intermediul interdicţiilor, a cenzurii, a presiunii ideologice), în lumea unde mi-am petrecut o mare parte a vieţii şi care se numeşte de obicei totalitară. Atunci, s-a văzut cu toată claritatea că romanul era pieritor ; la fel de pieritor ca şi Occidentul Timpurilor moderne. În calitatea lui de model al acestei lumi, bazat pe relativitatea şi ambiguitatea lucrurilor omeneşti, romanul este incompatibil cu universul totalitar. Această incompatibilitate este mai profundă decît cea care separă pe un dizident de un aparatcic, pe un combatant pentru drepturile omului de un torţionar, căci ea este nu numai politică sau morală, ci ontologică. Asta vrea să zică : lumea bazată pe un singur Adevăr şi lumea ambiguă şi relativă a romanului sînt alcătuite fiecare dintr-o materie total diferită. Adevărul totalitar exclude relativitatea, îndoiala, interogaţia şi ca atare el nu se poate împăca niciodată cu ceea ce aş numi **spiritul romanului..**

Dar oare în Rusia comunistă nu se publică sute şi mii de romane în tiraje enorme şi cu mare succes ? Da, dar aceste romane nu mai prelngesc cucerirea fiinţei. Ele nu mai descoperă nici o porţiune nouă a existenţei ; mai mult ; în confirmarea a ceea ce se spune (a ceea ce trebuie spus) consistă raţiunea lor de a fi, gloria lor, utilitatea în propria lor societate. Nedescoperind nimic, **descoperirilor** pe cae eu o numesc isele nu mai participă la **succesiunea** toria romanului ; ele se situează **în afara** acestei istorii, sau : sînt **romane de după istoria romanului.**

Aşa a fost...

(urmare din pag. 1)

venea nici să mă duc la teatru, nici să dansez. Nu trăiam decît cu gîndul de a scoate ţara din hăul, în care simţeam că se prăbuşeşte.

Şi evenimentele se precipitau. Misiunea lui Barbu Ştirbei, trimis al opoziţiei naţionale — dar şi cu bunaştiinţă a mareşalului Antonescu — nu mai este o taină. Surpriza, lovitura de teatru vine din altă parte. Mihai I — acest honard cu un an mai vîrstnic decît mine — i-a reţinut, la Palatul regal, atît pe mareşalul conducător, cît şi pe primul său sfetnic, ordonînd încetarea focului şi ieşirea României din alianţa cu Germania hitleristă.

Ia fiinţq Blocul Naţional Democrat. În componenţă, Liberalii, conduşi de Constantin (Dinu) Brătianu, şi ţărăniştii, avîndu-l în frunte pe Iuliu Maniu. Se adaugă un partid mai puţin activ pînă atunci — „social-democraţii" lui Titel Petrescu şi comuniştii, despre care ştiam că sunt foarte puţini şi că nu se afirmaseră aproape deloc în viaţa publică.

Dar tancurile sovietice ajunseseră la graniţă. Bătaia „katiuşelor" ruseşti se auzea ameninţător în Moldova. Şi, prea curînd,, grosul oştirilor sovietice s-a revărsat peste pămîntul ţării.

La 13 septembrie, se semnează convenţia de armistiţiu. Dezamăgirea noastr ăeste dintre cele mai mari. Nici vorbă ca România să fie considerată ţară aliată — aşa cum ni se făgăduise la Cairo. Este socotită ţară învinsă şi, ca atare, i se aplică un regim dur. Daune de război oneroase, garantate prin anexarea la Uniunea Sovietică a Basarabiei şi Bucovinei de Nord ; întreţinerea armatelor de ocupaţie ; continuarea războiului, sub comandament „aliat" sovietic, spre apus. pentru eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei. Întreprinderi mixte — „sovrom"-uri — în toate domeniile. În aşa fel încît cele mai importante şi mai rare bogăţii ale noastre să nu mai fie ale noastre.

Tinertul liberal — de data asta, sub conducerea lui Mihai Fărcăşanu — îşi întăreşte forţele.

Iau iniţiativa formării unui Comitet studenţesc de Coordonare, menit să înlocuiască vechea Societate a Studenţilor Români Creştini, înfiinţată — cred — în 1894, de către doctorul Paulescu şi suprimată prin Convenţia de armistiţiu, asociaţie pro-fascistă, deoarece, în ultimii ani, fusese condusă de legionari.

Pentru început, Comitetul de Coordonare al Studenţilor ia unele măsuri de „supravieţuire". Ne îngrijin de stenografierea şi tipărirea cursurilor. Instalăm cantine. Înfiinţăm cămine. Cei mai înstăriţi aduc de acasă bani, alimente, păturI, mobilier.

Acţiunea noastră era o noutate. După cum nouă era şi formula de constituire a Comitetului.

Aveam alături de mine colegi, membri ai partidului liberal cu care acţionasem din prima clipă — Papadopol, Condrus, Boiteanu. De asemenea, ni se asociaseră studenţi ţărănişti — Barhus şi Goia. Dintre socialişti, se aflau Stăncescu şi Angheluţă. Ba chiar acceptasem şi un comunist — pe Manea Mănescu. Era mai vîrstnic decît noi — poate un student întîrziat. Oricum, el reprezenta pe „tinerii studioşi," colorati în roşu. De fapt, cred că avea „sarcina" de a veghea asupra noastră, pentru a ne contracara. Şi era desigur necesară o asemenea „supraveghere", fiindcă noi, studenţii români patrioţi şi de bunăcredinţă, lucram acum „nu numai la lumina becului, dar şi la lumina opaiţului", după propria expresie a „supraveghetorului". Cu vorbele noastre, şi pe faţă şi în clandestinitate.

Pe faţă, puneam la cale o manifestaţie patriotică, cu prilejul eliberării Clujului şi a reîntoarcerii la matcă a universităţii din capitala Transilvană, vremelnic strămutată la Sibiu. Pentru a sărbători evenimentul, întrunim Comitetul de Coordonare la căminul studenţesc din Piaţa Pache Protopopescu, lîngă restaurantul „Pîrîul Rece". În calitate de preşedinte al Comitetului, radectasem, în numele studenţilor, un manifest, pe care urma să-l citesc la postul de radio Bucureşti. Totul se hotărîse cu aprobarea lui Vasile Ionescu, director la radiodifuziune şi bun român. Cel care, peste cîţiva ani, avea să moară în închisoare.

Manifestul propus de mine nu-şi însuşise însă expresiile rituale, sacrosancte ale comuniştilor — „Cu ajutorul trupelor eliberatoare sovietice" etc. etc. Mai mult decît atîta, manifestul nostru vorbea despre necesitatea luptei împotriva „tăvălugului totalitar" şi preamărea virtuţile armatei române.

De data asta, Manea Mănescu îşi făcuse apariţia flancat de doi „tovarăşi". Toţi trei se instalează pe scaunele de lîngă perete, în dreapta mea, care prezidam şedinţa.

Dau citire manifestului nostru. Cei trei comunişti se arată nemulţumiţi. Iar Manea Mănescu citeşte un alt manifest, ticluit după „indicaţiile primite de la Partid". Nici o legătură cu idealurile noastre, cu obiectivele luptei în care ne angajasem. Fac uz de dreptul meu de „veto".

— Nu sunt de acord şi nu semnez un asemenea manifest !

Cel mai pitic dintre cei doi indivizi care-l însoţeau pe Manea Mănescu ripostează dictatorial :

— Cum îţi permiţi ?

— Dar cine eşti ? — îl iau eu din scurt. Nu te cunoaşte nimeni. Eşti student ? Unde ţi-e carnetul ?

— Sunt secretarul „Tineretului comunist" şi nu-ţi permit !

— Dacă nu eşti student, părăseşte sala !

Manea Mănescu şi celălalt „tovarăş" se solidarizează cu „piticul" şi ies împreună. „Piticul" cu aere de dictator nu era altul decît Nicolae Ceauşescu.

Afară, în mica piaţă, se adunaseră studenţi. Care nu ştiau însă ce se petrece înăuntru, la etajul doi al Căminului. În schimb, în gangul de la intrarea spre curtea interioară şi pe scări, se şi masaseră detaşamente din „Apărarea Patriotică", organizaţie comunistă para-militară.

I-am trimis pe M. Papadopol şi pe Condrus (pe atunci campion de box al studenţilor), cu misiunea de a străpunde „încercuirea" şi de a comunica studenţilor de afară ce se petrece înăuntru, vestindu-le totodată că încăierarea părea inevitabilă. Ea s-a şi produs. Ceauşescu — total necunoscut — a încasat doar cîţiva pumni. În schimb, fostul meu coleg, Bulz, unul dintre puţinii comunişti din Facultatea noastră şi viitor colonel de securitate, a fost bătut măr.

Ce e drept, nici noi nu ne-am mai citit manifestul, la radio.

De atunci, „tăvălugul totalitaro-colectivist" a trecut furibund peste noi. Peste vieţile noastre. Peste gîndurile, idealurile şi visele noastre.

Cele două guverne zise „de coaliţie" şi conduse de generali învestiţi de Rege sunt dărîmate, la scurte intervaluri. Noi rămînem, mai departe, aceiaşi mari naivi. Pentru a-l sprijini pe generalul Rădescu, ultimul care a avut misiunea de a salva democraţia, am ieşit „in corpore" în stradă. Şi nu numai noi, studenţii, ci toată suflarea românească, toţi oamenii de bine. Într-o disperată tentativă de a vedea instaurate la cîrma ţării forţe patriotice.

Amintiri consemnate de
Sanda DIACONESCU

Punctul pe i

Printre cuceririle revoluţiei (unele mai revoluţionare decît altele) se află şi una care şi-a intrat deja în drepturi depline (seulement que ça dure...) : posibilitatea de a scrie şi a tipări orice. Drept pentru care unii cetăţeni (de bine, de rău) s-au transformat peste noapte în gazetari, publicişti, patroni (păi nu ?) de reviste şi edituri şi s-au apucat să combată (dar stii, strasnic...) de partea cui i-au lăsat inima, conştiinţa sau oportunismul, avînd în vedere că nimeni nu-i mai întreabă „ce poftesti, măi musiu ?" (şi să-i şi umfle...). Dincolo de amestecul de valori şi genuri (poate inerent unei perioade de tranziţie), dobîndirea libertăţii de expresie poate fi benefică, în primul rînd, pentru literatura română, aflată într-o etapă a recuperărilor ; sînt atitea opere majore încă necunoscute publicului românesc — fie scrieri ale unor autori din perioada interbelică, nepublicate datorită intempestivei eliberări de culoare roşie de după 1944, care ne-a dus pe cele mai înalte culmi, pe care ne zbatem şi astăzi, fie literatura din încăpătoarele sertare produse de firma Dumnezeu, Dulea & cces, fie creaţia din exil. Cîţiva paşi în direcţia recuperării s-au şi făcut, alţii fără îndoială că se vor face, dacă totul merge bine. Dar nu totul merge bine. Şi nu din cauze... superioare (adică venite de sus), ci dintr-o inexplicabilă şi disperată goană după inedite, după „bombe" publicistice şi editoriale, goană care uneori anulează criteriile morale şi ştiinţifice (şi aşa obosite, după atita dictatură) care trebuie să stea la baza unei operaţiuni aşa de delicate cum este restituirea întregului culturii române, prin reintegrarea unor valori de care a fost văduvită. Să revenim însă la cestiune : în revista Familia **(seria a V-a, anul 26, nr. 5, mai 1990, pp. 8—9), altfel foarte bună şi serioasă, un istoric literar (altminteri harnic şi conştiincios în scotocirea arhivelor) pe nume Mircea Cenuşă publică, sub titlul** Zodia Cumpenei, **niste** fragmente de roman **de Lucian Blaga, însoţite de o notiţă de prezentare (care „aparţine unei comunicări susţinute la cea de-a X-a ediţie a Festivalului «Lucian Blaga» — Sebeş, 6—9 mai 1990"). Totul ar fi bine şi frumos, dacă dl. Cenuşă n-ar săvîrşi unele greşeli de ordin ştiinţific şi moral, dintre care ne permitem să semnalăm cîteva :**

— titlul romanului NU **este** Zodia Cumpenei ; **Blaga nu a indicat în manuscris nici un titlu anume, iar dl. Cenuşă uită să precizeze de ce domnia sa a „optat" tocmai pentru acesta ;**

— textul romanului a început să fie publicat în Revista de istorie şi teorie literară, **nr. 1—2/1989, cu un studiu introductiv al d-lui profesor Mircea Zaciu, fiind anunţată acolo intenţia redacţiei de a publica întregul roman, în serial (de altfel, cu acordul şi sub îngrijirea fiicei poetului, d-na Dorli Blaga) ; dl. Cenuşă nu precizează nici acest lucru, deşi avea cunoştinţă de el ;**

— Revista de istorie şi teorie literară **publică textul variantei a doua (şi ultima), despre care dl. M. C. însuşi spune că este „mai finisată" (sic !), anunţînd totodată apropiata apariţie a acesteia la „Humanitas" (oare anunţul a fost făcut cu acordul editurii ?), în timp ce în revista** Familia **apar fragmente din prima variantă. Ce facem, d-le istoric literar ? Publicăm întîi variantele şi apoi textul de bază ? Ce s-ar fi întîmplat dacă, de pildă, cititorii ar fi luat cunoştinţă mai întîi de variantele iniţiale, de lucru, „mai nefinisate", ale Luceafărului şi abia după aceea ar fi cunoscut textul final al marelui poem ?**

— dl. M. C. este şi exeget, atrăgînd atenţia asupra caracterului „pronunţat autobiografic" şi făcînd „doar cîteva precizări, pentru înţelegerea textului" — de fapt, nişte echivalări între personaje din roman şi persoane reale din anturajul lui Blaga. Credem însă că asupra acestor „asemănări" ar trebui lăsat să se pronunţe cititorul însuşi, după lectura integrală a textului. În varianta a doua (şi, repetăm, ultima lăsată de autor), Blaga pătrunde mult în spaţiul ficţiunii, brodînd cu abilitate în jurul prototipurilor reale (care, desigur, există), ceea ce face ca asemenea identificări să devină simpliste şi riscante.

La rigoare, ar mai fi de spus şi altele, dar nu vrem să facem un „caz" din iniţiativa publicistică a d-lui Mircea Cenuşă. De altfel, intervenţia noastră îşi are justificarea în faptul că este vorba de un text important al unuia dintre marii reprezentanţi ai culturii române, iar restituirea lui nu trebuie făcută la voia întîmplării, ci cu măsură şi respect atit pentru scriitor, cît şi pentru cititori. Ne oprim, aşadar, aici. Şi punem punct. Pe i.

Mircea VASILESCU

P.S. Dacă adăugăm faptul că acelaşi istoric literar, dl. Mircea Cenuşă, s-a apucat să publice în cîteva numere ale revistei Tribuna Memoriile **lui Nichifor Crainic, pe care cititorii consecvenţi ai** Jurnalului literar **s-au obişnuit să le găsească, de vreo cincisprezece numere încoace, în pagina a doua a acestei reviste, „cazul" dumisale devine aproape un fenomen. În această situaţie, nu noi sîntem cei care trebuie să pună punct, ci chiar domnia sa.**

Foileton „J.L." (2)

Mircea Vulcănescu — Cine? Şi ce?

— roman poliţist —

— „Nu văd unde vrei s-ajungi", îi răspunsei cu oarecare sfială, constatînd că mă privea tot mai sfredelitor [peste ochi].

— „Unde vreau să ajung ? Uite ! Omul de sub felinar nu putea să fie el, cel care a tîrît cadavrul. Scrii aici că de la felinar te-ai dus de-a dreptul sub fereastră şi odată aici, n-ai mai văzut nimic. Şi atunci, din două una : ori omul a mers înaintea dumitale să ridice cadavrul şi să-l ascundă şi atunci nu puteai să nu-l vezi, ori atunci nu el e cel care a făcut să dispară cadavrul !"

Clipii.

— „Nu e chiar atît de sigur", răspunsei după o clipă. „Dar dacă omul l-a tîrît înainte ca eu să ies şi surprins de mine asupra faptului s-ar fi prefăcut el însuşi în victimă ?"

Comisarul şef rămase pe gînduri.

— „Ceea ce nu îmi explic atunci, răspunse el, este că ucigaşul, dacă există, a mai avut nevoie să sară în casă pe fereastra dumitale, pentru ca apoi să iasă în stradă iar şi să se întoarcă spre a-şi ascunde victima. Recunoaşte că-i un ocol inutil, afară de cazul cînd cineva l-a surprins, de care a voit să scape sărind în casă pe fereastră. Oricum ai întoarce lucrurile, dai de un al treilea care trebuie să fi fost la mijloc Cine ? Cum pe altcineva nu ştiu pentru moment afară de dumneata, fă te rog bunătatea să-mi răspunzi la întrebările ce-ţi voi pune : Locuieşti de mult aici ?"

— „De astă vară".

— „Singur ?"

— „Singur. Adică cu un servitor al meu. Dar nu-i aici acum. A plecat la ţară la el de două zile să-şi vadă părinţii şi să le ducă nişte bani din cei pe care i-a agonisit"...

— „Cum îl cheamă pe servitor ?"

— „Tibor Eckhardt. E ungur de origine, din „*H*".

— „Prea bine. Ia însemnare, domnule comisar", zise el ajutorului său care tocmai sosise. „Să-l caute la cazier şi verifică dacă acest Tibor a fost efectiv acasă la părinţi.

Apoi către mine :

— „Vei recunoaşte că felul în care a trecut, mergînd tot mereu cu spatele, fără lumină şi fără să răstoarne ceva, mă sileşte să caut omul care te-a speriat printre cunoscuţii casei. Tibor ăsta era cumsecade ?"

— „Cît se poate de cumsecade", răspunsei.

— „Îl aveai de mult în serviciu ?"

— „De trei luni. Mi-l recomandase un prieten de la club : fusese o vreme în serviciul acestuia".

— „Bea ?

— „Ah, da !" răspunsei. „Îmi amintesc. Obiciunuia să bea uneori vin roşu".

— „Foarte ciudat, adăugă comisarul şef, îţi închipui, foarte ciudat. Îmi spui întîi că era cumsecade, apoi că obişnuia să bea... să bea vin roşu".

Apoi mă privi direct :

— „Ştii de ce mi se pare ciudat ? Expertul meu a stabilit adineauri că pe trotuar nu era nici o picătură de sînge sub fereastră, dar mai aproape, lîngă colţ, sub fereastra odăii de serviciu a identificat o dîră de picături de vin roşu..."

Rămăsei încremenit.

— „Fii de aceeia bun, te rog, şi aşteaptă-mă aici" — îmi spuse arătîndu-mi banca. „Domnule comisar, ţine tovărăşieDomnului. Am de făcut o verificare". Şi ieşi în grabă, trîntind uşa.

Auzii pendula din perete bătînd două şi jumătate.

[Final]

Cîteva capitole mai departe, cînd îi spune că îl descoperă.

— „Cunoşti tehnica romanelor poliţiste. Pentru că eşti în căutarea unui vinovat, fiecare fapt nou pe care îl întîlneşti deschide spiritului o perspectivă, e un indice, pentru reconstituirea unui fir. Adevărul e că în viaţă, spre deosebire de romanele poliţiste, nu toate faptele sunt semnificative. Multe se petrec fără rost. De aceia, greutatea, cînd vrei să înţelegi un lucru, este să descoperi faptul de la care începe firul. Iată, ascultîndu-te pe dumneata, acum cîteva ceasuri, îmi făcusem o anumită idee despre desfăşurarea lucrurilor, pur şi simplu pentru că dumneata îmi sugerai — poate fără să vrei — ce aveam de căutat. De cînd m-am gîndit singur, iar, la toate întîmplările, m-am convins că o apucasem greşit de la început. Pentru a-i da de rost, am început prin a pune la-ndoială totul. Chiar şi povestea dumitale. A fost îndeajuns atît, pentru ca toate faptele să capete o nouă valoare, ca piesele unui „puzzle" pe care le potriveşti din nou pentru o nouă priveliste !

POST-SCRIPTUM. **Manuscrisul romanului poliţist al lui Mircea Vulcănescu se încheie aici. El oferă, practic, un pretext care, aşa cum subliniam în** Avertisment, **se poate identifica, pînă la urmă, cu însuşi dezideratul călinescian al iniţiativei de a da publicităţii** Misterele castelului de Tristenburg. **Acceptînd „regula jocului", aşa cum însuşi Mircea Vulcănescu a fixat-o, ne găsim în situaţia de a invita pe cei interesaţi (simpli cititori, dar şi scriitori) de a-şi construi, în acest cadru, propriul lor roman poliţist. E un „joc" şi un** concurs, **totodată, pe care ne angajăm să-l premiem prin publicarea celui mai interesant manuscris în foiletonul** Jurnalului literar.

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie şi atitudine intelectuală
Redactor şef
NICOLAE FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIŞAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacţie,
prezentarea grafică)
Redacţia : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administraţia : ISIAP
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviţei 64—68
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 32 | 13 august 1990 | 4 pagini — 3 lei

De ce numai *altul?*

La cîteva zile după plecarea minerilor din Capitală, o pereche înspăimîntată de ne-bucureșteni mi s-a adresat rugîndu-mă să o îndrum spre bulevardul Kogălniceanu, ocolind „centrul". I-am convins — cu îndîrjirea omului scăpat dintr-un cataclism — că trebuie să-și acorde șanse egale de supraviețuire cu ale celor care nu pot, de cele mai multe ori, să ocolească zonele fierbinți ale universului. (Ne aflam aproape de Piața Palatului și un autocamion rătăcit scotea un fum gros, dar benign din țeava de eșapament.)

M-am întrebat, în urmă, ce i-a determinat pe alții să iasă în stradă, la revoluție, cu riscul de a lăsa copii orfani, cărți neterminate, părinți singuri, vieți netrăite. De ce și-au acordat acei oameni atît de puțină importanță ? Și mă întreb acum cîți dintre supraviețuitorii lunii decembrie au îngroșat — în ianuarie — cozile la portocale, pașapoarte etc., etc.

Și unii, și alții reprezintă poporul român în drumul ireversibil spre democrație. Însă viteza umbletului acestui popor depinde în mare măsură de răspunsul la întrebarea : Putem concepe că noi și ceilalți (prieteni, necunoscuți, dușmani) avem în egală măsură dreptul la viață ? Înțelegem cu adevărat că nimeni nu poate hotărî cine e demn să moară ori să trăiască fie și atunci cînd ipotetica alegere i-ar opune lui Einstein un handicapat intelectual ? Că nimeni nu se poate sustrage de la destinul colectivității sale ?

Avem un poet înzestrat cu harul de a privi lumea „din punctul de vedere al pietrelor...., din punctul de vedere al copacilor...", un om care s-a simțit egalul a tot ce ființează. De la el am putea noi învăța modestia de a trăi printre semeni și în natură într-un fel democratic, încît am evita orice fel de catastrofe, fie ele și ecologice.

Altminteri, din dorința de a ne salva cu orice preț ca indivizi, n-ar fi exclus să ajungem, paradoxal, la performanța de a ne distruge — în chiar acest timp și loc — specia.

Carmen-Maria ROȘCA

RUGĂCIUNE

Doamne, scoate-mă din picle,
nu mai văd cărarea,
se lasă seara
și singurătatea asta mă înspăimîntă.
Timpul care-mi curge prin vine,
ca prin niște jghiaburi prea strîmte,
se-mpiedică de inima grea,
tot mai mînios m-apasă cu talpa
și-amenință și cerul a mi-l surpa.

Doamne, nu mă lăsa despărțită
despărțită de toate.
Durerea ce mi-ai dat mă prigonește.
Cînd cred că m-am deprins cu ea
și am s-o pot purta cu cinste,
mă rupe deodată și mai adînc, parcă,
și mușcătura ei
amestecă sîngele cu fierea,
tulbură mintea,
mînjește lumea cu funingine,
și sufletul mi se zbate
Ca un hulub gîtuit într-un sac.
Zadarnic mă străduiesc s-o împac,
s-o privesc ca pe o moștenire,
o aschie de lemn sfînt
înfiptă în miezul simțirii,
scheletul
și sprijinul nălucii ce sînt...
Nu vrea să țină seamă
că sînt slabă și-atît de obosită,
că nu mă pot ține în pas cu ea,
și uită că se hrănește din mine
și se îmbracă în puterea mea !

Crede că mă răzvrătesc,
și mă pedepsește.
Îmi ia somnul și visele
și amintirile cele mai scumpe.
Stinge luminile, mă lasă în frig,
și se preface că n-aude cînd strig.
Nu în mine, Doamne,
dar nici în jurul meu
nu-s îngăduite bucuriile ?
De ce ?
Pe ce întindere e ars locul
pe care a căzut trăsnetul ?
Și într-un pom măcinat și scorburos
albinele își fac uneori stupul,
între poeni însorite.
Doaamne,
dă-mi o durere mai milostivă,
una care să știe
să-mi povestească despre Tine
și despre vremea cînd eram fericită
și mă înconjura viața
ca o mulțime prietenă.
Una, de care să nu-mi fie frică.
Și să nu mă lase singură,
ca o cruce împlîntată în pustie.
Una, care să-mi fie soră bună,
să alegem împreună
gînduri și cuvinte,
ca florile din mărăcini.
Să am cu cine plînge
și ceti din Evanghelii,
cu care mă duce de mînă la Tine,
Mîngîietorule,
Lumină, de la capătul singurătății !

Ștefana Velisar Teodoreanu

Roza vînturilor

La Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea „Regele Ferdinand I" — Cluj, stabilită deocamdată la Sibiu, s-a declarat vacanța catedrei de literatură maghiară, prin rămînerea la Cluj a titularului. Despre soarta acestei catedre s-a discutat și în una din ultimile ședințe ale Consiliului Facultății de Filosofie și Litere, fără de a se ajunge la o hotărîre mai precisă. Pentru eventuala soluționare a acestei chestiuni am onoarea a vă ruga să binevoiți a lua în considerare și următoarea sugestie, pe care o formulez cu toată modestia, fiind totuși pe deplin convins de oportunitatea ei.

La Facultatea noastră este vacantă catedra de literatură maghiară. Subsemnatul nu văd de ce această catedră, dacă ar fi menținută prin reorganizarea universitară, la care se procedează actualmente, ar urma să fie ocupată neapărat de un ungur. Această catedră ar putea tot așa de bine să fie ocupată și de un român, dacă forurile competente ar găsi omul pregătit pentru ocuparea ei. Din fericire, Ardealul are.

LUCIAN BLAGA

Sibiu, 11 nov. 1940

Anotimpuri

Radu Tudoran la „sfîrșit de mileniu"

I : Domnule Radu Tudoran, acum un an apărea la Editura Eminescu cel de-al șaselea volum din ciclul dv. „Sfîrșit de mileniu", amplă reconstituire narativă, una dintre cele mai ample din cîte cunoaște literatura română modernă. Cum Editura Eminescu a început de curînd reeditarea, cu primele două volume : **Casa domnului Alcibiade** și **Retragerea fără torțe**, a „Sfîrșitului de mileniu", profit de ocazie să vă propun o succintă discuție pe această temă. Mai întîi, deci, v-aș ruga să-mi spuneți ce reprezintă din punctul de vedere al autorului său ciclul romanesc „Sfîrșit de mileniu" în contextul creației lui Radu Tudoran ?

R : **Mi-am pus eu însumi această întrebare, și nu o singură dată, dar am lăsat-o fără răspuns, fiindcă nu o socoteam indispensabilă. Datoria mea este să-mi scriu cărțile, fără să le teoretizez, nici înainte de a le începe, nici cînd sînt gata. Dar, bineînțeles, am un crez, care înlocuiește teoria, fără a mă scuti să gîndesc îndelung asupra celor ce voi scrie.**

M-am născut să scriu, e cea mai veche idee formată în conștiința mea, încă de copil, cînd nu putea s-o genereze decît instinctul ; anii au limpezit-o și n-au dezmințit-o ; am scris tot timpul, lăsînd la o parte perioadele cînd nu se putea scrie ; scriu și astăzi, la optzeci de ani, n-am obosit și nu-mi găsesc altă menire, dar nu ascund teama care mă apasă, că n-am să ajung pînă la capăt, căci mai am de spus multe, poate prea multe pentru o singură viață, care a mai fost și destul de ciopîrțită.

Cărțile din ciclul Sfîrșit de mileniu **sînt continuarea celor dinainte ; de la unele la altele diferă numai sistemul de organizare a subiectului, altminteri nu pot fi înțelese și judecate decît împreună. Încă de la primele scrieri, lungi exerciții rămase în manuscris, cele mai multe pierdute sau rătăcite, am năzuit să înfățișez viața, așa cum am trăit-o, împreună cu lumea contemporană.**

I : Cum „Sfîrșit de mileniu" este un amplu bildungsroman, exclude el, în cazul dv. posibilitatea realizării unor **memorii** sau doar numai valorifică artistic o experiență existențială, strict individuală a autorului ?

R : **În acest „bildungsroman", cum îl numiți și cum cred că este într-adevăr, sînt înglobate și trăirile mele, pe care le-am împrumutat unor personaje, bineînțeles, cu adaptările și deghizările impuse de legea narațiunii. Odată am spus că atunci cînd n-am să mai pot construi o carte, am să-mi scriu memoriile, ca să nu stau degeaba. Acum m-am răzgîndit : probabil că aș mai găsi oricînd ceva de spus, despre mine sau despre oamenii pe care i-am cunoscut, dar mărturisirile importante sînt făcute ; o carte de memorii ar fi prea goală.**

I : O sută una lovituri de tun, al șaselea volum din serie, oprește dezbaterea narativă în anii celui de-al doilea război mondial. „Sfîrșit de mileniu" va rămîne doar la acest punct narativ sau va evolua, așa cum este firesc și cum cititorii dv. așteaptă, și spre timpuri mai recente ?

R : **Au apărut șase volume, așa e ! Abia acum îmi dau seama că este o performanță. Dar climatul literar și social, astăzi, în iulie 1990, nu-mi îngăduie să mă bucur. Ba chiar aș socoti că le-am scris degeaba, dacă n-aș ști că sute de mii de exemplare din aceste cărți au ajuns în mîinile unor oameni care s-au ostenit să le caute, căci, cu tot numărul lor impozant, n-au fost totdeauna găsite cu ușurință.**

Primul volum, Casa Domnului Alcibiade, **primit cu mult interes la apariție, mi-a adus un tratament jignitor din partea editorului, ceea ce m-a obligat să-mi caut refugiul în altă parte. Următoarele volume le-am încredințat Editurii Eminescu, unde am fost întîmpinat de simpatia întregii redacții. Iar domnului Valeriu Râpeanu, directorul acestei instituții de cultură, care mi-a deschis larg ușa, îi datorez recunoștință că mi-a urmărit încontinuu activitatea și m-a îndemnat să-mi continui scrisul în momente de oboseală sau descurajare. Nu sînt sigur că fără acest sprijin aș fi avut azi tipărite cele cinci volume din** Sfîrșit de mileniu, **după ce primul apăruse în condițiuni deprimante.**

Interviu consemnat de Ileana CORBEA

(continuare în pag. 2)

Figuri contemporane

Petre Țuțea: „de meserie român"

Un uriaș năzdrăvan. Dar nu dintre aceia care se întîlnesc acolo unde munții se bat cap în cap. Acolo unde viețuiesc zmeii și căpcăunii, unde vrăjitoarele călătoresc pe mături și prințesele sunt mai frumoase decît frumusețea însăși.

Petre Țuțea este un uriaș năzdrăvan, cu picioarele adînc și statornic înfipte în acest pămînt românesc. În această lume, fără elemente de miraculos, ci, mai curînd, dură și aspră. Torticolată, în acest sfîrșit de veac și de mileniu,

Dar uriașă, ca de pe alte tărîmuri îi este flacăra în care se mistuie. Uriaș, nemaipomenit focul minții sale. Ca și forța de șoc a cuvîntului pe care-l rostește Uriașă, supraomenească fiindu-i și rezistența cu care s-a împotrivit și se împotrivește răului.

A văzut lumina zilei într-un sat subcarpatic. În Botenii Muscelului. Fiind acea zi una de 6 octombrie, sub puterea zodiei de înțeleaptă cumpănă, din anul 1902.

La școala din vatra comunei natale, a deprins cititul și număratul. Dar pentru anii de gimnaziu, s-a pornit spre Cîmpulungul Muscelului. Și mai departe, la Cluj, în capitala transilvană, într-un vestit lăcaș de învățătură, „Gh. Barițiu". Aici, și-a împlinit liceul. Și tot aici, va face studii juridice și va pătrunde în lumea marilor filosofi ai lumii.

Vorbitor înnăscut. Vorbitor cu o putere de fascinație rar întîlnită, uriașă și năzdrăvană, s-a cheltuit de timpuriu pentru a împărți oamenilor din comoara adunată de el. Așa s-a născut comerțul de idei și aleasa prietenie dintre el, Petre Țuțea, uriașul năzdrăvan și alții asemenea lui — Emil Cioran, Mircea Eliade, Ion Marin Sadoveanu, Haig Acterian.

Pentru tot ce agonisise, pentru tot ce putea să dea, a devenit înalt demnitar, într-una dintre guvernările perioadei antebelice. Și, ca urmare, iată-l „persona non grata", pentru dictatorii comuniști de după armistițiul din 1945. Ca urmare, 15 ani de temniță grea și cazne fizice și morale, mai ceva decît tragerea pe roată. Și chiar după ce forțele negre i-au îngăduit să părăsească celula, — îngăduindu-i să circule liber sub soare — încercarea de a-l îngenunchea, de a-l strivi n-a contenit. Adăpostit într-un W.C. desafectat, căpătînd din mila publică o saltea pe care trupul de dimensiuni neobișnuite nu-și putea găsi odihna. Acoperindu-se cu un palton, folosit și pe stradă. Aproape cu desăvîrșire lipsit de mijloacele de trai necesare. Dar continuînd să iradieze. Să atragă, asemenea unui focar de lumină. Să împartă din comoara lui tuturor celor care-l căutau pentru a se adăpa din viața lui, a năzdrăvanului uriaș. Unii — la rîndu-le cărturari și condeieri — i-au devenit scribi. Alții i-au venit în ajutor pe alte căi, cum ar fi acel distins profesor universitar, mîndru să joace rolul de Figaro — bărbier de soi ales. Fiindcă — sîntem nevoiți s-o spunem — o boală grea și fără leac, Parkinson, face ca uriașul înțelept și darnic, să nu mai poată mînui condeiul, nici altă unealtă ajutătoare în viața cotidiană. S.D.)

Ceea ce ar putea caracteriza global existența mea este faptul că **riscul** n-a constituit niciodată, pentru mine, o frînă. Astfel se și pot explica vicisitudinile prin care am trecut.

Am început să mă construiesc destul de tîrziu. Abia în universitate. Ceea ce m-a cam supărat, prin deosebitul situației, dar și prin faptul că mi-au lipsit precocitățile.

Doar imaginea lumii s-a constituit oarecum, de timpuriu, ajungînd la ea prin dilatarea orizontului comunei natale pînă la dimensiuni cosmice.

Încă un lucru care m-a nemulțumit a fost faptul că, în tot trecutul trecut, nimic nu s-a fost desfășurat în mod necesar. Vrînd să vorbesc de un suflu al destinului, sunt nevoit să constat că totul s-a alcătuit din întîmplări urmate irațional, unele după altele.

De copil, am fost foarte sociabil. Aceeași sociabilitate care se confirmă și azi. Extrema sociabilitate, adăugată faptului, mai sus menționat, că riscul n-a fost pentru mine o opreliște, nu mi-a adus doar bine...

Poziția mea conștientă, în lume, este determinată de patru raporturi fundamentale : cu Divinitatea, cu Universul, cu Oamenii din comunitate, cu Mine însumi. Dintre aceste raporturi, cel mai de seamă este cel cu Dumnezeu. Fiindcă Dumnezeu —, în robia căruia mă simt liber — mă descătușează din neliniștile mărginirii personale, ale înlănțuirii cosmice și comunitare și ale perspectivei infinitului și morții. Cum am spus și într-un interviu televizat, fără Dumnezeu, omul rămîne un animal rațional și muritor, care vine de nicăieri și merge spre nicăieri.

În lupta mea cotidiană, sunt mînat de credință, nu de ideal, care este prea omenesc, pentru a se putea apropia de absolutul divin, cel care mă leagă de eternitate, nu de infinit. Fiindcă, legat de „prea omenescul ideal", trăiesc sentimentul dureros al neîmplinirii.

Am supraviețuit chinurilor din cei 15 ani de temniță — chinuri, în diverse moduri —, cu credința că Dumnezeu nu mă va părăsi. Și nu cunosc altă cale, prin care un captiv să poată trăi.

Aș adăuga aici că, din respect pentru poporul român, al cărui fiu cuviincios sunt, n-am desvăluit, nu desvălui și nu voi dezvălui, în veci, ce am pătimit în pușcărie.

Minciuna gerontofilă

Cît de tenace poate fi uneori minciuna !

Există chiar o încăpățînare demențială în stăruința unora de a se ascunde după faldurile și între cutele decorului improvizat pe care și l-au clădit cu intenție de rea voință sau cu iresponsabilitate. Minciuna rămîne fața posibilă de expresie a delatorilor comuniști și o recunoști nu numai în declarații oficiale, dar și în mentalități, căci mulți, foarte mulți dintre cei care mint, **se** și **mint, se complac** în anturajul și climatul mistificării. Avem impresia, nu de puține ori, că **mitomania** de natură politică este compensată, în cazurile deregiate psihic ale comunismului, doar de o îndîrjire fantastică, de o consecvență ireproșabilă în abordarea **neadevărului.**

Poate că ar trebui studiată această viziune a falsificării și acest regim de viață care a născut și generat, cu o putere uluitoare, atîția slujitori ai zeului lașității și al desfigurării realității. Fiindcă suportul, care îi face să se manifeste astăzi întocmai ca și **ieri,** vine nu numai din convingerea intimă, probabil, că nimic nu s-a schimbat în raport cu cinstea și respectarea adevărului, ci și dintr-o dereglare funcțională a posibilităților lor mentale. Ei **mint** nu numai din necesitate, ci și din plăcere. Obișnuiți o viață să soarbă zeama lungă a neadevărului, ca și cum ar îngurgita caviar cu polonicul, acum cînd polonicul le stă la dispoziție (oh, și cît s-au zbătut, cît efort disperat au făcut ca să-l obțină !), au nerușinarea sau plăcerea cinică să sfideze realitatea, prezentîndu-se în continuare ca sorbitori de zeamă. Nu știm dacă **mitomania** a intrat cumva pe lista maladiilor care interzic unui candidat politic să acceadă la funcții de stat. Ea este însă la fel de pernicioasă pentru sănătatea morală a societății, ca și debilitatea mintală, ca și cleptomania, ca și paranoismul, ca și...

Trăim, începînd din decembrie '89, **frumoase povești,** mai mult sau mai puțin **violente.** O națiune întreagă nu știe pînă în clipa de față cine i-a semănat ogorul cu eroi, care au fost realitățile celor dezlănțuite la Tîrgu Mureș, la Săpînța, sau la București, aude cu urechile ei, și află, după puțin timp, că s-a spus alta, una se zice pentru **uz intern** și alta se afirmă pentru cel **extern,** cineva tot cîștigă pariuri cu agricultura sau cu alte elemente care constituie baza „bunăstării" noastre de fiecare zi, și continuăm, totuși, să facem **cozi** și să vînăm alimente, cu eforturi, nu în **piața liberă,** ci în cea de

Nicolae FLORESCU

(continuare în pag. 2)

O caracterizare făcută de George Călinescu lui Eminescu mi-a plăcut deosebit. A spus Călinescu despre acel „pisc" al inteligenței românești că era un om greoi, de munte, și se înțelegea bine numai cu ardelenii lui. Nu-mi permit să mă compar cu marele Om — despre care Iorga spunea că este expresia integrală a națiunii române. Dar și eu sunt un om greoi, de munte, și absența spontaneității m-a determinat să mă mișc în calitate de căutător al adevărului, nu de inspirat.

În schimb, nu mi-a plăcut afirmația lui De Broglie, după care omul de știință se caracterizează prin pasiunea pen-

Opinii consemnate de Sanda DIACONESCU

(continuare în pag. 4)

Mircea Eliade — Jurnal (XXVII)

Chicago, 2 noiembrie. Am sosit aseară, amîndoi obosiți. Am reușit, totuși, să parcurg cele cîteva kg de hîrtie tipărită (majoritatea, informații din India, Africa, etc. etc. și cereri de contribuții pentru bolnavii din Africa).

Azi de dimineață regăsesc cerul albastru și lumina toamnei — dar nu și entuziasmul de altădată. Melancolia. În biroul meu de la Meadville mă întîmpină alte multe chilograme de hîrtie scrisori, reviste, pachete cu cărți, pe care nu mai reușesc să le desfac, și sunt silit să fac apel la secretarele de alături. Mă întreb cu groază, cît timp voi mai fi în stare să țin aceste creioane în mînă...

Chicago, 3 noiembrie 1984. Aflăm că Joe Kitagawa, după operație era atît de slăbit încît nu putea articula un singur cuvînt. Apoi, după nu știu cîte zile, a început să vorbească : dar numai în japoneză. Evelyn a trebuit să aducă una din studentele lui Joe, o japoneză, ca să afle ce voia să spună. Joe nu mai înțelegea limba engleză ; studenta îi traducea în japoneză, frază cu frază, ce-i spunea Evelyn. Și totul trebuia făcut repede, căci doctorii limitaseră „conversațiile" la 15—20 minute pe zi.

Duminică 4 nov. 1984. L-am văzut pe Joe adineauri pentru 20 de minute. L-au adus acasă (după două luni de spital !...) alaltăieri. Nu arată prost, dar a slăbit și vorbește cu greutate, căutîndu-și cuvintele — iar vocea pare a fi a unui bătrîn.

6 noiembrie. Îl văd pe dr. Soerensen. Îmi prescrie injecțiile cu aur, de la început (astăzi) 50 de miligrame. O dată pe săptămînă. Pînă ce îmi „revin". Dar nu prea înțeleg ce vrea să spună. Să-mi „revin" din ce ? Dureri ? (nu prea am) ; slăbiciune mentală ? În sfîrșit...

Merg cu greutate pentru că glezna piciorului drept este inflamată. După ce o examinează, Dr. Soerensen îmi spune că e tendonită ; nu are nimic de-a face cu artrita. Deocamdată, să nu mă obosesc etc. Vom vedea mai tîrziu ce e de făcut.

Mai tîrziu...

10 noiembrie. Surpriza. Printre cărțile care mă așteptau la Swift Hall, găsesc traducerea în limba cehă a Domnișoarei Christina (Odeon, 1984) și cartea lui Stanislaw Tokarski ; Eliade i Orient (180 pagini, Polska Akademia Nauk, 1984). Mă gîndesc, cu tristețe, că nici un istoric literar român n-a scris despre această problemă — deși măcar unii din ei ar fi fost în stare s-o facă.

12 noiembrie. Îmi place această expresie a lui J. L. Borges, „las buenas causas perdidas... !" Îmi place și pentru că poate fi înțeleasă în mai multe feluri.

14 noiembrie. În biroul secretarelor și al administrației, la cîțiva metri de biroul meu — am descoperit astăzi o figură nouă. Mi se prezenta Chatterjee, bengalez din Calcuta. Îi spun că acum 54 de ani am locuit în cartierul Bhowanipore, în Bakulbagan Road. Îmi răspunde, zîmbind misterios, că și el a locuit în Bhowanipore și că e rudă (e drept îndepărtată) cu Rabindranath Tagore.

Cum spunea un personaj din nuvela mea **Podul** „se întîmplă tot felul de lucruri..."

20 noiembrie. Aproape în fiecare zi, scrisori. Și fiecare pagină „mă costă", cum se spunea în liceu.

Din fericire, nu mai țin cursuri, nici seminarii. Am tot timpul la dispoziția mea. Pentru corespondența cu străinii, mă ajuta un student al lui Joe, Peter. Tot el îmi corectează și dactilografiază textele pentru Enciclopedie. De asemenea, mă ajută să clasez restul cărților din bibliotecă.

24 noiembrie. Pentru prima oară mă scol cu glezna piciorului drept „anchilozată". Nu pot umbla decît ținîndu-mă de pereți. Durerea mă ține în pat 24 de ceasuri.

Chrisfinel telefonează D-rului Soerensen ; dacă criza nu încetează, o asigură doctorul, va veni a doua zi de dimineață și-mi va face o injecție cu cortizon. Din fericire, dimineața durerea trecuse. Dar deși Soerensen recomandase „rest, rest, rest !", mă duc pînă la Swift Hall. Aveam multe hîrtii de semnat. Cînd mă întorc, mă dor mușchii și laba piciorului e umflată.

*

În fond, ar fi trebuit să integrez în *Jurnal* caietele de note și comentarii, și chiar unele citate (texte orientale și „primitive", prea puțin cunoscute) ; ar fi devenit o *Summa* fascinantă, deși anevoie de citit — și părînd, unora, pretențioasă.

Dacă măcar aș fi păstrat cîteva dosare de lucru, chiar insuficient datate ; mi-ar fi plăcut să le recitesc, 10—20 de ani mai tîrziu, împreună cu însemnările din *Jurnalul* propriu zis.

Aș fi înțeles multe.

Abraham nu putea „înțelege" sensul sacrificiului lui Isaac aparent, era un infanticid, și totuși Abraham știa că Jahwe nu-i putea cere un asemenea act. „Sacralitatea" sacrificării lui Isaac era camuflată nu în „profan", ci în negativul pus în „crimă". De comparat cu situația actuală : azi experiența religioasă e irecognoscibilă, pentru că e camuflată în contrariul ei, în a-spiritualitate, anti-religie, opacitate etc.

Din *Jurnalul* ei, descopăr că Virginia Woolf nu era fascinată de Ulysse. (Cf. *Diary of a Writer*, p. 46). Detaliu care ar trebui să cîntărească greu într-o Istorie a romanului modern.

Creștinismul cosmic, popular, unde Dumnezeu și Isus apar țărănește, etc. Tendința paralelă teologiilor și grupe care vedeau în Dumnezeu un *alter-ego*. Cf. articolul *Cahier, cf. 6, 1980.*

«Les mythes modernes sont encore moins compris que les mythes anciens, quoique nous sommes dévorés par les mythes. Les mythes nous pressent de toutes parts, ils servent à tout, ils expliquent tout».

(Balzac, *La vieille fille*, (Le Livre de poche), p. 213).

Inimitabilul Goethe : *„Nu mi-am îngăduit niciodată să folosesc inducția !"*

„Le monde *ne sauvé*, s'il peut l'être, que par des *insoumis*. Sans eux, c'en serait fait de notre civilisation, de notre culture..." (Gide, *Journal*, 24 Février 1946).

Cît era de fericit Gide, crezînd încă, acum vreo 30 de ani, că „les insoumis" ar putea rezista poliției statelor concentraționare ?... și cu toate acestea, avea dreptate : nu există altă soluție.

„If any two creatures grew into one, they would do more than the world has done" Browning, *The Flight of the Duchess*.

„Il (Victor Hugo) ne portait pas encore la barbe, mais on savait qu'il la porterait" Eugen Ionesco, *Hugoliades*, p. 88.

25 noiembrie. Îl văd, pentru a treia oară, pe Joe. Progresele sunt lente. Trebuie să doarmă — și doarme foarte mult. Către seară, vorbește greu ; își caută cuvintele ; uneori, nu înțelegi ce vrea să spună. Dar eu m-am prefăcut tot timpul că-l înțeleg...

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Anotimpuri

(urmare din pag. 1)

Iau ca exemplu ultimul volum, O sută una lovituri de tun, **apărut anul trecut, pe care Editorul l-a susținut stăruitor în fața cenzurii secrete, mult mai dură decît cea veche, desființată, și a putut să se tipărească, restabilind adevărul, falsificat mai bine de patru decenii, cu privire la participarea și poziția României în războiul din 1941, terminat pentru noi în august 1944, unde se și încheie acțiunea cărții.**

Cu acest volum se termina o parte importantă din cronica **secolului nostru, care este și cronica sfîrșitului de mileniu, dar rămînea o parte nu mai puțin importantă ; din nefericire aceea îmi era interzisă, dacă nu acceptam să falsific faptele. Îmi propusesem să eludez istoria și să mă strecor cum voi putea printre evenimentele degradante și tragice care au urmat din 1945, fără să fie uitate astăzi. Mă gîndeam la un ultim volum, un** Epilog, **unde să urmăresc destinul personajelor din volumele apărute.**

Situația fiind schimbată prin Revoluția din decembrie, acum cred că sînt liber să-mi continui cronica, **dezvăluind ce s-a petrecut de la război încoace. Natural, nu mai poate fi vorba de un singur volum, pentru o atît de lungă desfășurare istorică.**

În prezent, gîndesc volumul al șaptelea, cu titlul posibil Sub zero grade, **care se va încheia cu moartea lui Stalin, eveniment de răscruce în istoria omenirii ; sper să-l termin pînă la primăvara viitoare.**

Dar am în vedere de pe acum un volum de confesiuni, Spovedania unui neconvertit, **altceva decît** memoriile, **care la nevoie să suplinească tot ce am să simt că nu mai răzbesc să scriu din** cronica **sfîrșitului de mileniu.**

Minciuna gerontofilă

(urmare din pag. 1)

stat, „minerii" tot vin la București să facă ordine, fără să își „întrerupă producția" și se „descoperă" apoi că din cauze **necunoscute** aceasta s-a diminuat cu treizeci de procente, tinerii constituie, în declarații, **capitalul** esențial al țării și, în schimb, gerontofilii sînt promovați cu ardoare în posturi (e adevărat, nu de prima linie) și așa mai departe.

Instituția care reprezintă și instituie minciuna la nivel național, răspîndind-o în doze mai accentuate sau mai puțin reprezentative, dar sistematic, rămîne Televiziunea română, cîndva, cică, **liberă.** Nimic din tot ce s-a **întîmplat** de la Revoluție încoace, nu s-a putut dispensa de aportul „propagandistic" al televiziștilor. Și, în contradicție flagrantă cu realitatea faptelor, aceștia și-au făcut din plin datoria în manipularea mistificării, cu exact aceleași mijloace, instrumente și modalități ca în vremea nu de mult răposatului ceaușism.

Ierarhic, „sistemul" radio-televizist a fost **stabilizat** de altfel tot prin recursul la gerontofili. Care au fost calitățile intelectuale și profesionale ce au impus director general al Televiziunii române pe șaptezecistul filo-dinamovist Emanuel Valeriu, cu greu ar putea cineva să explice. Nici măcar calitățile **telegenice** nu sînt de partea vajnicului „comentator sportiv", astăzi ca și ieri campion în **bilbă** și în întrebuințarea improprie a termenilor, dovadă a unui rudimentarism intelectual și a unei incapacități funciare de a reprezenta, în postul pe care-l deține acum, ceva din condiția intelectualului român.

Dacă cineva cunoaște vreun **reportaj, articol** memorabil sau vreo **emisiune** remarcabilă, purtînd semnătura lui Emanuel Valeriu, este rugat să ne comunice „situația" spre a retracta, cu scuzele de rigoare, cele pe care le afirmăm aici. Ceea ce **știm,** însă, și stă la îndemîna oricui, sînt **articolele plate și penibile,** încredințate de „tînărul" gazetar Emanuel Valeriu revistei **Flacăra** în nu mai puțin epocala ei perioadă păunistă. **Cenușiul și irelevantul** constituie culorile de bază ale acivității de o jumătate de veac a acestui supleant la „funcția" de gazetar, pe care numai comunismul l-a făcut, așa cum **i-a făcut** pe atîția alții, să mănînce o pîine albă, însușindu-și o retribuție substanțială de-a lungul unei vieți ocolite veșnic de talent, compusă din minciună și fraudă morală și intelectuală. O țară întreagă a aflat, în preziua alegerilor, că domnului Emanuel Valeriu i s-a propus de către un reprezentant al partidelor politice istorice, să fie „cumpărat". Că domnia sa nu s-a „lăsat" ni se pare „normal". Dar că a preferat să nu cheme organele judiciare ale țării în sprijin și a făcut numai o **declarație** evazivă, pe postul național de televiziune nu mai e de înțeles. De ce nu a deferit justiției domnul Emanuel Valeriu pe „corupătorul" în cauză ? Cunoscîndu-i mentalitatea, cu lipici la valută, întrebarea nu ne chinuie. Ne preocupă însă agresivitatea culturologică a directorului general **T.V.** dispus pînă la ilaritate să „polemizeze" (cu orice preț și cu oricine) care nu o dată a făcut dovada certă, ca în interviul cu trista figură a lui C. Pârvulescu, că nu a citit nimic și a vorbit întotdeauna după ureche. De la Marin Preda pînă la Albert Camus, după un procedeu bine cunoscut semidoctului care **răsfoiește** în grabă și nu cunoaște în esență, nume diverse s-au învîrtejit la gura înfometată de știri caduce și grobianism interpretativ a nesportivului comentator din fața camerelor de luat vederi. Avem la dispoziție nenumărate exemple de sfidare elementară a cunoștințelor școlare, ce stau la îndemîna oricărui om trecut printr-o medie pregătire intelectuală, capabile să demonstreze că locul domnului Emanuel Valeriu, la cei aproximativ șaptezeci de ani ai săi, ar fi recomandabil, în parcul Herăstrău, pendulînd cu cățelușa șoricar, între „reședința" din strada Sandu Aldea sau din împrejurimi și locul predilect de întîlnire al pensionarilor.

Oare de ce, ori de cîte ori e tras la răspundere, domnul Emanuel Valeriu invocă numele domnului Ion Iliescu în al cărui strașnic apărător se transformă ? Are nevoie președintele țării de protecția mentală și morală a domnului Emanuel Valeriu ?

P.S. Articolul de față a fost determinat de revoltătoarea atitudine pe care directorul general al Televiziunii române o adoptă constant, înțelegînd instituția pe care o conduce, ca pe propria sa proprietate ; și-a permis astfel, pentru a nu știu cîta oară, dezinformînd, să răstălmăcească, după procedee ceaușiste, adevărul indubitabil : acela că Televiziunea română deprofesionalizată nu a reflectat și nu reflectă încă realitatea zilelor noastre, devenind astăzi dintr-un **post** de familie „instituția" unui **clan politic,** fără nimic comun cu ideea de **post național.**

ÎN CURÎND

C. NOICA — ISTORICITATE ȘI ETERNITATE

Un nou volum de eseuri în colecția

„CAPRICORN"

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XVI)

VIS DE ADOLESCENT

Floarea Pindului era Minodora. Nu deslușeam, — și ce nevoie m-ar fi îndemnat să deslușesc ? — de ce numele ei suna jumătate a mitologie greacă, jumătate a melodie bizantină — Minodora ! Rostindu-l în gînd, auzindu-l în gînd, părea modulat în cîntec de flaut. Chipul ei vaporos ca lumina lunii năluca suav din afunzimea depărtărilor, se aduna din cele cîteva amănunte știute : obraz ca laptele, de fată de la munte, ochi albaștri cu gene lungi, coșițe castanii încolăcite cunună pe frunte, — apoi se risipea în nelămurire. Se ivea pe urmă iarăși cu surîsul pe buze, licărind printre frunzișurile răcoroase ale portocalilor și pe fruntea netedă ca unda egee îi vedeam semnul crucii încrustat albăstriu în pielița fină, așa cum poartă fetele creștine din Macedonia spre a se deosebi, de turcoaice. Alteori grația ei de fecioară se mlădia pe sub măslinii cu ramuri fumurii, se oprea pe țărmul mării, nemișcată ca o statuie de marmură și brațul alb lucind în soare flutura batista spre corabia ce trebuia să sosească...

Nu iubisem încă. Prietenii îmi vorbeau cîteodată în taină șoptită despre aceste pierderi de sine, descîntat de o putere necunoscută, despre această dulce nebunie lăuntrică, știută numai de tine, pe care trebuia s-o ascunzi de ochii lumii. Dacă ar ști-o cineva, ți s-ar părea că ești un om pierdut. Nici fata care ți-a pricinuit această vrajă nu trebuie s-o știe de la început, de teamă că un cuvînt al ei neîndurat ar putea s-o sfarme. Chipul fetei încă se răsfrînge în tine mai adînc decît în apa de cleștar a unui iezer și de acolo iradiază în afară și se așterne ca o fulguire de aur pe toate lucrurile, pe care vrei să le vezi cu ochii și nu mai poți. Zadarnic încerci să-l alungi, chipul revine stăruitor, răsare pe caiete și din foile cărților, întunecă literele de nu mai poți să le citești, frînge liniile de nu mai poți să-ți scrii temele. Lucrurile, care ocupau pînă atunci miezul sufletului, alunecă fără voia ta spre marginile lui în toate direcțiile, — păsăruici împrăștiate din cuibul lor, — și de-a surda încerci să le mai prinzi în laț să le tragi iarăși la loc. Miezul sufletului l-a ocupat tirania fermecătoare a imaginii iubite și lumina ei orbitoare întunecă totul, adică tot ce nu este ea.

Destăinuirile lor se potriveau cu stările mele de acum nebănuite și nemărturiste. Nimeni dintre ei nu cunoștea pe Minodora, floarea Pindului, și nici dragostea mea, care se ridica spre imaginea ei, construită în închipuire, ca rotunzimea mării spre luna plină. Cum nu iubisem încă, în tristele scufundări ale adolescenței, cunoscusem amarul de a fi singur pe lume în mijlocul unei mulțimi gălăgioase, de-a mă simți insuficient fără să știu clar, fiindcă nu iubeam, n-aveam de cine să mă îndrăgostesc. Avînturi născute din instinctul întregirii, acumulate în zăcăminte lăuntrice din lipsa unui stimulent exterior, luau acum aripi de înălțime luminoasă spre chipul ideal al Minodorei. Era floare din munții Pindului, exotică și totuși apropiată fiindcă era macedoneancă. Era odraslă dintr-un neam eroic, care dura de mii de ani în centrul Peninsulei, dăduse istoriei uriași ca Alexandru cel Mare și o serie de împărați bizantini și totuși, din depărtarea lui, privea spre România ca spre o rudă ocrotitoare. Romantismul național în care am fost crescut adăuga încă o putere zborului meu sufletesc spre această castanie păstoriță din Pind, idealizată pînă la semnificația unui simbol, al cărei nume, Minodora, cu rezonanță de antichitate și de glorie bizantină, umplea universul închipuirii mele. Simțeam că sînt în stare să iubesc cum nimeni n-a iubit pe lume și să îndur suferința ca nimeni pe pămînt.

Un singur băiat cunoștea pe Minodora, poetul Panaiot Papazissu. Minodora era verișoara lui. Papazissu era elev seminarist cu un an în urma mea. Macedonenii erau primiți în seminarii și în școlile normale bursieri fără concurs. Se pregăteau în țară să se întoarcă în mijlocul neamului lor preoți și învățători de limbă și cultură românească, în urma unui acord stabilit între București și Atena. Problema macedoneană era permanent la ordinea zilei prin persecuțiile la care erau supuși aromânii. O mentalitate șovinistă, exclusivistă și mai ales nerecunoscătoare față de poporul român izbea din aceste persecuții cu tendință de desființare. Grecii s-au simțit de cînd lumea la ei acasă pe pămîntul mănos al României, în mijlocul acestui popor bun și generos, care, secole de-a rîndul, a făcut sacrificii imense în bani, în ctitorii și în moșii pentru susținerea instituțiilor spirituale din bazinul Mediteranei Orientale, care toate erau grecești. Iar numeroasele colonii grecești din țara noastră au putut să se îmbogățească în voie fără ca nimeni să se atingă de specificul lor național. Persecuțiile sîngeroase împotriva aromânilor, ca răspuns la generozitatea noastră, au determinat statul român la obținerea acestui acord cultural care, din nefericire, n-a durat decît pînă la primul război mondial, după care o bună parte din macedoneni au fost colonizați la noi pentru a-i salva.

În Seminarul Central se întîlneau elemente de peste Carpați cu elemente din Balcani. Mai mulți profesori erau translivăneni (Iuliu Valaori, profesorul de latină) și Fotie Balamace, spiritualul școlii, macedonean. Macedoneni erau și cîțiva elevi. Prin firea lor deosebită, prin amintirile romantice sau dureroase aduse de acasă, ei adăugau o notă exotică vieții interioare a internatului. Trăiți în mozaicul etnic al Peninsulei, vorbeau multe limbi și cunoșteau sumedenii de istorii și obiceiuri dintr-o lume atît de apropiată și totuși necunoscută nouă. Panaiot Papazissu era poet din cap pînă în picioare. O constituție bolnăvicioasă care îl făcea să fie veșnic suferind, îl dispunea și mai mult să umble cu capul prin nori. Lenevos la studii, poate și fiindcă știa că, rămînînd repetent, nu pierde bursa, pasiunea lui se mistuie în literatură și în vis. Cunoștea greaca modernă și franceza care nu figura între obiectele de studiu, fiind limba revoluției dușmană religiei ! Eu o învățam singur, dar primii poeți ai Parisului i-am cunoscut prin Panaiot Papazissu, care adora pe Lamartine și pe Alfred de Musset. Tot prin el, care poseda o antologie, am cunoscut poeții moderni ai Greciei, din care a și publicat cîteva traduceri. Admira îndeosebi pe Anghelos Vlahos și pe Valaoridis, despre care spunea că sînt aromâni grecizați. Băiețașul acesta puțin la trup, umblînd și vara cu gîtul înfășurat, surizînd maladiv din dinții mici, era un fel de enciclopedie a macedonenilor care s-au ilustrat în istoria, în comerțul și în cultura Greciei, pierduți pentru neamul lor. Spusele lui aveam să le găsesc mai apoi confirmate de scrisul filologului Theodor Capidan. Ne citeam unul altuia versurile pe care le scriam și, cît am fost seminariști, am colaborat cam la aceleași reviste, asaltate împreună. Dar ce frumos știa Panaiot să-mi povestească despre viața din Macedonia și mai ales despre Minodora, verișoara lui castanie ! Era convins că această fată a fost făcută de Dumnezeu întocmai pe măsura visului meu. Pe vacanța mare trebuia să plecăm neapărat în Macedonia. I-a scris Minodorei de atîtea ori despre mine și ea ne aștepta. Ne aștepta undeva pe coclaurii Pindului sau la poalele Olimpului să ne vedem în sfîrșit și să ne cădem unul altuia în brațe. Minodora, vis al tinereții feciorelnice, primordial dispusă spre dăruire, chiar dacă fata s-ar fi chemat Ileana sau Marioara ! Convorbirile nesfîrșite despre ea, despre frumusețea și grația ei fără asemănare, făcuseră din proiectul nostru de călătorie o necesitate categorică. Cu pasiunea arzătoare am răscolit biblioteca seminarului, am scos toate cărțile care vorbeau despre Macedonia și despre viața aromânilor și le-am citit cu sete. Din toate paginile se lămurea chipul vaporos al Minodorei, care-mi spunea prin foșnetul lor : „Vezi, asta e țara mea, ăsta e neamul meu ! Vino, că eu te aștept !" Macedonia luase chipul Minodorei.

Acu, cînd știam totul, un singur lucru mă descumpănea. Din cărți și din povestirile lui Papazissu viața în munții Pindului era o primejdie continuă, un război zilnic de apărare. La fiecare pas, după fiecare colț de stîncă, te pîndea un dușman cu carabina la ochi. Și eu, care nu știam să mînui nici o armă, cum n-aveam să știu niciodată ! „— N-are nici o importanță, mă domolea vărul fermecătoarei Minodora. Avem rude multe, voinici înarmați pînă în dinți !"

Drumul către idealul dragostei îl studiam împreună de nenumărate ori deși nu mai era nevoie să modificăm nimic. Vom merge cu trenul la Constanța... Eu, care nu cunoșteam decît șoseaua Bulbucata — București încă nu călătorisem cu trenul... Apoi vom lua vaporul spre Constantinopol, Atena, și Salonic... Eu nu văzusem încă marea și vapoarele...

— Cum arată marea, dragă Panaiot ?

— Ai s-o vezi. Cînd ne apropiem de Constanța, pare o pădure verde ce freamătă deasupra orizontului. Cînd plutești pe ea, pare un cîmp de lucernă albăstrit de floare. Are să fie splendid !

Cum aveam să plecăm neapărat în vacanța mare pe drumul întors al argonauților, amîndoi am găsit că trebuie să-i scriu Minodorei. Aș fi vrut să pun în această scrisoare vulturii Carpaților ca elanurile mele, furtuni ca dorurile mele, flori ca ochii ei dumnezeiești, privighetori ca ciripitul ei macedonean, flacără, multă flacără ca viitoarele noastre îmbrățișări. Dar acum cunoșteam bine legile severe ale vieții de familie din Pind, datinele neînfrînte ale aromânilor, mulțumită cărora neamul acesta s-a păstrat autentic mii de ani. Scrisoarea trebuie să fie potolită și strunită, ca un minzoc pus întîia oară la ham, făcînd așa ca numai prin transparența desăvîrșitei cuviințe să se întrevadă ceva lin văpaia dragostei mele. Am citit-o lui Panaiot și el a găsit că merge. Afară de asta încă o stavilă se punea între pasiunea mea și Minodora. Vărul ei uitase să-mi spună pînă acum că, între calitățile ideale ale zeiței mele din munții Pindului, era și aceea că ea nu știa carte. Alți ochi și altă gură trebuiau să-i citească scrisoarea mea. Înainte de a o iubi pe Minodora, îmi imaginasem o adorată nu numai frumoasă ca ea, deși n-o vedeam decît cu ochii minții, dar împodobită și cu darurile culturii cel puțin la nivelul meu de atunci. Altfel, cum ne-am fi putut îndrăgosti unul față de altul ! Ce-am fi putut vorbi amîndoi, ținîndu-ne mînă în mînă, dacă ea n-ar fi știut să discute cu mine marile probleme ce mă frămîntau ? Cine ar fi conceput dragostea la vîrsta aceea decît ca o polemică fermecătoare pe tema eternelor idei ale adolescenței ? Acum însă era cu totul altceva. Minodora, întruparea serafică a Macedoniei, silită de soartă să trăiască sub teroare samavolnică, refuzase cu eroism să învețe carte grecească. Era o victimă a împrejurărilor istorice vitrege. Dar analfabetismul ei nu însemna decît aderență dîrză la mîndria neamului ei și pentru aceasta era vrednică de iubit. Dragostea adevărată, cînd există, știe să născocească cauze pentru orice.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Cronica ideilor literare

Psihologia exilului

Despre exilul românesc nu există, cel puțin deocamdată, nici o imagine de ansamblu (sub forma unei sinteze de tip ideologic, istoric sau sociologic), nici o schiță măcar de portret moral. Din fericire, Titu Popescu, autor de nu mai puțin de opt lucrări de istorie a ideilor estetice românești, monografii și studii literare editate în țară, vine să umple, în bună parte, această lacună. A publicat recent în R.F.G., unde s-a stabilit ca refuziat în 1987, jurnalul primului său an de exilat politic : **Un an cît o speranță. Romanul unui azilant** (München, Carnetele Observator, 1989, 205 p.). Document uman, politic și literar de prim ordin. În general bine scris și cu o evidentă dezinvoltură, care contrastează în mod mai mult decît vădit cu stilul arid și abstract al lucrărilor anterioare.

Asistăm, de fapt, la nașterea unui nou autor : adept al sincerității și exprimării spontane și directe, cu noțiunea precisă a autenticității jurnalului intim, adesea liric și sentimental, cu urme încă inevitabile de „literatură". Este, repetăm, o plăcută surpriză. Noi înșine am afirmat (și cultivat chiar într-un fel) superioritatea acestui „gen literar" (expresie imperfectă, dar nu găsim încă o alta, cel puțin deocamdată, mai potrivită.). Cînd viața și existența istorică a epocii noastre cuprind atîtea tragedii și suferințe umane, „literatura pură" ni se pare mai totdeauna derizorie. Afară de cazul cînd, în contexte totalitare, ea nu exprimă o formă de rezistență și de contestare, singura posibilă în condiții date și bine definite.

Deci, Titu Popescu, proaspăt convertit — sub presiunea evenimentelor — la „literatura autenticității" ne oferă un „jurnal" scris „cu simțul autenticității documentare", un „document uman", cum foarte precis și lucid se exprimă în **Cuvînt înainte.** Textul — programatic — ar trebui citit în întregime într-atît este de precis, substanțial și semnificativ. Este, fără îndoială, una dintre cele mai bune pagini pe care le-am citit din literatura exilului românesc, în treacăt fie spus, foarte puțin cunoscută la noi și mai ales foarte inegală. Diletantismul, amatorismul și lipsa de experiență o mineză, din păcate, în bună parte. Căci nu trebuie să confundăm, nici în acest caz, punctele de vedere. „Ideile" acestei literaturi sunt și ale noastre. Cum sunt însă scrise și puse în pagină este o cu totul altă poveste...

Trebuie precizată în cîteva cuvinte și starea de spirit a lui Titu Popescu pe parcursul jurnalului său. El este încă, în mod evident, derutat și neclarificat sufletește, agitat și retrospectiv, sentimental si patetic, fără alt sprijin moral decît un mic grup de prieteni și, mai ales, al soției și familiei lăsate (dar nu abandonate) în țară. Jurnalul este o formă de eliberare și de redefinire interioară, de clarificare morală și reechilibrare sufletească. Exploziile sunt deci inevitabile. Autorul evocă de altfel „lirismul indispensabil", diferite „stări", vorbește insistent de „adevăr", „fidelitate" și „sinceritate". El are curajul candorii care dezarmează și a declarațiilor de dragoste care ne lasă melancolici. „Literatura tradițională" este cultivată încă în această zonă. Dar originalitatea reală a jurnalului stă în altă parte.

Am apreciat mai întîi — și într-un grad înalt — discreția angajamentului și a motivării politice. Nici o emfază și nici o retorică la Titu Popescu. Realism și onestitate. El recunoaște că a făcut în țară (ca noi toți de altfel) și un anumit „slalom" (p. 12) — cine contestă această situație absolut generală minte cu cinism — dar este fericit că „nu mai sunt chemat la ședințe, instruit și învățat cum să gîndesc și ce să simt, de cînd scriu fără nici o supraveghere exterioară, de cînd pot citi licit orice vreau" (p. 175). Mărturisirea, capitală, de refuz sincer și definitiv al ordinii totalitare, este strecurată fără ostentație și doar într-o pagină de recapitulare finală. De ce a „rămas" ? Fiindcă „nu se poate altfel" (p. 174). A ajuns pur și simplu la saturație și disperare, la limita capacității de răbdare. Refularea, inevitabilă, îl făcea în țară închis și posac, necomunicativ și uscat. Cînd l-am reîntîlnit la München, în iunie 1988, am avut revelația și satisfacția unui „alt" Titu Popescu : direct și comunicativ, chiar expansiv. Întîlnirea, imprevizibilă, este evocată în detalii (p. 159—161).

Centrul de greutate al cărții stă în altă parte : într-o lucidă, exactă și deloc înflorită definiție a exilului și a psihologiei lui. Mai mult chiar : intenția de demistificare este evidentă. Pentru prima dată, în acest gen de literatură, întîlnim definiții atît de exacte și de necomplezente : „Cine crede că exilul este o instituție filantropică sau o casă de sănătate a spiritului se înșeală" (p. 7—8). Sau : tipologia reacțiilor exilului față de noii „veniți", stabilită de Vasile C. Dumitrescu, editorul münchenez, experimentat, al ziarului **Curentul,** independent și onest : **„ignorare-contestare-anexare"** (p. 151, 161). Fără îndoială că azilul este **„o lume în lume, într-o altă lume, dar și o pierdere în lume".** Ceea ce face ca „romanul" unui „azilant" să fie nu **„radiografia unei agonii ci analiza unei speranțe"** (p. 8).

Aceeași luciditate critică definește și **„starea de anxietate și evaluarea deformată a realității"** după Titu Popescu simptomul unei adevărate alienări fericit denumită „sindromul azilantului". Este o pagină antologică (p. 172—173), pe care — sper — istoria literară o va reține. Așteptare și neliniște, obsesie și spaimă, cădere în gol și tenacitate a supraviețuirii, voință, tărie și tristețe continuă (rezumăm întreaga stare de spirit a jurnalului), singurătate și decepție, aceasta este în esență psihologia „azilantului", a „exilatului". La aceasta se adaugă și cele **„10 rețete pentru a eșua în mod cert în exilul politic românesc"** culese tot din **Curentul** (p. 132). Căci exilul, pentru mulți, foarte mulți, vorbind fără ipocrizie, este și un loc al ratării și nerealizării, al „bolii", urmată de **„internarea în libertate"** (p. 66). Nu este cazul lui Titu Popescu (dovadă, între altele, și această remarcabilă carte). Dar psihologia ratării incipiente și a spaimei de refuz al azilului după „interviul" cu autoritățile germane (pasaje de citit cu mare atenție de către toți eventualii amatori) este bine „prinsă" și scrisă cu pătrundere.

Trecem peste integrarea în activitățile politice ale exilului și eforturile sale (după unii ratate) de unificare, în presă și în comunitatea „religioasă" (capitole de real interes), peste stabilirea de noi relații și contacte intelectuale. Sub acest aspect, jurnalul lui Titu Popescu reprezintă o adevărată mină de informații inedite și, ceea ce este cel mai notabil, netrucate. Cunoaștem și noi, cîte ceva, prin contacte repetate și directe cu cercurile de emigranți din S.U.A., Paris și München. Nu este însă nici locul, nici timpul unor sincerități inoportune. Reținem doar notațiile (de reală finețe) despre transformările morale ale „azilantului" : eforturile sale de adaptare, reeducare de tip **self help,** debarasarea de prejudecăți, lupta continuă, denudarea morală : în această situație nu mai poți fi duplicitar (p. 98) și ipocrit. Măștile cad. Devii tu însuți, cu părți bune și rele. Am verificat această observație și în închisoare : cei „buni" au ieșit și mai buni, cei „răi" au ieșit și mai răi... Închisoarea și exilul sunt adevărate probe de inițiere în tine însuți.

Un comentariu aparte ar merita atitudinea lui Titu Popescu față de „țară" — toleranța este nota dominantă — despre scriitorul român în străinătate (p. 53), presa exilului (p. 139), drama renunțării la cărți și studiu (p. 24) și alte asemenea reacții tipice intelectualului român aruncat în lume. Ne-a plăcut adevărul acestei cărți, care ne-a instruit și ne-a îmbogățit cunoașterea unei realități dominată încă, din păcate, de prea multă mitologie și mistificare inocentă sau interesată. Nu mai vorbesc de „literatură"...

Adrian MARINO

O sută de ani de modernitate...

Neliniștea lui Macedonski fusese primul indiciu al apariției noii mentalități culturale în România. Oricît de șovăitor, mentorul cenaclului „Literatorul" și-a pus, la finele veacului al XIX-lea, problema raportului între convențiile artistice și tradiția culturală latentă..."

În sinteza critică din care am citat **(Istoria poeziei românești,** vol. III, Minerva, 1986), Mircea Scarlat era de părere că momentul „Literatorul" ar fi o răscruce pe traseul — pînă atunci linear — al poeziei românești. Cam după 1880, drumul creației poetice se bifurcă ; totul se va așeza, de acum înainte, sub steaua unei tensiuni între forțe opuse care devine în timp fatalitatea structurală a poeziei noastre. Cam între anii 1880 și 1916, polaritatea între tendința **clasicizantă** și cea **reformatoare** se consolidează. După aceea, reformatorii dau prilej de noi disocieri — căci există un spirit novator **schismatic** și un altul mai degrabă **temperat.** În sistema autorului, primul se acoperă cu „avangarda istorică" ; cel de-al doilea îmbracă haina unui „clasicism antiacademizant". Ceea ce revine la stabilirea automată a unui joc de forțe — urmărit pe tot parcursul analizelor — **între un clasicism academizant și un altul antiacademic.**

Pe de altă parte, echivalînd în bloc tendințele reformatoare cu modernismul, Mircea Scarlat distinge nuanțe noi în spectrul cromatic : un modernism ingenuu (reprezentat de Bacovia și care nu e tratat analitic în volum), un modernism doctrinar (avangarda) și, în fine, altul moderat (ilustrat de un Barbu, Blaga, Arghezi). Odată stabilite opozițiile de principiu criticul se arată interesat cu precădere de procesul „clasicizării modernismului", inaugurat între războaie și prelungit pînă după anii '70. „De la ispita clasicismului — explică autorul — s-a ajuns la clasicizarea atitudinii antiacademizante (cînd devine modă violentarea publicului poate fi considerată procedeu artistic de factură clasicizantă)". Se mai vorbește în carte de cultura „clasică" a lui Blaga, sau de temele din repertoriul clasicist de care face uz cîte un poet ca Philippide ; alteori, cînd se pomenește de „clasicizarea" lui Arghezi sau a lui Barbu, asta înseamnă, pur și simplu, că ei sînt acceptați drept mari poeți, eventual predați „în clasă" — la fel ca Eminescu, **Miorița,** Coșbuc sau **Meșterul Manole.** Nu e greu de văzut că, pînă la urmă, prin ajustări și nuanțări repetate, conceptele se diluează semantic, ajungînd să însemne „mai totul", adică „aproape nimic". În dorința firească de a fi consecvent cu propriile premise (abandonînd linearitatea istorică în beneficiul tipologiei) Mircea Scarlat înfruntă dificultăți pentru care nu e cu nimic vinovat. **Destinul sinuos al poeziei noastre a dus adesea la o veritabilă criză de concepte generice care, în mod paradoxal, capătă aspectul unei inflații terminologice.**

Ideea unui neoclasicism în plină eră modernistă s-a vînturat, pe la începutul secolului, la noi și aiurea. Cel puțin N. Davidescu și B. Fundoianu se cer amintiți, printre cei ce scriau atunci despre „clasicismul cel nou", plasîndu-l în ecuații derutante, uneori aiuritoare, cu simbolismul, romantismul, modernismul și tradiționalismul. Un lexicon, util și cîteodată amuzant, se poate întocmi din termenii pe care poetul român — mereu în vervă conceptuală — îi pune la bătaie, de cîte ori încearcă să nu facă figură de elefant în magazia cu fragile porțelanuri a literaturii noastre. E inutil să precizăm că mai totdeauna astfel de creatori, cuprinși de febră reflexivă, au pus în circulație monedă terminologică avînd acoperire exclusivă în fondul de lingouri ale propriei creații. (Deci fără circulație dincolo de granițele unui univers poetic anume).

Modernitatea a fost pretutindeni și de la început **cameleonică.** Și-a tot schimbat înfățișarea, punînd în dificultate pe interpreți. La noi, lucrurile s-au complicat considerabil, mai întîi datorită unui atașament afectiv special (justificat contextual) pentru tradiție și, pe urmă, ca o consecință a tot felul de întreruperi și reluări. Presimțită și anunțată într-adevăr după 1880, **Modernitatea** a însemnat pentru poetul român **libertatea de a se angaja pe orice drum, în căutarea limitelor poeticității ;** o cruciadă care a supus Cuvîntului ținuturi pînă atunci eks-centrice. Paralel cu impetuosul elan centrifug, devotamentul față de ideea națională, alimentează un interes mereu activ pentru tradiție. O tradiție care nu frînează elanul euristic al poetului și nu acționează drept canon opresiv. Un fel de diviziune a funcțiilor — între tradiționalism și modernism — se instalează în poezia românească dîndu-i timbrul de refrîntă particular. Universuri poetice de reputație tradiționalistă (Maniu, Pillat, Voiculescu ș.c.l.) **se nasc dintr-o meditație de factură modernă a autorului, pe marginea propriei producții poetice.** În astfel de cazuri tradiția devine o simplă **temă a poeziei.** Poeți cu conștiință autoreflexivă acută produc un fel de **meta-tradiționalism,** care se integrează firesc în rama tolerantă a unei **Modernități de structură.** Dacă tradiția a fost la noi mai ales un mit cultural, care n-a exilat pe poet de sub steaua modernității, atunci concepte generice precum „tradiționalist" sau „modernist" nu spun mai nimic despre alchimia poetică a unor Blaga, Fundoianu, Vinea Arghezi, Pillat, Barbu, Maniu și a altora. A supralicita concepte cum sînt clasicism sau romantism, asezonate, pentru circumstanță, cu prefixul **neo-,** produce o nebulozitate teoretică golită — prin extensia termenilor — de orice conținut semantic. De pildă, pentru Mircea Scarlat, Alexandru Philippide devine un „clasicizant", reprezentant al modernismului și, în plus, continuator al „romantismului poetului național". Concepte care au funcționat ca niște cecuri în alb, întotdeauna onorate la banca generoasă a modernității românești, mai mult încurcă decît servesc analizei de text.

După război și, mai ales, după o perioadă de hiatus, modernitatea reintră în matcă. Se petrec, firește, schimbări Dar **structura binară** rămîne în liniile sale generale nealterată. De o parte, valuri de neo-formule moderniste, acomodate cu ereditatea interbelică. De cealaltă, un tradiționalism care se stilizează continuu oscilînd între o prețiozitate decorativă și un anume fast de fibră liturgică. Asistăm la o vîrstă fastă a poeziei, care își continuă explorările în cele patru puncte cardinale ale limbajului. Calificativele generice rămîn, în continuare, nepertinente, fiind de altfel evitate de toate sintezele serioase ce s-au dedicat perioadei. Păstrîndu-și elasticitatea modernitatea își conservă, după război și vigoarea, rămînînd integratoare mobilă : sub noi înfățișări, **„la même jeanette..."**

În anii '80, sînt semne că ceva este pe cale să se schimbe. După aproximativ o sută de ani de modernitate, străbatem un moment de primenire a sensibilității ; se instalează un climat de despărțire a apelor asemănător — **mutatis muntadis —** cu cel invocat în deschiderea volumului lui Mircea Scarlat. Cea mai tînără promoție de creatori e cu ochii ațintiți spre un viitor care după toate aparențele, va pune, în fine, capăt Modernității. Se pun în circulație noi termeni — cum e cel de Postmodernism — care se cer acomodați cumva cu cei existenți. Fără să aibă de la început acoperire în substanță poetică palpabilă, postmodernismul intră în arsenalele critice, producînd **o curioasă iluzie retrospectivă.** O atitudine **recuperatoare** — semnalînd adeziunea criticii noastre la spiritul postmodernismului, tinde să asimileze orice simpton de toleranță și de antireducționism, din trecut, cu postmodernismul. În cartea lui Mircea Scarlat, citim că, în anul de grație 1930, cu volumul **Privelești,** B. Fundoianu „inaugurează în literatura română postmodernismul", în accepția de categorie spirituală în care Eco avea să folosească termenul cincizeci de ani mai tîrziu. Manifestările ce pot fi integrate categoriei postmodernismului — precizează autorul — vor coexista multă vreme cu cele moderniste.

Iată un caz curios de **postmodernism premodern,** care succede avangardei și însoțește modernismul, urmînd, după aceea să-l substituie. Fiind însoțit — cel puțin în domeniul literaturii — de un mare semn de întrebare, Postmodernismul e un concept **de relație** (ca postimpresionismul, postkantianismul) și, deci, nu poate fi transformat într-un concept tipologic, cu mare mobilitate în timp, (ca barocul, de pildă). Cînd numește Postmodernismul „categorie spirituală" Eco vrea să spună că vede în el altceva decît o formulă de creație concretă sau un program estetic, ci mai curînd, o „stare de spirit" sau o alură larg-culturală.

Tendința de proiecție retroactivă probează că la noi, ca pretutindeni, pînă a deveni o formulă creatoare roditoare, Postmodernismul s-a instalat în discursul și în dioptriile criticilor. Ca să mai luăm un exemplu interesant și semnificativ, în articolele semnate în numere succesive din „Steaua", reluate apoi într-un volum de **Teme (O ușă abia întredeschisă),** Nicolae Manolescu împinge îndărăt momentul „de prag" descoperind semnalmentele Postmodernismului deja la poeții din generația '60. Dacă ținem seama că și tinerii poeți de azi îl revendică drept etichetă generică, Postmodernismul devine numitorul comun al unei formule de creație în care B. Fundoianu se simte în largul său, alături de Barbu, de Arghezi, de Mircea Ivănescu sau de Mircea Cărtărescu.

Ca orice altă generație poetică, „promoția '80" este și o ficțiune euristică. Ea își are spiritele sale înclinate către inerție ca și pe cele predispuse cu precădere spre schimbare. Întîlnim și printre cei mai tineri poeți de azi perechi tipologice („îngerul și demonul" — „Modernistul și avangardistul" de care vorbește Nicolae Manolescu).

În poezia românească de azi, germenii schimbării încoltesc de fapt deopotrivă în universurile unor creatori de vîrste și din promoții diferite : Marin Sorescu, dar și Mircea Dinescu, sau Mircea Cărtărescu, de pildă. Toți trei sînt poeți versatili, politropici și, înainte de orice, disponibilitatea lor îi predispune să realizeze echilibrul utopic între contrarii visat de Postmodernism. De umoare schimbătoare, trecînd lesne de la o voce la alta, de la versul lustrit la o poezie care își îngăduie licențele prozei, scriind pe rînd și cu unghia demonică și cu cea îngerească, ei conferă discursului poetic **„impuritatea"** densă în care postmodernitatea caută neobosită grăuntele aurifer al sintezei.

Într-o poezie ca a noastră — unde modernitatea a fost întotdeauna tolerantă, recuperatoare — **atitudinea față de tradiție** (pe care, spre exemplu Mircea Scarlat o invocă spre a taxa pe Fundoianu de postmodernist) **nu e un criteriu eficace în eliberarea atestatului de postmodernitate.** (Decît cu riscul de a înregimenta mai toată modernitatea românească sub genericul unui... postmodernist protocronic.) Mult mai semnificativă se dovedește, în schimb, relația poetului cu **Publicul** — pe care modernistul, cînd nu-l descalifică de-a dreptul îl uită, plecînd să vînture de unul singur lumile limbajului. În cetatea postmodernă a poeziei, lumea se va îmbulzi la răspîntii, în timp ce poetul, cu știința limitei înguste cît firul de păr care desparte delectabilul de **kitsch,** va face tot ce-i stă în putere ca „să placă".

Poate că încă o bucată bună de vreme Poezia va rămîne „liminară". Poetul va mai zăbovi în răscruci, înainte de a se așterne hotărît unui drum nou... E sigur însă de pe acum că el nu se mai lasă fermecat de Janeta care, vreme de o sută de ani, s-a priceput să fie mereu nouă și ispititoare doar schimbîndu-și întruna boneta.

Monica SPIRIDON

Inedit :

LITURGHIA COSMICĂ

Doamne, lucrarea pe care ai început-o
cu mine
Simt că nu se va sfîrși aici și cu
moarte :
Slujesc în alaiaul unei uriașe liturghii
streine
Și nu mă poate opri în el și pentru sine
Acest pămînt îndatorat doară să mă
poarte.
Îl calc numai — tîndă cu lespezi puține —
Lapăd în el strae de rînd, îmbrac
pe cele divine
Și trec cu alaiul tău spre altar
mai departe
La înspăimîntător de dulcea-mpărăție
a-ntreg cosmosului
Cu Tine.

Miercuri, 30 aprilie 1958
București

V. VOICULESCU

Profira Sadoveanu — *Destăinuiri*

Nenumărate cuvinte, o certifică dicționarele, sînt polisemice. Unul dintre atîtea, e „destăinuire". El poate însemna „a da la iveală o taină, un gînd ascuns; a-și da pe față gîndurile sau sentimentele, a-și descărca sufletul de un gînd apăsător". Verbul mai poate însemna „a dezvălui", „a divulga", iar substantivul să echivaleze cu „mărturisire", „spovedanie".

Ce statut are într-un atare context, cuvîntul *Destăinuiri* pus de Profira Sadoveanu, pe foaia de titlu a recentei cărți apărută la Editura Eminescu ? Conotațiile lui sînt și multiple și, mai ales, policrome și obsedante ca univers afectiv, și simbolizante prin cutare sau cutare detaliu situațional, personalizante mereu prin litotă și hiperbolă.

Profira Sadoveanu nu „dezvăluie" cine știe ce taine care să modifice imaginea prin consens configurată, a *Tatălui,* a „prietenilor" acestuia și a ei înșeși. *Destăinuirile* completează argumentele unui profil desenat ca portret-robot de diferiți interpreți, cu episoade inedite, coroborante. Memoria ei, prin excelență afectivă, izolează involuntar, o amintire, un moment definitoriu, sub aspect strict autobiografic, un fapt care confirmă prin detaliul evocat, fizionomia fizică și spirituală unanim acreditată a personajului trecut, referențial, în constelația figurilor legendare. Despre care se vorbește cu simpatie, cu prietenie, cu dragoste. Legendare, aproximante, învăluite în aura excepției și a tainelor, pentru mulți iubitori de literatură, seduși de demonul cunoașterii critice a operelor și a autorilor acestora. Opere și autori familiari însă Profirei Sadoveanu. Texte și ființe intrate, referențiar, în „geografia" sa sentimentală. Mai exact spus, în *arhiva* sa *afectivă.* Arhivă care păstrează, în imanență superbul sentiment al prieteniei. Sub acolada căruia se întîlnesc, printre alții, Topîrceanu, Demostene Botez, Izabela Sadoveanu, Ion Marin Sadoveanu, Ion Dragoslav, Panait Istrati, Lucia Mantu, George Lesnea, Ștefana Velisar Teodoreanu, Mihai Ralea, dar peste toți și toate, statura patronală, iradiantă, maiestuoasă a lui Mihail Sadoveanu, tatăl, sfetnicul, taciturnul, hîtrul, gospodarul, autoritarul, sensibilul și înțeleptul gînditor, cronicar al sensibilității românești, al cărui „bibliotecar", spre a-i cita funcția familială asumată din anii adolescenței, se recunoaște și azi Profira Sadoveanu. Distilant vorbind, *Destăinuirile,* aduc în scenă ca protagonistă memoria asupra vieții trăite și, ca martori, parteneri, figuranți, pe cei care în imprevizibilul impact al eului cu trecutul ies la suprafață. Ca adevăruri existențiale. *Adevăruri-martor,* dar și *adevăruri-pretext.* Pentru că Profira Sadoveanu destăinuindu-se, divulgă, se autodivulgă, relatează, ca nu știu care conviv la *Hanul Ancuței* o „istorie" sau alta despre un erou intrat în istorie și care poartă numele de Mihai Sadoveanu. Surprins în „halat și papuci", în costum de vînător ori de pescar, în ambianța unei atmosfere guvernate de ideea de familie, de, aș zice, concretețea celui de *lar* protector, suveran sugerat de „șarpele casei", de disciplina și rațiunea înțelegere a realității în conexiunile sale.

Cel de al doilea capitol al *Destăinuirilor* e intitulat *Popasuri sadoveniene.* Are, prin natura lui compozită, valoarea unor *anexe* la mărturii depuse anterior. Le-aș echivala, ca substanță, acestora. Pentru simplul motiv că laitmotivul cărții polisemic intitulată *Destăinuiri,* e omul Sadoveanu și „bibliotecara" lui, Profira Sadoveanu. Prin detaliile comunicate, prin așezarea lor în încrengături particularizante, prin caracterul afectiv al *mărturisirilor,* volumul semnat de fiica devotată a marelui, complexului și atît de personal stilizantului rostitor al limbii române, avînd în repertoriu zbuciumat și eroica noastră istorie, se adaugă nu puținelor, datorate altora, căutătoare ale *eului sadovenian.* Evident, „destăinuirile" Profirei, incomplete, dar complinibile în orizontul altora, nu modifică, la modul esențial, imaginea *omului* Sadoveanu. O nuanțează doar din perspectiva fiicei iubitoare și comprehensive. Pentru care *opera* este expresia eului auctorial, om, dincolo de orice aprehensiuni.

Destăinuiri e o carte de amintiri, redactate la masa reporterului (pseudonim) Valer Donea, de altădată, și a octogenarei poete și prozatoare, prea puțin luată în seamă azi. Meritele ei, măcar memorialistice, rămîn indubitabile. Cercetătorii trecutului relativ apropiat nu o pot ignora. Dimpotrivă.

Aurel MARTIN

Kundera și arta romanului

Scriitorul ceh Milan Kundera s-a născut în anul 1929 la Brno, în familia muzicologului Ludvik Kundera, profesor la Academia de arte frumoase Janacek (JAMU) din acest oraș. A făcut el însuși studii muzicale la aceeași academie, fiind pînă la vîrsta de 25 de ani, după propria mărturisire, mult mai atras de această artă decît de literatură. După terminarea Conservatorului, și-a continua studiile la Praga la Academia de artă cinematografică (FAMU), în cadrul căreia, după absolvire, a ocupat timp de mai mulți ani postul de docent de literatură universală.

Milan Kundera a intrat în literatură avînd un ideal artistic de tip renascentist, sinteză de senzualitate existențială și artistică, singurul care, credea el, îi putea permite omului să se realizeze plenar. Maeștrii lui din literatura cehă au fost, pe linia afinităților elective, poetul Vitezslav Nezval și prozatorul Vl. Vancura, despre care a scris în mai multe rînduri.

A debutat ca poet cu volumul Omul — vastă grădină (1953). Chiar titlul volumului cuprindea un program și o provocare, cartea în ansamblul ei fiind o pledoarie pentru salvarea complexității și proteismului omenesc, amenințate de constrîngeri ideologice simplificatoare. Tot ca o provocare a fost resimțit și volumul Monologuri (1957), axat pe tema erotismului. A autorului fiindu-i imputată, într-o epo- fost receptat cu reticență de critică, că de idilism revoluționar, sentimentele de amărăciune și deziluzie de care erosul nu este scutit.

De altfel, Kundera a șocat și a contrariat cu fiecare carte nou apărută. După receptarea furtunoasă a volumelor de poezie care-l impuseseră ca poet neconformist, a încetat complet să mai scrie versuri. A debutat ca dramaturg, cu piesa Proprietarii cheilor (1962), în care spiritul mic-burghez era prezentat ca o constantă a sufletului omenesc, și ca eseist (Arta romanului. 1960), reinnodînd cel dintîi cu tradiția (întreruptă de la F.X. Salda) a eseului literar.

Al treilea debut, dacă-l putem numi așa, și ultimul, a fost cel în proză, cu ciclul de povestiri. Iubiri caraghioase (1965) și cu romanul Gluma (1967). Gluma (adică jocul) e în lumea comportamentului manipulat una din puținele posibilități, care îi permite omului să se sustragă ordinii stabilite în care se mișcă și să devină pentru o clipă un soi de demiurg. Dar viața e crudă, sau doar ironică, gluma scapă controlului autorului ei și-l conduce pe acest „zeu melancolic". (Eu, zeul melancolic e titlul uneia dintre povestiri) la consecințe imprevizibile și nedorite de el (ridicole, tragicomice sau chiar tragice). Astfel, ca să dăm un singur exemplu, tinerii îndrăgostiți din povestirea Autostopul modifică în jocul lor de-a autostopul nu numai direcția călătoriei, ci și direcția iubirii lor. Începînd să joace jocul eroticii cinice, sînt prinși în mecanismul acesteia, care nu le mai permite întoarcerea.

Evidenta euforie creatoare care străbate proza lui Kundera nu trebuie confundată cu o euforie a perspectivei ei filosofice. Opera sa de maturitate a pierdut siguranța idealului renascentist nezvalian. Tot mai des omul apare în mijlocul lumii confruntat cu absurdul, căci lumea nu e condusă, așa cum părea, de rațiune. În lumea aceasta *nimic nu se poate îndrepta*, pentru că vinovăția rămîne nepedepsită, în timp ce nevinovăția e considerată vinovată. Singurul factor care subsistă e timpul, iar timpul poate aduce uitarea. Deși proza lui Kundera are caracter intelectual, el nu ocolește narațiunea. Dimpotrivă. Intelectualitatea se manifestă în prozele lui în special prin pasajele reflexive care alternează cu cele epice și prin distanțarea ironică față de faptele relatate. „Îmi place în literatură intelectul neascuns, care se manifestă fie prin reflexivitate, fie prin analiză sau jocul combinațiilor" scria prozatorul încă prin deceniul al șaselea.

Anul 1968 a produs o falie în viața omului și artistului Kundera. Între invazia sovietică, care a marcat sfîrșitul „primăverii de la Praga" și stabilirea în Franța în 1975, Kundera, care a fost unul din artiștii reprezentativi ai acestei prime încercări de a se da față umană socialismului, a trecut printr-o perioadă destul de dramatică, trăind coșmarul existențial de a fi considerat dușman în propria țară și de a fi tratat în consecință (eliminat din profesiune, împiedicat să publice, supravegheat, anchetat, amenințat chiar cu exterminarea).

Simona CIOCULESCU

Democrație pură și democrație originală

(Dialog despre străbunii noștrii romani)

El : Străbunii noștri romani — îmi spunea un confrate — harnici, drepți, viteji, se născuseră cu o obsesie ciudată, anume că delațiunea sau cum se mai spune pe la noi, turnătoria, ar fi o maladie gravă a umanității, care trebuie să fie extirpată, smulsă din sînul poporului, izolată. Drept pentru care au promulgat o lege conform căreia delatorii erau exilați, izgoniți din cetate.

Eu : Colosală măsură — zic — nu mă pot opri să-i admir pentru o asemenea idee. Ce virtute, ce morală...

El : Crezi ? Să fie așa o mare virtute ? Eu, unul, mă îndoiesc, ba uneori o socotesc mai curînd o îngustime de spirit ; chiar o îngustime morală, cum și mai clar îmi apare în cazul similar, dar mai barbar încă, al spartanilor, care își suprimau copiii, numai pentru că se născuseră nițel mai pociți, sau mai debili, că nu rezistau la proba idealului lor de **frumos**, un frumos vulgar, pur fizic... Să iei dreptul la viață unor oameni, înainte de a le verifica aptitudinile, calitățile, inteligența, forța de creație atît de necesare societății. Căci prin ce era mai util unul frumos, atletic, dar prost sau nătărău, decît unul mai pocit, dar genial ca artist, filozof, om de știință ? Vezi, maladiile cele fizice, dar și cele psihice (ca delațiunea) pot fi adesea „benefice", cum spunea un filozof de-al nostru... Ce-ar fi fost Europa fără Socrate (urît pre din afară dar frumos pre dinlăuntru), fără Esop, fără Demostene bîlbîitul (noroc că s-a născut la Atena), fără Leopardi, fără Marat — revoluționarul, chiar fără Danton (nici el nu pica de frumos) etc. ? Ar fi fost o Europă fără artă, fără filozofie, fără înțelepciune, fără libertățile de la 1789...

Eu : Așa-i ! Dar vezi, eu mă gîndesc la delațiune)... Încercam să-mi imaginez cum trăiau străbunii noștri romani, cum vorbeau ei deschis unul cu altul, cum criticau sau chiar înjurau stăpînirea, fără teama că se află și suportă consecințele etc.... Să ai încredere totală în tată, în frate, în muiere, în copil, chiar în prieteni și colegi, ce poate fi mai frumos ? Să nu te temi că despărțindu-te de semenul tău, el se va duce năpristan să te toarne la stăpînire ; mai mult —, și ce sublim — să fii sigur că de-ar face-o, nu tu vei fi cel pedepsit, ci el va fi izgonit din țară pentru totdeauna... Ce nevoie am fi avut acum de o asemenea lege cît de ușor am fi intrat în democratica, libera Europă... ?

El : Oare ? Eu nu sînt chiar așa convins... Că, la o adică, ce mare brînză au făcut și străbunii noștri romani înainte de a instituționaliza turnătoria ? E drept, cînd porneau la război, nu se opreau pînă ce nu puneau piciorul pe grumazul dușmanului... Pe urmă însă, îl lăsau în plata domnului și se întorceau la plug, la aratul lor ; dușmanul iar venea peste ei, și iarăși o luau de la capăt cu războiul... Dar pe plan intern ? Vreo 700 de ani au stat pe loc, certîndu-se unii cu alții, în Senat sau în piață ; plecau acasă și nu hotărau nimic de vreun folos mai acătări... În frunte n-aveau unul, ci doi consuli, care se contraziceau în continuu se bîrfeau apoi prin spate, fără să afle unul ce zice altul, că turnătoria era exclusă din cetate... Nu știa stînga ce făcea dreapta... La un moment istoric, apar niște minți mai luminate, precum, Cezar, Crasus, Pompei, care erau prieteni, cumnați, socri, tot felul de rudenie între ei, dar care, oameni cu simțul nuanței, nu pregetau să se urmărească unii pe alții de la mari distanțe, cu tot frățescul lor triumvirat. Aceștia, îndeosebi Cezar, și-au dat seama că simplismul democraticelor capete senatoriale ține Roma pe loc, n-o lasă să se extindă în toată puterea ei. Tot el a început să tragă cu urechea pe la băștinașii din Galia, din Egipt, Spania, să-i mai dezbine. O murdărie, vei spune, și din partea lui, și din partea acelora... Da, o murdărie, dar și ceva în plus... Privind dialectic (vezi că termenul e grecesc) nimic nu e întru totul curat — murdar ! Delațiunea desigur, e o maladie, însă ca orice maladie este și „benefică" ! Într-un fel, turnătoria echivalează cu un sistem de transmitere a informației dintr-o parte în alta, iar prin asta, cu un mod de cunoaștere reciprocă, de transfer al valorilor, ideilor, deci de apropiere între indivizi și națiuni. Ce folos dacă eu gîndesc una, tu gîndești alta, dar nu ne cunoaștem unul altuia gîndurile ? De altfel, chiar Cezar, deformat încă de prejudecățile străbunilor noștri n-a înțeles valoarea acestui principiu, sau a înțeles anapoda : cînd unul îi aduce plocon capul lui Pompei, în loc să-l răsplătească regește, îl dă pe mîna călăului... Ce distanță pînă la înțelepciunea împăraților de mai tîrziu, care din delatori vor face sfetnici, iar din trădători — bravi cetățeni romani.

Eu : Așa o fi ! Totuși, mai alaltăieri, am avut un vis de coșmar ! Reținusem dintr-un recent interviu al președintelui României, că numărul ofițerilor din Direcția Securității se ridica pe vremea dictaturii la 15 000. Cifra în sine, ca orice cifră, nu spunea nimic. Imaginația mea, trează, nu broda nimic pe marginea acestei cifre. Noaptea însă am un vis, ior visele te aduc uneori mai aproape de realitate. Simplu spus, făceam legătura între cifra respectivă și cifrele divulgate de generalul fugit cu 12 ani în urmă în America. El spunea că fiecare ofițer avea drept sarcină să coopteze 50 de turnători din rîndurile partidului comunist și încă 50 fără de partid. Fac o scurtă socoteală și-mi dă un milion și jumătate de turnători. Cum generalul trăia într-o epocă preistorică față de sistemul din ultimii ani al securității, mă gîndesc că numărul delatorilor trebuie să se fi dublat de la plecarea lui, deci erau la vreo trei milioane. Și-acum iată partea plastică a visului : se făcea că mă aflam într-un șuvoi de lume, în mișcare, îmbrînceală, agitație, cu lozinci răsunătoare : „Trăiască libertatea !", „Vivat democrația !"... Atunci mi-au venit în minte cifrele de mai sus și m-am văzut aruncat într-un ocean de oameni care puțin mai înainte se ocupaseră cu orice altceva decît să stea cu gîndul la libertate și democrație... Și culmea, îi cunoșteam, pe cîțiva dintre ei, aceștia strigau mai tare și mă fixau cu mînie : „Sus libertatea ! „Vivat democrația !"... M-am trezit leoarcă de sudoare și țipînd în disperare : Quo vadis, Domine ?"

El : ești și mata, ca toți tinerii, virtuos, dar nerealist, nepractic. Or, politica ține de acțiune, de fapte, pragmatice. Ea trebuie să realizeze un scop și o face, conform dictonului, indiferent cu ce mijloace ; iar mijlocul cel mai sigur, în politică noastră cel puțin, este această masă numeroasă, pe care mata, din idealism, ești înclinat s-o desconsideri. Se cunoaște eficiența ei în regimul totalitar. Ai să rîzi, dar ea s-a dovedit încă mai utilă, o adevărată mană cerească în constituirea unui regim pluralist ! Cum crezi mata, că poți trece peste noapte de la cea mai solidă dictatură, la opusul ei, sistemul pluripartit ? Numai printr-un articol al guvernului provizoriu ? S-au găsit, într-adevăr, pe undeva, cîțiva bătrîni, cu oarecari tradiții prin familie, care să conducă partidele istorice. S-au mai găsit un număr de oameni care să se înscrie în ele. S-au încropit, mai inspirate, sau mai puțin inspirate, și niște programe politice. Clasa de care vorbim era cît pe ce să rămînă pe dinafară. Toți gîndeam ca străbunii matale romani, nu să-i izgonim peste granită (de altfel, cine i-ar primi, decît poate să creăm o țară pentru ei, în vreo insulă goală din Pacific, dacă mai există așa ceva) dar cereau să se publice listele de informatori, pentru a fi cunoscuți în viața socială. Însuși partidul de guvernămînt era să facă această greșeală. Las la o parte c-ar fi fost o faptă imorală (noi sîntem creștini, nu păgîni, precum străbunii noștri, iar în fața dumnezeului creștin nu e nici un individ mai păcătos decît altul) dar ar fi fost și o mare eroare politică. Viața pluralistă pretinde agitație, mișcare, demonstrații, mitinguri pe străzi, în piețe, în parcuri, cum să le organizezi cu puținii oameni corecți cîți au rămas prin cetate ? Că doar n-o să-și lase țăranul cele cîteva orătănii din curte, și-așa hămesite, ca să vină să strige lozinci cu partidele pe stradă ? Partidele însă, cel de guvernămînt, dar și cele numeroase din opoziție, s-au dezmeticit la timp : au văzut că această clasă de care vorbim este prin excelență o clasă politică, numai bună pentru viața agitată, pluripartitistă. O pătură în mișcare, aptă de mobilizare a maselor la mitinguri, la coruri ideologice, bună de provocări și de informări în tabăra adversarului etc. Atunci porțile i-au fost larg deschise în rîndurile partidelor, încît viața noastră politică s-a umplut de spiritul viu, activ, neastîmpărat al acestei clase care se dovedește salutară. Partidele nu mai zac în vegetare, programele lor sînt reclamate pe la toate colțurile străzii, Europa însăși e uimită de cîtă mobilitate, confruntare vie, care se mai lasă și cu sînge (să fie mai elocventă) s-a ivit deodată în buna, dar după unii, stătuta noastră națiune. Ai mai auzit mata, în ultima vreme ca vreun partid de la guvern ori din opoziție, sau vreo altă organizație, să mai reclame listele informatorilor ?

Eu : Bine, sigur, ...dar ce democrație...

El : Ai răbdare, nu te mai grăbi ! Toate se rezolvă de minune ! Așa cade și posaca observație a reputatului nostru politolog, conform căreia nu vom realiza curînd economia de piață, întrucît n-am avea o clasă de mijloc. Iată clasa noastră de mijloc, una încă mai eficientă decît aceea la care se gîndea d-sa, care dă consultații pe tot mapamondul, dar nu-și cunoaște situația de-acasă. Această clasă are și-un pic de cheag material, agonisit din muncile ei delicate, practicate ani și zeci de ani... Este dispusă să și-l sporească, iar pentru asta să se lanseze în speculațiuni de piață, în comerț, în industrie, în cultură. Da, în cultură, căci și cultura trebuie să treacă la noul sistem de viață, deci și ea a fost înțeleaptă să-i primească din gros în rîndurile intelectualității (bașca acei cîți mai erau dinainte), în presă, în uniuni de creație, în comerțul cu cartea etc.... Da, iată clasa providențială, iată clasa de mijloc. Iată în fine, cum se poate realiza dintr-un foc democrația, o democrație **pură**, cum o vor unii, pe deasupra și originală, cum o planifică alții, fără să-și dea seama, în inocența lor, că s-a și realizat.

Eu : (M-am lăsat copleșit în fotoliu, rușinat de simplismul, de naivitatea gîndurilor mele).

Marian VASILE

Prezențe politice actuale

Radu Câmpeanu

Așa a fost... (II)

Totul a început în sala cinematografului „Scala", unde generalul Rădescu a încercat să se adreseze oamenilor. După cuvîntul proaspătului șef de guvern, urma să ne îndreptăm cu toții spre Piața Palatului, unde avea să se desfășoare o adunare populară. În ce ne privește, pregătisem cu multă grijă totul. Și lansasem două sloganuri — „Libertate", ca și „Regele și Patria".

Rădescu a vorbit cu mult curaj, făcînd aluzie la cei „fără neam și Dumnezeu", vizîndu-i pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe Ana Pauker, pe Bodnăraș. Iar după ieșirea noastră din sala cinematografului „Scala", manifestația populară din Piața Palatului a fost, de fapt, un succes. Tentativa de a împrăștia mulțimile prin organizarea unor comandouri de comuniști a eșuat. Nu peste mult însă, la 26 februarie, în aceeași Piață a Palatului și în cadrul unei manifestații asemănătoare, s-a tras în noi. După care, tot noi, victimele din stradă, am fost considerați agresorii.

Și a venit la putere guvernul de jalnică amintire al lui Petru Groza. Apoi dictatura lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, crud asasin, care și-a suprimat pînă și tovarășii cu care pornise la drum.

În continuare, partidele politice sunt dizolvate. Membrii lor fruntași aruncați în temnițe. Supuși torturilor. Unii dintre ei n-au mai văzut lumina soarelui. Și nimeni n-a mai dormit liniștit în casa lui. Dubele negre circulau necontenit. Ziua, dar mai ales noaptea. Opreau în fața vreunei case și smulgeau brutal fie o personalitate politică, fie un om de cultură. Cu ochelari negri, victima era pornită spre o destinație necunoscută. De fapt, ajungea într-una dintre cumplitele pușcării de la Jilava, Aiud, Rîmnicul-Sărat, Pitești, Craiova. Ajungea la Midia. Și pe întreg traseul Canalului Dunăre—Marea Neagră. „Gulagul" românesc de tip stalinist s-a organizat prompt și a dispus de cele mai perfecționate instrumente de tortură. Este drept, numai așa a putut rămîne la putere regimul comunist. Numai așa n-a putut fi răsturnat. Fiindcă reacția de împotrivire a țării au fost puternică. De aici și numărul turburător de mare al patrioților, conducătorilor politici, cărturari, filosofi și artiști, țărani — o, mai ales chinuiții țărani ! — „abonați" ai acestor locuri de tortură.

Nu m-am potolit. N-am încetat să cred că „tăvălugul", ca și năruirea a tot ce aveam mai valoros ar fi putut fi oprite. Am continuat să mă bat. Și, firesc, am fost, la rîndu-mi, încarcerat. Mai întîi, în beciurile de la Jilava. Apoi, „la secret" în pușcăria craioveană. Și, în continuare, la Pitești și la Midia...

Dar despre anii lungi de tortură morală și fizică petrecuți în celulă și la muncă forțată, într-un alt capitol. De asemenea, despre ziua de 8 noiembrie 1945, despre care aici n-am pomenit, aș vrea să vorbesc pe larg, cu al prilej. S-a desfășurat atunci cea mai mare demonstrație anticomunistă din epocă. Iar ca președinte al comitetului studențesc, am fost factor de bază al acțiunii.

Milan Kundera

Moștenirea defăimată a lui Cervantes (V)

E aproape o jumătate de secol de cînd istoria romanului s-a oprit în imperiul comunismului rus. Este un eveniment enorm, dată fiind măreția romanului rus de la Gogol la Biely. Moartea romanului nu este deci o idee fantezistă. Ea a avut deja loc. Și știm acum cum moare romanul : el nu dispare ; el cade în afara propriei istorii. Moartea lui se petrece deci calm, neobservată, și nu scandalizează pe nimeni.

8. Dar oare romanul nu ajunge la capătul drumului chiar prin propria sa logică interioară ? Nu și-a exploatat el deja toate posibilitățile, toate cunoștințele și toate formele ? Am auzit comparîndu-se istoria lui cu minele de cărbune de multă vreme secătuite. Dar nu seamănă ea mai degrabă cu cimitirul ocaziilor ratate, al apelurilor neauzite ?

Există patru apeluri la care sînt în mod special sensibil.

Apelul jocului — Tristrem Shandy de Laurence Sterne, și **Jacques Fatalistul** de Denis Diderot îmi par astăzi cele mai mari opere românești ale secolului al XVIII-lea, două romane concepute ca un joc grandios. Sînt două culmi ale lejerității niciodată atinse nici înainte, nici după aceea. Romanul ulterior s-a lăsat încătușat de imperativul verosimilității, de decorul realist, de rigoarea cronologiei. El a abandonat posibilitățile conținute de aceste două capodopere, care erau în măsură de a fonda o altă evoluție a romanului decît cea cunoscută (da, se poate imagina de asemenea o altă istorie a romanului european...).

Apelul visului — Imaginația adormită a secolului al XIX-lea a fost brusc deșteptată de Franz Kafka, care a reușit ceea ce suprarealiștii au postulat după el fără să împlinească cu adevărat : fuziunea visului cu realul. De fapt, este o veche ambiție estetică a romanului, presimțită încă de Novalis, dar care pretinde arta unei alchimii pe care doar Kafka a descoperit-o o sută de ani mai tîrziu. Această enormă descoperire este mai puțin încheierea unei evoluții cît uvertura neașteptată care dă de știre că romanul este locul unde imaginația poate exploda ca într-un vin și că el se poate elibera de imperativul aparent ineluctabil al verosimilității.

Apelul gîndirii — Musil și Broch au permis intrarea în scena romanului a unei inteligențe suverane și strălucitoare. Nu pentru a transforma romanul în filozofie, ci pentru a mobiliza — pe baza narațiunii — toate mijloacele, raționale și iraționale, narative și meditative, susceptibile să lumineze ființa omului ; să facă din roman suprema sinteză intelectuală. Fapta lor e oare încheierea romanului sau, mai de grabă, invitația la o lungă călătorie ?

Apelul timpului — Perioada **paradoxurilor terminale** incită romancierul să nu mai limiteze problema timpului la problema prustiană a memoriei personale, ci să o lărgească la enigma timpului colectiv, a timpului Europei, a Europei care se întoarce pentru a-și privi trecutul, pentru a-și face bilanțul, pentru a-și percepe istoria, asemenea unui om bătrîn care-și percepe dintr-o singură privire propria viață viață trecută. De unde dorința de a depăși limitele temporale ale unei vieți individuale între cre fusese cantonat pînă atunci romanul și de a face să intre în spațiul său mai multe epoci istorice (Aragon și Fuentes au încercat-o deja).

Dar nu vreau să profetizez în legătură cu căile viitoare ale romanului despre care nu știu nimic ; vreau să spun doar : dacă romanul trebuie într-adevăr să dispară, nu o va face pentru că ar fi la capătul forțelor sale, ci pentru că se află într-o lume care nu mai este a lui.

9. Unificarea istoriei planetei, acest vis umanist a cărui împlinire Dumnezeu a permis-o răutăcios, este însoțită de un proces de reducție vertiginoasă. E adevărat că termitele reducției rod dintotdeauna viața omenească : chiar și iubirea cea mai mare sfîrșește prin a fi redusă la un schelet de amintiri plăpînde. Dar caracterul societății moderne întărește monstruos acest blestem : viața omului e redusă la lupta politică, iar aceasta la confruntarea a doar două mari puteri planetare. Omul se găsește într-o adevărată **viltoare a reducției,** în care „lumea vieții" de care vorbea Husserl se întunecă în mod fatal și în care ființa cade în uitare.

Or, dacă rațiunea de a fi a romanului este de a ține „lumea vieții" sub un fascicul de lumină permanent și de a ne proteja contra „uitării ființei", atunci existența romanului nu e astăzi mai necesară ca niciodată ?

Petru Țuțea

(urmare din pag. 1)

tru adevăr. Pasiunea pentru adevăr nu duce la adevăr. Este ceea ce spune și Newton. Întrebat cum a descoperit legea gravitației universale, a răspuns simplu : „Am fost inspirat !"

De ce am fost arestat ? De ce am fost chinuit ? Pentru că eram un conservator. Așadar un anticomunist. Și asta, mai ales atunci cînd comuniștii români au ancorat, slugarnic, în spațiul sovietic.

Consider că un om politic trebuie să fie un învățător. Un partid politic trebuie să educe masele.

Eu mă consider liberal. Și cred că am fost întotdeauna liberal. Iar astăzi, sunt mîndru că fac parte din partidul liberal.

Liberalismul înseamnă elitism (În timp ce Iliescu este antielitist).

La noi, liberalii sunt creatorii României moderne.

Capitalismul — expresia concretă a gîndirii liberale — este un sistem aristocratic. Bogățiile unui spațiu etnic sau supra-etnic, deci mondial, fiind în stăpînirea unei minorități selectate.

Nu este de mirare, așadar, că, în lumea miliardarilor americani, toate clasele sociale trăiesc mult mai bine decît în lumea egalitară sovietică.

În cursul unei anchete, la securitate (numai aici am stat trei ani !) mi s-a imputat, între altele, un răspuns dat de mine, într-un salon. Cînd o doamnă m-a întrebat ce meserie am, am răspuns că sunt de profesie **român.**

— Asta este o meserie ? — m-a cercetat, mai departe, anchetatorul meu.

— Este ! — m-am grăbit eu să răspund. Gusti a afirmat că există și o știință a națiunii. Prin urmare...

Orice om politic al nostru trebuie să fie neapărat de meserie **român.** Și în această calitate să dirijeze totul. Un mare om de stat al nostru — după părerea mea, cel mai mare din secol — a fost Ion I.C. (Ionel) Brătianu. După pregătirea lui profesională, era inginer. Dar, în realitate, a fost de meserie **român.**

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Bucureşti
Piața Presei Libere nr. 1 ROMANIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 33 | 20 august 1990 | 4 pagini — 3 lei

În condițiile eflorescenței, dincolo de marginile firescului, a publicisticii politice-culturale-literare-științifice, sociale și economice, problema cărții românești devine la ora actuală îngrijorătoare.

Această situație precară nu este cauzată, totuși, în exclusivitate — cum ar părea la prima vedere și cum s-a încercat să se sugereze din motive care ne scapă — de predominanța presei asupra fenomenului editorial în procesul tipografic. Nu faptul că tipografia românească nu poate face deocamdată față nevoilor editoriale complexe ne preocupă în primul rînd, ci starea de haos pe care lipsa de interes din partea guvernului și de coordonare la nivel național a producției de carte o creează.

Practic, marile edituri de stat și-au încetat activitatea, abandonîndu-și planurile de perspectivă, în fața asaltului — îmbucurător, în fond — al editurilor particulare. Iar întreprinderile și inițiativele editoriale particulare, interesate în primul rînd de rentabilizare, sînt departe de a umple necesarul de carte și de a suplini — așa cum ar fi firesc — ceea ce scapă preocupărilor imediate ale editurilor de stat. Există, de pildă, un număr restrîns de scriitori care fascinează din punct de vedere comercial: cei pînă mai ieri interziși; în timp ce marea majoritate a clasicilor își așteaptă editorul. Cîte volume Eminescu s-au tipărit în cele 8 luni cîte s-au scurs de la revoluție încoace?

Nu trebuie uitat de asemenea că poezia, critica și eseul, ca și cartea de teatru nu constituie un stimul pentru investiții editoriale imediat rambursabile, dat fiind numărul restrîns de cititori interesați. Ca atare, ele sînt astăzi marginalizate.

Pe de altă parte, comercialul precumpănește de cele mai multe ori asupra valorii. Un roman de M. Drumeș va fi cu siguranță preferat unei cărți de M. Sadoveanu; după cum povestirile corozive ale lui Creangă vor avea mai multă căutare decît Amintirile sale.

Privatizare și rentabilizare, desigur, dar nu în detrimentul culturii naționale. Să nu se uite că destinul cărții românești depinde în primul rînd de investițiile de stat. Un regim care are atîta grijă de soarta economică a minerilor nu trebuie să uite de necesitățile spirituale ale întregului popor.

J. I.

Dialoguri esențiale

Cu Petre Țuțea despre Emil Cioran

— convorbire consemnată de Marcel Petrișor și Ion Coja —

Î: Domnule Petre Țuțea, cum vedeți dvs. personalitatea lui Emil Cioran în lumea de azi? Adică, întru cît aparține el acestei lumi și cît de mult și în ce fel se detașează de ea?

Petre Țuțea: **Îmi pare rău că n-am ținut un** jurnal **în care, desigur, aș fi consemnat desfășurările spirituale ale acestui ginditor-artist, portretist și moralist subtil. N-am ținut** jurnal, **considerînd această formă de manifestare spirituală un înec cotidian ale adevărului.**

Î: Emil Cioran a ținut un jurnal?

Petre Țuțea: **Nu știu! De altfel, mi-am dat seama tîrziu după ce l-am cunoscut, că orice așa-zis adevăr se poate îneca în faustica zi pămînteană.**

Î: Totuși, vi-l puteți închipui pe Emil Cioran ținînd un jurnal?

Petre Țuțea: **Nu.**

Î: Deci, cînd, unde și cum l-ați cunoscut pe Emil Cioran?

Petre Țuțea: **Din primele lui scrieri și la cafeneaua** Corso. **Ceea ce îl caracteriza atunci, ca și azi, era luciditatea. În timp ce mai toată generația se îndopa cu sisteme și filosofeme banale, el se mișca dezinvolt între constantele și variabilele spiralei istoriei național și universale. Era un ginditor-artist, care se desfășura suveran peste ideile și formele istorice ale vremii noastre.**

Î: Îi era încă de pe atunci imputat disprețul pentru filosofie?

Petre Țuțea: **Este adevărat, afirmă și azi, ca și odinioară, că filosofii cunoscuți de el nu judecă just și îmbrățișează ușor orice cauză. În acest sens, este potrivită afirmația depărtării lor de justețe și jocul lor abstract lipsit de profunzime.**

Î: Dar ați putea să ne spuneți cum vede Cioran insul?

Petre Țuțea: **„Misticii făcînd distincția între omul interior și omul exterior, optau necesarmente pentru primul, ființă reală prin excelență. Celălalt — paiață funebră sau caraghioasă, revenea de drept moraliștilor acuzatori și, totuși complici ai acestuia, respinși sau atrași de nulitatea acestuia, incapabili de a depăși eventual cel mult prin amărăciune, această tristețe degradată căreia numai Pascal îi rezista pentru că el este totdeauna superior propriului său dezgust" (Écartèlment). Îmi permit apoi să adaog acestui** om interior **ceva care îi transcende, pentru a rămîne real, fiindcă altfel se topește în actul individuației. De această dramă, a omului european modern, a vorbit și Cioran în alt context.**

Î: Despre „fragmente", care sînt o manieră proprie lui Cioran, ce ne puteți spune?

Petre Țuțea: **Cioran afirmă: „În poem și în fragment cuvîntul e zeu"... Sînt de acord cu această manieră, fiindcă consider, cum face și Mach, că progresul gîndirii constă în economia semnelor, acest principiu fiind extins și în gîndirea matematică, cum face Poincaré.**

Î: De aceea a și fost asemănat cu moraliștii francezi. Cît e de justă această asemănare?

Petre Țuțea: **Seamănă cu orice moralist remarcabil. Iată cum caracterizează Cioran moralistul: „Cum nu ridică niciodată glasul, și nici nu bruschează tonul, moralistul este, de obicei, un ins bine crescut, ceea ce și dovedește, tratîndu-și semenii cu eleganță și — detaliu și mai important — scriind puțin... Poate exista oare un semn mai bun al civilizației decît laconismul? Străduindu-te, explicîndu-te, demonstrînd — tot atîtea forme de vulgaritate"... Extensie este opusă „eleganței laconice", cum spune La Fontaine.**

Î: Așadar, eleganța laconică a „fragmentelor" lui Emil Coran?

Petre Țuțea: **Da! Fragmentul este evitarea înecului în limbaj și a gîndirii ne vii, uscat sistemice. Aceasta face ca nici Platon să nu aibă sistem, folosind dialogul care este trezitor al limitelor capacității umane. Fie că în** dialog, **ca și în** fragment **se dă o soluție aleatorie la o problemă, fie că se constată o aporie, acceptînd impasul într-o problemă insolubilă, pusă pentru ea însăși — cum spune Nicolai Hartmann — fie că se înlătură o eroare mintală sau o greșeală morală, jocul de nuanțe și precizia formulărilor se pot exprima mai ușor în** fragmente **decît în descripții lungi.**

Î: Cum vede Cioran istoria?

Petre Țuțea: **„Folosind cei doi termeni din budhismul tardiv, în special din școala madyamikă, accentul este**

(Continuare în pag. 2)

Roza vînturilor

Dacă vrem ca în viitor cultura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să nu se țină seamă că cultura, înainte de toate, e creație originală și că, deci, în primul rînd, această creație se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei culturi într-adevăr naționale, singura cu adevărat prețioasă și folositoare intereselor superioare ale neamului. Ce se va face școala românească, ce se vor face numeroasele echipe de propagandă culturală dacă mîine ne va lipsi cartea, **adică însuși materialul, singurul pe care se bazează învățămîntul și propaganda? Și dacă temelia culturii noastre ca a tuturor este** cartea, **producătorii cărții trebuie în primul rînd stimulați, ca prin intensificarea ei să se procure școalei și celorlalte mijloace de răspîndire a culturii elemente cît mai numeroase de viață. În situația actuală însă a producției cărții românești, dacă dezinteresul statului va continua, suntem amenințați să ne pomenim, într-un viitor poate nu tocmai depărtat, și fără scriitori și fără editori.**

LIVIU REBREANU

7 iunie 1928

(Fragment dintr-un text inedit, ce urmează să fie publicat într-un număr viitor)

Ceaușism!

După opt luni de palavre, în care timp domnul prim-ministru Petre Roman ne-a tot vorbit despre „pariurile" sale cîștigate cu... agricultura evident, cea „transformat socialistă", căci altfel cu toată pretenția noastră de **privatizare** ne rămîne dumicatul în gît și strănutăm alergic, cuprinși de senzația „trădării" idealurilor **părintești),** ne-am întors acolo de unde am plecat, la **cartela ceaușistă.** Raționalizarea socialistică a guvernului domnului Roman ne este fixată acum doar pentru melasa, nerafinată bine, care se numește astăzi, la noi, zahăr. Dovadă că accesul la dulce este rezervat nediabeticilor, neraționalizați, probabil (după un vechi obicei), din fruntea și din parlamentul țării. (Cîte kilograme de zahăr mănîncă lunar domnul Ion Iliescu și familia sa? Asta, nu de alta, dar poate a stabilit parlamentul sau guvernul și „rația" domniei sale!). Restul, am devenit peste noapte un popor de glicemici, sub oblăduirea comunismului cu față mai puțin sau mai mult umană. Și nu avem decît să ne punem răbdarea la încercare pentru încă puțin timp ca să observăm că **programul ceaușist** de raționalizare și de îngurgitare „științifică" va reintra și el, cu drepturi depline, în pas alert, în sistemul vieții noastre de fiecare zi.

Schimbarea pe care au adus-o domnii Iliescu, Roman și compania, punînd mîna pe putere, prin exprimarea liberă a voinței noastre, a tuturor, constă, în raport cu ceaușismul și cu socialismul „multilateral dezvoltat" al țărilor comuniste est-europene, doar în capacitatea rară de a confrunta națiunea română cu proprile ei slăbiciuni și uluitoare naivități. Căci dacă Ceaușescu, ca și Dej, ca și comunismul domnului Brucan (înrudit cu cel al Anei Pauker) ne-a fost impus cu tancurile rusești, „modelul japonez" batracianic al domnului Iliescu l-a ales poporul nostru prin reprezentanții lui maturi și pensionari, într-o covîrșitoare dorință de afirmare a fidelității sale comuniste. Căci mătușile, cu scăunele pliante, și bunicii bine înregimentați F.S.N.-ului, n-au vrut să renunțe în nici un chip la „scopul" vieții lor: „coada" ancestrală, pentru aprovizionarea zilnică. Spectacolul pe care comunismul îl oferea străzii românești, în vreme nu prea îndepărtată a ceaușismului, se cerea repede reluat spre bucuria și satisfacția de gloată a unui neam obișnuit o jumătate de veac să mulțumească în genunchi oligarhiei sale că i se lasă dreptul să respire.

Actualii „conducători" au revenit, așadar, de unde am crezut cu toții că am plecat definitiv și irevocabil. Președintele țării „primește" la Cotroceni, în chiar Palatul ceaușist (aripa nouă), ca să ne facă mai sesizabil sensul **continuității.** Construcția faraonică de la „Casa republicii", expresie agresivă a prostului gust și a „necivilizației" europene, rod al haosului asiatic din mintea tulbure a unor demenți ce au ruinat capitala țării și au desfigurat bunul simț românesc este astăzi într-un ritm impresionant definitivată spre a servi — se pare —drept sediu al „cabinete-

Nicolae FLORESCU

(continuare în pag. 3)

Anotimpuri

Cu modestie și cu orgoliu

După atîtea decenii consacrate neîntrerupt scrisului, cu suferințe și cu renunțări, plus aproape alte două decenii de ucenicie tăcută, pot vorbi cu îndreptățire și certitudine despre ceea ce atît de incert se numește uneori „o carieră literară". Am s-o justific prin cîteva cifre, deși nu în ele se poate găsi justificarea cea mai bună.

Vara aceasta care aproape s-a dus, și ca tot ce se duce ne umple sufletul de melancolie, stînd la soare pe malul mării cu cîțiva prieteni, am făcut pentru uzul lor, pe o margine de ziar, un pic de contabilitate, restituind viața mea literară numărului de pagini manuscrise care au alcătuit-o. Nevoit să aproximez, am pus totdeauna cifra minimă și am obținut, rezultatul, în pagini de caiet omologate, adică pagini care s-au tipărit alcătuind un număr important de cărți.

Aș fi dorit să fie mai mult, de două sau de trei ori pe atît. Nu pot decît să regret, paguba e a mea în primul rînd, dar aceasta îmi este capacitatea de elaborare la un efort maxim, deci imposibil de depășit.

Cum aproape toate cărțile mele sînt destul de întinse, ceea ce, dacă e un viciu, rămîne iremediabil, s-a presupus că scriu ușor, ceea ce, iarăși spre paguba mea, e la partea opusă a adevărului. Scriu trudnic și chinuit, luptîndu-mă cu îndoieli, cu oboseala, cu indisciplinații și capricioșii mei eroi, cu mine însumi mai ales, cu descurajarea, chiar cu deznădejdea uneori. Între ceea ce voiam și ceea ce eram în stare să fac, am izbutit de cele mai multe ori, în sensul că lumea cititoare și chiar criticii, și cei adevărați și cei presupuși, cu puține excepții, au acceptat scrisul meu. Altfel nici n-aș fi putut supraviețui, cincizeci de ani ca scriitor, aceasta fiindu-mi unica și, sper, definitiv ultima profesiune.

La numărul de pagini anunțat mai înainte, vă rog să adăugați măcar încă pe atîtea, abandonate și neștiute de nimeni, fiind mai prejos decît ceea ce speram să fie, sau dovedindu-se să fie inutile în narațiune. Pierderea însă e firească; de aceea nici nu știu de ce continuăm să o numim pierdere. Pentru un ceas de concert, un virtuos exersează sute de ore, spre a nu mai aminti miile de ore cîte i-au trebuit să-și însușească un alfabet *atît de indescifrabil și de anevoios. În sfaturile sale despre* arta poetică *Boileau spunea că din patru cuvinte scrise trebuie să ștergi trei. Am șters uneori numai unu, alteori două. Cîteodată însă am șters cinci. La toate aceste socoteli făcute pe plajă, astă-vară, să adăugăm, deci, miile de pagini necunoscute și foarte rar mărturisite, care au însemnat exercițiul premergător, foarte prelungit, fiindcă l-am început la opt ani și l-am sfîrșit la douăzeci și opt, cînd am publicat primul rînd.*

E un adevăr și nu o glorie. Am început să scriu, îndată ce am învățat bine alfabetul, *la jumătatea clasei întîi primară. Și n-am început, cum s-ar putea presupune, cu o poezie despre năzdrăvăniile lui Ionel, ci cu un* roman, *pe care l-am avut în minte, în toată lunga lui desfășurare, din care, însă n-am pus pe hîrtie decît ceea ce intră pe o pagină și jumătate de caiet, liniat ca în primii ani de școală. Într-una din cărțile mele de călătorie, o carte de călătorie pe ocean, plină de confesiuni și implicații autobiografice, într-o anumită zi, scriam astfel:* „Pot mărturisi cu prilejul unei aniversări respectabile — *împlineam cincizeci și cinci de ani — și mai ales cu alianța oceanului, (eram în a cincea lună de navigație destul de grea)* pot mărturisi că sînt, că vreau să fiu un om modest în toate manifestările mele exterioare; este, cred, o condiție ca să poți înțelege oamenii. Dar modestia mea e generată și hrănită de un mare orgoliu, într-o accepțiune a cuvîntului din care scad de la început vanitatea și trufia. Îl ascund, nu din fățărnicie, ci din pudoare și poate dintr-un al doilea orgoliu care îl patronează pe primul". *Iar mai departe, după ce relatam o mică izbucnire de orgoliu a cuiva din cei optzeci și unu de oameni ai echipajului, încheiam astfel:* „întîmplarea îmi dă cu întîrziere prilejul unei scurte reflecții pe marginea orgoliului și modestiei noastre. În meseria mea, care nu e o meserie, ci un martiriu al spiritului, mai lung decît în trup patimile sfinților, cîți nu s-au amestecat cu

Radu TUDORAN

(continuare în pag. 3)

Din textele rezistenței anticomuniste

Desprind dintr-o schiță de autobiografie cîteva pagini despre deportarea mea pe Bărăgan (1957—1963), care a urmat „închisorilor mele" (1949—1957). Textul a fost redactat în străinătate (în primăvara lui 1987) și a fost adus parțial în țară, în cópii xerox, abia cu două luni în urmă. El este sumar, eliptic, scris în condiții precipitate și în tensiune, greu de descris, a „ilegalității". Este un text de „rezistență" intelectuală, de luat ca atare, fără nici un merit (sau defect) ce ar decurge din această calitate. Un simplu document de epocă și nimic mai mult. (A.M.)

Amintiri din deportare

(Fragmente)

De neuitat, și cu urmări profunde pînă azi, au fost și anii de studii de pe Bărăgan. Ieșisem cu o poftă enormă de lectură, studii, documentare. Citeam cu o pasiune nebună, mai întîi ideologie politică, filozofie; puțină, tot mai puțină literatură și deloc poezie. Teoria imposibilității „literaturii" după Auschwitz nu este chiar o simplă „teorie", ci un pur adevăr sufletesc. Citeam și marxism, din nevoia de a-mi pune în ordine ideile critice. Am înțeles atunci că marxismul practic, cel politic, singurul care contează, este de fapt numai în Lenin și el se reduce la trei puncte: 1. Cum să pui mîna pe putere unde „lanțul este mai slab"; 2. Cum să păstrezi puterea cu orice preț după ce ai cucerit-o (această „lege" fundamentală o înțeleg puțini sovietologi și azi); 3. Cum să te infiltrezi subversiv în societățile deschise, liberale și să profiți de orice criză. Marxismul este o tehnică a cuceririi puterii, a păstrării sale și a expansiunii. Ideologia maschează imperialismul tradițional.

Incapacitatea lumii libere de a înțelege aceste adevăruri elementare, mai bine spus: imposibilitatea de a li se opune în mod eficace, mi s-a revelat ca fiind cheia întregii situații politice. Nici azi nu gîndesc altfel, acum, la Paris, în plină agitație studențească anarhomarxistă. Bieții de ei! Cît de repede ar fi fost lichidată întreaga lor mișcare de contestare, pe care P.C.F. nu știe cum s-o recupereze mai repede! Eliminam mari goluri din formația mea intelectuală: istorie socială și politică românească, ideologie: mii de fișe, de carnete, de însemnări, pe care le am și azi. Scriam studii, schițam planuri, făceam proiecte, într-o înfrigurare și trepidație interioară greu de descris. Voiam nu numai să recuperez timpul pierdut, dar și să progresez. Am scris chiar și

Adrian MARINO

(continuare în pag. 2)

Mircea Eliade — Jurnal (XXVIII)

28 noiembrie. Aflu că în timpul operației, inima lui Joe a încetat să bată pentru nu mai știu cîte secunde. Foarte probabil, o anumită secțiune a creierului a fost necrozată. Așa s-ar explica uitarea limbei engleze, imediat după operație, și atît de lenta recuperare a vorbirii. Doctorii au asigurat-o pe Evelyn că, pînă la urmă, Joe va recupera cel puțin 80—90% din vorbire.

1 Decembrie. Am neglijat acest *Jurnal* mai ales ca să pun la punct un capitol din *Autobiografie*.

Nu știu dacă am notat acest amănunt ; încă din vară, am predat lui Guilloux o nouă selecție de eseuri : *Brâncuși et les mythologies*, de editarea căreia se va ocupa Allain Paruit. Vreo 7—8 eseuri sunt publicate în limba engleză. Nu mai îndrăzneam să le traduc. În plus, multe texte vechi (unele, corectate și amplificate) trebuiesc revizuite stilistic. Sunt fericit că Paruit a acceptat această răspundere.

7 Decembrie. Nu-mi dau seama de rezultatele noii serii de injecții cu aur. Mîinile au rămas tot atît de „închistate" și *l'abaissement du niveau mental* pare a se accentua.

Pe de altă parte, lucrez din ce în ce mai greu. Biblioteca, de două ori răscolită, a ajuns aproape inutilă ; nu mai găsesc nici o carte și nu mai știu dacă am dăruit-o vreunei biblioteci (în țară, la Meadville, la Regenstein) sau vreunui fost elev. Sau, pur și simplu, a dispărut în timpul absenței mele.

10 Decembrie 1984. Ieri seară, la Palmer House, banchetul ritual al celebrei A.A.R. (American Academy of Religion) : se comemorau cei 75 de ani de la înființarea Asociației. În cea mai vastă sală, la etajul VII, vreo 80 de mese rotunde, cu cei peste 600 de oaspeți. Președintele (Ray Harst) și soția, eu și Christinel, Chuck Long, Nathan Scott și cel mai bătrîn Președinte al Societății „Biblical Studies" — ne aflăm pe estradă. Cina și discursurile lui Hart și Chuck au ținut aproape două ceasuri. Apoi „Ritual Complex", compusă de Profesorul Brown în onoarea mea : vioară, pian, oboi. În sfîrșit, scurta prezentare a lui Chuck (prezentare pe care trebuia s-o țină Joe Kitagawa), și „dezvăluirea" operei lui Noguchi, intitulată „Eliade" (o nouă „Coloană infinită", confecționată din hîrtie) : darul (fără preț !...) pe care mi-l oferea A.A.R.

Pentru prima oară în 75 de ani, Asociația omagia, public și „oficial", un cercetător al Religiilor. Aplauze, etc. Eram obosit — (trecuse de 10:30) și deși îmi pregătisem cîteva pagini, am improvizat vreo 20 de minute. Cu succes, se pare (așa îmi spun toți). Deși mie mi s-au părut fără interes. Aplauze ; toți se ridică în picioare.

Urcăm apoi la etajul 8, la recepția organizată de Președinte.

Palm Beach, 25 decembrie 1984. Am sosit azi noapte. Gazda noastră, Mrs. Extor, ne aștepta la aeroport. La „Ocean Echo" regăsim camera noastră la etaj, de unde se zărește Oceanul.

Azi dimineață ne-a deșteptat lumina ; soarele străbătuse prin perdele. Cald. Cerul neobișnuit de albastru. Visul de azi noapte, în legătură cu *Autobiografia* (Notă din iulie 1985 : Din nefericire nu l-am notat. Nu-mi amintesc nimic). Prima, lunga, preumblare pe marginea Oceanului.

Seara sosește Lizette, de la New York. Cinăm la admirabilul restaurant *Crabe*, unde Lydia ne reținuse locuri cu multe zile înainte. Ne întoarcem la „Ocean Echo" aproape de miezul nopții, luptîndu-ne cu vîntul ; nu ne dădusem seama cînd se pornise, cu atîta vigoare.

Palm Beach, 26 decembrie. Azi noapte a plouat, dar, spre dimineață cerul se înseninează. Visul — în legătură cu *„Introducerea"* pe care va trebui s-o scriu la *Encyclopedia of Religion*. Îmi aduc aminte de o lecție de acum vreo 12—13 ani. Rezumă. (Nota din iulie 1985 ; Din păcate, n-am „rezumat" visul, și evident, l-am uitat).

De la 11:00 dimineața la 11:30 am lucrat în grădină. Am început capitolul XXIII din *Autobiografie*. Am scris șapte pagini. (Sper că le voi descifra fără efort la transcriere).

27 decembrie. Ieri după amiază, în camera noastră, am mai scris două pagini. Îmi dau seama că sunt scrise la repezeală, dar n-am ce face. Important e să „continui povestirea" : primii ani petrecuți la Chicago. Voi corecta și voi adăuga (vor fi probabil, observațiile și comentariile cele mai semnificative) mai tîrziu, cînd voi ajunge cu „povestirea" prin anii 1967—68.

Seara noi trei am invitat-o pe Lydia la cină. Lydia ne-a sugerat un restaurant care este în același timp *caffeteria* și „magazin de delicatese". Am fost neobișnuit de nervos, fără să înțeleg de ce...

Scriu rîndurile acestea în grădină, după o plimbare de numai 15 minute căci nu trebuie să-mi obosesc piciorul drept (tendonita care mă plictisește de cîteva săptămîni). Mă întreb dacă trebuie să notez asemenea mizerii fiziologice. Dar poate îmi vor fi de folos mai tîrziu. Oricum vor evolua „mizeriile fiziologice" de astăzi, trebuie să învăț să trăiesc cu ele.

29 decembrie. Alaltăieri, numai două pagini. Ieri, aproape cinci. Vremea se menține magnifică. Scriu — dar și citesc — în grădină.

Azi dimineață, prima plimbare de o jumătate de ceas pe Middle Road (Rolul pe care l-a jucat această stradă, și străzile învecinate, în ultimii patru, cinci ani ! Cîte nuvele n-am compus în gînd, cîte probleme ale ultimului volum din *Histoire* n-am meditat ?... Și tot pe Middle Road am găsit acea bijuterie...). Ca de obicei, șopîrlele traversînd speriate, trotoarul la auzul pașilor. Și aceleași flori roșii, galbene, albastre, ale căror nume le-am uitat de mult. Cîțiva fluturi. Surpriza : o coccinelă !... (Ar trebui să mă întristez dacă, am ajuns să notez „descoperirea" : în corola unei flori roșii, o biată coccinela... Probabil că generația viitoare va cunoaște din milioanele de specii, doar muștele, țînțarii, fluturii cei mai banali, albinele și să sperăm, cîteva coleoptere...).

Text stabilit de Mircea HANDOCA

AMINTIRI DIN DEPORTARE

(urmare din pag. 1)

„amintiri" de închisoare pe care le-am lăsat spre păstrare mamei, care — de frică — le-a ars. Erau probabil prea anecdotice și necristalizate. Acum, spre sfîrșitul vieții, am o altă perspectivă și un spirit mult mai limpede. Ascultam la radio cu baterii posturi „libere", într-o stare de mesianism factice, mereu aprins, mereu descurajat. Simțeam că ceva nu era „în ordine", dar nu știam încă precis despre ce era vorba...

Evident, aceste preocupări ca și reflexele lor psihologice în conduita zilnică, mă distanțau și mai mult de colegii de deportare. Nu este vorba, firește, numai de decalaj cultural. Nimeni nu poate fi obligat să citească filozofie dacă nu-l interesează. Este limpede. Dar mi se părea ciudat, nepotrivit și mai ales anacronic dezgustul total pentru orice motivare ideologică reală a angajamentului și a acțiunii politice. Ea se baza exclusiv pe instinct național și pe consecvență morală. Nu contest deloc acești factori, dar ei mi se păreau tot mai insuficienți. În plus, acționa un fel de simț al ierarhiei, o psihoză a „șefului", total străină și de firea și de natura reală a participării mele la vechea organizație. [...]

Sunt întrucîtva eliptic la acest capitol deoarece conflictul meu progresiv a constituit picătura care a umplut paharul dezamăgirii mele. De ce să mai învîrt pumnalul în rană ? O încercare de a organiza în scris unele idei, de a face chiar un „manual" sau un „catechism" și care punea dintr-o dată și din plin problema „autorului" mi-a revelat definitiv, între multe altele, un mare adevăr : intelectualul, ideologul, scriitorul n-are de fapt ce căuta, în esență, în astfel de organizații de această calitate. Tolerat și folosit, da, recunoscut ca „spirit conducător" în nici un caz. Totul se reduce la o voință de putere imediată, practică, iar prestigiul intelectualului jenează pe politicianul, dacă nu de operetă în orice caz de mică anvergură, pentru a nu mai vorbi de agentul electoral. Un oarecare prozelitism punea și el deosebiri de tactică și de puncte de vedere. Notez în trecere că luasem contact cu un grup de tineri din regiune și chiar cu tineri soldați în stagiu militar aflați în zonă. Consecvența nu ne lipsea și nu-mi lipsea...

Trebuie totuși să fiu onest cu mine însumi și cu toți partenerii acestui dialog de surzi. Citeam în mine cu tot mai multă claritate: nu-mi recunoșteam nici un fel de vocație politică, practică, predominantă, ci doar una de „ideolog politic". Exact ceea ce nu interesa pe nimeni, iar tradițiile și nivelul vieții politice românești nici nu înțelegeau, nici nu asimilau, nici nu simțeau (cel puțin așa mi se părea) nevoia unui astfel de personaj stînjenitor. Admit orice : și lipsa mea de suplețe și de abilitate și de tact, orice. Dar rămîn intransigent într-un singur punct : momentul politic cerea, în primul rînd, o luptă de idei. Adică exact ceea ce leaderii de la Lățești și de aiurea nici nu înțelegeau, nici nu puteau să se adapteze la astfel de situații care-i depășeau. Vedeam tot mai limpede cum micul lor politicianism (nu contest : onest și chiar bine intenționat) se dovedea tot mai depășit și mai perimat. În plus, alt subiect de discordie : mitul american — în care eu nu mai credeam — era încă foarte puternic în toate conștiințele. Orice îndoială părea un fel de „defetism" sau chiar „trădare". Pe scurt : ideologul abstract era adevăratul spirit realist, în timp ce politicienii de profesie trăiau doar din iluzii. Conflictul și ruptura au devenit deci inevitabile... Pierdusem ani ireparabili de muncă literară, de libertate, de speranțe, pentru a eșua — lamentabil — într-un obscur conflict într-un nenorocit sat de pe Bărăgan ! Ce mai rămăsese de pe urma aspirațiilor, dacă nu și a luptei mele sincere pentru libertate și drepturile omului teoretic formulate ? Nimic, absolut nimic ! Ratarea părea definitivă și profundă! Poate fi imaginată, într-un fel, o situație mai disperată și mai tragică ?

Viața la Lățești a avut totuși și momente plăcute în ciuda mizeriei sale. Vizitele Lidiei — pentru care aceste expediții pe Bărăgan însemnau tot atîtea evadări, excursii și chiar vacanțe exotice — constituiau momente de mare relaxare și consolare morală. Vara înotam în canalele de irigație ale regiunii, făceam mici excursii. Se bucura ca un copil. Lucra în favoarea mea — revers teribil al epocii — și tehnica filajului. Mișcările sale erau lăsate „libere" în intenția de a surprinde legături, acțiuni tenebroase etc. Nu odată o situație profund negativă își dovedea, în cazul meu, neașteptate aspecte pozitive. Întorceam cu regularitate în favoarea mea toate obstacolele. Dădeam — uneori — chiar și mici *party*-uri și amenajasem în dosul casei pînă și un fel de ring de dans, delimitat prin capace de cutii de conserve îngropate. Nu-mi dădeam seama că ploaia și praful Bărăganului distrugeau sistematic toate bunele mele intenții monden-decorative...

Alături de politicieni [...] existau și mulți tineri de bună calitate, curați și de spirit. Delimitarea dintre cele două generații politice, observată și în închisoare, reieșea acum și mai limpede în condiții de „libertate". Paul Goma era unul dintre aceștia : plin de temperament și de personalitate. El a fost primul care mi-a vorbit de tulburările studențești de după revoluția din Ungaria, de Labiș, de multe altele. Îmi era simpatic și am rămas în termeni buni pînă la capăt. L-am reîntîlnit și în viața civilă, la București. Cred că am fost primul său „critic", nu numai la Lățești (unde am citit din manuscrisele sale), dar și în faza editorială română a lui *Ostinato*, pentru care am făcut un referat sau două ce trebuie să se mai păstreze, poate, pe undeva. Este un caz tipic de „rezistent" involuntar la început, produs de sistem, care *trebuie* să-și inventeze opoziție prin însăși logica propriului mecanism. I s-a cerut să „mute" acțiunea de la „politici" la „dreptul comun". P.G. a făcut-o. Prea multă pușcărie totuși ! Ca să toarne apă în vin, autorul a introdus episodul basarabean (cu mama și tata) evident lipit etc. I s-a cerut să oprească difuzarea versiunii germane. Eram la *Uniunea Scriitorilor*, sediul de pe Kiselev, cînd l-am văzut pe *P.G.*, de la etaj, venind — abătut și umilit — să dea o telegramă editurii Suhrkamp. Evident, editura germană nu i-a dat curs. Popescu-Dumnezeu a ordonat atunci demontarea pavilionului românesc de la tîrgul de carte de la Frankfurt. Televiziunea a filmat scena și astfel a început, fără nici cea mai mică intenție din partea celui în cauză, „afacerea Goma". L-am reîntîlnit odată sau de două ori cu totul întîmplător, pe stradă. Mă prevenea : „Am o codiță", în stilul său sarcastic specific. Pentru rolul său *istoric* nu pot avea decît elogii...

Figură a rezistenței intelectuale din sud-estul european. Cînd l-am mai reîntîlnit, tot întîmplător, pentru ultima dată la München, cu patru-cinci ani în urmă, era rezervat și chiar respectuos. Avea acum o evidentă dimensiune internațională, dar față de vechiul său „critic" (pot spune chiar prieten) de la Lățești, păstra sentimente de respect și, în orice caz, de neprefăcută diferență. Cred că purtarea sa, în genere exorbitanță, a surprins atunci și pe alții. De ce ar fi fost, în definitiv, „obraaznic" tocmai cu mine ? Odată la Paris, după o premieră a lui Pintilie, la *Théâtre de l'Hôtel de Ville*, m-a contrazis totuși cu multă moderație și politețe în legătură cu „rezistența" lui A.B. (Ulterior aveam să-i dau dreptate). Păstrez și acum un mic album cu fotografii făcute la Lățești de *P.G.*, înetre altele multe poze ale Lidiei. Rămîne pentru mine o amintire luminoasă.

DESPRE EMIL CIORAN...

(urmare din pag. 1)

pus pe opoziția radicală dintre adevărul adevărat, **apanaj al celui deliberat, și adevărul** oarecare **(sau** samvriti), **adevăr „voalat", mai exact spus, adevărul „eroarei", care este privilegiul sau blestemul celui deliberat...**

Pentru a prinde esența procesului istoric sau mai degrabă lipsa **lui de esență, trebuie subliniat că toate adevărurile pe care le vehiculează sînt adevăruri ale erorii și sînt astfel pentru că ele atribuie o natură proprie la ceea ce nu poate avea substanță...**

Teoria dublului adevăr permite să se discearnă locul pe care în scara irealităților îl ocupă istoria, acest paradis al somnambulilor, obnubilație în mers. Pe drept cuvînt, ea nu este lipsită de esență, pentru că este esența înșelării, cheia a tot ceea ce orbește și a tot ce ajută să viețuiască în timp... Cînd s-a atins acest adevăr limită, se face fisură jalnică în istorie, istorie care se confundă cu ansamblul adevărurilor erorii, adevăruri dinamice pentru care, așa cum se cuvine, iluzia este principiu...

Omul face istoria și, la rîndul ei, istoria îl desface. El este autorul și obiectul ei, agentul și victima. A crezut pînă acum că o stăpînește. Acum însă știe că îi scapă, că se pierde în insolubil, în intolerabil : o epopee dementă, al cărei sfîrșit nu implică nici o idee de finalitate»...

Î : Dar dumneavoastră cum vedeți istoria ?

Petre Țuțea : **Cum o vede și el : cînd inutilă, cînd nocivă, cînd utilă vieții prin experiența acumulată, și, de altfel, cum o vede și Nietzsche. Sau, vorbind în limbajul lui Othmar Spann,** blestem **și** binecuvîntare.

Î : Cioran a fost învinuit de pesimism, atribuindu-i-se ideea că poporul român ar fi lipsit de vocație istorică. Dumneavoastră ce știți în această privință ?

Petre Țuțea : **Există trei momente în cariera lui de stil eminescian : a) la un moment dat, într-o lucrare a sa, a afirmat : „Doresc ca România să aibă populația Chinei și istoria glorioasă a Franței" ; b) cînd recomandă aprofundarea aspectelor tragice din istoria românilor pentru rostul trezitor la o mai înaltă conștiință a poporului nostru ; Lucian Blaga recomandă construcția culturii majore la români pe baza culturii țărănești ; Cioran face însă o surprinzătoare constatare asupra vocației istorice a poporului român : „Practica ironiei și a autoironiei, în lumea rurală, atestă prefigurarea de trăsături de amurg alexandrin în auroră". Proces asemănător cu creșterea și încheierea civilizației marilor popoare.**

(Continuare în nr. viitor)

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XVII)

Răspunsul de la Pind, așteptat cu înfrigurare chinuitoare, a sosit în ajunul Crăciunului. Erau o cutie împachetată, sosită pe numele lui Panaiot Papazissu. Îmi pierdusem capul de emoție cînd am deschis-o. Minodora, zeița visurilor mele, ne trimitea două perechi de ciorapi de lînă, una pentru Panaiot și una pentru mine. Căci Minodora era păstriță pe coclaurii Pindului, ca strămoșii ei milenare. Ciorapii, împletiți de crinii degetelor ei, aveau carîmbii înfloriți cu motive macedonene.

— Ciorapi ! simbolul antic al călătoriei pedestre ! izbucni Panaiot cu nemărginit entuziasm.

Minodora, ca toate fetele îndrăgostite, trăite mai ales în restricțiile macedonene, avea limbajul ei secret. Toată pasiunea ei pentru mine a împletit-o nu în cuvinte, ci în florile de lînă ale ciorapilor, pe cînd oile ei, ca în nemuritoarea poemă a lui Daphnis și Cloe, **pășteau pe plaiul munților. Ciorapi, simbolul călătoriei, semn că mă aștepta ! Nu i-am purtat niciodată, fiindcă niciodată, pe-atunci, n-am avut putința să călătoresc în Macedonia. Donchișotismul unor asemenea plecări nu se realizează decît în romanul lui Cervantes. Ciorapii i-am păstrat multă vreme, relicve de la sfîntul munte al Pindului. Minodora s-a evaporat ca un vis de adolescent, cu cît mai neatins cu atît mai puternică imagine a unei candori ideale. Donchișotismul ei n-o face mai puțin adevărată. Căci prima iubire nu e decît proiecție în afară a dorului de a te întregi prin iubire.**

Cînd am ajuns la conștiința că mi-am pierdut copilăria, cădeam din paradis în nebuloasa haotică a adolescenței, biciuită de spaimă izolării și a singurătății. Copilăria e o stare fericită de echilibru, de suficiență încintată nativ de sine însăși. Adolescența e sentimentul dezechilibrat al deficienței proprii, al tranziției la aspirația de a ieșit din izolare și de a te întregi prin altă ființă, care nu e la fel cu tine, dar virtual face parte din tine. Fără ea, ești numai o jumătate de existență. Cealaltă jumătate e anticipată virtual în dorul de a iubi, de a o asimila real în actul întregirii. În mitul biblic al adolescentului Adam, Eva exista virtual în el de vreme ce din coasta lui a fost creată. În fond, mitul elin al androginului spune același lucru, în altă imagine, ca și mitul biblic. Îndeosebi adolescența se definește prin sublimarea virtualității reciproce dintre cele două părți, virtualitate ridicată în văzduhul iubirii ideale. În dragoste bărbații sînt realiști, adolescenții — donchișoți prin candoare, prin aspirație nebuloasă, prin stîngăcie. Cred că Cervantes a neglijat psihologia adolescenței cînd și-a silit eroul matur să idealizeze pe Dulcineea din Toboso. Dar din toată povestea dragostei partea cea mai frumoasă rămîne fără îndoială donchișotismul naiv al începutului abia pîrguit. Feciorelnică de-a pururi, plutind ca un nor nestins în văzduhul Pindului, Minodora e soră bună cu Dulcineea din Toboso.

VICTIMA POEZIEI

Studiul limbilor clasice latina și greaca avea în seminarii o durată programatică mai lungă decît în licee. Latina dura 7 ani, greaca 6. Dar criteriile de asimilare a culturii antice erau altele în învățămîntul seminarial față de cel liceal. Aceste criterii au fost stabilite cu claritate de personalitățile filosofice convertite la creștinism încă din primele secole, personalități care veneau formate din lumea greacă sau din cea latină. Primul criteriu călăuzitor în studiul literaturilor antice era cel estetic. Strălucirea formală a scrisului elin și latin oferea reguli precise pentru a îmbrăca în articulații frumoase noile idei. În ce privește fondul acestor literaturi, el era un amestec de înțelepciune, care nu contrazicea creștinismul și de mitologie licențioasă în conflict cu noua doctrină. Aici avea loc criteriul selectiv de asimilare critică a ideilor convenabile și de respingere a elementelor fanteziste sau grotești din cultura antică. Acceptarea fondului convenabil din gîndirea veche constituia astfel substratul aperceptiv, general uman, pe care se altoia noua doctrină creștină. Bizanțul a excelat în studiul selectiv al antichității și exemplul său avea să-l urmeze mult mai tîrziu occidentul medieval. Cultura europeană cunoaște astfel două atitudini în studiul antichităților : un umanism creștin selectiv și un umanism laic, liber, care nu ține seamă de criteriile amintite.

Autorii latini studiați în seminar erau Cornelius Napos, Seneca, Cicero, Georgicele **și** Eneida **lui Virgiliu și apologeții creștini. Greaca începea cu fabulele lui Esop și continua cu scrierile sfinților Părinți.**

Judecînd subiectiv, după experiența mea de elev, limbile „moarte" în special au nevoia neapărată de personalitatea profesorului pentru a le actualiza în spiritul discipolilor. Aș putea zice că personalitatea profesorului e aproape totul. Secretele gramaticale prin ele însele nu constituie nici o atracție pentru elev. Dar ele se pot însufleți prin interpretarea estetică sau filosofică a textului dat. Profesorul nostru de latină Ioan Dianu era însă o personalitate gramaticală căreia, dacă trecea ușor peste fondul banal al lui Seneca sau Cicero, nu-i era îngăduit să ignoreze față de noi frumusețea Georgicelor **sau splendoarea anumior pasaje din** Eneida. **Trebuia singur să-mi extrag în carnețel hexametrii, pe care îi credeam vrednici de memorat. Cîtă deosebire între această figură de gheață frumoasă și Ghiță Pop, care ardea ca un rug în flăcări cînd ne interpreta pe Schiller !**

Profesorul de greacă, Alexandru Vîntul, a fost o catastrofă. O figură unică în galeria dascălilor noștri prin lipsa de metodă, de autoritate și prin naivitatea exploatată hilariant de elevi. Comprimați într-o disciplină dintre cele mai severe, ora de greacă cu Alexandru Vîntul devenea o supapă de siguranță, prin care izbucnea tot aburul interzis al zburdălniciei și al poftei de joacă. Era trupește un gigant cu trei rînduri de guși și un pîntece mapamondial. Redingota cenușie nedespărțită și semicilindrul îi împrumutau un aer îngrijit și ceremonios. Ai fi zis : un ministru la 10 mai, sau un bancher tomnatic în epoca logodnei. Dar Alexandru Vîntul era poet și colaborator la Universul literar, **pe vremea cînd această publicație devenise celebră prin versurile lui Carol Scrob. Cînd își introducea volumul pe ușă cu delicioase dificultăți, ne temeam că semicilindrum avea să i se turtească de pragul de sus. Era foarte religios și ora lui trebuia inaugurată cu rugăciune, indiferent în ce timp al zilei cădea. De regulă, rugăciunea se făcea la începutul primei ore și la sfîrșitul ultimei. Această rugăciune prezidată de Alexandru Vîntul dura cel puțin un sfert de ceas, prelungită de cîntece pioase, — pentru plăcerea clasei de a ține în picioare acest colos cu catalogul la subțioară. Abia se așeza pe scaun și, ca printr-un miracol delfic, în liniștea mormîntală a disciplinaților elevi, catedra, sărită din firea ei de lemn, începea să cînte un** Deșteaptă-te române **cu sunet de mecanism metalic. Clasa, uimită nevoie mare, la auzul acestui marș al redeșteptării naționale, se ridica în picioare cutremurată de respect. Dar profesorul, în perplexitate indescriptibilă, cu brațele-i grase de junonă voluptoasă, se opintea din răsputeri să ridice capacul și să sugrume miracolul muzical. Capacul nu ceda, catedra era bine încuiată, iar marșul lui Andrei Mureșanu continua să cînte din ceasornicul mecanic, pitit acolo. Un hohot de rîs homeric, — fiindcă sîntem la ora de greacă, — izbucnea din pieptul clasei. Se producea un scandal enorm ca atunci cînd se certau zeii** Iliadei **în mahalaua Olimpului. Cei mai patrioți dintre băieți se vedeau sus, cu picioarele pe bănci, răcnind lozinci naționale. Larma infernală se auzea pînă în clasele vecine, cu tot spațiul larg și ferestrele duble. Cei de pe acolo ciuleau urechea cu invidie. Dacă vreun profesor întreba uimit ce este, i se răspundea prompt :**

— În clasa cutare e ora de circ !

Așa se numea ora de greacă a lui Alexandru Vîntul.

Interveneau pedagogii, intervenea însuși părintele director uneori. Se făceau cercetări. Dar cine putea să descopere pe cel care a introdus ceasornicul în catedră ? Pedeapsa cădea implacabilă : clasa cutare era oprit din oraș duminica viitoare. Pentru niște interni ca noi, pedeapsa era grea. Dar ce petrecere din oraș ar fi egalat-o pe-asta ? Ora de greacă trecuse și clasa, revenită la normal, se pregătea pentru materia următoare.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Sub reflector: Generația optzecistă

1. Numele :
MIRCEA NEDELCIU
2. Locul și data nașterii :
12 noiembrie 1950, comuna Fundulea, județul Călărași.
3. Studii (în cazul studiilor filologice, se va preciza titlul lucrării de licență) :
Facultatea de Limba și Literatura Română, Universitatea din București. „Valoare de schimb și valoare de întrebuințare în opera literară" (Cond. științific : Savin Bratu, 1973).
4. Profesia de bază ; ocupațiile ulterioare studiilor ; ocupația actuală :
Profesor de română ; 1973—1976 ghid-interpret la O.N.T. Carpați București ; 1976—1977 profesor de limba franceză (suplinitor) ; 1977—1981 ghid-interpret la O.N.T. Carpați București; 1982—1988 librar la Librăria Editurii Cartea Românească ; 1988... funcționar administrativ la Uniunea Scriitorilor.
5. Care este profesia ideală pe care ați alege-o, dacă ați fi în situația s-o faceți ?
Profesia ideală : șofer de TIR.
6. Circumtanțele debutului (în presă și în volum) :
Debutul în presă : Pe la jumătatea anului 1977 am dus niște schițe la redacția revistei **Luceafărul,** la regretatul Nicolae Velea. După ce le-a citit a zis că sînt cam alambicate și le-a pasat lui Gheorghe Suciu. Acesta și-a însușit părerea lui Nicolae Velea și a zis că trebuie întîi să arăt că știu să desenez un măr și abia după aceea să fac pe nebunul în compoziții sofisticate. M-am dus acasă și am scris o schiță de 5 pagini intitulată **Un purător de cuvînt** care a și apărut imediat septembrie 1977).
Debutul în volum : La sfîrșitul lui 1977 am depus la Editura Cartea Românească manuscrisul volumului **Aventuri într-o curte interioară.** A fost inclus în planul pe 1978. În cursul anului 1978 am telefonat din cînd în cînd la editură din excursiile mele (eram ghid O.N.T.) și către sfîrșitul anului am aflat că volumul a fost reportat pe 1979. Prin martie 1979 am venit de la Felix, unde aveam grupuri de turiști finlandezi, și am luat corectura a II-a În mai 1979, cartea a și apărut. Marin Preda, căruia i-am dus unul dintre primele exemplare pentru că era directorul editurii, m-a întrebat și pe mine, ca pe mai toți debutanții în proză, dacă pot să stau mult timp pe scaun. Nu-mi mai amintesc ce i-am răspuns.
7. Lista volumelor publicate.
Aventuri într-o curte interioară — 1979 ; Efectul de ecou controlat — 1981 ; Amendament la instinctul proprietății — 1983 ; Zmeura de cîmpie — 1984 ; Tratament fabulatoriu — 1986 ; Și ieri va fi o zi — 1989.
8. Întocmiți o „aridografie" a receptării lor !
Receptarea cărților mele a fost în general favorabilă, dar, după umila mea părere, neconcludentă. Mi s-au atribuit calități pe care nu le am și, cînd am fost criticat, respectivele păcate nu existau în text. Nu am o listă a recenziilor de întîmpinare. Nu am fost niciodată impresionat de sagacitatea unui comentariu la un text al meu, nu m-au dezamăgit articolele despre proza mea (pentru că nu mă las amăgit), iritabil nu prea sînt, iar motive de indignare sînt destule, mai serioase decît o critică neobiectivă.
9. Ați frecventat cenacluri sau cercuri literare ?
Da.
10. Vă considerați afiliat unui grup literar ?
Nu. Afilierea presupune surdinizarea dialogului. Prefer dialogul pur și simplu. De aceea mi se întîmplă adesea să aflu că fac parte din tot felul de „grupuri", asta numai pentru că mi-am permis dialogul cu colegi de tot felul.
11. Se poate spune că ați avut un mentor ?
Nu.
12. Care au fost factorii cu influență decisivă asupra carierei dumneavoastră literare ?
Eu scriu, nu fac carieră literară. Factorii cu influență (reviste, edituri, persoane) sînt doar jaloane pe care scrisul tău le poate lua fie drept ținte, fie drept

Interogatoriu literar (II)

piedici, fie drept puncte de sprijin. Cred că aș fi scris oricum.
13. Ce limbi străine cunoașteți ?
Franceza.
14. Care sînt literaturile la care aveți acces în original ?
Literatura franceză atunci cînd reușesc și să fac rost de cărți.
15. Ați tradus, prefațat sau comentat autori străini ?
Nu.
16. Alcătuiți un raft imaginar din volumele scriitorilor preferați !
Caragiale I.L. ; Caragiale Mateiu ; Urmuz ; C. Fântâneru ; Cronicarii munteni ; Creangă, Radu Petrescu : Slavici, Odobescu ; Bănulescu ; Gheorghe Crăciun, Sorin Preda ; Hanibal Stănciulescu. **Autori străini :** Cervantes, Lawrence Sterne, Musil, Bulgakov, Shakespeare, Llosa, Borges, Kundera, Hrabal, Čapek, Manuel Scorza, Sabato, Cehov, Belîi, Rasputin, Aitmatov, Canetti, Danilo Kis, Multatuli, Faulkner, Joyce.
17. Se poate spune că aveți „modele" printre prozatorii români ?
Da și nu. Uneori ceva ce mi se pare mie o „ratare" la un prozator român devine un impuls pentru o proză, alteori un lucru reușit îmi dă senzația drumului închis și mă obligă să caut în altă parte.
18. Dar printre scriitorii altor literaturi ?
Ca mai sus.
19. Ce regizori de filme vă plac ?
Toți cei care reușesc să facă filme în ciuda piedicilor puse de producători.
20. Sînteți meloman ?
Nu cred că pot fi numit meloman. Ascult orice fel de muzică, la întîmplare și, cu excepția unui anume fel de muzică ușoară, totul îmi place.
21. Aveți preferințe bine definite în domeniul plasticii ?
Hiperrealismul.
22. Scrieți și altceva decît proză ?
Nu.
23. Ați cochetat și cu critica ?
Critică și eseistică am practicat numai din necesități de identificare.
24. Ce exigențe minimale trebuie să satisfacă un scriitor ca să poată fi calificat ca atare ?
Să folosească limba în care scrie cu mare precizie. Să fie interesat de cunoașterea naturii umane.
25. Ce atracție are, în ochii dumneavoastră, proza față de alte genuri literare ?
Toate atracțiile posibile.
26. Ce șanse acordați romanului în mileniul al treilea ?
Va supraviețui asimilînd foarte multe tehnici noi.
27. În ce împrejurări v-ați descoperit vocația de scriitor ?
La vîrsta de cincisprezece ani, cînd am rămas multă vreme într-un internat pustiu.
28. Cînd sînteți optimist, ce idee vă faceți despre cititorul căruia vă adresați ? Dar cînd sînteți pesimist ?
a) Că reușește să-și păstreze cumpătul și să gîndească numai cu propriul cap, chiar și în fața celor mai captivante pagini de literatură ; b) Că se lasă manipulat de producători de literatură cu mijloace foarte rudimentare.
29. Există un public ideal pe care mizați ?
Această întrebare mă deconectează. Ori există, ori e ideal !? Eu mizez pe ce există.
30. Ce rost mai are, în vremea noastră, să scrii literatură ?
Are.

(Anchetă realizată de Monica SPIRIDON)

Anotimpuri

(urmare din pag. 1)

importanță, dar uneori fără competență și, mai grav, fără onestitate. Am zîmbit și n-am protestat. Să se știe însă, nu din sfială, ci din orgoliu. Atunci — *scriam în încheiere* — cum îmi revendic locul în viață, prin așteptare ? Zîmbetul îmi este martor. Am așteptat și mai aștept încă și chiar mai am puterea să zîmbesc în unele zile".

Singura mea replică în care cred spre a opune celor ce încearcă să elimine modestia și îndoiala dintre însușirile noastre, este să mai scriu o carte și încă una și cît de multe altele.

Totuși, mi se pare că a venit timpul să dau lămuriri mai clare la rîndurile citate adineauri. Cu scurgerea anilor, unele cuvinte își modifică înțelesul și cred că la fel s-a întîmplat cu cele două aparent opuse : modestia *și* orgoliul. *În numele lor atrag atenția tovarășilor mei de meserie, de o vîrstă, mai bătrîni sau mai tineri, că o carte, chiar* genială, *cum se spune adesea, cu foarte mare grabă, începe să însemne ceva dacă a rezistat măcar zece ani de zile, și că judecata ei cu sorți de dreptate se poate face abia după aceea. Dar încă nici atunci ea nu consacră pe nimeni în numele veșniciei. Deceniile, apoi secolele, pot să ne dărîme. Să fim* modești *și* orgolioși, *și să admitem că unitatea de măsură a viabilității noastre, mileniul.*

Fiind scurși abia cincizeci de ani de la apariția primei mele pagini, vedeți dar, că nu fac o pledoarie în folosul literaturii proprii. În incertitudinea care planează asupra recunoașterii scriitorului, mai am însă de comunicat, cu modestie *și cu* orgoliu, *cîteva date certe. Din cărțile pe care le-am scris pînă astăzi, s-au tipărit și s-au răspîndit în ediții succesive, peste 500 000 de exemplare. Jumătate de milion de volume îți dă dreptul să fii orgolios cu cea mai mare modestie. Lăsînd la o parte volumele care se pierd sau se uită în biblioteci nevizitate, dar nepunînd la socoteală pe cele care se fac bucățele, trecînd din mînă în mînă, am admis, la limita minimă, că o* carte *este citită de doi oameni, cu sorți de a înțelege și de a ține minte măcar o parte din ideile ei și din fapte. De la masa mea de lucru salut milionul de oameni care îmi dă dreptul să vorbesc astfel. Data viitoare am să le explic pe ce căi am ajuns la* aici *și la* astăzi.

COMEMORARI: V. ALECSANDRI

În jurul unei controverse

Data nașterii scriitorului și originea familiei sale au făcut obiectul unor aprige controverse. Un act de naștere original lipsind, au fost invocate două documente conexe : „o mărturie de mitrică" și un atestat al vîrstei, întărit cu declarațiile a cinci martori, sub prestare de jurămînt. Primul certificat, publicat și comentat de Gh. Ungureanu **(Cîteva date inedite despre familia și viața poetului Vasile Alecsandri,** în **Cetatea Moldovei,** an. IV, nr. 5, mai 1943, p. 262) a fost eliberat de cancelaria Mitropoliei Moldovei „după încredințarea ce s-au luat din sprafcă", sub iscălitura Mitropolitului I.I. Veniamin, cu nr. 333 din 12 iulie 1835. De aici reiese că poetul Vasile Alecsandri s-ar fi născut în 14 iunie 1818 la Bacău, avînd ca naș pe „moșul" său, Mihai Cozoni. Al doilea era un „act de notorietate", adus în discuție, indirect, de Al. T. Dumitrescu și Sever Zotta, act pe care poetul l-a prezentat la căsătoria cu Paulina Lucasiewicz, în anul 1876. Aici se consemnează ca dată a nașterii 1 iulie 1821. Dacă în privința anului, Alecsandri era consecvent, cu privire la ziua sa de naștere, oscilează sau evită s-o precizeze. O scrisoare a poetului, de la sfîrșitul lunii martie 1873, trimisă din București unui prieten de la primăria orașului Bacău, Hociung, confirmă cele de mai sus : **„Am nevoie de a-mi scoate o mărturie iscălită de oameni bătrîni, care să-mi serveze de act de naștere și vin a te ruga ca să binevoiești a-mi pregăti asemenea mărturisire. Eu sînt născut la Bacău în luna iulie 1821 ; părintele meu : vornicul Vasile Alecsandri ; mamă-mea Elena, născută Cozoni. Acum mă găsesc la București, de unde sper să plec peste trei zile și, trecînd prin Bacău, mă voi opri ca să desăvîrșesc formalitățile necesare pentru legalizarea mărturiei de către tribunal. Sper că voi găsi actul iscălit de marturi"** (V. Alecsandri, **Opere,** X. **Corespondență,** București, Editura Minerva, 1985, p. 92—93. Ediție Marta Anineanu). Data cea mai larg acceptată de majoritatea biografilor rămîne însă 21 iulie 1821, contestabilă desigur, dar aleasă și transmisă celor apropiați de către scriitorul însuși. A mai fost evocat și anul 1819 (printre alții de Mihail Kogălniceanu), dar data se anulează de la sine, în acel an născîndu-se sigur Catinca, sora mai mare a poetului.

Unii comentatori au opinat că Vasile Alecsandri a căutat într-adins ca data sa de naștere să coincidă cu Revoluția lui Tudor Vladimirescu și cu mișcarea eteristă pentru eliberarea Greciei. Este foarte posibil, din moment ce, ca mai toți romanticii, își căuta origini familiale imaginare sau își anexa ca naș pe unchiul său, luptător în armata lui Ipsilanti. Elena Rădulescu-Pogoneanu observă neconcordanța datelor, tînărul voluntar murind eroic în luptele eteriștilor cu turcii de la Drăgășani, cu cîteva luni înainte de nașterea nepotului.

Vasile Alecsandri a stăruit însă și mai tîrziu în rememorarea figurii aproape legendare a lui Mihai Cozoni. Se pare că întîmplări reale povestite de membri ai familiei mamei sale, au stat la baza poeziei **Andrii Popa.** Versurile au fost compuse în anul 1843, pe cînd se afla în călătorie la Tg. Ocna la unchii săi. O notă a poetului lămurește și mai mult geneza „doinei" : „La anul 1818, Mihai Cozoni, unchiul autorului, a fost însărcinat prin poroncă domnească ca să puie mîna pe acel hoț vestit. Deci, întîlnindu-l la Valea Seacă, l-au ucis din fuga calului, după o cruntă luptă de cîteva ore. La 1821, cînd a izbucnit revoluția grecească, Mihai Cozoni, a cărui suflet se aprindea lesne la glasul libertății și a vitejiei, s-a înrolat în armia lui Ipsilanti, cu rang de sutaș (ekatondas) și la crunta bătălie a grecilor cu turcii în Valahia, la Drăgășani, a rămas pe cîmpul războiului după ce făcuse mari și minunate vitejii". Versurile, pe care Eminescu le recita transfigurat în peregrinările sale la Blaj, închid în ele un portret de erou popular : **„Mihai, mîndrul vine iară, / Falnic ca un stîlp de pară / Pe-un cal alb ce n-are loc / Și din ochi aruncă foc".**

Chiar dacă consemnarea din filele intitulate **Suvenire din viața mea** (1865) ar fi de domeniul imaginarului, ne uimește atracția poetului, în genere o fire sensibilă și bolnăvicioasă, pentru luptători puternici din memoria poporului sau contemporani cu el, pe care voia să-i vadă chiar în toiul bătăliilor de la Bufalva Magenta sau Sevastopol. Deși nu agreăm psihologizarea excesivă a biografiei scriitorilor, trebuie să concedem că în vinele lui Alecsandri pulsa tumultul revoluției de la 1821.

În vremea domniei lui Mihai Șuțu, prin aprilie 1821, armatele lui Ipsilanti trec Prutul, întrerupînd viața liniștită a locuitorilor Moldovei. Boierii cei mai înstăriți fug în grabă, fie în Basarabia, fie în Bucovina. Însuși domnitorul se refugiază la Cernăuți. Cea mai mare parte din boierimea măruntă și-a căutat ocrotire în munți. La adăpostul codrilor ei așteptau să treacă furia ciocnirii între armata eteristă și ienicerii turci.

Medelnicerul Vasile Alecsandri, aflat în casele logofătului Iorgu Ghica din Bacău, pleacă și el în pribegie de teama samavolniciilor trupelor în conflict. Localitatea era practic înconjurată de păduri. Tînăra familie Alecsandri nu a trebuit să meargă prea departe pentru a se simți în siguranță. Au plecat într-o mare brașoveancă, însoțiți de oameni de credință călări. Fugarii își aleg un loc mai ferit, departe de drumurile umblate. Aici, „în mijlocul codrilor", „în aceste împrejurări grele", — precizează G.C. Nicolescu — se naște cel de-al doilea copil al medelnicerului. I se dădu numele de Vasile, ca al tatălui său. Poetul povestea cu umor lui G. Bengescu despre sălașul în care și-a petrecut primele zile de viață. La etaj, adică în interiorul brașovencii, stăteau mama și cei doi copii, la parter, adică între roțile trăsurii se instalase tatăl său. În jurul locului de popas, servitorii făceau pe rînd de strajă, în posturi de observație instalate în copaci.

După trecerea răzmeriței, familia mărită cu un băiat se reîntoarce la Bacău. Cu toată puținătatea datelor privitoare la episodul de viață din Bacău nu poate să nu ne uimească anume coincidențe între firea poetului și locul nașterii sale. Destinul a hărăzit copilului ce a venit pe lume într-o trăsură pe cărări de codru, în preajma undelor repezi ale Bistriței, să poarte toată viața în suflet dorul călătoriei și nestatornicia apelor.

Stancu ILIN

CEAUȘISM

(urmare din pag. 1)

lor" domnilor Al. Bârlădeanu, Dan Marțian și ale celorlalți senatori și parlamentari care ne **reprezintă** voința, în „sfatul țării". Clădirile greoaie, anormale și urîte din același perimetru al așa-zisului „centru civic" ceaușist își vor căpăta și ele, probabil, destinația care le-a fost hărăzită de vechiul/noul regim. Academia română s-a și repezit, șontîc, șontîc să-și revendice pentru **institutele** ei academice lăcașul de smerenie, pe care Elena Ceaușescu îl rezervase științei și cercetării românești. Și așa mai departe, desigur.

Cu aceiași oameni, obținem exact aceleași rezultate ! Reformele sînt făcute doar pentru ochii fără vedere ai opiniei publice. Cabinetul Roman a desființat nu știu cîte ministere. Să nu credeți însă că cineva, în afara miniștrilor ceaușiști. și-a schimbat cu ceva poziția scaunului. Din **ministere** au trecut în **departamente,** cu arme și muniție și cu efectivele complete. Aluminiul românesc consumă, în sunete de samba, potențialul energetic național. Importăm vin din Argentina și lăsăm Galațiului, Călărașul și alte **combinate** să ne aducă în situația de a nu mai avea ce mînca. Producem haosul pe scară națională ca să ne desființăm adversari politici, după un **plan** și conform unei **lecții,** de opt decenii și mai bine aplicate constant, fără a ne gîndi nici un moment că disciplina și **redresarea** economică și socială a națiunii sînt cerințe elementare ale supraviețuirii. Încurajăm fenomenul de speculă, reducînd la zero posibilitățile comerțului de stat, ca să „demonstrăm", celor ce vor să-și asume „libertatea", ce înseamnă **„riscurile" privatizării,** pe care nu știm cum s-o îngrădim mai bine la solicitările gălăgioase, disperate, ale unei mase informe, de burți fără conștiință, de ființe coborîte pe scara biologicului. Spunem, ca și ceaușiștii, că asigurăm un **viitor** al prosperității, al democrației și al libertății și, în schimb, prin măsuri dure, prin acte de barbarie politică, sporim rîndurile exilaților, cu energiile tinere și inteligențele salvatoare ale creativității românești, căutîndu-și aiurea, pe alte meridiane, recunoașterea valorii și liniștea existenței. Cîți dintre cei care au definit prin numele și prestigiul lor internațional **emigrația românească** s-au întors pînă acum **acasă ?** A gîndit cineva dintre actualii conducători (domnul Iliescu în speță, că doar de asta e președintele țării) felul în care acești oameni, aceste **valori** științifice și artistice **pot** și **trebuie** să se întoarcă definitiv în patrie. **Valorile,** și nu „patrioții" dinamoviști de teapa lui Aristide Buhoiu (pe care Televiziunea română a domnului Răzvan Theodorescu nu a știut cum să-l cocoațe mai rapid în programele ei călduț anodine, neprofesioniste, și penibil securistice). **Valorile** de care țara are atîta nevoie, valorile pe care le-au înlocuit în fotolii academice din fruntea Academiei Române, la modul rușinos, „oamenii de știință", fără **opere,** sau cu lucrări de compilație sub semnătură, precum astăzi domnul... „academician" Alexandru Bârlădeanu, nici mai mult, nici mai puțin decît **vicepreședintele** Academiei **Române.** Și iarăși recunoaștem continuitatea ceaușistă. Căci în locul „inculpatei" Suzănica Gâdea sau a „pușcăriașului" Manea Mănescu, **alesul** științei academice românești devine acum **senatorul** Al. Bârlădeanu, pentru calități, evident nu politice ci... științifice. Rușinea cu **r** (mare) ne privește și ne sfidează de pe la colțuri. Probabil că blestemul neamului românesc se numește, astăzi ca și ieri, **ceaușism.**

CATEDRALĂ MEDIEVALĂ

Tu ești proiectul unei catedrale
Pe care a visat-o Dumnezeu,
Ingăduindu-mi s-o-ntrevăd și eu
În armonia goliciunii tale.

Și la porunca lui (spre a păstra
Materia în forma ei divină)
Vin lebede să moară-n carnea ta,
Albinele-ți zidesc în trup lumină.

Un suflu tainic și un ritm preapur
Dă forme dulci și linii muzicale
Acestei ctitorii medievale

Zidită din lut atic și azur,
În care Domnul, spre a-i spori misterul,
Adună-n taină tot ce pierde cerul.

Arcadie SUCEVEANU

Dincolo de limită

Există o limită a suportabilului. După 22 Decembrie ne-am închipuit cu toții plonjați într-un ireal de fraternitate, libertate și adevăr pe care, încă o dată, evoluția socială și politică le dezminte cu cinismul care n-ar trebui să mai mire pe nimeni. Am crezut, cu același condamnabil idealism, că vom putea începe de acum să înțelegem cum a apărut și s-a extins cangrena arhitecturii ceaușiste în trupul orașului și al țării. Credeam că acea boală, combinație între **frică, lichelism** și **oportunism** dispăruse din fiecare din noi pe 22 Decembrie și puteam începe să încercăm să ne vindecăm. Recunosc că m-am înșelat, ceea ce am văzut pe 13, 14 și 15 iunie e de ajuns. Ceaușescu a reușit un lucru măreț : a creat o țară după chipul și asemănarea lui. Niciodată n-am crezut pînă atunci în ceea ce logoreea de partid numea : „crearea omului nou". Pe 14 iunie am văzut că **„omul nou** există ; el se numește azi, în propagandă oficială, **om de bine.** M-au îngrozit mai puțin „minerii" cu bîte și topoare decît **„cetățenii de pe margini, femei isterizate, oameni ai muncii"** și bătrînei fericiți să aplaude și să practice violența împotriva celor care erau, sau păreau, studenți, intelectuali sau purtători de barbă, cum eram și eu.

Există o limită a suportabilului care a fost trecută pe **14 iunie** ; de acum încolo mi se pare zadarnic să mai încerc să explic cuiva ce este arhitectura, ce înseamnă ea ca meserie, cîte sacrificii cere ea studentului și practicianului, cît efort fizic și nopți nedormite. M-aș obosi degeaba să explic de ce un student arhitect rămîne cu nopțile în facultate ; **opinia publică** știe **acum** că el se „drogheză" și e „legionar", studentele se „prostituează" și în general, la Arhitectură domnesc „viciul" și „destrăbălarea".

Mecanismul psihologic care a declanșat această isterie colectivă și **psihoza antintelectuală** de azi mi se pare simplu și înduioșător de evident ; nu trebuie cine știe ce subtilitate pentru a fi declanșat și întreținut.

Îmi amintesc cum odată, rămași peste noapte, în facultate, în preajma unei predări, trecerea unui **tovarăș** pe Academiei a declanșat o adevărată furtună, pentru că iroseam lumina, fapt care ne-a făcut, ca în nopțile următoare, să lucrăm clandestin, cu ferestrele camuflate ; apoi au venit anii atelierelor înghețate, lipsurile de tot felul, de la creioane și tuș, la hîrtie și calc ; rezistam totuși la planșete, era o speranță. Despre ce speranță mai poate fi acum vorba, cînd un „arhitect" (al cărui nume nu-mi spune nimic) atacă în presa **fesenistă** școala unde a învățat ; cînd rectorul Institutului, un excepțional profesor, primește zilnic telefoane indignate pentru că a îndrăznit să ia public apărarea studenților săi ; cînd în sfîrșit, minciuna și cecitatea oficială se potrivesc de minune cu dorința unanimă de liniște și uitare. Cîteva geamuri și cîteva capete sparte, mîini și picioare rupte, biblioteci răvășite ; nu s-a întîmplat **aproape nimic.** Cînd vinovăția colectivă este, prin complicitatea pe care o presupune, prea mare, apare o reacție violentă de contestare a evidenței ; cînd este în minoritate, **vinovată** devine **victima.**

De ce să mă mir ? „Omul nou", opera a 45 de ani de comunism, își continuă viața glorioasă într-o „epocă nouă". România s-a reîntors în Europa; este Europa anilor 30 (mai spune cuiva ceva numele de ristallnacht ?) și problema este că nu avem de-a face nici cu **neo,** nici cu **criptocomunismul,** ci cu cel mai pur, banal și nespectaculos **național socialism** în faza sa incipientă, **populistă.**

Dar mai este un **fapt** care ar trebui semnalat ; invazia „minerilor" a fost unul din cele mai interesante fenomene care au putut fi văzute în zilele noastre în Europa anilor '90 ; **atavismul social.** Dacă în 1944, la „invazia" lor în Europa, **trupele** lui Stalin evocau lumii civilizate imaginea hoardelor sălbatice nedeprinse cu civilizația, ele veneau totuși din stepele asiatice ; de data aceasta **hoardele** erau autohtone, dar migrația lor a avut toate atributele acelui „fenomen" care a zguduit Europa vreme de vreo 7 secole și a dus, în final, la decăderea și dispariția celei mai puternice civilizații a Occidentului. Vom asista în vremea noastră, cînd istoria s-a comprimat întrînd, cu o vorbă celebră, ea însăși în **delir,** la o decădere ireversibilă a propriei noastre civilizații, cîtă mai e ?

Și mai este **frica,** obsesivă, aceeași ca și frica de pe 21 Decembrie, din fața minerilor. Aceștia de acum, „mineri" și ce-or mai fi fost, nu erau, ca și soldații și securiștii din Decembrie, doar niște **indivizi.** Încetaseră să mai fie ; **forța rațiunii,** care deosebește omul de necuvîntătoare dispăruse, nu mai era decît o **forță oarbă,** copleșitoare, care nu discerne și nu alege. Și apoi am văzut sediul Institutului devastat, studenții bătuți și pe domnul Iliescu mulțumind „minerilor" care au scăpat țara de „legionari". Limita suportabilului fusese trecută.

RADU DRĂGAN

Intelectuali români în exil

Jurnalul literar invită scriitorii, artiștii și oamenii de știință români — care din diverse motive, au luat calea exilului — să participe la o anchetă menită să reînnoade firul unui dialog întrerupt atît de brutal și cu consecințe atît de nefaste. Întrebările propuse sînt orientative, participanții avînd libertatea de a răspunde numai la unele dintre ele sau, eventual, să propună răspunsuri la altele care nu au fost formulate.

1. Cu ce gînduri și sentimente ați întîmpinat revoluția din România din decembrie 1989 ?

2. Care au fost principalele dumneavoastră realizări culturale din perioada exilului ? Dar principalele eșecuri ?

3. Ce proiecte aveți pentru reintegrarea dumneavoastră în noile coordonate ale culturii române ?

4. Care sînt virtuțile culturii unei societăți democrate pe care ar trebui să le preia astăzi cultura română și care sînt viciile pe care ar trebui să le evite?

5. Ce soluții concrete întrevedeți/propuneți pentru reluarea grabnică a unui dialog eficient între cultura română și celelalte culturi ale lumii ?

Emil Turdeanu

De regulă, la această rubrică, am însoțit răspunsurile la anchetă, formulate de intelectualii români din exil, de cîte o scurtă prezentare a vieții și operei lor. Am să fac o excepție în cazul lui EMIL TURDEANU, pentru că nu aș vrea să rezum în doar cîteva rînduri o viață de 80 de ani (vîrstă pe care Domnia sa o va împlini în noiembrie 1991) — din care 46 de ani petrecuți în exil — și, cu atît mai puțin, să rezum o prodigioasă operă, publicată de cele mai serioase edituri și reviste din Europa. Celor interesați de datele bio-bibliografice ale savantului le recomand articolul *Emil Turdeanu — Un medievalist român în context european*, semnat de Dan Simonescu în *R.I.T.L.* nr. 4/1983.

Mi se pare de prisos să argumentez necesitatea traducerii și publicării în România a principalelor studii de literatură veche românească și sud-est europeană, scrise de eminentul savant. Dacă aș fi editor, aș începe cu o excepțională carte-sinteză, rod al unor cercetări efectuate de-a lungul mai multor decenii, *Apocryphes Slaves et Roumains de l'Ancien Testament*, apărută la Leiden, în 1981, la prestigioasa editură E.J. Brill.

Rîndurile de față marchează și o a doua excepție. Domnul Emil Turdeanu nu răspunde propriu-zis la întrebările anchetei. Unul dintre motive : profunda durere resimțită de cercetător în urma trecerii în neființă a soției sale, Letiția Cartojan-Turdeanu (fiică a lui Nicolae Cartojan, ea însăși o eminentă cercetătoare). Pe coperțile celor cîteva publicații pe care dl. Turdeanu a avut amabilitatea să mi le trimită (*Revue des Études Roumaines* — Paris, *Ființa Românească* — Paris, *Rivista di Studi Bizantini e Slavi* — Bologna), este supraimprimat textul : DONUM IN MEMORIAM LAETITIAE CARTOJAN-TURDEANU.

Sper că dl. Emil Turdeanu nu va considera ca pe o indiscreție de neiertat faptul că îmi permit să fac public un scurt pasaj din scrisoarea pe care Domnia Sa mi-a adresat-o. Textul de mai jos conține o mărturisire plină de dramatism, o mărturisire pe care și-o pot asuma mulți intelectuali din țară și din exil :

Stimate Domnule Oișteanu,

Îmi pare rău că o mare durere din viața mea — cea mai mare ! — m-a împiedicat să răspund la scrisoarea Dv. din 6 iunie (...).

Vă fac acum o singură mărturisire. Am luptat și am scris fără încetare pentru libertatea și cultura românească din 1944 pînă în decembrie 1989. Elanul spontan al Revoluției mi-a trezit speranțe entuziaste si mă pregăteam să le dau urmare. Dar au intervenit alte evenimente. Regimul de astăzi a adoptat ca emblemă casca de miner (fără cap) și ciomagul destinat să învețe carte pe intelectuali. Entuziasmul meu a căzut ca o pasăre lovită de glonț. Nu-mi cereți nimic. Nu pot ! (...)
Fresnes, Franța
26 iulie 1990

Cu bune salutări și speranțe de mai bine,
EMIL TURDEANU

Anchetă realizată de
Andrei OIȘTEANU

Milan Kundera:

Moștenirea defăimată a lui Cervantes (VI)

Da, așa îmi pare. Dar, vai, romanul este ele însuși lucrat de termitele reducției care nu reduc numai sensul lumii, dar și sensul operelor. Romanul (ca și toată cultura) se află din ce în ce mai mult în rîndurile mijloacelor mediatice ; acestea fiind agenții unificări istoriei planetare, amplifică și canalizează procesul de reducție ; ele distribuie în lumea întreagă aceleași simplificări și clișee susceptibile de a fi acceptate de cel mai mare număr, de toți, de omenirea întreagă. Și puțin contează că în diferitele lor organe se manifestă diferite interese politice. În spatele acestei diferențe de suprafață domnește un spirit comun. E suficient să frunzărești săptămînalele politice americane sau europene, pe cele de la stînga ca și pe cele de la dreapta, de la Time la Spiegel : ele au toate aceeași viziune asupra vieții care se reflectă în aceași ordine conform căreia le e alcătuit sumarul, în aceleași rubrici, în aceleași forme jurnalistice, în același vocabular și în același stil, în aceleași gusturi artistice și în aceiași ierarhie a ceea ce găsesc important, și a ceea ce găsesc insignifiant. Acest spirit comun al massmediei disimulat în spatele diversității lor politice, este spiritul timpului nostru. Acest spirit îmi pare contrar spiritului romanului.

Spiritul romanului este spiritul complexității. Fiecare roman spune cititorului : „Lucrurile sînt mai complicate decît gîndești tu". Este adevărul etern al romanului, dar care se face din ce în ce mai puțin auzit în vacarmul răspunsurilor simple și rapide care preced întrebarea și o exclud. Pentru spiritul timpuli nostru, sau Ana sau Karenin are dreptate, și vechea înțelepciune a lui Cervantes care ne vorbește de dificultatea de a cunoaște și de adevărul insesizabil pare plicticoasă și inutilă.

Spiritul romanului este spiritul continuității : fiecare operă este răspunsul dat operelor precedente, fiecare operă conține toată experiența anterioară a romanului.

Dar spiritul timpului nostru este fixat asupra actualității care este așa de expensivă, așa de amplă încît respinge trecutul orizontului nostru și reduce timpul la secunda prezentă. Inclus în acest sistem, romanul nu mai e **operă** (lucru destinat să dureze, să unească trecutul cu viitorul) ci eveniment de actualitate precum alte evenimente.

10. Vrea să spună acest lucru că într-o lume „care nu mai e a lui" romanul va dispărea ? Că va lăsa Europa să se scufunde în „uitarea ființei" ? Că nu va mai rămînea decît trăncăneala fără sfîrșit a grafomanilor, și **romanele de după istoria romanului ?** Nu știu nimic relativ la aceste lucruri. Cred doar a ști că romanul nu mai poate trăi în pace cu spiritul timpului nostru : dacă vrea să continue să descopere ceea ce nu e descoperit, dacă vrea să „progreseze" ca roman, nu poate s-o facă decît contra progresului lumii.

Avant-garda a văzut lucrurile altfel: ea era posedată de ambiția de a fi în armonie cu viitorul. Artiștii de avantgardă au creat opere, e adevărat curajoase, dificile, provocatoare, hulite, dar le-au creat cu certitudinea că **„spiirtul timpului"** era cu ei și că, mîine, el le va da dreptate.

Odinioară și eu consideram viitorul ca singurul judecător competent al operelor și actelor noastre. Mai tîrziu am înțeles că flirtul cu viitorul este cel mai rău dintre conformisme, lasa măgulire a celui mai tare. Căci viitorul este totdeauna mai puternic decît prezentul. Și într-adevăr el e cel care ne va judeca. Și cu siguranță fără nici o competență.

Dar dacă viitorul nu reprezintă o valoare în ochii mei, de cine sînt legat : de Dumnezeu ? de patrie ? de popor ? de individ ?

Răspunsul meu este pe cît de ridicol pe atît de sincer : nu sînt legat de nimic altceva decît de moștenirea discreditată a lui Cervantes.

Kundera și arta romanului (II)

L-am cunoscut pe Milan Kundera la Praga, în decembrie 1969, la Uniunea Scriitorilor, al cărui membru mai era încă în acel moment. Mecanismele destructive ale puterii puse în mișcare nu ajunseseră încă să anihileze toate structurile existente ale vieții politice, sociale și culturale. Procesul a durat cîțiva ani. Kundera mai preda încă la facultate și era — dacă nu mă înșeală memoria — și redactor al revistei de cultură **Plamen.** Cîteva din cărțile lui, printre care ciclul de povestiri **Iubiri caraghioase** și romanele **Gluma** și **Viața e în altă parte** apăruseră la Paris, în traducerea lui François Kérel, primite triumfal de critică și public. Despre al doilea roman e vorba într-o scrisoare din decembrie 1973, care-mi este adresată și din care extrag un fragment referitor la modul de viață pe care-l ducea în acel moment scriitorul. Scrisoarea e redactată în limba franceză, limbă pe care Kundera o iubea foarte mult și o vorbea satisfăcător.

„Je ne suis plus à la faculté (depuis l'an 71), je n'ai aucun poste, je chôme, je ne peu rien publier ici et je vis complétement retiré, ce qui n'est pas mal, au contraire. Mais : je ne sais pas quel avenir aura cette drôle de situation ! Il y a un mois, il m'a été decerné à Paris, le Prix Medicis pour mon dernier roman, ce qui était pour moi une bonne satisfaction, mais en même temps la source de grands ennuis, parce que j'avais été consideré ici comme quelq'un qui n'existait plus et tout à coup — j'ai osé exister !".

Atmosfera cosmarescă a acestei perioade (care a mers accentuîndu-se spre 1975) apare evocată în două din romanele publicate de autor după stabilirea lui în Franța : **Cartea rîsului și a uitării** (1978) și **Insuportabila Ușurință a ființei** (1984). Aceste romane, inclusiv **„Valsul de adio"** (1976), precum și celelalte pomenite mai înainte, au fost primite de critica franceză mai mult decît cu admirație, cu entuziasm, Milan Kundera ajungînd în cîțiva ani să fie cotat ca unul dintre cei mai originali romancieri ai Franței și ai Europei contemporane. Cărțile i-au fost traduse în scurt timp în mai toate țările Europei occidentale și în America.

Penultima carte a lui Kundera, (ultima fiind deocamdată romanul **Nemurirea,** 1990) apărută în 1986 tot la Editura Gallimard, cuprinde un ciclu de eseuri intitulat **L'Art du roman** păstrînd numai titlul volumului de la Praga. În ansamblul său, acesta reprezintă, cum precizează autorul în prefață **„bilanțul reflecțiilor mele asupra artei romanului".** Cartea, adaugă Kundera în aceeași **prefață,** n-are intenții teoretice, ci e confesiunea unui practician, în măsura în care opera oricărui romancier conține o viziune implicită a istoriei romanului **(„arta născută din rîsul lui Dumnezeu").**

În epoca contemporană, epoca „paradoxurilor terminale", romanul e menit să lupte contra a ceea ce Heidegger numea „uitarea ființei". El trebuie să fie o contrapondere a progresului lumii, care conduce, în special prin mijloacele de informare în masă, la un fel de uniformizare și unificare a istoriei planetei. Romanul, ca model al lumii bazat pe relativitatea și ambiguitatea lucrurilor omenești, dacă vrea să descopere porțiuni noi de adevăr — deci să-și împlinească menirea — nu poate să o facă decît în răspăr cu progresul lumii. Istoria romanului, ca operă a Europei, înseamnă succesiunea descoperirilor românești, și nu însumarea cantitativă a romanelor. Romanele care nu descoperă nimic nou, ci doar confirmă ceea ce se spune sau trebuie să se spună — cum au fost cele mai multe din romanele universului totalitar, bazat pe un unic adevăr — „se situează în afara istoriei romanului", sînt romane „de după istoria romanului". Două din eseurile volumului se referă unul la Kafka, altul la H. Broch, dar și în acestea și în toate celelalte, reflecțiile lui Kundera merg permanent spre cîțiva autori care sînt stelele fixe ale „istoriei sale personale a romanului" : Rabelais, Sterne, Diderot, Flaubert, Kafka, Broch, Musil, Gombrowicz și în special Cervantes. Și ce omagiu mai înalt poate fi adus unui mare scriitor, decît mărturisirea care încheie studiul de față ?

Simona CIOCULESCU

Foileton „J.L."

Felix Aderca: Vestitorul din zăpezi (1)

— nuvelă —

Începînd cu acest număr, propunem cititorilor în spațiul de față, destinat restituirilor necesare ,o nuvelă inedită din opera lui Felix Aderca, scriitor care în cei 45 de ani de dictatură comunistă a fost nu numai marginalizat, dar puținele și nesemnificativele reeditări ale scrierilor sale au fost trunchiate și desfigurate, dintr-o falsă pudoare sau din cauza „intransigenței" ideologice. Există o față necunoscută a creației sale, echivalînd aproape numărul paginilor publicate. Mulțumim pe această cale domnului Marcel Aderca, prin bunăvoința căruia încredințăm tiparului textul nuvelei. (J.L.)

Port cu mine de aproape o jumătate de veac o întîmplare pe care mintea o tot deapănă și alege și urzește, o tot lămurește și modelează pînă la semnificațiile esențiale ale unei ficțiuni. Nu cred să ajung s-o mai scriu vreodată și de-aceia, dragii mei, în această seară în restaurantul grădinii de vară, împrejmuiți de minusculele zburătoare ale întunericului atrase de lumină, dați-mi voie să-mi aduc iar aminte.

Vă previn că e o întîmplare frenetică, dar s-ar putea istorisi și-ntr-o catedrală, cînd ar trebui să se încheie cu o cantată izbăvitoare de Bach.

*

Închipuiți-vă pe unul din bulevardele aglomerate ale Parisului din 1914 un norvegian de numai douăzeci și trei de ani, înalt și bălai-alburiu. De departe, în soare, pare albăstriu ca un pisc de iceberg sau de fiord în bătaia cununii boreale. E ceva mai trupeș ca toți cei din jur și pășește larg, agale, ca pe picioroange. Un întîrziat prinț de Vikingi, făcut să străbată oceane și mări dar care nu s-a mai rupt de zăpezile albe, de mușchii verzi și de liniștitele lacuri natale. În vreme ce toți ai lui năzuiesc și tot coboară către Miazăzi, unii izbutind chiar să se aciuieze în casele de piatră din Christiania, el dimpotrivă a tras și trage mai mult către Miazănoapte, spre apele și constelațiile polare.

Era învățător benevol ades, într-un sat de pescari nu departe de sălașele unor laponi cu chip lătăreț și ochi rîzători, asemeni unor pitici învăluiți în piei de reni cafenii sau de urși albi. S-ar putea spene că e mai curînd poet, uneori numai poet, neștiind cum și unde să-și mîntuie sufletul în această lume prea aspră. Intrase cu abecedarul, cu tăbliță neagră și grifelul pînă departe între laponi, deși nu-i chemase, nu-l trimise nimeni. Ce folosea laponilor scrisul și cititul norvegian ? La negoțul pieilor și grăsimilor le era de ajuns cele zece degete de la mîini. Dar voioșia lor copilărească încîntă într-atît pe învățător că pînă la urmă, spre a rămîne între ei, își luă soțioară pe viață o subțirică laponă glumeață. Nu-l costă mai scump ca prețul unei perechi le cizme și vărsă banii în palma unei căpetenii zbîrcite ca o babă, de față cu părinții fetei, împrejmuiți de alte șapte surori, ca șapte mosorele tot mai mărunte.

Cînd s-a aflat în capitala țării de năstrușnica propagandă culturală din Laponia, trîznitul învățător fu chemat la Consiliul de Miniștri, unde fusese convocat și un faimos savant de boli nervoase, întemeietorul întîiului balamuc modern scandinav. Poetul răspunse liniștit la toate întrebările, își prezentă soțioara surîzătoare care ciripi și ea într-o perfectă norvegiană, privind întregul guvern cu fina ironie a ochilor ei mongolici.

Învățătorul, spre marea lui uimire, căci se așteptă să fie destituit dacă nu și arestat, fu dimpotrivă decorat, pozat, dat la gazetă ca erou național. Dar nu mai fu publicată consecința acestui tămbălău : cutezătoarea cerere a poetului de a i se îngădui un concediu de doi-trei ani pentru desăvîrșirea studiilor la Paris. Îl chinuia taintica dorință de a rosti între laponi în nopțile lungi, de a face înțelese și sub Steaua Polară, pentru întîia oară să se audă, să răsune acolo imprecațiile tragice ale lui Corneille, nostalgiile înghețate ale lui Mallarmé — unele din supremele mistere rationale ale lui Pascal.

Și iată cum în primăvara aceluiași an învățătorul, poetul și acum studentul Knut Anderson ajunse aproape familiar trecătorilor de pe bulevardul Saint-Michel, celor din jurul Panteonului și profesorilor, studenților din sălile medievale ale Sorbonei, el Vikingul cu ochi alb-albaștri și mădulare prea lungi. Nu mai speria pe nimeni ascuțita, lucitoarea căciuliță laponă, nu mai uimeau cismele scurte, cafenii, de piele de ren, cu care înfruntase în acea iarnă repezile, glumețele ploi pariziene.

Deveni și mai cunoscut, ba foarte popular în lumea studențească, în urma unei neobicinuite întreruperi la cursul bătrînului Gazier, care comenta în acel an pe Racine.

— *Je vous prie respectuesement, maître, de pardonner mon insolence...*, începu el, ridicat ca un mesteacăn în mijlocul unor sălcii aplecate.

Cerea să i se arate mai precis unde anume era conflictul tragic în FEDRA ? Fedra își iubea fiul adoptiv. Nimic mai firesc. Nu era nimeni vinovat sau nevinovat în această întîmplare. Numai grosolane prejudecăți puteau cîrti împotriva sublimului sentiment care la vîrsta matură se iveste atît de rar, ca un har. Dacă au cîrtit vechii eleni, faptul se explică prin treapta încă primitivă a timpului lor. Dar în timpul înnobilat, atît de înnobilat al Regelui Soare ? În viziunea unui poet de mărimea și puterea lui Racine ?

Gazier, cu fața cărămizie, cu plete bogate, albe de mult, începu să explice norvegianului rămas în picioare ca un ghețar întîrziat pe continent, că oricum *dorințele* Fedrei față de fiul ei vitreg, tocmai față de .....

— Pot constitui asemenea trivialități ale fiziologiei un subiect tragic ? ripostă poetul Nordului. În acest caz, maître Gazier, focile ne sînt superioare. Ele se încaieră și se măcelăresc în epoca rutului în orice caz, fără să se mai exprime în alexandrini.

Hohotele de rîs care izbucniră în sala umbroasă, prelungă, nu mai îngăduiră profesorului uluit nici o replică. Părăsi catedra rîzînd și el fără voie, ridicînd din umeri, gesticulînd cu manuscrisul ca dinaintea unei absurdități fără soluție.

Colegii, colegele de curs împrejmuiră pe norvegian cu admirație, îi vorbiră, îl pipăiră ca pe o hazlie, nostrușnică arătare.

Primăvara la Paris pînă și copacii, de obicei firavi, își înnoiesc costumele. Numai Knut Anderson, poetul norvegian, rămase în vestmîntul gerurilor Laponiei, în căciula țuguiată în scurta de blană deschiată acum peste cămașa groasă, roșcovană, în cismele scurte unse cu seu. Dar ochii lui alb-albaștri surîdeau și ei, urcînd spre Sorbonna, cu o primăvară atît de naivă, încît mustățile împreunate cu bărbița sa de culoarea paiului, păreau doar travestirea voită a unui copil din țara Uriașilor.

Președintele guvernului din Christiania, după sfatul faimosului director al balamucului modern, consimțise la concediu, dar nu și la plata salariului de învățător. Încît poetul locuia în mansarda unuia din micile hoteluri din jurul Gării de Nord, plătind c-o muncă chiria și un dejun : La cinci dimineața spăla scările și sălile celor trei etaje, în locul proprietăresei, ajunsă în cinci luni. Soțioara laponă între timp aduse pe lume, fără a-și pierde surîsul ochilor, două lapone aproape identice care ciripeau acum prin scuarurile din împrejurimi, cu alte fetițe și băiețași, o franceză pură, rostogolind pe *r* în cerul gurii ca devărate parizience. Mama le părăsea în seama bonelor care împleteau alături de cîte un cărucior, căci ea lucra la una din celebrele case de mode, pentru a deprinde arta croielii inventive și a putea-o mai tîrziu adapta condițiilor extremului Nord. E ușor de ghicit : Tot o idee a lui Knut Anderson.

Dar în Mai cine-l putea împiedica pe poet, deși în căciulă, în blană și cisme, să se oprească îndelung înaintea galantarelor cu vestminte și podoabe de sezon : straie ușoare, pantofi, bastoane de spumă de mare, cămăși subțiri ca de pînză de funigel. Pe cînd visa dinaintea unor astfel de născociri ale veselei Luteții, căci maître Gazier își încheiase cursul și mai ținea un scurt colocviu pe la amiaz, poetul auzi întrebarea unei adînci voci femeiești, prea modulată parcă pentru acea împrejurare :

— Îți place, domnule Anderson ?

— Ce ? întrebă poetul și întoarse capul spre chipul destul de cunoscut al unei studente, Beate Pirelli, pe care o întîlnise adesea în sala de prelegeri, n-o deosebise de celelalte studente care, credea el, își pierdeu vremea cu zgomotoasă voioșie, o vreme pesemne de prisos.

De data aceasta însă, de atît de aproape, băgă de seamă că chipul palid al fetei repeta aidoma o sculptură clasică, iar cosițele buclate fuseseră silite să cuprindă jumătate din scoicile urechiușelor. Studenta, zveltă, îi ajungea într-adevăr pînă la umăr, fenomen nemaiîntîlnit între colegii literari ai Sorbonnei. Și cum ea surîdea mereu, își subțiase buzele de obicei groscioare și adîncite la capete în gropițe, lăsînd acum în văzduh un năsuc prea drept și dînd o scăpărare de vioiciune ochilor vineți care trebuiau să rămîie netezi și metalici spre a-și exprima adevăratul lor grai marin.

Poetul se simți întrînd pe neașteptate într-un vis, într-o legendă : Beate Pirelli i se păru o nouă Veneră de Milo, italianizată, prea albă la chip, prea patetică în voce pentru puținătatea vîrstei — și numai ca statură împlinită praxitelian. (Modigliani ar fi desenat-o sau pictat-o în acei ani ca pe o Madonă expresionistă).

Degetul prea lung al mînuții ei arăta neîntrerupt spre o pereche de pantofi de pînză albă în vitrina încărcată. Unul se răsturnase — sau fusese pus anume ? — de i se vedea pînă-n fund interiorul de plută albăstruie.

— Ce să fac cu asemenea pantofi ? răse poetul din toată inima, arătîndu-și dinții albi în stufărișul părului gălbui care-i împrejmuia gura nevinovată de sfînt copilăros.

Cu dezolare comică, dînd brațele în lături, își privi turtitele cizme.

((Continuare în numărul viitor)

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție), prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : ISIAP

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA„ SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie şi atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 34 | 27 august 1990 | 4 pagini — 3 lei

Dorinţa de comercializare, pare a afecta uneori pînă şi domeniul istoriei literare, ocolind, neglijind sau minimalizînd judecata critică. Nu puţine sînt revistele, dintre cele care abundă astăzi în peisajul nostru literar, ce vinează documentul de istorie literară, pagina inedită, **doar spre a-şi asigura o mai mare difuzare în public. La aceasta se adaugă căutarea expresă a senzaţionalului în viaţa marilor personalităţi ale culturii cu scopul de a** şoca **cititorii şi de a-i atrage cu orice preţ.**

Lăudabilă, în sine, încercarea de elucidare a unor aspecte controversate ale existenţei creatorilor, devine nocivă, în cazul lipsei de obiectivitate ştiinţifică şi de privire complexă în strînsă corelaţie cu opera acestora.

Totodată, saltul **de la privirea „în roz" a existenţei sociale a creatorilor la căutarea intradins a penumbrelor şi a aspectelor îndoielnice prin care ei au trebuit să plătească un** tribut, **nu o dată dureros, „actualităţii", nu este menit să asigure un climat rodnic surprinderii reale a liniilor esenţiale ale** personalităţii **aduse în discuţie.**

Avem datoria să păstrăm cumpăna justă a judecăţilor critice şi să înţelegem că adevărul ştiinţei nu poate fi niciodată înlocuit de surogatul indiscreţiei şi de patima curiozităţii.

J. L.

Criza morală

Pentru oricine străbate peisajul social românesc de astăzi mai mult poate decît criza **economică** sau decît cea **politică** (exprimată îndeosebi prin fenomene de „destabilizare"), se impune conştiinţei, în mod cu totul neaşteptat, o **criză morală.** Spunem „neaşteptat", fiindcă Revoluţia (fără nici o legătură cu **lovitura de stat** din decembrie a fostelor rămăşiţe comuniste date la o parte, decenii, de la „festinul" ceauşist) pe care tineretul naţiunii noastre a început-o cu opt luni în urmă şi o **desăvîrşeşte** în chip atît de hotărît şi de revelatoriu, ar fi trebuit să determine, în primul rînd, credem noi, o revizuire a conştiinţei naţionale, o repunere a ei în drepturile fireşti ale existenţei de fiecare zi. Nu s-a întîmplat aşa, pentru că mentalitatea pervertită în comunism a generaţiilor mature a creat o falie de neconceput între vlăstarele tinere (cele **studioase,** în speţă) şi restul maselor populare, incapabile să-şi dobîndească dreptul la propria judecată de sine.

Dacă orice schimbare şi orice evoluţie, în sensul major al termenului, pretinde, în primul rînd, o modificare de sine, o transformare din interior a structurii individuale, chemată la lumină de însăşi severitatea propriului examen interior, atunci sîntem nevoiţi să constatăm, cu durere, că excepţie făcînd tinerii elevi şi studenţi societatea românească de astăzi este compusă, în majoritate, din **oameni fără de conştiinţă.** Ea devine singura explicaţie posibilă a tot ceea ce s-a întîmplat şi se întîmplă în viaţa poporului nostru în ultimele decenii, deoarece sîntem siliţi să ajungem la concluzia că **„limbajul de lemn"** instituit de **prostia** comunistă a unor fiinţe rudimentare, fizic şi intelectual, a fost vorbit, din păcate, de ample mase sociale săpate în acelaşi material lemnos.

Un popor **de lemn,** întrebuinţînd un **„limbaj de lemn".**

Ceva în trăirea sufletească a neamului nostru şi chiar în celula lui vitală a fost probabil atins, a fost desigur convertit. Cancerul moral ne desfigurează astăzi organismul vieţii sociale. Bătrînii, care cereau de pe margini de trotuar ca **minerii** să le snopească în bătaie copiii, nu sînt doar senili, ci constituie o anomalie psihologică şi morală ; au devenit bestiile unei societăţi a animalităţii, căci „învăţămîntul politic" şi, îndeosebi, **„cozile"**, „mitingurile" pe stadioane, „primirile" cu flori şi „adunările populare", într-un cuvînt toată structura **propagandei comuniste,** care ni s-a părut atît de simplistă şi de înapoiată sub raport mental, socotind-o fiecare dintre noi mai mult decît ineficientă, capabilă de rezultate contrare şi bazată numai pe formele de constrîngere ale dictaturii, a fost, totuşi, iată, în stare să altereze simţul moral şi al demnităţii umane, ba chiar să videze de conştiinţă generaţiile mature din istoria mizeriei noastre contemporaneităţi.

Gogolienele **„suflete moarte"** se reproiectează în contextul vieţii româneşti de astăzi prin **„cadavrele vii"** ale comunismului !

Ce sînt altceva intelectualii, care, în fugă dementă după posturi şi avantaje, după funcţii şi privilegii materiale, după lefuri, vile şi călătorii în străinătate pe banii statului, îşi trădează acum propriile crezuri şi, în ultima instanţă, propria naţiune ? Ce sînt acele **mase de manevră** ale aşa-zisei „clase muncitoare" româneşti, care **acţionează,** continuă să acţioneze ca detaşamentele drogate, cu „soldaţi", ai unei misiuni a morţii, în detrimentul propriei lor „clase", în deterimentul propriei lor condiţii ? Unde este conştiinţa militarului, unde este demnitatea ostăşească a celor care **au tras,** alături de securitate, în proprii lor fraţi, în proprii lor părinţi ? Cum de s-a uitat atît de repede **sensul libertăţii** pentru care au căzut atîţia eroi ai adevăratei Revoluţii şi nu ai mascaradei instituită prin **„lovitură de stat"** ? Unde este amintirea mustrătoare a celor omorîţi la Canal, suprimaţi în închisori şi lagăre, schingiuiţi şi mutilaţi fizic şi sufleteşte în beciurile securităţii ?Ce sînt astăzi aceşti degeneraţi **ţărani** care au votat cu mîna lor **neocomunismul,** adică regimul care continuă să nu le dea dreptul de proprietate totală asupra pămîntului pe care l-au sfinţit moşii şi strămoşii lor ? Unde e conştiinţa pensionarului care, asemeni unei vite de povară, suportă cuminte **cozile alimentare** şi se bucură că guvernul Român i-a introdus **cartela,** adică i-a raţionalizat gaura curelei de peste o burtă avidă, înlocuindu-i şi digerîndu-i propria moralitate ?

Şi-a pus cineva întrebarea ce s-a întîmplat cu **medicii** care pînă mai ieri au aplicat **tratamente psihiatrice** dizidenţilor şi arestaţilor politici ? N-am citit nicăieri o „chemare" la răspundere, un apel spre a fi denunţaţi aceşti terorişti ai conştiinţei, aceste lepădături ale moralei profesionale, mult mai vinovaţi decît ultimii anchetatori ai securităţii. De luni de zile nimeni nu mai cere să fie publicate, deci **dezamorsate,** listele cu cei ce au reprezentat aparatul securităţii. Şi ne mai mirăm că un „cronicar de film", bine cunoscut agent şi informator securist (de care chiar noi **ne-am izbit** în anii ceauşismului) a ajuns astăzi „purtătorul de cuvînt" al **biroului de informaţii** al domnului Măgureanu.

Toată lumea pare a fi mulţumită acum că monstruoasele „ctitorii" ceau-

Nicolae FLORESCU

(Continuare în pag. 2)

Roza vînturilor

Te îndoieşti aproape de toţi şi toate ca orice om prea învăţat... În fond, nu te ştiu indulgent decît faţă de Eminescu, şi mă întreb, chiar în cazul lui, cît de indulgent eşti, faţă de omul de cultură din cele 44 de manuscrise, pe care le cunoşti mai bine decît mine în tot aproximativul lor.

Ai fost elevul strălucit al lui Iorga, ba chiar îmi spuneai că ţi-ai fi dorit să devii Eckermann-ul lui ; dar mi-ai adăugat că te-au îndepărtat unele slăbiciuni şi ieşiri din intimitatea marelui om. Pe Eckermann, totuşi, nu-l îndepărtaseră slăbiciunile lui Goethe, cel care nu scria prea corect nici măcar germana sa, sau care la 73 de ani ceruse în căsătorie pe Ulrike de 19 ani, şi care, refuzat fiind, continua să păstreze o afecţiune echivocă norei sale Ottilia, rămasă ca văduvă stăpîna casei sale. Numai că d-ta nu eşti un simplu Eckermann şi nu ai consimţi desigur, ca acela, să se scrie pe placa d-tale funerară ceva în genul : „Aici zace prietenul lui Goethe", **respectiv al lui N. Iorga... Iartă-mă că-ţi spun asemenea lucruri sumbre, dar sîntem la vîrsta cînd trebuie să ne gîndim şi la epitaful nostru (iar atunci ţi-aş mărturisi că, după ce visasem în tinereţe ca epitaf :** „Aici zace cineva care nu l-a iubit pe Aristotel, detractorul lui Platon", **acum m-aş mulţumi cu un simplu epitaf românesc : „Dulce dăruire ţie, trecătorule).**

CONSTANTIN NOICA

Emil Cioran despre psihanaliză

Dragă domnule Marinov,

Vă mulţumesc pentru scrisoarea, al cărei accent moldovenesc, vreau să spun călduros, m-a mişcat profund. Citind-o mi-am amintit că „unchiul Henri" a urmat un tratament într-o clinică din Sibiu şi că din cauza timidităţii, nu am îndrăznit să-l deranjez. În acest oraş eram în legătură cu un medic, Popescu-Sibiu, despre care, cu siguranţă, aţi auzit, pentru că el era în vremea aceea unul din rarii psihanalişti de la noi. Ei bine, acest om cît se poate de fermecător, era de o inocenţă şi de o naivitate abia conceptibilă. El poartă vina pentru rezerva mea faţă de o doctrină atît de importantă. Îmi era cu neputinţă să admit că o fiinţă atît de candidă poate să vindece pe cineva. Prejudecata mea împotriva lui, în special împotriva candorii sale, s-a extins asupra întregii şcoli. După părerea mea de profan, scrierea capitală a lui Freud este Das Unbehagen in der Kultur. **Un fapt rămîne incontestabil : neutri, ostili sau adepţi, în judecăţile noastre cotidiene sau esenţiale sîntem cu toţii marcaţi de învăţătura Maestrului.**

Fără îndoială, am citit cu interes studiul dumneavoastră despre Crimă şi pedeapsă. **Nu cred că vă pot urma, şi aceasta pentru un motiv care vi se va părea bizar : în viaţa mea l-am citit prea mult pe Dostoievski pentru a putea subscrie unei interpretări care se îndepărtează de reacţiile mele de lector atît de pasionat încît m-am identificat cu Rascolnikov sau cu un personaj al altor romane (mă gîndesc în particular la Stavroghin). Cum vedeţi, reacţia mea este puţin cam simplistă, dar sper că o veţi înţelege.**

Cu un gînd amical
Cioran

Prin amabilitatea domnului Vlad Marinov, psihanalist francez de origină română, am intrat în posesia scrisorii care i-a fost adresată de Emil Cioran ca răspuns la invitaţia de a participa la un ciclu de conferinţe intitulat „Crima originară în universul dostoievskian", precum si la o interpretare psihanalitică despre **Crimă şi pedeapsă,** concretizată într-un text de 82 pagini. Scrisoarea este importantă nu numai pentru că dezvăluie modula parte de raportare al lui Cioran la marile personalităţi culturale, dar şi pentru că poate sugera o explicaţie a atitudinii reticente a intelectualilor români dintre cele două războaie faţă de psihanaliză. Nu este exclus ca şi în alte cazuri, cel al lui Constantin Noica, de pildă, o reacţie afectivă faţă de o persoană insuficient de reprezentativă asociată psihanalizei să fi determinat atitudinea de o viaţă faţă de ideile avansate de Freud. Pentru a înţelege referirea la „unchiul Henri", trebuie precizat că dl. Marinov este nepotul dinspre mamă al lui H. Sanielevici. Titlul lucrăii lui Freud menţionate de Cioran poate fi tradus în limba română prin **Disconfort în cultură.**

Vasile DEM. ZAMFIRESCU

Anotimpuri

O faleză abruptă

Cine îşi aminteşte afirmaţia din articolul trecut că mi-am început exerciţiul literar cu un roman, *ca să nu mai amintesc la ce vîrstă incredibilă, se va mira şi va crede că e o contradicţie, cînd voi spune că deşi am scris tot romane în continuare, unul mai întins ca altul, dar niciunul publicat şi aproape toate pierdute, primul volum dat la tipar a fost, totuşi, o culegere de nuvele. Nu am cultivat şi nu cultiv genul acesta foarte stimat, datorită temperamentului, unei construcţii interioare şi, poate, mai ales, înclinării spre călătoria lungă cu zări interminabile. În afara cîtorva bucăţi fabricate ad-hoc, cu trudă şi cu entuziasm găsit anevoie, fiind necesar pentru a-mi face un drumeag în publicistică, altminteri nici un editor neînduplecîndu-se şi neîncumetîndu-se să le publice, restul nuvelelor din volum, intitulat, cum aşa de puţină lume mai ştie,* Oraşul cu fete sărace ; *erau de fapt rezumate ale* romanelor *din perioada lungă a exerciţiului, sau a fragmentelor din ele, rotunjite ca să apară de sine stătătoare, ceea ce nu-i chiar aşa greu, cînd ţi-ai făcut un meşteşug şi eşti decis să tai fără nici un regret sute de pagini scrise sincer şi din greu.*

După un an şi jumătate de colaborare la reviste literare, dintre care prima a fost lunarul Azi *al lui Zaharia Stancu, a doua, tot* Azi, *a treia, a patra, a cincea de asemeni şi abia mai tîrziu altele, volumul a apărut în primăvara anului 1940 cu oarecare codeală din partea editorului.*

Probabil cineva a stăruit pentru mine, pentru că omul şi-a schimbat pe neaşteptate hotărîrea şi a trimis manuscrisul în tipografie, fără să fi citit vreo nuvelă. Nu ne-am păcălit însă nici unul, nici altul. Tirajul a fost mic, atît cît să acopere cheltuielile, şi fără să provoace tumult, cartea s-a bucurat de oarecare stimă.

Cred că primul om care a scris despre ea, în Viaţa Românească, *fără să ne cunoaştem pe vremea aceea, şi a scris cu înţelegere şi cu căldură, a fost Mihnea Gheorghiu, care mi-a devenit foarte apropiat şi foarte drag prieten mulţi ani, mai pe urmă.*

Între alte cîteva urmări, mai degrabă bune, apariţia volumului a avut şi una care mi-a stîrnit panică : invitaţia lui Al. Brătescu-Voineşti de a-l vizita negreşit şi fără întîrziere la „Clubul tineretului" din Calea Victoriei.

Mărturisesc în vorbe nu tocmai academice că am cam băgat-o pe mînecă. În carte erau şi unele pagini care ar fi putut să pară licenţioase academicianului devenit păzitor al bunelor moravuri şi care contribuise, între altele, să fie băgat la închisoare însuşi fratele meu mai mare şi mai vechi în literatură — scriitorul Geo Bogza, pentru cine nu ştie — sub învinuirea că prin publicarea unui volum de poeme *cu răzvrătiri adolescentine, ar fi săpat la temelia cinstitei familii române.*

Brătescu-Voineşti rămînea totuşi pentru mine, dacă nu un monument, cel puţin o statuie a literaturii. Din paginile lui, puse lîngă ale altora, şi din vorbele mamei, am învăţat limba română şi cîte ceva din felul cum se scrie. N-am să-l neg niciodată, ci doar am să-i deplîng soarta de a se fi mişcat într-un orizont atît de meschin şi mizerabil, între vecinii de stradă, între cafenea şi Palatul de justiţie, iar,

Radu TUDORAN

(Continuare în pag. 3)

Prezenţe politice actuale

Radu Câmpeanu

Aşa a fost... (III)

1945. La cîrma ţării, se înţepenise guvernul Petru Groza. Ajutat de armatele „frăţeşti" de ocupaţie, care n-aveau nimic comun cu omenia şi generozitatea. Ca să nu mai vorbim despre cele care vegheau la graniţă...

Din 1944, devenisem şeful Tineretului Universitar Naţional Liberal. Şi trăiam într-o zodie de necontenită alertă. Nu ne puteam împăca cu gîndul înfrîngerii. Nici al încătuşării de către comunişti. Căutam necontenit căi prin care să ne manifestăm dezaprobarea. Revolta împotriva situaţiei existente.

Desigur, toată ţara clocotea, dar, de cînd lumea şi pămîntul, tinerii au avut vocaţia revoluţionară. Şi nici tinerii din acele zile n-aveau să se dezmintă.

Regele nostru, şi el un tînăr între tineri, găsise un drum de luptă. Refuza să parafeze orice act emanat de la guvernul comunist, condus de Petru Groza. Socotind — pe drept cuvînt — că, în felul acesta, primul ministru şi întreg cabinetul aveau să demisioneze.

Hotărîm să ne solidarizăm cu Mihai I. Punem la cale o uriaşă demonstraţie anticomunistă şi antiguvernamentală. Şi fixăm ca dotă : **8 Noiembrie 1945** sărbătoarea arhanghelului Mihail şi Gavril. Aşadar, nu întîmplător, chiar ziua Suveranului.

Pregătirea a fost dificilă. Şi primejdioasă. Dar iminenţa riscului, teama nu ne dădeau defel tîrcoale.

În mintea mea, încolţeşte ideea unei coloane vii, puternice, capabilă să spargă eventuale baricade ridicate în calea noastră de oficialitate. În acest scop, primul pas a fost să întindem o mînă şi către studenţii şi tinerii de toate categoriile, membri ai Partidului Naţional Ţărănesc. Ni se răspunde cu un elan necondiţionat. Şi cu o participare masivă. Diferenţele de opinii ţineau doar de procedeele organizatorice, ceea ce nu conta. Trimitem emisari şi prin marile uzine ale Capitalei — Malaxa, Wolf, Ford-Română. Şi un impresionant număr de muncitori — mai ales tineri — ni se alătură.

De aci înainte, în fiecare noapte, la ore foarte tîrzii, se desfăşoară pregătirea. Am format grupe de cîte 5. Fiecare avînd un şef căruia îi revenea misiunea de a-i selecta pe componenţii grupei. Şefii acestor nuclee nu intrau în legătură decît cu mine, sau cu Gică Dobrescu. Grupele — precum vertebrele — urmau să constituie coloana.

Amintiri consemnate de
Sanda DIACONESCU

(Continuare în pag. 4)

Mircea Eliade — Jurnal (XXIX)

Palm Beach, 1 ianuarie 1985. Zi de ploaie. Reiau lucrul la capitolul XXIII din *Autobiografie*. Reuşesc să scriu trei pagini, după ce am coretat şi am transcris vreo cinci, şase.

Ieri şi alaltăieri, fără chef. (Poate pentru că mă gîndeam necontenit la prea multe „proiecte" în care m-am angajat. Tocmai acum, cînd sănătatea e mai şubredă ca oricînd...).

Aseară, revelion, la Lydia cu soţii Vergo, o văduvă şi Donald Blackwood (fost om de teatru, acum bătrîn — dar atît de bine crescut şi politicos, ca majoritatea homosexualilor ; el nu se ascunde, locuieşte cu prietenul lui un apartament, se pare luxos şi admirabil mobilat).

Ne întoarcem la „Ocean Echo" curînd după 10:00 noaptea. Dar Christinel şi cu mine citim pînă la miezul nopţii, ca să ne putem spune : *Happy New Year !*

3 ianuarie 1985. Ieri a venit G. Novak şi am stat de vorbă în grădină de la 4:00 la 6:00 după amiază. De fapt a vorbit mai mult el — şi asta era interesant. Vrea cu orice preţ să scriu acel text istorie filozofic despre *The Gate of Jerusalem*.

Astă seară l-am invitat împreună cu soţia lui, Juddy, la restaurantul *Famiglia*. Christinel, ca şi mine, încîntaţi de proaspeţii noştri prieteni. La Gyara nu ştii ce să admiri mai întîi : curajul, imaginaţia, voinţa...

6 ianuarie. Lucrez pînă se face întunerec. Transcriu 22 de pagini. La 4 ianuarie, Novak a venit din nou să mă vadă. S-a făcut frig, dar cerul e tot atît de albastru.

Seara termin de citit (de recitit) „A boring story" a lui Cehov. Extraordinar de impresionat. Adorm tîrziu.

7 ianuarie. Plecăm din Palm Beach pe la 2:00. Vom lua avionul pe la 4:00. *Deo concedente* (cum îi plăcea lui Jung să spună), vom fi la Chicago, ora locală, pe la 6:00.

Chicago, 8 ianuarie. Ninge. În două ceasuri, campusul dispare sub zăpadă. Lucrez puţin : corectez şi transcriu cîteva pagini.

35 de ani. Vom sărbători nunta numai noi doi. Lucrez doar cîteva pagini.

10 ianuarie. Ieri îmi aduce aminte de nunta noastră de acum 35 de ani şi de Stig Wikander, de soţii Puech şi soţii Dumézil. Azi dimineaţă primesc scrisoarea, senină şi tristă a lui Georges Dumézil. Îmi spune că Madeleine a avut o bruscă scădere a numărului celulelor roşii, şi că i se face transfuzie de sînge. Adaugă : „Je ne travaille plus depuis des semaines et je m'aperçois avec effroi que cela m'est indifferent" !.

15 ianuarie. Primesc o scrisoare circulară *Rewriting history : Life reeked* ***with joy*** alcătuită de Andern Henriksson. Prezintă fragmente din lucrările scrise de elevii unui curs al lui despre istoria lumii Occidentale de la Evul Mediu încoace. E pur şi simplu neverosimil. Dacă n-aş şti că „lucrările sunt la dispoziţia oricărui cercetător, aş fi crezut că e vorba de o glumă. Ignoranţa e atît de penibilă încît devine „hilariant-creatoare". Aş vrea să citez numai cîteva pasagii, dar *l'embarras du choix*, mă paralizează. Aleg la întîmplare ; *«During the Middle Ages everybody was middle aged. Church and state were co-operatic. Middle Evil society was made up of monks, lords and surfs. It is unfortunate that we do not have a medieval European laid out on a table before us, ready for dissection. After a revival of infantile commerce slowly creeped into Europa, marchants appeared».*

«In the 1400 hundreds most Englishmen were perpendicular. A class of yeowls arose. Finally, Europe caught the Black Death.

The plague also help the amergence of the English language as the national language of England, France and Italy.

The Reformation happened when German nobles resented the idea that tithes werw going to Papal France or the Pope thus enriching Catholic coiffures».

«The Popes, of course, were usually Catholic».

«The last Jesuit priest died in the 19th century».

«Louis XIV became King of the Sun».

«Vauban was the royal minister of flirtation».

*«The French revolution was accom-*time. Voltaire wrote a book called *Candy* that got him into trouble with Frederick the Great».

«The French revolution was accomplished before it happened. The revolution evoluved through monarchial, republican and tolarian phases».

«History, a record of things left behind by past generations started in 1815».

«Great Brittain, the USA and other European countrys had demicratic leanings. The middle class was tired and needed a rest. The old order could see the lid holding down new ideas beginning to shake. Among the goals of the Chartists were universal sufrage and an anal parliment. Voting was to be done by ballad».

«Culture fomented from Europe's tip to its top. Richard Strauss, who was violent but methodical like his wife made him, plunged into vicious and perverse plays. Dramatized were adventures in seduction and abortion. Music labeled his seat „historical". Other ter of music, and people did not forget his contribution. When he died they labeled his seat „historical". Other countries had their own artists. France had Chekhov».

«World War I broke out around 1912—1914. Germany was on one side of France and Russia was on the other».

22 ianuarie. Termin de scris capitolul XXII, *Încep să descopăr America.* Destul de lung : vreo 50 de pagini manuscris. Dar, la recitire, mi se pare mediocru scris ; fără sclipire ; banal, repetitiv ; prea puţine observaţii interesante. (E drept, voiam cu orice preţ să-l termin cît mai repede.).

Text stabilit de MIRCEA HANDOCA

Restituiri: C.I. ŞICLOVANU

Cititorul iubitor de adevărată poezie se întîlnea adeseori, în intervalul interbelic, cu numele lui C.I. Şiclovanu, gazetar la **Facla** lui Ion Vinea, colaborator al revistelor **Universul literar** din perioada directoratului lui Perpessicius (1925—1927) şi a lui Camil Petrescu (1928), **Abecedar, Cetatea literară, Herald, Radical, Viaţa literară, Vitrina literară, Revista fundaţiilor,** precum şi a unor publicaţii din Arad, cum ar fi **Tribuna nouă.** Împrejurări potrivnice au împiedicat tipărirea unui volum de versuri originale, **Poeme,** pregătit încă înainte de anul 1940 de către autor. Antologia **Poeţi tineri ardeleni** a lui Emil Giurgiuca (1940) îi inserează în coloanele ei un număr de şase poezii, reproduse din publicaţiile timpului.

Coriolan Iancu Şiclovanu s-a născut la Brăila în anul 1908, oraş în care tatăl său era inginer la pescăriile statului. Învăţătura claselor primare o dobîndeşte în oraşul de pe Dunăre iar studiile secundare le începe la liceul „G. Şincai" din Bucureşti, îşi urmează apoi familia la Arad, localitate în care este elev la „Moise Nicoară", revine în Capitală unde termină cursurile cu strălucit succes fiind evidenţiat de către directorul şcolii, neuitatul profesor Gh. Nedioglu. Absolvă Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti în 1931, specialitatea istorie-geografie. Pasiunea pentru cuvîntul scris l-a stăpînit mereu, ceea ce-l face să intre în cîmpul agitat al ziaristicii profesioniste, începînd cu activitatea de corector şi ajungînd să îndeplinească funcţia de secretar de redacţie şi redactor la mai multe gazete ca **Facla, Omul liber, Adevărul, Capitala, Curentul** (concediat în anul 1942 pentru că a refuzat să participe la o campanie de presă impusă de oficialităţile vremii). A fost membru al Sindicatului ziariştilor din Bucureşti. A decedat în 25 martie 1953.

Activitatea literară şi-o începe chiar de pe băncile şcolii, la Arad, unde îşi publică primele poezii în **Tribuna nouă** (1924—1925). În oraşul de pe Mureş se bucură de consideraţia lui Al. T. Stamatiad, care i-a fost profesor. În acea vreme funcţiona în Arad un cenaclu literar frecventat de către Aron Cotruş, Al. T. Stamatiad, Tiberiu Vuia, C. Constantinescu (tatăl dramaturgului Paul Everac) şi alţii, între care şi elevul C.I. Şiclovanu. Revenind la Bucureşti, Perpessicius îi tipăreşte poezii în **Universul literar** şi mai tîrziu Camil Petrescu reptă experienţa criticului şi-l onorează pe tînărul poet cu o trainică prietenie.

Cu intermitenţe a frecventat şi cenaclul lui E. Lovinescu şi s-a făcut iubit de confraţii din presa timpului. Perpessicius într-o convorbire cu Matei Alexandrescu depănînd „amintiri" de la **Universul literar** scrie : **„un nume care promitea foarte mult şi nu numai în poezie ci şi în proză, ce devenise unul din intimii apropiaţi ai lui Camil Petrescu, a fost acela al lui C.I. Şiclovanu, de fel din Arad" (România literară,** Anul XIV, 1967, nr. 45). Preţioase **mărturii** despre începuturile poetice ale lui C.I. Şiclovanu aduc Cicerone Theodorescu în **Floarea de foc** din 1938 şi Aurel Martin, care recenzînd antologia lui Emil Giurgiuca subliniază formaţia intelectuală a poetului şi bogata substanţă interioară.

Caricaturiştii vestiţi ai vremii, Neagu Rădulescu şi Sell, i-au imortalizat figura de cavaler rătăcitor. După moarte poetul a fost amintit la diverse momente comemorative de către Perpessicius, Şerban Cioculescu şi C.C. Giurescu în **Amintirile** sale.

Nae ANTONESCU

Inedit

NUMAI ARBORII

Numai arborii îşi păstrează anii rotunzi,
De-atîtea ori fiecare pe sine se-mbracă,
Să nu-i înşele uitarea crestează în timp,
Un trunchi tot şirul din urmă concentric fereacă.

Depănîndu-se, oamenii vin din ascunziş
Cu fiece gest sinucişi ;
Îşi înfăşoară tulpina subţire
Cel mult într-o coajă de amintire.

Numai arborii cad de moarte mai grei
Cu-ntreg trecutul în ei.

PĂIANJENUL

Pendul ocult, cînd te deşiri
Din încurcatul tău ghem de viaţă,
Cînd spaţiile-s mai subţiri
În pasul mădularelor de aţă.

Apoi nădindu-te-ntr-o stea murdară
Din dire-aprinse, de opal,
Îţi stîmperi veghea infernală,
Pierdut, aproape imaterial.

Pîndind spre infinitul tău hexagonal.

ŞAH

Pe pătrate de lumină şi umbră
Oblic ofiţerul de lemn umblă,
Şi saltă peste el calul pornit dintr-o dungă
Mai iute pe locul rîvnit să ajungă.

Albe şi negre se-nfruntă,
Pionii se-ncearcă toţi în apriga luptă,
De nu s-o alege dintr-înşii nici praful.
S-a extins la infinit şahul.

Din colţuri, pe cîmpul cu nevinovate dueluri
Lucesc în văzduhul lumii pătrate, creneluri.
Caii se duc şi se-ntorc, obosiţi, tot într-un şchioapăt,
Nebunul, nici el, nu-şi iese la capăt.

Dar vei lumina calea bietului ofiţer
Cu un surîs, pe luciosul eşichier
Şi degetele-ţi înăsprite de unelte
Veni-vor de hac figurilor zvelte.

Încă-o mişcare şi-ntr-o secundă
Gata va fi încă o rundă
Şi le vei strînge-n cutie pe toate
Zuruind, felurite arme amestecate.

Criza morală

(Urmare din pag. 1)

şiste sînt definitivate sub oblăduirea regimului **fesenist.** S-au uitat protestele numeroase ridicate împotriva acestui **cartier** care desfigurează faţa Capitalei noastre. Prin ianuarie domnul Dan Hăulică vorbea de un ajutor pe linie U.N.E.S.C.O. pentru **salvarea** a ceea ce se mai putea salva din aspectul ruinat al Bucureştiului de astăzi. Numeroşi arhitecţi au propus **soluţii** şi au elaborat **planuri** cum să scăpăm de odioasele clădiri cu amprente stalinisto-ceauşiste, pe care 45 de ani de robie economică socială şi morală ni le-au fixat în faţa ochilor, în dorinţa aberantă a „eternizării" comunismului. Şi iată că aberaţia e pe cale să se realizeze. Nu s-a găsit nimic mai bun decît să se continue, să se finiseze şi să desăvîrşească aceste „ctitorii" ceauşiste, toate avînd la fundaţie **pergamentul** cu semnătura paranoicului de la Scorniceşti şi a analfabetei lui „academiciene". Cine spera că biserica brîncovenească a Domniţei Bălaşa va fi scoasă din îngrădirea de betoane, în care a fost introdusă din dispoziţia „genialului arhitect" şi va lumina din nou perimetrul Pieţii naţiunii cu svelteţea tradiţiei ei istorice, însemn al adevăratei puteri de creaţie a neamului românesc, s-a înşelat. Regimul **fesenist** ajuns la putere continuă astăzi, cu tenacitate planurile obsesive ale ceauşismului, pe care l-au trimis în faţa barei tribunalelor sau a plutonului de execuţie. La fel cum ieri ceauşiştii au desăvîrşit construcţiile şi „ctitoriile" dejiste. **Canalul** pe care, în vremea stalinismului, beţivanul afemeiat din fruntea statului îl abandonase, rămîn ca o dovadă odioasă a crimei comuniste împotriva neamului românesc, a fost realizat de Ceauşescu şi inaugurat, cu bărcuţă cu tot, spre satisfacţia celor care „trudiseră" la împlinire crima.

A citit cineva, undeva, în cele opt luni cîte s-au scurs de la Revoluţie, că Alexandru Drăghici, generalul Doicaru şi ceilalţi răspunzători de dispariţia violentă a sute de mii de oameni nevinovaţi să fi fost cercetaţi de un tribunal militar, capabil să facă dreptate poporului victimă al comunismului, poporului român ? L-am văzut pe Doicaru, pe ecranele televizoarelor imediat după „lovitura de stat" încercînd să se prezinte ca pe unul dintre cei oropsiţi de Ceauşescu. Nu i-a mers. Dar, dacă nu era lăsat puţin, reuşea, probabil, să ne convingă. Pe Alexandru Drăghici l-a întrebat cineva de sănătate ? Desigur că nu. Aşa cum nu i-a întrebat nici pe toţi conducătorii de lagăre şi de închisori, pe toţi aceşti maniaci ai crimei, din care comunismul a făcut demnitari şi straşnici „activişti de partid". Era firesc să se întîmple astfel, căci aducerea în faţa tribunalului a lui Alexandru Drăghici ar fi pretins introducerea în boxă, în aceeaşi boxă şi a unora **dintre senatorii, parlamentarii** sau **academicienii** de astăzi, părtaşi la ceea ce s-ar putea numi, şi noi nu ne sfiim să numim : **atentat criminal împotriva demnităţii şi libertăţii poporului român.**

În exclusivitate: Nichifor Crainic — Memorii

Zile albe, zile negre (XVIII)

Alexandru Vîntul ştia multă carte elină şi avea o memorie prodigioasă a citatelor din clasici. Cînd era lăsat în pace, — şi asta se întîmpla dacă voiam să ieşim duminică în oraş, — atunci pentru un singur aorist, el scria la tablă zeci şi zeci de exemple din poeţii şi prozatorii elini, cu indicaţia capitolului şi a paragrafului, ca în tratatele erudite. Cînd se umplea tabla, o ştergea şi continua, iar o ştergea şi iar continua. Asculta după ordinea catalogului şi nici nu bănuia că elevii citeau traducerea scrisă pe deasupra textului grec. Cînd se înfuria, ameninţa că scoate pe sărite. Şi era capabil s-o facă ! Atunci toată seria lua nota 1 sau zero tăiat. La ora lui miracolele greceşti erau mai frecvente decît în mitologie. De pildă marile hărţi de geografie antică sau modernă şedeau pe pereţi, spînzurate în cuie solide. Dar în această oră chiar hărţile erau în stare să iasă din ţîţîni. Era deestul ca unul din seria ascultată să facă o mişcare neobservată cu capul şi harta se prăvălea cît era de mare, învăluind întreaga serie în cele cinci continente sau măcar în Europa. Harta purtată astfel se deplasa în spaţiu ca în derivele geologice, care au despărţit continentale, şi e uşor de închipuit ca efect producea o astfel de deplasare. Alteori o linişte grea ca o lespede se lăsa în clasă. Alexandru Vîntul nu mai ştia ce să creadă. Ferestrele erau închise chiar dacă ne găseam în iunie. Deodată, din băncile din fund... zburr... o pasăre ţîşnea speriată, făcea ocolul sălii, se zbătea de tavan şi de pereţi, se repezea buimacă în geamuri. Băieţii, miloşi din cale-afară cu animalele, se găseau din nou pe bănci, agitînd mîinile în aer s-o prindă, sărmana de ea, şi s-o redea libertăţii.

Nu elevii erau vinovaţi de aceste scandaluri. Alexandru Vîntul cu statura-i colosală, cu aspectul ceremonios, cu cartea pe care o ştia, ar fi putut să fie un profesor cu autoritate, dacă autoritatea nu i-ar fi ruinat-o „poetul" Alexandru Vîntul. Evlavios şi naiv, era convins că face o mare operă artistică şi educativă, versificînd în trohee nesfîrşite Vieţile Sfinţilor. **Tipărise două volume groase şi continua să compună furibund poeme kilometrice pentru fiecare sfînt în parte, cu care umplea coloanele** Universului Literar. **Afară de asta, unde ar fi găsit el admiratori mai nimeriţi decît în elevii săi cu pregătire specială pentru a-i prinde într-aripata inspiraţie hagiografică şi profunda evlavie creştină ? Alexandru Vîntul abia aştepta clipa fericită să se manifeste ca poet în faţa clasei. Cînd sosea momentul poetic, o delegaţie solemnă se înfăţişa la catedră, bineînţeles înainte ca profesorul să deschidă catalogul şi să vadă că delegaţia setoasă de poezie era chiar seria ce-ar fi trebuit ascultată.**

— Iubite domnule profesor, am greşit faţă de dv. ca nişte copii fără minte. V-am făcut sînge rău, dată fiind sensibilitatea dv. de poet creştin genial. Ne obligăm să ne facem băieţi de treabă dacă ne citiţi şi nouă ultima poemă inedită. Pe cele din volume şi din Universul Literar **le ştim pe dinafară.**

Alexandru Vîntul purta veşnic în buzunarul redingotei ultima poemă scrisă şi rugăminţile elevilor săi îl mişcau pînă la lacrimi. Dar fie modestia înnăscută a poeţilor, fie obligaţia profesorală, — căci lectura unei poeme dura două ore, — îl înclina să cocheteze că n-are nimic inedit. Atunci delegaţia îi servea argumentul hotărîtor.

— După cum aţi observat, sîntem nişte neisprăviţi. Avem nevoie de o profundă educaţie religioasă. Singure poemele dv. care glorifică sfinţii pot face din noi oameni de treabă. Nici Goethe, nici Eminescu, nici Carol Scrob n-au scris aşa poeme. Hai, domnule profesor, zău, hai !

Cu fericirea cît faţa lui de lată, Alexandru Vîntul scotea din buzunar kilometri de hîrtie şi se cufunda în lectură. Consensul se cunoştea. Cînd poetul va ajunge să descrie caznele tragice ale sfîntului glorificat, clasa va izbucni în hohote de rîs, iar cînd poetul va descrie cununa cerească primită ca răsplată pentru mucenicia credinţei, clasa va izbucni în plîns. Lectura continua. Foaie peste foaie se întorcea, clădind alături o varză de manuscris cu platitudini dezolante. Dar, în sfîrşit, iată pe eroul poemului aruncat în gura leilor, în cazanul cu smoală sau în cuptorul de foc ! Semnalul s-a dat. Hohotul de rîs din 40 de piepturi ticăloase a fost formidabil. Poetul a înmărmurit, sau a rămas, cum ar zice Al. Macedonski, „de soartă trăsnit !". Era cu neputinţă ca tragismul sacru al poemului să stîrnească un hohot atît de profanator. Zbierînd de indignare, poetul îşi aduna furios manuscrisul de pe catedră, gata să deschidă catalogul. Liniştea se restabilea brusc. Delegaţia era nevoită să apară, fulgerată de mînia profesorului. Dar Alexandru Vîntul se potolea tot aşa de repede cum se înfuria.

— Domnule profesor, colegii noştri sînt nişte neroţi. N-au educaţia literară şi n-au priceput nimic din sublimul episod unde zugrăviţi magistral chinurile martirajului. Iertaţi-i, au rîs din prostie ! Pe cînd noi ăştia am plîns, vai cît am plîns. Uitaţi-vă la ochii noştri !

Dovada era evidentă, delegaţia avea încă ochii în lacrimi de-atîta rîs. Poetul era sigur că totuşi a găsit cîteva suflete înţelegătoare. Congestionat încă de mînia trecută, scotea manuscrisul şi continua lectura pînă la sfîrşitul orei. Dar nu pînă la sfîrşitul poemului. Restul îl vom asculta lecţia viitoare, cînd vom plînge cu hogote la triumful credinţei asupra persecuţiilor.

POVESTEA UNUI NUME

Din anul 1926, luna aprilie, mă numesc Ion Nichifor Crainic, printr-o lege votată de parlamentul ţării. Această schimbare de nume nu se datoreşte nici unui capriciu fantezist, nici unei lepădări arbitrare de familia din sînul căreia m-am ivit pe lume, ci a fost determinată, fără voia mea, de condiţiile în care m-am dezvoltat ca viaţă intelectuală. Eu n-am ieşit din cîmpul literaturii sau al ziaristicii pentru a face o „carieră" oarecare, ci pentru a afirma convingeri şi certitudini personale, pentru care nu o dată mi-am pus viaţa în joc. Şi fiindcă n-am făcut tranzacţii, am avut mulţi adversari, care niciodată nu m-au intimidat. Adversari uneori de bună credinţă, de cele mai multe ori de rea credinţă. Unii dintre ei mi-au pus în discuţie pînă şi schimbarea de nume, atribuindu-mi intenţia, nedemnă de un om adevărat, de a-mi ascunde o origine străină şi de a mă înfăţişa drept ceea ce n-aş fi fost, adică român neaoş. E de prisos să adaug că această malaţie venea şi din partea unora care nu-şi puteau stabili nici o identitate istorică cu neamul din care fac eu parte de două mii de ani. Un ecou al acestei ofense repetate aveam să-l citesc într-o publicaţie de limbă franceză de la Sofia, La Bulgarie, **unde se da o listă copioasă de scriitori români, de presupusă origine bulgară. Lista se termina cu mine, înfăţişat ca promotorul unui mare curent literar, gîndirismul, devenit astfel de provenienţă bulgară. Ce obiecţii i-aş fi putut face eu redactorului publicaţiei sofiote, cînd el citise afirmaţiile adversarilor mei români de rea credinţă, care îmi contestau originea românească ? Nu găsesc, fireşte, nici o micşorare cuiva de a fi bulgar de obîrşie, dar nu simt nici un orgoliu de a fi revendicat de un popor străin de neamul meu.**

În linii generale, numele pe care le purtăm noi românii, nu sînt indicative etnice, ci extraetnice, fiindcă sînt nume creştine primite prin botez. Ciclul anual al vieţii româneşti s-a desfăşurat după norma calendarului bizantin, care e plin aproape de nume greceşti, de unde, prin încreştinare individuală, au trecut asupra noastră. Chiar nume cu aparenţă românească cum ar fi Ion, Gheorghe, Ştefan, sînt în originea lor nume cu semnificaţii greceşti. Judecînd după ele, am ajunge la concluzia absurdă că nimeni dintre cei care le poartă în ţara noastră n-ar fi român.

După cel grecesc, al doilea izvor de nume, la români, a fost paleosclava balcanică. Printr-o superstiţie medievală, paleosclava a fost considerată ca o a treia limbă sacră, după greacă şi latină, vrednică să intre în ritualul bisericesc al poporului nostru. Această superstiţie a bîntuit, precum se ştie, vreme îndelungată. Paleoslava e o limbă care n-a creat în cultura veche decît un alfabet. Ca instrument de cultură, ea a fost un simplu vehicul al culturii bizantine, de care s-a depărtat prin traduceri aproximative şi prin interpretări bogomilice. Numele de botez pe care le-am primit prin mijlocirea ei, sînt în realitate tot nume greceşti, traduse în slavonă. De pildă, Bogdan, nu e altceva decît transpunerea exactă a numelui Theodor, grec de origine. Şi aşa mai departe. Ar fi absurd să credem că poporul român s-a slavizat primind această serie de nume traduse din greaca bizantină. Procesul de latinizare a numelor proprii s-a desfăşurat în stil mare acolo unde s-a ivit contestaţia agresivă a calităţii etnice a poporului nostru. Românii transilvăneni bunăoară, au adoptat nume latine, care nu se puteau traduce în limba maghiară. Dincoace de Carpaţi, purismul transilvănean nu putea fi un fenomen colectiv fiindcă aici nimeni nu constata originea daco-română a poporului nostru. Numele greceşti şi numele slavone s-au păstrat la românii din statele libere dintr-o conştiinţă în afara celei naţionale, din conştiinţa ecumenică, în virtutea căreia poporul român era considerat partea integrantă, şi încă foarte activă, din comunitatea spirituală a Bisericii de Răsărit. Această realitate ecumenică s-a manifestat ca formă de solidaritate, cinci veacuri de robie turcească, faţă de popoarele creştine înfrînte, şi ca eroism voievodal consumat în încercările de a doborî tirania musulmană. Mihai Viteazul în special s-a considerat braţul luptător al acestei conştiinţe ecumenice şi tot astfel l-au considerat popoarele creştine din Balcani.

Eu, care ader din toată fiinţa mea la această înaltă calitate umană şi spirituală a neamului meu, m-am numit de acasă Ioan Dobre, cu nume de botez grecesc, cu nume de familie paleoslav. Originar dintr-o familie de ţărani de pe malul stîng al Oltului, ar trebui să fiu, după malliţiosul criteriu nominal al adversarilor mai fără identitate istorică, fie descendent din Metodiu şi Kiril, fie din Ioan Cantacuzino, unul dintre ultimii împăraţi ai Bizanţului. Prefer acestei absurdităţi fanteziste fatalitatea identităţii milenare cu neamul meu românesc.

Text stabilit de I. OPRIŞAN

Cronica ideilor literare

Cînd Eugène Ionesco debutează în România

ȘTIAM mai de mult de existența cărții lui Gelu Ionescu, pe care l-am revăzut recent cu plăcere la München și care a avut amabilitatea să mi-o ofere : **Les débuts littéraires roumains d'Eugène Ionesco (1926—1940).** Traduit du roumain par Mirella Nedelco-Patureau (Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1989 — Studia Romanica 75). Am citit-o cu atenția pe care o merită. Este o lucrare de tip istorico-literar documentar, serioasă, bine făcută. Ea aduce multe date noi și precizări utile. Totuși o întrebare se pune : prin ce poate interesa și rămîne și **altfel** o asemenea lucrare ? Trece ea și **dincolo** de istoria-literară ? Răspunsul este, din fericire, afirmativ. Materialul produs, sistematizat și comentat de Gelu Ionescu, deosebit de bogat și în bună parte foarte puțin (sau chiar deloc) cunoscut, deschide perspective deosebit de largi. Reținem deocamdată doar cîteva piste esențiale.

Mai întîi „problema" însăși a existenței literare a lui Eugen Ionescu, a exilului literar, a trecerii sale de la literatura română la cea franceză etc. S-ar mai fi realizat oare la noi, în condiții de dictatură spirituală ? Evident că nu. Cazul său repetă, de fapt, pe cel al lui Mircea Eliade și Emil Cioran. Cu mențiunea mai mult decît favorabilă, că poziția sa **ideologică,** mult mai precisă și mai fermă, nu l-a rupt niciodată de cultura română și de destinul ei. Eugen Ionescu rămîne un foarte frumos exemplu de consecvență și fidelitate românească. S-a implicat în proteste și polemici împotriva dictaturii ceaușiste. N-a crezut că realizarea strict individuală a operei proprii constituie unicul scop al existenței. N-a dat deci dovadă de „egoism superior". Și nici de narcisism, de „prudență", sau de dezgust pentru o obscură **peuplade** balcanică. Termenul francez îmi aparține.

M-a surprins, în același timp, numărul mare de idei literare perfect valabile din publicistica de tinerețe a lui Eugen Ionescu. Tot ce scrie, de pildă, despre **jurnal** ca gen literar pur, autentic, anti-„literar" (p. 45—46 ; **Nu,** ed. rom. p. 279) este de prim ordin. De reținut și raportat la problematica generală a jurnalului intim, pe care o consolidează și o îmbogățește. Am mai notat idei foarte exacte despre originalitate și specific literar (a fi doar autentic, fără nici o prescripție din afară, **Nu,** p. 217—219, 223), despre lirism și poezie, care nu poate fi decît „contemporan" (p. 59). Aceasta ne duce în mod direct la problema sincronismului istoric și a mutației valorilor estetice. Ea este formulată în mod independent de E. Lovinescu, dar în același spirit. „Frumos" se confundă, în cele din urmă, cu „actual" (p. 78 ; **Nu,** p. 283). Totul este enunțat doar intuitiv și nesistematic. Dar exact și precis, deși — în mod inevitabil — sumar.

Mai departe. Ce opinii are Eugen Ionescu, tînărul, despre literatura română ? Ne grăbim să răspundem : inevitabil proaste. Că a negat cele mai sigure valori literare ale epocii este o altă poveste. Dar să reținem argumentul de bază, trecînd peste acuzații ca lipsa de originalitate, specificitate și celelalte (p. 105, 111, 117 etc.). El este important și absolut hotărîtor pentru poziția sa față de literatură în genere : literatura română nu este (sau n-ar fi) decît... literatură (p. 185, 198). Ea este (sau ar fi) lipsită de fior metafizic, de problema absolutului și a morții, temă ionesciană centrală (p. 224). Ceea ce este în linii mari adevărat. Cu observația nu mai puțin capitală, după noi, că mare parte din literatura lumii, exceptînd unele vîrfuri — la drept vorbind destul de rare — nu corespund acestei exigențe. Cam în aceeași perioadă B. Croce distingea și el între poezie, literatură și, cu un termen modern, para sau subliteratură. Doar „poezia" este accesibilă absolutului. Restul este „literatură", **i.e.,** tradiție literară, invariante deci clișee sau pur și simplu confecție. Vom reveni asupra acestei probleme capitale.

Eugen Ionescu a atras cu putere atenția în tinerețe prin temperamentul său negativist, contestatar, pus permanent pe contradicție și scandal (p. 211). El a cultivat negarea în stare pură (p. 183), din rațiuni temperamentale, în primul rînd, dar și pentru plăcerea de a irita **(le plaisir aristocratique de déplaire** al lui Baudelaire), de a surprinde, a se singulariza etc. Un astfel de narcisism este tipic la spiritele de avangardă. Ele nu se pot manifesta și afirma decît în acest stil. Dar situația este ceva mai complexă.

Unde este limita cînd negarea și contestarea devin automatisme pure, mecanice, deci exterioare ? Acceptăm, desigur, o lectură perfect contradictorie a unui text (p. 86). Dar cînd **toate** lecturile posibile devin permanent și peste tot contradictorii un semnal de alarmă începe, undeva, să sune. De ce ? Fiindcă a fost atins un prag ontologic. Dacă ființa ar fi în permanență negată, contestată, răsturnată, întoarsă pe dos etc. ideea însăși de existență, de **ens,** s-ar prăbuși. Ființa nu poate ființa decît în stabilitate, continuitate și certitudine. Tot ce o sapă constituie un act antiexistențial. Ne-am prăbuși în gol. Și negativismul sistematic al lui Emil Cioran intră în aceeași categorie. Nu ne putem instala la infinit doar în negare, contradicție și răsturnare. Prea multe întrebări, îndoieli și alternative contradictorii paralizează. Ambele cazuri (perfect înrudite de altfel (Ionescu-Cioran) formează obiect de meditație. Se poate vedea în aceste atitudini negativiste, admirabil sublimate, nimic de spus, și o expresie — foarte purificată a unui anumit negativism specific românesc ? Avansăm această ipoteză, deocamdată, cu prudență. Dosarul ar merita reluat și dezbătut.

Că ne aflăm în fața unei puternice personalități, care privește problema literară în chiar esența sa, o dovedește mai ales poziția lui Eugen Ionescu față de antiliteratură. Nimic n-ar justifica, la prima vedere, o astfel de atitudine. Nici situația literaturii române, în primul rînd, care — la aceea epocă — mai ales — numai de exces de „literatură" nu suferea. Și nici chiar temperamentul negativist al criticului-scriitor. Adevărul este că Eugen Ionescu — și el aduce în acest mod o contribuție esențială la istoria ideii de literatură în România — dezbate situația literaturii în sine. Iar criteriile sale sînt — pe de o parte — absolute, spirituale, în extremis mistice, iar pe de alta vitale, existențiale. Totul se rezumă la propoziția, faimoasă, din **Nu :** „Dacă există Dumnezeu, nu are nici un rost să ne ocupăm de literatură. Dacă nu există Dumnezeu, iarăși nu are nici un rost să ne ocupăm cu literatura" (p. 293). Măsurată cu aceste criterii literare devine derizorie, ocupație utilă, profund neserioasă. Înțelege : neesențială, care nu are sens, nu ne exprimă ființa, nu ne pune în fața unor întrebări și dileme de răspunsul cărora ar depinde însăși existența noastră. Viața și problemele sale, începînd cu cele metafizice și spirituale, este deci mai importantă decît literatura. Ea rămîne doar „parodia vieții" (p. 30).

Este una din pozițiile antiliterare cele mai radicale din cîte cunoaștem. Istoric-literar vorbind. Eugen Ionescu se află pe lungimea de undă a avangardei europene, nu mai puțin feroce-antiliterară. Dar o anume convingere lirică și vervă spirituală îl singularizează. El „crede" sincer în ceea ce spune. În negația sa, în repulsia sa, totală și definitivă pentru „litere" (p. 207). Termenul are o lungă tradiție. Repulsia „antiliterară" este foarte veche (am studiat-o într-o carte în curs de apariție) și nu suntem foarte convinși că Eugen Ionescu are cunoștință de această „istorie" în toate articulațiile sale. Dar detaliul are o mică importanță. Recunoaștem în această polemică un adevărat invariant al ideii de literatură și de antiliteratură. Iar în Eugen Ionescu o cunoștință românească încă de pe atunci contemporană cu Europa și cu problematica europeană a literaturii în întreaga sa universalitate. Este o contribuție cu adevărat eminentă și Gelu Ionescu are meritul de a ne o reaminti cu seriozitate, discreție și competență.

Adrian MARINO

O faleză abruptă

(Urmare din pag. 1)

mai departe, pe drumul dintre Tîrgoviște-București, fosta și actuala capitală a țării, drum domnesc ce-i drept, dar prea mic pentru vremea noastră, și cu gloria depășită. N-am să uit cum lăcrăma pe catedră profesorul nostru de limba română, și noi asemeni, cînd ne citea Moartea lui Castor, *și cum ne explica apoi subtilitatea reacțiilor sufletești ale omului care, ucigîndu-și cîinele bătrîn și bolnav fără scăpare, ucide ceva sau, poate, totul din sine. Învățam carte la liceul de la Mănăstirea Dealul, deasupra Tîrgoviștei, profesorul însuși era tîrgoviștean și ne aflam cu toții sub influența marțială a scriitorului din vale. Iar acum* statuia *aceasta îmi făcea cinstea nesperată de a dori să stea de vorbă cu mine.*

M-am dus timid la „Clubul tineretului" din clădirea, dărîmată astăzi, unde acum se află un loc de parcat automobilele, în fața Teatrului Comedia.

S-au dărîmat multe în anii care mă despart de începuturile tinereții mele, dar dacă regret ambianța arhitectonică a Bucureștiului interbelic n-am să oftez în schimb niciodată după timpurile care s-au scurs. N-am să alunec stupid în groapa de unde se spune : ehei, pe vremea mea ! *Dacă „vremea mea" o fi fost într-un fel ieri,* este *în orice caz astăzi, și, sper să fie, mai ales,* mîine. *Nu mă lepăd de leaturile vechi, dar nu mă despart nici de cele tinere. O parte din lumea noastră literară trăiește pe generații, și în stare de alarmă, cei tineri pregătindu-se să atace, cei bătrîni să se apere sau să bată în retragere Fiecare din aceste generații își are arcașii, lăncierii, scutierii săi, catapultele și berbecii. Înlăuntrul fiecăreia, asemenea cetăți, sînt poeți, nuveliști, romancieri, eseiști și, bineînțeles, critici, care dărîmă pe străini și consacră pe ai săi, fără să știe ce vremelnică le este judecata. Nu mă socotesc al nici uneia dintre acestea, ci al tuturora, chiar al celora care n-ar vrea să mă accepte.*

După o paranteză care era necesară și pentru cele spuse mai înainte și pentru cele ce urmează, mă întorc la „Clubul tineretului". Nu mai fusesem niciodată la un club *de nici o natură, nici de* tineri, *nici de* bătrîni.

Gazda m-a primit în holul de jos și m-a dus într-un colț împodobit cu plante exotice, în umbra cărora ne-am așezat pe o canapea năpîrlită. Totul era năpîrlit în jur, covorul și carpetele și stucatura plafonului și membrii clubului, nici unul mai tînăr de șaizeci de ani, și, vai, nici amfitrionul meu cu monoclu, pe care-l priveam avid, comparîndu-l cu pozele din carte.

Nu, Brătescu-Voinești nu mă chema să mă mustre, dimpotrivă să mă felicite, ba chiar și cu admirație. Dar, din cartea mea nu-i plăcuse, cel puțin nu mi-a citat, poveștile fetelor sărace *pentru a căror soartă lăcrimasem cînd scriam paginile, cum în copilărie lăcrimasem la* Moartea lui Castor ; *îi plăcuse o istorie bufă, cu un bărbat asuprit de nevastă, pe care o pusesem în carte din slăbiciune sau din naivitate și pe care azi aș vrea să o pot acoperi cu o frunză de viță. Datorită acestei bucăți, socotea că aș fi apt și demn să pun pe hîrtie, în colaborare, el declarînd cinstit că nu mai poate să scrie, un* roman *petrecut în lumea petrolului, dar extras din dosare de tribunal, cu niște* redevențe, *cu niște certuri între muncitori, sau cam așa ceva, în sfîrșit o pricină judecătorească, de unde se putea scoate o carte.*

Ascultam în tăcere povestea și îmi aminteam adolescența mea, patru sau cinci ani petrecuți între sonde, la Bușteni, *în județul Prahova. La orice fereastră a casei m-aș fi dus, se vedeau numai sonde, și unele luau foc cîteodată. Pe drum treceau oamenii murdari de păcură, unii cădeau în puțuri părăsite, alții cădeau în incendii pe care nu le putea stinge nimeni. I-am văzut muribunzi, umflați și cu pielea plesnită, în imagini de groază. Dar mi-au rămas în ochi și imagini idilice. Nimic nu lipsea grandiosului peisaj al adolescenței mele. Acolo m-am cățărat, la 17 ani, pe o faleză de 20 de metri, abruptă, săpîndu-mi trepte cu briceagul și dîrdîind de frică, spre a atrage privirea unei fete care îmi plăcuse. Cine poate să uite ? Scriam din primii ani care au urmat plecării mele de acolo, o carte despre lumea aceea, dar mă împiedicam mereu la primul, la al doilea, la al treilea caiet. Din multele versiuni, nici una nu-mi reușise.*

Oricît de măgulit aș fi fost, de impresionat, de doborît, am refuzat propunerea, avînd abilitatea sau politețea, dacă nu cumva sinceră sfiială, de a spune că subiectul e mai presus de puterile mele, iar ideea colaborării mă copleșește. Mă întreb dacă mai tîrziu, cînd mult chinuitul meu roman al petrolului, Flăcări, *a apărut în sfîrșit, după nu mai știu cîte versiuni aruncate, amfitrionul de la „Clubul tineretului" nu va fi socotit că i-am furat măcar ideea, dacă nu și subiectul. Ideea însă o mai avuseseră și alții, se știe ; cred însă că nici unul din ei nu trăise cu adevărat subiectul și nici unul nu urcase în fața sondelor o faleză abruptă de 20 de metri.*

Arcadie Suceveanu

ECHILIBRUL IMPERFECT

Fuga mea din carne, Doamne,-i tot mai grea,
M-ai închis în mine ca-ntr-un fel de cifru,
M-ai zidit în case — spre a mă avea
Viața și cu moartea-n dulce echilibru.

Dar cum viața știe — moartea numai vrea,
Și se învechește pielea mea de zimbru,
Și învăț să nu fiu, și-i atît de simplu,
Și e-o vină mare, și nu-i vina mea.

M-ai împins în coate, mi-ai lovit genunchii
Cu fiori de rază și aripi de har,
Dar un rest de noapte mi-ai lăsat sub unghii

Ca să-mi fie trupul, Doamne, în zadar,
Umbra și lumina-mi singeră pe muchii
Și învăț să nu fiu „și nici nu sînt chiar!

Dialoguri esențiale

Cu Petre Țuțea despre Emil Cioran (II)

— convorbire consemnată de Marcel Petrișor și Ion Coja —

Î : Dar viața, ca desfășurare, cum e înțeleasă ori acceptată de Emil Cioran ?

Petre Țuțea : **„Conștiința vieții duce la degradarea sau anularea ei", căpătînd finalitate în ea însăși, roasă fiind de toate dorințele și ispitele. De altfel, el nu o consideră în sine. „Eliberarea omului — spune Cioran — va veni în ziua cînd, debarasat de înclinarea sa finalistă, va fi înțeles accidentul apariției sale și gratuitatea încercărilor lui, în care fiecare se va fiți ca un chinuit săltăreț și doct, și în care, pentru plebea însăși, viața va fi redusă la o simplă ipoteză de lucru". Scepticism trezitor pentru exploratorii biologici și pentru filosofii care caută un sens existenței umane la scara mărginirii lor.**

Î : Dat fiind cele spuse, cum concepe Cioran dimensiunea istorică a timpului ?

Petre Țițea : **Ca și la viață, conștiința timpului duce la căderea în timp. Căderea în timp înseamnă înlocuirea eternității cu neantul. Eternitatea gîndită geotheean este prezent pur. Se potrivește la Cioran căderea în timp cu clipele ce apar și dispar, într-un proces neîntrerupt ce mitologic a fost reprezentat prin Cronos devoratorul. Căderea în timp este devenire, înăuntrul căreia nu se poate vorbi logic. O logică a istoriei este un aspect fictiv al spiritului omului autonom, întrebător și rătăcitor.**

Î : În jocul nuanțat și precis al fragmentelor sale, Cioran se arată deseori sensibil la semnele decadenței. Dumneavoastră cum o vedeți ?

Petre Țuțea : **„L'heure de formature a sonné dans les jardins de l'Occident" (Cyril Connoly). E un motto la Écartèlment, care, aparent, pare just. Cioran însă vede în felul următor decadența :** „Fiecare din noi are o doză de puritate, predestinată să fie coruptă prin comerțul cu oamenii, prin acest păcat împotriva singurătății. Căci fiecare dintre noi face imposibilul pentru a nu fi el însuși. Semenul nu este fatalitate, ci tentație de decădere. Incapabili de a ne păstra mîinile curate și inimile nealterate, ne întinăm în contactul cu întinătorii străini și ne tăvălim în noroi, însetați de dezgust și fervenți de pestilență, în norolul unanim" **(Écartèlment). Referitor la acest fragment, îmi amintesc o conversație purtată odată cu el, în care eu am afirmat : Cînd o civilizație este amenințată de descompunere, din cauza conducerii corupte și decăzute, masa — mulțimea — devine principiu regenerator. Nu știu unde citisem sau auzisem acest lucru. Iar Cioran, ca un sceptic subtil ce era și atunci, n-a zis nimic. Cred că această neutralitate a păstrat-o și azi, deși, nu apreciază indecișii și căldicelii.**

Î : Este Cioran un sceptic radical, pyrhonian, de tipul celui grecesc ?

Petre Țuțea : **Nu.** La tentation d'exister, **după cît îmi amintesc, citează un filozof chinez, i-am uitat, numele, care a spus : „Condiția fericirii e să nu aderi la nimic", iar Cioran adaugă : „Juste, mais impossible". Cu ocazia aceasta îmi mai aduc aminte de o conversație cu el ; discutam despre cartea lui Claude Bernard,** Introduction à l'étude de la médicine expérimentale. **În ea se vorbește de viață și de moarte. Cioran a formulat atunci acest paradox :** „Moartea e pasiunea vieții". **Nu se poate vorbi de un scepticism radical la el.**

Î : Mai demult, ne-ați povestit de o discuție ce-ați purtat-o cu el, despre unitate. Cum a decurs ?

Petre Țuțea : **Da. Am arătat atunci, că Unul imobil parmenideic, acest acosmism eleat, cum îl numește Windalband, avînd caracter logic, nu constituie o unitate reală. De altfel, dialogul platonic** Parmenide, **în care Parmenide e personaj principal, și-n care se discută relația dintre** unitate **și** multiplicitate, **are caracter aporetic. În acest caz, nu reținem din el — i-am spus lui Cioran — decît îndemnul lui Parmenide către interlocutori de a face exerciții spirituale pentru rafinament mintal. Atunci Cioran m-a întrebat :** „Dar ce zici de unitatea din **Rigveda ?" I-am răspuns :** Dacă **Rigveda** este sacră — adică inspirată de Brahma, ne găsim în fața unei unități reale. Dar dacă în **Rigveda,** cum am spus, se constată semne de aurora a filosofiei indice, în care se caută rațional unitatea care cuprinde zeii, lumea și oamenii — depășind nivelul mitologic — atunci nu ne găsim în prezența unei unități reale, știut fiind că omul nu are capacitatea de a atinge adevărul, unitatea **reală** și sensul existenței. **I-a plăcut însă modul meu de a gîndi, după cîte am remarcat în atitudinea lui, deși n-a făcut nici o reflecție.**

Î : În legătură cu felul de a gîndi al lui Cioran, să ne întoarcem puțin la stilul laconic al fragmentelor, ca expresie a adevăratei culturi. Practicarea acestora nu constituie dovada unei gîndiri în mozaic ? Mosaikartiges Denken, cum spun nemții ?

Petre Țuțea : **La nivelul lui, nu. Se poate spune însă despre gîndirea sa că este** blitzartig, **adică fulgeră în întuneric, ca și aceea a lui Nietzsche, cu care a fost asemănat de un filozof german, Bäumler, dacă îmi amintesc bine. Apreciez însă la Cioran, la acest sceptic, funcția lui trezitoare, de gînditor-artist, și contribuția sa la înțelegerea psihologiei omului, cum a zis despre Nietzsche, Ludwig Klages.**

Î : Ce ne puteți spune despre portretistul Cioran ?

Petre Țuțea : **În portretul pe care i-l face lui Joseph de Maistre, în** Exercices d'admiration, **Cioran îl consideră pe acest mare conservator ca pe un reacționar care a privit omul prin prisma căderii sale primordiale : „Doctrina căderii exercită o puternică seducție asupra reacționarilor, de orice nuanță ar fi ei... Adesea reacționarul nu e decît un înțelept abil, un înțelept interesant, care, exploatînd politic marile adevăruri metafizice, scrutează fără slăbiciune și milă dedesubturile fenomenului uman pentru a-i face publică oroarea".**

Î : Găsim la Cioran și o prezentare a omului ?

Petre Țuțea : **Cred că, din portretul pe care i-l face lui Beckett, se poate consemna edificator pentru** om **următorul fragment : „În lucrurile esențiale e sigur neinfluențabil. Pentru rest însă, pentru neesențial, e fără apărare probabil mai slab decît noi toți, mai slab decît chiar personajele sale... Înainte de a-mi redacta aceste note, îmi propusesem să recitesc ceea ce, din perspective diferite, Meister Eckart și Nietzsche au scris despre «omul nobil». Nu mi-am executat totuși proiectul, dar n-am uitat nici o clipă că-l concepusem"** (Exercices...) **Cioran, ca orice gînditor lucid, se apropie de** omul nobil, **esențial și înțelegător al** „farmecului tainic al singurătății" **(cum spune Odobescu). El consideră vulgară revărsarea indiscretă. Deși purul nu-i accesibil la scară umană, Cioran, ca orice lucid îl trăiește însă intens, chiar dacă în forma negativă a evitării impurului. Este un joc moral între posibil și imposibil. De altfel, cum am afirmat în alt context, lucizii pot trăi dimensiunea spirituală a singurătății chiar în mijlocul mulțimii. Izolarea o practică doar sfinții, ea izvorînd din suveranitatea lor spirituală, și timizii.**

Î : Revenind la rezervele lui Cioran față de filosofie, ce ne puteți spune despre Cioran ca filosof ?

Petre Țuțea : **Din Cioran, „care nu este captivul nici unei dogme, nici al vreunui sistem", luciditatea face un metafizician adevărat. El ne arată mausoleul Realului — Realul** cu majusculă **putînd fi înțeles ca viziune metafizică a Adevărului Unic. În acești termeni Realul se confundă cu Adevărul transcendent în esență : „Realul e ceea ce este, chiar dacă nu-i cunoscut ; deci nu trebuie să-l confundăm cu adevărul" (Goblot). Dacă însă Realul, scris cu majusculă, nu se confundă cu adevărul în termenii de mai sus, atunci nu există adevăr. În acest context : filosofia, știința, arta, axiologia, tehnica și știința moravurilor — la science des moeurs — se situează în afara misterului atoteuprinzător, în jocul aparențelor unde a situat Maurras arta, exceptîndu-l pe Dante. Apoi subtilul joc florentin al Renașterii de care vorbește De Sanctis și pe care Cioran îl exprimă în înlăturarea estetică a tragicului, în jocul vieții și al morții. Dar dacă ținem neapărat la gîndirea filosofică, gîndirea lui Cioran poate fi într-adevăr de prim rang cînd constată îngroparea realismului în spiritul modern de amurg. Asistăm însă acum la o uscare logic-sistemică a fecundei lumi afective și la înlocuirea „Absolutului Divin" cu idealul iluzoriu. Sau, am putea spune, știința de tip kantian în care subiectul cunoscător, negîndit în sine, deși este structurat aprioric, cunoaște fenomenele din metodă și măsurare. Cum însă lumea categoriilor nu are coerența unui sistem, dominat de un principiu unic, nici această știință, legată de experiența deschisă, nu implică o coerență sistemică. În limitele logicului nu se pot concepe unități reale, adică în cele două lumi de aici, în cea interioară și în cea exterioară. De altfel, nu există un Real propriu-zis kantian, ci un concret multiform, explorabil în mod util sau eronat. Desigur, în jocul dintre subiect și obiect, limbajul folosit nu acoperă definirea kantianismului ca triumf al aparenței (cum spune Alain). Această caracterizare însă nefiind departe de adevăr, dacă ne gîndim la nivel logic se pot obține foloase și comodități mintale, fără nici un adevăr în ele însele. De altfel Kant nu depășește logicul, logica stăpînind suveran toate disciplinele minții umane, iar matematica devine un organ al cunoașterii al cărei limbaj este chemat să asigure valoarea științifică a disciplinei în care a pătruns.**

Or, astfel stînd lucrurile, Cioran ne apare ca adevărat metafizician în ealea spre adevăr. Termenii subiect, obiect, existență, nonexistență, experiență, materie, substanță și ideal nu duc însă la Adevăr, iar psihologia subtilă a lui Cioran poate constitui o cale a omului spre adevăr, trezindu-l la înțelegerea istoricității spiritului.

Î : Altceva ?

Petre Țuțea : **Îi cer scuze lui Cioran pentru prezentarea sa în acest scurt dialog, trecînd peste ansamblul operei lui și peste strălucitul joc de nuanțe din scrierile sale.**

Intelectuali români în exil

Jurnalul Literar invită scriitorii, artiștii și oamenii de știință români — care, din diverse motive, au luat calea exilului — să participe la o anchetă menită să reînnoade firul unui dialog întrerupt atît de brutal și cu consecințe atît de nefaste. Întrebările propuse sînt orientative, participanții avînd libertatea de a răspunde numai la unele dintre ele sau, eventual, să propună răspunsuri la altele care nu au fost formulate.

1. Cu ce gînduri și sentimente ați/întîmpinat revoluția din România din decembrie 1989 ?
2. Care au fost principalele dumneavoastră realizări culturale din perioada exilului ? Dar principalele eșecuri ?
3. Ce proiecte aveți pentru reintegrarea dumneavoastră în noile coordonate ale culturii române ?
4. Care sînt virtuțile culturii unei societăți democrate pe care ar trebui să le preia astăzi cultura română și care sînt viciile pe care ar trebui să le evite ?
5. Ce soluții concrete întrevedeți/propuneți pentru reluarea grabnică a unui dialog eficient între cultura română și celelalte culturi ale lumii ?

Barutu T. Arghezi

Stimate Domnule Nicolae Florescu

Printr-o fericită și neașteptată ocazie, am primit cîteva ziare și reviste din țară. Printre ele și Jurnalul literar.

Evenimentul este important și unic într-o țară unde literatura românească este inexistentă. Evident, emoție, curiozitate, satisfacție... Vă felicit și-mi permit să vă urez continuitatea de idei și scrs pe care a hărăzit-o literaturii române regretatul gînditor și literat George Călinescu.

Exemplarul primit poartă numărul 21 din seria nouă, ceea ce mă face să înțeleg că este a 21-a săptămînă de cînd a ieșit de sub tipar. E un fapt important, dar și o făgăduială, mai ales că articolele citite în acest număr au un ritm nou în opiniile și documentele publicate.

Am descoperit în ultima pagină, rubrica privind pe cei ce sînt departe de țară și ar mînui condeiul sau gîndirea cu aripi de zînă românească. M--aș asocia și eu acestei rubrici, zicîndu-mi că dintre singurătățile de condei și tipar în care mă aflu, aș fi scăpărat și eu măcar o scînteie pe amnarul străbun. Vă trimit, deci, cîteva răspunsuri la întrebările puse (sau nepuse) cu rugămintea că, dacă vor fi publicate, redacția să aibă bunăvoința de a-mi expedia un exemplar...

Să vă mulțumesc, e prea puțin. În literatură, ca și, în general, în ceea ce privește cultura, mulțumirea vine de la inimă și se înfățișează sub candoarea unui surîs. Vi le trimit, cu recunoștință, pe amîndouă.

Lausanne, 8 august 1990

Barutu T. ARGHEZI

1 — Cu emoție. Cu încredere. Cu gîndul că Libertatea, Conștiința, Dreptatea' Înțelegerea și Respectul, vor deveni realități curente românești. Cu dorința ca spiritualitatea, arta, cultura și stiința românească să-și manifeste - forța adevărului alături de celelalte țări europene... Cu teama de a nu fi compromis ori dejucat actul istoric din Decembrie-Ianuarie de interese meschine străine de adevăratele năzuințe românești.

2 — Mai întîi eșecul : imposibilitatea de a pătrunde în cercurile ziaristice ori de cultură locală, interesele gravitînd spre laturi „productive" și de strictă protecție profesională.

Realizări : documentări, note, însemnări biografice putînd închega un volum literar inedit ; proze și versuri cu intenția unui volum în limba română. Studiu și texte originale privind domeniul „Bioenergiei și aplicării ei practice, pentru stimularea capacităților latente ale organismului uman" (am diversificat activitățile personale pe latura paramedicală).

3 — Continuitate, nu reintregrare. Epoca apusă este doar o parantează nedorită de viață, măcar că ea durează de a bună bucată de vreme... Am depus la cîteva Edituri, în țară, volumele POVESTIRI DIN MĂRȚIȘOR (Editura Ion Creangă) retras din tipărire în 1975 ; FLORI DE SMALȚ (Editura Ramuri, Craiova) pe care directorul din acea epocă aprecia că nu poate apărea nefiind destul de „politizată" — era un volum de cronici privind meșteri, rapsozi, locuri și evenimente de artă și cultură autentică din cătunele, satele sau orașele țării... Al treilea, la Editura Militară, sub titlul BUCAREST-EXPRESS, manuscris depus în 1973... Sper că aceste volume, revizuite și completate vor putea contribui la oglindirea noului orizont al culturii liberate de dogmele și fantasmele unui trecut recent... Pentru prezent și viitor, sper că, în călimara românească, umila mea pană va găsi picătura de cerneală necesară.

4 — Între VIRTUTE și VICIU, se situează conștiința fiecăruia dintre noi. Modele pentru cultură nu există, după cum nici pentru expresia „democrație" nu există o definiție valabilă pretutindeni. Pînă mai ieri, am fost „democrați" și am ucis sufletul, credința și speranța. Devenim democrați pe ruinele unui sistem care ne-a marcat profund : aș propune, în loc de o lozincă, o trezire de conștiință, o trezire la cinste și respect, o trezire la adevărul curat în care hoția, bîrfa, gelozia, înșelătoria, răzbunarea, lenea, să dispară din sufletele noastre. Apoi se va stabili scara valorilor la capătul căreia s-ar putea defini Democrația. Import de democrație NU ! Experiență în asemenea import avem suficientă pentru a nu mai copia cu ochii închiși sisteme și practici străine. Țăranul român a definit democrația mai simplu și mai eficace : „Ce ție nu-ți place, altuia nu face !"

5 — Adevăratele realități românești sunt absente din circuitul cultural, artistic „științific sau uman, occidental. Suntem adesea confruntați cu alte origini și unele producții muzicale neaoșe sunt prezentate cu alte identități... Propun o mișcare turistică de amploare în sensul „România-Occident-România" cu obiective bine gîndite și sensuri largi. Fenomenul cultural cel mai simplu este „Să văd și să mă conving eu însumi". Organizarea de expoziții, vizite de vestigii istorice, manifestări artistice și culturale (nu pudrate de culturnicii unor vechi case de creație !). Contacte directe între oameni de toate categoriile. Schimburi de corespondență între tineri, filatelie, jocuri, etc. Sunt mult căutate de occidentali locurile de cură, de sănătate, de soare, de ape minerale, de aer curat (occidentul este mult poluat) : în România sunt zeci de asemenea locuri despre care **nimeni** nu vorbește... Dialogul eficient între cultura românească și celelalte culturi ale lumii, începe prin cunoașterea omului, a istoriei lui, a realizărilor lui. Întîi și-ntîi apropierea de oameni !... La venirea echipelor de ajutor din occident în lunile Decembrie-Ianuarie, reporterii au anunțat cu entuziasm, la radio și la televiziune, că în România pînă și în sate se vorbește franțuzește !! Poporul a făcut primul pas : al doilea pas sunt instituțiile, organizațiile, asociațiile de cultură, școlile și universitățile, care vor trebui să-l facă. Va fi și acesta un pas spre realizarea democrației românești.

6 — Întrebare nepusă : Care este nivelul de cultură românească al tineretului și copiilor familiilor Românilor aflați în străinătate ? Din păcate, mulți părinți răspund : „la ce mai folosește limba, scrisul și cultura românească ! ?" Mi-aș permite o sugestie : o anume editură sau publicație să-și orienteze activitatea și în acest domeniu punînd la îndemînă interesante sinteze de istorie, cultură și variate realități românești. Dfuzarea unu pliant cu personalități care au îmbogățit cultura lumii. Crearea unui sistem de relații generale pentru acești tineri și copii în scopul cunoașterii valorilor românești, ca o datorie patriotică de onoare din partea celor chemați să o realizeze.

7 — Sunt membru al unei Asociații elveține de scriitori și jurnaliști de Turism. În această calitate, primesc de mai mulți ani din diferite țări reviste și materiale culturale informative : din Ungaria Finlanda, Germania, India, Franța, Spania, Portugalia, Canada etc. Din România nimic !... Fără comentarii, dar cu tristețe.

Scurtă biografie orientativă : Barutu T. Arghezi, născut în București la 28 Decembrie 1925. Plecat din RSR la sfîrșitul anului 1973. Stabilit în Elveția, orașul Lausanne. Începuturi literare în 1942. Jurnalist, scriitor, profesor de Educație fizică. Volume apărute în țară : **Pași prin lume, Nopți de argint, nopți de mister, Familia mea, Veniți la joc.** Trei volume, proză, cronici, predate editurilor din țară înainte de 1973. Colaborări actuale la ziarul independent RENAȘTEREA BĂNĂȚEANĂ. În lucru : un volum biografic privind aspecte inedite din viața și literatura tatălui meu ; un volum de versuri din exil ; un volum de studii și aplicații practice în Bioenergie ; realizarea unui album de fotografii și texte cu subiecte de artă autentică, țărănească, românească, în limba franceză.

Așa a fost (III)

Dar începem să deprindem și tacticile, metodele de luptă. Noapte de noapte, și tot în cea mai deplină conspirativitate, grupele întreprind acțiuni, la o oră dată, într-un anumit loc. Unii lipesc afișe considerate subversive, pe bulevardul Regina Elisabeta. Alții, răspîndesc manifeste la Lînărie. Cîțiva sunt expediați prin librării, pentru a ne putea achiziționa un stoc de etichete. Sau tiparnițe de copii. Nu puțini sunt aceia care scriu pe toate aceste materiale „inflamabile" sloganurile noastre. „Libertate" sau „Regele și Patria". Gică și cu mine alergam de la un capăt la altul al Bucureștilor, pentru a verifica cum se execută toate aceste îndatoriri.

Un asemenea gen de acțiune — de „repetiție" — a izbutit în plin — „operațiunea" Trianon. La cinematograful cu acest nume — de pe buelvardul Elisabeta — azi Mihail Kogălniceanu — la balcon, au pătruns foarte mulți dintre ai noștri. Cu bilete plătite desigur. Au luat loc pe respectivele scaune. Cînd a început filmul și în sală s-a făcut întuneric, sute, mii de etichete, cu inscripțiile **„Libertate", „Regele și Patria"** au țîșnit în trombă S-au revărsat asupra parterului. Au umplut sala. Lumea n-a mai urmărit filmul. A încercat fiecare să prindă un asemenea „flutraș". Unii au fugit cu fluturașii pe stradă, ca să le arate cunoscuților. Alții au intrat în panică. Este chemată miliția. Eu și grupul pe care-l conduceam ne aflam în hol și la ieșirile respective asigurînd retragerea celor de la balcon.

Paralel cu aceste acțiuni, făceam în așa fel ca „svonurile" în legătură cu un anumit eveniment, care avea să se desfășoare în ziua de 8 noiembrie să circule cît mai mult.

Și iată ziua de 8 noiembrie. Prin consemn, totul avea să pornească de la clubul Partidului Național Liberal din str. C.A. Rosetti. Studenții liberali, țărăniști, independenți, tinerii din fabrici urmau să fie la orele 9 în curtea respectivei clădiri. Dar încă înainte de această oră, oficialitatea masase soldați și polițiști în fața clubului. În așa fel încît mulți dintre noi am fost nevoiți să sosim la întîlnire pe ocolite, să sărim garduri și așa mai departe. La 9,30, ne-am adunat cam 2.000. Cinci sute de studenți aveau misiunea de a apăra coloana străjuind-o de o parte și de alta. Iar în cazul în care se va încerca o intimidare și se vor porni camioane cu misiunea de a trece peste noi, cei 500, înarmați cu unelte adecvate, urmau să spargă cauciucurile și parbrizele, să arunce sare în fața conducătorilor de vehicule.

Tot la orele 9,30, Theohari Georgescu, ministrul de interne comunică telefonic lui Bebe Brătianu că ni se oferă o sală, pentru proiectata manifestație. Numai să renunțăm la stradă. Mi se transmite propunerea. Eu refuz.

Cu puțin înainte de ora 10 punem în funcțiune o serie întreagă de megafoane, anunțînd manifestația. La 10 fix, ne deslănțuim. Ieșim din grădina clubului. Încolonați, în rînduri de cîte 15, lipiți unul de altul și ținîndu-ne strîns de braț, pentru ca nimeni să nu ne poată rupe rîndul. Cei din frunte purtau un drapel. Alte cincisprezece rînduri care urmează fluturâ stegulețe tricolore. Și pornim.

Prima stavilă ce ni ne pune în cale — un cordon de jandarmi și agenți de poliție. Ne aduc la cunoștință că manifestația este interzisă. Răspundem strigînd **„Libertate", „Libertate" !** și **„Regele și Patria !"** Și spargem cordonul. Spre surprinderea noastră nu se trage. Dimpotrivă. Cei trimiși, în calea noastră, ca să ne zdrobească, ne încurajează. Pornesc mai departe ca apărători ai noștri, străjuind coloana, de o parte și de cealaltă. Să nu uităm, că jandarmii erau „în termen", iar ofițerii, de o extremă tinerețe. Nu puteau trage în cei de un leat.

Ieșim în bulevardul Brătianu, azi Bălcescu. Întîlnim un alt cordon. Cu același cuvînt de ordine. De a ne opri cu orice preț. Dar nu întîmpinăm nici o rezistență. Nu ne îndreptăm direct spre Piața Palatului Regal, ci o cotim spre Universitate. Facem această manevră, nădăjduind că vom mai aduna manifestanți. Dar nu ne închipuisem că trecerea noastră va stîrni un asemenea entuziasm și că vom perturba chiar într-o asemenea măsură viața orașului. Circulația se oprește. Cetățenii coboară din tramvaie și ni se alătură. Un domn mai în vîrstă îngenunchează și sărută drapelul cu care defilam Funcționarii fostei agenții **CFR** fac să ni se înmulțească rîndurile. De la Telefoane, ni se adaugă, in corpore, oameni purtînd tunici verzui. De la ferestrele altor clădiri, suntem salutați de ciorchini de privitori. Suntem încurajați. Se strigă sloganuri, compuse ad-hoc, împotriva bolșevismului și a ocupanților sovietici. Se cere Libertate ! Se scandează **„Regele și Patria".** Entuziasmul străzii îl susținea pe al nostru. Eram atît de fericiți, încît simțeam că plutim. Și nimeni nu se îndoia că manifestația noastră va schimba fața lucrurilor. Visam că și Groza va înțelege și va demisiona. Visam că sovieticii își vor retrage armatele.

Cînd am ajuns în Piața Palatului, eram peste 20.000 de manifestanți. Și numai „fruntea" vedea cu ochii reședința regală. „Coada" rămăsese pe undeva, pe la Universitate.

Între orele 13 și 14,30, noi și mulțimile domneam, atotputernici și stăpînitori deplini, în Piața Palatului.

Cățărat pe grilajul care proteguia reședința regelui, țin un discurs fulminant. Împotriva vecinilor agresori și ocupanți. Pentru țară, rege și popor. În același timp, studenții medicinești asaltează Ministerul de Interne, încercînd eliberarea deținuților.

Către orele 15, un mesaj trimis de Bebe Brătianu ne previne că, împotriva noastră, a fost pornită Divizia „Tudor Vladimirescu", alcătuită — cum se știe — din foști prizonieri români în Uniunea Sovietică, convertiți la bolșevism. Și la scurt interval de timp, atît peste noi, cei care organizasem manifestația, cît și peste mulțimea care ne înconjura, se pornește o zdrobitoare ploaie de gloanțe. Cad morți. Brancardele încep să adune răniții. Și se fac arestări cu nemiluita. Noi, studenții liberali și tinerii care porniserâ bătălia alături de noi, izbutim să ne retragem, destul de ordonat și să ajungem de unde am pornit. La sediul din str. C.A. Rosetti, Dinu Brătianu iese în balcon și vorbește oamenilor strînși în jurul sediului și care nu se hotărau să plece acasă. După șeful Partidului Național Liberal, tot de la balcon, vorbesc și eu. Înfierbîntată, lumea din stradă ne rostește numele. Pe al lui Dinu Brătianu, dar și pe al meu. Am aproape un șoc. Pentru prima dată, îmi aud numele. Rostit în acest fel de un mare grup de cetățeni și într-o asemenea împrejurare.

E cazul să pornesc din nou la bătălie. Și să-i trag și pe alții, după mine. Ne întoarcem iar în Piața Palatului. Ne continuăm demonstrația pe Calea Victoriei, mergînd spre Kiseleff și Jianu. Trecem prin fața sediului guvernului, instalat la Ministerul Economiei, lîngă casa Vernescu.

Dar din nou, suntem înștiințați că forțele de opresiune se declanșează împotriva noastră.

S-a înserat. Ne risipm care încotro. Cîțiva dintre noi ajungem la o colegă Gaby Mihăilescu, sub pretext că era ziua ei.

Aici, sosește în goană prietenul Ion Zurăscu. A dat fuga numai ca să ne prevină că s-a făcut lista celor care vor fi primii arestați. Eu, I.V. Săndulescu, Laura Săulescu, Remus Tetu. Trebuie să dispărem, fără o clipă de răgaz.

Sunt salvat de un aviator care izbutește să mă scoată din București și să mă depună la Breaza. Și un timp, am stat ascuns aici.

Dar — poate și ca urmare a manifestației noastre — izbutesc să intre în guvern și doi „ne-comuniști" — Romniceanu și Hațeganu. Iar cei trei ambasadori care aveau un cuvînt de spus în respectivele împrejurări — americanul Harriman, britanicul Archibald Clark și vestitul Vîșinski — au cerut guvernului să nu deslănțuie represaliii severe împotriva manifestanților de la 8 noiembrie. Informat de toate aceste schimbări, îmi părăsesc ascunzătoarea și mă prezint la Curtea Marțială. Iar magistratul Iorgu Popescu îmi închide dosarul.

Cariera mea de mare **pușcăriaș** se profila la orizont...

Foileton „J.L."

Felix Aderca: Vestitorul din zăpezi (2)

— nuvelă —

— Și pe urmă cu ce să cumpăr ? șopti foarte serios, deschizînd mari ochii albaștri, căutînd drept în ochii vineți ai fetei, clătinînd căciulița laponă care, mutată în creștet, îi da acum într-adevăr înfățișarea unei căpetenii de Viking navigator.

— Ce vorbă e asta „cu ce să cumpăr" ? strigă la el fata năvalnic adunîndu-și buzele și țuguindu-le mofluză. Acest magazin nu vinde pantofi de tenis, *îi dăruiește* ! Cum, n-ai aflat ?

După o oră, în locul laponului, ieșiuluit pe trotuarul aglomerat al bulevardului, un tînăr sportiv în costum primăvăratic, în pantofi de pînză, în mînă cu o rachetă, urmat de o Veneră aproape severă, mulțumită de a-și fi împlinit parcă o datorie întîrziată.

Pînă la Sorbonna căzută numai bine la înțelegere : Signorina Pirelli avînd intenția să-și ia diploma cu o teză asupra FEDREI, cerea sprijinul colegului Knut Anderson, care exprimase asupra tragediei cîteva idei atît de originale. Asemenea sprijin era desigur mult mai prețios decît cei cîțiva franci lăsați din poșetă în magazinul de sezon — încît mai în cîștig era ea !

Și rîseră amîndoi de potriveala acestei minunate „afaceri" !

După colocviu, înainte de a părăsi locurile, cînd tocmai trebuiau să se despartă, fata îl pofti la Brunoy, în apropierea Parisului, unde locuia cu părinții și unde după întîile discuții asupra temei, vor juca și o partidă de tenis. Un tren de centură, în cel mult o oră îl va readuce la Gara de Nord.

Knut Anderson își simți deodată un suflet greu și crîncen de călău — cine trebuia să fie victima ? El ? Studenta ? Lapona cu cei doi copii ? Încruntat, nu făgădui și nu refuză nimic. Dar își spuse că-n privința spiritului literar într-o împrejurare atît de însemnată, poate hotărîtoare în destinul fetei, nu putea încăpea din partea lui nici o șovăială. Era încredințat că studenta Pirelli, desigur dintr-o familie numeroasă italiană, ca toate familiile de emigranți italieni, refugiați în locuințele mai ieftine din marginea Parisului, în nici un caz nu era în stare să-și plătească un autentic profesor particular, adevărat lux. Așa că poetul, renunțînd la sentimentul admirației pentru frumusețile clasice ale fetei, putea păstra numai pe al simplei camaraderii și omenii.

În trenul popular și foarte populat care-i duse la amiaz afară din Paris, signorina îmbujorată și neliniștită, deși de obicei de o rece placiditate, îi strigă lui Anderson în auz, înălțîndu-se dincolo de bărbiță, înghemuiți pe banchetă :

— Ce ți-a venit să iei ESTHER ca teză de sfîrșit de an ? Iar a rîs toată sala ! Ești bisericos ?

— Nu, nu sînt bisericos deloc ! răspunse poetul cu glasul acum filat, ca de tenor liric, dar fără vreo grabă sau uimire. Numai că Racine n-are altă piesă care să se ridice nițel așa ... cum să spun ... de-aspura unei pasiuni ... pentru o pasiune supremă, o jertfă..., dacă pot să mă exprim astfel.

Ochii alburii-albaștri ai poetului se-ntoarseră deschiși mari spre fereastra vagonului, și se pierdură în zarea lăptoasă a cerului pe care nici un teren nu-l va ajunge vreodată.

Signorina Pirelli se simți acum, în mulțimea călătorilor, atît de părăsită, de stingheră, că-i păru foarte rău de întrebare.

Tăcură astfel amîndoi pînă la Brunoy, unde coborîră îmbrînciți de ceilalți călători foarte grăbiți cu toții, într-o hărmălaie care acoperi cu desăvîrșire fierăria ciocnită a vagoanelor oprite prusc.

Fata încearcă să dreagă efectul întrebării din tren :

— O ! să vezi ce fericită va fi mama, Anderson, cînd va afla !

— Ce să afle ? De ce să fie fericită ?

— Că vei depune o teză cu subiect atît de pios ... de biblic ... Ea e foarte .. biblică. Tata deloc. Vino pe-aici.

Și ca pe o uriașă jucărie de lemn îl trase către un vast automobil, alb de părea de argint lustruit, Un șofer cu cu barbă lată, ca de vată, în uniformă aurită ca de amiral, salutînd cu chipiul în fireturi, le deschise portiera înclinîndu-se adînc.

În ce nouă legendă, pentru a doua oară în această zi, intra poetul norvegian ?

Mașina șerpui fulgerător pe un drumeag răsucit într-un cîmp galben de mei copt, apoi năvăli în aleea largă, dreaptă a unui vast parc, întîmpinată de lagunele florale ale unor trandafiri, crini, tuberoze, gladiole, de fîntîni țîșnitoare cu bronzuri mitologice, bazine de marmură umbrite de pitici salcîmi cu ciorchini de flori albastre pe zmicele întoarse pînă către oglinda apei.

— O să avem destulă liniște aici, nu Anderson ? întreabă studenta.

— O, desigur Mademoiselle !... Desigur !... băigui el neîncredințat încă de realitatea acestei fantastice irealități.

La cotitură se ivi deodată înainte o albă vilă în prelungul stil florentin cu un larg peron de lespezi de marmuri dungate, ocrotită de jur-împrejur ca o bijuterie fragilă de o întreagă pădurice de castani stufoși cu frunzișul verde închis, răcoritor și la vedere.

Noii veniți fuseseră pesemne așteptați, pîndiți, căci înainte încă de oprirea automobilului ieșiră pe lespezile însorite, nemaiferindu-se de lumina puternică, de căldura timpurie, o bătrînică albă de sus pînă jos ca un tufiș înflorit de **boule-deneige** grăsună, salutînd cu o batistuță crem, numai horhote, de parcă pleca un tren. Alături de ea rîdea de se prăpădea un fel de cavaler chel, înalt, roz ca un bébé, cu țăcălie mefistofelică și mustăcioară foarte răsucită, prea negre ca să nu fie cănite, arătînd un șir de dinți de os mort, adaptat, abia oprindu-se să nu aplaude ca la Operă.

Studenta făcu prezentările :

— El e Anderson... Monsieur Anderson ! se corijă fata dinaintea părinților.

Și rîzînd cu glasu-i adînc, scuturâ fără voie sînii prea mărunți.

Apoi privi însăși la norvegian, acum la ea acasă, cu neascunsă, naivă încîntare, de parcă-l vedea și ea pentru întîia oară.

Norvegianul scăpă din încurătură și sfiiciuni luînd însfîrșit realitatea așa cum era. Deschise larg brațele, picioarele, spre a se înfățișa și el în toată realitatea. Apoi rîse cu poftă ca la panoramă, la o bună comedie, cam necuviincioasă.

Dar luat brusc, cu-n semn din ochi șmecheresc, în biroul de afaceri al d-lui Pirelli, proprietar al uzinelor de automobile și cauciucuri Pirelli, al unor mine de bauxită și al cîtorva străzi cu magazine din Milano, ba una în vecinătatea Domului, poetul norvegian nu mai rîse. Fu cuprins de o vagă neliniște.

— Ai auzit, cred, domnule poet, de familia princiară Pirelii..., începu cu ipocrită modestie în glas miliardarul italian.

Atleta Sa mărturisi că făcea însă mai mult caz de fericirea unicei fiice decît de numele și averea-i uriașă. Beate — ciudată ! foarte ciudată ! — refuza cu încăpățînare orice apropiere și simpatie masculină, cînd prietene de aceeași vîrstă erau de mult căsătorite și mame fericite. Poate că nu suferea pe îngîmfații și palavragii de italieni...

(Continuare în nr. viitor)

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie și atitudine intelectuală
Redactor șef
NICOLAE FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacție,
prezentarea grafică)
Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administrația : ISIAP
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviței 64—68
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie și atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 35 — 3 septembrie — 4 pagini — 3 lei

Acum cîteva zile neamul românesc a înregistrat comemorarea unei jumătăți de secol de la una dintre cele mai tragice, dacă nu chiar cea mai tragică dată din istoria lui modernă. Reamintim acest lucru nu într-un spirit revanșard pentru că poporul nostru nu a știut și nu va ști niciodată să procedeze astfel,vechimea lui europeană conferindu-i inteligență, înțelepciune și toleranță. Avem însă obligația sfîntă față de istorie de a fixa datele durerii românești într-un calendar al memoriei noastre afective, pentru ca generațiile viitoare să nu piardă din vedere trudnicia cu care ne-am descoperit și ne-am apărat ființa națională în clipe de restriște.

Acum cînd la Cluj masele populare și conștiința românească de astăzi plămădește și afirmă o exemplară proclamație **antitotalitară, actele de barbarie istorică, imperialistă, național-socialistă, fascistă și comunistă își capătă rezonanțe adînci, vibrații și avertismente în structura noastră sufletească. Iată unde duce isteria totalitară, demența și iresponsabilitatea politică, dictatura de orice culoare și de orice ținută ideologică — ne invită să medităm la faptele petrecute în vara lui 1940. Căci horthyștii pe de o parte, au instituit în inima Transilvaniei și bolșevicii staliniști, pe de altă parte, în Basarabia și Bucovina au instituit printre primele lagăre de exterminare europene, iar poporul român, oricum am primi lucrurile, este un popor victimă și un popor martir al dictaturii și al totalitarismului.**

Proclamația de la Cluj **din aceste zile este un act istoric, o dovadă că spiritul antitotalitar al neamului românesc nu a istovit și nu va istovi niciodată.**

J. L.

Nemuritorii

Dacă timpul ar fi fost puțin mai darnic cu Lucian Blaga, poetul **Nebănuitelor trepte,** ar fi putut să fie prezent astăzi la clipa **reintegrării** sale în rîndurile „nemuritorilor" Academiei române.

Discreția bine cunoscută a lui Blaga, atitudinea lui de fildeș și impecabila demnitate morală ar fi impus, desigur, un anume comportament mai reținut, probabil, din partea actualilor săi „colegi" de fotolii academice. Poetul și filosoful **Spațiului mioritic,** nedreptățit și umilit în resorturile sale interioare, ostracizat și supus unui regim de privațiuni și teroare în stare să îl reducă la totală tăcere, în cele aproape două decenii de dictatură comunistă cîte i-au fost date să le străbată într-un interminabil calvar zilnic, a găsit mereu în el tăria de a nu se considera nici un moment exclus din **înaltul for** de cultură al națiunii române, acolo unde **pătrunsese** nu prin merite conjuncturale sau politice, nu slugărind o oligarhie, nu făcînd jocuri de culise ca să determine bunăvoința „zeilor", nu mînjindu-și convingerile și ideile intime printr-o trădare a propriei condiții de om, ci prin monumentalitatea strivitoare a propriei sale **opere,** de importanță și dimensiuni universale.

„Recunoașterea" de acum nu putea însemna, așadar, pentru acest creator de geniu al neamului nostru, o **reprimire,** căci, sub semnul absolutului, la care permanent s-a proiectat Blaga, nimeni și nimic decît numai bunul Dumnezeu putea să schimbe raportul real de valori, văzînd conștiința românească de adevăratii reprezentanți ai capacității ei de creație, în favoarea unui **proces** de impunerea forțată a lui **pseudo.** Panteonul real al spiritului nostru național nu stăruia, cum n-a stăruit niciodată, într-un **scaun** și o **clădire,** în favoruri materiale și în beneficii de titluri, premii și cununi de tinichea. El s-a constituit definitiv în sufletele generațiilor succesive de români, într-un mers inconvertibil spre eternitate și nimic, nici chiar efemera dictatură comunistă sau pitica democrație neocomunistă, momentană și absurdă, falsă și aberantă în structura ei nevertebrată, nu a putut și nu va putea niciodată să-l anuleze.

Revenirea, așadar, a lui Lucian Blaga, la Academie, după o absență ce a durat doar cîteva decenii, era prin urmare, un lucru firesc, și ca oricare element al **normalului** se cerea consemnat fără zgomot și cu umilință. Căci nu Blaga, memoria și prestigiul omului și ale operei în spațiul contemporaneității primeau o binemeritată recunoaștere a spiritului public național (pe care o mai **primise** odată, la **timpul potrivit)** ci noi, cei de astăzi, ne recunoaștem nemijlocit nemernicia de a fi suportat în anii dictaturii comuniste ca valori de dimensiunea poetului de la Lancrăm, să ne fie **interzise** sau chiar să le interzicem și să încercăm dement să le nimicim cu propriile noastre mîini, cu propriile noastre glasuri, cu propria noastră ticăloșie. Revolta neputinciosului în fața geniului fusese dublată în spațiul de timp după 1944 și pînă în decembrie 1989 și de o **doză** substanțială de trădare a valențelor spirituale specifice ființei românești. Prin scoaterea lui Blaga din rîndurile **nemuritorilor** se încercase, se urmărise cu **insistență** chiar, negarea însăși a specificului nostru ca națiune și popor european.

Și iată că acum, după ce tinerii au recuperat cu sînge și cu moarte dreptul nostru la demnitate morală și națională, un „for" de cultură compus în anii '50 și următorii, majoritatea din bieți pigmei și false valori, din care destui își mai păstrează și astăzi „fotoliul" a conceput o ratificare a statutului său, încercînd să-și ascundă sub un act de îndreptățire spirituală incompetența și mizeria intelectuală a celor ce au pătruns cîndva prin alte mijloace decît valoarea prin proclamarea revenirii lui Blaga în Academie. Cine, domnilor academicieni, dacă nu unii dintre domniile voastre, au turnat vreme de decenii tinichea peste metalul prețios blagian, urmărind să-i diminueze strălucirea, să-i estompeze caratele. Tinerii elevi, muncitori sau intelectualii români, țăranii de la brazdă, pentru care sufletul lui Blaga sîngera, păstorii ce-l purtaseră spre eternitatea plaiului românesc, au participat la sesiuni academice rușinoase de infirmare a operei blagiene? Unde, dacă nu în prezidii ale unor simpozioane trucate, conduse de figura troglodită a inaptului student marxist corigent la filosofie, căruia — pentru ștergerea lui definitivă din memoria noastră — evit să-i pronunț numele, v-ați purtat trupurile de reptilă vidate de conștiință și sufletele stîlcite de carierism ? Există, pe lîngă profesioniștii sexului, „recunoscuți" în societățile „libere", și declarați infractori în societățile totalitare, o categorie, specifică se pare mai ales intelectualității din țările „socialiste", de **prostituați ai spiritului.** Și cine mai bine decît unii dintre dumneavoastră, cei care ați **proclamat,** într-un vîrtej incomensurabil de osanale, un **dement analfabet** în postura de președinte de onoare, numai cu cîțiva ani, doar cu cîțiva ani în urmă, ilustrează mai exact această categorie în mediul românesc de astăzi ? Dumneavoastră care n-ați restructurat nimic și acceptați să păstrați încă în sînul „nemuritorilor" efigia mincinoasă, moneda calpă a lui Aelxandru Toma, dumneavoastră care n-ați protestat, în majoritate, cînd **plagiatul** a putut fi instituit în fotoliul academic și continuați să-l perpetuați și acum printre atribu-

Nicolae FLORESCU

(Continuare în pag. 4)

Roza vînturilor

Dacă adîncești ce stă sub acesată lume de întîmplări, mergînd pînă la rădăcină adică, iscodind pricina pentru care lucrările se întîmplă pentru român, cercetînd prilejul, rostul și soarta a tot ce se întîmplă pentru român, dai desigur peste Dumnezeu. Dar ideea românului despre Dumnezeu este filosoficește plină de surprize.

Dumnezeul românului nu este o ființă abstractă, o esență imaterială a lumii, o putere impersonală care stă sub fenomene. Dumnezeul românului apare ca o ființă, o ființă reală, particulară, un ins. Determinarea aceasta esențială a ființei particulare, personale i se potrivește ca oricărei alte ființe...

Ceea ce caracterizează însă acest ins este deci o anumită iraționalitate de structură.

Căci, deși Dumnezeu a făcut lumea și o ține, și cu toate că lumea nu e de o ființă cu el, fiind făcută și el nefăcut, deși este gîndit ca peste fire și, deci, de altă ființă cu lumea el apare și înfăptuiește în lume, nu numai cu ceea ce scolasticii numeau abstract prezență de imensitate ; dar cu lucrarea lui făptuitoare particulară, cu însușirile lui particulare de față sau de ins.

Nu e vorba de prezență de imensitate, pentru că aceasta este inseparabilă de ființă, pe cînd pentru român Dumnezeu poate lipsi uneori din lume ca ființă particulară, ca ins și lumea poate fi „uitată de Dumnezeu" ori „căzută de la fața lui".

Nu e deci vorba de prezența de imensitate a apusenilor, ci de prezență lucrătoare.

Între creație și întrupare pare a nu fi, pentru român, o deosebire de esență, de act, ci de o perfectă continuitate.

Nu numai arătarea lui Dumnezeu, umblînd prin lume, dar toată lumea e concepută de român ca o revelație continuă și ca o permanentă teofanie.

Faptul că e peste tot înseamnă că poate fi lucrător oriunde, dar că în fapt lucrător e numai oareunde. (Aci eficiența biruie potența ?)

Ceea ce caracterizează deci ființa Dumnezeiască este acest fapt că el e o ființă trans-existențială care ia chip existențial.

MIRCEA VULCĂNESCU

Anotimpuri

Scena balului

N-a mai fost loc în articolul trecut, deși acolo era locul, să spun cum s-a încheiat întrevederea de la „Clubul tineretului". În legătură cu truda scrisului, despre care îndrăznisem și eu unele mărturisiri, cu toată deferența, venerabilul povestitor de la Tîrgoviște, Brătescu-Voinești Alexandru mi-a făcut cinstea de a-mi întoarce confidența și mi-a dezvăluit geneza uneia din cele mai duioase scrieri ale sale, Puiul, **pe care o citisem, desigur, la școală, și pe marginea căreia lăcrimasem și suspinasem sincer, cum se cuvenea și cum se va cuveni mereu la vîrsta aceea.**

Venind într-o bună zi scriitorul la București, în vizită la Alexandru Vlahuță, acesta l-a primit în locuința din Piața Victoriei, într-o clădire a funcționarilor publici, astăzi dărîmată ca multe altele. Pe scurt, gazda, după ce s-a interesat de sănătatea și de lucrul musafirului, și a aflat că acesta cam lenevise în ultima vreme, a pornit la plimbare în oraș, încuindu-l în casă și vestindu-l că nu are altă scăpare decît să scrie. Nu ți-ar veni să crezi că de sub asemenea presiune a putut să iasă o povestire atît de gingașă, căci este vorba despre Puiul. „N-am avut încotro" — **îmi povestea autorul.** M-am așezat la masă și m-am apucat de lucru. Scriam și plîngeam". **Săr peste destăinuiri pe care nu le-aș putea relata niciodată pe cale orală, despre casne grotești, însoțind casnele literare, și ajung la clipa ușurării depline cînd a fost gata și povestirea.** „Tocmai atunci, **reiau vorbele scriitorului,** hop și Vlahuță de la plimbare. Ia, arată-mi. A luat hîrtiile, le-a citit pe loc și mi-a spus : Alexandre, tu ai să ajungi la Academie, da' uite, pasajul ăsta și ăstălalt să le scoți negreșit. Le-am scos și le-am păstrat să le pun în altă parte". **Vlahuță n-a mințit. Brătescu-Voinești a ajuns la Academie. Mi-a rămas în minte cealaltă idee pe care o reiau și o vîntur adesea cu aceeași nedumerire și cu tot mai multă mirare, că un fragment dintr-o scriere poate fi păstrat spre a putea fi pus în alta. Nimeni nu te împiedică, la urma urmelor, și nici nu-i necinstit, după orice canoane. Mi se pare însă o fărămițare a puterii creatoare. Cine a fost capabil să scrie o pagină, poate să scrie zece mii, sau dacă nu, înseamnă că nici pagina de la început n-a pornit din fibra lui vie. În ceea ce mă privește, arunc tot ce nu-mi place sau nu-și găsește locul în deplină îndreptățire după un caz propriu, bineînțeles, care nu mă așteptă să fie al tuturor. În rafurile personale am fie al tuturor. În rafturile personale am nedesfăcută. Mi s-ar părea stupid să cos costume din bucățele.**

Pe cînd încă nu-mi apăruse prima carte, lucram de mult la a doua (numerotare privind cărțile tipărite), căci după cum am mai spus, unele au rămas în formă de manuscris, necunoscute de nimeni și uitate chiar și de mine. A doua carte ar putea fi socotită, într-un fel, prima, cea premergătoare nefiind, chiar în intenția mea, decît un fel de vestire. De altfel, primei i s-a dat mai multă atenție și a fost luată în mai multă considerație abia după ce a apărut a doua. Editorul meu, care a rămas același cît a existat editura, ceea ce dovedește încredere și fidelitate reciprocă, îmi spusese, în timpul cînd se codea în fața volumului de nuvele, că un roman, în roman, în schimb, l-ar primi fără nici o ezitare. Asigurarea aceast anu mi-a ajutat să mă prezint la editură, cînd manuscrisul a fost gata, cu mai multă încredere și cu mai puțină timiditate. Mă vor înțelege cu ușurință toți debutanții, mai ales cei care au sentimentul debutului perpetuu, socotindu-se începători ori de cîte ori scriu încă o car-

Radu TUDORAN

Continuare în pag. 2

Trenul albastru

Trenul acesta-i albastru ;
șinele-albastre-s și ele
Drumul acesta duce la stele,
Trenul acesta n-are
vagoane de-a-ntîia
și nici de-a doua,
ci numai de-a treia,
dar fiecare compartiment
duce cu sine tot ce vrei.

Conductorul e-un domn
cu haine cenușii ;
are haine pămîntii,
însă fața îi e plină de palori,
ca de polare aurori ;
pulberi de cale lactee
pe umeri i-așternu curcubee,
iar glasul lui dulce-i, de înger,
pe cînd buzele sale
au roșu de singer.
Dar ochii ! Doamne, ochii lui
sînt lacrimile cerului.

Domnul conductor
invită îmbietor :

— Poftiți, urcați, urcați !
Imediat o să plecați...
Primim bărbați și femei,
bătrîni și copii,
vă primim pe toți
deștepți și netoți.
Dar intrați, vă rog, intrați,
imediat o să plecați...
Și domnul conductor
invită iarăși îmbietor,
face semne ciudate —
și atunci lumea se bate,
mai repede să intre.

Deodată, îmi face semn și mie.
Ochii lui mă privesc stăruitor.

— Trebuie să plec neapărat,
domnule, conductor ?
— Da !
— Bine, — oftez, — voi pleca.

Aud în urma mea
cîțiva prieteni plîngînd.
Doamne, de ce trebuie să plec
atît de curînd ?
...Și iat-mă-s în drum spre stele,
cu toate bagajele mele :
cîteva iubiri uitate,
cîteva poezii
și cîteva regrete.

Domnilor, vă rog luați bilete !
Îi dau și eu
ce mai am :
sufletul meu.

Mircea STREINUL

Dialoguri esențiale

Cu Const. Ciopraga despre Eminescu

— convorbire realizată de Alex. Ruja —

Î. : Stimate domnule profesor Constantin Ciopraga, ce perspective credeți că deschide astăzi eminescologiei publicarea integrală a creației eminesciene ?

R. : De acum înainte, opera genialului nostru Eminescu va putea fi privită în monumentalitatea ei reală, în unitatea și organicitatea ei. Să nu uităm că sute de studii și comentarii, întreprinse de-a lungul anilor de către exegeți competenți, animați de cele mai bune intenții, s-au bazat pe cunoașterea fragmentară **a lucrurilor. Din decembrie 1883 pînă în 1907, poeziile lui Eminescu — sub îngrijirea lui Maiorescu — au apărut în zece ediții, dar luate împreună acestea nu însumau mai mult de douăsprezece mii de exemplare... Între timp, în 1902, se publica un prim volum de poezii postume, în a cărui prefață Nerva Hodoș anunța** „o ediție cuprinzînd toate scrierile lui Eminescu" — **ediție ce urma să apară** „în cursul anului". **Totul a rămas un pium desiderium ! Pînă la realizarea „integralei Eminescu" au trebuit să treacă aproape nouă decenii. Unele contribuții parțiale merită a fi rememorate : în 1904 se tipărea de către Ion Scurtu — cu mențiunea** „roman inedit" — **nedefinitivatul** Geniu pustiu ; **doi ani mai tîrziu, Iuliu Dragomirescu făcea să apară „drama istorică inedită"** Bogdan Dragoș ; **alți doi ani se scurg pînă la ediția** Articole politice, **îngrijită, pare-se, de Ion Scurtu (care devenise doctor în litere, la Viena, cu o cercetare despre proza eminesciană). Așa-zisele** Opere complecte **editate în 1914 de A. C. Cuza, departe de a fi** complete, **conțineau texte literare, economice, politice și filozofice,** scrisori **și altele. Față de tentativele menționate în acest panoramic sumar, ediția începută de Perpessicius și dusă astăzi la capăt e de o importanță excepțională. Nimeni nu se va putea aventura în universul eminescian fără a apela la această restituire editorială de mare autoritate științifică.**

Î. : În ce măsură editarea integrală a publicisticii va conduce la o reevaluare a creației eminesciene ?

R. : Lucrurile esențiale despre creația eminesciană au fost relevate mai demult, de către exegeți din etape diverse. Să citățm doar numele unor G. Ibrăileanu, N. Iorga, D. Caracostea, Perpessicius, G. Călinescu, Tudor Vianu, Mihail Dragomirescu, Pompiliu Constantinescu, D. Murărașu și alții. Cunoașterea celor peste patru sute de comentarii, de note și articole publicate de Eminescu în Familia **și Federațiunea, ori în** Convorbiri literare, **în** Curierul de Iași, **și în special în** Timpul, **poate furniza detalii în plus cu privire la** biografia operei **în ansamblu. De remarcat, pe de o parte, personalitatea gazetarului de la** Timpul **— politolog, sociolog, economist, filolog —, de alta accentele tribunului social din etapa 1877—1882, detectabile, deopotrivă, în ciclul** Scrisorilor. **Față de ediția I. Scurtu, I. Crețu, Gr. Peucescu și altele, noua ediție oferă cercetătorilor avizați sugestii și puncte de sprijin pentru relaționări elocvente.**

Î. : Ce credeți dumneavoastră că înseamnă responsabilitatea față de Eminescu ?

R. : Întrebarea nu e dintre cele mai comode. Pe scurt, consider că responsabilitatea, în cazul de față, constă în a nu denatura, a nu deforma ori a nu trăda intențiile creatorului. Responsabilitatea **e sinonimă, astfel, cu ideea** de datorie morală. **Dacă ne întrebăm de unde vine sau în ce constă prodigioasa forță de captație poetică eminesciană, răspunsul obligă la explorări multiple, care se lovesc, nu o dată, de zidurile unor texte cu sensuri ascunse. Pentru a estima dimensiunile Demiurgului, el trebuie așezat în timpul său, între ce a fost înaintea sa și ceea ce** după.

Î. : În ce constă după opiniile dumneavoastră **actualitatea** lui Eminescu ?

R. : **Oricît de mult se va scrie, subiectul Eminescu rămîne deschis în perpetuitate. Actualitatea lui Eminescu? Codrul, izvoarele sunătoare, lacul** „cel albastru" **— sînt tot atîtea simbolizări ale așezării noastre într-un spațiu distinct, implicit într-o durată cu însemne proprii. Ethnosul, vatra, mitologia și celelalte au primit, grație acestui cel**

Continuare în pagina 3

Mircea Eliade – Jurnal (XXX)

24 ianuarie 1985. De alaltăieri seara bolnav ; în urma unei indigestii.

Cu mare efort, corectez, și refac cîteva pagini din cap. XXII. Adevărul este că scriu atît de greu încît oftez exasperat de cîte ori apuc tocul în mînă. Mă gîndesc : acesta e rezultatul a trei ani de tratament cu aur coloidal (am deja 2,500 grame). Și somnolența, și oboseala, și, mai ales, scăderea progresivă a memoriei și tuturor facultăților mentale.

1 februarie. Trei zile la Mitchell Hospital, pentru un nou check-up. Din fericire, mă asigură Dr. Cohen, nimic serios. Bătaia aritmică a inimii, îmi spune, nu prezintă nici o primejdie. Analizele făcute (și în special acel impresionant Echocardiograph, cînd vedeam și auzeam mușchii inimei zbătîndu-se) sunt mai mult decît încurajatoare. Am inima unui om tînăr...

Oboseala ? Somnolența post-prandială ?.. Fără importanță, îmi spune Dr. Cohen. Alt test îmbucurător : radiografia stomacului (după ce înghițisem cele două pahare cu barium) nu mai arăta ulcerațiile gastrice identificate acum vreo 5—6 ani. Părerea mea : probabil că oboseala suspectă de care sufăr e consecința injecțiilor cu aur.

9 februarie. Zvîrl vreo cinci kg de hîrtie : corespondența lui Conyers cu diverși colaboratori ai *Enciclopediei*, copii după anumite articole, însemnările și comentariile mele în legătură cu „ședințele de lucru". În total, vreo 20 de dosare pline, plus cinci mape cu articole.

Și totuși biroul meu a rămas tot atît de haotic și supraîncărcat de dosare. Uneori sunt ispitit să telefonez la Regenstein cerîndu-le să vină și să încarce tot.

Palm Beach, 19 februarie. Am ajuns sîmbătă, 16 februarie, aproape de 10 noaptea. Fericiți că vom uita, timp de o săptămînă, gerul și plictiselile de la Chicago.

A doua zi, Duminică, ne trezește soarele. Aproape 80°. Christinel telefonează lui Caroll Owen și află că Drul. Gerald J. Strauss mă așteaptă a doua zi la 4:30, în cabinetul lui din 2625 N.E. 14 th. Avenue, Wilton Manors, la vreo 40—50 mile de Palm Beach. Carroll ne-a condus și ne-a reîntors cu mașina ei.

Prea complicat, să rezum aici cum am luat această hotărîre. Gyora Novak a fost impresionat de artrita mea și de rezultatele (psiho-mental dezastroase) tratamentului cu aur. S-a interesat prin cunoscuții și prieteniei lui, a consultat-o mai ales pe Caroll a cărei „specialitate" mi-e greu s-o definesc (cunosc prea puțin din tot ce face).

Sfatul lor, să-l consult pe Dr. Strauss, care „a făcut minuni" cu acupunctura (învățată sau perfecționată în China) și chiropathia. Christinel a fost convinsă, dar eu am acceptat „experiența" pentru că voiam să mai scap de iarnă din Chicago.

Ieri 18 februarie, l-am cunoscut pe acest faimos „healer" care, ne-a mărturisit Carroll, i-a scăpat viața, cu mulți ani în urmă. (Tot Carroll a fost aceea care i-a comunicat telefonic lui Christinel, în timp ce eram la clinică pentru check-up, că tratamentul cu aur este, în capul meu, dezastruos ; aceea ce bănuiam de mult...). Dr. Strauss mă cucerește de la început. După ce a citit raportul adus de la Chicago (rezultatul analizelor) mi-a înfipt șase ace în ficat, în splină, în pîntece, în piept și în ceafă.

Îl voi revedea mîine, 20 februarie. Da data aceasta, o va examina și pe Christinel. La întoarcere, pentru că voiam să cinăm într-un restaurant pitoresc, Carroll ne propune „L'Anjou", din suburbia Lake Worth.

22 februarie. Timpul s-a menținut, tin mîinile în parafină fierbinte. (Ceea ce îmi sugerase Dr. Soerensen cu mulți ani în urmă). Încolo, e foarte satisfăcut. Îl vom ține la curent, telefonic. Îi făgăduim să revenim în aprilie...

23 februarie. Gyora Novak a venit să mă vadă la 5:00. Mi-a relatat „ultimele evenimente" în legătură cu proiectul *The Gate*. I-am făgăduit textul articolului (pe care-l așteaptă *New York Review of Books*) în 10—12 zile (cel puțin, un text provizoriu, care va putea fi ameliorat după ce va fi citit de cîțiva savanți și jurnaliști). La 7:00 au sosit Judy Novak și Carroll — și (pentru a treia oară în cinci zile) i-am invitat pe toți la D'Anjou, ca să sărbătorim cu șampanie Veuve Cliquot și, vinuri franțuzești aniversarea lui Gyora. În fond au venit de la New York ca să ne vadă, și să stăm de vorbă despre visul lui — și al meu (și al multor zeci de mii) : *The Gate*.

24 februarie. Seara, cinăm la Novak în micul lor apartament. Cîteva note pentru următorul capitol din *Autobiografie*.

Chicago, 25 februarie. La aeroport, unde ne-a condus Carroll, aflăm că avionul nostru are o întîrziere de un ceas.

Ajungem la O'Hare pe la 7:00. Din fericire, ne aștepta Stelian.

Mă duc la Mendville să văd dacă Peter (care în lipsa mea a încercat să pună ordine în sutele de mape, lădițe și cartoane din birou), a găsit dactilografia celor 5—6 capitale din *Autobiografie* II, și, în special, textele originale din *Fragments d'un Journal*, I, cîte adunasem, după ce L. Bădescu m-a anunțat că incinerase cele două exemplare dactilografiate.

N-a găsit nimic. Ultima speranță : Adriana o fi trimis *Jurnalul* la Biblioteca Regenstein.

27 februarie. Ieri seara am cinat cu K. și Edward Levi la restaurantul „Hunan". Le vorbesc sumar, dar cu entuziasm despre proiectul *The Gate*.

Azi : Întrebată dacă știe ceva despre textele românești ale *Jurnalului*, Adriana vine în biroul meu de la Meadville și-mi găsește repede întreg pachetul.

În sfîrșit, o bucurie... Dar mă doboară descurajarea, dîndu-mi seama că abia mai pot scrie... Va trebui să învăț să dictez.

(Text stabilit de Mircea HANDOCA).

Aniversări

Alexandru Graur

Cînd academicianul Alexandru Graur a fost întrebat, într-o ședință a Prezidiului Academiei, ce face la Editura Academiei (pe care a condus-o între 1955 și 1975), acesta a dat un răspuns antologic : „Nu îi împiedic pe tovarășii de a lucra"[1], tovarășii care — pe de altă parte — găseau totdeauna ușa biroului său deschisă. Sub aparența autoironiei, el atesta în răspuns încrederea în semenul subaltern și totodată ocrotirea acestuia de terțe ingerințe. Și mi-aș îngădui să interpretez că în răspuns era implicată și încrederea în autor.

I-aș mai evoca unele puncte de vedere avute în acea calitate : pentru ca un autor să fie publicat nu interesează titlul lui (academic, universitar etc.), important e ca lucrarea să aducă ceva nou, să fie bună; ba nici atît, ci numai ca lucrarea să aibă mai multe lucruri bune decît ele. Mai citez : „o editură rentabilă este o editură ale cărei lucrări sînt citite în țară și în străinătate" (fără referință la acea indicată rentabilitate, miop-contabilă, pornită de la criterii convenționale); „este necesar ca lucrarea să ajungă în mîna celui ce are nevoie de ea".

Și aș adăuga o amintire. În niște ani ai vieții, cînd practicarea specialității mele nu-mi era la îndemînă, lipsit de titluri de specialitate în materie, sub zîmbetul de ironie îngăduitoare al celor din jurul meu (specialiști sau nu), o gramatică (o gramatică a limbii pe care o vorbim, gramatică existentă în subconștientul, pe care încercam să-l aduc la lumină, al fiecăruia din noi) și, în 1957, am oferit-o, spre publicare, Editurii Academiei. Supusă lecturii unor specialiști — colaboratori externi ai editurii —, aceștia au dat, pe rînd, cîte un aviz negativ și, tot în atîtea rînduri, redacția mi-a înapoiat manuscrisul. În final, m-am adresat directorului general al editurii, comunicîndu-i părerea mea, de nespecialist subiectiv, asupra referatelor date de specialiști obiectivi. Și atunci, academicianul Graur, care avea tot atîtea motive să-mi respingă lucrarea cîte referate se dăduseră și care nu avea nici un motiv să mă favorizeze, a apreciat că e cazul să mi-o citească personal, făcînd-o astfel să apară în 1971. Îmi place să cred că apariția i-a adus mai multe mulțumiri decît neplăceri.

Alexandru Graur era ultimul lingvist căruia eram îndemnat să mă adresez, pentru că în lucrare aduceam oarecare critici gramaticii Academiei, al cărui responsabil era chiar el; și, spre finala mea mirare, el a fost singurul care mi-a sprijinit oferta de publicare. Atunci, gîndul m-a dus la vechea Eladă, în care Aristide — solicitat de un cetățean analfabet care nu-l cunoștea, să scrie numele chiar al lui Aristide pe scoica prin care voia să-i ceară ostracizarea — nu s-a dat în lături s-o facă.

Am vrut să spun că Alexandru Graur a fost un editor și că n-a uitat niciodată că o editură trebuie să fie un serviciu public.

Că pe Alexandru Graur l-am simțit ca pe unul din autenticii mei concetățeni.

Barbu BERCEANU

1) Citatele sînt din „Analele Academiei Republicii Socialiste România".

Perpessicius: *În marginea unui poem*

Fragmentul inedit de jurnal perpessician pe care îl publicăm aici este unul din multele manuscrise rămase de la ilustrul om de carte, critic literar în primul rînd, care a fost Perpessicius.

Tipărirea acestuia se dorește o modestă dar dreaptă pomenire egal de pioasă și pentru Perpessicius și pentru N. Davidescu.

Marcel CRIHANA

Revista română este numele nouei și elegantei publicațiuni lunare, de sub conducerea dlui Zaharia Stancu și care de la întîiul ei număr izbutește să întrunească un mănunchiu din cele mai încercate pene ale scrisului contemporan. D-nii Al. Ciorăscu, N. Davidescu, Ion Vinea, Tudor Vianu, Victor Eftimiu, Radu Boureanu, Dinu Nicodin, Al. Mironescu, G. Banea, Gala Galaction, Șerban Cioculescu și alții tipăresc proză, versuri și cronici și alcătuiesc un sumar în care eclectismul nu exclude selecția și calitatea. Dacă fiecare nume și fiecare contribuție ar merita un comentar apropriat, cu atît mai mult socotim uitil să semnalăm amatorilor de rare satisfacțiuni artistice ciclu de poezii pe care-l tipărește d-l N. Davidescu. Credincioșii poeziei știu că d-l N. Davidescu a sfîrșit ultimul ciclu ale marelui său poem, la care lucrează de mai bine de 30 de ani și din care dăduse pînă acum succesiv : *Iudeea, Helada, Roma* și *Evul Mediu. Țara Românească* se numește ultimul ciclu al marelui poem pe care însuși d-sa l-a numit *Cîntul omului*. Fragmentele cîte au apărut pînă astăzi în publicațiunile periodice îl așează pe d-l N. Davidescu în rîndul creatorilor de concepție și al tehnicienilor, cu largi resurse în versificație. E de ajuns pentru aceasta să ne oprim la întîiu din poeme, intitulată *Clopoțelul căpriței* și care nu este nici mai mult, nici mai puțin decît o fabulă pe tema afinităților, să zicem, ostile, și al cărei fond se întîlnește și în literatura noastră dialectală. Însă artistul modern, care este d-l N. Davidescu a topit laolaltă mireasma arhaică a lui Cantemir și Anton Pann și a dat un precipitat inedit. Poema ar trebui să reproducă ultima strofă, în speranța că auditoriul va putea deduce farmecul acestor naive și savante în același timp stihuri :

„A dat de-o pisică pe care-a rugat-o
să pișie / Pe șoarec o toană de coadă
să-l facă să miște, / Atunci s-a-ntîmplat
o minune. Pisica, ea însăși, avea / O
veche și-a ei socoteală cu șoarecii, grea /
Și fără s-aștepte să fie prea tare rugată,
/ Cu ghiare tăioase porni către șoarec
de-odată / Și șoarecul glonț către pușcă
și pușca spre lup, / Și lupul de-a valma
peste-al boului trup, / Și boul în apă
grămadă și el ca un mal, / Iar apa spre
foc și focu-ngrozit de-al ei val / A ars
în sfîrșit copăcelul- / Să-i dea ei
clopoțelul".

Scena balului

(Urmare din pag. 2)

te. Se afla angajat cu o oarecare funcție în biroul fără funcționari al ediurii, bunul, blîndul, omenosul Vasile Demetrius, poet și romancier, atunci la vîrsta pensionării, pe care atît de nedrept și necruțător, lumea începe să-l uite. Ca să-i dea ceva de lucru, editorul i-a încredințat manuscrisul meu, dar nu spre a referi asupra lui, ci ca să-i pună virgule.

După douăzeci de zile, l-am găsit obosit și cam abătut în fața celor șase sute de file. Citise o treime din ele, cu creionul albastru în mînă. Virgule are destule, mi-a spus, dă-le încolo ! Mi se pare însă că nu se întîmplă nimic în cartea dumitale. Nu se întîmpla, așa e ! Descurajat, am vrut să scurtez manuscrisul și să scot din el, ca început, scena balului de la prefectură. După regulile genului, n-avea nici o legătură aparentă cu cele dinainte și de pe urmă. La această propunere, Vasile Demetrius s-a însufleți deodată, și-a tras manuscrisul spre sine ca și cum ar fi vrut să-l apere de o prădăciune. „Scena balului ? Pentru nimic în lume !" **Dacă în locurile unde se află el acum, o avea îndeletnicirea de dincoace, să-i fie ușor creionul în mînă, ușoară să-i fie și țărîna ! Paginile cu balul halucinant de la prefectură au fost socotite curînd de către multă lume, din toată cartea, printre cele mai bune.** „Mai punem virgule ?", **m-a întrebat Vasile Demetrius în încheierea convorbirii, făcîndu-mi cu ochiul și lăsînd jos creionul.** „Nu mai punem !". „Mă dor ochii, **a continuat el,** crezi că e nevoie să citesc pînă la urmă" ? **Am ridicat din umeri. Vasile Demetrius mi-a făcut încă o dată cu ochiul, și manuscrisul a plecat în tipografie.**

Înainte de a se împlini anul de la această întîlnire, apărea a treia sau a patra ediție a cărții, totalizînd un tiraj neobișnuit pe vremea aceea, nesperat de mine nici în visele cele mai nebune. Singurul care prevăzuse, și avusese chiar onestitatea să-mi spună, și încă din vreme, era editorul, cel ce luase manuscrisul în mînă, îi simțise volumul, dar nu citise nici o filă.

Nu cunoșteam, personal, pe nici unul din criticii consacrați și garantați din acea vreme, nu frecventam lumea literară, mergeam cu plăcere pe cîmp și la strand, dar niciodată la cafenele unde se adunau scriitorii. N-am mulțumit în scris sau oral sau pe orice altă cale celor care au acordat atenție cărților mele. Mi se părea că făcînd altfel, departe de a fi împlinit un act de politețe, aș fi săvîrșit o indiscreție. Socoteam că scriind despre mine, ca și despre oricine, oamenii nu-și făceau decît meseria și, dacă vreți, datoria ; după cum eu mi-o făceam pe a mea, trecînd să lucrez altă carte. Dar după aproape 50 de ani, cînd amîndoi ne-am trăit din plin și din greu partea noastră de viață, pot mulțumi, acum, postum primului care a îmbrățișat întempestiv cartea, acordîndu-i coloane de elogii și dînd tonul corului din linia a doua. Omului recunoscut prin bunătatea lui neostenită și prin duritățile inobservabile, descins la noi dintr-o epocă a menuetului. Nu-i nevoie să mai adaug un cuvînt spre a se înțelege că-i vorba de Perpessicius. Trec peste ceilalți, sînt toți în istoria literară, spre a aminti pe Camil Petrescu, pe care l-am cunoscut atunci, datorită acestei cărți căreia i-a făcut, după cum îi era firea, o neînfrînată propagandă orală. Mulți, mai ales generațiile tinere, mă socotesc autorul romanului Toate pînzele sus. **Am muncit prea îndelung, prea din greu și cu prea multă pasiune la cartea aceasta ca să mă lepăd de ea vreodată. Dar ea nu-i nici prima, nici ultima în fișa mea biliografică. Sper ca pe rînd să fie descoperite și celelalte.**

În exclusivitate: Nichifor Crainic – Memorii

Zile albe, zile negre (XIX)

Primele versuri, iscălite Ioan Dobre, le-am publicat într-o revistă școlară, Spre Lumină, **pe care o edita Liceul Național din Iași. Eram în clasa treia. Prima proză — niște meditații morale — iscălită Ioan Dobre, s-a tipărit în revista** Păstorul Ortodox **de la Pitești.**

Cînd am trecut în cursul superior am început să public versuri în revistele literare. De ce am fost nevoit să recurg la un pseudonim ? Pentru că s-a schimbat directorul Seminarului Central. În locul părintelui Constantin Nazarie a venit teribilul Iuliu Scriban. Noul director, pasionat de a spiona viața individuală a elevilor, era un dușman declarat al literaturii. Toate ocaziile erau bine venite pentru a-și exprima repulsia față de ea. Am spus că un coleg al meu a fost eliminat o lună fiindcă a fost surprins citind pe Mihai Sadoveanu. Iuliu Scriban nu putea suferi pe Ion Agîrbiceanu care, preot fiind, se deda la faptul neîngăduit de a scrie nuvele și romane în loc să compună predici ca Prea Cuviosia Sa. Cred că Iuliu Scriban n-a citit o carte de proză sau de poezie românească, altfel n-ar fi simulat fanatismul de ascet exclusivist față de literatură el, care numai ascet nu era. Sub acest regim de teroare, Panait Papazissu putea să-și semneze versurile cu numele propriu. Calitatea de macedonean îl făcea imun în fața sancțiunilor. Eu am fost nevoit să caut un pseudonim. Prima serie de poezii, publicate în Revista Politică și Literară **de la Blaj și în** Consînzeana **de la Orăștie, le-am semnat D. Crainic. Numele de Crainic l-am reținut din cronicile editate de Mihail Kogălniceanu. Dar după o vreme am descoperit că un dentist cu oarecare faimă în București, se numea Krainik. Descoperirea m-a indignat. Negăsind nici o afinitate între dentistică și poezie, am renunțat imediat la primul pseudonim și l-am înlocuit cu acela de D. Nichifor, nume ales din istoria Bizanțului. În aceleași reviste transilvănene am semnat încă un an cu al doilea pseudonim. O nouă descoperire a determinat însă o nouă renunțare. Într-o fițuică umoristică din Capitală, numită** Papucul, **publica un oarecare niște pornografii de mi se ridica părul măciucă și le semna D. Nichifor, exact D. Nichifor ! Dacă după primul pseudonim puteam fi confundat cu un dentist, după al doilea a fi confundat cu un pornograf de la** Papucul, **mi s-a părut un lucru cu desăvîrșire intolerabil. Am renunțat imediat.**

Afară de Papazissu, nimeni din Seminarul Central n-a știut că public versuri, decît doi colegi de clasă, un pedagog și în cele din urmă profesorul Ștefan Pop. Toți au păstrat secretul pentru a mă feri de sancțiunile lui Iuliu Scriban.

Din seria noastră ne alesesem trei prieteni, legați prin afinități artistice. Constantin Vuiescu, eu și Petre Pietrosanu. Pietrosanu da dovezi de mare talent dramatic și era un interpret al cîntecelor populare în stilul adînc românesc al celebrului George Folescu. Cultivam literatura, urmăream toate revistele literare, cercetam expozițiile plastice, piesele de la Național, cînd ni se îngăduia. Împreună cu Vuiescu ne-am procurat tuburi de culori, pensule, pînză și, în orele libere, pictam în sala de desen. N-aveam de gînd să mă fac pictor, cum nădăjduia el, dar îmi plăcea să învăț pictura. Primul meu tablou în ulei l-am făcut cadou de ziua lui, neuitatului meu învățător Constantin Spinești eanu. Învățam împreună franceza și italiana după Cuore **a lui Edmondo de Amicis. Cei doi prieteni erau lectorii versurilor mele și criticii mei neîndurați, cum numai prietenii adevărați pot fi. În impasul în care mă găseam, m-am sfătuit cu ei și cîte trei am ajuns la hotărîrea să iscălesc deacum încolo Nichifor Crainic, reunind cele două pseudonime părăsite.**

Dintre pedagogi, sfetnicul meu literar a fost Constantin Diculescu, cel mai învățat și mai original dintre ei. Era permanent absorbit în probleme de filologie și de istorie. Încă student fiind, Academia Română i-a tipărit o carte în care propunea o nouă ortografie românească. Pasiunile lui intelectuale îl făceau absent față de mediul ambiant. În zilele de festivități apărea cu o manșetă albă și una roșie, sau uita să-și pună cravata. Cu toate acestea era foarte respectat de elevi. Cînd venea săptămîna lui de serviciu, abia așteptam, seara, să intre clasele la orele de meditație, și ieșeam pe coridorul nesfîrșit să-i arăt ultimele versuri. Le citea, își făcea observații judicioase, mă îmbărbăta. Timp de două ceasuri mă plimbam cu el, împărtășindu-mi preocupările multiple care îl munceau și care alcătuiau tot rostul existenței lui. Constantin Diculescu a plecat apoi la Berlin și, după ani de specializare, s-a întors cu voluminoasa lucrare Die Gepidon, **profesor de istorie medievală la Universitatea din Cluj. Cu sănătatea ruinată de asceza studiilor, s-a stins înainte de vreme.**

Primii mei ani de activitate literară s-au desfășurat în Transilvania, ca un omagiu tineresc, pornit din sentimentul de solidaritate cu frații subjugați. După educația ce ni s-a făcut, pentru generația mea eliberarea provinciilor românești constituie imperativul categoric al vieții.

Noul pseudonim, Nichifor Crainic, a apărut sub poezia Vărul Dionise **în revista bucureșteană** Căminul Nostru, **condusă de I. Ionescu-Boteni, nume de prozator cunoscut din colecțiile** Sămănătorului. **Eram în clasa [a] șaptea. Colabora la revistă și Panaiot Papazissu. Directorul a vrut să ne cunoască și ne-a invitat printr-o notiță de la cronica revistei. Ne-am prezentat într-o duminică după amiază, în strada Clopotarii Vechi, în uniforma noastră de elevi, fiindcă alte haine n-aveam. Cînd ne-a văzut servitoarea, n-a vrut să ne primească. Ionescu-Boteni era profesor de liceu și ea a crezut că sîntem niște școlari veniți să-l implorăm pentru cine știe ce note proaste. A trebuit să apară însuși directorul care, zărindu-ne în uniformă, nu și-a putut ține un rîs simpatic, însoțit de cuvintele : „Eu am crezut că sînteți cel puțin studenți !" Era primul om de litere cu care am luat contact personal. La revistă colabora și profesorul nostru de română, Ștefan Pop, care, fără să știe că public, îmi citea tezele ca model în fața clasei. După ce m-a identificat prin Ionescu-Boteni, îmi arăta, firește, o atenție și mai deosebită. La lecții, îmi arunca ochiade semnificative, dar niciodată nu m-a descoperit în fața clasei, ca nu cumva să-mi primejduiască existența în școală.**

Iată împrejurările care m-au silit să recurg la un pseudonim.

După ani de zile de activitate publicistică în revistele pe care le-am condus, în ziarele pe care le-am întemeiat, și după ce tipărisem cîteva cărți, nimeni nu mai știa care e numele meu adevărat. Echivocul îmi făcea dificultăți în viața practică. Cînd am intrat în rîndul lumii și-a trebuit să fac un împrumut pentru a-mi instala casa, am iscălit polița cu numele meu civil. Creditorul, care îmi era prieten și mă cunoștea din scris, s-a uitat la mine nedumerit, crezînd că fac o farsă. Ca să evit asemenea încurcături, ce se iveau la tot pasul, a trebuit să-mi legalizez pseudonimul literar.

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Cronica ideilor literare

Ce spune un „omagiu"?

Un semn al subdezvoltării noastre culturale este şi slaba tradiţie a volumelor omagiale (în terminologie străină specializată: **Hommages, Mélehges, Festschift, Essays in Honor of...),** consacrate unor personalităţi ale vieţii literare, culturale sau ştiinţifice, editate cu prilejul unei pensionări sau comemorări. Cînd şi cînd au apărut, este adevărat, cîte un asemenea volum şi în perioada ceauşistă. Ele au fost stimulate în special de savanţii din generaţia veche. Ne amintim de Al. Rosetti şi Iorgu Iordan, dar şi de episodul odios al „topirii" volumului omagial consacrat lui Tudor Vianu, ordonată de sinistrul cenzor şi terorist al culturii române de foarte tristă amintire stalinistă Leonte Răutu.

Mi-am amintit toate acestea primind recent volumul omagial **Un om, o viaţă, un destin. Ionel Jianu şi opera lui** (Los Angeles, 1990, 361 p.) editat de **American Romanian Academy of Arts and Sciences** al cărui preşedinte Maria Manoliu-Manea deschide şi sumarul. Este vorba de un volum compact şi masiv, elegant editat, realizat de dr. Ion Manea, Gabriela Carp, Lionel Scantéyé, Silvia Ginca. Materialul, foarte bogat, este dispus în trei mari compartimente: I. Amintiri, studii şi reflexii despre activitatea omagiatului; II. Scrieri inedite de Ionel Jianu; III. Contribuţii la istoria artei româneşti de acelaşi important critic de artă, cu texte de la N. Grigorescu pînă la Brâncuşi. **O Cronologie şi Bibliografia operelor lui Ionel Jianu** închide sumarul unui volum dens care dovedeşte, încă odată, vitalitatea culturală a exilului românesc. Ea este mult mai bogată şi mai diversificată decît ar reieşi doar din unele izvoare, foarte unilaterale şi partizane, de informaţie...

Cred cu prea multă convingere în specializare şi în primejdia poligrafiei culturale ca să încerc o apreciere globală a activităţii de critic plastic a lui Ionel Jianu. El are o bună reputaţie de critic şi istoric al artelor, de editor de cărţi de artă şi de animator. În editura sa **Arted** pe care a înfiinţat-o la Paris, în 1962, am citit la timpul său cu interes culegerea **Témoignages sur Brâncuşi** de Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Ionel Jianu (1967). Este o plachetă în acelaşi timp prezentabilă şi riguroasă. Această combinaţie nu reuşeşte oricui. Dar actualul volum omagial „spune" mult mai mult. El reprezintă o adevărată sinteză şi defineşte un întreg moment cultural.

Mentalitatea şi ideologia comunistă, se ştie, a urmărit ştergerea memoriei culturale şi istorice peste tot unde a cucerit puterea. În U.R.S.S., istoria „începe" cu Lenin şi Stalin, la noi cu Gheorghiu-Dej şi N. Ceauşescu. Tot ce a existat **înainte** trebuia şters, distrus, desfiinţat. Se urmărea crearea unui „om nou", fără trecut, fără rădăcini culturale, fără memorie istorică, uşor de manevrat şi de îndoctrinat. Ei bine, acest volum de omagiu constituie, înainte de orice, o viguroasă replică dată cenzurii, uitării, recuperării trunchiate şi dirijate a trecutului cultural românesc al anilor 1927—1947. Să nu uităm că Ionel Jianu a fost nu numai un cronicar teatral şi de artă, un critic şi un profesor de istoria artelor, dar şi unul din animatorii „tinerei generaţii", alături de Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Mircea Vulcănescu, Mihai Sebastian, Constantin Noica, M. Polihroniade etc. A jucat un rol cultural notabil.

Primul compartiment evocă deci numeroase date şi situaţii din acea perioadă (texte, între altele, de Mircea Eliade, George Ciorănescu şi Mircea Handoca), cît şi din activitatea sa de critic şi editor cu iniţiative de pionierat. Monografia sa despre C. Brâncuşi a fost cea dintîi elaborată pe baze ştiinţifice şi ea prilejuieşte reflexii şi comentarii critice de prim ordin semnate de Constantin Noica şi Petru Comarnescu. Dar Ionel Jianu a fost între 1954—1961 şi profesor de istoria artei româneşti la Institutul de de Arte plastice N. Grigorescu din Bucureşti. Despre ambianţa acelor cursuri şi amintirea lor vorbesc vechii săi studenţi George Apostu şi Gabriela Carp. Desprind din confesiunea celei din urmă o mărturisire care constituie un adevărat document de epocă. Ionel Jianu ţinea adevărate cursuri, care încurajau şi regenerau sufleteşte, într-un climat dominat de „estetica" lui N. Moraru. Contrastul era violent :

„Capul îmi vîjîia încă de noţiuni nedescifrate, străine, fără sens: realism socialist, omul nou, tipizare, sulemenire, şi ponegrire în artă, alte noţiuni care de care mai „estetice". Erau rostite cu patimă, pînă la nebunie. Mă sufocam de revoltă. Am dorit să mă ridic şi să ies pur şi simplu din sală. Dar ştiam, că de data aceasta, poate voi ieşi pentru totdeauna. Descurajată, am strîns pumnii şi am încercat să nu mai aud nimic. Aproape că reuşisem, dacă nu ar fi fost aceleaşi ţipete colerice: decadenţii, artă burgheză, capitaliştii, imperialiştii...". (p. 16).

Cunoscînd bine pe autoare, am toate motivele s-o cred sinceră. Cazul său este de altfel simbolic, dintr-o tristă epocă în care Ionel Jianu făcea, din fericire, o figură luminoasă şi aproape singulară.

Centrul de greutate al volumului cade însă în altă parte. Vorbesc, bine înţeles, din perspectiva criticului şi istoricului literar. El este atras în special de compartimentul „scrierilor inedite". Acesta cuprinde texte memoralistice despre Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Alexandru Ciucurencu, „Amintiri din activitatea mea editorială". Este o adevărată arhivă documentară, indispensabilă oricărui studiu serios consacrat acestor scriitori, critici şi artişti. *Sunt amintiri personale dintr-o altă lume* care nu trebuie „uitată" sau ignorată. Ionel Jianu scrie simplu, direct, uneori sentimental sau descriptiv. Din textul său abundent, ori cu date de pură cronologie reţinem în primul rînd informaţiile precise, numeroase, foarte utile, apoi adjectivele... Unele ştiri se repetă în mod inevitabil.

Pătrundem într-o altă lume, animată de alte valori şi stăpînită de un alt spirit. Nu va fi fost totul perfect în acea perioadă. Au existat şi conflicte, antagonisme, procese, concurenţe etc., dar rămînem cu amintirea unei vieţi culturale vii, autentice, plină de spontaneitate şi iniţiativă. Iar acest **Omagiu** ne aminteşte, din plin, despre toate acestea. Eram noi înşine şi în acelaşi timp, păstrînd toate proporţiile, „europeni". Conferinţele de la Fundaţia Carol I, evocate şi de Mircea Eliade în memoriile sale, au constituit o dată şi o răscruce a culturii române interbelice. Pentru studiul lor obiectiv şi al ambianţei în care s-au desfăşurat, consultarea acestor izvoare devine obligatorie.

Multe texte şi din secţiunea a treia a volumului aduc date şi amintiri noi, vii şi colorate, despre viaţa artistică a epocii. Pe atunci nu exista nici **Fondul Plastic,** nici **kitch**-ul ceauşist, cu fresci voivodale şi buzdugane, nici birocraţia de partid şi nici nomenclaturiştii artei plastice. Dar altceva ne-a reţinut cel mai mult atenţia: insistenţa cu care Ionel Jianu revine, direct sau indirect, asupra unei situaţii esenţiale, puţin înţeleasă încă la noi, chiar şi azi, în toată complexitatea sa. Este vorba de „succesul" artistului român în occident şi, în general, despre tehnica pătrunderii, publicităţii şi receptiei artistului care emigrează, fie el Brâncuşi sau nu. Chiar şi acesta a răzbit foarte greu, boicotat îndelung de critică şi de oficialitatea culturală franceză. Cariera sa a fost de fapt doar una americană: „Fără americani, n-aş fi fost în stare să produc ceea ce am produs, nici să trăiesc cum am trăit" (p. 200). Şi cariera de editor parizian a lui Ionel Jianu este plină de obstacole, învăţăminte şi reflexii amare.

S-ar putea realiza din toate aceste mărturii o adevărată „artă de a reuşi în străinătate". Un text central, savuros şi exact, aparţine lui Mircea Eliade (p. 155), care cultiva, într-adevăr, o întreagă mitologie a reclamei. Avem şi noi cîteva... amintiri în acest sens. Să reţinem şi numeroasele umilinţe, ignorări politicoase expedieri abia mascate şi multe, multe alte obstacole de care se loveşte un artist, editor şi critic român stabilit în occident ?

Din acest punct de vedere **Ionel Jianu şi Opera lui** constituie o adevărată mină. Un document şi o lecţie. O meditaţie asupra succesului şi ratării, a publicităţii şi relaţiilor. Fără aceste elemente-cheie totul se prăbuşeşte. Ionel Jianu a reuşit, dar preţul plătit a fost scump, chiar foarte scump, uneori. Om de lume, politicos şi afabil, el ne-o spune doar printre rînduri. Dar îndeajuns de transparent ca să desprindem din întreaga sa experienţă valoarea tenacităţii şi a energiei, încrederii în artă şi în puterea sa de pătrundere. În orice condiţii. Iar faptul că astfel de mesaje ne vin dintr-o excelentă *publicaţie a exilului* le sporeşte şi mai mult semnificaţia. Plecăm în Europa sau aducem cu orice preţ Europa la noi acasă? Iată dilema fundamentală.

Adrian MARINO

Dumnezeu şi marea

Apariţia, în ultimele luni, a unor eseuri de Vintilă Horia şi a unor interviuri cu el — apariţie abundentă — mi-a produs un fel de nostalgie. Mi se pare că a trecut foarte mult timp de cînd i-am citit — sau mai bine spus: i-am descoperit — romanul **Dieu est né en exil.** Capodopera sa, încununată de altfel, cu premiul „Goncourt". Fiindcă este o **capodoperă!**

Cînd am terminat cartea — parcă văd şi acum **prefaţa** lui Daniel Drops! — mi s-a părut nedrept că Vintilă Horia nu e cunoscut în măsura în care sînt, în Europa, Eliade şi Cioran. Parcurgînd, tot atunci, **Le Chevalier de la Resignation,** entuziasmul meu s-a mai temperat, iar, ulterior, anul trecut, cînd am citit scurtul roman **Persecutez Boece!,** am resimţit însă o undă de nemulţumire: Vintilă Horia avea de data aceasta ca erou un fost deţinut politic trimis, după ispăşirea închisorii, cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Se vedea că nu trăise experienţa aceasta, că totul venea din povestirile altora, din meditaţie şi din citit. Întîmplarea a făcut ca îndată după această lectură să mai recitesc o dată romanul **Dumnezeu s-a născut în exil.** Poate nu am mai întors paginile cu aceeaşi fervoare de la început, dar regăseam cu plăcere părţile cele mai dragi — îndeosebi cele privitoare la naşterea Domnului relatată de grecul Theodor — şi certitudinea **capodoperei** rămînea. Ca orice scriitor prolific, Vintilă Horia este şi inegal, fără să fie omul unei singure cărţi: volumul său despre Papini mi se pare iarăşi referenţial.

Există şi un motiv subiectiv care mă face să iubesc mult cartea lui Vintilă Horia: Marea. Noi nu avem un sentiment al mării, sau mai degrabă nu avem, în literatură, „dimensiunea" ei. Cam la aceeaşi concluzie ajungea, într-un eseu privind prezenţa Mării în poezia românească, Marian Papahagi. Există, e adevărat, **Pasărea furtunii** a lui Petru Dumitriu, cu un lung capitol minunat, sau există **Europolis.** romanul unei Suline levantine, bosforizate, şi cam atît. Pe de altă parte, Dobrogea. Pontul Stîng, n-a cunoscut pînă la Vintilă Horia decît o intuiţie artistică şi ştiinţifică majoră: aceea a lui Pârvan.

De aici şi pleacă romanul **Dumnezeu s-a născut în exil:** de la revelaţiile şi meditaţiile marelui arheolog. Şi de la o cultură clasică, în sens filologic, greco-latină, impecabilă. De aceea, pînă la un punct, atmosfera Tomisului e una mediteraneană, elino-romană. Aici ajunge în exilul său Ovidiu iar cartea este **jurnalul** său (imaginat de autor). Poetul nu ştie, va intui pe parcurs, marea răscruce temporală: agonia lumii antice, respectiv naşterea Mântuitorului, apariţia creştinismului. Ea îşi are corespondent pe un alt plan: agonia romanului. În **Dumnezeu...** parcă asişti la prohodirea acestui gen pe care îl salvează puterea de sugestie a scriitorului şi limba sa. (Dintre români, Vintilă Horia bate toate recordurile lingvistice: el scrie în franceză, spaniolă şi italiană).

Dar acest Tomis mediteranean, cu garnizoana sa romană şi cu navele care ancorează aici e numai o enclavă — aşa cum va fi Sulina grecizată de la începutul secolului nostru — însă una care spune totul despre succesiunea de civilizaţii pe pămîntul Sciţiei Mici, loc aparte, pe care puţini l-au înţeles tocmai pentru că le-a lipsit „dimensiunea" Mării. (Eminescu şi Macedonski fiind desigur, excepţiile). Iar prezenţa această nautică e redată ori sugerată de pasaje de minunată poezie. De pildă: **„Ya-t-il des oiseaux plus tragiques que ces mouttes au vol harmonieux dont le cri me déchir l'âme, comme s'il annocait un désastre, comme s'il essayait de resusciter le souvenir d'une autre vie consacrée aux crimes le plus affreux?".**

...Părţi, treceri de plăcută erudiţie se interpun excelent în economia cărţii: **„Il faut user de Vénus seulement en hiver jamais pendant l'été; en temps en automne et au printemps; mais c'est toujours un chose qui consume et très mauvaise pour la santé. Un de ses disciples lui demandant un jour quel était la meilleur temps à consacrer a l'amour, il (Pythagore) repondit: «Quand tu veux te débiliter toi-même!»".**

Spaţial, dincolo de această enclavă de antichitate sceptică şi civilizată, întărită de fortificaţii şi apărată de-o garnizoană romană, se află geţii (dacii) cu vitalitatea lor, care-i a tinereţii în expansiune. Cele două „părţi", în stare de conflict, comunică însă între ele şi se influenţează: unii soldaţi romani dezertează şi se stabilesc în imperiul lui Zalmoxe. Spiritual, lumea veche începe să apună, condamnată de ivirea creştinismului.

Cronicar al acestei cumpene a apelor, a marii răscruci temporale care îşi schiţează începuturile, este Ovidiu. Cum spuneam, descrierea miracolului, a naşterii Pruncului, relatată poetului de către elinul Theodor, e mai mult decît memorabilă, pagină antologică de viziune creştină.

Dacă ar fi fost scris în româneşte, romanul lui Vintilă Horia nu ştiu alălături de ce cărţi ar fi fost aşezat. E aparte pînă la a fi unic. Literatura, limba română au pierdut o capodoperă. Însă pe de altă parte mă întreb: dacă Vintilă Horia nu ar fi trăit el însuşi experienţa tragică a diasporei, ar mai fi ajuns să scrie romanul **Dumnezeu s-a născut în exil?**

Dan CIACHIR

Philosophia perennis

În ordinea creştină trebuia practicată sinceritatea atitudinală, această manifestare a credinţei trebuind să se desfăşoare aici, în marginile capacităţii omului obişnuit terestru. Forma pură a manifestării religioase o reprezintă sfîntul, supraordonat tablei valorilor. Omul, în acest climat, e liber „sub imperiul legii", **întrebuinţînd această prezentare a apolinicului nitzschean** „măsură, ordine, armonie, optimism, instinct plastic". **Cit. H. Schmidt).**

Nu pot fi evitate în această tablă justă a valorilor, aceste tipuri umane : sfîntul, geniul, talentul, omul obişnuit şi neputinciosul, ultimul tip neputînd aparţine „deşeurilor biosociale" **(Vilfredo Pareto), fiindcă, în creştinism este salvat pentru faptul că poartă masca de om. Mîntuitorul a venit pentru mîntuirea tuturor şi, în special, pentru neajutoraţii veniţi în lume prin voia lui. Desigur, în creştinism, se poate afirma ideea de vocaţie** „Mulţi chemaţi, puţini aleşi" **(Ev. Matei). De alt fel,** „poarta mîntuirii e strîmtă".

Geniul. **Ce este el ?** „E gradul suprem al înzestrării spirituale, imaginaţie combinatorie, intelect cunoscător şi intuiţie excepţională". **(Cit. H. Schmidt). Geniul însă nu e un** „favorit al naturii", **cum l-a gîndit Kant, ci o natură harismatică. Suprainzestraţii, religioşi — creştini — trăiesc harul de Sus, cu umilinţă şi supunere faţă de Dumnezeu, şi înlocuiesc înfumurarea originalităţii cu primirea cuviincioasă. O altă formă a vocaţiei :**

Eroul. **Ce este acesta ?** Sens antic : **Nume dat în antichitate unui fiu născut dintr-un zeu şi o muritoare, sau dintre o zeiţă şi un muritor — ex. Achile, fiu al zeiţei Thetis şi al regelui legendar Peleu — erou fiind acel ce se distinge printr-o valoare extraordinară sau prin succese strălucite în război.** „Departe de noi eroii lipsiţi de omenie" **(Bossuet). În** sens modern, **orice om care se distinge prin puterea caracterului şi a sufletului şi printr-o înaltă virtute (Littré). Astfel, etico-social, eroul se distinge prin iubire, omenie şi dăruire. Eroul lui Nietzsche este opus în mod dionisic tipului apolinic, armonios, optimist măsurat, ordonat, simplificat şi liber, sub imperiul legii, înălţat puternic, limpede şi neambiguu. În opoziţie cu Apolinicul, individul tipic e dionisiacul, caracterizat astfel :** „Instinct muzical, pasionat, eroic, trăitor al vieţii tragice şi al voinţei de putere, impuls spre unitate, o depăşire a persoanei, a cotidianului, societă-

Petre ŢUŢEA

(Continuare în pag. 4)

Versuri din urmă ale lui Mircea Streinul

În articolul său **„Iconarul" Mircea Streinul,** publicat la rubrica „Restituiri" în paginile **Jurnalului literar,** nr. 28 din 16 iulie 1990, Ion Simuţ dădea publicităţii o scrisoare a lui Lucian Velea care se referea şi la una dintre ultimele poezii scrise şi tipărite de romancierul **Dramei casei Timotei.** Am avut intenţia chiar de atunci să reproducem aceste versuri dintr-o efemeră publicaţie de provincie a anului **1944,** dar lipsa spaţiului tipografic ne-a făcut să renunţăm.

Descopăr astăzi, în arhiva mea, o scrisoare din 1968 a regretatului italienist C.N. Negoiţă care îmi punea la dispoziţie, în copie, acest text al lui Mircea Streinul. Şi iată că a venit timpul să **utilizez** acum, aşa cum mă îndemna semnatarul scrisorii, documentul transmis atunci. **(N.F.)**

Stimate domnule Florescu,

În una din convorbirile noastre, am făgăduit să vă aduc textul ultimei poezii publicate de Mircea Streinul : **Trenul albastru.**

Într-adevăr, versurile au apărut în o revistă minusculă ce se tipărea la Cîmpulung (Muscel) şi era scoasă de un grup de scriitori aflaţi în refugiu : Pericle Martinescu, redactor responsabil, Matei Alexandrescu, Vlaicu Bîrna, Victor Stroe, Tudor Ciortea, Ion Frunzetti, subsemnatul şi alte cîteva nume. Mica revistă se intitula **1944** şi nu s-a tipărit decît un singur număr : în luna iulie a acelui an.

Vă las textul, cu titlul de documentare. Poate că dv. îi veţi găsi cîndva o utilizare. El reprezintă acum o amintire de la o biată fiinţă umană, care a suferit mult şi s-a stins într-o cumplită mizerie.

Soarta, atîtora, cu adevărat „poètes maudits" !

Cu cele mai bune sentimente.

C. N. NEGOIŢĂ

Cu Const. Ciopraga despre Eminescu

mai mare poet român, o identitate nu mai puţin elocventă decît cea imprimată de un Vergiliu intrate în conştiinţa naţională, sintetizînd umanitatea noastră, relevînd modul nostru de a dialoga cu înconjurimile, cu istoria şi cosmosul, imaginea lui Eminescu are valoare emblematică, reprezentativă în înţelesul de reper şi etalon, de exponent al fenomenului românesc în perpetuitate.

Î. : Ce rol acordaţi Transilvaniei în formarea profilului de scriitor complet şi complex care este Eminescu ?

R. : **Pentru Eminescu, Transilvania e inima ethnosului nostru, de unde luminosul capitol dacic din** Memento mori, **trimiterile la cetăţile montane, la Decebal şi la „ducii" daci, elogierea unui Horia uriaş, care „pe-un munte falnic stă călare", paralel cu invocarea lui Andrei Mureşanu, în** Epigonii **ori în texte de aspect dramatic. Să nu omitem pe Toma Nour, viforosul erou din** Geniu pustiu. **Contactele junelui poet cu Blajul (în ale cărui şcoli se vor studia creaţiile sale), trecerile lui prin Bistriţa, Năsăud, Tîrgu-Mureş, Braşov, Sibiu, Alba-Iulia, Arad, Timişoara, Lugoj, Oraviţa, Baziaş, în fine legăturile debutantului cu** Familia **lui Iosif Vulcan, acesta naşul său literar, vorbesc de la sine. Că Transilvania neliberă a stat necontenit în atenţia gazetarului de la** Timpul **rezultă din numeroasele articole, care sînt tot atîtea luări de atitudine.**

Î. : De cînd datează preocupările dumneavoastră pentru cercetarea operei lui Eminescu şi cum s-au născut ele ?

R. Ar trebui să evoc întîi împrejurările celor dintîi întîlniri cu poezia lui Eminescu, asta pe la zece ani, cînd prin mijlocirea manualelor şcolare am făcut cunoştinţă cu Somnoroase păsărele. **Întîmplarea a făcut ca în prima clasă de liceu, la Paşcani, s-o am ca profesoară de franceză pe Virginia Micle-Gruber. Autorul** Luceafărului **era obiect de legendă ; printre elevi circula povestea iubirii poetului pentru Veronica Micle, mama profesoarei noastre (ulterior aveam să aflu că, la Botoşani, Virginia Micle predase fizica). Mi-o amintesc, tot de atunci, pe cealaltă fiică a Veronicăi, pe nume Valeria, căsătorită cu Mihail Sturdza, nepotul fostului domnitor. De la conacul de la Boureni, Valeria Sturdza venea des la Paşcani, cu automobilul (erau cinci-şase în judeţ), pentru cumpărături. Fusese cîntăreaţă de operă. Acum, însă, planturoasă, purtînd o pălărie cu voaletă, era doar o doamnă impunătoare.**

În 1930 apăruse la editura „Naţionala" volumul Poezii **de Eminescu, sub îngrijirea lui G. Ibrăileanu ; mai tîrziu, se ştie, G. Călinescu avea să pună ediţiile G. Ibrăileanu şi Constantin Botez lîngă cele îngrijite de Maiorescu. Am împrumutat de la biblioteca şcolii ediţia purtînd girul lui Ibrăileanu. A început astfel marea dragoste pentru Eminescu. Lectura unui alt volum,** Cum a iubit Eminescu (Pagini intime), **m-a încîntat în alt sens. Au trecut aproape patru decenii de la primele mele comentarii despre Eminescu — în totul vreo sută. În ultimii cinci ani, am consacrat multe eforturi aprofundării operei lui. A rezultat un volum (în curs de apariţie la „Junimea") :** Poezia lui Eminescu — Arhetipuri şi metafore fundamentale.

Î. Care credeţi că este stadiul receptării creaţiei eminesciene în lume ? Ce credeţi că ar trebui întreprins pentru ca opera scriitorului nostru naţional să fie mai bine cunoscută şi în alte ţări ?

R : **Nu ne putem imagina spiritualitatea românească fără columna centrală care este Eminescu, creator întrunînd toate atributele universalităţii. Dacă e să recapitulăm condiţiile acesteia, ele ţin, la prima vedere, de factorul vehiculant care este limba. Deşi nici limba lui Euripid, nici cea a lui Horaţiu nu mai exercită asupra modernilor vreo influenţă directă, totuşi prezenţa celor vechi se perpetuează în chipuri felurite. O parte considerabilă a operei lui Rabindranath Tagore a fost scrisă în bengali ; suedezii Selma Lagerlöff şi Strindberg, norvegienii Ibsen şi Björnson, grecii Cavafis, Elytis şi Seferis, pentru a ne limita la cîteva exemple, nu reprezintă limbi de difuziune largă. În cele din urmă, nu** limba, **de circulaţie intensă ori restrînsă, decide soarta universalităţii, deşi o limbă de mare audienţă e un element favorizant. Hotărîtor e modul în care o operă aduce o viziune cu repercusiuni general-umane. Ne fascinează pe toţi ideea totalităţii : vrem să *fim, un moment, în alt timp, într-un alt punct al globului,* iar literatura, artele în principiu, întreţin în noi această seducătoare iluzie. Perspective de universalizare au operele care, alăturîndu-se altora, întregind şi amplificînd dialogul pan-uman, răspund nevoii neistovite de cunoaştere. Nu aparţinenţa la un stil — clasic, romantic, de avangardă —, ci substanţa spirituală, arta ca experienţă umană constructivă, operele referîndu-se la Viaţă, Destin, Timp, deschid porţi spre universalitate. Proza şi dramaturgia au, oricum, şanse mai vizibile decît poezia, ştiut fiind că echivalenţele poetice ideale sînt greu de imaginat. Poet, prozator — deschizător de drum în proza fantastică —, tradus în aproape şaptezeci de limbi, universalitatea reală a lui Eminescu nu e încă pe măsura valorii sale. Va fi o datorie de onoare a generaţiilor care vin să lucreze pentru aşezarea lui — în pantheonul universal — alături de un Shelley, stins la treizeci de ani, de Byron la treizeci şi şase, lîngă Leopardi, mort la treizeci şi nouă (ca Eminescu însuşi), lîngă Poe, la patruzeci de ani, lîngă ceilalţi mari.**

O publicație franceză despre români

Etnograful Paul H. Stahl, director de studii, începînd din anul 1970, la l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, tipărește la Paris publicația, de aleasă ținută științifică, **Sociétés Européennes.** Fost student al lui Dimitrie Gusti, se înțelege că formația de om de știință a lui Paul H. Stahl, fiu al marelui sociolog Henri H. Stahl, datorează mult Școlii sociologice de la București. Această conformație se desprinde îndată din opera și mărturisirile sale, din profilul publicațiilor pe care le conduce în capitala Franței, (alături de cea amintită mai înainte situîndu-se **Études et Documents Balkaniques et Méditerranéens,** aceasta însumînd, din 1979 pînă acum, 14 volume).

Ne propunem să prezentăm sumar ultimele volume ale publicației **Sociétés Européennes,** al șaptelea și al optulea, ambele apărute în 1990. Ceea ce ținem să precizăm mai înainte, și anume rolul formativ însemnat pe care l-a avut pentru Paul Stahl Școala sociologică de la București, se confirmă și din examinarea orientării acestei publicații : într-adevăr, chiar de la primele ei volume, amintita contribuție românească deține primatul, fie că este vorba de publicarea bibliografiei revistei **Sociologie românească,** de amintirile lui Henri H. Stahl legate de construirea Muzeului Satului din București, fie de materialele și documentele care completează cele trei volume (din 1939) ale monografiei **Nerej,** fie de volumul în care au fost strînse povestirile — de o mare autenticitate — notate, cu multe decenii în urmă, de H. H. Stahl de la o serie de informatori, fie, în fine, de volumul al doilea al lucrării **Enciclopedie de etnobotanică,** de Valer Butură, și el membru al Școlii sociologice de la București.

Volumele al șaptelea și al optulea sînt bine structurate tematic, primul fiind consacrat prezentării etnografice, folclorice, sociologice a românilor din Răsărit, iar al doilea celor din sud-est. Impulsul de a alcătui aceste volume — la care colaborează specialiști recunoscuți — a fost unul pur științific, afirmat programatic de Paul H. Stahl încă din introducerea la vol. VII : **„Numeroși români trăiesc în exteriorul frontierelor României ; istoria lor, ca și în general studiile care le sînt consacrate, au fost influențate adeseori de rațiuni de ordin politic, care s-au opus unei discuții libere, exclusiv științifice. Schimbări de frontiere, conflicte opunînd state, cîntăresc greu asupra cercetărilor sociale de aici sau de aiurea și împiedică perceperea clară a lucrurilor adesea simple.“** A selectat, pentru a respecta acest criteriu științific, studii și articole de deosebit interes, din care lectorul este invitat să deceleze ceea ce este important. Volumul al VII-lea este consacrat românilor de peste Prut. Cele mai multe studii sînt preluate din publicații de acum cinci sau șase decenii. Din această categorie fac parte cercetările lui Petre Ștefănucă **(Folclor din județul Lăpușna,** 1933 ; **Hora în regiunea Iurcenilor,** 1938) ; Ion Apostol **(Crăciunul și Anul Nou la românii de la est de Bug și Nume de familie din 25 sate de la est de Bug,** ambele din 1943) și Gh. Pavelescu **(Aspecte din spiritualitatea românilor transnistrieni,** 1943). Inedit este studiul lui Eugen Lozovan (din Copenhaga), intitulat **Românii orientali de la Nistru la Vladivostok (sec. XI—XX).** Sprijinit pe surse informative nord-europene ,studiul lui Eugen Lozovan proiectează ceea ce el numește **„tabloul dramatic al prezenței române“** în spațiul amintit, al prezenței românilor dezrădăcinați din țara lor de origine și aruncați între munții Urali și Altai, în regiunea Orenburg și Turgai, în împrejurimile Samarcandului, în zona Semipalatinsk, în împrejurimile orașelor Omsk și Akmolinsk, apoi în Siberia centrală (regiunea Tomsk), în Siberia oriental-meridională (în jurul orașului Irkutk). În Siberia extrem-orientală apoi la nord de Vladivostok, în Manciuria, români care trăiesc cu nostalgia patriei îndepărtate.

Volumul al VIII-lea este constituit din studii (cele mai multe în limba franceză) consacrate românilor și aromânilor și datorate unor specialiști ca Nicoară Beldiceanu **(Românii din Balcani în surse otomane)** ; Anca Bratu, cu un studiu privind practici funerare la români ; Petru Caraman **(Porțile monumentale ale României)** ; Dejan Dimitrijevic-Rufu **(Nășia și botezul în comuna Melnica,** localitate de expresie română din nord-estul Iugoslaviei) ; Alexandru Duțu **(Sacru și profan în sud-estul Europei)** ; excelentul studiu al lui Robert Ficheux, fost profesor — de origine franceză — la Universitatea din Cluj, unde l-a succedat pe geograful Emmanuel de Martonne **(Românii și minoritățile etnice în Transilvania)** ; Gh. Iordache **(Rolul comunității sătești în viața românilor)** ; Vintilă Mihăilescu și Radu Răutu **(Fiertul mărgicii)** ; Petre S. Năsturel **(Kuțovlahii, Cercetare etimologică)** ; G. James Patterson **(Emigrația balcanică în America de Nord)** ; Ștefan Olteanu **(Societatea carpato-dunăreană-pontică între secolele III—XI)** ; Radu Popa **(Formații social-teritoriale la începutul statelor române)** și Paul H. Stahl **(Evoluția istorică a comunității sătești europene).** Să adăugăm că multe studii sînt însoțite de hărți și statistici, foarte concludente. Cît privește spiritul care animă cercetările respective, este ilustrativ un citat din studiul venerabilului profesor francez Robert Ficheux, concluzie de fapt a lucrării : **„J'ai lu récemment qu'un intellectuel hongrois s'étant rendu dans le Pays de Galles y avait été surpris de trouver tant de gens parlant toujours leur langue celtique et pourtant fort attachés à l'Angleterre; il concluait «comment se fait-il, que chez nous, tant de gens sachant le hongrois nous sont-ils hostiles, voire ennemis». Sans doute faut-il savoir se faire aimer, estimer et inspirer confiance. Sans cette attitude conciliatrice le réglement de la question des minorités ethniques en Transylvanie demeurera une illusion.“**

O mențiune specială merită grupajul de texte **Francezii și românii,** în care Paul H. Stahl a selectat citate din Frédéric Mistral, Jules Michelet, Edgar Quinet și Elias Regnault, care se disting într-adevăr prin forța lor emoțională.

Publicație științifică de valoare, **Sociétés Européennes** contribuie la cunoașterea românilor. Tipărirea în limbi străine (franceză, engleză) a numeroase studii din sumar facilitează consultarea publicației de către specialiștii din alte țări.

Jordan DATCU

Philosophia perennis

(Urmare din pag. 3)

ții și abisului dispariției ; trecerea pasional-dureroasă în stări mai întunecate, mai pline, oscilante ; o afirmare fermecătoare a întregului caracter al vieții, ca tot ce este asemenea în schimbare, deopotrivă puternic și la fel de fericit : marea bucurie și compasiune panteiste, care aprobă și sanctifică chiar însușirile cele mai îngrozitoare și îndoielnice ale vieții, eterna voință a zămislirii și fecundității, a reîntoarcerii ; sentimentul unității, al necesității, al creației și nimicirii“. **(Cit. H. Schmidt).**

Toate formele vocației artistice trebuie scoase de sub imperiul muzelor, al acestor plăsmuiri mitologice, și situate în ordinea creștină unde aceste însușiri ale omului capătă sens, izvorînd dintr-o divinitate reală. Bine-înțeles, artistul cu har trebuie să plăsmuiască în marginile eticii creștine.

Vocația trebuie să cuprindă toată scara valorilor, de la sfînt pînă la meșteșugar. În fruntea acestei table, stă sfîntul, care depășește în mod transcedent timpul și spațiul — istoria — în care se încadrează geniul, eroul și toate tipurile umane. Max Scheller, situînd în fruntea tablei valorilor sfîntul, gîndește în termenii : Dumnezeu, lumea, valoarea, realitatea, viața umană, formînd o serie de tipuri caracteristice : omul religios, metafizic și gînditorul științific. „Toate sferele vieții spirituale și sociale sînt date esențiale ale existenței și, prin natura lor esențială, ca tot ce aparține divinului și sacrului, nu sînt creații ale conștiinței ci daturi“ **(Max Scheller, cit. de H. Schmidt). Astfel, sfîntul care se jertfește, ancorat în eternitate, prin jertfă devine martir și se deosebește de geniu, de talent și de omul obișnuit, stăpîniți de timp. Ne găsim, în acest paralelism, în prezența purului adevăr, opus temporalului. În fond, vocația profesională cuprinde toată scara valorilor, de la geniu la meșteșugar, excepînd sfîntul, a cărui chemare se situează în afară de spațiu și timp — de istorie. Lipsa vocației în mediul natural — inegalitar — nu afectează adînca înțelegere creștină a adevărului, neavînd sens, în ordinea creștină, „patosul nietzschean“ al distanței, acesta fiind corectat, la nivel filosofic, de simpatii (Max Scheller) și, la nivel religios, de iubirea paulinică formulată în „Predica de pe munte“ și la „Cina cea de taină“. Resentimentele sau, mai precis, sterilizarea rațional-democratică a sentimentelor au produs spectacolul degradant și chinuitor, inegalitar sau fals egalitar burghezo-proletar al omului înecat în el însuși și în lucruri. Așa se întîmplă cînd omul se îndepărtează de Dumnezeu, închipuindu-și că se poate autosalva.**

Filosofia — ideologie —, cearta oțioasă între idealism și materialism — sisteme echipolente —, sunt egal responsabile de dezastre, ele fiind opuse viziunii religioase creștine a vieții și lumii. Ieșirea din lumea întrebărilor și a falselor certitudini axiomatice, prin lumea dogmelor, înseamnă depășirea zonei utilității și a comodității mintale. Repet : sfîntul **este situat în fruntea tablei valorilor, el depășind lumea sensibilă prin trăirea celei supranaturale. (Max Scheller).**

Adevărul unic, **principiul unic al tuturor lucrurilor este comunicat ritualic. Acest mister înviăluie, distingîndu-l de cel păgîn, care este mistagog, adică practicant al descifrării pseudomisterelor mitologice, în stil inițiatic, inițierea nefiind o cale către adevărul religios.**

Iubirea creștină **poate stabili acordul între principiul autorității și al libertății, făcînd suportabil pentru cetățeanul creștin exercițiul puterii.**

Tratamentul omenos al neînzestraților, neputincioșilor, debililor mintali, al vicioșilor și al tuturor formelor vieții anormale, în creștinism neavînd rost deșeurile bio-sociale.

Trezirea pedagogic creștină a limitelor conștiinței teoretice, tehnice și practice a lumii întrebărilor și căutărilor, a falselor certitudini mintale, sub raportul veracității, fiind evident că adevărul, transcedent în esență, nu poate fi căutat în om și lume.

Este incompatibilă ordinea creștină cu ordinea sprijinită pe acești trei stîlpi : sacerdotul, stăpînul și călăul, termeni consemnați de Joseph de Maître. De altfel, sacerdotul creștin nu-și află locul alături de stăpîn și călău.

(Continuare în nr. viitor)

Foileton „J.L.“

Felix Aderca: Vestitorul din zăpezi (3)

— nuvelă —

Părinții au adus fata la Paris. Dar nici parizienii nu spuseră tinerei prințese mai mult. Tot niște îngîmfați, palavragii și ăștia !... În sfîrșit, Beate le-a vorbit părinților de norvegian. Fie și norvegian ! Cauciucurile Pirelli sînt de mult internaționale. Chestia cu **Fedra** lui Racine pe care tinerii urmau s-o studieze în „tête-à-tête“ — prințul italian nu putea fi înșelat ! — era un fel de a vorbi : N-avea nici o importanță. Victor Hugo sau Lamartine ar fi jucat același rol intermediar. Dacă Beate vrea, el ca tată e gata ! De altfel, toate acțiunile Pirelii sînt pe numele fiicei, din întîia zi a nașterii ei. Părintele administrează numai o avuție care nu-i mai aparține de douăzeci și trei de ani.

— Dumneata cîți ani ai, **Monsieur le Norvegian ?** (Nu-și mai aminti numele lui).

— Tot douăzeci și trei, făcu norvegianul aproape fără glas, ca la un comisariat de poliție. Și înghiți odată în sec.

— Perfect ! Îmbătrîniți în același timp. Nici nu se poate pentru o căsnicie din dragoste perspectivă mai ideală ...

Gluma cu **„Fedra,** cu **Esther,** în sfîrșit cu Racine să continue firește pînă la capăt, ca să nu fie jignită cumva gingășia tinerei prințese. Logodna, însă, poate și trebuie să fie încheiată chiar acum, înainte sau după dejun. Nunta, după închiderea cursurilor. Și luna de miere în Italia, în Sicilia sau în munții Abruzi, dacă în sud va fi prea cald pentru respirația norvegiană. La rigoare se poate închiria o vilă în insula Capri, pe șase luni, un an, șase ani sau șase sute de ani : Astea nu sînt probleme pentru firma Pirelli.

— Nu mă așteptam la... asemenea urgență... ă... festivitate, Atleță Serenissimă ? băigui norvegianul la întîia tăcere a expeditivului socru. După amiaza aceasta sînt, întîmplător, foarte ocupat. Trebuie să amînăm nițel... logodna. Foarte ocupat ! Am venit numai să vă salut. De altfel, mărturisesc, în ce mă privește, că signorina Beate... vreau să spun Atleța Sa signorina Pirelli n-a arătat pînă acum prin nimic vreo deosebită preferință pentru...

Ar fi voit să spună : „matahala făpturii mele“, dar se mulțumi să-și dea iar brațele înlături, într-o ușoară, zmerită închinăciune.

— Sînt așteptat la ambasada norvegiană, pînă deseară cel tîrziu, la ora șapte. Mi s-a telefonat de două ori.

Cu ambasadele prin străinătăți nu era de glumit, Atleța Sa știa. Totuși nu se arăta mai puțin dezamăgit. Nu cumva înapoia ambasadei se ascundea un motiv special de dare înapoi, strategică și psihologică ? Aprinzîndu-și cu meticulozitate o groasă țigară de foi, urmă sugînd, șoptind, iar sugînd și tușind de năvala în trahee a unui prea dens șuvoi de fum aromat.

— Ți-e teamă, dragul meu norvegian, că poate nu vă veți potrivi ? Nu e exclus. S-au mai văzut astfel de cazuri : Inima zice da, anatomia zice nu. Deocamdată i-ai plăcut fetei. Asta e sigur ! Treaba ei. Dacă-i va trece sau îți va trece gustul — se-ntîmplă, se-ntîmplă și de astea ! Deși cu Beate... Ce să-ți spun ? Cînd îi intră ei ceva în cap... Dar oricum ! Căsătoriile se leagă-n cer, odată pentru totdeauna, ne învață dogma catolică — dar se desleagă pe pămînt, nu ? Hahaha ! rise mefistofelicul prinț deodată, pufnind o trîmbă de fum în nările și bărbița norvegianului uluit.

Apoi foarte serios, aproape amenințător :

— Un singur lucru, o singură condiție pun, scumpul meu... ă... scumpul meu...

— Knut Anderson.

— Knut da, scumpul meu Knut. Ești văr cu scriitorul Anderson ? L-am citit și eu cînd purtam pantaloni scurți. Nu ?... Bun ! Fie și așa ! Nu face nimic. Un singur lucru deci : Să nu-mi iei fata în Norvegia ! Br ! E frig acolo, la voi. Și ninge tot anul. Pe urmă e prea departe de Italia... de Franța... Nu găsești ? Ascultă mai bine sfatul meu ! **(Confidențial).** Rămîneți în Italia ! E cald, e frumos — nici nu bate vîntul ! Cînd bate, puteți intra în casă. **(Ca o descoperire neașteptată).** Sau rămîneți aici, la Brunoy. Ai văzut parcul, nu ? Vă las toată vila. Eu mă mut. Și dacă-mi faceți și un nepoțel... un Anderson-Pirelli !!!...

Prințul învîrti țigara de foi de-asupra capului ca expresie a supremei fericiri.

— Și acum hai să gustăm un cognac Civitta-Vechea, din pivnițele mele : zise repede, luîndu-și ginerele pe după umeri.

Soții Pirelli, după dejun, se retraseră și foarte curînd, cerîndu-și scuze, din automobil, părăsiră vila cu totul.

Tinerii discutară îndelung pe Racine într-un chioșc răcoros, încurcați de fluiere de mierloi, apoi jucară tenis. Anderson refuză mai tîrziu să fie dus de Nord, unde spăla scările și dușumelele. Dar făcură pe jos, împreună, drumul către gară.

Cînd ieșiră din parc, fata, lovindu-și un genunchi cu racheta, zise privind în altă parte, cu glasul ei grav, acum nițel tremurat :

— Knut, cred că n-ai luat în serios palavrele tatei. I-a intrat în cap să mă vadă măritată și mamă de copii. Cum pică vreun tînăr pe aici, e gata să mi-l arunce în brațe. Noroc că nu-mi fac prieteni de ocazie, n-aduc pe nimeni, firește, în afară de verișoara mea Sabina și de prietenul ei François — îl cunoști de la Sorbona, tînărul care știe **Britanicus** pe dinafară — François Du Lac-Menestrel.

— A, da, Menestrel ! dete norvegianul din cap, încurcat.

Apoi, întorcîndu-se și cuprinzînd deodată în palmele mari umerii oblici ai fetei zvelte, căută drept în vînătul ochilor ei metalici, parcă fără simțiri în neclintita lor încordare :

— Și crezi că s-ar găsi vreun netot care să nu te primească în brațele lui ? Beate ! gemu poetul de parcă trebuia s-o și piardă.

Buzele atît de modelate ale tinerei Venere se întinseră abia simțit, dintre gropițe, în sus, către el, fără a-și strica tremuratele forme, într-o mută, suavă adăstare.

Dar poetul n-o sărută.

Fata lăsă ochii în jos.

La gară înainte de pornirea trenului, Anderson făgădui să revie, nu a doua zi, cum dorea Beate, destul de neliniștită de teza la care lucra, ci peste două-trei zile : Era reținut de o scriere pe care trebuia s-o depuie urgent — tot la ambasada norvegiană.

Nici a doua zi nu se risipise cu desăvîrșire din sufletul poetului, acest straniu și neașteptat vis.

Abia a treia zi dimineața, în timp ce freca scările vechiului hotel, ajutat în joacă de micile lapone guralive care cu uriașe cîrpe uscau după el treptele de lemn, Knut Anderson își reveni de-a binelea. Se simți vinovat, blestemat, total nefericit. Să mai treacă pe la Brunoy ar fi fost o ticăloșie, în primul rînd împotriva nevinovatei, purei Beate. Și fără ajutorul lui va face ea o teză inteligentă ! Hotărî să nu mai treacă nici pe la Sorbona. Va afla rezultatele, după afișare.

Își găti fetițele și le preumblă cu metroul pînă la atelierul unde lucra mămica. Soțul sărută buzele bogate, răsfrînte ale micei soții, fără a se sinchisi de cei din atelier, de altfel după obiceiul parizian. Seara, cînd fetele adormiră, Knut întîrzie cu soțioara dinainte, în brațele lui, pe același scaun, la masa rotundă, la lumina unui bec cu abajur de hîrtie albastră, aplecați asupra unei gramatici franceze. Soțioara era ostenită, îi cădeau pleoapele. Gramatica i se păru mai încurcată ca niciodată, mult mai lesnicioasă franceza de la atelier. Soțul ridică o dată glasul enervat. Ea întoarse uimită ochii către el — și el îi văzu umpluți de lacrimi. Sărută lacrimile îndelung, întrerupse lectia și o duse, tot ca pe un copil, în brațe să facă nani pe divanul vechi și adîncit.

Dar mai curînd decît se aștepta, ursita îi răzbună și dezmierdă sufletul cu o mare și neașteptată răsplată.

În iarna acelui an ninsese asupra Parisului, fenomen destul de rar și turnul Saint-Jacques scăpărase două ore acoperit de nea, în toată strălucirea lui istorică. Revista LA FEMME CONTEMPORAINE de sub directia cunoscutei poete Lenclos de la Mairie, institui trei premii pentru cele mai bune sonete închinate turnului Saint-Jacques îmbrobodit în zăpezi. Poetul norvegian se jucă și el, alcătuind cinci sonete, mai mult pentru exercitarea limbii. Comisia, surprinsă de noile imagini, găsi chiar stîngăciile demne de atenție, socotindu-le îndrăznețe înoiri lexicale — și norvegianul cuceri toate cele trei premii, din cîteva mii de sonete sosite la redacție.

LA FEMME CONTEMPORAINE apăru în acea săptămînă de început de vară cu portretul lui Knut Anderson de-asupra celor cinci sonete : totul încadrat în textul justificativ și omagial al comisiei, în care se afla și numele marelui Francis Jammes. Șase mii de franci erau șase mii de franci, sumă impresionantă în 1914, cînd circulau încă monetele de aur pînă și-n debitele de tutun. Ba cîteva reviste și un ziar cerură poetului norvegian o colaborare permanentă. Doi ani cel puțin Anderson n-ar mai fi avut nevoie să spele și să frece scările vechiului hotel. Dar putea el părăsi pe buna proprietăreasă, care se arătase atît de înțelegătoare în zilele sărăciei lui ? Astfel că — deși nesilit și fără vreo nevoie — își ținu cuvîntul și continuă slujba de la ora cinci dimineața care, din obișnuință, îi făcea și plăcere — o gimnastică originală !

— Vara asta, fetele tatii, vă duc la Nisa, la Mare ! se-ngîmfă capul familiei, vorbind din gușă la cină celor trei lapone, care îmbucau pentru întîia oară banane pe-ntrecute, dintr-un ram întreg.

— Altă treabă n-ai ? se-mpotrivit soțioara. Crezi c-ai să mai cîștigi curînd atîți napoleoni cu sonetele tale ? Cine știe cînd mai ninge pe turnul Saint-Jacques !

La Sorbona încă nu se afișaseră rezultatele. Gazier fixase discuția, la cererea cîtorva studenți, tocmai la sfîrșitul lui iunie. Anderson își aminti de Beate, lăsată singură cu teza ei și cuprins de remușcări, se repezi într-o dimineață la Brunoy.

Prințul Pirelli era plecat la Roma, unde se alcătuia un nou guvern, mai potrivit gravelor evenimente internaționale. Poetul fu întîmpinat de bătrîna prințesă cu ochi de adorație, ca dinaintea imaginii unui sfînt, șoptindu-i neclintită pe dalele de marmoră ale peronului vilei :

— Ah ! Monsieur le norvegien ! (nu-i mai știa nici ea numele). Cît am fost de fericită cînd v-am văzut poza în revistă și premiile **et tout le reste...** Că Pirelli îmi tot bodogănea din prima zi de cînd v-a cunoscut : „Ce i-o fi venit Beatei să ne aducă în casă un poet ba încă învățător, **un învățător !** Sînt în Italia treisprezece mii opt sute treizeci și cinci de învățători, toți muritori de foame. Și eu trebuie să procopsesc pe unul din Norvegia. Din **Norvegia !!“** Dar vă ocrotește Maica Domnului, IMMACULATA, care știe că deși poet norvegian, n-ați uitat Biblia și studiați tragedia ESTHER! Poftiți înăuntru, **Monsieur le Poete, poftiți !**

— Sonetele, Alteță, Dumneavoastră pot să vă destăinuiesc, au fost o tragere pe sfoară. Cine putea ticlui la Paris mai bine sonete pe tema zăpezii ca un norvegian ? Zăpezile sînt elementul meu, nu ? Haha !

— Oricum, **Monsieur le norvegien,** oricum...! Beate ! strigă ea către ușile deschise ale celorlalte încăperi. Dacă n-ați mai venit, urmă ea către poet, s-o ajutați la tragedia FEDREI, studiază acum cu verișoara ei, Sabina.

— De unde ? rîse Beate cu glasul ei adînc, ivindu-se într-o prelungă rochie albăstrie ca o rochiță-a-păsăricii, cu brațele goale, în mîna dreaptă cu un volum deschis. Recitesc pe Heine ! Cîntecele lui de iubire sînt parcă pentru fetițe și băietași care se joacă de-a iubirea și folosesc doar ca-ntr-o piesă de teatru vorbele și simțirile oamenilor mari. Le cunoști, îți mai amintești, Anderson ?

Și recită în șoaptă două strofe din **Cartea Cîntărilor.**

(Continuare în nr. viitor)

Nemuritorii

(Urmare din pag. 2)

tele **colegialității,** dumneavoastră cei lipsiți de **operă** și ocoliți de duhul muzelor, care nu știți cum să vă **rezervați** mai aproape „locul de veci“, de însemnul nemuritor al Poetului național, punîndu-vă sistematic semnătura pe lucrări de compilație sau prefațînd, într-o nebună căutare a gloriei, lucrări ce nu vă aparțin, rodul muncii a zeci, sute de slujbași în **institute de cercetări** pe care le-ați transformat în proprietăți personale, abuzînd de ele ca de propriul buzunar, dumneavoastră, așadar, sînteți cei care îl „reprimiți“ **post-mortem** (titlu, el însuși, de proveniență stalinistă, în sistemul academic românesc) pe Lucian Blaga, de acolo, de unde, pentru noi, el nu a **absentat** și nu va **absenta** niciodată.

N-am să vă întreb cum de nu v-a încercat rușinea, într-un trecut al impotenței și al robiei spirituale, pentru că ele se încorporau în însăși ființa celor mai mulți dintre dumneavoastră, produs găunos al minciunii și infamiei comuniste, ci am să vă rog să **părăsiți** ideea de a considera că Lucian Blaga, chiar **post-mortem,** vă este, ar putea să vă fie, cumva **colegul** de Academie al domniilor voastre. Rămîneți, alături de Alexandru Toma și de Suzănica Gâdea, de plagiatorul săptămînist și de „filosoful“ cu figură și nume de legumă, care nu de mult făcea „alergie“ doar cînd auzea pronunțîndu-se titlul **„Spațiul mioritic“,** în **formațiune** completă, și lăsați-l pe Blaga să veșnicească în Academia sufletelor noastre, fără nimic comun cu **forul** pe care-l reprezentați. El, Blaga stă acolo, dintotdeauna, alături de Eminescu și Creangă, de Iorga și Pârvan, de Enescu și Mircea Eliade, de Brâncuși și Romul Ladea. Dumneavoastră „nemuritorii“ de astăzi v-ați dovedit a fi doar bieți **muritori** ai comunismului.

Și nu ne rămîne decît să ne cerem scuze celor puțini, aproape invizibili, **adevărați** academicieni, ce, respectîndu-și condiția de intelectuali și oameni (asemeni unui Geo Bogza), mai stăruie întîmplător în umbra „grădinilor lui Academos“, risipiți, anulați de domniile voastre majoritare, atunci cînd ne exprimăm nestînjenit întregul nostru dispreț. Al nostru și al generațiilor viitoare !

JURNALUL LITERAR

Săptămînal independent de opinie și atitudine intelectuală

Redactor șef

NICOLAE FLORESCU

Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA

(Secretar principal de redacție, prezentarea grafică)

Redacția : Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16

Administrația : ISIAP

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201. telex 1 06 76. Calea Griviței 64—66

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București

Piața Presei Libere nr. 1 ROMÂNIA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie şi atitudine intelectuală

Serie nouă — an I, nr. 36 | 10 septembrie | 4 pagini — 3 lei

Cine parcurge astăzi presa românească în încercarea de cuprindere cît mai largă a posibilităţilor ei de expresie şi a efervescenţei de idei care o animă rămîne nu numai dezamăgit, dar şi uluit atît de diferenţele catastrofale de idealuri şi aspiraţii care o scindează cît şi de nivelul, cel mai adesea comercial, pe care îl ilustrează, într-o serie de preocupări minore, sumedenia de publicaţii apărute peste noapte, ca ciupercile după ploaie. Îmbiate de cîştigurile rapide ale privatizării, tipărituri diverse, fără un scop şi fără o ţinută ideologică ferm afirmate, se scaldă în apele tulburi ale unui senzualism dubios, sau ale unei invective cel mai adesea suburbane.

Dar presa înseamnă în primul rînd demnitatea opiniei. Ea constituie o luare de atitudine în problemele zilei, reflectă punctul de vedere al unei anume categorii a publicului ca şi nivelul lui de civilizaţie, limpezimea crezurilor sale, opţiunile sale politice şi culturale. Cum va oglindi presa noastră de astăzi în ochii viitorimii asemenea dimensiuni. Cu poveşti pornografice, cu poze desuete, cu încriminări la care nimeni nu răspunde, cu injurii şi murdării morale şi lexicale ce pretind de obicei invocarea justiţiei ?

Ceea ce este şi mai grav este faptul că publicaţiile acestea mai mult sau mai puţin privatizate au practic prioritate în procesul tipografic şi al difuzării, sub blîndă oblăduire guvernamentală.

Tipăriturile periodice ale statului, ale instituţiilor publice şi ale Uniunilor de creaţie au trecut pe planul al doilea, căci nimeni nu cîştigă sub raportul bişniţei, al bacşişului cotidian de pe urma lor. Interesul pentru cultură pentru aspectele fundamentale ale tradiţiei româneşti a trecut brusc pe planul al doilea şi sub aspectul presei. Revistele ştiinţifice aproape că au dispărut.

Înfloresc, în schimb, sub protecţia democratică a trandafirului tot felul de gazete şi publicaţii pe care nu ne sfiim să le numim odioase pentru murdăria morală şi politică a celor care le redactează. Ei implică nu o dată chiar numele sfînt al ţării pe frontispiciul „bombelor" lor publicistice.

J. L.

Eugen Ionescu

Asupra utilităţii studenţilor români în Franţa

La verificarea situaţiei studenţilor români aflaţi la studii în Franţa se cere acestor studenţi să-şi treacă examenele dintr-un an în timp maxim de 18 luni ; măsura este, fără îndoială, binevenită. Ne permitem însă să referim în cazurile speciale ale doctoranzilor în litere şi filosofie — şi în ştiinţele teoretice de la universităţile franceze — de altfel foarte puţini la număr.

Facultăţile de litere şi ştiinţe teoretice au două feluri de doctorate : un doctorat zis „de Universitate" (doctorat d'Université) şi un doctorat „en lettre" sau „en sciences", acordat de facultăţile respective, de litere şi de ştiinţe.

Între aceste două categorii de doctorate este o diferenţă enormă ; **doctoratul de Universitate care se acordă** în genere studenţilor străini, fiindcă este mai uşor şi fiindcă cere un timp mai scurt de şcolaritate (doi ani sau trei ani) ; el se acordă după o pregătire mai limitată şi tratarea unei probleme mai restrînse. **Doctoratul în ştiinţe sau doctoratul în litere** propriu-zis are în Franţa o valoare cu totul deosebită ; obţinerea acestui doctorat poate cere cam 7—8 ani, uneori şi mai mult, căci timpul nu este limitat decît de vastitatea sau complexitatea problemei cercetate. Acest doctorat pretinde un lung stadiu de cercetări în laboratoare, sau îndelungi şederi în biblioteci şi printre manuscrise. Doctoratul acesta care se acordă, de altfel, foarte rar, mai ales străinilor şi pe care, la noi în ţară, nu-l au decît foarte puţine persoane —toate cu renume cultural — nu echivalează cu un doctorat obţinut, ci cu o docenţă sau o conferinţă, cîteodată şi mai mult, căci uneori încununează o carieră şi o viaţă întreagă de cercetător.

Evident se pune acum o problemă delicată : cum se poate şti că doctoranzii români aflaţi la studii în Franţa, înscrişi pentru un astfel de doctorat, lucrează sau nu cu seriozitate şi nu pierd vremea sau se împotmolesc ; există unele criterii precise : 1) cîţiva (doi sau trei) sînt bursieri ai Ministerului Educaţiei franceze, pe baza recomandărilor profesorilor cu care aceşti studenţi lucrează ; faptul că continuă a fi bursieri este o garanţie destul de clară a seriozităţii activităţii lor ; 2) certificatele din partea profesorilor, facultăţilor, şefilor de institute de cultură şi ştiinţă, ale conducătorilor de laboratoare etc., pe care aceştia le pot da studenţilor la cerere (aceşti studenţi, o subliniem din nou, nu mai sînt studenţi în sensul obişnuit, ci cercetători, oameni de ştiinţă necesari ştiinţei şi renumelui cultural al patriei) ; 3) un memoriu asupra activităţii lor.

Credem că faptul că se află în Franţa un număr oarecare (de altfel mic) de studenţi nu prejudiciază interesele ţării noastre, ci dimpotrivă le slujesc în cel mai înalt grad. În primul rînd, în ceea ce priveşte cercetătorii serioşi, ar fi păcat să fie întrerupţi din cercetările lor. Pe de altă parte, instrucţiunile înseşi trimise nouă de Ministerul Propagandei cer să luăm contact strîns cu studenţii români din Franţa, al căror număr este chiar regretabil de mic : o **prezenţă** românească este necesară în Franţa, unde prezenţa maghiară, de pildă, este mare şi reprezentată nu numai prin corp diplomatic, corespondenţi de presă, oficiali, ci şi prin numeroşi preoţi, profesori, studenţi sau simpli particulari. În curînd vor fi numiţi la diferite facultăţi din Franţa lectori de limba română care vor trebui să lucreze şi cu studenţii români, care... nu există. Credem aşadar nu numai că studenţii români aflători în Franţa sînt utili, dar că sînt chiar insuficient de numeroşi şi că numărul lor ar trebui mărit în însăşi interesul propagandei noastre, în sensul unei propagande **orale** ; cenzura presei impune anumite restricţii destul de **aspre** ; o lămurire orală, de la om la om, în cercuri studenţeşti sau altele, a punctului de vedere românesc este binevenită. Aşa încît credem că o largă măsură de toleranţă nu este rea chiar pentru acei studenţi care mai întîrzie să-şi ia la timp toate examenele, evident dacă se dovedeşte că prezenţa lor în Franţa este utilă, şi nu vătămătoare ; dacă se dovedeşte că ei nu lucrează împotriva intereselor neamului. De altfel serviciul nostru de presă a luat contact cu cîţiva din studenţii români de aici, se va informa şi se va raporta asupra utilităţii lor.

Avem aşadar în Franţa cîteva categorii de studenţi :

1) Cercetătorii, care sînt mai mult decît studenţi — oameni de cultură care prepară lucrări importante de doctorat „en lettres" sau „en sciences", utili culturii româneşti ;

2) Studenţii ceilalţi, sîrguincioşi sau chiar mai puţin sîrguincioşi care, dacă nu sînt elemente fie amorale, fie gre-

continuare în pag. 3

Roza vînturilor

Un articol de gazetă este scris în trepidaţia întîmplărilor cotidiene, şi nu poate fi înţeles, în toată dreptatea, decît de cel care îl citeşte în această trepidaţie. Ziua de viaţă publică este o cutie de rezonanţă ; şi fără această cutie de rezonanţă, care ea selectează valorile gazetăreşti, o activitate ziaristică îşi pierde şi sensul şi rostul.

Desigur, un ziarist aduce în judecarea lucrurilor şi situaţiilor un punct de vedere relativ statornic, care se trage ca un fir roşu de-a lungul întregii lui activităţi. Dar, mai întîi, necesităţi tactice obligă adesea pe redactorul cotidianului să ia drumuri întortochiate şi, cel puţin, aparent contradictorii, chiar dacă strategic obiectivele rămîn aceleaşi ; şi, mai apoi, pentru ca firul acesta roşu să se poată în adevăr desprinde de pe fundalul confuz al faptelor zilnice, e nevoie de o anumită trecere de vreme, singura în stare a crea o perspectivă în care scoriile cotidianului dispar.

NAE IONESCU

Pavilionul cancerosîlor

Nu numai structurile administrative şi sociale ale comunismului, dar şi tipologiile, tiparele de gîndire, sensurile şi semnifacţiile culturale, sistemul de profunzime al dictaturii celor 45 ani de teroare şi trădare a valorilor naţionale, se menţin, sînt conservate şi continuă să acţioneze în societatea românească de azi.

Schimbarea denumirilor, modificarea firmelor n-a implicat şi nu implică nici un moment transformarea radicală pe care viaţa de zi cu zi a poporului nostru o aşteaptă, o năzuieşte, o pretinde cu necesitate. Înlocuirea reţelei de beneficiari de ieri prin profitorii de azi nu are nimic comun cu ideea de revoluţie anticomunistă, cu revolta exasperată a maselor populare, minţite, dezinformate, manipulate, care încep, încetul cu încetul, să se trezească la conştiinţa de sine, să capete convingerea că au fost, într-adevăr, şi sînt minţite, dezinformate, manipulate...

Aparent, toţi nomenclaturiştii zilei s-au dezis de comunism şi sînt aprigi „apărători" ai democraţiei. Condamnarea unui sistem politic nu înseamnă însă, automat, şi renunţarea la el. Una e să zici că nu mai eşti, şi alta, să te încăpăţînezi a te menţine pe aceleaşi poziţii pe care le-ai moştenit.

„Tovarăşii" de ieri, Brucan şi Militaru, deveniţi „domnii" de azi — au spus-o clar în „Adevărul" tovarăşului / domnului Darie Novăceanu : complotul şi lovitura de stat, **pe care domniile lor tovărăşeşti le-au organizat nu au avut nici o legătură cu** revoluţia anticomunistă a **poporului român. Că, Ion Iliescu astăzi preşedintele României, făcea parte din** complot **şi nu din** Revoluţie, **apare lămurit într-una din „declaraţiile" iubiţilor săi „camarazi". Răsturnarea lui Ceauşescu a fost pusă la cale încă din 1971, exact de atunci, de cînd domnul Ion Iliescu susţine că a încetat să mai** colaboreze **cu dictatorul scornicerist. Dar în 1971, cu excepţia tezelor, „revoluţiei culturale" declanşate în lunile de caniculă ale verii, după bine cunoscuta vizită în China, situaţia României nu se deteriorase cu nimic mai mult decît fusese deteriorată de Gheorghiu-Dej şi de regimul lui sîngeros. Ba, încă, anii 1966—1970 închiseseră în perimetrul lor temporar o perioadă de aparentă, relativă liberalizare, pe care ţările democratice occidentale o susţineau deplin, o alimentau şi o proteguiau chiar economic.**

Nu încercăm să-l apărăm pe Ceauşescu. Doamne, fereşte ! Dar realitatea demonstrează clar că în cazul în care complotul, recunoscut acum de Brucan şi Militaru, nu avea aspiraţii ideologice anticomuniste şi implicit antisovietice (şi cum ar fi putut să aibă din partea acestor fideli ai Moscovei, „copii de suflet" ai stalinismului expansiv brejnevist !), atunci el venea în contradicţie flagrantă cu ideea de revoluţie **şi de** eliberare **socială şi naţională pe care poporul nostru, înşelat de evenimentele** Primăverii **de la Praga şi de atitudinea ceauşismului în raport cu aceasta, o aştepta, o năzuia chiar din partea fiorosului, iresponsabilului dictator, ce avea să-şi dezvăluie, cîţiva ani mai tîrziu, firea criminală, rudimentară şi mentalitatea paranoică. Exact aşa gîndeau atunci şi forţele reprezentative ale democraţiei occidentale. De Gaulle o afirmase pe străzile Bucureştiului. Şi, la fel, Richard Nixon, dacă nu ne înşelăm cumva.**

Ce intenţionau, prin urmare, în 1971 — e cazul să ne întrebăm — complotiştii Brucan, Militaru, Iliescu şi alţii asemenea, dacă nu doar o răsturnare a lui Ceauşescu, intrat în conflict cu Moscova (nu cu comunismul **şi** sovietismul, **ci doar cu... brejnevis-**

Nicolae FLORESCU

(continuare în pag. 4)

Dor

Am să cad pe-un colind
Am să cad pe-o colină astrală,
Cînd miroase mai sfînt
Ceara care e pusă-n altar,
Cînd pe drumuri de ţară
Se-aşterne o ceaţă domoală
Şi cînd scîrţîie-n seară,
Purtat de-un bou gingaş — un car.

Boul va rumega
Amintiri de pe cînd era zimbru,
Luna va scînteia
Cu sclipiri absolute pe-un iaz,
Adăsta-vom smeriţi
Pe un cîmp de cucută şi cimbru
Şi-oi uita pe un timp
De oricare amar şi necaz.

M-oi lăsa lîngă bou,
Voi privi ca şi dînsul pe vale,
Depănînd amintiri
De pe cînd eram liberă-n rai,
S-a vărsa peste noi
O tăcută lumină şi moale,
Împletită cu albe
Şi moarte petale de mai.

Am să vreau să te văd,
Frate-meu, urcînd dealul spre culme
Am să vreau, frate-meu,
Să te-aud cum îmi spui spre mormînt,
Că nu este vreun dor
Mai adînc ce-ai avea-n astă lume
Decît dorul de-a fi, de-a sluji,
De-a trăi în CUVÎNT.

Leonida LARI

Prezenţe politice actuale

Cu Adrian Marino împotriva totalitarismului

Interviu realizat pentru radio „Europa liberă", transmis în ziua de 24 august 1990 în emisiunea „Actualitatea culturală românească" prezentată de Emil Hurezeanu. Textul înregistrat pe bandă este publicat cu foarte mici retuşări pur stilistice.

REPORTER : Domnule Adrian Marino, cum vedeţi d-voastră rolul Clujului ca centru cultural al României şi rolul acestui oraş în formarea politică a României, dacă pornim de la faptul că Timişoara şi Bucureştiul au jucat un rol conducător în democratizarea ţării. Care este explicaţia că oraşul Cluj nu s-a simţit chiar atît de puternic prezent în viaţa politică din România de după Revoluţia din decembrie ?

ADRIAN MARINO : **Ce v-aş putea răspunde ? Mai întîi să nu uităm că în Cluj a activat şi activează doamna Doina Cornea, care este o personalitate a politicii româneşti şi care, cred, că poate compensa într-o bună măsură ceea ce dv. aţi definit ca fiind o oarecare întîrziere a Clujului. Dar dacă recapitulăm unele fapte şi ne amintim şi de perioada alegerilor, vedem totuşi că în Cluj F.S.N.-ul nu a obţinut majoritatea şi că opoziţia are deja trei parlamentari : un deputat naţional-ţărănist, iar U.D.R.-ul un senator şi un deputat. Acest lucru dovedeşte că în Cluj există o conştiinţă politică, există o mişcare de opoziţie, există o voinţă de manifestare politică şi ea îmbracă forme din ce în ce mai precise şi mai organizate. Aş putea spune că ultima manifestare de acest gen a Clujului este şi formarea** Forumului Democratic Antitotalitar. **Este o formaţie foarte recentă la care am luat destul de activ parte, pot să spun, şi ea dovedeşte că acest oraş — care este un centru foarte important, eu îl socot al doilea oraş al ţării — caută să se afirme cu o iniţiativă ce poate avea rezonanţe naţionale. O să mai discutăm despre această problemă pe parcursul convorbirii noastre.**

REP : Da, acest **Forum** se materializează, de fapt, în **Proclamaţia** de la 6 august, care a fost publicată şi în săptămînalul de la Cluj **Atlas** şi eu v-aş ruga să ne spuneţi cîteva cuvinte despre această **Proclamaţie.**

A.M. : Această Proclamaţie **s-a elaborat într-o atmosferă destul de entuziastă de lucru şi de tensiune, în două şedinţe maraton, în zilele de 5 şi 6 august. Acest lucru, poate, explică în parte şi o mică scăpare de dactilografiere ; poate că unele formulări ar fi putut fi şi mai bune ; s-a discutat foarte mult în legătură cu punctul 2, cu alte puncte. Este însă remarcabil faptul că forţe, persoane, cu ideologii destul de diverse — dar care au elemente comune anticomuniste puternice — s-au putut regrupa într-un timp record şi au semnat într-o ambianţă de entuziasm şi, aş putea spune euforie. În final, s-au adus chiar şi 10 sticle de şampanie — vă dau şi acest detaliu anecdotic dacă vă interesează — pentru a sărbători acest succes. Fiindcă el este un succes : într-o localitate importantă, dar unde forţele politice erau pulverizate şi unde Frontul, practic, făcea cam ce vrea, iată că el are dintr-o dată în faţa lui o formaţie unitară, cu un program precis şi cu acţiuni de teren. Noi am ieşit, ca să spunem aşa, în stradă. Am avut o primă manifestaţie pe 9 august unde am citit** Proclamaţia. **Proclamaţia aceasta a fost bine receptată. Trebuie să relev ca un succes al acestei acţiuni şi că la manifestaţie au participat, după evaluările mele, şi între 300—400 de maghiari. Inutil să vă spun că** Forumul **şi** Proclamaţia **sînt sprijinite şi semnate şi de U.D.M.R. şi că în repetate rînduri cînd s-a citit** Proclamaţia **s-a strigat în mod spontan, cred că de ambele categorii, români şi maghiari :** unitate, unitate, unitate ! **Este pentru prima dată cînd în Cluj apar şi se manifestă astfel de sentimente care nu sînt neapărat folclorice. Ele sînt absolut sincere şi corespund stării de spirit a conştiinţelor româneşti şi maghiare, efectiv democratice. Ele şi-au dat seama că adevăratul inamic este** totalitarismul neocomunist, reînvierea nomenclaturii şi perpetuarea vechilor structuri ale statului ceauşist. **Aceasta este problema nr. 1 nu numai a Clujului, dar şi a ţării întregi.**

REP. : Acest lucru cred că este foarte bine redat şi de faptul că persoanele care se află acum în fruntea acestui **Forum** şi care sunt de fapt preşedinţii de onoare ai **Forumului Democratic Antitotalitar.** V-aş ruga să ne spuneţi cîteva cuvinte despre aceste persoane, respectiv despre conducerea acestui **Forum** care ni se pare inedit şi foarte interesant.

A.M. : **Trebuie să vă precizez că acest** Forum **are în compoziţia sa trei preşedinţi de onoare, iar prin rotaţie vor fi preşedinţi activi, conform statutelor care s-au votat foarte recent, cîte un reprezentant al fiecărei formaţiuni politice care a semnat** Proclamaţia. **Inutil să vă mai spun că Preşedinţa noastră este D-na Doina Cornea, o personalitate morală de dimensiuni naţionale. Eu am o mare stimă pentru ea, pentru tăria sa de caracter, pentru consecvenţa, pentru stoicismul, filosofia şi patriotismul cu care suportă tot felul de injurii, de atacuri subterane, ca să nu mă exprim altfel. Trebuie să vă mai spun că am o deosebită simpatie şi preţuire şi pentru colegul meu scriitorul Kányády Sandor, care este un prieten efectiv al culturii române. A tradus mulţi poeţi români, a avut şi dificultăţi cu aceste traduceri la vechea judeţeană de partid, pe vremea regimului ceauşist. Era acuzat : cine îţi dă voie să traduci şi să te proclami exponent al culturii române în Ungaria ş.a.m.d. ? Cît despre modesta mea persoană ce pot spune ? Dv. poate mă cunoaşteţi. Cred că prin întreaga mea activitate am dovedit o anumită convergenţă şi prin trecut şi prin închisoare, prin domiciliu obligatoriu, prin publicaţii, prin activitatea mea în ziarul** Dreptatea **încă din primul său număr şi vă promit că voi continua să militez în sens ideologic împotriva oricăror forme de spirit totalitar, neocomunist, naţionalist sau şovin. Este limpede, nu am nici o pretenţie politică. Activitatea mea**

(continuare din pag. 4)

Mircea Eliade-Jurnal (XXXI)

8 martie 1985 Invităm pe Evelyn şi pe Joe Kitagawa la restaurant, ca să sărbătorim zilele noastre (8 şi 9 martie). Este prima ieşire a lui Joe din August. Încerc să nu mă las doborît de tristeţe. Ca de obicei, pe seară Joe oboseşte ; (mai ales mental). Îl înţelegem cu greutate şi totuşi toţi facem efortul să nu ne trădăm, rîdem, îl felicităm pentru cutare sau cutare lucru, schimbăm vorba. Am aflat mai de mult că, în timpul celei de a treia operaţii, inima şi-a încetat bătăile cîteva secunde, ceea ce a provocat, probabil, o necroză. Dar toţi sperăm că, cu timpul, Joe îşi va redobîndi vorbirea lui, atît de limpede şi de organizată.

9 martie Alexandra şi Saul Bellow ne invită — ca să sărbătorim ziua mea de naştere — la restaurantul **„J. and B."**, favoritul nostru de vreo doi ani încoace. Melancolie. Mă gîndesc mereu la Joe...

14 martie 1985 Scriu din ce în ce mai rar în **Jurnal.** (Şi nici nu mă învrednicesc să ţin la zi **Agenda, notînd** măcar întîlnirile interesante). Niciodată n-am cunoscut o asemenea perioadă de sterilitate, oboseală şi „detaşare" de ceea ce a însemnat pînă acum „viaţa şi opera" mea. E drept, scrisul mă chinuie (dureri la încheietura mîinii drepte de cîte ori cuvîntul e prea lung !...). Cînd nu am chef de lucru — citesc ce-mi cade sub ochi : cărţi de filozofie, reviste româneşti, romane etc. Din fericire am de corectat (mi se trimit pachetele din două în două săptămîni) zeci de texte pentru **Enciclopedie.** Simt că-mi fac datoria de „Editor in Chief", că nu-mi pierd timpul degeaba...

16 martie Ieri n-am avut timp (nici dispoziţie) să continui descrierea „situaţiei" în care mă aflu. Am impresia că tratamentul ultim (fără aur coloidal) sau experienţa cu acupunctura, de la Palm-Beach mi-a provocat reacţii negative. În primul rînd, „detracarea" şi scăderea bruscă a facultăţilor mentale (blocaj de cîte ori caut cuvîntul potrivit sub numele autorului pe care vreau să-l citez, sau titlul unei cărţi faimoase etc.). Dar, pe de altă parte, acest **abaissement du niveau mental** poate să fie provocat de un proces accelerat de senilitate, la care nu mă aşteptam. Obosesc repede, chiar (sau poate, mai ales) fizic. Îmi trag cu greu sufletul după ce urc scările apartamentului nostru din Woodlawn Av. Sunt poate două luni de cînd n-am mai umblat pe străzi mai mult de 12—15 minute (de acasă pînă la Swift Hall).

20 martie Acum, am început, trebuie să continui. Problema cea mai gravă : haosul hîrtiilor mele (caietele de **Jurnal, manuscrisele,** corespondenţa, dosarele cu note şi lădiţele cu studii şi articole despre mine). Dacă aş fi invalid pe neaşteptate, nimeni nu va şti ce **aveam de gînd** să fac cu el, ce materiale vor fi trimise la Regenstein, în Place Charles Dullin, la Culianu, la Biblioteca [Societăţii] Academiei America-România (Profesor **Manea Manoliu**). Va trebui să explic ; dar cum ? cui ? Îmi spun că, cu puţin noroc, voi ieşi şi din criza aceasta, şi voi începe prin expedierea cărţilor româneşti (vreo 3—400, restul le-am dăruit deja, Bibliotecii Regenstein) la sediul AAR.

A doua fază : dăruirea altor cîteva sute de volume Bibliotecii Meadville, unde îmi rămîn uşor accesibile şi au şansa să nu fie furate (ca la Regenstein).

În orice caz, înainte de plecarea noastră vor trebui expediate la Paris **toate cărţile** mele, în diferite ediţii şi traduceri, împreună cu anumite manuscrise, **Jurnalul** şi o parte din corespondenţă. (Probabil că **Jurnalul** îl voi lua cu mine. Am nevoie pentru continuarea **Autobiografiei.**).

Washington, 15 aprilie Alf Hiltebeitel şi Diana Apostolos — Cappadona vin să ne ia de la aeroport. Avem rezervată la „River — Inn" o cameră spaţioasă cu kitchiretă. Seara, la rugămintea mea, suntem lăsaţi singuri. Cinăm la restaurantul Hotelului, apoi urcăm la noi şi ne culcăm. Amîndoi foarte obosiţi.

Washington, 16 aprilie Surpriză : pomii înfloriţi, lalele şi flori de primăvară tîrzie în fiecare curte.

După amiază, vine să mă cunoască Rectorul, Lloyd Hartman Elliott însoţit de Decanul Facultăţii „Religious-Studies", şi alţi doi profesori. Discuţie (din fericire, mă simt „în formă") de la 4,00 la 5,00. Seara cinăm la Alf, împreună cu soţii Nasr şi fostul meu student, Charles White. Nasr ne povesteşte cum a scăpat din Teheran. Mă întreabă dacă am primit traducerea persană a cărţii **Le sacré et le profane,** apărută de curînd (Habar n-aveam). Şi sînt anunţate şi alte traduceri, adaugă Nasr. Îmi făgăduieşte că mă „va ţine la curent".

Ne întoarcem la „River Inn" aproape de miezul nopţii.

Washington, 17 aprilie. Zi superbă. Cerul e mai albastru ca la Chicago.

Alf vine la Hotel la 3 : 00, ca să mai afle ce se întîmplă în Swift Hall, şi cum evoluează programul Istoriei Religiei. E turburat de faptul că Wendy, atît de erudită şi sclipitoare, nu ia în serios „Sacrul".

La 4 : 00 ne îndreptăm în maşina Dianei, spre Universitate. Aproape două ceasuri de discuţie — „întrebări" şi „răspunsuri" — cu membrii Cursului predat de Alf şi Diana, plus alţi trei profesori (antropologie, filozofie, artă) în iarna şi primăvara aceasta despre „M.E. istoric al Religiilor şi artist". Deşi nu mă fac de rîs, nu sînt «în formă» ; îmi caut cuvintele, etc.

Pe la 5 : 45 mă simt brusc obosit, şi punem capăt discuţiei. Îmi dau încă o dată seama că nu mai sînt capabil să „discut" ca alaltăieri. Ştiam eu (instinctul !!... cum spunea tata) de ce refuz conferinţele şi discuţiile, de ce am ezitat atîta înainte de a accepta invitaţia lui Alf Hiltebeitel. Foarte probabil, conferinţa de mîine **(Homo faber and Homo religiosus)** va fi cîntecul lebedei. După 55 de ani de conferinţe improvizate sau citite în română, franţuzeşte şi englezeşte, nici nu e aşa de rău.

Washington, 18 aprilie Ceremonialul a decurs mai bine decît mă aşteptam. Diana a venit să ne ia la 7 : 00. La Universitate reîntîlnesc pe Rector, pe Decan şi ceilalţi profesori pe care îi cunoscusem alaltăieri, plus alţi cîţiva. Îmbrac roba, şi pătrund în procesiune, vreo 13—14, cu Rectorul în frunte — în sala, pe trei sferturi plină. Mi se conferă titlul de **Doctor honoris causa** în Humanities ; textul citit de Rector, aproape superlativ. Prezentările, scurte dar foarte elogioase. Încep să-mi citesc conferinţa la 8 : 00, şi încheie lectura la 8 : 55. Aplauzele se prelungesc cîteva minute.

Ne retragem de pe estradă şi traversăm sala tot în procesiune. Mă simt din nou obosit (stătusem în picioare prea mult, vorbisem aproape un ceas). Încerc să mă odihnesc pe o bancă, dar cîţiva auditori se apropie, mă felicită, îmi pun întrebări. O maşină ne conduce la Clubul Universităţii, unde avea loc recepţia (brînză, fructe, vin alb etc.) Reuşesc să-mi odihnesc vocea păzit de Diana şi de un alt tînăr profesor, Mac Ricketts. Venise şi el împreună cu soţia.

Din toate părţile, elogii. Ce păcat că nu mă pot lăsa antrenat în discuţii.

Revăd pe Razi şi soţia după vreo 15—20 de ani. Încheiem seara la ei în George Town, unde îl vizitasem în iarna 1957, cînd venisem la Washington, şi fusesem găzduiţi de Richman care mă invitase să ţin o conferinţă la „Centrul" lui (imposibil să-mi reamintesc numele Instituţiei pe care o crease şi pe care o conducea).

Deci, aşa cum hotărîsem, cîntecul lebedei — Sunt destul de mulţumit.

Washington, 19 aprilie Cerul e tot atît de albastru, dar căldura mi se pare anormală : 90° Fahrenheit !

Vizităm, „ghidaţi" de Arthur Smith, Muzeul Phillips. Sper că voi putea sta de vorbă mai pe îndelete cu Arthur Smith, artist şi profesor de Istoria Artelor la Universitate. Spre deosebire de ceilalţi colegi — Alf şi profesorii de filozofie şi antropologie — Smith vorbeşte perfect franceza şi (cel puţin aşa îmi spune) ar fi citit, la Paris, toate scrierile mele literare

Ne întîlnim la 4 : 00 pentru a continua convorbirea. Dar după două ceasuri încep să simt oboseala şi mă reîntorc la Hotel. Speram amîndoi că vom avea mai mult noroc mîine.

text stabilit de Mircea HANDOCA

Anotimpuri

Amintiri despre Felix Aderca

Dintre puţinii oameni, trei sau patru, care mi-au dat pe cale directă un sfat de folos în meşteşugul niciodată precizat al literaturii, Felix Aderca a fost primul. Pe atunci eram foarte tînăr şi n-aveam nici o scrisoare de recomandaţie către oameni, ci numai către mine însumi. Mai mult de o mie de pagini, ale mele, dar necunoscute de nimeni. Scăzînd din socoteală cîţiva prieteni de care mă lega vîrsta şi şcoala, şi nicidecum vreo aspiraţie comună, ba care, în sfîrşit, cunoşteau cîte ceva din scornelile mele, Felix Aderca mai este şi primul meu cititor, ceea ce spun cu emoţie şi cu orgoliu. Omul care de la o slujbă de birou în ministerul muncii, trecea la biroul de acasă spre a scrie paginile sale, a găsit timp pentru paginile unui tînăr, cum sînt cu sutele, tineri, şi cu zeci de miile, paginile. Acestea se întîmplau în anul 1933, toamna, şi Felix Aderca ar fi vrut ca manuscrisul să se tipărească pînă la venirea iernii. Nu s-a tipărit niciodată. L-am aruncat împreună cu altele care se adunau grămadă. Nu ne despărţeau decenii, dar vîrsta lui literară îmi dădea o timiditate aflată în mine şi astăzi, cînd ne desparte ireversibil, moartea.

La prima noastră întîlnire pe marginea manuscrisului amintit adineauri, mi-a vorbit, bineînţeles, despre literatură. Cu ton colegial şi cu multă seriozitate, ceea ce mă făcea să gîndesc, înfoindu-mă pe dinăuntrul modestiei, că n-oi fi venit degeaba pe lume. Atunci am aflat, la acea primă întîlnire, cu ce forţă se poate naşte ficţiunea, numai printr-o sugestie. Plîngîndu-mă că nu ştiu să imaginez peisajul şi că de aceea n-am să pot depăşi, în scris, geografia reală spre a înfăţişa locuri trebuitoare unei naraţiuni, dar nevizitată de mine, Felix Aderca mi-a relevat disponibilitatea cititorului şi dorul lui de a colabora cu autorul. Nu-i o metodă recomandabilă fără limite şi n-aş transmite-o altora în forma ei brută. Ca totdeauna, se cere şi aici o colaborare inteligentă între cel ce vorbeşte şi cel ce ascultă. Vorbesc eu astăzi ; acum cincizeci şi şapte de ani vorbea Felix Aderca.

O fişie de nisip pe malul mării, spune el cu vorbe nereproduse poate întocmai, este o plajă. O plajă nedefinită, geografie oriunde sau aproape, oriunde în lume.

Plantezi un palmier ; nu lipsesc amănuntele pentru a-l descrie. Dacă ţi-e teamă că nu-i destul un singur detaliu, pune-l şi pe-al doilea : o cămilă la umbra palmierului. Cititorul va întregi tabloul, adăugîndu-i arşiţa soarelui, reverberaţia tropicală, şi se va crede în Africa, unde autorul n-a fost niciodată. Nu-i vreme să vezi toate locurile ştiute din cărţi şi din manuale. Poţi să ajungi la ele cu imaginaţia. Pe decorul de mai sus, într-un amurg care estompează puţin liniile desenului, departe, în fund, laşi să se audă să se ghicească, un singur acord de havaiană, spre a delibera o dată cu cititorul pe insulă, se spune, pe o „fermecată insulă" a Oceaniei.

N-am avut îndrăzneala sedentară de a duce învăţătura pînă la ultima consecinţă. Am continuat, ca şi învăţătorul meu, de altfel, să tînjesc după o geografie reală, ca s-o compar cu aceea din cărţi şi din închipuire, dar *îi datorez lui Felix Aderca măcar o* parte din explorările mele imaginare.

Un deceniu şi jumătate după aceea, cînd vînturasem şi unul şi altul ani de viaţă şi de literatură, Felix Aderca îmi vorbea într-o primăvară despre proiectul său juvenil de a pune pînze la bicicletă, ca astfel, folosind vîntul corăbiilor să poată transforma în mile marine kilometrii tereştrii de pe şoselele asfaltate din jurul Bucureştiului. I-am demonstrat dificultăţile şi imposibilităţile, şi proiectul a fost abandonat după o rezistenţă de cîteva zile. Într-o dimineaţă pe cînd îşi pregătea bicicleta, acelaşi vehicul de altădată, şi în vechea lui formă, fără aripi, Felix Aderca s-a prăbuşit înainte de termen şi ilegitim, fiindcă în spiritul lui nu începuse să moară nimic.

Odată cu cenuşa lui risipită în largul mării, cum îi fusese dorinţa (e zguduitor să ai dorinţe în faţa morţii), odată cu cenuşa lui s-au risipit şi amintirile, dar nu ca să piară, ci ca să acopere o atît de lungă zonă de timp, rămasă în urmă.

Merg şi acum la Schitu, în cîte o zi, vara, ca să-mi *caut prietenii* sau urmele paşilor din alţi ani, pe nisipul mării. Îl întîlnesc şi acum pe Felix Aderca la plajă, curînd după răsăritul soarelui, şi-i spun „Bună dimineaţa !"

Felix înseamnă „fericitul". Îl mai conduc şi acum, cîteodată, pînă acasă, pe uliţa largă, pe la răspîntia ca o piaţă, unde-i un puţ fără cumpănă şi fără găleată şi înainte de a ne despărţi, în poartă, îi spun : „Bună seara !". De la „bună dimineaţa" la „bună seara" nu-i doar o zi, ci toată viaţa noastră.

Radu TUDORAN

În exclusivitate: Nichifor Crainic-Memorii

Zile albe. zile negre (XX)

CUM SCAPI DE TUBERCULOZĂ

Avea dreptate, pe vremea aceea, profesorul de română Petre Gîrboviceanu cînd, în clasa *[a]* treia, se ridica împotriva pesimismului eminescian. Oltean echilibrat şi realist, studiat în Germania ca mai toţi dascălii mei, nu-i plăcea să ne vadă, la vîrsta extrem de sensibilă a adolescenţei, pradă curentelor ce tăgăduiesc viaţa. „Ce Eminescu, domnilor ? Lăsaţi-mă cu Eminescu, domnilor ! — zicea el patetic, cu glas uşor nazalizat. „Noapte, jale, pesimism, moarte ! Alecsandri, domnilor, Alecsandri ! Lumină, soare, veselie, dragoste de viaţă ! «Luncă luncă, dragă luncă, rai voios al ţării mele,
Mîndră-n soare, dulce-n lună, tainică la foc de stele...»
Pe cînd Eminescu, domnilor,
«A fi ? Nebunie şi tristă şi goală,
Urechea te minte şi ochiul te-nşală !»
Nu pesimism, domnilor, ci optimism ! Trebuie să credem în viaţă ,în frumuseţea ei !"

Petre Gîrboviceanu ne-a adus în clasă Poeziile, tipărite la Budapesta ale lui Octavian Goga. Un ceas întreg ne-a citit entuziast versurile în care noul poet îşi punea toată nădejdea de mîntuire naţională în ţărănime. Eram cu toţii băieţi de la ţară. Afară de aceasta, poetul transilvănean cadenţa o limbă bisericească familiară nouă ca seminarişti. Un curent de energie patriotică a trecut atunci prin clasa fremătată.

Marii noştri poeţi corespund anumitor faze ale vieţii. Alecsandri, St. O. Iosif, Grigore Alexandrescu (fabulistul) — copilăriei şi pubertăţii ; George Coşbuc — adolescenţei ; P. Cernea — tinereţii în faza generoasă a iubirii ; Eminescu — maturităţii decepţionate. Octavian Goga — temperamentelor luptătoare.

Citisem pe Alecsandri ,dar mă entuziasma George Coşbuc. Pentru mine poezia lui era şi este o viziune integrală a vieţii, o viziune rotundă ca o mare zi de vară cu soarele în zenit, de unde luminează tot ce se mişcă în acest imens cuprins. Eram la vîrsta cînd iubirea se visează. Idilele lui, cu acel inegalabil joc psihologic al dragostei incipiente, cu senzualismul lor robust şi sănătos, dozat cît e necesar pentru ca jocul să nu cadă în dulcegărie, constituie un miraj pentru adolescenţa gata să iasă din singurătatea penibilă a vîrstei. Patria cu permanenţele ei trăieşte în baladele lui epice. Afară de aceasta, George Coşbuc e un umorist, de un spirit care înfloreşte din plinătatea sănătoasă a vieţii. Nimeni nu ştie să glumească şi să rîdă ca George Coşbuc. Rîsul lui nu e grimasa caricaturală a satiricului înăcrit, ci expresia înflorită spontan din plinătatea vieţii. Şi dacă adolescenţa e un dezechilibru somatic cu repercusiuni psihologice adesea catastrofale, poezia lui, cu fondul ei cumpănit olimpic, recheamă la sănătate, la normalitate şi ajută insului singuratic să se încadreze în viaţa unanimă.

Judecînd după experienţa mea, Eminescu nu e o lectură pentru adolescenţi. Adolescenţa e o criză. Coşbuc ajută s-o biruie. Eminescu pune gaz pe foc. Mă înfundam cu cartea lui în pădurea din lunca Neajlovului şi-l citeam ore întregi pe cîte un buştean căzut, în auitul continuu al arborilor mari. *Tristeţele lui fără leac, muzicalitatea* thoveniană, îmi vorbeau de-o singurătate sortită să nu se încadreze niciodată nici în ordinea iubirii, nici în ordinea socială, ci să se reflecte, dincolo de moarte, în imaginea glacială a Luceafărului. Eram la vîrsta dezechilibrului somatic, al tumultului psihologic. contradictoriu în singurătatea mea lăuntrică, zbătîndu-mă între cele două absoluturi specifice adolescenţei, setea de iubire şi spaima morţii. Marele poet se complăcea în nefericirea dragostei din care scotea armonii nemuritoare şi cînta subjugator dulceaţa „dorului de moarte". Mă gîndeam la sărăcia de acasă, la soarta nelămurită ,care mă aştepta. Singuratic, dezrădăcinat prin forţa lucrurilor dintre ai mei, lipsit de relaţii sociale în care să mă încadrez, cuvintele lui, grele de durere, dizolvau în mine puterea voinţei şi a încrederii în ziua de mîine. Condiţiile externe ale vieţii mele şi criza lăuntrică prin care treceam mă făceau să asimilez, fără să vreau, fondul dizolvant al unor versuri irezistibile.

Eram pe atunci slab şi jigărit, numai piele şi os. Primăverile veneau cu tristeţi şi sfîşieli fizice. Uneori, sub soarele de aprilie, mă apuca leşinul pe stradă şi, cum totul reînvia în jurul meu, mi se părea că am început să mor. Să mori în primăvară cînd încă n-ai iubit şi nici nu ştii ce e viaţa, e o amărăciune ridicolă, văzută retrospectiv, dar reală în criza adolescenţei. Mai aveam o obsesie : eram, bineînţeles, tuberculos ! Aveam să aflu mai tîrziu că studenţii de la medicină în primii ani îşi însuşesc imaginar mai toate bolile descrise în tratatele studiate. Tuberculoza o cuibărise în mine o carte primită ca premiu încă din şcoala primară. Dar asta nu era de ajuns. Pe vremea adolescenţei mele, lumea înspăimîntată de acest flagel, răsufla uşurată că genialul doctor Koch, *un medic de ţară, a descoperit bacilul tuberculozei.* Un elev al său, doctorul Mitulescu, întors în ţară, desfăşura prin şcoli o largă propagandă despre primejdia acestti boli. Îi ascultasem expunerea ilustrată de planşe medicale, proiectate pe pînză, nesuferite la vedere fiindcă arătau plămîni sfîrtecaţi. Concluziile conferenţiarului erau optimiste, deşi vorbea numai de măsuri preventive şi de paleative. Leacul bolii nu se găsise încă. Dar eu, care nu mai încăpea îndoială că eram victima boalei, ce mă voi face ? Cu ce bani mă voi putea întreţine într-un sanatoriu ? Dar nici asta n-a fost deajuns.

Profesorul nostru de medicină, admirabilul doctor George Oprescu, ne-a dus să vizităm sanatoriul de la Filaret, condus de S. Irimescu, neobositul militant pentru prevenirea înspăimîntătorului flagel. Era tot primăvara. Mirise de curînd acolo un tînăr publicist, D. Marcu, adus din Transilvania. *Îl* uno team din nume, precum cunoşteam pe toţi scriitorii şi ziariştii de peste munte. Laboratorul sanatoriului era un muzeu sinistru de borcane pline de resturi de plămîni în spirt. Doctorul Irimescu ne-a oprit la ultimul borcan. Erau plămînii sărmanului Marcu, din care rămăseseră numai cojile de deasupra, spînzurate de trahee. Spectacolul m-a îngrozit şi m-a cutremurat. Iată soarta publiciştilor ! Sigur, şi plămînii mei tot aşa ar arăta dacă i-ar scoate din mine. Mi se tipăriseră multe versuri în revistele din Transilvania. Nu era asta încă un semn că soarta mea era pecetluită ca şi a bietului Dumitru Marcu ? Mai încăpea oare vreo îndoială ? Că nu m-am oferit imediat unui examen fără ut fie de profesorul nostru, fie de doctorul Irimescu ? Iată o chestiune vrednică de un om matur, dar nu de un adolescent timid, sortit să-şi consume neliniştile şi nenorocirile imaginare în singurătatea lăuntrică a izolării lui de lume.

În toate aceste prăpădenii, lectura lui Eminescu era un alcool dat pe gît de un beţivan. care bea cu plăcere că merge la pieire. La urma urmei, poezia îndulceşte ideea morţii. Se isca o răceală, un guturai cum are tot omul. Dar la mine nu trebuia să fie o simplă gripă. Tuşeam şi sfîrîitul plămînilor îmi amintea tot ce ştiam şi ce văzusem în legătură cu tuberculoza. Ceasul fatal se apropia... Dacă voi muri la şcoală, tata o să mă aducă în căruţă, că e mai bine să fii îngropat între ai tăi. Ei, ce să-i faci ? Am vrut şi eu să fiu ceva în viaţă, dar se vede că mi-a fost scris să mă întorc de unde am plecat...

Azi, cînd scriu aceste lucruri amuzîndu-mă ca de nişte copilării, ştiu că acesta n-a fost un trist privilegiu exclusiv al meu. Care adolescent, băiat sau fată, nu s-a visat bătut de nenoroc, cu mîinile încrucişate pe piept, înconjurat de lumînări aprinse, de colegi sau de colege cu ochii plînşi ? În floarea vieţii moartea se vîră adesea ca un bondar care bîzîie nefast. Şi nu o dată băieţi şi fete au alunecat de pe marginea disperării în neant. Acum putem să ne autoironizăm excesele unei imaginaţii necorectate de experienţă şi exasperare de naivitate, dar atunci lucrurile acestea ni se înfăţişau cu gravitatea unei soarte neînduplecate. Cînd mi-am închipuit că nu mai e nici o scăpare şi că deznodămîntul se apropie, — de ce mai întîrzie oare ? — m-am hotărît să mă destăinuiesc tatei.

— Eu, tată, sînt tuberculos !

Dar care părinte din lumea asta e în stare să creadă că feciorul lui, chiar al lui, e tuberculos ? Iar tata era cel din urmă să creadă una ca asta. La stăruinţele mele însă că mă ia cu ameţeli. că mă simt aşa şi aşa. a intrat şi el la griji. O fi de prea multă învăţătură, că învăţătura prea multă se zice că aduce oftică.

— Să mergem la doctor !

Doctorul era unul singur, Mitulescu. Îi mersese vestea pînă printre ţărani unde tuberculoza era la ea acasă, mai ales de cînd dăduse şfară în ţară că pentru ţărănime consultaţiile sînt gratuite. Dar eu nu mai eram ţăran, de vreme ce învăţam carte înaltă la oraş. Pentru mine se punea problema onorariului. Nici eu, nici tata, nici altcineva din familia noastră nu fusese vreodată la medic şi n-aveam idee cît costă o consultaţie. Trebuie să fie o sumă, nu glumă. Dar de unde bani cînd tata e sărac lipit pămîntului ? Strîns cu uşa, el găsi atunci o soluţie de care e în stare numai simplitatea coţcară a ţăranului nevoiaş. Vom merge la Bucureşti în strada Covaci, unde doctorul Mitulescu îşi are cabinetul. Eu voi aştepta afară, ceva mai departe, ca să nu se bage de seamă, iar tata se va urca la medic. Îi va spune exact ceea ce ştie de la mine, ca şi cum el ar fi tuberculos şi reţeta, pe care i-o va da. va fi bună pentru boala mea ! Era atît de mulţumit că născocise acest chiţibuş încît nu m-a îndurat inima să-i spun cît e de absurdă şi caraghioasă soluţia lui. El o găsise fiindcă n-avea bani şi fiindcă voia să-şi salveze băiatul. În mine eram nespus de stingherit dar mă gîndeam : noroc că de această năzbîtie nu va şti nimeni decît tata şi cu *mine.* La urma urmei, eu sînt de vină. Cine m-a pus să fiu tuberculos şi să-l bag pe el în această tărăşenie, mai mare rîsul ? Cu cît ne apropiam de Bucureşti, nu ştiu cum, dar parcă mă simţeam mai bine. Înfricoşată că va da ochi cu doctorul Mitulescu fie şi indirect şi încă într-o formă atît de comică, tuberculoza se evapora încet, încet din trupul meu şi, ceea ce era mai uimitor, din creierul meu. Ajunşi la colţul străzii Covaci cu strada Şelari, unde trebuia să mă opresc şi să-l aştept, nu i-am spus că mă simt perfect sănătos, ci numai că ar fi bine să renunţăm la această expediţie. Dar de unde ! Treaba odată începută trebuie dusă pînă la capăt. Eu am rămas, tata a dispărut la celălalt capăt al străzii. Îmi venea să rîd nu de el, ci de comicul situaţiei. Respiram adînc, n-auzeam nici o hîrîială în plămîni. Umflam pieptul, nu simţeam nici o durere. Cine naiba ne-a băgat pe noi în această încurcătură hazlie ? Dar iată că tata a reapărut în stradă. S-a terminat consultaţia. Are obrazul senin şi vesel ca în zilele lui cele bune. Nerăbdător, mi-a strigat de la mare distanţă :

— Eşti sănătos tun, Ionică ! I-am spus doctorului tot ce ştiam de la tine, el m-a pus să tuşesc şi mă asculta, m-a ciocănit în faţă, m-a ciocănit în spate, — nimic ! Eşti sănătos tun, băiatul tatei. Bine că s-a isprăvit şi asta.

Era voios că i-a reuşit coţcăria. Doctorul nici n-a băgat de seamă că dă consultaţia pentru altul, — şi încă pe gratis ! De altfel, eu constatasem că sînt sănătos înainte de a afla rezultatul medical. De-acum am să citesc pe Eminescu ca un om în toată firea.

Text stabilit de I. OPRIŞAN

Cronica literară

Mircea Scarlat-Posteritatea lui Creangă

Cu o postfață de Nicolae Manolescu, a apărut prima încercare critică, pînă azi inedită, a regretatului Mircea Scarlat, Posteritatea lui Creangă, **„biografie a operei humuleșteanului", cum autorul însuși și-o definește. Încheiată în 1975, un an înaintea debutului său editorial, dar cu o altă lucrare, rămîne un mister pentru ce autorul nu și-a tipărit-o. S-o fi considerat susceptibilă de întregiri sau dezvoltări și chiar puțin expediată, măcar prin unele din capitolele sale ? ; disproporționată în organizarea sa internă, cu comentarii nemeritat de ample în unele cazuri, prin neglijarea altora care se cuveneau cel puțin luate în seamă ? O simplă bănuială, la urma-urmei, dar care, privind retrospectiv lucrurile, are oarecare temeiuri de a se vedea confirmată.**

Nicolae Manolescu are dreptatea să remarce injustiția ce i se face lui Tudor Vianu, a cărei contribuție la mai buna cunoaștere a originalității lui Creangă este inegalabilă. Aș adăuga că și lucrările unor specialiști în discipline înrudite cu istoria literară precum folcloristica și stilistica, lucrări cu mari merite în configurarea Cîmpului de lucru Creangă, **au fost fie cu totul în treacăt pomenite (Ovidiu Bîrlea,** Poveștile lui Creangă), **fie insuficient valorificate (G. I. Tohăneanu,** Stilul artistic al lui Creangă). **Iar o monografie ca aceea scrisă de Zoe Dumitrescu-Bușulenga (din 1963) putea reține mai mult atenția criticului, măcar pentru faptul că punea în discuție aspecte mai puțin comentate ale operei, care au suscitat la rîndu-le discuții, contribuind și pe această cale la clarificarea unor concepte (fantastic și realism la Creangă, scriitorul satiric etc.). Nu e lămurită nici problema deosebirilor dintre ediția din 1938 a monografiei lui G. Călinescu și „ediția nouă revăzută" din 1964, pe care se întemeiază totalitatea observațiilor comentatorului. Este noua ediție doar o aducere la zi în sectorul strict documentar ?**

În schimb, se abuzează comentîndu-se elogios și pe spații întinse două încercări exegetice a căror trăsătură comună e rămînerea la marginea operei lui Creangă, prin înlocuirea descoperirilor reale cu teoretizări sau „modernizări" în gol. E vorba, mai precis, de niște articole ale lui G. Munteanu și un studiu aplicativ al lui Savin Bratu, deschis acesta — chipurile — noilor metode din lingvistică. Ele ar reprezenta, în viziunea criticului, Perspectivele abordării lui Creangă azi, **adică în momentul elaborării lucrării sale.**

Acestea ar fi, la un prim bilanț, minusurile și surplusurile (nici ele justificate) în planul — să zic așa — al tablei de materii a cărții.

Studiul lui Mircea Scarlat se întemeiază pe un criteriu central care mi se pare judicios ales, în funcție de care sînt apreciate contribuțiile comentate. Ideea ar fi măsura în care diverșii exegeți au reușit să se apropie de unicitatea creatorului și s-o pună în lumină. Autorului i se pare că în prea mare măsură s-a accentuat (din diverse unghiuri) calitatea de exponent a scriitorului. „Nu vom putea aduce — scrie el — o perspectivă nouă asupra lui Creangă atîta timp cît rămînem tributari privirii lui ca exponent." **Chiar G. Călinescu în monografia sa, punctul cel mai înalt al exegezei asupra scriitorului,** „După ce-a dovedit **(citez),** convingător, unicitatea lui Creangă și irepetabilitatea operei sale... exagerează natura exponențială uitînd că, totuși, Creangă e mai mult decît exponent ; sau, posibil de dovedit, are o natură exponențială dublă". **El ar fi** „un exponent de tip special, opus anonimatului". **Identificarea unei contraziceri în acțiunea valorificatoare a lui G. Călinescu mi se pare o semnalare nu numai îndreptățită, dar și plină de rodnice urmări. O astfel de observație demonstrează cît de adînc înrădăcinate sînt în domeniul criticii anumite deprinderi pioase și cum acestora li se jertfește la termen cîtimea obligatorie de ceea ce autorul numește, referindu-se la finalul apoteotic al cărții lui G. Călinescu,** „retorică plăcută". **Altminteri, capitolul despre marele critic, cel mai amplu și cel mai analitic al cărții, este și cel mai sensibil în a surprinde originalitatea exegetului, a contribuției sale la impunerea unei mai exacte imagini despre artistul Creangă, acest** „Flaubert al Humuleștilor".

Lectura cărții lui Mircea Scarlat confirmă că foarte tînărul pe atunci critic deținea încă de la primele sale lucrări acea calitate de preț care e independența de gîndire, capacitatea de a rezista sirenelor caree în critică sînt opiniile constituite. Asociate unei expresii libere, neîncătușată în formele greoaie ale scientismului de diverse orientări, una dintre ele fiind jargonul pe atunci la modă al noii critici, judecățile criticului își sporesc puterile și prin recurgeri la sursele ironiei, care la Mircea Scarlat respectă de regulă o mică ceremonie. De cea mai bună calitate este maliția sa la adresa diverșilor culturali, mari admiratori ai lui Creangă, care în confuzionismul lor amestecau arta cu meritele folcloristice, pedagogice, filologice etc. Dintre toți aceștia este ales ca exponent pentru o demonstrație mai extinsă unul Vasile Ghețiа, neconsolat de a vedea că lucrările didactice ale lui Creangă, „tot atît de bune — **după spusa lui** — ca și literatura", **sînt subapreciate. Tot din gura pedagogului integral mai aflăm că, după răspopire, Creangă (citat)** „muncea acum pe ogorul școalei și-și găsise preoția între copii". **Remarca, prin ea însăși un regal, beneficiază de această replică de zile mari a criticului :** „Imaginea cu ogorul e cam echivocă, pentru că, pe atunci, unele școli aveau și cîte un ogor adevărat...".

După toate, studiul lui Mircea Scarlat e și o încercare de aplicație deontologică, prin aceea că propune și chiar realizează o stratificare minuțioasă a meritelor în înțelegerea, care a mers și ea progresiv, a originalității scriitorului, concomitent cu degajarea tau. Pînă la urmă, nici o mirare că punctele mai reliefate, veritabile repere, se numesc Maiorescu, Iorga, Ibrăileanu, B. Fundoianu, G. Călinescu, acesta veritabil pisc, Vladimir Streinu, cărora li s-ar mai fi putut adăuga totuși numele lui Tudor Vianu și Șerban Cioculescu.

Cee va aduce viitorul ? se întreabă atît autorul cărții cît și semnatarul postfeței, Nicolae Manolescu. Răspunsul de dat e sugerat de chiar ideea centrală a studiului : o nouă carte-eveniment precum aceea a lui G. Călinescu nu e posibilă fără adîncirea singurei perspective oferite de procesul parcurs — o și mai temerară abordare a operei, în ceea ce-i constituie unicitatea, luînd în ajutor pentru aceasta și „metodele moderne de investigare literară".

Cornel REGMAN

Vasile Alecsandri constituie în dramaturgia română un incontestabil punct de confluență, deși atitudinea față de opera sa a fost, în timp, contradictorie. Adulat și supralicitat în *epoca sa, intens contestat în perioada* imediat următoare, minimalizat apoi sub raportul originalității, ignorat ulterior de critică și devenit obiect aproape exclusiv al istoriei literare, el este încă reprezentat pe scenă prin cîteva comedii.

«Am fost obligat să-mi măsor zborul imaginației și al condeiului în nivelul puterii actorilor și a culturei publicului», scrie în 1875 Vasile Alecsandri. Afirmația dramaturgului constituie de fapt o mărturie a concesiilor pe care le-a făcut gustului epocii, formației publicului, unui complex de factori de ordin cultural, pentru împlinirea nemijlocită a funcției etice a teatrului. Cu mult înaintea dezbaterii îndelung discutatului raport între etic și estetic, prin această amară confesiune Alecsandri divulgă de fapt conștiința subordonării operei unor imperative ale timpului. Este oare vorba numai de concesii făcute nivelului limbii și al artei spectacolului sau gustului publicului, după cum afirmă Alecsandri însuși ? Fără îndoială că, după cum s-a arătat deja. (Paul Cornea, **Regula jocului,** București, 1980), acestea i-au asigurat imensul succes și popularitatea în vremea sa. Dar marile „concesii" pe care le face dramaturgul, aparțin, credem, în primul rînd propriei esențe. Natură senină, echilibrată, Alecsandri este el însuși lipsit de conflicte reale, profunde. Structură spirituală de factură clasică, Alecsandri răspunde, după opinia noastră, unei stringente nevoi de clasicism care marchează în *dramaturgie o jumătate de veac* obosit de excesele traducerilor și transpunerilor de un romantism exacerbat. Nu este poate întîmplătoare, în acest sens, atracția exercitată de **vodevil, comedie, farsă,** în prima parte a activității sale de dramaturg, și orientarea ulterioară către **drama** istorică și universul antichității latine.

Gen ușor, de succes, vodevilul reprezintă pentru Alecsandri ilustrarea unei idei morale. Aceasta este sugerată prin subtitlul piesei **(Rămășagul. Proverb cu cîntece în 1 act ; Iorgu de la Sadagura sau Nepotu-i salba dracului** etc.) și, de obicei, formulată în cuplete : **«Vă feriți, iubiții mei / Însurăței / Și holtei, / De rămășag cu femei» (Rămășagul). «Of, of, of ! ce supărare, / De-a avea o fată mare !» (Peatra din casă). «Căci am fete, fete mari : / Două june porumbițe, / Două blînde cănărițe... / Și le caut doi canari» (Chirița în Iași).**

Subintitulîndu-și piesele — în spiritul mussetienelor **Commédies et proverbes — Proverb cu cîntece** (la **Rămășagul), Comedie cu cîntice (Peatra din casă, Chirița în Iași, Chirița în provinție)** sau **Comedie prelucrată de A*** B*** / V*** (Farmazonul din Hîrlău, Modista și cinovnicul),** dramaturgul recunoaște implicit recursul la izvorul străin. Ca și scriitorul clasic, el nu are însă clar formulată accepția noțiunii de proprietate literară și o piesă adaptată și localizată devine **a sa** chiar prin acest proces creator.

Pe de altă, Alecsandri este un rafinat om de teatru, un bun cunoscător al articulațiilor piesei bine făcute. Apropierea de un Labiche, Augier și Sardou sau de atîția alți vodeviliști la care a fost raportat, considerăm că este posibilă nu numai / sau nu atît la nivelul temelor, motivelor, personajelor (unde o plasează Charles Drouhet), cît la cel al unei «rețete» a piesei de succes adoptată de Alecsandri mai curînd în calitatea sa de spectator al teatrelor franceze decît de cititor. (Vezi : Paul Cornea, **Itinerar printre clasici,** București, 1984). Din piesele văzute pe scenele pariziene, scriitorul reține elemente de atmosferă și tehnică dramatică. Astfel, mediul predilect din care își alege personajele îl constituie mica boierime moldoveană, echivalent în epocă al micii burghezii franceze, cu aspirațiile sale de noblețe.

Sub semnul balanței

Schematizînd, situatiile dramatice sînt reductibile în esență la tribulațiile tînărului cuplu, cu varianta măritișului fetelor **(Peatra din casă, Chirița în Iași sau două fete ș-o neneacă)** și confuziile provocate de carnaval **(Rămășagul, Iașii-n carnaval).** Toate acestea sînt teme selectate de memoria involuntară mai curînd decît localizări ale unuia sau altuia dintre vodeviliștii de la mijlocul veacului trecut. Tematica, motivele, chiar tipurile de personaje și unele situații dramatice din piesele sale nu apartin numai vodevilului, ci recuzitei universale a farsei, ca sursă a vodevidului. Comediile sale sînt axate pe un imbroglio pus la cale de unul sau mai mulți păcălitori **(Farmazonul din Hîrlău, Modista și cinovnicul)** sau provenit din quiproquo **(Rămășagul, Iașii-n carnaval, Chirița în Iași)** și travesti **(Chirița în provinție, Iorgu de la Sadagura).**

Noutatea o constituie — credem noi integrarea acestei perspective asupra comicului într-o viziune amplă, poate prima concepție unitară asupra dramaturgiei din literatura română. Scriitorul intuiește conceptele de **teatralitate** și specificitate ale genului, deși, firește, nu le formulează ca atare. El vede teatrul ca spectacol, ca transpunere scenică. Evidențiind caracterul reprezentativ, distinct de figurativul narațiunii, Alecsandri observă importanța «limbii» pentru text și a «jocului» pentru interpretarea scenică : **«Dificultățile ce se ridică în ochii mei cu forme uriașe de fantasme au sorgintea lor chiar în sînul institutului teatral ; căci trei lucruri sînt de creat pentru a să dobîndi un rezultat satisfăcător : 1 limba, 2 giocul actorilor și 3 educația publicului».**

Concepția dramaturgului asupra artei spectacolului, reflectată îndeosebi în construcția pieselor, le conferă acestora în timp perenitatea. Dar dramaturgia lui Vasile Alecsandri este *încă gustată și prin prisma* unei receptări în ordine inversă, adică prin raportare la I. L. Caragiale.

Din punctul de vedere al acestei asociații, Alecsandri pare sărăcit, dar rămîne viabil ca dramaturg în măsura în care cultivă, la un alt nivel decît contemporanii săi, elemente desăvîrșite de Caragiale. Astfel, un rafinat simț al limbii și uluitoarea inventivitate onomastică reprezintă pentru ambii comediografi sursele fundamentale ale comicului de limbaj și de nume. Dacă Alecsandri creează pe **Clevetici, ultrademagogul** și **Sandu Napoilă, ultra-retrogradul** sau **Gură-Cască, om politic,** Caragiale, în replică, îi propune pe Farfuridi, Cațavencu, Dandanache. Comisarul Săbiuță îl prefigurează pe Pristanda. Tachi Lunătescu în dialogul său cu Tarsița conturează «omniscientele» tirade ale lui Leonida. Aristița, Calipsița (din **Chirița în provinție),** Marghiolița **(Peatra din casă)** sînt ipostazele unei Zițe dintr-o altă generație. Sînziana însăși, din «feeria națională» **Sînziana și Pepelea,** își afirmă emanciparea în spiritul Ziței : **«S-au schimbat lucrurile de-atuncea, tătucă. Astăzi sîntem libere și independente.»** (Actul II/IV.) Îngroșînd puțin liniile, *în Zoe Trahanache s-ar putea distinge* reminiscențe ale unei Chirițe care a reușit să-și propulseze soțul în sistemul politic și și-a găsit un «Leonaș». Neplătit și trăind cu speranța stabilității, **Haimana** amintește drama Catindatului din **D-ale carnavalului.** Ritmul alert în care se desfășoară, ca și quiproquo-urile și travestiul — ca surse ale comicului —, apropie **Iașii-n carnaval** de **D-ale carnavalului,** în timp ce obsesia revoluției la Tachi Lunătescu anunță lașitatea, bonomă însă, a lui Leonida.

Alecsandri apare, chiar și numai din aceste cîteva exemple, ca un precursor deloc neglijabil al lui Caragiale. El anunță însă și pregătește marea creație caragialiană nu numai prin teme, motive, personaje sau surse ale comicului, ci și prin elemente de construcție dramatică. Abordînd toate speciile comicului cunoscute în epoca sa, Alecsandri nu ignorează nici farsa. Gen de teatru «scurt», ea îi permite extrema concentrare a situațiilor dramatice la «momentul limită» și oferă soluții inedite și spectaculoase de rezolvare a lor. În același timp, farsa sintetizează surse variate ale comicului și permite dramaturgului o deschidere surprinzătoare spre parodic. Intitulată chiar «farsă de carnaval», **Cucoana Chirița în balon** (poate nu cea mai realizată) ni se pare cea mai semnificativă dintre piesele de această factură, pentru surprinderea principalelor caracteristici ale speciei, așa cum se conturează ele la Vasile Alecsandri.

(continuare în nr. viitor)

Andreea VLADESCU LUPU

Philosophia perennis (II)

Am găsit necesar să consemnez formele fundamentale ale ordinii creștine, numai în acest context avînd sens temele consemnate în cartea lui Aldous Huxley, „Philosophia Perennis". Așa-zisa filosofie perenă nu are nici o legătură cu adevărul religios, deși autorul este constant preocupat de înlăturarea filosofică a formelor ecleziastice și ritualice, forme care, practicate pentru ele însele, constituie tot atîtea rătăciri ale omului religios, construit de autor prin mortificarea eului concret, în vidul conștiinței acestuia pătrunzînd divinitatea, care, datorită acestei cunoașteri, imediate și unitive duce la mîntuire prin contopirea cu divinitatea. Panteian filosofic indic. De altfel, autorul acceptă eliberarea budistă prin Nirva, aceasta fiind forma nemuririi lui. În fond, este înlăturarea iluzoriilor renașteri și nemuriri metempsihotice. De aceea, alătură el Samsara — migrația sufletelor — de Nirvana, fiindcă pedalează pe autocunoașterea inițiatică. Spiritul acestui autor mișcîndu-se în relația dintre om și Divinitate, obținîndu-se astfel o Divinitate personală, fruct al unor iluzorii exerciții spirituale ; cînd este budist, se încearcă cognitiv-pesimist în eul vid el însuși. Pe cît de straniu este divinul legat de Budha, tot pe atît de stranie este privirea ironică a iluzoriei supraviețuiri. Nirvana este legată de nemurire, iar supraviețuirea, adică nemurirea propriu-zisă, este o prelungire a existenței temporale într-o eternitate iluzorie. Temporalitatea supraviețuirii constituie o eliberare parțială. Supraviețuirea este considerată de A. Huxley drept o prelungire a vieții temporale a omului, ameliorată într-un paradis iluzoriu. La Huxley, cele două lumi — aici și dincolo — nu sînt definitorii pentru adevărul religios, în esență. El nu ține seama de formula sfîntului Ciprian : „Nici o mîntuire în afara Bisericii", fiindcă pentru el totul este exterior salvării prin eul concret, opac, salvarea făcîndu-se numai prin divinitatea pătrunsă în vidul interior, premisă majoră a lui Huxley, a identificării omului cu Divinitatea, aceasta fiind formula filosofică indică : T a t t v a m a s i, adică identitatea între subiectul credincios și obiectul sacru care-l absoarbe. Joc iluzoriu între eul mortificat și neantul lucrurilor create, sau prezența divinității citită în om și-n lucruri. Acest principiu îi permite să accepte orice religie și orice sectă, dacă omul cercetat realizează maxima indică arătată, adică dacă practică „filosofia perenă", această neinspirată expresie a lui Leibnitz, știut fiind că *filosofia nu are nimic comun cu eternitatea.* De altfel, cercetarea, fie în actele autocunoașterii, fie în cercetarea lucrurilor se împletește cu necercetarea, omul și lucrurile acceptîndu-se așa cum au izvorît din voința divină. Filosofia a apărut istoric ca reacțiune mentală a omului, opusă naivelor plăsmuiri mitologice, prin ridicarea în plan logic, util și comod mintal al lumii interioare și exterioare, fals citite în faza prelogică de omul primitiv — Ottfried Müller și Levy Brühl. Ipotezele acestor două pot sta alături de orice alte ipoteze imaginate de omul istoric.

Iată lista de teme, în contextul presupusei filosofii perene, avînd caracter de întrebări :

1) Tu ești acela,
2) Despre natura fundamentului,
3) Despre personalitate, sfințenie și incarnație divină,
4) Dumnezeu în lume,
5) Despre dragoste,
6) Despre mortificare, neatașament și despre viața care convine să fie dusă,
7) Despre adevăr,
8) Despre religie și temperament,
9) Despre cunoașterea de sine,
10) Despre grație și liberul arbitru,
11) Despre Bine și Rău,
12) Timpul și eternitatea,
13) Despre mîntuire, eliberare și iluminare,
14) Despre mîntuire și supraviețuire,
15) Despre liniște,
16) Despre rugăciune,
17) Despre suferință,
18) Despre credință,
19) Nu te joci cu Dumnezeu,
20) Tantum religio potuit suadere malorum,
21) Despre idolatrie,
22) Despre apelul la emoții,
23) Despre miraculos,
24) Despre ritual, simbol și taine,
25) Despre exercițiile spirituale,
26) Despre perseverență și regularitate,
27) Despre contemplare, acțiune și folos social.

Asupra acestor teme, se poate gîndi religios, filosofic și științific. Desigur, intenția autorului, deși religioasă, temele au fost dezbătute, indiferent de religii sau secte, considerînd adevărul religios sub semnul relației om-divinitate. Autorul vorbește, cum am subliniat anterior, de cunoașterea unitivă cu fundamentul divin al tuturor lucrurilor. Această cunoaștere este, după el posibilă prin mortificarea eului concret, în vidul astfel obținut apoi, să pătrundă divinitatea absorbitoare.

În sensul filosofiei indice este o contopire a sufletului purificat cu Atman, după formula T a t t v a m a s i. Ne găsim astfel în prezența unui fenomen religios, presupus existențial, determinat prin relația Om — Dumnezeu. Este un fenomen religios, nu religie propriu-zisă. Cum am mai spus mai înainte, salvarea este Nirvana — viziune budistă — înlăturarea cognitiv-pesimistă a Samsarei, aceasta fiind nemurirea, distinctă de supraviețuire. Supraviețuirea e o prelungire, într-un cer imaginar și deci neconstituind o eliberare propriu-zisă. Am spus și mai înainte însă că cele două lumi, în acest context nu sînt definitorii pentru Adevăr, Nirvana neconstituind un adevăr religios. De altfel Budha care n-a scris nimic, ca și Christos și Socrate, cum spune Deusse nu s-a preocupat niciodată de divin, finalitatea ultimă fiind Nirvana. **„O legendă a vieții lui Budha ni-l înfățișează ca pe un prinț care a ieșit *din afara voluptății și puterii în mod* inițiatic, prin zeii fabulei care i-au arătat mizeriile și nenorocirile lumii de aici, zeii trimițîndu-i în cursul unui voiaj al lui prin regat trei forme ale existenței pămîntești : b ă t r î n e ț e a, sub forma unui bătrîn gîrbov și neputincios, b o a l a, sub forma unui lepros și m o a r t e a, în chipul unui cadavru ros de viermi."** (Deussen, Geschichte der indischen Philosophie).

De altfel, zeii, prin natura lor imaginară, cît și inițierea nu sînt căi către adevăr. În sens budist, eticul, în afară de căile inițiatice, poate fi definit prin : iubire, compasiune, liniște interioară și înțelepciune. Cele patru adevăruri și cele opt căi, pe care nu le amintesc, ne arată că budismul nu conține nici un adevăr, mîntuirea însemnînd înlăturarea suferinței izvorîte din pasiuni și voința de a trăi. Această etică intelectiv pesimistă poate constitui o concepție a vieții terestre dar nu o religie.

Eugen Ionescu

Asupra utilității...

(urmare din pag. 1)
șit orientate, pot folosi scopurilor noastre de propagandă.

Ministerul Propagandei ne cere să desemnăm în fiecare centru universitar un „reprezentant" al studenților români din acel centru cu care serviciul nostru de presă din Vichy să lucreze. În multe cazuri, reprezentantul va fi și cel reprezentat, așa încît, încă o dată, concludem asupra necesității măririi numărului studenților români din străinătate.

Asupra tuturor acestora vă rugăm respectuos să binevoiți a dispune.

Secretar de presă
Prof. Eugen Ionescu

Vichy, 2 sept. 1942

În timpul celui de-al doilea război mondial, Eugen Ionescu este, asemenea multor altor scriitori, salariatul Ministerului Propagandei. El îndeplinește funcția de secretar de presă și apoi de secretar principal cultural la Vichy, capitala de atunci a Franței, aflată sub ocupația nazistă. În tabelele cronologice de la noi, care-i însoțesc opera, nu se face nici o referire, poate din necunoaștere, la această calitate a sa. Se consemnează doar că între „1940—1943 în anii războiului Eugen Ionescu locuiește în provincie" (Teatru, vol. I, ed. Minerva, B.P.T., 1970). E un anume mod de a spune totuși ceva, dacă ne gîndim că Vichy era, în raport cu Parisul, un oraș provincial.

Nici scriitorul nu se oprește, în paginile sale memorialistice, asupra acestui eveniment. În cartea sa Présent passé passé présent, Gallimard, 1976, în care-și reconstituie copilăria și tinerețea (cu inserții în paranteze, în care comentează *retroactiv*, din 1967, faptele de altădată) nu amintește nimic despre această atribuție a sa.

Din activitatea diplomatică a scriitorului publicăm acum un referat trimis Ministerului Propagandei din România, referat redactat la 2 septembrbie 1942.

Textul de față este important atît pentru istoria noastră universitară, pentru raporturile culturale cu Franța, cît, mai ales, sub unghiul semnificațiilor politice, scriitorul preconizînd constituirea unei adevărate rețele de propagandă românească pentru apărarea drepturilor noastre etnice.

Intenționăm, de altfel, să revenim și cu alte texte ilustrînd activitatea diplomatică a lui Eugen Ionescu.

C. POPESCU-CADEM

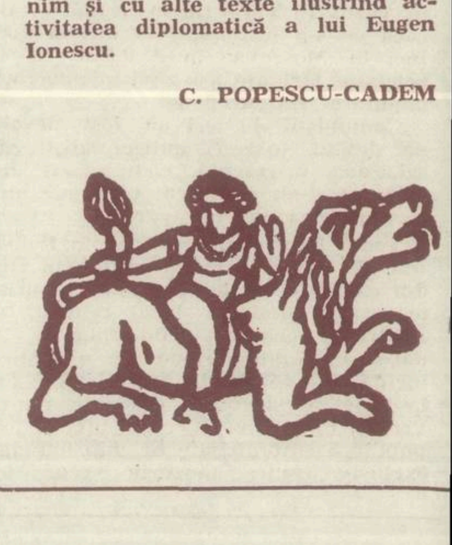

Depoziție pentru un roman al actualității

În primăvara acestui an, săptămînalul **Zig Zag** a publicat un material intitulat **Cum se împart pămînturile.** De fapt, trei mărturii alt unor țărani din comuna Macea, județul Arad. Cu o sinceritate care nu putea fi pusă la îndoială, cei trei — două femei și un bărbat — vorbeau despre teroarea deslănțuită asupra lor de atotputernicul satului, Ilie Bulboacă, fost șef al securității locale, fost șef C.A.P. Pricinile nefiind altele decît îndrăznelile respectivilor pe drumul de a-și făuri o viață mai bună decît avuseră în perioadele comuniste de mai înainte. De aci, faptul că se înscriseseră într-un partid, altul decît FSN, și dorința legitimă de a împărți între ei pămîntul comunei.

Ulterior, nu știm cine și ce anume l-au determinat pe domnul Ion Cristoiu să desmintă datele inserate sub titlul de mai sus.

Numai că, din nefericire, situația semnalată — atît de anormala, desigur — era, cel puțin în parte, reală. Și a rămas ca atare. Un document care ne-a parvenit mult mai recent, confirmă aceeași dramatică, halucinantă stare de lucruri, chiar dacă ortografia și punctuația corespondentei noastre lasă de dorit.

Ceea ce ne-a făcut să considerăm mai mult decît utilă publicarea acestui document este faptul că el reprezintă indiscutabil, o pagină pitorească a satului românesc aflat azi la răscruce de drumuri istorice. Și constituie, totodată o emoționantă mărturie a frămîntărilor — a chinurilor, am putea spune — pe care le îndură, o umanitate sătească încă naivă în sinceritatea ei aprigă. Îl publicăm deopotrivă pentru încărcătura de gînd și suflet pe cart o poartă. Și, nu în ultima instanță, pentru **harul** cu care întîmplări, chipuri și sentimente sînt așternute pe hîrtie, trăiesc. **(S.D.)**

Vă doresc voie bună și multă sănătate întîiu de la Bunul Dumnezeu și apoi de la mine. — Doamna S. să știți că suntem foarte necăjiți în comună la noi au mers foarte prost votările este un număr de oameni în jur de 300—400 care au votat și de 7 ori pe ILIESCU — și la partidele ȚĂRĂNESC și LIBERAL sa furat și sa dat foc la voturi de comuniști — și la partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat au fost președinte cel mai mare comunist.

ȘTEFĂNUȚ fost procuror la procuratura Arad și nu au trimis nici un observator de la Arad la Macea la data votării, și au pus la Macea pe unul cu numele COSMAN care l-au pus organizator și Numitul au fost mercelog la coperativă și de acolo au furat și au fost condamnate pentru furt — și pentru faptul că au mers la Dom ȘTEĂNUȚ cu dijma plină și cu plagese l-au pus organizator la partidul Țărănesc — ci Domnul ȘTEFĂNUȚĂ, președintele partidului Țărănesc nu au dat voie să se manifeste să se facă campanie ELECTORALĂ la Arad și au spus că nu ii voie că fac politică ; — și Domnu STEFĂNUȚ au primit de la comuniști 1 sac de voturi pentru ca să fie candidat în parlament la București și punem întrebarea ca acestea sunt lucruri adevărate și democratice sau comuniste și nu mai poate fi democratice și că mincește Televiziunea.

Doamna S. să știți că călăul Bulboacă Ilie au adunat toate zearele Țic Țac și le-au dat foc, și au mers la București să deie în judecată pe ziarist și așa putere are comuniști și la mine acasă au venit cu procurorul Ruja și la Domnul Maur Ștefan sau dus acasă să ne deie în judecată pentru faptul că la pus la ziar și am fost chemat la Miliție să dăm declarații și Organul de Miliție știe că călăul Bulboacă fură dar nu ii face nimica că este în legătură cu Miliția și știe că trece frontiera peste fășie în Ungaria duce carne de porc și vinde cu 400 sute florinți Kg și este în legătură cu Miliția. Și știe că trece frontiera și cu comandanți de la frontieră — și are și un cetățean venit din Germania și nu are flotant și merge de cînd în cînd în diferite țări și aduce deferiți vagabonț și armament. Și a venit cu mașina din Germania și trece cînd vrea peste graniță. — și are aparat de radio care vorbește la Iran și vorbește cu Nicu Ceaușescu de la pușcărie și călău de Bulboacă au spus că dă un miliard de aur numai să îl elibereze pe Nicu Ceaușescu de la pușcărie, — și să știți că el are mare valută călăul Bulboacă și au spus că el nu are frică de nimeni și este adevărat — și el face mare propagandă în Țară. Tot el spune că vorbește cu Ceaușescu în Sudan și îl așteaptă să vie în Țară la București, care este adevăru că la Noi în Despensar este zeare cu Ceaușescu...

Călăul Bulboacă dacă ar fi aridicat pentru cercetări sar vedea ce valută mare sar găsi la el și mașini de scris care face mai multe tipuri de ziare și pînă el nu este ridicat tot așea va merge problemele că el are legătură în toate Țările — și acuma sau candidat în parlament la București ca să poată vinde Țara mai bine. — Doamna S. dacă dumneavoastră aț pute să vă interesați mai bine și să anunțați acolo că cum poate să fie Bulboacă Ilie în parlament și el președintele partidului Țărănesc ȘTEFĂNUȚ fost procuror la Arad, — și să vorbiți dumneavoastră să fie scoși din parlament acești doi mari comuniști. Așea cu aceștia oameni nu se poate face democrația. — Să se cerceteze la sediu de partid Țărănesc Creștin și Democrat ca ce fapte au în partid ȘTEFĂNUȚ și călău de Bulboacă să fie cercetat în comună să se bată toba și să știe toată lumea că ce fel de persoane sunt. — Doamna S. am o rugăminte la dumneavoastră dacă puteț să vorbiți cu America ca să nu mai trimită alimente că la noi în comuna gestionaru este rudenie cu CEAUȘESCU și tot bunul se dă numai la comuniști — și la T. Sfat nu sau schimbat nimica și sunt tat a ceia care au fost pe timpul lui CEAUȘESCU, — și la școala au adus Francezi cu mașini și nu sau dat la copii nimic și sau împărțit între comuniști au cărat cu saci și cu mașinele acasă. — Și medicamente au venit și nu s-au dat la populație că au fost dusă la doctori acasă. Doamna S. — vă rog din tot sufletul să comunicați la toate Țările să nu mai trimită nimica că populația de jos nu primește nimica că se dă la comuniști. — Doamna S. vă rugăm cu respect să se facă cercetări dar nu cu Miliția de la Arad că ȚIPLICĂ este în legătura cu Bulboacă și nu face nimica că pleaca în Țări străine cu Bulboacă împreună și fac politică, — și ȚIPLICĂ șeful de județ a Miliției Arad au vrut să pună șef de post la Curtici pe ȚICA — care au tras cu arma în demonstranți în Arad și puteți să veniți la Curtici să se facă cercetări de la cetățeni. — Doamna S. vă rugăm cu mult respect interveniți să se ia măsuri să fie ridicat călăul Bulboacă că acesta face mare virag in Țară — Doamna S. vă rugăm foarte frumos să vină la Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat Arad o delegație, să fiu chemată acolo la Partid și atuncea să vă informez mai pe larg și mai multe și care vă dovedesc. — Și am făcut scrisori mai multe la Televiziunea Română București și la Procuratura militară București și nu sau rezolvat nimica. — Și domnul VOICILA au dat demisiea din cauza Comuniștilor. Doamna S. — dacă trimeteț scrisoare să nu scrieți prea multe probleme că diriginta de la poștă o deschide și o dă la Bulboacă și o citește.

Conform cu originalul
Sanda DIACONESCU

Pavilionul Canceroșilor

(urmare din pag. 1)

mul !), o înlocuire a „conducerii" de atunci a țării, o lovitură de palat de **tip Husak. Nu au fost ei, cumva,** tancurile **lui Brejnev la București ? Și, în raport cu ceea ce s-a întîmplat, în 1968, în Piața Palatului — acolo unde peste 21 de ani avea să** izbucnească revoluția anticomunistă **a poporului român — nu au constituit ei oare doar** grupul de manevră **pe care nu putem să-l considerăm altfel (sîntem chiar obligați de realitatea faptelor să o facem) decît ca „oameni ai Moscovei", în contradicție flagrantă cu interesele din acel moment ale neamului nostru ?**

Evoluția de astăzi a evenimentelor demonstrează revelatoriu acest lucru, în cazul în care ținem seama și de ceea ce s-a întîmplat, în ultima vreme, la Moscova, în U.R.S.S., și în celelalte țări ale așa-zisei „democrații populare" est-europene.

Comuniștii de ieri au fost nevoiți să devină (oare ?) anticomuniștii de azi, dar, în esență, complotiștii **din 1971 nu și-au modificat cu nimic nici credințele și nici năravurile...**

Toată lumea vorbește azi, în România, de crimele comunismului, în rîndul cărora cele ale guvernării ceaușiste ocupă, desigur, locul central. O analiză a ceea ce s-a întîmplat la Canal și în Gulagul **românesc, o analiză lucidă, exactă și adevărată istoric, întîrzie și va întîrzia, probabil, multă vreme, din moment ce discuția și ura populară sînt dirijate în chip aproape exclusiv asupra abuzurilor ceaușiste.**

Nu spunem că procesele și condamnările, multe/puține, aspre/blînde, cîte există acum nu sînt bine meritate de descendenții, **acoliții și slugile clanului scornicerist. Însă, cîți din criminalii dejismului, din trădătorii de țară ai epocii staliniste au fost aduși în fața tribunalelor astăzi pentru faptele lor abominabile, pentru teroarea** dezlănțuită și executată **în mod bestial sub apanajul „legalității" staliniste, al „luptei de clasă" ce a măcinat și a căutat să distrugă unitatea și celula vitală a poporului român ? Ei își mănîncă liniștiți pensia, o pensie grasă, bine și cu recunoștință plătită de zbirii de ieri, de „democrații" de azi. Iar cînd îngerul morții le-a închis ochii, în patul lor de acasă, ghiftuiți, apolectici, cu conștiința încărcată și scăldată în sîngele a sute, mii și milioane de victime,** dictatura comunistă **le-a rezervat un loc de veci, un așa-zis „monument al eroilor patriei", înălțat cu truda și sudoarea militarilor țării și ale tineretului studios din anii '60, în parcul Carol, bineînțeles exact peste locul de sfințenie al** mormîntului soldatului necunoscut.

Asta a făcut permanent comunismul ! A mînjit, a degradat și a căutat să anuleze valorile tradiției, adevăratele resorturi ale sufletului românesc dintotdeauna ! În parcul Carol, hidoasa construcție, vajnic pavilion al canceroului comunist, este străjuită și astăzi de gărzile armatei noastre. Cei ce au chemat minierii împotriva studenților, complotiștii **din 1971, păzesc cu strășnicie acest panteon al gloriilor mincinoase, această galerie a crimei împotriva poporului român. acest „monument" al trădătorilor de țară.**

Cu A. Marino împotriva totalitarismului

(urmare din pag. 1)

este pur critico-literară. Nu vreau să fiu nici deputat nici senator, nici prefect etc. Dar în domeniul controverselor ideologice, vă rog să mă credeți, mă veți găsi prezent și activ în continuare.

REP. : V-aș ruga acum să ne spuneți și cîteva cuvinte despre conducerea **Forumului** dat fiind că acesta mi se pare foarte interesantă și că ea se face prin rotație de către reprezentanții partidelor semnatare.

A.M. : **Este o formă democratică de conducere. Ea realizează perfecta egalitate și elimină în același timp orice veleitarism, carierism și propulsare a unor personalități care ar socoti că** Forumul **ar putea să fie o rampă de lansare.** Forumul **acesta este în primul rînd o manifestare ideologică de opoziție și reacțiune anti F.S.N.-istă, clară, de combativitate împotriva structurilor totalitare și nu intenționează să faciliteze cariera politică a unor anumite personalități locale. Evident, pe parcursul acestei acțiuni se vor contura o serie de personalități. O serie de figuri vor lua, probabil, o dimensiune politică notabilă. Unele o au chiar de pe acum. Trebuie s-o recunoaștem și noi vom sprijini în continuare toate aceste personalități care după cum observ, au audiență de masă verificată, la toate manifestările noastre.**

Am avut pînă acum trei manifestații. Lumea vine la ele. La prima, în apărarea lui Marian Munteanu au fost 5000—6000 de persoane, la a doua, din cauza ploii, au venit cam 1000—1200. Joia trecută, 16 august, a avut loc o nouă manifestație foarte interesantă în jur de 2500—3000 de participanți. Vrem să menținem o stare de „mobilizare" a cunoștințelor politice clujene împotriva în special a numirii abuzive a unui prefect nomenclaturist. El este un pseudo-literat, un anume Grigore Zanc care se pretinde și filosof (așa mi s-a spus, lucru nou pentru mine) care a fost ani și ani de zile cenzorul județenei de partid Cluj. Vorbesc în cunoștință de cauză. În perioada respectivă eram cronicar permanent al revistei Tribuna **și am avut de a face cu acest domn/tovarăș în repetate rînduri. Mi se pare o inadvertență și chiar un act de provocare a numi un astfel de personaj compromis în fruntea unui județ atît de important. Mă întreb :** Frontul, **din mulțimea sa de aderenți pe care o revendică nu poate găsi un alt personaj, un alt prefect mai valoros, mai credibil, mai puțin iritant pentru conștiințele noastre ?**

Interviu realizat de
Peter SZABO

Din proclamația de la Cluj reținem:

La opt luni de la Revoluție care n-a fost numai anticeaușistă, constatăm cu indignare, în fiecare zi, că idealurile proclamate atunci — cu o satanică abilitate — sînt tot mai mult îngrădite. S-a întreținut și se întreține permanent o stare conflictuală perfid dirijată încă din primele zile :

— conflictul intelectual — muncitori-studenți ;

— conflicte partinice, prin provocarea unor false alarme de „lovituri de stat" ;

— prin formarea de partide-fantomă, cu rol de contrapondere a partidelor tradiționale ;

— conflicte etnice ;

— conflicte religioase etc. a căror soluționare se amînă de la o zi la alta.

Separarea puterilor în stat, atît de mult trîmbițată, continuă să fie un deziderat fantomatic. Profitînd de majoritatea parlamentară obținută prin înșelarea electoratului român, prin îngrădirea posibilităților de manifestare a partidelor tradiționale prin minciuna informațiilor, a jumătăților de adevăr, răspîndite de presă și televiziune, ne lovim de un parlament unidirecțional, cu executiv reprezentat de același aparat de stat, minister de interne, de securitate tot mai activă, chiar dacă acestea și-au schimbat denumirea, o putere judecătorească formată de aceeași procuratură compromisă și de același aparat judiciar, ca organ al justiției aservite puterii. Legislația promulgată pînă în prezent creează un larg cadru de manevră dictatorială, cînd nu este total antidemocratică.

Față de toate aceste fapte, profund dăunătoare, se impune unirea tuturor forțelor antitotalitare din țară, indiferent de profesiune, credință, etnie, de unde necesitatea formării unui curent unitar în interesul unei patrii comune viitoare, așa cum ne-o dorim.

În acest spirit am constituit astăzi 6 august 1990, la Cluj, Forumul Democratic Antitotalitar. Acest organism cetățenesc își propune prin mijloace democratice, în cadrul strict al legalității să lupte cu hotărîre pentru realizarea următoarelor deziderate :

1. Democratizarea întregii noastre vieți sociale, cu respectarea strictă a drepturilor omului stabilite de convenții internaționale la care România a aderat.

2. Recunoașterea și asigurarea exercitării efective a drepturilor individuale și colective ale minorităților naționale în toate domeniile vieții politice, sociale, culturale și civile, potrivit Declarației Universale a Drepturilor Omului, tratatelor și actelor internaționale la care România este parte.

3. Dreptul oricăror categorii sociale de a se constitui în organizații profesionale, cu desăvîrșire libere și independente. FDAT se va opune oricăror tendințe de regenerare a structurilor UGSR și tradiției de control al mișcării sindicale.

4. Considerăm necesară desființarea vechii Securități și împiedicarea folosirii unor organisme similare în scopul unor interese de partid sau de grup.

5. Crearea unui cadru legal în vederea funcționării unui pluralism real, în cadrul căruia opoziția să constituie un partener loial de dialog, un instrument social de control, pentru respectarea strictă a legalității, un ajutor al conducerii statului în acțiuni constructive și în același timp o alternativă de program și de guvernare.

6. Reala separare a puterilor în stat.

7. Crearea unor instituții democratice care să reprezinte și să promoveze valorile spirituale autentice, tradiționale ale comunităților noastre : justiția, școala, armata și biserica. Interzicerea oricărui amestec al statului în activitatea acestor instituții.

8. Eliminarea din societate a urii și învrăjbirii și reclădirii societății și a raporturilor sociale în spiritul iubirii și al armoniei sociale.

9. Reorientarea economică radicală spre o economie de piață. Dat fiind că rentabilizarea economiei nu este posibilă fără masive intervenții de capital, este imperios necesară redobîndirea încrederii marilor puteri economice ale lumii.

10. O grabnică reîntoarcere în Europa, lucru care depinde de recîștigarea încrederii pe care țările europene au acordat-o poporului român. Această încredere este condiționată de o democratizare reală a țării și de respectarea valorilor spirituale europene.

Acest apel se adresează tuturor formațiunilor și organizațiilor antitotalitare existente pe plan local sau național. Le chemămă să vină alături de noi, în vederea realizării idealurilor și scopurilor Forumului Democratic Antitotalitar.

Foileton „J. L."

Felix Aderca: Vestitorul din zăpezi (4)

— nuvelă —

Curînd rămaseră singuri lîngă fereastra albă, lată, deschisă către parc. Cînd și cînd se auzeau strigătele Sabinei, ale lui Menestrel, neobosiți jucători de tenis, într-o largă împrejmuire de laur, ascunși vederii de perdeaua deasă a castanilor. Beate își certă prietenul, mai mult cu privirea vineție decît cu glasul modulat molatic :

— Credeam că ai părăsit Parisul, Anderson, după ce ai depus lucrarea aceia pentru ambasada norvegiană. Noroc de premiul și poza din revistă. Așa am aflat că ești încă în Paris. Îmi spuneam mereu de altfel, că era cu neputință să pleci fără a-ți lua măcar rămas-bun, nu ?

Și rîse cu durere, privind în jos.

Anderson îi cuprinse iar umerii oblici în palmele-i mari, singura-i îmbrățișare cu putință :

— Iartă-mă, Beate ! Nu-ți închipui cît... cît de...

Tulburarea tînărului fu o biruință atît de neașteptată pentru sufletul fetei, că-l întrerupse, cu o mînă pe brațul lui.

— Ce să-mi închipui ? Nu-mi mai pot închipui nimic, de vreme ce văd că tot ai venit ! Și nici măcar prietenește nu vrei să mă săruți ? încheie șoptind, privindu-l o clipă drept în ochi.

Îi întinse fruntea, dar el sărută numai aroma de iasomie a șuvițelor clătinate.

A fost între cei patru tineri o dimineață de pasionate și hazlii discuții asupra lui Racine și o după-amiază de jocuri, uneori, sub vîrstele jucătorilor, ajungînd pînă la de-a v-ați ascunselea, cu gajuri de îmbrățișări cronometrate, la cererea Sabinei, cinci minute neîntrerupt, căprița, foc-foc și altele. François Du Lac-Menestrel declama ca pe scenă, foarte atent la pronunție și modulațiile vocii de bariton, cam bolnav pentru tinerețea lui, aproape chel, cu chică de cabotin romantic. Mărturisea tot timpul o gesticulantă preferință pentru foarte oacheșa Sabina Pirelli, de asemeni o Veneră italianizată, caracterizată însă foarte callipigi. Ceea ce dovedea că viziunea cu formele dinapoi exagerate a mitologiei elene, nu era o închipuire. Felul în care îmbrățișa la gajuri pe sfiosul norvegian, voit ostentă și sincer languroasă, depășind cele cinci minute, iscă nu numai gelozia declamată burlesc, în versuri improvizate, a baritonului cu chică, dar și un plus de atenție alarmată din partea Beatei. Puritatea ei nu dorea deloc să rămîie în vreo inferioritate feminină ! Formele speciale, de loc ascunse, ale Sabinei atîtară pînă la urmă și curiozitatea norvegianului, care cu greu își mai rupea de la ele privirile și pînă la care, la ora de dans, ajunse o dată nesățioasă și apăsată una din palmele-i late. Sabina apoi la gajuri nu se lăsa deloc sărutată, spre a putea săruta ea, cuprinzînd buzele fericitului cîștigător, îndeosebi pe-ale înaltului norvegian ca pe o rodie, ca pe o stridie, cărora le sugea îndelung savoarea sau scurt și violent, după împrejurări. Furioasă pe ea însăși, Beate numaidecît trase consecințele : Așadar astfel de materialități ofensive preferă masculii, fie ei oricît de poeți, de norvegieni și de metafizici !

După o ultimă și repezită partidă de tenis, Sabina-n extaz, înfierbîntată, se aruncă, așa cum se afla, în bazinul dintre lanuri și pluti, sub țîșniturile înalte, în jurul fîntînii cu sirene de bronz ruginit, ca o uriașă floare de lotus, la mijlocul rochiei umflate cu răzător chip femeiesc. Menestrel o urmă numaidecît, în flanelă, pantaloni și pantofi. Fără vreo sfială se aruncă deasupra floarei de lotus care chicoti, prefăcîndu-se a cere ajutor. Și se pierdură pe cealaltă parte a fîntînii.

Cînd vru să facă și ea săritura, Beate se pomeni apucată de mîna puternică a lui Anderson, dar smulgîndu-se îl privi încruntată și cu hotărîre se aruncă și ea. Ajunsă pe nesimțite sub șuvoaiele sirenelor, surprinsă de neașteptata ploaie, cu șuvițele negre șiruind pe obrajii palizi, se prefăcu a plînge ca o copiliță oropsită și cu amîndouă mîinile chemă în ajutor pe naltul Viking, rămas sus pe marginea de piatră. El încercă să se descalțe, să-și scoată nădragii, dar gesturile i se părură atît de nerușinate că preferă să se arunce și el, cu totul, în apa învîrtejită, care lui, îi ajunse abia ceva mai sus de umeri. O ridică pe Beate ca pe un coșuleț înecat de răchită și vru s-o ducă la mal. Dar fata se zbătu, dîndu-și deoparte șuvițele de pe ochi. Apoi își trase cavalerul pînă la capătul de scurgere și mai adîncit, al bazinului, unde apa ajunse poetului pînă la bărbie iar fetei, dacă nu rămînea agățată de grumajii lui, pînă peste cap.

— Îmbrățișează-mă ! Sărută-mă ! gîfîi Beate în auzul lui. Ca Sabina ! Ca pe Sabina !

Degetele fetei sfîșiară, înfrigurate, smulseră cu sălbăticie vestmintele de pe ei. Cînd simți rotunjimile-i fine, copilărești pe mușchii lui încordați, Anderson gemu ca înjunghiat pe dedesubt. Ar fi strivit prelunga Veneră, i-ar fi zdrumicat oasele fragile în brațe dacă nu și-ar fi dat seama că îndrăzneala fetei era atunci mai curînd o voință decît o patimă. Excesul o demasca. Dar se mîntui curînd, Anderson căutînd-o, ajungînd pînă la ea, cea adevărată, și redînd-o unor simțiri care nu mai aveau nevoie de vreo exagerare și nu mai puteau fi prefăcute.

Fata începu să scîncească. O spumă rară acoperi, înnecîndu-le, formele proeminente ale gurii întredeschise. Făptura ei se-ncordă, apoi se muie deodată și Anderson fu silit s-o ridice nițel mai sus, pe dedesubt, cu un braț, strîngînd-o la piept cu celălalt, ca mama copilul, ca să n-o piardă în apă cu totul.

În bazin pînă la scărița dintre plantele plutitoare, el înaintă cu dulcea povară cu băgare de seamă, să nu alunece încurcat în vechi pînze de mătasea broaștei. La întîia treaptă, Beate deschise ochii vineți, cu luciditatea încă nesigură. Anderson o privi — neputînd crede că un chip viu poate fi atît de palid. Și se temu de ea, ca de o orhidee cu înfățișare de obraz femeiesc.

— Mulțumesc, Knut... O, mulțumesc, dragul meu... Era să mă-nnec, nu ?

Și buzele modelate ale prea palidei Venere se întinseră către el dăruitoare. Fu întîia lor îndelungă sărutare, care se desprinsese de la sine, numai cînd Beate își pierdu respirația și privirea.

(continuare în nr. viitor)

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie și atitudine intelectuală
Redactor șef
Nicolae FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacție, prezentarea grafică)
Redacția : Shitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administrația : ISIAP
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 10676, Calea Griviței 64—68
Tiparul executat la I. P. „13 Decembrie 1918" București
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97

BIBLIOTECA „ASTRA„
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie şi atitudine intelectuală

Serie nouă — an. I, nr. 37 | 17 septembrie 1990 | 4 pagini — 3 lei

Atunci cînd în 1928 prelua ca redactor şef conducerea săptămînalului Universul literar Camil Petrescu concepea o rubrică permanentă a revistei sub titlul Galeria sufletului românesc **în intenţia de a atrage atenţia contemporanilor săi asupra valorilor naţionale şi a capacităţilor universale ale culturii noastre.**

In faţa marelui gazetar şi ideolog literar se punea în contextul respectiv aceeaşi problemă care ridică şi astăzi în faţa spiritualităţii româneşti : intrarea noastră în Europa prin valorile reprezentative, prin capacităţile creative în stare să ne definească şi să demonstreze durata noastră estetică, aspiraţia spre desăvîrşire. Camil Petrescu întreprindea un asemenea efort de sinteză după un deceniu de la realizarea Unităţii româneşti depline, între graniţele spaţiului românesc de obîrşie.

Cultura noastră de astăzi nu are nici timpul şi nici posibilităţile istorice ale celei pe care ne-am obişnuit s-o numim interbelică. Ea de abia s-a dezrobit de sub jugul dominaţiei comuniste ce i-a desfigurat faţa, i-a anulat valorile reale şi i-a impus false embleme vreme de aproape o jumătate de veac. E păcat că trebuie să o constatăm, dar o facem conştienţi de întreaga durere pe care situaţia ne-o trezeşte : cultura românească de azi nu are posibilităţi de a dialoga de la egal la egal cu marile culturi europene. Semidoctismul, jocul conjuncturii, scara de valori încă compromisă de grava toleranţă a oficialităţii sociale şi politice actuale taie zborul adevărat spre esenţă a talentului nativ şi a forţei de creaţie excepţională a poporului român.

După 50 de ani de sovietism asiatic ne întoarcem în Europa doar cu tradiţia noastră. Bogată, certă, statornică. O adevărată creaţie spirituală trebuie să înceapă atunci cînd va fi cucerită libertatea deplină.

Un viitor rodnic se construieşte pe un prezent lucid.

J.L.

Datoria faţă de tradiţie

Preocupaţi pînă la obsesie de problemele actualităţii, am început să uităm că sîntem datori cu o viaţă tradiţiei, că existenţa noastră nu poate căpăta sens decît printr-o raportare istorică şi numai prin supunere la obiectul existenţei naţionale. Faptele fundamentale se repetă şi destinul nostru de popor evoluează în spirală, se înscrie într-un deziderat esenţial al continuităţii.

În august, cu cîteva săptămîni în urmă, s-a împlinit o sumă considerabilă de ani de la naşterea lui Simion Bărnuţiu. Cifra nu este rotundă ca să presupună un ceremonial al aniversării, dar **fiinţa** românească, destul de toleranţă faţă de strategia conservării datelor ei istorice va trebui să înveţe să dobîndească acest calendar al spiritualităţii sale, pe care prezentul îl solicită, îl impune chiar cu necesitate.

Să începem de-a o mai lua mereu de la capăt, de a face veşnic **începutul** şi să încercăm să consolidăm o tradiţie, să instaurăm din ruinele vicisitudinilor timpului istoric o **catedrală** a spiritualităţii româneşti. Atunci fără îndoială, în acest panteon al sufletului nostru din totdeauna Simion Bărnuţiu ar constitui, constituia de fapt o prezenţă.

Orice personalitate istorică sau culturală, orice figură marcantă a tezaurului nostru de valori spirituale nu poate reintra în unghiul de vedere efervescent al actualităţii, decît fie ca un simbol al idealurilor actuale, ca o sinteză tradiţională a acestora, stabilind o punte viabilă **între** şi **peste** timpuri, fie prin regăsirea unor valenţe general viabile, etern accesibile în opera lor de creaţie, în **fapta** lor intelectuală, dacă noţiunea de **faptă** o receptăm în înţelesul pe care Mircea Eliade îl acorda cuvîntului, adică acela de făurire interioară, de relevaţie a conştiinţei de sine, în orice acţiune umană.

Fapta intelectuală a lui Simion Bărnuţiu este, într-adevăr, în perspectiva timpului, una dintre cele mai demne de atenţie din cîte se pot releva astăzi în contextul nostru ideologic. Bărnuţiu este, continuă să fie un simbol al ideii de dascăl naţional, de învăţător şi modelator al maselor, în clipe de răscruce, în momente esenţiale din destinul lor istoric. Există pagini destule în opera cărturarului transilvănean care, citite acum, pot impune, dincolo de retorismul epocii, prin substanţa ideatică şi prin covîrşitorul patos al semnificaţiilor naţionale.

Ideologul şi unul dintre organizatorii revoluţiei româneşti de la 1848, **oratorul** ei din catedrala **Blajului**, este, după cum bine se ştie, unul dintre vajnicii apărători ai **dreptului public natural** şi, totodată, luptător pentru ideea unităţii naţionale a românilor. El militează pentru libertatea individuală, ridicîndu-se împotriva a tot ceea ce o îngrădeşte, cu aceeaşi tenacitate cu care profesează conceptul specificului naţional cu aproape o jumătate de veac înainte ca Ibrăileanu să-i schiţeze dimensiunile teoretice. Creator de şcoală şi totodată, susţinător al învăţămîntului superior naţional, profesor de filosofie care, înaintea lui Titu Maiorescu, a introdus în mediul universitar românesc studiul kantian al problemelor filosofiei germane, Bărnuţiu este mai puţin un spirit istoric şi mai mult un **făuritor de istorie.** Ceea ce impresionează permanent în demersul lui intelectual este marea **conştiinţă a libertăţii,** care-l face ca şi sub raport teologic chiar, prin apelul la raţiune şi prin lupta împotriva superstiţiilor, să pledeze pentru libera opţiune a credinţei. O mare demnitate şi o extraordinară consecvenţă în consolidarea idealurilor revoluţiei paşoptiste, împing pînă la dimensiuni de mit personalitatea lui Bărnuţiu, şi nu întîmplător, acest **„spirit european"**, cum l-a definit D. D. Roşca într-un substanţial eseu, a pătruns pînă în cîntecul bătrînesc, figura lui folclorizîndu-se alături de cea a lui Avram Iancu sau Al. Ioan Cuza. A pierit, ca şi Gheorghe Şincai, pe drumurile ţării, străbătînd munţii şi văile patriei, pe o cale a întoarcerii, spre ţinutul natal al Sălajului, şi dramatismul acestei situaţii se înscrie el însuşi într-o tipologie ce ţine de profiul cărturarilor Şcolii ardelene, răspînditori de lumină, simboluri ale trezirii conştiinţei naţionale.

Dacă prin notele lor particulare, prin reflecţiile personale, cursurile lui de filosofie şi logică, prelucrate după manualul kantianului Krug, pot să-i asigure un loc în istoria filosofiei româneşti, pe care Anton Dumitriu l-a şi relevat, în parte, în „Istoria logicii" la fel cum Petre Pandrea, studiind filosofia politico-juridică a marelui cărturar transilvănean, i-a asigurat un capitol considerabil în **Istoria dreptului la români,** în schimb, problema care ni se impune, rămîne definirea măsurii în care Simion Bărnuţiu poate constitui un capitol sau chiar figura într-o istorie a literaturii române, aşa cum figurează, pe bună dreptate, într-una a învăţămîntului naţional, sau în orice **antologie a oratoriei române.**

Fără îndoială, el este, cum spune undeva Pompiliu Teodor, **„mai mult ideolog şi profesor decît literat", gazetar** cu aplecare spre problemele culturii şi ale limbii, decît scriitor sau creator de valori artistice. O istorie literară concepută din unghiul strict al esteticului nu îl poate cuprinde, cu oricîtă bunăvoinţă i-am forţa noi laturile. Şi totuşi există unele elemente ce justifică încorporarea sa istoriei literare, fie şi numai faptul că Titu Maiorescu a atacat, după cum se ştie, direcţia **„şcolii"** Bărnuţiu. Cu alte cuvinte luptătorul paşoptist transilvănean intră în **istoricitatea** istoriei literare, fiind un personaj marcant al climatului cultural, atunci cînd apele esteticului nu se despărţiseră încă deplin de cele ale istoriei şi filosofiei. Dezvoltarea limbii naţionale, problema neologismelor, relevarea latinităţii culturii noastre sînt aspecte pe care Bărnuţiu le aduce în discuţie chiar excesiv, în dorinţa dezvoltării unei literaturi naţionale. Meritul cărturarului este în acest fel acela de a institui literatura ca **instituţie** în cultura românească.

Simion Bărnuţiu se înscrie astfel cu drepturi certe nu într-o **istorie a valorilor** artistice, ci într-una a **ideilor literare.**

Se impun a fi amintite astfel şi chiar luate în discuţie articole bărnuţiene precum : **„Suvenir din Italia", „Cuvîntul unui student de necesitatea Academiei la români", „Despre neologisme"** sau **„Congresele ştiinţifice"**, toate izvorîte dintr-un misionarism paşoptist, încercînd să stabilească rolul şi poziţia artistului, a scriitorului reprezentativ, în istoria evoluţiei spiritului naţional.

Conceptul de poet naţional, înainte de a-l fi definit cu adevărat Goga, intră în preocupările lui Simion Bărnuţiu, şi în **„Suvenir din Italia"** el îşi exprimă cît se poate de clar simpatia, sub acest raport al valenţelor socionaţionale, faţă de Vasile Alecsandri şi Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac şi Andrei Mureşanu.

Asemenea lui Eliade Rădulescu şi G. Călinescu mai apoi, el recomandă îmbogăţirea limbii literare prin neologisme de sorginte italienistă, şi înţelege dezvoltarea spiritului critic nu printr-o închidere între proprii noştri parametri, ci tocmai prin deschiderea şi libera circulaţie europeană a ideilor şi valorilor artistice.

Într-o lume sceptică şi agitată de problemele vieţii de zi cu zi, cum este cea contemporană, **consecvenţa** sacrificiului mesianic de sine a lui Simion Bărnuţiu, cu toate limitele epocii şi cu toate excesele lui, ni se pare a constitui o **lecţie** demnă de reamintit astăzi, cînd intelectualul refuză din ce în ce mai mult să mai fie **tribun,** pierzînd contactul cu masele, iar acestea din urmă, dezumanizate, au din ce în ce mai puţină încredere în cei care înmagazinează **şi** ar trebui să reprezinte conştiinţa naţiunii.

Nicolae FLORESCU

Roza vînturilor

E limpede prin urmare că statul românesc trebuie să meargă — acum cînd celelalte imperialisme sunt perimate — către un imperialism cultural, care să aşeze poporul nostru în acelaşi rînd cu popoarele de frunte ale lumii.

N-avem nici o îndoială că rasa noastră e predestinată pentru acest soi de cuceriri. Produs de două rase puternice, altoit cu numeroase influenţe, sufletul românesc e poate una dintre cele mai vii şi mai complexe formule etnice. El cuprinde toate posibilităţile şi avem dreptul să nu ne lăsăm intimidaţi de nimic... În puţinii ani de independenţă adevărată şi poporul nostru a dăruit culturii europene cîteva nume cu valoare de circulaţie... E o socoteală menită să ne dea încredere deplină în posibilităţile sufletului românesc. Un pămînt care produce plante atît de rodnice şi atît de variate în rod subt acelaşi climat e un pămînt în care se pot pune toate nădejdile.

CAMIL PETRESCU

29 aprilie 1928

Bufniţa

Marile lămuriri din viaţa mea mi-au fost provocate nu de evenimente importante, de experienţe zguduitoare, ci întîmplări umile, aduse de fluxul aparent incolor al existenţei. Nu îndrumători eruditi şi autoritari / de care m-am ferit totdeauna cu grijă /, nici texte fundamentale, cercetate sistematic şi cu răbdare mi-au produs descifrările esenţiale, revelaţiile adevărurilor puţine şi simple care mă constituie, ci, surprinzător, fraze întîmplătoare, rostite de cei mai obişnuiţi oameni — un croitor, un vînzător într-o piaţă, o mătuşă copilăroasă şi nevinovată — sau pagini răzleţe, pe care nu le căutam, ci parcă pluteau spre mine într-un fel de anonimat relativ ; înţelesurile erau totdeauna necăutate / sau doar subconştient căutate /, deci ne-aşteptate şi nelimitate ; fiindcă nu răspundeau unei întrebări anume, dinainte formulate, ele, ca un catalizator, provocau conştientizarea unei „stări existenţiale", / pînă atunci nebuloasa, care se lămurea / de la lamură /, şi rămîneau ca un fel de emblemă, pe tot cursul duratei mele de fiinţă complexă, a tot ceea ce li se putea subordona prin semnificaţie.

Tot astfel a fost şi întîlnirea mea, prin anii '68, cu Bufniţa lui A. E. Baconsky. Bănui că am citit prozele din Echinoxul nebunilor pentru examenele din ultimul an de facultate, deci o lectură obligatorie, de „serviciu". De altfel restul volumului mi s-a şters foarte rapid din minte, dar nu Bufniţa : ea a însemnat definirea mea „profesională". Aceasta e un element de identificare. Toţi oamenii sînt buni la ceva — nu mă refer la ceea ce ajung să facă, ci la ceea ce sînt făcuţi să facă. Eu aveam aici / şi continui să am / o dificultate de „încadrare" invidiam pe cei care puteau spune cu siguranţă : sînt ţăran, sînt profesor, sînt fierar, sînt artist, sînt negustor. Poate că aceeaşi incertitudine încerca şi cel care, în proza lui Baconsky, întîlneşte, în urma unor întîmplări neclare, „un evreu bătrîn, cu ochii rătăciţi în afara timpului şi cu înfăţişare de muezin al cărţilor inaccesibile, al paginilor ce cuprind, mai presus de tipar, tîlcuri nevăzute şi îngînate pe întuneric", şi pe a cărui redingotă neagră, în dreptul inimii, „era brodată cu galben şi cu roşu întunecat o bufniţă". Desigur, ca întotdeauna, eroul era însuşi autorul şi cel care asistase la spionarea bătrînului şi la uciderea lui de vrăjmaşi necunoscuţi, apoi la ospăţul ce sărbătorea victoria lor vinovată, cel care, cu toate astea, avea să găsească semnul Bufniţei printre frunze veştede şi să-l păstreze pentru ca să vadă imediat iscîndu-se în dreptul ferestrei, spionat la rîndu-i, silueta trimisului întunericului, era însuşi Baconsky : „Apoi am înţeles că soarta celor născuţi într-un spirit e în gîndurile şi în cuvintele lor, pe care mîna nu le poate atinge : singure nedesluşite ochiului cuprins de nevăzutul cearcăn al morţii, ele rămîn să ardă veşnic, singerînd în sine şi în nefiinţă". Atunci am ridicat şi eu, la rîndu-mi, petecul de pînză pe care se afla brodat cu galben şi cu roşu întunecat semnul Bufniţei şi l-am dus acasă. „Cînd am ajuns se întunecase de-a binelea. Am aprins lumina şi am stat singur cu mine într-un colocviu fără cuvinte, mut ca stîncile munţilor de la miazănoapte, de la care bunii şi străbunii mei au învăţat neclintirea şi patima formelor." A fost nu numai o lămurire, ci şi o asumare, poate într-un fel chiar mai grea, pentru că mie nu avea să-mi fie dat să mă salvez prin bucurie „patimii formelor". Ştiam că asta va însemna încremnire şi tăcere, pentru că orice spusă va fi mult prea săracă şi mai ştiam că, la fel cu toţi cei din tagma Bufniţei, voi simţi, totdeauna asupra-mi, spionîndu-mă vrăjmaş, ochiul trimisului întunericului.

Oare ar fi putut să mă mai mire ceva în vara fierbinte ce-a trecut ? Nu citisem limpede, acum 22 de ani, cum în camera tixită de cărţi „săriră înăuntru doi oameni mici de statură, cu capetele vîrîte între umerii largi şi cu braţele atîrnîndu-le pînă aproape de genunchi. Porniră încet, căutînd cu mîinile prin întuneric şi împiedicîndu-se de trupul bătrînului, se aplecară, îl ridicară pe sus, ducîndu-l spre geam, şi apoi săriră iar, dispărînd în noapte..." ? Oare nu e aceasta condiţia celor care au pe piept semnul Bufniţei ?

Am recitit zilele acestea proza lui Baconsky gîndindu-mă la toţi cei care în timpul lungii nopţi au stat singuri cu lumina aprinsă, la cei care au pierit spunîndu-şi : „Un spaţiu imens se desfăşura înaintea mea, dar la capătul lui se profila o bornă cernită. Am tresărit cunoscînd-o şi m-am apropiat de fereastră : pe stradă, în dreptul casei mele, silueta unui om. Crescut din pulbere stătea nemişcat lîngă geamul pe care l-am închis trăgînd obloanele şi cutremurîndu-mă doar la gîndul că întregul oraş e cufundat în somn şi că poate nu va mai fi nimeni asemenea mie celui de altădată, să se întrebe şi să se neliniştească la vederea lui". Numai că mie nu mi-e teamă. Ştiu bine că atît timp cît va exista în univers o fiinţă omenească ea se va întreba şi nelinişti, că oricîte dezastre şi stingeri ar ameninţa aşezările omului se va găsi întotdeauna cineva care să se plece, să ridice din frunze moarte semnul Bufniţei şi să-l prindă pe piept, inevitabil, cu voie sau chiar fără voie, pentru că aceasta nu depinde de el, ci de drumul spiritului în lume.

Manuela TĂNASESCU

Aproape maiakovskian, de nevoie

Da,
graiul mi-i sfînt —
În viaţa mea
el nu este un simplu turist.
E chiar Patria,
Într-un cuvînt,
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da
Urăsc pe mancurt,
Mi-i dragă doina
prin care exist.
Nu mă tîrîi slugarnic.
Pe scurt,
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
hora nu vreau
să o schimb
Pe cazacioc ori pe twist,
Port suferinţa de neam
ca pe un nimb.
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
afirm că-i prea mult
verde-n drapel,
Avem un drapel
prea materialist.
Mai aşterneţi nişte
cer visător pe el,
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
nesocotesc
ticvele seci
Care vor să mă cîrmuie
ca artist
Mai trag cu ochiul
la istoria noastră. Deci,
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
n-am vrut să mă-nsoţesc
cu Satan.
N-am prăjit creieri umani
pe un poliţist.
Omeneşte întreb :
de ce-am murit în Afganistan ?
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
E tot mai
isterică,
Îmi vine să urlu
în muzeul satului
cu profil ateist :
„Scoateţi
mitraliera
din biserică".
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
lovit peste obraz,
barbar,
Nu mă port ca un Crist
Mai întorc
cîte o palmă.
Aşadar,
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
te întreb pe tine,
binevoitorule,
care-i adus tutunul şi pesticidele :
Ce ai cu surorile noastre
din cîmpul cel trist.
Ai primit vreun ordin cumva,
ţi-a ordonat cineva : ucide-le ?
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
sunt contra
plevei migratoare
Care se crede
un dar minunat,
Sunt contra
să prăsiţi la noi
uzina de calculatoare.
N-am ce să număr, tovarăşi,
Aproape totul mi s-a luat.
Da,
aproape totul
mi s-a răpit.
La curgerea Prutului meu
nu pot nici măcar să asist.
Totuşi
viaţa mi-i dragă,
merg spre dînsa grăbit.
Sunt na-ţi-o-na-list...
Da,
îmi iubesc mama.
(E un păcat ?)
Şi pruncii.
Şi fraţii.
Şi cerul de ametist.
Ca rezumat,
Sunt na-ţi-o-na-list...

(Chişinău, 1989)

Grigore VIERU

Mircea Eliade-Jurnal (XXXII)

Washington, 20 aprilie La 3,00, scurtă vizită la John Nef ; a căzut în baie, şi-a rupt braţul, a fost transportat la spital şi operat ; dar a survenit o infecţie, cu care se luptă şi acum. S-a întors acasă ieri seară. Cînd John intră în salon, ţinut de amîndouă braţele de valetul pe care l-au angajat după accident, abia mişcîndu-şi picioarele — îmi dau lacrimile... Zadarnic stăm de vorbă despre „opera lui imensă" şi altele. Am impresia că asist la o altă înmormîntare...

De la 4,00, începe „programul". Într-un salon cu fotolii şi canapele confortabile, cu mese şi măsuţe, vom rămîne aproape şapte ceasuri. Din fericire, Christinel n-a venit de la început ; căci pînă aproape de 6,00, am răspuns la întrebările studenţilor şi profesorilor. Charlotte şi Nathan Scott au sosit de la Charlottes ville pentru această „recepţie" (trei ceasuri de maşină — şi vor trebui să fie acasă înainte de miezul nopţii), iar Chuck Long sosise cu avionul. Mai erau şi alţi foşti studenţi ai mei : Norman Girardot (terorizat de soarta Istoriei Religiilor în USA după ce eu nu voi mai fi), Mac Ricketts (care mi-a adus ultimele capitole traduse din **Autobiografie**, II), Charlles White şi alţi cîţiva. Trecuse de 11,00 noaptea, şi nu mă înduram să plec. În fond, ştiam că era într-adevăr, „cîntecul lebedei" : ultima mea conferinţă publică, urmată de discuţii...

Am scris paginile acestea ca să nu mă las ispitit de insomnie...

New York, 21 aprilie 1985. Soţii Hiltebeitel şi Girardot, şi Diana, ne-au condus la aeroport.

Mă simt tot mai obosit, dar îmi repet mereu că am împlinit 78 de ani, şi, la o asemenea vîrstă...

New York, 22 aprilie Conyers şi Beverly Moon vin să mă vadă la începutul după-amiezii. **Enciclopedia** trebuie să apară în decembrie 1986. Ultima **dead-line** pentru articolele în întîrziere : decembrie 1985. (Şi eu am încă de scris vreo 100 de pagini dactilografiate, plus **prefaţa** ...)

Chicago, 24 aprilie Ieri de la 3 : 00 la 8 : 00 seara am lucrat la **Jurnalul** 1949, încercînd să stabilesc textul românesc după caietele originale şi după cîteva fragmente publicate în reviste. Mi-au trebuit cinci ceasuri ca să pun la punct cîteva pagini ! Azi am reluat lucrul. Au trecut două ceasuri ; sunt obosit, exasperat. Am impresia că nu voi termina niciodată. Şi cred că am consacrat deja acestei munci cel puţin 60—70 de ore !...

Toate acestea, pentru că bietul Lucian Bădescu, distrugînd cele două copii dactilografiate, a crezut că traducerea lui va lua locul originalului.

30 aprilie Munca asta idioată am fost obligat s-o continui, cîte 4—5 ceasuri în fiecare zi. Reuşesc «să pun la punct» cîteva pagini. Dar de cele mai multe ori, în dimineaţa următoare descopăr că am uitat ceva, sau (şi mai stupid !) că am transcris, cu enormă dificultate, pagini deja transcrise de Adrian, sau care figurau în manuscrisul original (nu **Caietele**, ci selecţia pe care o făcusem, acum vreo 15 ani, ca s-o dactilografieze Christinel).

1 mai N-aş vrea să mă lamentez, dar aşa e : deşi stau la birou cel puţin şase, şapte ore pe zi, nu fac nimic. Adică, în fiecare zi reiau alt „work in progress", fără a încheia niciuna din aceste lucrări. Într-o zi capitolul despre hinduism din **Histoire IV** ; a doua zi, capitolul despre religiile australiene ; a treia zi, recitesc o bună parte din articolele mele româneşti (1945—65) şi încep selecţia şi corectarea lor, în vederea ediţiei, de care îmi vorbea C. Poghirc vara trecută... Şi în fiecare seară, acasă, încerc (uneori reuşesc) să citesc şi să judec circa 40—50 pagini dactilografiate pentru **Enciclopaedia of Religions.**

Dacă aş fi brusc invalidat, nimeni nu s-ar putea descurca în haosul biroului meu. Uneori gîndul acesta mă terorizează. Îmi spun că trebuie să adun diferite caiete de **Jurnal**, să clasez măcar o parte din manuscrise, să precizez ce să rămînă la Regenstein etc.

3 mai N-am însemnat ieşirile" la restaurante **(J. and. B, Hunan)** cu soţii Bellow, Ed. Levi, cu François Furet, etc.

Surpriza : scrisoarea lui Pericle Martinescu (pe care nu l-am mai văzut de aproape 50 de ani) şi cartea lui de amintiri, în care introdusese şi interviul cu M. Handoca. Evident, am citit-o în aceiaşi seară. Evocă tinereţea noastră, anii 1932—1939, cu o memorie excepţioală. Nu uitasem acea epocă prodigioasă, dar nu mă mai gîndisem la ea de foarte mult timp...

8 mai Adriana îmi rezumă articolul lui Northrop Frye din 1959, despre mine (mai precis despre primele cărţi traduse pînă atunci în englezeşte)... Adriana e furioasă că acest text din 1959 a fost reprodus într-un volum din 1978, reeditat în 1981 şi 1985, fără nici o notă adiţională. Deci, marele nostru Frye, n-a mai citit nimic de mine ; şi nici articolele şi monografiile închinate scrierilor mele literare...

9 mai Acum cîteva zile mi-a telefonat Decanul, Chris Gamwell, întrebîndu-mă dacă poate veni să mă vadă. Îmi dă această veste (pe care trebuie s-o păstrăm secretă pînă la 30 mai) : Preşedintele, **Trustee** şi Senatul Universitar, au hotărît, în unanimitate, să creeze : „Mircea Eliade chair for History of Religions". Astfel, îmi explică Chris, voi continua să fiu prezent la Universitatea din Chicago. Precizează că este pentru prima dată cînd se „onorează" astfel un profesor emeritus.

Recunosc că vestea ne-a bucurat, şi pe Christinel, şi pe mine.

10 mai Aseară, recepţia şi banchetul de la Quadrange Club, precedată de două conferinţe, în Swift Hall, despre cei 10 ani ai decanatului lui Joe Kitagawa.

La banchet, cîteva omagii şi toasturi. Chris G. mă rugase să vorbesc şi eu : un toast de 2—3 minute. Zadarnic am pregătit textul, în care evocam prietenia noastră. Ca deobiceiu, am improvizat ; de abea am avut timp să amintesc de prima noastră întîlnire la Ascona în vara 1955.

Eram în stînga decanului, iar Joe în dreapta lui, alături de Evelyn. Mi-a spus ceva (mulţumiri ?) dar n-am înţeles nimic. Imensă tristeţe. Joe a avut, desigur, o hemoragie cerebrală. N-a îndrăznit să vorbească. Strîngea doar mîinile zîmbind politicos, şi-şi îmbrăţişa prietenii.

Au trecut deja 8 luni de la operaţia fatală (a doua, cînd inima i s-a oprit pentru nu ştiu cîte secunde) şi recuperarea limbajului merge tot mai încet...

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Biblioteca Academiei

Biblioteca Academiei am început s-o frecventez încă din vremea studenţiei, de prin 1949, dar ea a devenit pentru mine obişnuinţă şi un adevărat „loc de muncă", după ce am intrat redactor la E.S.P.L.A. Aveam nevoie să văd textele originale, ediţiile „princeps", manuscrisele şi presa timpului. Biblioteca se afla în acelaşi local modern, construit prin anii '30, cu mari geamuri culisante, cu mese metalice, acoperite cu „cristal", unde o ştim şi azi, adică în Calea Victoriei, în curtea, era să zic grădina Academiei Române. O perdea de castani umbroşi, înfloriţi în mai ca nişte policandre uriaşe, semănîndu-şi toamna, cu mici pocnete lucioasele fructe pe alee, apără clădirea de zgomotul străzii şi de lumina toridă a zilelor de vară. Citeam în sala I şi cea mai spaţioasă dintre toate, cu peretele din fund şi din stînga catedrei, ziditi parcă din dicţionare şi enciclopedii, cu rafturi pline de cărţi de referinţă aşa-numit uzuale. Printre şirurile de mese erau aşternute roşii mochete de pluş, ce intrau în plăcut contrast cu aluminiul mobilierului, şi făceau să se stingă zgomotul paşilor. În subsolul clădirii funcţiona un bufet unde se putea bea o cafea şi lua o gustare. Se respectau, cu alte cuvinte, condiţiile unei elementare civilizaţii. Unde acestea nu mai funcţionau, fiind înlocuite de un imposibil arbitrar, înlăturat abia după Revoluţia din decembrie, era în dirijarea discriminatorie, pe criterii politico-ideologice, a cărţilor şi periodicităţilor. Orice carte sau publicaţie ce făcea referire la Basarabia sau la rege şi regalitate, spre a nu mai vorbi de mişcările de extremă dreaptă, se puteau consulta numai la „Sala III" si numai în baza unui permis special. Aşa se face că acolo a trebuit să parcurg „Revista Fundaţiilor Regale", „Gîndirea" şi chiar „Bilete de papagal" ; tot acolo, să consult Enciclopedia României, elaborată sub conducerea lui Dimitrie Gusti, sau modestul dar atît de necesarul (în lipsa altuia) dicţionar al lui Lucian Predescu.

La Biblioteca Academiei, am prins gustul presei literare şi am descoperit farmecul manuscriselor. Pe Eminescu, pe Creangă, pe Caragiale i-am simţit mai aproape în paginile „Convorbirilor literare", pe Sadoveanu, în „Sămănătorul" şi „Viaţa Românească", pe Lovinescu în „Sburătorul", pe Blaga, Pillat şi Voiculescu, în paginile, ca de zăpadă, ale „Gîndirii", printre desenele hieratice ale lui Demian. Foiletonietica politică, polemicile sfîrşitului de secol XIX le-am citit „pe viu" în „Românul" şi „Timpul", în „Epoca" sau „România liberă". Lectura presei m-a introdus în tainele, uneori în culisele istoriei adevărate, mistificată sau de-a dreptul interzisă de puterea comunistă. Mai întotdeauna, aveam un scop anume cînd începeam să foiletez un periodic. Dar nu odată, mă lăsam furat de alte şi alte subiecte, care mi se păreau prea interesante spre a întoarce rapid pagina peste ele. Orele mele de lectură în sălile I şi III au însemnat adesea o cufundare în timp, un fel de trăire în cadrul unei societăţi şi a unei culturi normale, aşa cum fusese cea interbelică, alături de spiritele libere, care se exprimau liber, fără constrîngerile fioroase de care aveam noi parte. Aplecat pe filele ziarelor şi revistelor dinainte de 1940 evadam, cel puţin pentru cîteva ore, din absurd în lumea, pentru mine, ca şi imaginară, a normalului. A fost o mare şansă de a fi cititor la Biblioteca Academiei într-o epocă de stalinism atroce şi de dogmatism sufocant. Acolo, mai puteai lua o gură de aer, mai puteai privi, peste sîrma ghimpată a universului concentraţionar, în zona interzisă „muritorului de rînd", adică spre libertate.

Venind, în anumite perioade, zi de zi, la Bibliotecă, am cunoscut „din vedere" o seamă de personalităţi, ca economistul Victor Slăvescu, istoricul C. C. Giurăscu, numismatul M. Moisil, bibliograful şi istoricul literar George Baiculescu. Uneori se întîmpla să fim chiar „colegi" de masă. Îi priveam cu desăvîrşit respect şi niciodată n-am îndrăznit să-i tulbur, să mă prezint şi să le adresez o vorbă.

Marea emoţie am trăit-o la Sala de manuscrise, atunci cînd am avut sub ochi slova ce mi s-a părut, la început ireală, a clasicilor. Atingeam filele cu teama că printr-o mişcare greşită a mîinii, aş putea săvîrşi un sacrilegiu. Nu-mi venea a crede că peste acele foi stătuseră aplecaţi Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Titu Maiorescu, Duiliu Zamfirescu. Deschideam caietele sau plicurile de corespondenţă cu o maximă curiozitate, dar şi cu un sentiment pios ca al preotului purtînd Sfintele daruri...

Cum intrai la Secţia de manuscrise, pe dreapta, ocupînd un loc spre fereastră, îl vedeai pe criticul şi istoricul literar Perpessicius. Lucra pe atunci (în anii '50), cum a făcut-o pînă la sfîrşitul zilelor lui, la ediţia Eminescu ce-i poartă numele. Trecut de 60 de ani, cu o miopie foarte avansată ce făcea ca ochelarii să semene ca nişte lentile, purtînd papion şi scriind cu mîna stîngă, dreapta fiindu-i grav amputată în primul război mondial, „maestrul", căci aşa îi ziceam noi cei tineri, descifra cu lupa un cuvînt sau o literă eminesciană. Răspundea la salut printr-o înclinare a capului, iar dacă te apropiai de masa lui, îţi strîngea mîna cu o putere de care nu i-ai fi bănuit-o. Perpessicius este primul critic din ilustra generaţie interbelică ce s-a rostit despre modesta mea persoană, aflată pe atunci în perioada incertă a debutului. Remarcase într-un articol, cu prea frumoase cuvinte, aşa cum ştia el să le aducă din condei, ediţia G. Topîrceanu (1959) şi o polemică a mea cu prof. I. Cretu pe marginea unor false atribuiri ce le făcuse acesta în defavoarea poetului Baladele vesele şi triste. S-a întîmplat ca după cîţiva ani să public o recenzie despre volumul Alte mentiuni de istoriografie literară şi folclor, în care, pe lîngă aprecierile pe care le merita cu prisosinţă autorul, am formulat şi cîteva obiecţii, care puteau să-l irite sau în cel mai bun caz, să-l lase indiferent. Deşi ne întîlneam aproape în fiecare zi la Bibliotecă, şi-mi mulţumise cu obişnuita-i cordialitate pentru recenzie, a ţinut s-o facă şi mai apăsat într-o scrisoare, cu litera înflorată şi aproape indescifrabilă (să nu uităm, scria cu mîna stîngă), într-un stil de civilitate şi de bune maniere pe care, din păcate, generaţiile mai noi nu l-au mai cultivat. Reproduc scrisoarea nu pentru laudele, care ar trebui să-mi pună la încercare publicitatea, cum o spune Perpessicius însuşi cu privire la sine, ci pentru modul deschis de a primi observaţiile critice, chiar dacă ele veneau din partea unui tînăr, ce abia făcea primii paşi pe vastele teritorii ale istoriei literare. Nici urmă de orgoliu rănit nu se constată la savantul autor al ediţiei Eminescu, rîndurile sale epistolare putînd fi pildă pentru prea irascibilii noştri contemporani, mai tineri sau mai puţin tineri.

„Bucureşti, 13 mai 1962

Scump domnule Săndulescu,

Mulţumirile, anticipate, pe care ţi le-am comunicat la ultima noastră întrevedere, nu mă pot opri să revin cu mulţumiri, de astă dată, mai călduroase, pentru că în cunoştinţă de cauză, şi pentru bunele cuvinte ce ai despre, cum spuneau mai marii noştri, „puţinătatea" mea, dar şi pentru frumuseţea însăşi a comentariului d-tale. Deoarece, în dispoziţia fericită, ca mine acum, sau rău dispuşi pe urma cine ştie căror susceptibilităţi, să nu uităm un minut că, vrîndnevrînd, suntem totuşi critici. Iar comentariul d-tale mi se pare incomparabil mai presus de laudele, pe cari dacă le frînez, e numai din simplă şi firească pudicitate. Altminteri, aş vrea să văd pe ipocritul, ce nu s-ar simţi măgulit de atîta complicitate, nu numai amabile, dar şi întemeiate pe recunoaştere şi explicite rezerve, cîte se cuprind în excelentul d-tale articol.

Mă opresc la două din aceste rezerve, pentru că sînt singurele ce se vor explicate. Spui, într-un loc, că aş fi „adversar al stilului sec" etc., ceea ce evident, cu textele în faţă ar putea fi prezumat, însă, electic de la natură, nu-s adversarul nici un [ui] soiu de stil. Poate, cel mult, [al] stilului „nepotrivit", pentru a relua formula lui Caragiale. Dar despre aceasta, îţi cer îngăduinţa să vorbesc mai pe larg în răspunsurile la ancheta „Luceafărului", unde o întrebare înrudită cu afirmaţia d-tale îmi va da prilejul să mă refer (?) [cuvînt indesc.] din nou.

Mi se pare însă că ai dreptate cînd afirmi că am renunţat la vechea opinie despre geneze irmuosului „De-ar fi mijloace". De aceea fraza se pretează la o atare impresie. În realitate, notiţa din vol. V e posterioară frazei din carte (articolul e o conferinţă (cuvînt indesc.), neţinută, în care neglijenţele si improvizaţiile vor fi fiind cu mult mai multe decît fraza cu pricina). Închideti între paranteze ceea ce a fost gîndit ca atare «(din care Mistral... frumoasei Magali) ne care Eminescu a simplificat-o etc. etc.» si atunci e limpede că geneza sa rămîne aceeaşi si că „pe care Eminescu" se leagă nu de Magali, dar de «o teamă.... a proteismului...» ş.a.m.d. Un argument mai mult pentru grija ce este să avem la exprimare, ca şi pentru utilitatea controlului, menit să înlăture confuziile, aşa cum ai făcut d-ta, lucru pentru care îţi mulţumesc în mod special.

Dorindu-ţi o sănătate perfectă şi o constantă voie bună pentru împlinirea proiectelor d-tale editoriale — primeşte, rogu-te, scump domnule Săndulescu, salutări colegiale şi afectuoase,

al d-tale
Perpessicius

Al. SĂNDULESCU

În exclusivitate: Nichifor Crainic-Memorii
Zile albe, Zile negre (XXI)

TRUDA PENTRU A FI STUDENT

O şcoală, mai ales una cu internat obligatoriu cum a fost aceea unde am învăţat eu, continuă, oricît de impersonal, grija unei adevărate mame. Îţi dă un pat, o farfurie de mîncare, îţi dă lumină şi căldură, lucruri primordiale ce te eliberează de strîmtorări şi te fac disponibil unei destinaţii mai înalte. Îţi oferă o constelaţie profesională, în care se personifică disciplinele ştiinţifice necesare unui larg orizont intelectual, pentru ca, din ciocnirea cu ele, să-ţi lămureşti aptitudinile înnăscute sau ceea ce se numeşte vocaţia pentru un anumit rol în viaţă. Şcoala mea avea chipurile o finalitate bisericească, dar tocmai disciplinele teologice erau cel mai slab reprezentate, încît dintre absolvenţii ei, trecuţi prin Universitate, se alegeau profesori de filologie clasică, medici de renume, geografi şi istorici, magistraţi şi istorici ai dreptului roman sau vechi românesc, ofiţeri superiori, muzicieni, chiar atleţi de circ admiraţi la vremea lor, şi... foarte puţini prelaţi !

Regimul de internat dacă avea neajunsul izolării aproape totale de lume, crea, în schimb, o atmosferă prielnică studiului, o comunitate spirituală, o efervescenţă de emulaţii spre lucruri superioare. Tonul vieţii şcolare îl dădeau elitele. În curentul continuu, spiritele se rotunjeau unele pe altele ca pietrele rostogolite de vioiciunea aceluiaşi curs de apă. Biblioteca unde m-am format în cea mai mare parte — cărţi, reviste şi ziare — răspundea sugestiilor şi problemelor ce scînteiau din ciocnirea minţii cu diferitele discipline predate de la catedră.

Pentru afecţiunea pe care o port şcolii mele, care dacă n-ar fi fost ea n-aş fi fost nici eu, trebuie să spun că cele scrise în aceste pagini nu reprezintă nici pe departe imaginea acestui aşezămînt de cultură generală, ci numai unele deficienţe m-au izbit ca ucenic disciplinat ce am fost. Nu mă socotesc între copiii degeneraţi, care îşi ponegresc mama al cărei lapte l-au supt. Dacă este ceva bun în mine este în primul rînd substanţa intelectuală, sorbită de la această mamă pentru a face dintr-un plod primitiv de ţăran nevoiaş un om cu pretenţii de cărturar. N-am fost un elev pasiv care înmagazinează ceea ce i se dă gata făcut. M-am folosit de indicaţii pentru a împlini singur ceea ce credeam necesar pentru dezvoltarea mea personală. Dacă mi-a plăcut să primesc m-a încîntat să descopăr eu. De acea cînd aveam să văd oraşe străine, nu m-am slujit niciodată de ghiduri, ci preferam să ghicesc, prin colindări neobosite ceea ce e vrednic de văzut. Cînd m-am avîntat în ziaristică, am avut ambiţia s-o fac altfel decît cea obişnuită. Cînd am intrat în mişcarea literară, am căutat să pun în lumină laturi care socoteam că lipsesc culturii curente. Cînd am fost chemat la Universitate, am căutat să dau viaţă unei discipline de mult uitate, dar esenţială specialităţii pe care o serveam. Firească, bucuria de a-ţi crea dificultăţi pentru a le învinge consumă munca uriaşă şi cere sacrificii continue. Dar niciodată n-am regretat avînturile donchijoteşti.

Cînd am iubit această şcoală am simţit-o în ziua de adio din vara anului 1912. Vremuri de cumpănă grea, cum zice atît de dureros cronicarul. Tata m-ar fi vrut preot de sat. El se gîndea la lotul pe care îl avea pe-atunci fiecare biserică rurală ; el l-ar fi muncit şi ar fi scăpat de sărăcie. Eu mă gîndeam însă la Universitate. Dar cum era cu putinţă ? Opt ani de zile şcoala mi-a comandat ce să fac ; de acum încolo eu trebuie să-mi comand singur acţiunile. Ea mi-a purtat de grijă ; de-acum încolo eu trebuie să-mi port. Flămînd voi fi, ea nu mai poate să-mi mai dea pîine. Fără adăpost, ea nu-mi mai poate oferi un pat. Dintr-o ordine, ce mi-a intrat în sînge sînt aruncat într-un haos în care nu ştiu cum să mă descurc. L-am rugat pe Iuliu Scriban, care era director să mă primească pedagog. Fusesem în multe privinţe un elev exemplar. Chiar el mă elogiase în faţa clasei. Dar lui Iuliu Scriban nu-i trebuiau elevi exemplari. Purtam încă uniformă şi-mi trebuia costum civil. Am intrat în viaţă cu un împrumut de 70 de lei, cît costa costumul. El mi-a înlesnit aceşti bani. Banca populară din satul meu mi-a acordat un împrumut pe termen mai lung şi într-o lună de zile i-am restituit suma lui Iuliu Scriban. De bancă m-am achitat înainte de timp. Multe lucruri n-am suportat în viaţă, dar acela de-a avea datorii a fost pentru mine chinul cel mai mare.

Singur în forfota imensă a Capitalei, care era pentru mine o lume cu totul necunoscută, flămînd şi fără adăpost, în căutarea unei slujbe ca să mă pot întreţine la studiu, am aflat, în sfîrşit, că e un post vacant de cîntăreţ la biserica Zlătari din Calea Victoriei. Parohul bisericii era arhiereul Calist Bîrlădeanu, care, lipsind permanent, era suplinit de o lighioană abia cuvîntătoare, supranumită Popa-Metru fiindcă nu întrecea în lungime această clasică unitate de măsură. Arhiereul Calist m-a primit cîntăreţ la strana întîia cu 45 de lei pe lună. Era un început. Fusesem agent de percepţie fusesem litograf muzical, fusesem meditator de copii. Aveam încă o meserie la care nu sperasem niciodată. Viaţa e mai ingenioasă decît fantezia. Acum cel puţin, mă găseam într-o filiaţie glorioasă. Premergătorii mei în interpretarea psaltichiei genialului muzician bizantin Cucuzel, adaptată cadenţei româneşti de Macarie, erau Nicolae Filimon, romancier şi critic muzical şi Anton Pann care, dacă a fost bardul Margheoalelor din Spitalul Amorului, s-a reabilitat ca mare compozitor de psaltichie — ceea ce nu prea ştiu istoriii noştri literari. Unul dintre cei mai adînci şi mai subtili psihologi ai antichităţii creştine, Ioan Climax, analizînd formele variate ale orgoliului, socotit ca un păcat capital, îl găseşte fofilat pînă şi în autoadmiraţia pe care şi-o acordă un cîntăreţ care, ascultîndu-se pe sine cum cîntă, e fermecat de propria-i artă. N-am crezut în acest păcat auzindu-mi vocea lansată sub bolţile bisericii Zlătari, care se numeşte astfel fiindcă a fost lăcaşul de închinare al breslei aurarilor de pe vremuri. Aveam destul simţ muzical ca să constat că arta mea interpretativă nu făcea mai mult decît 45 de lei pe lună. Dar pentru un student de-atunci această sumă abia dacă ajungea să achite cartela la un restaurant de clasa a treia.

La casa Corpului Didactic, o bancă profesională controlată de Ministerul Instrucţiunii Publice, era un loc vacant de împiegat. Nu cunoşteam pe nimeni. Director era un profesor de ştiinţe naturale, Niculescu-Slave. Mi se spunea că asemenea posturi se capătă prin scrisori de recomandaţie. De unde să le iau ? M-am prezentat cu mîna goală.

— *Domnule director*, sînt un student care nu mă pot întreţine decît prin munca mea. Aş fi putut să vin şi eu cu un bilet de recomandaţie, dar prefer să mă puneţi la probă şi să mă numiţi numai dacă mă veţi găsi capabil.

Recunosc că am mînţit ; n-aveam pe nimeni care m-ar fi putut recomanda. Dar am făcut-o tocmai pentru a căpăta încredere. Lui Niculescu-Slave i-a plăcut cum m-am înfăţişat şi m-a numit fără probe. Ani şi ani după aceea îşi arăta mulţumirea că mi-a dat o mînă de ajutor la un moment de cumpănă din viaţa mea. Mi s-au dat pe seamă registre enorme de deponenţi şi împrumutaţi, ale căror situaţii în cifre trebuiau ţinute la zi. Timpul de muncă era de la 12 1/2 pînă seara. Am devenit astfel funcţionar de bancă cu 112 lei lunar. Mediul funcţionăresc, în care am intrat şi am rămas pînă la sfîrşitul studiilor, era sub aşteptările mele. Veneam dintr-o atmosferă prea curată ca să mă pot acomoda cu nivelul conversaţiilor şi preocupărilor din jurul meu. Trebuiau făcute concesii şi le făceam fără să mă arăt stînjenit. În fond colegii mei de birou nu erau oameni răi. Cum îmi ţineam lucrările în perfectă ordine, directorul, cu toată severitatea lui meticuloasă, mi-a făcut graţia să plec la cursurile de după amiază de la Universitate oricînd voiam. Cînd lucrările de bancă mă aglomerau, le puneam la punct în zilele de sărbătoare. Aveam un coleg student în aceeaşi situaţie cu mine. Locuiam cu cameră mobilată şi mîncam în cartelă la restaurant. Viaţa în comunitatea internatului se înrădăcinase în noi atît de puternic încît acest fel de a trăi liber nu ne-a plăcut. Ne-am mutat la Internatul teologic de la Radu-Vodă, care era un cămin studenţesc. Ni s-a făcut concesia să mîncăm cu două ore înainte de prînzul reglementar. De la Universitate la Radu-Vodă şi de la Radu-Vodă la Cişmigiu e o distanţă considerabilă şi nu exista nici un mijloc de locomoţie directă. Soseam în trap de la cursuri, la ora 11,30 mîncarea clocotea în cazanele uriaşe şi în tingirile cît roata apoi o luam la fugă pe Splaiul Dîmboviţei în sus să prindem condica de prezenţă de la Casa Corpului Didactic.

Text stabilit de I. OPRIŞAN

Cronica ideilor literare

Lectura Jurnalului intim

Că un Jurnal, ca și orice altă lucrare literară, poate fi citit în chei diferite constituie bineînțeles o crasă banalitate. Ceva mai puțin faptul că o astfel de lectură este puternic determinată de contextul ideologic și cultural al criticului și mai puțin că lectura diferențiată poate fi riguros ilustrată prin două interpretări foarte diferite ale aceluiași text. Este, între altele, chiar cazul ultimei ediții americane a lui Mircea Eliade: Journal, IV, 1979—1985, translated from the Romanian by Mac Linscott Ricketts. Epilogue by Wendy Toniger (Chicago and London, The University of Chicago Press, 1990, 167 p.). O astfel de traducere poate produce caracterizări foarte variate. Să dăm doar un exemplu.

Cartea — cunoscută în bună parte prin grija lui Mircea Handoca și cititorilor Jurnalului literar unde se publică textul românesc de bază — are deci un epilog. El este semnat de WendyToniger, după care ideea centrală a Jurnalului ar fi dublul aspect contradictoriu al „agoniei literare" a lui Mircea Eliade: problema creației și problema distrugerii, aceasta din urmă dominată de premoniții catastrofale. Biblioteca din biroul de la Universitate a lui Mircea Eliade a luat într-adevăr foc, noaptea, la 14 decembrie 1985, în condiții nici pînă azi bine lămurite. Speculațiile merg destul de departe... Iar după patru luni, Mircea Eliade moare la 22 aprilie 1986. Trecem peste faptul că astfel de schemă reia într-un mod prea rapid una din temele folosite ale lui Mircea Eliade și anume coincidența oppositorum. Dar o lectură atentă dezvăluie și multe alte aspecte. Se poate, după cum se observă, ca un critic străin, american sau nu, să nu le observe. Însă un critic român nu poate cîtuși de puțin să le treacă cu vederea.

Bineînțeles, acest Journal IV, este plin de lamentări pe tema decrepitudinii finale a autorului. Epuizare, boală, infirmități, uzură fizică și morală. Pudoarea dispare și asistăm pas cu pas la o dramă reală: a nu mai putea scrie, a nu mai putea încheia opera, a nu mai putea realiza o serie de proiecte foarte importante. Aspectul uman desigur foarte trist și mișcător al unei agonii. „Entuziasmul" de altă dată a dispărut. Curiozitatea avidă de totdeauna s-a stins. „Aproape nimic nu mă mai interesează" (p. 144), „Deprimat cît de puțin și de prost lucrez" (p. 66) etc. Mărturisiri într-adevăr dureroase și penibile. Dar se reduce Jurnalul lui Mircea Eliade numai la atît? Autenticitatea sa — calitate esențială — se dezvăluie și sub alte aspecte. Unele sunt cel puțin la fel de importante.

Jurnalul de lucru continuă ca și pînă acum. Proiecte vechi și noi, dintre care cel mai grandios și poate cel mai aventuros este fără îndoială editarea, în 16 volume, a unei impunătoare Encyclopedy of Religion. El a fost realizat în 1987 (operă deci postumă) în ciuda tuturor sfaturilor contrare: este prea bătrîn, efort mult prea mare, împrăștierea forțelor poate fi fatală etc. „Dar sacrificiul meu —declară Mircea Eliade — are o semnificație adîncă" (p. 43). Ea nu este în nici un loc mărturisită. Misterul însă se lasă repede pătruns.

Cine l-a cunoscut bine pe Mircea Eliade știe că el avea un adevărat „geniu" al relațiilor și publicității, dominat, obsedat chiar, de ideea succesului. Evident, condițiile de supraviețuire și de afirmare din occident îl obligă să adopte o astfel de atitudine. Dar ea era limpede afirmată încă în țară, într-un context cu totul diferit. Adevărul este că Mircea Eliade iubea succesul, publicitatea, notorietatea. Și nu numai din egotism și egoism superior, dar și ca metodă de promovare științifică și literară. De unde zeci de notații pe tema ecourilor favorabile pe care le înregistrează peste tot: premii, omagii academice, distincții, recompense, etc. N-are sens să folosim și amintiri personale, Jurnalul spune tot, dar absolut tot (p. 88, 95, 136,).

Încă din anii 1939—1940 autorul expunea de altfel lui Liviu Rebreanu o întreagă strategie, foarte lucidă, a tehnicei afirmării literaturii române în străinătate (p. 107—108). Nu numai împrejurările istorice n-au favorizat-o. O mică experiență în materie ne spune că motivele sunt nu o dată de alt ordin. Dar să vedem mai departe.

Mai mult decît în alte volume ale Jurnalului se observă acum la Mircea Eliade o adevărată radicalizare politică. Evident ea interesează foarte puțin pe cititorul și criticul american, dar pe noi ne interesează. Autorul notează direct sau prin corespondenți, agravarea restricțiilor culturale din țară (p. 87), prăbușirea întregii culturi române (p. 134), transformarea Bibliilor în hîrtie higienică (p. 136) și alte asemenea aberații ceaușiste de sinistră amintire. Se explică foarte limpede de ce Mircea Eliade nu revine în țară, cum securitatea încearcă să-l capteze, cum facilitățile de călătorie acordate într-un tîrziu sorei sale sunt cusute cu ață albă etc., etc. El știe, confirmat și de un citat din Gide, că doar rezistenții, contestatarii pot salva cultura și civilizația noastră, că numai, „nesupușii pot să reziste poliției statelor totalitare" (p. 112). Foarte sensibilizat politic, el respinge din aceeași perspectivă atacurile (care s-au întețit mai ales după moartea sa), pe tema „culturii de dreapta" (p. 17, 20). Dar cauza dezlănțuirii lor poate fi doar sabotarea unui premiu Nobel în perspectivă (p. 22)? Personal, ne îndoim.

Cine va studia cultura română din diaspora va trebui să citească nu numai acest volum din Jurnalul lui Mircea Eliade în întregime. Plus Memoriile. Multe notații sunt despre emigranți și emigrație, despre colonia română pariziană și exilul românesc.

Imaginea este, după noi, destul de idealizată, personală, afectivă în orice caz. Iar a spune că „toți scriitori români din exil" ar putea să adopte deviza lui Dostoievski de a fi „singurii Europeni" (p. 71) ni se pare oarecum exagerată. „Europeni — nu mulți, dar au fost, au supraviețuit, au scris chiar și despre... europeanul Mircea Eliade, etc. — s-au manifestat și sub regimul dictatorial ceaușist. Cîndva și aceste eforturi, uneori disperate, totdeauna riscate și prost înțelese, vor trebui puse într-o mai dreaptă lumină.

Reținem pe de altă parte și independența de spirit a lui Mircea Eliade față de multe aspecte ale psihologiei și societății americare. Unele se dovedesc total inasimilabile. În viața universitară și științifică se cultivă specializarea exagerată (p. 8). Unele declarații politice sunt reținute ca adevărate perle: „ceea ce această țară are nevoie este o bună țigară de foi de cinci cenți" (p. 45). Mania americanilor de a se autoflagela, de a se culpabiliza mereu este de asemenea notată (p. 69). Una peste alta, țara sa de adopțiune parțială asigură totuși securitate, prosperitate, popularitate (p. 70). Să recunoaștem: nu este puțin. Nu este chiar deloc puțin.

Stilul este direct, expeditiv adesea de agendă de buzunar. Speculațiile și referințele erudite lipsesc aproape total. Mircea Eliade memorizează, înregistrează, trage concluzii generale, definitive. O recapitulare și un bilanț. Se simte și în subtext o viață interioară adevărată, în plină tensiune, pe punctul de a se stinge. O ultimă strălucire a unei vitalități și energii intelectuale admirabile. El, care se proclamă a fi în cultura română un „autor fără model" (p. 41), s-ar putea să constituie la rîndul său, în noile noastre condiții de dezvoltare, un adevărat „arhetip", adică un model exemplar de cultură română universalizată.

Adrian MARINO

Anotimpuri

O datorie veche

Între scriitorii din generația mea, sau pe cei ce s-au străduit să fie numiți astfel, cred că sînt printre puținii, dacă nu foarte puținii care nu au frecventat laboratorul literar al lui E. Lovinescu. În primăvara anului 1939, cînd abia publicasem nezgomotos, un fel de nuvelă în revista „Azi", lunară pe atunci, un prieten, scriitor consacrat, dar nu știu prin ce, consacrare destul de teoretică și de efemeră, nu mai este nici scriitor, nu-mi mai este nici prieten, m-a dus într-o seară de lectură la „Sburătorul" explicîndu-mi plin de bunăvoință superioară, că drumul la afirmarea în literatura română trece neapărat prin centrul acestui cerc de oameni. Deși trăisem pe la orașe, am urmărit cu mirare puțin țărănească reuniunea și n-am mai venit niciodată. Pentru formația și pentru temperamentul meu, concentratia era prea mare. Prea mulți scriitori laolaltă, prea multe genuri, prea multe pagini, aglomerare aproape impudică pentru mine, deprins să scriu cu discreție, în singurătate și tăcere. Și-apoi, aici era o școală, iar eu, judecînd greșit desigur, nu admiteam să-mi pună nimeni notă la catalog, pentru străduință și bună purtare. Cu prilejul dezertării, am săvîrșit și o nedelicatețe și o nedreptate. Răbdării blajine și interminabile cu care Lovinescu asculta lecturile, i-am dat drept explicație placiditatea, azi aș spune folticenească, și în acest sens am scris la ziar un comentariu cam ironic, îmbătat cum eram pe atunci de fluiditatea cernelii și sprinteneala condeiului. Asemenea nesupunere a fost, bineînțeles, comandată de către devotații cenaclului, încît se putea crede că începuturile mele literare nu sînt puse sub semnele cele mai bune. Am rămas astfel în afara cetății, singur și fără apărare, ceea ce, dacă e primejdios, nu-i lipsit de atracție. Mai tîrziu însă, pe măsură ce-mi apăreau cărțile, nesabotate de vestitul și puternicul cenaclu, aflam că, dimpotrivă, la reuniunile sale, Lovinescu le comenta cu o obiectivitate plină de căldură, obiectivitatea fiind, sau vrînd să fie, a criticului, iar căldura a omului care a iubit necurmat literatura.

Îl întîlneam, de altminteri, foarte des în acea vreme, la un cenaclu numai al nostru, în librăria Alcalay, spre ora prînzului, cînd prin bodegile învecinate se lua aperitivul zilei, și consumam împreună mirosul de copertă proaspăt tipărită, de cerneală, de tipografie, atît de răscolitor pentru cei ce trăiește în tovărășia condeiului și a hîrtiei. După convorbiri lungi și tihnite, mi-am dat seama că Lovinescu nu avea altă preocupare și nici măcar alt vis, decît literatura, și m-am rușinat că odată luasem drept placiditate răbdarea lui dusă dincolo de toate limitele, chiar și de limita moldovenească. De fapt, era dovadă de pasiune și de noblețe a spiritului. Spre a simți și mai multă mustrare de cuget, într-o zi am citit, sub semnătura foarte stimatului om de cultură, încă neacademician pe atunci, Șerban Cioculescu, testamentul verbal, pe care patriarhu „Sburătorului", i-l încredințase puțin înaintea morții. Așa cum a așteptat toată viața să se mai nască un scriitor, și altul, și alți, aștepta și spera să mai vadă ieșind de la tipografie ultima mea carte. Întru cinstirea acestei pasiuni neînvinse nici de moarte apropiată, trebuie să amintesc cum într-o zi, aflîndu-mă în librăria pomenită mai înainte, și scuzîndu-mă că trebuie să plec, spre a-mi plăti o datorie, Lovinescu m-a privit cu mirare, ca pe o ciudățenie a faunei bucureștene din apusa vreme. „Cum, dumneata îți plătești datoriile?". I-am răspuns: „Le plătesc și, chiar, cu voluptate".

Sînt mulțumit că evocînd astăzi întîmplările, îmi plătesc cu întîrziere și cu o voluptate tristă, o parte dintr-o datorie mai veche de cîteva decenii.

Radu TUDORAN

Sub semnul balanței (II)

Rafinînd mijloacele de expresie dramatică (prin comprimarea timpului, plasarea «acțiunii» în spațiul închis protector, reducerea numărului de personaje și interiorizarea «conflictului»), Caragiale desăvîrșește structura farsei **în Conu Leonida față cu reacțiunea**, sursă incontestabilă a teatrului scurt contemporan. Alecsandri cultivă, dar și inovează în domeniul structurilor comicului. El dezvoltă astfel funcția narativ-confesivă a monologului din comedia de tip clasic și, subordonînd-o studiului de psihologie socială, creează o specie dramatică nouă: **«cînticelul comic». «În prezența unei asemenea prefaceri ce se realizează atît de grabnic, am socotit că nu ar fi poate o lucrare greșită de a compune pentru curiozitatea urmașilor noștri o galerie de tipuri contimpurane; iar spre a da acestor figuri o espresie mai vie, am adoptat pentru ele forma dramatică și le-am prezentat publicului sub rubrica de CÎNTICELE COMICE.»**

Propunîndu-ne măști variate, probabil și sub influența teatrului popular (**Șoldan Viteazul, Mama Anghelina, doftoroaie, Barbu Lăutariul, Kera Nastasia, Paraponisitul**), «cînticelele» sînt scurte secvențe dramatice construite în jurul unor cuplete care ironizează, nu fără o tentă de nostalgie, însuși tipul prezentat. Deși inegale ca valoare și prezentînd personaje aparținînd strict unei vremi revolute, ceea ce le conferă în timp aspectul tot mai accentuat de litografie de epocă, «cînticelele» au marele merit de a fi introdus monologul ca gen independent în literatura românească. Iar de aici, și pînă la monologul satiric mai este doar un pas, cel pe care îl va face I. L. Caragiale cu **1 Aprilie.**

In același timp și dincolo de împlinirea în/prin opera marelui său succesor, creația dramatică a lui Alecsandri rămîne, **în sine însăși** un veritabil reper. Pe lîngă această «receptare» de care am vorbit, ea reprezintă o izbîndă a dramaturgiei românești de pînă la Caragiale, la care poate fi raportată mai degrabă prin ceea ce o **deosebește** decît prin ceea ce prefigurează. Această a doua raportare ne duce la concluzia că de fapt Alecsandri este altcîndva și altceva decît Caragiale, dar, ca și acesta, un autentic dramaturg.

Astfel, dacă Alecsandri continuă și desăvîrșește comedia «clasică» de tip moralizator, I. L. Caragiale inaugurează comedia modernă românească. Alecsandri aparține unei generații pentru care teatrul îndeplinește certe funcții etice. După cum afirmă el însuși, **«am proiectat să-mi fac din teatru un organ spre biciuirea năravurilor rele și a ridicolelor societății noastre».** Punînd accentul pe forța educativă a teatrului, **generația** pașoptistă căreia îi aparține teatrul, mai ales prin Vasile Alecsandri, ca pe o artă figurativă care oferă timpului o oglindă pentru a se contempla conform vechiului precept **ridendo castigat mores.** De aceea, la Alecsandri, rîsul este încă jovial și bonom. Comicul se menține la un nivel de suprafață și se adresează **individualului,** nu vizează categoricul: **unii** boiernași de modă veche, **parte** din «bonjuriști», **anumite cuconițe** «libere și independente» etc.

Prin atracția exercitată de individual și contextul asupra dramaturgului, **am putea explica unele aparente in**consecvențe în perspectiva sa asupra termenilor opoziției vechi/nou. Astfel, dacă în majoritatea pieselor purtătorul de cuvînt al dramaturgului îl reprezintă tînărul de formație nouă, prin unele accente parodice, din **Sînziana și Pepelea** și mai ales prin **Iorgu de la Sadagura**, cel puțin suspectă pentru coerența viziunii, asupra universului descris ni s-ar părea și convertirea (nepregătită și deci nejustificată psihologic) a lui Iorgu la principiile de bun simț ale pitarului Enachi, principii ale micii boierimi patriarhale către care converge simpatia autorului, ceea ce nu-l împiedică de altfel pe autor să aducă în scenă ca reprezentant al aceleiași boierimi, dar plasat pe cu totul alte coordonate, pe sulgerul Gîngu. Aceste cîteva exemple de părelnică inconsecvență evidențiază, credem, faptul că, în dramaturgia sa, Alecsandri critică individualul sub aspectul său **excesiv.** Personajele sale sînt conturate prin tușele îngroșate ale caricaturii tocmai pentru a se sublinia ridicolul exagerărilor de toate naturile, pe care de fapt le ilustrează. Verosimile îndeobște prin ceea ce reprezintă, ele nu sînt întotdeauna astfel și prin modul în care o fac. Considerăm că, din perspectiva cititorului/spectatorului secolului nostru, principala scădere a lui Vasile Alecsandri o găsim poate tocmai la **nivelul verosimilității dramatice, în sensul teatralității, așa cum o înțelegem însă astăzi.**

Critica exacerbărilor ilustrează în egală măsură un reflex al moralistului clasic, care pledează pentru echilibru, dar și încrederea lui Alexandri **în capacitatea umană de îndreptare,** de corectare. De aceea Alecsandri acceptă pînă la urmă cu simpatie jocul personajelor sale, pe care le conduce zîmbind, către o evoluție previzibilă — și nu întotdeauna dramatic convingătoare —, dar optimistă.

Autorul însuși se cufundă cu plăcere în jocul situațiilor dramatice pe care îl înnoadă în farsele și comediile sale. El se implică, acționează chiar prin personajul «pozitiv», purtătorul său direct de cuvînt. Ca și în vechea farsă, simulînd apartenența la universul parodiat, în comediile lui Alecsandri **apare mereu un erou** care evidențiază ridicolul tuturor celorlalți și expune «teza»piesei: Leonil **(Peatra din casă).** Luluța **(Chirița în Iași),** Leonaș **(Chirița în provincie). Acest el/ea** aparține lumii «în picioare» și reprezintă contraponderea celei «răsturnate», restabilind finalmente echilibrul inițial. Refacerea ordinii firești a lumii este deci nu numai posibilă, dar chiar **necesară** la Alecsandri. In opera sa, logica temporar alienată a realului este repusă **în drepturile sale firești. Prin urmare,** rațiunea triumfă odată cu/prin «teză». Credem că exponentul «moralei», tocmai acest «intrus» de dincolo de lumea prezentată în cubul scenei, este cel care scade în bună măsură valoarea pieselor, exteriorizînd convenția dramatică. Înțelegem prin aceasta că Alecsandri își construiește piesele în jurul unei convenții încheiate între personaj și public. Lumea dramatică a lui Alecsandri este «o comedie» în care «actorii» își joacă rolul. Ce altceva este celebrul cuplet al Chiriței: **«Astfel e lumea... o comedie! Iar noi, artiștii care-o jucăm»,** decît o reactualizare a ideii de «teatru în teatru», exprimată la sfîrșitul piesei tocmai ca formulă de tranziție între «realitatea fictivă a scenei și cea constituită, la care se întoarce spectatorul?

In mod deliberat și cu complicitatea publicului, personajele își aleg la Alecsandri o mască. In spatele măștii **se află însă OMUL** corijabil, cu scăderile, dar și cu luminile sale, contemplat mereu cu bonomia UMORISTULUI. Prin aparté și monolog, eroii travestiului și quiproquo-urile transformă scena într-un joc cu măști întrerupt de prezența personajelor demascatoare.

I. L. Caragiale aparține generației «formelor fără fond», care trăiește amărăciunea eșecului idealurilor pașoptiste. Comicul său este profund, iar recuzita aparține comediei mature, care refuză sarabanda quiproquo-urilor și rafinează pînă la efect de contrast vechile elemente ale comicului de situație. La Caragiale, comicul trăiește prin limbaj, dar nu cel al unuia sau altuia dintre personaje, ci acela al unei întregi categorii. Prin Caragiale asistăm prin urmare la tranziția de la individual la categorial. Comicul bonom devine caricaturizare crudă și nu atît a indivizilor, cît mai ales a instituțiilor și, prin aceasta, a întregii **umanități instituționalizate.** Deci nu pe Veta, Rică Venturiano, Farfuridi sau Dandanache îi are în vedere dramaturgul, ci viața **conjugală, presa, justiția,** sistemul electoral al epocii etc.

Ceea ce devine prin urmare relevant la Caragiale pentru un personaj sau altul nu mai este atît limbajul său individual, ci utilizarea unui stil funcțional ce trădează lipsa de profunzime a unor instituții pentru care limbajul este reprezentativ. Un dramaturg care își prezintă personajul triumfător ca «mai prost» și «mai canalie...», refuzînd în piesele sale prezența unui singur OM, aparține evident unei alte vîrste a comediei decît Alecsandri: aceea a satirei. Substratul unei dramaturgii care propune o imagine alienată a realității nu poate fi decît tragic. În aceste condiții, convenția care susține întreg eșafodajul psihologic al pieselor nu mai poate fi exterioară, ci consubstanțială personajelor. Ea se stabilește între dramaturg și public. Caragiale concepe personajul însuși ca pe o mască. Lumea scenei este lumea pe dos în care proliferează masca. Realitatea acțiunii este unica posibilă pentru personaje. Ele există numai în cubul scenic și doar atîta timp cît se desfășoară acțiunea. Personajul «cu teză» este anulat prin anihilarea unei alte realități posibile căreia să-i aparțină și al căror purtător de cuvînt să fie. La rîndul său, dramaturgul dispare total în spatele ficțiunii, iar atitudinea sa critică este implicată în viziunea asupra umanității. Caragiale nu mai «joacă» în lumea pieselor sale, ci, dimpotrivă, lasă să i se joace o «lume». În piesele sale, prin echivoc, grotesc ori prin denaturarea ceremonialului în carnavalesc, scena devine un joc al măștilor.

În concluzie, dacă Alecsandri nu reprezintă poate o culme a dramaturgiei românești prin ceea ce prefigurează — și, în acest sens, sîntem întru totul de acord cu Mircea Braga —, în schimb el rămîne autentic și viabil prin ceea ce îl **deosebește** de Caragiale. Ca orice moment de sedimentare, creația sa este contradictorie și inegală. Ea sintetizează însă acumulările tuturor înaintașilor și contemporanilor săi și pregătește astfel marea sinteză care va fi opera lui Caragiale.

Andreea VLĂDESCU LUPU

Philosophia perennis (III)

Dumnezeu cunoscut biblic, teofanic, teantric și trinitar. Afară de aceste trei forme ale revelației existenței sale, aceste argumente ale existenței sale: 1) ontologic, 2) cosmologic, de la Platon și Aristotel pînă azi, 3) teologic, 4) moral, fiind o încercare indirectă de a-l cunoaște, umană, pot fi supuse, ca citiri imperfecte ale existenței sale, spiritului critic imanentist care nu poate fi exercitat împotriva celor trei forme relevate ale istoriei sacre, fiind depășit de natura lor transcendentă.

A gîndi adevărul religios, înseamnă a-l privi pe Dumnezeu transcendent și imanent. Admitem că există o știință a Realului, a Divinului, Teologia. Simplificînd, termenii teologali sunt:

— D o g m a, forma adecvată în care se manifestă adevărul religios;

— Ritualul, adică comunicarea sacerdotală a misterelor;

— N o r m a, reflectarea imanentă a regulilor de conduită; este vorba de reguli comportamentale etico-juridice cu rădăcini religioase, fiindcă etica nereligioasă formează **„știința moravurilor".** Se poate vorbi în ordinea creștină mistica dreptului, filosofia dreptului și știința dreptului, depărtîndu-se de natura constant sacră a adevărului religios, ordinea de drept laică avînd caracter rațional autonom și fiind legată de socialul variabil se degradează la nivelul unor dispozitive socio-mecanice aleatorii;

— O r d i n e a i m a n e n t ă, reflectare imperfectă a celei transcendente,

— C a t e g o r i a,

— C o n c e p t u l,

— D e f i n i ț i a,

— S i s t e m u l,

— M e d i t a ț i a ș i a c ț i u n e a.

Toate acestea sunt forme active ale spiritului autonom depărtat de ordinea transcendentă. Ordinea imanentă, deși nerevelatoare a naturii divine și umane, potrivit folosită, poate îndeplini un rol trezitor. În acest context, justul depășește nivelul logic aparținînd nivelului teologal. Omul imperfect se mișcă între transcendent și imanent.

Purul este rar și îmbracă forma sfințeniei. Nu se poate vorbi încă, în etapa actuală, care formează conținutul istoriei, de triumful **„cetății lui Dumnezeu"** împotriva **„cetății pămîntești sau a diavolului".** Spectacolul vremii noastre ne arată lupta celor două cetăți augustiniene. În cea dintîi, cea divină, există adevărul religios, creștin în esență, în cea terestră **domină filosofia, știința,** arta și tehnica, a căror variabilitate ne arată că, în aceste discipline ale omului autonom pot exista foloase, plăceri, rătăciri și nici urmă de adevăr. Fiindcă adevărul a fost relevat teofanic, teantric și trinitar. Dacă gîndim creștinește, omul stupid al vremii noastre nu este iremediabil pierdut, deoarece, alături de cuceririle științei și tehnicei, este învăluit de mister și, fiindcă misterul este forma eliberatoare din mărginirea umană. S-ar putea ca acest mister să-l trezească la înțelegerea limitelor capacităților lui.

Poate fi gîndită ordinea religioasă pe acești termeni ai lui Huxley: Samsara, Nirvana — echipolente — anticlericalismul, antiritualismul, antiprofetismul, antisimbolismul, — respingerea actelor și formelor liturgice repetate, care sunt istoric și tradițional sanctificate, considerate exterioare conștiinței religioase — înlocuirea formelor instituțional religioase cu meditația, reculegerea cu exercițiile spirituale, și stingerea afectivă, forma psihologică a autocunoașterii iluzorii, cînd necesară și premergătoare cunoașterii unitive cu fundamentul divin al tuturor lucrurilor, cînd înlocui-

Mai, iunie 1987

Petre ȚUȚEA

(continuare în pag. 4)

Eternul în om

Locuiesc chiar lîngă Columna lui Traian. Locuiesc aici de douăzeci de ani. Am studiat, am urmat cursurile lui Tafrali. Iată cele trei coloane ale lui Augustus, peste drum, e cel mai mare for. E în reparație, se lucrează încet, an de an... O curiozitate: aceste trei coloane Tafrali le dădea exemplu prin 1936, de stil corintian adus la Roma. Poate că încă de atunci mi-a venit curiozitatea pentru civilizațiile lumii. O carte a mea se numește Il Quinto Millenio (Antares, Moizzi Editore) și aici m-am lăsat de ideologie și am făcut un fel de sinteză a civilizațiilor antice, prin antropologia sacrului. Adică pe linia lui Eliade. Scriu despre egipteni, hittiți, greci, sumerieni, evrei.

Am avut două burse Unesco, în India, Birmania, Ceylon, Persia (acum douăzeci de ani), apoi Egipt, unde am fost de trei ori. Am fost în Israel, țara Bibliei, de două ori. Am fost la Qumran, unde s-au găsit așa-zisele manuscrise de la Marea Moartă. Isus Christos a ieșit din grupul (secta) esenienilor. Scrie și Eliade în ultima lui carte. Am fost peste tot. India o cunosc mai bine, din Himalaya pînă la capul Comorin (Capul Qumari), legat de marele poem epic Ramayana. Rama este numele unui zeu-erou arian, care a invadat Ceylonul de atunci. Se chema Lanca. Și acolo scrie. Am fost pînă în sud, ca indienii, în tren mîncînd portocale, între 60—64. Am făcut tot drumul invaziei lui Rama. Era un rege rău. L-au ajutat localnicii din sudul Indiei, care în Ramayana, sunt numiți „maimuțe". Maimuțele lui Rama au făcut o punte de piatră, ca să poată invada Lanca.

Mă întreabă toți românii cum am devenit mistic. India încă este crezută mistică. În nuvela lui Petrașincu, Sfinxul, care a avut mare succes în cenaclul Lovinescu, este istoria unui amor: Eu sumbru, îndrăgostit de această femeie cu păr alb, fata lui Delavrancea. Am citit nuvela într-o duminică de pomină, cînd a fost prezentă și Beps, fata lui Delavrancea. Nu era un amor, ci o afinitate stranie. Pomenesc că atunci cînd se duce în pădure s-o sărute, ea părea ca un Buddha în mijlocul naturii. De atunci, deci, aveam curiozități pentru India... Am și fost acuzat că sînt prea sexual. Eu căutam între acești poli, sexul și moartea, o transfigurare a realității. Cred că aceasta se leagă cu cercetările, experiențele mele de mai tîrziu, care au susținut curiozitatea mea și, aș zice, convertirea spre valorile antice ale Indiei. În care religia nu este o dogmă, ci o filozofie a vieții.

Am debutat în 31, Discobolul, cu Ieronim Șerbu și Horia Liman. Știu că a avut un băiat, foarte bolnav. Cred că există totuși o legătură între Angelo Morreta și Dan Petrașincu. Mai există și altă legătură. În revista Discobolul am cerut colaborarea lui Mircea Eliade și a tuturor tinerilor ce se afirmau atunci: Cioran, Jebeleanu, care a publicat din Trakl poezii mistice. Eu însumi am publicat atunci Elogiul absurdului. Eram o generație mai tînără decît a lui Eliade, generație care simțea criza enormă ce va veni cu al doilea război mondial, cu tot ce s-a petrecut. Simțeam golul spiritual al unei lipse de certitudini, cu toate că eram simpatizant de stînga, împotriva legionarilor, antisemitismului și a tuturor crimelor ce s-au făcut mai apoi. Pe urmă a venit războiul, a făcut o ruptură. Au murit maeștrii tinereții noastre.

În '48, am venit în Italia. Era atentatul împotriva lui Togliatti, veneau comuniștii și aici. Muriseră Lovinescu, Rebreanu. Epuizasem, cred, cariera mea de acolo. Mă prinse la jumătate, pe mine, pe Tudoran, pe Bogza, generația de mijloc. Simțeam că nu ne mai putem realiza în atmosfera aceea. Dramele generației noastre, cum spunea Huxley: „Noi trăim într-o lume care nu poate să se nască și alta care nu poate să moară". Pe urmă, cînd am venit în Italia, am stat doi ani în lagărul refugiaților, fără nici un ban. Îl cunoșteam pe Alberto Moravia, scrisesem despre el, și pe Carlo Levy, care m-au adus la Roma. Carlo Levy m-a adus în 24 de ore la Roma. Era atunci o revistă intitulată La fiera letteraria, o revistă bună. L-am cunoscut pe Corrado Alvaro, pe Ignazio Silone. A murit acum doi — trei ani, ex comunist. A ieșit din partidul lui Togliatti. Așa am intrat în atmosfera literară. Cred că primul articol în Italia a fost despre Eliade. Se tipărise în '47 Tratatul de Istoria Religiilor; aici l-am citit întîia oară.

Prima mea carte în Italia a fost La resa dei conti, eseu asupra noii mentalități. Am avut o cultură științifică, probleme de azi; în '57 făceam aici o confesiune indirectă. Se spune în prefață, deja începusem să învăț sanscrita, să citesc textele orientale. Pretindeam într-un capitol Un' altra conoscenza del mondo. M-am dus la misticii creștini. L-am cunoscut pe Aldoux Huxley, care venea la Hotel de Ville, deasupra Pieții Spaniei. El fusese un sceptic în tinerețe. Scrisese Voiajul în jurul lumii al unui sceptic. Cînd l-am întîlnit în '53, publicase deja cartea Filosofia eternă, The Perenyal Philosophy, adică el devenise nu credincios, ci mistic, prin descoperirea Indiei. Cartea aceasta este făcută din texte comparate ale tuturor misticilor din lumea antică și modernă. Arată că așa-zisa credință este o cunoaștere mai profundă a existenței. și a realității și că toți marii învățați ai lumii spuseseră aproape același lucru despre acest subiect. Am înțeles și mai bine aceasta cînd am avut ocazia să mă duc întîia oară în India, în 1960. Publicasem deja a doua mea carte, Spiritul Indiei, în italienește, despre care vorbisem lui Eliade cînd ne-am întîlnit aici. În jurnalul lui pomenește despre această întîlnire. Voiam să pun titlul cărții Miracolul Indiei, referindu-mă la ce-a spus Renan despre miracolul evreu și miracolul grec. Eliade m-a sfătuit să găsesc alt titlul și așa am ajuns la Spiritul Indiei. Este, era o carte prea entuziastă despre India, dar care a plăcut atît italienilor specialiști indologi, cît și unor indieni care știau italienește. Pentru că de douăzeci de ani nu se mai scrisese despre India în Italia, în felul acesta. Adică, poate trebuie să explic. Există o mare tradiție a studiilor Indiei, din punct de vedere științific. Învățînd între timp mai bine sanscrita, după al doilea voiaj în India (care e jumătate cît Europa), am publicat a treia carte despre Zeii Indiei, o antologie a pantheonului indian. Iar după aceea m-am cufundat în gîndirea filosofică vedică și upanișadică și am scris Il pensiero vedanta,. în colecția în care au apărut Gabriel Marcel, Raimundo Panikkar, Max Scheler, Michel Carrouges... Am stat între timp un an la Londra, am vizitat Universitatea Oxford. Am găsit mai multe texte indiene la British Museum decît în însăși India.

Acum scriu mai puțin ziaristică, deoarece călătoresc mai mult. Mă interesează toate civilizațiile antice, din *punctul de vedere al monumentelor* pe care le-au lăsat. Care sunt fundate pe spiritul religios, baza civilizațiilor antice și a primitivilor. De exemplu, am fost de curînd la Malta, pentru a vedea megaliții de la Gozo. Mă interesează megaliții, în afară de Stonehenge... Există șapte rînduri de stîlpi de piatră... Se credea că sunt ale druizilor, temple enorme; dar s-a descoperit că sunt mai vechi, poate, decît piramidele.

Se scrie enorm despre mitologiile antice. Mă interesează descoperirile arheologice din România, dar nu numai cele daco-romane. Există predaco-romane. Multe lucruri impresionante... Nu mă interesează epoca romană, prea e recentă. Ce să mai scrii despre romani? Despre ei știm tot. Dacă nu se descoperă scriptura dacilor, multe mistere vor mai dăinui. Poate că a fost o civilizație fără scriere. Și Eliade nu greșește prea multe... De la Zalmoxis la Gengis Han etc. Există mulți savanți în România. În Iugoslavia s-a descoperit cînd s-a născut civilizația urbană. S-a crezut că sunt egiptenii, apoi sumerienii, acum s-a văzut că... în Anatolia există un oraș antic, Șatalhuiuc, înainte de Sumerieni, de Creta; s-au descoperit trei orașe. Apoi la Porțile de Fier, pe Dunăre — Lepenski Vir; în Israel, Gerico, opt mii de ani înainte de Christos. Orașe primitive, sigur că da. Aveau deja templul sacru (Kathleen)...

În generația noastră, toți suntem copiii acestui secol de mare criză a omenirii. Atunci n-am vrut să studiez numai indienii, care mi-au dat o certitudine spirituală, ci am început un fel de bilanț al omului, ca Toynbee. Cînd s-a făcut bomba atomică, nu știam că omul va strica mările cu tehnica lui... Tatăl meu era un mare călător. Doi ani mai mult nu stătea într-un oraș. Era sculptor ceramist. Mă întreba ce visez: cînd o să fiu mare, vreau să văd planeta asta... El a început să rîdă.. Am trăit pînă în era cînd ne-am dus pe Lună. Curiozitatea niciodată sătulă. Am călătorit, am învățat atîtea lucruri! Fac tot ce pot ca să cunosc acest animal curios, acest animal fantastic, omul. Ori, cînd te duci la fața locului și vezi marile ruine lăsate de toate civilizațiile antice, îți dai seama că într-adevăr unele texte religioase sau nereligioase au avut dreptate să spună că știu totul. Sunt un fel de documente în limbaj mitologic al trecutului omenirii, al civilizațiilor ei.

După ce călătorești în toată lumea, te întorci tot în sinea ta, în spiritul tău, și acolo descoperi anumite valori care sunt, cum spune Max Scheler, eternul în om, adică nu în sens dogmatic, ci în sensul cel mai liber al cuvîntului, în care intră toate manifestările omului, așa cum preconizează antropologia culturală sau știința omului.

Roma, 1981

DAN PETRAȘINCU

Cred că nu știe toată lumea cine este Angelo Morreta. Romancierul, eseistul, gazetarul, istoricul religiilor a trăit mai întîi la București și apoi la Roma. Acesta e Dan Petrașincu! E. Lovinescu i-a dat acest nume și a scris despre el cu entuziasm. Și Liviu Rebreanu l-a prețuit în mod deosebit. Dan Petrașincu a întemeiat împreună cu Ieronim Șerbu și Horia Liman, revista **Discobolul.** Opera lui Dan Petrașincu e puțin cunoscută azi (**Singele,** 1935, **Omul gol,** 1936, **Monstrul,** 1937, **Miracolul,** 1939, **Jungla,** 1940, **Omul și fiara,** 1941, **Cora și dragostea,** 1943, **Copilăria cu umbre,** 1944, **Timpuri împlinite,** 1947). Nu este cunoscută activitatea publicistică a lui Dan Petrașincu din presa românească și italiană. El este și autorul unui splendid eseu ce merită neîntîrziat să fie reeditat: **Edgar Poe, iluminatul** (1942). Necunoscută în țară e și activitatea de istoric al religilor. Angelo Morreta trebuie redescoperit!

In toamna lui 1980, avînd o bursă de studii la Universitatea din Perugia, acordată de Institutul de cultură italiană din București, l-am cunoscut la Roma pe Angelo Morreta. O conștiință interogativă, un spirit debordînd de vitalitate, de idei. Erudiția lui era vastă, iar dialogul purtat cu el, fascinant. Spirit viu, fermecător, știind de toate, admirabil în comunicare, Angelo Morretta era unic atunci cînd începea să vorbească de generația lui, de E. Lovinescu, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Zaharia Stancu, Maria Banuș, Ieronim Șerbu, Monica Lovinescu, Vladimir Streinu, Sorana Gurian, Virgil Ierunca, Cella Serghi, Beps Delavrancea, Anton Holban, Mihail Sebastian. Nu erau uitate siluetele feminine. De romaciera Ioana Postelnicu mi-a vorbit cu o anumită melancolie... Reînvia cu afecțiune și cu ironie climatul spiritual și moral de la cenaclul „Sburătorul" al lui E. Lovinescu. Despre Mircea Eliade am discutat seri întregi. Îl prețuia în mod deosebit. Îl solicitam să-i definească ideile originale ale savantului român, să-mi vorbească de om, de experiențele avute în India, de vocația lui literară. Discuțiile se prelungeau și Angelo Morretta era de o inepuizabilă tinerețe. Păcat că nu am înregistrat dialogul, confesiunile lui. De cele mai multe ori aduceam vorba despre cariera sa literară din România pînă la plecarea în Italia. I-am propus să fie retipărit la noi. Sceptic, a schimbat imediat subiectul. Angelo Morretta evita atunci discuțiile despre scriitorul și eseistul Dan Petrașincu. Poziția lui Angelo Morreta mi se părea teatrală! Se voia numai istoric al religiilor, un specialist în indianistică, ca și Mircea Eliade. Îl adora pe G. Tucci. Astăzi a sosit ora ca Angelo Morretta și Dan Petrașincu să fie în egală măsură redescoperiți.

Zaharia SĂNGEORZAN

Philosophia perennis (III)

(Urmare din pag. 3)

tă, extraeclezism, cu grația divină **absorbitoare.** Ce este această cunoaștere unitivă cu Fundamentul divin? Seamănă cu acea **„unic mistică",** panteist plotiniană. Această cunoaștere unitivă impune mortificarea eului concret și, în acest vid interior, coboară Spiritul Divin, cum am spus, absorbitor. Astfel, mitologia indică — Samsara, metempsihoza imaginară, Nirvana — budism, intelectiv-pesimist — contopirea cu fundamentul divin al lucrurilor, stingerea afectivă — înlăturarea căinței, înlăturarea infernului și paradisului transcendent și manentizarea lor iluzorie, — inutilitatea termenului „cer" și coborîrea pe pămînt unde se imaginează purul absurd și iluzoriu al ascetului indic, absorbit de Atman. Din relația om-divinitate nu poate rezulta nimic sub raportul veracității religioase, fiindcă adevărul religios a fost revelat ca Adevăr Unic formă teofanică, teantrică și trinitară. Paradoxul huxleyan al relației Om-Divinitate, cu toată mortificarea eului concret, nu depășește scara umană a înțelegerii religiei .Nu se poate vorbi, în acest context, de o finalitate propriu-zisă a existenței, adică de atingerea, aici, a realului, fiindcă aici totul este văzut ca-n ghicitură, ca-n oglindă.

Atman, Brahma, Budha, Christ, sfinți indiferent de religie, sectari presupuși puri, avatar înlocuitor al revelației și neschimbării, al purității sacre și neschimbării, și puritatea iluzorie a unui eu care poate rătăci, putînd deveni captiv al unei divinități personale, toate aceste aspecte ale gîndirii lui Huxley ca orice amestec, nu duc la adevărul religios. Se poate vorbi de neadevărul care poate izvorî din omul meditativ, activ și practicant al exercițiilor spirituale, care pot, prin neîndrumare sacerdotală, să ducă în obscura pădure dantescă. Instituționalizarea religioasă înlătură rătăcirile eului mortificat, presupus pur, iar meditația, exercițiile spirituale și autocunoșterea nu scot omul din lumea rătăcirilor. Concentrarea religiei în relația om-Dumnezeu și înlăturarea rătăcirilor prin acești doi termeni: iubitul-Dumnezeu — și iubitorul-Omul — nu produc efectul scontat. Gîndirea canonică, impusă de autoritatea sacerdotală, este garanția drumului drept spre Real, această singură cale a neschimbării, neschimbarea fiind forma canonică a adevărului religios. Așa se poate vorbi de eternitatea orînduirii creștine, opusă temporalității — istoricității schimbătoare a omului — și tragicului joc panteist aici, nietzschean, al apariției și dispariției, al creației și nimicirii.

Ce se poate reține din „Philosophia perennis" a lui Huxley, din acest amalgam de poziții contradictorii? Desigur nu „Critica" creștinismului istoric în perspectivă budistă și sectară, sau a altor doctrine religioase, cum le zice el — termenul „doctrină", ca și „disciplina" și „sistemul" n-au rost în gîndirea teologală — ignorînd eternitatea acestei religii, situată peste rătăcirile temporale ale omului; nici provincialismul european creștin, întregit cu miturile și înțelepciunea extrem orientală, sau înlocuit; nici meditația, exercițiile spirituale, reculegerea, mortificarea eului concret, acțiunea acestuia risipirea Spiritului Sfînt în om și-n lucruri sau anularea acestuia din urmă și neantul lucrurilor; fiindcă reflecția, acțiunea și reculegerea Omului, privite filosofic, nu duc la devărul religios, care nu apare în **„calea omului"** căutător, ci în **„Calea Domnului",** omul evlavios primindu-l prin har. De altfel, cum am spus în alt context, nici un om, fie evlavios sau nu, nu se poate autocunoaște și nici cunoaște deplin, înțelepciunea lui neputînd înlocui „inspirația, această favoare a divinității, sau revelația, această prezență activă a Divinității" (Traian Crișan, „Despre inspirația biblică"), termeni teologali ai bisericii catolice și ortodoxe.

Asadar ce se poate reține din acest amalgam filosofic? Această invocare din Sf. Augustin: **„La început era Cuvîntul; al Aceluia de care a ascultat Maria. Și Cuvîntul fu făcut carne a Celui pe care L-a slujit Maria".** Maria, în viziunea augustiană, a ascultat de Iisus ca Fiu al Domnului, iar Maria a slujit lui Iisus ca Fiu al Omului. (Aldous Huxley, **Philosophia Perennis,** trad. din engleză Jules Castier).

Foileton „J.L"

Felix Aderca: Vestitorul din zăpezi (5)

— nuvelă —

În drum spre gară, pe drumeagul din miriștea meiului de mult secerat, Sabina mergea înainte tăcută, indiferent îmbrățișată de Menestrel, personagiu acum indiferent. Dar legănarea corpselor ei atît de bogate într-o euritmie care-și aștepta parcă mereu muzica adînc legănătoare, atrase, reținu de cîteva ori privirile celor care o urmau.

— Dacă-ți place atît de mult Sabina, poți să i-o spui, Anderson, zise deodată Beate oprindu-se, oprindu-l, punînd degetele-i prelungi pe un braț al lui, privindu-l fără sfială. Te preferă. Cred că nu mă-nșel.

— Mi-o spui ca să-nțeleg că preferi pe Menestrel? ripostă Anderson cu rea credință, furios că stupida poftă îi fusese ghicită.

Beate porni înainte agale, rîzînd adînc, îndelung, șoptind apoi cu neascunsă mîhnire:

— O! Anderson, cît de puțin mă cunoști! Să nu-ți închipui că-n jocul din apă sînt eu cea întreagă, cea adevărată Sînt partea cea mai neînsemnată.

— Am ghicit, răspunde poetul, mai mult cu respirația. Și tăcură multă vreme, fără a-și atinge măcar mîinile, care nu de mult cu atîta sete se căutaseră, se aflaseră.

Înainte de a străbate sala gării și a pătrunde pe peron, Anderson simți nevoia unei destăinuiri, ca o răscumpărare a tot ce-i îngăduise și dăruise fata, ca o justificare a teribilei lui reținere, a mult chinuitei lui înfrînări:

— Ce părere ai avea despre mine, Beate, dacă ai afla că am aici, în Paris, cu mine, o soție și două fetițe?

Beate se opri deodată, îl privi drept, fi apucă o mînă pe care o puse pe micul ei sîn și-i șopti:

— Knut, dragul meu, crezi că starea ta, oricare ar fi ea, ar putea avea vreun amestec în iubirea mea?

Și pornind înainte rîse:

— Dar cred că glumești. Tu și tată!...

Înainte de a intra în vagon, Anderson întrebă strigînd de la înălțime, în șuerul de plecare al trenului:

— Cînd să mai viu?

Trenul porni.

— Oricînd, dar să nu mai pleci niciodată! strigă și fata.

Și rîseră amîndoi.

Multe zile avu poetul tăria de a nu se arunca în trenul care-n mai puțin de o oră l-ar fi dus și lăsat la Brunoy — unde-l adăsta în soarele verei vastul parc, vila florentină, gingașele, neîmplinitele daruri ale signorinei Pirelli. Îi trimitea totuși din cînd în cînd cîte un pneu nesemnat — semnătura lor pe această locală telegramă era de prisos. De cînd strînsese de el trupul prelung, încordat și apoi destins al fetei, de cînd fusese căutat și găsit de lungile ei degete grăbite, neliniștite, Beate-i lipsea, de parcă pierduse din el un organ sau trebuia să dobîndească unul nou, care-ntîrzie să-nmugurească. Încît astfel de mărturisiri cuprindeau pneurile care ajungeau sub ochii ei uimiți, două ore mai tîrziu: „În zilele cînd nu te văd, sînt omul care merg fără picioare, apuc fără mîini" sau „Numai cînd te am înaintea ochilor, încetez de a te mai vedea". Spre a exprima singurătatea lor de care-și da seama atît de bine, Beate îi trimise într-un pneu cunoscutele versuri de Heine: **Un brad stă singuratic / În Nord pe-un pisc în ceață. / El dormitează-n straiuri / De nea, de frig, de gheață. / Visează la făptura / Unui stingher palmier / Pe un pisc torid de piatră / Sub arzătorul cer.** Dar în aceiași zi sosi de la Brunoy acest rînd aproape alarmant: „Vieni subito domani, BEATE:

Graiul matern al fetei pe care niciodată pînă atunci nu-l folosise cu el, dezvăluia atîta încredere, că Anderson se neliniști. Ce se petrece la Brunoy?

Luă a doua zi trenul de amiaz.

Era o zi năbușitoare de început de iulie. În dosul gării nu-l aștepta nici un automobil. Căută în jur. Nu recunoscu pe nimeni din vilă. Acoperit de praf și sudoare din pricina mersului repezit, aproape o fugă, nu fu pe lespezile din fața vilei întîmpinat de nimeni. Împinse cu violență ușa înaltă a verandei de sticlă mată cu desene antice, bănuind-o încuiată și se pomeni îmbrîncit de propria-i viteză — dinaintea Beatei.

Era goală. Cu mîinile împreunate la spate, cu un genunchi îndoit, cu șuvițele negre cîrlionțate, frăgezite de o fină sudoare și adunate spre ceafă, de data aceasta dezgolind și urechiușele, pleoapele în jos, de parcă, ridicîndu-le, ar fi dat și ea peste goliciunea lui, rosti rar, adînc, liniștit, o adevărată expunere. Bătrînii plecaseră la Vicky, pentru o cură de ape minerale pe trei săptămîni. Întreg personalul vilei avea liber pînă a doua zi la amiaz. Ea însăși Beate, se afla dinaintea unei grave hotărîri: Părinții după Vichy o luau în Italia, „acasă", cu sau fără voia ei, cu sau fără poetul norvegian. Se pregăteau în Europa evenimente istorice, poate catastrofale — cel puțin cu această impresie se întorsese prințul de la Roma.

Ea, Beate, nu-l chemase pe îndatoritorul coleg Knut Anderson, mulțumită căruia dobîndise de curînd o licență care-i deschisese astfel calea unui doctorat, spre a-l îmbia la un contract matrimonial...

Aci, fără a ridica pleoapele, gingașa Veneră, cu glasu-i adînc, rîse dureros, scuturînd ușor palidele naramze ale sînilor fața pînteculuí neted și alb, ca un mic iezer bătut de lună.

Își chemase prietenul pentru o întrebare mult mai însemnată, în care erau amestecate mintea, inima — viața ei.

Cu asemenea ușurință trecea acum voluntara Beate peste strigătele furioase ale prințului Pirelli, cu o zi înainte de a părăsi vila, cînd aidoma unui director de circ lovise cu cravașa pantalonul de călărie, de parcă trebuia la acest pocnet să se arate în arenă șirul unor armăsari struniți:

— „Vezi, Beate Pirelli, ce faci cu dobitocul ăla de poet premiat! Nu mai e timp de pierdut, mă auzi? Nici o secundă! sau îl vîri ca pe un bou ce e în jugul căsniciei, vreau să spun legi și tu măgarul de gard, sau îi dai un picior în..." Apoi cu un patetism bine timbrat, ridicînd ciocul mefistofelic și frecîndu-și punguța golită a gușii cu mînerul cravașei: „— Eh! Am visat pentru tine, fata mea, altceva decît un latifundiar de zăpezi și un grajd împuțit, cu reni de curse. Un Pirelli se putea încuscri, cred — dacă ții totuși neapărat să rămîi în filologie — cel puțin cu un d'Annuzio, alt farseur! Dar în sfîrșit — FORȚA DESTINULUI, vorba lui Verdi, genialul nostru trombonist. A fost făcut poate ca tot firma Pirelli & CO să deschidă întîia sucursală de automobile și anvelope la Polul Nord!..."

Beate încunoștiință apoi pe Anderson că de la ultima partidă de tenis și dansul din bazin, Sabina se despărțise de Du Lac-Menestrel, cu toate lacrimile, gemetele, declarațiile baritonale ale bietului François — și încă după ce pierduse (culmea ghinionului!) examenul la Gazier. Ea, Beate, nu se putea amesteca în hotărîrile verișoarei, care mai dovedise astfel de bruște dezgustări. Era însă încredințată că manevra fără scrupul a Sabinei (căci în asemenea materie a fost totdeauna fără scrupule; ținea la cucerirea straniului poet norvegian, pe de-asupra faimos acum în tot Parisul, deci în toată lumea. Ce-i mai rămînea Beatei de făcut? Înainte de a întrerupe studiile pariziene și a se înapoia pentru totdeauna în Italia, ea voia să se încredințeze temeinic, definitiv, de preferința prietenului, sprijinitorului... (ar fi adăugat „iubitului", dar lăsa numai un vid tăcut). El avea, singur, dreptul să aleagă între cele două Venere italiene, ca astfel...

— Ca un nou Paris? șopti Anderson cu surîs penibil, și se simți pe neașteptate lovit în sîmburele vital al fărturii, căci și văzu parcă pe Sabina, în plinătatea mișcătoare a formelor ei mitologice.

Cu palmele-i late cuprinse blajin umerii mici, rotunzi, ai fetei, în obicinuinta-i sufletească îmbrățișare, și rîse ca de o copilărie.

— Nu, nu rîde Anderson! gemu fata și puse capul pe pieptul lui uriaș. Nu mai sînt o copilă. Te-ai încredințat!

(continuare în nr. viitor)

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie și atitudine intelectuală
Redactor șef
Nicolae FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIȘAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacție, prezentarea grafică)
Redacția: Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administrația: ISIAP
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 "6, Calea Griviței 64—68
Tiparul executat la I. P. „13 Dec. 1918"
București
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

JURNALUL LITERAR

Director fondator: G. Călinescu

Săptămînal de opinie şi atitudine intelectuală

Serie nouă — an. I, nr. 40 | 8—14 octombrie 1990 | 4 pagini — 3 lei

Ministrul de externe al Ungariei, în numele guvernului său democratic, în centrul Europei nu recunoaşte Tratatul de la Trianon.

Iată un lucru care nu ne sperie, ci doar ne uimeşte şi ne întristează. Spunem toată ziua, bună ziua că nu revendicăm graniţe, că nu reaprindem flacăra iredentismului, solicităm toleranţă şi înţelegere în spiritul Cartei Drepturilor Omului, dar în esenţă la umbra tuturor acestora ne întoarcem obsedant la propria noastră incapacitate de a înţelege nu numai sensul fundamental al istoriei, dar şi lecţia ei impecabilă şi dureroasă.

Budapesta de astăzi demonstrează că nu a înţeles nimic din frămîntările acestui secol, că „idealurile" horthysmului nu au pierit, ci se revendică acum sub o haină mai subtilă, sub semnul democraţiei. Dar democraţia, oricare ar fi ea şi oriunde în astă lume, nu poate infirma drepturile eterne ale unei naţiuni şi nici nu poate oblădui raptul teritorial.

Nu recunoaşterea tratatului de la Helsinki stabilizînd graniţele actuale poate pune în lumina adevărului şi pe baze sănătoase relaţiile corecte dintre poporul român şi cel maghiar, ci tocmai actul de dreptate istorică al tratatului de la Trianon, consfinţind o realitate istorică de netăgăduit.

J.L.

Alternativele literaturii

Se pare că ideea imanenţei **artistice** a literaturii este o ipostază damnată a spiritualităţii critice. Experienţele istorice acute o vîntură periodic — era să spunem „ciclic" — de colo, colo, împiedecînd-o să atingă vreodată un capăt al marilor certitudini. La nivelul adevărurilor de rutină — fundamentale, însă — nici un profesionist serios şi elevat al creaţiei literare, al teoriei şi criticii literare, nu mai poate contesta în secolul XX, cu probe evidente, necesitatea literaturii de a se **legitima** prin resursele **artistice** ale fiinţei sale interioare. Cu alte cuvinte, că literatura, **pentru a nu se dezice de sine,** ar trebui să trăiască înainte de toate, prin virtualităţile sale **estetice,** oricît de supuse ar fi acestea unor proiecţii metodologizante. Şi totuşi, acest adevăr este mereu coborît de pe soclu, pentru ajustări, ce se dovedesc — în timp — interminabile.

Un succint scenariu al evoluţiei literaturii şi criticii literare româneşti, oricît de schematic exprimat, demonstrează drept verificabilă perpetua reluare a adevărului cu pricina. A doua jumătate a secolului trecut a **conştientizat,** cu toată acuitatea, alternativele problemei: Maiorescu a cultivat prioritatea **esteticului** în creaţia literară, în vreme ce Gherea a accentuat prioritatea **socialului.** O insuficienţă a interpretărilor privitoare la acea epocă — pînă astăzi perpetuată — a constituit-o faptul că nu s-a văzut **complementaritatea** concepţiilor avansate de Maiorescu şi Gherea despre specificul literaturii, speculîndu-se, în chip preponderent, diferenţele dintre aceste concepţii din unghiul unor radicale opoziţii. Vom reveni mai jos, într-o altă secvenţă, asupra acestei chestiuni. În perioada interbelică, accentele asupra proeminenţelor estetice ale literaturii s-au înmulţit şi s-au nuanţat considerabil, fără însă a fi eliminată din scenă importanţa ipostazelor social-politice. După al doilea război, literatura şi critica românească au început să împingă, treptat, în umbră **artisticitatea** imaginii, deceniul al şaselea atingînd, în această privinţă — sub necruţătoarea tutelă a reducţionismului „realist socialist" — proporţii tragice. Cu unele fericite excepţii, etapa anilor cincizeci a demis esteticul din funcţiile sale **fireşti** în ograda creaţiei artistice, rupîndu-l ca pe un intrus plin de păcate. Cu un instrumentar ideologic paroxist — ce elimina aproape orice specificitate de ordin axiologic, orice suplete în această privinţă — a fost exaltat un arsenal al coordonatelor social-politice preconcepute, în viziune totalitară. Începînd cu deceniul al şaptelea, temporare deschideri spirituale au modificat încă odată, în bine, accentele alternativelor literare. Scriitori, critici, istorici şi teoreticieni ai literaturii, eseişti, au depus un considerabil efort concertat, de compromitere a reducţionismului dogmatic şi redobîndirea statutului literaturii **ca literatură,** aducînd în centrul ei **suflul estetic al valorii.** Din deceniul al şaptelea încoace, vocea prestigiului estetic al operei literare n-a mai amuţit niciodată cu totul, la modul absolut. Treptat, însă, vocea aceasta a început să fie tot mai insistent bruiată de neodogmatismul „epocii de aur", cu ingerinţele unei ideologii politice dictatoriale, dusă pînă în pînzele albe.

Şi a venit spectaculoasa şi deopotrivă tragica Revoluţie din decembrie. Cu ea, alternativele specificităţii literare tind să se modifice iarăşi, pentru a cîta oară? Dar să precizăm, fără întîrziere: nu ale creaţiei literare înseşi, pur şi simplu pentru că de la Revoluţie **încoace** apariţiile unor opere literare semnificative sînt atît de puţin numeroase încît — deocamdată — nu poate fi vorba, **în fapt,** de modificări, într-o direcţie sau alta, în **cîmpul** creaţiei literare, pentru că un asemenea cîmp, cu noi şi clare contururi, încă nu există. Scena unor schimbări de accent cu privire la specificitatea alternativelor literaturii, este ocupată în prezent **exclusiv** de seducţii lămuritoare, de natură conceptuală. În ce constau acestea?

Aproape toată lumea împărtăşeşte opinia că dificila şi complicata radicalizare a istoriei solicită, **cu necesitate,** pentru creaţia literară ce va să vină, evocarea acută a politicului şi socialului. Dar, luîndu-se în consideraţie această idee, apele se împart în două. O direcţie tinde să aşeze — şi de acum încolo — în **centrul** aprecierii operei literare, valoarea sa **estetică.** Fireşte, un estetic generos, elastic, capabil de corelări multiple cu alte tipuri de valori: politice, sociale, etice, religioase etc. Totuşi, coeficienţi estetici capabili să-şi păstreze propria **identitate specifică.** Fără această identitate, **artisticitatea** operei literare se autoanulează. În ce ne priveşte, ne mărturisim adept al acestei direcţii. Numai că, în clipa de faţă, o rezonanţă sporită pare a avea filonul — să nu-i spunem „opus", ci mult diferit — care, fără a nega vocea esteticului, îi diminuează importanţa (cîteodată o marginalizează), solicitînd **prioritatea** politicului şi socialului în construirea imaginii literare. Acest filon năzuieşte să revendice o paternitate gheristă, în „opoziţie' faţă de orientarea „estetizantă", maioresciană.

Să zăbovim asupra acestei ultime chestiuni. Există riscul — pe fondul eforturilor de a întrevedea profilul literaturii române în viitor — unei revitalizări şi perpetuări simplificatoare, inadecvate, a „opoziţiei" dintre concepţia lui Maiorescu şi aceea reprezentată de Gherea. Efortul lui Maiorescu de a impune opiniei culturale, în sensul larg al cuvîntului, abordarea artei din perspectiva propriei ei naturi, a fost redus adesea — în trecut — de un anumit spirit simplificator, *la formula cam didactică şi* stereotipă: teoretician al „artei pentru artă". *Lăsînd la o parte faptul că* — aşa cum a observat E. Lovinescu — Maiorescu însuşi n-a *folosit niciodată* această formulă în scrierile sale, că, în general, teoreticienii de marcă au invocat-o cu mult mai puţin decît se crede, după ce ea fusese lansată pe la jumătatea secolului trecut în Franţa şi Anglia de către grupări prestigioase de scriitori, formula ca atare nu conţine în sine nimic blamabil atîta timp cît nu vrea să însemne alt-

Grigore SMEU

(continuare în pag. 3)

Roza vînturilor

Miracolul unirii româneşti nu e surpriză, ci împlinire, nu e lovitură de teatru de ultim moment şi sub protecţia baionetelor, ci urmare logică, nu e pradă de război, ci realizarea justiţiei imanente a istoriei.

Cine ar vrea să revizuiască această unire, nesocotind din ce depărtări vine ea şi din cîte fire e împletită, ar face ca şi cînd ar vrea să mute munţii sau să întoarcă rîurile spre izvor. Căci justificarea istorică a actului de la Alba Iulia e întregită şi afirmată de copleşitoarea calitate a ceea ce vom numi duhul dintotdeauna al acestui pămînt. Cucerirea pentru eternitate a unei ţări nu e un fapt de arme în sine, ci integrarea înceată, pînă la definitiva contopire, în ordinea suverană a acestui duh...

Această senzaţie, greu de definit, de a fi aci **la el acasă de cînd lumea, românul din Ardeal o are, iar ungurul de pe pustă nu o are.**

ION CHINEZU

Infernul (II)

2. Deci André Glucksmann afirma că ce s-a întîmplat în România „nu e acelaşi lucru cu a masacra o populaţie într-un lagăr". Da, aşa este, dar numai dacă ne referim la diferenţa de dimensiune: un lagăr e mult mai mic decît o ţară. Aici se opresc deosebirile. România, mai ales în ultimii cinci ani, a fost un lagăr de exterminare: noi, care am fost prizonierii lui, o ştim bine şi trebuie să dăm mărturie. Fiindcă observ ceea ce n-aş fi crezut vreodată: că se poate uita, mai mult, că ne străduim să uităm. Toţi privim cu un fel de disperare avidă spre viitor, iar dacă ne aruncăm ochii înapoi ne oprim la anii '40, acolo unde firul s-a rupt, sau încercăm să scoatem la lumină revolta, rezistenţa, lupta — şi să lăsăm la o parte ce a fost, cred eu, cel mai important: înaintarea nestăvilită a răului, într-un fel de marş implacabil şi exemplificator care tindea, se pare, să atingă absolutul... Ne opreşte suferinţa încă prea vie, umilinţa, vinovăţia. Dar nu este bine să lăsăm timpul să curgă — trecutul, cu ştiuta-i perfidie, dispare, se dizolvă, nu-l mai putem prinde şi în curînd vom spune: „nu, aşa ceva n-a fost posibil, e de necrezut, trebuie să fi fost o eroare, ceva ce mi s-a întîmplat doar mie", iar în acelaşi timp trecutul nu moare niciodată, modificîndu-se pe neştiute, pîndind gata să reînvie mai ales atunci cînd l-ai crezut cu totul uitat.

Cred că imediat, din ianuarie, în România ar fi trebuit să se iniţieze studii temeinice, medicale, psihologice, sociologice asupra unor largi eşantioane de populaţie. Rezultatul ar fi fost de maxim interes. Ţin minte, sînt mai bine de zece ani de atunci, cînd unchiul meu, medic radiolog la uzinele 23 August, mi-a vorbit de tineretul muncitor: „Vai de capul lor, cele mai multe probleme sînt de oase, intră în uzină fragili, nemîncaţi, cu mari carenţe de calciu, într-un an şira spinării le e praf. Şi apoi bolile de plămîni din cauza condiţiilor mizerabile, silicoza pe care n-avem voie s-o declarăm... Iar ei continuă să nu mănînce, cînd iau leafa îşi cumpără ţigări Kent şi whisky". Acum cîteva ierni am avut conştiinţa crimei incontestabile. Era frigul bine cunoscut, sporit în sălile întunecoase ale muzeului în care lucram. A trebuit să ghidez un grup de copii cam de 9—10 ani. Am fost cutremurată cînd i-am văzut: slăbuţi, mai mici decît ar fi fost normal pentru vîrsta lor, cu obrazul străveziu, de o paloare mala-

Manuela TANASESCU

(continuare în pag. 4)

Dialoguri esenţiale

Post-scriptum la un interviu cu Mihai Şora

2 august 1990

— Astăzi, după ce au trecut mai mult de trei ani de la interviul la care aţi avut amabilitatea să participaţi, putem relua alternanţa întrebare-răspuns. Interviul realizat atunci, ca parte a proiectului **„EXPERIENŢA CREAŢIEI"**, un proiect care are ca principal obiectiv cunoaşterea, a fost publicat în **„JURNALUL LITERAR"** începînd cu 2 iulie 1990. O primă întrebare se referă la o temă majoră a scrierilor dumneavoastră: **DIALOGUL.** Deci: care credeţi că sînt principalele suferinţe, boli ale dialogului în societatea românească de după solstiţiul din iarna lui 1989? Care credeţi că sînt principalele suferinţe ale dialogului social azi şi aici?

— Societatea românească este construită pe schema unei societăţi primare. O astfel de societate primară avea o singură gură, iar acea instanţă nu avea urechi pentru ceilalţi. Restul colectivităţii nu avea gură. Există o colectivitate tăcută care are urechi. O mică parte a acestei colectivităţi a cîştigat o gură, dar chiar pentru acest cîştig este condamnată de restul colectivităţii tăcute. De fapt dialog nu a existat şi nici nu există.

Primul lucru care trebuie făcut este de a asculta.

— Ca în psihoterapia non-directivă?

— Mai mult. Capacitatea de a-l asculta pe celălalt cu tot atîta fiinţă cît ai tu. Nu-l asculţi pentru că nu-i acorzi fiinţă. Fiecare dintre părţi nu a ascultat-o pe cealaltă pentru că nu i-a acordat fiinţă. Desigur vina cea mare este a puterii pentru că şi răspunderea principală este a ei. Să luăm ca exemplu Proclamaţia de la Timişoara. **Erau acolo cîteva puncte care puteau fi imediat acceptate de putere. Un astfel de punct era cererea de renunţare la decretul 473 care subordona televiziunea şefului statului. Acest punct a fost pînă la urmă acceptat şi ea a fost trecută în subordinea Parlamentului. Dar nici în momentul în care a făcut acest lucru puterea nu a recunoscut solicitarea respectivă din** Proclamaţia de la Timişoara. **Au acordat-o, dar n-au recunoscut-o. Punctul 8 al** Proclamaţiei **putea fi şi el discutat, negociat. Istoria statului totalitarist putea fi împărţită în mai multe etape. Să zicem în patru: 1949—1959, 1960—1969, 1970—1979, 1980—1989. Se putea discuta problema nomenclaturii cu folos. Ar fi putut avea loc chiar un dialog social în concordanţă cu atitudinea tolerantă a românului:** „Mai dă jupîne, mai lasă române". **Dar puterea nu a avut urechi. Ea a considerat** Piaţa Universităţii **o adunătură. Nu i-a acordat existenţă. Pe chipul oamenilor puterii se putea citi chiar mai mult atunci cînd apăreau la televizor şi vorbeau de cei din Piaţa Universităţii. Se vedea disprețul. Le-a spus „golani", dar de fapt în capul lor îi numeau altfel: „căcat". Ei nu au vrut să ia cunoştinţă de ce se întîmpla**

Într-o după amiază m-am dus acolo şi am stat aproape şase ore. Desigur că am fost văzut, fotografiat, observat şi din faţă, şi din spate, şi din profil, şi *în genunchi*. După cîteva zile am fost întrebat la telefon de primul-ministru (asta se întîmpla pe la începutul lui mai) cu o voce foarte îngrijorată „Aţi fost într-adevăr acolo?". Într-adevăr fusesem. Am fost chiar preocupat să văd cu ochii mei calitatea şi dimensiunile fenomenului. Am calculat chiar densitatea pe metrul pătrat. Atunci erau cu siguranţă peste 50.000 de oameni. Stratul social era precumpănitor mijlociu (studenţi, intelectuali, muncitori, tehnicieni). Erau tineri, mulţi tineri. Dar vîrsta dominantă era între 40—50 de ani. După ţinută, comportament şi mod de exprimare se putea vedea un strat mijlociu al populaţiei active. Iar în raport cu definiţia corectă din dicţionar a termenului de golan ei erau exact nişte anti-golani. Adică nişte oameni **cu principii pe care le făceau văzute în comportament, fără a le proclama.**

Dacă dialogul ar fi fost acceptat de la început s-ar fi rezolvat elegant şi punctul referitor la hotărîrea 473 care lega televiziunea de şeful statului, şi cel referitor la ministrul de interne (ambele puncte tot au fost admise pînă la urmă, dar fără a se recunoaşte aceste lucruri), iar punctul 8 ar fi fost negociat. În acest fel altfel ar fi apărut azi faţa societăţii româneşti. Sigur că greşeli erau făcute şi de partea cealaltă. E vorba de un anumit imobilism care s-a manifestat începînd cu ziua de 21 Mai. După alegeri nu se mai putea continua cu sloganurile anterioare alegerilor. Era absolut iraţional, era absurd ca cineva care a fost ales să nu mai fie candidat. 20 Mai trebuia considerată ziua unei bătălii pierdute şi trebuia elaborată imediat o altă strategie şi o altă tactică pentru a putea cîştiga lupta. Acolo a fost vorba de o anumită scleroză, de o anumită lipsă de mobilitate a gîndirii, a strategiei, a tacticii. Era limpede că exista o anume saturaţie şi că acea manifestaţie urma să scadă calitativ şi cantitativ, că urma să fie pradă imixtiunilor de *tot felul* precum bişniţa, promiscuitatea care ameninţau să înece din afară manifestaţia. Atunci ar fi trebuit să se transforme în altceva. Într-un Forum Civic **cu un organ de presă. Impresuratul trebuie să ştie că la un moment dat nu va avea apă, mîncare, că va fi asaltat de şobolani şi va mînca şobolani. Că va ajunge la canibalism. Ailalţi ştiau acest lucru. Şi l-au *folosit*. Chestia aceea cu „Lăsaţi-i să fiarbă în suc propriu" era cinică, dar era exactă. Din nefericire puntea dintre avangardă şi grosul trupei adormite era inexistentă. De fapt aceasta era boala intelectualului român care nu ştie să facă această punte. El nu ştie că între el şi restul societăţii româneşti pe care o exprimă şi pe care trebuie s-o exprime este necesar să existe mai multe niveluri de mediere. Dar această problemă a nivelurilor de mediere nu *este percepută de intelectuali* care se mulţumesc cu codurile lor, cu manierele lor chiar şi *la acest moment* de răscruce politică. A spune că nu faci *politică este o prostie. Toţi trebuie* să intrăm în politică. Societatea civilă *fără politică moare. În cartea la* care lucrez acum (domnul Mihai Şora tocmai făcea corectura la „pagini doi" ale volumului respins de la publicare în timpul dictaturii ceauşiste, n.n.) spun că politica este protocolul minimal al convieţuirii. Fără politică, în sensul grecesc al cuvîntului, nu poate exista democraţie.**

— Înainte de a formula următoarea întrebare simt nevoia să fac două precizări chiar dacă această atitudine nu este consonantă cu genul de interviuri pe care le-am realizat în acest proiect. Prima: cred că termenul de slogan, lozincă nu este adecvat pentru manifestaţia din Piaţa Universităţii care este o continuă logică şi axiologică a mişcării din 16—22 decembrie. Cred că expresia adecvată este cea de ***acte de vorbire***, prin care se desenează acele forme de limbaj care generează acţiuni şi sînt susţinute de acţiuni. Deci expresii verbale care au o mare încărcătură practică. Să nu neglijăm faptul că mulţi dintre cei din Piaţa Universităţii au avut ei înşişi de suportat nemijlocit (fizic şi psihic) consecinţele acestor acte de vorbire de tip non-violent. Mă gîndesc la Marian Munteanu, dar nu numai la el ci şi la acei tineri şi mai puţin tineri, necunoscuţi public. A doua precizare se referă la caracterul „absurd", „iraţional" al continuării **mişcării** din Piaţa Universităţii. Acest caracter absurd nu derivă din caracterul intrinsec al revendicărilor, şi în speţă al **Proclamaţiei.** Acestea sînt intrisec valide. Absurdul derivă din contextul produs de rezultatul alegerilor. Iraţional este rezultatul statistic, centabil al alegerilor, rezultat ce restabileşte un monopol al puterii într-o situaţie în care însăşi ideea de monopol al puterii politice a fost contestată de mişcarea din decembrie.

Convorbire consemnată de Cătălin MAMALI

Mircea Eliade-Jurnal (XXXIV)

1 iun. 1985. De cîteva săptămîni sunt confiscat de lucrul la **Enciclopedie** și de pregătirea textului românesc pentru **Fragments d'un Journal I.** Am încheiat, în sfîrșit, compilînd din Shamanism lungul articol pentru **Enciclopedie.** La 31 mai, seara, cinăm la Dr. Sabău ; locuiește la vreo 30 km de Chicago.

* * *

Se deschide Art Fair. Mă mulțumesc să privesc o duzină două de „exponate" : picturi, bijuterii, stofe, panglici. Îmi amintesc de curiozitatea cu care examinam această Expoziție în primii noștri ani de Chicago...

Dar sunt obosit, fără chef ; în fond, sunt bolnav ; artrita-reumatoidă sau doar consecințele tratamentului cu aur. Și am încă atîtea de făcut înainte de plecare...

11 iunie. Ieri după-amiază, interviu cu Kenneth Woodward, de la **Newsweek.** Este și Martin Marty de față. Nu-mi dau seama cît am fost de prost ; în orice caz, am fost mediocru. Mai ales că vedeam pe masă, lîngă mine „aparatul". Aș fi refuzat acest interviu dacă n-aș fi aflat de la Marty că Woodward a citit cîteva cărți ale mele, și e **realmente** interesat...

Iar azi a trebuit să stau de vorbă (tot un interviu, pentru o excelentă revistă iugoslavă) cu indianista Milita, — elevă a lui Wendy. De data aceasta, convorbirea m-a interesat. (Aflu, între altele, că traducerea serbo-croată a **Le Yoga** — admirabil tipărită — a avut mare succes și va apare curînd într-o nouă ediție.)

14 iunie, Chicago Toate proiectele pentru transportarea la Paris a manuscriselor și articolelor mele etc. — au rămas baltă. M-am mulțumit să adun majoritatea cărților mele și să le încredințez lui Folescu, pentru a fi expediate prin avion. Am reușit să selecționez și cîteva dosare ; materialele de care voi avea nevoie vara aceasta la Paris. Cele 10—12 caiete din **Jurnal** le voi lua cu mine. Înțeleg că pentru a putea expedia întreaga arhivă (nu vorbesc de 90% din corespondență, dăruită Bibliotecii) mi-ar trebui vreo cîteva săptămîni de lucru ; sper că voi putea face la toamnă.

15 iunie Ziua întreagă la birou, încercînd să fac ordine. Am reușit doar, să curăț masa și să grupez cîteva dosare pe care mi le va expedia Peter.

Paris, 21 iunie Suntem încă, amîndoi, somnoroși și obosiți...

Ieri seară au venit Ieruncii și Dinu Noica, însoțit de Simina, nepoata la care locuiește. Am discutat exclusiv problema publicării traducerii franceze a lui Lucian Blaga. Dinu Noica a descoperit originalitatea — și noutatea, actualitatea — gîndirii lui Blaga. A selecționat texte din principalele lucrări (în țară) și a obținut dreptul de a aduce manuscrisul (450 pagini dactilografiate). I-am făgăduit mai de mult, într-una din scrisori, să găsesc editor. Mă voi adresa mai întîi lu Jean-Luc Pidoux-Payot.

Aproape că n-am stat de vorbă cu Ieruncii. Dinu, pare-se e deprimat de ce se întîmplă în țară și îi e teamă că însăși cultura românească ar putea fi anulată...

Iunie 1985 Piața din fața ferestrelor noastre începe să dispară. Lucrătorii au spart cimentul, au scos trotuarul. Azi, arată ca o piață după bombardament ; sfărîmată. Aud un bărbat spunînd că Place Charles Dullin „va deveni cea mai frumoasă piață din al XVIII-lea". Nu !, nu, îl corectează bătrînul cu care vorbea ; «va fi cea mai frumoasă piață din Paris !...»

Îmi repet aceste cuvinte de cîte ori mă asurzesc tîrnăcoapele și mașinile cu care cei cîțiva arabi sparg cimentul pieții Charles Dullin.

Paris 29 iunie 1985 Cu Gaby Gouillard de la 4,00 la 10,00 (dar a însoțit-o pe Christinel la cumpărături, și apoi au stat numai ele, de vorbă, vreo două ceasuri). N-am mai văzut-o de la înmormîntarea lui Jean, exact acum un an .Aflu multe despre boala lui, despre situația ei disperată (fără pensie, pentru că nu erau „căsătoriți oficial" decît de 4 ani — deși toată lumea știa că n-ar fi fost posibil mai înainte pentru că soțul lui Gaby nu vroia să divorțeze...),

Aș vrea să notez și un amănunt din ultima lor călătorie în R S. România (Jean participa la un Congres de Istorie. Guvernul fusese probabil nevoit să accepte un anumit număr de **Biblii** din Anglia. Foarte curînd după aceea clienții marilor hoteluri (congresiștii, dar și alții) găseau foile rupte din **Biblii** înlocuind, în WC, hîrtia higienică.

Text stabilit de Mircea HANDOCA

Inedit: V. Voiculescu

Divertisment african

Cînd vii lîngă mine furiș din zăvoi *
Mă faci, neagră fată, să cred că la voi
În tropice îngerii sînt negri și goi.
Alături de tine ai noștri-s de scamă
— Năluci boreale — : i-atingi,
se destramă :
Bălana Yolanda cu ochii paftale
N-ajunge la glesna perfecției tale.
Miss Mary, o mîță cu viții minore,
Umblînd după șoareci rîvnește aurore.
Deviza Brigittei e-nscrisă în pat :
Amorul e-o rufă, se cere schimbat.
E-o perlă fragilă din seu de Olanda.
Vestita vestală Katrina Flamanda
Superb dos întoarce milady Sibyll :
I-e teamă din față că prinde copil.
Cer, toate, iubire de veci, ideală
Și-s pline de suflet ca de o grea
boală...
Tu-mi dai numai carnea, o carne
cu șoapte
O carne de-adîncă și splendidă noapte.
Tu neagra mea dragă cea făr-de
ispită
Pitonii coapselor desfaci să mă-nghită.
De spasmul iubirii tot magicu-ți
pîntec
Dansînd jubilează al sexului cîntec.
Tu nu știi plăcerea s-o tai jumătăți :
Întreagă arzi, torță,-n lumini-
voluptăți...
Să cerc altă cale, piezișă, — inept :
Cu tine păcatul e alb, pur de-a drept.
...Culcat peste sînu-ți fierbinte
ca para
Îmi caut o oază și intru ca fiara
În strîmta pădure ascunsă-n Sahara...
...Și intru în tine ca-n marile glorii :
De-ai fi canibală să nu mai văd zorii !

Joi 20 febr. 1958

* După fiecare vers se spune refrenul, oh Nilonga Lula-Landa și se bate din palme.

G. Călinescu și Cenaclul „Apollo"

În cursul anului 1921, G. Călinescu pe atunci student la Facultatea de Filosofie și Litere din București, elev al lui Ramino Ortiz, colaborator, și, mai apoi, prieten devotat al acestuia, punea la cale, ca mod și cadru de manifestare creatoare, înființarea unui cenaclu literar, a cărui denumire nu era alta decît „Apollo", în conformitate cu preocupările și formația sa intelectuală dominată de structurile clasice, mereu aspirînd spre ele. Am mai avut de altfel ocazia să prezint felul în care tînărul scriitor concepea organizarea cenaclului său.

Documentele privitoare la această inițiativă, din păcate, nematerializată, nu au fost însă pubicate pînă astăzi. Ele provin din donația lui G. Călinescu și se păstrează în arhiva Institutului de Istorie și Teorie Literară care-i poartă numele și însumează 21 de file.

Președintele de onoare al Cenaclului „Apollo" era preconizat a fi Ramiro Ortiz, a cărui semnătură se și află pe o invitație ce poartă **mențiunea** lui G. Călinescu : **„Împreună cu G. Macedonschi, coleg de Universitate și secretar al Facultății de filosofie și litere am plănuit în anul 1921 cu mult entuziasm, un soi de cenaclu care să apropie pe studenți de marii intelectuali ; cum ne-a venit ideea n-aș putea spune, fapt este că după ce am primit multe adeziuni generoase am renunțat".**

Printre cei care aderaseră, așa cum reiese din intervențiile al căror model s-a păstrat se numărau : T. Vianu, C. Rădulescu-Motru, Mircea Florian, Isabela Sadoveanu, I. Nădejde, Th. D. Speranția, A. Voinescu, Alex. Rally, D. Cuclin, Eleonora Stratilescu, Minna Byck, George Pătrășcanu, I. D. Ștefănescu, Anita Linden, Alex. Bilciurescu, Elined Prys, V. Ștefănescu, Calypso C. Botez.

Georgeta STOIA-MĂNESCU

I

Universitatea din București

1921, Aprilie 13

Onor.

Cenaclu „Apollo"

Am onoarea a vă face cunoscut că, în urma cererii Dv. înregistrate la N=620 921, vi s-a aprobat ca secretarul Cenaclului să poată anunța în publicațiile Dv. că informațiile și înscrierile se fac la D-sa în cancelaria Rectoratului.

Rector,

N. Vlădescu

II

CENACLUL „A P O L L O"

DOMN . . . . .

Vă rugăm să binevoiți a primi să vă prenumărăm printre membrii cenaclului „Apollo".

Cenaclul „Apollo" își propune de a stabili o legătură sufletească între lumea universitară și intelectuală și marele public, înfrățirea dintre dascăl și elev, autor și cititor, carte și viață ;

de a lupta din răsputeri pentru ideea unei culturi clasice românești, întemeiată pe izvoare și tradiții românești ;

de a stimula preocuparea pentru problemele filozofice și de a face cunoscuți publicului român filosofii a căror cugetare ar deschide minții românești priviri mai limpezi spre o viață sufletească mai bogată, către rosturi noi de viață ;

de a pune în discuție și de atrage atenția tuturor claselor asupra problemelor psihologice și sociale de interes vital ca aceea religioasă, aceea a feminismului, a sexelor, a educației etc. ;

de a se face ecoul oricărei mișcări culturale și ideologice din străinătate și de a provoca gustul nostru pentru bunurile de cultură ale unor popoare care pînă acum ocupau un loc nu destul de însemnat în conștiința publicului românesc ca spre pildă literatura și mai ales filosofia italiană, literaturile spaniolă, engleză, scandinavă, balcanică ;

de a încerca o îndrumare către clasicismul grec și latin.

Mijloacele de propagandă ale Cenaclului vor fi :

Disputa publică **în jurul unei probleme hotărîte de vreme sau asupra unei teme luate dintr-un autor îndeosebi filosofie și la care poate lua parte oricine se va înscrie ;**

Conferințe publice **ținute de membrii Cenaclului ;**

Publicații **cari vor răspîndi în public rodul acestei activități.**

*

Înscrieri și informațiuni la D-l George Călinescu.

În exclusivitate: Nichifor Crainic-Memorii
Zile albe, zile negre (XXIII)

FIGURI UNIVERSITARE

Nazarie, care ne preda Morala, era un temperament liric, un fond de mare bunătate. Mai mult o întrupa decît o exprima în efuziuni entuziaste. Era mai bine. Substanța moralei ortodoxe definită de **Noul Testament,** e dragostea, trăită și analizată în mii de nuanțe de imensa literatură spirituală, care e gloria Răsăritului bizantin, dar neadunată încă într-un tratat la înălțimea nobleței ei. Încercările de sistematizare morală, ce s-au făcut la noi, ignorînd izvoarele răsăritene. s-au condus după scolastica tomistă cu iz aristotelic, de aceea sînt uscate și antipatice, cum e tratatul fostului mitropolit primat Atanasie Mironescu. Nici Rusia provoslavnică n-a scăpat de această influență, cu toată opoziția categorică față de catolicismul papal a marilor ei gînditori. Cînd filosoful Vladimir Soloviev, supranumit Platon al Rusiei, a scris tratatul său de morală **Justificarea binelui,** a fost criticat pe bună dreptate pentru scolasticismul metodei.

Universitatea veche avea un corp profesoral care culmina în piscuri geniale ca Nicolae Iorga, ca Gheorghe Țițeica sau Dimitrie Pompei ; avea personalități în care știința era reprezentată cu înaltă demnitate ca Vasile Pârvan și atîția alții ; dar avea și figuri pitorești pe care nu știu ce spirit mucalit le introdusese prin contrabandă să mai descrețească tinerele frunți ale studenților, prea încordate de contactul atîtor probleme noi. Un exemplar pitoresc aveam și noi, studenții teologi, în Badea Cireșeanu, titular la teologia liturgică. Numele de Badea era parcă predestinat pentru a-l simboliza. Badea nu e un nume personal, ci un nume anonim, iar cel care îl purta acum ridica anonimatul la o celebritate pe toată Universitatea.

Omul arăta ca un idol african, dibăcit grosolan în pămînt încă umed. Te așteptai acum-acum să i se moleșească picioarele, să i se desprindă brațele din umeri, să i se turtească țeasta afinată și momîia să-și reia informitatea mîlului din care a fost modelată. Dar Badea Cireșeanu nu se descompunea anatomic ; se descompunea numai în cuvinte, care tîrau în ele mîlul inform din care era făcut. Mai știi ? Poate că exemplarul a fost pus în fața noastră să actualizeze momentul biblic al facerii primului om din tină, înainte ca divinul modelator să-i sufle între buze spiritul cugetător ! Te mirai că totuși vorbește, deși nu primise suflul cugetător. Rămăsese neevoluat din prima clipă a creației pînă azi. Badea era necăsătorit, trăia singuratic. Neavînd în jurul său persoane prin care să se rectifice social, îi lipsea noțiunea relativismului valorilor. Rămas în starea primară, nu se vedea decît pe sine umplînd singurătatea universului. Cu o îndemînare, am zice anormală, organizase tot studiul liturgic în jurul persoanei sale. Erau arhicunoscute fotografiile care îi împodobesc voluminosul tratat Tezaurul liturgic : **„Badea Cireșeanu în călătorie de studii liturgice, scăldîndu-se în Iordan", în care savantul se vede intrat în apă pe jumătate gol ; „Badea Cireșeanu în călătorie de studii liturgice privind piramidele", „Badea Cireșeanu în călătorie de studii liturgice, privind Parisul din Turnul Eiffel", și așa mai departe, tot mai departe pînă în negurile inofensivei aberații ! Nu e nevoie să insist asupra acestor originalități popularizate pe vremea tinereții noastre, și care îi păstrează și azi o tristă celebritate, după moarte, din moment ce sînt personal aranjate și tipărite cu voință și cheltuială proprie. Dar închipuiți-vă ce prestigiu avea Badea în ochii studenților, înfățișîndu-se gol în apa Iordanului ! Aceleași aberații ornamentau și cursul, în timp ce ifosele naive și deșarte ca o butie dogită nu mai stîrneau rîsul, ci mila față de un nenorocit, pe care nepăsarea oficială l-a ținut pînă la sfîrșit momîie pe o catedră universitară.**

Egocentric și orgolios, ținea să aibă mulți auditori. Striga catalogul la fiecare început. Prezențele contau la note. Atunci băieții au găsit un mijloc de a scăpa măcar din două în două prelegeri. În frumoasa Universitate veche, cu linii de arhitectură antică, sala noastră era la parter, între sala celor de la Științe și a celor de la Litere. De la intrarea din fața statuii lui Heliade imediat la stînga, un coridor larg despărțea sălile de curs de zidul exterior din bulevard. Sălile aveau deci ferestre interioare, care se deschideau în coridor și erau joase încît le puteai sări foarte ușor. În sală, băncile în amfiteatru nu erau lipite de zidul din fund ; între el și paravanul de lemn de unde începeau băncile era un spațiu liber pe unde studenții puteau sări pe fereastră fără să-i vadă profesorul. Seria studenților se împărțea în două. Se prezenta la curs o jumătate și, la apelul lui Badea, fiecare student răspundea și pentru unul din jumătatea care lipsea. La prelegerea următoare venea schimbul. Dar nici jumătatea prezentă nu rămînea pînă la sfîrșit. Cînd celebrul savant ieșea din baia Iordanului și începea să provăduiască din Turnul Eiffel, unul ctîe unul băieții se strecurau pe după paravanul din fund și zdup ! săreau pe fereastra deschisă în coridor, la aer curat. Transportat de propriile-i cuvinte și isprăvi, cu ochii pierduți în vaporii aberației, Badea nu observa că, pînă la sfîrșit, n-avea decît doi sau trei auditori care și aceia se băteau cu cocoloașe de hîrtie. Studenții vecini de la Litere și de la Științe așteptau la ora știută pe coridor să asiste la spectacol. Cîte un evadat greșea săritura și se prăvălea lat pe pardoseala coridorului. Atunci izbucnea un hohot de rîs homeric de răsuna Universitatea. Dar Badea n-auzea nimic, vorbea în transă, fascinat de năzărirele din Turnul Eiffel...

Toate aceste lipsuri le compensa marea personalitate a profesorului Ioan Mihălcescu, devenit, spre sfîrșitul vieții, arhiereul Irineu, mitropolit al Moldovei. Făcuse studii teologice la Berlin cu Adolf Harnack, cu Paulsan, cu Seeberg și doctoratul în filosofie summa cum laude, **la Leipzig cu Wundt, cu Velkelt și alte celebrități ale vremii. Era omul temeinic pregătit să poarte pe umeri sarcina cea mai importantă, a Dogmaticii și Apologeticii. Timp de 35 de ani prestigiul Facultății s-a confundat cu prestigiul său personal. Față de marea sa cultură, de capacitatea intelectuală și de opera pe care a scris-o, era de o modestie și de o blîndețe așa de mare, încît discipolii și admiratorii îl numeau** hrisocardiotis, adică **inimă de aur. Filozofia e un auxiliar al teologiei în sensul că, fiind expresia cea mai înaltă a spiritului uman, înlesnește înțelegerea esenței specifice a religiei. Bizanțul a făcut apel la filozofie din primele veacuri chiar la formularea dogmelor, dar aceasta nu însemna reducerea filosofiei la rolul de „servitoare" a teologiei, pe care i-l atribuise scolastica medievală occidentală. Scolastica medievală de altfel nu cunoștea filozofia greacă, cu excepția lui Aristotel, pătruns în Occident prin intermediul mahomedanilor Averroes și Avicenna. Plato a pătruns la Florența abia în epoca Renașterii, după căderea Bizanțului. Dar la Bizanț, filozofia era filosofie și teologia teologie. Monopolul pe care scolastica l-a pus pe Aristotel e un fenomen necunoscut în Orient, unde orice gînditor creștin putea să apeleze la orice filosof grec pentru a elucida o problemă, cu condiția, firește, să păstreze linia necesară. Dacă omenirea are azi la îndemînă cultura antică, faptul se datorește strălucitoarei cetăți de pe Bosfor, care a practicat-o neîntrerupt, în lumina concepției creștine sau în afara ei, fără să fie nevoie s-o dezgroape ca Renașterea italiană.**

În spiritul acestei tradiționale libertăți, de alegere, Ioan Mihălcescu punea la contribuție filosofia modernă în lămurirea și apărarea multor probleme legate de ființa religiei, — într-o vreme cînd Vaticanul punea la index gînditori catolici numai fiindcă au îndrăznit să se bizuie pe Fericitul Augustin platonicul, neglijînd pe Thoma de Aquino aristotelicul. Mihălcescu nu era orator. Modestia îl reținea să ia atitudini compuse hieratic ca Vasile Pârvan. Nici vocea prea subțire n-avea amploarea potrivită pentru lucrurile grave pe care le expunea. Dar avea o memorie remarcabilă. Își redacta cursurile în întregime și le spunea pe dinafară ca în text. Din pricina materiilor aglomerate și variate, cărora le făcea față cu egală strălucire, prelegerea ținea două ore fără întrerupere, ceea ce era puțin cam obositor. Dar același curs citit apoi, litografiat, constituia o delectare pentru student și avea incomparabil mai multă forță decît atunci cînd îl ascultai. Minuia un stil frumos, adesea înflorit de imagini. Dezamăgit de lesinătura manualelor din seminar, aveam acum marea satisfacție să primesc ideile înalte ale religiei într-o înlănțuire și într-o formă pe măsura lor.

Studenția e o fază raționalistă a vieții spirituale, și un conținut inaccesibil minții te provoacă la luptă interioară să-l cucerești sau să-l respingi. Crizele acestea care sfîrșesc prin negație sau afirmație sînt mai fecunde decît o acceptare pasivă, cu condiția să ieși biruitor din ele. În viața studențească le provoacă mai ales cursurile alcătuite din cioburi variate, lipite aproximativ unele de altele, cursuri care se găseau destule și la noi la Litere. Cursurile lui Ioan Mihălcescu te provocau, dar te și împăcau prin legătura internă a ansamblului de idei, legătură care face din ele un sistem și o unitate.

Ceea ce m-a entuziasmat cu deosebire au fost prelegerile despre istoria religiilor. Mihălcescu le făcea ajutat de tratatul elveținului Drelli. Pentru cultura generală a studentului care eram, nu-mi închipuiam ceva mai bogat și mai fecund decît un asemenea curs. Istoria religiilor îmi ziceam, e istoria culturii omenești în perspectiva globului pămîntesc, văzută din piscurile cerebrale, pe care popoarele le-au ridicat în căutarea cerului ; între religiune, oricare ar fi ea, și cultură există și un raport genetic, care implică pe cea din urmă în cea dintîi. Cunoașterea religiunii îmi dădea sensul specific al artei și înțelepciunii popoarelor respective. Dar oricît de variate sînt aceste religiuni — de la formele cele mai primitive pînă la cele superioare —, sub personificările multiple ale fenomenelor naturii —, care se deosebesc după nume iar nu după conținut — mi se revela un miez spiritual central în care toate se întîlnesc și din care încă rezulta un minimum de înțelepciune comună tuturor popoarelor. Aceasta e, de fapt, și ultima concluzie a cercetărilor contemporane, făcute îndelung la fața locului, în limba fiecărui trib și a fiecărui neam. Și ea răstoarnă aserțiunile grăbite ale unor sociologi din veacul al XIX-lea, întemeiate pe afirmațiile fugare ale primilor exploratori de continente. Am frecventat toate cursurile cu faimă din vremea studenției mele ca să constat cu mîndrie că nu îmi apărea altul mai bogat în perspective si mai fecund pentru cultura unui student decît acesta. Îmi aduceam prietenii de la celelalte Facultăți să-l asculte : era o sărbătoare.

Imediat după primul război mondial, cînd nu mai eram student, Vasile Pârvan s-a avîntat să facă la Universitate un curs asemănător, căutînd să dezchioace ideea fundamentală a religiilor superioare. E adevărat, nu era un curs analitic, ci voit sintetic, intitulat Doctrina salvării. **Pârvan trecuse în timpul războiului printr-o mare criză spirituală. Cursul era expresia acestei crize. Cu tot efortul filosofic al celebrului arheolog si cu toată solemnitatea sacrală a expunerii, cursul a lăsat o impresie confuză, fără conture clare. De altfel nici nu l-a publicat. Deși îl admiram pe Vasile Pârvan, mi-am adus aminte cu satisfacție de prelegerile analitice ale lui Ioan Mihălcescu.**

Text stabilit de I. OPRIȘAN

Cronica ideilor literare

Fișe de istorie teatrală

Der theatralische Neoklassizismus um 1800. Ein europäischen Phänomen ? Herausgegen von Roger Bauer in Verbindung mit Michael de Grant und Jürgen Wertheimer (Bern-Frankfurt am Main — New York-Paris, 1986, 353 p. = **Jarhbuch fur Internationale Germanistik,** Reihe, A Band 18).

Este bine cunoscut proiectul **Asociației Interanționale de literatură comparată** de a edita o vastă **Istorie comparată a literaturilor de limbi europene.** Din această serie au apărut pînă acum o serie de volume, în ordine dispersată, despre Ironia romantică, Avangardă, Simbolism, Renaștere, Iluminism. Nu este o întreprindere ușoară. În cadrul său se înscrie și **Istoria dramei europene între 1760 și 1820,** inclusă în panorama literaturii europene, **Tournant des Lumières : 1760—1820.** Animatorul acestui istoric al dramei, comparatistul și germanistul münchenez bine cunoscut Roger Bauer, familiar al tuturor reuniunilor și congreselor comparatiste din ultimele două decenii, înțelege să lucreze serios și în adîncime. A reunit o ediție internațională de cercetări, organizează colocvii pregătitoare. Unul dintre acestea este consacrat temei neoclasicismului european în jurul anului 1800 ale cărui lucrări sunt reunite în volumul de față.

Concepția de bază, destul de tradițională, are o orientare istorico-literară predominant documentară. Ce concluzii foarte generale se pot desprinde ? Mai întîi persistența și marea răspîndire a tradiției clasice (sau neoclasice) în întreag teatrul european. În literatura germană ilustrațiile cele mai celebre sînt oferite de Goethe și Schiller. În cea italiană de Alfieri. Dar studii despre neoclasicismul dramatic urmăresc acest fenomen și în Franța, Anglia, Spania, Scandinavia, Olanda, Polonia, România, Ungaria. În al doilea rînd — concluzie plină de implicații — este vorba de generalizarea unei convenții. Roger Bauer chiar vorbește de „Die Zwange der klassisozistischen Konvention' (p. 184—195). Neoclasicismul este un fenomen tipic de autoproducere literară. Teme, scheme, eroi frecvent reluați, abia doar localizați. La Schiller și B. Constant piesele despre **Wallenstein** exprimă foarte limpede această tendință. De fapt, adevăratul „adversar" al neoclasicismului teatral și literar este apariția teatrului național și popular în Europa Este, poate, concluzia cea mai importantă la care ajunsese și primul colocviu din această serie, organizat de același activ Roger Bauer : **Das Ende des Stegreifspiels. Die Geburt des Nationaltheaters. Ein Wendepunkt in der Geschichtes des europäischen Dramas.** Hrsg. von Roger Bauer und Jurgen Wertheimer (München, Wilhelm Fink, 1983, 211 p.)

Originalitatea reală a neoclasicismului este, de fapt, după noi, ideologică. El readuce în circulație, într-un context revoluționar precum în Franța, un întreg arsenal de idei și virtuți „republicane" antice, predominant romane. Este ceea ce demonstrează competent și documentat Marc Régalo (**Retour à l'antique et art républicain dans le Théatre de la Révolution française,** pp. 168—183, numărul paginelor de note este aproape egal cu al textelor). Merită atenție și sugestia autorului de a asimila acest teatru revoluționar categoriei **Sturm und Drang** (p. 178). Același aspect ideologic este ilustrat și de contribuția lui Wolfgand Pross, **Die Konkurrenz von ästhetischen Wert und zivilem Ethos** (pp. 64—126). Documentare și repere comparatiste de prim ordin ale etosului și conștiinței civice în teatrul neoclasic. Întregul volum presupune o lectură atentă a detaliilor în asteptarea sintezei finale promise. Concepția pare a fi inductivă cu punct de plecare într-o bază documentară serioasă.

*

Das Shakespeare — Bild in Europa zwischen Aufklärung und Romantik. Herausgegeben von Roger Bauer in Verbindung mit Machael de Graat und Jürgen Wertheimer (Bern-Frankfurt am Main — New Yory — Paris, Peter Lang, 1988, 282 p. = **Jahrbuch fur Internationale Germanistik,** Reihe A, and 22).

Opusă total neoclasicismului dramatic european este prezența și imaginea lui Shakespeare în Europa în perioada 1760—1820. Roger Bauer, într-un substanțial **Vorwort,** rezumă întreaga problemă : Shakespeare oferă noii critici și estetici literare europene argumente hotărîtoare în favoarea unor noi concepte ca : „natura„, „geniu", „originalitate", „imaginație", „pasiune", „fantastic" etc. Shakespeare este declarat în secolul 18 drept un **Nature's Child** (Wolfgand Weiss). Nu e de mirare că succesul său n-a fost mare, în cultura și literatura puternic clasicizată a Franței sec. XVIII. O colaboratoare a culegerii vorbește deci, cu deplină îndreptățire, despre **Un rendez-vous manqué : Shakespeare et le Français** (Martine de Rougemont). Pentru Voltaire, de plidă, Shakespeare era un „barbar" ...În schimb, succesul în literatura germană, de esență romantică, este mare. Aici sunt asimilate nu numai conceptele poetice anticlasice ilustrate de teatrul shakespearean, dar și aspecte istorice, naționale și chiar patriotice. Rezistența spirituală, împotriva lui Napoleon se inspiră și dintr-un astfel de izvor. Numele cele mai reprezentative sînt Wieland, Tieck, frații Schlegel, Adam Müller.

Mai puțin concludent este studiul imaginii lui Shakespeare în literaturile din estul Europei. Doar două contribuții despre prezența „marelui Will", în poezia rusă (de Efim Etkind, o autoritate în slavistică) și a versiunilor sale franceze și germane la polonezi, ruși și cehi (Hans Rothe). De ce nu însă și la unguri sau români totuși ? În acest din urmă caz există chiar și o utilă lucrare de orientare, foarte accesibilă comparatistului internațional : **Shakespeare in Romania. A bibliographical** essay with an introduction by Mihnea Gheorghiu (București, Ed. Meridiane, 1964).

*

Inevitabilis Vis Fatorum. Der Triumph des Schicksalsdramas auf der europäischen Buhne um 1800. Herausgegeben von Roger Bauer in Verbindung mit Michael de Graat und Johannes von Schlebrugge (Peter Lang, Bern, Frankfurt am Main — New York — Paris, 1990, 262 p.) = **Jahrbuch** fur Internationale Germanistik, Reihe A, Band 27).

Volumul reunește lucrările colocviului pregătitor din 1985 și studiază una din temele cele mai importante ale neoclasicismului european : „Drama destinului". Este, de fapt, o reluare a ideii tragice specifică antichității, cu prototip în „irațională tea" și în termeni moderni a „damnării" și „absurdului" existenței lui Oedip. Totul grefat, în secolul XVIII, pe o sensibilitate barocă. Ea este sedusă de imprevizibil și contraste, de surprize și lovituri de teatru. Nuanța „senzațională" se accentuează și pe parcurs.

Culegerea are o structură monografică și constituie, cel puțin deocamdată, lucrarea de referință în materie. După un tradițional **Vorwort** al lui Roger Bauer, urmează un capitol privitor la „Fundalul filozofic, ideologic și literar" al temei, după care se studiază : „**Fatum** în literatura germană" (Goethe, Schiller, Kleist, Graabe).

Istoria literară română este interesată îndeosebi de cel de al doilea compartiment : „**Fatum** în alte literaturi". În speță : olandeză, engleză, spaniolă, ungară. Cea română lipsește, deși — prin Alexandru Macedonski — ea a cunoscut și cultivat aceeași temă a „tragediei sorții". Este vorba de piesa **3 decembrie** (1881) care are ca punct de plecare piesa lui Zacharias Werner, **Der Vierundzwanzigste Februar** (1815), comentată pe larg și în **Inevitabilis Vis Fatorum** (cf. Adrian Marino, **Opera lui Alexandru Macedonski,** București, 1967, p. 82, 110, 322). Poate fi reținut și detaliul că ecourile de presă ale piesei românești localizează aceeași tragedie (mama care-și ucide copilul dispărut de mult) în diferite țări : Bulgaria, Ungaria, Austria (cf. Alexandru Macedonski, **Opere,** VII, **Teatru**... (București, 1980, pp. 798—799). De unde evidenta circulație „folclorică" a temei.

Situația vine să confirme și să se încadreze în ultima secțiune a culegerii : „Adevărata, populara **(triviale)** dramă a destinului". Prin senzaționalul său tema cade, în termenii actuali, în paraliteratură. Ea este dealtfel cultivată de autori și dramaturgi considerați azi ca minori : Radcliff, Walpole, Müllner, Iffland, Werner, Pixérécourt. **Fatum** nu produce numai crimă involuntară, ci și incest și deslănțuire instinctuală. La dosarul, de pe acum considerabil, al „subliteraturii" se adaugă un nou și substanțial capitol.

Adrian MARINO

N. Iorga-medievalist literar (II)

Ideea raportului dintre critic și opera de artă, a poziției acestuia față de produsul estetic, îl preocupa pe Iorga mai demult. Cu zece ani înainte, în articolul Critica impersonală, **tînărul savant rezolva relația aidoma lui Ibrăileanu sau Dragomirescu :** „Cîtă vreme vei studia elementele ce intră în alcătuirea operei de artă, cîtă vreme vei urmări curentele ideale care-i dau viață, procedurii stilistice pe care le manifestă, poți fi științific cu desăvîrșire, te poți lepăda de orice amestec al personalității tale proprii".

Ar fi greșit să tragem, concluzia, plecînd de la această afirmație, că Iorga neagă subiectivismul critic, îndreptîndu-se spre o utopică și integrală impunere a noțiunii exacte. Arătînd cum prin impersonalitatea către care tinde, critica își ajunge ținta, aceea de a deveni o știință, aceeași oricare ar fi cercetătorul", **istoricul literar este nevoit să recunoască** „la determinarea acestora, a relațiilor" **(dintre artist, operă, societate), că** „nu e vorba numai de constatare, ci de o ghicire". **Se merge chiar mai departe și subliniindu-se felul în care** „trebuie să derivi pe artist din om, trebuie să reconstitui creierul care a putut da naștere cărții pe care o ai înainte-ți (și traducerea aceasta a esteticului în psihologie e deseori muncă grea, gingașă, pentru care-ți trebuie **multă finețe și pricepere)", se constată că** „același scriitor dat spre cercetare mai multor critici, va căpăta figuri deosebite", **urmare a faptului că** „fiecare om tinde a se vedea pe sine și pe alții, personalitatea proprie a fiecăruia se răspîndește, tinde a asemăna cu sine toate lucrurile pe care le vede".

Iorga acordă individualității criticului un rol primordial în ceea ce privește subiectivitatea și intuiția personală, atunci cînd precizează îndatoririle biografului literar, căruia „i se cere să înțeleagă suflete omenești, care nu seamănă cu nici unul dintre acelea pe care le cunoaște [...], să le fixeze în hotarele unei vieți pe care le cunoaște în parte, pe care trebuie să și-o înfățișeze însă în diversitatea și întregimea ei, și pe lîngă toate acestea, să posede destulă putere de comunicație a imaginilor din mintea sa, ceea ce se numește talent literar, pentru a putea da și altora noțiunea pe care și-a făcut-o despre acei oameni".

Modelul teoretic schițat de tînărul savant în introducere la Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea, **trădează influența lui Sainte Beuve. Este evident că Iorga își însușise, în parte, direcția psihologistă a criticului francez încă din 1890, căci în articolul amintit, critica literară și anticii, vorbind despre** istoria vechilor literaturi", **el intuia — după cunoscuta expresie a lui Boisdeffre — o reconstituire vivantă a lor, convins că scînteia vieții le-ar face să le vedem** „tot așa de lămurite și de înțelese cum vedem și înțelegem pe scriitorii noștri, pe oamenii timpului în care trăim".

Istoricul acordă, așadar, o importanță deosebită vieții scriitorului, opera fiind rezultatul trăirii în epocă, luminînd cu atît mai mult activitatea umană a autorului ei, cu cît aceasta se integrează spiritului național, formelor lui specifice, fără de care Iorga nu concepe existența unei literaturi.

De aici definirea complexă a obiectului și a sarcinilor lui esențiale în cercetarea evolutivă, în succesiuni de generații, a creațiilor artistice, prin prisma simbiozei fundamentale dintre sfera restrînsă a literaturii și domeniul cuprinzător al culturii. Procesul istoric și analitic surprins, sau mai bine zis, „reînviat", „reanimat" în totalitate s-ar realiza astfel, prin repetarea operației dificile de „a desface ideile și sentimentele ce stăpînesc o carte. a le pune în legătură cu acelea care rezultă din activitatea omenească **neliterară a scriitorului,** a suplini prin imaginația întregitoare, prin intuiție cît mai trebuie, multele lucruri care mai trebuie, spre a desăvîrși pentru sine și pentru alții o personalitate omenească".

În capitolul introductiv la Istoria literaturii engleze, **Taine considera și el plecînd tot de la** „monumente literare", că „istoria adevărată se înalță doar atunci cînd istoricul începe să deslușească prin îndepărtarea vremurilor, pe omul viu, în acțiune, înzestrat cu pasiuni, posedînd obișnuință, cu glasul și cu fizionomia lui „cu gesturile și cu îmbrăcămintea lui, distinct și întreg". **Interesant de remarcat ni se pare însă faptul că aproximativ aceeași formulă desemnînd profilul istoricului literar fusese întrebuințată de Iorga în articolul** Critica literară și anticii, **conturînd atunci dimensiunile criticului.** „A lua o operă, a arăta efectul estetic ce produce, a cerceta și a pune în lumină procedee prin care artistul capătă această influență estetică, a deduce artistul din operă, aflînd constituția lui psihică din chipul cum și-o manifestă în operele sale, a merge mai departe cu cercetarea, a da starea societății, după starea artistului care a izbutit să întrupeze într-o operă vie aspirațiile și felul de a gîndi și simți al unei societăți întregi iată, **specifica Iorga,** sarcina criticului".

S-ar putea deduce în această suprapunere de planuri în urghiuri echivalente, și credem că nu exagerăm cu nimic procedînd astfel, că în concepția istoricului litrar cercetătorul asiduu al zăcămintelor estetice ale trecutului se cerea dublat de un critic pe măsură. Desigur, nu vom găsi nicăieri afișat sau teoretizat în mod direct punctul de vedere enunțat, ca la E. Lovinescu sau G. Călinescu, bunăoară, dar el este subînțeles din toată activitatea sa istoriografică.

Referindu-se îndeosebi la literatura medievală românească Iorga subliniază că nu se va putea trata niciodată cu adevărat sectorul vechi al scrisului nostru artistic „fără a se vorbi destul de pe larg de societatea timpului, de educația timpului și de acea parte din scrisul timpului, care nu e făcută pentru a manifesta o personalitate literară și științifică și care e chemată la lumină pentru a satisface numai o nevoie practică". **Este pusă totodată în evidență necesitatea spiritului critic, operînd esențiale disociații în literatura noastră medievală. În momentul în care este ridicată, problema prezintă importanță și trebuie, fără îndoială, consemnată ; căci ce altceva decît lipsa unui simț al valorii caracterizează întreprinderile științifce ale înaintașilor săi ?**

Încă în 1890, Iorga pretindea istoricului literar care cercetează literatura veche, pe cea antică, în speță, „să fie un adevărat arheolog în materie de sentimente și de idei". **analizînd opiniile scriitorului vechi** „fără entuziasm și fără indignare, ca unul care avea mintea mai puțin bogată cu sute de ani de cîștiguri intelectuale și sentimentale, în scara evoluției minții și a inimii omenești".

Preluînd termenul, am putea spune că, în ultimă instanță, modul în care istoricul literar s-a apropiat de literatura veche românească a fost într-adevăr, cel al arheologului.

Poziția era intuită și de un Timotei Cipariu, iar atitudinea științifică a lui Kogălniceanu sau Bălcescu nu se îndepărta nici ea cu mult de această soluție, care prin sintezele lui Iorga, în esență rămîne pînă astăzi unică în studiile noastre de specialitate, căci atît Cartojan cît și Călinescu s-au situat în cu totul alte unghiuri de cuprindere.

Ipostaza arheologului în materie de istorie literară medievală românească era susținută la Iorga și de înclinarea nativă către amănunt și de acea forță rară, capabilă să transfigureze informația care întrece orice așteptare, printr-o intuiție științifică rapidă ,recunoscută pînă și de Lovinescu. („...un Iorga ce caracterizează admirabil în cîteva rînduri, sintetizează portrete și situații în trăsături scăpărătoare, definitive, un liric ce înalță și emoționează").

De aici derivă, în bună măsură, și metoda istoriografică pe care Nicolae Iorga a adoptat-o. E curios că, deși spirit eminamente istoric, el refuză modalitatea exclusiv cronologică de tratare a materiei literare, aceea întrebuințată de înaintașii săi în cercetarea literaturii române vechi, observînd că ordinea n-ar rezulta, într-un ascmenea caz, „așa cum ar trebui, din cercetarea spiritului operelor, din legăturile intime ce există între ele". **Se combate totodată — arătam, de altfel, mai sus — și catalogarea propusă de Brunetière, întreprinzînd un istoric al genurilor literare ; ceea ce dovedește încă o dată că adoptarea metodei se supunea conținutului, era în funcție de acesta).**

Iorga propune, prin urmare, o cercetare a literaturii pe curente („după curente deci, vom studia această literatură"). **perspectivă metodologică corespunzînd în totalitate concepției sale istoriografice.**

Conștient că viața unui popor într-o anumită epocă este străbătută de anumite direcții ideologice, politice, artistice, că „mai deplin decît oriunde în literatură" **se manifestă existența lor, Iorga urmărește ca, studiind curente,** „formarea lor, cursul lor, lupta lor pentru întîietate", **să zugrăvească orizontul sufletesc al neamului românesc,** „cugetarea și simțirea lui, în persoanele care le rezumă mai bine și le exprimă în forma fără de moarte a literaturii".

Nicolae FLORESCU

Alternativele literaturii

(urmare din pag. 1)

ceva decît o considerare a creației artistice din perspectiva propriei ei naturi interioare. Aplicată concepției lui Maiorescu, formula invocării „artei pentru artă" a dobîndit — mai ales din perspectiva reducționismului agresiv al anilor cincizeci — o tentă de rigiditate depreciativă, în raport cu nu mai puțin simplistul aviz favorabil acordat tezei, „arta cu tendință", promovată de Gherea. Polemica Maiorescu — —Gherea în probleme de artă a fost, fără îndoială, reală și este prea bine cunoscută pentru a o mai reda în toate detaliile. Cu timpul s-a cimentat teza preconceptă că prestigioasele spirite au susținut idei estetice diametral opuse, cu neputință de asociat în vreun fel. Polemica a fost și **încă continuă** să fie interpretată ca o opoziție ireconciliabilă de concepții estetice și „popularizarea" acestei idei a găsit audiență în școli, universități, în anumite straturi ale publicului, tocmai pentru că s-a operat cu așezarea stereotipă și didacticist rudimentară, **spate în spate,** a celor două formule : „artă pentru artă" și „artă cu tendință".

Dacă ar fi să operăm încă odată cu formule mult simplificate, s-ar putea spune că și în gîndirea lui Maiorescu aflăm idei ce înclină spre „arta cu tendință". Căci în 1885, în unul din studiile sale cele mai importante — **Comediile d-lui I. L. Caragiale** — o astfel de idee este exprimată de Maiorescu aproape gherist : „Lucrarea d-lui Caragiale este originală ; comediile sale pun pe scenă cîteva tipuri din viața noastră socială de astăzi și le dezvoltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul înfățișării lor în situațiile anume alese de autor. Stratul social pe care îl înfățișează mai cu deosebire aceste comedii este luat de jos și ne arată aspctul unor simțăminte omenești, dealtminteri aceleași în toată lumea, manifestate însă aici cu o notă specifică, adecă sub formele unei spoieli de civilizație occidentală, strecurată în mod precipitat în acest strat și transformată aici într-o adevărată caricatură a culturei moderne"[1]. Ideea exprimată aci e fără echivoc : Maiorescu acordă credit tematicii sociale în opere fundamentale ale literaturii române. Mai multè el califică **estetic** — drept „originală" — intenționalitatea dramaturgiei lui Caragiale tocmai în perspectiva unei tematici sociale.

Dar să exemplificăm nu numai „gherismul" lui Maiorescu, ci și „maiorescianismul" lui Gherea. Interpretarea estetică maioresciană a tezei „impersonalității" în artă posedă o capacitate de penetrație, de sugestie și complexitate și astăzi actuale, ce n-a putut fi înțeleasă dintr-odată în epocă, chiar de către teoreticieni de primă mărime. Este știut cît de aprinsă a fost polemica Maiorescu — Gherea în această chestiune. Discuția a fost, măcar în parte, declanșată de faptul că C. Dobrogeanu-Gherea, publicînd studiul **Personalitatea și morala în artă,** nu asimilase în chip adecvat ce voise să spună Maiorescu și respinsese ideea „impersonalității", deoarece înțelesese prin ea„ lipsa de personalitate" a artistului. Din sensurile demonstrației maioresciene reiese, însă, că **im**-personalitatea în artă nu înseamnă **ne**-personalitate, ci doar o întoarcere a artistului cu fața către lumea pe care năzuiește s-o evoce. Publicînd studiul **Contraziceri ?,** Maiorescu a exprimat opinii exacte cu privire la una dintre cele mai dificile probleme ale esteticii de totdeauna, aceea a misteriosului drum parcurs de subiectivitatea creatoare a artistului între „uitarea de sine" și o „revenire la sine", îmbogățită cu rezonanțele cunoașterii „obiectului" spre care și-a întors fața. Pînă la urmă și Gherea — sincer cu sine, cu atît mai mult cu cît năzuia în analizele sale spre un spor de adecvare științifică — a fost nevoit să adopte teza „impersonalității". Este aproape amuzant să constatăm că după o polemică încordată, de răsunet, C. Dobrogeanu-Gherea ajunge să justifice, liniștit și convins, conceptul de „impersonalitate" în artă, cam în același fel în care, **anterior,** îl demonstrase Maiorescu : „Prim impersonalitate se înțelege puterea de a ieși din sine însuși, darul de a înțelege, de a simpatiza cu alte suflete, de a da o formă exactă, reală, naturii și civilizațiilor pe care poetul le descrie"[1]. Mai mult încă : după ce contestase anterior conceptul de „impersonalitate" — combătîndu-l pe Maiorescu — acum îl justifică drept o coordonată a literaturii realiste, tocmai în măsura în care artistul se lasă sedus de propria-i „uitare de sine" pentru a se putea „pierde" în realul de evocat.

A pedala și astăzi pe radicalitatea „opoziției" dintre Maiorescu și Gherea și a îmbrățișa fie o direcție, fie cealaltă, înseamnă a perpetua în chip inadecvat neînțelegerea faptului că viziunile lui Maiorescu și Gherea au fost nu numai opozante, ci și **complementare.** Îndrăznim să credem, că la sfîrșitul unui veac — cum este secolul XX — de-a lungul căruia dimensiunea **estetică** a literaturii s-a aprofundat și nuanțat la nesfîrșit, a mai invoca „opoziții" gen Maiorescu — Gherea constituie o idee mult depășită. Invocarea oricît de necesară și înaltă a politicului și socialului — eliberate de totalitarism — nu se pot transfigura **literar** — decît purtînd **nimbul** esteticului. Parcurgem o etapă în care, pe zi ce trece, dobîndește vigoare literatura de gang, de tarabă, de unde ne face cu ochiul „amanta mortului" spre a ne seduce. A minimaliza în aceste condiții, în vreun fel, funcționalitatea superioară a esteticului în literatură, înseamnă să răspundem cu tandrețe — fie și indirect — la ocheadele „amantei mortului".

1) Titu Maiorescu : **Critice,** vol. II. E.P.L., București, 1967, pag. 271—272.

1 C. Dobrogeanu-Gherea : **Leconte de Lisle și poezia contemporană** în „Lumea nouă" 15.I.1895, p. 2—3 și 30.I.1895, p. 3.

Intelectuali români în exil

Cuvînt despre Letiţia Cartojan-Turdeanu

Am rămas înmărmurit, cînd am primit ştirea că Doamna Letiţia Cartojan-Turdeanu s-a stins fulgerător din viaţă în Franţa, în ziua de 3 iunie 1990 (cînd nimic nu trăda un asemenea sfîrşit), în urma unei hemoragii cerebrale.

Personal mă gîndeam la o revedere de generaţie în ţară, în condiţiile noi de viaţă, după o epocă „de fier şi de lanţuri" — cum îi zic eu — la propriu şi la figurat. Speram în reîntîlnirea generaţiei de studioşi, crescuţi şi educaţi în spiritul preţuirii valorilor spirituale, între alţii, chiar de părintele său, profesorul Nicolae Cartojan de la Universitatea din Bucureşti, care s-a îngrijit nu numai să formeze, dar să şi îndrume şi să valorifice prin publicare cele mai bune lucrări de seminar ale studenţilor săi. Spre a da aripi învăţăceilor săi, N. Cartojan a pus la cale scoaterea unui buletin special *Cercetări literare*, apărute între anii 1934 şi 1943 în 5 volume (al VI-lea, aflat în corectură în pagini, a rămas în această stare). Datorită maestrului, publicaţia periodică, consacrată mai ales literaturii române vechi, s-a dovedit revelatoare şi a fost lăudată nu numai în ţară, ci şi peste graniţe (*Revue des études slaves, Sudostdeutsche Forschungen, Deutsche Literatur Zeitung* etc.).

Cu ultimul volum tipărit, al V-lea, din 1943, s-a intrat într-o nouă etapă, de revistă de prestigiu, cu colaboratori de marcă, interne şi externe, preacum aceea a prof. italian Carlo Tagliavini şi a altora. Tocmai în acest volum îşi făcea apariţia Letiţia Cartojan, cu studiul savant, *Legenda „Mama lui Ştefan cel Mare". D. Cantemir, izvorul baladelor din secolul al XIX-lea* (p. 65—98 + VII pl.) De fapt, nu era un studiu de simplă identificare a unor izvoare, ci pur şi simplu de literatură şi artă comparată, apelînd la o bogată informaţie şi ajungînd cu comparaţia pînă la poemul provensal al lui Frédéric Mistral, *Calendau*. Plecînd de la Neculce, dar mai ales de la D. Cantemir *(Istoria imperiului otoman)*, autoarea urmărea atent motivul în literatura română valorificat poetic în special de Gh. Asachi şi de D. Bolintineanu.

După publicarea studiului menţionat, Letiţia Cartojan-Turdeanu a plecat la specializare în Franţa, unde a lucrat cu renumitul romanist Mario Roques şi cu reputatul slavist André Vaillant. De altfel, celui dintîi avea să-i închine interesantul articol *Neculce şi Alecsandri*, în volumul omagial *Mélanges de linguistique et de littérature romanes offerts à Mario Roques*, Paris, 1952, t. III, p. 303—311. Analizînd poemele lui Alecsandri: *Altarul Mănăstirii Putna, Movila lui Burcel, Visul lui Petru Rareş* şi *Dumbrava Roşie*, ea dovedeşte că poetul nu s-a folosit numai de cronica lui Neculce, cum s-a afirmat, ci şi de popularizarea motivelor de către M. Kogălniceanu în colaborare cu Gr. Pleşoianu în diferite reviste, unele destul de rare, precum *Icoana lumii*, Iaşi, 1846.

Între articolele Letiţiei Cartojan-Turdeanu, un loc aparte îl ocupă *Une relation englaise de Nicolas Milescu: Thomas Smith*, publicat în *Revue des études roumaines*, II, 1945, p. 145—152 + 1 pl., în care autoarea pune în evidenţă cîteva file—autografe ale lui N. Milescu descoperite în Biblioteca Bodeiană din Oxford (Ms. Or. 481). Concluzia articolului e că în 1669, învăţatul român a intrat în contact, la Constantinopol, cu scriitorul englez religios Thomas Smith. Se întregea, astfel, o pagină interesantă din viaţa atît de zbuciumată a Spătarului Milescu.

Aceeaşi seriozitate şi competenţă o dovedea autoarea şi în articolul *Modelele poemului „Aprodul Purice"* de Constantin Negruzzi, din aceeaşi revistă (t. V—VI, 1957—1958, apărut în 1960, p. 78—94). Deşi de formaţie şi cu preocupări preponderent literare, Letiţia Cartojan-Turdeanu n-a pregetat să scrie pagini frumoase despre remarcabilul lingvist român Sever Pop (1901—1961): *In memoriam Severi Pop.* (În aceeaşi revistă, t. XIII—XIV, 1974). Cu o atenţie similară se îndreaptă autoarea şi spre alte domenii, ca de pildă spre trecutul istoric în lucrarea *Dobrogea pămînt românesc*, publicată în revista *Ethos* (Paris), prezentînd aprofundat rolul elementului roman şi apoi românesc în această parte a ţării. Cu articole la fel de înflăcărat patriotice ea a elaborat la ziarele *România (New—York şi Fiinţa Românească* (Paris). Din păcate, sîntem lipsiţi de posibilitatea documentării exacte şi complete asupra activităţii cercetătorilor români din străinătate, deci şi a Letiţiei Cartojan-Turdeanu.

Trebuie să mai spunem că autoarea intenţiona între altele să realizeze o ediţie critică a *Psaltirii Hurmuzachi*, de care ar fi fost negreşit capabilă — ediţie acceptată de editura Fundaţiilor Regale din Bucureşti — dar gîndurile i-au fost retezate la sfrîşitul războiului şi de urmările lui.

Cred că Letiţia Cartojan-Turdeanu merita cuvinte de recunoaştere încă fiind în viaţă, ţinînd seamă mai ales de modul ei de lucru fără zgomot şi de comportarea plină de modestie şi de discreţie. Aceasta i-ar fi dat poate, peste multele amărăciuni, o undă de încredere şi de lumină.

Fără voia noastră, însă, ne trezim cu regrete tîrzii, cînd vorbim pentru alţii, şi nu pentru inima celui rememorat!

23.VIII.1990

I. C. CHIŢIMIA

Foileton „J. L."

Felix Aderca: Vestitorul din zăpezi (7)

— nuvelă —

Din acea noapte Knut Anderson fu sigur că nu se va mai întoarce niciodată la Brunoy.

— Finita la comedia! îşi porunci el italieneşte, ca să fie odată pentru totdeauna, chiar în graiul prea frumoasei.

Ar fi putut avea totul din partea ei, ba şi cît avusese, fusese nemeritat. Nimic nu-l îndreptăţea în conştiinţa lui să zmulgă vieţii acesteia mai mult decît dobîndise şi avea să strice nesăbuit propria-i menire, să spulbere idealul pentru care cu voinţă părăsise patria şi luase cu el o soţie încrezătoare, două odrasle — el, singurul lor sprijin, singura lor fericire!

Ce se va întîmpla de-aci înainte cu sufletul mîndrei, purei Beate Pirelli, nici nu cuteză măcar să mai gîndească, necum să răspundă. Pînă la urmă, se dezmierdă cu închipuirea că o Beate care privea atît de lucid cu vînătul metalic al ochilor ei această încă prea confuză şi promiscuă lume, îşi va găsi mai curînd sau mai tîrziu un alt echilibru...

Dar nu fu convins cu totul.

În vreme ce continentul răsuna încă de ecoul revolverelor de la Sarajevo, care ucisesera pe moştenitorul tronului austro-ungar şi cancelariile diplomatice trimiteau întîile dispoziţii statelor-majore, învăţătorul Knut Anderson, din Rue des Petits Hotels 32, fu poftit la ambasada norvegiană. Fu primit de însuşi domnul ambasador, nalt, cojit ca un plop alb, împodobit cu marele cordon şi trei uriaşe stele de briliante. Îi felicită pentru răsunătorul succes obţinut în poezia franceză cu premiul FEMEII CONTEMPORANE ale cărui repercursiuni în patrie fură însă din cele mai penibile. Opoziţia se folosi de prilej şi interpelă guvernul asupra soartei poetului-erou, lăsat în părăsire la Paris ca un răufăcător, un vagabond, a cărui familie cerşeşte poate prin localurile de noapte. Guvernul ar fi căzut cu siguranţă dacă ministrul Artelor, ajutat de secretarul general al Finanţelor, n-ar fi făcut dovada că se prevăzuse pentru „domnul" Knut Anderson, încă de anul trecut, în proiectul de buget nu numai plata integrală a salariului de învăţător, dar şi o bursă de poezie de trei ani. Numai dificultăţi valutare întîrziaseră înfăptuirea acestor intenţii.

Ambasadorul se înclină şi sustrase, strîmbîndu-se dureros, cu mîna dreaptă de sub veşmînt şi cordon, parcă din propria-i inimă sfîşiată de acest gest, un cec în franci francezi, pe care tremurau o cifră şi vreo cinci nule.

Poetul luă cecul, surîzînd ca un arhanghel băiat cu tot chipu-i prelung, dete braţele în lături şi declară foarte clar, spre stupefacţia ambasadorului norvegian:

— Nu pot spune, Excelenţă, că pînă mai ieri, aceste prea numeroase nule precedate vîrd de un opt, nu mi-ar fi fost de cel mai mare folos, mie şi familiei mele. Căci avînd două fetiţe, e foarte probabil să mă îmbogăţesc curînd şi cu un băiat sau în cel mai rău caz — care nu e chiar atît de rău! — cu încă o fetiţă. Dar sunt hotărît să pun capăt aşa-ziselor mele studii pariziene şi să mă înapoiez numaidecît în patrie la postul meu de învăţător. Aşa că nu mai are nici un sens, cred să risipesc pe-aici bănişorii adunaţi cu greutate — eu ştiu cu cîtă greutate! — din impozitele bieţilor pescari norvegieni.

Mai aruncînd o privire asupra cecului, adăugă:

— Cu aceşti bani, Excelenţă, cred că guvernul ar putea înzestra şi mărita opt fete sărace.

Şi rîse fericit, de parcă şi vedea în albul cecului întins către ambasador, opt mirese zîmbindu-i fericite.

— A, nu! izbucni Excelenţa Sa. Astfel de glume, domnule Poet, la mine nu se prind! Păstrează-le pentru vreo poemă humorescă!

Întinse şi el braţele parcă spre a-l îmbrăţişa, în fapt spre a-l împinge către uşile capitonate cu cec cu tot. Şi adăogă ameninţător, ridicînd glasul:

— Numai dacă nu faci cumva în taină politica infamă a opoziţiei şi doreşti răsturnarea guvernului, tocmai în aceste momente critice, cînd nu ştim care va fi soarta continentului, ce spun? a planetei!

Astfel că-nainte de a se înapoia în Norvegia, Kunt Anderson într-un cupeu luxos al rapidului Paris-Lyon-Mèditeranée, îşi duse lapona, acum vizibil rotunjită şi celelalte două mai mici, rămase tot de mărimea păpuşilor de vitrină, pentru o săptămînă-două la ţărmurile răcoroase ale Mării, departe de cuptorul de piatră al Parisului. Se jucară toţi în nisip cu alţi copii mari şi mici, cu sau fără mustăţi, înnotară făcînd în valuri cu picioarele un nemaipomenit tămbălău, fură fotografiaţi pe plajă în tovărăşia lui Charlie Chaplin şi Bernard Shaw (dramaturgul bărbos în braţe cu cele două mongoliţe), fură fotografiaţi şi pe Promenade des Anglais pentru ziarele şi revistele ilustrate.

Se înapoiară bronzaţi la Paris, la începutul lui August.

Întîiul gînd al lui Anderson fu să se repeadă la Brunoy, să vadă cu proprii ochi consecinţele infamiei lui. Dar găsi o scrisoare a ambasadei, care-l poftea urgent.

Ambasadorul polar îi ieşi numaidecît înainte, pînă la uşile capitonate.

— Îmi pare rău, domnule Poet, că trebuie să-ţi întrerup viligiatura, zise cu-n rînjit sardonic.

Şi-i întinse, scoţînd tot de sub vestmînt şi cordon, un bileţel roşu, ştampilat peste două dungi cafenii.

— Eşti concentrat.

Anderson ştia bine că învăţătorii erau chemaţi la oştire numai în cazuri excepţionale.

—Nu e o greşeală? întrebă. Nu sînt mobilizabil.

— Am spus că eşti concentrat, nu mobilizat.

Şi vîrîndu-i bileţul în buzunarul de sus al hainei de lustrin violet, îngă batista de mătasă albă, înalul demnitar îi întoarse spatele.

Era războiul guvernului.

Anderson înţelese numaidecît. Dar ce neaşteptat ajutor pentru a se putea înfăţişa cu demnitate (falsă, cinică demnitate) la Brunoy — dacă se mai găsea cineva în vila florentină.

Îi ieşiră înainte pe alee, în apropierea verandei, doi seteri voinici cu lătrături disperate, de care poetul se apără caraghios cu mîinile şi picioarele lungi, trăgîndu-se mereu înapoi. Se ivi însă curînd şi prinţul cu un şerveţel la gît — se ridicase de la dejun — cu chelia descoperită, în dreapta cu o cravaşă. Ciinii se potoliră.

— A!... Scumpul meu ginere!.. exclamă prinţul ridicînd amîndouă braţele. În sfîrşit!..

Cuprinzîndu-l pe după umeri, trăgîndu-l după sine cu zel, îşi urmă tare monologul, luînd însuşi aminte cu plăcere la inflexiunile italiene ale vocii:

— În sfîrşit! Aveam de gînd să plec chiar mîine cu baba mea din acest ţinut insuportabil, Parisul şi să las aci singură pe zăbăuca, halucinata, care vrea să mă facă să cred că e fiica mea! Te aşteaptă. Te aşteaptă la nemurire! Nu mai ştie decît cuvinte: MENIRE — ASCEZA — VOINŢĂ!...

Se opri şi silabisi cu glas şi mai ridicat, cu cravaşa întinsă absurd către vîrful unui copăcel plin de scatii:

— MENIRE — ASCEZA — VOINŢĂ!... Dumneata înţelegi ceva? se întoarse către poet. Şi în vreme ce Jaurès e împuşcat, în vreme ce guvernul francez dă proclamaţii şi mi se pare că avioanele germane au şi început să zboare de-asupra Luvrului, dumneata te fotografiezi la Nisa cu doi mascalţoni, cu trei lapone de circ!

În hol, mama cea albă ca un tufiş de boule de neige, ţinea lîngă ea pe Beate, parcă şi mai naltă, şi mai palidă, cu cosiţele şi mai negre. Ochii fetei sorbeau cu o sete fixă, neînduplecată, pe mult aşteptatul iogodnic al supremei meniri. Ea strîngea buzele, ca spre a nu se mai deschide niciodată în cuvinte de prisos — îndestulător graiul tare al ochilor ei de cobalt.

— Fii bine-venit, scumpul meu! băigui bătrînica, abia ţinîndu-şi lacrimile. Acum opt zile am măritat pe Sabina cu Du-Lac Menestrel şi i-am trimis în Italia, în călătorie de nuntă. Acolo e acum, deocamdată mai multă linişte decît în Franţa. Dacă ai fi fost şi dumneata aci, am fi avut două nunţi — şi azi am fi fost cu toţii în castelul din Abruzi. Dar mai bine mai tîrziu decît niciodată... Nu?

Socrul, muţit deodată, despersonalizat, îşi muta ochii nesigur de la unul la altul, neştiind ce să facă, ce să creadă, ce să spuie spre a-şi redobîndi identitatea, apoi întîietatea.

Cu gest grav Anderson scoase biletul roşu ştampilat peste dungile întunecate şi plimbîndu-l prin aer de două ori, de la dreapta la stînga, îl vîrî la loc fără grabă, lîngă batista de mătasă.

— Sunt concentrat, Alteţile Voastre!... zise aproape fără glas cu o ciudată scăpărare în ochii lui nesfîrşiţi, privind pe bătrînii uluiţi.

Apoi către fată:

— Beate, tu nu se cade să fii mireasa unui cadavru. Şi acum eu nu reprezint altceva.

Cuvîntul „cadavru" redete printului conştiinţa de sine:

— Cum „cadavru"? strigă. Poţi fi ginere, *nom de Dieu!* Am eu grijă să fi numit numaidecît, telegrafic, ataşat la Roma, mă auzi? te-le-grafic, *porco di Dio!*... Vrei cumva ministru plenipotenţiar al Norvegiei? Facem şi asta! Te cere chiar noaptea asta guvernul din Roma, guvernul meu!

— Cum poţi vorbi astfel, tată? zise Beate desprinzîndu-se din îmbrăţişarea mamei şi trecînd de partea poetului. Nu-l cunoaşteţi pe Anderson, vorbi ea părinţilor. Anderson, un *embusquè?* UN învîrtit? El a fost întotdeauna UN EROU!

Şi întorcîndu-se către poet, uitînd cu totul de părinţi:

— La revedere, scumpul meu! zise cu glasul ei adînc, cunoscut numai de el, numai pentru el, cuprinzîndu-l încrezătoare, curajoasă în marea netedă a ochilor ei măriţi.

Apoi numai cu respiraţia:

— Te aştept!

În vreme ce Beate, fără o strîngere de mînă, îşi întovărăşea iubitul pe aleea parcului, prinţul strigă bătrînei în hol, cu haz sinistru:

— Iată un război bine-venit! S-a folosit de el, şnapanul! A scăpat ticălosul de căsătorie! Haha!

Şi pocni din cravaşă.

...Doriţi oare, dragii mei, să aflaţi de ce n-am scris, de ce nu scriu această întîmplare? Din mai multe pricini lăuntrice şi una esenţială.

Ar trebui în primul rînd să compun, ca să fiu crezut, înţeles, un roman şi nu o nuvelă.

Ar trebui să arăt ce s-a petrecut cu inima poetului norvegian credincios pînă la capăt menirii, îndatoririlor lui, după ce a părăsit Parisul şi Venera logodnică, niciodată mireasă. Cît l-a urmărit, pedeapsă şi blestem, vedenia ei de neuitat în rangul sufletesc la care o ridicase.

Ce destin apoi ar trebui să aleg feceorelnicei Beate Pirelli? S-a măritat oare, mai mult sau mai puţin fericită, asemeni verişoarei ei, Sabina, cu un student din Franţa sau din Italia? S-o fac mamă a numeroşi copii, cu timpul abia mai amintindu-şi de mutra hazlie a poetului norvegian, de strania idilă neisprăvită din vila florentină de la Brunoy, romanţă întreruptă de un neaşteptat cataclism istoric?

Dar logica întîmplării cere neapărat perpetuarea unei Beate la aceiaşi zonă la care fusese înălţată, o Beate trăind în ASCEZA, cu VOINŢA împlinirii unei MENIRI, refuzînd orice iubire, adăstînd, fiind sigură de ivirea din nou a Vikingului ei profetic. O văd uneori în închipuire pe această mîndră şi pură Beate. Adăstarea ei, îmi dau bine seama şi eu şi ea — —devine manie ridicolă, absurdă, ca orice manie. Şi pe nesimţite, prea frumoasa se preschimbă într-o veştejită, stafidită, încruntată. Parcă, secătuită de lungi, nefireşti, chinuitoare abstinenţe. Căci ani după ani, decenii după decenii aşteaptă pe Anderson, aşa cum l-a cunoscut întîi, în căciulă şi cisme lapone, s-o smulgă, s-o ia cu sine din mormîntul de marmori al vilei din Roma sau Abruzi. A colecţionat toate listele soldaţilor şi ofiţerilor norvegieni voluntari căzuţi, răniţi, dispăruţi, printre cari de nenumărate ori a dat de Andersoni — nume atît de comun în ţările nordice. Beate va aştepta pînă la capătul vieţii, cu voinţă şi asceză — pentru împlinirea menirii aleasă de el, Vestitorul din zăpezi.

Dar cine ar crede în asemenea suflete, pururi nesatisfăcute, nici o dată satisfăcătoare, duşmane lor-înşile deci absurde, deci neumane adică *monstruoase*?

Nimeni! Aşa e? Nimeni!

Iar dacă m-aţi îndemna să scriu totuşi povestea eroică a celor două suflete pentru urmaşi, pentru — cum se spune — posteritate, ce s-ar întîmpla? Situaţia ar fi şi mai jalnică, pot spune catastrofală. Cînd toţi tinerii în societatea cea nouă pe care o construim vor fi la înălţimea de orizont a lui Knut Anderson, toate fetele asemnea purei, credincioasei Beate Pirelli, renunţările, năzuinţele nalte vor părea atît de fireşti încît bieţii mei eroi de la începutul veacului, îşi vor fi pierdut orice semnificaţie.

Iată de ce, ca să uit ficţiunea întîmplării de acum aproape o jumătate de secol căci niciodată nu voi pune-o pe hîrtie, v-am povestit-o.

Şi vă mulţumesc, dragii mei, pentru luare aminte.

Iulie 1959, Schitu (Regiunea Constanţa).

Infernul

(Urmare din pag. 1)

divă, îmbrăcaţi în mod vădit cu tot ce avusese fiecare familie mai călduros — bietele fiinţe aveau tendinţa să se strîngă unele în altele, instinctiv, ca animalele în turmă. Şi din acel maldăr de haine vechi mă priveau nişte ochi trişti, şterşi, de bătrîni obosiţi. „Ce fel de oameni sînteţi dacă aţi putut răbda asemenea barbarie?", a strigat opinia publică, pe bună dreptate, cînd au fost descoperite orfelinatele şi spitalele de copii handicapaţi. Adevărat, era o groaznică barbarie şi nu se pune problema dacă noi, ceilalţi, ştiam sau nu ceva de existenţa lor. Eram toţi convinşi că nici nu pot fi altfel. Atunci cînd o familie întreagă, de 4-5 oameni, se străduia cu nişte eforturi de neînchipuit să crească un copil care ajungea să arate ca aceia pe care i-am descris, ce putem să mai sperăm pentru un orfan sau handicapat?

România a fost un lagăr de exterminare, nu o închisoare. Într-o închisoare îndeplineşti o pedeapsă şi apoi eşti eliberat. Poporul român nu ispăşea nici-o pedeapsă şi nu avea cum să fie eliberat. Puteai doar să evadezi, dar cîţi au reuşit?

Cum erau exterminaţi românii? După o metodă clasică, desigur cea mai accesibilă în condiţiile în care se aplică unei ţări întregi: prin întuneric, foame şi frig. (Metodele mai costisitoare — ucigaşi plătiţi, radiaţii, otrăviri — erau rezervate „duşmanilor", celor care trebuiau să dispară rapid). Să le luăm pe rînd:

FOAMEA

În România nimeni n-a suferit pentru că au lipsit icrele negre, somonul afumat şi vinurile franţuzeşti, ci pentru că au lipsit laptele, carnea şi pîinea. Cînd reuşeai, după eforturi chinuitoare, să le obţii, erau „false", cu „înlocuitori". Încercam să aflăm reţetele, ştiam că sîntem hrăniţi cu „deşeuri" otrăvitoare. Circulau diverse explicaţii pentru comportamentul ciudat al acestor produse: făina ar fi fost „din coceni", sau din „mazăre furajeră", laptele, care cădea la stomac ca un bolovan, era din „soia", puii, făpturi mai mici decît o vrabie, puteau fi mîncaţi cu oase cu tot, carnea era cleioasă ca de moluscă şi mirosea a peşte. Anii de foame au fost înlocuiţi cu anii de scîrbă: mîncarea ne făcea greaţă. Şi aceste gunoaie nu se cumpărau, se „dădeau". Faimoasele cozi atît de pitoreşti erau fotografiate în toate ziarele lumii, dar ele însemnau, în cel mai bun caz, ore, uneori chiar zile şi nopţi întregi de aşteptare în arşiţa soarelui, sub ploaie sau pe viscol, cu picioarele îngheţate, cu copilul în braţe. „Ce se dă?" Magazinul din colţ, acolo unde erau trecute într-un catastif raţiile, însemna cordonul ombilical: îţi era tăiat — erai un om mort. Acolo ţi se dădea sau nu posibilitatea de supravieţuire. Da, ne-a fost foame ani la rînd. Cine nu avea bani să cumpere la „bişniţă", cine nu putea să lupte în cozi (căci întotdeauna se terminau cu violenţă — răniţi şi uneori chiar morţi), cine nu putea să bată drumurile ţării ca să găsească ceva de mîncat — bătrînii şi bolnavii — numai Dumnezeu îi putea ajuta. Dar poate că cea mai cumplită era foametea în sate. Grîul se încărca direct de pe arie luînd drumurile străinătăţii şi oamenilor li se dădea în schimb un colţ de pîine acră pe care porcii îl ocoleau în troacă. Satele erau locuite mai ales de bătrîni cu bătătura goală, în care nu aveai cu ce să creşti cinci găini sau un porc, aşa că ajungeau să rîşnească macaroane cu gărgăriţe, rămase în cine ştie ce colţ de depozit, ca să-şi poată coace în cenuşă o turtă amară. Şi apoi iernile cînd săptămîni la rînd şoselele se blocau şi rudele de la oraş nu mai puteau trimite pachetele salvatoare. „S-a murit mult în satul meu în iarna aceasta", mi-a spus un coleg aşezînd piini într-o cutie de carton ca să le trimită mamei sale. Şi apoi în şoaptă, privindu-mă în ochi: „S-a murit de foame".

Şi prietenii mei din Australia îmi trimiteau de sărbători pachete (pachetele acelea care au ajutat pe atîţia să supravieţuiască. Printre ele găseam în ele strălucitoare, grea, cîte o cutie de şuncă. Ţin minte stupoarea mea cînd am văzut că sînt fabricate în România. Cum puteau să creadă oamenii aceia care cumpărau din magazinele lor arhipline astfel de cutii, că în Bucureşti oamenii ajunseseră să crească găini în băi şi balcoane şi să-şi facă praştii pentru a vîna porumbei sălbatici?

JURNALUL LITERAR
Săptămînal independent
de opinie şi atitudine intelectuală
Redactor şef
NICOLAE FLORESCU
Mihaela CONSTANTINESCU
I. OPRIŞAN
Ion PODOCEA
(Secretar principal de redacţie),
(prezentarea grafică)
Redacţia: Schitu Măgureanu 1, tel. 15.95.16
Administraţia: ISIAP
Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, sectorul Export-import presă. P.O. 12—201, telex 1 06 76, Calea Griviţei 64—68
Tiparul executat la I. P. „13 Dec. 1918" Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97 Bucureşti